

School of Theology at Claremont

1001 1388374

The Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT

WEST FOOTHILL AT COLLEGE AVENUE
CLAREMONT, CALIFORNIA

BR
1720
S15
P4

Η ΙΕΡΑ ΛΑΥΡΑ ΣΑΒΑ ΤΟΥ ΗΓΙΑΣΜΕΝΟΥ

ΗΤΟΙ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΑΥΤΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

ΚΑΙ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΕΝ ΑΥΤΗ ΔΙΑΠΡΕΨΑΝΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΜΕΤΑ ΑΝΑΓΡΑΦΗΣ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΑΥΤΩΝ

ΥΠΟ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΦΩΚΥΛΙΔΟΥ, ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

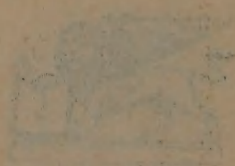
ΕΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

1927

Theology Library

SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
California

ΤΗΙ ΙΕΡΑ ΜΝΗΜΗΙ
ΤΟΥ ΑΟΙΔΙΜΟΥ

ΦΩΤΙΟΥ

ΠΑΠΑ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΕΡΑΣΤΟΥ ΤΩΝ ΜΟΥΣΩΝ ΓΕΝΟΜΕΝΟΥ
ΑΝΤΙΛΗΠΤΟΡΟΣ ΤΕ ΠΑΣΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΒΑΘΥΣΕΒΑΣΤΩΣ ΑΝΑΤΙΘΗΣΙ
ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑΝ ΣΥΓΓΡΑΦΗΝ

Ο ΓΡΑΨΑΣ

Η ΓΕΡΑΡΑ ΛΑΥΡΑ
ΣΑΒΑ ΤΟΥ ΗΓΙΑΣΜΕΝΟΥ

ΠΡΟΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

Ἐν γωνίᾳ τινὶ τῆς μικρᾶς Παλαιστίνης, ἧς τὴν μικρὰν ἔκτασιν ἡσχύνετο ὁμολογῶν ὁ ἱερὸς Ἰερώνυμος ¹⁾, ὁ δὲ Κικέρων ἐχλεύαζεν, ἔν μέσῳ κρημνῶν ἀποτόμων καὶ φύσεως ἀγρίας, ὑψίκομος καὶ ὑπερήφανος ἡ Σάβα τοῦ Ἁγιασμένου ἐγείρεται σεβασμία Λαύρα, ἀπὸ δέκα τεσσάρων καὶ ἐπέκεινα ὑφισταμένη αἰώνων. Ἡ μονὴ αὕτη εἶνε μία τῶν διασημοτάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν γένει μονῶν, ὡς τηλαυγὴς ἀνά πᾶσαν τὴν Παλαιστίνην ἀναλάμψασα φάρος, μόνη δὲ μετὰ τῆς τοῦ τιμίου Σταυροῦ μονῆς διεσώθη μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, στίγματα ἐπὶ τοῦ μετώπου φέρουσα τῶν κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ περιστάσεις παθημάτων αὐτῆς καὶ πάντοτε, ὡς ὁ φοῖνιξ, ἀνηβάσκουσα ἐκ τῆς σποδοῦ. «Ὑψος οὐρανόληκτον, γράφει ὁ Ἀρχιμ. Βενιαμὴν Ἰωαννίδης ²⁾, ἐν γλώσσει διθυραμβικῇ, καὶ βάθος δυσθεώρητον· μεγαλεῖον ἅμα καὶ ἀγριότης φύσεως καὶ ἐξαίσια ἔργα ἀνθρωπίνης χειρός. Θεὸς ἐκδικήσεων καὶ Θεὸς οἰκτιρῶν καὶ ἐλέους· ὁσμὴ ἀσφάλτου καὶ θείου, φοβερὰς διεγείρουσα ἀναμνήσεις, καὶ εὐωδία θυμιάματος, ἱλασμὸν πανταχοῦ εὐαγ-

¹⁾ Epist. 129 ad Dardan.

²⁾ Ἡ ἁγία πόλις Ἱερουσαλήμ καὶ τὰ περίχωρα αὐτῆς, ἐν Ἱεροσολύμοις 1877, σελ. 329.

II

γελιζομένη. Φωνή Σοδόμων καὶ Γομόρρας πρὸς τὸν Σαβαώθ ἄλλοτε βοῶσα καὶ φωναὶ ἑναρμόνιοι καὶ λιγύφθογγοι, δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων εἰς οὐρανὸν νῦν ἀναπέμπουσαί βροिताί ἐν αἰθρία, τὴν πάλαι ποτὲ ἐνσκήψασαν ὀργὴν ἀναμιμνήσκουσαι καὶ κώδωνες βαρύγδουποι, μυστηριωδῶς τὴν μυστηριώδη σιγὴν διακόπτοντες. Πρῶτυπον ἀσκητικῆς τελειότητος καὶ πρῶτυπον Χριστιανικῆς σοφίας, ὁ Σάβας ὁ ἡγιασμένος καὶ Δαμασκηνός, ἡ τῶν θεολόγων καὶ τῶν ἱερῶν ἁσματογράφων ἀκρόις ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ζῶν θίασος διαπρυσίων τῆς ὑπεριότητος τῶν ἰδεῶν κηρύκων καὶ ἰθύντων πενιχρὸς μὲν καὶ λιτὸς εἰς τὴν ὄρασιν, ἀλλὰ πλήρωμα ἡθικῆς δυνάμεως καὶ ἡθικοῦ μεγαλείου ἐν ἑαυτῷ φέρων, ἰδοὺ αἱ ὑψηλαὶ καὶ ἐφ' ὄρου ζωῆς ἀνεξάλειπτοι ἐντυπώσεις, ἃς ἡ ἱερὰ αὕτη Λαύρα δωροφορεῖ παντὶ τῷ ταύτην ἐπισκεπτομένῳ». Δικαίως δὲ ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου Δανιήλ, ἐπισκεψάμενος τὴν Ἀγίαν Γῆν περὶ τὰ τέλη τοῦ 19. αἰῶνος, ἀπορεῖ πῶς ὅτε ναὸς καὶ αἱ ἄλλαι οἰκοδομαὶ πᾶσαι, **δυοδιήγητοι** οὖσαι, κατεσκευάσθησαν μετὰ ἰσοαυτῆς εὐκολίας ἐν τοιούτῳ τόπῳ ἐρήμῳ καὶ ἀνύδρῳ» 1).

Ἡ θεὰ τῆς μονῆς ταύτης, ἐν ἣ, ὡς εἶπέ τις τῶν νεωτέρων, πάντα φαίνονται πρὸς τοὺς αἰῶνας παλαίοντα καὶ ἥτις, μετὰ τῶν βράχων συναναπτυχθεῖσα, αἰωνιότητος τυγχάνει μνημεῖον καὶ βαθύτατα τὴν ψυχὴν συγκινεῖ οὐ μόνον τοῦ ἱστορικοῦ καὶ τοῦ περὶ τὴν Χριστιανικὴν ἰδίαν ἀσχολουμένου ἀρχαιότητα, ἀλλὰ καὶ τοῦ συνήθους ἐπισκέπτου, τοῦ ὑπὸ ἀπλῆς ἐλαυνομένου περιεργίας, ὅστις καὶ τὴν μονὴν ταύτην περιλαμβάνει ἐν τῷ προγράμματι τῶν ἐπισκέψεων αὐτοῦ. Ὑπὸ βαθυτάτης καταλαμβάνεται ὁ ἱστορικὸς συγκινήσεως, ἀναμιμνησκόμενος τῶν διαπραπῶν ἐκεῖνων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐκλείσαν τὴν Ἐκκλησίαν, ἔζησαν δὲ καὶ ἐτελεύτησαν ἐν τῇ Λαύρᾳ ταύτῃ ἢ τὸ πλεῖστον ἢ μέρος διηλθον ἐν αὐτῇ τοῦ βίου καὶ σπουδαιότητας ἐκκληροδότησαν τῇ Ἐκκλησίᾳ συγ-

1) Κλεόπα Κοικυλίδου καὶ Ἰωάννου Φουκλίδου, Ὀδοιπορικὰ Ἀγίας Γῆς, ἐν Ἱεροσολύμοις, 1912, σελ. 530.

γραφάς, εἰργάσθησαν πνευματικῶς καὶ ὑψίστης παρέσχον ἀρετῆς δείγματα, μεταξὺ Θεοῦ καὶ συνειδήσεως ζήσαντες βίον. Ἐν ζωῇ δὲ ὑποτυπώσει βλέπει παρελαυνούσας πρὸ τῶν διανοητικῶν αὐτοῦ ὀφθαλμῶν τὸν θεμελιωτὴν τῆς Λαύρας, τὸν θεσπέσιον ἐκείνον ἄνδρα, ὅστις πρότυπον ἐγένετο τελειότητος ἀσκητικῆς καὶ τοῦ καθήκοντος φύλαξ αὐστηρὸς καὶ πολυειδῶς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας εἰργάσθη, Ἰωάννην τὸν Ἑσχαστὴν, Ἐπίσκοπον Κολωνείας, τὸ ἐγκαλλόπισμα τῆς Λαύρας, Ἀντίοχον τὸν Πανδέκτην, Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν, τὸν βροντόφωνον τῆς ἀληθείας κήρυκα, τὸν βαθύτατον φιλόσοφον καὶ θεολόγον καὶ θεσπέσιον ἁσματογράφον, τὸν Κοσμᾶν, Στέφανον τὸν θαυματουργόν, Στέφανον τὸν Μελωδόν, Μιχαὴλ τὸν Σύγκελλον, τοὺς δύο Γραπτοὺς ἀδελφούς, Θεόδωρον καὶ Θεοφάνη, Θεόδωρον τὸν Ἐδέσσης καὶ τὴν λοιπὴν ἐκείνην τῶν πνευματικῶς ἐν αὐτῇ ἐργασθέντων χορείαν. Μετὰ σεβασμοῦ κύπτομεν τὴν κεφαλὴν πρὸ τῶν σεβασμίων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες φέροντες ἐνέκλεισαν ἑαυτοὺς ἐν τῇ Λαύρᾳ, μακρὰν πάσης τοῦ κόσμου τύρβης, ἵνα τὸ τῆς ἀσκητικῆς καλλιεργήσωσιν ἀρετῆς δένδρον καὶ περὶ πνευματικὰ ἐνδιατρίψωσιν ἔργα, ἅπερ ἐκλείσαν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐπλούτισαν τὴν φιλολογίαν ἡμῶν.

Ἀπόλυτος ἦν ἀνάγκη, ὅπως εἰδικὴ περὶ τῆς μονῆς ταύτης συνταχθῇ πραγματεία, ἣτις θὰ ᾔτο ἐργασία ὠφέλιμος σφόδρα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Οὐδεμία μέχρι τοῦδε εἰδικὴ ἐγένετο ἐν Εὐρώπῃ πραγματεία περὶ αὐτῆς, πλὴν ἄρθρων ἐκ σελίδων τινῶν, δημοσιευθέντων ἐν περιοδικοῖς. Τὴν σπουδαίαν ταύτην ποθῶν, ἵνα ἀναπληρώσω, ἔλλειψιν, εἰργάσθην, κατὰ τὴν πολυετὴ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Πόλει διαμονήν μου, ἐπὶ ἔτη ἀρκετά, πρὸς καταρτισμὸν αὐτῆς, ἀνομολογῶν δὲ τὸ ἀργαλέον καὶ βαρὺ τοῦ ἔργου οὐδόλως ἔχω τὴν ἀξίωσιν, ὅτι κατήχησα ἔργον παντέλειον, ὡς ἐξῆλθεν ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ ὑπάτου τῶν θεῶν ἡ Ἀθηνᾶ, ἐλπίζω δὲ, ὅτι οἱ ἀναγνώσται θὰ φανῶσιν ἐπεικεῖς καὶ συγγνωμονικοὶ πρὸς τὰς τυχόν παρεισφρησάσας ἐλλείψεις.

Ὅφείλω, ἵνα ἐκφράσω δημοσίᾳ τὴν βαθεῖαν μου εὐγνωμοσύνην

IV

καὶ τὰς θερμὰς μου εὐχαριστίας πρὸς τοὺς σεβασμίους Φραγκισκανοὺς Πατέρας τῆς Μονῆς τοῦ Σωτήρος ἐν Ἱερουσαλήμ, ὡς καὶ πρὸς τοὺς σεβασμίους Δομινικανοὺς Πατέρας τῆς ἐν αὐτῇ Μονῆς τοῦ ἁγίου Στεφάνου, οἵτινες μετὰ περισσῆς προσηνείας καὶ προθυμίας ἐπέτρεψάν μοι, ἵνα ἐργασθῶ ἐν ταῖς ἄριστα συγκεκροτημέναις αὐτῶν βιβλιοθήκαις, ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ καὶ ἐν οἰαδῇτινι ὥρᾳ τῆς ἡμέρας, λαμβάνω δὲ καὶ βιβλία οἴκοι. Ἄνευ τῆς πρόφρονος αὐτῶν συμπεριφορᾶς ταύτης ἀδύνατος θὰ ἦτο ἡ συντέλεσις ἔργου τοιούτου ἐν Ἱερουσαλήμ.

Ἄπειρον ὀφείλω καὶ αἰδίων εὐγνωμοσύνην τῇ Α. Θ. Παναγιότητι τῷ σεπτῷ καὶ πεπνυμένῳ ἡμῶν Πατρί, Πάπᾳ καὶ Πατριάρχῃ Κυρίῳ Κυρίῳ ΜΕΛΕΤΙῳ, ἰθύντορι ἀμφιδεξίῳ τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας, προφρόνως εἰς ἀντίληψιν ἐρχομένῳ τῶν πνευματικῶν ἔργων, ὅστις, ἐνωτισθεὶς τὸν καταρτισμὸν τοῦ ἔργου τούτου, χαρὰν ἡσθάνθη μεγάλην, ἐνδιαφερόμενος δὲ εἶπερ τις καὶ ἄλλος εἰς τοιούτου εἵδους ἐργασίαν, ἅτε δὴ γνήσιος Ἀγιοταφίτης, ἐφάνη πρόθυμος, ὅπως διατάξῃ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου, ὅπερ λόγων ἔνεκα ἀνεξαρτήτων τῆς θελήσεώς μου δὲν συνετελέσθη ζῶντος τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου Φωτίου. Ἐφ' ᾧ ἔσομαι ἔσαι εὐγνώμων Αὐτῇ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὁ τέταρτος καὶ ὁ πέμπτος μ. Χ. αἰὼν δικαίως δύνανται, ἵνα θεωρηθῶσι χρυσῇ τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐποχῇ. Ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν Παλαιστίνῃ, κατὰ τὴν ἔρημον τῆς Ἰουδαίας, ἣτις κατὰ μῆκος ἐκτείνεται τῆς δυτικῆς τῆς Ἀσφαλτίτιδος λίμνης ἢ Νεκρᾶς θαλάσσης παραλίας, καὶ πέραν τῶν ὁρίων αὐτῆς, ἀπὸ Ἰορδάνου μέχρι τῶν ἀκτῶν περιήτου τῆς Μεσογείου, πλήρης ἤκμαζε, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος, ζῶσα θρησκευτικὴ καὶ ἀσκητικὴ ζωὴ. Πανταχοῦ πάντας ἀκράτητος ἡσυχαστικοῦ καὶ θεωρητικοῦ κατεῖχε βίου πόθος καὶ στενῆς καὶ μυχαιπάτης μετὰ τοῦ Ὑπερτάτου ὄντος κατ' ἰδίαν ἐπικοινωνίας. Πανταχόθεν καὶ ἐκ διαφόρων τῆς κοινωνίας στρωμάτων, εἰς τὰς ἐρήμους προσέφευγον καὶ τοὺς μονήρεις βίους, τὴν θεωρίαν καὶ τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς ἐν αὐτοῖς μεταδιώκοντες, καὶ τὸν μοναστικὸν ἡσπάζοντο βίον, συγγενεῖς, φίλους, ἀγαθὰ καὶ παντοῖαν τοῦ βίου ὑλικὴν ἄλλην ἀπαρνούμενοι εὐμάρειαν. Τοὺς τέως δ' ἐν τρυφῇ, ἡδυπαθείᾳ, ἄκρα χλιδῇ καὶ πάντων ἀπολαύσει ζῶντας, ἔβλεπέ τις εἰς ἄκρως αὐστηρὸν καὶ τραχὺν διδομένους βίον. Ὁ ἅγιος Σεραπίων, ἐν τινι πρὸς μονάζοντας ἐπιστολῇ αὐτοῦ ¹⁾, λέγει· “Οὐ χρημάτων πόθος, οὐ μνήμη γονέων, οὐδὲ πρὸς γένους κληρονομίαι, οὐδὲ ἀδελφῶν συνουσίαι, οὐ συγγενῶν διαθέσεις, οὐ τρυφαὶ καὶ λουτρὰ καὶ πότοι, οὐ φίλων συν-

¹⁾ Migne P. G. Τόμ. 40, σελ. 928.

τυχίαι, οὐ κοσμικαὶ δόξαι, ἀλλὰ πάντα μὲν ὑπερφρονήσαν-
τες, αὐτοῖς ἔργοις βοᾷτε ἀποστολικῶ κεχρημένοι λόγῳ.
“Πάντα ἡγοῦμαι σκύβαλα, ἵνα Χριστὸν κερδήσω,· διὸ καὶ
τὴν ἔρημον αὐλίζεσθε, νηστεύαις, ἀγνείαις, ἀσκήσεσιν,
εὐχαῖς καθαραῖς τὸν Θεὸν ἱλασκόμενοι. Οὐθὲν ὑμῖν οὐδὲ
πώποτε βασιλεὺς ἐπίγειος φοβερός, οὐκ ἄρχων καὶ δικα-
στής καὶ ἡγούμενος, οὐδέ τις ἐτέρα ἐξουσία”. Ὁ βίος δὲ
καὶ ἡ πολιτεία τῶν τῆς ἐρήμου πολιστῶν τούτων ἦν “ἡκρι-
βωμένη τις μελέτη θανάτου”, ὡς λέγει Προκόπιος ὁ
Καισαρεύς ¹⁾).

Ὁ Μοναχικὸς βίος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν αἱ πρὸς τὸν
βίον τοῦτον τάσεις ἐν αὐτῇ ἔγκεινται τῇ τοῦ ἀνθρώπου
φύσει καὶ τῇ ψυχῇ. Ὁ ἄνθρωπος ἐνδόμυχόν τινα αἰσθάνε-
ται πρὸς βίον ὑπέρτερον καὶ τέλειον τάσιν, κατὰ τὸ ἀνθρω-
πίνως ἐφικτόν, ἵνα τῷ Δημιουργῷ αὐτοῦ προσεγγίσῃ, ἀγω-
νιζόμενος, ὅπως τοὺς τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν ἀποτινάξῃ
δεσμούς. Ὁ ἄνθρωπος, ἐφ’ ὅσον ἐν τῇ πολυκυμάντῳ ἀνα-
στρέφεται κοινωνίᾳ, ἐν διηνεκεῖ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ διατελεῖ
ταράχῃ. Ἐν τῷ μονήρῳ ὅμως βίῳ συναίσθησιν ἑαυτῆς ἀνα-
λαμβάνει, τῆς φύσεως καὶ τοῦ Δημιουργοῦ, ἀπαραλλάκτως,
ὡς ὀρητικοῦ καὶ ἰλυώδους χειμάρρου τὸ ὕδωρ, λάκκον
μακρὰν τοῦ ρεῖθρου πληρῶσαν, ἐν τῷ πυθμένι κατατίθῃσι
τὴν σκοτίζουσαν καὶ ἀμαυροῦσαν αὐτὸ ἰλύν, μετ’ οὐ πολὺ
δὲ τὴν συνήθη ἀναλαμβάνει διαύγειαν καὶ τὸν γλαυκόνετα
ἀντανακλᾷ οὐρανὸν καὶ πάντα τὰ κύκλῳ. Ὡς δὲ ὁ Θεὸς
ἐνὶ ἐκάστῳ ἡμῶν παρέσχεν ὄργανα, πρὸς τὰ τῆς σφαίρας,
ἐφ’ ἧς οἰκοῦμεν, ἐντελῶς προσαρμοζόμενα, πόδας μὲν, ἵνα
πατῶμεν καὶ βαδίζωμεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, πνεύμονας δέ, ἵνα
τὸν ἀέρα ἀναπνέωμεν καὶ ὀφθαλμούς, ἵνα πᾶν τὸ εἰς τὴν
ὄρασιν προσπίπτον βλέπωμεν, δὲν δυνάμεθα δέ, ἵνα τὴν τῶν
αἰσθητηρίων καὶ ὀργάνων τούτων ἀναστρέψωμεν χρῆσιν,

¹⁾ Περὶ τῶν τοῦ Δεσπότης Ἰουστινιανοῦ κτισμάτων, ε', 8, σελ. 327. Ἐκδο-
σις G. Dindorf, Βόννη, 1838.

οὕτως ἐπεφύλαξεν ἑαυτῷ καὶ μόνῳ, τῷ δημιουργῷ τῆς ζωῆς, τὴν καρδίαν, ἣτις κύριον τυγχάνει αὐτῆς ὄργανον.

Ὁ Μοναστικὸς βίος ἀνεπτύχθη καὶ ἤκμασεν ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Φαραά, ἐξ ἧς μετεφυτεύθη ἐν Παλαιστίνῃ καὶ ἀλλαχοῦ. Ὁ μοναστικὸς βίος προῆλθεν ἀπὸ τοῦ ἀσκητικοῦ. Ἦδη δέ, κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰῶνας, ἄνθρωποι ὑπῆρχον εἰς τὸν Μοναστικὸν ἀφοσιούμενοι βίον, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀσκηταί, περὶ τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν κατὰ Θεὸν ἀσκούμενοι πολιτείαν, ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει καὶ ἐν τοῖς τῶν οἰκείων κόλποις. Ἔστι δ' ἀσκησις ὁ ἀγὼν, ὃν ἀγωνίζεται ὁ ἄνθρωπος, ἀσκῶν τὰς ἀρετὰς καθ' ἑαυτοῦ καὶ τῶν φανύλων αὐτοῦ τάσεων καὶ κλίσεων, ὅπως, ἀποτινάσσων καὶ πᾶσαν ἀποδυνάμενος κακίαν, δυνηθῇ, ἵνα ἀφίκηται εἰς στενὴν μετὰ τοῦ Ὑπερτάτου Ὁντος ἐπικοινωνίαν. Ὁ δ' ἀγὼν, ὃν ἀγωνίζεται ὁ ἄνθρωπος, ὅπως τῆς χριστιανικῆς ἐφίκηται τελειότητος, παραβάλλεται, ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, πρὸς ἀγῶνα ἐν τῷ σταδίῳ, ἐν ᾧ πάντες μὲν τρέχουσιν, εἰς δὲ τὸ βραβεῖον κομίζεται ¹⁾, πρὸς ἀγῶνα πίστεως καλόν, πρὸς ἄθλησιν καὶ πρὸς ἀγῶνα καλόν ²⁾, πρὸς οὐράνιον βραβεῖον ³⁾, πρὸς ἀγιασμόν ⁴⁾. Ἐκ τῶν ἀσκητῶν δὲ τούτων, τὰ πρῶτα τοῦ Μοναστικοῦ βίου ἀπαρτιζόντων περυγίσματα, περὶ ὧν δὲν εὐμοιροῦμεν πληροφοριῶν πολλῶν, προῆλθον οἱ Ἀναχωρηταί, οἵτινες, ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἀσκητάς, τὸ δυσέφικτον τῆς ἐν μέσῳ τῶν οἰκείων κατανοοῦντες ἐπιτεύξεως τῶν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἠθικῆς τελειότητος ἔργων, τελείως τῶν τοῦ κόσμου ἀποσπώμενοι, ἐν τῇ ἐρήμῳ φέροντες ἔρριπτον ἑαυτοὺς καὶ μονήρῃ ἐν αὐτῇ ἔζων ὅλως ζωὴν, ἀναχωρητικόν, ἐν ἧσαν αὐστηραῖς ἀσκήσεσι καὶ ἐν ἄκρῳ τοῦ σώματος ὑπωπιασμῷ.

¹⁾ Α', Κορινθ. θ'. 24.

²⁾ Α'. Τιμοθ. στ'. 12. Β'. Τιμοθ. β'. 5, 2, δ'. 7. Ἑβρ. ιβ'. 1.

³⁾ Α'. Κορινθ. θ'. 24. Φιλιππ. γ'. 14.

⁴⁾ Ἑβρ. ιβ'. 14.

Πόθεν ὁμως τοῦ ἀσκητικοῦ καὶ Μοναστικοῦ βίου ἡ ἀρχὴ καὶ ποῖαι αἱ βάσεις αὐτοῦ; Ὁ Μοναστικὸς ἄρα γε βίος ἐν τῷ Χριστιανισμῷ ἐσχηματίσθη, κατ' ἀπομίμησιν ἄλλων προγενεστέρων παραπλησίων ἰδρυμάτων, ἢ εἶνε ἀποκύημα τοῦ κρατοῦντος ἐν αὐτῷ πνεύματος καὶ ἐκ τῶν σπλάγχνων προῆλθεν αὐτοῦ;

Ὁ Μοναστικὸς βίος ἐν τῷ Χριστιανισμῷ δὲν εἶνε ἀποκλειστικὴ τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείας προνομία. Πολὺ πρὸ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐμφανίσεως, πολλοὶ τῶν ἐθνικῶν ἀσκητικὸν ἔζησαν βίον, μετὰ ζήσεως καὶ θερμῆς πολλῆς τὸ τῆς ἀσκητικῆς θεραπεύοντες ἀρετῆς δένδρον. Πλήρης ἀπαντᾷ ἐν Ἰνδίαῖς ἀσκητικὸς βίος. Ἦδη δὲ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος πολλοῖς συνήντησεν Ἰνδοῖς ἀσκηταῖς κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἐκστρατείαν. Παρὰ Στράβωνι ¹⁾ ἀναγινώσκομεν ὅτι δύο ὑπῆρχον φιλοσόφων γένη, οἱ *Βραχμᾶνες* καὶ οἱ *Γαρμᾶνοι*. Οἱ Βραχμᾶνες, ἤδη κυόμενοι, εἶχον ἐπιμελητὰς λογίους ἄνδρας, ὧν αἱ μητέρες ἥδιστα ἀκροώμεναι, σωφρονικὰς παραινήσεις καὶ ὑποθήκας διδόντων, ἐνόμιζον ὅτι θὰ ἀπέβαινον μᾶλλον εὐτεκνοὶ. Μετὰ δὲ τὴν γένεσιν, οἱ διδάσκαλοι διεδέχοντο ἀλλήλους, "τῆς μεΐζονος ἡλικίας χαριστέρων τυγχανούσης διδασκάλων,,". Διέτριβον δ' ἐν ἄλλει πρὸ τῆς πόλεως, ἐν συμμέτρῳ περιβόλῳ, λιτῶς ζῶντες καὶ ἐπὶ στρωμάτων ἐκ χόρτων καὶ δορῶν κατακλινόμενοι, ἀπεχόμενοι ἐμψύχων καὶ ἀφροδισίων, καὶ σπουδαίων ἀκροώμενοι λόγων, οὓς μετέδιδον τοῖς θέλουσιν. Ὁ δ' ἀκροώμενος ὤφειλεν, ἵνα μὴ λαλῇ, ἐκβάλλῃ φλέγμα ἢ πτύη. Ὁφείλεν, ἵνα ἢ Ἀρεοπαγίτου στεγανώτερος, ἄλλως ἐξεβάλλετο τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὥς ἀκολασταίνων. Ἐκαστος δὲ ἡδύνατο, τριάκοντα ἐπτὰ ζήσας ἔτη, ἵνα ἐπιστρέψῃ οἴκαδε καὶ ἀδεῶς καὶ ἀνειμένως ζῇ, κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, σινδονοφορῶν καὶ χρυσοφορῶν μετρίως ἐν ταῖς χερσὶ καὶ τοῖς ὠσί, ἐσθίων σάρκας τῶν μὴ πρὸς τὴν χρεῖαν συντε-

¹⁾ Γεωργ. Τόμ. Γ'. σελ. 291 καὶ ἐπμ. ἔκδ. στερεότ. Λειψίας 1829.

λούντων ζώων, καὶ δριμέων καὶ καρυκευμάτων ἀπεχόμενος. Ἦδύνατο δέ, ἵνα νυμφευθῇ ὅσας ἤθελε, πολυτεκνίας χάριν. Αἱ δὲ γυναῖκες δὲν ἡδύναντο, ἵνα συνασκῶνται μετὰ τῶν Βραχμάνων, διότι, ἐὰν μὲν ἦσαν μοχθηραί, κίνδυνος ὑπῆρχεν, ὅπως μὴ μεταδώσωσί τι τῶν μὴ ἐπιτρεπομένων τοῖς βεβήλοις, ἐὰν δὲ σπουδαῖαι, ὅπως μὴ καταλίπωσιν αὐτούς. Διηνεκῶς δὲ περὶ θανάτου ὠμίλουν, καὶ τὸν μὲν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ βίον ὡς βίον ἐθιῶρουν κυομένων, τὸν δὲ θάνατον ὡς γένεσιν εἰς τὸν ὄντως βίον καὶ τὸν εὐδαίμονα. Ὑπελάμβανον τὸν κόσμον γεννητὸν καὶ φθαρτὸν καὶ σφαιροειδῆ, ὅτι τῆς κοσμοποιῆας ἀρχὴ τὸ ὕδωρ, πλὴν δὲ τῶν τεσσάρων στοιχείων ὑπῆρχε πέμπτη φύσις, ἐξ ἧς ὁ οὐρανὸς καὶ οἱ ἀστέρες· ἡ γῆ ἰδρύται ἐν μέσῳ τοῦ παντός.

Τῶν δὲ Γαρμάνων οἱ μὲν ἐντιμότεροι ἐκαλοῦντο Ὑλοβιοι, ἐν τοῖς δάσεσιν ζῶντες ἐκ φύλλων καὶ καρπῶν ἀγρίων, ἀπὸ φλοιῶν δένδρων ἐσθῆτας φέροντες, καὶ ἀφροδισίων καὶ οἴνου ἀπεχόμενοι. Οἱ βασιλεῖς ἐτίμων αὐτοὺς τὰ μάλιστα καὶ συνεβουλεύοντο. Μετὰ δὲ τοὺς Ὑλοβίους δευτεροὶ κατὰ τὴν τιμὴν ἦσαν οἱ *ιατρικοί*, ζῶντες βίον λιτὸν μὲν, ἀλλ' οὐχὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς, καὶ δι' ὀρύξεως καὶ ἀλφίτων τρεφόμενοι, ἅπερ ἐλάμβανον δωρεὰν παρὰ πάντων. Ἦδύνατο δέ, ἵνα, διὰ τῆς φαρμακευτικῆς, πολυγόνους ἀναδείξωσιν, ἄρρενογόνους καὶ θηλυγόνους. Ἀντὶ δὲ φαρμάκων χρῆσιν ἐποιοῦντο ἐδωδίμων. Ἀμφότεροι δὲ ἡσκοῦντο περὶ τὴν καρτερίαν, τὴν τε ἐν πόνοις καὶ ὑπομοναῖς, ὥστε διετέλουν τὴν ἡμέραν ὅλην ἀκίνητοι ἐφ' ἐνὸς σχήματος. Ἄλλοι δὲ ἦσαν *μανικοὶ* καὶ *ἐπωδοὶ* καὶ ἔζων, ἐπαιτοῦντες κατὰ κώμας καὶ πόλεις, ἔμπειροι ὄντες τῶν περὶ νεκρῶν λόγων καὶ νομίμων. Μεταξὺ δ' αὐτῶν ἦσαν καὶ γυναῖκες, ἀπεχόμεναι ἐπ' ἴσης ἀφροδισίων.

Ὁ Ἀριστόβουλος λέγει, ὅτι εἶδε δύο Βραχμᾶνας ἐν Ταξίλοις, ὧν ὁ μὲν πρεσβύτερος ἐξυρημένος, ὁ δὲ νεώτερος φέρων κόμην μακράν, οὓς ἠκολούθουν μαθηταί. Ἐζων δ'

ἐν τῇ ἀγορᾷ τιμώμενοι καὶ συμβούλων ἐξουσίαν ἔχοντες, ἐλάμβανον δὲ ὅ,τι ἤθελον τῶν ὀνίων δωρεάν, ἐτρέφοντο δὲ διὰ πλακούντων ἐκ σησάμου καὶ μέλιτος δωρεάν. Παραστάντες ἐδείπνησαν παρὰ τῷ μεγάλῳ Ἀλεξάνδρῳ, καρτερίαν δὲ διδάσκοντες ἀπεχώρησαν εἰς ἐγγὺς κείμενον τόπον, ἐν ᾧ ὁ μὲν πρεσβύτερος, πεσὼν ὑπτιος, ἠνείχετο τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου καὶ τοὺς ὄμβρους, ὁ δέ, στὰς μονοσκελής, ἐκράτει ξύλον ἐπηρμένον δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, ὅσον τρίτην, αἰσθανόμενος δὲ τὸ σκέλος κεκμηγὸς μετέφερε τὴν βάσιν εἰς τὸ ἕτερον καὶ διετέλει οὕτως ἅπασαν τὴν ἡμέραν. Εἰς δ' αὐτῶν, συνοδεύσας τὸν Ἀλέξανδρον, μετέβαλε δίαιταν ἐν παντί. Ἐπιτιμώμενος δὲ ὑπὸ τινων ἔλεγεν, ὅτι ἐξεπλήρωσε τὰ τεσσαράκοντα τῆς ἀσκήσεως ἔτη.

Ὁ αὐτὸς ἱστορεῖ παράδοξον τρόπον ἐκδόσεως εἰς γάμον τῶν νεανίδων ἐν Ταξίλοις. Οἱ γονεῖς, πάσχοντες ἐκ πενίας, ἤγον τὰς θυγατέρας ἐν ἡχοῖς ὀργάνων καὶ τυμπάνων ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐν ἀκμῇ ἡλικίας οὖσας, ἐκεῖ δὲ ἐξεδίδοντο εἰς γάμον γυμνούμεναι τοῖς βουλομένοις. “Τῷ δὲ προσελθόντι, λέγει ὁ Στράβων, τὰ ὀπίσθια πρῶτον ἀνασύρῃσθαι μέχρι τῶν ὤμων, εἴτα τὰ πρόσθεν ἀρέσασαν δὲ καὶ συμπεισθεῖσαν, ἐφ' οἷς ἂν δοκεῖ, συνοικεῖν”. Τὸν ἀποθνήσκοντα δ' ἔρριπτον τοῖς γυψίν. Αἱ γυναῖκες συγκατεκαίοντο ἄσμεναι μετὰ τῶν ἀνδρῶν, αἱ δὲ μὴ ὑπομένουσαι ἀδοξίας ἐπληροῦντο.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέστειλε τὸν Ὀνησίκριτον πρὸς τοὺς Γυμνοσοφιστάς, διότι προσκαλούμενοι οὗτοι οὐδαμοῦ μετέβαινον. Οὗτος εἶδε δέκα καὶ πέντε ἐξ αὐτῶν, εἴκοσι στάδια μακρὰν τῆς πόλεως. Ἄλλος μὲν ἴστατο ἐν ἄλλῳ σχήματι, ἢ ἐκάθητο, ἢ ἔκειτο γυμνὸς καὶ ἀκίνητος μέχρις ἐσπέρας, εἴτα δὲ ἀπήρχετο εἰς τὴν πόλιν. Ὁ δὲ ἡλιος ἦν τοσοῦτον θερμός, ὥστε μετὰ γυμνῶν ποδῶν οὐδεὶς ἠδύνατο, ἵνα περιπατῇ εὐχερῶς ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ μεσημβρίαν. Διελέχθη μετὰ τινος αὐτῶν, καλουμένου Καλάνου, ὅστις συνώδευσε τὸν Ἀλέ-

ξανδρον μέχρι Περσίας, ἐν ᾗ, ἀναβὰς ἐπὶ πυρᾶς, ἀπέθανε, κατὰ τοὺς πατρῷους νόμους.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ. ἤκμασεν ὁ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Βούδδας* (Σοφὸς) ἢ *Σακναμοῦνι* πρίγκιψ *Σιδάρτα Γκωτάμα*, υἱὸς τοῦ ἀρχόντος τῆς φυλῆς *Σακύν*, ὅστις, βλέπων τὸν ταλαίπωρον καὶ περιπετειώδη βίον, ὃν διάγει ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ ἀναλογιζόμενος, ὅτι τὸ ζῆν οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ πάσχειν, ἀφίσταται τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ καὶ τῶν ἀνακτόρων καὶ φέρων παραδίδωσιν ἑαυτὸν τῷ ἀσκητισμῷ· οὐδεμίαν ὅμως ἡσθάνθη ἱκανοποίησιν, ἐπισκεψάμενος, ἐν συνοδίᾳ πέντε συσκήνων, τοὺς ὀνομαστοὺς τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἀσκητάς, ὧν ἐπεσπάσατο τὴν δυσπιστίαν. Μετὰ ἐπταετῇ διαμονὴν μακρὰν τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ ἔτυχεν ἐμπνεύσεως, ἀποκαλυφθεισῶν αὐτῷ τριῶν ἀληθειῶν θεμελιωδῶν, καθημένῳ ὑπὸ συκῆν, τοῦ κακοῦ, τῆς ἀρχῆς τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ τρόπου τοῦ νικᾶν αὐτό ¹⁾.

Τὰ θεμελιώδη τοῦ βουδδισμού στοιχεῖα εἶνε τὰ ἐπόμενα.

1) Ἡ ἀλήθεια τῶν παθημάτων. Πάντα ἐν τῷ κόσμῳ εἶνε παθήματα, ἢ γέννησις, τὰ ἔτη, καθ' ἃ τις ζῇ, αἱ νόσοι, ὁ θάνατος καὶ ἡ περὶ τὰ ἐπίγεια ἀσχολία. 2) Ἡ ἀλήθεια τῆς ἀρχῆς τῶν παθημάτων. 3) Ἡ ἀλήθεια τῆς διαγραφῆς τῶν παθημάτων. 4) Ἡ ἀλήθεια τῶν μέσων τῆς διαγραφῆς τῶν παθημάτων, ὧν τυγχάνει τις, ἀπομακρυνόμενος τοῦ κόσμου καὶ διάγων βίον θεωρητικόν.

Οἱ προσερχόμενοι τῷ βουδδισμῷ δεόν, ἵνα ἔχωσιν ὑπ' ὄψει τὰς ἐπομένας δέκα ἐντολάς.

- 1) Τὸ μὴ φονεύειν.
- 2) Τὸ μὴ κλέπτειν.
- 3) Τὸ μὴ μοιχεύειν.
- 4) Τὸ μὴ ψεύδεσθαι.
- 5) Τὸ μὴ πίνειν ποτὰ μεθυστικά.

¹⁾ Orelli, Religionsgeschichte, σ. 429, 430, 441, 555.

- 6) Τὸ μὴ ἐσθίειν μετὰ μεσημβρίαν.
- 7) Τὸ μὴ ἄδειν, χορεύειν ἢ κρούειν ὄργανον μουσικόν.
- 8) Τὸ μὴ καλλωπίζεσθαι ὑπὸ ἀνθέων.
- 9) Τὸ μὴ καθῆσθαι ἢ κατακλίνεσθαι ἐπὶ ἀνακλίντρων ὑψηλῶν καὶ εὐρέων.
- 10) Τὸ μὴ λαμβάνειν χρυσὸν καὶ ἄργυρον.

Πλὴν τῶν ἐντολῶν τούτων ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι, ἐντελλόμεναι τὴν εὐμένειαν, τὴν εὐσπλαγχνίαν, τὴν πραΰτητα, τὴν ἀγάπην, τὸν διαλλακτικὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἔτι ἀγάπην.

Ἄλλὰ καὶ τὰ νῦν δυνάμεθα, ἵνα λάβωμεν ιδέαν τινὰ μέχρι τίνος ἀφίκετο ὁ ἀσκητικὸς Βούδδικὸς βίος σημείου ἐκ τῆς εἰς Θιβητίαν περιηγήσεως τοῦ ὀνομαστοῦ Σουηδοῦ περιηγητοῦ Sven Hedin ¹⁾.

“Μοναχοί τινες, λέγει, ἐγκλείονται ἐκουσίως ἐν σπηλαίοις ζοφεροῖς, ἐπὶ τρία, ἕξ, ἢ δώδεκα τὸ πολὺ ἔτη. Εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ἡμέρας ἐκ Τασιλούμπου, ἐγγὺς τῆς μονῆς Σαλουγοῦμπα, ὑπάρχει μοναχός, πέντε ἤδη ἐν σπηλαίῳ διεληθὼν ἔτη καὶ προτιθέμενος, ἵνα παραμείνῃ ἐν αὐτῷ ἑπτὰ ἔτι ἔτη. Ἐν τῷ τοίχῳ τοῦ σπηλαίου ὑπάρχει μικρὸν ἄνοιγμα, ἐξ οὗ, μετὰ πάροδον δώδεκα ἐτῶν, ὁ ἐγκλειστος δύναται, ἵνα ἐξέλθῃ. Ἐξέφρασα, λέγει οὗτος, τὴν ιδέαν, ὅτι τοῦτο εἶνε ὑλικῶς ἀδύνατον. Ἄλλ’ ὁ Λάμας ἀπήντησεν, ὅτι τὸ θαῦμα τοῦτο τελεῖται· ἄλλως τε δὲ ὁ ἐγκλειστος καθίσταται, μετὰ δώδεκα ἔτη, τοσοῦτον λιπόσαρκος, ὥστε εὐχερῶς δύναται, ἵνα, διὰ τοῦ ἀνοίγματος τούτου, διολισθήσῃ.

Εἰς δὲ τῶν μοναχῶν τοῦ μοναστηρίου, κομίζων καθ’ ἐκάστην τέϊον, ὕδωρ, καὶ ἄλλα τινὰ εἶδη, καταλείπει ἐν τῷ ἀνοίγματι, μὴ τολμῶν, ἵνα ὁμιλήσῃ πρὸς τὸν ἐγκλειστον. Διὰ δὲ τοῦ ἀνοίγματος τούτου εἰσέρχεται ἐν τῷ σπηλαίῳ, ὅσον ἀπαιτεῖται φῶς, ὅπως διακρίνῃ τὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς νυκτός. Ἀναγινώσκων δὲ τὰς ἱερὰς Γραφὰς μεταχειρίζεται

¹⁾ Transhimalaya, 1, σελ. 327.

λυχνίαν, δι' ἐλαίου καίουσαν, ὅπερ, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, τιθέασιν ἐν τῷ ἀνοίγματι. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας, ἀπαγγέλλει προσευχάς, τὴν δὲ νύκτα διαιρεῖ εἰς τρία μέρη, ἐξ ὧν δύο μὲν ἀφιεροῦνται εἰς τὸν ὕπνον, ἐν δὲ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν. Κατὰ δὲ τὸ διάστημα τῶν δώδεκα ἐτῶν, δὲν δύναται, ἵνα ἐξέλθῃ, οὐδ' ἅπαξ τοῦ σπηλαίου. Οὐδέποτε βλέπει τὸν ἥλιον, οὐδέποτε ἀνάπτει πῦρ, φέρει δὲ λεπτόν ἐκ βάμβακος χιτῶνα μετὰ ζώνης περὶ τὴν ὀσφύν, ἄνευ καλύμματος τῆς κεφαλῆς καὶ ἄνευ ὑποδήσεων. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων βιβλίων, ὀφείλει, ἵνα ἀναγινώσκῃ βιβλίον, περιλαμβάνον εἶδη μαγείας τινά, δι' ὧν καθίσταται ἀνάισθητος εἰς τὸ ψῦχος καὶ τοῦ νόμου τῆς βαρύτητος σχεδὸν ἀπηλλαγμένος. Ἐλαφρὸς δὲ καὶ κοῦφος καθίσταται, καί, ἐπιστάσης τῆς ὥρας τῆς ἀπαλλαγῆς, διὰ βημάτων τρέχει περωτῶν εἰς Τασιλοῦμπο, καί, ἐπὶ στέγης ἀναβάς, φυσᾷ διὰ τοῦ κέρατος. Ἐντεῦθεν δ' ἐπανακάμπτει εἰς τὸ μοναστήριον Σαλουγοῦμπα καί, ὡς ἅγιος, μέχρι θανάτου, θεωρεῖται, ἕτερος δὲ διαδέχεται αὐτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ.

Πολλοὶ δ' ἄλλοι ὑπάρχουσιν ἐρημιῖται, ἐν σπηλαίοις ἡμιανεφγμένοις ζῶντες, ἢ ἐν καλύβαις ἐκ λίθων μικραῖς, ὑπὸ τῶν κύκλῳ συντηρούμενοι νομάδων. Μοναστικῆς ἀναφέρει αὐστηρότητος παράδειγμα ὁ Sven Hedin, ὅτι μοναχός τις, μὴ θελήσας, ἵνα φυλάξῃ σωφροσύνην, τῆς ἀδελφότητος καὶ τῆς περιοχῆς τοῦ Τασιλοῦμπο ἐξώσθη, μὴ ἐλπίζων, ὅτι ἐν ἐτέρῳ γενήσεται δεκτὸς μοναστηρίῳ.

Ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Νείλου, ἤκμασαν κατ' ἐξοχήν, ἀσκηταὶ καὶ μοναχοί, περὶ τὰ τέλη τοῦ τρίτου αἰῶνος, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα. Κατὰ τὸν Amélineau ¹⁾, ἀπὸ πολλοῦ ἐν Αἰγύπτῳ, πολυάριθμοι ὑπῆρχον μοναχοὶ ἐθνικοί, εἰς τὸν Χριστιανισμὸν προσελθόντες. Ἐκεῖνοι δέ, οὓς εὐρίσκομεν ἐγγὺς τῶν κωμῶν, ἐξ ὧν κατήγοντο,

¹⁾ Histoire des monastères de la Basse Égypte. Introduct. II, Παρίσιοι, 1894.

ἐγκαθεσταμένους, ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ μοναχισμοῦ χρόνων, δὲν ἠδύναντο ἔτι, ἵνα προσηλυτισθῶσιν, εἰ καὶ μεταξὺ τῶν μαρτύρων ἐτάχθησαν τῆς πίστεως. Ἀγνοοῦμεν, ποῦ βασιζόμενος λέγει ταῦτα· παρίστησι δ' αὐτοὺς ὡς συνεχιστὰς ἀσκητῶν ἀρχαιοτέρων. „Ἐκτὸς τυγχάνει ἀμφιβολίας, λέγει, ὅτι ἡ ἀρχαία Αἴγυπτος ἀναχωρητὰς ἔγνω καὶ μοναχοὺς. Ὁ ἐγγὺς τοῦ Σαραπιείου τῆς Μέμφιδος ζῶν ἔγκλειστος πεντακόσια προηγῆθη τοῦ ἐκ Λυκοπόλεως περιφήμου Ἰωάννου ἔτη“.

Πλὴν τὸ μόνον θετικὸν εἶνε ἡ ὑπαρξίς ἐγκλείστου ἐν τῷ Σαραπιεῖ τῆς Μέμφιδος, ὅστις γνωστὸς ἐγένετο ἡμῖν, μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν πολυτίμων ἐν αὐτῇ παπύρων. Ἐνταῦθα ὑπῆρχον ἄνθρωποι ἔγκλειστοι, εἰς τὴν λατρείαν τῆς θεότητος ἀφωσιωμένοι, καὶ διὰ θυρίδος μετὰ τῶν ἔξω συγκοινωνοῦντες. Μέλαν δ' ἔφερον ἔνδυμα, διαρκῶς περὶ τὰ τῆς λατρείας καὶ περὶ προσευχὰς ἡσυχολοῦντο, καὶ *Κάτοχοι* ἢ *Ἐγκάτοχοι* ἐκαλοῦντο. Ἐφρόντιζε δὲ τὸ ἱερὸν περὶ τῆς συντηρήσεως αὐτῶν. Διέσωζον τὴν κυριότητα τῶν κτημάτων αὐτῶν, ὧν ἐπεμελοῦντο μέλη τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἢ ὑπηρέται. Ἡ ἐγκάθειριξις δ' αὐτῶν ἦν *προσωρινή* ¹⁾. Κατὰ τὸν Weingarten οἱ ἀρχαιότεροι μοναχοὶ Χριστιανοὶ προήρχοντο ἐκ τοῦ ἐν Μέμφιδι Σαραπιείου ²⁾.

Γνωστὸς παρ' Ἑλλήσιν ὁ ἄγαν αὐστηρὸς τῶν Πυθαγορείων βίος. Ὁ Πυθαγόρας ἐπειράθη, ἵνα ἠθικοποιήσῃ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ διαγωγή αὐτοῦ ἦν ἄμεμπτος· παρὰ πάντων δὲ σοφὸς κληθεὶς, ἀπεποιήθη, μετριοφροσύνης ἕνεκα, τὴν ὀνομασίαν ταύτην, καλέσας ἑαυτὸν ἀπλῶς φιλόσοφον. Τὰ μαθηματικὰ ἰδιαζόντως ἤσκει, μυστηριώδη δ'

¹⁾ Brunet de Presle, Mémoire sur le Sérapeum de Memphis. Mémoires de divers savants à l' Académie des Inscriptions et belles-lettres, série I, Τόμ. Β'. σελ. 552 καὶ ἐπρ. Ἴδε, Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἀλεξανδρινὰ σημειώματα ΚΑ, οἱ Κάτοχοι τοῦ Σαραπιείου τῆς Μέμφιδος καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ Μοναστικοῦ βίου ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν «Ἐκκλησιαστικῷ Φάρῳ» Νοέμβριος, Τεύχος II, Τόμ. ιβ'. 1913, σελ. 450—461.

²⁾ Der ursprung des Mönchtums in nachconstantinischen zeitalter, Γότθα, 1877, σελ. 65.

ἀπέδιδε τοῖς ἀριθμοῖς δύναμιν. Κύριον αὐτοῦ ἀξίωμα ἦν “τὸ πᾶν ἀριθμός”. Παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις τὰ μάλιστα ἐτιμᾶτο ἡ τῆς φιλίας ἀρετή. Οἱ Στοῖκοι εἰς μέγα ἀνύψωσαν τὸν ἀσκητικὸν βίον ὕψος, εὐδαιμονίαν δ’ ὑπελάμβανον τὴν τοῦ καθήκοντος ἐπιτέλεσιν καὶ τὴν τῆς ἀρετῆς ἄσκησιν, προύτρεπον δὲ τὴν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀποχὴν. Ἐν τῷ Νεοπλατωνισμῷ ὁ Πλωτῖνος ἔθετο, ὡς ἀρχὴν τῆς ἑαυτοῦ φιλοσοφίας, τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ συνταύτισιν, εἰς ἣν ἄγει προσευχὴ καὶ ἔκστασις, ἡξίου δέ, ὅτι ἀμέσως ἔβλεπε τὸν Θεὸν καὶ ἐθεώρει τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ὡς ναὸν Θεοῦ, ὁ δὲ Πλωτῖνου μαθητὴς Πορφύριος, ἐν τῇ μαγείᾳ, ἐπεζήτει τοῦ συνομιλεῖν τὰ μέσα μετὰ τῶν πνευμάτων. Ἐπεβάλλοντο δὲ τινες ἀσκήσεις ἀσκητικάι.

Παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἐκαλλιεργήθη ἐπ’ ἰσης ὁ ἀσκητικὸς βίος. Ἡ αἵρεσις τῶν *Ναζηραίων* ἐτιμᾶτο, ἔνεκα τῆς αὐστηρεᾶς ἀρετῆς, ἣν οἱ τῆς αἰρέσεως ταύτης ἥσκουν. Ἐν τῇ ἐβραϊκῇ ἡ λέξις *Ναζήρ* σημαίνει τῆς τῶν ἀνθρώπων κοινωνίας ἀπεσπασμένος, ἀναχωρητής. *Ναζηραῖοι* ἐκαλοῦντο, ἄνδρες ἢ γυναῖκες, ὅσοι προσωρινῶς ἢ ἰσοβίως, ἐποιοῦντο εὐχήν, ὅπως λιτὸν ἐν παντὶ διάγωσι βίον, ἀπεχόμενοι οἴνου καὶ σικέρων ¹⁾, τρέφοντες κόμην ἄνευ ἐπαφῆς αὐτῆς, ἀποφεύγοντες πᾶσαν μόλυνσιν τυχαίαν, εἴτε ἔβλεπόν τινα θνήσκοντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, εἴτε νεκρὸν κείμενον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ²⁾ Ὁ Σαμψών, ὁ Σαμουήλ, ὁ Πρόδρομος Ἰωάννης, εἰς τὴν αἵρεσιν ἀνήκον ταύτην ³⁾. Τὸ βραχύτατον δὲ τῆς ἐν αὐτῇ παραμονῆς διάστημα ἦσαν, κατὰ τοὺς Ραββίνους, τριάκοντα ἡμέραι. Ἐὰν δὲ τις αἴφνης ἐγγὺς ἀπέθνησκε Ναζηραίου καὶ οὕτως ἡ καθιερωμένη αὐτοῦ ἐμιαίνετο κεφαλὴ, ὥφειλεν, ἵνα ξυρίσῃ τὴν κεφαλὴν, τὴν ἡμέραν τοῦ ἀγνισμοῦ αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐβδόμην ⁴⁾. Ἡ δὲ κόμη αὐτοῦ ἔδει,

¹⁾ Λευϊτ. ι'. 9.

²⁾ Αὐτ. κα'. ΙΙ.

³⁾ Κριταὶ ιγ'. 3, 4; 14, 1; Α'. Βασ. α', 11; Λουκ. α'. 15.

⁴⁾ Ἀριθμ. στ'. 9.

ἵνα καὶ κατὰ τὴν Μισχάν, ἵνα ταφῇ. Τὴν δὲ ὀγδόην ἡμέραν ὥφειλεν, ἵνα κομίσῃ δύο τρυγόνας, ἣ δύο νεοσσούς περιστερῶν πρὸς τὸν ἱερέα, μίαν περὶ ἁμαρτίας καὶ μίαν εἰς ὀλοκαύτωμα, ἀγιάσῃ καὶ πάλιν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, μὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν προηγουμένων ἡμερῶν, διότι ἐμῖ-
άνθη ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ καὶ προσενέγκη, ὡς δῶρον, ἄμνὸν ἐνιαύσιον ἁμῶμον εἰς πλημμέλειαν.

Συμπληρωθέντος τοῦ χρόνου τῆς ἐν τῇ αἰρέσει ταύτῃ παραμονῆς αὐτοῦ, ὥφειλεν, ἵνα προσενέγκῃ τριπλὴν θυσίαν, ἄμνὸν ἐνιαύσιον ἁμῶμον εἰς ὀλοκαύτωσιν, ἁμνάδα ἐνιαυσίαν ἁμῶμον εἰς ἁμαρτίαν καὶ κριὸν ἁμῶμον εἰς σωτήριον, πρὸς δὲ κἀνίστρον ἄρτων ἄζυμων, ἐκ σεμιδάλεως πεπονημένων ἐν ἐλαίῳ, καὶ λάγανα ἄζυμα, δι' ἐλαίου κεχρισμένα μετὰ τῆς συνήθους θυσίας καὶ σπονδῆς. Ὁ ἱερεὺς παρουσίαζε ταῦτα ἔναντι Κυρίου, προσέφερε τὴν περὶ ἁμαρτίας προσφορὰν, ὡς καὶ τὸ ὀλοκαύτωμα, καὶ τὸν κριὸν εἰς θυσίαν σωτηρίου τῷ Κυρίῳ μετὰ τοῦ κἀνίστρον τῶν ἄζυμων, τῆς προσφορᾶς καὶ σπονδῆς. Ἐξύριζε τὴν κεφαλὴν ἐν τῇ θύρᾳ τῆς σκηνῆς τοῦ Μαρκυρίου, ἐλάμβανε τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ ἐτίθει ἐπὶ τοῦ πυρός, τοῦ ὑπὸ τὴν θυσίαν τοῦ σωτηρίου. Ὁ ἱερεὺς, λαμβάνων τὸν ἐψημένον τοῦ κριοῦ ὅμον καὶ ἕνα ἄρτον ἄζυμον ἐκ τοῦ κἀνίστρον καὶ ἐν λάγανον ἄζυμον, ἐτίθει αὐτὰ ἐπὶ τῶν χειρῶν τοῦ Ναζηραίου, ξυρισθείσης τῆς καθιερωμένης αὐτοῦ κεφαλῆς καὶ ἐκίνει ἐντεῦθεν κἀκεῖθεν ἐνώπιον τοῦ Κυρίου· ἦν δὲ τοῦτο ἅγιον, ἀνῆκον τῷ ἱερεῖ μετὰ τοῦ κινήθέντος στήθους καὶ τοῦ ὤμου τοῦ προσεनेχθέντος δι' ὑψώσεως. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Ναζηραῖος, ὁ “ἠὺγμένος,, ἡδύνατο ἵνα πῖνῃ οἶνον ¹⁾).

Μεταξὺ δὲ τῶν ἰσοβίων Ναζηραίων, ἡ Μισχὰ διακρίνει, τὸν συνήθη ἰσόβιον Ναζηραῖον, ἀπὸ τοῦ Ναζηραίου, ὡς ὁ Σαμψών. Ὁ μὲν πρῶτος εἶχε τὸ δικαίωμα, ἵνα κόψῃ τὴν κόμην αὐτοῦ, ὡσάκισ αὕτη ἀπέβαινεν ἐνοχλη-

¹⁾ Αὐτ. στ'. 9—21.

τική, ἀλλ' οὐδέποτε ὁ δεύτερος. Ἄλλ' ὁ τελευταῖος δὲν ὑπε-
 χρεοῦτο εἰς τὴν θυσίαν τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ νομικοῦ ἐν περι-
 πτώσει μολυσμοῦ. Ὁ Σαμουὴλ διετέλεσε ζῶν ἀσκητικὸν
 βίον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Κιβωτοῦ, ἰδίᾳ ὅμως οἱ Προφῆται
 Ἡλίας καὶ Ἐλισσαῖος, εἶτα δὲ ὁ Προόδρομος. Ἀντιθέτως
 πρὸς τὸν ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἀσκητισμόν, καθ' ὃν ἡ ἐγκρά-
 τεια προτίθεται τὴν δάμασιν τῆς σαρκὸς πρὸς ἐπικράτησιν
 τοῦ πνεύματος, οἱ Ναζηραῖοι περιεῖπον τὸ σῶμα πρὸς ὑπη-
 ρεσίαν τοῦ Θεοῦ.

Ἐν τοῖς δυτικοῖς τῆς Ἀσφαλίτιδος λίμνης παραλίοις,
 ἦτοι ἐν τοῖς, περὶ τὴν Ἐγγαδί, μέρεσι, μέχρι τῆς Λαύρας
 τοῦ ἁγίου Σάβα, ἔξετείνοντο οἱ Ἑσσηνοὶ ἢ Ἑσσαῖοι ¹⁾, οἵτι-
 νες πλήρη ἀπῆρτιζον κοινωνίαν μοναστικὴν, ἦσαν δὲ Ἰου-
 दाῖοι καὶ ἔζων ἐν στενωτάτῃ ἀγάπῃ. Ἦσαν ἄγαμοι, ἀπεχό-
 μενοι δὲ τῆς τοῦ κόσμου τύρβης, ἐν ἐρήμῳ τὰς διατριβὰς
 ἐποιοῦντο καὶ εἰργάζοντο τὴν γῆν, παρέχουσιν αὐτοῖς τὰ
 πρὸς τὸ ζῆν. Ἐπὶ τρία δ' ἐδοκιμάζοντο ἔτη. Ὑπεχρεοῦντο,
 ἵνα ὧσιν εὐσεβεῖς, δίκαιοι, εὐπειθεῖς, τίμιοι καὶ μὴ τινι ἀπο-
 καλύπτωσί τι τῶν τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἀφορώντων. Ἡ αἵρε-
 σις αὐτῶν ἦν τελειοτάτη. Τὰς ἡδονὰς ἀπεστρέφοντο, ὡς
 κακίαν, τὴν δ' ἐγκράτειαν καὶ τὴν ἀποχὴν τῶν παθῶν ὑπε-
 λάμβανον ἀρετὴν. Ἀπέφευγον δὲ τὸν γάμον, οὐχὶ φρονοῦν-
 τες, ὅτι ἦν ἀνάγκη, ἵνα ἐκμηδενισθῇ τὸ ἀνθρώπινον γένος,
 ἀλλ' ἀπλῶς, ἵνα τῶν ἀσελγειῶν ἀπαλλαγῶσι τῶν γυναικῶν,
 ὄντες βέβαιοι, ὅτι δὲν φυλάττουσι τὴν τῷ συζύγῳ ὀφει-
 λομένην πίστιν. Ἀλλοτρίους δὲ παραλαμβάνοντες παῖδας,
 κατήρτιζον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀρετῇ. Ἦσαν δὲ καταφρονηταὶ
 πλούτου, πάντα δ' ἦσαν παρ' αὐτοῖς κοινὰ μετὰ θαυμαστῆς
 ἰσότητος. Δὲν εὗρισκέ τις παρ' αὐτοῖς τοὺς κτήσει ὑπερέχον-
 τας τῶν ἄλλων.

Ὁ μεταξὺ αὐτῶν κατατασσόμενος παρητεῖτο τῆς ἐαυ-
 τοῦ περιουσίας, ὅπως οὕτως ἀποφύγῃ τὴν κενοδοξίαν τοῦ

¹⁾ Ἰωσ. πολ. Ἰουδ. β'. 120—162.

πλούτου καὶ τοὺς ἄλλους τῆς ταπεινότητος ἀπαλλάξῃ τῆς πενίας, τοῦτο δέ, ἵνα ὡς ἀδελφοὶ ζῶσι. Δὲν ἤλειφον τὸ σῶμα ἐλαίῳ, ἐὰν δὲ ἄκων τις ἠλείφετο ἐλαίῳ, ἀπέμασθεν αὐτὸ ἐπιμελῶς, κηλῖδα ὑπολαμβάνων αὐτό, πάντοτε δ' ἐλευχειμόνου. Οἱ ἐπιμεληταὶ δέ, οὓς ἐξέλεγον τῶν κοινῶν, τὸ ἀναγκαῖον διένεμον ἐκάστω.

Δὲν ὑπῆρχε παρ' αὐτοῖς μία καὶ μόνη πρὸς κατοικίαν πόλις, ἀλλ' ἐν ἐκάστη ὄκουν πολλοὶ καὶ τοῖς ἄλλοθεν ἐρχομένοις πάντα ἦσαν ἀναπεπταμένα τὰ παρ' αὐτοῖς ὡς ἴδια. Καίπερ δ' ἀγνοοῦντες αὐτοὺς, συνεμερίζοντο μετ' αὐτῶν πᾶν ὅ,τι ἐκέκτηντο, ὥσει ἐγίνωσκον αὐτοὺς ἀπὸ πολλοῦ. Ἀποδημοῦντες, οὐδὲν συναπέφερον, πλὴν ὄπλων, πρὸς ἄμυναν κατὰ τῶν ληστῶν. Ἐν ἐκάστη δὲ πόλει ὠρίζετο εἰς αὐτῶν πρὸς ὑποδοχὴν καὶ κατοίκισιν τῶν μελῶν καὶ παροχὴν αὐτοῖς ἐνδυμάτων καὶ ἄλλων ἀναγκαίων. Ἡλλασσον ἐνδύματα μόνον, ἐὰν ἐφθείροντο, ἢ τῷ χρόνῳ κατεστρέφοντο. Οὐδὲν ἠγόραζον, οὔτε ἐπώλουν ἐν ἀλλήλοις, ἀλλὰ τῷ χρήζοντι ἕκαστος διδοὺς ὅ,τι εἶχεν, ἀντεκομίζετο τὸ χρήσιμον· πλὴν καὶ ἄνευ ἀντιδόσεως, ἢ μετάληψις ἦν παρ' αὐτοῖς ἀκώλυτος.

Ἦσαν εὐσεβέστατοι πρὸς τὸν Θεόν, μὴ ὁμιλοῦντες, εἰμὴ περὶ ἱερῶν, πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, προσηύχοντο δέ, ἵνα ἀνατέλλῃ αὐτόν. Εἶτα δὲ ἀφίεντο ὑπὸ τῶν ἐπιμελητῶν, ὅπως ἕκαστος ἐργασθῇ τὴν ἣν ἐγίνωσκε τέχνην. Περὶ δὲ τὴν ἐνδεκάτην συνήρχοντο ἐπὶ τὸ αὐτό, λινὰ δὲ περιβαλλόμενοι ἱμάτια, ἀπελούοντο τὸ σῶμα ψυχρῷ ὕδατι, εἶτα δὲ ἀπεχώρουν ἐν ἰδίῳ οἰκήμασι, ὧν ἡ εἴσοδος αὐστηρῶς ἀπηγορεύετο τοῖς μὴ τῇ αἰρέσει ταύτῃ ἀνήκουσι.

Οὕτω δὲ ἐξαγνισθέντες, συνήρχοντο ἐν τῷ δειπνητηρίῳ, ὡς ἐν ἀγίῳ τεμένει. Καθησάντων δὲ μεθ' ἡσυχίας, ὁ μὲν σιτοποιὸς παρετίθει ἄρτους ἐν τάξει, ὁ δὲ μάγειρος ἐν ἀγγεῖον ἐξ ἐνὸς ἐδέσματος ἐκάστω. Ὁ ἱερεὺς προκατηύχετο τῆς τροφῆς, οὐδενὶ δ' ἐπετρέπετο, ὅπως ἄψηται αὐτῆς, πρὶν

τῆς εὐχῆς. Ἀριστοποισάμενος δὲ ἐπηύχετο πάλιν. Ἀρχόμενοι δὲ καὶ πανόμενοι εὐχαριστήρια ἀπένεμον τῷ Θεῷ, ὡς χορηγῷ τῆς τροφῆς. Καταθέμενοι δ' εἶτα τὰ ἱμάτια, θεωρούμενα ἱερά, ἐπελαμβάνοντο τῶν ἐργασιῶν μέχρις ἐσπέρας. Τὸ αὐτὸ δὲ ἐποιοῦν καὶ κατὰ τὸ δεῖπνον· συνέτρωγον δ' αὐτοῖς οἱ παρευρισκόμενοι ξένοι.

Ἐν τοῖς οἰκίμασιν αὐτῶν οὐδέποτε ἠκούετο κραυγῇ καὶ θόρυβος, ἕκαστος δὲ ὠμίλει ἐν τάξει, ἥ δὲ σιωπὴ αὐτῶν κατεφαίνετο τοῖς ἔξω “ὡς μυστήριόν τι φρικτόν”· τούτου δ' αἴτιον ἦν ἡ συνεχὴς νηφαλιότης καὶ διότι ἔτρωγον ἢ ἔπινον, ὅσον ἀπητεῖτο πρὸς διατροφήν. Οὐδὲν ἐπετρέπετο αὐτοῖς, ἵνα πράξωσιν, ἄνευ γνώμης τῶν ἐπιμελητῶν. Δύο δὲ μόνα ἐτύγγανον παρ' αὐτοῖς αὐτεξούσια, ἡ βοήθεια καὶ τὸ ἔλεος· εἰς τοὺς συγγενεῖς ὅμως οὐδὲν ἠδύναντο, ἵνα παρὰσχωσιν, ἄνευ συναινέσεως τῶν ἐπιτρόπων. Περιέστελλον τὴν ὀργήν, ἠγάπων τὴν εἰρήνην, ἐφύλαττον δὲ τοσοῦτον ἀπαραβιάστως ὅ,τι ὑπισχνοῦντο, ὥστε ἠδύνάτο τις, ἵνα ἀποδῷ πλείονα πίστιν εἰς ἀπλοῦς αὐτῶν λόγους, ἢ εἰς ὄρκους. Τὸ ὁμνῶν ὑπελάμβανον χειρὸν τῆς ἐπιτορκίας, διότι ἐπίστευον, ὅτι ὁ ἐπικαλούμενος τὸν Θεὸν μάρτυρα, ἵνα πιστευθῇ, εἶνε ψεύστης. Ἐπιμελῶς τὰς τῶν ἀρχαίων ἐμελέτων συγγραφάς, ἰδίᾳ δὲ τὰ πρὸς ὠφέλειαν ψυχῆς καὶ σώματος ἐκλέγοντες· οὕτω δὲ μεγίστην ἐκτῶντο γνῶσιν τῶν πρὸς θεραπείαν νόσων φαρμάκων καὶ τῆς τῶν φυτῶν ἀρετῆς, τῶν λίθων καὶ μετάλλων.

Δὲν ἐδέχοντο ἀμέσως τοὺς ποθοῦντας, ἵνα μεταξὺ αὐτῶν ταχθῶσιν. Οὗτοι ὄφειλον, ὅπως ἐνιαυτὸν παραμείνωσιν ἓνα ἔξω, ἐλάμβανον δὲ ἀξινάριον, τὴν προειρημένην ἐνδυμασίαν καὶ λευκὴν ἐσθῆτα. Ἐξῶν δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ἐὰν δέ, κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα, παρεῖχον ἐγκρατείας πεῖραν, προσήγγιζον ἐγγύτερον τῇ διαίτῃ αὐτῶν, δικαιούμενοι, ὅπως καὶ οὔ.οι λούωνται πρὸς καθαρισμόν, ἐν ὕδατι ψυχρῷ, μὴ ἔτι ὅμως παραλαμβάνόμενοι

ἐν συμβιώσει. Δοκιμασθέντες δὲ ἐπὶ δύο ἕτερα ἔτη, καταδήλου γενομένης τῆς καρτερίας αὐτῶν, ἐγίνοντο ἐν τῷ ὁμίλῳ αὐτῶν δεκτοί, φαινόμενοι ἄξιοι. Πρὶν ὅμως ἄψωνται τῆς κοινῆς τροφῆς, ὥμνουν τὸν στύγιον αὐτῶν ὄρκον, ὅτι πρῶτον μὲν θὰ ὧσιν εὐσεβεῖς πρὸς τὸ θεῖον, εἶτα δ' ὅτι θὰ φυλάττωσι δικαιοσύνην πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι οὐδέποτε θὰ πράττωσιν ἕκοντι κακόν τι, καὶ ἐπιτασσόμενοι, ὅτι θὰ μισῶσι πάντοτε τοὺς ἀδίκους καὶ θὰ συναγωνίζωνται μετὰ τῶν δικαίων, ὅτι θὰ ὧσι πρὸς πάντας πιστοί, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς κρατοῦντας, σκεπτόμενοι, ὅτι οὗτοι κατέχουσι παρὰ Θεοῦ τὸ ἄρχειν, ὅτι ἐὰν τύχωσιν ἀρχῆς, οὐδέποτε κατάχρησιν ποιήσονται αὐτῆς, ὅτι οὐδέποτε θὰ φέρωσιν ἐνδύματα ἢ κόσμον πλέον τῶν ἄλλων, ὅτι πάντοτε τὴν ἀλήθειαν θὰ ἀγαπῶσι καὶ αὐστηρῶς τοὺς ψευδομένους θὰ ἐλέγχωσιν, ὅτι τὰς χεῖρας, ὡς καὶ τὰς ψυχάς, καθαρὰς θὰ φυλάττωσι κλοπῆς καὶ ἀνοοίου κέρδους, ὅτι δὲν θὰ κρύπτωσιν τι τοὺς ἐταίρους, οὐδὲ θὰ ἀποκαλύπτωσιν τι τοῖς ξένοις καὶ μέχρι θανάτου βιαζόμενοι, ὅτι θὰ διδάσκωσι τὰ δόγματα, ὡς ἐδιδάχθησαν αὐτά, θὰ ἀπέχωσι ληστείας καὶ ὅτι θὰ φυλάττωσιν ἐπιμελῶς τὰ βιβλία, ὡς καὶ τὰ ὀνόματα ἐκείνων, παρ' ὧν παρέλαβον αὐτά.

Διὰ τοιούτων λοιπὸν ὀρκῶν ἐξησφάλιζον τὴν ἐν τῇ αἰρέσει εἴσοδον τῶν προσερχομένων. Τοὺς δ' ἐπὶ σπουδαίοις ἁμαρτήμασι συλλαμβανομένους ἐξεβάλλον τοῦ τάγματος, οἱ δ' ἐκβληθέντες ἔθνησκον πολλάκις οἰκτίστω θανάτῳ, διότι, ὀρκίοις καὶ ἔθουσιν ὄντες δεδεμένοι, δὲν ἠδύναντο, ἵνα τῆς παρ' ἄλλοις μεταλάβωσι τροφῆς, ἐσθίωντες δὲ χόρτα καί, λιμῶ τὸ σῶμα τηκόμενοι, ἀπέθνησκον. Τούτου δ' ἕνεκα πολλοὺς ἐλεήσαντες ἀνέλαβον, ἱκανὴν ὑπολαμβάνοντες τὴν μέχρι θανάτου ἐφ' ἁμαρτήμασι βάσανον.

Περὶ δὲ τὰς κρίσεις ἦσαν ἀκριβέστατοι καὶ δίκαιοι. Δικάζοντες δὲν ἦσαν ὀλιγώτεροι τῶν ἑκατόν, ἡ δὲ ἀπόφασις αὐτῶν ἦν ἀνέκκλητος. Ἐτίμων τὰ μάλιστα, μετὰ

Θεόν, τὸν νομοθέτην, θανάτῳ δ' ἐτιμωροῦντο οἱ βλασφημοῦντες αὐτόν. Μέγιστον ἐθεώρουν καθῆκον τὸ τοῖς πρεσβυτέροις ὑπακούειν καὶ τοῖς πλείοσι. Τοσοῦτον δὲ ὑπελήπτοντο ἀλλήλους, ὥστε, δέκα συγκαθεζομένων, οὐδείς ἐτόλμα, ἵνα ὁμιλήσῃ, ἀκόντων τῶν ἐννέα καὶ τὸ πτύσαι δ' ἐν μέσῳ ἢ δεξιᾷ ἀπέφευγον. Ἐφύλαττον τὸ Σάββατον αὐστηρότερον τῶν ἄλλων Ἰουδαίων, οὐ μόνον δέ, τὴν προτεραίαν, προπαρεσκεύαζον τροφάς, ὅπως μὴ ἀναγκασθῶσι, κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς ἀναπαύσεως, ἵνα ἀνάψωσι πῦρ, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐτόλμων, ὅπως μετακινήσωσι σκευὸς τι, οὐδ' ἵνα ἀποπατήσωσι· κατὰ δὲ τὰς ἄλλας ἡμέρας, ὥρουσον λάκκον διὰ τοῦ ἀξιινιδίου, περὶ οὗ εἴπομεν, ἐν τῇ γῇ, ἐνὸς ποδὸς βάθους, καί, περικαλύψαντες ἑαυτοὺς τοῖς ἱματίοις, ἐπλήρουν τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἀνάγκην, ὥσεί ἐφοβοῦντο, ἵνα μολύνωσι τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, ὃν ὁ Θεὸς ἔπλασεν, ὅπως φωτίξῃ αὐτούς, εἴτα δὲ ἐπλήρουν τὸν βόθρον διὰ τῶν ἀνορυχθέντων χωμάτων· ἐποιοῦν δὲ τοῦτο, ἐκλέγοντες τοὺς ἐρημότερους τόπους. Εἰ καὶ προύκειτο περὶ φυσικῆς ἀνάγκης, οὐχ ἦττον ἐθεώρουν αὐτὴν ὡς μόλυσμα καὶ ἐλούοντο, ἵνα καθαρισθῶσι.

Οἱ τῆς αἰρέσεως ταύτης διηροῦντο, κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀσκήσεως, εἰς τέσσαρας μοῖρας. Τοσοῦτον δὲ τῶν πρεσβυτέρων ἡλαττοῦντο οἱ νεώτεροι, ὥστε ἐὰν ἡγγιζον αὐτοῖς ἐκεῖνοι ἠναγκάζοντο, ὅπως λουσθῶσιν, ὥσεί ἦψαντο ἄλλοφύλου. Ἦσαν δὲ μακρόβιοι ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε πολλοὶ ὑπερέβαινον τὰ ἑκατὸν ἔτη, ἀποδιδομένου τούτου εἰς τὴν τῆς διαίτης ἀπλότητα καὶ εἰς τὴν εὐταξίαν. Περιεφρόνουν τῶν τῆς γῆς δεινῶν, ἐθριάμβευον τῶν βασάνων τῇ καρτερίᾳ καὶ προυτίμων τὸν θάνατον τῆς ζωῆς, προσερχόμενον μετ' εὐκλείας, φρονοῦντες, ὅτι εἶνε ἀθανασίας ἀμείνων. Ὁ κατὰ Ρωμαίων πόλεμος κατέδειξε τὰς ψυχὰς αὐτῶν, διότι στρεβλούμενοι καὶ λυγιζόμενοι, καιόμενοι καὶ κλώμενοι καὶ διὰ πάντων τῶν βασανιστηρίων ὁργάνων ὀδεύοντες, ἵνα

βλασφημῆσωσι τὸν νομοθέτην ἢ φάγωσί τι τῶν ἀσυνήθων, ἀπέσχον ἀμφοτέρων, οὐδ' ἐδάκρυσαν, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἀπήγγειλαν λέξιν, ὅπως μαλάξωσι τοὺς δημίους αὐτῶν· τοῦναντίον δέ, μειδιῶντες ἐν ταῖς ἀλγηδόσι καὶ κατειρωνευόμενοι τῶν βασανιζόντων, εὐθυμοὶ παρέδιδον τὰς ψυχὰς, ἐλπίζοντες, ὅτι θὰ μεταβῶσιν εἰς ἕτερον βίον ὑπέρτερον, καὶ πιστεύοντες ὅτι, ὥς τὸ σῶμα εἶνε φθαρτὸν καὶ θνητόν, ἡ ψυχὴ εἶνε ἀθάνατος καὶ ἄφθαρτος, οὕσα ἐκ λεπτοτάτου αἰθέρος καὶ ὅτι, περικλειομένη ἐν τῷ σώματι, ὥς ἐν εἰρκτῇ, χαίρει καὶ φέρεται μετέωρος, μόλις τῶν κατὰ σάρκα δεσμῶν, κρατούντων αὐτὴν ὥς ἐν μακροῇ δουλείᾳ, ἀπαλλαγεῖσα.

Συνεφώνουν δ' ἐν τούτῳ πρὸς τοὺς Ἑλλήνας, πιστεύοντες, ὅτι αἱ ἀγαθῶν ψυχαὶ διατρίβουσι πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ, ἐν χώρᾳ ὄμβρων, νιφετῶν, καυμάτων ἐστερημένη καὶ ὑπὸ δροσεροῦ ξεφύρου ἀναψυχομένη, τοῦναντίον δ' αἱ τῶν φαύλων διατρίβουσιν ἐν τόποις ζοφώδεσι καὶ τρικυμιώδεσι, μεστοῖς τιμωριῶν ἀδιαλείπτων.

Ἐπίστευον δ' ἐπίσης, ὅτι ἡ ψυχὴ ἐπλάσθη ἀθάνατος, ὅπως κλίνῃ πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τῆς κακίας ἀπέχηται, ὅτι οἱ ἀγαθοὶ καθίστανται βελτίους ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ἐλπίζοντες ἐπὶ τὴν, μετὰ τὴν τελευτὴν, εὐδαιμονίαν καὶ ὅτι οἱ κακοί, νομίζοντες ὅτι δύνανται, ὅπως κρύπτωσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὰς κακὰς αὐτῶν πράξεις, τιμωροῦνται ἐν τῷ ἑτέρῳ διὰ τιμωρίας ἀτελευτήτου. Ὑπῆρχον δέ τινες μεταξὺ αὐτῶν ὑπισχνούμενοι, ὅτι προυγίνωσκον τὰ μέλλοντα, ἐνδιατρίβοντες περὶ τὴν μελέτην τῶν ἱερῶν βιβλίων καὶ περὶ τὰ ἀποφθέγματα τῶν προφητῶν· σπανίως δὲ ἡστόχουν ἐν ταῖς προγνώσεσι.

Ὑπῆρχε καὶ ἕτερον Ἑσσηνῶν εἶδος, κατὰ πάντα μὲν, δίαιταν, ἔθη καὶ νόμιμα, ὅμοιον πρὸς τοὺς ἄλλους, διαφέρον δὲ μόνον κατὰ τὴν περὶ γάμου δοξασίαν. Οἱ τοῦ εἵδους τούτου ἐφρόνουν, ὅτι, ἀποτασσόμενοι τῷ γάμῳ, συνετέ-

λουν εἰς τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καταστροφὴν· διότι ἐὰν πάντες ἡσπάζοντο τὴν δοξασίαν ταύτην, τάχιστα θὰ ἐξέλειπεν αὐτό. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἔλθωσιν εἰς γάμου κοινωνίαν, ἐπετήρουν ἐπὶ τρία ἔτη, ἐὰν τὸ πρόσωπον, ὅπερ ἔμελλον, ἵνα νυμφευθῶσιν, ἦν ἀρκούντως ὑγιές, πρὸς παραγωγὴν τέκνων. Ἀπείχοντο δὲ τῶν ἐγκύων, θέλοντες, ἵνα δείξωσιν, ὅτι οὐχὶ ἡδονῆς, ἀλλὰ τέκνων ἕνεκα, ἐνυμφεύθησαν. Αἱ γυναῖκες λουόμεναι ἐκαλύπτοντο, ὥς οἱ ἄνδρες.

Ἡρώδης ὁ Μέγας ἐτίμα σφόδρα αὐτούς, διότι εἰς αὐτῶν, ὁ Μανάημος, ἰδὼν αὐτὸν μεταβαίνοντα παρὰ τῷ διδασκάλῳ, προεῖπεν, ὅτι γενήσεται βασιλεὺς Ἰουδαίων ¹⁾.

Ὁ Πλίνιος ²⁾ γράφει τὰ ἐξῆς περὶ αὐτῶν:

«Ab occidente litore Esseni fugiunt usque qua nocent, gens sola et in toto urbe praeter ceteras mira, sine ulla femina omni venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum in diem ex aequo convenarum turba renascitur, large frequentantibus quos vita fessos ad mores eorum fortuna fluctibus, agit· ita per saeculorum milia—incredibile dictu—genus aeterna est, in qua nemo nascitur».

«Κατὰ τὴν δυτικὴν παραλίαν εἶνε οἱ Ἑσσηνοί, ἀποφεύγοντες τὴν παραλίαν μέχρι τοῦ σημείου, καθ' ὃ ἡ γειννίασις αὐτῆς παύει οὕσα ἐπιβλαβής, γένος μονῆρες, θαυμαστόν, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐν ἀπάσῃ τῇ γῇ, ἄνευ γυναικῶν, παντὸς ἀφιστάμενον ἔρωτος, ἄνευ χρημάτων, ζῶν ἐν τῇ κοινῇ τῶν φοινίκων· καθ' ἑκάστην δὲ ἀναγεννᾶται ἐκ τῆς συρροῆς πάντων ἐκεῖνων, οἵτινες, ἀπειρηκότες ἐκ τοῦ βίου, ἄγονται ὑπὸ τῶν κυμάτων τῆς τύχης, ὅπως ἀποδέξωνται τὸ εἶδος τοῦ βίου τούτου· οὕτω δέ, ἀπὸ χιλιάδων ἐτῶν—ὅπερ ἀπίστευτον—ὑφίσταται, ἐν ᾧ οὐδεὶς γεννᾶται,,».

Ἐνα περίπου, μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν αἰῶνα, οἱ *Θεραπευταὶ* ἀφίκοντο εἰς τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀσκητι-

¹⁾ Ἰωσ. Ἰουδ. Πολ. Β'. Η'. 2—14 καὶ ιε'. 10, 5.

²⁾ *Historia Naturalis* ε'. 17.

κοῦ βίου. Τούτους γινώσκομεν ἐκ τοῦ “Βίου Θεωρητικοῦ” τοῦ ἐξ Ἀλεξανδρείας ἔλκοντος τὴν καταγωγὴν Ἰουδαίου Φίλωνος. Κατ’ Εὐσέβιον ἐκλήθησαν Θεραπευταὶ „παρὰ τὸ τὰς ψυχὰς τῶν προσιόντων αὐτοῖς, τῶν ἀπὸ κακίας παθῶν, ἱατρῶν δίκην ἀπαλλάττοντας ἀκεῖσθαι καὶ θεραπεύειν, ἢ τῆς περὶ τὸν Θεῖον καθαρᾶς καὶ εἰλικρινοῦς θεραπείας τε καὶ θρησκείας ἕνεκα,, 1). Κατὰ Φίλωνα, οὗτοι ἀπέφευγον ἀδελφούς, τέκνα, γυναῖκας, γονεῖς καὶ συγγενεῖς καὶ πᾶσαν κοινωνίαν, διέτριβον δὲ τῆς πόλεως ἔξω ἐν κήποις ἢ τόποις μονήρεσι, τὴν ἐρημίαν μεταδιώκοντες, οὐχὶ ἕνεκα ἀνθρώπων μίσους, ἀλλ’ ἵνα μὴ ἔρχονται εἰς συγχρωτισμὸν πρὸς ἀνθρώπους, διαφέροντας τὰ ἥθη. Ἦσαν δὲ πανταχοῦ, ἐπλεόναζον ὅμως ἐν Αἰγύπτῳ, ἰδίᾳ δὲ περὶ τὴν Ἀλεξανδρείαν, ὑπερθεν τῆς λίμνης Μαρίας, “ἐπὶ γεωλόφου χθαμαλωτέρου σφόδρα εὐκαιρῶς, ἀσφαλείας τε ἕνεκα καὶ ἀέρος εὐκρασίας,, 2). Ἐν ἐκάστη οἰκίᾳ, ἣτις ἦν εὐτελής, ὑπῆρχεν οἶκημα ἱερόν, καλούμενον *σεμινεῖον* καὶ *μοιναστήριον*, ἐν ᾧ μονούμενοι τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια ἐτέλουν, μηδὲν εἰσκομίζοντες, ποτὸν ἢ σιτίον, μήτε τι τῶν πρὸς τὰς τοῦ σώματος χρείας ἀναγκαίων.

Ἀληστον ἀείποτε εἶχον τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην, δις δὲ προσηύχοντο τῆς ἡμέρας, περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου καὶ περὶ τὴν ἐσπέραν. Ἦσχοιλοῦντο ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἐσπέρας, περὶ τὴν ἄσκησιν, μελετῶντες δὲ τὰ ἱερὰ γράμματα, ἐφιλοσόφουν, ἀλληγοροῦντες τὴν πάτριον φιλοσοφίαν. Εἶχον δὲ καὶ συγγράμματα παλαιῶν ἀνδρῶν, ἀρχηγετῶν τῆς αἰρέσεως ταύτης γενομένων. Οὐ μόνον δὲ ἐδίδοντο εἰς θεωρίας, ἀλλὰ καὶ συνέτασσον ἄσματα καὶ ὕμνους εἰς τὸν Θεὸν διὰ παντοίων μέτρων καὶ μελῶν, „ρυθμοῖς σεμνοτέροις ἀναγκαίως χαράσσοντες” 3). Τὰς μὲν ἔξ ἡμέρας διέτριβον ἐν τοῖς οἰκῇ-

1) Ἐκκλησι. Ἱστορ. Β'. ις, σελ. 276. Migne P. G. Τόμ. 20.

2) Αὐτόθι.

3) Αὐτόθι.

μασι, μὴ ἔξερχόμενοι αὐτῶν, τὴν δὲ ἐβδόμην συνήρχοντο ἐν κοινῷ συλλόγῳ καὶ ἐκάθηντο κοσμίως, ἀναλόγως τῆς ἡλικίας, ἔχοντες τὰς χεῖρας τοῦ ἱματίου, τὴν μὲν δεξιὰν μεταξὺ τοῦ στήθους καὶ τοῦ γενείου, τὴν δ' ἀριστερὰν πρὸς τὴν λαγόνα. Παρελθὼν ὁ πρεσβύτατος, ἐμπειρότατος περὶ τὰ δόγματα ὢν, ὠμίλει οὐχὶ λόγων δεινότητα ἐπιδεικνύμενος, ἀλλ' ἐρευνῶν καὶ ἐρμηνεύων τὴν ἐν τοῖς νοήμασιν ἀκρίβειαν. Μετὰ προσοχῆς δὲ καὶ ἡσυχίας αὐτοῦ πάντες ἡκροῶντο, διὰ νεύματος ὀψεως ἢ κεφαλῆς τὸν ἔπαινον δηλοῦντες. Τὸ δὲ κοινὸν σεμνεῖον διήρητο εἰς δύο μέρη, εἰς ἀνδρῶνα καὶ γυναικωνῖτιν, διότι καὶ γυναῖκες ἡκροῶντο, τὸν αὐτὸν ἐπιδεικνύμεναι ζῆλον. Τὴν ἐγκράτειαν ὑπελάμβανον τῆς ψυχῆς θεμέλιον. Δὲν ἡσθιον δέ, οὐδ' ἔπινον, πρὸ τῆς ἡλίου δύσεως, κρίνοντες, ὅτι τὸ μὲν φιλοσοφεῖν εἶνε φωτὸς ἄξιον, σκοτούς δὲ αἱ τοῦ σώματος ἀνάγκαι. Τινὲς δὲ τοσοῦτον ἡψοφραίνοντο καὶ ἐτρύφων ὑπὸ σοφίας ἐστιώμενοι, ὥστε καὶ διπλασίονα χρόνον ἀντεῖχον, μόλις δὲ μετὰ ἕξ ἡμέρας ἤπτοντο τροφῆς ἀναγκαίας, ἐθισθέντες. Ἡ ἐνδυμασία, ἣν ἔφερον, ἦν εὐτελεστάτη, κλίνει δὲ ἐκ ξύλου ὑπὸ παπύρου κεκαλυμμένη.

Πανίερον δ' ἐθεώρουν καὶ πανέορτον τὴν ἐβδόμην ἡμέραν, καθ' ἣν μετὰ τὴν ψυχῆς ἐπιμέλειαν, ἐπεμελοῦντο καὶ τοῦ σώματος. Ἡσθιον δ' ἀπλῶς ἄρτον καὶ ἀντ' ὄψου ἄλας, τινὲς δὲ καὶ ὕσσωπον. Ἐπινον δὲ ὕδωρ ναματαῖον. “Ἡσθιον μὲν, ὥστε μὴ πεινῆν, ἔπινον δέ, ὥστε μὴ διψῆν,, τὴν πλησμονὴν ἀπομακρύνοντες τῆς ψυχῆς τοῦ σώματος, ὡς ἐχθρὸν καὶ ἐπίβουλον. Ἐώρταζον δὲ πᾶσαν ἐβδόμην ἐβδομάδα καὶ συνέτρωγον, συνεισιτῶντο δὲ καὶ γυναῖκες σωφρόνως. Τῶν ἐναίμων ἀπείχοντο. Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον ἦγον ἱερὰν παννυχίδα. Ἐγίνετο δ' αὕτη οὕτω. Ἀνιστάμενοι πάντες εἰς δύο διηροῦντο χορούς, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Ἐκάτεροι δὲ ἐξέλεγον ἀρχηγόν, εἶτα δὲ ἦδον ὕμνους καὶ χορούς, πνευματικὴν ἔχοντας σημασίαν. „Πάγκαλα μὲν τὰ νοήματα, πάγκαλοι δὲ αἱ λέξεις, σεμνοὶ δὲ οἱ χορευταί,, λέγει ὁ Φίλων.

Ἰδόντες δὲ τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα, ἀνέτεινον τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανόν, εὐημερίαν καὶ ἀλήθειαν καὶ λογισμοῦ ὀξύτητα ἐπευχόμενοι· μετὰ δὲ τὰς εὐχὰς ἐπέστρεφον εἰς τὰ σεμνεῖα αὐτῶν.

Πολλοί, ἐν οἷς ὁ Grätz ¹⁾, ὁ Lucius ²⁾ καὶ ὁ Harnack ³⁾, εἶνε τῆς γνώμης, ὅτι οἱ Θεραπευταὶ δὲν ἦσαν Ἰουδαῖοι καὶ ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ “Βίου θεωρητικοῦ”, δὲν εἶνε ὁ Φίλων, ἀλλ’ ἕτερός τις πρὸ Εὐσεβίου ἀκμάσας, ὅστις τὸ ἔργον αὐτοῦ παρέστησεν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Φίλωνος, ἵν’ ἀποδῶ αὐτῷ μεῖζονα σπουδαιότητα καὶ ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο θεωρητέον, ὥς ἀπολογία ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς ἀσκήσεως καὶ ὅτι οἱ Θεραπευταὶ ἦσαν μοναχοὶ χριστιανοί, ἀκμάσαντες ἐν Αἰγύπτῳ, περὶ τὰ τέλη τοῦ τρίτου αἰῶνος πρὸς τὸν τέταρτον.

Ὁ Σωζόμενος γράφει τὰ ἐπόμενα περὶ τῶν Θεραπευτῶν ⁴⁾.

“Φίλων δὲ ὁ Παθαγόριος, ἐν τοῖς κατ’ αὐτὸν χρόνοις, ἱστορεῖ τοὺς πανταχόθεν Ἑβραίων ἀρίστους, εἷς τι χωρίον ὑπὲρ τὴν Μάρειαν λίμνην, ἐπὶ γεωλόφῳ κείμενον, φιλοσοφεῖν. Οἴκησιν δὲ αὐτῶν καὶ δίαιταν καὶ διαγωγὴν τοιαύτην παρίστησιν, οἷαν καὶ ἡμεῖς νῦν παρὰ τοῖς Αἰγυπτίων μοναχοῖς πολιτευομένην ὁρῶμεν. Γράφει γὰρ ἀρχομένους αὐτοὺς τοῦ φιλοσοφεῖν, ἐξίστασθαι τῶν ὄντων τοῖς προσήκουσι καὶ πράγμασι καὶ ἐπιμιξίαις ἀπαγορεύοντας, ἔξω τειχῶν ἐν μοναγρίαις καὶ ἐν κήποις διατρίβειν. Οἰκήματα δὲ αὐτοῖς εἶναι ἱερά, ἃ καλεῖται μοναστήρια· ἐν τούτοις δὲ μεμονωμένους σεμνὰ μυστήρια ἐπιτελεῖν· ἐπιμελῶς δὲ ψαλ-

¹⁾ Geschichte d. Juden, 3, 463 ἐπ. ἔκδ. 3.

²⁾ Die Therapeuten und ihre Stellung in der geschichte der Ascese, Strasbourg, 1874.

³⁾ Das Mönchtum, seine ideale und seine geschichte. Ἰδ. καὶ Δ. Α. Πετρακάκου, Οἱ μοναχικοὶ θεσμοὶ ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, Λειψία 1907, σελ. 3.

⁴⁾ Ἑκκλήσ. Ἱστορία Α'. 12, σ. 893, Migne, P. G. Τόμ. 67.

μοῖς καὶ ὕμνοις τὸν Θεὸν θεραπεύειν· καὶ πρὸ ἡλίου δύσε-
ως μὴ ἀπογεύεσθαι τροφῆς· τοὺς δὲ διὰ τριῶν ἡμερῶν
καὶ πλειόνων· καὶ λοιπόν, ρηταῖς ἡμέραις χαμευνεῖν, καὶ
οἴνου πάμπαν καὶ ἐναίμων ἀπέχεσθαι· ὅψιν δ' αὐτοῖς εἶναι
ἄρτον καὶ ἄλας καὶ ὕσσωπον, καὶ ποτὸν ὕδωρ. Γυναῖκας
δὲ αὐτοῖς συνεῖναι γηραλέας παρθένους, δι' ἔρωτα φιλοσο-
φίας ἐκουσία γνώμη τὴν ἀγαμίαν ἀσκούσας. Καὶ ὁ μὲν
Φίλων ὧδέ πη ἱστορῶν, ἔοικεν ὑποφαίνειν τοὺς κατ' αὐτὸν
ἐξ Ἑβραίων χριστιανίσαντας, ἔτι ἰουδαϊκώτερον βιοῦντας,
καὶ τὰ ἐκείνων ἔθη φυλάττοντας. Παρ' ἄλλοις γὰρ οὐκ
ἔστιν εὐρεῖν ταύτην τοῦ βίου τὴν διαγωγὴν".

Ὁ Πατριάρχης Φώτιος δὲν ἀσπάζεται τὴν γνώμην
ταύτην τῶν ἀρχαίων, ὅτι οἱ Θεραπευταὶ ἦσαν Ἰουδαῖοι,
λέγει δέ. "Ἀνεγνώσθησαν δὲ καὶ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις φιλο-
σοφησάντων τὴν τε θεωρητικὴν καὶ τὴν πρακτικὴν φιλο-
σοφίαν βίοι· ὧν οἱ μὲν Ἑσσηνοί, οἱ δὲ Θεραπευταὶ ἐκα-
λοῦντο, οἱ καὶ μοναστήρια καὶ σεμνεῖα, ὡς αὐταῖς λέξεσι
λέγει, ἐπήγγυντο, καὶ τῶν νῦν μοναζόντων τὴν πολιτείαν
προϋπέγραφον,, ¹⁾.

Ὁ ἀσκητικὸς καὶ μοναστικὸς βίος ἐν τῷ Χριστιανι-
σμῷ δὲν προῆλθε καὶ δὲν κατηρτίσθη, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ
Βουδδισμού, τῆς τῶν Ἑσσηνῶν αἰρέσεως καὶ τοῦ ἐν Μέμ-
φιδι Σαραπιείου, οἱ δὲ Θεραπευταὶ ἦσαν Ἰουδαῖοι, οὐδὲν
πρὸς τοὺς ἀσκητὰς καὶ μοναχοὺς κοινὸν ἔχοντες. Οἱ Θερα-
πευταὶ εἶνε ἐκδήλωσις τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος, ὅπερ
ἤρξατο, ἵνα, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Πτολεμαίων, ἀναπτύσση-
ται παρὰ τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ Ἰουδαίοις, διὰ τοῖς οἰκειοποιή-
σεως καὶ τῶν δογμάτων τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Πλάτωνος
καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἅπερ ἠξίουσιν οὗτοι, ὅτι ἀνεύρισκον,
ὑπὸ ἀλληγορικὴν μορφήν, ἐν ταῖς ἱεραῖς αὐτῶν βίβλοις.
Δὲν δύναται τις ὅμως, ἵνα ἀρνηθῇ, ὅτι ὁ ἀσκητικὸς ὅλως
καὶ ἐνάρετος, ὃν ἔζων, οἱ τῶν αἰρέσεων τούτων ὁπαδοὶ καὶ

¹⁾ Μυριόβιβλον ἢ Βιβλιοθήκη, Migne, P. G. Τόμ. 103, σελ. 372.

μύσται, βίος, κατὰ τὰς διατάξεις σχεδὸν τὰς Εὐαγγελικάς, βαθεῖαν τοῖς Χριστιανοῖς ἐνεποιεῖ ἐντύπωσιν, βλέπουσιν, ὅτι, ἐκτὸς τοῦ Εὐαγγελίου, παραπλήσιος ἀσκεῖται ἀρετή.

Ὁ ἀσκητικὸς καὶ μοναστικὸς βίος ἔχει τὰς βάσεις ἐν αὐτῇ τῇ θρησκείᾳ ἡμῶν, ἐν αὐτῷ τῷ Εὐαγγελίῳ. Εὐαγγελικὰ παραγγέλματα εἶνε ἡ ἐκούσιος πτωχεία, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος παραιτεῖται πάσης οὐσίας καὶ πάσης ἐν τῷ κόσμῳ ὑλικῆς εὐμαρείας καὶ παντὸς ἐπιγείου ἀγαθοῦ, ἡ σωφροσύνη, δι' ἧς ἀπέχεται τοῦ γάμου καὶ τῶν ἡδυτήτων αὐτοῦ καὶ πλήρης καὶ ὁλοσχερῆς τῇ θελήσει τοῦ Θεοῦ ὑπακοή. Ὅτε δὲ ὁ ἅγιος Ἀντώνιος εἰς τὸν μοναστικὸν ἐδόθη βίον (271), εὗρεν ἤδη ἀσκητάς, τὸ τῆς ἀσκητικῆς θεραπεύοντας ἀρετῆς δένδρον. Ὁ ἀσκητικὸς δὲ βίος προηγῆθη τοῦ μοναχικοῦ βίου. Οἱ Ἀποστολικοὶ Πατέρες καὶ Ἀπολογηταὶ ὁμιλοῦσι περὶ ἀσκητῶν, κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰῶνας. Οἱ ἀσκηταὶ ἔζων ἐν μέσῳ τῶν οἰκείων καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει. Ὁ Κύριος ἡμῶν ἐνετείλατο τοῖς μέλλουσιν, ἵν' ἀκολουθήσωσιν αὐτῷ, ὅτι ὀφείλουσιν, ὅπως, πάντα πωλήσαντες τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν, τοῖς πτωχοῖς διανείμωσι καὶ πάντα ἀποσείσωσι δεσμόν, ἐνοῦντα αὐτοὺς μετὰ τοῦ κόσμου, ἀσκῶσι τὴν παρθενίαν καὶ τυφλῶς τῷ θελήματι ὑπεΐκωσι τοῦ οὐρανίου αὐτοῦ Πατρός. Πάντα δὲ ταῦτα τὰς βάσεις ἀπήρτισαν τοῦ μοναστικοῦ βίου. Δικαίως δὲ ὁ ἅγιος Νεῖλος ¹⁾ λέγει· «Φιλοσοφεῖν ἐπετήδευσαν μὲν καὶ Ἑλλήνων πολλοὶ καὶ Ἰουδαίων οὐκ ὀλίγοι· μόνοι δὲ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν ἐξήλωσαν οἱ τοῦ Χριστοῦ μαθηταί, ἐπεὶ καὶ μόνον τὴν σοφίαν αὐτὴν ἔσχον διδάσκαλον, ἔργῳ ἐπιδεικνύουσαν τὴν πρέπουσαν τῷ τοιοῦτῳ ἐπιτηδεύματι ἀγωγὴν».

Εὐάγγελος ὁ σχολαστικὸς, ὁμιλῶν ²⁾ περὶ διαίτης καὶ βιοτῆς τῶν ἐν Παλαιστίνῃ μοναχῶν, λέγει·

“Ἡ μὲν δίαιτα διάφορος· ἡ δὲ γε πολιτεία ἐς ἓνα

¹⁾ Λόγοι ἀσκητικοί, κεφ. Α'. σελ. 719. Migne P. G. Τόμ. 79.

²⁾ Ἐκδ. Ὁξφόρδης, 1844, σελ. 22—24.

τελευτᾷ θεοφιλῇ σκοπόν. Οἱ μὲν γὰρ ἀγελῆδὸν ζῶντες, οὐδενὶ τῶν γῆν βριθόντων κρατοῦνται· οὐ χρυσὸς γὰρ αὐτοῖς ἐστίν. Τί δ' ἂν φαίην χρυσός, ὅτε οὔτε ἰδική τις ἐσθῆς, οὐδέ τι τῶν ἐδωδίμων. Ὁ γὰρ νῦν τις ἀμπέχεται τριβώνιον, ἢ ἐξωμίδα, τοῦτο, μετὰ σμικρόν, ἕτερος ἀμφιέννυται ὥς καὶ τὴν πάντων ἐσθῆτα ἐνὸς εἶναι δοκεῖν καὶ τὴν ἐνὸς ἀπάντων. Καὶ κοινὴ τράπεζα παρατίθεται, οὐκ ὄψοις κεκαρυκευμένη, οὐδέ τιτι τῶν ἄλλων ἐδεσμάτων· λαχάνοις δὲ καὶ ὀσπρίοις μόνοις δεξιουμένη ἐς τοσοῦτον χορηγουμένοις, ὅσον ἀποζῆν καὶ μόνον. Κοινὰς δὲ τὰς πρὸς τὸν Θεὸν λιτὰς διημερεύουσιν τε καὶ διανυκτερεύουσιν, οὕτω σφᾶς ἐκθλίβοντες, οὕτω τοῖς πόνοις πιέζοντες, ὥς τάφων ἄνευ νεκροὺς αὐτοὺς δοκεῖν ὑπὸ γῆν ὄρᾶν. Οἱ πολλάκις μὲν καὶ τὰς καλουμένας ὑπερθεσίμους πράττουσι διήμεροι καὶ τριήμεροι τὰς νηστείας ἐκτελοῦντες. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ πεμπταῖοι, ἢ καὶ πρὸς, καὶ μόλις τῆς ἀναγκαίας μεταλαμβάνουσι τροφῆς. Ἔτεροι δ' αὖ πάλιν ἀπ' ἐναντίας ἰόντες μόνοις ἑαυτοὺς καθειργνύουσιν ἐν οἰκίσκοις τοσοῦτον εὖρος, τοσοῦτον ὕψος ἔχουσιν, ὥς μηδὲ τὰ σώματα ἀνορθοῦν, μηδὲ μὴν ἐπ' ἀδείας τὰς κλίσεις ποιεῖσθαι, σπηλαίοις προσκαρτεροῦντες καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς, κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνήν. Ἄλλοι σύννοικοι θηρίοις γινόμενοι καὶ τισι τῆς γῆς ἀτεκμάροισι ἐνδομυχοῖς τὰς πρὸς τὸν Θεὸν ἐντεύξεις ποιοῦντες. Ἀτὰρ καὶ ἕτερον εἶδος αὐτοῖς ἐπενοήθη, πάσης ἀνδρείας τε καὶ καρτερίας δύναμιν ἐκβαῖνον. Ἐς ἔρημον γὰρ κεκαυμένην σφᾶς αὐτοὺς ἀφέντες καὶ μόνα τὰ τῆς φύσεως ἀναγκαῖα περιστείλαντες, ἄνδρες τε καὶ γυναῖα, τὸ λοιπὸν σῶμα γυμνόν, κρυμοῖς τε ἐξαισίοις, ἀέρων τε πυρακτώσεσιν, ἐπιτρέπουσιν, ἐπίσης θάλπους τε καὶ ψύχους περιορῶντες. Καὶ τὰς μὲν τῶν ἀνθρώπων τροφὰς τέλεον ἀποσεύονται. Νέμονται δὲ τὴν γῆν, βοσκοὺς καλοῦσι, μόνον τὸ ζῆν ἐντεῦθεν ποριζόμενοι ὥστε τῷ χρόνῳ καὶ θηρίοις συναφομοιοῦσθαι, τῆς τε ιδέας αὐτῶν παρατραπείσης, τῆς τε γνώμης λοιπὸν οὐ συμ-

βαινούσης ἀνθρώποις, οὓς καὶ διδράσκουσιν ἰδόντες, καὶ διωκόμενοι ἢ τῇ ὠκύτητι τῶν ποδῶν, ἢ τινι τῶν ἐπὶ γῆς δυσόδων χωρίων τὸ λαθεῖν ἑαυτοὺς πορίζονται.....”

Ἡ ἀπάθεια δ’ αὐτῶν πρὸς πάντα τὰ τοῦ κόσμου ἦν παραδειγματική. Παραπέμπομεν εἰς τὸν Εὐάγριον τὸν βουλόμενον, ἵν’ ἀναγνῶ πανθ’ ὅσα περὶ ἀπαθείας καὶ νεκρώσεως παθῶν τῶν ἀναχωρητῶν λέγει. Ἔστι δ’ ἀπάθεια, κατὰ Μάξιμον τὸν Ὁμολογητὴν ¹⁾ (580—662), „Εἰρηνικὴ κατάστασις ψυχῆς, καθ’ ἣν δυσκίνητος γίνεται πρὸς κακίαν”. Εἰς τοιοῦτον δ’ ἀφίκοντο ἀπαθείας σημεῖον, ὥστε μετ’ ἀνδρῶν ἦσαν ἄνδρες, μετὰ γυναικῶν δὲ γυναῖκες, ἑκατέρως δ’ ἠθέλον, ἵνα μετέχωσι φύσεως, καὶ μὴ μιᾶς μόνης ὦσι. „Τοσοῦτον γὰρ αὐτοῖς, λέγει ὁ Εὐάγριος, τάναντία κέκραται, τῆς θείας τὰ ἄμικτα συναγοῦσης καὶ αὖ πάλιν διαιρούσης χάριτος, ὥστε ζῶν ἐν ἑαυτοῖς καὶ νέκρωσιν συνοικεῖν, τάναντία καὶ τῇ φύσει καὶ τοῖς πράγμασιν. Ἐνθα μὲν γὰρ πάθος, νεκροὺς εἶναι δεῖ καὶ τῶν τάφων εἴσω· ἔνθα δὲ πρὸς Θεὸν ἰκετεία, ρωμαλέους τὸ σῶμα, σφριγῶντας τὴν ἀκμὴν, ἃν ἔξωροι τὴν ἡλικίαν ὦσιν... Εἰργάζοντο δέ, προσήχοντο, ἔψαλλον ψαλμοὺς καὶ εὐμενῶς πάντα ὑπεδέχοντο προσερχόμενον. „Μακάριοι, λέγει ὁ Εὐάγριος, τῆς ἐνταῦθα διαίτης, μακαριώτεροι τῆς ἐντεῦθεν μεταστάσεως, εἰς ἣν διὰ παντὸς χαίνουσι τὸν ποθούμενον αὐτοῖς ἰδεῖν ἐπειγόμενοι,, ²⁾.

Μέγιστος τῶν ἀσκητῶν ἦν Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, ὅστις ἐκλήθη παρ’ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. „Μεῖζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν... Καθιερωθεὶς δ’ ἐξ ἀπαλῶν τῷ Θεῷ ὀνύχων, ἐν τῇ ἐρήμῳ τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο, μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ’ ἣν πρὸ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ παρέστη λαοῦ, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τῶν προφητῶν στολῇ, φέρων ζώνην δερματίνην. Τροφή δ’ αὐτοῦ ἦσαν ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριον. Ὅλως δὲ

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 90 σελ. 967.

²⁾ Εὐαγγ. Ἐνθ’ ἄνωτ. σελ. 24.

τῷ Θεῷ ἀφιερωμένος, δοσιμέως τὰς τῶν ἀνθρώπων ἐπέπληττε κακίας, τὴν θείαν προαγγέλλων δίκην καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ Εὐαγγέλιον. Ὁ Ἰωάννης ὁ Προδρομος καλεῖται παρὰ τοῦ Ἱεροῦ Ἱερωνύμου *Princeps anachoretarum*, πρῶτος τῶν ἀναχωρητῶν. Βλέπων δὲ πολλοὺς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων, ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς. "Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; ποιήσατε οὖν καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ· λέγω γὰρ ὑμῖν, οὐ δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ. "Ἦδη δὲ καὶ ἡ ἀξίη πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων κεῖται· πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. Ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν, ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἰσχυροτέρός μου ἐστίν, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι Ἀγίῳ καὶ πυρὶ. Οὗ τὸ πύρον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ καὶ διακαί· αἰετὶ τὴν ἄλωνα αὐτοῦ καὶ συνάξει τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέσσει» ¹⁾. Δύο δεύματα τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ καὶ τῆς βαθείας ταπεινότητος ἀπαντῶσιν ἐν τῇ ἀπαντήσῃ, ἣν ἔδωκε πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ λευίτας, ἐρωτήσαντας αὐτόν, Σὺ τίς εἶ; ὁμολογήσας ὅτι δὲν εἶνε ὁ Χριστός· ἐρωτήσας δ' αὐτοῖς, Τί οὖν; Ἡλίας εἶ σύ; εἶπεν, οὔ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐρωτῶντες περιέμενον ἀπάντησιν, ὅπως ἀνακοινώσωσιν αὐτὴν τοῖς πέμψασιν, ἀπήντησεν. Ἐγὼ φωνῇ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐνθύνατε τὴν ὁδὸν Κυρίου. Ἐρωτησάντων δ' αὐτῶν. Τί οὖν βαπτίζει; εἰ σὺ οὐκ εἶ Χριστός οὔτε Ἡλίας οὔτε ὁ προφήτης; ἀπεκρίθη. Ἐγὼ βαπτίζω ἐν ὕδατι· μέσος δὲ ὑμῶν ἕστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε· αὐτός ἐστιν ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, οὗ ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἄξιος, ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος ²⁾.

¹⁾ Ματθ. γ'. 7—12.

²⁾ Ἰωάνν. α'. 19—28.

Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ ἀπαντήσῃ, ἀποδίδωσιν εἰλικρινῇ σεβασμὸν πρὸς τὸν προσερχόμενον αὐτῷ, ὁμολογῶν τὴν ἑαυτοῦ ἀναξιότητα.

Ὁ Κύριος ἡμῶν ἐν ἄκρα ἔζησε παρθενία καὶ πτωχεία, ἐν παντί, τῷ τοῦ Οὐρανίου αὐτοῦ Πατρὸς ὑπείκων θελήματι. Διὰ ἐρημιτικοῦ δὲ βίου καὶ τεσσαρακονημέρου νηστείας παρεσκευάσθη εἰς τὸ ὑψηλὸν τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ ἔργον. Ἀπαιτεῖ ὅμως οὐχὶ ψευδῇ καὶ ὑποκριτικὸν ἀσκητικὸν βίον, ἀλλ' εἰλικρινῇ καὶ ἁδολον. „Ὅταν δὲ νηστεύητε, λέγει, μὴ γίνεσθε, ὥσπερ οἱ ὑποκριταί, σκυθρωποὶ ἀφανίζουσι γὰρ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ὅπως φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις νηστεύοντες· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν· σὺ δὲ νηστεύων ἄλειτουργοῦ σου τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσωπόν σου νίψαι, ὅπως μὴ φανῇς τοῖς ἀνθρώποις νηστεύων, ἀλλὰ τῷ πατρὶ σου, τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ὁ πατήρ σου, ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ” 1).

Οἱ περὶ τὸν Κύριον μαθηταὶ ἀσκητικὴν ἀπῆρτιζον κοινότητα, ἧς ἦν ἀρχηγὸς καὶ ἐν ἧ πάντα ἦσαν κοινά. Ὁ βίος αὐτῶν ἦν ἀσκητικός, αὐστηρὸς καὶ ἀπέριτος. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος προτρέπει, ὅπως ἀγωνίζηται ὁ ἄνθρωπος, ἵνα τοῦ βραβείου τύχη. Ὑποπιᾶζει, λέγει, καὶ δουλαγωγεῖ τὸ σῶμα, ὅπως μὴ ἐν τῷ σταδίῳ ἡ πορεία αὐτοῦ ἀνασταλῇ 2). Προτρέπει, ἵνα γυμνάζῃ τις ἑαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν 3), διότι “ἡ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος,, ἐν ᾧ ἡ εὐσέβεια εἶνε πρὸς πάντα ὠφέλιμος, ἐνέχουσα ζωῆς ἐπαγγελίαν, τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης. Ὁ ἀπόστολος Πέτρος συνίστησιν, ὡς ὁ Παῦλος, τὴν λιτότητα 4), τὴν ἀγιότητα 5),

1) Ματθ. στ'. 16—18.

2) Α'. Κορινθ. θ'. 21—27.

3) Α'. Τιμοθ. δ'. 7.

4) Α'. Πέτρ. α'. 13.

5) α'. 16.

τὴν σωφροσύνην ¹⁾, τὴν ἐν τῷ οἰκογενειακῷ βίῳ σύνεσιν ²⁾, τὸν ὑποπιασμὸν τῆς σαρκὸς, παραβαλλόμενον πρὸς τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ³⁾ καὶ τὴν ἀνοχὴν τῶν παθημάτων ⁴⁾.

Ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης προτρέπει, ἵνα βαδίζωμεν ἐν τῷ φωτί, μὴ ἀγαπῶμεν τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, διότι πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ, ἢ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς καὶ ἢ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἢ τοῦ βίου ἀλαζονεία, δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου, ὁ δὲ κόσμος παράγεται, ὥς καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ, οἱ δὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιοῦντες μένουσιν εἰς τὸν αἰῶνα ⁵⁾. Ὁ Ἰάκωβος καλεῖ “μακάριον” τὸν πειρασμὸν ὑπομένοντα ⁶⁾. Ὁ Ἰούδας προτρέπει ἀποχὴν ἀπὸ μολυσμοῦ σαρκός ⁷⁾, καὶ ὁ Ἰωάννης ὁμιλεῖ περὶ ἐκείνων, οἵτινες ἔμειναν παρθένοι, “ἀκολουθοῦντες τῷ ἀρνίῳ, ὅπου ἂν ὑπάγῃ” ⁸⁾.

Ἐν τῇ κοινότητι ὑπῆρχον καὶ ἐνάρετοι γυναῖκες. Εἷς δὲ τῶν μαθητῶν, ὑπὸ τοῦ Κυρίου ὑποδεικνύμενος, εἶχε τῆς κοινότητος τὸ ταμεῖον καὶ ἐφρόντιζε περὶ τῶν δαπανῶν. Ἡ κοινότης αὕτη, ἐπὶ μικρὸν διασκορπισθεῖσα, κατὰ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου, ἀνεσχηματίσθη κατὰ τὴν, ἐν Γαλιλαίᾳ τοῦ Ὄρους τῶν Ἑλαιῶν, εἰς οὐρανοὺς ἀνάβασιν αὐτοῦ, περιέμενε δέ, ἐπὶ τοῦ Ὄρους Σιών, ἐν τῷ ὑπερώῳ, τὴν κατάβασιν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ἣν ὑπέσχετο ὁ Κύριος. Ἡ κοινότης ἅπασα συνέβη, τὰ πάντα ἔχουσα κοινά. Οἱ δὲ πιστεύοντες, πωλοῦντες τὰ κτήματα καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν, διεμοίραζον εἰς πάντας, κατὰ τὰς ἐκάστου ἀνάγκας ⁹⁾. Οὐδεὶς μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρχεν ἐνδεής, διότι πάντες, οἱ ἀγροῦς, ἢ

¹⁾ β'. 11.

²⁾ γ'. 7.

³⁾ δ'. 1, 2.

⁴⁾ β'. 20. γ'. 14. δ'. 13—19.

⁵⁾ Α'. Ἰωάνν. α'. 7. β'. 15—16.

⁶⁾ α'. 12.

⁷⁾ 23.

⁸⁾ Ἀποκαλ. ιδ'. 4.

⁹⁾ Πράξ. β'. 45.

οικίας ἔχοντες, ἔφερον πωλοῦντες τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν καὶ ἔθετον εἰς τοὺς πόδας τῶν Ἀποστόλων ¹⁾. Πολλοὶ δ' ὑπῆρχον προσήλυτοι, ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, τριῶν χιλιάδων προσηλυτισθέντων.

Τιμιότης καὶ εἰλικρίνεια πανταχοῦ ἐπεκράτει. Ἐὰν δέ τις δολίως καὶ ἀνειλικρινῶς ἐφέρετο, ἐπὶ βλάβῃ τῆς κοινότητος, παραδειγματικῶς ἐτιμωρεῖτο. Γνωστὴ τυγχάνει ἡ θεία τοῦ Ἀνανίου τιμωρία, ὅστις, ἐκ πωλήσεως κτήματος, χρήματα ἐνοσφίσθη, μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Σαπφείρας ²⁾. Τοῦ ἀριθμοῦ ὅμως τῶν μαθητῶν ὁσημέραι αὐξανόμενου, γογγυσμὸς τῶν Ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς Ἑβραίους ἐγένετο, ὅτι αἱ χῆραι αὐτῶν παραθεωροῦνται ἐν τῇ καθημερινῇ διακονίᾳ. Τότε δέ, τῇ προσκλήσει τῶν Ἀποστόλων, ἐκλογὴ ἐπτὰ ἐγένετο ἀνδρῶν, Πνεύματος Ἁγίου πλήρων καὶ σοφίας, οἵτινες ἐν τῇ διακονίᾳ ἐτάχθησαν ταύτῃ ³⁾. Ἀλλὰ τοῦ μεγάλου τῶν καθ' ἐκάστην προσερχομένων ἀριθμοῦ ἕνεκα, ἐν δυσχερεῖ εὐρέθη ἡ κοινότης οἰκονομικῇ θέσει. Τότε δέ, ἐπὶ τῇ ὑπὸ Ἀγάβου τοῦ μεγάλου, μέλλοντος, ἵνα συμβῇ, ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, λιμοῦ, προόψει, οἱ ἐκτὸς τῆς Ἰουδαίας προσηλυτισθέντες, ἀπεφάσισαν, ὅπως βοηθείας τοῖς ἐν Ἰουδαίᾳ ἀποστείλωσιν ἀδελφοῖς ⁴⁾. Ἀλλ' αἱ ἀλλαχοῦ, ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἰδρυθεῖσαι Ἐκκλησίαι, δὲν ἐκυβερνῶντο, καθ' ὃν τρόπον ἡ ἐν Ἱερουσαλήμ. Οἱ Χριστιανοὶ διέσφζον τὰ κτήματα αὐτῶν καὶ οἴκοι ἔμενον.

Ὁ ἀσκητικὸς λοιπὸν βίος ἤρξατο σὺν τῷ Χριστιανισμῷ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν δύο φύλων, τῶν περὶ τὴν ἀσκησιν ἀσχολουμένων, ἦν μέγας, μεσοῦντος τοῦ δευτέρου αἰῶνος. Δικαίως δὲ Ἰουστῖνος ὁ Μάρτυς ὑποδείκνυσι τῷ αὐτοκράτορι Ἀντωνίνῳ τῷ Εὐσεβεῖ ἀπειραρίθμους Χριστιανούς, ἐν αὐστηρᾷ ἀσκουμένους σωφροσύνῃ ⁵⁾ Ὁ Τερτυλλιανὸς

¹⁾ δ'. 34.

²⁾ ε'.

³⁾ στ'.

⁴⁾ ια'. 29, 30.

⁵⁾ Ἀπολογία πρώτη ὑπὲρ Χριστιανῶν, 15, σελ. 349. Migne P. G. Τόμ. 6.

μετ' ἐπαίνων τῶν ἀποστάντων μνημονεύει τοῦ γάμου, ὅπως μόνῳ ὑπηρετήσωσι Θεῷ, σημειῶν συγχρόνους, μέχρι θανάτου σωφροσύνην διασώσαντας, γέροντας μὲν τὴν ἡλικίαν, παῖδας δὲ τὴν σωφροσύνην. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἱεροσολύμων Κύριλλος ἐν ταῖς Κατηχήσεσι ¹⁾ παραβάλλει τὸν βίον τῶν μοναζόντων καὶ παρθένων πρὸς βίον ἰσάγγελον. Ὁ δὲ ἱερὸς Ἱερώνυμος λέγει, ὅτι δύναται τις, ἵνα παραβάλῃ τὸν γάμον πρὸς κόκκον σίτου, ἀποφέροντα τριάκοντα, τὴν χηρείαν ἐξήκοντα καὶ τὴν παρθενίαν ἑκατόν.

Οἱ ἀσκηταὶ ἡσκοῦντο ἐν μέσῳ τῶν οἰκείων καὶ ἐν ᾗ ὥκουν πόλει. Ὁ Ὁριγένης ἔζησε βίον ἀσκητικόν, ἀσκούμενος περὶ τὴν νηστείαν, τὴν ἐγκράτειαν, τὰς ἱερὰς ἀγρυπνίας, τὴν θεωρίαν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν μελέτην τῶν Γραφῶν. Ὁ ἀσκητισμὸς διέπρεψε, περὶ τὰ μέσα τοῦ τρίτου αἰῶνος, παρὰ τὰς ὀχθὰς τοῦ Νείλου. Ἐν Λεοντοπόλει τῆς Αἰγύπτου ὑπῆρχεν, ἐν τέλει τοῦ τρίτου αἰῶνος καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ τετάρτου, μαθητὴς τοῦ Ὁριγένους, Ἰέραξ καλούμενος, ἡ Ἰέρακας, ὡς λέγει ὁ ἱερὸς Ἐπιφάνιος, ὅστις ἐπ' ἄκρῳ διεκρίνετο ἀσκητισμῷ καὶ ἦν ἀνὴρ σοφώτατος, πολλὰ ἐν ἐλληνικῇ καὶ αἰγυπτιακῇ συγγράψας γλώσσει, ἡρνεῖτο δὲ τὴν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων, ἀπέρριπτε τὸν γάμον, ἐπιτρεπόμενον ἐν τῷ ἀρχαίῳ νόμῳ, ἀλλ' ἀπαγορευόμενον ὑπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἦλθεν ἐν τῷ κόσμῳ, ἵνα διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι, ἄνευ παρθενίας, ἀδύνατος ἡ τοῦ ἀνθρώπου σωτηρία. Δὲν ἐδέχετο δὲ περὶ ἑαυτόν, εἰμὴ μοναχούς, παρθένους, χήρας καὶ ἐγκρατεῖς. Ἐλεγε δὲ ὅτι οἱ παῖδες, οἱ πρὸ τῆς γνώσεως θνήσκοντες, τῆς τοῦ Θεοῦ ἀποκλείονται βασιλείας, διότι δὲν ἡγωνίσαντο. Ἐζήσε δὲ περὶ τὰ 90 ἔτη καὶ μέχρι θανάτου ἐκαλλιγράφει ²⁾.

Ἐν Παλαιστίνῃ, ὁ ἐπίσκοπος Ἱεροσοολύμων Νάρκισσος, περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου αἰῶνος, “ἐκ μακροῦ τὸν

¹⁾ Δ'. σελ. 160. Ἐκδ. Φωτίου Ἀλεξανδρίδου, Ἱερουσαλήμ, 1867.

²⁾ Κατὰ αἰρέσεων Β', 46, σελ. 172. Migne P. G. Τόμ. 20.

φιλόσοφον ἀσπαζόμενος βίον», συνεπεία συκοφαντίας, διαδράς πᾶν τὸ τῆς ἐκκλησίας πλῆθος, ἐν ἐρημίαις καὶ ἀφανέσιν ἀγροῖς λανθάνων, πλείστοις ἔτεσι διέτριβεν ¹⁾. Οἱ ἀσκηταί, κατὰ τοὺς χαλεποὺς καὶ σκληροὺς τῶν διωγμῶν χρόνους, προφρόνως ἐθυσιάζοντο καὶ μετὰ γενναιότητος μεγίστης ὑπὲρ τῆς τοῦ Ἑσταυρωμένου θρησκείας. Ὁ Πάμφιλος, μαθητὴς τοῦ Ὠριγένους καὶ ἱερεὺς ἐν Καισαρείᾳ, περὶ τὰ τέλη τοῦ τρίτου αἰῶνος, πάντων παραιτηθεὶς τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν τιμῶν, εἰς αὐστηρὰς ἐδόθη ἀσκήσεις “τοῦ φιλοσόφου βίου,, μαρτυρικὸν δ’ ὑπέστη θάνατον μετὰ τοῦ ἀσκητοῦ Πέτρου Ἀψελάμου, ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ τοῦ Μαξιμίνου ²⁾. Ὁ Mayer ³⁾ λέγει, ὅτι, ἂν ὁ Χριστιανισμὸς ἠντλησεν ἐν τῷ μαρτυρίῳ τὴν δύναμιν, τὴν νικήσασαν τὸν κόσμον, παρέλαβεν ὁμως ἐκ τοῦ Χριστιανικοῦ ἀσκητισμοῦ τὴν ὑψίστην αὐτοῦ δύναμιν.

Ὁ Κασσιανὸς λέγει, ὅτι ὑπόδειγμα τῶν ἐν κοινότησι ζώντων ἦσαν οἱ πρῶτοι Χριστιανοί. Ὁ κοινοβιακὸς βίος ἤρξατο μετὰ τῶν Ἀποστόλων. Ἀπασα ἡ Ἐκκλησία, ὡς λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσι, συνέκειτο ἐξ ἀνθρώπων ἐν κοινῷ ζώντων μετὰ τελειότητος, εἰς ὀλίγους τὰ νῦν τῶν ἐν μοναστηρίοις ζώντων ἀπαντώσης. Ἀποθανόντων δὲ τῶν Ἀποστόλων, ἡ τῶν πιστῶν ζέσις ἤρξατο χαλαρουμένη, ἰδίᾳ δ’ ἕνεκα τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ καὶ τῆς ἀσθενείας τῶν ἐκ τῆς εἰδωλολατρείας ἐπιστρεφόντων, μετ’ οὐ πολὺ δὲ οἱ πιστοὶ καὶ οἱ τῆς Ἐκκλησίας ταγοὶ ἤρξαντο, ἵνα ἐκπίπτωσι τῆς ἀρχικῆς καὶ πρωτογόνου τελειότητος. Τότε δὲ οἱ ζέσεως ἔτι ἐμφορούμενοι, ἦν ἐξέκαυσαν οἱ Ἀπόστολοι, ἀναμνησκόμενοι τῶν ἐπ’ αὐτῶν πεπραγμένων, τῶν πόλεων καὶ τῆς κοινωνίας ἀποσπώμενοι τῶν φρονούντων, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ πάντες ἠδύναντο, ἵνα ζῶσιν βίον μᾶλ-

¹⁾ Εὐσεβίου, Ἐκκλησ. Ἱστορία στ'. 6, σελ. 538, 539. Migne, P. G. Τόμ. 20.

²⁾ Εὐσεβίου, Περὶ μαρτυρησάντων, σελ. 1498, 1499.

³⁾ Christiche Askese, σελ. 8.

λον ἀνειμένον, εἰς τόπους ἀπεχώρουν ἐγγὺς τῶν πόλεων μονήρεις, ὅπως, κατ' ἰδίαν, τελῶσι τοὺς κανόνας, ὧν ἀναιμνήσκοντο, ὅτι συνεστάθησαν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ. Οὕτω δέ, κατὰ μικρόν, τοῦ κοινοῦ ἀποχωροῦντες τῶν πιστῶν, τοῦ γάμου ἀπεχόμενοι, τῶν συγγενῶν καὶ τῆς τοῦ κόσμου ἀναστροφῆς, μοναχοὶ ἐκλήθησαν καὶ ἐρημίται, ἔνεκα τοῦ μονήρους καὶ αὐστηροῦ αὐτῶν βίου, καὶ κοινοβιάται, ὥς ἐν κοινῷ ζῶντες. Ἴδου προστίθισιν ὁ Κασσιανός, τὸ ἀρχαιότατον τῶν μοναχῶν εἶδος, πρῶτην ἐπέχον θέσιν ἐν τῇ τάξει τῶν χρόνων καὶ τῆς Χάριτος καὶ παραμεῖναν ἀναλλοιώτως μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Παύλου καὶ Ἀντωνίου, οἱ δὲ ἀναχωρηταί, ὧν οἱ δύο οὗτοι ἀρχηγοὶ ἐγένοντο καὶ ἰδρυταί, προῆλθον ἐκ τοῦ γονίμου τούτου στελέχους.

Ἡ ἰδέα, ὅτι ὁ μο.αχικὸς βίος τοὺς πρῶτους ἔσχεν ὑπόδειγμα τῆς Ἱερουσαλὴμ Χριστιανοῦς, τυγχάνει πεπαλαιωμένη καὶ ὅτι, κατὰ τὸν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (303), διωγμόν, ἐπυρπολήθησαν αἱ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων συγγραφαί, ἣ κατεστράφησαν, καὶ ὅτι στερούμεθα οὕτω βεβαίων καὶ αὐθεντικῶν περὶ ὑπάρξεως μοναχῶν, πρὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἀποδείξουν.

Ἐπειδὴ ὅμως, ὥς εἵπομεν, τῶν τῆς ἀσκήσεως ἔργων ἢ ἐπίτευξις δυσέφικτος ἐν τῇ τῆς πολυκυμάντου κοινωνίας τύρβῃ τυγχάνει, ἐν ᾗ ἢ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ δὲν εἶνε δυνατόν, ἵνα, τελείως, τῶν τοῦ κόσμου ἀποσπασθῇ καὶ ὅλως εἰς τὰ τῆς ἀσκήσεως δοθῇ καὶ ἀπερισπάστως, ἥρξαντο, ὅπως τῶν πόλεων καὶ τῆς κοινωνίας τῶν κατὰ κόσμον βιούντων ἀπομακρύνωνται καὶ εἰς μονήρεις καὶ ἐρήμους ἀποχωρῶσι τόπους, ἐν οἷς ἡδύναντο, ἵνα μεταξὺ Θεοῦ καὶ συνειδήσεως ζῶσι, ἀτενῶς νοῦν καὶ ψυχὴν, ὥς ἐπὶ πολικὸν ἀστέρας ἔχοντες ἐστραμμένα ἐπὶ τὰ τῆς ἀσκήσεως ἔργα. Οὕτω δὲ τάξις ἀπηρτίσθη ἀνθρώπων, οἵτινες Ἀναχωρηταὶ καὶ Ἐρημίται ἐκλήθησαν. Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος ἦν σφόδρα τοῦ ἀναχω-

ρητικοῦ θιασώτης βίου. Τοῦτο δὲ δεικνύουσιν, ἅφ' ἑνὸς μὲν ὁ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου βίος, ὃν συνέγραψεν, ἅφ' ἑτέρου δὲ αἱ εἰς διαφόρους τῆς Αἰγύπτου μονὰς ἐπισκέψεις αὐτοῦ καὶ ἡ μετὰ διαφόρων μοναχῶν ἀλληλογραφία. Ὁ Μέγας Βασίλειος καὶ ὁ Αὐγουστῖνος καλοῦσι τοὺς μοναχοὺς τοῦ Χριστοῦ στρατιώτας. Παῦλος, πρῶτος, ὁ Θηβαῖος, εἰσέδυσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἐκλήθη πρῶτος ἐρημίτης. Πάντως προϋπῆρξαν αὐτοῦ ἕτεροι, τὸ ἀσκητικὸν θεραπεύοντες δένδρον, ἀλλ' οὗτος εἶνε πρῶτος, περὶ οὗ ὑπάρχουσι μαρτυρίαι ἱστορικαί. Ὁ Παῦλος εἶνε πρόσωπον ἱστορικόν, οὗτινος τὸν βίον συνέγραψεν ὁ ἱερός Ἱερώνυμος. Ἐγεννήθη ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Σευήρου, τῷ 228 ἢ 229, ἐκ γονέων ἐν εὐμαρεία διατελούντων, ἐδιδάχθη δὲ τὴν τε ἑλληνικὴν καὶ αἰγυπτιακὴν. Ἀπορφανίσθη πατρὸς τὸ δέκατον πέμπτον τῆς ἡλικίας ἄγων ἔτος, μόνην συγγενῇ ἔχων ἀδελφὴν ὑπ' ἀνδρὶ διατελοῦσαν. Φεύγων τὸν ἐπὶ Δεκίου καὶ Οὐαλερίου διωγμόν, ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Θηβαΐδι ἰδιαίτατα ἐπεκταθέντα, ἀπεσύρθη ἐν ἀγροτικῷ οἴκῳ. Κινδυνεύων ὅμως, ἵνα παραδοθῇ τοῖς διώκταις ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ, ποθοῦντος, ὅπως ἐπωφεληθῇ τῆς δημεύσεως τῶν πολλῶν αὐτοῦ κτημάτων καὶ ἀτέγκτου πρὸς τὰ δάκρυα τῆς γαμετῆς διατελέσαντος, φεύγει τὸ δεύτερον, ὅπως μεταξὺ ἀγρίων ζώων αἰτήσεται ἀσφάλειαν, ἣν δὲν εὗρισκεν ἐν τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἀφικνεῖται εἰς ὄρος, ἐν ᾧ εὗρε σπήλαιον, ὑπὸ κλάδων φοινίκων περικαλυπτόμενον καὶ ἐγγὺς πηγὴν ὕδατος διαυγοῦς, ἐκ τῶν καρπῶν τοῦ δένδρου τούτου τρεφόμενος καὶ ναματαῖον πίνων ὕδωρ. Ὁ Παῦλος διήγαγεν οὕτω μέχρις ἡλικίας 113 ἐτῶν, ὅτε ὁ τῶν ὅλων Κύριος ἠθέλησεν, ἵνα, διὰ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου, καταστήσῃ αὐτὸν τῇ Ἐκκλησίᾳ γνωστόν. Συνέβη δὲ τοῦτο οὕτω. Σκεπτομένου ποτὲ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου, ὅτι οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ ἔζησε τὸν ὃν ἐν τῇ ἐρήμῳ διῆγε βίον, τὴν ἐπομένην νύκτα ὁ Κύριος, ἐξαγαγὼν αὐτὸν τῆς ἀπάτης ταύτης, ἀπεκάλυψε τὴν ἐν ἐρήμῳ ὑπαρξιν

ἐρημίτου, ὑπερβαίνοντος, τὴν τε ἡλικίαν καὶ τὴν ἀξίαν, αὐτοῦ, ὃν ὥφειλεν, ἵνα ἴδῃ. Μετὰ πολλὰς περιπετείας προσ-
ῆλθε τῷ ἁγίῳ Παύλῳ, διαμένοντι ἐν σπηλαίῳ.

Ἄλλ' ὁ πατριάρχης, οὕτως εἰπεῖν, τῶν μοναχῶν, εἶνε ὁ ἅγιος Ἀντώνιος, ὅστις “πόλεις ἡρέμωσε καὶ τὰς ἐρήμους ἐπόλισεν”, ὥς ᾄδει ἡ Ἐκκλησία, ὑμνοῦσα αὐτόν. Ἡ λάμ-
ψις τοῦ ἀσκητικοῦ βίου, ὃν ἤσκουν, διὰ ζωηρᾶς σελαγίζουσα
αὐτοὺς φωτός, δὲν ἐπέτρεπεν, ἵνα μείνωσιν ἐν σκότει καὶ
ἀφανείᾳ, πλείστοι δὲ προσερχόμενοι συνεσπειροῦντο περὶ
αὐτοῦς, οὕτω δὲ ὁ ἀναχωρητικὸς βίος μετετρέπετο εἰς κοι-
νοβιακόν.

Τὸν βίον τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου συνέγραψεν ὁ Μέγας
Ἀθανάσιος, ἰδιαίτατα ἔχων ὑπ' ὄψει τοὺς ἐν ἐρήμοις τὰς δια-
τριβὰς ποιουμένους ἀναχωρητάς. Ἦν δ' Αἰγύπτιος, γεννη-
θεὶς ἐπὶ αὐτοκράτορος Δεκίου, τῷ 251, ἐκ γονέων εὐγενῶν
καὶ Χριστιανῶν. Ἡ καρδιά καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐκ νεαρᾶς
ἦσαν ἀνεωγμένα ἡλικίας εἰς τὰς τῆς θρησκείας ἀληθείας.
Τῶν γονέων δ' αὐτοῦ τὸ ζῆν ἐκμετρησάντων, μόνος μετὰ
μικροτάτης κατελείφθη ἀδελφῆς. Ἐν ἡλικίᾳ δὲ 18 ἢ 20 ἐτῶν,
ἐλθὼν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῶν λόγων τοῦ Κυρίου ἀκροασά-
μενος, λέγοντος. „Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπαγε, πώλησόν
σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν
οὐρανῷ, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι.,¹⁾ τὰς ἅς μὲν ἐκ προ-
γόνων ἐκέκτητο κτήσεις ἐχαρίσατο, πάντα δὲ πωλήσας τὰ
κινητὰ καὶ ἱκανὸν συναγαγὼν ἀργύριον, τοῖς πτωχοῖς διέδω-
κεν, ὀλίγα ὑπὲρ τῆς ἀδελφῆς τηρήσας. Ἐτέραν δὲ ἀκροασά-
μενος φορὰν τοῦ Κυρίου, λέγοντος. „Μὴ μεριμνήσητε εἰς
τὴν αὔριον.,²⁾ κακεῖνα διέδωκε καί, γνωρίμοις καὶ πισταῖς
παραθέμενος τὴν ἀδελφὴν παρθένους, ἀσκητικὸν πρὸ τῆς
οἰκίας ἔζη βίον, διότι „οὐπω ἦν ἐν Αἰγύπτῳ συνεχῇ μονα-
στήρια, οὐδ' ὅλως ἦδει μοναχὸς τὴν μακρὰν ἐρημον, ἕκαστος

¹⁾ Ματθ. ιθ'. 21, 22.

²⁾ Αὐτ. στ'. 34.

δὲ τῶν βουλομένων ἑαυτῷ προσέχειν, οὐ μακρὰν τῆς ἰδίας κώμης κατὰ μόνας ἡσκεῖτο,,. Περὶ τὴν θεωρίαν δὲ τῶν θείων ἀσχολούμενος, ἰδίαις εἰργάζετο χερσίν. Ἦσθιεν ἀπαξ τῆς ἡμέρας, μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, πολλάκις δὲ διὰ δύο, ἢ τριῶν, μετελάμβανε τροφῆς, ἥτις ἦν ἄρτος καὶ ἄλας, ποτὸν δὲ ὕδωρ. Θέλων δέ, ὅπως ἐν ἐρημοτέροις ζήσει τόποις, κατόκησεν ἐν τάφοις, παραγγείλας ἐνὶ τῶν γνωρίμων, ἵνα κομίξῃ αὐτῷ τὰ πρὸς τροφήν, πλὴν συνεχῶς κατὰ χαλεπῶν ἡγωνίζετο τοῦ δαίμονος πειρασμῶν καὶ τῆς σαρκός. Κατόρθωσεν ὁμως, ἵνα, διὰ προσευχῆς, νηστείας καὶ ἄλλων ἀσκητικῆς φύσεως μέσων, νικήσῃ αὐτούς.

Εἴτα ἀπῆλθεν εἰς ὄρος, ἐν ᾧ, εὐρὼν σπήλαιον, κατόκησεν ἐν αὐτῷ. Εἵκοσιν ὅλα ἔτη ἔζησεν, οὕτως ἀσκούμενος. Προϊόντος ὁμως τοῦ χρόνου, ἡ ταχύπτερος φήμη πανταχοῦ τὴν πολιτείαν διεσάλπισεν αὐτοῦ, πολλοὶ δέ, ἐκ τῶν τοῦ βίου τοῦ ἐπιγείου κατατρυχόμενοι περιπετειῶν, προσήρχοντο αὐτῷ καὶ ἰάσεως ἐτύγγανον. Τὰ θαύματα αὐτοῦ, αἱ ἀρεταί, αἱ ἔνθερμοι αὐτοῦ νοουθεσίαι τηλικαύτην ἐνεποιοῦν ἐντύπωσιν, ὥστε, ὡς λέγει ὁ τὴν γλῶτταν Χρυσοῦς Ἰωάννης, ἡ ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ εὐλογία, κατὰ τὴν ἐνταῦθα αὐτοῦ παρουσίαν, ἤρξατο, ἵνα καὶ τὰς ἐρήμους ἐπισκέπτηται, αἵτινες ἀπέβησαν παράδεισος, ὑπὸ ἀγγέλων οἰκούμενος, διότι οὕτως ἡδύνατό τις, ὅπως τοὺς ἐν αὐτῷ οἰκοῦντας ὀνομάσῃ ¹⁾. Οὕτω λοιπὸν ἡ ἐρημος ἐπληρώθη πληθύος μοναστῶν. Πρὸς πάντας προσεφέρετο πατρικῶς, νοουθετῶν καὶ ἐπιβλέπων αὐτούς, ἐπισκεπτόμενος καὶ τοὺς ἀπώτατα διατρίβοντας.

Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος δὲν ποιεῖται μνεῖαν τῆς πρὸς τὸν Παῦλον τὸν Θηβαῖον ἐπισκέψεως τοῦ ἀγίου Ἀντωνίου, ἱστορουμένης ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Ἱερωνύμου. Ὁ Παῦλος εἶπεν αὐτῷ. „Πόθεν εἰ καὶ διατὶ ἐλήλυθας ὧδε;,, Ὁ δὲ Ἀντώνιος ἀπήντησεν. “Οἶδα, ἀνάξιος τῆς θέας σου. Τί νῦν

¹⁾ Ὁμ. 8 εἰς Ματθαῖον.

οὖν τὰ θηρία ὑποδέχει καὶ ἄνθρωπον οὐχί; Ἐξήτησα, καὶ εὐρών ὅπερ ἐπέτυχον ἐνταῦθα καὶ ἀποθανοῦμαι πρὸ τῆς θύρας σου, ἵνα κἂν τὸ σῶμά μου θάψῃς”. Ὁ δὲ Παῦλος εἶπεν. „Οὐδεὶς οὕτω ζητεῖ ἀπειλῶν, καὶ δὴ περιπλεξάμενοι ἀλλήλους ἡσπάζοντο”. Ἀφ’ οὗ δὲ ἐκάθησαν εἶπεν ὁ Παῦλος. “Ἴνα τί τοσοῦτον κόπον ἠθέλησας ἰδεῖν σεσηπότα γέροντα, ὃν καὶ μετ’ ὀλίγον θεάσῃ χοῦν γενόμενον; Πῶς ἔχει τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος καὶ πῶς ὁ κόσμος βασιλεύεται.....” Ἡ διήγησις καταλήγει εἰς τὸν ἐνταφιασμόν τοῦ Παύλου ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου. Σύντομος τῆς συναντήσεως ταύτης διήγησις ἀπαντᾷ ἐλληνιστὶ ἐν *Analecta Bollandiana* 1).

Ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος πολλάκις ἀπεχώρει ἐν πλήρει ἐρημίᾳ, ἵνα δοθῇ ἀπερισπάστως εἰς τὰ τῆς ἀσκήσεως ἔργα. Πολλάκις διήρχετο ἅπασαν τὴν νύκτα προσευχόμενος. Κοιμώμενος μέχρι μεσονυκτίου, ἠγείρετο καὶ προσηύχετο, ἔχων τὰς χεῖρας ἀνατεταμένας μέχρι τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου· τοσοῦτον δὲ ἤρεσκεν αὐτῷ ἡ ἄσκησις αὕτη, ὥστε βλέπων αὐτὸν ἀνατέλλοντα ἔλεγεν· “ὦ ἡλιε, διατὶ ἐρχόμενος κρύπτεις με τὴν λάμψιν τοῦ ἀληθοῦς φωτός;”. Ὁ ἱστορῶν τοῦτο Κασσιανὸς προστίθισιν, ὅτι ὁμιλῶν περὶ προσευχῆς ἔλεγεν, ὅτι ἡ τοῦ ἀναχωρητοῦ δὲν εἶνε τελεία, ὅτε, προσευχόμενος, ἐγίνωσκε καὶ ἡσθάνετο, ὅτι προσηύχετο· τοῦτο δὲ δείκνυσιν πόσον ἐν ταῖς προσευχαῖς ἀνυψοῦτο ὑπερθεν τῶν αἰσθήσεων. Τοσαύτην δ’ ἡσθάνετο ἀποστροφὴν πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ σώματος, ὥστε πολλάκις μετὰ τῶν ἄλλων, μέλλων, ἵνα φάγῃ, ἀναμνησθεὶς τῆς πνευματικῆς τροφῆς, παρητεῖτο καὶ μακρὰν ἀπῆρχετο ἐρυθριῶν, ὅτι ἔβλεπον αὐτὸν ἐσθίοντα. Ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ τοῦ Μαξιμίνου, ποθῶν, ἵνα καταδείξῃ τὴν πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀγάπην αὐτοῦ, ἦλθεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἣ ὅπως ὑποστῇ τὸ μαρτύριον, ἣ ὅπως ἀντιλάβηται τῶν ὁμολογητῶν, λέγων. “Ἀπέλθωμεν καὶ ἡμεῖς, ἵνα

1) 7, 561, 1883.

ἀγωνιζόμεθα κληθέντες, ἢ θεωρήσωμεν τοὺς ἀγωνιζόμε-
 νους,,. Πολλοὶ τῶν ἀναχωρητῶν ἠκολούθησαν αὐτῷ, μὴ
 θέλων δέ, ἵνα παραδῷ ἑαυτόν, ὑπηρετεῖ τοῖς ὁμολογηταῖς
 ἐν τοῖς μεταλλείοις καὶ ἐν ταῖς εἰρκταῖς. Οἱ δικασταί, βλέ-
 ποντες, ὅτι αἱ τῶν ἀναχωρητῶν νουθεσίαι ἐνίσχουν ἐν τῇ
 πίστει τοὺς Χριστιανούς, ἀπηγόρευσαν αὐτοῖς τὴν ἐν τῇ
 πόλει διαμονήν. Ὁ Ἀντώνιος, τὴν ἐπιούσαν, ἐπὶ τόπου ὑψη-
 λοῦ ἔστη, ἵνα ἴδῃ αὐτὸν ὁ τύραννος διερχόμενος. Πλὴν ὁ
 Θεὸς δὲν ἐπέτρεψε τὴν σύλληψιν αὐτοῦ. Ὑπηρετήσας δὲ
 τοῖς ἁγίοις μάρτυσι μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἀρχιεπισκόπου
 Ἀλεξανδρείας Πέτρου, τελευταίου, κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ-
 τον, μάρτυρος (310), ἐπέστρεψεν ἐν τῷ ἑαυτοῦ μοναστηρίῳ
 “καὶ ἦν ἐκεῖ καθ’ ἡμέραν μαρτυρῶν τῇ συνειδήσει, καὶ
 ἀγωνιζόμενος τοῖς τῆς πίστεως ἄθλοις,,.

Ἐνδυμα ἔφερε τρίχινον, ὑπερθεν δὲ δερμάτινον, μέχρι
 τελευτῆς τηρήσας αὐτό, “μήτε σῶμα διὰ ρύπον ὕδατι λού-
 σας μὴθ’ ὅλως τοὺς πόδας ἀπονίψας,,. Βλέπων δ’ ἑαυτόν,
 ὑπὸ ἐπισκέψεων ἐνοχλούμενον, ἀπῆλθεν εἰς ὄρος ὑψηλόν,
 ὃν οὕτως περιγράφει ὁ ἱερὸς Ἰερώνυμος. “Εἶνε ὄρος
 πετρῶδες, χιλίων ἔχον ἔκτασιν ποδῶν. Ἐν τῇ ὑπωρεῖᾳ αὐτοῦ
 ἀναβλύζουσιν ὕδατα, ὧν μέρος καταπίνει ἡ ἄμμος, τὸ δ’
 ἕτερον σχηματίζει μικρὸν τινα κατωτέρω ρύακα, ἐν ταῖς
 ὄχθαις δ’ αὐτοῦ ὀρῶνται πολλοὶ φοῖνικες, καθιστῶντες τὸν
 τόπον τερπνόν”. Πλὴν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, μαθόντες τὸν
 τόπον, ἐν ᾧ ἦν, ἔπεμπον αὐτῷ ἄρτον. Ὁ Ἀντώνιος, ἵνα
 ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς τοῦ κόπου τούτου, ἀπήτησεν, ὅπως κομί-
 σωσιν αὐτῷ δίκελαν καὶ πέλεκυν καὶ σίτον ὀλίγον, ἵνα
 σπεύρῃ αὐτόν. Εἶχε δὲ οὕτως ἄρτον, “χαίρων ὅτι μηδενὶ
 διὰ τοῦτο γενήσεται ὀχληρός, καὶ ὅτι ἐν πᾶσιν ἑαυτὸν ἀβραῆ
 φυλάττει,,. Παρακληθεὶς ὑπὸ τῶν ἀναχωρητῶν κατέβη ἐκ
 τοῦ ὄρους καὶ ἐπεσκέψατο τὰ μοναστήρια, ἅπερ ἴδρυσεν.
 Πάντες κατησπάζοντο αὐτὸν ὡς πατέρα. Αὐτὸς δὲ „ὥσπερ
 ἐφόδια φέρων ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἐξενίσεν αὐτοὺς τοῖς λόγοις,

καὶ μετεδίδου τῆς ὠφελίας". Μετ' ὀλίγον ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὸ ὄρος. Πρὸς πάντας δὲ τοὺς πρὸς αὐτὸν ἐρχομένους ἔλεγε: „Πιστεύειν εἰς τὸν Κύριον καὶ ἀγαπᾶν αὐτόν, φυλάττειν τε ἑαυτοὺς ἀπὸ ρυπαρῶν λογισμῶν καὶ σαρκικῶν ἡδονῶν, καί, ὡς ἐν ταῖς Παροιμίαις γέγραπται, μὴ ἀπατᾶσθαι χορτασίᾳ κοιλίας, φεύγειν τε κενοδοξίαν, καὶ εὐχεσθαι συνεχῶς, ψάλλειν τε πρὸ ὕπνου καὶ μεθ' ὕπνον". Ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου Ἰλαρίωνος, τῷ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Ἱερωνύμου συνταχθέντι, ἀναγινώσκομεν, ὅτι ἐν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου ἔτος, ὁ Ἰλαρίων ἐπεσκέψατο τὴν κατοικίαν αὐτοῦ, οἱ δὲ μαθηταὶ ἔδειξαν αὐτῷ πάντα τὰ μέρη, ἐν οἷς διέτριβε.

Ὁ ἅγιος Ἀντώνιος ἦν ταπεινὸς τὴν ψυχὴν καὶ ἀνεξίκακος τὸ ἦθος, μεγίστης δ' ἀπέλαυε τιμῆς καὶ ὑπολήψεως παρὰ πάντων, παρὰ τε τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος καὶ οἱ δύο αὐτοῦ υἱοὶ ἔγραψαν αὐτῷ, ἀνυπομόνως προσδοκῶντες ἀπάντησιν. Παρακληθεῖς ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν ἀδελφῶν, κατελθὼν ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἦλθεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς ἀπεκέρηξεν. Ὁ ἅγιος Ἀντώνιος ἦν πρότυπον Χριστιανοῦ μοναχοῦ. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς καλεῖ τὸν ἅγιον Ἀντώνιον θεῖον, ὁ δὲ τὴν γλῶτταν Χρυσορρήμων προτρέπει τοὺς ἀκροατάς, ὅπως ἀναγινώσκωσι τὸν βίον αὐτοῦ, ἵνα μάθωσι τὴν ἀληθῆ σοφίαν, λέγει, ὅτι ἡξιώθη τῆς τῶν Ἀποστόλων δόξης καὶ ὅτι ἐπεδείξατο διὰ παραδειγμάτων ὅ,τι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐνετείλατο διὰ παραγγελμάτων. Τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἀνακαλυφθὲν δι' ἀποκαλύψεως (561), ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ἐκομίσθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ἐξ ἧς, μετὰ τὴν ἀραβικὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου (644), μετηνέχθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐξ ἧς ἐν Γαλλίᾳ (980), ἔνθα λέγεται, ὅτι εὕρισκεται ἐν τῷ χωρίῳ ἅγιος Ἀντώνιος τῆς περιοχῆς τῆς Βιέννης.

Ἄλλ' ἰδρυτὴς τοῦ Κοινοβιακοῦ βίου ἦν ὁ Παχώμιος. Ἐπ' αἰῶνας τὰ κατ' αὐτὸν ἐγινώσκομεν ἐκ συγγραφῶν

ἐλληνιστὶ ἢ μεταφρασθεῖσων ἐν τῇ λατινικῇ ¹⁾. 'Αλλ' ἀπὸ τινων ἐτῶν νέαι αὐτοῦ βιογραφίαι, ἀνακαλυφθεῖσαι ἐν κοπτικῇ, ἀραβικῇ καὶ συριακῇ γλώσσῃ, ἐδημοσιεύθησαν. Κατὰ τὰς κοπτικὰς καὶ ἀραβικὰς πηγὰς ὁ Παχώμιος, πρὶν ἢ βαπτισθῇ, διέμεινεν ἐν τῷ Σαραπιείῳ, ἐν ᾧ τὰ ἐλληνικὰ κείμενα οὐδένα ποιοῦνται περὶ τούτου ὑπαινιγμόν. Τοῦτο δ' ἀποδοτέον κατὰ τὸν Zöckler ²⁾, Gruetzmacher ³⁾ καὶ Von Wulf ⁴⁾ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως μὴ προσκρούσωσιν εἰς τοὺς ἀναγνώστας. Πλὴν τοῦτο δὲν ἔχεται ὑποστάσεως. Ὁ Παχώμιος ἐγεννήθη ἐν Θηβαΐδι ἐκ γονέων ἐθνικῶν, ἄγνωστον κατὰ ποῖον ἔτος. Κατὰ τοὺς Βολλανδιστὰς εἶδε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου τῷ 276, κατὰ δὲ τὸν Amélineau, τῷ 278, εἰδικὸν περὶ Παχωμίου συγγράψαντα βιβλίον, τιτλοφορούμενον. «Étude historique sur St. Pacôme et le cénobitisme primitif dans la Haute Égypte, d'après les monuments coptes». Τὸ εἰκοστὸν τῆς ἡλικίας ἄγων ἔτος βία ἐστρατολογήθη ἐπὶ πλοίου καὶ ἤχθη εἰς πόλιν, ὑπὸ Χριστιανῶν οἰκουμένην, ἐν ᾗ ἐμνήθη τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τοῦ πολέμου λήξαντος καὶ τοῦ στρατοῦ ἀπολυθέντος, ἐπανῆλθεν ἐν Θηβαΐδι, ἔχων ἐν νῶ, ὅπως ἀποχωρήσῃ ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἀκούων δὲ τὰ κατὰ τὸν Παλαίμονα, ζῶντα ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἔγνω, ἵνα ἴδῃ αὐτόν. Ἐλθὼν δὲ ἔκρουσε τὴν θύραν τῆς κέλλης αὐτοῦ. 'Αλλ' οὗτος δὲν ἀνέφξεν, ἐρωτήσας ἀπλῶς τὸ αἴτιον τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ. Οὗτος δ' ἀπήντησεν, ὅτι ἐπιθυμεῖ, ἵνα καλλιεργήσῃ τὸ τῆς ἀσκητικῆς ἀρετῆς δένδρον ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν αὐτοῦ. Ὁ Παλαίμων εἶπε. „Πρῶτον σεαυτὸν δοκίμασον

¹⁾ Vita S. Pachomii κ.τ.λ. Rosweyd, Vitae Patrum, Anvers 1618, σελ. 111—114; Migne, P. L. Τόμ. 73, σελ. 227—282, μὴ εὐρεθέντος τοῦ ἐλληνικοῦ πρωτοτύπου; Vita S. Patris Pachomii κ.λ. Surius, De probatis Sanctorum vitis, 3 ἔκδ. 1617, Cologne, σελ. 195—214. Τὸ ἐλλ. κείμενον, ἀνέκδοτον ὄν, δημοσιευθήσεται ὑπὸ τοῦ F. Nau κ.λ. κλ.

²⁾ AsKese und Mönchtum, 1897, Frankfurt a. M. σελ. 195.

³⁾ Pachomius and das älteste Klosterleben, 1896, Freiburg, σελ. 40.

⁴⁾ Ueber Heilige und Heiligen verehrung in den ersten christl. 1910 κλ. Leipzig, σελ. 235.

πρὸς καιρόν· ἐγὼ γὰρ σκληρὰν ἀσκησιν ἔχω". Ὁ Παχώμιος, οὐδόλως δειλιάσας, ἡσθάνετο τοῦναντίον μείζονα ἐπιθυμίαν, ὅπως δοθῇ τῷ ἀσκητικῷ βίῳ. Οὗτος τότε, ἀνοίξας τὴν θύραν, εἰσήγαγεν αὐτὸν καὶ ἐνέδυσσε τὸ μοναχικὸν σχῆμα.

Ὁ Παχώμιος, ἐπὶ παρὰ Παλαίμονι ἀσκητεύσας ἔτη, διαβαίνων τὴν ἔρημον ἦλθεν εἰς κώμην, ἣτις ἐκαλεῖτο Ταβέννησις. Ἐνῷ δὲ προσηύχετο ἐνθέρμως, ἤκουσε φωνῆς, λεγούσης· "Παράμεινον ὧδε καὶ ποιήσον μοναστήριον· ἐλεύσονται γὰρ πολλοὶ πρὸς σὲ γενέσθαι μοναχοί". Σύναμα δὲ ὤφθη αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου, λέγων. "Τὰ κατὰ σαυτὸν κατώρθωσας· περιτῶς οὖν καθέζη ἐν τῷ σπηλαίῳ· δεῦρο καὶ ἐξελθὼν συνάγαγε πάντας τοὺς νέους μοναχοὺς καὶ οἴκησον μετ' αὐτῶν, καὶ κατὰ τὸν τύπον, ὃν δίδωμί σοι οὕτως αὐτοῖς νομοθέτησον" ¹⁾. Ἐπέδωκε δ' αὐτῷ δέλτον χαλκῆν, ἐφ' ἧς ἦσαν γεγραμμένα τὰ ἑξῆς. „Συγχωρήσεις ἐκάστω, κατὰ δύναμιν, φαγεῖν καὶ ποιεῖν καὶ πρὸς τὰς δυνάμεις τῶν ἐσθιόντων ἀνάλογα καὶ τὰ ἔργα αὐτοῖς ἐγχείρισον· καὶ μήτε νηστεῦσαι κωλύσης, μήτε φαγεῖν. Οὕτω μέντοι τὰ ἰσχυρὰ τοῖς ἰσχυροτέροις καὶ ἐσθίουσι, καὶ τὰ ἄτονα τοῖς ἀτονωτέροις καὶ ἀσκητικωτέροις ἐγχείριζε ἔργα. Ποίησον δὲ κέλλας διαφόρους ἐν τῇ αὐλῇ, καὶ τρεῖς κατὰ κέλλαν μενέτωσαν. Ἡ δὲ τροφή πάντων ὑπὸ ἓνα οἶκον ἐξεταζέσθω. Καθευδέτωσαν δὲ μὴ ἀνακείμενοι, ἀλλὰ θρόνους οἰκοδομητοὺς ὑπτιωτέρους πεποιηκότες καὶ θέντες αὐτῶν ἐκεῖ τὰ στρώματα καθευδέτωσαν καθήμενοι. Φορεῖτωσαν δὲ ἐν ταῖς νυξὶ λεβιτῶνας λινοὺς ἐξωσμένοι. Ἐκαστος αὐτῶν ἐχέτω μηλωτὴν αἰγίαν, εἰργασμένην, ἧς ἄνευ μὴ ἐσθιέτωσαν. Ἀπionτες δὲ εἰς τὴν κοινωνίαν, κατὰ Σάββατον καὶ Κυριακὴν, τὰς ζώνας λυέτωσαν, τὴν μηλωτὴν ἀποτιθέσθωσαν καὶ μετὰ κουκουλίου μόνου εἰσιέτωσαν... Ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἐκέλευσεν, ἵνα τεθῇ σταυρὸς πορφυροῦς.

Πάντας τοὺς ἀναχωρητὰς διήρσεν εἰς 24 γράμματα,

¹⁾ Palladius, Histoire Lausiaque, ὑπὸ Α. Lucot, Paris, 1912, σελ. 212.

ἐκάστου συμπλέγματος φέροντος τὸ ὄνομα ἑνὸς τῶν γραμμάτων τούτων, ἀπὸ τοῦ ἄλφα μέχρι τοῦ ὦ μέγα, ὅπως, ἐὰν ἐν τῇ πληθυΐ τῶν μοναχῶν ἠρωτᾷτο ὁ ἡγούμενος περὶ τοῦ ἡθους τινὸς τῶν ἀναχωρητῶν, γνωσθῇ διὰ τῆς ἀπαντήσεως τίς ἦν. Ὁ ἡγούμενος ἠρώτα. "Πῶς ἔχει τὸ τάγμα τοῦ ἄλφα;,, ἢ "Πῶς ἔχει τὸ ζῆτα;," Πάλιν. "Ἀσπασαι τὸ ρῶ,,, ἰδίαν τινὰ τῶν γραμμάτων ἀκολουθοῦντες σημασίαν. Καὶ οἱ μὲν ἀπλούστεροι καὶ εἰλικρινέστεροι ἐσημειοῦντο διὰ τοῦ ἰῶτα, οἱ δὲ δυσχερέστεροι καὶ σκολιώτεροι διὰ τοῦ ξι. Ἐκαστον λοιπὸν γράμμα ἐφηρμόζετο εἰς τὰ ἡθῆ καὶ τὸν βίον ἐκάστου μοναχοῦ, μόνων τῶν πνευματικῶν εἰδότων τὰ σημαινόμενα. Ἦν δ' ἐπίσης ἐπὶ τῆς δέλτου γεγραμμένον, ὅτι μοναχὸς ἐτέρου μοναστηρίου, ἄλλον ἔχοντος τύπον καὶ κανόνα, δὲν ὥφειλεν, ἵνα συνεσθῇ καὶ συμπίνη καὶ ἐν τῇ μονῇ εἰσέρχηται, ἐκτὸς ἐὰν εὑρεθῇ καθ' ὁδόν. Τὸν ἐρχόμενον, ὅπως συμμείνῃ μετ' αὐτῶν, ἐπὶ τριετίαν δὲν ἐδέχοντο ἔνδον· ἄλλ' ἐργατικώτερα ποιήσας ἔργα ἐγίνετο δεκτὸς μετὰ τριετίαν. Ἐσθίοντες δ' ἐκάλυπτον τὰς κεφαλὰς διὰ κουκουλίων, ἵνα μὴ τις τῶν ἀδελφῶν ἴδῃ αὐτὸν μασώμενον. Τὸ ἐν καιρῷ φαγητοῦ ὁμιλεῖν ἀπηγορεύετο, ὥς καὶ τοὺς ὀφθαλμούς, ἐκτὸς τοῦ πίνακος, ἢ τῆς τραπέζης, ἔχειν. Ἐτάσσετο δ' αὐτοῖς, ἵνα κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας, ποιῶσιν εὐχὰς δώδεκα καὶ τρεῖς τὴν ἐνάτην ὥραν. Εἰπόντος δὲ τοῦ Παχωμίου τῷ ἀγγέλῳ, ὅτι αἱ εὐχαὶ εἶνε ὀλίγαι, οὗτος ἀπήντησε. "Ταῦτα διετύπωσα, ὥς φθάνειν καὶ τοὺς μικροὺς ἐπιτελεῖν τὸν κανόνα καὶ μὴ λυπεῖσθαι. Οἱ δὲ τέλειοι νομοθεσίας χρειαν οὐκ ἔχουσι· καθ' ἑαυτοὺς γάρ, ἐν ταῖς κέλλαις, ὅλον ἑαυτῶν τὸ ζῆν τῇ τοῦ Θεοῦ θεωρίᾳ παρεχώρησαν. Τούτοις δὲ ἐνομοθέτησα, ὅσοι οὐκ ἔχουσι νοῦν ἐπιγνώμονα, ἵνα καὶ ὥς ἰκέται τὴν σύνταξιν πληροῦντες τῆς πολιτείας διατεθῶσιν ἐν παρρησίᾳ,, 1). Περὶ τῆς ἐμφανίσεως ταύτης τοῦ Ἀγγέλου τῷ Παχωμίῳ, ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις αὐτοῦ βιογραφίαις,

1) Αὐτ. σελ. 218.

δὲν γίνεται λόγος, ἐν τῇ ὑπὸ τῶν Βολλανδιστῶν δημοσιευθείσῃ καὶ ἐν ταῖς κοπτικαῖς, ἐν θηβαϊκῇ καὶ μεμφιτικῇ διαλέκτῳ, δημοσιευθείσαις ὑπὸ τοῦ Amélineau, αἵτινες τὸν ὀργανισμόν τὸν κοινοβιακὸν τοῦ Παχωμίου ἀποδίδουσιν εἰς τὴν πείραν αὐτοῦ τῶν ψυχῶν ἢ εἰς λόγους τῆς ἀγίας Γραφῆς, οὐδέποτε δὲ εἰς ἀποκάλυψιν ὑπερφυσικὴν. Ἐπ' ἴσης δὲ ἡ διαίρεσις τῶν ἀναχωρητῶν εἰς 24 γράμματα δὲν μνημονεύεται ἐν ἀρχαίαις ἐκδόσεσι τοῦ κοινοβιακοῦ αὐτοῦ ὀργανισμοῦ, ἀνεξαρτήτως τῶν βιογραφιῶν, ἐν ᾧ γίνεται πολὺς λόγος περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ ὀργανισμοῦ, τοῦ τρόπου τῆς ἐργασίας, τῆς διανομῆς τῶν κελλῶν, ὑπὸ ἴδιον ἀρχηγὸν ἐν τῷ κοινῷ τοῦ κοινοβίου περιβόλῳ. Οἱ κανόνες δὲ οὗτοι δὲν συνάδουσι πάντοτε πρὸς τὰς ἀρχαιοτάτας βιογραφίας τοῦ Παχωμίου ¹⁾. Κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Βολλανδιστῶν δημοσιευθεῖσαν βιογραφίαν αὐτοῦ ὁ Παχώμιος, ἐπιστέλλων πρὸς τοὺς ἡγουμένους τῶν διαφόρων αὐτοῦ μοναστηρίων, μετεχειρίζετο γλῶσσαν μυστικὴν, βασιζομένην ἐπὶ χρήσεως τῶν γραμμάτων ἀπὸ τοῦ ἄλφα μέχρι τοῦ ὦ μέγα ²⁾, ὁ δὲ ἱερὸς Ἰερώνυμος λέγει, ὅτι ἄγγελος ἀπεκάλυψε τῷ Παχωμίῳ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μυστικῆς κρυπτογραφίας ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ³⁾.

Ὁ Παχώμιος, πειθήνιος εἰς τὴν ἄνωθεν φωνήν, ἤρξατο τῆς ἰδρύσεως κοινοβίου (318), ὅπερ, μετ' οὐ πολὺ, ἠρίθμει χιλίους τριακοσίους μοναχοὺς. Ἐν τῷ κοινοβιακῷ βίῳ, εἰς ὑπῆρχεν ἀρχηγός, ἐν κέντρον μοναστικὸν καὶ ὥραι τάκται πρὸς κοινὰς ἀσκήσεις.

Ὁ Ἀμούν, (περὶ τὸ 320—330), συνέστησε τὸν ἐν Νιτρίᾳ μοναχισμόν, ὅστις ἀνεπτύχθη ἀπὸ τοῦ ὅρους τῆς Νιτρίας μέχρι Κελλῶν ἢ Κελλίων καὶ περαιτέρω ἔτι ἐν τῇ μεγάλῃ τῆς Σκήτεως ἐρήμῳ μετὰ τεσσάρων ἐκκλησιῶν. Τῷ

¹⁾ Recherches de science religieuse, Janvier—Février 1922, σελ. 61, 62.

²⁾ § 63.

³⁾ Migne, P. L. Τόμ. 23, σελ. 64—65.

330, *Μακάριος ὁ Αἰγύπιος* (+ 390) ἐγκατέστη ἐν τῇ Σκή-
τῃ, τῷ 335 *Μακάριος ὁ Ἀλεξανδρεὺς* (+ 394—5) ἐν τοῖς
Κελλίοις. Μακάριος ὁ Αἰγύπιος διέτριψεν ἐν τῇ ἐρήμῳ
60 ἔτη, ἐν ᾗ μετέβη τριακονταέτης. Ἐκλήθη δὲ *παιδαριογέ-
ρων*, ἕνεκα τῆς ραγδαίας αὐτοῦ ἐν ταῖς τρίβοις τῆς ἀρετῆς
προόδου. Ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ ιδρύθησαν μοναστήρια, ὡς
ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου τῷ 360, ἐν Νεοκαισαρείᾳ τοῦ
Πόντου, ὅστις συνέταξε θεσμοὺς ὑπὲρ τοῦ μοναστικοῦ βίου,
ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Πρῶτον μοναστήριον γυναι-
κῶν ιδρύθη ἐν Ἀθρίβει τῆς Ἀνω Αἰγύπτου ὑπὸ τῆς ἀδελ-
φῆς τοῦ Παχωμίου Μαρίας, περὶ τὸ 340.

Τὸν μοναστικὸν βίον διέδωκεν ἐν Παλαιστίνῃ ὁ ἅγιος
Ἰλαρίων (305 ἢ 307), ὅστις ἔζησεν ἐν τῇ παρὰ τὴν Γάζαν
ἐρήμῳ, ἐλκύσας εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἱκανοὺς τῆς χώρας ταύ-
της ἐθνικοὺς. Ἐγεννήθη δ' ἐν Ταβαθᾷ τῆς Παλαιστίνης (291),
δύο πρὸς νότον τῆς Γάζης ὥρας ἀπεχούσῃ, ἐκ γονέων ἐθني-
κῶν, ἐσπούδασε δ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἀκούσας τῶν ἀρετῶν
τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου ἀπῆλθεν, ἵνα ἴδῃ αὐτὸν καὶ παρέμεινε
παρ' αὐτῷ δύο μῆνας, ἐπιμελῶς μελετῶν τὸν τρόπον τοῦ
ζῆν αὐτοῦ, τὴν ἄκραν ἐγκράτειαν, τὰς ἐνδεδεχεῖς προσευ-
χάς, τὴν ταπεινότητα, τὸν ζῆλον πρὸς τὸ ἐλέγχειν τὰ παρα-
πτώματα τῶν ἀδελφῶν καὶ τὴν ζέσιν τοῦ ἅγειν αὐτοὺς ἐν
ταῖς τρίβοις τοῦ ἀγαθοῦ. Ὁ Ἰλαρίων ἐπεθύμει, ὅπως παρα-
μείνῃ παρ' αὐτῷ πλείω χρόνον. Βλέπων ὁμως πολλοὺς πολ-
λαχόθεν συρρέοντας κύκλῳ αὐτοῦ, ἐσκέφθη, ὅτι δὲν ἦλθεν
ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἵνα βλέπῃ τοσαύτην ἀνθρώπων πληθύν καὶ
ὅτι, ὥφειλεν, ὅπως ἀποχωρήσῃ, ὡς ἔπραξεν ὁ ἅγιος Ἀντώ-
νιος, ἀρχόμενος τοῦ μοναστικοῦ βίου, ὅτι ἐκείνος μὲν, ἅτε
δὴ παλαίμαχος ἀγωνιστῆς, πεπληρωμένος δόξης, ἡδύνατο, ἵνα
τῶν καρπῶν ἀπολαύσῃ τῆς ἑαυτοῦ νίκης, ἐν ᾧ, τὸ ἐφ' ἑαυ-
τόν, ἔδει, ὅπως ἀγωνισθῇ.

Ἐπιστρέψας ἐν τῇ γενετείρᾳ εὔρε τοὺς γονεῖς ἀποθα-
νόντας, διανείμας δὲ τοῖς ἀδελφοῖς καὶ τοῖς πτωχοῖς τὴν

ἑαυτοῦ κληρονομίαν, ἀναμνησκόμενος δὲ τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, εἰπόντος. “Ὅς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναται εἶναί μου μαθητής” ¹⁾, οὐδὲν ἑαυτῷ ἐφύλαξε, τὰ ἀγαθὰ τοῦ οὐρανοῦ τῶν ἐπιγείων προτιμῶν. Τὸν βίον τοῦ ἁγίου Ἰλαρίωνος συνέγραψεν ὁ ἱερὸς Ἱερώνυμος. Ἡ μονὴ αὐτοῦ ἐπυρπολήθη ὑπὸ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου καὶ ἀνηγέρθη ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Ἡσυχίου, ἐπὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων Ἰωάννου.

Σύγχρονος τῷ ἁγίῳ Ἰλαρίωνι ἦν ὁ ἐξ Ἰκονίου ἅγιος *Χαρίτων*, ἀκμάσας ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐρηλιανοῦ. Γενόμενος Χριστιανὸς ὑπέστη μαρτύριον καρτερικῶς. Θανόντος τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, ἐξῆλθε τῆς εἰρκτῆς καὶ ἤψατο τῆς εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀγούσης. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ὁδοιοποιίαν ταύτην, περιπεσὼν λησταῖς, ἤχθη ὑπ’ αὐτῶν δέσμιος ἐν σπηλαίῳ. Ὁ Χαρίτων, οὐδόλως ἀγνοῶν, ὅτι πάντα προέρχονται ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ, ἄνευ γογγυσμοῦ ὑπέστη καὶ τὴν νέαν δοκιμασίαν ταύτην. Πλὴν ταχέως κατενόησεν, ὅτι σπεύδει πρὸς βοήθειαν τῶν ἐπ’ αὐτὸν πεπονητότων. Διότι οἱ λησταί, οἱ ἐγκλείσαντες αὐτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ, πίνοντες οἶνον τυχαίως δηλητηριασθέντα, ἀπέθανον πάντες, τῶν δεσμῶν δ’ αὐτοῦ λυθέντων, εὐρέθη κύριος τοῦ τε σπηλαίου καὶ τῶν χρημάτων, τῶν ὑπ’ αὐτῶν συσσωρευθέντων, ἅπερ ἀφέθησαν αὐτῷ, τῶν ιδιοκτητῶν ἀγνοουμένων. Ὁ Χαρίτων, δοὺς μέρος μὲν τοῖς πτωχοῖς, μέρος δὲ τοῖς ἀναχωρηταῖς, διὰ τοῦ λοιποῦ ἔκτισε μονὴν καὶ ἐκκλησίαν, ἣν ἐνεκαίνισεν ὁ Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος Μακάριος. Πλεῖστοι ἐλθόντες ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν αὐτοῦ. Ἡ μονὴ αὕτη ἦν ἡ ἐν Φαράν Λαύρα (Ἄϊν Φάρα τὰ νῦν) (330). Μὴ εὐρίσκων ὁμῶς ἐν αὐτῇ τὴν ἣν ἐπόθει ἡσυχίαν, ἔνεκα τοῦ μεγάλου τῶν συρρεόντων περὶ αὐτὸν ἀριθμοῦ, κατέφυγεν εἰς Ἱερικοῦντα καὶ ἵδρυσε τὴν Μονὴν Δοῦκα, ἣτις πάντως ἔκειτο ἐπὶ τοῦ Σαρανταρίου Ὁρους (340), ἐκ τοῦ ὀνόματος Δῶκ, φρου-

¹⁾ Λουκ. ιδ', 33.

ρίου ἐπ' αὐτοῦ ἐγηγερόμενου ¹⁾. Μὴ εὐρίσκων δὲ κἀνταῦθα ἡσυχίαν ἴδρυσεν τρίτον μοναστικὸν ἴδρυμα, τὴν Λαύραν Σουκᾶ ἢ Παλαιὰν Λαύραν (345 ἢ 350), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Νέαν Λαύραν, ἐστίαν τῶν Ὁριγενιστῶν γενομένην καὶ τὴν Μεγίστην, ἣτις ἦν ἡ τοῦ ἁγίου Σάβα Λαύρα, 14 σταδίου μακρὰν τῆς Θεκωῆ (2 1/2 χιλιόμε. περίπου). Διεδέξατο δ' αὐτὸν ἐν τῇ Λαύρᾳ Δοῦκα ὁ πολὺς Ἑλπίδιος.

Πρὸ τοῦ ἁγίου Ἰλαρίωνος μοναστήρια δὲν ὑπῆρχον ἐν Παλαιστίνῃ καὶ πρὸ αὐτοῦ ἡ Συρία δὲν ἔγνω μοναχοὺς, ὥς λέγει ὁ ἱερός Ἰερώνυμος (περὶ τὸ 391) ἐν βίῳ τοῦ ἁγίου Ἰλαρίωνος. Ὁ μοναστικὸς βίος, ἐν Αἰγύπτῳ, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ τρίτου αἰῶνος ἰδρυθεὶς, ἄγνωστος, ἀληθῶς, ἐτύγγανεν ἐν Παλαιστίνῃ πρὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ τετάρτου αἰῶνος. Κατὰ δὲ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἤρξαντο, ἵνα φοιτῶσιν ἀναχωρηταὶ τὰς ἐρήμους τῆς Ἰουδαίας. Πρῶται μοναστικαὶ κοινότητες ἰδρύθησαν πρὸ τοῦ τέλους τοῦ αἰῶνος τούτου, κατὰ δὲ τὸν πέμπτον καὶ ἕκτον αἰῶνα ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἐπεξετάθησαν. Αἱ τοῦ Ἰορδάνου ἔρημοι ἤμελλον βεβαίως, ἵνα μέγαν προσελκύσωσιν ἀναχωρητῶν ἀριθμὸν. Πολλοὶ δ' ἐκ διαφόρων μερῶν ἀναχωρηταί, ἐξερχόμενοι τῶν κελλῶν αὐτῶν, ἤρχοντο, ὅπως, ἰδίῳ ἴδωσιν ὀφθαλμοῖς, τὴν τῷ αἵματι τοῦ Κυρίου ἁγιασθεῖσαν χώραν. Καθ' ἐκάστην δέ, ὥς λέγει ὁ ἅγιος Ἰερώνυμος, πλήθη προσήρχοντο μοναστῶν ἐξ Ἰνδιῶν, Περσίας καὶ Αἰθιοπίας ²⁾. Πολλάκις δὲ ἐρημῖται ἐξ Αἰγύπτου, Συρίας καὶ Ἑλλάσσοнос Ἀσίας, καὶ δὴ ἐξ Εὐρώπης, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐλαυνόμενοι πόθου, ἤρχοντο κατ' ἐπίσκεψιν τῶν Ἀγίων Τόπων.

Ὁ Duschene ³⁾ λέγει τὰ ἐπόμενα περὶ τοῦ ἀσκητικοῦ βίου:

“Ὁ ἀσκητισμὸς ἐτελεῖτο κατ' ἰδίαν, οὐ μακρὰν τῆς

¹⁾ Μακκαβ. Α'. κα'. 11—18.

²⁾ Migne P. L. Τόμ. 1, σελ. 679.

³⁾ Les origines du culte chrétien, Παρίσιοι, 1889, σελ. 404.

ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, τῆς οἰκογενείας, τῆς πόλεως καὶ τῶν συνήθων σχέσεων. Ὅτε ὅμως ἡ πεῖρα τὰς δυσχερείας τῶν συνδέσμων τούτων κατέδειξεν, οἱ ἀσκηταί, τοῦ κόσμου ἀποχωρήσαντες, πόρρω τῶν κατωκημένων τόπων ἡσυχίαν καὶ ἡρεμίαν ἐπεζήτησαν. Τὸ δεύτερον δὲ τοῦτο στάδιον εἶνε τὸ τῶν μοναχῶν, ἢ μεμονωμένων ἀναχωρητῶν. Τέλος δὲ ἀσκηταί τινες καὶ ἀναχωρηταὶ διανοήθησαν, ἵνα ἀπαρτίσωσιν ἐνωθέντες ὁμάδας μόνον ἐκ προσώπων τῆς αὐτῆς ὁμολογίας, τοῦ κόσμου καὶ τῶν κοινῶν κεχωρισμένοι Χριστιανῶν, οὕτω δὲ προῆλθον τὰ κοινόβια.,.

Ὁ μοναστικὸς βίος ἐπεξετάθη ἐν Αἰγύπτῳ, Παλαιστίνῃ, Συρίᾳ, Μεσοποταμίᾳ καὶ Πόντῳ. Ὑπὸ ἀπειραρίθμων αἱ χῶραι αἵται ἐκαλύφθησαν μοναστηρίων, ἐν οἷς διέπρεψαν ἄνδρες, εἰς μέγιστον ἀρετῆς ἀνυψωθέντες σημεῖον καὶ θησαυροὺς τῇ Ἐκκλησίᾳ κληροδοτήσαντες παιδείας καὶ ἡρωικῶν παραδειγμάτων. Ἐξ αὐτῶν διαπρεπεῖς καὶ ἔξοχοι προῆλθον ἐπίσκοποι καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας ἀπαράμιλλοι. Ἐν Μεσοποταμίᾳ ὑπῆρχον καὶ οἱ *Βοσκοὶ* ἐν ἐρήμοις, πάσης κοινωνίας πόρρω ἀνθρώπων οἰκοῦντες, καὶ ἐκ χόρτων ἀποκλειστικῶς τρεφόμενοι.

Ἐάν τις ἐπεθύμει, ἵνα καθιερώσῃ ἑαυτὸν τῷ μοναχικῷ βίῳ, ἔδει πρῶτον, ἵνα δοκιμασθῇ. Ὅτε ὁ Παλλάδιος, ὁ τὴν Λαυσιακὴν συγγράψας ἱστορίαν, ἦλθεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, συνέτυχεν ἀνδρί, διαπρέποντι τοὺς λόγους, τὰ ἥθη καὶ τὰς γνώσεις, ὅστις ἐκαλεῖτο Ἰσίδωρος καὶ ἦν πρεσβύτερος καὶ ξενοδόχος τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας, ἧς ἐπίσκοπος ἦν τότε ὁ Θεόφιλος. Ἦν δὲ γέρον ἐβδομηκοντούτης καὶ βίον ἔζη αὐστηρότατον, παντοειδῶν μεστὸν στεργήσεων. Οὗτος, βλέπων αὐτὸν ποθοῦντα, ὅπως ἐν τῷ μοναχικῷ στοιχειωθῇ βίῳ, ἐξαγαγὼν αὐτόν, ὥς καλὸς πωλοδάμνης, τῆς πόλεως, εἰς τὰ καλούμενα ἐρημικά, γέροντι παρέδωκεν ἀσκητῇ Θηβαίῳ, καλουμένῳ Δωροθέῳ, ὅστις ἀπὸ ἐξήκοντα διέτριβεν ἐν σπηλαίῳ ἐτῶν καὶ ἐκέλευσεν, ὅπως

παραμείνη παρ' αὐτῷ τρία ἔτη πρὸς δαμασκὸν τῶν παθῶν, μετὰ δὲ ἤν συμπλήρωσιν τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος, ἐπανέλθῃ παρ' αὐτῷ, ὅπως πνευματικῆς τύχῃ διδασκαλίας. Ἡ τοῦ Δωροθέου δίαίτα ἦν αὐστηροτάτη, αὐχμώδης λίαν καὶ ξηροτάτη. Καθ' ἅπαν τῆς ἡμέρας τὸ διάστημα εἰργάζετο καὶ κατ' αὐτὸν ἔτι τῆς μεσημβρίας τὸν καύσωνα καὶ ἐν τῇ κατὰ θάλασσαν ἐρήμῳ, λίθους συναθροίζων, ὅπως κατασκευάζῃ κέλλας καὶ τοῖς μὴ δυναμένοις, ἵνα οἰκοδομήσωσι, παραχωρῇ· κέλλαν δὲ κατεσκεύαζε κατ' ἔτος. Ἡμέραν τινὰ τοῦ Παλλαδίου παρατηρήσαντος, ὅτι σφόδρα ταλαιπωρεῖ τὸ ἑαυτοῦ σαρκίον ἐν χαλεποῖς καύμασιν, οὗτος ἀπεκρίνατο. “Ἀποκτείνει με, ἀποκτείνω αὐτό”. Οὐδέποτε ὦφθη ἐκτείνων τοὺς πόδας, κοιμώμενος ἐπὶ ψιάθου ἢ κλίνης. Ἔτρωγε καθ' ἐκάστην ἑξ ἄρτου οὐγγίας καὶ λεπτολαχάνων δέμα, μέτριον δ' ἔπινεν ὕδωρ, διὰ πάσης δὲ τῆς νυκτὸς καθήμενος ἔπλεκε σχοινία (σειρᾶν) ἐκ φοινίκων θαλλῶν, ἵνα προσπορίζηται τὰ πρὸς τροφήν.

Παράδειγμα ἐσχάτης ταπεινότητος παρέχεται ὁ Ἀμμώνιος, ὅστις μετὰ τριῶν ἀδελφῶν καὶ δύο ἀδελφῶν, ἐκ θείου ἐλαυνόμενοι ζήλου, μετέβησαν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν ἣ, οἷτε ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαί, ἔκτισαν μονάς, μικρὸν ἀλλήλων ἀπεχούσας. Ὁ Ἀμμώνιος ἦν ἀνὴρ λόγιος σφόδρα, πόλις δὲ τις ἠθέλησεν, ἵνα ἔχῃ αὐτὸν ἐπίσκοπον, ἀπέστειλε δὲ ἄνδρας πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας Τιμόθεον, ἵνα χειροτονήσῃ αὐτόν. Ὁ Τιμόθεος εἶπεν αὐτοῖς. “Ἀγάγετέ μοι αὐτὸν καὶ χειροτονῶ”. Ἀπελθόντων δ' αὐτῶν πρὸς ἀναζήτησιν αὐτοῦ, οὗτος, μὴ δυνηθεὶς, ἵνα διαφύγῃ, παρεκάλει, ὅπως ἀφήσωσι αὐτόν, διότι δὲν θέλει, ἵνα χειροτονηθῇ, μήτε τῆς ἐρήμου ἀπέλθῃ. Βλέπων δ' αὐτοὺς ἐπιμένοντας, ἀρπάσας ψαλίδα ἔκοψε τὸ ἀριστερὸν οὖς ἄχρι πυθμένος, λέγων. “Κἂν ἀπὸ τοῦ νῦν πληροφορηθῆτε, ὅτι ἀδύνατόν μοι γενέσθαι, τοῦ νόμου ἀπαγορεύοντος ὠτότμητον εἰς ἱερωσύνην μὴ ἀπάγεσθαι”. Ἐντεῦθεν δ' ἐκλήθη Ἀμμώνιος ὁ

Παρώτης" 1). Γνωσθέντος τούτου τῷ Τιμοθέῳ, οὗτος εἶπεν αὐτοῖς. "Οὗτος ὁ νόμος παρὰ Ἰουδαίοις πολιτευέσθω· ἐμοὶ δὲ καὶ ρινότμητον ἐὰν ἐνέγκητε, ἄξιον ὄντα τοῖς τρόποις, χειροτονῶ". Ἀπειλούντων δ' αὐτῶν βίαν, οὗτος εἶπεν, ὅτι εἶνε ἕτοιμος, ἵνα ἀποκόψῃ τὴν γλῶσσαν· τότε ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον.

Ἐνίστε περιέπιπτον εἰς ἄκραν φιλαυτίαν καὶ ὑπερηφάνιαν, θέλοντες, ἵνα ὑπερθεματίσωσι τοὺς ἄλλους ἐπὶ ἔργοις ὑπερόχοις ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ. Ἀναφέρεται Ἡρῶν τις, Ἀλεξανδρεὺς τὸ γένος, διάγων βίον αὐστηρότατον, οὕτως, ὥστε οὐδενὸς ἐπὶ τρεῖς ἐγεύετο μῆνας, ἀρκούμενος τῇ τῶν μυστηρίων κοινωνίᾳ καὶ τισι λαχάνοις. Ἦν δὲ σφόδρα ἐπὶ τούτῳ ἐπηρμένος. Ἡμέραν τινὰ ὁ Παλλάδιος, ὅστις ἀναφέρει τοῦτο, μετ' αὐτοῦ καὶ τινος Ἀλβανίου μετέβαινεν ἐπὶ τὴν Σκῆτιν, τεσσαράκοντα ἀπέχουσαν μίλια. Ὁ Παλλάδιος καὶ ὁ Ἀλβάνιος ἔφαγον δις καὶ ἔπιον τρεῖς ὕδωρ. Ἐκεῖνος ὅμως μηδενὸς γευσάμενος, πεζὸς βαδίζων, ἀπεστήθισε δέκα πέντε ψαλμούς, εἶτα δὲ τὸν μέγαν (118), τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν, τὸν Ἡσαΐαν καὶ μέρος τοῦ Ἱερζεμίου, πρὸς δὲ Λουκᾶν τὸν Εὐαγγελιστὴν καὶ τὰς Παροιμίας· ἐβάδιζε δὲ τόσον ταχέως, ὥστε δὲν ἠδύναντο, ἵνα ἀκολουθήσωσιν αὐτόν. Μεθ' ὅλην ὅμως τὴν ζέουσαν αὐτοῦ πολιτείαν, ἀφήσας τὴν ἑαυτοῦ κέλλαν ἀπῆλθεν εἰς Ἀλεξανδρείαν, ἐφοίτησε τὰ θέατρα, τὰ ἵπποδρόμια καὶ τὰ καπηλεῖα καὶ εἰς σαρκικὰς ἐνέπεσεν ἐπιθυμίας. Ἀλλὰ δεινὴ ἀσθένεια ἠνάγκασεν αὐτόν, ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὰς εὐθείας τρίβους· μόλις δὲ μετανοήσας καὶ ἐξομολογούμενος τοῖς πατράσι πάντα ἐτελεύτησε.

Τὸ παράδειγμα τοῦτο δείκνυσιν ὁποίους διέτρεχε κινδύνους ὁ μοναχὸς ἐν τῷ σταδίῳ τῆς μοναστικῆς τελειότητος, ἀπερισκέπτως διδόμενος εἰς αὐτό. Ἀλλ' οἱ ἄριστοι τῶν ἀναχωρητῶν ἀνέστελλον ἑαυτούς. Μακάριος ὁ Ἀλεξανδρεὺς,

1) Σοῶζομ. Ἑκκλ. Ἰστ. σελ. 1384. Migne, P. G. Τόμ. 67.

ὁ καὶ πολιτικὸς καλούμενος, πρεσβύτερος τῶν λεγομένων *Κελλίων*, ἀκούσας, ὅτι μοναστήριον Παχωμιακὸν τῶν Ταβεννησιωτῶν δὲν ἐπέτρεπε, δι' ἀπάσης τῆς Τεσσαρακοστῆς, ἵνα τι ἐσθίωσιν ἐπὶ τοῦ πυρὸς παρεσκευασμένον, ἀπεφάσισεν, ὅπως, ἐπὶ ἑπταετίαν, μὴ φάγη τι, πλὴν λαγάνων ὠμῶν, ἢ ὀσπρίων βρεκτῶν. Ἀκούσας, ὅτι ἕτερός τις λίτραν ἐσθίει ἄρτου, ἀπεφάσισεν, ὅπως περιορισθῇ εἰς ποσότητα τροφῆς, ὅσην ἡδύνατο, ἵνα περιλάβῃ ἡ παλάμη αὐτοῦ, ἐξαγομένη ἐκ σκεύους στενοῦ. Χαριεντιζόμενος δὲ διηγείτο. “Ἐδρασσόμην μὲν πλειόνων κλασμάτων, οὐκ ἡδυνάμην δὲ ὅλα ἐξενεγκεῖν ὑπὸ τοῦ στένου τῆς ὀπῆς· ὡς τελώνης γὰρ οὐ συνεχώρει” ¹⁾. Ἀπεφάσισέ ποτε, ἵνα κατανικήσῃ τὸν ὕπνον, ἐπ’ εἴκοσι δ’ ἡμέρας δὲν εἰσῆλθεν ὑπὸ στέγην, ὑπὸ τοῦ καύσωνος τῆς ἡμέρας καιόμενος καὶ ὑπὸ τῆς ψυχρότητος τῆς νυκτὸς στυφόμενος. Δὲν ἡδυνήθη ὁμως, ἵνα πλέον ἀντιστῇ, διότι ἐπὶ τοσοῦτον ἐξηράνθη ὁ ἐγκέφαλος αὐτοῦ, ὥστε παρ’ ὀλίγον εἰς ἔκστασιν ἔπιπτεν· εἰσελθὼν λοιπὸν ὑπὸ στέγην τῷ ὕπνῳ παρεδόθη, ἀναγκασθεὶς, ὅπως εἰς τὰς ἀπαιτήσεις ὑποκύψῃ τῆς φύσεως. Φονεύσας ποτὲ κῶνωπα, ἰσχυρῶς αὐτοῦ τὸν πόδα κεντήσαντα, μετέγνω, προσφυγὼν εἰς αὐτοδικίαν, καὶ κατεδίκασεν ἑαυτόν, ἵνα, ἐπὶ μῆνας ἕξ, μείνῃ γυμνὸς ἐν τῷ ἐν τῇ πανερήμῳ ἔλει τῆς Σκήτεως καὶ κωνώπων γένηται βορρά, οἵτινες, ὡς λέγει ὁ Παλλάδιος, “καὶ συάγων δέρματα τιτρώσκειν ἡδύνατο”. Μεστὸς δὲ ἐπιστρέψας πληγῶν ἐν τῷ κελλίῳ, ἀπὸ μόνης ἐγνώσθη τῆς φωνῆς.

Ἀκούσας, ὅτι μεγάλην ἔχουσιν οἱ Ταβεννησιῶται πολιτείαν, μεταμφιασάμενος καὶ λαβὼν κοσμικὸν ἐργάτου σχῆμα, ἦλθεν εἰς Θηβαΐδα, προσελθὼν δὲ τῷ ἀρχιμανδρίτῃ Παχωμίῳ παρεκάλεσεν, ἵνα γένηται δεκτὸς παρ’ αὐτῷ, ἀποκρουσθεὶς ὁμως, ὡς μὴ δυνάμενος, ἡλικίας λόγῳ, ἵνα τὰ τῆς ἀσκήσεως ὑπομένη βάρη, ὑπέσχετο, ὅτι ἀπαραιοῦτως θὰ φυλάττῃ πάνθ’ ὅσα

¹⁾ Δὲν. σελ. 118.

καὶ οἱ ἄλλοι. Ἐπιστάσης τῆς Τεσσαρακοστῆς ὁ Μακάριος, ἰδὼν, ὅτι ὁ μὲν ἔτρωγε τὸ ἐσπέρας, ὁ δὲ μετὰ δύο, ὁ δὲ μετὰ πέντε ἡμέρας, ὁ δὲ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἴστατο καὶ τὴν ἡμέραν ἐκάθητο, ἵνα ἐργασθῇ, βρέξας φοινίκων θαλλοὺς ἐν γωνίᾳ ἔστη καὶ μέχρι τῆς συμπληρώσεως τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν καὶ τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα δὲν ἤψατο ἄρτου μήτε ὕδατος, οὐδ' ἔκαμψε γόνυ, οὐδ' ἐκάθησεν, οὐδενὸς δ' ἄλλου ἐγεύετο, πλὴν φύλλων κράμβης, κατὰ Κυριακὴν, ὅπως φανῇ ἐσθίων καὶ μὴ εἰς οἴησιν περιπέσῃ. Ἐξερχόμενος δὲ πρὸς χρεῖαν τάχιστα ἐπὶ τὸ ἔργον ἐπέστρεφε, μὴ λαλήσας μηδενί, μὴ ἀνοίξας τὸ στόμα, ἀλλὰ σιωπῇ ἰστάμενος· πρῶτον δ' ἐνδομύχως καὶ εἰργάζετο. Οἱ τῆς μονῆς ταύτης ἀσκηταί, θεωρήσαντες τὴν τοῦ Μακαρίου πολιτείαν οἶονεὶ κατάκρισιν τῆς ἑαυτῶν, ἐστασίασαν, ἀπαιτοῦντες τὴν ἔξωσιν αὐτοῦ, ἄλλως ἠπεύλουν, ὅτι πάντες θὰ ἀπέλθωσιν. Ἀποκαλυφθέντος τῷ Παχωμίῳ, δεομένῳ τοῦ Θεοῦ, τίς ἦν, εἰσαγαγὼν αὐτὸν ἐν τῷ Εὐκτηρίῳ, ἐν ᾧ ἦν θυσιαστήριον, εἶπεν, ὅτι ἀπὸ πολλοῦ ἐπόθει, ὅπως γνωρίσῃ αὐτόν, ἠὺχαρίστησε δὲ ἐπὶ τῷ δοθέντι παραδείγματι· εἶτα ὁ Μακάριος ἀπῆλθε.

Ἄλλοτε δὲ πάλιν, ἀπεφάσισεν, ὅπως, ἐπὶ πέντε ἡμέρας, ἀπερίσπαστον ἔχῃ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν νοῦν αὐτοῦ. Κλείσας λοιπὸν τὴν θύραν τῆς κέλλης αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἀπαντήσῃ τινί, ἔλεγε καθ' ἑαυτόν. “Μὴ κατέλθῃς τῶν οὐρανῶν ἔχεις ἐκεῖ ἀγγέλους, ἀρχαγγέλους, τὰς ἄνω δυνάμεις, τὸν Θεὸν τῶν ὅλων· μὴ κατέλθῃς ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ”. Μείνας δ' οὕτω δύο ἡμέρας καὶ δύο νύκτας παρώξυνε τὸν δαίμονα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε γενόμενος ὡς πυρὸς φλόξ, πάντα κατέκαυσε τὰ ἐν τῷ κελλίῳ, ὡς καὶ τὸ ψιάθιον, ἐφ' οὗ ἴστατο, ἐνόμισε δ' ὅτι ὁ ἴδιος ἐφλέγετο. Τὴν τρίτην δ' ἡμέραν, ὑπὸ φόβου καταληφθεὶς, ἀπέστη τῆς προθέσεως ταύτης καὶ κατήλθεν εἰς θεωρίαν τοῦ κόσμου τούτου, ἵνα μὴ τοῦτο τύφος λογισθῇ. Ὁ Μακάριος κατελήφθη ποτὲ ὑπὸ κενοδοξίας λογισμῶν, ὅπως μεταβῇ εἰς Ρώμην πρὸς θεραπείαν τῶν ἐν αὐτῇ ἀσθενῶν. Σφοδρῶς δ'

ἐνοχλούμενος, ἵνα ἀπέλθῃ, πεσὼν ἐπὶ τῆς φλιᾶς τῆς κέλλης καὶ πρὸς τὰ ἔξω τοὺς πόδας ἐκτείνας, ἔλεγεν· “Ἐλκετε, δαίμονες, καὶ σύρετε· ἐγὼ γὰρ τοῖς ποσὶ τοῖς ἐμοῖς οὐκ ἀπέρχομαι· εἰ δύνασθί με οὕτως ἀπενεγκεῖν ἀπελεύσομαι”. Ἐπὶ πολὺ δὲ πεσὼν ἀνέστη. Ἐπιγενομένης νυκτός, πάλιν ἐπέθεντο αὐτῷ, τότε δὲ πληρώσας σπυρίδα μοδιῶν δύο ἄμμου καὶ θεῖς ἐπὶ τῶν ὤμων, διεκίνει ἀνὰ τὴν ἔρημον. Ὁ κοσμήτωρ Θεοσέβιος συναντήσας αὐτῷ, ἠρώτησε. “Τί βαττάζεις, ἀββᾶ, παραχώρησον ἐμοὶ τὸ φορτίον, καὶ μὴ σκύλλου,.. Οὗτος δ’ ἀπὶντησε. “Σκύλλω τὸν σκύλλοντά με· ἄνετος γὰρ ὢν ἀποδημίας μοι ὑποβάλλει,.. Ἐπὶ πολὺ δὲ διακινήσας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν κέλλαν, καταπονήσας τὸ σῶμα. Ὁ Μακάριος, ἕνα ζήσας αἰῶνα καὶ πάντας ἀπολέσας τοὺς ὁδόντας, ἠγωνίζετο κατὰ τοῦ δαίμονος. Ὁ Παλλάδιος ἡμέραν τινα ἤκουσεν αὐτοῦ, ὁμιλοῦντος τῷ διαβόλῳ. “Τί θέλεις, καλόγηρε; ἰδοὺ καὶ ἐλαίου ἥψω καὶ οἴνου μετέλαβες· λοιπὸν τί θέλεις, πολιοφαγε;” ἔλεγεν ἐαυτὸν ὑβρίζων· εἶτα δὲ τῷ διαβόλῳ. “Μὴ ἀμὴν τί σοι χρεωστῶ; οὐδὲν εὐρίσκεις· ἀπελθε ἀπ’ ἐμοῦ”. Καὶ ὡς τερετίζων ἐαυτῷ ἔλεγε. “Δεῦρο, πολιοφαγε· ἕως πότε ἔσομαι μετὰ σοῦ;,. Πανταχόθεν ἤγον αὐτῷ δαιμονῶντας καὶ ἀσθενοῦντας, οἵτινες ἐτύγχανον θεραπείας. Ἡ εὐεργετικὴ δὲ ἰαματικὴ αὐτοῦ δύναμις ἐξετείνετο καὶ ἐπὶ τῶν ἀλόγων ζώων. Ὑαίνα, μιᾷ τῶν ἡμερῶν, λαβοῦσα τὸν ἐαυτῆς σκύμνον, τυφλὸν ὄντα, ἠνεγκεν αὐτῷ, τῇ κεφαλῇ δὲ κρούσασα τῆς αὐλῆς τὴν θύραν εἰσῆλθε καὶ ἔρριψεν αὐτὸν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Λαβὼν δ’ ὁ ἅγιος καὶ ἐπιπτύσας τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀπέδωκε τὴν ὄρασιν. Τῇ δ’ ἄλλῃ ἡμέρᾳ, λαβοῦσα κώδιον (δοράν) μεγάλου προβάτου ἐκόμισεν αὐτῷ, ὃπερ οὗτος ἔδωκεν εἶτα τῇ Μελάνῃ, ὡς ξένιον.

Μακάριος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, διαφόρους ἐν τῇ ἐρήμῳ εἶχε κέλλας, μίαν μὲν ἐν τῇ Σκήτει τῆς ἐνδοτέρας πανερήμου, μίαν δὲ εἰς Λίβα καὶ μίαν εἰς τὰ λεγόμενα Κελλία καὶ μίαν ἐν τῷ ὄρει τῆς Νιτρίας. Αἱ μὲν ἦσαν ἄνευ θυρῶν

ἐν αἷς ἐλέγετο, ὅτι διέτριβεν ἐν σκότηι, κατὰ τὴν Τεσσαρακοστήν, ἡ δ' ἄλλη ἦν στενωτέρα, ἐν ἣ δὲν ἴσχυεν, ἵνα τοὺς πόδας ἐκτείνῃ καὶ ἡ ἄλλη ἦν πλατυτέρα, ἐν ἣ ἐδέχετο τοὺς αὐτῷ προσερχομένους. Ἦν δὲ δεινότατος ἀσκητής.

Δύο ἀδελφοί, Παΐσιος καὶ Ἡσαΐας, ἦσαν υἱοὶ πατρὸς ἐμπόρου, οὗτινος τελευτήσαντος, διεμοιράσθησαν τὴν πατρικὴν κληρονομίαν καὶ ἀπεφάσισαν, ἵνα τὸ μοναχικὸν ἀσπασθῶσιν στάδιον. Ἀλλ' ἐκάτερος διαφόρως ἐνήργησεν. Ὁ μὲν, ἀκολουθῶν τῷ γράμματι τοῦ Εὐαγγελίου, πάνθ' ὅσα ἐκέκτητο διένειμε τοῖς ἀσκηταῖς, ταῖς Ἐκκλησίαις καὶ τοῖς ἐν φυλακαῖς, καὶ τέχνην μαθὼν τινα πρὸς πορισμὸν τοῦ ἄρτου, εἰς ἀσκήσεις ἐδόθη καὶ προσευχάς, ὁ δὲ μηδὲν διανείμας, ᾠκοδομήσατο μοναστήριον καὶ προσλαβόμενος ἀδελφούς τινας, πάντα ὑπεδέχετο ξένον, πάντα ἀσθενοῦντα, πάντα γέροντα, πάντα πένητα, τρεῖς ἢ τέσσαρας, κατὰ Κυριακὰς καὶ Σάββατον, παρεχόμενος τραπέζας. Ἀμφοτέρων δὲ τὸ ζῆν ἐκμετροσάντων, οἱ μὲν τῶν ἀδελφῶν τὸν τοῦ πρώτου τῶν ἀδελφῶν ἐπὶ ἡνουν βίον, οἱ δὲ τὸν τοῦ δευτέρου. Φιλονεικίας δὲ ἐγερωθείσης, προσῆλθον τῷ ἀσκητῇ Παμβῷ καὶ ἀνέθεντο αὐτῷ τὴν περὶ τούτου κρίσιν. Οὗτος δ' ἀπεκρίνατο. “Ἀμφοτέροί εἰσι τέλειοι, ὁ μὲν γὰρ Ἀβραμιαῖον ἐπεδείξατο ἔργον, ὁ δὲ τοῦ Ἡλίου. Τῆς φιλονεικίας ὅμως ἐξακολουθούσης, ἰδίαν δ' ἐκάστου ἐκφέροντος γνώμην, ὁ Παμβὼ εἶπε. “Πάλιν ὑμῖν ἐρῶ· ἀμφοτέροι ἴσοι εἰσὶν· ἕκαστον δὲ ὑμῶν πληροφορῶ, ὅτι οὗτος, εἰ μὴ ἤσκει τοσοῦτον, ἄξιός οὐκ ἐγένετο τῆς ἐκείνου ἀγαθότητος συγκριθῆναι· ἐκεῖνος πάλιν ἀναπαύων τοὺς ξένους καὶ συνανεπαύετο καὶ εἰ καὶ ἐδόκει τὸ ἐκ κόπου ἔχειν φορτίον, ἀλλὰ καὶ τὴν παρ' αὐτὰ εἶχεν ἀνάπαυσιν. Ὑπέσχετο δ' ὅτι θὰ δεηθῇ τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀποκαλυφθῇ τι αὐτῷ περὶ αὐτῶν. Ἐλθόντων δ' αὐτῶν μετὰ τινας ἡμέρας, ἵνα τύχωσιν ἀπαντήσεως, ἀπεκρίνατο· “Ἀμφοτέρους ἅμα εἶδον ἐστῶτας ἐν τῷ παραδείσῳ” 1).

1) Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 92—96.

Κρόνιός τις, Νιτρίας πρεσβύτερος, διηγήσατο τῷ Παλ-
λαδίῳ, ὅτι Εὐλόγιός τις Ἀλεξανδρεὺς, ἐλαυνόμενος ἐκ πόθου
αἰωνίου ζωῆς, πάνθ' ὅσα ἐκέκτητο τοῖς πτωχοῖς διένειμε,
καταλιπὼν ἑαυτῷ ὀλίγα νομίσματα, διότι, ἀσθενὴς ὢν, δὲν
ἠδύνατο, ἵνα ἐργασθῇ. Ἀκηδιῶν δὲ καθ' ἑαυτόν, εὗρεν ἐν
τῇ ἀγορᾷ ἀνάπηρον, μὴ ἔχοντα πόδας καὶ χεῖρας, γλῶσσαν
ὅμως ἀκατάμητον πρὸς συμφορὰν τῶν ἐντυγχανόντων. Ὁ
Εὐλόγιος, προσευξάμενος τῷ Θεῷ, ὑπισχνεῖται, ὅτι, λαβὼν
τὸν ἀνάπηρον τοῦτον, θὰ περιποιηθῇ μέχρι θανάτου, ἐξητή-
σατο δὲ παρὰ Θεοῦ τὴν δέουσαν ὑπομονήν. Προσελθὼν
λοιπὸν αὐτῷ λέγει. “Θέλεις, ὁ μέγας, λαμβάνω σε εἰς τὴν
οἰκίαν καὶ διαναπαύω σε;,, Οὗτος ἀπήντησε. “Καὶ πάνυ”.
Τότε ὁ Εὐλόγιος προσέλαβεν αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ καὶ ἐπε-
μελεῖτο αὐτοῦ ἰδίαις χερσί. Μετὰ πάροδον δέκα πέντε ἔτων,
ὁ δαίμων ἐνέσπειρεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀναπήρου ἄσβεστον
ἀπέχθειαν κατὰ τοῦ εὐργέτου· σκαιότατα δ' ὕβριζεν αὐτόν,
λέγων. “Σχάστα, φυγοκύρι, ἀλλότρια χρήματα ἔκλεψας, καὶ
δι' ἐμοῦ θέλεις σωθῆναι;,. Ὁ Εὐλόγιος ἐπειρᾶτο, ἵνα καθ-
ησυχάσῃ αὐτόν· ἀλλ' οὗτος περισσῶς ἔκραξε καὶ ἐξήτει, ἵνα
ἄχθῃ, ἔνθα εὐρέθῃ. Ἀπορῶν δὲ περὶ τοῦ πρακτέου, ἠτή-
σατο τὴν συμβουλὴν τῶν ἐγγύς ἀσκητῶν, λέγων. “Τί ποι-
ήσω, ὅτι εἰς ἀπελπισμόν με ἤγαγεν ὁ λελωβημένος οὗτος;
ρίψω αὐτόν; Θεῷ δεξιὰς ἔδωκα καὶ φοβοῦμαι. Ἀλλὰ μὴ
ρίψω αὐτόν; κακὰς μοι ἡμέρας καὶ νύκτας δίδωσι. Τί οὖν
αὐτῷ ποιήσω οὐκ οἶδα”. Οἱ ἀσκηταὶ συνεβούλευσαν, ἵνα
αἰτήσῃται τὴν γνώμην τοῦ ἁγ. Ἀντωνίου. Ὁ Εὐλόγιος, ἐμβα-
λὼν τὸν ἀνάπηρον ἐντὸς σκάφους, ἦλθεν ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγ. Ἀν-
τωνίου. Ὁ ἄγιος οὗτος συνείθιζεν, ἵνα ἐρωτᾷ τὸν Μακάριον καθ'
ἐκάστην, περὶ τῶν προσερχομένων, δοὺς ἤδη τὴν ἐξῆς παραγ-
γελίαν. “Ἐὰν ἀπραγοτέρους ἴδῃς, λέγε, ὅτι Αἰγύπτιοί εἰσιν,
ὅταν δὲ εὐλαβεστέρους καὶ λογιωτέρους, λέγε, Ἰεροσολυμί-
ται;,. Καὶ τοῖς μὲν Αἰγυπτίοις, κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ, παρετί-
θετο φακῇ, ἀπέλυε δ' αὐτούς, ποιησάμενος εὐχὴν, μετὰ δὲ τῶν

δευτέρων διήρχετο ἅπασαν τὴν νύκτα λαλῶν αὐτοῖς τὰ πρὸς σωτηρίαν.

Κατὰ τὴν ἐσπέραν ὁμοως ἐκείνην, ὁ Ἀντώνιος, προσκαλέσας πάντας καὶ ἐν σκότει, μηδενὸς εἰπόντος αὐτῷ ὅποιον ἔχει ὄνομα, εἶπεν. “Εὐλόγιε, Εὐλόγιε, Εὐλόγιε,, Οὗτος, νομίσας, ὅτι πρόκειται περὶ ὁμωνύμου τινὸς δὲν ἀπεκρίθη. Λέγει δ’ αὐτῷ πάλιν. “Σοὶ λέγω, Εὐλόγιε, τῷ ἀπὸ Ἀλεξανδρείας ἐλθόντι, τί ἦκες;” Οὗτος δέ. “Ὁ ἀποκαλύψας σοὶ τὸ ὄνομά μου, καὶ τὸ πρᾶγμά σοι ἀπεκάλυψε,, Λέγει αὐτῷ ὁ Ἀντώνιος· “Οἶδα διὸ ἦλθες· ἀλλ’ ἐπὶ πάντων τῶν ἀδελφῶν εἶπέ, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἀκούσωσι,, Ὁ Εὐλόγιος διηγήσατο πῶς συνήντησε τῷ ἀναπήρῳ, τὴν ὑπόσχεσιν, ἣν τῷ Θεῷ ἔδωκε καὶ τὴν δυσκολίαν, ἣν αἰσθάνεται, ὅπως τὰ ὑπεσχημένα τηρήσῃ. Τότε ὁ Ἀντώνιος λέγει αὐτῷ, ἐμβριθεῖ καὶ αὐστηρᾷ τῇ φωνῇ. «Ρίπτεις αὐτόν; ἀλλ’ ὁ ποιήσας αὐτὸν οὐ ρίπτει αὐτόν. Ρίπτεις αὐτόν σύ; ἐγείρει ὁ Θεὸς τὸν καλλίονά σου καὶ συνάγει αὐτόν,, Ὁ Εὐλόγιος ἐσιώπα. Ὁ δ’ Ἀντώνιος, στραφείς τότε πρὸς τὸν ἀνάπηρον, εἶπε· “Λεωβημένε, πεπηρωμένε, ἀνάξιε τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ, οὐ παύῃ θεομαχῶν; οὐκ οἶδας, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐστὶν ὁ ὑπηρετῶν σοι; πῶς τολμᾷς κατὰ τοῦ Χριστοῦ τοιαῦτα φθιέγγεσθαι; οὐ διὰ τὸν Χριστὸν ἑαυτὸν ἐδούλωσεν εἰς τὴν σὴν ὑπηρεσίαν,, Διαλεχθεῖς δὲ τοῖς λοιποῖς πᾶσι τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν, παραλαμβάνει κατ’ ἰδίαν αὐτὸν καὶ τὸν λεωβημένον καὶ λέγει· “Μὴ περιστραφῇτε μηδαμοῦ, ἀπέλθετε· μὴ χωρισθῇτε ἀπ’ ἀλλήλων, ἀλλ’ ἢ εἰς τὴν κέλλαν ὑμῶν, εἰς ἣν ἐχρονίσατε. Ἦδη γὰρ ἀποστέλλει ὁ Θεὸς ἐφ’ ὑμᾶς. Ὁ πειρασμὸς γὰρ οὗτος συνέβη ὑμῖν, ἐπειδὴ ἀμφότεροι περὶ τὸ τέλος ἔχετε καὶ στεφάνων μέλλετε ἀξιοῦσθαι. Μὴ οὖν ἄλλο τι ποιήσητε, καί, ἐλθὼν ὁ ἄγγελος, μὴ εὖρη ὑμᾶς ἐν τῷ τόπῳ”. Ἐσπευσαν λοιπόν, ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν κέλλαν αὐτῶν, καὶ ὁ μὲν Εὐλόγιος τελευτᾷ, μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἐντὸς δὲ ἄλλων τριῶν ἡμερῶν, ὁ ἀνάπηρος ¹⁾).

¹⁾ Αὐτ. σελ. 154—164.

Παράδοξος εἶνε ἡ τοῦ Σαραπίωνος, τοῦ ἐπικαλουμένου Σινδονίου, ἱστορία. Ἐγκρατέστατος οὗτος ἦν τῶν ἱερῶν γραμμάτων, δὲν ἡδύνατο δέ, ἵνα ἐν τῷ κελίῳ αὐτοῦ μένῃ, ἀλλὰ τὴν οἰκουμένην περιερχόμενος, πανταχοῦ τὸν σπόρον διέδιδε τοῦ Εὐαγγελίου. Οἱ πατέρες διηγοῦνται, ὅτι μετὰ τινος ἀσκητοῦ ἐπώλησεν ἑαυτὸν εἰς ἑλληνικὸν μίμων θιάσον ἀντὶ εἴκοσι νομισμάτων. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου κατώρθωσεν, ὅπως διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ, ἐλκύσῃ εἰς τὸν Χριστιανισμόν πρῶτον τὸν τοῦ θιάσου ἀρχηγόν, εἶτα δὲ τὴν γαμετὴν καὶ ὅλον τὸν θιάσον. Βαπτίσας δ' αὐτοὺς ἔπεισεν, ὅπως παραιτηθῶσιν τοῦ θεάτρου, ἐπέστρεψε δ' αὐτοῖς τὰ χρήματα, ἅπερ ἔλαβεν, εἰπὼν, ὅτι ἀπέρχεται πρὸς βοήθειαν ἄλλων. Ἄλλ' οὗτοι, μὴ δεχθέντες αὐτά, παρεκάλουν, ἵνα μετ' αὐτῶν μένῃ. Οὗτος δέ, δοὺς αὐτὰ τοῖς πτωχοῖς, ἀπῆλθεν, εὐρὼν δέ, παρὰ τὴν Λακεδαίμονα, οἰκογένειαν Μανιχαίων, ἀπεφάσισεν, ὅπως ἀπομακρύνῃ αὐτὴν τῆς αἰρέσεως, κατώρθωσε δὲ τοῦτο μετὰ πάροδον δύο ἐτῶν ἐκλήθη δὲ Σινδόνιος ἐκ τοῦ ἐνδύματος, ὅπερ ἔφερε ¹⁾).

Ἐν Λυκοπόλει ὑπῆρχεν Ἰωάννης τις, ὅστις, παῖς ὢν, ἔμαθε τὴν τεκτονικὴν, γενόμενος δὲ ὡς ἐτῶν εἴκοσι πέντε ἀφιερώθη εἰς τὸν ἀναχωρητικὸν βίον καὶ πέντε ἔτη ἐν διαφόροις διατρίψας μοναστηρίοις, ἀνεχώρησε μόνος εἰς τὸ ὄρος Λυκὸν καὶ ἐτάχθη ὑπὸ γέροντι ἀναχωρητῇ, ἀσκούμενος ἐν τῇ ὑπακοῇ· εἶτα δὲ κατεσκεύασεν ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας τρεῖς θόλους, ἐν αἷς ἐνέκλεισεν ἑαυτὸν· ἡ μὲν ἐχρησίμευεν ὡς προσευχῆς τόπος, ἡ δὲ ἐργασίας καὶ φηγητοῦ καὶ ἡ τρίτη εἰς τὰς χρείας τῆς σαρκός. Τριάκοντα δ' ἔτη ἔγκλειστος διατελέσας καὶ διὰ θυρίδος παρὰ τοῦ διακονοῦντος τὰ χρειώδη λαμβάνων, χαρίσματος ἡξιώθη προφητικοῦ, προαγγείλας τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ τὴν κατὰ τῶν τυράννων Μαξίμου καὶ Εὐγενίου νίκην αὐτοῦ ²⁾). Ὅτε ὁ Παλλάδιος καὶ οἱ περὶ τὸν

¹⁾ Αὐτ. σελ. 252—256, 260.

²⁾ Αὐτ. σελ. 234.

Ευάγριον εὐρίσκοντο ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Νιτρίας κατελήφθησαν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, ὅπως ἐξακριβώσωσι τὰ κατὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ. Ὁ Ευάγριος εἶπεν. “Ἡδέως ἐμάνθανον παρὰ τοῦ εἰδότος δοκιμάζειν νοῦν καὶ λόγον, ποταπὸς εἴη ὁ ἀνὴρ· ἐὰν γὰρ ἐγὼ αὐτὸς ἰδεῖν αὐτὸν μὴ δυνηθῶ, τὰ δὲ τῆς πολιτείας αὐτοῦ ἀκοῦσαι ἀκριβῶς δυνηθῶ ἄλλου διηγουμένου, οὐκ ἀπέρχομαι ἐπὶ τοῦ ὄρους,,. Ὁ Παλλάδιος, ἀκούσας ταῦτα ἀπεφάσισεν, ἵνα ἀπέλθῃ πρὸς αὐτὸν μόνος, οὐδενὶ ἀνακοινωνῶν τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ. Μετὰ ὁδοιπορίαν δὲ δέκα καὶ ὀκτὼ ἡμερῶν ἀφίκετο εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ ἁγίου ἀνδρός. Εὐρὼν δὲ αὐτὴν κεκλεισμένην, ἔμαθεν, ὅτι αὕτη ἡνοίγετο κατὰ Σάββατον καὶ Κυριακὴν. Ἐλθὼν τὴν τεταγμένην ὥραν εὗρεν αὐτὸν κατήμενον ἐν τῇ θυρίδι, ἐξ ἧς ὠμίλει τοῖς προσερχομένοις. Ἀσπασάμενος ὁ Ἰωάννης αὐτὸν ἠρώτησε δι’ ἐρμηνέως. “Πόθεν εἶ καὶ τί παραγέγονας; στοχάζομαι γὰρ σε τῆς συνοδίας εἶναι τῆς τοῦ Ευαγρίου,,. Ὁ Παλλάδιος δὲ ἀπήντησε. “Ξένος ἐκ Γαλατίας ὠρμημένος,, ὁμολογήσας, ὅτι εἶνε τῆς συνοδίας τοῦ Ευαγρίου. Λαλούντων δ’ αὐτῶν ἦλθεν ὁ ἡγεμὼν τῆς χώρας Ἀλύπιος, ᾧ προσδραμὼν διέκοψε τὴν διάλεξιν. Τῆς συνομιλίας αὐτῶν παρατεινομένης, ὁ Παλλάδιος κατεγόγγυζεν ἐνδομύχως, ὅτι αὐτὸν μὲν κατεφρόνησεν, ἐκεῖνον δ’ ἐτίμησε· ἐσκέπτετο δέ, ἵνα ἀπέλθῃ.

Ὁ Ἰωάννης, γνοὺς τὰ κατ’ αὐτὸν ἀπέστειλε τὸν ἐρμηνέα, ἵνα εἴπῃ αὐτῷ, ὅτι δὲν πρέπει, ἵνα μικροψυχῇ καὶ ὅτι μετ’ ὀλίγον θὰ ἐπαναλάβῃ τὴν διακοπεῖσαν συνομιλίαν. Ἀπελθόντος δὲ τοῦ ἡγεμόνος προσεκάλεσεν αὐτὸν καὶ εἶπε. “Διατί ἐβλάβης κατ’ ἐμοῦ; τί ἄξιον βλάβης εὔρες, ὅτι ἐκεῖνα ἐλογίσω, ἅπερ οὔτε ἐμοὶ πρόσεστιν οὔτε σοι ἔπρεπεν; ἢ οὐκ οἶδας ὅτι γέγραπται. Οὐ χρειαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἱατροῦ, ἀλλ’ οἱ κακῶς ἔχοντες; σὲ ὅτε θέλω εὐρίσκω, καὶ σὺ ἐμέ. Καὶ ἐὰν μὴ ἐγὼ σε παρακαλέσω, ἄλλοι σε ἀδελφοὶ παρακαλοῦσι καὶ ἄλλοι πατέρες. Οὗτος δὲ ἐστὶν ἐκδεδομένος τῷ διαβόλῳ διὰ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, καὶ βρα-

χεῖαν ἀναπνεύσας ὥραν, ὥς δραπετεύσας οἰκέτης δεσπότην, παρεγένετο ὠφεληθῆναι· ἄτοπον οὖν ἦν καταλείψαντας αὐτὸν σοὶ προσδιατρίψαι, σοῦ ἀδιαλείπτως τῇ σωτηρίᾳ σχολάζοντος. Ὁ Παλλάδιος παρεκάλεσεν, ἵνα εὐχηθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἄλλ' οὗτος χαριεντιζόμενος, διὰ τῆς δεξιᾶς κολαφίσας τὴν ἀριστερὰν τοῦ Παλλαδίου σιαγόνα, εἶπε. “Πολλοὶ σε μένουσι θλίψεις, καὶ πολλὰ ἐπολεμήτης ἐξελθεῖν τῆς ἐρήμου· καὶ ἐδειλάνθης καὶ ὑπερέθου. Εὐλαβεῖς δέ σοι προφάσεις καὶ εὐλόγους φέρων ὁ δαίμων ἀναρριπίζει. Ὑπέθετο γάρ σοι καὶ τὴν τοῦ πατρός σου ἐπιθυμίαν, καὶ τὴν κατήχησιν τοῦ ἀδελφοῦ σου καὶ τῆς ἀδελφῆς εἰς τὸν μονήρη βίον. Ἴδὲ οὖν σοι εὐαγγελίζομαι. Ἀμφότεροι ἐσώθησαν· ἀπετάξαντο γάρ· Καὶ ὁ πατήρ σου ζῆσαι ἔχει ἀκμὴν ἄλλα ἔτη. Ἐγκατέρει οὖν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ μὴ τούτων χάριν θελήσης ἀπελθεῖν ἐν τῇ πατρίδι σου· γέγραπται γάρ. Οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα ἐπ’ ἄροτρον καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω εὐθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν”. Ὁφεληθεὶς λοιπὸν ἐκ τῶν λόγων τούτων καὶ ἐνισχυθεὶς ἱκανῶς, ἠὺχαρίστησε τῷ Θεῷ, μαθὼν, ὅτι αἱ προφάσεις αἱ πιέζουσαι αὐτὸν ἦσαν ἡνυσμένα.

Εἶτα δὲ πάλιν χαριεντιζόμενος λέγει τῷ Παλλαδίῳ. “Θέλεις ἐπίσκοπος γενέσθαι;” Οὗτος δ’ ἀπήντησεν. “Εἰμὶ”. Ἐρωτήσαντος δ’ αὐτοῦ. “Ποῦ;” εἶπεν. “Εἰς τὰ μαγειρεῖα, εἰς τὰ καπηλεῖα, εἰς τὰς τραπέζας, εἰς τὰ κεράμια· ἐπισκοπῶ αὐτά, καὶ ἐὰν ἦ οἰνάριον ὄξινον ἀφορῶ αὐτό, τὸ δὲ χρηστὸν πίνω· ὁμοίως ἐπισκοπῶ εἰς τὴν χύτραν, καὶ ἐὰν λείπῃ ἄλας ἢ τι τῶν ἀρτυμάτων βάλλω καὶ ἀρτύω, καὶ οὕτως αὐτὴν ἐσθίω. Αὕτη μού ἐστιν ἡ ἐπισκοπὴ· ἐχειροτόνησε γάρ με ἡ γαστριμαργία”. Ἄλλ’ οὗτος μειδιάσας εἶπεν. “Ἄφες τὰ παίγνια· ἐπίσκοπος ἔχεις χειροτονηθῆναι καὶ πολλὰ καμεῖν καὶ θλιβῆναι· εἰ τοίνυν φεύγεις τὰς θλίψεις, μὴ ἐξέλθῃς τῆς ἐρήμου· ἐν γὰρ τῇ ἐρήμῳ ἐπίσκοπόν σε οὐδεὶς ἔχει χειροτονῆσαι”. Ὁ Παλλάδιος ταχέως κατενόησε τὴν

ἀλήθειαν τῶν λόγων τούτων· διότι, μετὰ τρία ἔτη, νοσήσας ἐπέμφθη παρὰ τῶν ἀδελφῶν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἐξ ἧς, τῇ συμβουλῇ τῶν ἱατρῶν, μετέβη εἰς Παλαιστίνην, ἐξ ἧς εἰς Βιθυνίαν, ἐν ᾗ, “εἴτε ἐξ ἀνθρωπίνης σπουδῆς, εἴτε ἐξ εὐδοκίας τοῦ κρείττονος”, ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἐλενουπόλεως καὶ συνυπέστη τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ τῷ Χρυσοστόμῳ διωγμούς. Ὁ Ἰωάννης, θέλων, ἵνα πείσῃ αὐτόν, ὅπως μείνῃ ἐν τῇ ἐρήμῳ, προσέθετο. “Τεσσαράκοντα ὀκτὼ ἔτη ἔχω ἐν τῇ κέλλῃ ταύτῃ· οὐ γυναικὸς πρόσωπον εἶδον, οὐ νομίματος ἰδέαν· οὐ μασώμενόν τινα εἶδον· οὐκ ἐσθίωντα, οὐ πίνοντά με εἶδέ τις” ¹⁾).

Ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Νιτρίας ἦν ὁ Ὠρ, ἀνὴρ σφόδρα ἐνάρετος, συγκροτήσας τὰ ἐν ἐρήμῳ μοναστήρια. Περὶ αὐτοῦ ἔλεγον, ὅτι, οὔτε ἐψεύσατό ποτε, οὔτε ὤμοσεν, οὔτε κατηράσατό τινα, οὔτε ἐκτὸς τῆς χρείας ἐλάλησε ²⁾).

Ἐν Ἱερουσαλὴμ Μελάνη ἡ πρεσβυτέρα ἔκτισε μοναστήριον καὶ ἔμεινεν ἐν αὐτῷ 27 ἔτη, ἔχουσα πεντήκοντα παρθένων συνοδίαν. Αὕτη ἦν θυγάτηρ τοῦ ἀπὸ ὑπάτων Μαρκελλίνου, χηρεύσασα δέ, κατὰ τὸ εἰκοστὸν δεύτερον τῆς ἡλικίας ἔτος, παρέλαβε μεθ’ ἑαυτῆς πάνθ’ ὅσα ἐκέκτητο κινήτὰ καὶ κατέπλευσεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἐξ ἧς μετέβη εἰς τὸ ὄρος τῆς Νιτρίας, ἐφ’ οὗ πολλοὺς εἶδεν ἀναχωρητάς, παρ’ οἷς ἡμῖς περιίπου διέτριψεν ἔτος. Ὁ τῆς Παλαιστίνης ὑπατικός, ἀγνοῶν τίς ἦν, ἔρριψεν αὐτὴν ἐν τῇ εἰρκτῇ, ἀκολουθήσασαν πατέρας καὶ ἐπισκόπους ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Διοκαισάρειαν Παλαιστίνης ἐξωστρακισθέντας. Ἡ Μελάνη εἶπεν αὐτῷ· “Ἐγὼ τοῦδε μὲν γέγονα θυγάτηρ, τοῦδε δὲ γυνή· τοῦ δὲ Χριστοῦ εἰμι δούλη. Καὶ μὴ τῆς εὐτελείας τοῦ σχήματός μου καταπτύσης· δύναμαι γὰρ ἑμαυτήν, ἐὰν θέλω, ὑψῶσαι καὶ οὐκ ἔχεις με ἐν τούτῳ καπνίσαι, οὐδὲ τῶν ἐμῶν τι λαβεῖν. Ὡστε οὖν, ἵνα μὴ ἀγνοήσας ἐγκλήμασι

¹⁾ Αὐτ. σελ. 236—244.

²⁾ Αὐτ. σελ. 74.

περιπέσης ἐδήλωσά σοι· δεῖ γὰρ κατὰ τῶν ἀναισθήτων, καθάπερ ἰέρακι τῷ τύφῳ κεχρησθαι”. Τότε οὗτος γνοὺς προσεκύνησεν αὐτῇ καὶ ἐπέτρεψεν, ἵνα ἀκωλύτως βλέπῃ τοὺς ἑξοστρακισθέντας. Μετ’ αὐτῆς δὲ συνέζη καὶ ὁ “εὐγενέστατος καὶ ὁμότροπος καὶ στιβαρώτατος” Ρουφῖνος, πρεσβύτερος ἔξ Ἀκυληΐας τῆς Ἰταλίας, οὗ, ὡς λέγει ὁ Παλλάδιος, “γνωστικώτερον καὶ ἐπιεικέστερον ἐν ἀνδράσι” δὲν εἶδεν ἀμφότεροι δὲ πάντα ἐδεξιοῦντο ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐρχόμενον. Ὁ ἱερὸς Ἱερώνυμος, περὶ Μελάνης ὁμιλῶν λέγει, ὅτι αὕτη εἶχε “ψυχὴν μελαντέραν τοῦ ὀνόματος” ¹⁾. Αἱ σχέσεις τοῦ πατρὸς Ἱερωνύμου, τοῦ Ρουφίνου καὶ τῆς Μελάνης δὲν ἦσαν ἁρμονικαί· συνεχεῖς δ’ ἐπήρχοντο μεταξὺ αὐτῶν προστριβαί. *Tantaene animis celestibus irae!*

Ἐν τοῖς τῶν γυναικῶν μοναστηρίοις ὁρῶνται ἐν γένει οἱ αὐτοὶ χαρακτῆρες. Ἐν τινι μοναστηρίῳ ὑπῆρχε παρθένος, ὑποκρινομένη μωρίαν καὶ δαίμονα. Εἰργάζετο δὲ ἐν τῷ μαγειρείῳ πᾶσαν ἐργασίαν, ράκος ἐπὶ κεφαλῆς φέρουσα, ἐν ᾧ αἱ ἄλλαι ἦσαν κεκαρμέναι καὶ ἔφερον κουκούλια. Ἦν, ὡς λέγει ὁ Παλλάδιος, “σπόγγος τῆς μονῆς”. Ταύτην μασσωμένην οὐδεμία εἶδεν, ἐν τραπέζῃ δὲν ἐκάθησε, δὲν μετέλαβεν ἄρτου κλάσματος, ἀλλὰ τὰς ψῖχας σπογγίζουσα τῶν τραπεζῶν καὶ τὰς χύτρας περιπλύνουσα, ἠρκεῖτο τούτοις. Οὐδέποτε ὕβρισεν, ἐγόγγυσεν, ἐλάλησε μικρὸν ἢ μέγα, καίπερ τυπτομένη, ὑβριζομένη, καταρωμένη καὶ μυσσαττομένη. Ἀγγελος, παραστὰς τῷ ἐν τῷ ὄρει Πορφυρίτῃ ἀγίῳ Πιτηρούμ, εἶπε. „Διὰ τί μέγα φρονεῖς ἐπὶ σεαυτῷ, ὡς εὐλαβής, καὶ ἐν τοιούτῳ καθηζόμενος τόπῳ; θέλεις ἰδεῖν εὐλαβεστέραν σου γυναῖκα; ἄπελθε εἰς τὸ μοναστήριον τῶν γυναικῶν, τῶν Ταβεννησιωτῶν, καὶ ἐκεῖ εὐρήσεις μίαν, διάδημα ἔχουσαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς· αὕτη σου ἀμείνων ἐστί. Τοσοῦτῳ γὰρ ὄχλῳ πυκτεύουσα, τὴν καρδίαν αὐτῆς οὐδέποτε ἀπέστησε τοῦ Θεοῦ· σὺ δέ, καθηζόμενος ὧδε, ἀνὰ τὰς

¹⁾ Λότ. σελ. 306—312. Hier. Ep. Ad Ctesiphontem 233, 3.

πόλεις πλανᾶσαι τῇ διανοίᾳ". Ὁ Πιτηρούμ, οὐδέποτε τοῦ μοναστηρίου ἐξελθὼν, ἀπεφάσισεν, ὅπως μεταβῇ εἰς τὸ μοναστήριον τοῦτο, ἵνα ἴδῃ αὐτήν. Ἐνεκα δὲ τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἡλικίας καὶ τῆς φήμης, ἐπετράπη αὐτῷ ἡ εἴσοδος· ἠθέλησε δέ, ἵνα ἴδῃ ἀπάσας τὰς ἐν αὐτῷ παρθένους. Παρέστησαν ἅπασαι· ἀλλ' ἐκείνη, ἣν ἐζητεί, δὲν ἐφαίνετο· ἐζητήσεν, ἵνα παραστῶσιν ἅπασαι. Αὗται ἀπήντησαν, ὅτι ὑπολείπεται μία, ἣτις εἶνε σαλή,—διότι οὕτως ἐκάλουν τὰς πασχούσας—καὶ εὐρίσκεται ἐν τῷ μαγειρείῳ. Ἀχθείσης αὐτῆς διὰ τῆς βίας ὁ Πιτηρούμ, ἰδὼν τὸ ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῆς ῥάκος, ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτῆς καὶ εἶπεν. „Εὐλόγησόν με". Ὁμοίως δὲ καὶ ἐκείνη, πεσοῦσα εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, εἶπε. „Σὺ με εὐλόγησον, κύριε". Παῖσαι ἐξέστησαν καὶ ἔλεγον τῷ Ἀββᾷ σκανδαλισθεῖσαι, ὅτι τοῦτο εἶνε ὕβρις πρὸς αὐτὸν καὶ ὅτι αὕτη εἶνε σαλή. Ὁ Πιτηρούμ ἀπήντησεν. "Ὑμεῖς ἐστε σαλαί· αὕτη γὰρ καὶ ἐμοῦ καὶ ὑμῶν ἀμῶς ἐστίν—οὕτω δὲ ἐκάλουν τὰς πνευματικὰς—καὶ εὐχομαι ἅγιος αὐτῆς εὐρεθῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως". Ἀκούσασαι ταῦτα ἔπεσον εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ ἐξομολογοῦντο τὴν πρὸς αὐτὴν ἄδικον αὐτῶν συμπεριφορὰν, ἣ μὲν, ὥς τὸ ἀπόπλυμα τοῦ πίνακος ἐπιχέασα αὐτῇ, ἄλλη, ὥς τύψασα, ἄλλη δέ, ὥς τὴν ῥῖνα αὐτῆς συναπίσασα. Εὐξάμενος λοιπὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀπῆλθε. Μετὰ μικρὸν ὅμως αὕτη, μὴ φέρουσα τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τῶν ἀδελφῶν καὶ ταῖς ἀπολογίαις βαρυνθεῖσα, ἐξηφανίσθη ἐκ τοῦ μοναστηρίου, ποῦ δ' ἀπῆλθεν, ἢ κατέκρυψεν ἑαυτήν, καὶ πῶς ἐτελεύτησεν, οὐδεὶς ποτ' ἔγνω ¹⁾).

Γυνὴ τις, Ἀλεξάνδρα καλουμένη, καταλιποῦσα τὴν πόλιν ἐνέκλεισεν ἑαυτὴν ἐν τάφῳ, δι' ὅπῃς λαμβάνουσα τὰ πρὸς χρεῖαν, μήτε γυναιξί, μήτε ἀνδράσι συντυγχάνουσα κατ' ὄψιν ἐπὶ ἔτη δέκα. Μελάνη, ἡ πρεσβυτέρα, δὲν ἠδυνήθη, ἵνα ἴδῃ αὐτὴν κατ' ὄψιν· ὁμιλήσασα δ' αὐτῇ διὰ τῆς ὁπῆς, ἔμα-

¹⁾ Σελ. 228—232.

θεν ἐκ στόματος αὐτῆς, τὸ μυστήριον τῆς ἡρωικῆς ἀγάπης τῆς ἐκουσίου ταύτης ἐγκαθεύξεως. Ἀπὸ πρωίας μέχρις ἐνάτης ὥρας προσήχετο καθ' ὥραν, νήθουσα τὸ λίνον· τὰς δὲ διαλοίπους ὥρας ἀνεπόλει τοὺς ἁγίους πατριάρχας καὶ προφήτας καὶ ἀποστόλους καὶ μάρτυρας, φαγοῦσα δ' ἄρτον τεμάχιον τὸ τέλος ἐξεδέχετο μετ' ἐλπίδος χρηστῆς. Μετὰ πάροδον δέκα ἐτῶν ἐπαύσατο ἀπαντῶσα εἰς τὴν συνεχῶς ἐπισκεπτομένην αὐτὴν ἀδελφὴν. Ἀποχρίσαντες λοιπὸν τὴν θύραν καὶ εἰσελθόντες εὗρον αὐτὴν κοιμηθεῖσαν 1).

Ἐν Ἀντινόφῳ δώδεκα ὑπῆρχον γυναικῶν μοναστήρια, ἐν ἐνὶ τῶν ὁποίων ἦν ἡ Ἀματιλὶς, γραία ὀγδοηκοντοῦτις, μεθ' ἧς συνέζων ἐξήκοντα παρθένοι, αἵτινες τοσοῦτον ἡγάπων αὐτήν, ὥστε οὐδὲ κλεῖδα εἶχον ἐν τῇ θύρᾳ τοῦ μοναστηρίου, ὡς ἐν ἄλλοις, κρατούμεναι ὑπὸ τῆς ἀγάπης ταύτης. Ἐν αὐτῷ ἦν ἡ μαθήτρια αὐτῆς παρθένος Ταῶρ, τριάκοντα ζήσασα ἐν αὐτῷ ἔτη, καθ' ἃ οὐδέποτε ἠθέλησεν, ἵνα λάβῃ ἱμάτιον καινὸν ἢ ὑπόδημα λέγουσα. „Οὐ χρειᾶν ἔχω, ἵνα μὴ ἀναγκασθῶ καὶ προελθεῖν“. Ἐν ᾧ δὲ αἱ ἄλλαι ἤρχοντο, κατὰ Κυριακὴν, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, χάριν τῆς κοινωνίας, ἐκείνη, ρακενδυτοῦσα ἐν τῇ μονῇ, ἀδιαλείπτως παρέμενεν ἐργαζομένη 2).

Ὁ Παλλάδιος ὁμιλεῖ μετὰ συγκινήσεως περὶ τῶν γυναικῶν ἐκείνων, ἀνδρικοῖς πεπρωκισμένων φρονήμασιν, οἷς συνήντησεν ἐν διαφόροις τόποις, ἐν Ρώμῃ, Ἀντιοχείᾳ, Κωνσταντινουπόλει, Ἱερουσαλὴμ, ὧν τινες μὲν ἀφιέρουν τῷ Θεῷ τὴν χηρείαν αὐτῶν ἢ παρθενίαν, ἕτεραι δέ, μὴ ἐντελῶς ἔτι τοῦ κόσμου ἀποσπασθεῖσαι, ἐδέσποζον ὅμως αὐτοῦ δι' ἀσκήσεως ἀπασῶν τῶν μοναστικῶν ἀρετῶν, ὡς ἡ Παῦλα καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτῆς Εὐστόχιον, ἡ Βενερία, ἡ Θεοδώρα, ἡ Ἀδολία, ἡ Βασιανίλλα, θυγάτηρ τοῦ στρατηγοῦ Κανδιδιανοῦ, ἡ παρθένος Φωτεινή, σεμνοτάτη εἰς ἄκρον, θυγάτηρ Θεοκτίστου τοῦ πρεσβυτέρου ἐν Λαοδικείᾳ. Ἐν Ἀντιο-

1) Σελ. 50—52.

2) Σελ. 358—360.

χείρα εἶδε τὴν διακόνισσαν Σαβινιανήν, θείαν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἐν Ρώμῃ τὴν παρθένον Ἀσέλλαν, γηράσασαν ἐν μοναστηρίῳ, τὴν Ἀβίταν σὺν τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς Ἀπρονιανῷ καὶ τῇ θυγατρὶ Εὐνομίῃ, ὡς καὶ τὴν πρεσβυτέραν καὶ νεωτέραν Μελάνην.

Οἱ μοναχοὶ δὲν ἡσυχολοῦντο πολὺ περὶ τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν. Πρωτίστη αὐτῶν μελέτῃ ἦν ἡ Ἀγία Γραφή, ἀνεγίνωσκον δὲ καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων βιβλία ἢ ἔργα ἀσκητικά. Οὐχ ἦττον μεταξὺ τῶν μοναχῶν τῆς Αἰγύπτου τοῦ τετάρτου αἰῶνος εὐρίσκομέν τινας ἐν τοῖς γράμμασι διαπρέψαντας, ὡς ὁ Δίδυμος. Οὗτος ἦν “ἀπὸ ὁμμάτων,” ¹⁾, ἦτοι τυφλός, τετραέτης τῆς ὁράσεως στερηθεὶς, μήτε γράμματα μεμαθηκώς, μήτε διδασκάλοις φοιτήσας, διδαχθεὶς δὲ διὰ τῶν ὧτων, ὡς λέγει ὁ Ρουφῖνος ²⁾. Ἐν αὐτῷ δ’ ἐπληρώθη τὸ γραφικὸν ἐκεῖνο. „Κύριος σοφοὶ τυφλοὺς,. Περὶ αὐτοῦ εἶπεν Ἀντώνιος ὁ Μέγας. “Οὐ χαλεπόν, οὐδὲ λύπης ἄξιον, ὃ Δίδυμε, ὁφθαλμῶν ἀπορεῖν σε, ὧν μέτεστι σάύραις καὶ μυσὶ καὶ τοῖς εὐτελέσι ζώοις. Μακάριον δὲ καὶ χάριεν, ὅτι παραπλησίως ἀγγέλοις τοὺς ὁφθαλμοὺς ἔχεις, δι’ ὧν τὸ θεῖον κατανοεῖς, καὶ τὴν ἀληθῆ γνῶσιν ἀκριβῶς ὁρᾷς,” ³⁾. Ἡρμήνευε δὲ τὴν τε Παλαιὰν καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην κατὰ λέξιν, μετὰ τηλικαύτης δ’ ἀνέπτυσσε λεπτότητος καὶ δυνάμεως λόγου τὰ δόγματα, ὥστε πάντας, κατὰ τὰς γνώσεις, ὑπερέβαλλε τοὺς ἀρχαίους. Ἐπὶ πεντήκοντα δὲ καὶ ἐπέκεινα ἔτη τὴν Κατηχητικὴν τῆς Ἀλεξανδρείας διηύθυνε

¹⁾ «Ἀπὸ ὁμμάτων» καὶ ἐν μιᾷ λέξει «ἀπόμματος» ἐσήμαινε τυφλόν. Ἐλεγον «ἦν ἀπὸ δούλων», ἦτοι ἦν δοῦλος, καὶ ἐν μιᾷ λέξει «ἀπόδουλος». Ἐκφράσις συνήθης παρὰ τοῖς ἁγιογραφικοῖς συγγραφεῦσιν, ἀπαντῶσα παρὰ Παλλιδίῳ, Μόσχῳ, Θεοφάνει καὶ ἄλλοις. Ὁ ἡμέτερος Παπσδόπουλος Κεραμεὺς ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ νεωτέρου, μοναχοῦ Παλαιστίνης τοῦ ἐνάτου αἰῶνος, ὃν ἐδημοσίευσεν ἐν Πετροπόλει (1907), ἐξέλαβεν, οὐκ οἶδ’ ὅπως, τὴν λέξιν Ὅμματα ὡς πόλιν, λέγων. Ὅμματα, oppidum», Ὅμματα, πόλις, ἐν ᾧ πρόκειται περὶ ἐκφράσεως συνήθους ἁγιογραφικῆς.

²⁾ Migne P. L. Τόμ. 21, σελ. 516.

³⁾ Σωζομ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. σελ. 1084. Migne, P. G. Τόμ. 67.

σχολήν. Μαθηταὶ αὐτοῦ ἐγένοντο ὁ Ρουφῖνος καὶ ὁ ἱερὸς Ἰερώνυμος. Αἱ ιδέαι τοῦ πρὸ αὐτοῦ ὀνομαστοῦ Ὁριγένους τὰ μάλιστα ἐπ' αὐτοῦ ἐπέδρασαν, κατηγορήθη δ' ὡς Ὁριγενιστής, ἥτοι ὡς ἀποδεχόμενος τὴν προὔπαρξιν τῶν ψυχῶν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν. Ὁ Ρουφῖνος λέγει τὰ ἐξῆς περὶ αὐτοῦ. "Ἐγίνωσκεν, ἵνα τὴν μελέτην ἐνοῖ καὶ τὴν ἐργασίαν μετὰ προσευχῆς. Συνεχῶς δὲ καὶ παρατεταμένως ἠγρύπνει, οὐχί, ἵνα ἀναγινώσκη, ἀλλ' ἵνα ἀκούῃ. Ὡστε τὸ οὕς ἐδίδασκεν αὐτὸν πάνθ' ὅσα ὁ ὀφθαλμὸς τοὺς ἄλλους. Ὅτε δέ, ἐν τῇ νυκτερινῇ ταύτῃ ἐργασίᾳ, ὁ ὕπνος, ὡς συμβαίνει, τοὺς ἀναγνώστας κατελάμβανεν, ὁ Δίδυμος, μὴ θέλων, ἵνα τῆς σιγῆς ἐπωφεληθῇ καὶ ἀναπαυθῇ, ἀνεμάσσα, οὕτως εἰπεῖν, ἀπάσας τὰς τροφάς, ὧν ἤψατο· ὅλον δὲ τὸν μακρὸν τῶν ἄλλων ἀναγνώσεων μίτον ἐν τῇ μνήμῃ καὶ τῷ πνεύματι συνεκρότει, οὕτως ὥστε πάνθ' ὅσα ἤκουεν ἐφαίνοντο ἐπὶ τῶν σελίδων τοῦ νοῦς αὐτοῦ γεγραμμένα. Βραχέος δ' ἐντὸς χρόνου, τόσον μεγάλας ἐκτήσατο θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων γνώσεις, ὥστε διδάσκαλος ἐν σχολῇ ἀπεδείχθη ἐκκλησιαστικῇ, ἐγκρατῆς ἐπ' ἴσης τυγχάνων τῆς διαλεκτικῆς, τῆς γεωμετρίας, τῆς ἀστρονομίας καὶ τῆς ἀριθμητικῆς" ¹⁾.

Εὐάγριος ὁ Ποντικός, οὕτω κληθεὶς ἐκ τῆς ἐν ἣ ἐγεννήθη ἐπαρχίας, ἐχειροτονήθη ἀναγνώστης παρὰ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, διάκονος δὲ παρὰ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ. Ἀχθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ, κατὰ τὴν δευτέραν οἰκουμενικὴν σύνοδον (381), ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ ἐν αὐτῇ παρὰ τῷ Πατριάρχῃ Νεκταρίῳ. Ἐρωτος δὲ μεγάλης περιοπῆς γυναικὸς ἔνεκα πρὸς αὐτόν, φυγὼν ἔρχεται εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐν ἣ ἐφιλοξενήθη παρὰ τῇ Μελάνῃ, εἶτα δ' εἰς Αἴγυπτον, ὅπως μονάσῃ πρῶτον ἐν τοῖς μοναστηρίοις τοῦ ὄρους τῆς Νιτρίας, εἶτα δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ τῶν Κελλίων· ἐφημίζετο δὲ ἐπὶ βίῳ ἀσκητικῷ καὶ ἐπὶ συγγραφικῇ ἀμφιδεξιότητι. Ὁ ἱερὸς Ἰερώνυμος ψέγει αὐτόν, ὡς

¹⁾ Migne, P. L. Τόμ. 21, σελ. 516.

τῷ Ὠριγενισμῷ προσκείμενον, θεωρῶν αὐτὸν τοῦ Πελαγίου πρόδρομον ¹⁾. Τὰ συγγράμματα δ' αὐτοῦ ἡρμηνεύθησαν ἐν τῇ λατινικῇ ὑπὸ τοῦ Ρουφίνου καὶ ὑπὸ τοῦ Γενναδίου ²⁾. Συνέταξε δὲ τρία βιβλία ἱερὰ μοναχῶν ἀντιρρητικά. Ὁ Ἀμμώνιος ἀπεστήθισε τὴν τε Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην καὶ ἀνεγίνωσκε κατὰ προτίμησιν τοῦ Ὠριγένους, τοῦ Διδύμου, τοῦ Πιερίου καὶ τοῦ Στεφάνου τὰ ἔργα.

Ἰδεῶδες τοῦ μοναχοῦ, τοῦ βίου αὐτοῦ σκοπός, ἦν ἡ ἀπάθεια, ἣτις εἶνε ἡ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τῶν παθῶν τῆς φύσεως νέκρωσις. Ὁ δὲ μοναχός, ὁ τὰ ἑαυτοῦ πάντα νικῶν πάθη, ὁ πάντα δοκιμάζων πειρασμόν, πάντα ἀνθρώπινον ἀψηφῶν σεβασμόν καὶ τιμάς, πάντα δ' ἀποτινάσσων πόθον καὶ ἐπιθυμίαν καλεῖται ἀπαθής. Βάσις τοῦ μοναχικοῦ βίου εἶνε ἡ ἀποταξία, ἡ ἀπὸ τοῦ κόσμου ἀπομάκρυνσις. Διάφοροι δ' ὁδοὶ ἦγον εἰς τὴν ἀπάθειαν. Ἀναχωρηταί τινες δι' εὐχῆς τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν ἐδέσμευον· ἀλλὰ τοῦτο κακίζει ὁ Παλλάδιος ³⁾, λέγων. “Μήτε ὀρμῇ τινι καὶ προλήψει ἀλόγῳ ἀνθρωπαρέσκως ὀρκῳ πεδήσας τὴν προαίρεσιν, καθὼς πεπόνθασι τινες φιλονείκως φιλοδοξία τοῦ μὴ φαγεῖν, ἢ πιεῖν δουλώσαντες τὸ αὐτεξούσιον τῇ ἀνάγκῃ τοῦ ὀρκου, καὶ τούτῳ πάλιν ὑποπεσόντες οἰκτρῶς φιλοζωία καὶ ἀκηδία καὶ ἡδονῇ τὴν ἐπιτορκίαν ὠδίναντες,,. Πάντες ἦσαν ἡναγκασμένοι, τῷ κόσμῳ ἀποτασσόμενοι καὶ τὸν μοναχικὸν ἀσπαζόμενοι βίον, ἵνα ὁμοιόμορφον βίου ἀκολουθῶσι κανόνα, οὐδεμιᾶς ἀπ' αὐτοῦ παρεκκλίσεως ἐπιτρεπομένης. Ἐλεύθερος ὅμως ἦν ἕκαστος, ὅπως ἐκλέξεται τὸν μονήρη, ἢ τὴν μετὰ δύο ἢ καὶ πλείονων συμβίωσιν. Τὸν τῷ μοναστικῷ βίῳ προσερχόμενον, δοκιμασίαις ὑπέβαλλον, ὅπως δειχθῇ ἡ καρτερία αὐτοῦ καὶ ἡ ὥριμος ἀπόφασις.

¹⁾ Ep. 133, ad Ctesiph. ἀρ. 3; Dial. adv. Pelag. prol; Com. in Jerem. Βιβλ. 8'. prol; Migne, P. L. 22, σελ. 1151; 23, σ. 496; 24, σ. 794.

²⁾ Hieron. Ep. 133, 3.

³⁾ Λαυσιακὴ Ἱστορία, ἔκδ. Butler ἐν προλόγῳ, σελ. 12. καὶ Lucot ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 24, 26.

Ὁ ἀσκητικὸς βίος διὰ τῶν λέξεων δηλοῦται *ἄσκησις*, *πολιτεία*, *βίος ἐνάρετος*, *ἀνεπίληπτος*, *καθήκων*. Κακία δ' ἦν ἡ *γοστριμαργία*, ἡ *πορνεία*, ἡ *φιλαργυρία*, ἡ *λύπη*, ἡ *ὀργή*, ἡ *ἀκηδία*, ἡ *κενοδοξία*, ἡ *ὑπερηφανία*. Ὁ Παλλάδιος παρατίθησιν ὡς βλαβερά τῇ ψυχῇ τὴν *ὀργήν*, τὸν *φθόνον*, τὴν *κενοδοξίαν*, τὴν *ἀκηδίαν*, τὴν *καταλιλίαν*, τὴν *ἄλογον ὑπόνοιαν*. Ἐκαλοῦντο δὲ συνηθέστερον οἱ τὰς εὐαγγελικὰς ἀκολουθοῦντες ὑποθήκας *Ἀναχωρηταί*, *Κελλιῶται*, *Κοινοβιῆται*, *Μοναχοί*, *Μονάζοντες*. Ὁ Παλλάδιος ποιεῖται μνείαν τῶν ὑπωπιαζόντων τὸ σῶμα, τῶν νηστεύοντων, τῶν ἄρτου ἀπεχομένων, οἴνου καὶ κρέατος, λαχανικῶν, καρπῶν, φαγητῶν ἐπὶ τοῦ πυρὸς παρασκευαζομένων, λουτρῶν, ὕπνου, φωτισμοῦ, καθίσματος, ἐνδυμάτων. Μνείαν ἐπ' ἴσης ποιεῖται τῶν αἰσιωπώντων, τῶν περιπαθῶς τὴν ἔρημον ποιούντων καὶ τὸν ἔγκλειστον βίον. Ἡ ἐργασία ἦν ἀναπόφευκτος. Ἡ γραφὴ καὶ ἡ καλλιγραφία (ὀξύρυγχος χαρακτηρ) πραγματικὴ ἐθεωροῦντο ἄσκησις. Ἡ προσευχὴ ἦν ἐνδελιχῆς, ἀτομικὴ καὶ κοινὴ ἐπ' ἐκκλησίας. Ἀείποτε δὲ τὸν νοῦν τῷ Θεῷ εἶχον προσκεκολλημένον, τὰς θείας ἐμελέτων Γραφὰς καὶ ἀπεστήθιζον αὐτάς.

Μεγίστη τῶν ἀσκητῶν φροντίς, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, ἦν ἡ τοῦ σκανδάλου ἀποφυγὴ, ὁ κατὰ τῶν παθῶν ἄγών, ὧν ἡ ἐξέγερσις μηχανορραφία τοῦ δαίμονος ὑπελαμβάνετο, ἡ τῆς ὑπερηφανίας ἀποφυγὴ, τῆς φιλαργυρίας, τῆς γαστριμαργίας, τῆς οἰνοφλυγίας, ἰδίᾳ δὲ τῆς πορνείας, ἣτις ἐφιάλτου δίκην ἐπέβλεπε τὸν μοναχόν. Μνημονεύονται ἄνδρες, γυναῖκες καὶ σύζυγοι, σωφροσύνην, ἀγνείαν καὶ ἐγκράτειαν, παρθενίαν ἐπιδειξάμενοι. Πραγματικοὶ δὲ καὶ ἀκαταγώνιστοι ἀπέβαινον ἀθληταί, ἐπιτελοῦντες, ἐν μοναστηρίοις, ἢ ἐν τῷ συνήθει βίῳ, τὰ διάφορα τῆς ἀσκήσεως εἶδη, μόνωσιν, σιγῇ, ἀγρυπνίᾳ, νηστείᾳ, προσευχᾷ, ἐργασίᾳ, ἐγκράτειᾳ καὶ μελέτῃ. Συνῶκουν μετὰ ἐπὶ ἀσκήσεσι διαπρεπόντων, ἀπήρχοντο, ὅπως συμβουλευθῶσιν αὐτούς, παρώτρυνον δ' ἑαυτούς

διὰ τῆς ἀναμνήσεως τῶν μετὰ τῶν Πατέρων συνδιαλέξεων, διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτῶν διδασκόντων, ὧν διασημότερος ἦν ὁ Μέγας Ἀντώνιος.

Μεταξὺ δὲ τῶν θερμότερων ὑπῆρχεν ἄμιλλα, ὥς πρὸς τὴν αὐστηρότητα τοῦ βίου, ἐκάστου πειρωμένου, ὅπως τοῦ ἄλλου ὑπερετρήσῃ· ἐντεῦθεν δ' ἄκρως αὐστηρὸς προήρχετο ἀσκητικὸς βίος. Τούτου δὲ παράδειγμα παρέχεται ἡμῖν ὁ Μακάριος. Ἄλλ' ἢ φιλαυτία κατελάμβανε ἐνίοτε τὰς καρδίας τῶν λίαν ὑπὲρ τοῦ θείου ζηλωτῶν· κατώρθωσαν μὲν οὗτοι, ὅπως ἐφίκωνται ὑψίστης ἀρετῆς, ἀλλ' ὑπὸ τῆς κενοδοξίας, τῆς ὑπερηφανίας μητρος, καταληφθέντες, εἰς ἔσχατον κατηνέχθησαν βάραθρον καὶ ἄδου πυθμένα, καὶ τὰ ἐκ μακροῦ καὶ πολλῶν κόπων καὶ μόχθων κεκτημένα ἐπέραστα καὶ περιμάχητα τῆς ἀσκήσεως κατορθώματα, ἐν μιᾷ καιροῦ ροπῇ, ὑπὸ τύφου καὶ οἰήσεως διερρύησαν. Ὁ ἄνθρωπος τὴν μέσην ὀφείλει πάντοτε, ἵνα βαδίζῃ ὁδόν, ὀρθότατα δὲ παρατηρεῖ ὁ Παλλάδιος, ὅτι ἡ λογικὴ τοῦ ἀνθρώπου δύναμις πάντα ὀφείλει, ἵνα διέπῃ καὶ ρυθμίσῃ. Ὁ Παλλάδιος, ἀναγκαζόμενος, ὑπομιμνήσκει ἐνίοτε τὰς πονηρὰς μοναχοῦ τινος πράξεις ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως τὸ μέγεθος δεῖξῃ τῆς ἀρετῆς, εἰς ἣν διὰ τῆς μετανοίας ἀφίκετο.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ ὁ μοναχὸς δὲν ἦτο ἡσυχος, ποικίλοι δὲ κατέκλυζον αὐτὸν πειρασμοί, πόθος πρὸς ἐπάνοδον εἰς τὰ ἐγκόσμια, ἐνοχλήσεις παθῶν. Ἐν ἣ δὲ περιπτώσει πάντων ὑπερίσχυεν, ὑπὸ κενοδοξίας κατελαμβάνετο. Ὑπῆρχέ τις Παλαιστίνος, Οὐάλης τοῦνομα, ὅστις τοσοῦτον μέγα ἐφρόνει, ὥστε ἐφαντάζετο, ὅτι οἱ ἄγγελοι συνετύγγανον αὐτῷ καὶ ὅτι τῆς Χριστοῦ ἔτυχεν ἐπισκέψεως. Πτολεμαῖός τις, ἐπέκεινα τῆς Σκήτεως διατρίβων, εἰς τὴν λεγομένην Κλίμακα, διδασκαλίας ἀποξενωθεὶς καὶ ἀνδρῶν ὁσίων συντυχίας καὶ ὠφελείας καὶ συνεχοῦς τῶν μυστηρίων κοινωνίας, ἐπὶ τοσοῦτον τῆς εὐθείας ἀπέστη τρίβου, ὥστε εἰς γαστριμαργίαν καὶ οἰνοφλυγίαν ἐδόθη, μηδενὶ μηδὲν ὁμι-

λῶν. Ὁ Παλλάδιος ἀναφέρει ἀτοπήματά τινα ἐν τισι μοναστηρίοις συμβάντα. Ἐν τῷ ἐν πόλει Ἀθρῖβει τῶν γυναικῶν μοναστηρίῳ δὲν ἐβασίλευεν ἁρμονία καὶ εἰρηνικὴ συμβίωσις. Λωρόθεος δὲ τις, ἀνὴρ δοκιμώτατος, γηράσας ἐν βίῳ χρηστῷ καὶ ἐμπράκτῳ „ἀδιαλείπτως παρεκαθέζετο τῇ θυρίδι τοῦ ἀνώγειο αὐτοῦ, ὁρώσῃ ἐπὶ τὸ μοναστήριον τῶν γυναικῶν,, καὶ ἐπειρᾶτο, ἵνα τὰ διεστῶτα συμβιβάξῃ. Μνημονεύονται διάφοροι πτώσεις, τιμωρίαι, ἔριδες μεταξὺ γυναικῶν, γάμοι ἄνευ ἐκτελέσεως τῶν συζυγικῶν καθηκόντων, γυναικοφοβία, διάφοροι ὑπωπιασμοὺ τοῦ σώματος τρόποι, ἀποχὴ νίψεως τοῦ σώματος καὶ τῆς ἐνδυμασίας κ.λ.π.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν ταῖς ἐρήμοις ζώντων ἦν μέγας. Ὁ Ἱερώνυμος ἀναφέρει, ὅτι ὁ Οὐάλης (375) βία ἐν τῷ στρατῷ κατέταξε πεντακισχιλίους μοναχοὺς ¹⁾. Ἐν τοῖς περὶ Ἀλεξάνδρειαν μοναστηρίοις δύο χιλιάδες ὑπῆρχον περίπου κάλιστα καὶ σπουδαιότατοι ἄνδρες. Ἐπὶ τοῦ ὅρους τῆς Νιτρίας πεντακισχίλιοι διέτριβον περίπου μοναχοί, διαφόρους ἔχοντες πολιτείας καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ζῶντες. Ἐπετρέπετο δέ, ἵνα τις μένῃ μόνος, μετὰ δύο ἢ καὶ πλείονων. Ἦσαν δ' ἐπ' αὐτοῦ ἀρτοποιεῖα ἐπτὰ ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τῶν ἐν τῇ πανερήμῳ ἀναχωρητῶν, οἵτινες ἦσαν ἑξακόσιοι τὸν ἀριθμόν. Μεγάλῃ δ' ἐπ' αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐκκλησία, ἐν ἣ ἦσαν τρεῖς φοῖνικες, ὧν ἕκαστος ἀνηρημένην ἔφερε μάστιγα· ὁ μὲν ἐχρησίμευε πρὸς τιμωρίαν τῶν ἁμαρτανόντων ἀδελφῶν, ὁ δὲ πρὸς ληστῶν τιμωρίαν, ἐὰν ὑπῆρχον, ὁ δὲ πρὸς τῶν περιτυχόντων διόρθωσιν. Πάντες δ' οἱ ἁμαρτάνοντες καὶ ἐξελεγχόμενοι, ποινῆς δὲ ἄξιοι καθιστάμενοι, ἐνηγκαλίζοντο τὸν φοῖνικα καί, ὠρισμένον λαμβάνοντες μαστιγώσεων ἀριθμὸν ἐπὶ νώτου, ἀπελύοντο. Ἐν δὲ τῷ παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ ξενοδοχείῳ πάντες ἐξενίζοντο οἱ ἐρχόμενοι, ὅσον ἡμέτερον χρόνον. Καὶ ἐπὶ μίαν μὲν ἐβδομάδα ἐπέτρεπον αὐτοῖς, ἵνα ἀναπαυθῶσιν, ἀκολούθως δὲ περιέσπων αὐτοὺς ἐν διαφόροις ἔργοις,

¹⁾ Chronic. ad ann. XII Valentis.

ἐν τῷ κήπῳ, ἐν τῷ ἀρτοποιείῳ, ἢ ἐν τῷ μαγειρείῳ. Τῷ ἀξιολόγῳ ἔδιδον πρὸς ἀνάγνωσιν βιβλίον, μὴ ἐπιτρέποντες, ἵνα, μέχρι τῆς ἀπαιτουμένης ὥρας, συνομιλήσῃ τινί. Ὑπῆρχον δ' ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἰατροὶ καὶ πλακουντοποιοί. Οἶνου δ' ἐποιοῦντο χρῆσιν καὶ ἐπώλουν. Ἰδίαις δὲ πάντες κατεσκεύαζον χερσὶν ἐνδύματα, ἵνα ἀνενδεεῖς ᾖσιν. Περὶ ἐνάτην δ' ὥραν ἀφ' ἐκάστης ἐξήρχοντο μονῆς ψαλμῳδίαί τοσοῦτον ἀρμονικαί, ὥστε ἐνόμιζέ τις, ὅτι μετάρσιος ἐν τῷ παραδείσῳ ἐγίνετο. Συνήρχοντο δ' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δις τῆς ἐβδομάδος, Σάββατον καὶ Κυριακὴν. Ὑπηρέτουν δ' ἐν αὐτῇ ὀκτὼ ἱερεῖς, ἐν ἧ, ἐφ' ὅσον ὁ πρῶτος ἔξη ἱερεὺς, οὐδεὶς ἕτερος ἐλειτούργει, οὐδ' ὠμίλει ἢ ἐδίδαξεν, ἀλλ' ἡσύχως συνεκάθηντο αὐτῷ σιωπῶντες. Ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου πολλοὶ ἤκμασαν, ὀνομαστοὶ ἐπ' ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ γέροντες ¹⁾).

Ἐπὶ τοῦ ὄρους, τοῦ ἐπὶ τὴν Σκῆτιν ἄγοντος τὴν πάνεργημον, ὅπερ ἐκαλεῖτο Φέρμη, πεντακόσιοι ὥκουν περιίπου μοναχοὶ ἀσκούμενοι. Ἐν Θηβαΐδι, ἐν τόπῳ καλουμένῳ Ταβέννησις, διέτριβεν ὁ Παχώμιος. Τὰ δὲ μοναστήρια, τὰ καθ' ὑπόδειγμα αὐτοῦ ἰδρυθέντα, ἐπτακισχιλίους περιελάβανον ἄνδρας, τὸ δὲ τοῦ Παχωμίου χιλίους τριακοσίους. Καὶ ἄλλα δὲ ὑπῆρχον μοναστήρια, διακοσίους καὶ τριακοσίους περιλαμβάνοντα ἄνδρας. Πέραν δὲ τῆς Νιτρίας, ἐν τῇ ἐνδοτέρᾳ ἐρήμῳ, ἦν ἡ ἔρημος τῶν Κελλίων. Ἐν Πανοπόλει ²⁾ ὑπῆρχον τριακόσιοι ἄνδρες, ἐν οἷς ῥάπται δεκαπέντε, χαλκεῖς ἐπτὰ, τέκτονες τέσσαρες, καμηλάριοι δώδεκα καὶ κναφεῖς δεκαπέντε. Εἰργάζοντο δὲ πᾶσαν τέχνην καὶ ἐκ τῶν περισσευμάτων οἰκονομοῦντες συνετήρουν καὶ τὰ τῶν γυναικῶν μοναστήρια καὶ τοὺς ἐν ταῖς φυλακαῖς. Ἐτρεφον δὲ καὶ χοίρους· καὶ τὸ μὲν κρέας αὐτῶν ἐπωλεῖτο, τὰ δὲ ἄκρα τοῖς νοσοῦσι καὶ γέρουσιν ἐχρησίμευον, διότι ἡ χώρα ἦν μικρὰ τὴν ἔκτασιν καὶ πολυάνθρωπος. Οἱ διακονηταὶ

¹⁾ Λαυσ. Ἰστ. ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 62, 64, 66.

²⁾ Τὰ νῦν Ἀχμίμ, ἴδ. Baedeker, Égypte, σελ. 227.

ὄρθριοι ἀναστάντες, μετέβαινον οἱ μὲν εἰς τὸ μαγειρεῖον, οἱ δὲ εἰς τὰς τραπέζας, ἃς παρεσκεύαζόν, τιθέντες ἐπ' αὐτῶν ἄρτον, λαψάνας, ἐλαίας, τυροὺς βοῶν καὶ λεπτολάχανα. Ἄλλοι μὲν ἤρχοντο, ἵνα φάγωσι τὴν ἕκτην, ἄλλοι δὲ τὴν ἑβδόμην, ἄλλοι τὴν ὀγδόην, ἄλλοι τὴν ἐνάτην, ἄλλοι τὴν ἑνδεκάτην, ἄλλοι προκεχωρηκυίας τῆς ἐσπέρας καὶ ἄλλοι μετὰ δύο ἡμέρας. Ὅμοία ἦν καὶ ἡ ἐργασία. Ὁ μὲν εἰργάζετο γῆν γεωργῶν, ἄλλος κῆπον, ἄλλος χαλκεῖον, ἄλλος ἄρτοποιεῖον, ἄλλος τεκτονεῖον, ἄλλος γναφεῖον, ἄλλος σφυρίδας μεγάλας πλέκων, ἄλλος βυρσεῖον, ἄλλος σκυτοτομεῖον, ἄλλος καλλιγραφεῖον, ἄλλος μαλάκια πλέκων· ἀπεστήθιζον δὲ πάσας τὰς Γραφάς 1).

Ὑπῆρχε δὲ καὶ μοναστήριον γυναικῶν, ὡς τετρακοσίων, αἵτινες τὸν αὐτὸν ἠκολούθουν κανόνα ἐκτὸς τῆς μηλωτῆς. Καὶ αἱ μὲν γυναικες ἦσαν πέραν τοῦ ποταμοῦ, οἱ δὲ ἄνδρες ἐντεῦθεν, ἐὰν δέ τις αὐτῶν ἀπέθνησκειν, ἐνταφιάσασαι αὐτὴν ἔφερον καὶ παρὰ τὴν ὄχθην ἐτίθεσαν τοῦ ποταμοῦ, οἱ δ' ἀδελφοί, διελθόντες διὰ λέμβου μετὰ βαΐων καὶ κλάδων ἐλαιῶν, ἐκόμιζον μετὰ ψαλμωδιῶν εἰς τὸ πέραν καὶ ἔθαπτον ἐν τῷ νεκροταφείῳ αὐτῶν. Πλὴν δὲ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τοῦ διακόνου, οὐδεὶς μετέβαινε εἰς τὸ μοναστήριον τῶν γυναικῶν, καὶ τοῦτο κατὰ Κυριακὴν 2).

Ἐν Ἀντινόῳ τῆς Θηβαΐδος ὑπῆρχον κύκλῳ ὡς χίλιοι διακόσιοι ἄνδρες, διὰ τοῦ προϊόντος ἀποζῶντες τῶν χειρῶν αὐτῶν καὶ ἄκρον διάγοντες βίον ἀσκητικόν· ὑπῆρχον δὲ καὶ ἀναχωρηταί, ἐν σπηλαίοις οἰκοῦντες 3). Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ δώδεκα ὑπῆρχον μοναστήρια γυναικῶν 4). Ἐν Ἀγκύρᾳ ὑπῆρχον δύο χιλιάδες, ἣ καὶ πλέον, παρθένοι, ὡς καὶ ἐγκρατεύμεναι καὶ ἐπίσημοι γυναικες 5). Ἐν τοῖς κατὰ Ἱερικὸν σπη-

1) Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 220, 222, 224.

2) Αὐτ. σελ. 1224.

3) Αὐτ. σελ. 352.

4) Αὐτ. σελ. 358.

5) Αὐτ. σελ. 384.

λαίοις τῶν Ἀμορραίων, ἐπὶ τοῦ ὄρους Δούκα (Σαρανταρίου) κατῴκει ὁ ἐκ Καππαδοκίας Ἑλπίδιος, διαδεξάμενος τὸν ἄββαν Χαρίτωνα, μεθ' οὗ συνώκει πλῆθος ἀδελφῶν ¹⁾).

Μοναστήριον ἦν οἴκημα μοναχικόν, ἐσήμαινε δὲ καὶ ἴδρυμα, ἐν ᾧ ἔζων ἐν κοινῷ. Ἐκαστος ἐν αὐτῷ ἰδίαν ἐκέκτητο κέλλαν, αἱ ἀκολουθίαι ἦσαν κανονικαί, πάντων αὐτῶν μετεχόντων καὶ ὑπὸ ἓνα καὶ μόνον πάντων διατελούντων ἀρχηγόν. Ἡ δὲ λέξις *Κοινόβιον* ἐσήμαινεν ἐνίοτε ἀπλῶς μοναστήριον, ἐνίοτε δὲ τὸ *κέντρον* τῆς Λαύρας. *Λαῦραι* δὲ ἐκαλοῦντο σπήλαια καὶ καλύβαι, ἐν οἷς κατῴκουν ἀναχωρηταί, κατὰ διαστήματα, ὅπως μὴ ἐνοχλῇ ὁ εἰς τὸν ἄλλον, συσπειρούμενοι περὶ τινὰ ἀναχωρητήν, ἐπὶ ἐξόχοις διαπρέποντα ἀρεταῖς. Τὸ ἄθροισμα δέ, τὸ σύνολον τῶν κελλῶν τούτων, ἐκαλεῖτο *λαῦραι*. Ἡ λέξις *λαύρα* ἐσήμαινε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλῆσιν ὁδὸν ἢ ρύμην πόλεως, δι' ἧς διέρχεται ὁ λαός, *λαῦραι* δ' ἐκαλοῦντο καὶ οἱ ὅχετοί, καὶ αἱ ὑπόστεγοι ὁδοί. Ἐκάστη *λαύρα* εἶχε κοινόβιον, οἷονεὶ δευτερευούσης τάξεως μοναστήριον, περιλαμβάνον ἐκκλησίαν καὶ κέλλας πολλὰς. Ἄλλ' ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἐν μοναστηρίοις συμβαίνοντα, ἡ Ἐκκλησία ἐχρησίμευε τοῖς ἐν τῷ κοινοβίῳ διατρίβουσι, τὸ δὲ Σάββατον καὶ τὴν Κυριακὴν καὶ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας, οἱ ἀναχωρηταί, ἐρχόμενοι ἠνοῦντο μετὰ τῶν ἀδελφῶν τοῦ κέντρου τῆς Λαύρας, ἐν ᾧ τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο ὁ ἡγούμενος, ὁ οἰκονόμος, ὁ σκευοφύλαξ καὶ οἱ δόκιμοι. Τὸ κοινόβιον, ἅτε δὴ κέντρον τῆς Λαύρας, περιεῖχε δωμάτια πρὸς ὑποδοχὴν ξένων καὶ τῶν, ἐκ τῶν κύκλῳ μοναστηρίων, ἐρχομένων. Αἱ κέλλαι περιελάμβανον νῦν μὲν ἓνα μοναχόν, νῦν δὲ καὶ τὸν μαθητὴν αὐτοῦ, ὃν κατήρτιζε, νῦν δ' ἐχρησίμευεν ὡς κοινὴ πολλῶν πολλάκις ἀναχωρητῶν κατοικία. Ἐν ταῖς λαύραις ὁ βίος ἦν σφόδρα αὐστηρός, ὡς ἐν ἀγίῳ Σάββᾳ, ἀγίῳ Γερασίμῳ καὶ ἀλλαχοῦ, οἱ δὲ δόκιμοι αὐστηρῶς τῶν ἀναχωρητῶν ἐχωρίζοντο καὶ ἐν τῷ τῶν δοκί-

¹⁾ Αὐτ. σελ. 328.

μων κατηρτίζοντο ἰδρύματι. Τὸ ἴδρυμα τῶν δοκίμων τῆς λαύρας τοῦ ἁγίου Σάβα εἵκοσιν εὗρίσκετο λεπτὰ μακρὰν τοῦ κέντρου τῆς Λαύρας.

Ἐν τοῖς μοναστηρίοις κατῴκουν πάντες οἱ μοναχοί, ἐν δὲ ταῖς Λαύραις ὁ ἡγούμενος καὶ οἱ ὑπουργήματα ἔχοντες μοναχοί, ὡς οἱ δόκιμοι κατῴκουν ἐν τῷ κοινοβίῳ.

Τὸ σύστημα τῶν Λαυρῶν, ἥτοι ὁ ἐν Λαύραις μοναστικός βίος, ἀνεφάνη ἐν Παλαιστίνῃ διὰ τοῦ ἁγίου Ἰλαρίωνος, ἐτελειοποιήθη δὲ διὰ τοῦ Ἀββᾶ Χαρίτωνος. Ὁ ἐν Αἰγύπτῳ μοναστικός βίος συνετέλεσεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τὸν ἐν Παλαιστίνῃ. Εὐθύμιος ὁ Μέγας εἰσήγαγε τὸν κοινοβιακὸν βίον, ὅστις ἔμελλεν, ἵνα μετατραπῇ εἰς Λαυρεωτικὸν βραδύτερον, ἐδίδασκε δὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀδελφούς, ὅτι ὀφείλουσιν, ἵνα ἀγωνίζονται καὶ μὴ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ἀμελῶσι, μὴ ἔχωσιν ἰδίαν θέλησιν, ταπεινοφροσύνην δεικνύωσι καὶ ὑπακοήν, τὴν βασιλείαν ποθῶσι τῶν οὐρανῶν, ἐργάζονται καὶ διὰ τοῦ ἐργοχείρου αὐτῶν ζῶσι, μὴ ἐπ' ἐκκλησίας λαλῶσι, μήτε τὴν ὥραν τοῦ φαγητοῦ, προσεπιλέγων, ὅτι ὅπλα τοῦ μοναχοῦ εἶνε ἡ μελέτη, ἡ διάκρισις, ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ κατὰ Θεὸν ὑπακοή. Ἐν τῷ κοινοβίῳ δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἀρχαρίων διατριβήν, ἰδίᾳ δὲ νεωτέρων καὶ ἀγενοίων, πρῶτος δ' ἀπεχώρει ἐν ταῖς ἐρήμοις Ρουβᾶ καὶ Κουτιλᾶ, ἀπὸ τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐορτῆς τῶν Θεοφανείων, τὴν 14 Ἰανουαρίου, καὶ παρέμενεν ἐν αὐταῖς μέχρι τῆς ἐορτῆς τῶν Βαΐων.

Ὁ κοινοβιακὸς βίος, ἔλεγεν ὁ ἅγιος Σάβας, ὀφείλει, ἵνα τοῦ ἀναχωρητικοῦ προηγηθῇ βίου. “Ὡσπερ ἄνθος προηγεῖται καρποφορίας, οὕτως ὁ κοινοβιακὸς βίος τοῦ ἀναχωρητικοῦ προηγεῖται... Ὁ ἅγιος Σάβας, ἐν νεαρωτάτῃ ἡλικίᾳ, πάντας, τὴν νηστείαν, τὴν ἀγρυπνίαν, τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ ὑπακοήν, ὑπερηκόντισε. Θανόντος δὲ τοῦ ἁγίου Θεοκτίστου, διέμενεν ἐν σπηλαίῳ πέντε τῆς ἐβδομάδος ἡμέρας, ἐν ἄκρᾳ σιγῇ καὶ ἡσυχίᾳ, ἐν προσευχῇ, αὐστηρᾷ νηστείᾳ

καὶ ἐργασίᾳ, πεντήκοντα κατασκευάζων κάνιστρα, ἅπερ, κομίζων τὸ Σάββατον ἐν τῷ κοινοβίῳ, παρέδιδε τῷ ἡγουμένῳ, τὴν δὲ ἐσπέραν τῆς Κυριακῆς ἐπέστρεφεν ἐν τῷ σπηλαίῳ, θαλλοὺς φέρων βαίων καὶ τὰ χρειώδη. Ὅτε δέ, βραδύτερον, συνεσπειρώθησαν περὶ αὐτὸν ἀδελφοί, Κύριλλος ὁ Σκυθοπολίτης, ὁ ἱστοριογράφος αὐτοῦ, πρὸς χόρον παραβάλλει αὐτοὺς ἀγγέλων, δῆμον ἀθλητῶν, πόλιν εὐσεβῶν μοναχῶν, ἣ νέον χορὸν ἐβδομήκοντα ἀποστόλων Ἰησοῦ Χριστοῦ. Θαυμαστάς δ' ἐκάστω νουθεσίας καὶ διδασκαλίας δίδων, προύτρεπεν, ὅπως ἢ ἀκλόνητος κατὰ τῶν προσβολῶν καὶ μεθοδιῶν τοῦ διαβόλου, μὴ καταβάλληται ὑπὸ θλίψεως, ἐκ πειρασμῶν, καὶ ὅτι, ὁ τῷ κόσμῳ, ἵνα τῷ Θεῷ ἑαυτὸν καθιερώσῃ, ἀποτασσόμενος, ὀφείλει, ἵνα τὰ αἰώνια περιμένη ἀγαθὰ καὶ μὴ, ἐν τοῖς μετανοίας ἔργοις, χαλαρότητα δεικνύῃ, εἰς τὴν χαυνότητα ὑποτείνων τὸ οὖς τῆς φύσεως.

Τοσοῦτον δὲ τὸ αἷσθημα ἐφοβεῖτο τῆς φιλοδοξίας, ὥστε ἀπέφευγεν, ἵνα χειροτονηθῇ, ἐπὶ τῷ αὐτῷ δὲ λόγῳ δὲν ἐπέτρεπε καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὸν τὴν χειροτονίαν. Ἐν πᾶσι δὲ ἐπειρᾶτο, ὅπως τὴν πολιτείαν τοῦ μεγάλου μιμηθῇ Εὐθυμίου. Ἐλεγε δ' ὅτι ὁ Κελλιώτης μοναχὸς ὀφείλει, ἵνα ἢ διακριτικός, διδασκαλίας μὴ ἔχων ἀνάγκην καὶ ἱκανός, ὅπως πάντα χαλιναγωγῇ τοῦ σώματος τὰ μέλη καὶ ἀσφαλῶς τὸν νοῦν τηρῇ. Τοῦ ἀρχαρίου μοναχοῦ ὁ τῆς δοκιμασίας χρόνος δὲν ἦν ὠρισμένος. Πάντως ὅμως θὰ ἦτο μακρός, ἀφοῦ μόλις μετὰ δεκαετῇ διαμονὴν ἐν τῇ τοῦ ἀββᾶ Θεοκτίστου μονῇ ἐπετράπη τῷ ἁγίῳ Σάβα, ὅπως παραμένη ἐν κελλίῳ. Μετὰ μακρὰν δὲ δοκιμασίαν καὶ μετὰ μακρὰν προπαρασκευὴν παρῆχε τοῖς δεδοκιμασμένοις κελλία. Οὐδέποτε δ' ἐδέχετο ἀγένειον ἐν τῇ ἑαυτοῦ συνοδίᾳ πρὸς ἀποφυγὴν σκανδάλου, μιμούμενος ἐν τούτῳ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ, τὸν μέγαν Εὐθύμιον καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῆς Σκήτεως νομοθεσίαν.

Ὁ ἅγιος Σάββας, μέτριος τὸ φρόνημα, πρᾶος τοὺς τρόπους καὶ ἀπλούστατος τὸ ἦθος, ἔσχε πολιτείαν ἔνδοξον,

βίον ἐνάρετον σφόδρα καὶ πίστιν ὀρθόδοξον. Ἐνουθέτει τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν μοναστηρίων, ἅπερ ἴδρυσεν, ὅτι δὲν πρέπει, ἵνα περὶ τῶν σαρκικῶν μεριμνῶσιν. Ἐν παντὶ δὲ καὶ πάντοτε ἦν, ἔν τε τῇ ἐργασίᾳ καὶ ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς, παράδειγμα τοῖς πᾶσι. Πρῶτος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἤρχετο καὶ ὕστατος ἐξήρχετο. Ἡ μετριότης δὲ τοῦ φρονήματος αὐτοῦ καὶ ἡ τῶν τρόπων πραότης ἦν τηλικαύτη, ὥστε, ἄνευ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Πατριάρχου Ἡλίου, δὲν θὰ ἐπανήρχετο εἰς τὴν ποθητὴν αὐτῷ λαύραν, ὅτε ἐξηγέρθησάν τινες κατ' αὐτοῦ ἐν τῇ Λαύρᾳ.

Οὕτω λοιπὸν οἱ μὲν ἀσκηταὶ τῶν πρώτων αἰώνων ἐθεράπευον τὸ τῆς ἀσκητικῆς ἀρετῆς δένδρον ἐν μέσῳ τῶν οἰκείων καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει, οἱ δὲ ἀναχωρετοὶ καὶ ἐρημῖται ἐν τόποις μονήρεσι καὶ ἐν ἐρήμοις. Οἱ μοναχοὶ ἐγένοντο, ἐπὶ τῆς γῆς, τῶν εὐαγγελικῶν ἀρχῶν ἐκτελεσταί. Αὐστηρὸν δ' ἔζων βίον, ἐν νηστείαις, ἐν παρθενίᾳ καὶ ἐν αὐστηραῖς ἀσκήσεσι. Πολλοὶ δ' αὐτῶν εἰργάσθησαν πνευματικῶς, πλουσιώτατα καὶ σπουδαιότατα κληροδοτήσαντες τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔργα. Ἡ διδασκαλία τῶν ἐν ἀμαθίᾳ καὶ ἀγνοίᾳ διατελούντων λαῶν, ἡ τῶν ἀσθενῶν νοσηλεία, τὰ καθήκοντα τὰ ἀδελφικά καὶ ἡ ἀδελφικὴ φιλοξενία καὶ προσήνης, ἡ τῶν πτωχῶν συνδρομή, ἡ διατήρησις νοσοκομείων καὶ γηροκομείων δεικνύασιν, ὅτι οἱ ἀναχωρετοὶ δὲν ἔζων θεωρητικὸν ἀπλῶς, φιλόσοφον, βίον, πόρρω τῆς κοινωνίας καὶ τῶν ἀναγκῶν αὐτῆς, καὶ ὅτι πολλαχῶς ἑαυτοὺς παρέσχον πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ πλησίου.

Γενναίαν ἐπεδείξαντο καὶ ἀρρενωπὸν κατὰ τῆς πολιτείας στάσιν, ὡσάκισ τὰ τῆς θρησκείας διεκυβεύοντο δόγματα. Μόνος σχεδόν, ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἀνατολῇ, ὁ ἅγιος Σάβας, θερμὸς παρέστη τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου ἀμύντωρ, ὑπερήσπισεν αὐτὴν πρὸ τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς, ἐξήγειρεν ὑπὲρ αὐτῆς μοναστῶν στρατιὰν καὶ συμπαρέσυρε τοὺς διάνδιχα μερμηρίζοντας Πατριάρχας. Γενναίως κατὰ τῶν αἵρετικῶν ἡγω-

νίσθησαν, ἐξερχόμενοι τῶν ἐρημιτηρίων αὐτῶν, εἰργάσθησαν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς θεολογίας καὶ ἰσχυραὶ ἀνεδείχθησαν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀκροπόλεις, ὥς λέγει ὁ Holl ¹⁾, κατεδιώχθησαν καὶ ὑπέστησαν τὸ μαρτύριον. Δικαίως δὲ ὁ Σωζόμενος ²⁾ λέγει. “Οὐχ ἥκιστα δὲ ἐπισημοτάτην τὴν Ἐκκλησίαν ἔδειξαν, καὶ τὸ δόγμα ἀνέσχον ταῖς ἀρεταῖς τοῦ βίου, οἱ τότε μετιόντες τὴν μοναστικὴν πολιτείαν”. Πολλοὶ δ’ αὐτῶν ἐκλήθησαν εἰς ὕψιστα τῆς ἐκκλησίας ἀξιώματα, ὧν κατὰ πάντα ἐφάνησαν ἄξιοι. Ὁ δὲ Harnack ³⁾ λέγει. “Τέχνη, ποιήσεις καὶ ἐπιστήμη ἔτυχον παρ’ αὐτοῖς θεραπείας, αὐταὶ δὲ αἱ ἀρχαὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς πατρίδος ἡμῶν τῆς ἱστορίας τοῦ μοναχικοῦ βίου ἀποτελοῦσι κεφάλαιον”.

¹⁾ Über das griechische Mönchtum, ἐν Preuss Jahrb. 413.

²⁾ Ἐκκλησι. Ἰστ. Α'. 12, Migne P. G. Τόμ. 67, σελ. 889—892.

³⁾ Das Mönchtum, seine ideale und seine geschichte, Γεσσένη 1903, σελ. 5.

Α΄.

Η ΓΕΡΑΡΑ ΣΑΒΑ ΤΟΥ ΗΓΙΑΣΜΕΝΟΥ ΛΑΥΡΑ

1.

ΑΠΟ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΑΥΡΑΝ

Ἡ ἀπὸ Ἱερουσαλήμ μέχρι τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Σάβα ἐκδρομὴ δὲν εἶνε δυνατόν, ἵνα ἐκτελεσθῇ ἐφ' ἀμάξης, μὴ ὑπαρχούσης μέχρις αὐτῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ. Ἡ ἐκδρομὴ αὕτη τελεῖται ἐπὶ ἵππων ἢ ὄνων. Ἡ ὀνηλασία, γινομένη διὰ σφριγῶδων ὄνων, ἐναμίλλως βαινόντων καὶ ἐν μέσῳ διηνεκοῦς ὀγκηθμοῦ, πλὴν τοῦ ἐκτάκτου αὐτῆς καὶ τῶν διαφόρων ἐπεισοδίων, ἐνίοτε σοβαρῶν καὶ ἐνίοτε γελοίων, συντελεῖ, ἵνα ἐπισκέψηταί τις μετὰ ὀλίγου κόπου διάφορα μέρη. Ἀλλ' ἀπαιτεῖται προσοχὴ περὶ τὴν ἐκλογὴν ὄνων, δὲν πρέπει δέ, ἵνα σπεύσῃ τις, ὅπως ἐνοικιάσῃ ὄνον παρὰ τοῦ τυχόντος, πολλοὶ δ' ὑπάρχουσιν ἐνοικιασταὶ ὄνων, ἰδίᾳ ἐν καιρῷ συρροῆς προσκυνητῶν καὶ περιηγητῶν, διότι πᾶς φελλάχος, ἔχων ὄνον, ἐπιθυμεῖ, ἵνα ἐπωφεληθῇ τῆς περιστάσεως, φύσει ὦν πλεονέκτης καὶ κερδαλέος· τοῦτο δὲ ὁ ποιητῆς

τῆς “Ἡλευθερωμένης Ἱερουσαλήμ” Τάσσος Τορκουάτος ἐστηλογράφησεν οὕτω.

..... Gli Arabi avari

Ladroni in ogni tempore mercenari ¹⁾. Ἄλλως δύναται, ἵνα ἐνοικιάσῃ ὄνον πείσμονα καὶ δυσήνιον καὶ ἔχοντα ἄθλια ἐφόδια, οὕτως ὥστε μόλις ὀλίγον προχωρήσῃ, ἀναγκάζεται, ἵνα βαίνῃ ἀχαλίνωτος, κοπέντος τοῦ ἱμάντος τοῦ χαλινοῦ ἢ ἀνισόρροπος, ἔχων τὸν ἕνα πόδα κρεμάμενον ἄνευ ἀναβολέως ἢ καὶ ἀμφοτέρους, κοπέντος τοῦ κρατοῦντος αὐτοὺς ἱμάντος ἢ εὐρεθῇ ἐξαπίνης μεταξὺ τῶν ποδῶν τοῦ τριποδιζοντος ὄνου, κοπέντος τοῦ περιγαστρίου ἱμάντος τοῦ σάγματος.

Ἡ γεραρὰ καὶ σεβασμία Σάβα τοῦ Ἁγιασμένου Λαύρα κεῖται νοτιανατολικῶς τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀπέχουσα αὐτῆς δέκα πέντε χιλιόμετρα, ἥτοι τρεῖς περίπου ὥρας, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὁχθῆς τῆς **Φάραγγος** ἢ τοῦ **Χειμάρρου τῶν Κέδρων** ἢ **Κεδρῶνος**, ὡς λέγει ὁ Ἰώσηπος ²⁾ ὁ ἱστορικός. Ἡ φάραγξ αὕτη κεῖται μεταξὺ Ἱερουσαλήμ καὶ Ὅρους τῶν Ἐλαιῶν καὶ διευθύνεται ἀπὸ βορρᾶ πρὸς τὸ νοτιοανατολικόν. Ἀρχεται δὲ βορειοδυτικῶς τῆς Ἱερουσαλήμ, οὐ μακρὰν τῶν καλουμένων **Τάφων τῶν Κριτῶν** ἢ **Τάφων τῶν Βασιλέων** (Κουπουρ-ἐλ-Μουλούκ) παρὰ τῶν ἐνδαπίων καλουμένων ³⁾, στενοῦται δὲ ἀπέναντι τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ διερχομένη διὰ τῆς Γεθσημανῆς, τῆς πηγῆς τοῦ Σιλωάμ, τοῦ φρέατος Ἰώβ, ἐνοῦται μετὰ τῆς **φάραγγος τῶν υἱῶν Ἐννόμ** καὶ καταλήγει εἰς τὴν Νεκρὰν θάλασσαν, διερχομένη πρὸ τῆς λαύρας τοῦ Ἀγίου Σάβα. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐνώσεως αὐτῆς μετὰ τῆς φάραγγος τῶν υἱῶν Ἐννόμ, ἣτις ἄρχεται ἐκ τῆς δεξαμενῆς **Μαμίλλης** (Πίρκετ Μαμίλλα), ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης

¹⁾ Ἄσμ. θ'. Στροφ. 6.

²⁾ Ἀρχαιολ. Η'. 1, 5 καὶ Πολ. Ἰουδ. ε'. 2, 4.

³⁾ Τὸ μνημεῖον τοῦτο εἶνε τὸ τῆς βασιλείσης Ἑλένης τῶν Ἀδιαβηνῶν. Ἰωσ. Πολ. Ἰουδ. ε'. 2, 2.

εἰς τὴν Μονὴν τοῦ τιμίου Σταυροῦ, καὶ καλεῖται **πυρίνη κοιλάς** (Οὐάδη-ἐν-Νὰρ παρ' Ἀραβι), παρ' ἡμῶν δ' ἔκπαλαι **Πύρινος ποταμός**, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Θεοδόσιος τῷ 530 ¹⁾). Καλεῖται δὲ καὶ **Κοιλὰς Ἰωσαφάτ**, εἴτε ἕνεκα τοῦ ἐν αὐτῇ τάφου τοῦ Ἰωσαφάτ, εἴτε ἕνεκα τοῦ μέλλοντος προορισμοῦ αὐτῆς, διότι Κοιλὰς Ἰωσαφάτ σημαίνει κοιλάς κρίσεως. Ἡ κοιλάς δ' αὕτη εἶνε πιθανῶς ἡ **Κοιλὰς Σαβὺ** ἢ τὸ **Πεδίον τῶν βασιλέων** τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἐν ᾗ ὁ τῶν Σοδόμων βασιλεὺς συνήντησε τὸν Ἀβραάμ, ὑποστρέφοντα ἐκ τῆς κοπῆς τοῦ Χοδολλογομόρ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν βασιλέων, ὅτε καὶ Μελχισεδέκ, βασιλεὺς Σαλήμ, ἐξήνεγκεν ἄρτους καὶ οἶνον ²⁾).

Ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ ὁ Ἀβεσσαλώμ κατεσκεύασε μνημεῖον ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καλέσας αὐτὸ **ιδίαν χεῖρα**, ὡς λέγει ὁ Ἰώσηπος ³⁾ καὶ **χεῖρα Ἀβεσσαλώμ**, ὡς λέγει ἡ Ἀγία Γραφή ⁴⁾. Ὁ Δαβίδ, φεύγων τὸν υἱὸν Ἀβεσσαλώμ, διέβη τὴν κοιλάδα Ἰωσαφάτ ἀνυπόδητος ⁵⁾. Ὁ δὲ Ἀσά, ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἔκαυσεν ἐν τῷ χειμάρρῳ τῶν Κέδρων τοὺς θεοὺς τῆς εἰδωλολατρείας, ἐπ' ἰσης δὲ ὁ βασιλεὺς Ἰωσίας “ἐξήνεγκε τὸ ἄλσος ἐξ οἴκου Κυρίου καὶ κατέκαυσεν αὐτὸ καὶ ἐλέπτυνεν εἰς χοῦν καὶ ἔρριψε τὸν χοῦν αὐτοῦ εἰς τὸν τάφον τῶν υἱῶν τοῦ λαοῦ” ⁶⁾. Ὁ Κύριος ἡμῶν διηλθε πολλάκις τὴν κοιλάδα ταύτην, μεταβαίνων εἰς Βηθανίαν, εἴτε εἰς τὸ Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, εἴτε εἰς τὸν Ἰορδάνην, ἢ Ἰεριχοῦντα. Κατὰ τὸν προφήτην Ἰωὴλ ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ θὰ συνέλθωσι πάντες, ἵνα κριθῶσιν ἔμπροσθεν τοῦ φοβεροῦ κριτοῦ. “Καὶ συνάξω πάντα τὰ ἔθνη καὶ κατάξω αὐτὰ εἰς

¹⁾ Κλεόπα Κοικυλίδου καὶ Ἰ. Φωκυλίδου, Ὀδοιπορικὰ Ἀγίας Γῆς, Ἱερουσαλήμ, 1912, σελ. 100.

²⁾ Γενέσ. 14.

³⁾ Ἀρχαιολ. ζ'. 10.

⁴⁾ Β'. Βασιλ. ιη'. 18.

⁵⁾ Β'. Βασιλ. ιε'.

⁶⁾ Δ'. Βασιλ. κστ'. 6.

τὴν κοιλάδα Ἰωσαφάτ, καὶ διακριθῆσομαι πρὸς αὐτοὺς ἐκεῖ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μου καὶ τῆς κληρονομίας μου Ἰσραήλ, οἱ διεσπάρησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ τὴν γῆν μου κατεδιέ-
λαντο” 1). Περαιτέρω δέ. “Ἐξεγειρέσθωσαν, ἀναβαινέτωσαν
πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν κοιλάδα Ἰωσαφάτ, διότι ἐκεῖ καθιῶ
τοῦ διακριῖναι πάντα τὰ ἔθνη κυκλόθεν” 2). Τὴν ιδέαν ταύ-
την ἀσπάζονται Χριστιανοί, Μωαμεθανοὶ καὶ Ἰουδαῖοι.
Διακαῆς δὲ πόθος τοῦ περιουσίῳ τῶν Ἰουδαίων λαοῦ εἶνε,
ἵνα ταφῇ ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ, ἐν ἣ οἱ τάφοι αὐτῶν εἶνε
κατ’ εὐθὺν λόγον τῆς καταπληκτικῆς αὐξήσεως τοῦ ἐν πᾶσιν
ἀκριδοειδοῦς τούτου λαοῦ.

Ἐξερχόμενοι τῆς **Πύλης τοῦ Δαβίδ**, τῆς οὕτως ἀρχαι-
όθεν παρ’ ἡμῶν τε καὶ παρ’ Εὐρωπαίων καλουμένης, ὡς τοῦτο
δείκνυνται ἐκ τῶν λατινιστῶν ἀρχαίων τῆς Ἀγίας Γῆς ὁδοιπορι-
κῶν 3), τὰ νῦν δὲ **Πύλης Ἰόππης** παρ’ Εὐρωπαίων καὶ **Πάπ-
έλ-Χαλήλ** (Πύλης Χεβρώνας, διότι ἄγει εἰς τὴν πόλιν
ταύτην) παρ’ ἰθαγενῶν, τρεπόμεθα ἀριστερᾷ καὶ ἀφήσαν-
τες ἀριστερᾷ μὲν ὁδὸν ἀνωφερῇ, ἄγουσαν ἐπὶ τοῦ Ὀ-
ρους Σιών, μετ’ ὀλίγον δὲ ὁδὸν δεξιᾷ, ἄγουσαν εἰς τὴν
ἐβραϊκὴν συνοικίαν τοῦ Μοντεφιόρε, ἣτις σύγκειται ἐκ σει-
ρᾶς δωματίων καὶ ἐκτίσθη τῷ 1860 ὑπὸ τοῦ πλουσίου Ἰου-
δαίου τραπεζίτου Μοντεφιόρε ἐκ Λονδίνου ὑπὲρ τῶν πτω-
χῶν αὐτοῦ ὁμοθρήσκων, καὶ ἥτις μέχρι πρὸ μικροῦ διὰ
λευκοῦ βεβαμμένη ἐξωτερικῶς χρώματος, ἡδύνατο, ἵνα
παραβληθῇ πρὸς τοὺς “κεκονιαμένους τάφους” τοῦ Εὐαγγε-
λίου καὶ ἐνουμένην μετὰ τῆς μεγάλης ἀμαξιτῆς ὁδοῦ,
μετὰ 4 λεπτὰ ἀφικνούμεθα εἰς τὸ τέρμα τῆς δεξαμενῆς
Πίρκετ-ἔσ-Σουλτάν (δεξαμενῆς τοῦ Σουλτάνου), ἀπαντώ-
σης δεξιᾷ, ἐν ἣ γίνεται, καθ’ ἐκάστην Παρασκευὴν, ἀγορα-
πωλησία κτηνῶν, ἔχοντες ἀριστερᾷ τὸ ὄρος Σιών μετὰ τῆς

1) γ'. 2.

2) Αὐτ. 12.

3) Ὀδοιπορικὰ Ἀγίας Γῆς, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 145, 187, 264.

ἐπ' αὐτοῦ νεοδημιουργοῦ ἡμετέρας **Μονῆς τῆς Σιών**, ἣτις εἶνε οἰκοδόμημα μεγέθει μέγιστον καὶ κάλλει κάλλιστον καὶ τῆς ἐγγὺς αὐτῆς Ἀγγλικῆς σχολῆς τοῦ ἀρχιερέως Γκόπατ. Ἀφήσαντες δεξιὰ τὴν εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν καὶ τὴν Βηθλεὲμ ἄγουσαν ὁδόν, χωροῦμεν πρὸς τὰ πρόσω, καταβαίνοντες κατωφερῇ ὁδὸν καὶ παραπορευόμενοι ἀριστερᾷ τῷ ὄρει Σιών. Ἡ φάραγξ, ἣν διασχίζομεν καλεῖται **Φάραγξ τῶν υἱῶν Ἐννόμ** καὶ διευθύνεται ἀπὸ τοῦ βορειοδυτικοῦ πρὸς τὸ νοτιανατολικόν, καλεῖται δὲ καὶ **Φάραγξ τῶν ἀνηρημένων** ἢ τῆς **Γεέννης** ἢ **Γέεννα**, ἵσως ἔνεκα τῶν ἐπομένων τοῦ προφήτου Ἱερεμίου λόγων. “Καὶ ὠκοδόμησαν (οἱ υἱοὶ τοῦ Δαβὶδ) τὸν βωμὸν τοῦ Ταφέθ, ὅς ἐστιν ἐν φάραγγι υἱοῦ Ἐννόμ, τοῦ κατακαίειν τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν ἐν πυρί, ὃ οὐκ ἐνετειλάμην αὐτοῖς καὶ οὐ διανοήθην ἐν τῇ καρδίᾳ μου· διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ οὐκ ἐροῦσιν ἔτι βωμὸς τοῦ Ταφέθ καὶ φάραγξ υἱοῦ Ἐννόμ, ἀλλ' ἡ φάραγξ τῶν ἀνηρημένων· καὶ θάψουσιν ἐν τῷ Ταφέθ, διὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν τόπον” 1).

Ἡ φάραγξ αὕτη ἦν ὄριον τῆς φυλῆς Ἰούδα καὶ τῆς τῶν Ἰεβουσαίων γῆς 2)· καλεῖται δὲ τὰ νῦν **Οὐάδη-ἐρ-Ραπάπι**. Ἐν αὐτῇ δέ, ἰδίᾳ ἐν τῷ σημείῳ τῆς μετὰ τῆς κοιλάδος Ἰωσαφὰτ ἐνώσεως αὐτῆς, ἔστησαν τὸ εἶδωλον τοῦ Μολώχ, εἰς ὃ προσέφερον οἱ Ἰουδαῖοι εἰς θυσίαν καὶ αὐτὰ τὰ τέκνα αὐτῶν. Ἡ φάραγξ αὕτη εἶνε κατάφυτος κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ἐλαιῶν, δεξιὰ δ' αὐτῆς πρὸς τὰ ἄνω ὑπάρχουσι σπήλαια πολλὰ νεκρικά, λελαξευμένα ἐπὶ τοῦ βράχου καὶ ἔχοντα μίαν ἢ καὶ πλείους κλίνας πρὸς ὑποδοχὴν νεκρῶν. Ἐν τισὶ δ' αὐτῶν ἀναγινώσκεται, ἄνω τῆς θύρας τῆς εἰσόδου, ἡ ἐπιγραφὴ “+ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΙΩΝ”, δεικνύουσα, ὅτι οἱ τάφοι οὗτοι εἶνε ἀρχαιότατοι καὶ κατὰ τὸν Σχούλτζ,

1) Ἱερεμ. ζ'. 31, 32.

2) Ἱησ. ιε'. 8.

ὅτι εἶνε νεκροταφεῖον τῆς Σιών. Ἄλλοτε ἦσαν περισσότεροι· ἀλλ' ὁ βανδαλισμὸς τοῦ Ἰουδαίου Μοντεφιόρε, καταστρέψαντος πολλοὺς αὐτῶν πρὸς προμήθειαν λίθων κατὰ τὴν οἰκοδομὴν τῆς ρηθείσης συνοικίας, ἡλάττωσε τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν. Ὑπῆρχον δὲ καὶ ἀρκεταὶ ἐπιγραφαί, ὧν πολλαὶ ἑλληνικαὶ, καταστραφεῖσαι ὑπὸ βδελυρῶν καὶ βεβήλων χειρῶν, ἐν αἷς ἢ ἐξῆς ἑλληνικῇ, ὡς ἀνέγνω αὐτὴν ὁ Σωλσύ.

+ ΜΝΗΜΑ ΔΙΑΦΕ
ΡΟΝ ΘΕΚΛΑ ΜΑΡΟΥ
ΛΦΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ
C

Ὁ Κλάρκ ¹⁾ ἀναφέρει φοινικικὴν, μὴ ἀπαντῶσαν τὰ νῦν. Οἱ προκείμενοι τάφοι, ἤδη ἀπὸ τοῦ 600 ἔτους μ. Χ., ἐχρησίμευον ὡς ἀσκητήρια, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἐκ Πλακεντίας Ἀντωνῖνος ²⁾, καὶ ὡς τάφοι προσκυνητῶν. Ὁ Ἄραψ Ἐδρισὺν (1165) λέγει, ὅτι ὑπάρχουσι πολλοὶ οἴκοι ὁρρωγμένοι ἐπὶ τοῦ βράχου, οἰκούμενοι ὑπὸ εὐλαβῶν κοινοβιτῶν, οὐ μακρὰν τοῦ ἀγροῦ, τοῦ ἀγορασθέντος ὑπὸ τοῦ Μεσσίου (!) πρὸς ταφὴν τῶν ξένων ³⁾. Τὸ ἀνώτατον δὲ ὕψωμα αὐτῶν καλεῖται Ὅρος τῆς κακῆς βουλῆς ἢ τοῦ ἀνόμου συνεδρίου (Ντὲρ-Ἀποῦ-Τὼρ παρὰ τοῖς Ἄραψιν, ἥτοι μοναστήριον τοῦ βουκόλου), ἐφ' οὗ ὁ ἀρχιερεὺς Καϊάφας εἶχεν ἐξοχικὴν οἰκίαν, ἐν ᾗ ἐγένετο τὸ συμβούλιον διὰ τὴν σταύρωσιν τοῦ Κυρίου. Ἐνταῦθα ὑπάρχει τάφος, ὅστις λέγεται, ὅτι εἶνε τοῦ Πατριάρχου Μοδέστου, ἀνακαινίσαντος τὸν ὑπὸ τῶν Περσῶν καταστραφέντα Ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, κατ' ἀρχαίαν δὲ παρ' ἡμῖν παράδοσιν ἐνταῦθα ὑπῆρχε κατάλυμα, ἐν ᾧ παρεθέριζον οἱ κατὰ καιροὺς τῆς Ἱερουσαλὴμ

¹⁾ Travels in the Holy Land, σελ. 555.

²⁾ Ὁδοιπορικὰ, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 134.

³⁾ Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 425.

Πατριάρχαι. Ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου ἐστρατοπεδεύσατο ὁ Πομπήιος, ἐρχόμενος ἐξ Ἱερικοῦντος ¹⁾).

Ἐξακολουθοῦντες τὴν πορείαν ἡμῶν ἀφίνομεν δεξιᾷ τὸν Ἀγρὸν ἢ Χωρίον Αἵματος, τὸν ἀγρὸν τοῦ Κερ-
μέως, ἀγορασθέντα ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων, διὰ τῶν τριά-
κοντα ἀργυρίων τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰούδα ἐπιστραφέντων, πρὸς
ταφήν τῶν ξένων (ἐβραϊστὶ Ἀκελδαμὰ=τιμὴ αἵματος) καὶ
τὴν ἡμετέραν Μονὴν τοῦ ἁγίου Ὀνουφρίου, οἰκοδομη-
θεῖσαν οὐ πρὸ πολλοῦ καὶ μετὰ 10 λεπτὰ ἀφικνούμεθα εἰς
τὸ Φρέαρ τοῦ Ἰὼβ ἢ Ἰωᾶβ κατὰ τινας (Μπὶρ Ἀγίουπ,
ἀραβιστί), κείμενον ἐν τέλει τῆς κοιλάδος Ἰωσαφάτ. Τὸ
φρέαρ τοῦτο ἔχει 29 μέτρων βάθος καὶ εἶνε ὠκοδομημένον
διὰ λίθων ὀγκωδῶν. Τὸ ὕδωρ εἰσέρχεται ἐν αὐτῷ διὰ
σχίσματος. Ὅταν πολλοὶ καὶ ἄλλεπάλληλοι καταπέσωσι βρο-
χαί, τὸ ὕδωρ ὑψοῦται καὶ ἐκρέει ἐν τῇ κοιλάδι, σχηματί-
ζον ρύακα ὥραϊον. Ἡ δαψίλεια δ' αὕτη τοῦ ὕδατος θεω-
ρεῖται ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν αἰσιος εὐφορίας οἰωνός. Τὸ ὕδωρ
τοῦ φρέατος τούτου εἶνε ὀλίγον ὑφάλμυρον ὡς τὸ τῆς
πηγῆς τοῦ Σιλωάμ. Τὸ φρέαρ τοῦτο πιστεύεται γενικῶς, ὅτι
εἶνε ἡ πηγὴ Ρωγὴλ τῆς Γραφῆς ²⁾), καλοῦσι δ' αὐτὸ
οἱ ἰθαγενεῖς φρέαρ τοῦ Ἰὼβ, οἱ δὲ Εὐρωπαῖοι φρέαρ
τοῦ Νεεμίου, διότι ἐν αὐτῷ, λέγουσιν, ὅτι δῆθεν οἱ Ἰσραη-
λῖται, πρὸ τῆς εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίας, ἔκρυψαν, ἐντολῇ
τοῦ προφήτου Ἱερεμίου, τὸ ἱερὸν τοῦ ναοῦ πῦρ, ἵνα ἢ
ἄγνωστος εἰς πάντας ὁ τόπος καὶ ἐν ᾧ, μετὰ τὴν ἐξ αἰχμα-
λωσίας ἐπάνοδον (μετὰ 70 ἔτη), ὁ Νεεμίας ἀπέστειλε τοὺς
ἐκγόνους τῶν ἱερέων τῶν ἀποκρυψάντων αὐτό, ἀλλ' εὗρον
ἐν αὐτῷ “ὕδωρ παχύ”. “Καὶ γὰρ ὅτε εἰς τὴν Περσικὴν
ἦγοντο οἱ πατέρες ἡμῶν, οἱ τότε εὐσεβεῖς ἱερεῖς λαβόντες
ἀπὸ τοῦ πυρὸς τοῦ θυσιαστηρίου λαθραίως, κατέκρυψαν
ἐν κοιλώματι φρέατος τάξιν ἔχοντος ἀνύδρου, ἐν ᾧ κατη-

¹⁾ Ἰωσ. Πολ. Ἰουδ. ε'. 12, 2.

²⁾ Ἰησ. ιε'. 7; ιη'. 16.

σφαλίσαντο ὥστε πᾶσιν ἄγνωστον εἶναι τὸν τόπον διελθόντων δὲ ἐτῶν ἱκανῶν, ὅτε ἔδοξε τῷ Θεῷ, ἀποσταλεῖς Νεεμίας ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Περσίδος τοὺς ἐκγόνους τῶν ἱερέων τῶν ἀποκριψάντων ἔπεμψεν ἐπὶ τὸ πῦρ, ὡς δὲ διεσάφησαν ἡμῖν μὴ εὗρηκέναι πῦρ, ἀλλὰ ὕδωρ παχύ” 1). Ὁ Μουτζιεδδὶν (ἀποθανὼν τῷ 1521) λέγει τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ φρέατος τούτου. “Τὸ φρέαρ τοῦτο εἶνε ὅλως κατεσκευασμένον ἐξ ἁδρῶν λίθων, ὧν ἕκαστος ἔχει πέντε πήχεων μῆκος καὶ δύο σχεδὸν ὕψος. Ἐξεπλάγην ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν λίθων τούτων καὶ ἐπὶ τῇ δυσχερείᾳ, μεθ’ ἧς ἐτέθησαν. Τὸ ὕδωρ εἶνε κρυερόν καὶ εὐρίσκειται συνήθως εἰς βάθος ὀγδοήκοντα πήχεων· ἀλλὰ τὸν χειμῶνα τὸ ὕδωρ ὑψούμενον ἐκρέει, κατακλύζει τὴν πεδιάδα καὶ στρέφει μύλον. Κατέβην ἐν αὐτῷ μετὰ τῶν ἐπιδιορθούντων αὐτὸ ἐργατῶν. Εἶδον τὴν εἴσοδον τοῦ ὕδατος, ἐξερχομένου ἐξ ἁδρου λίθου, ἔχοντος δύο πήχεων εὗρος. Ἐνταῦθα ὑπάρχει ὑπόγειον, οὗτινος ἡ θύρα ἔχει ὕψος μὲν 3 πήχεων, πλάτος δὲ 3½, ἐξ οὗ ἐξέρχεται ἄνεμος κατάψυχρος. Εἰσῆλθον ἐν αὐτῷ μετὰ μικροῦ κηροῦ καὶ εὐρέθην ἐν σπηλαίῳ ὅλως ἐκ βράχου. Ἡθέλησα, ἵνα προχωρήσω, ἀλλ’ ὁ ἐξ αὐτοῦ ἐξερχόμενος ἄνεμος ἔσβεσε τὸν κηρόν” 2).

Κύριλλος ὁ Σκυθοπολίτης, ὁ Πλούταρχος τῆς ἐλληνικῆς Ἐκκλησιαστικῆς τοῦ στ’ αἰῶνος φιλολογίας, λέγει ἐν βίῳ τοῦ ἀγίου Σάβα, ὅτι, κατὰ πενταέτη λιμόν, τοσαύτη στένωσις ἐπῆλθεν ὑδάτων, ὥστε οἱ τῆς Ἀγίας Πόλεως πτωχοὶ ἐπήτουν ὕδωρ καὶ τῇ δίψῃ ἀπέθνησκον, διότι, τῆς πολυχρονίου ξηρότητος καὶ ἀνομβρίας ἕνεκεν, τὸ ὕδωρ ἐξέλιπε τοῦ Σιλωὰμ καὶ Λουκιλλιανῶν· ἀλλὰ καὶ αἱ πηγαὶ Κολωνίας καὶ Νεφθοῦς (τὰ νῦν Καλόνι καὶ Λίφτα) ἡλαττώθησαν· ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος Ἰωάννης, φοβούμενος τὴν τοῦ λαοῦ ἐξέγερσιν, περιήρχετο τοὺς ὑγροτέρους τόπους καὶ ὠρουσε διὰ πολλῶν ἐργατῶν λάκκους, νομίζων, ὅτι θὰ εὕρι-

1) Β’. Μακκαβ. α’. 19, 20.

2) Ἱστορία Ἰερουσαλήμ καὶ Χεβρωνος.

σκεν ὕδωρ· κατελθὼν δὲ ἐν τῷ χειμάρρῳ τοῦ Σιλωὰμ μετὰ μηχανικοῦ καὶ πολλῶν ἐργατῶν, ἔσκαψεν εἰς βάθος τεσσαράκοντα ὀργυιῶν, μὴ εὐρίσκων δὲ ὕδωρ ἐλυπεῖτο σφόδρα. Ἀλλὰ διὰ τῶν δεήσεων τοῦ Ἁγίου Σάβα τοσαύτη κατέπεσε βροχή, ὥστε τὰ χώματα παρασυρθέντα ἐπλήρωσαν τὸ φρέαρ τοῦτο, ὀρυχθὲν διὰ τοσούτου κόπου καὶ διὰ τοσαύτης δαπάνης. Ἡ ἐργασία δ' ἐγένετο ἐγγὺς τοῦ στύλου τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ, παρὰ τὴν ὁδὸν τῆς Μεγίστης Λαύρας, ἥτοι τοῦ Ἁγίου Σάβα, ἀκριβῶς ἔνθα εἶνε τὸ φρέαρ τοῦτο 1).

Κατὰ τὴν ἄφιξιν τῶν σταυροφόρων ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γῇ οἱ Σαρακηνοὶ ἔφραξαν τὸ φρέαρ τοῦτο. Τῷ 1185, συμβάσης μεγάλῃς ἀνυδρίας, κάτοικός τις, Γερμανὸς τοῦνομα, μαθὼν παρὰ γέροντος, ὅτι οὐ μακρὰν τῆς πηγῆς Σιλωὰμ εὐρίσκεται φρέαρ ὑπόγειον, ὀρωρυγμένον ὑπὸ τοῦ Ἰώβ, ἠρεύνησε καὶ εὔρεν αὐτό, ἐπισκευάσας δὲ ἔθηκε μηχανὴν ὑδραυλικὴν ὑπὸ ζῶων κινουμένην. Βραδύτερον δὲ οἱ σταυροφόροι, μαθόντες τὴν ἔλευσιν τοῦ Σαλαδίνου, ἵνα πολιορκήσῃ τὴν Ἱερουσαλήμ (1187), ἔφραξαν αὐτό 2).

Ἀπὸ τοῦ φρέατος τούτου, μετὰ 12 λεπτά, ἀφίνομεν δεξιᾷ τάφους τινὰς καὶ τὴν Πῆτ-Σαχοῦρ-ἐλ-Ἀτίκα, ἣτις ἄλλοτε κατῳκεῖτο καὶ μετὰ 10 λ. διερχόμεθα τὸν χεῖμαρρον τῶν Κέδρων καὶ ἀφήσαντες δεξιᾷ ὁδόν, ἄγουσαν εἰς τὴν Μονὴν τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου, ὡς καὶ εἰς τὴν τοῦ ἁγίου Σάβα, ἀπτόμεθα τῆς ἀριστερᾷ ἀνωφεροῦς ὁδοῦ καὶ μετὰ 30 λ. ἀφικνούμεθα εἰς τὸ **Τζοῦπ-ἐρ-Ροῦμ** (φρέαρ τῶν Ἑλλήνων) καὶ μετὰ 25 λ. περίπου εἰς τὸ **Πιρ-ἐν-Νοῦς** καὶ εἰς τὸν χεῖμαρρον τῶν Κέδρων, μετὰ 22 δὲ λεπτά ἀφικνούμεθα εἰς τὸ **Πιρ-Ἀποῦ-Κελάπ** (φρέαρ τοῦ πατρὸς τῶν κυνῶν) καὶ μετὰ 10 λ. εἰς ἕτερον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ φρέαρ καὶ μετὰ 10 ἕτερα λεπτά εἰς δεξαμενὴν περικτετελισμένην

1) Κυρίλλου Σκυθοπολίτου, Βίος Ἁγίου Σάβα, ἐκδοθεὶς ὑπὸ Μοναχοῦ Ἀθγουνστίνου, κεφ 67.

2) Continueur de Grill. de Tyr, σελ. 10.

καὶ μετὰ 8 λ. εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῆς νομαδικῆς φυλῆς τῶν Ἑμπετήε, περιπλανωμένων μεταξὺ τῆς Λαύρας τοῦ Ἀγίου Σάβα καὶ τῆς τοῦ ἄββᾶ Θεοδοσίου μονῆς. Κατ' ἀρχαιοτάτην παράδοσιν οὗτοι ἦσαν Χριστιανοὶ ἐκ Λαζίας, ἐπαναστάντες δὲ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, ἤχθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Παρόντος δὲ τοῦ Ἀγίου Σάβα παρὰ τῷ αὐτοκράτορι, προσέπεσον αὐτῷ, παρακαλοῦντες, ἵνα μεσολάβῃσιν ὑπὲρ αὐτῶν. Εὐσπλαγχνισθεὶς αὐτοὺς ὁ Ἅγιος ἐμεσίτευσεν ὑπὲρ αὐτῶν. Ἠθωφώθησαν μὲν, ἀλλὰ ἐξωρίσθησαν εἰς Παλαιστίνην σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, ταχθέντες φρουροὶ καὶ φύλακες τῆς Λαύρας τοῦ Ἀγίου Σάβα. Ἐκτοτε δὲ ἔμενον κατὰ τὴν Μονὴν τοῦ ἄββᾶ Θεοδοσίου, ἐξ οὗ ἐκλήθησαν καὶ Θεοδοσίται, φυλάττοντες καὶ τὰς δύο μονάς. Κατὰ δὲ τὴν 14'. ἑκατονταετηρίδα ἠναγκάσθησαν, ἵνα ἀσπασθῶσι τὸν Μωαμεθανισμόν ¹⁾. Οὗτοι δὲ μεταφέρουσιν ἐπὶ τῶν λιποσάρκων καὶ σκελετωδῶν αὐτῶν ὄναρίων τὰ χρειώδη εἰς τὴν Λαύραν, εἰς ἣν τὰ πάντα ἀποστέλλονται ἐξ Ἱερουσαλήμ.

Μετὰ 8 λεπτά, διασχίσαντες τὸν χεῖμαρρον τῶν Κέδρων, ἐπιλαμβανόμεθα τῆς ἀπέναντι ἡμῶν ἀνωφεροῦς ὁδοῦ, διευθυνομένης νοτιοανατολικῶς. Ἐνταῦθα ὁ χεῖμαρρος, ἀσήμαντος ὢν, ἀποβαίνει μετ' ὀλίγον φάραγξ βαθυτάτη, περιβαλλομένη ἐκατέρωθεν ὑπὸ ὑψηλοτάτων καὶ λίαν ἀποκρήμνων πλευρῶν, ἐν αἷς ὀρῶνται σπῆλαια πολλά, ἅπερ ἐχρησίμευσάν ποτε κατοικίαι ἀναχωρητῶν, οἵτινες ἐξέπληττον τὸν κόσμον διὰ τοῦ αὐστηροῦ ἀσκητικοῦ βίου, ὃν διῆγον, ἀποτασσόμενοι τῷ κόσμῳ καὶ εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι πάντα τοῦ κατὰ κόσμον βίου τὰ ἀγαθὰ, πολυειδῶς δὲ καὶ πολυτρόπως τὸ τῆς ἀσκητικῆς ἀρετῆς θεραπεύοντες δένδρον.

¹⁾ Ἴδε Βενιαμὴν Ἰωαννίδου, Τοῦ Προσκυνηταρίου τῆς Ἀγίας Γῆς τευχὸς Β'. ἡ ἁγία Βηθλεὲμ καὶ τὰ περὶχωρὰ αὐτῆς, ἐν Ἱεροσολύμοις, 1867, σελ. 102, σημ. α.

Πρὸ τῶν ἀναχωρητῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ τὰ σπήλαια ταῦτα ἐχρησίμευσαν, ὡς εἵπομεν, προλογιζόμενοι, κατοικίαι τῶν Ἐσσηνῶν, οἵτινες ἀπήρτιζον αἵρεσιν ἰδίαν, ἐπρέσβευον δέ, ὅτι τὰ πάντα ἐξήρτηνται ἐκ τῆς θείας Προνοίας, ὅτι οὐδὲν τῷ ἀνθρώπῳ συμβαίνει ἄνευ τῆς θελήσεως τῆς εἰμαρμένης ¹⁾ καὶ ὅτι πάντα πρέπει, ἵνα καταλείπωνται τῇ θελήσει τοῦ Θεοῦ, παρεδέχοντο δὲ ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς. Πέμποντες δὲ ἀναθήματα εἰς τὸ Ἱερὸν οὐδεμίαν ἐτέλουν ἐν αὐτῷ τελετὴν θρησκευτικήν. Ἦσαν ἄνδρες κράτιστοι καὶ ἡσυχολοῦντο περὶ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς. Τὰ πάντα ἦσαν κοινὰ παρ' αὐτοῖς. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνῆρχετο εἰς τετρακισχίλιους καὶ ἐπέκεινα. Δὲν εἶχον δὲ μήτε γυναῖκας, μήτε δούλους. Ἐζῶν μὲν κεχωρισμένοι, ἀλλ' ἤρχοντο εἰς βοήθειαν ἀλλήλων καὶ ἔζῶν πάντες κατὰ κανόνα ὁμοιόμορφον ²⁾.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ χειμάρρου τούτου ἦν τὸ λεγόμενον **Καλογηροπάζαρον** ἐν πεδιάδι, ἐν ᾧ ἐρχόμενοι κοσμικοὶ ἐκ τῶν περιχώρων ἐπώλουν εἰς τοὺς ἐν τοῖς σπηλαιοῖς οἰκοῦντας μοναχοὺς διάφορα εἶδη, ἅπερ ἀντήλλασσον διὰ ἐργοχειρῶν. Ἐντεῦθεν ἄρχεται ὁδός, διευθυνομένη πρὸς ἀνατολὰς καὶ καταλήγουσα εἰς τὴν Νεκρὰν θάλασσαν. Δεξιᾷ τῆς ὁδοῦ ταύτης, ἐπὶ λόφῳ ὑψηλοῦ, ἀπαντῶσιν ἐρείπια μονῆς, ἣτις ἀβασίστως λέγεται, ὅτι ἦν τοῦ ἁγίου **Πασσαρίωνος**. Παρὰ Κυρίλλου τοῦ Σκυθοπολίτου ³⁾ μανθάνομεν, ὅτι ὁ ἐν ἁγίοις Πασσαρίων, ὅστις ἦν χωρεπίσκοπος καὶ τῶν μοναχῶν ἀρχιμανδρίτης, συνώδευσε τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἰουβενάλιον Ἱεροσολύμων εἰς τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου πρὸς ἐγκαινισμὸν τῆς ἐν αὐτῇ ἐκκλησίας τῷ 429. Οὗτος ἔκτισε φερώνυμον μονήν, ἥς ἠγεῖτο, φαίνεται δέ, ὅτι ἔμεινεν ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου

¹⁾ Ἰωσ. Ἀρχαιολ. ιγ'. ε'. 9.

²⁾ Ἰωσ. Ἀρχαιολ. ΙΗ'. 1, 5.

³⁾ Βίος καὶ Πολιτεία Εὐθυμίου τοῦ Μεγάλου, ἐκδίδοντος Αὐγουστίνου μοναχοῦ, Ἱεροσόλυμα, 1913, σελ. 26.

καὶ μετὰ ἑπτὰ μῆνας ἐτελεύτησεν ἐν αὐτῇ, ὡς τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῆς διηγήσεως Ἰωάννου τοῦ Φωκᾶ, ἐπισκεψαμένου τὴν Ἀγίαν Γῆν τῷ 1187, ὅστις λέγει, ὅτι τὰ λείψανα Πασσαρίωνος καὶ Δομετιανοῦ, μαθητοῦ τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου, ἑπτὰ ἡμέρας τελευτήσαντος μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, συναπετέθησαν ἐν τῷ τάφῳ τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου ¹⁾. Ἐν τῷ βίῳ τοῦ μονοφυσίτου Πέτρου τοῦ Ἰβηρος ²⁾ ἀναγινώσκουμεν, ὅτι ὁ ἅγιος Πασσαρίων εἶχεν ἔξω τῆς ἀνατολικῆς τῆς Ἱερουσαλήμ πύλης ξενῶνα ὑπὲρ τῶν ἀσθενῶν, ἐντὸς δὲ τῆς πόλεως μέγα καὶ ὠραῖον μοναστήριον. Ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ Ζαχαρίου τοῦ ρήτορος λέγεται, ὅτι οὗτος ἔκτισε ξενῶνα ἔξω τῆς ἀνατολικῆς τῆς πόλεως πύλης καὶ μοναστήριον, οὗτινος ὁμως δὲν ὀρίζει τὴν τοποθεσίαν ³⁾. Ὁ λόφος οὗτος καλεῖται ὑπὸ τινων **Βουνὸς τῆς Παναγίας**, ὅτι δῆθεν ἐπ' αὐτοῦ ὁ Ἅγιος Σάβας εἶδε τὴν Θεοτόκον, δεικνύουσαν μακρόθεν αὐτῷ τὸν χεῖμαρρον καὶ τὸ σπήλαιον, ἔνθα μετὰ ταῦτα ἔκτισε τὴν Λαύραν. Ἀλλὰ τοιοῦτόν τι δὲν λέγεται ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου, τῷ ὑπὸ τοῦ βιογράφου αὐτοῦ Κυρίλλου τοῦ Σκυθοπολίτου συνταχθέντι, ὅστις λέγει ἀπλῶς, ὅτι ἐπεφάνη αὐτῷ μορφὴ ἀγγελικὴ, ἐν ἐσθῇτι ἀστραπτύσῃ, ὅτε εὐρίσκετο ἐν τῷ ὑψηλῷ ὄρει, ἔνθα ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοκία ἀπέλαυσε τῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου, δεικνύουσα αὐτῷ τὸν χεῖμαρρον τοῦτον. Ἐκ τοῦ λόφου τούτου ἡ θεὰ εἶνε λαμπρά, φαίνεται δὲ ὁ Ἰορδάνης, ἡ Νεκρὰ θάλασσα καὶ πολλὰ ἄλλα μέρη. Ὁρθῶς δὲ ἐν τῷ Προσκυνηταρίῳ τοῦ ἐκ Προύσης Χρυσάνθου, Καμαράση τοῦ ἁγίου Τάφου, ἐκδοθέντι τῷ 1807 καὶ τῷ 1837, οὐδὲν τοιοῦτον ἀναφέρεται.

Ἡ ὁδός, ἣν ἀκολουθοῦμεν ἐβελτιώθη τελευταίως, ἡγέρθη δὲ μικρὸς τοῖχος ἐκ ξηρῶν λίθων πρὸς τὸν κρη-

¹⁾ Ὁδοιπορικὰ Ἀγίας Γῆς, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 453.

²⁾ R. Raabe, Petrus der Iberer, Λειψία, 1895, σελ. 38 καὶ 39.

³⁾ Ahrens et Krüger, Die sogenannte Kirchengeschichte des Zacharias Rhetor, Λειψία, 1899, σελ. 262 καὶ 263.

μνὸν καὶ ἐκτίσθησαν ἐπὶ τῆς ὀλισθηρᾶς ὁδοῦ βαθμίδες χάριν πλείονος ἀσφαλείας. Προχωροῦντες ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ ἔχομεν ἀτενῶς ἐστραμμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τὴν ἀριστερᾷ ἡμῶν βαθυτάτην φάραγγα, ἀναπολοῦντες ἐν νῷ τὴν πλήρη ἐν αὐτῇ πνευματικὴν ζωὴν ἄλλοτε τῶν ἀθορύβως τοῦ κόσμου ἀπόχωρούντων καὶ ἐν ἐρημίαις διατριβόντων καὶ τὴν ψυχικὴν γαλήνην καὶ θεωρίαν μεταδιωκόντων. Μετὰ 15 δὲ περίπου λεπτὰ βλέπομεν τὸν τοῖχον τῆς Λαύρας, τὸν τροῦλλον τῆς Ἐκκλησίας καὶ μετ' ὀλίγον τὸν **Πύργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ**, ὃν ἀτόπως εἰκάζουσί τινες τῶν Εὐρωπαίων ὡς πύργον τῆς αὐτοκρατείας Εὐδοκίας. Ἡ αὐτοκράτειρα αὕτη, μεστὴ θλίψεως ἐπὶ ταῖς οἰκογενειακαῖς αὐτῆς συμφοραῖς, κατέφυγε πρὸς τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ Στυλίτην Συμεών, ἵνα ἐρωτήσῃ περὶ τοῦ πρακτέου. Οὗτος δὲ παρέπεμψεν αὐτὴν πρὸς τὸν Μέγαν Εὐθύμιον, εἰπών. “Ἐγὼ δὲ τοῦτο λίαν τεθαύμακα, ὅτι τὴν πηγὴν ἐγγὺς ἔχουσα καὶ ταύτην ἀγνοοῦσα μακρόθεν τοῦ αὐτοῦ ὕδατος ἀντλήσαι ἐσπούδασας. Ἐχεις τοίνυν αὐτόθεν τὸν θεοφόρον Εὐθύμιον, ἔπου ταῖς αὐτοῦ διδασκαλίαις καὶ νουθεσίαις καὶ σώζῃ” 1). Ἡ δὲ Εὐδοκία, ἵνα ἀπολαύσῃ τῶν ἡδυτήτων τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, ὠκοδόμησε πύργον ἐν τῇ πρὸς ἀνατολὰς ἐρήμῳ ἐπὶ ὑψηλοτάτης ἀκρωρείας. Ὁ πύργος δὲ οὗτος ἐγένετο μετὰ ταῦτα **Μονὴ Ἰωάννου Σχολαρίου** (τὰ νῦν Τζέπελ Μουντάρ).

Λεξιᾷ δὲ, ἐπὶ ὑψώματος, ὁρᾶται ἕτερος πύργος, ὁ **πύργος τοῦ ἁγίου Συμεών**. Ἐπειδὴ δὲ ἡ εἰς τὴν Λαύραν εἴσοδος δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὰς γυναῖκας, ἐάν τινες αὐτῶν, ἐκ φυσικῆς καὶ ἐμφύτου ἐλαυνόμεναι περιεργίας, θελήσωσιν, ἵνα ἴδωσι τὴν Λαύραν τοῦ θεσπεσίου Σάβα, καταλύουσιν ἐν αὐτῷ καὶ βλέπουσιν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ πύργου τούτου, καθ' ὃν τρόπον εἶδεν ὁ Μωϋσῆς τὴν ἐπηγγελμένην γῆν ἀπὸ τοῦ ὄρους Ναβαῦ, ἥτοι “ἀπὸ σκοπιᾶς”. Τὴν ἀπα-

1) Βίος καὶ Πολιτεία Εὐθυμίου τοῦ Μεγάλου, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 52.

γόρευσιν ταύτην ἐθέσπισεν αὐτὸς ὁ θεμελιωτὴς τῆς Λαύρας Ἅγιος Σάβας, μὴ ἐπιτρέψας οὐδὲ τῇ μητρὶ τὴν ἐν αὐτῇ εἴσοδον. Προσεγγίζοντες πρὸς τὴν Λαύραν βλέπομεν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ χειμάρρου ὄχτης, σχεδὸν ἐν μέσῳ αὐτῆς, τοῖχον ἐκ ξηρῶν λίθων ἔμπροσθεν σπηλαίου, ἐν ᾧ ἡσκήτευσεν ὁ ἅγιος **Ἰωάννης, ἐπίσκοπος Κολωνείας, ὁ Ἑσυχαστής**, τὸ ἐγκαλλώπισμα τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Σάβα, καὶ μετ' ὀλίγον, ἀφήσαντες ἀριστερᾷ τὸν πύργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κατερχόμεθα ὁδὸν ἐλικοειδῇ ἐπεστροφωμένην καὶ εὐρισκόμεθα ἔμπροσθεν πύλης σιδηρᾶς, δι' ἧς ζῶα εἰσάγονται ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς Λαύρας καὶ μετὰ δύο λεπτά ἔμπροσθεν ἐτέρας πύλης σιδηρᾶς, δι' ἧς εἰσερχόμεθα ἐν τῇ Μονῇ. Οἱ ξένοι, οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὴν Μονήν, ὀφείλουσιν, ἵνα ἐφοδιασθῶσι διὰ Πατριαρχικῆς ἐπιστολῆς, παρεχομένης ἐν τοῖς Γραφείοις τοῦ κεντρικοῦ ἡμετέρου ἐν Ἱερουσαλήμ μοναστηρίου.

Ἀριστερᾷ τῆς πύλης ταύτης, ἐπὶ τοῦ ὕψους τοῦ τοίχου τῆς μονῆς, ὑπάρχει δωμάτιον, ἐν ᾧ διαμένει ὁ καλούμενος **Τάκατζης** (ἥτοι ὁ ἐπὶ τῆς θυρίδος), ὅστις, ὥς ἕτερος Ζεὺς, ἐπισκοπεῖ ἀπὸ τῶν καρῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ αὐτοστιγμὲν ἀνὰ πᾶσαν γωνίαν τῆς μονῆς ἀναγγέλλει πάντα προσερχόμενον. Ἴδου δὲ πῶς τὸ *suī generis* τηλέφωνον αὐτοῦ ἐνεργεῖ. Ἐὰν ὁ προσερχόμενος ᾗνε Ἄραψ κρούει ἀπλῶς σήμαντρον σιδηροῦν, ἐὰν δὲ περιηγητὴς κρούει πρῶτον τὸ σήμαντρον καὶ εἶτα ἐν μόνον κρούσμα, ἐὰν δὲ προσκυνητὴς κρούει τὸ σήμαντρον πρῶτον καὶ εἶτα δύο κρούσματα, ἐὰν δὲ καλόγηρος κρούει πρῶτον τὸ σήμαντρον καὶ εἶτα τρία κρούσματα, ἐὰν δὲ ἀρχιερεὺς κρούει πρῶτον τρία κρούσματα, εἶτα δὲ συνεχῶς τὸ σήμαντρον, εἶτα δὲ ἄλλα τρία κρούσματα μετὰ τῶν κωδωνίσκων, ἐὰν δὲ πρόκληται περὶ ζωοτροφιῶν τῆς Μονῆς κρούει ἀπλῶς τὸ σήμαντρον μετὰ τῶν κωδωνίσκων.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

Μία τῶν διασημοτέρων τῆς ὅλης Ἀνατολῆς, ὡς καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν γένει, μονῶν εἶνε ὁμολογουμένως ἡ Μονὴ τοῦ θεσπεσίου Σάβα. Πλὴν δὲ τῶν δύο μονῶν, τοῦ τιμίου Σταυροῦ καὶ τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ, εἶνε ἡ μόνη ἐκ τῶν μακρὰν τῆς Ἱερουσαλὴμ κειμένων, ἣτις διεξέφυγε τοὺς κλύδωνας τῶν αἰώνων, οἵτινες ἐτάραττον τὰ ἱερὰ ταῦτα σεβάσματα καὶ ἀνίστατο πάντοτε ὡς ὁ ἐκ τῆς σποδοῦ αὐτοῦ ἀναγεννώμενος φοῖνιξ. Ἡ Μονὴ ὑψοῦται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων ὄχθης¹⁾ καὶ τὸ μὲν ἀνατολικὸν αὐτῆς μέρος εἶνε τεθεμελιωμένον ἐπὶ τοῦ χεῖλους τοῦ χειμάρρου, τὸ δὲ δυτικὸν ἐπὶ τοῦ ὄρους, ὑποστηρίζεται δὲ πρὸς τὸν χειμάρρον ὑπὸ μεγάλων ἀντηρίδων καὶ κυκλοῦται ὑπὸ ὑψηλῶν τειχῶν, ἐφ' ὧν ὑπάρχουσι σωρεῖαι ξηρολίθων. Τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῆς εἶνε, ὡς ἐκ τῆς θέσεως, ἀκανόνιστον καὶ ἀνώμαλον. Πανταχοῦ δὲ ἀναγκάζεται τις, ἵνα ἀναβαίῃ καὶ καταβαίῃ κλίμακας. Εἰσελθόντες διὰ τῆς ἐξωτερικῆς πύλης κατερχόμεθα 18 βαθμίδας καὶ εἰσελθόντες δι' ἄλλης πύλης κατερχόμεθα 13 ἐτέρας βαθμίδας καὶ ἀφήσαντες ἀπέναντι ἡμῶν πύλην χθαμαλήν, δι' ἧς εἰσάγουσι τὰ τροφίμα, εἰσερχόμεθα διὰ τῆς δεξιᾶς πύλης καὶ κατελθόντες 21 ἔτι βαθμίδας εὗρισκόμεθα ἐν αὐλῇ ἐπεστρωμένῃ, ὑφ' ἣν εἶνε τὸ νεκροταφεῖον τῶν ἐν τῇ Μονῇ ἀποθνησκόντων πατέρων. Ἐν μέσῳ δ' αὐτῆς κεῖται Κουβούκλιον, περιλαμβάνον τὸν Τάφον τοῦ Ἀγίου, ὅστις συγκοινωνεῖ κάτωθεν μετὰ τοῦ νεκροταφείου τῶν πατέρων. Ἀριστερᾷ δὲ τοῦ Τάφου εἶνε εὐρύτατον Ἀρχονταρίκιον¹⁾ χάριν τῶν προσκυνητῶν, κλίμαξ δὲ

¹⁾ Ἡ λέξις αὕτη συχνότατα ἀπαντῶσα ἐν τοῖς μοναστηρίοις, ἐν οἷς σημαίνει οἶκημα μεγαλοπρεπές, λόγῳ μᾶλλον τῆς ἐκτάσεως αὐτοῦ, ἐσήμαινεν ἄλλοτε μέγαρον. Ἐν τῷ Τυπικῷ τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Κεχαριτωμένης (κεφ. 17) ἀναγινώσκομεν. «Ἐφ' ἐκάστη τῶν παραβαλλουσῶν εὐλαβῶν γυναικῶν, αἱ τουτονὶ τὸν τρόπον παραγενόμεναι ἀνάπανσιν ἔξουσιν ἐν τῷ πλησίον τοῦ πυλῶ-

εὐρεῖα ἄγει εἰς νεόδμητον οἰκοδόμημα πρὸς ὑποδοχὴν τῶν Εὐρωπαϊῶν ἐπισκεπτῶν, ὅπερ τοῦτου ἔνεκα καλεῖται ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς Μονῆς “Φράγκικα”.

α)

Ὁ Τάφος τοῦ Ἀγίου

Ἡ θύρα τῆς εἰσόδου τοῦ Κουβουκλίου εἶνε ἐστραμμένη πρὸς ἀνατολὰς. Ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς θύρας τῆς εἰσόδου ἀναγινώσκεται. «Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς Ἀγίοις αὐτοῦ». Τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ εἶνε ἐλάχιστον, ἀριστερᾷ δὲ τοῦ εἰσερχομένου εἶνε Ἀγία Τράπεζα, ἔχουσα μῆκος μὲν 2 μ. καὶ 35, ὕψος δὲ 82 ἐκ., ὅφ’ ἦν εἶνε ὁ Τάφος τοῦ Ἀγίου. Ἐπὶ πλακὸς δέ, ἔμπροσθεν, ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή. Ἐνθάδε ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ ὁ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Σάββας ὁ Ἁγιασμένος, 5 Δεκεμβρίου· ἐγεννήθη τῷ υλθ. 439 ἐν Καππαδοκίᾳ ζήσας ἔτη 94. ἐτελεύτησε τῷ φλγ. 533, ἐν ᾧ ἔκτη(ι)σε καὶ τὴν παροῦσαν μονήν. Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος Ρωμαίων. Ἀνωθεν τοῦ τάφου ὑπάρχει εἰκὼν τῆς κοιμήσεως καὶ τῆς κηδείας τοῦ Ἀγίου ἐν μέσῳ πλήθους μοναχῶν, οὗ ἡ ψυχὴ ἀναλαμβάνεται ὑπὸ Ἀγγέλου καὶ ὑψοῦται εἰς τὰς νεφέλας ἔμπροσθεν τοῦ Χριστοῦ. Ἀριστερᾷ ὑπάρχει εἰκὼν μικροτέρα ἀρχαία τοῦ Ἀγίου, καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς εὐλογεῖ, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ εἰλητάριον, φέρον τὴν δε τὴν ἐπιγραφὴν. Στενὴν ὁδὸν βάδιζε καὶ τεθλιμμένην τὸν πλαδαρὸν καὶ διάτритον βίον· οὗτος γὰρ οὗτος τῶν κακῶν πέλει φυγὴ. Κύκλῳ δὲ τοῦ τάφου ἱστοροῦνται οἱ ὅσιοι πατέρες Εὐθύμιος, Σάβας, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, Ξενοφῶν, Ἀρχάδιος, Ἰωάννης καὶ ἡ ἁγία Σοφία, κρατοῦν-

νος γενομένην Ἀρχονταρίκιον καὶ διὰ τοῦ ἐκείσε παρόντος διαβυτικῷ εἰσελεύσονται καὶ ἐξελεύσονται ἐν τῇ μονῇ». Ἀλλαχοῦ δὲ καλεῖται δεσποτικὸν οἶκημα. Ἴδε Glossarium mediae et infirmae graecitatis, Τόμ. Α'. ἐν λέξει Ἀρχονταρίκια, σελ. 131 καὶ 132.

τες Σταυροὺς καὶ εἰλητάρια. Ἐπὶ τῆς στέγης ἱστορεῖται τὸ ἅγιον Μανδύλιον, κύκλῳ Ἅγγελοι καὶ προφῆται ἐφθαρμένοι, κύκλῳ δὲ ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ. Ἐγὼ εἰμι ἡ ἄμπελος ὑμεῖς τὰ κλήματα· ὁ μένων ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν αὐτῷ· οὗτος φέρει καρπὸν πολὺν ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. Καθὼς ἠγάπησέ με ὁ πατήρ κἀγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς· μέναιτε ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ. Τῷ Ἀωλ ἐν μηνὶ Μαΐῳ. Κατὰ Ἰωάννην Κ. 15. Τὸ λείψανον τοῦ Ἁγίου, εὐρισκόμενον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκλάπη καὶ μετηνέχθη ἐν παρεκκλησίῳ ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἐγεγνηέντι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου τῆς Ἑνετίας. Οἱ Λατῖνοι ἱστορικοὶ δὲν συμφωνοῦσι περὶ τοῦ χρόνου τῆς κλοπῆς καὶ μεταφορᾶς αὐτοῦ εἰς Ἑνετίαν· οἱ μὲν λέγουσι τῷ 911, οἱ δὲ τῷ 1206. Τὸ λείψανον τοῦ Ἁγίου σφύζεται ἀκέραιον, τὰ δὲ ἐνδύματα, ἅπερ φέρει, ὡς καὶ ἡ μήτρα, εἶνε ἐπιγενεστέρας ἐπυχῆς καὶ οὐχὶ ἐκείνου, ὅπερ ἔφερε ζῶν διακρίνονται δὲ εὐκρινῶς αἱ χεῖρες, οἱ πόδες καὶ αὐτοὶ οἱ ὀδόντες ¹⁾).

β)

Ἡ ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου

Ἀπέναντι τοῦ Κουβουκλίου εἶνε ὁ μικρὸς τῆς ἐκκλησίας νάρθηξ. Ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτοῦ ἀψίδος ἀναγινώσκομεν. Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἐλέους σου εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἶκόν σου πρὸς ναὸν ἅγιόν σου. Ἐν αὐτῷ, δεξιᾷ τῆς πύλης τῆς Ἐκκλησίας, ἱστορεῖται ὁ Γαβριήλ, φέρων εἰλητάριον διὰ τῆς δεξιᾶς μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. Ὁ ξυγράφου κάλαμον τῇ χειρὶ φέρων τῶν εἰσιόντων συνταγὰς ἀπογράφω. Φρουρῶ στέρνοντας, εἰ δὲ μὴ φθειρώ τάχει. Ὅσοι βέβηλοι καὶ ῥάθυμοι

¹⁾ Ἰδε Flaminio Tornel Notizie Storiche delle chiese e Monasteri di Venezia. S. Sabba Racconto della translazione di lui corpo. σελ. 32—33. Καὶ Cronaca di Marino Sanuto in Venezia 1753, σελ. 75 καὶ ἐπιμ.

τὸν τρόπον συσταλεῖτε πρὸς μετάνοιαν τάχει. Ἀριστερᾷ δὲ ὁ Μιχαήλ, κρατῶν ρομφαίαν φλογίνην διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ εἰλητάριον διὰ τῆς ἀριστερᾶς, φέρον. Θεοῦ στρατηγός εἰμι τὴν σπάθην φέρων καὶ τοὺς ἐνταῦθα εἰσιόντας ἐν φόβῳ φρουρῶ, προμαχῶ καὶ σκέπω. Τοὺς δὲ καρδίᾳ ρυπαρᾷ εἰσιόντας πικρῶς ἐκτέμνω ἐν τῇ ρομφαίᾳ τῇδε. Εἶτα ὁ Ἅγιος Σάβας, εὐλογῶν καὶ κρατῶν εἰλητάριον, φέρον. Ὅστις σῶμα ἐνίκησεν οὗτος φύσιν ἐνίκησεν, ὁ δὲ φύσιν νικήσας πάντως ὑπὲρ φύσιν ἐγένετο. Ἀδελφοὶ τὰ ὄπλα τοῦ μοναχοῦ εἰσιν ἡ μελέτη, ἡ προσευχή, ἡ διάκρισις, ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ἡ κατὰ Θεὸν ὑπακοή. Ἀδελφοὶ διὸ ἐξήλθετε ἀγωνίσασθε. Ἀνωθεν δὲ τῆς πύλης ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου μετὰ τεσσάρων Ἀγγέλων ἐκατέρωθεν. Ἐπ' αὐτῆς δὲ ἀναγινώσκεται. Ἅγιος Πέτρος Μισαήλ σὺν τῷ κλεινῷ Ἀνθίμῳ γραμματικῷ συνέδραμε δαπάνη τε προθύμως ἐνθέως κατεκόσμησεν θείαν μονὴν τοῦ θείου ἐν ταύταις ταῖς οἰκοδομαῖς Σάβα πατρὸς ἀγίου. Δῶν αὐτοῖς ὁ Κύριος τῇ φρικτῇ παρουσίᾳ τὰς τῶν χαρίτων ἀμοιβὰς τῇ ἄνω βασιλείᾳ. Ἐν ἔτει αὐλστ'. Δεκεμβρίου Γ.

Πλαγίως τοῦ Εὐαγγελισμοῦ στύλος πυρός, ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων μέχρι τῆς εἰσόδου σπηλαίου, ἔμπροσθεν δὲ ὁ Ἅγιος Σάβας γυνυπετῶς προσευχόμενος καὶ ἡ Θεοτόκος ἐπὶ νεφέλῃς ἔμπροσθεν αὐτοῦ δεικνύουσα τὸν στύλον καὶ τὸ σπήλαιον. Κρατεῖ δὲ εἰλητάριον, φέρον. Κατοίκησον Σάβα κατὰ ἀνατολὰς εἰς τὸν χεῖμαρρον καὶ ἐγὼ σοῦ στέλλω ἐξ ὕψους βοήθειαν. Ἐκατέρωθεν οἱ ἅγιοι Θεοπάτορες Ἰωακείμ καὶ Ἄννα, ἄνω δέ, ἐπὶ τῆς στέγης, ἡ Θεοτόκος Πλατυτέρα ἐπὶ νεφέλῃς μετὰ πολλῶν Ἀγγέλων κύκλῳ. Δεξιᾷ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ, ἀριστερᾷ ἡ Μεταμόρφωσις καὶ πρὸς δυσμὰς ἡ φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ. Εἰς τὰς τέσσαρας δὲ γωνίας εἶνε τέσσαρες Εὐαγγελισταὶ

καὶ οἱ Ἅγιοι Εὐθύμιος καὶ Σεραπίων. Ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου ἡ Σταύρωσις τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ταφή, πρὸς βορρᾶν δὲ ὁ Δεῖπνος ὁ Μυστικός, κάτωθεν δὲ οἱ ἱεράρχαι Βασίλειος, Γρηγόριος καὶ Χρυσόστομος, Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφό-θεος καὶ Συμεὼν ὁ Στυλῖτης, πρὸς δυσμὰς οἱ Ἅγιοι Ξενοφῶν, Ἀρκάδιος καὶ Ἰωάννης καὶ αἱ ἅγιοι Σοφία καὶ Μαρία, ἄνωθεν ἡ καταστροφή τῶν Σοδόμων, ὁ Λὼτ ἀναχωρῶν μετὰ τῶν δύο αὐτοῦ θυγατέρων καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ μετατραπεῖσα εἰς στήλην ἁλός.

Ἡ ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου, καθιερωμένη εἰς τιμὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἁγίου Σάβα, εἶνε ἀρχαιοτάτη, ὥραιοτάτη καὶ πλουσίως κεκοσμημένη. Σύγκειται δὲ ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου χώρου, ἔχει δὲ μέχρι τοῦ εἰκονοστασίου μῆκος μὲν 20 μέτρων καὶ 67 ἐκ., πλάτος δὲ 6 μ. καὶ 42 περίπου. Τὸ δὲ μῆκος τοῦ ἱεροῦ Βήματος, ἀπὸ τοῦ εἰκονοστασίου μέχρι τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, εἶνε 7 μ. καὶ 17. Τὸ ἔδαφος δὲ εἶνε ἐπεστρωμένον διὰ ποικιλοχρόων μαρμάρων. Ὁ Ναὸς ἐρείδεται ἐπὶ δέκα πινσῶν, ἐπιβαίνεται δὲ ὑπὸ τροῦλλου μεγάλου, φέροντος ὀκτὼ θυρίδας καὶ βασιζομένου ἐπὶ τεσσάρων ἀψίδων, ἐρειδομενων ἐπὶ ἑξ πινσῶν, ἐπιβαινομένου δὲ ἑξῶθεν ὑπὸ μεγάλου σιδηροῦ Σταυροῦ. Ὁ τροῦλλος φέρει ἔσωθεν τὸν Παντοκράτορα Κύριον Σαβαώθ ἐπὶ νεφελῶν εὐλογοῦντα διὰ τῶν δύο χειρῶν καὶ φέροντα ἐπὶ τοῦ στήθους τὸ πανάγιον Πνεῦμα, κάτωθεν αὐτοῦ ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος, ἐκτεταμένης ἔχουσα τὰς χεῖρας καὶ φέρουσα ἐν μέσῳ τὸ βρέφος Ἰησοῦν μετὰ τῆς ἐκατέρωθεν ἐπιγραφῆς ΜΗΡ ΘΟΥ, ὑπὲρ δὲ τὸν ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῆς στέφανον ἡ πλατυτέρα τῶν οὐρανῶν, ἐκατέρωθεν δὲ τῆς Θεοτόκου τάγμα Ἀγγέλων (ἐκ 5 προσώπων ἐκατέρωθεν, ὧν τρία ἔμπροσθεν καὶ δύο ὀπισθεν), φερόντων πάντων ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ ράβδον μετὰ σταυροῦ εἰς τὸ ἄνω ἄκρον, τῶν δὲ ἔμπροσθεν φερόντων ἐν τῇ ἀριστερᾷ σφαῖραν μετὰ τοῦ μονογράμματος Χ μετὰ τῆς ἐκατέρωθεν ἐπιγραφῆς

Δυνάμεις. Μετὰ τὰς πέντε Δυνάμεις, τὰς δεξιᾷ τῆς Θεοτόκου, εἶνε αἱ πέντε **Κυριότητες**, φέρουσαι λαμπάδας ἀνημμένας καὶ θυμιατήρια (καψί), εἶτα δὲ πέντε ἑξαπτέρυγα **Σεραφεῖμ**, πέντε Ἀρχάγγελοι, φέροντες ρομφαίας πυρίνας ἐν δεξιᾷ καὶ ἐν ἀριστερᾷ ἀσπίδας, ὧν ἄνω ἀναγινώσκεται. **Ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα**, πέντε Ἀγγελοι δεξιᾷ, κρατοῦντες σάλπιγγας ἐν τῷ στόματι, ἀριστερᾷ δὲ ἕκαστος τῶν τριῶν ἐμπροσθίων Εὐαγγέλιον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς Ἅγιος καὶ ὑπερβεν ἡ ἐπιγραφή. **Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄδοντα, βοῶντα, κεκραγότα καὶ λέγοντα.** Ἐνταῦθα τὰ τάγματα διακόπτονται ὑπὸ εἰκόνας Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, κειμένης ἀκριβῶς ἔναντι τῆς εἰκόνας τῆς Θεοτόκου, τοῦ Ἰωάννου εὐλογοῦντος διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατοῦντος ράβδον, ἔχουσιν ἄνω σταυρὸν καὶ ἐν μέσῳ ἡρτῆται εἰλητάριον, φέρον. **Μετανοεῖτε ἡγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.** Ἐξακολουθοῦσι τὰ τάγματα δεξιᾷ τῆς εἰκόνας τοῦ Προδρόμου, πέντε ἑξουσίαι ἐν στολῇ ἀναγνώστου, ὧν αἱ ἐμπρόσθιαι τρεῖς φέρουσιν εἰλητάριον καὶ ἡ μὲν πρώτη φέρει. **Οὐρανὸν ὁ τανύσας βουλήμασι, ἡ δὲ δευτέρα.** Θαυμαστὸς ὁ Θεὸς καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἡ δὲ τρίτη. **Εὐφράνθητε οὐρανοὶ καὶ σαλευθήτωσαν τὰ θεμέλια τῆς γῆς.** Εἶτα πέντε **Χερουβίμ**, ἅτινα ἀπαρτίζονται ἐκ συμπλέγματος τῶν ζωδίων τῶν Εὐαγγελιστῶν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἄνωθεν. **Εὐαγγελίζου γῇ χαρὰν μεγάλην, αἰνεῖτε οὐρανοὶ Θεοῦ τὴν δόξαν, ἕξ Θρόνοι, ἀπεικονιζόμενοι ἐκ κύκλων μετὰ περὺγων συμπεπλεγμένων, ὧν ἄνωθεν.** **Αἰνεῖτε τὸν Κύριον οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν,** μικρὸν δ' ἄνωτέρω ἀναγινώσκεται. **Μνήσθητι Κύριε τοῦ δούλου σου Γερμανοῦ ἱερομονάχου Κερκυραίου 1893,** εἶτα 5 Ἀρχαί, φέρουσαι ἐν τῇ δεξιᾷ δόρυ καὶ ἀσπίδα ἐν τῇ ἀριστερᾷ. Ἀπὸ δὲ τῆς ἀρχῆς τῶν Σεραφεῖμ μέχρι τέλους τῶν δεξιᾷ τῆς Παναγίας Δυνάμεων ἐπιγέγραπται ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς αὐτῶν.

Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ, ἀριστερᾷ δὲ τῶν τῆς Παναγίας Δυνάμεων μέχρι τέλους τῶν Ἀρχῶν ὁμοίως.

Δεξιᾷ τοῦ κεντρικοῦ ἀνατολικοῦ παραθύρου τοῦ τρούλλου ἱστορεῖται ὁ Σολομὼν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. Ἡ σοφία ὠκοδόμησεν οἶκον καὶ ἐνεπύρρισε στύλους ἑπτὰ. Ἐν μέσῳ ὁ Δαβὶδ κρατῶν εἰλητάριον, φέρον. Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου Κύριε πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Δεξιᾷ αὐτοῦ ὁ Μωϋσῆς φέρων τὰς πλάκας. Ἀριστερᾷ δὲ τῆς θυρίδος ἱστορεῖται ὁ Ἡλίας μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. Ζῆ Κύριος ὁ Θεὸς τῶν Δυνάμεων ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ, εἶτα δὲ ὁ Ἑλισσαῖος μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. Ζῆ Κύριος καὶ ζῆ ἡ ψυχὴ μου εἰ ἐγκαταλείψω σε, εἶτα ὁ Ἡσαΐας, φέρων. Ἄκουε οὐρανὲ καὶ ἐνωτίζου ἡ γῆ ὅτι Κύριος ἐλάλησε, εἶτα ὁ Ἰερεμίας, φέρων. Ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με λέγων. Πρὸ τοῦ πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ μητρὸς σου ἔγνωνά σε. Ὁ Βαροὺχ καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ κρατοῦσι κεκλεισμένα βιβλία.

Εἶτα ὁ προφήτης Δανιὴλ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. Ἀναστήσει ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν, ἥτις εἰς τοὺς αἰῶνας οὐ διαφθαρήσεται, εἶτα ὁ προφήτης Ὡσηέ, φέρων. Ἔλεος θέλω καὶ οὐ θυσίαν, ὁ προφήτης Ἰωήλ, φέρων. Λέγει Κύριος ἐκ Σιών ἀνακράξεταί σοι καὶ ἐξ Ἱερουσαλὴμ δώσει φωνήν, ὁ προφήτης Ἀμώς, φέρων. Οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν Κυρίου καὶ αὕτη ἐστὶ φοβερά, ὁ προφήτης Ὀβδιού. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος, ἀπολῶ σοφοὺς ἐκ τῆς Ἰουδαίας ¹⁾, ὁ προφήτης Ἰωνᾶς. Ἐβόησα ἐν θλίψει μου πρὸς Κύριον τὸν Θεόν μου καὶ εἰσήκουσέ μου, ὁ προφήτης Μιχαίας. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ συνάξω τὴν συντετριμμένην, λέγει Κύριος, ὁ προφήτης Ναούμ. Ἀπὸ προσώπου ὀργῆς Κυρίου τίς ὑποστήσεται, ὁ προφήτης Ἀββακούμ. Κύριε εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου καὶ ἐφοβήθην Κύριε κατε-

¹⁾ Ἐκ τῆς Ἰδουμαίας λέγει ἡ Γραφή.

νόησα τὰ ἔργα σου καὶ ἐξέστην, ὁ προφήτης Σοφονίας. Ἐγγὺς ἡ ἡμέρα Κυρίου ἡ μεγάλη ἐγγὺς καὶ ταχεῖα σφόδρα, ὁ προφήτης Ἀγγαῖος. Τάδε, λέγει Κύριος Παντοκράτωρ· θέσθε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὁ προφήτης Ζαχαρίας. Τάδε, λέγει Κύριος Παντοκράτωρ· ἰδοὺ ἐγὼ ἀνασφύζω τὸν λαόν μου ἀπὸ γῆς ἀνατολῶν, ὁ προφήτης Μαλαχίας. Τάδε, λέγει Κύριος, ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ ἕως δυσμῶν αἰνετὸν τὸ ὄνομα Κυρίου, ὁ προφήτης Γεδεών. Ἐὰν δρόσος γένηται ἐπὶ πόκον μόνον εἰς τὴν γῆν καὶ ἐπὶ πᾶσαν, ὁ προφήτης Ζαχαρίας, Πατὴρ τοῦ Προδρόμου, Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ ὅτι ἐπεσκέψατο καὶ ἐποίησε λύτρωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ.

Κάτωθεν, ἐπὶ ζώνης ἐπιχρύσου, ἐπὶ τοῦ κυμβάλου. Πάντα τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας, ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως, ὅτι Κύριος ὑψιστος φοβερὸς βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ἐβασίλευσεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη, ὁ Θεὸς κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ. Κάτωθεν δὲ εἰς τὰς τέσσαρας τοῦ τρούλλου γωνίας οἱ τέσσαρες Εὐαγγελισταὶ καθήμενοι καὶ γράφοντες τὰ Εὐαγγέλια αὐτῶν. Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀψίδος, τῆς φερούσης τὸν τρούλλον. Τοῦτον τὸν οἶκον ὁ πατὴρ ὠκοδόμησε, ἐπὶ δὲ τῆς νοτίου. Τοῦτον τὸν οἶκον ὁ υἱὸς ἐστερέωσε. Ἐν τῇ κορυφῇ τῆς ἀψίδος ζωγραφεῖται τὸ ἅγιον Μανδήλιον, δεξιᾷ τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιγραφή. Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου· καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος· καὶ εἶπεν ὁ Θεός. Γεννηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. Ἀριστερᾷ δ' αὐτοῦ. Καὶ ἶδεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλὸν καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκοτούς· καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν καὶ τὸ σκοτὸς ἐκάλεσεν

νύκτα· καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο προῖ ἡμέρα
μία· ἐπὶ δὲ τῆς δυτικῆς ἀψίδος. Τοῦτον τὸν οἶκον τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνεκαίνισε, Τριάς ἀγία δόξα σοι.
Ἐναντι ἀκριβῶς τοῦ ἁγίου Μανδηλίου, ἐπὶ τῆς κορυφῆς
τῆς ἀπέναντι ἀψίδος, ζωγραφεῖται ἀμφορεύς, οὗ ἑκατέρωθεν,
ἡ ἐπιγραφὴ· ἐντεῦθεν μὲν· Καὶ ἀποστέλλει δύο τῶν
μαθητῶν αὐτοῦ καὶ λέγει αὐτοῖς. Ὑπάγετε εἰς τὴν
πόλιν καὶ ἀπαντήσει ὑμῖν ἄνθρωπος κεράμιον ὕδα-
τος· βαστάζων ἀκολουθήσατε αὐτῷ καὶ ὅπου ἔαν
εἰσέλθῃ εἴπατε τῷ οἰκοδεσπότῃ ὅτι ὁ διδάσκαλος
λέγει ποῦ ἔστιν τὸ κατάλυμα ὅπου τὸ Πάσχα. Ἐτέ-
ρωθεν δέ. Μετὰ τῶν μαθητῶν μου φάγω καὶ αὐτὸς
δείξῃ ἀνώγειον μέγα ἐστρομένον ἐκεῖ ἐτοιμάσετε· καὶ
ἐξῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ εἰλθον εἰς τὴν πόλιν
καὶ εὔρον καθὼς εἶπε αὐτοῖς ὁ Ἰησὺς καὶ ἡτοίμασαν τὸ
Πάσχα. Ἐπὶ δὲ τῆς βορείου ἢ Μεταμόρφωσις τοῦ Κυρίου,
ἧς ἄνωθεν ἡ ἐπιγραφὴ. Λάμπας ὁ Χριστὸς ἐν Θαβώρ
φωτὸς πλεον σκιὰν πέπαυκε τοῦ παλαιτάτου νόμου,
κάτωθεν ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριὴλ καὶ ἐπὶ τῆς νοτίου ἢ Ἀνά-
ληψις τοῦ Κυρίου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἄνωθεν. Ἀνελή-
φθης ἐν δόξῃ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, χαροποιήσας
τοὺς μαθητὰς τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.
Κάτωθεν δὲ ἐπὶ τῶν κιονοκράνων τῶν δέκα πινσῶν δέκα
Ἀπόστολοι καὶ δύο ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου, ὧν ἕκαστος
ἐντὸς ὠοειδοῦς πλαισίου. Πρὸς δυσμὰς δὲ τοῦ Ναοῦ, ἐπὶ
τῆς στέγης, ἡ Θεοτόκος Πλατυτέρα ἐπὶ νεφέλῃς, ἧς ἑκατέ-
τωθεν 24 Ἀγγελοι μεταξὺ τῶν διαμέσεων τῶν τριῶν δυτι-
κῶν ἀψίδων.

Τὸ εἰκονοστάσιον ὅπερ, κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς μονῆς,
ἐκομίσθη ἐκ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βηθλεέμ, φέρει ἄνωθεν
Σταυρὸν ὑπερμεγέθη, φέροντα τὸν Ἐσταυρωμένον καὶ εἰς τὰ
κέρατα αὐτοῦ τοὺς Εὐαγγελιστάς. Ἐκατέρωθεν τοῦ Σταυ-

ροῦ κεῖται ἡ Θεοτόκος καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης. Κάτωθεν δὲ αἱ δέκα πέντε Δεσποτικαὶ Θεομητορικαὶ ἑορταί, κάτωθεν δὲ οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι εἰς μικρὸν μέγεθος. Δεξιᾷ τῆς Ὁραίας Πύλης εἶνε εἰκὼν τοῦ Κυρίου, ὅστις κρατεῖ Εὐαγγέλιον ἀνοικτὸν ἐν τῇ ἀριστερᾷ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. Ὁ γὰρ ζυγὸς μου χρηστὸς καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστι. Κάτωθεν δὲ ἡ Ὑψωσις τοῦ τιμίου Σταυροῦ. Ἐπεται εἰκὼν τοῦ τιμίου Προδρόμου, ὅστις κρατεῖ Σταυρὸν καὶ εἰλητάριον διὰ τῆς ἀριστερᾶς, φέρον. Ἴδε ὁ ἄμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Μετανοεῖτε ἥγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀριστερᾷ δὲ πρὸς τὰ κάτω. Δι' ἐξόδων Σιλβέστρου μοναχοῦ τοῦ ἐκ Λευκάδος, εἰς μνημόσυνον γονέων καὶ ἀδελφῶν αὐτοῦ ¹⁾). Κάτωθεν δὲ ἡ ἀποτομή τῆς κεφαλῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου. Περαιτέρω ἡ δεξιὰ πύλη τοῦ Ἱεροῦ, ἥς ἄνωθεν ἀναγινώσκεται. Ἐχρυσώθη τὸ τέμπλον δι' ἐξόδων τοῦ ὁσιωτάτου Προδρόμου μοναχοῦ ρώσου 1839 διὰ συνδρομῆς Ἰωάσαφ Ἱερομονάχου Κρητός, Φεβρουαρίου 18. Ἐπὶ δὲ τῆς πύλης ταύτης ὑπάρχει εἰκὼν τοῦ ἁγίου Πέτρου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας. Ἐμπροσθεν αὐτοῦ πρὸς τὰ ἄνω βρέφος ὁ Χριστός, ἔχων διερρηγμένον τὸν χιτῶνα. Ἐρωτῶντος δὲ τοῦ Πατριάρχου. Τίς σου τὸν χιτῶνα, Κύριε, διεῖλε; ἀποκρίνεται. Ὁ κύριος οὗτος ὁ παγκάκιστος Ἄρειος, Πέτρε. Ἄνω δ' αὐτῆς, ἐπὶ τοῦ εἰκονοστασίου, εἶνε ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος. Περαιτέρω τῆς πύλης εἶνε εἰκὼν τοῦ Ἀγίου Σάβα ἀρχαιοτάτη, ἀπὸ τοῦ 755 ἔτους χρονολογου-

¹⁾ Πρόκειται περὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἡγουμένου τῆς Μονῆς Ἀρχιμανδρίτου Σιλβέστρου.

μένη, ὅστις διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς εὐλόγεϊ, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ εἰλητάριον, φέρον. **Στενήν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν βάδιζε.** Ἐντὸς δὲ τῆς αὐτῆς εἰκόνης ἐκατέρωθεν ἀνὰ ἕξ ὅσοι μεγάλοι Πατέρες, κρατοῦντες εἰλητάρια καὶ βιβλία. Κάτωθεν δὲ αὐτῆς ἡ κοίμησις τοῦ Ἁγίου Σάβα. Δεξιᾷ τοῦ εἰκονοστασίου ἀναγινώσκεται. **Ἦγγειλεν υἱὸν ἄγγελος τῇ Παρθένῳ πατρὸς μεγίστης ἄγγελον βουλῆς μέγας, 1839.** Ἀριστερᾷ τῆς ὥραιας Πύλης εἶνε ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, ὑφ' ἣν ἡ Κλίμαξ τοῦ Ἰακώβ, εἶτα δὲ ἡ Σύναξις τῶν Ἀρχαγγέλων, ὧν ἐν μέσῳ Ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος Ἰησοῦς Χριστός, ἔχων Εὐαγγέλιον ἀνοικτὸν ἔμπροσθεν αὐτοῦ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. **Ἐγὼ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξηλθὼν καὶ ἤκω, οὐ δὲ γὰρ ἀπ' ἐμαυτοῦ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἐκεῖνος ἀπέσταλκέ με.** Ὑπ' αὐτὴν δὲ ἡ Προβατικὴ Κολυμβήθρα. Περαιτέρω ἡ ἀριστερὰ τοῦ Ἱεροῦ πύλη, ἥς ἄνωθεν ἡ φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ δεξιοῦ φύλλου αὐτῆς πρὸς τὰ ἄνω ὁ ἅγιος Ἰάκωβος, ὁ Ἀδελφότης, κρατῶν διὰ τῶν δύο χειρῶν εἰλητάριον. Ὁ Θεὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ τὸν οὐράνιον ἄρτον τὴν τροφήν τοῦ παντὸς κόσμου τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξαποστείλας Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν. Κάτωθεν δὲ ὁ ἅγιος Κοσμᾶς ὁ ποιητής, κρατῶν εἰλητάριον διὰ τῶν δύο χειρῶν. Ἀμφεπονεῖτο αὐλῶν τάξεις, οὐρανοβάμων ἐν Σιών τὸ θεῖον σῶμά σου· ἄφνω δὲ συρρεῦσασα τῶν Ἀποστόλων ἡ πληθὺς. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ φύλλου πρὸς τὰ ἄνω ὁ ἅγιος Νικόλαος, κρατῶν διὰ τῶν δύο χειρῶν εἰλητάριον, φέρον. Οὐδεὶς ἄξιος τῶν συνδεδεμένων ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς προσέρχεσθαι ἢ προσεγγίζειν ἢ λειτουργεῖν σοι βασιλεῦ τῆς δόξης, τὸ γὰρ διακονεῖν. Κάτωθεν δὲ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς εἰλητάριον, φέρον. Παρθένοι νεάνιδες σὺν Μαριὰμ τῇ προφήτιδι ὥδῃν τὴν ἐξόδιον νῦν ἀλαλάξατε· ἡ Παρθε-

νος γὰρ καὶ μόνη Θεοτόκος πρὸς λῆξιν οὐράνιον δια-
βιβάζεται. Ἀριστερᾷ δὲ τῆς πύλης ταύτης, ἄνωθεν, εἰκὼν
τῶν δύο κορυφαίων Ἀποστόλων. Ὁ μὲν Πέτρος κρατεῖ ἐν
τῇ δεξιᾷ δύο κλεῖδας καὶ ἐν τῇ ἀριστερᾷ εἰλητάριον, φέρον.
Πέτρος Ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κάτωθεν δὲ οἱ
δώδεκα Ἀπόστολοι.

Ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου, ἐγγὺς τοῦ εἰκονοστασίου, εἰς
ὕψος ἐπὶ λεπτῆς ζώνης, ἀναγινώσκεται. **Ψυχὴν ὀπισθεν τοῦ
Θεοῦ κολάων πάλαι ὥφθης Μιχαὴλ Νῶε σὺ ναῶ
νέος, Νοεμβρίου 25.** Ἐγγὺς τοῦ εἰκονοστασίου, ἐπὶ εἰκό-
νος, ἱστοροῦνται οἱ δύο Ἀρχάγγελοι Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ.
Ἄνωθεν αὐτῶν οἱ τρεῖς Πατριάρχαι Ἱεροσολύμων Μακά-
ριος, Κύριλλος, Μόδεστος, ἄνωθεν δὲ τούτων καὶ ἐν συνε-
χεῖα ἡ Γέννησις τοῦ Κυρίου μετὰ τῶν σχετικῶν ἐπεισο-
δίων, ποιμένες, βρεφοκτονία, ὁ Ἡρώδης ἐπὶ θρόνου μετὰ
δύο δορυφόρων δεξιᾷ αὐτῆς, ἀριστερᾷ δὲ οἱ τρεῖς Μάγοι
πρὸ τοῦ Ἡρώδου, ἡ ἄφιξις αὐτῶν καὶ ὑπερθεν ἡ φυγὴ
τοῦ Ἰωσήφ εἰς Αἴγυπτον. Ἄνωθεν δ' αὐτῆς ὑπέρεκειται ὁ
Θεὸς Πατὴρ μετὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, σκέποντες τὸ
σπήλαιον τῆς Γεννήσεως. Κάτωθεν τῶν Ἀρχαγγέλων τὸ
ἐν Χώναις θαῦμα τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ, ὅστις φέρων ἐν
τῇ δεξιᾷ ἀκόντιον, πλήττει τὴν γῆν καὶ βυθίζει τὸ ὕδωρ
τοῦ ποταμοῦ, ὁ δὲ ἅγιος Ἀρχιππος ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ
τοῦ Ναοῦ γονυπετῶς. Πλαγίως ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου Συμεών,
κάτωθεν δὲ ἡ εἰς Αἴγυπτον φυγὴ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς.
**Λάμπας ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, φωτισμὸν ἀληθείας, ἐδίωξας
τοῦ ψεύδους τὸ σκότος· τὰ γὰρ εἰδῶλα ταύτης
Σωτῆρ, μὴ ἐνέγκαντά σου τὴν ἰσχύν, πέπτωκεν.** Εἶτα
δὲ ἐπὶ τοῦ πρώτου πινσοῦ ἔσωθεν ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαὴλ,
κρατῶν παιδίον τὸν Προόδρομον ἐκ τῆς χειρὸς καὶ ἄγων
αὐτὸν εἰς τὴν ἔρημον. Ἐπὶ δὲ τοῦ προσώπου τοῦ πινσοῦ ὁ
ἅγιος Εὐθύμιος ὁ Μέγας, κρατῶν εἰλητάριον καὶ εὐλογῶν.
Ἀδελφοὶ τὰ ὄπλα τοῦ Χριστοῦ ἡ μελέτη ἐστὶν ἡ

διάκρισις, ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ἡ κατὰ Θεὸν ὑπακοή. Πλαγίως αὐτοῦ ὁ ἅγιος Θεόκτιστος, κρατῶν εἰλητάριον, φέρον. Τὰ προκείμενα τῆς ἐβδομάδος. Ἔπεται ὁ ὁσιος Χαρίτων ὁ Ὁμολογητής, κρατῶν εἰλητάριον, φέρον. Μέγα μὲν τὸ Χριστοῦ ἀπερισπάστως προσεύχεσθαι, μεῖζον δὲ τὸ ψάλλειν ἀπερισπάστως ἐπ' ἐκκλησίας μετὰ ἀδελφῶν. Εἶτα δὲ ὁ ἅγιος Στέφανος ὁ Σαβαΐτης, κρατῶν βιβλίον. Πάντων ἀγγέλων καὶ βροτῶν ἰλιγγιώσι Παρθένε τὰ τάγματα, πῶς δὲ καὶ τολμήσω αὐτὸς ὑμνῆσαί σε. Σῶσον ἐκ παθῶν τὴν ποίμνην σου, ρῦσαι πάσης βλάβης τοῦ πολεμήτορος, ὁ ἅγιος Κοσμάς ὁ ποιητής, κρατῶν βιβλίον. Βουλὴν προαιώνιον ἀποκαλύπτων σοι κόρη Γαβριήλ ἐφέστηκε σὲ κατασπαζόμενος καὶ φθεγγόμενος. Χαῖρε βάτε ἄφλεκτε, χαῖ...., ὁ ἅγιος Ἐφραίμ ὁ Σϋρος, κρατῶν βιβλίον. Ἀγαπητέ, ἐὰν προσταχθῇς νὰ ἀναγνώσῃς διὰ νὰ ἀκούσωσιν οἱ ἀδελφοὶ γενοῦ ἐπιμελῆς διὰ νὰ ὠφελήσῃς ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τοῦ λόγου σου καὶ τοὺς ἀκούοντας.

Ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ πινσοῦ εἰκονίζεται ὁ ἅγιος Θεοδόσιος ὁ Κοινοβιάρχης, εὐλογῶν καὶ κρατῶν εἰλητάριον, φέρον. Ἴδου δὴ τι καλὸν ἢ τι τερπνόν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό. Ἔπεται ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ Γραπτός, κρατῶν εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ εἰλητάριον. Εἴ τις οὐ προσκυνεῖ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν εἰκόνι περιγραπτὸν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἦτω ἀνάθεμα, ὁ ἅγιος Θεοφάνης ὁ Γραπτός, κρατῶν τὸ ἅγιον Μανδύλιον καὶ εἰλητάριον. Τῶν τὴν ἑνσαρκον τοῦ Θεοῦ λόγου παρουσίαν λόγῳ, στόματι, καρδίᾳ καὶ νῶ καὶ γραφῇ τε καὶ εἰκόσιν ὁμολογούντων αἰωνία ἡ μνήμη. Περαιτέρω κεῖται ἡ βόρειος τοῦ Ναοῦ Πύλη, ἧς ἄνω, ἔσωθεν, ἀναγινώσκεται. Μνήσθητι, Κύριε, τοῦ Πατρὸς καὶ Πατριάρχου ἡμῶν Κυρίλλου τοῦ συνδρομίσαν-

τος καὶ ἑμαρμαροπλακοστρώθη τὸ ἔδαφος τοῦ θείου τούτου καὶ πανσέπτου ναοῦ. Μνήσθητι, Κύριε, ἔτι τῶν δούλων σου Διονυσίου Ἱερομονάχου τοῦ ἀγοράσαντος τὰ μάρμαρα καὶ τῶν ἀγορασάντων τὰς μαύρας πλάκας Σωφρονίου, Βενιαμίν, Ἰακώβου καὶ Γερασίμου τῶν Ἀρχιμανδριτῶν, Ἀνθίμου, Πολυκάριπου καὶ Ἀβραμίου τῶν μοναχῶν. Μνήσθητι, Κύριε, ἔτι καὶ πάντων τῶν κοπιασάντων καὶ βοηθούντων εἰς τὴν εὐπρέπειαν τοῦ θείου τούτου Ναοῦ, ΑΩΜΘ, Ἰουλίου λ. 1849, Ἰουλίου 30. Πλαγίως ἱστορεῖται ὁ ἅγιος Ἰωάννης, ὁ υἱὸς τοῦ Ξενοφῶντος, κρατῶν εἰλητάριον, φέρον. Ἀνάγνωσις καὶ προσευχὴ νοῦν καθαίρουσιν, ἀγάπη δὲ καὶ ἐγκράτεια τὸ παθητικὸν τῆς ψυχῆς, εἶτα δὲ ὁ ἅγιος Ἀρκάδιος, φέρων εἰλητάριον. Θησαυρός ἐστι μοναχῷ ἡ ἐκούσιος ἀκτημοσύνη.

Κάτωθεν τοῦ ἁμβωνος ἀναγινώσκεται. Ἰδοὺ χρυσώθη ἁμβων ἀγίας τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας. Τόπος τῆς θείας ὀρθῆς σοφίας διὰ δαπάνης καὶ προθυμίας παρ' ἱερέως ἀνδρὸς Σαμίου τοῦνομα ἔχοντος Ἰγνατίου. Δώρησαι τούτου, ὦ Θεοῦ Κυρία, ἁμαρτημάτων Παναγία ΑΩΜΓ μαρτίῳ μηνὶ κε. Κάτωθεν αὐτοῦ ἱστορεῖται ὁ ἅγιος Ποιμὴν, κρατῶν εἰλητάριον. Ὅτι τὰ ὑπέρμετρα πάντα τῶν δαιμόνων εἰσὶ, εἶτα δὲ ὁ ἅγιος Σισώης, κρατῶν εἰλητάριον. Ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ταπεινοφροσύνην ἐστὶν ἡ ἐγκράτεια καὶ τὸ εὐχεσθαι ἀεὶ τῷ Θεῷ καὶ τὸ ἀγωνίζεσθαι εἶναι ὑπὸ κάτω παντὸς ἀνθρώπου, εἶτα ὁ ἅγιος Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος, κρατῶν εἰλητάριον, φέρον. Θέλω ἐργασίαν ἐλαφρὰν καὶ ἐμμένουσιν ἢ ἐπίπονον ἐξ ἀρχῆς καὶ ταχέως ἐκκοπτομένην, ὁ ἅγιος Παῖσιος, κρατῶν εἰλητάριον. Φεῦγε, ἀδελφέ, τὸν κόσμον καὶ σῶζου, ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ ἡγιασμένος, κρατῶν εἰλητάριον. Ἑορτὴ μοναχοῦ τήρησις ἐντολῶν Χριστοῦ, ἡ δὲ

παράκλησις αὐτοῦ τοῦ μὴ ποιεῖν τὸ πονηρόν, ὁ ἅγιος Παχώμιος, κρατῶν Σταυρόν, ὁ ἅγιος Δανιήλ ὁ Στυλίτης ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ πινσοῦ, κρατῶν εἰλητάριον· Τῆξον τὸ σῶμά σου ἀσιτία καὶ ἀγρυπνία καὶ ἀπελαύνεις τὸν δῆμιον τῆς ἡδονῆς λογισμόν. Πλαγίως τοῦ πινσοῦ Κυριακὸς ὁ ἀναχωρητής, κρατῶν τῇ δεξιᾷ σταυρόν, τῇ δ' ἀριστερᾷ εἰλητάριον, φέρον. Ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν ἀγγελικὸν βίον ζῇ, νηστεύων καὶ ἀγρυπνῶν καὶ ψάλλων καὶ προσευχόμενος, οἱ τέσσαρες Ἀνάργυροι, ἅγιος Ἰωάννης, ἅγιος Ἀνίκητος καὶ ἅγιος Κῦρος. Ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ προσώπου τοῦ τελευταίου πινσοῦ ἡ ἁγία μεγαλομάρτυς Βαρβάρα, κρατοῦσα τῇ δεξιᾷ σταυρόν, τῇ δ' ἀριστερᾷ ναόν, ὁ ἅγιος Βαβλαάμ, κρατῶν εἰλητάριον, φέρον. Μὴ προσεύχου νωθρῶς καὶ ἀμελῶς ἀντὶ γὰρ εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ προσκαλέσει αὐτὸν εἰς ὀργήν. Ἄνωθεν αὐτοῦ ὁ ἅγιος Παντελεήμων καὶ ὑπὲρ αὐτὸν ὁ ἅγιος Βενιαμίν, ὁ μάρτυς καὶ διάκονος, κρατῶν ναῖσκον καὶ θυμιατήριον.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ σειρᾷ τοῦ βορείου τοίχου, πρὸς τὰ ἄνω, ὁ ἅγιος πρωτομάρτυς Στέφανος, κρατῶν ναῖσκον καὶ θυμιατήριον. Ἐπὶ δὲ τοῦ μετώπου τοῦ πρώτου πινσοῦ ὁ ἅγιος Δημήτριος, κρατῶν Σταυρόν καὶ δόρυ, ὅπισθεν δ' αὐτοῦ ὁ ἅγιος Ἀρτέμιος καὶ πλαγίως οἱ ἅγιοι Θεόδωρος ὁ Τύρων καὶ Θεόδωρος ὁ Στρατηλάτης, οἱ ἅγιοι μάρτυρες Γοργίας, Προκόπιος, Μᾶρκος καὶ Εὐστάθιος. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου πινσοῦ ὁ ἅγιος Πολύευκτος, εἶτα οἱ ἅγιοι Νικήτας καὶ Βάκχος, παραπλευρῶς δὲ ὁ ἅγιος Ἀβιβος, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἀκριβῶς ἄνωθεν τῆς βορείου πύλης δύο Ἄγγελοι ἐκατέρωθεν καὶ οἰονεὶ ἐπὶ νεφελῶν, κρατοῦντες εἰλητάριον ἐκτετυλιγμένον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. Στέφανος δόξης παρὰ Κυρίου χαριζόμενος τοῖς ἀγωνιζομένοις καὶ νικήσαντες τὴν σάρκα, τὸν κόσμον καὶ τὸν διάβολον - ἐν νηστείαις, ἀγρυπνίαις καὶ προσευχαῖς καὶ

δεικνύοντες τοῖς δακτύλοις στέφανον, οὗ ἐν μέσῳ σταυ-
 ρός. Ἄνωθεν αὐτοῦ ὁ ἅγιος ἱερομάρτυς Ἐλευθέριος, κρα-
 τῶν Εὐαγγέλιον καὶ εὐλογῶν. Ἐπὶ τοῦ πινσοῦ, ἄνωθεν τοῦ
 ἄμβωνος, ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος, κρατῶν Εὐαγγέ-
 λιον καὶ εὐλογῶν, εἶτα ὁ ἅγιος ἱερομάρτυς Ἀντίπας, κρατῶν
 Εὐαγγέλιον καὶ εὐλογῶν, πλαγίως αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς Χρι-
 στὸς μετὰ τὴν Ἀνάστασιν, καὶ Ἄγγελος καθήμενος ἐπάνω
 τοῦ Μνήματος καὶ ἡ Μαρία γονυπετοῦσα, ὅστις λέγει αὐτῇ·
Μή μου ἅπτου, καὶ παρ' αὐτὴν ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χρι-
 στοῦ. Κάτωθεν αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς κλίμακος τοῦ ἄμβωνος, οἱ
 ἅγιοι μάρτυρες Τρύφων, Μαρτιανός, Μάμμας, Κυπριανός,
 Μερκούριος, κρατῶν ἀσπίδα καὶ δόρυ καὶ ὁ Νέστωρ κρατῶν
 ἐπ' ἴσης ἀσπίδα καὶ δόρυ. Εἶτα δὲ ὁ ἅγιος ἐπίσκοπος Γάζης
 Πορφύριος, κρατῶν Εὐαγγέλιον καὶ εὐλογῶν, ἔμπροσθεν
 δὲ ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ πινσοῦ, ὁ ἅγιος Ἰερόθεος, οὗ
 ἄνωθεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων, κρατῶν Εὐαγγέλιον
 καὶ εὐλογῶν καὶ ὁ ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης. Ἐπὶ
 τοῦ δυτικοῦ προσώπου τοῦ πινσοῦ ὁ ἅγιος Μελέτιος
 Ἀντιοχείας, εὐλογῶν καὶ κρατῶν τῇ ἀριστερᾷ ποιμαντι-
 κὴν ράβδον, ἀπέναντι δ' αὐτοῦ, ἐπὶ τοῦ τελευταίου πινσοῦ,
 ὁ ἅγιος Πολύκαρπος Σμύρνης καὶ μεταξὺ τούτων τοιχο-
 γραφία, περιλαμβάνουσα ὁλόκληρον τὸν μεταξὺ τῶν δύο
 τελευταίων πινσῶν χώρον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. Ἡ ἁγία
 καὶ οἰκουμενικὴ Ε'. σύνοδος ἡ ἐν Κωνσταντινουπό-
 λει ἐπὶ Ἰουστιανοῦ τοῦ μεγάλου κατὰ τὸ 553. Ἀρι-
 στερᾷ δὲ τῶν ἀριστερᾷ τῆς τοιχογραφίας καθημένων πατέ-
 ρων ἡ ἐπιγραφή. Δαπάνη Χαρίτων μοναχοῦ Κορινθίου
 ἐκ Δερβινίου πρὸς αἰώνιον μνημόσυνον τῶν γονέων
 αὐτοῦ. Ὅπισθεν τοῦ τελευταίου πινσοῦ Ἰλαρίων ὁ μέγας,
 φέρων τῇ δεξιᾷ σταυρόν, τῇ δ' ἀριστερᾷ εἰλητάριον μετὰ
 τῆς ἐπιγραφῆς. Δεῖ τὸν μοναχὸν εἰς πάντα βιάζεσθαι,
 αὕτη ἐστὶ ἡ ὁδὸς τοῦ Θεοῦ ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν.
 Μεταξὺ δὲ τοῦ τελευταίου τούτου πινσοῦ καὶ τοῦ δυτικοῦ

τῆς Ἐκκλησίας τοῖχον ἀπαντᾷ τοιχογραφία μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. Ἡ ἀγία καὶ οἰκουμενικὴ στ'. σύνοδος ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου κατὰ τὸ 683 κατὰ Ὀνωρίου, Σεργίου καὶ Πύρρου.

Ἐν τῇ τρίτῃ σειρᾷ τοῦ βορείου τοῖχου, ἀνατολικῶς τοῦ πινσοῦ, ἡ ἀγία Κυριακή, ἐπὶ δὲ τοῦ προσώπου ἡ ἀγία Ἑλένη, φέρουσα τὸν σταυρόν, τῇ δ' ἀριστερᾷ κρατοῦσα σκήπτρον μικρόν, πλαγίως ὁ ἅγιος Παγκράτιος, εὐλογῶν τῇ δεξιᾷ, τῇ δ' ἀριστερᾷ κρατῶν Εὐαγγέλιον. Ἀπέναντι, ἐπὶ τοῦ ἑτέρου πινσοῦ, ὁ ἅγιος Δωρόθεος, ἐπίσκοπος Τύρου, ὁμοίως εὐλογῶν καὶ φέρων Εὐαγγέλιον, μεταξὺ δὲ τούτων, δεξιᾷ μὲν ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾗ ὁ ἅγιος Συμεὼν, φέρων ἐν ἀγκάλαις τὸν Χριστὸν καὶ πρὸ ἐπταφώτου λυχνίας ὁ Ἰωσήφ, κρατῶν ζευγὸς τρυγόνων ἐν κλωβῷ, ἡ δὲ γηραιὰ Ἄννα εἰλητάριον, φέρον. Τοῦτο τὸ βρέφος οὐρανὸν καὶ γῆν ἐστερέωσε, ἀριστερᾷ δὲ ἡ ἔγερσις τοῦ Λαζάρου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. **Δαπάνη Ἀγάθωνος μοναχοῦ ἁγιοσαβίτου Μακεδόνης 1918, ἀπριλίου 22.** Ἄνω ἡ Βαϊοφόρος, κάτω δὲ τῆς ἀψίδος σταυροὶ ἐντὸς πλαισίων στρογγύλων ἐπιχρύσωσαν καὶ ἐναλλάξ μεταξὺ τῶν σταυρῶν ἕξ ἀπόστολοι ἐκ τῶν ἐβδομήκοντα 1) ὁ Ἀπόστολος Συλουανὸς 2) ὁ Ἀπόστολος Ματθίας 3) ὁ Ἀπόστολος Ἀνανίας 4) ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρόνικος 5) ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος 6) ὁ Ἀπόστολος Ροῦφος. Ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ δευτέρου πινσοῦ ὁ ἅγιος Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων, εὐλογῶν καὶ κρατῶν τῇ ἀριστερᾷ Εὐαγγέλιον, πλαγίως ὁ ἅγιος Γεώργιος ὁ Νεομάρτυς ἕξ Ἰωαννίνων, φέρων τῇ δεξιᾷ σταυρόν, τῇ δ' ἀριστερᾷ βαῖτα καὶ ἐνδεδυμένος τὴν ἐπιτόπιον ἐθνικὴν στολὴν (φουστανέλλαν).

Ἐν τῷ χώρῳ τῷ μετὰ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου πινσοῦ εἶνε δεξιᾷ μὲν ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα, ἀριστερᾷ δὲ ἡ εἰς Ἄδου κἀθοδος· ἄνωθεν τῆς προδοσίας τοῦ Ἰούδα ἡ Ἀποκαθήλωσις, ἧς ἀριστερόθεν διακρίνεται ὁ τάφος κενὸς

καὶ παραπλεύρως ἢ στήλῃ, ἐφ' ἧς ἀλέκτωρ μετὰ τινων ἐργαλείων, σχετιζομένων πρὸς τὴν σταύρωσιν· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἔσω τῆς ἀψίδος ταύτης κοσμεῖται ἐναλλάξ ὑπὸ σταυρῶν, ὅπως καὶ τὸ τῆς πρώτης καὶ ὑπὸ ἀποστόλων ἐκ τῶν ἐβδομήκοντα ἐντὸς ἐπιχρύσων πλαισίων 1) ὁ Ἀπόστολος Γάιος 2) ὁ Ἀπόστολος Σωσίπατρος 3) ὁ Ἀπόστολος Φιλῆμων 4) ὁ Ἀπόστολος Ἑρμᾶς 5) ὁ Ἀπόστολος Στέφανος 6) ὁ Ἀπόστολος Σωσθένης. Ὅπισθεν δέ, μεταξὺ τοῦ τρίτου καὶ τετάρτου πινσοῦ, ἡ Ζωοδόχος πηγὴ, παριστῶσα λαρνακοειδῆ κολυμβήθραν, πληρουμένην ὕδατος δι' ἀναβρυτηρίου, δεξιᾷ φαίνεται ἀσθενὴς ἐπὶ κραββάτου, περιλουόμενος κάδῳ, περιέχοντι ὕδωρ τῆς πηγῆς, ἐν ᾧ ὑπερθεῖν τοῦ ἀναβρυτηρίου ἡ Παναγία, κρατοῦσα τῇ ἀριστερᾷ τὸν Κύριον βρέφος. Ἄγγελοι δύο παρίστανται ἐκατέρωθεν Αὐτῆς ἐπὶ τῶν νεφελῶν τῶν ὑπερκειμένων τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἅτινα διήκουσιν εἰς τὸ βάθος τῆς εἰκόνης ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Ἐν τῷ διαμέσῳ τοῦ ἀμέσως ἐπομένου χώρου· εἰκὼν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. Ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ Δ'. Σύνοδος, ἡ ἐν Χαλκηδόνι, ἐπὶ Μαρκιανοῦ βασιλέως τῷ 455. Εἶνε περίεργος ἡ ἐν μέσῳ τῶν ἐν αὐτῇ Πατέρων εἰκὼν τοῦ πωγωνοφόρου γέροντος Μαρκιανοῦ, ἐπὶ θρόνου προκαθιμένου, φέροντος μίτραν, ὑπὲρ τὴν ὁποίαν τὸ Πανάγιον Πνεῦμα. Ἐπεται τὸ τελευταῖον διάμεσον, ὅπερ εἰς τὸ ἀνώτατον αὐτοῦ σημεῖον φέρει ἐν εἰκόνι μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς· Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς φανεὶς τοῖς ἑνδεκα μαθηταῖς εἰς τὸ ὄρος τῆς Γαλιλαίας, ἀριστερᾷ δὲ καὶ κάτω· Μνήσθητι Κύριε τῶν δούλων σου Κωνσταντίνου, Σοφίας καὶ Παρασκευῆς. Ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς βάσεως τῆς τελευταίας ταύτης ἀψίδος φέρεται ἐπιγραφὴ σχετικὴ τῇ προμνησθείσῃ εἰκονογραφίᾳ· Οἱ δὲ ἑνδεκα μαθηταὶ ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν εἰς τὸ ὄρος οὗ ἐτάξατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς καὶ ἰδόντες αὐτὸν προσεκύνησαν αὐτῷ· οἱ δὲ ἐδίστασαν καὶ λέγει αὐτοῖς εἰρήνη

ἡμῖν· ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος διδάσκοντες τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. ἀμήν. Κάτωθεν καὶ εἰς τὴν προέκτασιν ἐζωγραφισμένου πινσοῦ (ΔΒΔ) ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ θαυμαστορίτης στυλῖτης κρατῶν τῇ δεξιᾷ σταυρὸν καὶ τῇ ἀριστερᾷ εἰλητάριον· Φοβερὸς Κύριε καὶ τίς ὑποστήσετε τῆς δικαίας Σου ὀργῆς.

Ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου, ἐγγὺς τῆς εἰκόνης τοῦ Ἀγίου Σάβα τῆς ἐπὶ τοῦ Εἰκονοστασίου, εἶνε εἰκὼν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, ἔπεται εἰκὼν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Κάτωθεν τῆς εἰκόνης τοῦ Εὐαγγελισμοῦ εἶνε εἰκὼν, φέρουσα τοὺς ἁγίους Σπυρίδωνα, Διονύσιον καὶ Γεράσιμον, ὅστις κρατεῖ εἰλητάριον. **Τεκνία εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς καὶ μὴ τὰ ὑψηλά.** Περαιτέρω εἰκὼν ἀρχαιοτάτη, ἐν ἣ ὁ Ναβουχοδονόσορ καὶ οἱ τρεῖς παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ καὶ Ἀγγελος Κυρίου μεταξὺ αὐτῶν, ὁ δὲ Κύριος ἐπὶ νεφελῶν εὐλόγεῖ αὐτοὺς μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. **Τῶν παιδων ἐν καμίνῳ βληθέντων θεασάμενος ὁ τύραννος τοῦ τετάρτου τὴν μορφὴν ἐν εἵδει Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.** Ἐναντι τῆς καμίνου εἶνε τὸ εἶδωλον τοῦ Ναβουχοδονόσορος μετὰ πολλοῦ λαοῦ συνηγμένου. Περαιτέρω ὁ προφήτης Ἡλίας, πλαγίως ἐπὶ τοῦ πινσοῦ ὁ ἅγιος Ἀντώνιος, κρατῶν ράβδον καὶ εἰλητάριον. **Κόσμου φυγὴ οἰκείωσις Θεοῦ,** περαιτέρω ὁ ἅγιος Παῦλος ὁ Θηβαῖος, κρατῶν εἰλητάριον. Ἰδοὺ ἐμάκρυνα φυγαδεύων καὶ ηὐλίσθη ἐν τῇ ἐρήμῳ, προσεδεχόμενην τὸν Θεὸν τὸν σφύζοντά με, εἶτα ὁ ἅγιος Ὀνούφριος κρατῶν εἰλητάριον. Τὸ συνεχῶς προσεύχεσθαι ταχὺ φέρει εἰς κατόρθωσιν τὸν νοῦν, εἶτα ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, κρατῶν βιβλίον,

ἐν ᾧ ἀριστερεῷ μέν. Τὰς ἐσπερινὰς ἡμῶν εὐχὰς πρόσδε-
ξαι ἅγιε Κύριε καὶ παράσχου ἡ..., δεξιᾷ δέ. Χαῖρε
Σιὼν ἁγία μήτηρ τῶν ἐκκλησιῶν Θεοῦ κατοικίαι..., εἶτα
δὲ ὁ ἅγιος Σάβας, κρατῶν βιβλίον καὶ γράφων. Τὸ τυπι-
κὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας τῆς μονῆς ταύ-
της καὶ ἐν πάσαις τῶν Ὁρθοδόξων τοῦ Θεοῦ ἁγίαις
ἐκκλησίαις. Δεῖ τοίνυν τὸν προεστῶτα πᾶσαν ἐνδεί-
κνυσθαι σπουδὴν, ἵνα μήτι τῶν ἐν τῷ παρόντι
τυπικῷ μικρὸν ἢ μείζον παροραθῇ. Ἐπεταὶ ὁ ἅγιος
Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, φέρων βιβλίον καὶ γράφων. "Ἄξιος
ποιμὴν καὶ ἡγούμενος ἐὰν ἔχη φόβον καὶ ἀγάπην
Θεοῦ καὶ θέλῃ νὰ κοπιᾷ, ἐλευθεροῖ τῶν πταισμά-
των καὶ τῆς κολάσεως τοὺς ὑπηκόους του. Δὲν δύνα-
ται μόνος ὁ κυβερνήτης νὰ διασώσῃ τὸ πλοῖον, οὔτε
ὁ ἡγούμενος τὸ Κοινόβιον ἄνευ τῆς συνεργίας καὶ
βοηθείας τῆς καλῆς ἀδελφότητος. Πλαγίως τὸ σύν-
θρονον, τὸ ἡγουμενικὸν στασίδιον.

Ὁ θρόνος ὁ Δεσποτικὸς ἔχει ἐν τῷ βάθει τὸν Ἰησοῦν
Χριστὸν καὶ ἄνωθεν τήνδε τὴν ἐπιγραφὴν. **Θῶκον τὸν δ'**
ιερόν δεδαλμένον ἄνθετο νηῷ Ἱερόθεος Σιὼν ναῦν
οἰακοστροφέων ΑΩΠΑ, Νοεμβρίου ΚΖ. Ἀνωτέρω δέ,
ἐχρυσώθη δαπάνῃ Σάβα μοναχοῦ Καισαρέως. Ὁπι-
σθεν τοῦ θρόνου ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἡσυχαστής, ἐπίσκοπος
Κολωνείας, κρατῶν εἰλητάριον. **Μείζων πασῶν τῶν ἀρε-**
τῶν ἐστὶν ἡ διάκρισις. Ἐπεταὶ ἡ ἁγία Σοφία, μήτηρ
τοῦ Ἀγίου Σάβα, κρατοῦσα Σταυρόν, εἶτα ὁ ἅγιος Γερά-
σιμος ὁ Ἰορδανίτης, κρατῶν εἰλητάριον. **Ὅταν ἡ τοῦ ἐνὸς**
βλάβη εἰς πολλοὺς διατρέχει, οὐ δεῖ μακροθυμεῖν,
οὔτε ζητεῖν τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολ-
λῶν, ἵνα σωθῶσι, ὁ ἅγιος Ἀβράμιος κρατῶν εἰλητά-
ριον. Μὴ εἰσέλθῃ γυνὴ εἰς τὸ κελλίον σου καὶ μὴ ἀνα-
γνῶς ἀπόκρυφα, ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Ἀθωνίτης, κρα-
τῶν εἰλητάριον. Οἶκῳ προσελθὼν τοῦ Θεοῦ καὶ Δεσπό-

του εὔξαι πρεπόντως, ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ Συκεώτης, κρατῶν εἰλητάριον. Μοναχὲ μὴ ἐξ ὀκνηρίας προφασίζων σεαυτῷ ἀσθένειαν, ἐπὶ δὲ τοῦ πινσοῦ ὁ ἅγιος Θεόδωρος, εἶτα ὁ ὅσιος Μωϋσῆς ὁ Αἰθίοψ, κρατῶν εἰλητάριον. Μακάριος ἀνὴρ ὃς ἐν πραότητι εἵλκυσε τὸν ζυγὸν τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἕως τέλους, ὁ ἅγιος Ἀρσένιος, φέρων εἰλητάριον. Πολλαῖς φοραῖς ἐμετανόησα πῶς ἐλάλησα, ἀμὴ πῶς ἐσιώπησα δὲν τὸ ἐμετανόησα πώποτε, ὁ ὅσιος Δαβὶδ ὁ Θεσσαλονικεὺς ὁ μελωδός, κρατῶν εἰλητάριον. Ὡσπερ δένδρον συνεχῶς μεταφυτευόμενον καρποφορεῖσαι οὐ δύναται, οὕτως οὔτε μοναχὸς μεταβαίνων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἀρετὴν ἐπιτελέσαι οὐ δύναται, ὁ ἅγιος Σαμονάς, φέρων Σταυρὸν ἐν τῇ δεξιᾷ καὶ δόρυ ἐν τῇ ἀριστερᾷ. Πλαγίως αὐτοῦ ὁ προφήτης Σαμουὴλ, κρατῶν εἰλητάριον. Ἴδου Κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης, ἐπὶ τοῦ πινσοῦ ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ Στυλῖτης κρατῶν Σταυρὸν καὶ εὐλογῶν, πλαγίως ὁ ἅγιος Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφότης, ὁ ἅγιος Σαμψὼν ὁ Ξενοδόχος, οἱ ἅγιοι Ἀνάργυροι Κοσμᾶς καὶ Δαμιανός, ὁ ἅγιος Νικηφόρος ὁ μάρτυς, ὁ ἅγιος Ἀπόστολος Ἀνανίας, κρατῶν Εὐαγγέλιον καὶ εὐλογῶν, ἐπὶ δὲ τοῦ πινσοῦ ὁ ἅγιος Ἰωάσαφ, βασιλεὺς Ἡνδῦας, πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ ὁποίου εἰσὶν ἐρριμμένα σκῆπτρον καὶ στέμμα.

Ἐνταῦθα ὑπάρχει κλίμαξ, δι' ἧς ἀναβαίνομεν εἰς τὴν ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας διαστάσεων μικροσκοπικῶν βιβλιοθήκην, ἐν ἣ ὑπάρχουσι βιβλία ἔντυπα διαφόρου ἐποχῆς, θεολογικῆς ὕλης, ἄνω δὲ καὶ ἔσωθεν τῆς θύρας τῆς εἰσόδου, ἀναγινώσκεται. Ἀνεκαινίσθη ἡ βιβλιοθήκη αὕτη ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ Μακαριωτάτου κυρίου Ἀθανασίου δι' ἐπιστάσις καὶ ἀναλωμάτων τοῦ κλεινοῦ Ἀνθίμου γραμματικοῦ τοῦ κοινοῦ τοῦ Παναγίου τάφου, εἰς μνημόσυνον αὐτοῦ τε καὶ τῶν γονέων αὐτοῦ, ἀνεκαινίσθη δὲ ὑπὸ τεσσάρων Μαδυ-

τινῶν μαϊστόρων, τοῦ τε Ἀβραμίου, Βαρνάβα, Χαρίτωνος τῶν Σαββαΐτῶν εἰς μνημόσυνον αἰώνιον αὐτῶν τε καὶ τῶν γονέων αὐτῶν. Κατὰ χίλιοστον ὀκτακοσιοστὸν τεσσαρακοστὸν τέταρτον σωτήριον ἔτος κατὰ μῆνα Αὐγουστον. Ἐσημειώθη δὲ διὰ χειρὸς Γρηγορίου Μ. Σαββαΐτου τοῦ ἐξ Ὁρτάκιοι τοῦ ἁγίου Λυτίτζης. Ἐγγὺς δὲ δεξιᾷ ἀναγινώσκεται ἀφορισμὸς κατὰ τῶν ὑπεξαιρούντων βιβλίον. Κάτωθεν τῆς κλίμακος, ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾷ τοῦ πινσοῦ, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Καλυβίτης, κρατῶν εὐαγγέλιον καὶ εἰλητάριον, φέρον. Κύριε, Ἰησοῦ Χριστέ υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος εἰς χεῖρας Σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμα ἀμὴν παναγία μου σῶσον με ἀμὴν, καὶ ὁ ἅγιος Ἀλέξιος, ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, φέρων εἰλητάριον. Διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος ἔσβεσαν πόθον συμβίας γονέων καὶ ἀδελφῶν αὐτῶν Ἰησοῦ μου παρᾶλαβε μου τὴν ψυχὴν μου· δεξιᾷ οἱ ὅσιοι καὶ θεοφόροι πατέρες τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Σουμελᾶ ὁ Ἱερὸς Χριστοφόρος ὡς ἱερεὺς, κρατῶν τῇ δεξιᾷ εὐαγγέλιον καὶ εὐλογῶν, ὁ ἅγιος Βαρνάβας, εὐλογῶν καὶ κρατῶν ἅμα εἰλητάριον, Ὅστις ἀποκαρεῖ ὧ τέκνα καὶ ὑπομένει ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ἕως τῆς τελευταίας αὐτοῦ ἀναπνοῆς συντηρῶν καὶ τὰ τῆς μοναδικῆς ἅξια ἀσφάλειαν τίθημι τὴν Θεοτόκον συγχώρησιν εὖρη παρὰ τοῦ δικαίως κρίνοντος τὰ πάντα, ὁ ὅσιος Σωφρόνιος, εὐλογῶν καὶ φέρων ὁμοίως εἰλητάριον, Ἀειπάρθενε Θεοτόκε τοὺς ἐν τῷ Θείῳ Σου τούτῳ ναῶ μετὰ πίστεως προσερχομένους ἀδελφοὺς ἡμῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ διαφύλαξον διὰ τοῦ ἀγαπητοῦ Σου Πατρὸς ἡμῶν Βαρνάβα, ὁ ἅγιος Γεώργιος ὁ Χοζεβίτης, κρατῶν σταυρὸν καὶ εἰλητάριον. Ἀγωνίζου στήσαι τὸν νοῦν σου κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς κωφὸν καὶ ἄλαλον καὶ δυνήση προσεῦξασθαι. Δεξιᾷ δὲ καὶ μέσῳ τῆς εἰκόνης ἡ ἐπι-

γραφῇ. **Μνήσθητι Κύριε τοῦ δούλου Σου Γρηγορίου Ἱερομονάχου καὶ Δαμιανοῦ.** Ἐν δὲ τῇ ἀνωτέρᾳ σειρᾷ, ἐν τῷ πρώτῳ πινσῷ, ἔσωθεν, πρὸ τοῦ εἰκονοστασίου, ὁρᾶται ἀρχαία τοιχογραφία τοῦ Ἁγίου μάρτυρος Ἰσιδώρου, ἐπὶ δὲ τοῦ προσώπου τοῦ πινσοῦ ὁ ἅγιος Δημήτριος, κρατῶν Σταυρὸν καὶ δόρυ, εἶτα δὲ ὁ ἅγιος Σάβας ὁ Στρατηλάτης, ὁ ἅγιος Εὐστράτιος, οἱ ἅγιοι Αὐξέντιος, Εὐγένιος καὶ Ὁρέστης, ὁ ἅγιος Μηνᾶς, ὁ ἅγιος Βικέντιος, οἱ ἅγιοι Ἀκίνδυνος, Πηγάσιος, Ἐλπιδοφόρος καὶ Ἀνεμπόδιστος, ὁ ἅγιος μάρτυς Ἀγαθόνικος, ὁ ἅγιος Καλλίνικος, Μαρτύριος, Σώζων, Τρόφιμος, Δοριμέδον, ὁ ἅγιος Κάρπος, κάτωθεν δὲ καὶ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἁγίων φαίνεται ὁ λιθοβολισμὸς τοῦ ἁγίου Στεφάνου, γονυκλινῶς προσευχομένου καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ πινσοῦ ὁ ἅγιος Πάπυλος καὶ ὁ ἅγιος μάρτυς Λεόντιος, ἀπέναντι καὶ ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ τελευταίου πινσοῦ ὁ ἅγιος Γόρδιος, κρατῶν σταυρὸν. Ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ πινσοῦ ἀνδρομήκης ὁ ἅγιος Χαρίτων ὁ μάρτυς, κρατῶν ἐν δεξιᾷ σταυρὸν μετὰ βαΐου καὶ ἀριστερᾷ ἀσπίδα, κάτω δὲ καὶ δεξιᾷ τῆς εἰκόνος ἡ ἐπιγραφὴ. **Μνήσθητι Κύριε τοῦ δούλου Σου Χαρίτωνος Ἱερομονάχου Μιχαὴλ Ἀντωνίου καὶ Ἐλισάβετ.** Δεξιᾷ οἱ χοροὶ τῶν ἁγίων, ἡ οὐράνιος δόξα, κάτωθεν τῆς ὁποίας παρίσταται ὁ Παράδεισος ἐν εἵδει φρουρίου, εἰς τὰς βάσεις τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιγραφὴ. **Οὐδεὶς μοι τότε βοηθὸς οὐ πατὴρ οὐ μήτηρ, εἰμεξεργων,** δεξιᾷ τούτων ἡ ἁγία Τριάς, περικυκλουμένη ὑπὸ ἀγγέλων, κάτωθεν τῶν ὁποίων ἔξῃκει, οὐρανὸς ἀστερόεις ἐν παραλληλογράμμῳ, εἰς τὰ ἄκρα τοῦ ὁποίου δεξιᾷ μὲν ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, ἀριστερᾷ δὲ χεῖρ, κρατοῦσα εἰλητάριον. **Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου**· κάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ κλῖμαξ, ἧς αἱ βάσεις στηρίζονται ἐπὶ λάρνακος, περιεχούσης τεθνηκότα ἄνθρωπον, ἐπὶ κεφαλῆς καὶ δεξιᾷ τοῦ

ὁποίου ὁ δαίμων τίθησιν ἄγκιστρον εἰς τὸ στόμα τοῦ τεθνηκότος, δι' οὗ λαμβάνει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, τῇ δὲ ἀριστερᾷ κρατεῖ εἰλητάριον. Ἀπιστία ἀσπλαχνία πλεονεξία καὶ λαιμαργία. Ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς κλίμακος, ἐπὶ εἰληταρίου ὀριζοντίως, ἔξοδος τῆς ψυχῆς τοῦ ἄφρονος πλουσίου, ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας βαθμίδος εἰλητάριον ἕτερον. Ἡ φοβερὰ ὥρα τῶν ψυχῶν καὶ ἀνάβασις πρὸς οὐρανόν· ἐκατέρωθεν τῆς κλίμακος δεξιᾷ ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ, φέρων τῇ δεξιᾷ χειρὶ ξίφος καὶ τῇ ἀριστερᾷ εἰλητάριον. Πίστις ἐλπίδος μετάνοια δάκρυα ἔξομολόγησις καὶ παραπλεύρως ὁ ἄγγελος φύλαξ τῆς ψυχῆς, ἐσταυρωμένος ἔχων τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ στήθους. Ἄνω τούτων τέσσαρα τάγματα δαιμόνων, ὧν ἕκαστον φέρει εἰλητάριον 1) ἄρσενοκοιτία καὶ πορνία 2) βλασφημία καὶ θυμὸς 3) φιλαργυρία ἀπιστία καὶ ψεῦδος 4) ὑπερηφάνια καὶ μαχC. Ἀπέναντι τῶν ταγμάτων τούτων καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου μέρους τῆς κλίμακος τέσσαρες ἄγγελοι ἐν σειρᾷ κρατοῦντες ἕκαστος τῇ ἀριστερᾷ βρέφος, ἀπεικονίζον τὴν ψυχὴν, τῇ δεξιᾷ δὲ εἰλητάριον 1) παρθενία καὶ σωφροσύνη 2) ἔξομολόγησις καὶ δάκρυα ἀγάπης 3) ἡ ἐλεημοσύνη καὶ δικαιοσύνη 4) ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ἀγάπη. Ἄνωθεν καὶ ἀριστερᾷ τῆς κλίμακος ἡ ἐπιγραφὴ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, κάτωθεν δὲ τῆς εἰκόνης φαίνεται χαίνων ὁ Ἄδης, ἄνω καὶ δεξιᾷ τοῦ ὁποίου ἐπιγέγραπται ἡ Κόλασις τῶν ἁμαρτωλῶν.

Ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς τρίτης, ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, σειρᾷς τοῦ πινσοῦ ὁ ἅγιος Ρωμανὸς ὁ μελωδὸς ὁ διάκονος, κρατῶν θυμιατήριον καὶ κουβούκλιον, πλαγίως ὁ ἅγιος μάρτυς Χριστοφόρος, κρατῶν ράβδον βλαστήσασαν τῇ ἀριστερᾷ καὶ σταυρὸν τῇ δεξιᾷ. Ἀπέναντι ὁ ἅγιος Ἱερομάρτυς Χαράλαμπος ἐπὶ τοῦ ἑτέρου πινσοῦ, ἐπὶ δὲ τοῦ διαμέσου τῶν πινσῶν τούτων ἡ ἀγία καὶ οἰκουμενικὴ Γ'. Σύνοδος ἡ ἐν Ἐφέσῳ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ κατὰ τὸ

434, φέρουσα κάτω τὰ μονογράμματα Χ. Ν. ἐπὶ δὲ τοῦ μετώπου τοῦ πινσοῦ ὁ ἅγιος Κορνήλιος καὶ πλαγίως ὁ ἅγιος μάρτυς Καλίστρατος, ἀνατολικώτερον ὁ Χριστός, περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ὁ Χριστός, προσκαλῶν τὸν Ζακχαῖον, κρατῶν μάλιστα καὶ εἰλητάριον. **Ζακχαῖε σπεῦσας κατάβηθι σήμερον γὰρ ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μεῖναι**, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπὶ τοῦ ὄρους, καθήμενος καὶ κλίνων τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς **Ⲭ ΚΑΙ ΠΑΡΤΟ ΜΟΝΟⲨ ΖΗΣΕΤΑΙ**

ΛΗΘΕ ἐπὶ τοῦ μετώπου ὁ ἅγιος Ἑρμόλαος, εἴτα ὁ ἅγιος Πολύκαρπος Σμύρνης καὶ ἀριστερᾷ ὁ Χριστὸς ἰᾶται τὸν ἐκ γενετῆς τυφλόν, εἰκονιζομένης Κολυμβήθρας, καὶ ὁ Χριστὸς ὁμιλῶν τῇ Σαμαρείτιδι, εἴτα ὁ ἅγιος Παρθένιος Λαμπάκου, ἐπὶ δὲ τοῦ πινσοῦ, ὀπισθεν καὶ ἄνω τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου, ὁ ἅγιος Μητροφάνης, φέρων ἀρχιερατικὴν περιβολὴν μετὰ ράβδου ποιμαντικῆς. Ἀριστερᾷ ὁ ἱερομάρτυς Φωκᾶς, ὁ Χριστὸς, ἐρχόμενος ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βαπτισθῆναι, ἔνθα ὁ Χριστὸς δεξιᾷ τοῦ Ἰορδάνου, κρατῶν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ εἰλητάριον. **Προφῆτα ἄφες ἄρτι οὕτω γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην** ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ὀχθῆς ὁ λαὸς μετὰ τοῦ Ἰωάννου, κρατοῦντος τῇ δεξιᾷ ράβδον μετὰ εἰληταρίου. **Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἵρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου**, ἀριστερᾷ τὰ εἰσόδια τῆς Θεοτόκου καὶ ὁ ἅγιος μάρτυς Λουκιανός ἐπὶ δὲ τοῦ μετώπου τοῦ πρώτου πινσοῦ ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος, κρατῶν τῇ ἀριστερᾷ σκήπτρον καὶ τῇ δεξιᾷ εὐαγγέλιον, πλαγίως δὲ ὁ ἅγιος ἀρχιδιάκονος Λαυρέντιος, ἐπὶ δὲ τοῦ διαμέσου μέχρι τοῦ εἰκονοστασίου οἱ ἅγιοι Πατριάρχαι Ἱεροσολύμων Ἀλέξανδρος, Ἰουβενάλιος, Νάρκισος.

Τὸ ἄνω διάμεσον τῆς τρίτης σειρᾶς, ὅπερ χωρίζεται διὰ τοῦ εἰκονοστασίου περιλαμβάνει γεγονότα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, οἷον τὸ ὄρος Σινᾶ μετὰ τῶν τριῶν κορυφῶν. Ἐπὶ τῆς μεσαίας ἴσταται ὁ Μωϋσῆς, λαμβάνων τὰς πλάκας ἀπὸ

χειρὸς Θεοῦ ἐν μέσῳ νεφέλης καὶ σαλπίγγων, κάτω δὲ τὸ ὄρος Χωρήβ, ἀριστερᾷ ἡ ἀγία Βάτος, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας ἡ Θεοτόκος, ἔχουσα ἐπὶ τῶν γονάτων τὸν Ἰησοῦν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς κάτω. **μνήσθητι Κύριε τοῦ δούλου σου**

Κυρίλλου Μοῦ Ἀνδριανοῦ, δεξιᾷ ὁ Μωϋσῆς, ἐξάγων ὕδωρ ἐκ πέτρας, ἡ Πέτρα τῆς ἀντιλογίας, ἥς ἄνωθεν ἡ Μονὴ τοῦ Σινᾶ. Ἐπὶ τῆς τρίτης κορυφῆς δεξιᾷ τὸ σκῆνος τῆς ἀγίας Αἰκατερίνης, κρατούμενον ἐκατέρωθεν ὑπὸ δύο ἀγγέλων καὶ κάτω ὁλόκληρος ἡ ἀγία Αἰκατερίνη, φέρουσα σταυρὸν ἐν δεξιᾷ καὶ τῇ ἀριστερᾷ κρατοῦσα τροχόν. Ἀριστερᾷ τῆς βάτου ὁ Μωϋσῆς γονυκλινής.

Ὁ μεταξὺ τῆς στέγης τοῦ μύακος (ἀκριβῶς ἄνωθεν τοῦ εἰκονοστασίου) χῶρος καὶ τῆς πρώτης ἀψίδος πληροῦται ὑπὸ ἀστέρων καὶ 28 προτομῶν ἀγγέλων, 16 διπτέρων καὶ 12 ἐξαπτερύγων, ἐπὶ δὲ τοῦ μετώπου τοῦ τόξου τῆς πρώτης ἀψίδος, τῆς ἐνούσης τοὺς δύο πρώτους πινσούς, ἐφ' ὧν ἐρείδεται ὁ τροῦλλος θεῶνται κατὰ σειρὰν οἱ ἐκ τῶν 70 ἀποστόλων 1) ὁ ἀπόστολος Ἡρωδίων 2) ὁ ἀπόστολος Φιλόλογος 3) ὁ ἀπόστολος Συμεὼν 4) ὁ ἀπόστολος Οὐρβανὸς 5) ὁ ἀπόστολος Ὀνήσιμος 6) ὁ ἀπόστολος Εὐάδος 7) ὁ ἀπόστολος Φλέγων 8) ὁ ἀπόστολος Τύμων 9) Στάχυς 10) Πρόχωρος 11) Φίλιππος· ἐνταῦθα ἡ σειρὰ διακόπτεται ὑπὸ τριγωνοειδοῦς ὀφθαλμοῦ τοῦ Θεοῦ μεθ' ὃ 12) ὁ ἀπόστολος Ἀμπλίας 13) Νικάνωρ 14) Κλεώπας 15) Ἀγαβος 16) Ἰάσων 17) Τυφικὸς 18) Νάρκισος 19) Τρόφιμος 20) Βαρνάβας 21) Ἑρμῆς 22) Ἀπολλῶς. Ἐν τῷ μεταξὺ τῶν πινσῶν διαμερίσματι ὑπάρχει δεξιᾷ τετάρτη σειρὰ διήκουσα πρὸς δυσμάς. Τὸ μεταξὺ τῶν δύο πρώτων πινσῶν πρῶτον αὐτῆς μέρος πληροῖ ἡ Βάπτισις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπὶ δὲ τοῦ τόξου τῆς ἀψίδος ἕξ ἀπόστολοι ἐκ τῶν 70 εὔρηνται ἐντὸς πλαισίων ἐναλλάξ μετὰ σταυρῶν καὶ τούτων ἐντὸς πλαισίων 1) ἀπόστολος Ἐραστος 2) Ἰούλιος 3) Καῖσαρ 4) Σίλλας 5) Κηφᾶς 6) Ἀρίσταρχος. Ἐπὶ τοῦ

μετώπου τοῦ ἐπομένου τόξου τῆς δευτέρας ἀψίδος ὁμοίως
 ἕξ ἕτεροι ἀπόστολοι ἐκ τῶν 70 καὶ 1) ὁ ἀπόστολος Ἑρᾶλος
 2) Ἑρμᾶς 3) Ποῦδας 4) Τυχικὸς 5) Χριστόβουλος 6) Κάρ-
 πος ἐντὸς πλαισίου ἐπιχρύσου, ὅπως καὶ οἱ σταυροί, κάτω-
 θεν δὲ ἡ ψηλάφησις τοῦ Ἰησοῦ ὑπὸ ἀποστόλων κοσμεῖται
 καὶ τὸ τόξον τῆς δυτικῆς ἀψίδος τοῦ τρουλλοῦ 1) Παρ-
 μενᾶς 2) Ἀκύλας 3) Ἑρμόδωρος 4) Ἑπαφρόδιτος 5) Ἀκύ-
 λας 6) Τερπνοῦς 7) Τίτος 8) Θαδδαῖος 9) Ἰάκωβος 10)
 Ἰούδας 11) Πετρωτᾶς 12) Ἀχαϊκὸς 13) Λούκιος 14) Φουρ-
 τουνᾶτος 15) Κρήσκης 16) Νίνος 17) Ἐπαινετὸς 18) Ηρω-
 δίων 19) Συμεὼν 20) Φιλολόγος 21) Ἀπελλῆς 22) Ροδίων,
 μεθ' ὃ ἡ ἁγία οἰκουμενικὴ Α'. Σύνοδος ἐπὶ τραπέζης τῆς
 ὁποίας ἀναγινώσκεται ἐν εἰληταρίῳ τὸ σύμβολον Πιστεύω
 εἰς ἓνα....μέχρι καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν
 τὸν υἱόν....

Τὸ τόξον τῆς μετὰ ταύτην ἀψίδος κοσμεῖται ὑπὸ ποιη-
 τῶν καὶ ὑμνωδῶν, φερόντων ἀπάντων εἰλητάρια καὶ 1)
 ὁσία Κασιανή, φέρουσα εἰλητάριον. Κύριε ἡ ἐν πολλαῖς
 ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα 2) ὁ ἅγιος Χριστοφόρος ὁ Πρω-
 τοασιακρίτης. Ὑπὸ πολλῆς εὐσπλαχνίας καὶ οἰκτιρῶν
 3) ὁ ἅγιος Βασίλειος ὁ Πηγριώτης. Τριᾶς ὁμοούσιε
 Πάτερ καὶ πνεῦμα τὸ ἅγιον 4) ὁ ἅγιος Λέων ὁ Δεσπό-
 της. Σὺ μου σκέπη κραταιὰ ὑπάρχεις Τριᾶς 5) ὁ ἅγιος
 Ἀνατόλιος ὁ Πατριάρχης. Ἡ βασιλεία Σου Χριστέ ὁ
 Θεὸς βασιλεία πάντων 6) ὁ ἅγιος Φιλόθεος ὁ Πατριάρ-
 χης. Σεσωμάτῳ τὸ μύρον τὸ οὐράνιον Χριστὸς ὁ
 Κύριος 7) ὁ ἅγιος Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων. Ἄκουε
 οὐρανὲ καὶ ἐνωτίζου ἡ γῆ σαλευθήτω τὰ θεμέλια 8)
 ὁ ἅγιος Γερμανὸς Πατριάρχης. Ἀγάλλεται ὁ χορὸς τῶν
 ἁγίων εἰς αἰῶνας βασιλείαν γὰρ οὐρανῶν ἐκληρονό-
 μησα 9) ὁ ἅγιος Μεθόδιος Πατριάρχης. Σὺ βασιλεὺς ὁ
 ὢν καὶ διαμένων εἰς αἰῶνας 10) ὁ ἅγιος Ἀνδρέας ὁ
 Κρήτης. Βοηθὸς καὶ σκεπαστὴς ἐγένετό μοι εἰς σωτη-

ρίαν 11) ὁ ἅγιος Ἰωάννης Εὐχαΐτων. Ὁ λόγος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Πατέρα συνάναρχος 12) ὁ ἅγιος Γεώργιος Νικομηδεύης. Ἀγαλλιᾶσθε οὐρανοὶ ἄνωθεν καὶ αἱ νεφέλαι ρανάτωσαν εὐφροσύνην 13) ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος, ὁ αὐτοκράτωρ. Σοφία λόγος καὶ δύναμις υἱὸν ὦν τοῦ Πατρὸς τοῦ ἁγίου 14) ὁ ὅσιος Ἰωάννης ὁ Κουκουζέλης. Εὐφραίνου ἐν Κυρίῳ ἡ Ἐκκλησία ἀγάλλου καὶ χόρευε 15) ὁ ὅσιος Νικόλαος. Λύμης φθοροποιοῦ φυγόντες κακοδόξων 16) ὁ ἅγιος Ἰουλίνος. Ὁ ἐν Πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ θείῳ πνεύματι Θεὸς ἅγιος. Τὸ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀψίδων στερέωμα κοσμεῖται ὑπὸ ἀστέρων μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσιν ὀκτὼ προτομαὶ διπτέρων ἀγγέλων. Ἀμέσως μετὰ τὸ τόξον τοῦτο ἀποκαθίσταται ἡ τρίτη σειρὰ δι' εἰκόνος ἡ ἀγία καὶ οἰκουμενικὴ Β'. Σύνοδος ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου κατὰ τὸ 362, ἐπὶ τῆς ἐν μέσῳ τραπέζης τῆς ὁποίας φέρεται ἐν εἰληταρίῳ. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ Κύριον τὸ ζωοποιὸν τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον. Ἀπομένει οὕτω τὸ τελευταῖον τόξον τῆς τελευταίας πρὸς δυσμὰς ἀψίδος, ὅπερ κοσμεῖται ὁμοίως ὡς καὶ τὰ προηγούμενα ὑπὸ ἁγίων, κρατούντων σχετικὰ εἰλητάρια 1) ὁ ἅγιος Πύρρος 2) ὁ ἅγιος Ἐφραίμ Καρίας. Οἱ ἄγγελοι Σου Χριστέ τῷ θρόνῳ τῆς μεγαλωσύνης 3) ὁ ἅγιος Χαρίτων ὁ ὅσιος. Εἶπεν ὁ Παῦλος τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐ θλίψις οὐ θάνατος ὅτι ἔνεκά Σου Χριστέ μου θανατούμεθα ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα 4) ὁ ἅγιος Σέργιος. Ἐν εὐσήμεν ἡμέρᾳ ἐορτῆς ἡμῶν 5) ὁ ἅγιος Λέων ὁ Μαῖστωρ. Μητέρες συγχάρετε παρθένοι σκιρτήσατε 6) ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ Θαυμαστορίτης. Φοβερὸς Κύριε καὶ τίς ὑποστήσεται τῆς δικαίας Σου 7) ὁ ἅγιος Μιχαὴλ ὁ ἁγιοπολίτης. Φωτίζου φωτίζου ἡ νέα Ἱερουσαλήμ 8) ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας, κρατῶν Εὐαγγέλιον ἀντὶ εἰληταρίου 9) ὁ ἅγιος Ἀντίπας ὁ

Περγάμου, ὁμοίως φέρων εὐαγγέλιον 10) ὁ ἅγιος Γεώργιος ὁ Σικελιώτης. Νυκτὶ ὁμοίωται ὡς τὴν σκιὰν τὴν νομικὴν 11). 12) ὁ ἅγιος Ἀρσένιος. Τὴν ἐν Τριάδι μίαν δύναμιν ὀρθοδόξως πάντες 13) ὁ ἅγιος Κυριακός. Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ 14) ὁ ἅγιος Βυζάντιος. Σῶσαι βουλόμενος τὸν πλανηθέντα ἄνθρωπον 15) ὁ ἅγιος Θωμᾶς. Παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίκει 16) ὁ ἅγιος Θεόδωρος. Αἰσχύνθητε ἄνομοι ἐρεσχελοῦντες κατὰ τοῦ Κυρίου 17) ὁ ἅγιος Ἰωσήφ. Ἡύγασεν ἰδοὺ ἡμέρα σωτηρίας τῆς ἐν νυκτί.

Ἀπομένει ἤδη ἐν συνεχείᾳ τὸ πρὸς δυσμὰς τοῦ τόξου ἀνώτατον διάμεσον τοῦ νοτίου τοίχου, ὅπερ ἀποτελεῖ καὶ τὸ τέλος τῆς τρίτης σειρᾶς καὶ ὅπερ φέρει ἐν μεγάλῳ σχήματι τὴν Ζ'. οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Ἡ ἀγία καὶ οἰκουμενικὴ Ζ'. Σύνοδος ἡ ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης κατὰ τῶν εἰκονομάχων κατὰ τὸ χεῖρ. 783, ἐν μέσῳ δ' ἐπὶ τραπέζης κάθηται ὁ ἅγιος Καισάριος, ἔχων εἰλητάριον, ἐφ' οὗ ἡ πρᾶξις τῆς συνόδου. Εἴ τις οὐ προσκυνεῖ τὰς ἀγίας εἰκόνας καὶ τὸν τίμιον σταυρὸν ἀνάθεμα. Ἀριστερᾷ ἐπὶ τοῦ τῆς δυτικῆς βάσεως τοῦ τελευταίου στερεώματος, ὅπερ κοσμεῖται ὁμοίως, ὡς καὶ τὸ προηγούμενον, ὑπὸ ἀστέρων καὶ ὀκτῶ προτομῶν διπτέρων ἀγγέλων, συμπληροῦται ἡ συνοδικὴ πρᾶξις. Αὕτη ἡ πίστις τῶν ἀποστόλων αὕτη ἡ πίστις τῶν Πατέρων αὕτη ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων, αὕτη ἡ πίστις τὴν οἰκουμένην ἐστήριξε. Κάτωθεν: Τοὺς φαυλιστὰς γὰρ τῆς Σῆς δόξης ἐξεμυκτήρισας τοὺς τολμητὰς κατὰ τῆς ἀγίας Εἰκόνης καὶ θρασεῖς δειλοὺς καὶ πεφευγότας ἀπέδειξας. Ἀνάθεμα. Μνήσθητι Κύριε τοὺς δούλους Σου Χαρίτων καὶ Ἰωάσαφ τοὺς Ἱερομονά.

Ὑπολείπεται ὁ δυτικὸς τοῖχος τῆς Ἐκκλησίας, ἀφε-

τηρία τοῦ ὁποίου λαμβάνεται ἡ σιδηρεᾶ πύλη τοῦ κυρίως ναοῦ, ἐκατέρωθεν τῆς ὁποίας ὑπάρχουσιν εἰκόνες ἀρχαῖαι, ἀριστερᾶ ὁ Ἰησοῦς Χριστός, καθήμενος ἐπὶ θρόνου, κρατῶν εὐαγγέλιον καὶ εὐλογῶν, ἄνωθεν δὲ τῶν ὤμων αὐτοῦ ἡ Θεοτόκος καὶ ὁ Προδόρομος. Ἐπὶ τῆς εἰκόνος ἀναγινώσκεται. **Ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Μέγας Ἀρχιερεὺς.** Ἐκατέρωθεν τῆς εἰκόνος αὐτοῦ κεῖνται οἱ 12 ἀπόστολοι ἐν μικρῷ σχήματι ἱκετεύοντες. Πλαγίως εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, ἧς ἄνωθεν δύο ἄγγελοι, ἐκατέρωθεν δ' αὐτῆς 12 μεγάλοι προφῆται, φέροντες εἰλητάρια, πλαγίως ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου Σάβα καὶ κύκλῳ τὰ θαύματα αὐτοῦ, κρατεῖ δὲ εἰς χεῖρας ναΐσκον καὶ εἰλητάριον, φέρον. **Ἀπαύστως Σάββα θεόφρον ὑπὲρ τῆς ποιμνης σου ἐκτενῶς οὖν δυσώπει.** Πλαγίως αὐτῆς ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου ὁρῶνται 14 εἰκόνες τοῦ ἀρχαίου εἰκονοστασίου. Δεξιᾷ τῆς πύλης ἀπαντᾷ ἑτέρα τῆς Θεοτόκου εἰκὼν καὶ πλαγίως εἰκὼν τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος Αἰκατερίνης, ἡ Ἀνάστασις καὶ ἑτέρα τῶν 40 μαρτύρων. Ἄνωθεν τῆς πύλης ἀκριβῶς μεγάλη εἰκὼν, ἡ Δευτέρα παρουσία τοῦ Χριστοῦ, οἱ ἅγιοι ἐπὶ νεφελῶν εἰς ὑπάντησιν τοῦ Κυρίου, ὁ παράδεισος καὶ οἱ 12 ἀπόστολοι ἐπὶ θρόνου καθήμενοι καὶ κρίνοντες τὰς 12 φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ, κάτωθεν δ' αὐτῶν τάφοι ἀνεωγμένοι, ἀπέναντι δὲ ὁ Ἀντίχριστος, ἐπὶ θρόνου, ὄρθιος, ἵνα ἀποκτείνῃ τὸν προφήτην Ἡλίαν, κάτωθεν δὲ ὁ Ἄδης, πῦρ ἀποπνέων καὶ ἐν μέσῳ ὁ Σατανᾶς. Ὁ δὲ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπαγγέλλει τὴν ἀπόφασιν τῆς δικαίας αὐτοῦ κρίσεως. Καὶ εἰς μὲν τοὺς ἁγίους λέγει. **Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν,** εἰς δὲ τοὺς ἀσεβεῖς. **Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον.**

Ἀριστερᾶ δὲ τῇ εἰσερχομένῳ ἡ πυρφόρος ἀνάβασις τοῦ Ἡλιοῦ καὶ ὁ προφήτης Ἐλισσαῖος, δεχόμενος τὴν μηλωτὴν Ἡλιοῦ, δεξιᾷ, ἡ ψυχοσωτήριος καὶ οὐρανόδρομος κλι-

μαξ, φέρουσα τὸν Ἰησοῦν, μεταξὺ δύο διπτερύγων ἀγγέλων, κρατοῦντα τῇ δεξιᾷ στέφανον καὶ ἐκατέρωθεν ἡ ἐπιγραφή. Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς· κάτωθεν δὲ κλίμαξ, ἧς ἐκατέρωθεν δύο ἄγγελοι ἐπὶ νεφελῶν. Δεξιᾷ ἕτερος ἄγγελος καὶ ἀριστερᾷ τρεῖς δαίμονες, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ τελευταίου δ' αὐτῶν ἐπιγράφεται ὁ δράκων, ὁ ὁποῖος κρατεῖ ἄνθρωπον ἐκτάδην κείμενον καὶ πρηνῇ καὶ ἐν τῷ στόματι τοῦ φλέγοντος Ἄδου ριπτόμενον. Ἐπὶ τῆς κλίμακος ἀνέρχονται τρεῖς κληρικοὶ ἀσκεπεῖς τὴν κεφαλὴν, δεξιᾷ δὲ φαίνεται Μονή, ἐφ' ἧς ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ἕξω τῆς θύρας τῆς ὁποίας ὁμὰς μοναχῶν βαδίζει πρὸς τὴν κλίμακα. Δεξιώτερον ὁ ἅγιος Ἀλύπιος ὁ Κιονίτης, κρατῶν εἰλητάριον. Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἄνω δὲ τῆς κλίμακος οἱ ὅσιοι Πατέρες, ὧν τρεῖς κρατοῦσιν εἰλητάρια 1) ὁ ἅγιος Ἰωάσαφ. Ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω 2) ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Τὰς ἐσπερινὰς ἡμῶν εὐχὰς πρόσδεξαι 3) ὁ ἅγιος Ἀντώνιος. μὴ ἅπαντα Σε μοναχε χορτασία κοιλία ὑποταγὴ μετ' ἐγκρατείας ὑποτάσσει τὸν Δαίμονα. Ἀπάντων προηγείται ὁ Ἰησοῦς Χριστός, αἶρων ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὧμου τὸν σταυρὸν καὶ κρατῶν τῇ δεξιᾷ εἰλητάριον. Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήτω μοι, δεξιώτερον δὲ αὐτῆς ὁ Χριστός, ἰώμενος τοὺς τυφλοὺς καὶ χωλοὺς ἐν τῷ Ἱερῷ, ἄνωθεν ἡ σκέπη τῆς Θεοτόκου, ἔνθα ἡ Θεοτόκος ἐπὶ νεφέλης κρατοῦσα τεμάχιον ὑφάσματος (ὀθόνην) μεταξὺ τῶν δύο ἐκτεταμένων αὐτῆς χειρῶν, ὧν ἐκατέρωθεν οἱ πρὸ καὶ μετὰ νόμον δίκαιοι. Κάτωθεν τῆς Παναγίας φέρεται τόπος ἐσωτερικοῦ ἐκκλησίας καὶ εἰκονοστασίου, πρὸ τῆς ὠραίας πύλης τοῦ ὁποίου διάκονος ἱστάμενος κρατεῖ εἰλητάριον. Στῶμεν καλῶς στῶμεν μετὰ φόβου, ἀριστερᾷ δὲ ἡ μετὰστασις τῆς Θεοτόκου.

Ἐν τῷ μύακι τοῦ Ἱεροῦ, πρὸς ἀνατολάς, ἐν μέσῳ, ἡ Θεοτόκος, ἥς ἐκατέρωθεν δύο Ἄγγελοι καὶ ἕτεροι δύο ἐκατέρωθεν. Δεξιᾷ τῆς Θεοτόκου ὁ Παντοκράτωρ, φέρων ἐν τῇ ἀριστερᾷ σφαῖραν καὶ σκῆπτρον καὶ ἀριστερᾷ ὁ Χριστὸς φέρων τὸν Σταυρόν, κρατοῦντες στέμμα ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς τῆς Θεοτόκου, ἥς ἄνωθεν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ἐκατέρωθεν δὲ ἴστανται ἀνδρομήκεις οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι. Δεξιᾷ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, κρατῶν εἰλητάριον καὶ γράφων. Δοκιμαζέτω ἄνθρωπος ἑαυτὸν καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω, ὁ Ἀπόστολος Ματθαῖος, εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς Εὐαγγέλιον, ὁ Ἀπόστολος Μάρκος, κρατῶν Εὐαγγέλιον, ὁ Ἀπόστολος Σίμων ὁ Κανανίτης, κρατῶν εἰλητάριον. Ἐν τούτῳ πιστεύομεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐξηλήθης, ὁ Ἰάκωβος ὁ Ζεβεδαίου, κρατῶν εἰλητάριον. Ἴδου ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμεν σοι, ὁ Θεοῦ, κρατῶν εἰλητάριον. Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου. Ἀριστερᾷ δὲ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, κρατῶν εἰλητάριον ἐν τῇ ἀριστερᾷ. Σὺ εἰ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ δύο κλειδας, ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης, κρατῶν Εὐαγγέλιον, ὁ Λουκᾶς, κρατῶν ἐπ' ἴσης Εὐαγγέλιον, ὁ Ἀνδρέας, κρατῶν εἰλητάριον. Εὐρήκαμεν τὸν Μεσσίαν ὃ ἐστι μεθερμηνευόμενον Χριστός, ὁ Βαρθολομαῖος, κρατῶν εἰλητάριον. Κύριε τί γέγονεν ὅτι ἡμῖν μέλλεις ἐμφανίζειν σεαυτὸν καὶ οὐχὶ τῷ κόσμῳ, ὁ Φίλιππος, κρατῶν εἰλητάριον, καλυπτόμενον ὑπὸ τῆς Ἀγίας Προθέσεως.

Περαιτέρω τοῦ μύακος, ἀριστερᾷ τοῦ Παντοκράτορος, ἔξ ἀπόστολοι ἀνδρομήκεις, ἔξ δ' ἕτεροι δεξιᾷ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, φέροντες ἅπαντες εὐαγγέλια κεκλεισμένα. Δεξιᾷ δὲ τῆς τοῦ Παντοκράτορος σειρᾶς εἶνε οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι Νικόλαος, Σίλβεστρος καὶ Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων, κρατοῦντες Εὐαγγέλια ἐν τῇ ἀριστερᾷ καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς εὐλογοῦντες. Ἀρι-

στερᾷ οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι Βασίλειος, Γρηγόριος καὶ Χρυσόστομος, κρατοῦντες Εὐαγγέλια ἐν τῇ ἀριστερᾷ καὶ εὐλογοῦντες διὰ τῆς δεξιᾶς. Ἄνω τῶν τελευταίων ὁ Χριστός, εὐλογῶν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ οἱ Ἀπόστολοι, διανέμοντες αὐτοὺς εἰς τὸν λαόν. Ἐναντι αὐτῶν ἡ Προβατικὴ Κολυμβήθρα καὶ ὁ παράλυτος αἰρων τὸν κράββατον αὐτοῦ. Ἐνταῦθα ὁ μύαξ φαίνεται διαιρούμενος εἰς δύο τμήματα, ὧν τὸ ἀνατολικώτερον εἶνε χαμηλότερον καὶ σχηματίζει οἶονεὶ τόξον ἀψίδος, ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς ὁποίας φέρεται μεγάλοις γράμμασιν, ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον. Ἅγιος Ἅγιος Ἅγιος Κύριος Σαββαὼθ πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης Σου. Κάτωθεν δὲ τῶν Ἱεραρχῶν τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς ἵσταται ὁ ἅγιος Ἀνθιμος ὁ Ἡσυχαστής, κρατῶν εἰλητάριον. Εἶπεν ὁ ἀββᾶς ἐγὼ ὅτε ἤμην νεώτερος καὶ ἐκαθήμην εἰς τὸ ἄντρον μου μέτρον προσευχῆς οὐκ εἶχον ἢ γὰρ νύξ μοι καὶ ἡμέρα προσευχή μου ἦν διὰ παντός πρὸς τὸν Θεόν μου, εἶτα ὁ ἅγιος Λάζαρος ὁ Γαλησιώτης, ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ ἐν τῷ Ἀθῷ ὁ Λαυριότης, ἀμφοτέρωι κρατοῦντες κουβούκλια, ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, κρατῶν δεξιᾷ σταυρόν, ἀριστερᾷ δὲ εἰλητάριον. Οἱ λέγοντες τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὴν μοναρχίαν τῆς θεότητος εἰς διαρχίαν τέμνουσιν, ὁ ἅγιος Φώτιος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, εὐλογῶν καὶ κρατῶν εὐαγγέλιον καὶ ὁ ἅγιος Μάρκος ὁ Ἐφέσου, κρατῶν σταυρόν, τῇ δὲ ἀριστερᾷ εἰλητάριον. Τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Δεξιᾷ δὲ ἐπὶ τῆς προεξοχῆς τοῦ μύακος παρὰ τὸν ἅγιον Ἀνθιμον, ὁ ἅγιος Πέτρος ὁ ἐν τῷ Ἀθῷ γυμνός, φέρων γενειάδα μέχρι γονάτων καὶ κρατῶν τῇ ἀριστερᾷ εἰλητάριον. Εἶπεν ὁ ἀββᾶς ἐγὼ γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρὸς μου γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι ἐκεῖ πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν μου τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, περιεζωσμένος δὲ ζώνῃ καὶ κάτωθι μνήσθητι Κύριε

τοὺς δούλους Σου Χαρίτωνος καὶ Ἰωάσαφ τοὺς Ἱερομονάχους.

Εἰς τὴν πρὸς ἀνατολὰς θυρίδα, ἔσωθεν, ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου. Δεξιᾷ μὲν ἡ Θεοτόκος, κρατοῦσα εἰλητάριον ἐν τῇ ἀριστερᾷ. Ἴδου ἡ δούλη Κυρίου γένοιτό μοι κατὰ τὸ ρῆμά σου, ἀριστερᾷ δὲ ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριήλ, κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς εἰλητάριον. Πνεῦμα Ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις τοῦ Ὑψίστου ἐπισκιάσει σε καὶ ἔχων τὴν δεξιὰν ὑψωμένην πρὸς τὸν οὐρανόν. Ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τῆς ἀψίδος τῆς θυρίδος ἀναγινώσκεται. Ἐξωγραφίσθησαν οἱ ἀπόστολοι ἐκ τῆς ἐλεημοσύνης τῶν ὀρθοδόξων προσκυνητῶν διὰ συνδρομῆς Ἰωάσαφ Ἱερομονάχου τοῦ Κρητὸς αὐλά Ἰουλίου 17, χεῖρ Μιχαήλ Ἱεροδιακόνου Χάννα καὶ Γεωργίου καὶ Γαβριήλ.

Ἐπὶ τῆς ἄνωθεν τῆς Ἀγίας Τραπέζης ἀψίδος, ἀμέσως ἔμπροσθεν τοῦ Εἰκονοστασίου, κάτω τῆς ἀριστερᾷ θυρίδος, ἀναγινώσκεται. **Δαπάνη Ἀνανίου μοναχοῦ απλ'.** Μεταξὺ δὲ τῶν τριῶν θυρίδων πρὸς ἀνατολὰς ἱστορεῖται ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου, ἄνωθεν δέ, ἐπὶ τῆς ὑέλου τῆς κεντρικῆς θυρίδος. Ἀλληλούϊα, Χαῖρε Νύμφη ἀνύμφευτε, κάτωθεν δέ. Ἀγίασον, Κύριε, τοὺς ἀγαπῶντας τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου σου. Δεξιᾷ δέ, κάτωθεν, ὁ Δαβίδ, κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς σκῆπτρον καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς εἰλητάριον. Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, ἀριστερᾷ δὲ ὁ προφήτης Ἡσαΐας, κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς εἰλητάριον. Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ.

Ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ Ἱεροῦ, ἐγγὺς τῆς δεξιᾷ αὐτοῦ πύλης, ἀναγινώσκεται. Τὸν παρόντα θεῖον ναὸν

ὠκοδόμησεν ὁ θεῖος πατήρ ἡμῶν Σάββας ὁ Ἁγιασμένος δι' ἐξόδων βασιλικῶν τοῦ αἰοιδίου καὶ κραταιοτάτου αὐτοκράτορος τῶν Ρωμαίων Ἰουστινιανοῦ τοῦ μεγάλου τῷ 529 σωτηρίῳ ἔτει.

Ἐν μέσῳ τοῦ Ἱεροῦ κεῖται ἡ Ἁγία Τράπεζα ἐστεγασμένη, ἄνωθεν δ' αὐτῆς ὑπάρχουσι πέντε μικροὶ τροῦλλοι ξύλινοι ἐπικεχρυσωμένοι. Πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς εἶνε ὁ Ἐσταυρωμένος, οὗ ἔμπροσθεν ἐπτάφωτος λυχνία. Ἐπὶ τοῦ τόξου, ἄνωθεν τῆς Ἀγίας Τραπέζης, ἀναγινώσκεται. Ἅγιος, Ἅγιος, Κύριος Σαββαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ ξυλίνου καλύμματος αὐτῆς. Ἐχρυσώθη ἡ παροῦσα Ἁγία Τράπεζα δι' ἐξόδων τοῦ ὁσιωτάτου Κυρίου Ἀζαρίου μοναχοῦ κανδηλάπτου ἐπὶ τῆς ἡγουμενίας τοῦ μοναχοῦ Παγκρατίου διὰ χειρὸς Δημητρίου Ζωγράφου 1818. Ἐν δὲ τῷ ἔμπροσθεν μέρει αὐτῆς. СΑΒΒΑΠР. СВ. Г. Т. А Δ Φ ΑΩΔ, ἐν δὲ τῷ νοτίῳ. Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Σάββα

προσκυνητοῦ С М τεκαδέλφων αὐτῶν αὐδ' Σεπτεμβρίου α' καὶ ἐν τῷ βορείῳ. Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Σάββα πρ. συμβ. τέκνων, ἀδελφῶν καὶ τῶν συγγενῶν αὐτῶν αὐδ' Σεπτ. α. Ἐναντι αὐτῆς, ἀριστερᾷ, κεῖται ἡ Ἁγία Πρόθεσις ξυλίνη ἐπικεχρυσωμένη, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ὁποίας ὀπισθεν ἀναγινώσκεται. Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Ἰωάσαφ ἱερομονάχου τοῦ Κρητός, 1831.

Πρὸς βορρᾶν ὑπάρχει θύρα, φέρουσα εἰς τὸ Διακονικόν, ἣτις ἔχει ὕψος μὲν δύο μ. πλάτος δὲ ἓν μ. περίπου. Ἐκατέρωθεν, ἀριστερᾷ μὲν, εἶνε ἐξωγραφημένη ἡ εἰς Αἴγυπτον φυγή, δεξιᾷ δὲ ἡ προσκύνησις τῶν Μάγων. Πλαγίως τῆς εἰς Αἴγυπτον φυγῆς εἶνε ὁ Προδρομος, κρατῶν Σταυρὸν καὶ εἰλητάριον. Ὁρᾷς οἷα πάσχουσιν, ὦ Θεοῦ Λόγε, οἱ πιστεύοντες εἰς σὲ τὸν πάντων Κτίστην. Περαιτέρω, ἀριστερᾷ, ὁ ὁσιος Ζωσιμᾶς καὶ Μαρία ἡ Αἰγυπτία, μετα-

λαμβάνουσα τῶν ἀχράντων Μυστηρίων. Ἐπεται ὁ Ἅγιος Σάβας, φέρων τὸ σχῆμα αὐτοῦ, καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς εὐλογῶν, εἶτα δὲ οἱ ἅγιοι Θεόδωρος ὁ Τύρων καὶ Θεόδωρος ὁ Στρατηλάτης, κρατοῦντες Σταυρὸν ἐν τῇ δεξιᾷ καὶ δόρυ ἐν τῇ ἀριστερᾷ, οἱ ἅγιοι μεγαλομάρτυρες Γεώργιος καὶ Δημήτριος, κρατοῦντες ὁμοίως Σταυρὸν καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ δόρατα, οἱ ἅγιοι Μηνᾶς καὶ Φανούριος, κρατοῦντες Σταυρούς. Δεξιᾷ ὁ Χριστός, φέρων τὸν Σταυρὸν ἐπ' ὤμου καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς κρατῶν εἰλητάριον. Ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος οὗτος σωθήσεται. Πλαγίως αὐτοῦ ὁ Νιπτήρ καὶ δεξιᾷ ὁ προφήτης Ἡλίας, κρατῶν εἰλητάριον. Κύριε τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν.

Περαιτέρω εἶνε ἡ ἁγία μεγάλη Πρόθεσις, ἐν ἣ γίνεται ἡ προσκομιδὴ κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτὰς καὶ εἶνε ἐξωγραφημένη. Ἐν τῷ βάθει ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐντὸς τοῦ Ἀγίου Ποτηρίου εὐλογῶν. Ἐκατέρωθεν οἱ δύο Ἀρχάγγελοι Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ ἐπὶ σανίδων, κρατοῦντες εἰλητάρια καὶ ἐν μὲν τῷ τοῦ Μιχαήλ. Ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους, ἐν δὲ τῷ τοῦ Γαβριήλ. Πρόσωπον δὲ Κυρίου ἐπὶ ποιοῦντας κακά. Ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, καθήμενος γράφει τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Ἐπὶ δὲ τοῦ βορείου τοίχου ὁ Εὐαγγελιστὴς Μάρκος, καθήμενος ἐπ' ἴσης γράφει τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. Ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡς γέγραπται, ἐν τοῖς προφήταις. Ἰδού.... Ἐπὶ δὲ τοῦ δυτικοῦ ὁ Ματθαῖος, καθήμενος μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ. Ἐπὶ δὲ τοῦ βορειοδυτικοῦ στύλου. Ἐξωγραφίσθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος οὗτος Ναὸς τῶν ἁγίων ἐνδόξων μεγάλων τεσσαράκοντα μαρτύρων παρὰ τοῦ ὀσιωτάτου ἐν Ἱερο-

μονάχοις Κυρίου Γρηγορίου Χαλδαίου + καὶ ἐκ τῆς ἐλεημοσύνης τῶν ὀρθοδόξων προσκυνητῶν + διὰ συνδρομῆς τοῦ ἐλαχίστου ἐν Ἱερομονάχοις Ἰωάσαφ Κρητός· διὰ χειρὸς Μιχαήλου Ἱεροδιακόνου Χάνα Γαβριήλ καὶ Γεωργίου, υἱῶν τοῦ Δημητρίου Παράγγι τοῦ ζωγράφου ἐν ἔτει 1837 Νοεμβρίου ι'. Ἐπὶ δὲ τοῦ νοτίου τοίχου, ἄνωθεν τῆς θύρας τῆς εἰσόδου, εἶνε ὁ Λουκάς καθήμενος μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. Ἐπειδὴ περ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἐμοὶ πραγμάτων.

Ἀριστερᾷ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ εἶνε εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, φερούσης τὸν Χριστόν, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. Ἡ ἐλεοῦσα τοῦ Κύκκου καὶ Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ οὐ ἔνεκεν ἔχρισέ με. Ἐντὸς τοῦ Διακονικοῦ τούτου φυλάττονται τὰ ἱερὰ ἅμφια. Τὸ Διακονικὸν τοῦτο ἦν ἄλλοτε ἐπ' ὀνόματι τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα μαρτύρων, ὅτε, κλεισθείσης τῆς εἰς τὸ Ἱερὸν ἀγοῦσης θύρας, ἀνεφύχθη ἄλλη ἔξωθεν, ὡς τοῦτο ἐξάγεται ἐξ ἐπιγραφῆς, ἀναγινωσκομένης ἐπὶ τοῦ βορειανατολικοῦ τοίχου ἐν μέσῳ τοῦ Ἱεροῦ. Σημεῖωσαι ὅτι ὁ θεῖος οὗτος ναὸς ἦτο τὸ πάλαι ἡ ἀγία πρόθεσις τοῦ μεγάλου ναοῦ. Ὑστερον δὲ κλείσαντες τὴν θύραν ὅπου πηγαίνει εἰς τὸ Ἱερὸν ἀνοίξαντες ἄλλην ἀπ' ἔξω καὶ ὠνομάσθη τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων καθὼς ὁρᾶται ἀντίκρυ. Τώρα δὲ σφάλησαντες τὴν ἔξω θύραν ἀνοίχθη τοῦ ἱεροῦ, καὶ ἔγινε καθὼς ἦτο καὶ τὸ πάλαι. Τὰ δὲ μάρμαρα ὅπου εἶναι ὅλος ὁ ναὸς ἐστρωμένος ἠγοράσθησαν παρὰ τοῦ πανοσιωτάτου Κυρίου Διονυσίου Φιλιπποπολίτου. Αἱ δὲ μαῦραι πλάκες ἐφέρθησαν δι' ἐξόδων τῶν εὐλαβεστάτων τούτων συνδρομητῶν. Τοῦ πανοσιωτάτου Κυρίου Ἀνθίμου γραμματικοῦ, τῶν πανοσιωτάτων Ἀρχιμανδριτῶν Σωφρονίου, Βενιαμίν, Ἰακώβου καὶ Γερασίμου. Τὸ δὲ ἔξοδον τῶν μαστόρων καὶ ἐργατῶν

ἐδόθη ἀπὸ τὸ κοινὸν διὰ χειρὸς τοῦ Μακαριωτάτου Δεσπότη μου Κυρίου Κυρίλλου. Μνήσθητι, Κύριε, καὶ τῶν δουλευσάντων καὶ συνδρομισάντων Ἀμήν. ΑΩΜΗ'. Ἰουνίου 10 ¹⁾).

γ)

Ὁ βόρειος Νάρθηξ τῆς Ἐκκλησίας

Ἐξελθόντες ἐκ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς βορείου πύλης εὐρισκόμεθα ἐν τῷ βορείῳ νάρθηκι. Ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου αὐτοῦ ἱστορεῖται εἰκὼν τῆς Θεοτόκου μεγάλη, ἐκατέρωθεν δ' αὐτῆς δέκα Προφῆται, φέροντες εἰλητάρια. Πλαγίως οἱ 24 οἴκοι τῆς Θεοτόκου κατ' ἀλφάβητον. Ἄνωθεν αὐτῆς δύο Ἄγγελοι, κρατοῦντες στέμμα, ἡ δὲ Θεοτόκος κρατοῦσα στάχυν καὶ σκῆπτρον καὶ ὁ Χριστός, κρατῶν σφαῖραν καὶ σκῆπτρον. Ἐμπροσθεν αὐτῆς δύο Ἄγγελοι, κρατοῦντες εἰλητάριον. Θεομήτορ μητροπάρθενε κόρη ἡ μόνη πάντων τῶν ἀγαθῶν αἰτία καὶ προσδοκία τῆς ἡμῶν

¹⁾ Ὁφείλω, ἵνα ἐκφράσω τὴν βαθεῖάν μου εὐγνωμοσύνην τῷ ἐκ Κυθίων τῆς Ἑλλάδος καταγομένῳ ἀρίστῳ Μοναχῷ κ. Παντελεήμονι, ἀπὸ τριῶνonta καὶ ἑξ ἑτῶν ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ Μονῇ μονάζοντι, ὅστις μετὰ περισσῆς προθυμίας ἐβοήθησέ μοι ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Θεοτόκου τοιχογραφιῶν καὶ εἰκόνων, μετ' ἄκρας συνεργασθεῖς ἀφροσύσεως καὶ μεταδούς μοι πᾶσαν σχετικὴν πρὸς τὴν Μονὴν πληροφορίαν. Ὡν δὲ γνώστης τῆς ζωγραφικῆς συνετέλεσεν, ὥπως διὰ νέων τοιχογραφιῶν συμπληρωθῶσι τὰ ὑπάρχοντα κενὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ταύτῃ καὶ ἀνακαινισθῶσιν αἱ πεπαλαιωμένοι τοιχογραφίαι ὑπὸ καλοῦ ζωγράφου, διὰ συνδρομῆς αὐτοῦ τε καὶ τινων Ἀδελφῶν καὶ Πατέρων· τὸ ἔργον δὲ τοῦτο, ἀρξάμενον ἐν καιρῷ τοῦ δεινοῦ παγκοσμίου πολέμου, συνεπληρώθη μετὰ τετραετῇ ἐργασίᾳ κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1920. Ἐπειδὴ δὲ ἀπῆλθον ἐξ Ἱερουσαλὴμ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ 1919 ἔτους, προσκληθεῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ τῆς Α. Θ. Μ. τοῦ Πάπα καὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Κ. Κ. Φωτίου, καὶ μὴ δυνηθεῖς ἔκτοτε, ἵνα ἀπέλθω εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ εἰς τὴν Λαύραν τοῦ Ἁγίου Σάβα, ὥπως περιλάβω ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν τοιχογραφιῶν, τὰς προστεθείσας νέας πρὸς συμπλήρωσιν αὐτῆς, παρεκάλεσα τὸν Ἀρχιμ. κ. Ἀρσένιον Κακογιάννην, προϊστάμενον τὰ νῦν τῆς ἐν Καίρῳ Ἐκκλησίας τῶν ἁγίων Κοινσταντίνου καὶ Ἑλένης, διατρίβοντα τότε ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἵνα ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τοῦτο. Οὗτος δέ, προφρόνως ἀναδεχθεὶς τὸ ἔργον, μετέβη εἰς τὴν Μονὴν καὶ περιγράψας αὐτὰς ἀπέστείλε μοι διὰ πρώτης εὐκαιρίας. Ἐπὶ τούτῳ δ' ἐκφράζω αὐτῷ τὴν βαθεῖάν μου εὐγνωμοσύνην.

σωτηρίας σκέπε καὶ σῶζε ἐκ παντὸς ἐναντίου τὴν
ποιήνην σου καὶ τὸν λαόν σου, ὡς καὶ τὸν πατέρα
ἡμῶν καὶ Πατριάρχην εἰς ἐτῶν πλείστων περιόδους.
Ἐνωθεν τῆς Θεοτόκου ὁ ἀναρχος Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα
τὸ Ἅγιον καὶ δύο Ἄγγελοι, κρατοῦντες εἰλητάρια καὶ
τοῦ μέν. Χαῖρε ὅτι ὑπάρχεις βασιλέως καθέδρα, χαῖρε
ὅτι βαστάζεις τὸν βαστάζοντα πάντα τοῦ δέ. Χαῖρε
τὸ στέφος τῆς ἐγκρατείας. Ἐτέρα ἐπιγραφὴ ἀριστερᾷ
τῆς Θεοτόκου. Ρόδον τὸ ἀμάραντον, χαῖρε ἡ μόνη βλα-
στήσασα τὸ μῆλον τὸ εὖοσμον, χαῖρε ἡ τέξασα καὶ
ἐτέρα δεξιᾷ αὐτῆς. Στάχυν ἡ βλαστήσασα τὸν θεῖον.
Πλαγίως, δεξιᾷ, ὁ ἅγιος Σωφρόνιος, Πατριάρχης Ἱεροσο-
λύμων, καὶ πλαγίως ὁ ἅγιος Ἰάκωβος, ὁ Ἀδελφόθεος. Πλα-
γίως τὸ Ἅγιον Κουβούκλιον καὶ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χρι-
στοῦ, περαιτέρω ἡ Σταύρωσις καὶ ἡ Ταφή, ἡ σφαγὴ τῶν
Πατέρων. Περαιτέρω, ἐγγὺς θυρίδος, βλεπούσης εἰς τὸν
Ναόν, οἱ ἅγιοι Ξενοφῶν, Ἀρχάδιος καὶ Ἰωάννης, κρατοῦν-
τες εἰλητάρια. Καὶ τοῦ μέν Ξενοφώντος. Μὴ ἐξουθένει
γέροντας, ἐὰν βουλευθῶσιν ἐλθεῖν εἰς τὸν κόπον τοῦ
μοναχικοῦ βίου, τοῦ δὲ ἁγίου Ἰωάννου. Θησαυρός ἐστὶ
μοναχῶ ἡ ἐκούσιος ἀκτημοσύνη καὶ τοῦ Ἀρχαδίου.
Ὁ Θεὸς ἀνέχεται τὰς ἀμαρτίας τοῦ κόσμου, τὰς δὲ
τῆς ἐρήμου οὐκ ἀνέχεται. Ἐνωθεν δὲ τῆς θυρίδος. Ὁ
πανοσιώτατος κύριος Θεοφάνης ὁ ἐκ Προύσης, ὁ
Καμαράσης τοῦ Πατριαρχείου, διὰ ψυχικὴν του σωτη-
ριαν ἀνεκαίνισε καὶ ἐκαλλώπισε τὸν παρόντα νάρ-
θηκα τῆς ἐκκλησίας, τὸν ἐμεγάλωσε, τὸν ἐσοβάτισεν,
τὸν ἐπλακόστρωσε, καὶ τὸν ἐζωγράφησεν, ἥνοιξε μεγα-
λειτέρως καὶ τὰς δύο πόρτας τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν
ἐξώθεν τοῦ νάρθηκος. Ἐκτισεν ἐπάνωθεν τοῦ νάρ-
θηκος τρεῖς ὀτάδες. Μνήσθητι, Κύριε, αὐτοῦ τε καὶ
πάντων τῶν ἐλεούντων καὶ συνδραμόντων ἐν τῇ ἁγίᾳ
μονῇ ταύτῃ, ἀμὴν αὐμὲν 1849 Ἰουλίου 25. Περαιτέρω

τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως ἐν δώδεκα ἄρθροις, εἶτα ὁ ἅγιος Κοσμάς, κρατῶν εἰλητάριον. Βουλὴν προαιώνιον ἀποκαλύπτων σοι Κόρη Γαβριήλ ἐφέστηκε, σὲ κατασπαζόμενος καὶ φθεγγόμενος, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, φέρων εἰλητάριον. Ποίαν σοι ἐπάξιον ᾠδὴν ἡ ἡμετέρα προσοίσει ἀσθένεια, εἰ μὴ τὴν χαρμόσουν, ἣν Γαβριήλ ἡμᾶς ἐμυσταγώγησεν.

Περαιτέρω ἡ βόρειος πύλη τῆς Ἐκκλησίας, ἥς ἄνω ὁ Εὐαγγελισμός, πρὸ δὲ τῆς Θεοτόκου ἐν βιβλίῳ ἀνοικτῷ ἀναγινώσκεται. Ἴδου ἡ δούλη, Κύριε, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ρῆμά σου. Περαιτέρω ὁ Ἅγιος Σάβας, κρατῶν ναῖσκον καὶ εἰλητάριον. Τὸ στερέωμα τῶν ἐπὶ σοὶ πεποιθότων στερέωσον, Κύριε, τὴν ἐκκλησίαν, ἣν ἐκτίσω τῷ τιμίῳ σου αἵματι, εἶτα ὁ ἅγιος Εὐθύμιος, εὐλογῶν καὶ κρατῶν εἰλητάριον. Ἀδελφοὶ τὰ ὄπλα τοῦ Χριστοῦ ¹⁾ ἡ μελέτη ἐστί, ἡ διάκρισις, ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ἡ κατὰ Θεὸν ὑπακοή. Ἐπὶ δὲ τοῦ βορείου τοίχου, ἐγγὺς τῆς μεγάλης τῆς Θεοτόκου εἰκόνης, οἱ ἅγιοι Πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιος καὶ Κύριλλος, περαιτέρω ὁ ἅγιος Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων, εἶτα δὲ μεγάλη θυρὶς καὶ θύρα, ἄγουσα εἰς τὸ ἐστιατόριον τῶν Πατέρων καὶ εἰς τὸ δῶμα, ἐξ οὗ βλέπει τις τὸν πυθμένα τοῦ χειμάρρου ἀπὸ ὕψους 180 μέτρων, εἶτα δὲ ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ Γραπτός, κρατῶν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰλητάριον. Εἵτις οὐ προσκυνεῖ τὸν Κύριον ἡμῶν εἰκόνι περιγραπτὸν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἥτω ἀνάθεμα, ὁ ἅγιος Θεοφάνης, κρατῶν τὸ ἅγιον Μανδύλιον καὶ εἰλητάριον. Τῶν τὴν ἑνσαρκον τοῦ Θεοῦ Λόγου παρουσίαν λόγῳ, στόματι, καρδίᾳ καὶ νῷ, γραφῇ τε καὶ εἰκόσιν ὁμολογούντων αἰωνία ἡ μνήμη, ὁ ἅγιος Ἀβραάμ, κρατῶν εἰλητάριον. Μακάριος ἀνὴρ ὃς ἐν προφότητι εἵλκυσε τὸν ζυγὸν τοῦ δεσπότου Χριστοῦ ἐπὶ τέλους. Ὅπισθεν δὲ τῆς θυρίδος ὁ ἀσπασμὸς

¹⁾ Ἀντὶ τοῦ μοναχοῦ.

τῆς Θεοτόκου μετὰ τῆς Ἑλισάβετ, ὁ ἅγιος Παῖσις, κρατῶν εἰλητάριον. Τὸ καθέζεσθαι καλῶς ἐν τῷ κελλίῳ ἐμπίπλησι τὸν μοναχὸν παντὸς ἀγαθοῦ, ὁ ἅγιος Θεοδόσιος ὁ Κοινοβιάρχης, εὐλογῶν καὶ κρατῶν εἰλητάριον. Ὁ καθημένος εἰς κοινόβιον ὀφείλει πάντα ὡς ἓνα βλέπειν. Τὸ στερέωμα τοῦ Νάρθηκος κοσμεῖται δι' ἀστέρων, ἐν οἷς 12 διπτέρυγες ἄγγελοι, ἐν μέσῳ δὲ καὶ ἀπέναντι τῆς θύρας, τῆς κατερχομένης εἰς τὴν Τράπεζαν τῶν Πατέρων, σταυρὸς ἐνὸς καὶ ἡμίσεος μέτρου, ἔχων βάσιν πρὸς ἀνατολάς. Ἐκατέρωθεν τούτου διήκουσι μέχρις ὑπερθεν τῶν πτερύγων αὐτοῦ δύο ράβδοι, ἐπὶ μιᾷ τῶν ὁποίων σπόγγος, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας δόρυ. Τὸν σταυρὸν περιβάλλουσιν ἕξ ἄγγελοι διπτέρυγες. Ἄνω δ' αὐτοῦ, ἐπιγέγραπται INBI, ἄνω καὶ μεταξὺ τῶν πτερύγων ΙΣ ΧΣ κάτω δὲ NI KA. Ὑπερθεν δὲ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Σταυροῦ. Σταυρὸς ὁ φύλαξ πάσης τῆς οἰκουμένης καὶ ἐκατέρωθεν. Κωνσταντῖνε ἐν τούτῳ νίκα. Ἐν τῷ νάρθηκι τούτῳ πίνουσιν οἱ Πατέρες τὸν καφὲν μετὰ τὴν θεϊαν λειτουργίαν.

δ)

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Νικολάου

Ἐκ τοῦ βορείου νάρθηκος, διὰ θύρας ὁρώσης πρὸς δυσμὰς, ἐπιστρέφομεν εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἁγίου, οὗ ἀπέναντι, πρὸς βορρᾶν, εἶνε μέγα σπήλαιον, ὅπερ ἄλλοτε ἦν κατοικία τοῦ Ἁγίου Σάβα καὶ ὅπερ οὗτος μετέτρεψεν εἰς Ἐκκλησίαν, ἣτις ἐκλήθη Θεόκτιστος. Ἄνω τοῦ ἐξωτερικοῦ νάρθηκος, περιβαλλομένου ὑπὸ κιγκλίδων, ἀναγινώσκεται. Ἰδρύθη οὗτος ὁ νάρθηξ διὰ δαπάνης τοῦ ἐν μοναχοῖς Ἀνανίου Βλάχου ἐν ἔτει 1893, Ἰουνίου. Σύγκειται δὲ ἐκ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἐκ τοῦ ἐξομολογηταρίου, κειμένου δεξιᾷ τοῦ Ἱεροῦ, ἔχοντος ἔξωθεν ἰδίαν θύραν, ἐκ τοῦ παρεκκλησίου, τοῦ ἀφιερωμένου εἰς τὴν

μνήμην τῶν ἐν τῇ Λαύρᾳ ἀναιρεθέντων Πατέρων καὶ ἐκ τοῦ σπηλαίου, τοῦ περιλαμβάνοντος τὰ ὁστὰ αὐτῶν. Ὑπεράνω δὲ ὑπάρχει ἕτερον, ἐν ᾧ ἐναποτίθενται πεπαλαιωμένα ἱερὰ ἄμφια καὶ σκεύη. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο ἔχει μῆκος μὲν 9 μ. καὶ 90 ἐκ. περίπου, πλάτος δὲ περὶ τὰ 6 μ. καὶ 37 ἐκ. Δεξιᾷ τοῦ Ἱεροῦ εἶνε τὸ ἐξομολογητᾶριον, ἐν ᾧ ἐξομολογοῦνται οἱ Πατέρες καὶ ἐν ᾧ ὑπάρχει κολυμβήθρα μεγίστη δι' ἄνδρας. Ὑπεράνω τῆς θύρας ἐσφύζοντο ἄλλοτε ἵχνη Παντοκράτορος ἐπὶ θρόνου μετὰ τῆς Παναγίας ἀριστερᾷ καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου δεξιᾷ. Κάτωθεν δ' αὐτῶν, δεξιᾷ, ἦν ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος ἐνηγκαλισμένοι μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ βάθει καὶ ἀριστερᾷ Ἄγγελος, φέρων ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὄμου ράβδον, παρ' αὐτῷ δὲ μοναχὸς λευκοπώγων καὶ λευκόθριξ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς εὐλογῶν, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατῶν βιβλίον καὶ μεγάλην ράβδον σχήματος Τ. Ἐκ δὲ τῆς ἐπιγραφῆς ἐσφύζοντο ἄλλοτε αἱ λέξεις ὁ ἅγιος καὶ τὰ γράμματα ΓΙ. Τὸ εἰκονοστάσιον φέρει τὴν Σταύρωσιν, ἧς ἐν τέλει ἐμφανίζονται τὰ σύμβολα τῶν Εὐαγγελιστῶν καὶ κάτωθεν ὑπὸ τὸν βοῦν τοῦ Μάρκου τὸ κρανίον τοῦ Ἀδάμ. Κάτωθεν αὐτῆς οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι. Ἐν τῷ κέντρῳ αἱ Δεσποτικαὶ εἰκόνες τοῦ Κυρίου, τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Προδρόμου. Κάτωθεν δέ, ἐπὶ ζώνης, διηκούσης δι' ὅλου τοῦ εἰκονοστασίου, ἀναγινώσκεται. Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης, ὅτι πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος (Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος) χαῖρε ὅτι βαστάζεις πάντα (Κύριος Σαββαώθ), ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν εὐπρέπειαν ἐνεδήσατο (πλήρης ὁ οὐρανός). Σὺ εἰ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Μετανοεῖτε ἥγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, Μύσας ὁ χρυσοῦς Ἰωάννης τὸ στόμα ἀφῆκεν ἄλλο τὰς βίβλους στόμα.

Δεξιᾷ τῆς Ὠραίας Πύλης εἶνε ἡ εἰκὼν τοῦ Κυρίου, τοῦ Προδρόμου, τοῦ ἁγίου Νικολάου, τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, ἡ φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ καὶ πρὸς νότον ὑπὸ

τὴν θέσιν τοῦ Σταυροῦ, ἡ ἐπιγραφή. + **χειρ Παναρέτου**
αχξθ=1669, οἱ ἅγιοι Ἀντώνιος καὶ Θεοδόσιος ἐν Κιέβῳ
 τῆς Ρωσίας. Κάτωθεν δὲ οἱ ἅγιοι μάρτυρες Θεόδωρος,
 Γεώργιος καὶ Δημήτριος, οἱ ἅγιοι ἱεράρχαι Πέτρος, Ἀλέ-
 ξιος καὶ Ἰωάννης, οἱ ἅγιοι Μητροφάνης, Ἀθανάσιος καὶ
 Τύχων. Κάτωθεν τοῦ ἁγίου Νικολάου ὁ ἅγιος Διονύσιος
 Ἀρεοπαγίτης καὶ ἐκατέρωθεν ὁ Ἅγιος Σάβας καὶ ὁ ἅγιος
 Ἰωάννης ὁ Λαμασκηνός.

Ἀριστερᾷ τῆς ὠραίας Πύλης ἡ Θεοτόκος, ἡ πύλη τοῦ
 Ἱεροῦ μετὰ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, πατοῦντος τὸν διά-
 βολον ἐν ἀλύσεσι καὶ κρατοῦντος ἐν τῇ δεξιᾷ ρομφαίαν καὶ
 πρὸς τὸν τοῖχον ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου Μητροφάνους καὶ
 κάτωθεν ἡ ἁγία Ἄννα, φέρουσα τὴν Θεοτόκον, ἥτις φέρει
 τὸν Κύριον. Κάτωθεν τῆς εἰκόνης τῆς Θεοτόκου ἡ Κλῆ-
 μαξ τοῦ Ἰακώβ, ἥτις εἶνε λίαν ἐνδιαφέρουσα. Ἡ αὐτὴ
 εἰκὼν εὐρίσκεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Μονῆς τοῦ τιμίου
 Σταυροῦ, ἐν ᾗ ὁ Ἰακώβ κεῖται δεξιᾷ πρηνὴς καὶ στη-
 ρίζει τὴν γεροντικὴν αὐτοῦ κεφαλὴν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χει-
 ρός, ἐν ᾗ ἡ δεξιὰ ἐκτείνεται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἐνταῦθα
 ὅμως ὁ Πατριάρχης οὗτος εἶνε νέος, κεῖται ἐπὶ τῆς μιᾶς
 πλευρᾶς πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἐστραμμένος, τὸ δεξιὸν γόνυ ἔχων
 κεκαμμένον καὶ τὸν δεξιὸν βραχίονα ἐπ' αὐτοῦ. Ἡ κεφαλὴ
 πίπτει πρὸς τὸν δεξιὸν ὄμον, ὁ δὲ ἀριστερὸς βραχίων κάτω
 καὶ ἡ χεὶρ κρατεῖ νωθρῶς τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ράβδον. Ὅπι-
 σθεν τοῦ κοιμωμένου ὑψοῦται γιγαντιαῖον δένδρον, οὗτι-
 νος τὸ φύλλωμα εἶνε βαθύς πρασινωποῦ χρώματος. Τὸ
 κάτω ἡμῖς τῆς εἰκόνης πληροῦται χώρου ἐκ τρούλ-
 λων πρὸς τὸ βάθος καὶ τοῦ ἡλίου, ὅστις ἀνατέλλει δεξιᾷ
 ὀπισθεν τῶν ἱερέων. Διὰ μέσου τῆς εἰκόνης ἡ κλῆμαξ ἐγεί-
 ρεται ἀριστερᾷ ἐντὸς νέφους, ἐν ᾗ ὁ Θεὸς φαίνεται ὡς
 γέρον μετὰ ἐξέχοντος μετώπου, τὴν μὲν ἀριστερὰν ἔχων
 ἐπὶ παγκοσμίου σφαίρας, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς εὐλογῶν. Περὶ
 αὐτὸν δὲ ἵπτανται Ἄγγελοι ἐπὶ χρυσοῦ ἐδάφους. Ἐπὶ τῆς

κλίμακος ἴστανται τέσσαρες Ἄγγελοι, ὁ κατώτερος Ἄγγελος τίθησι τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ τῆς κλίμακος καὶ βλέπει πρὸς τὰ ἔμπροσ, ὁ δεύτερος ἀνέρχεται, κλίνει πρὸς τὰ ἔμπροσ καὶ κρατεῖ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα πρὸς τὸ στήθος. Ὁ τρίτος ἀνερχόμενος στρέφεται πρὸς τὰ ὀπίσω μετὰ ἐρωτηματικοῦ τινος κινήματος ἢ προσκλήσεως πρὸς τὸν Ἰακώβ. Ὁ τέταρτος ἀνέρχεται πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ εἰκὼν αὕτη εἶνε κατεσκευασμένη διὰ ζωηρῶν χρωμάτων καὶ εἶνε ἴσως τοῦ 16ου αἰῶνος.

Ἐν τοῖς Βημοθύροις, ἐν τῷ ἀριστερῷ φύλλῳ, ἄνωθεν, ἡ ὕψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, κατωτέρω ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος, κρατῶν Σταυρὸν καὶ ὀπισθεν αὐτοῦ ὁ ἅγιος Σπυρίδων, κρατῶν ἐν τῇ ἀριστερᾷ εἰλητάριον. **Φῶς ὁ πατήρ, φῶς ὁ Υἱός, φῶς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.** Πρὸς τὰ κάτω ὁ Πατριάρχης Σωφρόνιος, οὗ ἔμπροσθεν διάκονος, θυμῶν αὐτόν. Ἐπὶ δὲ τοῦ δεξιοῦ φύλλου, ἄνωθεν, ἡ Εὐρεσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, κάτωθεν δὲ ἡ ἀγία Ἑλένη καὶ ὀπισθεν αὐτῆς ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος. Ἡ ἀγία Ἑλένη κρατεῖ τὸ Κουβούκλιον, οὗ ἄνωθεν εἰλητάριον. **Τὸ στερέωμα τῶν ἐπὶ σοὶ πεποιθότων στερέωσον, Κύριε, τὴν Ἐκκλησίαν,** κάτωθεν δὲ ὁ Πατριάρχης Θεοφάνης, οὗ ἔμπροσθεν διάκονος, θυμῶν αὐτόν. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Ὁραίας Πύλης ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. **Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς.** Κάτω τοῦ ἀριστεροῦ τῶν Βημοθύρων φύλλου ἀναγινώσκεται ἡδε ἡ ἐπιγραφή. **Ἀνεκαινίσθη ὁ θεὸς οὗτος καὶ πάνσεπτος ναὸς καὶ ἐγκαινιάσθη εἰς τὸ ὄνομα τῶν ἁγίων ἐνδόξων μεγάλων βασιλέων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης διὰ συνδρομῆς καὶ δαπάνης τοῦ παναγιωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων κυρίου Σωφρονίου εἰς μνημόσυνον αἰώνιον αὐτοῦ τε καὶ τῶν γονέων αὐτοῦ.** Ἐν ἔτει ἑπτακισχιλιοστῷ ἑκατοστῷ δεκάτῳ ἕκτῳ ἐπὶ τῆς βασιλείας Σουλτὰν Ἀχμέτ. Ἡ ἐπιγραφή αὕτη ξενίζει,

ἐκ πρώτης ἐπιβολῆς, τὸν ἀναγινώσκοντα, διότι οὐδεμίαν ἔχει ἀναφορὰν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου. Τὰ Βημόθυρα ταῦτα ἔκειντο ἄλλοτε ἐν τῇ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐκκλησίᾳ τῶν ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης ἐν τῷ Μεγάλῳ ἑλληνικῷ Μοναστηρίῳ, παραδόξως δέ, ἄγνωστον πότε, μετενεχθέντα ἐν τῇ Λαύρᾳ, ἐτέθησαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ.

Κάτωθεν τῆς εἰκόνης τοῦ Κυρίου ἀπαντᾷ εἰκὼν τῆς ἐκ τοῦ κόσμου ἐξόδου τῆς ψυχῆς. Ἀριστερᾷ μὲν, πρὸς τὰ ἄνω, οἱ χοροὶ τῶν Ἀρχαγγέλων καὶ ἡ οὐράνιος δόξα καὶ κατωτέρω ὁ παράδεισος, φέρων τεῖχος μετὰ πύργων, δεξιᾷ δὲ ἡ Ἁγία Τριάς, κατωτέρω ὁ οὐρανός, μετὰ τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης καὶ τῶν ἀστέρων μετὰ χειρός, φερούσης τὴν ἐπιγραφὴν. Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ἐπείνασα γὰρ καὶ ἔδω.... Κλίμαξ δὲ ὑψοῦται ἀπὸ τῆς κλίνης τοῦ τεθνεῶτος πρὸς τὸν οὐρανόν, ἕκαστος δὲ Ἄγγελος κρατεῖ διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς τὴν ψυχὴν τοῦ μεταστάντος, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς εἰλητάριον. Καὶ τοῦ μὲν τοῦ πρὸς τὰ ἄνω Ἀγγέλου εἰληταρίου. Ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, τοῦ κατωτέρου. Ἡ ταπεινώσις καὶ ἡ ἀγάπη, τοῦ κατωτέρου. Ἡ ἐλεημοσύνη καὶ δικαιοσύνη, τοῦ κατωτέρου. Ἐξομολόγησις καὶ δάκρυα καὶ ἀγάπη, τοῦ κατωτέρου. Παρθενία καὶ σωφροσύνη, κατωτάτῳ δὲ ὁ διάβολος, κρατῶν εἰλητάριον. Ἀπιστία καὶ ἀσπλαγχνία καὶ πλεονεξία καὶ λαιμαργία. Ἐν δὲ τῇ ἀπέναντι τῆς κλίμακος σειρᾷ, ἄνωθεν, διάβολος, κρατῶν εἰλητάριον. Ὑπερηφανία καὶ μάχη, τοῦ δευτέρου. Φιλαργυρία καὶ ἀπιστία καὶ ψεῦδος, τοῦ ἄλλου. Βλασφημία καὶ θυμός καὶ τοῦ τελευταίου. Ἀρσενοκοιτία καὶ πορνεία. Ὅπισθεν τῶν διαβόλων πλῆθος πολὺ διαβόλων. Ἄνωθεν τῆς κλίνης ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαήλ, κρατῶν σπάθην διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ εἰλητάριον διὰ τῆς ἀριστερᾶς. Πίστις, ἐλπίδες, μετάνοια, δάκρυα, ἐξομολόγησις. Ἐμπροσθεν δὲ τοῦ Μιχαήλ ἐπὶ τῆς

κλίμακος, πρὸς τὰ ἄνω, ἡ ἐπιγραφὴ. Ἡ φοβερὰ ὥρα ἀναβάσεως πρὸς οὐρανὸν τῶν ψυχῶν, κατωτέρω δέ. "Ἐξοδος τῆς ψυχῆς τοῦ πλουσίου." Ἐμπροσθεν τοῦ Μιχαὴλ ὁ Ἄγγελος φύλαξ τῆς ψυχῆς καὶ ὁπισθεν ὁ ἄδης. Ἐν δὲ τῇ κατωτάτῃ ἀριστερᾷ ἄκρῳ. Οὐδεὶς μοι τότε βοηθήσει οὐ πατήρ, οὐ μήτηρ, ἢ ἐξ ἔργων. Κάτωθεν δὲ τῆς εἰκόνης τοῦ τιμίου Προδρόμου ἡ σφαγὴ τοῦ Ζαχαρίου καὶ κάτωθεν ἡ φυγὴ τῆς Ἑλισάβετ μετὰ τοῦ Προδρόμου. Ἐπὶ τοῦ εἰκονοστασίου ἀναγινώσκεται. 1818 Τὸν καιρὸν τοῦ ἡγουμένου Παγκρατίου ἔγινε τοῦ Κονοστασίου καὶ τὰ μαστρούφια ἀπὸ τὸν οἰκονόμον Δαμιανὸν τὰ μισὰ, καὶ τὰ μισὰ τὸ θεμέλιον ἀπὸ τὸν Χ. Σάληχ Σουνῶνου ζωγράφου Ἱερουσαλήμ. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἀραβιστί.

Πρὸς βορρᾶν, ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τῶν ἀναιρεθέντων Πατέρων, ἀριστερᾷ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἐπὶ τοῦ τοίχου, ὁρᾶται Σταυρὸς μέγας, φέρων τὸν Χριστὸν ἐσταυρωμένον καὶ εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα τοὺς τέσσαρας Εὐαγγελιστάς. Δεξιᾷ δὲ δύο εἰκόνες τοῦ Σωτῆρος καὶ μία τῆς Θεοτόκου, μία τοῦ Προδρόμου καὶ δύο τῶν Ἀρχαγγέλων Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ ἐκατέρωθεν τοῦ μεγάλου Σταυροῦ, ἑτέρα δὲ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ἡ Ἀποκαθήλωσις καὶ ἡ Ταφὴ τοῦ Κυρίου, μία τῶν ἁγίων Ξενοφῶντος, Ἀρκαδίου καὶ Ἰωάννου, δύο νέαι εἰκόνες τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Θεοτόκου. Ὁ Κύριος κρατεῖ εἰλητάριον. Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου καὶ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱόν, εἰμὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰμὴ ὁ υἱός, καὶ ὃ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι. Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς, ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν· ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστὸς καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστι. Εἴτα δὲ ἡ σφαγὴ τῶν Πατέ-

ρων, ὁ ἅγιος Γεώργιος, ὁ ἅγιος Σάβας, πρὸς τὰ ἄνω ὁ Παντοκράτωρ, δεξιᾷ ἢ Λαύρα μετὰ τῶν λειψάνων τῶν ἀναιρεθέντων Πατέρων, ὧν ἐν μέσῳ σῶα τὰ λείψανα τῶν ἁγίων Θεοδώρου καὶ Μιχαήλ, πρὸς τὰ ἄνω ἀριστερᾷ οἱ Πέρσαι καὶ κελλία πατέρων ἀναιρεθέντων, ὡς καὶ πρὸς τὰ κάτω, ἐν μέσῳ δὲ δεξιᾷ στρατὸς περσικός. Πρὸς τὰ κάτω δέ, ἀριστερᾷ μὲν. Τοῖς αἵμασι χρώσαντες αὐτοὺς ὡς ῥόδα εὖχεσθε λοιπὸν τοῖς ὑμᾶς ζωγραφοῦσι σκευοφύλαξι τοῦ παναγίου Τάφου. Ἐν μέσῳ δέ. Οἰκεῖτε παράδεισον ἄνδρες θεῖοι Βησσαρίωνι καὶ Ἰωαννικίῳ ἀφιερῶσι τ' ἔνθα ἀπεκτάνθητε. Δεξιᾷ δέ. Ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἀγίου Σάβα οἱ μὲν ἐν ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ Χιε (615) ¹⁾ διὰ Χοσρόου, οἱ δὲ τῷ ω α (801) ²⁾ διὰ Ἀράβων. Ἱστορήθη ἐν ἔτει α ω γ, ἡγουμενεύοντος τοῦ ἐν μοναχοῖς Παρθενίου Μακεδόνο.

Ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τούτῳ, ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ τοίχου, μεταξὺ δύο ἐπιγραφῶν, ἀπαντᾷ τοιχογραφία τοῦ Ἀγίου Σάβα, ὅστις κρατεῖ ἐν τῇ δεξιᾷ ράβδον καὶ κομποσκοίνιον, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ τὴν μονὴν καὶ εἰλητάριον. Ἀδελφοὶ δι' ὃ ἐξήλθετε ἀγωνίσασθε καὶ τῆς ἐαυτῶν σωτηρίας μὴ ἀμελήσητε. Ἡ δεξιᾷ αὐτοῦ ἐπιγραφή ἔχει οὕτω.

Ταῦτα τὰ προκείμενα κρανία καὶ ὀστᾶ, ὧ θεατά, εἰσὶ τῶν μοναζόντων ποτὲ ἐνταῦθα ὀσίων πατέρων εἰς τὴν δε τὴν Λαύραν τοῦ ὀσίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα τοῦ Ἁγιασμένου, οἵτινες ἦσαν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς αὐτῆς εἰς τὰς δύο ὁχθας τοῦ χειμάρρου ἐκ διαφόρων τόπων συνηθροισμένοι καὶ ἀσκητικὸν διανύοντες βίον ἀξιόθαύμαστον κατὰ τοὺς αὐστηροὺς τῆς μοναχικῆς πολιτείας κανόνας, ἐν πολλῇ κακουχίᾳ ζῶντες, ἀνηρέθησαν δὲ 44 ὑπὸ Ἀράβων μίαν ἐβδομάδα πρὸ τῆς

¹⁾ Τῷ 614.

²⁾ Τῷ 809.

παρὰ Περσῶν ἀλώσεως τῆς ἁγίας πόλεως τῷ 614, ὡς τοῦτο ἱστορεῖ ὁ διαπρεπὴς μοναχὸς Ἀντίοχος, ὁ Πανδέκτης ἐπικαλούμενος, μονάζων ἐν τῇ Λαύρᾳ καὶ αὐτόπτης γενόμενος τῶν συμβεβηκότων. Ὁ Μόδεστος, ὁ μετὰ ταῦτα Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, προσελθὼν ἐκήδευσεν, χέων ἄφθονα δάκρυα τὰ θύματα καὶ κατέθετο ἐν τῷ σπηλαίῳ ταύτῳ, παρεκάλεσε δὲ τοὺς ἐκ τῆς Λαύρας ἀπελθόντας, ἵνα ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Λαύραν· ἀλλὰ διαδοθέντος ὅτι ἐπίκειται ἐτέρα ἐπίθεις κατὰ τῆς Λαύρας, κατέφυγον οἱ πατέρες εἰς τὴν ἐγγὺς Ἱεροσολύμων μονὴν τοῦ ἀββᾶ Ἀναστασίου ¹⁾· μετὰ διετῇ δὲ ἐν αὐτῇ διαμονήν, τῇ προτροπῇ τοῦ Μοδέστου, ἐπανέκαψαν εἰς τὴν Λαύραν, ἧς Ἡγούμενος ἦν ὁ Θωμᾶς πολλαῖς κεκοσμημένος ἀρεταῖς. Τῶν δὲ μελλουσῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει φρικτῶν καταστροφῶν ὑπὸ τῶν Περσῶν τὰς ἀπαρχὰς προσήνεγκεν ἡ τοῦ Ἀγίου Σάβα Λαύρα. Ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἐπυρπολήθη, ἅπαντες σχεδὸν οἱ ναοὶ κατηδαφίσθησαν ὡς καὶ 300 μοναστήρια. Ὁ τίμιος Σταυρὸς καὶ ὁ πατριάρχης Ζαχαρίας μετὰ πολλοῦ λαοῦ ἀπήχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος μετὰ ἐξαετεῖς ἀγῶνας καὶ τῇ δυνάμει τοῦ τιμίου Σταυροῦ κατατροπώνει τοὺς Πέρσας, ἐλευθεροῖ τὸν Πατριάρχην μετὰ τῶν λοιπῶν, παραλαμβάνει τὸν τίμιον Σταυρὸν καὶ ἔρχεται διὰ Κωνσταντινουπόλεως θριαμβικῶς εἰς Ἱεροσόλυμα τῷ 629 σωτηρίῳ ἔτει. Καὶ ἄλλαι σφαγαὶ ἐγένοντο τῷ 796, τῷ 809, τῷ 1187 ἅπασαι ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν πατέρων ἡλαττοῦτο ὁσημέραι, ἀλλ' οὐδέποτε ἔμεινεν ἡ Λαύρα παντελῶς ἔρημος οἰκητόρων.

Ἡ δὲ ἀριστερᾷ ἔχει οὕτω:

Ὁ ὁσιος πατὴρ ἡμῶν Σάβας ὁ Ἁγιασμένος τὸν

¹⁾ Ἡ καθ' ἡμᾶς Μονὴ τοῦ Προφῆτου Ἠλίου.

ἐρημιτικὸν μετερχόμενος ἐντὸς τοῦ χειμάρρου τούτου πρὸς ἀνατολὰς καὶ διανυκτερεύων ἐν προσευχαῖς, αἴφνης ὁρᾷ ἐν τῷ δυτικῷ τοῦ χειμάρρου κρημνῷ, στύλον πυρὸς ἐστηριγμένον ἐν τῇ γῇ, οὗ ἡ κεφαλὴ ἦπτετο τοῦ οὐρανοῦ. Ἰδὼν τὸ θέαμα τοῦτο ἐγένετο ἔμβορος καὶ περιχαρής. Ἐπιμείνας οὖν τῇ προσευχῇ, ὄρθρου φανέντος, ὁρμᾷ ἔνθα ὥφθη ὁ στύλος τοῦ πυρὸς καὶ εὗρίσκει ἄντρον μέγα καὶ θαυμάσιον ναοῦ Θεοῦ ἐκτύπωμα φέρον. Πρὸς ἀνατολὰς μὲν ὑπῆρχε κόγχη θεόκτιστος, πρὸς βορρᾶν δὲ χῶρος ὡς διακο- νικόν, ἀπὸ νότου δὲ εἰσοδος πλατεῖα ἀρκούντως ὑπὸ τοῦ ἡλίου φωτιζομένη. Τὸ ἄντρον δὲ τοῦτο θεία συν- εργία διακοσμήσας ἐν αὐτῷ ἐπέτρεψε γίνεσθαι τὸν κανόνα κατὰ Σάββατον καὶ Κυριακὴν. Τὸ ἄντρον δὲ τοῦτο εἶνε ὁ ἐν ὀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου τιμώ- μενος οὗτος ναός.

Πρὸς δυσμὰς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου ὁρῶνται Βημόθυρα γλυπτὰ μετὰ εἰκόνων ἀρχαίων δια- φόρων.

ε)

Παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου

Ἐξελθόντες τοῦ σπηλαίου τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐπα- νερχόμεθα εἰς τὸν Βόρειον Νάρθηκα, ἐν ᾧ ἀναβάντες τὴν ἀριστερᾷ ἀπαντῶσαν κλίμακα ἐκ 15 βαθμίδων, ὡς καὶ τὴν δεξιᾷ ἐξ 11 βαθμίδων, ἀφίνομεν ἀριστερᾷ διαμέρισμά τι καλούμενον **Δεσποτικόν**, ἐν ᾧ διαμένει ὁ ἐπισκεπτόμενος τὴν Λαύραν Ἀρχιερεύς, ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς θύρας τοῦ ὁποίου ἀναγινώσκεται. Τοῦτον Θεοφάνης Καμαράσης δείματο πρόφρων παρ' χαρίεντι ναῷ ἱμερόεντα δόμον, ξείνους ἀμψύχειν τοὶ ἔρκεος ἐντὸς ἰχνεῦντες εὐσεβέουσιν ὁμῶς Σαββαῖττισι φίλοις ἀμπαύου ξεῖν' ὥδε ἐπὴν κεκάμης λιτανεύων, ἡνεκέων εὐχῶν γυῖ ἀποκλεπτό-

μενοι. Εἰ δέ σε θεῖος ἔρως κραδίην μειλίγμασι δῆξει, εἶσαι οἶον ἔφῃ ἡσυχύη θεόφρων. Κάτωθεν δέ. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ αωμθ κατὰ μῆνα Ἰούλιον. Ἐν τῷ Δεσποτικῷ, ἐν τῷ προαυλίῳ, ὑπάρχει μεγάλη εἰκὼν τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου, ὅτε ἦν νέος, ἐν δὲ τῇ αἰθούσῃ, πλὴν τῶν φωτογραφιῶν τῶν Πατριαρχῶν Γερασίμου καὶ Δαμιανοῦ καὶ φωτογραφίαι τοῦ ἀοιδίμου ἡγουμένου τῆς Λαύρας Ἀρχιμανδρίτου Ἰωάσαφ, ὡς καὶ τοῦ τελευταίου ἡγουμένου Ἀνθίμου, ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐτελεύτησε τῷ 1874, ὁ δὲ τῷ 1915. Ὑπάρχουσι δ' ἐν αὐτῷ καὶ αἱ ἐξῆς παλαιαὶ ἐκδόσεις.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ἐλληνιστὶ καὶ λατινιστί, 1637, Τόμ. Α'. μετὰ τῆς σημειώσεως “ἐκ τῶν τοῦ Ἐφραίμ”, βεβαίως τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων.—Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου τῶν εὕρισκομένων, Τόμ. Δ'. 1612, “Τόμος ἀγάπης κατὰ Λατίνων συλλεγείς καὶ τυπωθεὶς παρὰ Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ἐπὶ τῆς ἡγουμενίας τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ ἐκλαμπροτάτου αὐθεντοῦ καὶ ἡγεμόνος Κυρίου Ἰωάννου Ἀντιόχου Κωνσταντίνου Βοεβόδα πάσης Μολδοβλαχίας, ἐν ἔτει 1698” καὶ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζινοῦ τὰ εὕρισκόμενα, Τόμ. Β'. ἐλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ μετὰ ὑπομνηματισμῶν διαφόρων λατινιστί, μετὰ αὐτογράφου σημειώσεως τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου. „Διὰ Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων ἀφιέρωται τῷ ἁγίῳ τάφῳ 1674 ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ “Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων ἀφιερῶθη τῷ ἁγίῳ Τάφῳ” μετὰ σημειώσεων ἰδιοχείρων ἐν τοῖς περιωρίοις τοῦ θερμοურγοῦ ἐκείνου Πρωθιεράρχου.

Ἐκ τοῦ Δεσποτικοῦ ἀναβάντες κλίμακα 14 βαθμίδων, ἀφίνομεν, ἀριστερᾷ, ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας, τὸ Κωδονοστάσιον, ἐφ' οὗ ἀναγινώσκεται. Τὸ κωδονοστάσιον τοῦτο ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων φιλοτιμία καὶ δαπάνῃ τοῦ ἐκ Νεβσεχέρ τῆς Καισαρείας ὀρμωμένου Σάββα μοναχοῦ ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1882 Σεπτεμβρίου. Εἴτα δὲ στραφέντες

δεξιᾷ ἐρχόμεθα εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου μεγαλο-
μάρτυρος Γεωργίου. Ἐξωθεν, ἄνω τῆς εἰσόδου, κεῖται
εἰκὼν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἐκατέρωθεν δ' αὐτῆς ὁ προφή-
της Ἰωνᾶς καὶ ἡ κολοκύνθη, σκιαῶσα αὐτόν, καὶ ἡ Νινευί,
ἀπέναντι δὲ τὸ κῆτος ἐξερεύγεται αὐτὸν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς,
πλαγίως δὲ οἱ Ἀρχάγγελοι Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ. Τὸ ἐσω-
τερικὸν αὐτοῦ ἔχει πλάτος μὲν 3 μέτρων, μῆκος δὲ 3¹/₂. Τὸ
εἰκονοστάσιον φέρει τὸν Χριστόν, τὴν Παναγίαν καὶ τὸν
Πρόδρομον, ἀριστερᾷ δὲ εἰκόνα τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Τὰ
Βημόθυρα εἶνε ἀρχαιότατα καὶ φέρουσιν ἐπὶ κεφαλῆς τὸν
ἅγιον Γεώργιον ἔφιππον καὶ κατωτέρω τὸν Εὐαγγελισμόν
ἐπὶ τῶν δύο φύλλων μετὰ διαφόρων νεωτέρων εἰκόνων.

στ)

Παρεκκλήσιον ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ

Ἐκ τοῦ παρεκκλησίου τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἀναβάντες
23 βαθμίδας καὶ ἐτέρας 4 εὗρισκόμεθα ἐν τῷ παρεκκλη-
σίῳ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὅπερ ἦν τὸ
κελλίον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, τοῦ μεγάλου τούτου τῆς ἐκκλη-
σίας φωστῆρος, ὅστις γεννηθεὶς ἐν Δαμασκῷ τῆς Συρίας
κατέλιπε πανθ' ὅσα εἶχεν ἀγαθὰ καὶ ἐλθὼν κατόκησεν ἐν
τῇ περιπόστῳ Λαύρᾳ ταύτῃ, ἐν ἣ συνέταξεν, ὡς θὰ ἴδωμεν,
διάφορα ἔργα, ἅπερ κατέστησαν αὐτὸν ἓνα τῶν σοφωτάτων
τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ θεολόγων καὶ θερμοτάτων τῆς ἐκκλησίας
προμάχων κατὰ μονοφυσιτῶν καὶ εἰκονομάχων. Ἀποθανὼν
δ' ἐν αὐτῷ, κατὰ τὴν πιθανωτέραν παράδοσιν, ἐν προβεβη-
κυῖα ἡλικίᾳ, ἐτάφη ἐν αὐτῷ. Τὸ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ κελλίου
αὐτοῦ μέρος μετέτρεψεν ὁ ἴδιος εἰς παρεκκλήσιον πρὸς
τιμὴν τοῦ ὁμωνύμου αὐτῷ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου,
ἐν ᾧ ἐσφύζετο μέχρι τινὸς ἐν Θεοτοκάριον, γεγραμμένον τῇ
ιδίᾳ χειρὶ τοῦ Ἀγίου, ἡ δ' ἐν αὐτῷ ἀπαντῶσα εἰκὼν τοῦ
ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου εἶνε ἀρχαιοτάτη. Μετὰ δὲ

ταῦτα μετεκλήθη παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ.

Ἐπὶ τῆς στέγης αὐτοῦ ὑπάρχει τοιχογραφία ἀρχαιοτάτη τῆς Θεοτόκου, Πλατυτέρα, ἔχουσα τεταμένας τὰς χεῖρας καὶ βαστάζουσα ἐπὶ τοῦ στήθους τὸν Κύριον ἡμῶν βρέφος. Ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ εἰκονοστασίου ὑπάρχει ἡ Σταύρωσις τοῦ Κυρίου, ἐκατέρωθεν ἡ Θεοτόκος καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, κάτωθεν δὲ οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι, ἐν δὲ τῷ παραπετάσματι τῆς ὥραιας Πύλης ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐντὸς Ποτηρίου, ἐκατέρωθεν δὲ ἕξ Ἀγγελοι γονυπετοῦντες. Ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. Ἐκατέρωθεν δὲ ὁ Ἰησοῦς Χριστός, εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ φέρων ἀνοικτὸν βιβλίον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, ἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς, καὶ ἡ Θεοτόκος. Κάτωθεν τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ ὁ Κύριος ἐν μέσῳ τῶν Ἀποστόλων ἐν Γαλιλαίᾳ, εὐλογῶν διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ φέρων εἰλητάριον διὰ τῆς ἀριστερᾶς. Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. Δεξιᾷ τοῦ Κυρίου εἰκὼν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, ὅστις εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ φέρει εἰλητάριον διὰ τῆς ἀριστερᾶς. Τὰς ἐσπερινὰς ἡμῶν εὐχὰς κτλ. κάτωθεν δὲ ἡ κηδεία τοῦ Ἁγίου. Κάτωθεν τῆς εἰκόνος τῶν συμβεβηκότων τοῦ Ἁγίου ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου. Κάτωθεν δὲ τῆς εἰκόνος τῆς Θεοτόκου τοῦ Εἰκονοστασίου ἡ Κλίμαξ τοῦ Ἰακώβ. Περαιτέρω εἶνε ἡ εἴσοδος τοῦ Ἱεροῦ, φέρουσα τὸν Ἀρχάγγελον Γαβριήλ, περαιτέρω εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Σάβα κρατοῦντος εἰλητάριον. Οἶκῳ προσελθὼν τοῦ Θεοῦ καὶ Δεσπότου εὕξαι πρεπόντως τῶν κακῶν εὐρει....Περαιτέρω ἀρχαιοτάτη τοῦ Τιμίου Προδρόμου εἰκὼν, ὅστις φέρει εἰλητάριον. Ὁρᾶς οἶα πάσχουσιν, ὦ Θεοῦ Λόγε, οἱ πταισμάτων ἔλεγχτοι. Τῶν βδελυκτέων ἔλεγχον καὶ γὰρ μὴ φέρων ὁ Ἡρώδης τέτμηκεν ἰδοὺ τὴν ἐμὴν κάραν, Σῶτερ, ἄνωθεν δ' αὐτοῦ ἐπὶ νεφελῶν ὁ Χριστός.

Ὑπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ Τιμίου Προδρόμου ἢ Γέννησις τοῦ Κυρίου.

Δεξιᾷ τοῦ παρεκκλησίου, ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου, εἶνε ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, περαιτέρω ὁ Δεσποτικὸς θρόνος, εἶτα ἀρχαία εἰκόν, φέρουσα ἐν μέσῳ τὸν Κύριον, δεξιᾷ τὴν Θεοτόκον καὶ ἀριστερᾷ τὸν Προδρόμον. Ὁ Κύριος κρατεῖ Εὐαγγέλιον ἀνοικτόν, φέρον. Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς, μετὰ τὴν θύραν ὁ ἅγιος Σπυρίδων, ὁ ἅγιος Γαλακτίων καὶ ἡ Ἐπιστήμη, ὁ ἅγιος Σάβας, εἰς ὃν δείκνυσιν ἡ Θεοτόκος κατοικίαν διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ εἰλητάριον. Κατοίκησαι, Σάβα, κατ' ἀνατολάς, εἰς τὸν χεῖμαρρον καὶ ἐγὼ σοῦ στέλνω βοήθειαν, καὶ δεξιᾷ Ἰωάσαφ Ἱερομόναχος. Ἐν τῷ δυτικῷ τοίχῳ εἰκὼν ἀγίου Παΐσιου καὶ Γερασίου. Καὶ ὁ μὲν ἅγιος Παῖσιος κρατεῖ εἰλητάριον. Μὴ κόρος ἐντέρων σε Χριστοῦ χωρίση, μὴ βόρβορος σε τῶν παθῶν, ὁ δὲ ἅγιος Γεράσιμος κρατεῖ ἐπ' ἴσης εἰλητάριον. Μὴ ἀπατῶ, ὦ μοναχέ, χορτασίᾳ κοιλίας, ὑποταγὴ μετ' ἐγκρατείας ὑποτάσσει τοὺς δαίμονας. Περαιτέρω ὁ ἅγιος Παῖσιος, ὁ ἀπόστολος Ἰούδας, ὁ ὅσιος Ζήνων, περαιτέρω ἡ Κοίμησις τοῦ Ἁγίου καὶ ὁ τάφος.

Ὁ τάφος τοῦ Ἁγίου εἶνε κενός. Ὁ Παχυμέρης ¹⁾ λέγει ὅτι τὸ σῶμα τοῦ ἀγίου, εὗρισκόμενον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐδόθη παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῖς Ἀρσενιάταις, οἵτινες ἐζήτησαν αὐτό. Ἐνταῦθα ἀναγινώσκεται ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ. Ἐνταῦθα εἶνε τὸ σπήλαιον, ὅπερ διήνυσσε βιοτεύων ἀσκητικῶς, κατὰ τὸ 706 + 760, ὁ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὁ ἀρχηγὸς τῆς συστηματικῆς θεολογίας, τῆς σχολαστικῆς ὁ πατήρ, ὁ ἀκριβὴς ἐκθέτης τῆς ὀρθοδόξου πίστεως,

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 144, Ἱστορ. α', 13, σελ. 46.

ὁ θεολογικώτατος συγγραφεύς, ποιητὴς ὕμνογράφος καὶ ἄσματογράφος, τῆς Ὁρθοδόξου ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ τῇ Δ'. 4 Δεκεμβρίου, τῷ 760, ἐνθάδε συνέγραψε δὲ καὶ τὴν Ὀκτώηχον ¹⁾. Περαιτέρω ἡ ἀγία Βαρβάρα, ὁ ἱερομάρτυς Σεραφὶμ καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Περαιτέρω εἰκὼν ἀρχαία τοῦ ἀγίου Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, ὅστις γράφει. Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς λέγομεν καὶ Πνεῦμα πατρὸς ὀνομάζομεν, ἐκ τοῦ Υἱοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα οὐ λέγομεν, περαιτέρω οἱ ἅγιοι Ξενοφῶν, Ἀρκάδιος καὶ Ἰωάννης καὶ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, δεξιᾷ δὲ τῆς βορείου θύρας μικρὰ εἰκὼν, φέρουσα τὸν Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ. Ὁ Μιχαὴλ κρατεῖ εἰλητᾶριον. Τοῖς μὴ καθαραῖς προστρέχουσι καρδίαις ἐν τῷ καθαρῷ τοῦ Θεοῦ δόμῳ ἀσυμπαθῶς μου τὴν σπάθην ἐκτείνω, ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου τοῦ Ἀγίου ἡ Σταύρωσις. Ἐπὶ δὲ τοῦ Εἰκονοστασίου τοῦ παρεκκλησίου τούτου ἀναγινώσκεται. Τὸν ὕμνογράφον καὶ σεπτὸν θεηγόρον τῆς ἐκκλησίας παιδευτὴν καὶ διδάσκαλον καὶ τῶν ἐχθρῶν ἀντίπαλον Ἰωάννην ἀνυμνήσωμεν, ὅπλον γὰρ ἀράμενος τὸν Σταυρὸν τοῦ Κυρίου πᾶσαν ἀπεκρούσατο τῶν αἱρέσεων πλάνην. Διὰ ἐξόδων τοῦ Κυρίου Παϊσίου μοναχοῦ καὶ οἰκονόμου τῆς αὐτῆς μονῆς 1857 μηνὸς Αὐγούστου 12. Κατωτέρω δέ. Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου.

Ἐν τῷ Ἱερῷ, ἄνωθεν τῆς ἀγίας Τραπέζης μύαξ, καλυπτόμενος ἅπας ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ, εὐλογοῦντος δυσὶ ταῖς χερσίν. Ἄνω καὶ ἐκατέρωθεν Αὐτοῦ

✠ ✠ ✠, ἐν τῷ στήθει φέρει ἀνοικτὸν εὐαγγέλιον καὶ
ἐπὶ μὲν τῆς ἀριστερᾶς σελίδος ΕΓΩ ΕΙΜΙ Ο ΑΘΣ

¹⁾ Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπέθανε τῷ 749.

Ο ΖΩΝ ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς Ο ΕΚ ΟΥΝΟΥ

ΚΑΘΑ

Δεξιᾷ ἡρτηται εἰκὼν ἀρχαία ὁ Δεῖ-

πνος ὁ μυστικὸς φέρουσα κατὰ τὴν ΝΑ αὐτῆς γωνίαν τὴν ἐπιγραφὴν

**ΙΩΑΝΝΑ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ
Ο ΕΞ ΑΒΩΗ. ΑΧΟΤ**

Ἀριστερᾷ ἡρτηται ἑτέρα εἰκὼν ὁ ἐπιτάφιος θρῆνος, ἔχων ἐν κουβουκλίῳ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἀποτεθειμένῳ ἐν φερέτρῳ ἀριστερᾷ τοῦ ὁποίου ἡ Παρθένος προσκλαίουσα, ἐπὶ κεφαλῇς δ' ὁ Νικηθεὶς, ἐπὶ δὲ τῆς ἄκρας τῶν ποδῶν ὁ Ἰωσὴφ, ἄνωθεν αὐτῶν δύο προτομαὶ ἀγγέλων ἐξαπτερύγων ἐντὸς ἐπιχρύσου στρογγύλου πλαισίου, ἐν μέσῳ δὲ τοῦ κουβουκλίου ὑψοῦται σταυρὸς μετ' ἐπιγραφῆς ΙΝΒΙ, ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου ἡρτηται στέφανος ἐξ ἀκανθῶν ἐκατέρωθεν δύο ράβδοι μετὰ σπόγγου καὶ δόρατος, περὶ δὲ τὴν δεξιὰν τοῦ φερέτρου ἔνθα ἡ Θεοτόκος αἱ

Ἰ Μαγδαλιν Ἰ Μαρια Μαρθα “ω”, κάτω δὲ μικρὰ κλῖμαξ ἐρριμένη, τὸ λεντίον καὶ τινὰ ἐργαλεῖα, σχετιζόμενα πρὸς τὴν σταύρωσιν.

Πέριξ τοῦ κουβουκλίου, κατὰ τὰς γωνίας τῆς εἰκόνης, οἱ 4 εὐαγγελισταὶ μετὰ ἀνεφγμένων εὐαγγελίων καὶ τῶν ζωδίων αὐτῶν, μεταξὺ δὲ τῶν εὐαγγελιστῶν Ἰωάννου καὶ Λουκᾶ ὁ “λόφος Γολγοθᾶ” μετὰ τῶν τριῶν σταυρῶν, κάτω τοῦ ὁποίου κῆπος, ἀπέναντι δὲ καὶ μεταξὺ Ματθαίου καὶ Μάρκου λόφος, παρ' ὃν ὁ “Τάφος,” ἐν εἵδει φρέατος,

ὑπερέχοντος τοῦ ἐδάφους, περιβαλλόμενος ὑπὸ τοίχου, κάτω τοῦ ὁποίου φαίνεται ὁμοίως κῆπος σύνδενδρος.

Ἀριστερᾷ δὲ καὶ κάτω τῆς εἰκόνος “Δημητρίου

 1795”, ἀριστερᾷ ἡ ἁγία Πρόθεσις, ἔχουσα

ἐντὸς τὸν IC XC ἐντὸς Τάφου ὀρθιον δεδεμένον τὰς χεῖρας σταυροειδῶς, ἐκατέρωθεν δὲ ἐπὶ τῆς B. πλευρᾶς ἡ

Θεοτοκος ΘΥ καὶ ἐπὶ τῆς N ὁ ΓΙΟΣ

 Ιω, ἔχων τὴν δεξιὰν παλάμην ἐπὶ τῆς παρεῖας Του. Ἐπὶ τοῦ στερεώματος τοῦ βήματος καὶ ἐν μέσῳ αὐτοῦ ὁ IC XS ἀπὸ Δ. πρὸς Α., εὐλογῶν καὶ κρατῶν εὐαγγέλιον. Ἐπὶ τοῦ παρεκκλησίου τούτου ἦν ἄλλοτε πύργος ὑψηλός, καλούμενος “πύργος Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ”, ὅστις κατέπεσεν ὑπὸ σεισμοῦ τῷ 1834.

ζ)

Πύργος τοῦ Ἰουστινιανοῦ

Ἐκ τοῦ παρεκκλησίου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐξελθόντες διὰ τῆς βορείου θύρας ἀφίνομεν δεξιᾷ οἰκοδόμημά τι, οὗ ἔμπροσθεν ἐξώστης, χρησιμεῦον ὡς Πατριαρχεῖον, ἐφ’ οὗ ἀναγινώσκεται. Τὰ δωμάτια ταῦτα ἐκτίσθησαν φιλοτιμίᾳ καὶ δαπάνῃ τοῦ ἐκ Νεβσεχέρ τῆς Καισαρείας ὀρμωμένου Σάββα μοναχοῦ ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1882 Σεπτεμβρίου Α’. Κάτωθεν δ’ αὐτοῦ ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή. Ὁρᾶς, ἀδελφέ, δώματα περικαλλῆ; Ἀγιοταφитῶν τις, Ἰὼβ τὴν κλῆσιν ταῦτα ἐδείματο εἰς μνημόσυνον αὐτοῦ. Ὁρμώμενος μὲν ἐξ Αἴνου τῆς ἐν Θράκῃ, διακόνων δὲ τοῦ Ἱεροσολύμων θρόνου Πατριαρχικοῦ τὰ πρῶτα φέρων. Ἐν ἔτει 1853 Μηνὶ Μαρτίῳ. Περαιτέρω δὲ ἐπὶ τοῦ καλουμένου νοσοκομείου ἦδε ἡ ἐπιγραφή.

Ἐκ πτόλιος Φιλίππου Διονύσιος ισόθεος φῶς
ἀρχεγόνοιο Θεοῦ τε ἀρητῆρ λάτρεις ἀμύμων
Σαββαΐτησιν ἐοῖς ἀναλώμασι δείματο πρόφρων
τούς δε δόμους ἐρατὴν δεῦτ' ἡσυχίαν ποθέοντες.

Ἐπὶ δὲ τῆς πρὸς δυσμὰς τοῦ νοσοκομείου δεξαμενῆς.
Ἐκτίσθη ἡ στέρνα παρὰ τοῦ πανιερωτάτου κ. Κυρίλλου καὶ Σάββα μοναχοῦ τῶν Ρώσσω, 1858, Νοεμβρίου 30. Κάτωθεν δὲ τοῦ νοσοκομείου, ἐγγὺς τοῦ φοίνικος. Ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας τοῦ Μακαριωτάτου ἡμῶν δεσπότη Κ. Κυρίλλου Β'. τοῦ Σαμίου, ἐπὶ τῆς ἡγουμενείας τοῦ ἀρχιμανδρίτου κ. Ἰωάσαφ τοῦ Κρητὸς ὠκοδομήθησαν τὰ παρόντα δώδεκα δωμάτια, δαπάνη τοῦ ἀρχ. κ. Διονυσίου τοῦ Φιλιππουπολίτου εἰς μνημόσυνον αὐτοῦ ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1861 Μαρτίου 1'.

Κατὰ τὴν βόρειον ἄκραν τῆς Λαύρας ὑψοῦται ἀρχαιοτάτος φοίνιξ, φυτευθεῖς, ὡς λέγεται, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀγίου Σάβα.

Ἐκ τοῦ Πατριαρχείου ἀναβάντες τὴν ἀπέναντι ἡμῶν ἐξ 28 βαθμίδων κλίμακα ἀφικνούμεθα εἰς θύραν, ἐξ ἧς ἐξελθόντες ἔχομεν δεξιᾷ δεξαμενὴν, ἣτις καλεῖται **Κολώνα**, διότι ἔχει στύλον ἐν μέσῳ, ἐφ' ἧς ἀναγινώσκεται. Ἡ παροῦσα στέρνα ἐκτίσθη δι' ἐξόδων τοῦ ὁσιωτάτου μοναχοῦ Ἰγνατίου Ρώσου 1847 Σεπτεμβρίου 10. Ἀριστερᾷ δὲ ἀναβαίνομεν κλίμακα 68 βαθμίδων, ἔχοντες δεξιᾷ κηπάριά τινα ἐπιμελῶς διατηρούμενα, περιέχοντα σαλατικά, ἅπερ εἶνε τῶν ἐν τῇ Λαύρᾳ ἐνδιαιτωμένων πατέρων παρηγορία, διότι ἐν τῇ φρικώδει ταύτῃ ἐρημίᾳ οὐδὲν ἀπολύτως φύεται, πάντων δὲ ἀνάγκη, ἵνα γένηται προμήθεια ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ μετ' ὀλίγον ἔχομεν ἀριστερᾷ δωμάτιον, ἐν ᾧ μένει ὁ καλούμενος **Τάκατζης** καὶ ἔμπροσθεν ἡμῶν τὸν ὑψηρεφῆ **Πύργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ**. Ὁ πύργος οὗτος, ἔχων ὕψος 18 μέτρων καὶ 26 ἐκ., εἶνε ἀρχαιοτάτος, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀγίου Σάβα χρονολογούμενος, καὶ εἶνε

λίαν στερεῶς ὠκοδομημένος, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὁποίου ἄγουσιν 73 βαθμίδες περίπου, ὧν ξύλινοι 9, ἀποτελοῦσαι περιαιρετὴν κλίμακα, ἣν ἀποσύροντες ἐξησφαλίζοντο ἐν τῷ πύργῳ οἱ Πατέρες ἐν καιρῷ ἐπιδρομῶν τῶν ληστρικῶν Ἀράβων, κλείοντες τὴν σιδηρᾶν πύλην αὐτοῦ. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει καὶ μικρὰ βιβλιοθήκη, περιλαμβάνουσα διάφορα βιβλία ἔντυπα, ἐκκλησιαστικά τε καὶ μὴ, ἀρκετὰ δὲ εἰς ἄλλας γλώσσας. Ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς ἐξωτερικῆς τοῦ πύργου πύλης ἀναγινώσκεται·

Κτιτήριον +

Τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ βασιλέως τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν
Φ. Κ. Θ.

Ἐν τῷ ἀνωτάτῳ δ' αὐτοῦ πατώματι δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ, εἰς ὕψος, ἀναγινώσκεται. Ἐγὼ ὁ Ἰάκωβος ἔγινα εἰς τὸν ἅγιον Σάββα ἡγούμενος τῷ 1724, ἔγινα εἰς τὸν ἅγιον Σάββα οἰκονόμος 1732, ἔγινα πυργάρχης εἰς τὸν ἅγιον Σάββα χρόνους 1746. Πρὸ τοῦ πύργου τούτου ὑπάρχει δεξαμενὴ, ἐφ' ἧς ἀναγινώσκεται. Ἐκτίσθη ἡ στέρνα εἰς καιρὸν τοῦ ἁγίου δεσπότη Πέτρως Μισαήλ καὶ ἐπιτρόπου καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ εἰς μνημόσυνον αἰώνιον 1809.

η)

Τελευταῖον τοῦ Ἀγίου Σάβα ἡσυχαστήριον

Ἐκ τῆς αὐλῆς, ἐν ἣ εἶνε τὸ Κουβούκλιον τοῦ Ἀγίου Σάβα, διευθύνόμενοι πρὸς νότον, ἔχομεν ἀριστερᾷ κλίμακα, ἧς καταβάντες τὰς ἐφθαρμένας 23 βαθμίδας, ἀφίνομεν ἀριστερᾷ, ἐπὶ μαρμάρου, κειμένου εἰς ὕψος ἐπὶ τῆς πρώτης ἀντηρίδος τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας καὶ ἐστραμμένου πρὸς δυσμὰς τὴν δε τὴν ἐπιγραφὴν.

Μνήσθητι, Κύριε, τοῦ μακαριωτάτου καὶ σοφωτάτου καὶ ἀοιδίου πατρὸς ἡμῶν καὶ πατριάρχου τῆς ἀγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ Κϋ Κϋ Δοσιθέου

Πελοποννησίου, Ἀραχοβίου Σκαρπέτου, τοῦ ἀνακαι-
νίσαντος ἐκ θεμελίων διὰ μεγάλης καὶ δαψιλεστά-
της δαπάνης τὴν ἀγίαν καὶ σεβασμίαν ταύτην Λαύ-
ραν τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα
τοῦ Ἁγιασμένου. Ἐτελειώθη δὲ ἐπὶ τῆς πατριαρ-
χείας τοῦ νῦν μακαριωτάτου καὶ σοφωτάτου πατρι-
άρχου τῆς ἀγίας Ἱερουσαλὴμ Κυ Κυ Χρυσάνθου.

Μνήσθητι, Κε, καὶ πάντων τῶν εὐσεβῶν καὶ
ὀρθοδόξων Χριστιανῶν τῶν ἐλεησάντων καὶ συνδρο-
μισάντων Ἀμήν. Ἐν ἔτε Α. Ψ. Ζ.

Ἐντεῦθεν διευθυνόμενοι πρὸς νότον, ἔχοντες δεξιᾷ καὶ
ἀριστερᾷ μικρὰ κηπάρια, ἀναβαίνομεν κλίμακα 8 βαθμί-
δων καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τοῦ ἀριστερᾷ δωματίου, ἐν ᾧ
διαμένουσι προσκυνηταί, ἀναγινώσκεται. Ἀρτιτελὲς οἶκημα
ὃ βλέπεις τόδε. ἀνθ' ὅτου τεκτήνато ἰδίᾳ ὧδε τῶν
ἐνδημούντων ξένων, ἐξ ἀλλοτρίας περιηγητῶν πρὸς
χάριν ἡσυχίας. ὅτου συνδρομεὺς ὁ καὶ δαπανοδότης
λόγιος γραμματεὺς Ἀνθιμ' αἰεὶ δότης, τῷ αὐτῷ. Μαρ-
τίου κε'. Ἀναβάντες δὲ ἐτέραν κλίμακα 20 βαθμίδων εὗρι-
σκόμεθα ἐπὶ εὐρείας αὐλῆς, ἀναβάντες δὲ καὶ ἐτέραν κλί-
μακα δεξιᾷ 17 βαθμίδων, εὗρισκόμεθα ἐν τῷ **τελευταίῳ**
ἡσυχαστηρίῳ τοῦ Ἀγίου Σάβα, ὅπερ εὗρίσκεται ἐπὶ ὑψη-
λῶν καὶ ἀποκρήμνων βράχων καὶ εἶνε σπήλαιον ὅλως ἐπὶ
τοῦ βράχου λελαξευμένον. μέρος δ' αὐτοῦ διερρηγμένον
καὶ ἀπειλοῦν πῶσιν ἀνεκαινίσθη καὶ ὑπεστηρίχθη. Ἐν
αὐτῷ ὑπάρχει παρεκκλήσιον, τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῶν
Θεοπατόρων Ἰωακεῖμ καὶ Ἀννης καὶ ἐπεστροφόμενον διὰ
ψηφιδωτοῦ. Ὡς εἰκονοστάσιον δὲ χρησιμεύει τοῖχος. Ἐν
τῷ Ἱερῷ ἡ Ἀγία Τράπεζα εἶνε προσκεκολλημένη εἰς τὸν
τοῖχον. Ἐν μύακι δὲ ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς ὑπάρχει εἰκὼν
τῆς Θεοτόκου, Πλατυτέρα, ἐκατέρωθεν δὲ οἱ ἅγιοι Θεοπά-
τορες Ἰωακεῖμ καὶ Ἄννα καὶ τέσσαρες μικροὶ Ἀγγελοι.
Πλαγίως αὐτῶν εἶνε ὁ ἅγιος Διονύσιος καὶ ὁ ἅγιος Νικό-

λαος, παραπλεύρως ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου καὶ ἡ Γέννησις, ὁ ἅγιος Σάβας καὶ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Ἐμπροσθεν αὐτῶν οἱ ἅγιοι Γεώργιος καὶ Δημήτριος καὶ μετὰ αὐτῶν ἡ φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ. Ἐπὶ δὲ τῆς στέγης ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν μέσῳ, κύκλῳ δ' αὐτοῦ οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι. Εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας οἱ Εὐαγγελισταί. Ἄνωθεν τοῦ τοίχου, ὅστις χρησιμεύει ὡς εἰκονοστάσιον, ἔξωθεν, ἐν μέσῳ, ὁ Ἰησοῦς, καθήμενος ἐπὶ θρόνον καὶ εὐλογῶν καὶ κρατῶν Εὐαγγέλιον διὰ τῆς ἀριστερᾶς. Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς, δεξιᾷ δὲ ἡ Θεοτόκος, κρατοῦσα εἰλητάριον. Δέξαι δέησιν μητρὸς ἱκετηρίαν, οὕς ἡγόρασας αἷματι σφῷ τιμίῳ διάσωσον ἐκ φιλανθρώπου τρόπου, ἀριστερᾷ δὲ ὁ Τίμιος Προδρομος, ἱκετεύων καὶ κρατῶν εἰλητάριον. Κάγὼ συνάδω, Δέσποτα, σὺν τῇ μητρί σου. φωνῆς προδρομικῆς σοῦ Λόγε φεῖσαι λαοῦ σου ὅταν κρίνῃ ἐλεύση, εἶτα δὲ εἰκὼν ἀρχαία τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Δεξιᾷ δὲ τῆς Πύλης ὁ Ἅγιος Σάβας, κρατῶν ράβδον καὶ εἰλητάριον. Τεκνία μοναχός ἐστίν ὁ τῶν ὑλικῶν πραγμάτων τὸν νοῦν ἀποχωρίσας καὶ δι' ἐγκρατείας καὶ ἀγάπης καὶ ψαλμωδίας καὶ προσευχῆς προσκαρτερῶν τῷ Θεῷ. Ἀριστερᾷ οἱ ἅγιοι Θεοπάτορες Ἰωακείμ καὶ Ἄννα. Ἐπὶ τῆς στέγης ἀστέρες, Ἄγγελοι καὶ ἐν μέσῳ Σταυρός. Ἀπέναντι δὲ ἐν τῷ δυτικῷ τοίχῳ, ἀριστερᾷ τῆς εἰσόδου τοῦ κελλίου τοῦ Ἁγίου Σάβα, εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Σάβα, ὅστις κρατεῖ εἰλητάριον. Τείχισον τὸ κελλίον σου, ὦ μοναχέ. Ἐντὸς δὲ τοῦ κελλίου εἰκὼν ἀρχαιοτάτη τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου μετὰ εἰληταρίου. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. Ἐναντι τῆς Ὠραίας Πύλης, πρὸς δυσμᾶς, κεῖται θύρα, ἄγουσα εἰς τὸ κελλίον τοῦ Ἁγίου Σάβα, ἐν ᾧ ὑπάρχει εἰκὼν ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ Ἁγίου Σάβα καὶ ἐγγὺς

τῶν ποδῶν αὐτοῦ λέων, κύπτων τὴν κεφαλὴν, ὁ δὲ Ἅγιος κρατεῖ Σταυρὸν καὶ κομβολόγιον καὶ προσεύχεται. Ἐπὶ τοῦ στομίου τοῦ σπηλαίου ἀναγινώσκεται. Ἡσυχαστήριον τοῦ ἁγίου Σάβα, δεξιᾷ δὲ ἐπὶ τοῦ τοίχου. + Ὁ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Σάβας ὁ Ἁγιασμένος διαβαίνων ποτὲ τὴν ἔρημον τοῦ Ρουβᾶ πρὸς Ἰορδάνην, συναντᾷ ἐν τῇ ὁδῷ λέοντα μέγαν, ἔχοντα ἐμπεπηγμένον ξύλον εἰς τὸν πόδα καὶ μὴ δυνάμενον περιπατῆσαι, ὁ δὲ ὅσιος εὐσπλαγχνισθεὶς αὐτὸν ἐξάγει τὸν σκόλοπα ἐκ τοῦ ποδός, ὁ δὲ λέων εὐγνωμονῶν ἠκολούθησε τὸν ὅσιον ἐν τῇ μονῇ καὶ ὑπηρέτει αὐτὸν ὡς ἡμερον ζῶον, ἐξήρχετο μετὰ τοῦ διακονητοῦ καὶ εἵλκε τὸν ὄνον κομίζοντα ξύλα καὶ ἄλλα ἐκ τῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν μονὴν καὶ οὕτω ἐποίει καθ' ἐκάστην, ἕως οὗ ἀπέλυσεν αὐτόν. Ταῦτα κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς Λαύρας.

Ἀριστερᾷ δὲ ἀναγινώσκεται ἡ ἐξῆς.

Σάβας ὁ ἠγιασμένος πατὴρ ἡμῶν τὸν ἀσκητικὸν μετερχόμενος βίον ἔντινι χειμάρρῳ ἐν Γαδάροις, ὁ δὲ Θεός, οὗ χάριν τὰ τοιαῦτα ὁ Σάβας φροντίζων (ἦν) οὐκ ἡμέλει τοῦ Σάβα. Καὶ αὐτὸς μὲν σπήλαιόν τι ὑπείσει πρὸς τὸν χειμάρρον κείμενον τῇ δε. Ἄρα λέων ὑπερφυῆς τὸ μέγεθος ἠυλίζετο, ὁ δὲ ὅσιος ἦν εὐχόμενος νύκτωρ καὶ βραχὺ μετὰ τὴν εὐχὴν πρὸς ὕπνον διατραπέντι ἐφίσταται τὸ δεινὸν ἐκεῖνο θηρίον καὶ λαβόμενος ἡρέμα τοῦ ἱματίου εἵλκε τε αὐτὸν θύραζε καὶ ὥσπερ ἐκστήναι τοῦ σπηλαίου διεκελεύετο. Διῦπνισθεὶς οὖν ἐκεῖνος καὶ πρὸς τὴν ὄψιν οὐδαμῶς διατραχθεὶς τῶν εὐχῶν καὶ ὕμνων ἥπιετο. Οὕτω δὲ κἀνταῦθα τὸν Σάββαν οὐ δαίμοσι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ δὲ τῷ φρικωδεστάτῳ θηρίῳ αἰδέσιμον ἀπεδείκνυ καὶ φοβερόν. Καὶ ἡρέμα τὰ χεῖλη διάρας ἔφη. Ὡ θηρίον, ἐγὼ γὰρ χειρὶ Θεοῦ πέπλασμαι καὶ εἰκόνι τετίμημαι τῇ αὐτοῦ. Ταῦτα ἡμέρως ἄγαν ὁ Σάββας

εἶπε καὶ προσηγῶς, καὶ τὸ θηρίον οἶονεὶ τῷ λόγῳ
δυσωπηθέν, αὐτῷ ὥχετο, παραχωρῆσαι τῷ Σάββα
τῆς εὐνῆς ¹⁾).

θ)

Τὸ Ἑστιάτοριον τῶν Πατέρων

Ἐξελθόντες ἐκ τῆς βορείου θύρας τοῦ βορείου νάρ-
θηκος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ καταβάντες κλίμακα 14
βαθμίδων, ἔχομεν δεξιᾷ τὸ **ἑστιάτοριον τῶν Πατέρων**
καὶ ὀπισθεν τὸν φοῦρνον καὶ τὸ μαγειρεῖον. Τὸ ἑστιάτο-
ριον τοῦτο εἶνε ὅλως ἐξωγραφημένον, ἀντὶ δὲ ξυλίνης τρα-
πέζης ὑπάρχουσι δύο σειραὶ κτιστῶν τραπεζῶν, ἐφ' ὧν μάρ-
μαρα, ἵνα ἐσθίωσιν οἱ Πατέρες. Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου εἶνε
ἡ Θεοτόκος, Πλατυτέρα, ἔχουσα τὰς χεῖρας ἐκτεταμένας καὶ
βαστάζουσα τὸν Χριστόν, ὅστις εὐλογεῖ διὰ τῶν δύο χειρῶν.
Κύκλῳ αὐτῆς Ἅγγελοι ἐπὶ νεφελῶν, δεξιᾷ δὲ καὶ ἀριστερᾷ, ὁ
Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ. Ἄνωθεν, ἐπὶ τῆς στέγης, ἡ Ἁγία Τριάς,
ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἡ Γέννησις τοῦ Χρι-
στοῦ, ἡ Βάπτισις καὶ ὑπ' αὐτὴν ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος, κατωτέρω
οἱ ἅγιοι Ἱεράρχαι Ἰάκωβος, Κύριλλος καὶ Σωφρόνιος Ἱερο-
σολύμων, ὁ ἅγιος Σπυρίδων, οἱ ἅγιοι Κύριλλος καὶ Ἀθανά-
σιος Πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας. Ἄνωθεν τῆς εἰσόδου ὁ Εὐαγ-
γελισμὸς τῆς Θεοτόκου, κάτωθεν ὁ Χριστὸς ἐν Βηθανίᾳ,
ξενιζόμενος παρὰ τῇ Μάρθᾳ, κάτωθεν οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι
Βασίλειος, Χρυσόστομος καὶ Γρηγόριος καὶ ὁ ἅγιος Κολω-
νεῖας Ἰωάννης. Ἐν δὲ ταῖς γωνίαις τῆς στέγης οἱ τέσσαρες
Εὐαγγελισταί, κρατοῦντες Εὐαγγέλια καὶ γράφων ἕκαστος
τὴν ἀρχὴν τοῦ Εὐαγγελίου αὐτοῦ καὶ οἱ δύο Ἀπόστολοι
Πέτρος καὶ Παῦλος. Ἐναντι τῆς εἰσόδου καὶ κάτωθεν τῆς
Πλατυτέρας ὁ ἅγιος μέγας Εὐθύμιος, κρατῶν Σταυρὸν καὶ
εἰλητάριον. Τὰ ὅπλα τοῦ μοναχοῦ ἐστὶν ἡ μελέτη, ἡ

¹⁾ Περὶ τοῦ γεγονότος τούτου εἶδε τὸ λγ'.^{ον} κεφάλαιον τῆς βιογραφίας τοῦ
Ἁγίου Σάβα ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ Σκυθοπολίτου.

προσευχὴ καὶ ἡ ἐγκράτεια, ἡ διάκρισις, ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ἡ κατὰ Θεὸν ὑπακοή. Δεξιᾷ αὐτοῦ ὁ Ἅγιος Σάβας, κρατῶν ράβδον καὶ εἰλητάριον. Ὅστις σῶμα ἐνίκησεν οὗτος φύσιν ἐνίκησεν. ὁ δὲ φύσιν νικήσας ὑπὲρ φύσιν ἐγένετο. Ἀριστερᾷ αὐτοῦ ὁ ἅγιος Θεοδόσιος, κρατῶν Σταυρὸν καὶ εἰλητάριον. Ὁ καθήμενος εἰς κοινόβιον ὀφείλει βλέπειν ὡς ἕνα. Ἐκατέρωθεν ἐπὶ τῶν παραθύρων οἱ ἅγιοι Συμεὼν καὶ Δανιὴλ οἱ Στυλῖται, πλαγίως τοῦ ἁγίου Συμεὼν ὁ ἅγιος Νικόλαος, εὐλογῶν, ἐγγὺς δὲ τοῦ Δανιὴλ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, κρατῶν Σταυρὸν καὶ εἰλητάριον. Εὐφρανῆτι Ἱεροσαλὴμ καὶ πανηγυρίσατε πάντες οἱ ἀγαπῶντες Σιών. Ἐπὶ δὲ τοῦ πρὸς νότον τόξου ἐπιγραφὴ διὰ μεγάλων χαρᾶς κτήρων. Ἐγκράτεια καὶ γύμνωσις καὶ τῆς τροφῆς λιτότης καὶ ἔγερσις ἑωθινὴ εἰς μακροβιότης. Κάτωθεν δύο Ἄγγελοι, κρατοῦντες εἰλητάριον μέγα ἀνεφγμένον, ἀναφέρον τὸν ἀνακαινισμόν τοῦ ἐστιατορίου. Δόξα τῇ ἀγίᾳ καὶ ὁμοουσίῳ καὶ ζωοποιῷ καὶ ἀδιαιρέτῳ Τριάδι. Τὸ ἐστιατόριον τοῦτο ἐζωγραφίσθη καὶ ἀνεμαρμάρωθη διαταγῇ τοῦ Μακαριωτάτου Θειοτάτου καὶ Σεβασμιωτάτου Πατρὸς ἡμῶν καὶ Πατριάρχου Ἱεροσαλὺμων Κ. Κ. Ἱεροθέου ἐπιστασίᾳ τοῦ Πανοσιωτάτου Πνευματικοῦ τῆς Ἱερᾶς ταύτης Λαύρας Κ. Ἀνθίμου Ἰαμπολίτου. Φροντίδι ὑπὲρ τῆς ἀθροίσεως τῶν συνδρομῶν τοῦ ὁσιωτάτου Διονυσίου Μοναχοῦ Κορυτσαίου καὶ συνδρομῇ τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν, ὧν μνησθεὶς Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ Ἀμήν. Ἐγράφη ἐν ἔτει 1880 Ἰουλίου 19.

Ἐν τῷ νοτίῳ τοίχῳ πρὸς τὰ ἄνω ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, ἄνωθεν δὲ ἐπὶ τῆς στέγης ἡ Ἀνάληψις τοῦ Σωτῆρος, ἀπέναντι δὲ ἡ Μεταμόρφωσις. Δεξιᾷ ἡ Ἀνάστασις καὶ ἀριστερᾷ ἡ φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ, κάτωθεν οἱ Ἀπόστολοι ἐντὸς πλοίου ἐν τῇ θαλάσῃ τῆς Τιβεριάδος

καὶ ἐν τῇ ξηρᾷ ὁ Χριστός, ὁμιλῶν μετ' αὐτῶν. Ἀπέναντι πρὸς δυσμὰς ὁ Λουκᾶς καὶ ὁ Κλεόπας καὶ ἐν μέσῳ ὁ Χριστὸς κλῶν τὸν ἄρτον. Εἰς δὲ τὰς τέσσαρας γωνίας ἕξ Ἀπόστολοι καὶ δύο Ἱεράρχαι. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου μεταξὺ τῶν δύο παραθύρων ἐν μέσῳ ὁ ἅγιος Ξενοφῶν, κρατῶν Σταυρὸν καὶ εἰλητάριον. **Δεῦτε τέκνα ἀκούσατέ μου φόβον Κυρίου διδάξω ὑμᾶς.** Δεξιᾷ αὐτοῦ ὁ ἅγιος Ἀρκάδιος, κρατῶν ὁμοίως εἰλητάριον. Ὑπακοή, ζωή· παρακοή, θάνατος, ὁ ἅγιος Ἰωάννης. **Θησαυρός ἐστὶ μοναχῷ ἢ ἐκούσιος ἀκτημοσύνη.** Ἐκατέρωθεν, ἐπὶ τῶν παραθύρων, οἱ ἅγιοι Στυλῖται Λουκᾶς καὶ Ἀλύπιος, δεξιᾷ αὐτῶν ὁ ἅγιος Γεράσιμος, κρατῶν Σταυρὸν καὶ εἰλητάριον. **Μοναχός ἐστὶν ἀληθῶς ὁ μηδὲν ἔχων ἐν τῷ παρόντι βίῳ, εἰμὴ μόνον τὸν Χριστόν.** Δεξιᾷ ὁ ἅγιος Ἐφραίμ ὁ Σῦρος, κρατῶν Σταυρὸν καὶ εἰλητάριον. **Παρρησία γέλῳτι συγκεκραμένη ψυχὰς ἀπὸ γῆς εὐχερῶς καταστρέφει.** Πλαγίως, ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου, οἱ ἅγιοι Διονύσιος καὶ Ἀνθίμος, ἔπεται ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Ἀθωνίτης, κρατῶν εἰλητάριον. Οὐδὲν ἄλλο βλάπτει τοὺς μοναχοὺς καὶ χαροποιεῖ τοὺς δαίμονας ὥς τὸ κρύπτειν τοὺς ἰδίους λογισμοὺς. Ἐπεται ὁ μέγας Ἀντίοχος, κρατῶν εἰλητάριον. **Μὴ ἀπατᾶσαι, Μοναχέ, χορτασίᾳ κοιλίας. ὑποταγὴ μετ' ἐγκρατείας ὑποτάσσει τοὺς δαίμονας,** εἴτα ὁ μέγας Παχώμιος, κρατῶν Σταυρὸν καὶ εἰλητάριον. **Ἐν τούτῳ τῷ σχήματι σωθήσεται πᾶσα σὰρξ.** Πλαγίως ὁ ἅγιος Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος, εἴτα δὲ ὁ ἅγιος Κυριακός. Ἐπὶ δὲ τοῦ δυτικοῦ τοίχου οἱ ἅγιοι Θεόδωρος καὶ Θεοφάνης, οἱ Γραπτοί, κρατοῦντες εἰκόνας καὶ εἰλητάρια μετὰ ἐπιγραφῶν, εἴτα δὲ ὁ ἅγιος Λάζαρος ὁ Γαλησιώτης, πλαγίως οἱ ἅγιοι Θεόδωρος καὶ Μιχαὴλ οἱ Σαβαῖται, εἴτα ὁ ἅγιος Χαρίτων, κρατῶν εἰλητάριον. **Εἰ πατέρα καλεῖν με θέλετε μιμνήσθέ μου τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις καὶ ἐν τέλει ὁ ἅγιος Μάξιμος, κρατῶν Σταυρὸν καὶ εἰλητάριον. Ἀδελφέ, δάμαζε**

τὴν σάρκα καὶ σχόλαζε εἰς εὐχάς. Ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς τῆς τραπέζης εἶνε μύαξ μικρός, ἐν ᾧ ἱστορεῖται ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εὐλογῶν.

Ἐν τῷ μύακι τούτῳ ὑπάρχουσι πάντοτε δύο Σταυροί, καὶ ὁ μὲν σιδηροῦς φέρει. **Νηστεία τριήμερος** καὶ δηλοῖ τὴν τριήμερον τῶν Πατέρων νηστείαν, ἵνα μεταλάβωσι τῶν ἀχράντων καὶ ζωοποιῶν Μυστηρίων. Τίθεται δὲ οὗτος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς Τραπέζης καὶ οἱ Πατέρες, βλέποντες αὐτὸν προετοιμάζονται. Ὁ δὲ ξύλινος Σταυρὸς εἶνε διὰ τὰς ἐορτὰς καὶ τὰς Κυριακάς. Ὅσakis γίνεται τὸ καλούμενον **Ὑψωμα τῆς Παναγίας**, τοῦτο γίνεται οὕτως. Ὁ Οἰκονόμος τῆς Μονῆς παρασκευάζει ποτήριον ἀργυροῦν μέγα, περιλαμβάνον οἶνον καὶ δισκάριον ἀργυροῦν, περιέχον ἄρτον ἐσφραγισμένον, ὃν κόπτει ὡς τρίγωνον, μεταξὺ δ' αὐτῶν ἴσταται κηροπήγιον μετὰ κηροῦ ἀνημμένου καὶ θυμιατήριον μετὰ θυμιάματος. Ἀρχομένης τῆς ἀπολύσεως τῆς Τραπέζης προσέρχονται τρεῖς ἀδελφοὶ καὶ ποιοῦσι μετάνοιαν τῷ προεστῶτι, ἑτέραν δὲ τοῖς Πατράσι. Τότε λαμβάνει ὁ ἐκκλησιάρχης τὸν ἄρτον ἀπὸ τῶν δύο γωνιῶν διὰ τῶν δύο χειρῶν καὶ ὑψοῖ πρὸς τὰ ἄνω, ἐκφωνῶν τρεῖς **Μέγα τὸ ὄνομα**, ὁ δὲ τραπεζοκόμος, κρατῶν τὸ θυμιατήριον θυμιᾷ ἔμπροσθεν τοῦ ἄρτου καὶ λέγει. **Τῆς Ἀγίας Τριάδος** καὶ ἀμέσως λαμβάνων τὸ δισκάριον τὸ περιέχον τὸν ἄρτον περιέρχεται τοὺς Πατέρας, ἀκολουθοῦντος τοῦ τραπεζοκόμου μετὰ τοῦ θυμιατηρίου καὶ ἀκολουθοῦντος τοῦ Ἀρχοντάρου μετὰ τοῦ ποτηρίου, ἕκαστος δὲ λαμβάνων ἐν ψυχίῳ ἐκ τοῦ ἄρτου πίνει ἐκ τοῦ ποτηρίου. Ἐν ᾧ δὲ ἐσθίουσιν οἱ Πατέρες γίνεται ἀνάγνωσις παρὰ τοῦ Ἐφημερίου τῆς ἐβδομάδος.

ι)

Παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου

Ἐκ τοῦ ἐστιατορίου τῶν Πατέρων διευθυνόμενοι πρὸς βορρᾶν ἀφικνούμεθα μετ' ὀλίγον εἰς τὸ **Παρεκκλήσιον**

τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἔχον πλάτος δύο περίπου μέτρων, καὶ κείμενον ὅλως ἐπὶ τοῦ χειμάρρου. Ἐν αὐτῷ μεταξὺ πολλῶν νεωτέρων ὑπάρχουσι δύο ἀρχαῖαι εἰκόνες, ἐξ ὧν ἡ μὲν φέρει τὴν Θεοτόκον, βαστάζουσαν τὸν Χριστόν, καὶ ἐκατέρωθεν ἀνὰ δύο Ἄγγελοι. Ὁ Χριστὸς κρατεῖ εἰλητάριον. **Μακάριοι οἱ φυλάσσοντες τὰς ἐντολάς μου,** ἄλλη δὲ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου καὶ ἑτέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Ἐγγὺς τοῦ παρεκκλησίου τούτου ὁρᾶται φοῖνιξ ἀρχαιότατος, φυτευθεῖς, ὡς εἶπομεν, κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς Λαύρας, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἁγίου, οὗτινος ὁ καρπὸς εἶνε ἄνευ πυρῆνος.

ια)

Οἱ ἐν τῇ Λαύρᾳ ἐνδιαιτώμενοι

Οἱ ἐν τῇ Λαύρᾳ Σάβα τοῦ Ἁγιασμένου ζῶντες εἶνε περὶ τοὺς ἐξήκοντα καὶ διάγουσι βίον αὐστηρότατον. Ἐσθίουσι πάντες ἐν τῷ κοινῷ Ἑστιατορίῳ ἅπαξ τῆς ἡμέρας, κατὰ τὴν δεκάτην περίπου πρωινήν ὥραν, πλὴν Σαββάτου καὶ Κυριακῆς, ὅποτε ἐσθίουσι καὶ τὸ ἑσπέρας. Τροφὴ δ' αὐτῶν καθ' ἑκάστην ἑσπέραν εἶνε ἄρτος καὶ ἐλαῖαι, διδόμενοι μετὰ τὸν ἑσπερινόν, οὓς τρώγουσιν ἐν τοῖς κελλίοις αὐτῶν. Αἱ νηστεῖαι φυλάττονται αὐστηρότατα. Κρέατος τελείως ἀπέχονται. Κατὰ δὲ τὰς μὴ νηστήμους ἡμέρας τρώγουσι βούτυρον καὶ ὠά. Ὁ ἐγερτήριος κώδων κρούει κατὰ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν ἀκριβῶς πρὸ τοῦ μεσονυκτίου πενθίμως 33 φορές. Ἐγειρόμενοι δὲ ἐτοιμάζονται καὶ προσεύχονται κατ' ἰδίαν. Τὴν δὲ δωδεκάτην, ἥτοι τὸ μεσονύκτιον, ἄρχεται ἡ ἀκολουθία, διαρκοῦσα ὑπὲρ τὰς 3½ ὥρας, ἡ δὲ λειτουργία πέντε περίπου ὥρας καὶ ἑπτὰ ὥρας κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτάς.

Μόνη παρηγορία καὶ ψυχαγωγία τῶν ἐν αὐτῇ ἐνδιαιτωμένων εἶνε οἱ κόσσυφοι καὶ αἱ περιστεραί, αἵτινες ἐμφωλεύουσιν ἐν τοῖς ἀπροσίτοις τῆς κοιλάδος τῶν Κέδρων βρά-

χοις. Ὁ κόσσυφος ἔχει ὄγκον μείζονα κίχλης. Τὸ σῶμα αὐτοῦ εἶνε ὑπόμελαν καὶ κυανοῦν, αἱ πτέρυγες κίτρινοι χρώματος σκωρίας, τὸ δὲ ράμφος μακρόν, κυρτὸν καὶ ὀξύ. Τὸ πτηνὸν τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ ἐν ταῖς ὄχθαις τῆς Ἀσφαλτίτιδος λίμνης καὶ ἐν τοῖς βράχοις τοῦ Σιναίου ὄρους καὶ τῆς Πέτρας, τρέφεται δὲ ὑπὸ ἐντόμων, μικρῶν σαυρῶν ἀκρίδων καὶ σύκων. Εἶνε δὲ τόσον ἥμεροι καὶ χειροήθεις, ὥστε προσερχόμενοι ἴστανται ἐπὶ τῆς παλάμης, εἴτε ἐπὶ τῶν ὠμῶν, τῶν μοναχῶν μόνων, καὶ τρώγουσιν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν σταφίδας. Οἱ κόσσυφοι ἴπτανται μετὰ μεγάλης ταχύτητος καὶ ἐκκρούουσιν ὀξεῖς συριγμούς. Τοὺς κοσσύφους ἐξήτασεν ὁ Tristram, εἰς τῶν πρώτων τῆς Ἀγγλίας ὀρνιθολόγων καὶ παρ' αὐτοῦ ἐκλήθησαν Amydrus Tristrami. Ὁ Lortet ¹⁾ παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ κοσσύφους τινὰς ἐξ Ἀγίου Σάβα, οἵτινες ἐγένοντο ταχέως χειροήθεις· ἔχουσι δὲ ὄρασιν ὀξυτάτην. Ἡμέραν τινά, λέγει ὁ Lortet, καθ' ἣν ἥλλασσον τὸ ὕδωρ ἀγγείου, περιλαμβάνοντος μικροὺς ἰχθύς, παρετήρησα, ὅτι τὰ πτηνὰ ταῦτα παρηκολούθουν μετὰ μεγίστου ἐνδιαφέροντος τὴν ἐργασίαν. Τὰς ἐπομένας δὲ ἡμέρας, ὁσάκις προσήγγιζον πρὸς αὐτό, ἐφαίνοντο, δεικνύοντες διὰ τῶν προσεκτικῶν αὐτῶν βλέμμάτων, ὅτι ἐπιθυμοῦσιν, ἵνα φάγωσιν ἐξ αὐτῶν. Ἡ δοκιμὴ ἐγένετο καὶ ἔκτοτε ἐτρέφοντο, ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἀποκλειστικῶς ὑπὸ ἰχθύων ζώντων, οὓς ἠγάπων σφόδρα καὶ ἐλάμβανον ἐκ τῆς χειρός.

Πολλαχοῦ δέ, ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ τῶν δύο ὀχθῶν τοῦ χειμάρρου, ὀρῶνται ἀπειράριθμοι μυριάποδες μέλανες, ἔχοντες μῆκος 15—20 ἐκ. Οὗτοι, ἅμα τις ἐγγίση αὐτούς, ἐξάγουσιν ὑγρὸν τι γλοιῶδες. Εἶνε δὲ ὁ Spirostreptus Syriacus, περιγραφεὶς πρώτην φορὰν τῷ 1859 ὑπὸ τοῦ Henri de Sauveur. Σύγκειται δὲ ἐξ 76—80 τμημάτων καὶ φθάνει εἰς μῆκος 158 χιλιοστομέτρων. Ἐτέρα ψυχαγωγία τῶν ἐν τῇ Λαύρα ἐνδιαιωμένων εἶνε αἱ ἀλώπεκες, αἵτινες ἐρχόμεναι, μετὰ

¹⁾ Dr Lortet, La Syrie d' aujourd'hui, Παρίσι, 1884, σελ. 396, 397.

τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, τρώγουσι τεμάχια ἄρτου, ἅπερ ρίπτουσιν αὐταῖς οἱ Πατέρες.

Ἐκ πάντων τῶν μεταξὺ Ἱερουσαλὴμ καὶ Ἰορδάνου μοναστηρίων, λέγει ὁ Tobler ¹⁾, τὸ τοῦ Ἀγίου Σάβα μόνον περιεσώθη ²⁾. Εἶνε δὲ οὐ μόνον περιπόθητος τοῦ Χριστιανοῦ προσκυνητοῦ σταθμός, ἀλλὰ καὶ τόπος εὐάρεστος τοῦ φίλου τῆς ἱστορίας. Ἐν τῇ ἐρήμῳ οἱ μοναχοί, περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ τῶν ἀγρίων Ἀράβων, διέσφσαν τὸ Χριστιανικὸν στοιχεῖον.....Λεγέτωσαν, ὅτι ὁ μοναχικὸς βίος εἶνε τοῦ πνεύματος ἀποπλάνησις. Ἐνταῦθα ὅμως ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἔνθα τὸ τοῦ λέοντος βρύχημα διακόπτει τὴν ἐπίσημον σιγὴν, οὗτος ἔχει τι τὸ ἐπέραστον, ὥς ὁ μικρὸς κώδων ἐντὸς ἀφώνου πρὸς τὰ ἔξω μοναστηρίου. Μὴ δυσανασχετῶμεν κατὰ τῶν ἐν ταῖς ἀσκητικαῖς ἀσκήσεσιν, ἐν προσευχαῖς καὶ ἐν συνθέσει οἰκοδομητικῶν βιβλίων ἀρεσκομένων, μὴ φθινώμεν δὲ τὸν μικρὸν πεπαιδευμένον μοναχὸν ἐπὶ τῇ χαρᾷ, ἣν αἰσθάνεται, διότι τὰ πτηνὰ κάθηνται ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ καὶ λαμβάνουσι διὰ τοῦ ράμφους τὸ τῆς ἀγάπης δῶρον, ὅπερ δείκνυσιν ὅτι ἔνθα ὁ ἄνθρωπος προσεγγίζει τῷ Θεῷ ἐκεῖ καὶ τὸ διὰ ἐλευθέρας πτήσεως πεπροικισμένον ζῶον δύναται, ἵνα προσεγγίξῃ μετ' ἐμπιστοσύνης τῷ ἀνθρώπῳ.

Ὁ δὲ Lynch ¹⁾, Ἀμερικανὸς λοχαγός, ἐκτελέσας τὸν περίπλουν τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης, ἐντολῇ τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως τῶν Ἠνωμένων Βορείων Πολιτειῶν, γράφει τὰ ἐπόμενα. “Περὶ τὸ μεσονύκτιον—ἀφίκοντο δὲ κεκμηκότες ἐγγὺς τῆς Ἀῖν Φέσχα—ἐν ᾧ ἡ σελήνη ὑψοῦτο ὑπερθὲν τῶν ὀρέων τῆς ἀνατολικῆς παραλίας, αἱ δὲ τῶν

¹⁾ Topographie von Jerusalem und seinen Umgebungen, Τόμ. 2, σελ. 854—855.

²⁾ Καθ' ἣν ἐποχὴν ἔγραφεν ὁ Tobler πράγματι ἡ τοῦ Ἀγίου Σάβα μόνη μονὴ ἐσφύζετο μεταξὺ Ἱερουσαλὴμ καὶ Ἰορδάνου.

¹⁾ W. F. Lynch, Narrative of the United—States expedition to the river Jordan and the Dead Sea κτλ.

νεφῶν σκιαὶ ἀντηνακλῶντο ἀγρίως καὶ φαντασιωδῶς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς ἀπαισίου ταύτης θαλάσσης, πάντα δέ, ὄρη, θάλασσα καὶ νέφη ἐλάμβανον μορφὰς οὐχὶ φυσικὰς, ἀλλὰ φανταστικὰς, οἱ κώδωνες τοῦ Ἁγίου Σάβα ἀντήχησαν φιλικῶς εἰς τὰ ὦτα ἡμῶν. Ὁ ἦχος οὗτος προσεκάλει τοὺς Χριστιανοὺς εἰς προσευχήν, ἐξέφραζε τὰς τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγκας καὶ συμπαθείας πρὸς τὸν ξένον, τὸν εἰς τὰς θανατηφόρους ταύτας προσπελάζοντα παραλίας. Ἦν δὲ παρήγορον, διότι ἐμανθάνομεν, ὅτι ἐν τόπῳ μονήρει μὲν καὶ ἀγρίῳ, ἀλλὰ μικρὸν ἀφεστηκότι, Χριστιανοὶ ἀνέπεμπον διαφόρους μὲν τὴν μορφήν, ἀλλ' ἐνιαίως κατὰ τὴν πίστιν προσευχάς, πρὸς τὸ μέγα καὶ ἀγαθὸν ὄν, πρὸ τοῦ ὁποίου πάντες κύπτομεν”.

Ὁ δὲ Victor Guérin ¹⁾ λέγει. “Μοναχοὶ τινες εἰς μνήμην τῆς παλαιᾶς τοῦ Ἁγίου Σάβα μετὰ τοῦ λέοντος οἰκειότητος, ξένου καὶ συσσίτου αὐτοῦ, συνεθίζουσιν, ἵνα ρίπτωσιν, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Κέδρων, τεμάχια ἄρτου, ὅπως οἱ θῶες καὶ τὰ λοιπὰ ἄγρια ζῷα, ἐρχόμενα τὸ ἑσπέρας, ἵνα καταστορέσωσι τὴν δίψαν αὐτῶν, εἰς τὴν ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ χειμάρρου ρέουσιν πηγὴν, δύνηται, ἵνα μετέχωσιν τῆς ἐλεημοσύνης ταύτης, ἥτις εἶνε εἶδος δεσμοῦ ἀδελφικοῦ, διαιωνιζομένου ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, μεταξὺ τῆς ἀνθρωπίνης καὶ τῆς ἀγρίας φύσεως”.

3.

ΤΟΠΟΙ ΕΚΤΟΣ ΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

Τὸ Ἁγίασμα—Κελλίον τοῦ Ἁγίου Σάβα
καὶ κελλία τῶν ἁγίων Ξενοφώντος, Ἰωάννου καὶ
Ἀρκαδίου—Σπήλαιον Ἰωάννου τοῦ Ἡσυχαστοῦ—
Κελλίον τῆς ἁγίας Σοφίας, μητρὸς τοῦ Ἁγίου Σάβα.

Πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀγιάσματος τοῦ Ἁγίου, κειμέ-

¹⁾ Description géographique, historique et archéologique de la Palestine, Παρίσιοι, 1869, Τόμ. γ'. σελ. 98.

νου ἐν τῷ κάτωθεν τῆς Λαύρας πυθμένι τῆς φάραγγος, καταβαίνομεν εἰς τὸ ἀρτοποιεῖον, κείμενον δεξιᾷ τοῦ Ἑστιατορίου, εἰς τὸ κάτωθεν τῆς Λαύρας πάτωμα. Ἐνταῦθα ὑπάρχει θύρα σιδηρᾷ, δι' ἧς ἐξελθόντες καὶ καταβάντες κλίμακα νεωστὶ κατασκευασθεῖσαν 41 βαθμίδων, καταβαίνομεν ἐν τῷ πυθμένι τῆς φάραγγος, ἥτοι τῆς Κοιλιάδος τῶν Κέδρων. Ἄλλοτε ἐξάγοντες διὰ τῆς θύρας ταύτης ξυλίνην περιαιρετὴν κλίμακα, ἀσφαλείας χάριν, κατήρχοντο εἰς τὸν χεῖμαρρον. Ἐν μέσῳ σπηλαίου χθαμαλοῦ, περιωρισμένου ἔξωθεν ὑπὸ τοίχου, οὐ πρὸ πολλοῦ κτισθέντος, ἀναβλύζει στάγδην πηγὴ δροσερὰ καὶ διαυγής, ἧς τὰ ὕδατα συναθροίζονται ἐντὸς τεσσάρων μικρῶν λάκκων, κειμένων εἰς ὕψος ἐνὸς περίπου μέτρου ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους. Οἱ ἐν τῇ Λαύρᾳ, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι, ἐὰν ἔσκαπτον βαθύτερον ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ στάζει τὸ ὕδωρ, θὰ ἐξήρχετο περισσότερον ὕδωρ, ἐλατόμησαν τὸν εὐθρυπτον βράχον· ἀλλ' ἡ ποσότης τοῦ ὕδατος ἔμεινεν ἡ αὐτή, ἄνευ ἐπαισθητῆς αὐξήσεως. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει μικρὰ Ἀγία Τράπεζα καὶ εἰκόνες. Τὸ περισσεῦον ὕδωρ ρεεῖ διὰ ὀχετοῦ πρὸς τὰ ἔξω. Ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τοῦ Ἀγιασματος ἀναγινώσκεται. Πρὶν ἔτι οἰκοδομήσῃ τὴν παροῦσαν Λαύραν ὁ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Σάββας μετέρχετο τὸν ἀσκητικὸν βίον ἐντὸς τοῦ σπηλαίου πρὸς νότον τοῦ χειμάρρου μετὰ πολυαρίθμων μοναχῶν. Ἐπελθούσης δέ ποτε τριετοῦς ἀνομβρίας καὶ ἐν ἀθυμίᾳ ὄντες οἱ μοναχοὶ διὰ τοῦ ὕδατος ὑστέρησιν λαβὼν οἶκτον ὁ μέγας πατὴρ διὰ προσευχῆς του ἀνέβλυσε τὸ παρὸν ἀγίασμα παρέχοντα δαψιλὲς τὰ νάματα εἰς πάντας τοὺς προσερχομένους. Ἐν τῷ προαυλίῳ ὑπάρχει κηπᾶριον, περιέχον δένδρα, περιστοιχιζόμενον ὑπὸ τοίχου, ἔχοντος 3 1/2 μ. ὕψος.

Ἀπένταντι σχεδὸν τοῦ τελευταίου ἀσκητηρίου τοῦ Ἀγίου Σάβα ἐν τῇ Λαύρᾳ, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς τοῦ χειμάρρου ὁχθῆς εἶνε τὸ πρῶτον τοῦ Ἀγίου Σάβα κελλίον, ἔχον ἀνοδὸν ἀπέ-

ναντι τῆς μονῆς εἰς ὕψος ὡς θυρίδα ἐγγὺς σπηλαίου τετειχισμένου, φέροντος θύραν, κατεσκευασμένην ὑπὸ τῶν Ἐμπετήδων. Τῷ 1906 ἡγοράσθη τὸ ἐρείπιον τοῦ κελλίου τοῦ Ἀγίου Σάβα καὶ ἀνεκαινίσθη ἐπιμελείᾳ τῶν πατέρων τῆς Λαύρας. Ἐκ τοῦ κελλίου δὲ τούτου εἶδεν ὄναγρον, σκάπτοντα ἐν τῇ γῇ, ἀκριβῶς ἔνθα εἶνε τὸ Ἀγίασμα. Προχωροῦντες πρὸς τὰ πρόσω ἐν τῷ χειμάρρῳ βλέπομεν ἀπέναντι, δεξιᾷ, τὸ κελλίον Ἰωάννου τοῦ Ἀρκαδίου, δεξιᾷ δέ, ἐπὶ κρημνῶν δυσπροσίτων, τὸ κελλίον τοῦ πατρὸς αὐτῶν Ξενοφῶντος. Οὗτοι ἔζων ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ καὶ ἦσαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ δύο αὐτοῦ υἱοὶ Ἰωάννης καὶ Ἀρκάδιος, μεταβαίνοντες εἰς Βηρυτὸν χάριν σπουδῶν, ἐναυάγησαν καὶ ἐλθόντες εἰς Ἱερουσαλὴμ ἡσπάσθησαν τὸν μοναχικὸν βίον. Ὁ δὲ πατὴρ Ξενοφῶν, μεταβάς εἰς ἀναζήτησιν αὐτῶν καὶ εὗρὼν αὐτοὺς μοναχοὺς, ἡσπάσατο τὸν μοναχικὸν βίον.

Στρεφόμενοι πρὸς βορρᾶν, πέντε λεπτά μακρὰν τῆς πηγῆς τοῦ Ἀγίου, βλέπομεν δεξιᾷ ἐπὶ ἀποτόμου κλιτύος, εἰς ἀρκετὸν ὕψος, τοῖχον παλαιόν, ὅπισθεν τοῦ ὁποίου εἶνε τὸ σπήλαιον, ἐν ᾧ διέμενεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἑσυχαστής, ἐπίσκοπος Κολωνείας. Ἡ εἰς αὐτὸ ἀνάβασις εἶνε λίαν δυσχερής. Προχωροῦντες μετὰ δύο λεπτά, ἀναβάντες ἀτραπὸν κειμένην ἀριστερᾷ, ἀφικνούμεθα εἰς θύραν σιδηρᾶν κιγκλιδωτήν, ἄγουσαν εἰς τὸ **Κελλίον τῆς Μητρὸς τοῦ Ἀγίου Σάβα Σοφίας**, εἰς ἣν δὲν ἐπέτρεψεν, ἵνα εἰσέλθῃ ἐν τῇ Λαύρᾳ, φυλάττων αὐστηρῶς τὸν ὃν ἐθέσπισε νόμον, ἵνα μὴ εἰσέρχονται ἐν αὐτῇ γυναῖκες. Ἐν ταῖς δυσὶν ἐνταῦθα αὐλαῖς ὁρᾶται ψηφιδωτὸν οὐχὶ λεπτῆς τέχνης ¹⁾.

¹⁾ Ἐκφράζω ἐπ' ἴσης τὴν βαθεῖάν μου εὐγνωμοσύνην τῷ ἱερομονάχῳ κ. Χριστοφóρῳ, Κυπρίῳ, ὅστις πολλὰς μοι μετέδωκε πληροφορίας περὶ τῆς Μονῆς, παραλαβὼν αὐτὰς παρὰ τῶν προγενεστέρων Πατέρων καὶ πολυειδῶς ἐβοήθησέ μοι, ὁδηγῶν αὐτοπροσώπως.

Β'.

ΒΙΟΣ ΙΔΡΥΤΟΥ ΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

1.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΑΒΑ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΙΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΑΦΙΞΕΩΣ ΑΥΤΟΥ
(439—457)

Ἰδρυτῆς τῆς περιτύστου ταύτης Λαύρας εἶνε ὁ ἅγιος Σάβας καὶ οὐχὶ ὁ ἅγιος Εὐθύμιος, ὡς κακῶς ἔγραψάν τινες, ἐν οἷς ὁ Ehrhardt ¹⁾, παρερμηνεύσας τὸ ἐπόμενον Κυρίλλου τοῦ Σκυθοπολίτου χωρίον, ὅστις λέγων, ὅτι τὸν Σάβαν, προσελθόντα τῷ ἁγίῳ Εὐθυμίῳ, οὗτος παρέπεμψε πρὸς τὸν Θεόκτιστον, προστίθῃσι. “Προβλέπων πάντων τῶν ἐν Παλαιστίνῃ ἀναχωρητῶν ἀρχιμανδρίτην ἔσεσθαι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν μεγίστην τε καὶ περιφανεστάτην Λαύραν, τὴν ὑπερέχουσαν πασῶν τῶν ἐν Παλαιστίνῃ Λαυρῶν, καθιστᾶν μέλλοντα, καὶ ἔσεσθαι αὐτὸν ἀρχηγέτην τε καὶ νομοθέτην ἀπάντων τῶν καθ’ ἑαυτοὺς ἀναχωρούντων” ²⁾. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ προφανέστατα ὁ ἱστορικὸς ὑπονοεῖ τὸν Ἅγιον Σάβαν

¹⁾ Ehrhardt das griechische Kloster Mar Saba in Palaestina, ἐν Römische Quartalschrift, Τόμ. 7, 1893, σελ. 35.

²⁾ Βίος Ἁγίου Σάβα, κεφ. ζ'.

καὶ αὐχὶ τὸν Μέγαν Εὐθύμιον. Ἐὰν ὁ Ehrhardt βαθύτερον ἐνέκλυπτεν εἰς τὴν μελέτην τοῦ βίου αὐτοῦ, δὲν θὰ περιέπιπτεν εἰς τὸ λάθος τοῦτο. Ἐὰν ἐπισταμένως τὸ τριακοστὸν ἀνεγίνωσκε τοῦ βίου αὐτοῦ κεφάλαιον, ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ Θεοδοσίου καὶ Σάβα, θὰ ἔβλεπεν, ὅτι “ὁ πατὴρ ἡμῶν Σάβας ἄρχων κατεστάθη καὶ νομοθέτης παντὸς τοῦ ἀναχωρητικοῦ βίου καὶ πάντων τῶν ἐν ταῖς κέλλαις ζῆν προαιρουμένων”. Ἐν δὲ τῷ εἰκοστῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ ὁ Πατριάρχης Ἡλίας λέγει ρητῶς, ἀπευθυνόμενος τοῖς κατηγόροις αὐτοῦ, ἐν ἐπιστολῇ. “Ἦν περ (Λαύραν) αὐτὸς μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν κοπιάσας συνεστήσατο”, πρὸς δὲ τὸν “Ἅγιον Σάβαν. “Οὐδὲ γὰρ φέρω ὀρᾶν τοὺς σοὺς κόπους ὑπ’ ἄλλων διοικουμένους”. Πρὸς δέ. “Οὐκ ἐνδέχεται γὰρ αὐτὸν μὴ ἀπολαβεῖν τὸν ἴδιον τόπον”.

Ἡ τῆς Καππαδοκίας κόμη Μουταλάσκη κατέστη ὀνομαστή διὰ τὴν γέννησιν τοῦ ἐκ κοιλίας μητρὸς ἡγιασμένου Σάβα, τοῦ κλέους καὶ ἀγλαΐσματος τοῦ μοναστικοῦ βίου καὶ ἀπάσης τῆς Ἐκκλησίας. Ἐγεννήθη δὲ τῷ 439 ἐκ γονέων εὐσεβῶν καὶ πλουσίων, Ἰωάννου καὶ Σοφίας, ἐπὶ τῆς ἐπτακαιδεκάτης Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ ὑπατείας. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦν στρατιωτικός, ἀναγκασθεὶς δέ, ἵνα εἰς Ἀλεξάνδρειαν μεταβῇ, ἕνεκα λόγων ὑπηρεσίας, συναπήγαγε καὶ τὴν σύζυγον, καταλιπὼν τὸν Σάβαν, τὸ πέμπτον ἄγοντα τῆς ἡλικίας ἔτος, τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Ἐρμίου μετὰ πάντων, ὅσα ἐκέκτητο. Ὁ Σάβας παρέμεινε χρόνον τινὰ παρ’ αὐτῷ. Ἄλλ’ ἠναγκάσθη, ἵνα καταφύγῃ, πρὸς τὸν πρὸς πατρὸς θεῖον Γρηγόριον, ὅστις ἦν ἱερεὺς καὶ διέτριβεν ἐν κόμῃ, καλουμένῃ Σκαιδῷ, τρία ἀπεχούση μίλια, διότι ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἦν κοκότροπος. Ἀλλὰ τοῦτ’ ἐριδας ἐπήνεγκε μεταξὺ Ἐρμίου καὶ Γρηγορίου, ὧν ἑκάτερος ἡξίου, ὅπως ἔχῃ ὑφ’ ἑαυτὸν τὸν Σάβαν καὶ τὰ τοῦ πατρὸς ὑπάρχοντα. Ἄλλ’ ὁ Σάβας, καίπερ νεώτατος τὴν ἡλικίαν, ἦν συνετώτερος αὐτῶν καί, ἵνα δῶ εἰς τὰς ἐριδας αὐτῶν τέρμα, ἀπεχώρησεν εἰς

τὸ μοναστήριον **Φλαβιαναί**, μικρὸν τῆς Μουταλάσκης ἀπέχον καὶ ὑπὸ ἐβδομήκοντα περίπου οἰκούμενον μοναχῶν, καὶ ἐξεπαιδεύθη ἐν αὐτῷ τὴν μοναχικὴν πολιτείαν, ταχέως τὸ ψαλτήριον ἐκμαθὼν καὶ τὴν κοινοβιακὴν τάξιν.

Οἱ θεῖοι αὐτοῦ, εἴτε τὰς ἐπιπλήξεις φοβούμενοι τοῦ πατρός, εἴτε θλιβόμενοι, διότι ἠνάγκασαν αὐτόν, ἵνα καταφύγῃ ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ἐπειράθησαν, ὅπως ἐξαγάγωσιν αὐτὸν ἐξ αὐτοῦ, ὑπισχνόμενοι, ὅτι θὰ νυμφεύσωσιν αὐτόν καὶ ἐγχειρίσωσι τὰ ὑπάρχοντα τοῦ πατρός. Ἄλλ' ὁ Πρύτανις τῶν ὄλων, ἐκλεξάμενος αὐτόν, ἵνα ἐν τῷ οἴκῳ ὑπηρετήσῃ αὐτοῦ, παρέσχεν αὐτῷ τὴν ἀπαιτουμένην δύναμιν, ἵνα ἀντιστῇ, προτιμῶν τὸ ζῆν ἐν ταπεινώσει ἐν οἴκῳ Κυρίου τῆς εἰσόδου εἰς τοὺς κοσμικοὺς θορύβους. Ἀναμνησκόμενος δὲ τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, λέγοντος. “Οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα ἐπ’ ἄροτρον καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθετὸς ἐστὶν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν”, ἔλεγε καθ’ ἑαυτόν. “Ἐγὼ τοὺς συμβουλεύσαντάς μοι τοῦ Θεοῦ ἀποστῆναι, ὥς ἀπὸ ὄφεων φεύγω, φθειρίζουσι γὰρ ἡτὴ χρηστὰ ὁμιλίας κακαί, καὶ φοβοῦμαι μὴ ποτε τῷ ἐνδελεχισμῷ χαυνωθῆς, κατάρας ἐπενέγκωμαι τοῦ προφήτου, λέγοντος. Ἐπικατάρατοι οἱ ἐκκλίνοντες ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου”. Τοιοῦτος ἦν ὁ πρὸς τὴν εὐσέβειαν πόθος αὐτοῦ ἐκ παιδικῆς ἡλικίας. Τὴν ζέσιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως ὑπωπιάζῃ τὸ σῶμα δείκνυσι τὸ ἐπόμενον γεγονός. Ἐργαζόμενός ποτε ἐν τῷ κήπῳ τῆς μονῆς εἶδεν ἐπὶ δένδρου μῆλα ὠραῖα τὴν ὄψιν, κόψας δὲ ἡτοιμάζετο, ἵνα φάγῃ, πρὸ τῆς τεταγμένης τοῦ φαγητοῦ ὥρας. Ἀλλὰ συνελθὼν ἐπετίμα ἑαυτόν, ἀναλογιζόμενος, ὅτι παρόμοιος πρᾶξις ὤθησε τὸν Ἀδὰμ εἰς ἁμαρτίαν. “Ὡραῖος, ἔλεγεν, εἰς ὄρασιν καὶ καλὸς εἰς βρῶσιν ὁ ἐμὲ θανατώσας καρπὸς διὰ τοῦ Ἀδάμ, αὐτοῦ προτιμήσαντος τοῦ νοητοῦ κάλλους τὸ τοῖς σαρκίνοις ὀφθαλμοῖς φανέν τερπνόν, καὶ τῶν πνευματικῶν ἀπολαύσεων τὴν πλησμονὴν τῆς σαρκὸς τιμιωτέραν θεμένου, δι’ οὗ καὶ ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν.

Μὴ τοίνυν ἀπονεύσω τοῦ καλοῦ τῆς ἐγκρατείας ψυχικῶς
τινι νυσταγμῶ βαρυνθείς· ὥσπερ γὰρ πάσης καρποφορίας
προηγεῖται ἄνθος, οὕτως ἡ ἐγκράτεια προηγεῖται ἀγαθοεργίας”. Λέγων δὲ ταῦτα ρίπτει τὸ μῆλον χαμαὶ καὶ διὰ τῶν
ποδῶν καταπατεῖ, στύγιον δ’ ὠρκίσθη ὄρκον, ὅτι οὐδέποτε
θὰ ἄψηται μήλου μέχρι θανάτου. Ὁ Θεὸς ἀντήμειψε τὴν
νίκην, ἣν κατήγαγε κατὰ τῆς λαιμαργίας, διὰ τῆς χάριτος
τῆς ἐγκρατείας, ἀναστελλούσης τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς
καὶ τὴν τοῦ ὕπνου ἀνακοπτοῦσης βαρύτητα. Θερμότερος
δ’ ἐγένετο ἐν τοῖς ἔργοις τῆς μετανοίας, ἅπερ μετὰ
χαρᾶς ἐδέξατο καρδίας, δαμάζων τὸ μὲν πνεῦμα διὰ
τοῦ μυχίου ὑπωπιασμοῦ, τὸ δὲ σῶμα, διὰ τῆς ἐργασίας.
Πάντα δ’ ὑπερηκόντισε κατὰ τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν ὑπα-
κοὴν καὶ τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας πόνους.

Ἱστοροῦσι δὲ καὶ τοῦτο, ὡς θαυμαστόν ζέσεως αὐτοῦ
δειγμα, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη. Ὁ ἀρτοποιὸς τῆς μονῆς ἔθετό
ποτε ἐν τῷ ἱπνῶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἵνα ξηρανθῶσι, τοῦ και-
ροῦ ὄντος βροχεροῦ, καὶ ἐλησμόνησεν, ὅπως ἐξαγάγῃ αὐτά.
Τὴν ἐπιούσαν διαταχθέντες τινὲς τῶν Πατέρων ὑπὸ τοῦ
Ἡγουμένου, ἵνα ζυμώσωσιν, ἤναψαν τὸν ἱπνόν. Ὅτε δὲ ὁ
ἀρτοποιὸς ἀνεμνήσθη τῶν ἱματίων αὐτοῦ ὁ ἱπνὸς ἦν λίαν
θερμὸς, οὐδεὶς δ’ ἐτόλμα, ἵνα εἰσέλθῃ. Ἀλλ’ ὁ νεαρὸς
Σάβας, πλήρης πίστεως ζώσης, ποιησάμενος τὸ σημεῖον τοῦ
Σταυροῦ εἰσῆλθεν ἐν αὐτῷ τολμηρῶς καὶ ἀβλαβῆς ἐξήγαγε
τὰ ἱμάτια αὐτοῦ. Οἱ παρόντες ἐξεπλάγησαν, βλέποντες τὸ
θάρρος αὐτοῦ καὶ τὸ θαῦμα, ἐδόξαζον δὲ τὸν Κύριον, λέγον-
τες, ὡς ἄλλοτε, κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Τιμίου Προδρόμου.
“Τί ἄρα τὸ παιδίον τοῦτο ἔσται”. Ὁ βιογράφος αὐτοῦ,
Κύριλλος, λέγει, ὅτι ἔμαθε τοῦτο παρὰ τοῦ θείου τοῦ Σάβα
Γρηγορίου. Ἐν τῷ μοναστηρίῳ τούτῳ διέμεινεν ἔτι δέκα
ἔτη, πάντοτε προαγόμενος ἐν ταῖς τρίβοις τῆς ἀρετῆς. Ἀλλ’
ἤρξατο, ἵνα αἰσθάνηται πόθον μέγαν, ὅπως ἐπισκέψηται τοὺς
Ἀγίους Τόπους καὶ μεταβῇ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἵνα ζήσῃ ἐν

αὐτῇ κατὰ μόνας. Ὁ Ἡγούμενος δὲν ἔδωκεν αὐτῷ τὴν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένην ἄδειαν. Ὁ Θεὸς ὁμως, ὁ ἐμβαλὼν αὐτῷ τὸν πόθον τοῦτον, ἐνετείλατο ἐν ὀπτασίᾳ, ὅπως ἐπιτρέψῃ τὴν ἀναχώρησιν, λέγων. “Ἀπόλυσον τὸν Σάβαν, ἵνα μοι λατρεύσῃ ἐν τῇ ἐρήμῳ”. Προσκαλέσας δ’ αὐτὸν τότε κατ’ ἰδίαν εἶπεν, ὅτι ἔλαβεν ἐντολὴν παρὰ Κυρίου ἐν ὀπτασίᾳ, ἵνα ἀπολύσῃ αὐτὸν καὶ ὅτι ἐπιτρέπει, ὅπως ἀπέλθῃ ἐν εἰρήνῃ, ἀγνοούντων τῶν ἄλλων ἀδελφῶν.

2.

**Ἀπὸ τῆς ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἀββᾶ Θεοκτίστου
διατριβῆς αὐτοῦ
μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου
(457—473)**

Ὁ Σάβας, ἐνισχυθεὶς ἐν τῷ εὐλαβεῖ αὐτοῦ πόθῳ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἡγουμένου καὶ λαβὼν τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ, ἀπῆλθεν ἐκ τῆς Μονῆς, μεταβαίνων εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἦγε δὲ τότε τὸ δέκατον ὄγδοον τῆς ἡλικίας ἔτος, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μαρκιανοῦ καὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιου. Πρῶτον μοναστήριον, ἐν ᾧ ἐγένετο δεκτός, ἦν τὸ τοῦ Πασσαρίωνος, οὗτινος Ἡγούμενος ἦν τότε ὁ Ἐλπίδιος, ἐν ᾧ παρεχέιμισε. Μεθ’ ὅλας δὲ τοῦ Ἡγουμένου τὰς προτροπὰς, ὅπως παραμείνῃ ἐν αὐτῷ, δὲν ἐπέισθη, διακαῶς ποθῶν, ὅπως δοθῇ εἰς τὸν ἀναχωρητικὸν βίον, πρὸς ὃν μεγάλην ἐκ παίδων ἡσθάνετο κλίσιν. Πολλὰ δὲ περὶ τοῦ Ἀγίου Εὐθυμίου ἀκούων, ἀθλοῦντος τότε ἐν τῇ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἀγίας Πόλεως ἐρήμῳ καὶ φωστῆρος δίκην ἐκλάμποντος, ἐπεθύμησεν, ἵνα ἴδῃ αὐτόν. Προσελθὼν δὲ τῷ Ἐλπίδιῳ καὶ τὸν πόθον αὐτοῦ ἀποκαλύψας ἀπελύθη καὶ ὑπὸ ὁδηγῷ, δοθέντι ὑπὸ τοῦ Ἡγουμένου, ἐλθὼν εἰς τὴν Λαύραν τοῦ Ἀγίου, περιέμενε μετ’

ἄλλων, ὅπως ἴδῃ αὐτόν, μέλλοντα, ἵνα ἔλθῃ ἐκ τοῦ σπηλαίου, ἐν ᾧ διέτριβε, τὸ Σάββατον. Ἐλθόντα δὲ μετὰ θεομῶν παρεκάλεσε δεήσεων, ἵνα δέξηται αὐτόν μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Μέγας Εὐθύμιος, ἐν νεανικῇ βλέπων αὐτόν ὅλως ἡλικία, εἶπεν αὐτῷ. "Τέκνον οὐ νομίζω δίκαιον εἶναι, νεώτερόν σε ὄντα, εἰς Λαύραν μένειν· οὔτε γὰρ τῇ Λαύρᾳ ὄνησιν φέρει τὸ νεώτερον ἔχειν, οὔτε νεωτέρῳ πρέπει ἐν μέσῳ εἶναι ἀναχωρητῶν. Ἀπελθε τοίνυν εἰς τὴν κάτω μονήν, πρὸς τὸν ἀββᾶν Θεόκτιστον, καὶ ἔχεις ὠφεληθῆναι". Ὁ δὲ Σάβας ἀπεκρίνατο. "Γινώσκω, τίμιε πάτερ, ὅτι ὁ πάντων προνοητῆς Θεός, σωθῆναι με βουλόμενος, ὠδήγησέ με εἰς τὰς ἀγίας σου χειρας ἐλθεῖν. Ὡς ἂν οὖν μοι κελεύσης ποιῶ". Τότε ὁ ἅγιος Εὐθύμιος ἀπέστειλεν αὐτόν πρὸς τὸν Θεόκτιστον, ὅπως ἐν τῇ ὑπ' αὐτόν τελούσῃ μονῇ καταρτισθῇ καταλλήλως ἐν τῷ μοναχικῷ βίῳ, προορῶν, διορατικῷ βλέμματι, ὅτι ἔμελλεν, ἵνα ἀκλόνητος τῆς μοναχικῆς πολιτείας ἀποβῇ στύλος. Πάσης δ' ἐκτὸς ἀμφιβολίας τυγχάνει, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε τῷ ἀγίῳ Εὐθυμίῳ, ὅτι προυτίθετο, ὅπως καταστήσῃ τὸν νεαρόν Σάβαν διασημότατον τῶν ἀναχωρητῶν, οὓς θὰ ἐκυβέρνηα ἡμέραν τινὰ ὡς ἡγούμενος γενικός, δὲν ἡθέλησε δέ, ἵνα δεχθῇ αὐτόν παρ' ἑαυτῷ, ἐν ᾗ εὐρίσκετο ἡλικία, ὅπως διὰ τοῦ ιδίου διδαχθῇ παραδείγματος τὸ πράττειν τὸ αὐτὸ πρὸς τοὺς νέους, ὅταν ιδρύσῃ τὴν ἑαυτοῦ Λαύραν, ἣτις ἔμελλεν, ἵνα ἀποβῇ ὑπερέχουσα πασῶν τῶν ἄλλων τῆς Παλαιστίνης Λαυρῶν καὶ ὑπόδειγμα πάσαις χρησιμεύσῃ.

Ὁ Ἅγιος Σάβας, ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν τοῦ μακαρίου Θεοκτίστου, ὅλως τῷ Θεῷ ἀφιερῶθη καὶ πρόθυμος ἦν, ὅπως πᾶσαν ἐκτελῇ ἐντολήν. Βάσις τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ἀγωγῆς ἦν ἄκρα ταπεινότης καὶ ὑπακοή τυφλή. Εἰ καὶ ἦν ἄκαμptos, ἐν καιρῷ τῆς ἡμέρας, ἐν τῇ ἐργασίᾳ, πρῶτος εὐρίσκετο ἐν τῇ θείᾳ ἀκολουθίᾳ, ὕστατος δ' ἐξήρχετο τῆς Ἐκκλησίας. Καίπερ διὰ μεγάλου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πεπροικισμένος

πνεύματος καὶ διὰ καρδίας γενναίας, ἦν καὶ ρωμαλέος, εὐμεγέθης καὶ τριπλασίαν ἐτέλει τῶν ἄλλων ἐργασίαν. Ἀφ' ἐνὸς μὲν ἔβλεπέ τις αὐτὸν μετὰ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως πάντα τὰ τῆς θρησκείας ἐκτελοῦντα, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἦν ἀκάματος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν ἀδελφῶν, κομίζων ὕδωρ καὶ ξύλα, ὅπου ἦν ἀνάγκη, πᾶσα· ἐκτελῶν τῶν Πατέρων ἀνάγκην καὶ ἀμέμπτως πολιτευόμενος ἐν ταῖς διαφόροις ὑπηρεσίαις, ὥς ἐνεπιστεύοντο αὐτῷ, οὕτως ὥστε οἱ Πατέρες ἐθαύμαζον σφόδρα πῶς νέος ὢν ἐξειέλει τοσαύτας διαφοροὺς ἐργασίας καὶ μετὰ τηλικαύτης φρονήσεως. Ὁ δαίμων, φθονήσας τὰς ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς ἀρεταῖς προόδους αὐτοῦ, ἐπωφελήθη ἐντολῆς τινος τοῦ Ἡγουμένου, ἵνα στήσῃ κατ' αὐτοῦ παγίδα. Ἀλλ' ὁ Θεός, ὁ πάντοτε τὴν ἱερὰν εὐλογῶν ὑπακοήν, μετέτρεψε τὴν δολοπλοκίαν ταύτην ὅλως πρὸς καταισχύνην τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐνίσχυσε τοὺς μοναχοὺς τοῦ Μοναστηρίου ἐν τῇ μεγάλῃ ιδέᾳ, ἣν εἶχον περὶ τῆς παγίας αὐτοῦ ἀρετῆς. Εἰς τῶν ἀδελφῶν, καλούμενος Ἰωάννης, μαθὼν τὴν τελευτὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῶν γονέων αὐτοῦ, παρεκάλεσε τὸν ἀββᾶν Θεόκτιστον, ὅπως ἐπιτρέψῃ αὐτῷ τὴν ἐν αὐτῇ μετάβασιν, ἵνα διαθῇ καλῶς τὴν πατρικὴν κληρονομίαν, ἔχων συνέκδημον τὸν μοναχὸν Σάβαν. Ὁ μακάριος Θεόκτιστος συνήνεσεν εἰς τοῦτο. Φθὰς ὁ Σάβας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ εἶδε τοὺς γονεῖς, οἵτινες προύτρεπον αὐτόν, ὅπως παραμείνῃ παρ' αὐτοῖς καὶ δοθῇ εἰς τὸ στρατιωτικὸν στάδιον, ὑπισχνούμενοι θέσιν καλήν. Ἀλλ' οὗτος, ἀπορρίψας τὴν πρότασιν αὐτῶν, εἶπεν. “Ἐγὼ μὲν ἐστρατεύθην τῷ παμβασιλεῖ καὶ στρατείαν ἀθετῆσαι οὐ δύναμαι· ἐγκειμένους δὲ ἀποστῆσαί με καὶ λιπαροῦντας γονεῖς οὐκ ἀνέχομαι, διαμενῶ γὰρ τῇ ἑμαυτοῦ ὁμολογίᾳ ἐπὶ τῆς ἐσχάτης ἀναπνοῆς, τελειωθῆναι ἐλπίζων ἐν τῇ σεμνῇ τῆς ἀσκήσεως πολιτείᾳ”. Πολλὰς δὲ καταβαλόντες προσπαθείας καὶ οὐδὲν κατορθώσαντες ἔδωκαν αὐτῷ εἴκοσι νομίσματα χρυσᾶ ὡς δαπάνην τῆς ὁδοιπορίας. Ὁ Σάβας, τρία μόνον

λαβὼν νομίσματα, ἵνα μὴ λυπήσῃ αὐτούς, ἐπιστρέψας παρέδωκεν αὐτὰ τῷ Θεοκτίστῳ.

Δέκα παρῆλθον ἔτη. ἐξ οὗτου εὐρίσκετο ἐν τῇ Μονῇ, ὅτε ἐτελεύτησεν ὁ μακάριος Θεόκτιστος, τὴν 3 Σεπτεμβρίου τῆς τετάρτης ἰνδικτιῶνος, ἥτοι τῷ 467. Ὁ δὲ Μέγας Εὐθυμῖος, ἐλθὼν ἐν αὐτῇ καὶ τὸ ἱερὸν αὐτοῦ κηδεύσας σκῆνος, ἔταξε διάδοχον τὸν Μάριν, τούτου δέ, μετὰ δύο ἔτη, τελευτήσαντος, ἐνεχείρισε τὴν ἡγεσίαν τοῦ κοινοβίου τῷ Λογγίνῳ. Ὁ Ἅγιος Σάβας, τὸ τριακοστὸν τότε τῆς ἡλικίας ἄγων ἔτος, πάντας τοὺς ἐν αὐτῷ προβεβηκότας ὑπερακοντίσας κατὰ τὴν νηστείαν, τὴν ἀγρυπνίαν, τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ ὑπακοήν, παρεκάλεσε τὸν Ἀββᾶν Λογγίνον, ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτῷ τὸ ἡσυχάσαι ἐν σπηλαίῳ ἐν τῷ κατὰ νότον, ἔξω τοῦ κοινοβίου, κρημνῷ, ὅστις, καίπερ γινώσκων καλῶς τὰς μεγάλας αὐτοῦ ἀρετάς, τὸ εὐσταθὲς τοῦ ἡθους, τὸ καθαρὸν τοῦ τρόπου καὶ τὸ ἐν ταῖς προσευχαῖς σπουδαῖον καὶ εὐτονον, δὲν ἠθέλησεν, ἔνεκα τῆς νεαρᾶς αὐτοῦ ἡλικίας, ἵνα συγκατανεύσῃ πρὶν ἢ αἰτήσῃται τὴν γνώμην τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου. Εἰπόντας δ' αὐτοῦ, ὅτι δὲν πρέπει, ἵνα κωλύσῃ αὐτόν, ὅπως ἀγωνίζεται, ὡς θέλει, ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὸ ἡσυχάζειν ἐν σπηλαίῳ πέντε τῆς ἐβδομάδος ἡμέρας. Ὁ Ἅγιος Σάβας πέντε ἔζησεν ἔτη τὸν βίον τοῦτον, ἤρχετο δὲ τὴν πρωίαν τοῦ Σαββάτου εἰς τὸ καινόβιον, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ τὸ ἐργόχειρον πέντε ἡμερῶν, καθ' ὅς κατεσκευάζε πεντήκοντα κάνιστρα, ἅπερ παρέδιδε τῷ Ἡγουμένῳ, διερχόμενος αὐτὰς ἐν ἄκρα σιγῇ καὶ ἡσυχίᾳ, ἐν προσευχαῖς, ἐν αὐστηρᾷ νηστείᾳ καὶ ἀγρυπνίᾳ, τὴν δὲ Κυριακὴν, μετὰ τὸν ἐσπερινόν, ἐπέστρεφεν ἐν τῷ σπηλαίῳ, φέρων θαλλοὺς βαίτων, ὧν εἶχεν ἀνάγκην ἐν τῇ ἐργασίᾳ αὐτοῦ, καὶ τὰ λοιπὰ χρειώδη. Ὁ Μέγας Εὐθυμῖος, μαθὼν τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ταύτην καὶ κατανοήσας τὸ στερέμνιον καὶ πάγιον τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ, ἐλάμβανεν αὐτὸν μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν πανέρεμον τοῦ Ρουβᾶ, κειμένην παρὰ τὴν Ἀσφαλίτιδα λίμνην ἢ

Νεκρὰν θάλασσαν, μεταξὺ Οὐάδη—ἐτ—Ταάμιρε, πρὸς νότον καὶ Οὐάδη—ἐν—Νὰρ ἢ Κοιλάδος τῶν Κέδρων, μετὰ τὴν 14 Ἰανουαρίου, σὺν τῷ μαθητῇ αὐτοῦ Δομετιανῷ, ἐκεῖ δέ, μακρὰν πάσης ἀνθρώπων συγκοινωνίας, ἡγωνίζοντο, ἵνα εἰς στενωτέραν ἔρχωνται, ὅσον τὸ δυνατόν, μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπαφὴν καὶ ἔμενον ἐν αὐτῇ μέχρι τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων. Ὁ Μέγας Εὐθύμιος, ἀγωνιζόμενος πάντοτε, ἵνα διδάξῃ τὸν Σάβαν τὰς μεγίστας ἀρετάς, ἐθαύμαζε, μεγάλην αἰσθανόμενος παρηγορίαν, τὴν σοφίαν αὐτοῦ καὶ τὴν πρὸς τελειότητα ζέσιν αὐτοῦ, ἐπὶ τούτῳ δ' ἐκάλει αὐτὸν παιδαριογέροντα, ὡς ἐκλήθη ἤδη Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος.

Μεταβαίνων ποτὲ ἀπὸ τοῦ Ρουβᾶ εἰς τὴν πέραν τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης ἔρημον, πρὸς νότον, μετὰ τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου καὶ τοῦ Δομετιανοῦ, εὐρέθη ἐν τόπῳ ἀνύδρῳ, ἐν ᾧ, ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, ἐστερήθησαν ὕδατος. Ὁ Ἅγιος Σάβας, φλεγόμενος ὑπὸ τοῦ καύσονος καὶ τῆς δίψης, δὲν ἴσχυεν, ἵνα βαδίξῃ. Ὁ Ἅγιος Εὐθύμιος, εὐσπλαγχνισθεὶς αὐτόν, ἀπεχώρησεν ὥς λίθου βολὴν καὶ πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον ἐδέετο, λέγων. “Κύριε ὁ Θεός, δὸς ὕδωρ ἐν γῇ διψώσῃ, τὴν τοῦ νεωτέρου δίψαν παρσமுθούμενον”. Μετὰ δὲ τὴν μικρὰν ταύτην εὐχὴν, προσκαλέσας αὐτὸν καὶ ὀρύξας τὴν γῆν διὰ τοῦ σκαλιδίου, ὅπερ ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ διὰ τὰς τῶν μελαγρίων ρίζας, ἔδειξεν αὐτῷ ὕδωρ ζῶν, ἐξ οὗ πίων κατεστόρεσε τὴν δίψαν αὐτοῦ καὶ συνῆλθε· τοῦτο δὲ οὐ μόνον ἐπηνώρθωσε τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ νέας παρέσχε δυνάμεις, ὅπως πάντα ὑπομένῃ τοῦ ἀναχωρητικοῦ βίου τὰ δεινά.

3.

Ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου
μέχρι τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ Ἁγίου Σάβα
ἐν σπηλαίῳ τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων
(474—478)

Ἡ εἰς τὴν ἔρημον μετὰ τοῦ Ἁγίου Εὐθυμίου, ἀποχω-

ρησις αὐτοῦ ἦν ἡ τελευταία, διότι, μετὰ τινας μῆνας, ἐσβέσθη τὸ μέγα τοῦτο τῆς ἐρήμου φῶς, τὸ ἐν αὐτῇ ἀπάστράπτον. Ὁ Μέγας Εὐθύμιος ἐτελεύτησε τὴν 20 Ἰανουαρίου 473. Δυσάρεστα ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπήνεγκεν ἀποτελέσματα διὰ τὴν Μονὴν τοῦ ἁγίου Θεοκτίστου. Οἱ μοναχοὶ αὐτῆς δὲν ἐνισχύοντο πλέον ἐκ τῶν ἐπισκέψεων καὶ νουθεσιῶν αὐτοῦ, τὸ δὲ αὐστηρὸν τῆς ἐν αὐτῇ τάξεως ἤρξατο, ἵνα καταπίπτῃ. Ὁ Ἅγιος Σάβας, τὴν χαλάρωσιν ταύτην βλέπων, δὲν περιέμεινεν, ὅπως ἡ ἔκρυθμος αὕτη κατάστασις αὐξήσῃ περισσότερον, ἀλλ' ἀπεχώρησε πρὸς ἀνατολάς, ἔνθα ὁ ἅγιος Γεράσιμος διέπρεπε διὰ τῶν περιλάμπρων αὐτοῦ ἀρετῶν, ὡς ὁ ἥλιος, καὶ ἔστη ἐν τῇ ἐρήμῳ Κουτυλαῖ. Καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον τῆς ἐν αὐτῇ παραμονῆς αὐτοῦ οὐράνιον διήγαγε μᾶλλον ἢ ἐπίγειον βίον, διότι πλὴν τῶν αὐστηρῶν νηστειῶν, εἰς ἃς ὑπέβαλλεν ἑαυτόν, καὶ τῆς ἀπὸ πάσης ψυχῆς ζώσης ἀποχῆς, τὸν Θεὸν διαρκῶς εἶχεν ὑπ' ὄψει καὶ τὰς θείας τελειότητας καὶ ἠγωνίζετο, ὅσον δύναται ὁ ἀσθενὴς ἄνθρωπος, ἵνα ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τὴν ἁγιότητα ἐγκολάψῃ αὐτοῦ, ὡς ἐν κατόπτρῳ, διὰ τῆς ἀγνότητος τοῦ βίου αὐτοῦ. Ὁ διάβολος, φθονήσας, πολλοὺς ἐπενόει κατ' αὐτοῦ πειρασμούς. Νύκτα τινά, ἀνακειμένου αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἄμμου, ὁ διάβολος εἰς ὄφεις μετασχηματισθεὶς καὶ σκορπίους, ἐπειρᾶτο, ἵνα ἐκφοβήσῃ αὐτόν. Ἄλλ' οὗτος, μικρὸν δειλιάσας καὶ κατανοήσας τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ, ποιησάμενος τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ καὶ τὴν δειλίαν ἀποτιναξάμενος, ἀνέστη καὶ ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν. Ἄλλην δὲ φορὰν, εἰς τῶν κακοποιῶν τούτων δαιμόνων ἠθέλησεν, ἵνα φοβήσῃ αὐτόν ὑπὸ μορφὴν λέοντος, οὗτινος οἱ βλοσυροὶ ὀφθαλμοὶ ἐφαίνοντο, ἀπειλοῦντες αὐτόν, ὅτι θὰ γένηται βορὰ αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ ἀτρόμητος Σάβας, ἐπὶ Κύριον πεποιθώς, εἶπεν αὐτῷ. “Εἰ ἔλαβες κατ' ἐμοῦ ἐξουσίαν, τί ἀναμένεις; εἰ δὲ μήγε, τί μάτην κόπιᾷς; ἐμὲ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἀποστῆσαι μὴ ἰσχύσης, αὐτὸς γὰρ θαρρεῖν παρεκελεύσατό μοι λέγων. Ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασι-

λίσκον ἐπιβήσῃ καὶ καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα”. Ἐκτοτὲ δὲ οὐδὲν ὑπέστη παρὰ τῶν ἀγρίων τῆς ἐρήμου ζώων, εἰ καὶ πολλάκις συνήντα αὐτοῖς ἢ εὐρέθη ἐν μέσφ αὐτῶν.

Διατρίβων ποτὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ συνήντησε τέσσαρσι Σαρακηνοῖς, οἵτινες, ἀψάμενοι τῆς ὁδοῦ ἄνευ ζφοτροφιῶν, ὑπερβολικὴν ἔπασχον πεῖναν. Εὐσπλαγχνισθεὶς ἔδωκεν αὐτοῖς πρὸς τροφήν ῥίζας τινὰς μελεαγρίων, ἃς ἔφερε μεθ’ ἑαυτοῦ. Οἱ βάρβαροι, φαγόντες καὶ ἐμπλησθέντες, ἰδόντες δὲ ἐν ποίῳ διατρίβει σπηλαίῳ ἦλθον μετὰ τινας ἡμέρας, κομίζοντες ἄρτους, τυροὺς καὶ φοῖνικας. Ὁ Ἅγιος Σάβας, τὴν εὐγνώμοσύνην τῶν βαρβάρων θαυμάσας καὶ κατανυγεῖς, ἔλεγε μετὰ δακρύων. “Οἴμοι, ψυχὴ μου, πόσῃν ἔθεντο οὗτοι οἱ βάρβαροι σπουδὴν τῆς μηδὲν οὔσης θεραπείας τὴν χάριν ἀνταμείψασθαι; τί ποιήσωμεν ἡμεῖς οἱ ἔλεεινοὶ καὶ ἀγνώμονες, οἱ τοσούτων θείων χαρισμάτων καὶ δωρεῶν καθ’ ἡμέραν ἀπολαύοντες καὶ οὕτως ἐν ἀμελείᾳ καὶ ραθυμίᾳ τὸν ἑαυτῶν ἀναλίσκοντες βίον, μὴ σπουδάζοντες εὐαρεστεῖν τῷ δωρουμένῳ Θεῷ διὰ τῆς ἐργασίας τῶν ἑαυτοῦ ἐντολῶν καὶ ἀδιαλείπτως προσφέρειν αὐτῷ καρπὸν χειλέων, ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ” ἐπὶ τοσοῦτον δὲ κατεῖχεν αὐτὸν ἡ ἱερὰ αὕτη μελέτη, ὥστε πολλὰς διήρκεσεν ἡ κατάνυξις αὐτοῦ ἡμέρας, ὡς ἐσωτερικὴ μετὰ τοῦ Θεοῦ διατελέσασα συνδιάλεξις ἐν τῇ προσευχῇ, ἣν δὲν ἔπαυσε σχεδόν, κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, νυκτὸς καὶ ἡμέρας.

Ὁ Ρουβᾶς καὶ ὁ Κουτυλᾶς ἦσαν δύο ἔρημοι γειτονικάι. Ἐν Ρουβᾶ μοναχὸς τις, καλούμενος Ἄνθος, μαθητὴς τοῦ Ἀββᾶ Θεοδοσίου, προσῆλθεν αὐτῷ καὶ διηγήσατο τὰς ἀρετὰς τοῦ διδασκάλου. Τοῦτο δὲ συνετέλεσεν, ὅπως ὁ Ἅγιος Σάβας καὶ ὁ Ἀββᾶς Θεοδόσιος διὰ φιλίας ἐνωθῶσι στενωτάτης, ἀπαρτίσαντες ξυνωρίδα θαυμαστήν ἐπὶ ἐκτάκτοις ἀρεταῖς. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ἄνθος εὐρίσκετο παρὰ τῷ Ἀγίῳ Σάβᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ ἕξ ἐφάνησαν Σαρακηνοί, θέλον-

τες, ἐκ κακοτροπίας, ἵνα πειράσωσιν αὐτοὺς καὶ αἰχμαλωτίσωσιν ἐν περιπτώσει ἀντιστάσεως. Οἱ δύο ἄγιοι, τὰς κακὰς κατανοήσαντες αὐτῶν διαθέσεις, ἑαυτοὺς δ' ἐν κινδύνῳ βλέποντες, ἐδέοντο τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς τῶν χειρῶν τῶν ἀλιτηρίων ἐκείνων βαρβάρων. Μετὰ βραχεῖαν προσευχὴν ἀνέσχετο ἡ γῆ καὶ κατέπιε τὸν πρῶτον ἐλθόντα, ἵνα πειράσῃ αὐτούς· οἱ δὲ λοιποὶ, τὸ φοβερὸν ἰδόντες τοῦτο θαῦμα καὶ ὑπὸ φόβου καταληφθέντες, ἔφυγον. Ὁ Θεὸς ἐδώρησατο τῷ Ἀγίῳ Σάββᾳ τὴν αὐτὴν, ἣν καὶ κατὰ τῶν ἀγρίων θηρίων χάριν, ὅπως μὴ φοβῆται τὰς ἐπιβουλὰς τῶν βαρβάρων.

Ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ τέσσαρα διέτριψεν ἔτη, εἵτα δέ, διερχόμενος τόπους ἐρημοτέρους, ἀφίκετο εἰς ὑψηλὸν ὄρος, ἐφ' οὗ ποτὲ ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοκία τῆς διδασκαλίας ἀπέλαυσε τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου, ἐν ᾧ δὲ διήρχετο τὴν νύκτα προσευχόμενος, ἐφάνη αὐτῷ Ἄγγελος ἐν ἐσθῇτι ἀστραπτύσῃ, ὅστις δεικνύων κατὰ νότον τοῦ αὐτοῦ ὄρους χεῖμαρρον, καταφερόμενον ἀπὸ τοῦ Σιλωάμ, εἶπεν. “Εἰ ὅλως βούλει τὴν ἔρημον ταύτην πολιῖσαι, στήθι κατ' ἀνατολὰς τοῦ χειμάρρου ἐκείνου καὶ ὁρᾷς ἄντικρυς σπήλαιον ἀνεπηρέαστον, ἀνελθε καὶ οἰκισον εἰς αὐτό, καὶ ὁ παρέχων τοῖς κτήνεσι τροφὴν αὐτῶν καὶ τοῖς νεοσσοῖς τῶν κοράκων τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν, αὐτός σου προνοήσεται”. Τὸ σπήλαιον τοῦτο ἔκειτο ἐπὶ τῆς κλιτύος ὄρους, ἀπέναντι τῆς καθ' ἡμᾶς μονῆς, εἰς τοὺς πρόποδας δ' αὐτοῦ διέρχεται ὁ χεῖμαρρος τῶν Κέδρων. Ὁ Ἅγιος Σάββας, εὐρὼν αὐτό, κατέβη εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου ὑποδειχθὲν μέρος. Ἦν δὲ τότε ἐν ἀρχῇ τοῦ τεσσαρακοστοῦ τῆς ἡλικίας ἔτους, ἐπὶ Πατριάρχου Μαρτυρίου, τὸν Ἀναστάσιον διαδεξαμένου. Τῆς ἀνόδου οὔσης δυσχεροῦς, ὁ Ἅγιος Σάββας, κρεμάσας περὶ τὸ στόμιον σχοινίον, ἀνήρχετο δι' αὐτοῦ καὶ κατήρχετο· ἐφρόντιζε δὲ ὕδωρ ἀπὸ τῆς Ἑπαστόμου δεξαμενῆς, δέκα ἅπέντε ἀπεχούσης σταδίου. Μετὰ τινα δὲ χρόνον τέσσαρες Σαρακη-

νοί, διερχόμενοι ἐκεῖθεν, ἠθέλησαν, ἵνα ἀνέλθωσιν εἰς τὸ σπήλαιον, μὴ δυνηθέντων δέ, ὁ Ἅγιος Σάβας, ρίψας τὸ σχοινίον, ἀνεβίβασεν αὐτούς, οἵτινες, μηδὲν ἐν αὐτῷ εὐρόντες, ἐθαύμασαν τὴν ἀκτημοσύνην αὐτοῦ καὶ τὴν ἀρετὴν, ἀπὸ καιροῦ δ' εἰς καιρὸν ἐρχόμενοι ἐκόμιζον αὐτῷ ἄρτους ξηρούς, τυρούς, φοίνικας καὶ εἴτι ἕτερον εἶχον.

4.

**Ἀπὸ τῆς ιδρύσεως τῆς Λαύρας
μέχρι τοῦ ἐγκαινισμοῦ τῆς Θεοκτίστου Ἐκκλησίας
(484—492)**

Ἐν τῷ σπηλαίῳ τούτῳ ἔζησε πέντε ἔτη μόνος, οὐδὲν ἕτερον ἔχων ἐν νῷ εἰμή, ἵνα ἐξαγνίσῃ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν ἀποσπάσῃ τῶν ἐγκοσμίων, καὶ καταστῇ οὕτως ὁσημέραι περισσότερον ἄξιος, ὅπως ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ βίου θεωρητικοῦ, ὅτε ὁ θεῖος ἐκεῖνος Διδάσκαλος, ὁ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ἀγαγὼν αὐτόν, θέλων, ὅπως καὶ ἄλλους ἐν τῷ ἱερῷ ἀσκήσῃ ἀγῶνι κατὰ δαιμόνων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, κατέστησεν αὐτὸν γνωστὸν πολλοῖς καὶ οὕτω πολλοὶ ἔδραμον περὶ αὐτόν. Ἦγε δὲ τότε τὸ τεσσαρακοστὸν πέμπτον τῆς ἡλικίας ἔτος. Συνῆλθον δὲ περὶ αὐτόν περὶ τοὺς ἐβδομήκοντα ἐκ διαφόρων τῆς ἐρήμου μερῶν, ὅπως ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν ταχθῶσιν αὐτοῦ, ὧν πρῶτιστοι ἦσαν ὁ Ἰωάννης, ὁ μετὰ ταῦτα Ἠγούμενος τῆς Νέας Λαύρας, ὁ Ἰάκωβος, ὁ μετὰ ταῦτα ἰδρύσας τὴν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ Λαύραν τῶν Πυργίων, ὁ Φιρμίνος, ὁ ἐπὶ τὰ μέρη Μαχμάς ἰδρύσας Λαύραν, ὁ ἐν μοναχικοῖς διαπρέψας κατορθώμασι Σευηριανός, ὁ τὴν περὶ Καπαρβαριχὰ ὕστερον ἰδρύσας Μονήν, ὁ Ἰουλιανός, ὁ ἐπὶ κλήν Κυρτός, ὁ τὴν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ τοῦ Νεελκεραβᾶ Λαύραν ἰδρύσας καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ἐκάστῳ δὲ παρεῖχε κελλίον μικρὸν καὶ σπήλαιον, παρηγορεῖτο δὲ πάντας βλέπων ἀγαθῆς θελήσεως μεστούς, Πνεύματος

Θεοῦ καὶ ζέσεως πρὸς νέκρωσιν τῶν παθῶν. Ἐδύνατὸ δέ τις, λέγει ὁ Κύριλλος, ἵνα καλέσῃ αὐτοὺς ἀγγέλων χορόν, ἢ δῆμον ἀθλητῶν, ἢ πόλιν εὐσεβῶν ἢ ἐβδομήκοντα ἀποστόλων ἕτερον νέον χορόν.

Ἄλλ' ἵνα κάλλιον αὐτοὺς εἰς εὐρυθυμον καὶ κανονικὸν εἰσαγάγῃ βίον ἔκτισε Λαύραν ἐπὶ λόφου, πρὸς βορρᾶν τοῦ χειμάρρου, μετὰ μικροῦ ἐν μέσῳ αὐτοῦ εὐκτηρίου, ἐν ᾧ ἔπηξε θυσιαστήριον ἡγιασμένον. Ὅτε δὲ ἤρχετό τις ἱερεὺς, παρεκάλει αὐτόν, ὅπως τὴν θεῖαν ἐπιτελέσῃ μυσταγωγίαν, διότι ἡ ταπεινοφροσύνη δὲν ἐπέτρεπεν αὐτῷ, ἵνα χειροτονηθῇ. Καίπερ πάντων ἐχόντων αὐτὸν ἡγούμενον καὶ πατέρα, οὗτος ἐθεώρει ἑαυτὸν θεράποντα καὶ πάντων ἔσχατον καὶ τὰς ἐλαχίστας ἐξετέλει διακονίας, παρέχων αὐτοῖς ἄκρας ταπεινοφροσύνης ὑπόδειγμα. Ἐδίδασκε καὶ ἐνουθέτει ἕκαστον, ἵνα ἢ ἀκλόνητος κατὰ τῶν προσβολῶν καὶ μεθοδεῖων τοῦ διαβόλου καὶ μὴ ὑπὸ θλίψεως καταβάλληται ἐν τοῖς διαφόροις πειρασμοῖς, λέγων ἰδίᾳ, ὅτι, ὁ τῷ κόσμῳ ἀποτασσόμενος καὶ τῷ Θεῷ ἑαυτὸν καθοσιῶν, ὀφείλει, ὅπως τὰ αἰώνια περιμένη ἀγαθὰ καὶ μὴ ἐν τοῖς ἔργοις τῆς μετανοίας χαλαρότητα ἐπιδεικνύῃ, εἰς τὴν χαυνότητα ὑποτεινῶν τὸ οὖς τῆς φύσεως. Οὕτω δὲ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ παραδείγματος καὶ τῶν λόγων πνευματικῶς τὰς ψυχὰς αὐτῶν τρέφων, ἱερὸν αὐτοῖς παρεῖχε σθένος καὶ πτέρυγας πνευματικάς, ἵνα ἀνυψωθῶσιν εἰς τοὺς οὐρανούς διὰ ἀσκήσεως τελειοτάτων ἀρετῶν.

Ἡ στέρησις ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ὕδατος προνέκαλεσε θαῦμα, δυνάμενον, ἵνα τοὺς μαθητὰς ἐνισχύσῃ ἐν τῇ πέποιθήσει ἐπὶ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ. Εἵπομεν, ὅτι ἡ προμήθεια ὕδατος ἐγένετο ἀπὸ ἀποστάσεως ἀρκετῆς. Θέλων λοιπόν, ὅπως ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς τοῦ κόπου τούτου, θερμῶς τοῦ Κυρίου ἐδέετο, λέγων. “Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, εἴ ἐστι σὸν θέλημα οἰκισθῆναι τὸν τόπον τοῦτον εἰς δόξαν τοῦ ἁγίου σου ὀνόματος, κατοξίωσον προνοήσασθαι ἡμῖν

ὀλίγην τινὰ ὑδάτων παραμυθίαν". Ἐν ᾧ δὲ ἠϋχετο ἠκούσθη κρότος ὀνάγρου κάτω ἐν τῷ χειμάρρῳ, παρακύψας δέ, οὔσης πανσελήνου, βλέπει αὐτὸν ὀρύσσοντα διὰ τῶν ποδῶν τὴν γῆν, ἀφ' οὗ δὲ ὥρουξεν ἀρκούντως ἔβηκε τὸ στόμα ἐν τῷ ὀρύγματι καὶ ἔπινε. Καταβάς δ' ἀμέσως ἀνεκάλυψε πηγὴν, ἣτις ἦν μεγάλη τοῖς Πατράσι παραμυθία καὶ ἣτις, ὡς λέγει ὁ Κύριλλος, οὔτε ἐν τῷ χειμῶνι περισσεύει, οὔτε ἐν θέρει διαλείπει, εἰ καὶ πάντες ἀντλοῦσιν ἐξ αὐτῆς. Ἄλλην νύκτα ὁ Ἅγιος Σάβας, καταβάς ἐκ τοῦ σπηλαίου, περιεπάτει ἐν τῷ χειμάρρῳ, ἀπαγγέλων ψαλμοὺς Δαβιτικούς. Αἶφνης βλέπει, πρὸς δυσμὰς τοῦ χειμάρρου, στύλον πυρός, ἔνθα εἶνε τὰ νῦν ὁ τάφος αὐτοῦ, ἐν μέσῳ τῶν δύο ἐκκλησιῶν, ὑψούμενον ἀπὸ γῆς μέχρι οὐρανοῦ. Ἰδὼν τὸ φεβερὸν τοῦτο θέαμα κατελήφθη ὑπὸ φόβου καὶ χαρᾶς, ἀνεμνήσθη δὲ τῶν λόγων τῆς Γραφῆς, λεγούσης. "Ὡς φοβερός ὁ τόπος ἐκεῖνος, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλ' ἢ οἶκος Θεοῦ". Ἐξηκολούθησε δὲ προσευχόμενος δι' ὅλης τῆς νυκτὸς καὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ μετέβη εἰς τὸν τόπον, ἐν ᾧ ὤφθη ὁ στύλος οὗτος καὶ εὗρε σπήλαιον μέγα καὶ θαυμάσιον, ἔχον ἐκκλησίας Θεοῦ ἐκτύπωμα. Πρὸς ἀνατολὰς μὲν ἦν κόγχη θεόκτιστος, πρὸς βορρᾶν δὲ τόπος ἐν εἵδει διακονικοῦ καὶ πρὸς νότον εἴσοδος πλατεῖα, δι' ἧς εἰσήρχοντο ἱκανῶς αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες. Διακοσμήσας τὸ σπήλαιον τοῦτο προώρισε πρὸς τέλεσιν τῶν ἱερῶν Μυστηρίων κατὰ Σάββατον καὶ Κυριακὴν. Ὁ κύκλος τῶν περὶ αὐτὸν συρρεόντων ἠϋρύνετο καθ' ἐκάστην καὶ ἀνῆλθε μέχρις ἑκατὸν πενήκοντα. Ἦναγκάσθη δέ, ἵνα πολλαπλασιάσῃ τὰ ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ χειμάρρου κελλία καὶ προμηθευθῇ κτήνη διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Λαύρας, μεριμνῶν, ὅπως οἱ ὑπ' αὐτόν, ἔχοντες τὰ χρειώδη, μὴ ἀπομακρύνωνται αὐτῆς καὶ ἐπικοινωνῶσι μετὰ τοῦ ἔξω κόσμου. Οὕτω δὲ οὐδόλως ἀποσπώμενοι τοῦ ἀναχωρητικοῦ πνεύματος καὶ μὴ ἔχοντες, ἵνα περὶ κοσμικῶν φροντίζωσι πραγμάτων, ἐπεξήτουν τὰ ἀγαθὰ τὰ οὐράνια.

Καίπερ σφόδρα ποθῶν, ὅπως τελῆται ἡ θεία μυσταγωγία ἐν τῷ εὐρεῖ σπηλαίῳ, ἀνέβαλλε τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ, μὴ θέλων, ἵνα χειροτονηθῇ, θεωρῶν ἑαυτὸν ἀνάξιον τοῦ ἁγιώματος τούτου, δὲν ἠθέλε δ' ἐπ' ἴσης, ἵνα τις τῶν ὑπ' αὐτὸν χειροτονηθῇ, θεωρῶν τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην ὡς φιλοδοξίαν, ἣν ὠφειλον, ἵνα ἀποσπάσῃσι τῆς ἑαυτῶν καρδίας. Ὑπεράνω τῆς θεοκτίστου ἐκκλησίας ὑπῆρχε πέτρα ἀκρότομος καὶ ὑψηλοτάτη, ἐφ' ἧς ἔκτισε πύργον, ὅστις συνεκοινώνει δι' ἀναβάσεως κρυπτῆς ἐλικοειδοῦς μετὰ τοῦ σπηλαίου. Ἡ φήμη αὐτοῦ διεσαλπίζετο πανταχοῦ, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ὑπ' αὐτὸν συρρεόντων ἠϋξάνεν ἐπ' ἴσης. Πλεῖστοι δὲ ἤρχοντο πρὸς αὐτόν, κομίζοντες μεγάλα χρηματικὰ ποσά, ὧν μέγα ἐχρησιμοποίει μέρος εἰς οἰκοδομάς, θεωρῶν τοῦτο εὐάρεστον τῷ Θεῷ. Ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Πατριάρχης Μαρτύριος, ὅστις σφόδρα ἠγάπα καὶ ἐξετίμα τὸν Ἅγιον Σάβαν, τάξις ἐκράτει καὶ ἡσυχία ἐν τῇ Λαύρᾳ. Θανόντος ὁμως αὐτοῦ, τῶν ὑπ' αὐτόν τινες, σαρκικοὶ τῷ φρονήματι καὶ “πνεῦμα μὴ ἔχοντες”, ἐξεδήλωσαν τὴν ἐν τῷ βράθει τῆς ἑαυτῶν καρδίας ἐμφωλεύουσαν δυσαρέσκειαν, προσελθόντες δὲ τῷ διαδεξαμένῳ τὸν Μαρτύριον Σαλλουστίῳ ἠτήσαντο ἡγούμενον. Ὁ Σαλλούστιος, ἀνὴρ σφόδρα συνετὸς καὶ περιεσκεμμένος, προσεποιήθη, ὅτι δὲν γινώσκει αὐτοὺς καὶ ἠρώτησε πόθεν εἶνε. “Εἰς χείμαρρόν τινα τῆς ἐρήμου οἰκοῦμεν”, ἀπήντησαν. Ὁ δὲ Πατριάρχης. “Εἰς ποῖον χείμαρρον;” Οὗτοι δὲ στενοχωρούμενοι εἶπον. “Εἰς τὸν παρὰ τισι τοῦ ἀββᾶ Σάβα καλούμενον”. Ὁ Σαλλούστιος ἠρώτησε. “Καὶ ὁ ἀββᾶς Σάβας ποῦ ἐστι;” Οὗτοι δὲ ἀπήντησαν. “Ἀνίκανός ἐστι διοικῆσαι τὸν τόπον διὰ πολλὴν ἀγροικότητα· ἵνα δὲ καὶ τοῦτο εἴπωμεν, οὔτε αὐτὸς χειροτονίαν ἔχει, οὔτε ἄλλον κληρικὸν γενέσθαι συνεχώρησε, καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα ὀνομάτων συνοδίαν πῶς δυνήσεται οὗτος κυβερνήσας;” Διὰ δὲ τῶν τελευταίων τούτων λόγων κατεδείκνυον, ὑπὸ τίνων ὀρμώμενοι ἐλατηρίων, κατεφέροντο κατ' αὐτοῦ. Ὁ Κήρυκος, πρεσβύτερος καὶ ἡγούμενος τῆς

Ἁγίας Ἀναστάσεως καὶ Σταυροφύλαξ, παρὼν τότε καὶ ἀκούσας ταῦτα, εἶπεν. “Ὑμεῖς αὐτὸν ἐδέξασθε εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον ἢ αὐτὸς μᾶλλον ὑμᾶς ἐδέξατο;” Οὗτοι δὲ εἶπον. “Αὐτὸς μὲν ἡμᾶς ἐδέξατο, ἀγροϊκότερος δὲ ὢν κυβερνῆσαι ἡμᾶς ἀδυνατεῖ πληθυνθέντας”. Ὁ δὲ Κήρυκος εἶπε πάλιν. “Εἰ ἐκεῖνος ὑμᾶς, ὡς ὑμεῖς φατε, ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ συνήγαγε καὶ τὸν τόπον ἔρημον ὄντα ἐπόλισε, πόσῳ μᾶλλον τόν τε πολισθέντα τόπον καὶ ὑμᾶς τοὺς δι’ αὐτοῦ συναχθέντας κυβερνήσει; ὁ γὰρ συνεργήσας αὐτῷ Θεὸς εἰς τὸ συναγαγεῖν ὑμᾶς καὶ τὸν τόπον συστήσασθαι πολλῷ μᾶλλον καὶ εἰς τὸ κυβερνᾶν συνεργήσει μεζόνως”. Ὑπὸ τὸ πρῶτον λοιπὸν ζήλου καὶ εὐσεβείας περιτράνωσ κατέδειξαν τὰ ἐλατήρια τῆς κατὰ τοῦ Ἁγίου Σάβα καταφορᾶς αὐτῶν καὶ ὅτι ἡ ἐπὶ ἀγροικίᾳ καὶ ἀμαθίᾳ κατηγορία ἦν ἀνυπόστατος καὶ ἀβάσιμος, ἀπλῶς δ’ ἐχρησίμευεν, ἵνα τὴν ἄμετρον αὐτῶν συγκαλύψῃ φιλοδοξίαν.

Ὁ Πατριάρχης ἀπέλυσεν αὐτούς, εἰπὼν, ἵνα ἐπανέλθωσι τὴν ἐπαύριον, σκεψάμενοι καλῶς, μεταπεμφάμενος δὲ τὸν Ἁγιον Σάβαν, ὡς ἐπ’ ἄλλῃ τινὶ αἰτίᾳ, ὡς καὶ τοὺς κατηγόρους, χειροτονεῖ αὐτὸν πρεσβύτερον ἔμπροσθεν αὐτῶν καὶ λέγει. “Ἴδου ἔχετε τὸν πατέρα ὑμῶν, καὶ τῆς καθ’ ὑμᾶς Λαύρας ἡγούμενον, ὅνπερ ὁ Θεὸς ἄνωθεν ἐψηφίσατο καὶ οὐκ ἄνθρωπος· ἐγὼ γὰρ μόνον ἐμαυτὸν εὐεργετῶν, τὴν θείαν ἐκύρωσα ψῆφον”. Ταῦτα εἰπὼν, λαμβάνει τὸν μακάριον Σάβαν καὶ αὐτοὺς ἐκείνους μετὰ τοῦ Σταυροφύλακος Κηρύκου καὶ κατέρχεται εἰς τὴν Λαύραν, τὴν Θεόκτιστον δ’ ἐγκαινίσας ἐκκλησίαν, θυσιαστήριον ἡγιασμένον ἔπηξε, θεὶς ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον πλεῖστα ἁγίων καὶ καλλινίκων μαρτύρων λείψανα. Τοῦτο δ’ ἐγένετο τὴν 12 Δεκεμβρίου τοῦ 491, τοῦ Ἁγίου Σάβα τὸ πεντηχοστὸν τρίτον τῆς ἡλικίας ἔτος ἄγοντος, καθ’ ὃν χρόνον, τοῦ Ζήνωνος τελευτήσαντος, παρέλαβε τὴν βασιλείαν ὁ Ἀναστάσιος. Τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ὁ Κύριος ἀπέστειλεν εἰς τὴν Λαύραν Ἀρμένιόν τινα τὸ γένος,

καλούμενον Ἱερεμίαν, ἥδη ἐν τῇ μοναστικῇ ἡσκημένον πολιτεία, μετὰ δύο ὁμοτρόπων καὶ συναγωνιστῶν, οἵτινες ἐκαλοῦντο Πέτρος καὶ Παῦλος. Ὁ Ἅγιος Σάβας, ὡς θεῖον δεξάμενος αὐτοὺς δῶρον, ἔδωκεν αὐτοῖς σπήλαιον καὶ μικρὰν κέλλαν πρὸς βορρᾶν τοῦ σπηλαίου, ἐν ᾧ τὸ πρῶτον κατῴκησεν, ὅτε μόνος ἦν ἐν τῷ χειμάρρῳ, ἐπιτρέψας αὐτοῖς, ὅπως τελῶσιν ἀρμενιστί, ἐν τῷ μικρῷ εὐκτηρίῳ, τὸν κανόνα τῆς ψαλμωδίας τὸ Σάββατον καὶ τὴν Κυριακὴν. Οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν οἱ Ἀρμένιοι ἐπληθύνθησαν ἐν τῇ Λαύρᾳ. Εἰς δὲ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἱερεμίου ἀπέβη διασημότητος ἐν τῇ Λαύρᾳ ἐπ' ἀρεταῖς μοναχός, ὁ Παῦλος, ζῶν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κυρίλλου, ὅστις πολλὰς ἔμαθε παρ' αὐτοῦ διηγήσεις θαυμαστάς περὶ τοῦ Ἁγίου Σάβα καὶ πλεῖστα τῶν ἐν τῇ βιογραφίᾳ αὐτοῦ ἀναφερομένων.

5.

Ἀπὸ τοῦ ἐγκαινισμοῦ τῆς Θεοκτίστου Ἐκκλησίας
καὶ τῆς ἐν τῇ Λαύρᾳ ἀφίξεως
Ἰωάννου τοῦ Ἡσυχαστοῦ, Ἐπισκόπου Κολωνείας
μέχρι τοῦ ἐγκαινισμοῦ
τῆς μεγάλης τῆς Θεοτόκου Ἐκκλησίας
(492—502)

Τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος, καθ' ὃ ἡ Θεόκτιστος ἐνεκαίνισθη Ἐκκλησία, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὡς λέγει ὁ Κύριλλος, ἤγαγεν ἐν τῇ Λαύρᾳ τὸν θεσπέσιον Ἐπίσκοπον Κολωνείας Ἰωάννην τὸν Ἡσυχαστήν. Ὁ ἱστορικὸς οὗτος λέγει, ὅτι πολλὰς ἔμαθε παρ' αὐτοῦ περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου Εὐθυμίου καὶ τοῦ Ἁγίου Σάβα λεπτομερείας. Τοῦτο δὲ δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲν ἱστορεῖ, ἐν ἀμφοτέραις ταῖς βιογραφίαις, ἕτερον ἢ ὅ,τι εἶδεν ἢ ἔμαθε παρ' ἀνδρῶν ἀξιοπίστων καὶ αὐτοπτῶν. Ἦν δὲ τότε ὁ Ἐπίσκοπος Ἰωάννης ἐτῶν 38,

γενόμενος πνευματικὸς μετὰ ταῦτα πατὴρ τοῦ Κυρίλλου, ὅστις ἔγραψε τὸν βίον αὐτοῦ. Ὁ Ἰωάννης ὁ Ἡσυχαστὴς διηγεῖτο αὐτῷ, ὅτι ὁ Ἅγιος Σάβας ἠγωνίζετο, ὅπως ἐν παντὶ τὴν πολιτείαν ἀκολουθῇ τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου καὶ κατὰ μίμησιν αὐτοῦ διήρχετο τὴν Τεσσαρακοστὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς, ὅτι ὁ μὲν Μέγας Εὐθύμις ἀπέρχετο ἐν αὐτῇ τὴν 14 Ἰανουαρίου, ὁ δὲ Ἅγιος Σάβας, ἐορτάσας τὴν μνήμην τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου καὶ τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου καὶ διέτριβεν ἐν αὐτῇ μέχρι τῆς τῶν Βαῖων ἐορτῆς, πάσης ἀνθρωπίνης ἀπεχόμενος κοινωνίας. Ἐξελθὼν λοιπόν, κατὰ τὸ εἰωθός, καὶ ἐν τῇ περὶ τὴν Νεκρὰν ὁδεύων θάλασσαν ἐρήμῳ, τῇ ἐπὶ Ζώγορα, εἶδεν ἐν αὐτῇ νῆσον μικρὰν καὶ χέρσον, ἐπεθύμησε δέ, ἵνα ἀνελθὼν ἡσυχάσῃ ἐν αὐτῇ τὰς τῶν νηστειῶν ἡμέρας. Ἄλλ' ὁ δαίμων φθονήσας ἔρριψεν αὐτὸν εἰς τόπον σπογγώδη, θερμῆς δὲ αἰθάλης ἀναδοθείσης, κατεφλέχθη ἡ ὄψις αὐτοῦ μετὰ τῆς γενειάδος καὶ ἄλλων τοῦ σώματος μερῶν, ὥστε ἐπὶ πολλὰς ἔκειτο ἡμέρας ἄφωνος, μέχρις οὗ ὑπὸ θείας ἐθεραπεύθη δυνάμεως. Τοσοῦτον δὲ παρεμορφώθη ἡ ὄψις αὐτοῦ, ὥστε ἐν τῇ Λαύρα ἐπιστρέψας δὲν ἐγνώσθη εἰμὴ ἐκ τῆς φωνῆς. Μετὰ δὲ τὸ πάθημα τοῦτο ἡ γενειὰς αὐτοῦ δὲν ἀνέφυ. Ὁ Ἅγιος Σάβας εὐχαριστίας ἀπένεμε τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ στερήσει τῆς γενειάδος, θεωρῶν τοῦτο ὡς οἰκονομίαν θείαν, ἵνα ταπεινωθῇ καὶ μὴ ἐναβρύνηται ἐπὶ κόμῃ γενειάδος.

Τὸ ἐπόμενον δ' ἔτος ἐξῆλθε, κατὰ τὸ εἰωθός, ἐπὶ τὴν πανέρημον μετὰ τοῦ μαθητοῦ Ἀγαπητοῦ. Οὗτος “νηδύμου ὕπνου ἐπὶ βλεφάροισι πεσόντος”, κατέκειτο ὕπτιος ἐκ τοῦ κόπου καὶ τῆς ἀσιτίας, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἅγιος Σάβας προσήχετο νοερώς. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ λέων παμμεγεθέστατος ἐλθὼν ὠσφραίνετο τοῦ Ἀγαπητοῦ ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς. Καὶ ὁ μὲν Ἅγιος Σάβας ἐδέετο τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ, ὁ δὲ λέων, ὑπὸ τῆς εὐχῆς αὐτοῦ ὡς ὑπὸ μάστι-

γος διωκόμενος, ἡρέμα πλήξας διὰ τῆς οὐρᾶς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀγαπητοῦ καὶ ἀφυπνίσας ἐξῆλθεν. Ὁ Ἀγαπητός, ἐγερθεὶς καὶ φοβερὸν ἰδὼν λέοντα, κατελήφθη ὑπὸ φόβου καὶ κατέφυγε παρὰ τῷ Ἀγίῳ Σάβα, ὅστις ἤρξατο, ἵνα νουθετῇ αὐτόν, λέγων. “Ἀπόστησον, τέκνον, τὸν πολλὸν ὕπνον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου καὶ τὴν ἀμέλειαν ἀπὸ τῆς καρδίας σου, ἵνα σφῶξῃ ὥσπερ δορκὰς ἐκ βρόχων καὶ ὥσπερ ὄρνεον ἀπὸ παγίδος”. Ἄλλοτε δὲ πάλιν, ὡς διηγεῖτο ὁ Ἡσυχαστὴς Ἰωάννης, μέλλον, ἵνα ἐξέλθῃ ἐπὶ τὴν πανέρρημον, ἔδωκε τῷ Ἀγαπητῷ μηλωτάριον, περιέχον δέκα τεμάχια ἄρτου ξηροῦ, ἔχοντα βάρος ὡς δέκα οὐγγιῶν· ἐλθόντες δὲ ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην καὶ διοδεύσαντες τὴν δυτικὴν αὐτοῦ ὄχθην, διευθυνόμενοι πρὸς βορρᾶν, ἀφίκοντο εἰς τόπον κρημνώδη, οὗ ἄνω ὑπῆρχε σπήλαιον, ἐν ᾧ ὁ Ἅγιος Σάβας, παρορμηθεὶς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ Κυρίου, εἰσῆλθε καὶ εὔρεν ἐν αὐτῷ ἀναχωρητὴν, διορατικὸν ἔχοντα πνεῦμα. Εὐχῆς δὲ παρ’ ἀμφοτέρων γενομένης, κατὰ τὸ εἰωθός, ὁ ἀναχωρητὴς ὡς μετ’ ἐκπλήξεως εἶπε. “Σάβα, δοῦλε τοῦ Θεοῦ, τίς σοι τὸν τόπον τοῦτον ὑπέδειξεν; ἰδοὺ γὰρ ἔχω σὺν Θεῷ τριάκοντα ὀκτὼ χρόνους ἐν τούτῳ τῷ σπηλαίῳ καὶ ἀνθρώπῳ τὸ παράπαν οὐ συνέτυχον, καὶ νῦν αὐτὸς πῶς ἦλθες ἐνταῦθα;” Ὁ δὲ Ἅγιος Σάβας ἀπεκρίνατο. “Ὁ Θεός, ὁ ἀποκαλύψας σοι τὸ ὄνομά μου, αὐτὸς κάμοι τὸν τόπον ὑπέδειξεν”. Ἀφ’ οὗ δὲ ἡσπᾶσθησαν ἀλλήλους καὶ συνωμίλησαν ὀλίγον, ὁ Ἅγιος Σάβας ἀπῆλθε μετὰ τοῦ μαθητοῦ. Ὁδεύσαντες δ’ ἐπὶ πολὺ καὶ διαπεράσαντες μεταξὺ Τιβεριάδος θαλάσσης καὶ Ἰορδάνου καὶ ἐν διαφόροις εὐξάμενοι τόποις σεβασμίους ὑπέστρεψαν. Ὅτε δὲ ἀφίκοντο ἐγγὺς τοῦ σπηλαίου τοῦ ἀναχωρητοῦ, ὁ Ἅγιος Σάβας ἠθέλησεν, ἵνα ἀσπασθῇ αὐτόν. Ἀνελθὼν δὲ εὔρεν αὐτὸν κλίναντα τὰ γόνατα κατ’ ἀνατολὰς, νομίσας δέ, ὅτι προσεύχεται, περιέμενεν. Ἐπειδὴ δὲ παρήρχετο χρόνος πολὺς καὶ δὲν ἀνίστατο, προσεγγίσας, εἶπε. “Παράθου ἡμᾶς τῷ Χριστῷ, πάτερ”. Μὴ ἀπαντήσαντος

δ' αὐτοῦ, ἀψάμενος αὐτοῦ εὗρε τελειωθέντα· λέγει τότε τῷ Ἀγαπητῷ. “Δεῦρο, τέκνον, κηδεύσωμεν αὐτόν, εἰς τοῦτο γὰρ ἡμᾶς ἀπέστειλεν ὁ Θεός”. Προσκυνήσαντες δὲ καὶ κηδεύσαντες τὸ σῶμα κατέθεντο ἐν τῷ σπηλαίῳ, ὅπερ, φράξαντες διὰ λίθων μεγάλων, ἦλθον ἐν τῇ Λαύρᾳ τῷ Σαββάτῳ τῶν Βαΐων. Ὁ Ἅγιος Σάβας διήρχετο ἀπάσας τῶν νηστειῶν τὰς ἡμέρας ἄσιτος, ἀρκούμενος τῇ ἀγία Κοινωνίᾳ, ἧς μετελάμβανε κατὰ Σάββατον καὶ Κυριακῇ, τὰ δὲ μετ' αὐτῶν δέκα τεμάχια ἄρτου ἐχρησίμευσαν τῷ Ἀγαπητῷ.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦ ἐγκαινισμοῦ τῆς Θεοκτίστου Ἐκκλησίας ὁ πατήρ τοῦ ἁγίου Σάβα Ἰωάννης, Κόνων ἐπικαλούμενος, ἐτελεύτησεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἣ δὲ μήτηρ αὐτοῦ Σοφία, προβεβηκυῖα ἤδη τὴν ἡλικίαν, μαθοῦσα, ὅτι ὁ υἱὸς αὐτῆς περιβόητος κατέστη ἐν μόναχικοῖς κατορθώμασι, πάντα πωλήσασα τὰ ἑαυτῆς, ἦλθεν ἐν Ἱερουσαλήμ, χρυσίον φέρουσα ἱκανὸν μετ' ἑαυτῆς. Ὁ ἅγιος Σάβας, δεξάμενος αὐτὴν καὶ καταρτίσας, ἵνα ἀποτάξῃται τῷ κόσμῳ, ἐκήδευσεν αὐτὴν μετ' ὀλίγον κοιμηθεῖσαν καὶ κατέθετο ἐν θήκαις ὁσίαις, τὴν δὲ περιουσίαν αὐτῆς ἀφιέρωσε τῇ ἑαυτοῦ Λαύρᾳ, δι' ἧς προσεπόρισεν αὐτῇ τὸ ἐν Ἱερικοῦντι ξενοδοχεῖον σὺν τοῖς αὐτόθι κήποις, ἀγοράσας ὕδωρ ὑπὲρ αὐτῶν, ἔκτισε δὲ καὶ τὸ ἐν τῇ Λαύρᾳ ξενοδοχεῖον πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν Πατέρων καὶ ἄλλα ἐξετέλεσε πολλά. Τοῦ ξενοδοχείου τῆς Λαύρας κτιζομένου, ἀπέστειλεν ὁ Ἅγιος Σάβας ἀδελφὸν εἰς Ἱερικοῦντα, ἵνα κομίσῃ ξυλικὴν ἐπὶ τῶν φορηγῶν τῆς Λαύρας ζώων. Οὗτος δέ, ἐκτελέσας τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐντολήν, ἐπανήρχετο εἰς τὴν Λαύραν διὰ τῆς ἐρήμου. Καύσονος δὲ σφοδροτάτου γενομένου, διψήσας σφόδρα κατέπεσεν ἐν μέσῳ τῆς ὁδοῦ καὶ ἠῤῥατο, λέγων. “Κύριε ὁ Θεὸς τοῦ Ἀββᾶ μου Σάβα, μὴ ἐγκαταλίπῃς με”. Εὐθέως δέ, καλυφθεὶς ὑπὸ νεφέλης, δρόσου δὲ τυχὼν ἀναψύξεως καὶ ἐνδυναμωθείς, ἦλθεν εἰς τὴν Λαύραν.

Ὁ Ἅγιος Σάβας, τὸ πεντηκοστὸν τέταρτον τῆς ἡλι-

κίας ἄγων ἔτος, τὸ δεύτερον τοῦ ἐγκαινισμοῦ τῆς Θεοκτί-
στου Ἐκκλησίας ἔτος καὶ τῆς τοῦ Ἐπισκόπου Ἰωάννου τοῦ
Ἡσυχαστοῦ ἐν τῇ Λαύρᾳ παρουσίας, τὴν 21 Ἰανουαρίου
τῆς πέμπτης Ἰνδικτιῶνος, ἥτοι τῷ 493, ἦλθεν εἰς τὸν τοῦ
Καστελλίου βουνόν, εἴκοσι περίπου τῆς Λαύρας ἀπέχοντα
στάδια, κατὰ τὸ πρὸς ἀνατολὰς βόρειον μέρος, ἀπαλλάξας
δὲ τὸν τόπον, ὅστις ἦν φοβερός καὶ ἄβατος, ὡς λέγει ὁ
Κύριλλος, ἔνεκα τῆς πληθύος τῶν ἐν αὐτῷ ἐμφωλευόντων
δαιμόνων, καὶ περαιωθείσης τῆς νηστείας, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν
Λαύραν καὶ πανηγυρίσας ἐν αὐτῇ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα,
τῶν ἀδελφῶν τινὰς παραλαβὼν, ἐπέστρεψεν εἰς Καστέλλον
ἤρξατο δὲ μετ' ὀλίγον, ἵνα κτίξῃ ἐν αὐτῷ κοινόβιον. Ἀνα-
καθαίρων δὲ τὸν τόπον εὗρεν οἶκόν μέγαν ἐκ μεγάλων καὶ
θαυμαστῶν λίθων κατεσκευασμένον, ὃν διακοσμήσας μετέ-
στρεψεν εἰς ἐκκλησίαν. Ἐν ᾧ δὲ εἰργάζετο ἐνταῦθα μετὰ τῶν
ἀδελφῶν ἐπέλιπον αἱ ζωοτροφίαι. Ἄλλ' ὁ Θεός, ὁ ἐπὶ τῶν
ἀναγκῶν αὐτοῦ ἐπαγρυπνῶν, ἐγνώρισε τῷ ἐν Βηθλεὲμ ἀββᾷ
Μαρκιανῷ δι' ἀγγέλου, ἴδιον ἔχοντι μοναστήριον ἐν τῇ
ἀπὸ Βηθλεὲμ εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἀββᾶ Θεοδοσίου ἀγούσῃ
ὁδῷ, τὴν θέσιν, ἐν ἣ εὐρίσκετο ὁ Ἅγιος Σάβας. Ὁ Μαρκιανὸς
ἀπέστειλεν αὐτῷ τάχιστα τὰ ἀναγκαιοῦντα μετὰ ἀδελ-
φῶν. Ὁ Ἅγιος Σάβας ἐδέξατο αὐτοῦς, εὐχαριστῶν τὸν
Κύριον, ὡς ὁ Δαβὶδ καὶ ὁ προφήτης Δανιήλ· οὕτω δὲ ἐπέ-
σπευσε τὴν οἰκοδομὴν τοῦ κοινοβίου μετὰ μεγάλης προ-
θυμίας, ἀναλογιζόμενος, ὅτι πρὸς δόξαν ἐργάζεται Κυρίου.
Περαιωθέντος δὲ τοῦ κοινοβίου κατέστησεν ἐν αὐτῷ ἡγού-
μενον ἀρχαῖον ἀναχωρητὴν, καλούμενον Παῦλον σὺν τῷ
μαθητῇ αὐτοῦ Θεοδώρῳ.

Ἐν τῷ Καστελλίῳ ὁ Ἅγιος Σάβας ὥριζεν ἄνδρας, προ-
βηρηκότας καὶ ἐν μοναχικῇ διαπρέποντας πολιτείᾳ. Δεχόμε-
νος δὲ κοσμικοὺς, ἐπιθυμοῦντας, ἵνα τῷ μοναχικῷ δοθῶσι
βίῳ, δὲν ἐπέτρεπεν αὐτοῖς, ἵνα κατοικήσωσι μήτε ἐν Καστελ-
λίῳ, μήτε ἐν τῇ Λαύρᾳ, ἀλλὰ μικρὸν ἰδρύσας κοινόβιον

πρὸς βορρᾶν τῆς Λαύρας καὶ τάξας ἐν αὐτῷ ἄνδρας αὐστη-
ροὺς τὸν χαρακτῆρα καὶ νηφαλίους, ἀπέστελλεν ἐν αὐτῷ
τοὺς ἀποτασσομένους, ἕως οὗ μάθωσι τὸ ψαλτήριον, τὸν
τῆς ψαλμωδίας κανόνα καὶ παιδευθῶσι τὴν μοναχικὴν ἀκρι-
βειαν. Ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸ κοινόβιον τοῦτο ἦν οἶονεὶ δοκι-
μῶν σχολή, ἐν ἣ κατηρτίζοντο καταλλήλως οἱ τῷ κόσμῳ
ἀποτασσόμενοι ὑπὸ δεξιωτάτους ἀρχηγούς. Ἔλεγε δέ, ὅτι
ὁ κελλιῶτης μοναχός, ἦτοι ὁ μοναχός, ὃ ἐπετρέπε· ο τὸ
ἔχειν κέλλαν ἰδίαν, μετὰ δοκιμασίαν μακρὰν καὶ αὐστηράν,
ᾧφειλεν, ἵνα ἦ διακριτικὸς καὶ σπουδαῖος ἀγωνιστής, νηφά-
λιος καὶ σώφρων, κόσμιος, διδακτικὸς, μὴ ἔχων διδασκα-
λίας ἀνάγκην καὶ ἱκανός, ὅπως πάντα τοῦ σώματος τὰ μέλη
χαλιναγωγῇ καὶ τὸν νοῦν τηρῇ ἀσφαλῶς. Δοκιμάσας δ'
αὐτοὺς, ἀκριβῶς τὸν τῆς ψαλμωδίας ἐκμαθόντας κανόνα
καὶ γενομένους ἱκανούς, ἵνα τὸν ἑαυτῶν τηρῶσι νοῦν καὶ
τὴν διάνοιαν καθαίρωσιν ἀπὸ τῆς τῶν κοσμικῶν μνήμης
καὶ ἀνταγωνίζονται πρὸς ἄλλοτρίους λογισμούς, παρῆχεν
ἐν τῇ Λαύρᾳ κελλίον. Ἐὰν δὲ ἦσαν πλήρεις δυνάμεως,
ἐπέτρεπεν αὐτοῖς, ἵνα οἰκοδομήσωσι, λέγων, ὅτι, ὅστις ἐν
τῷ τόπῳ τούτῳ κελλίον κτίσῃ ἢ ἐπικτίσῃ, οὗτος Θεοῦ
Ἐκκλησίαν κτίζει.

Οὐδέποτε ἐπέτρεπεν ἀγενεῖῳ, ὅπως μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν
τελούντων συνοικῇ μοναχῶν πρὸς ἀποφυγὴν σκανδάλων.
Τὸν προσερχόμενον δὲ ἀγένειον, καίπερ ἐν τελείᾳ ὄντα ἡλι-
κία, καὶ θέλοντα, ἵνα τὸν μοναχικὸν ἀσπάσῃται βίον, ἀπέ-
στελλε τῷ Ἀββᾷ Θεοδοσίῳ, λέγων. “Τέκνον, ἀπρεπές ἐστι,
μᾶλλον δὲ ἐπιβλαβές τὸ τὴν τοιαύτην Λαύραν ἔχειν ἀγέ-
νειόν τινα· τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἀρχαῖοι τῆς Σκήτεως πατέρες
ἐνομοθέτησαν, κάμοι δὴ παραδεδώκασιν οἱ περὶ τὸν μέγαν
πατέρα ἡμῶν Εὐθύμιον. Βουληθέντα γάρ με τὴν αὐτοῦ Λαύ-
ραν οἰκῆσαι, ἀγένειον θεασάμενος, τῷ μακαρίῳ Θεοκτίστῳ
ἀπέστειλε, λέγων, ὅτι ἄτοπὸν ἐστὶ καὶ ἐπιβλαβές ἀγένειον ἐν
Λαύρᾳ οἰκεῖν· καὶ αὐτὸς οὖν ἄπιθι, τέκνον, πρὸς τὸν Ἀββᾶν

Θεοδόσιον, κακεῖσε χρησιμεύσης". Ὁ δὲ Ἅγιος Θεοδόσιος, δεχόμενος τὸν παρ' αὐτοῦ πεμπόμενον, παντὶ ἔσπευδε σθένει, ἵνα θεραπεύσῃ αὐτὸν χάριν τοῦ πέμψαντος.

Εἵπομεν, ὅτι ὁ Ἑλπίδιος ἦν ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Πασσαρίωνος. Διάδοχοι αὐτοῦ ἐγένοντο ὁ Ἡλίας, Λάζαρος καὶ Ἀναστάσιος. Ἐπὶ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ τελευταίου ἀναρχία ἢ μᾶλλον πολυαρχία ἐπεκράτησεν ἐν τοῖς μοναχοῖς. Πανταχοῦ ἦν ἀταξία καὶ στάσις. Τότε ὁ Πατριάρχης Σαλλούστιος ἔταξεν ἀρχιμανδρίτην τῶν μοναχῶν τὸν Ἀββᾶν Μαρκιανόν. Ἀλλά, μετὰ μικρόν, τοῦ Μαρκιανοῦ ἐν Χριστῷ κοιμηθέντος καὶ πάντων τῶν τῆς ἐρήμου μοναχῶν, ἐν τῷ Ἐπισκοπείῳ, παρὰ τῷ νοσοῦντι συνελθόντων Πατριάρχῃ, κοινῇ ψήφῳ, προεβλήθησαν οἱ Ἅγιοι Θεοδόσιος καὶ Σάβας ἀρχιμανδρίται καὶ πάντων τῶν ὑπὸ τὴν ἁγίαν πόλιν μοναστηρίων ἑξαρχοι, ὡς ἐρημίται καὶ ἀκτήμονες καὶ βίῳ καὶ λόγῳ κεκοσμημένοι καὶ θείοις κομῶντες χαρίσμασι. Καὶ ὁ μὲν Ἀββᾶς Θεοδόσιος ἀρχηγὸς καὶ ἀρχιμανδρίτης ἐγένετο παντὸς τοῦ κοινοβιακοῦ κανόνος, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν δευτερεύοντα τῆς τῶν κοινοβίων καταστάσεως καὶ φροντίδος τὸν Ἀββᾶν Παῦλον, ἡγούμενον τῆς μονῆς τοῦ μακαρίου Μαρτυρίου, ὁ δὲ Ἅγιος Σάβας ἄρχων ἐτάχθη καὶ νομοθέτης παντὸς τοῦ ἀναχωρητικοῦ βίου καὶ πάντων τῶν ἐν κέλλαις προαιρουμένων, ἵνα ζῶσι.

Τὸν Σαλλούστιον τελευτήσαντα διεδέξατο ἐν τῇ Πατριαρχίᾳ ὁ Ἡλίας, τοῦ ἁγίου Σάβα τὸ πεντηκοστὸν ἔκτον τῆς ἡλικίας ἄγοντος ἔτος. Πρῶτος δὲ ὁ Ἡλίας, θέλων, ἵνα ἔχῃ περὶ ἑαυτὸν μοναχῶν κοινότητα, ὠκοδομήσατο μοναστήριον ἐγγὺς τοῦ Ἐπισκοπείου καὶ ἐν αὐτῷ συνήγαγε τοὺς τῆς Ἀγίας Ἀναστάσεως Σπουδαίους, οἵτινες ἦσαν περὶ τὸν πύργον τοῦ Δαβὶδ διεσπαρμένοι ἐν κελλίοις καὶ πάντα παρέσχεν αὐτοῖς τὰ ἀναγκαιούντα. Οὕτω δὲ ἐτέθη ὁ πυρὴν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀγιοταφίτικῃς Ἀδελφότητος. Ὁ Ἅγιος Σάβας, μαθὼν τοῦτο, ἡγόρασε τὰ παρ' αὐτῶν καταλειφθέντα κελλία

καὶ κατέστησεν αὐτὰ ξενοδοχεῖον τῆς Λαύρας, κείμενον ἐγγὺς τῆς κολυμβήθρας Βηρσαβεέ, ἔνθα τὰ νῦν ὑψοῦται τὸ μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα, παρὰ τὸν πύργον τοῦ Δαβίδ, τὸ ἀνεγερθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου καὶ Σκευοφύλακος τοῦ Ἀγίου Τάφου Εὐθυμίου. Ἔτερα δὲ ἀγοράσας κελλίᾳ πρὸς βορρᾶν τῶν ἀγορασθέντων κελλίων κατέστησεν αὐτὰ ξενοδοχεῖον τῶν ἔξωθεν ἐρχομένων μοναχῶν, κείμενον ἔνθα ἦν τὸ νοσοκομεῖον τῆς Ἀδελφότητος. Ὁ Θεὸς θαυμασίως παρέσχεν αὐτῷ τὰ χρήματα, ὧν εἶχεν ἀνάγκην πρὸς κτήσιν τούτων· διότι, μὴ ἔχων ἀρκοῦσαν χρηματικὴν ποσότητα, προσηύχετο, τὴν δ' ἐπαύριον, πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ἄγνωστός τις παντελῶς, ἐλθὼν ἐνεχείρισεν αὐτῷ ἑκατὸν ἐβδομήκοντα νομίσματα καὶ ἀπῆλθε μὴ εἰπὼν τίς ἦν καὶ τίς ἀπέστειλεν αὐτόν. Ὁ Ἅγιος Σάβας, θαυμάσας τὴν τοῦ Θεοῦ ταχεῖαν ἀντίληψιν, ἀπέτισε τὴν τιμὴν τῶν κελλίων καὶ κατέστησε ξενοδοχεῖον ἕτερον πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν ἔξωθεν ἐρχομένων μοναχῶν. Προσεπόρισε δὲ καὶ τῷ Καστελλίῳ ξενοδοχεῖα δύο, ὧν ἓν μὲν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Πόλει, οὐ μακρὰν τοῦ πύργου Δαβίδ, ἓν δὲ ἐν Ἱεριχοῦντι, ἐν ἐνὶ τῶν παρ' αὐτοῦ ἀγορασθέντων κήπων.

Ὁ Θεὸς ἐξηκολούθει τὰ ἱερὰ αὐτοῦ ἔργα περισσότερον εὐλογῶν, τείνοντα πρὸς μεγίστην αὐτοῦ δόξαν, ἀπέστειλε δ' αὐτῷ δύο κατὰ σάρκα ἀδελφοὺς ἐξ Ἰσαυρίας, Θεόδουλον καὶ Γελάσιον, οἵτινες ἐγένοντο καὶ κατὰ πνεῦμα ἕνεκα τοῦ μοναχικοῦ ἐνδύματος καὶ οἵτινες ἦσαν ἐγκρατεῖς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ὁ Κύριλλος παραβάλλει αὐτοὺς πρὸς τὸν Βεσελεὴλ καὶ Ἐλεάβ, δι' ὧν ὁ Μωϋσῆς ἔκτισε τὴν Σκηνὴν. Τούτους δ' ἔχων ἔκτισε τὰ τ' ἐλλείποντα ἐν τῇ Λαύρᾳ καὶ ἐν τοῖς περὶ αὐτὴν εὐαγέσι μοναστηρίοις. Καὶ πρῶτον μὲν ἔκτισε μαγκιπεῖον, ἥτοι ἀρτοποιεῖον καὶ νοσοκομεῖον ἐν τῇ Λαύρᾳ, ὑπεράνω δὲ τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν τῆς πανσέπτου Θεοτόκου, τῆς Θεοκτίστου Ἐκκλησίας, μὴ δυναμένης, ἵνα περιλάβῃ τὴν συνοδίαν αὐτοῦ· οἱ δ' Ἀρμένιοι πληθυνθέν-

τες ἐστενοχωροῦντο ἐν τῷ μικρῷ εὐκτηρίῳ. Ἀνὰ μέσον δὲ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν κατεσκεύασε μέσαυλον, ἔνθα πρότερον τὸν στύλον εἶδε τοῦ πυρός, δεξαμενὰς δὲ μεγάλας ἐν τῷ χειμάρρῳ πρὸς ἐναποταμίευσιν τῶν ὑδάτων. Τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας οἰκοδομηθείσης καὶ κόσμῳ παντὶ διακοσμηθείσης, κατελθὼν ὁ Πατριάρχης Ἡλίας ἐν τῇ Λαύρᾳ ἐνεκαίνισεν αὐτὴν καὶ θυσιαστήριον ἡγιασμένον ἔπηξεν ἐν αὐτῇ τῇ 1 Ἰουλίου τῆς δεκάτης ἐνάτης Ἰνδικτιῶνος, ἥτοι τῷ 502, τοῦ Ἀγίου Σάβα τὸ ἐξηκοστὸν τρίτον ἄγοντος τῆς ἡλικίας ἔτος. Τότε δὲ μετέστησε τοὺς Ἀρμενίους ἀπὸ τοῦ μικροῦ εὐκτηρίου εἰς τὴν Θεόκτιστον Ἐκκλησίαν, ἐντειλάμενος αὐτοῖς, ἵνα, τελέσαντες ἐν αὐτῇ τὸν κανόνα τῆς ψαλμωδίας ἁρμενιστὶ καὶ τὴν λοιπὴν ἀκολουθίαν καθ' ἑαυτοὺς, ἔρχωνται, ἐν καιρῷ τῆς θείας προσκομιδῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων ¹⁾, καὶ μεταλαμβάνωσι σὺν αὐτοῖς τῶν θείων καὶ ἀχράντων μυστηρίων. Ἐπειδὴ δὲ τινες αὐτῶν ἐπεχείρησαν, ἵνα λέγωσι τὸν τρισάγιον ὕμνον μετὰ τῆς ὑπὸ Πέτρου τοῦ Κναφέως προσθήκης. “Ὁ σταυρωθεὶς δι’ ἡμᾶς”, δι’ ἧς οὗτος, εἷς τῶν πρῶτων τῆς αἱρέσεως τοῦ Εὐτυχοῦς, ἀπέδιδε τὸ πάθος εἰς τὴν Ἀγίαν Τριάδα, ὁ Ἅγιος Σάβας, δικαίως ἀγανακτήσας, ἐκέλευσεν, ἵνα ψάλλωσι τὸν ὕμνον τοῦτον ἑλληνιστί, κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν καινοτομίαν τοῦ προειρημένου Πέτρου. Ὡρισε δέ, ὅτι, ἀνὰ πᾶν Σάββατον, ἡ σύναξις θὰ τελῇται ἐν τῇ Θεοκτίστῳ Ἐκκλησίᾳ, κατὰ Κυριακὴν δὲ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Θεοτόκου μετὰ ἀγρυπνίας ἀφ’ ἑσπέρας μέχρι πρωίας ἐν ἀμφοτέραις ταῖς Ἐκκλησίαις κατὰ Κυριακὴν καὶ Δεσποτικὴν ἑορτήν.

1) Ἑλληνοισταριῶν, ὡς λέγει ὁ Κύριλλος.

Ἀπὸ τοῦ ἐγκαινισμοῦ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας
μέχρι τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ εἰς Βασιλεύουσαν
(502—512)

Ὁ δαίμων, μὴ δυνάμενος, ἵνα τοσαῦτα βλέπη ιδρύματα ὥραϊα καὶ τοσοῦτους θεσμούς ἱερούς, ἐξήγειρεν ἐν τῇ ψυχῇ τῶν μνημονευθέντων κατηγόρων, ἀνερχομένων εἰς τεσσαράκοντα, μνησικακίαν κατὰ τοῦ Ἀγίου Σάβα καὶ φθόνον ἕνεκα τῆς ἀγαθῆς ἐν τῷ Καστελλίῳ κρατούσης τάξεως καὶ τῆς ἐφ' ὅλων τῶν Λαυρῶν καὶ τῶν ἀναχωρητῶν ἐποπτείας, ἣν ἐπέτρεψεν αὐτῷ ὁ Πατριάρχης. Ἐμπνεύσαντες δὲ καὶ ἄλλοις εὐαπατήτοις τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν ἐμφωλεῦον πάθος, νέας καθ' ἐκάστην ἐχάλκευον κατ' αὐτοῦ ραδιουργίας, τοσοῦτον δ' ἠνώχλουν αὐτόν, ὥστε, σκάνδαλα καὶ ταραχὰς φοβούμενος, ἔκρινεν εὐλογον, ἵνα ἀποσυρθῇ, διότι, ὡς λέγει ὁ Κύριλλος, ἦν φοβερός κατὰ τῶν δαιμόνων, ἀλλὰ πρὸς ἀνθρώπους. Ἀπῆλθε λοιπὸν εἰς τὰ μέρη Σκυθοπόλεως, ἥτις εἶνε ἡ καθ' ἡμᾶς Βεϊσάν, δευτέρα ἄλλοτε μετὰ τὴν Καισάρειαν πόλιν, κειμένη ἀκριβῶς ἔνθα λήγει ἡ ἱστορικὴ καὶ ἀναμνήσεων πλήρης πεδιάς Ἰεζράελ, ἄρχεται δὲ ἡ μεγάλη κοιλάς Γώρ, ὀλίγα τῆς τοῦ Ἰορδάνου κοιτῆς ἀπέχουσα χιλιόμετρα, καὶ ἐκάθησεν ἐν τόπῳ ἐρήμῳ, παρὰ τὸν λεγόμενον Γαδάρων ποταμόν, ἐν σπηλαίῳ, ἐπ' ὀλίγον χρόνον, ἐν ᾧ διέτριβε λέων παμμεγεθέστατος, ὅστις ἐλθὼν περὶ τὸ μεσονύκτιον καὶ εὐρὼν αὐτὸν κοιμώμενον, ἐπιλαβόμενος τοῦ ἱματίου αὐτοῦ εἴλκε, θέλων, ἵνα ἐξώσῃ αὐτὸν τοῦ σπηλαίου. Ὅτε δὲ ὁ Ἅγιος Σάβας ἀναστὰς ἤρξατο τῆς νυκτερινῆς ἀκολουθίας, ὁ λέων ἐξελθὼν περιέμενεν ἔξω τοῦ σπηλαίου. Τελέσαντος δ' αὐτοῦ τὸν κανόνα καὶ κατακλιθέντος, ὁ λέων εἰσελθὼν καὶ ἐπιλαβόμενος τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἐβίαξεν, ὅπως ἐξέλθῃ τοῦ σπηλαίου. Ὁ Ἅγιος Σάβας λέγει αὐτῷ τότε. “Τὸ μὲν σπήλαιον εὐρύ-

χωρόν ἐστι, δυνάμενον ἀφθόνως τοὺς ἀμφοτέρους ὑποδέξασθαι· εἷς γὰρ τῶν ἀμφοτέρων ὁ δημιουργός. Σὺ δέ, εἰ βούλει, μένε αὐτοῦ, εἰ δὲ μήγε, ἀναχώρησον· ἐγὼ γὰρ χειρὶ Θεοῦ ἐπλάσθην καὶ τῇ αὐτοῦ εἰκόνι τετίμημαι”. Ταῦτα ἀκούσας ὁ λέων καὶ “τρόπον τινὰ αἰδεσθείς” ἀνεχώρησεν.

Ὁ Ἅγιος Σάβας δὲν παρέμεινεν ἐπὶ πολὺ μόνος· διότι, τῆς περὶ αὐτοῦ φήμης ταχέως διαδοθείσης, προσῆλθον αὐτῷ τῶν Σκυθοπολιτῶν τινες καὶ τῶν Γαδαρηγῶν, ἐν οἷς νεανίας τις Σκυθοπολίτης, ὀνόματι Βασίλειος, ὅστις, ἀποταξάμενος τῷ κατὰ κόσμον βίῳ, τὸν μοναχικὸν ἡσπάσατο βίον. Λησταί τινες, νομίσαντες, ὅτι ὁ Βασίλειος ἔχει μεθ’ ἑαυτοῦ χρήματα, ἦλθον ἐν μεσονυκτίῳ καὶ μηδὲν εὐρόντες ἀπῆλθον οἰκοδομηθέντες, διότι κατέμαθον τὴν ἀκτημοσύνην αὐτῶν καὶ τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν. Ἀπερχόμενοι δὲ εἶδον δύο λέοντας παμμεγεθεστάτους, ἔμβοβοι δὲ γενόμενοι ἐπεκαλέσαντο τοῦ Ἁγίου Σάβα τὰς εὐχάς, ἵνα σωθῶσιν. Οἱ λέοντες, ἀκούσαντες τὸ τοῦ Ἁγίου Σάβα ὄνομα, ἔφυγον, ὥς ὑπὸ μάστιγος ἐλαυνόμενοι. Οἱ λησταί, πλήρεις θαυμασμοῦ, σκεφθέντες, ὅτι ὄντως Θεοῦ τυγχάνει δοῦλος ὁ Ἅγιος Σάβας καὶ μακρὰν ὦν θαυματουργεῖ, ὑπέστρεψαν ὁμοθυμαδὸν πρὸς αὐτὸν καὶ προσπεσόντες διηγήσαντο τὸ θαῦμα καὶ ὑπέσχοντο τῷ Θεῷ, ὅτι οὐδέποτε θὰ ἀδικήσωσιν ἄνθρωπον. Τούτου δὲ διαφημισθέντος πολλοὶ συνέτρεχον περὶ αὐτόν. Βλέπων ὁμῶς ἑαυτὸν ἐνοχλούμενον ἐκ τῶν ἐπισκέψεων τῶν ἐπιθυμούντων, ἵνα ἴδωσιν αὐτόν, ἀνεχώρησε κρύφα, παραθεὶς τῷ Κυρίῳ τοὺς ἀδελφούς. Σὺν τῷ χρόνῳ Εὐμάθιος τις, Ἰσαυρος, κατοικήσας τὸ κελλίον τοῦ Ἁγίου Σάβα, ἔκτισε κοινόβιον καὶ ἔσχε συνοδίαν, ἐξ ἧς ἦν ὁ Αββᾶς Ταράσιος, ὁ τὴν Εὐμαθίου ἀρετὴν καὶ ἡγεμονίαν διαδεξάμενος, Ἰσαυρος καὶ οὗτος τὸ γένος, διαβόητος ἐπὶ μοναχικοῖς γενόμενος κατορθώμασιν. Ἐπέστρεψε δὲ ἐν τῇ ἑαυτοῦ Λαύρᾳ, ἐλπίζων, ὅτι, κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ, οἱ κατ’ αὐτοῦ ἐξεγερθέντες κατησύχασαν.

Ἄλλ' ὁ Ἅγιος Σάβας εὗρεν ἐν τῇ Λαύρᾳ τοὺς στασιαστὰς ἀνελθόντας εἰς ἐξήκοντα. Ὑπὸ βαθείας δὲ καταληφθεὶς θλίψεως ἐλυπεῖτο σφόδρα καὶ ἔκλαιε, θαυμάζων πῶς, ἐν βραχεῖ χρόνῳ, μεταξὺ τῶν μαθητῶν, οὓς μετὰ τοσαύτης εὐθρεφεν ἐπιμελείας διὰ τοῦ ἄρτου τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τοσούτων οἰκοδομητικῶν διδασμάτων τῆς μοναστικῆς τελειότητος, τηλικαύτας ἐποιήσατο ἢ ἔκλυσις καὶ ἡ ἀπείθεια προόδους. Ἡθέλησεν, ἵνα ἔτι ἅπαξ δοκιμάσῃ, ὅπως προσελκύσῃ αὐτοὺς, ἀντιτάσσων τὴν ἀγάπην εἰς τὸ μῖσος καὶ τὴν μακροθυμίαν εἰς τὴν ὀργήν, πᾶσαν αὐτοῦ συμβουλήν ἄρτύων διὰ τῶν ἀρετῶν ἐκείνων, αἵτινες εἶνε σφόδρα κατάλληλοι πρὸς ἐπαναγωγὴν αὐτῶν πρὸς τὸ καθήκον, ἐὰν ὑπέτεινον τὸ οὖς εἰς αὐτάς. Ἄλλ' ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ συνετέλεσεν, ὅπως παροργισθῶσι περισσότερον καὶ καταστῶσιν ἱταμώτεροι. Βλέπων λοιπὸν αὐτοὺς ἀνδρειουμένους ἐν τῇ πονηρίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀναισχυντίᾳ καλινδουμένους δευτερον ἀπομακρύνεται καὶ ἔρχεται ἐπὶ τὰ μέρη Νικοπόλεως, ἔνθα διετέλει ἡσυχάζων ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ὑπὸ κερατέαν, τρεφόμενος ἐκ τῶν κερατίων. Ἄλλ' ὁ τοῦ τόπου ἐπίτροπος μαθὼν ἦλθε πρὸς αὐτὸν καὶ ἔκτισε κελλίον, ὅπερ ταχέως μετετράπη εἰς κοινόβιον θείᾳ συνάρσει. Οἱ ἐν τῇ Λαύρᾳ στασιασταί, τῆς μακρᾶς αὐτοῦ δραττόμενοι ἀπουσίας, διεσάλπισαν ἐν αὐτῇ, ὅτι τὰς ἐρήμους περιερχόμενος θηριάλωτος ἐγένετο. Προσλαβόντες δὲ καὶ ἄλλους ἦλθον ἐν Ἱερουσαλὴμ πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἡλίαν, λέγοντες, ὅτι ὁ Ἀββᾶς αὐτῶν, τὴν περὶ τὴν Νεκρὰν θάλασσαν περιερχόμενος ἔρημον, ἐγένετο λεοντόβρωτος, ἡτοῦντο δ' ἕτερον ἡγούμενον. Ὁ Ἡλίας, μαντεύων τῶν συμβαινόντων τὴν ἀλήθειαν, γινώσκων δέ, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου, τὴν ἐκ νεότητος τοῦ θείου Σάβα διαγωγὴν, εἶπεν αὐτοῖς. “Ἐγὼ μὲν ὑμῖν οὐ πιστεύω. Οἶδα γάρ, ὅτι οὐκ ἄδικος ὁ Θεὸς παριδεῖν τὸν δοῦλον αὐτοῦ θηριάλωτον γενέσθαι· ἀλλ' ὑπάγετε μᾶλλον τὸν Ἀββᾶν ὑμῶν ζητήσατε ἢ ἡσυχάσατε, ἕως οὗ ὁ Θεὸς φανερώσῃ αὐτόν”.

Ἐλθούσης δὲ τῆς ἡμέρας τῶν ἐγκαινίων τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, ἅπερ ἐωρτάζοντο ἐπὶ ὁκτὼ ἡμέρας (14 Σεπτ. μέχρις 21), ὁ Ἅγιος Σάβας, κατὰ τὴν τῶν ἡγουμένων συνήθειαν, ἀνέρχεται εἰς τὴν Ἁγίαν Πόλιν μετὰ τινων ἀδελφῶν τοῦ περὶ Νικόπολιν μοναστηρίου, διότι συνέστησεν ἐν αὐτῇ μοναστήριον καὶ ἀδελφοὺς ἐν αὐτῷ συνεκέντρωσε καὶ ἔρχεται μετὰ τινων ἡγουμένων πρὸς τὸν Πατριάρχην, ὅστις ἰδὼν αὐτὸν καὶ περιχαρὴς γενόμενος, λαβὼν κατ' ἰδίαν παρεκάλει, ὅπως ὑποστρέψῃ ἐν τῇ ἑαυτοῦ Λαύρᾳ. Μὴ θέλοντος δ' αὐτοῦ, ὁ Ἡλίας εἶπε. “Πίστευε, ὅτι, ἐὰν μὴ ἀνάσχη τῆς παρακλήσεώς μου καὶ συμβουλῆς, ἀλλὰ παρακούσης, οὐκέτι ὄψει τὸ πρόσωπόν μου, οὐδὲ γὰρ θέλω ὁρᾶν τοὺς κόπους σου ὑπὸ ἄλλων διοικουμένους”. Ὁ Ἅγιος Σάβας ὑπέσχετο, ὅτι θὰ ὑπακούσῃ, ἡναγκάσθη ὅμως, ἵνα ἐξαγγείλῃ τὴν ἀκαταστασίαν τῶν ἐξήκοντα στασιαστῶν καὶ τὴν φιλοτάραχον αὐτῶν γνώμην. Τότε ὁ Πατριάρχης ἔγραψε τοῖς ἐν τῇ Λαύρᾳ τήνδε τὴν ἐπιστολὴν. “Γινώσκειν ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελφοί, ὅτι ὁ πατὴρ ὑμῶν ξῆ καὶ λεοντόβρωτος οὐ γέγονεν, ἦλθε γὰρ πρὸς με ἐν τῇ ἐορτῇ καὶ κατασχὼν αὐτὸν συνείδον μὴ καταλιπεῖν αὐτὸν τὴν ἑαυτοῦ Λαύραν, ἣνπερ αὐτὸς μετὰ τὴν Θεοῦ πρόνοιαν κοπιάσας συνεστήσατο. Θελήσατε οὖν τοῦτον μετὰ τῆς ὀφειλομένης δέξασθαι τιμῆς, καὶ πᾶσι τρόποις ὑποταγῆναι αὐτῷ· οὐδὲ γὰρ ὑμεῖς αὐτὸν αὐτόθι ὑπεδέξασθε, ἀλλ' αὐτὸς ὑμᾶς ὑπεδέξατο. Διὸ ἀνάγκη ὑμᾶς ὑποταγῆναι αὐτῷ. Εἰ δέ τινες ἐξ ὑμῶν αὐθάδεις εἰσὶ καὶ ὑπερήφανοι καὶ ἀπειθεῖς καὶ οὐκ ἀνέχονται ταπεινωθῆναι, μὴ μείνωσιν αὐτόθι, οὐκ ἐνδέχεται γὰρ αὐτὸν μὴ ἀπολαβεῖν τὸν ἴδιον τόπον”.

Σάβας ὁ Ἠγιασμένος, μὴ γινώσκων τὸ παρακούειν, τάξας ἓνα τῶν μαθητῶν ἡγούμενον τοῦ ἐν Νικοπόλει μοναστηρίου, Νικοπολίτην τὸ γένος, Σευῆρον ὀνόματι, καὶ λαβὼν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πατριάρχου κατέρχεται εἰς τὴν ἑαυτοῦ Λαύραν. Ἀναγνωσθείσης δ' αὐτῆς ἐπ' ἐκκλησίας, οἱ γεννάδαι

ἐκεῖνοι ἀγανακτήσαντες καὶ ὑπὸ τῆς κακίας αὐτῶν τυφλωθέντες, ἀπῆλθον τῆς Λαύρας, ἀφ' οὗ κατέστρεψαν τὸν πύργον, ἦτοι τὸ κελλίον αὐτοῦ, μέχρις ἐδάφους μετὰ πλείστης μανίας καὶ ἔρριψαν τὰ ξύλα καὶ τοὺς λίθους εἰς τὸν χεῖμαρρον, ἐλθόντες δὲ εἰς τὴν Λαύραν Σουκᾶ ἢ Παλαιὰν Λαύραν παρεκάλουν, ὅπως γένωνται ἐν αὐτῇ δεκτοί. Ἄλλ' ὁ τότε ἡγούμενος αὐτῆς Ἀκυλῖνος, μαθὼν τὰ κατ' αὐτούς, δὲν ἐδέχθη αὐτούς. Οὗτοι δὲ ἀπελθόντες εἰς τὸν πρὸς νότον τῆς Θεωκῆς χεῖμαρρον καὶ εὐρόντες ὕδωρ καὶ ἵχνη κελλίων, τὸ πάλαι ὑπὸ τῶν Ἀποσχιστῶν ἢ Μονοφυσιτῶν ἐγηγεγμένων, ἔκτισαν ἑαυτοῖς κελλία καὶ ἐκάλεσαν τὸν τόπον Νέα Λαύραν. Τῶν ζιζανίων ἐκλιπόντων ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἁγίου Σάββα πάντα ἐπανῆλθον ἐν τῇ κανονικῇ τροχιᾷ. Ἄλλ' ὁ Ἅγιος Σάββας ἐλυπεῖτο σφόδρα ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν ἄλλων. Ἡ ἀπεΐθεια αὐτῶν ἐπλήρου αὐτὸν οἴκτου, διότι αὕτη ἦν τῆς ψυχῆς αὐτῶν ἀπώλεια. Δὲν ἐπαύετο δὲ ἀγαπῶν αὐτούς, εἰ καὶ καὶ εἶχον καρδίαν μεστήν χολῆς καὶ πικρίας, καὶ ἐνδιαφερόμενος περὶ αὐτῶν, ἀκολουθῶν τὸ Γραφικὸν ἐκεῖνο, καθ' ὃ ἄνθρωπος ἕκατὸν ἔχων πρόβατα, πλανηθέντος ἑνὸς αὐτῶν, ἀφείς τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα ἐπὶ τὰ ὄρη, ἀναζητεῖ τὸ πεπλανημένον καὶ εὐρὼν αὐτὸ χαίρει μᾶλλον ἢ ἐπὶ τοῖς ἐνενήκοντα ἐννέα τοῖς μὴ πεπλανημένοις.

Μαθὼν λοιπὸν τὸν τόπον, ἐν ᾧ τὰς διατριβὰς ἐποιοῦντο οἱ λιποτακτήσαντες μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ πολλὰ χρειώδη μετέβη πρὸς αὐτούς. Τινὲς αὐτῶν, ἰδόντες αὐτὸν ἐρχόμενον, ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους. “Ἴδου καὶ ἐνταῦθα ὁ στραβὸς ἐκεῖνος ἦκει”. Ὁ Ἅγιος Σάββας, κατανοήσας, ὅτι εὐρίσκοντο ἐν μεγάλῃ στενοχωρίᾳ, μὴ ἔχοντες Ἐκκλησίαν, μήτε ἀρχηγὸν καὶ ὅτι ἠναγκάζοντο, ἵνα ἐκκλησιαζῶνται κατὰ Κυριακὴν ἐν τῇ ἐν Θεωκῆς ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Ἀμῶς, ἐν ἀναρχίᾳ δὲ διατελοῦντες διεμάχοντο καὶ ἐστασίαζον πρὸς ἀλλήλους, εὐσπλαγχνισθεὶς ἀναφέρει τὰ κατ' αὐτοὺς τῷ Πατριάρχῃ, ὅστις ἔδωκεν αὐτῷ λίτραν χρυ-

οίου, τὴν ἐξουσίαν τοῦ τόπου ἐκείνου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ δια-
τριβόντων, ὡς ἀρχαίων αὐτοῦ μαθητῶν. Ὁ Ἅγιος Σάβας
ἦλθε πρὸς αὐτούς, ἄγων τεχνίτας καὶ πάντα τὰ ἐπιτήδεια·
μείνας δὲ παρ' αὐτοῖς μῆνας πέντε ἔκτισεν ἀρτοποιεῖον καὶ
ἐκκλησίαν, ἣν διακοσμήσας ἐνεκαίνισε τῷ ἐξηκοστῷ ἐνάτῳ
τῆς ἡλικίας ἔτει. Μεταπεμψάμενος δὲ ἐκ τῆς ἑαυτοῦ Λαύρας
τὸν ἐξ Ἑλλάδος ἀναχωρητὴν Ἰωάννην, προφητικῶς πεπροι-
κισμένον χαρίσματι, ἔταξεν ἡγούμενον τῆς Νέας Λαύρας,
ὅστις, μέλλων, ἵνα τελευτήσῃ, εἶπε τοῖς περὶ αὐτὸν σύνδακρυς.
“Ἴδου ἡμέραι ἐλεύσονται καὶ ὑψωθήσονται σφόδρα οἱ τοῦ
τόπου τούτου οἰκήτορες καὶ τῆς ὀρθῆς ἀποστήσονται πίστεως
καὶ ταπεινωθήσεται τὸ ὕψος αὐτῶν καὶ ἐν τῷ θρόνῳ αὐτῶν
διωχθήσονται”, προειπὼν οὕτω τὰ μέλλοντα συμβῆναι.

Ὁ Ἅγιος Σάβας, μὴ ἀρκεσθεὶς μέχρι τοῦ σημείου
τούτου· ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἔργοις αὐτοῦ,
μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν γεννάδων ἐκείνων καὶ τὴν σύστα-
σιν τῆς Νέας Λαύρας, λαβὼν, περὶ τὸν τῆς νηστείας χρό-
νον, μεθ' ἑαυτοῦ γέροντά τινα, Παῦλον καλούμενον, ἐπὶ
πλείστοις διαπρέψαντα κατορθώμασιν, ἔρχεται εἰς χεῖμαρ-
ρόν τινα τῆς Μεγίστης Λαύρας ¹⁾ δέκα πέντε ἀπέχοντα στα-
δίους, ἐγγὺς τοῦ Καστελλίου πρὸς δυσμάς, εὐρὼν δὲ ἐν
τῷ βορείῳ κρημνῷ σπήλαιον μέγα ὄκησεν ἐν αὐτῷ μέχρι
τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων μετὰ τοῦ Παύλου. Μετὰ δὲ τὴν
ἐορτὴν τοῦ Πάσχα, λαβὼν Θεόδουλον καὶ Γελάσιον, σὺν
τῷ Παύλῳ καὶ ἑτέροις τινάς, ἔρχεται ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ
καὶ τὸ μὲν σπήλαιον μετέτρεψεν εἰς Ἐκκλησίαν, συνέστησε
δὲ κοινόβιον, ὅπερ ἐκάλεσε κοινόβιον τοῦ Σπηλαίου, τάξας
ἡγούμενον τὸν Παῦλον καὶ δοὺς αὐτῷ ἐκ τῆς Λαύρας τρεῖς
ἀδελφοὺς, Γεώργιον, Κήρυκον καὶ Εὐστάθιον.

¹⁾ Μεγίστη Λαύρα ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι ἢ τοῦ Ἁγίου Σάβα, Παλαιὰ Λαύρα
ἢ καὶ Σουκᾶ, τὸ τρίτον μοναστικόν, ἐν Θεκῳῃ, ἐγγὺς Βηθλεέμ, ἵδρυμα τοῦ ἀββᾶ
Χαρίτωνος καὶ Νέα Λαύρα ἢ παρὰ τῶν στασιαστῶν τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου
Σάβα ἰδρυθεῖσα κατὰ τὸν Θεκῶν χεῖμαρρον.

Ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἀγίου Εὐθυμίου ¹⁾ ὁ Κύριλλος ιστορεῖ, ὅτι ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοκία ἔκτισε πύργον ἐν τῷ ὑψηλοτέρῳ βουνῷ τῆς πρὸς ἀνατολὰς ἐρήμου, ἐν ᾧ μεταβαίνουσα ἠκροᾷτο τῶν διδαγμάτων καὶ νουθεσιῶν τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς, μοναχοί τινες, τὰς τοῦ Διοσκόρου καὶ Εὐτυχοῦς πρεσβεύοντες δοξασίας, κατώκησαν ἐν αὐτῷ. Τούτων δὲ διωχθέντων, ἕτεροι δύο μοναχοί, τοῦ δυσσεβοῦς Νεστορίου ἀσπαζόμενοι τὰς δοξασίας, διεδέξαντο αὐτούς. Ὁ πύργος οὗτος, ἐπὶ ὑψώματος ἀκροδομημένος, ἐδέσποζε τῶν τριῶν μοναστηρίων τοῦ Ἀγίου Σάβα (τοῦ Σπηλαίου, τῶν Καστελλίων καὶ τῆς Μεγίστης Λαύρας), ὅστις δυσφόρως ἔβλεπε μοναχοὺς αἰρετικούς ἐν τῇ γειτνιάσει. Πάσῃ δὲ ἐδέετο ψυχῇ καὶ καρδίᾳ τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀπομακρύνῃ τὸ σκάνδαλον τοῦτο ἀπὸ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Εἶδε δὲ τὸ ἐξῆς ὄραμα. Ἀχθεῖς ἐν πνεύματι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀναστάσεως εἶδε δύο ραβδοφόρους, ἐκδιώκοντας ἐξ αὐτῆς τοὺς δύο τούτους Νεστοριανοὺς μοναχοὺς μετὰ μεγάλης ἀπειλῆς. Παρακαλοῦντι δ' αὐτῷ, ὅπως ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς, ἵνα κοινωνήσωσιν, οὗτοι, αὐστηρᾶ τῇ φωνῇ, ἀπεκρίναντο, ὅτι δὲν εἶνε Χριστιανοί, ἀλλ' Ἰουδαῖοι, μὴ ὁμολογοῦντες τὸν Χριστὸν ἀληθῆ Θεὸν καὶ παρθένον Μαρίαν Θεοτόκον. Ἡ ὄρασις αὕτη ἐτάραξεν αὐτὸν τὰ μάλιστα ἐπὶ τῇ τυφλώσει τῶν μοναχῶν τούτων. Προσελθὼν δ' αὐτοῖς ἠγωνίζετο, ἵνα πείσῃ, ὅπως εἰς ἐπίγνωσιν ἔλθωσι τῆς ἀληθείας καὶ ἀνανήψωσιν. Ἔσχε δὲ πολλὰς συνεντεύξεις πρὸς αὐτούς, καθ' ὧς παντὶ σθένει ἐπειράθη, ἵνα εἰς τὰς τῆς ἀληθείας ἐπαναγάγῃ αὐτοὺς τρίβους. Τέλος κατώρθωσεν, ὅπως πείσῃ αὐτούς, ἵνα ἀποσκορακίσωσι τὰς τοῦ Νεστορίου αἰρετικὰς δοξασίας καὶ τὰς ὀρθὰς ἐνστερνισθῶσιν. Ὁδηγήσας δ' αὐτοὺς εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἀγίου Θεοδοσίου παρέδωκε τῷ ἡγουμένῳ τούτῳ, ἕνα δὲ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καλούμενον Ἰωάννην ἐκ Βυζαντίου, ἔταξεν ἡγούμενον τοῦ

¹⁾ Αὐγουστίνου Μοναχοῦ, Βίος Ἀγίου Εὐθυμίου, κειμ. λγ. σελ. 53

πύργου ἐκεῖνου, δούς αὐτῷ ἀδελφούς ἐκ τῆς Λαύρας καὶ πάντα τὰ ἐπιτήδεια, καὶ κατέστησε τὸν πύργον τοῦτον κοινόβιον, ὅπερ ἐκλήθη Κοινόβιον Ἰωάννου Σχολαρίου, διότι οὗτος ἦν ἐκ τῶν Σχολαρίων, ἥτοι τῶν σωματοφυλάκων τῆς αὐλῆς, ἐξ αὐτοῦ δ' ἦν ὁ Κρατεῖας Ἐπίσκοπος Ἀβραάμιος.

Μετά τινα χρόνον Ἰάκωβός τις, μοναχὸς τῆς Μεγίστης Λαύρας, Ἱεροσολυμίτης τὸ γένος, ἐνόμισεν, ὅτι ἡδύνατο, ἵνα μιμηθῇ τὸν ζῆλον τοῦ Ἁγίου Σάβα καὶ ιδρύσῃ μονήν. Ὁ μὲν Ἅγιος Σάβας προύβαινεν εἰς ἰδρυσιν εὐαγῶν ἰδρυμάτων ἐκ θείας ἐμπνεύσεως, ἐν ᾧ ὁ Ἰάκωβος ἠθέλε τοῦτο, ὅπως ὄνομα περιποιήσῃ ἑαυτῷ. Ἦν δὲ ἀνὴρ ἀλαζὼν καὶ ἐπηρεμένος. Ἐπωφελούμενος τῆς ἐν τῇ πανεργῇ παρουσίας τοῦ Ἁγίου Σάβα, λαβὼν τινὰς τῆς Λαύρας ἤρξατο, παρὰ τὸν μνημονευθέντα Ἐπτάστομον λάκκον, ἵνα κτίσῃ εὐκτήριον μικρὸν καὶ κελλία, θέλων, ἵνα ιδρύσῃ Λαύραν. Τῶν Πατέρων τῆς Λαύρας ἀγανακτοῦντων καὶ κωλύόντων τὸ ἔργον, ἐψεύσατο, εἰπὼν, ὅτι πράττει τοῦτο κατ' ἐντολήν τοῦ ἁγίου Σάβα. Οὗτοι ἐλυπήθησαν μὲν, ἀκούσαντες τοῦτο, ἀλλὰ δὲν ἐκώλυσαν τὸ ἔργον. Ὁ Ἅγιος Σάβας, ἐλθὼν περὶ τὴν ἑορτὴν καὶ ἰδὼν τὸ ἔργον, μεταπεμψάμενός τὸν Ἰάκωβον, εἶπεν. “Οὐκ ἔστι τὸ ἔργον σου, τέκνον, θεάρεστον, τὸ ἐτέραν Λαύραν συστήσασθαι ἐν τοῖς τῆς Λαύρας τόποις, μάλιστα τῶν πατέρων τῆς Λαύρας μὴ συνευδοκούντων, ἀλλὰ καὶ διαταρασσομένων, διὰ τὸ κατὰ τὴν ὁδὸν εἶναι καὶ παρὰ τὸν ἡμέτερον λάκκον. Εἰ δὲ καὶ λέγει τις ὑπὸ τὴν Λαύραν μέλλειν ἔσεσθαι τὸ οἰκοδόμημα, ἀλλ' οὐ τοσοῦτον βούλομαι ἐκτεῖναι τὴν Λαύραν. Πλὴν ἄκουε τί ὁ προφήτης συμβουλεύει τοῖς δι' ἀπειρίαν ἢ ἀπόνοιαν ἐγχειροῦσι τοῖς ὑπὲρ ἀξίαν ἢ δύναμιν λέγων. Συγκόψατε τὰ ἄροτρα ὑμῶν εἰς ρομφαίας καὶ τὰ δρέπανα ὑμῶν εἰς σειρομάστας. Τί γὰρ ὄφελος γεωργίας, πολέμου τὴν γῆν κατέχοντος; Καὶ αὐτὸς τοίνυν μήπω τὰ σαρκικὰ καὶ τὰ ψυχικὰ πάθη νικήσας, πῶς ἐτέρους παιδεύσεις, ἔτι ὑπὸ ἡδο-

νῆς καὶ κενῆς δόξης κρατούμενος;” Τοῦ Ἰακώβου δὲ ἀντι-
λέγοντος, ὁ Ἅγιος Σάβας εἶπεν αὐτῷ. “Ἐγὼ μὲν, ὦ τέκνον,
ὅπερ νομίζω συμφέρειν σοι συμβουλεύω. Ἐπειδὴ δὲ ἐπι-
μένεις τῇ ἀπειθείᾳ, ἥδη διὰ πείρας μαθήσῃ, ὅτι ἀληθῶς ἡ
Γραφή λέγει. Ἀντιλογίας ἐγείρει πᾶς κακός, ὁ δὲ Κύριος
ἄγγελον ἀνελεήμονα ἐπιπέμπει αὐτῷ”. Ταῦτα τοῦ Ἀγίου
εἰπόντος καὶ ἐπὶ τὸ πυργίον αὐτοῦ ἀναχωρήσαντος, ὁ Ἰάκω-
βος, ὑπὸ δεινοῦ καταληφθεὶς πυρετοῦ καὶ ἐπὶ ἑπτὰ κατατρυ-
χόμενος ὑπὸ τῆς νόσου μῆνας, ἀπελπίσας παρεκάλεσε τοὺς
Πατέρας, ὅπως ἀχθῇ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Λαύρας καὶ τεθῇ
παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἁγίου Πατρός, ἵνα ἀφέσεως τύχῃ, πρὶν
ἢ ἀποθάνῃ. Ὁ Ἅγιος Σάβας, ὅστις ἠῤῥχετο, ἵνα συνέλθῃ,
εἶπεν. “Ἐγὼς τίς ὁ τῆς αὐθαδείας καὶ ἀντιλογίας μισθός;
ἐπαιδευθῆς ἐκ τῆς ἀλαζονείας σου”. Ὁ Ἰάκωβος, μὴ ἔχων
δυνάμεις, ἵνα ὁμιλήσῃ, τὰς λέξεις ταύτας μόνας εἶπε. “Συγ-
χώρησόν μοι, τίμιε Πάτερ”. Ὁ Ἅγιος, συγχωρήσας αὐτόν
ἀνέστησε καὶ ἐπέτρεψεν, ὅπως μεταλάβῃ τῶν ἀχράντων
μυστηρίων. Οὗτος δέ, μεταλαβὼν καὶ φαγὼν, ἐνισχύθη ἀμέ-
σως, ὥστε πάντες ἐπὶ τῇ ταχείᾳ ἐθαύμαζον μεταβολῇ. Ὁ δὲ
Πατριάρχης Ἡλίας, ταῦτα μαθὼν, ἀπέστείλε τινας, ἵνα
κατεδαφίσωσι τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ.

Ὁ Ἅγιος Σάβας, λαβὼν τινας ἐκ τῆς Λαύρας ἐπιτη-
δείους, ἔκτισε, πέντε στάδια πρὸς βορρᾶν τῆς καταστραφεί-
σης οἰκοδομῆς, εὐκτήριον καὶ κύκλῳ κελλία. Τὸν τόπον δὲ
τοῦτον ἔλαβε παρὰ τινος, Ζαγάνωνος καλουμένου ἐκ Βητα-
βουδισῶν ¹⁾, ἧτις ἦν κώμη. Τάξας δὲ διοικητὰς τοῦ τόπου
τοὺς ἐξ Ἑλλάδος Παῦλον καὶ Ἀνδρέαν ἐκ τῆς Μεγίστης
Λαύρας, ἀδελφοὺς κατὰ σάρκα, καὶ ἄλλους ἀπστείλας ἀδελ-

¹⁾ Εἶνε τὸ καθ' ἡμᾶς χωρίον Ἀποὺ Ντίς, εὐρισκόμενον δεξιᾷ τοῦ εἰς
Ἱεριχοῦντα κατερχομένου, παρὰ τὴν Βηθανίαν, οὗτινος ἡ ὀνομασία προήλθε,
κατὰ παραφθοράν, ἐκ τῆς ἐλληνικῆς ταύτης λέξεως. Ἡ ἀπὸ τοῦ 638 κατάκτη-
σις ἡ ἀραβικὴ, πολλῶν δεινῶν τῇ Παλαιστίνῃ γενομένη, ἐν καὶ μόνον παρί-
στησιν ἀγαθόν, ὅτι αἱ ὀνομασίαι τόπων τινῶν διεσώθησαν μέχρι τῶν καθ'
ἡμᾶς χρόνων, καίπερ παρεφθαρμέναι.

φοὺς συνέστησε Λαύραν, ἣτις ἐκλήθη Λαύρα τοῦ Ἑπταστόμου.

Χρόνου τινὸς παριπεύσαντος, ὁ μνημονευθεὶς Ἰάκωβος, λαβὼν τὴν διακονίαν τοῦ ξενοδοχείου τῆς Μεγίστης Λαύρας, ἠναγκάζετο, ἵνα μαγειρεύῃ τοῖς ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐξερχομένοις χάριν συλλογῆς μανουθίων. Ἡμέραν τινὰ ἤψησε πῖσα ἐν πλησμονῇ, τὸ δὲ περισσεῦον ἔρριπεν ἀπὸ τῆς θυρίδος ἐν τῷ χειμάρρῳ. Ὁ Ἅγιος Σάβας, ἰδὼν τοῦτο ἐκ τοῦ πύργου, κατέρχεται λάθρα καὶ καθαρίως ἐπισυνάξας τὸ ριφθὲν, ἐξήρανεν αὐτὸ ἀπλώσας. Μετ' ὀλίγον δὲ προσκαλεῖ εἰς ἐστίασιν τὸν Ἰάκωβον, ἥδη τὴν διακονίαν αὐτοῦ ἐκτελέσαντα καὶ παρατίθησιν αὐτῷ τὰ πῖσα, μαγειρεύσας καὶ καλῶς ἀρτύσας. Ἐν τῷ δὲ ἡσθιον, ὁ Ἅγιος Σάβας ἠτήσατο αὐτὸν συγγνώμην, ὅτι ἀγνοεῖ, ἵνα ἀρτύῃ καλῶς. Τοῦ δὲ Ἰακώβου ἀπαντήσαντος, ὅτι σφόδρα ἠὺχαριστήθη καὶ ὅτι, ἀπὸ πολλοῦ χρόνου, δὲν ἔφαγε τόσον γλυκὺ φαγητόν, ὁ Ἅγιος Σάβας εἶπεν, ὅτι εἶνε τὰ παρ' αὐτοῦ ἐν τῷ χειμάρρῳ ριφθέντα πῖσα, προσέθετο δέ, ὅτι ὁ μὴ δυνάμενος, ἵνα οἰκονομήσῃ χαλκίον ὀσπρίου, δὲν δύναται, ἵνα κυβερνᾷ ἄλλους, ὡς τοῦτο λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος. “Εἰ δέ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδε, πῶς ἐκκλησίας Θεοῦ ἐπιμεληθήσεται;” Ὁ αὐτὸς δὲ Ἰάκωβος, ἡσυχάζων ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ, δεινῶς ὑπὸ ἀκαθάρτων ἐπειράθη λογισμῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, λαβὼν μάχαιραν, ἀπέκοψε τοὺς διδύμους. Μὴ ὑποφέρων ὅμως τοῦ αἵματος τὴν ρύσιν καὶ τὰς ἀλγηδόνας, ἤρξατο, ἵνα κραυγάζῃ καὶ τῶν γειτόνων ἐξαιτῇται τὴν συνδρομήν. Ὁ Ἅγιος Σάβας, μαθὼν τοῦτο, ἐδίωξεν αὐτὸν ἐκ τῆς Λαύρας ὡς αὐτοφονευτήν, ὃν δεξάμενος ὁ Ἀββᾶς Θεοδόσιος καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἐρευνήσας καὶ ἀνακρίνας κατήγαγεν ἐν τῇ Λαύρᾳ καὶ παρεκάλεσε τὸν Ἅγιον Σάβαν, ὅπως δεχθῇ αὐτὸν μετὰ τοῦ προσήκοντος ἐπιτιμίου. Ὁ Ἅγιος Σάβας ἐνετείλατο αὐτῷ, ἵνα ἡσυχάζῃ ἐν τῷ ἰδίῳ κελλίῳ καὶ μὴ μεταβαίνειν που, μήτε δέχηται τινα ἢ συντυγ-

χάνη, πλὴν τοῦ ὑπηρετοῦντος αὐτῷ. Ὁ δὲ Ἰάκωβος, δεξάμενος τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ, ἐδέετο μετὰ δακρύων τοῦ Θεοῦ ἐπὶ πολὺν χρόνον. Ἀποκαλυφθέντος τῷ Ἀγίῳ Σάββᾳ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐδέξατο τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ, ἐπέτρεψεν, ἵνα ἔρχηται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐλθὼν δὲ ἡσπάσατο αὐτόν τε καὶ τοὺς Πατέρας, ἀνελθὼν δὲ καὶ πρὸς τὸν Ἀββᾶν Θεοδόσιον καὶ τοῦτον ἀσπασάμενος ἐτελεύτησε χαίρων τὴν ἐβδόμην ἡμέραν.

Ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ δύο ὑπῆρχον ἀδελφοὶ κατὰ σάρκα ἐκ τῶν περὶ τὴν Χεβρωνά τόπων, καλούμενοι Ζάνος καὶ Βενιαμίν, ἐπὶ κατὰ Θεὸν διαπρέποντες ἀρεταῖς. Οὗτοι παρεκάλεσαν ἐκ συμφώνου τὸν Ἅγιον Σάββαν, ἵνα δῶ αὐτοῖς κελλίον ἀναχωρητικόν, ὅπερ ὠκοδόμησεν ἑαυτῷ, δέκα πέντε στάδια περίπου νοτιοδυτικῶς τῆς Λαύρας ἀπέχον. Ὁ Πρεσβύτες, γινώσκων, ὅτι εἶνε τοῦ Θεοῦ ἐργάται, ἐπέτρεψεν αὐτοῖς, ἵνα αὐτό τε ἔχωσι καὶ τὸ ἐν τῇ Λαύρᾳ κελλίον αὐτῶν. Οὗτοι δὲ συνέστησαν Κοινόβιον, ὅπερ ἐκλήθη Κοινόβιον τοῦ Ζάνου, τοῦ Ἀγίου Σάββα πάντα παραχωρήσαντος τὰ ἀπαιτούμενα. Ἀδελφῶν δ' ἐν αὐτῷ συναχθέντων, ἐφρόντισεν, ὅπως κτισθῇ ἐκκλησία, ἣν ἐγκαινίσας παρέδωκε καὶ τοὺς κανόνας τῶν ἄλλων αὐτοῦ κοινοβίων.

Γέρων τις ἐν τῇ Λαύρᾳ, ἐν πολλοῖς μοναχικοῖς διαπρέψας κοτορθώμασιν, ὁρμώμενος δ' ἐκ Βιθυνίας καὶ Ἀνθιμὸς καλούμενος, κτίσας ἑαυτῷ τὸ κατ' ἀρχὰς κελλίον μικρόν, πέραν τοῦ χειμάρρου, πρὸς ἀνατολάς, ἀπέναντι τοῦ πύργου τοῦ Ἀγίου Σάββα καὶ ἐπὶ τριάκοντα μείνας ἐν αὐτῷ ἔτη, ἡσθένησε περὶ τὸ γῆρας καὶ ἐγένετο κλινήρης. Ὁ Πατὴρ Σάββας, βλέπων, ὅτι εἰς μεγίστην περιῆλθεν ἀδυναμίαν σωματικὴν, παρεκάλει, ὅπως λάβῃ ἐγγὺς τῆς ἐκκλησίας κελλίον. Ὁ γέρων ὁμῶς ἠρνεῖτο, λέγων, ὅτι ἐπιθυμῶ ἵνα ἀποθάνῃ ἐν ᾧ κελλίῳ ἐξ ἀρχῆς ἡξιώθῃ, ἵνα μείνῃ. Νύκτα τινά, ἀναστὰς ὁ Ἅγιος Σάββας, πρὸ τῆς τοῦ κρούσματος ὥρας, ἤκουσε φωνῆς ψαλμωδίας πολλῶν, νομίσας δέ,

ὅτι ὁ κανὼν γίνεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐθαύμαζεν, ὅτι, παρὰ γνώμην καὶ συνήθειαν, συμβαίνει τοῦτο. Μετὰ σπουδῆς δὲ κατελθὼν εὗρε τὴν Ἐκκλησίαν κεκλεισμένην. Εἶτα δέ, ἐπιστρέψας ἐν τῷ πύργῳ, πληθύος ἤκουσε πολλῶν μετὰ μέλους ἡδυφώνου ψαλλόντων, τούτου μόνου τοῦ στίχου ἀκροασάμενος. “Ὅτι διελεύσομαι ἐν τόπῳ σκηνῆς θαυμαστῆς, ἕως τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως καὶ ἑξομολογήσεως ἡχου ἐορτάζοντος”. Κατανοήσας δὲ πόθεν ὁ τῆς ψαλμωδίας προέρχεται ἡχος, ἀφύπνισε τὸν κανονάρχην καὶ ἐκέλευσεν, ἵνα κρούσῃ. Ἀπελθὼν δὲ μετὰ θυμιάματος καὶ κηρῶν εἰς τὸ κελλίον τοῦ γέροντος οὐδένα εὗρεν, εἰμὴ τὸν γέροντα τετελευτηκότα. Πάντες ἐθαύμασαν οἱ μετ’ αὐτοῦ ἐλθόντες. Κηδεύσαντες δὲ τὸ λείψανον αὐτοῦ ἤγαγον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καί, τὸν συνήθη τελέσαντες κανόνα, ἐν θήκαις κατέθεντο ἀγίαις, δοξάζοντες τὸν Θεόν, τὸν δοξάζοντα τοὺς ἁγίους αὐτοῦ.

Ἀδελφός τις ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ Ἀββᾶ Θεοδοσίου, καλούμενος Ἀφροδίσιος, ἦν τόσον ρωμαλέος, ὥστε ἐπέθετεν ἐκ τῆς γῆς μόνος αἴρων, ἐπ’ ὥμων δώδεκα μοδίους σίτου. Συνέβη δέ ποτε, ἵνα ὀργισθεῖς καθ’ ὁδὸν τύψῃ διὰ τῆς χειρὸς τὸν ἡμίονον κατὰ πρόσωπον, ὅστις πεσὼν ἀπέθανεν, ἔχων τὸ πρόσωπον συντετριμμένον. Ὁ Ἀφροδίσιος τότε, λαβὼν τὸ σάγμα καὶ τὸ φορτίον ἐπ’ ὥμων, ἦλθεν ἐν τῇ Μονῇ. Διωχθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀββᾶ Θεοδοσίου κατῆλθεν εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ ἀφηγήσατο τὸ διαπραχθὲν σφάλμα Ἰωάννῃ τῷ Αἰγυπτίῳ, ἐν τῇ Λαύρᾳ διαμένοντι τοῦ Χουζιβᾶ, ὅστις παρήνευσεν αὐτόν, ἵνα πρὸς τὸν Ἅγιον Σάβαν ἔλθῃ, ὅπως σωθῇ. Μετὰ σπουδῆς δὲ προσελθὼν αὐτῷ καὶ τὸ σφάλμα ὁμολογήσας, παρεκάλει, ἵνα σωτηρίας λόγου ἀκούσῃ. Ὁ Ἅγιος Σάβας, δοὺς αὐτῷ κελλίον, εἶπε. “Στοίχησον τῷ κελλίῳ σου καὶ ἄλλῳ κελλίῳ μὴ παραβάλης, μηδὲ τῆς Λαύρας ἐξέλθῃς, καὶ ἐγκρατὴς γενοῦ γλώσσης καὶ κοιτίας καὶ σφύζει”. Τὴν ἐντολὴν δεξάμενος ταύτην ὁ Ἀφρο-

δίσιος, ἐπὶ τριάκοντα ἔτη, οὔτε τῆς Λαύρας ἐξῆλθεν, οὔτε εἰς κελλίον παρέβαλεν, οὔτε χύτραν ἔσχεν, οὔτε μαγειρεῖον, οὔτε στῶμα, οὔτε ἔπιεν οἶνον, οὔτε ἀπέκτησε δύο χιτῶνας· διηνεκῶς δὲ εἰργάζετο καὶ βίον ἔζη λιτώτατον. Πρὸ ἐβδομάδος δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ γνοὺς καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐλθὼν, παρεκάλει τὸν Ἅγιον Σάβαν, ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτῷ, ἐπὶ μίαν ἡμέραν, ὅπως μεταβῇ εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἀββᾶ Θεοδοσίου. Ὁ Ἅγιος Σάβας, γνοὺς, ὅτι ἤγγικεν ἡ τελευτὴ αὐτοῦ, ἀπέστειλε τὸν πρεσβύτερον Θεόδουλον, ἵνα δηλώσῃ τῷ Ἀββᾶ Θεοδοσίῳ, ὅτι δεξάμενός ποτε τὸν Ἀφροδίσιον ὡς ἄνθρωπον, νῦν, χάριτι θείᾳ, ἀποστέλλει ἄγγελον. Ὁ Ἅγιος Θεοδόσιος, ἄσμενος δεξάμενος αὐτόν, προσεκάλεσεν εἰς συνεστίασιν, εἶτα δὲ ἀπέλυσεν αὐτόν. Ὁ Ἀφροδίσιος, ἐλθὼν ἐν τῇ Λαύρᾳ καὶ μικρὸν νοσήσας, ἐτελεύτησεν ἐν χαρᾷ. Τὸ λείψανον δ' αὐτοῦ ἡσπάσατο ὁ Ρῶσος ἡγούμενος Δανιὴλ (1106—1107) ¹⁾. Ὁ ἅγιος Σάβας ἐκέλευσεν, ὅπως τεθῇ τὸ λείψανον αὐτοῦ κατὰ μέρος, ἵνα γνωρίζηται καὶ προσκυνῆται.

Ἐκ τῆς πέραν τοῦ Ἰορδάνου, πρὸς ἀνατολάς, πόλεως Μαδάβων, πολλοὶ προσήρχοντο τῷ Ἀγίῳ Σάβᾳ, ὅπως ψυχικῆς τύχῳσιν ὠφελείας καὶ ἐκόμιζον σῖτον καὶ ὄσπρια. Γέρων τις τούτων, Γερόντιος καλούμενος, πάσχων καὶ τούτου ἕνεκα ἐν Ἱερουσαλὴμ χρονίσας, ἠθέλησεν, ἵνα προσεῖξηται ἐν τῷ Ναῷ τῆς ἁγίας Ἀναλήψεως. Μεταβαίνων δ' εἰς αὐτόν ἐπὶ ὑποζυγίου πεσὼν ἐτραυματίσθη καιρίως. Ὁ μικρότερος αὐτοῦ ἀδελφός, κρύφα κατελθὼν ἐν τῇ Λαύρᾳ, παρεκάλει τὸν Ἅγιον Σάβαν, ἵνα πρὸς ἐπίσκεψιν ἔλθῃ τοῦ Γεροντίου. Ὁ Πρεσβύτες, τὴν ἐπελθοῦσαν μαθὼν συμφορὰν καὶ σφόδρα λυπηθεὶς, ἔρχεται ἀμέσως εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ προσελθὼν τῷ Γεροντίῳ καὶ εὐχὴν ἐκτενῇ ὑπὲρ αὐτοῦ ποιησάμενος, ἀλείψας δ' αὐτόν ἐλαίῳ τοῦ Τιμίου Σταυ-

¹⁾ Κλεόπα Κοικυλίδου καὶ Ἱ. Φωκυλίδου, Ὀδοιπορικὰ τῆς Ἀγίας Γῆς, σελ. 309.

ροῦ, ἀποκατέστησεν ὑγιῇ. Μετὰ δέ τινα χρόνον, ὁ τοῦ Γεροντίου υἱὸς Θωμᾶς, εἰς τὸ ἐν Ἱεριχοῦντι ἐλθὼν τῆς Μεγίστης Λαύρας ξενοδοχεῖον, ἐν καιρῷ τοῦ λιμοῦ, εὗρεν ἐν αὐτῷ τὸν Ἅγιον Σάβαν καὶ ἄλλους Πατέρας. Ὁ μακάριος Σάβας, τὸν Θωμᾶν ἰδὼν καὶ περιχαρὴς γενόμενος, εἶπε τῷ ξενοδόχῳ, ἵνα παρασκευάσῃ δειπνον. Αὐτῶν δὲ δειπνούντων, ἠρωτήθη ὁ ξενοδόχος ἂν ὑπάρχει οἶνος, τούτου δ' ἀπαντήσαντος ἀποφατικῶς καὶ εἰπόντος ὅτι ἔχει ὄξους κολοκύνθιον, ἵνα τὰ ὄσπρια ἀρτύῃ, ὁ Ἅγιος Σάβας ἐνετείλατο, ὅπως κομίσῃ αὐτό, προσθεῖς. “Εὐλογητὸς Κύριος, ὅτι ἔχομεν εὐφρανθῆναι ἐξ αὐτοῦ” διότι ὁ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μετατρέψας Χριστὸς ὁ Θεὸς δύναται, ἵνα καὶ τὸ ὄξος εἰς οἶνον μετατρέψῃ. Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος καὶ τοῦ κολοκυνθίου κομισθέντος, εἰς οἶνον κάλλιστον εὐρέθη τὸ ὄξος μεταποιηθέν, ὅστις ἦν τοσοῦτον ἄφθονος, ὥστε ἅπαντες ἐπὶ τρεῖς ἔπινον ἐξ αὐτοῦ ἡμέρας. Ὁ Θωμᾶς ἔλαβε τὸ κολοκύνθιον εἰς ἀνάμνησιν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καθ' ὁδὸν δὲ αὐτὸς τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἔπινον ἐκ τοῦ περισσευθέντος μέχρι Μαδάβων. Ἀσθενοῦντος δέ τινος, ἐπλήρουν αὐτὸ ὕδατος οἱ ἐν τῷ οἴκῳ καὶ τὸν ἀσθενοῦντα ἐρράντιζον, ὁ δὲ ραντισμὸς οὗτος ἀπήλλασεν αὐτὸν τῆς νόσου.

Τὸ ἐπόμενον δείκνυσιν, ὅτι ἀπῆται παρὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ σωφροσύνην καὶ ὅτι οἱ ἐκτὸς τοῦ μοναστηρίου εὐρισκόμενοι μοναχοί, ὥφειλον, ἵνα μετὰ περισκέψεως πολιτεύωνται. Ἡμέραν τινὰ ὁ Ἅγιος Σάβας, μεταβαίνων μετὰ τινος αὐτοῦ μαθητοῦ ἀπὸ Ἱεριχοῦντος εἰς Ἰορδάνην, συνήνητησε καθ' ὁδὸν κοσμικοὺς τινας, ἐν οἷς νεᾶνις ὥραία. Παρελθόντων δ' αὐτῶν, θέλων, ἵνα τὸν μαθητὴν δοκιμάσῃ, ἠρώτησεν ἂν ἦτο ὥραία ἢ παρελθοῦσα μονόφθαλμος κόρη. Ὁ μαθητὴς ἀπήνητησεν, ὅτι ἔχει τοὺς δύο ὀφθαλμούς. Ὁ Πρεσβύτες εἶπεν, ὅτι ἠπατήθη καὶ ὅτι εἶνε μονόφθαλμος. Οὗτος δὲ διεβεβαίου περὶ τοῦ ἐναντίου καὶ ὅτι τοῦναντίον ἔχει ὀφθαλμούς ὥραίους. Τότε ἠρώτησε πῶς γινώσκει τοῦτο

καλῶς. Οὗτος δὲ ἀπήντησεν, ὅτι προσέσχεν ἐπιμελῶς καὶ εἶδεν, ὅτι ἔχει τοὺς δύο ὀφθαλμούς. Τότε λέγει αὐτῷ πῶς δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὅψει τὸ ἐπόμενον παράγγελμα. “Μὴ στήσης ὄμμα πρὸς αὐτήν, μηδὲ συναρπασθῇς σοῖς βλεφάροις”, προσέθετο δέ, ὅτι ἀπὸ τοῦ νῦν δὲν εἶνε δυνατόν, ἵνα μένη μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ κελλίῳ, μὴ τοὺς ὀφθαλμούς, ὥς δεῖ, τηρῶν. Ἀπέστειλε δ' αὐτὸν εἰς τὸ Καστέλλιον, ἐν ᾧ παραμείνας χρόνον τινὰ καὶ παιδευθεῖς, ὅπως τοῦ νοῦς καὶ τῶν ὀφθαλμῶν κρατῇ, ἐγένετο δεκτὸς ἐν τῇ Λαύρᾳ ὡς κελλιώτης.

Μεταβαίνων ἡμέραν τινὰ ἀπὸ τοῦ Ρουβᾶ εἰς τὸν Καλαμῶνα ¹⁾ τοῦ Ἰορδάνου συνήντησε λέοντα πελώριον χωλαίνοντα, ὅστις προσπεσὼν ἐδείκνυσεν αὐτῷ τὸν πόδα. Ὁ Ἅγιος Σάβας, κατανοήσας τοῦ λέοντος τὰς ἀλγηδόνας, λαβὼν τὸν πόδα αὐτοῦ ἐξήγαγε σκόλοπα ἐμπεπαρμένον, ἀπαλλαγείς δὲ τῶν ἀλγηδόνων ὁ λέων ἀπῆλθεν. Ἐκτοτε δέ, τὰς ἡμέρας τῆς Τεσσαρακοστῆς, ἠκολούθει τὸν Ἅγιον. Εἶχε δὲ τότε μαθητὴν Σύρον, Φλάϊν καλούμενον, ἔχοντα κάτω εἰς τὸν Ρουβᾶν ὄνον εἰς ὑπηρεσίαν, ὃν ἐφύλαττεν ὁ λέων. Μετά τινας ἡμέρας ὁ Φλάϊς εἰς ἀκαθάρτους περιέπεσε λογισμούς, αὐθημερὸν δὲ ὁ λέων κατέφαγε τὸν ὄνον. Ὁ Φλάϊς, τύψεις αἰσθανόμενος συνειδότος, τῆς πράξεως δὲ τοῦ λέοντος ἑαυτὸν θεωρῶν αἷτιον, ἀπογνοὺς ἦλθεν ἐν τῷ ἰδίῳ χωρίῳ καὶ τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ ἐπένθει. Ἀλλ' ὁ Ἅγιος Σάβας, τὴν τοῦ Κυρίου μιμούμενος φιλανθρωπίαν, δὲν περιεφρόνησεν αὐτόν, ἀναζητήσας δέ, νοουθετήσας καὶ παρηγορήσας ἔσωσεν.

Ὁ Κύριος, τάξας τὸν Ἅγιον Σάβαν πρὸς χειραφέτη-

¹⁾ Ἡ ἔρημος Ρουβᾶ συνείχετο μετὰ τῆς ἐρήμου τοῦ Καλαμῶνος, ἥτις εἶνε ὁ εὐρὺς ἔρημος τόπος, ὁ ἀπὸ τῆς βορειοδυτικῆς τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης ἄκρας μέχρι τῆς Ἁῖν Χάτζλα (πηγῆς τοῦ ἀββᾶ Γερασίου) ἐκτεινόμενος. Ἡ πηγὴ Ἁῖν Φέσχα, ἐπὶ τῆς δυτικῆς αὐτῆς παραλίας, ἦν τὸ κεντρικὸν σημεῖον τῆς ἐρήμου Ρουβᾶ, ἥς τὸ ὄνομα διεσώθη ἐν τῷ μικρῷ ἀκρωτηρίῳ Νοῦκπ—ἐρ—Ρουπάι, εἰς μικρὰν τῆς Οὐάδῃ—ἐν—Νάρ (πυρίνου ποταμοῦ) ἀπόστασιν. Ἡ δὲ ἔρημος τοῦ Κουτυλᾶ ἦν πρὸς νότον τῆς ἐρήμου Ρουβᾶ καὶ τῆς Οὐάδῃ—ἐν—Νάρ, ἔνθα εἶνε αἱ πηγαὶ Ἁῖν—ἐλ—Γουβείρ καὶ Ἁῖν—Τεράπε.

σιν τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ὑπηρετούντων αὐτῷ, ἠθέλησεν ἐπ' ἴσης, ἵνα χρησιμοποίῃ αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας ἀγαθοῦ, ἥτις τότε ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν κατεδιώκετο τῆς αἰρέσεως τοῦ Εὐτυχοῦς, οὓς ὑπεστήριζεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος καὶ οἵτινες κατὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι κατεφέροντο συνόδου. Εἰς τῶν πρωτίστων αὐτῆς συνεργῶν ἦν ὁ Σευῆρος, ἀρχηγὸς ἐν Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ γενόμενος αὐτῶν καὶ πατριάρχης Ἀντιοχείας, γεννηθεὶς δὲ ἐν Σωζοπόλει τῆς Πισιδίας. Οὗτος, πεμφθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ πολλῶν τῆς αἰρέσεως ταύτης μοναχῶν, εὐμενῶς ἐγένετο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος δεκτός, ὅστις μετεχειρίσθη αὐτὸν κατὰ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Μακεδονίου, ὃν ἐξορίσας ἀντικατέστησε διὰ τοῦ Τιμοθέου. Οὗτος ἀπέστειλεν αὐθωρεὶ εἰρηνικὰς καὶ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ γενναίότεροι δὲν ἠθήλησαν, ἵνα ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν καὶ τὴν παῦσιν ἐπιδοκιμάσωσι τοῦ Μακεδονίου. Ὁ δὲ Ἀντιοχείας Φλαβιανὸς καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Ἡλίας, θεωροῦντες τὸν Τιμόθεον ὀρθόδοξα φρονοῦντα, ἐδέξαντο τὴν εἰρηνικὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐπεδοκίμασαν τὴν παῦσιν τοῦ Μακεδονίου. Ὁ αὐτοκράτωρ ἦν σφόδρα κατ' ἀμφοτέρων παρωργισμένος, ὁ δὲ Ἡλίας ἀπεφάσισεν, ἵνα ἀποστείλῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν Ἅγιον Σάβαν μετὰ τινων ἡγουμένων, ὅπως προλάβῃ τὰς κακὰς τοῦ ἀσεβοῦς Σευήρου καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ διαθέσεις. Ἦν δὲ τότε ὁ Ἅγιος Σάβας ἐτῶν ἑβδομήκοντα τριῶν.

7.

Ἀπὸ τῆς εἰς Βασιλεύουσαν ἀποστολῆς αὐτοῦ
μέχρι τῆς δευτέρας εἰς αὐτὴν μεταβάσεως
καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ
(512—532)

Ἡ τοῦ Πατριάρχου Ἡλίας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐπεσταλμένη ἐπιστολὴ ἔλεγε ταῦτα. “Ἐπιλογὴ δούλων Θεοῦ

ἀγαθῶν τε καὶ πιστῶν καὶ τῆς πάσης ἐρήμου ἀρχηγῶν ποιησάμενος, ἐν οἷς καὶ τὸν κῦριν Σάβαν, τὸν πολιστὴν καὶ πολιοῦχον τῆς καθ' ἡμᾶς ἐρήμου καὶ ὅλης Παλαιστίνης φωστῆρα, ἀπέστειλα πρὸς δυσώπησιν τοῦ ὑμετέρου κράτους". Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος, μαινόμενος κατὰ Φλαβιανοῦ καὶ Ἡλία τῶν Πατριαρχῶν, ἐκέλευσεν, ἵνα συνέλθῃ σύνοδος ἐν Σιδόνι τῶν ἐπισκόπων Ἀνατολῆς καὶ Παλαιστίνης ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας Σωτήριχον καὶ Ἱεραπόλεως Φιλόξενον, κεκηρυγμένους τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου πολεμίους καὶ τῇ αἰρέσει τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου προσκειμένους. Φθάντες ἐν Κωνσταντινουπόλει οἱ περὶ τὸν Ἅγιον Σάβαν διετάχθησαν, ἵνα προσέλθωσι τῷ αὐτοκράτορι. Οἱ τῶν ἀνακτόρων φρουροὶ πάντας ἐδέξαντο, πλὴν τοῦ Ἁγίου Σάβα, ὃν, ρυπαρὰ φέροντα καὶ πολύρραφα ἐνδύματα, ἐξέλαβον ὥς ἐπαίτην. Ὁ Ἀναστάσιος, εὐμενῶς τοὺς Πατέρας δεξάμενος, ἐπεζήτησε τὸν Ἅγιον Σάβαν, ὃν ἐξεθείαζεν ὁ Πατριάρχης ἐν τῇ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα ἐπιστολῇ. Οἱ συνοδοὶ δὲν ἀντελήφθησαν τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ. Ἐρεῦνης δὲ γενομένης, εὔρον αὐτὸν ἐν τινι γωνίᾳ Δαβιτικῶς καθ' ἑαυτὸν στιχολογοῦντα ψαλμούς. Εἰσερχομένου δ' αὐτοῦ θεωρεῖ ὁ βασιλεὺς ἀγγελικὴν τινα μορφήν προηγουμένην αὐτοῦ καὶ ἀναστὰς ἐδέξατο αὐτὸν μετὰ τῆς πρεπούσης τιμῆς. Διατάξας δέ, ἵνα καθήσωσιν, ἤρξατο, ἵνα ὁμιλῇ μετ' αὐτῶν. Οἱ μετ' αὐτοῦ διαφόρους ὑπέβαλλον ὑπὲρ τῶν ὑπ' αὐτοὺς μοναστηρίων αἰτήσεις. Ὁ Αὐτοκράτωρ, πάντας θεραπεύσας, ἠρώτησε τὸν Ἅγιον Σάβαν, ἐὰν θέλῃ τι. Οὗτος δὲ ἀπήντησεν. "Ἦλθον ἐνταῦθα προηγουμένως μὲν προσκυνῆσαι τὰ ἴχνη τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας, ὥς ἔτι εἰμι ἐν τούτῳ τῷ σώματι, ἔπειτα δὲ δυσωπῆσαι ὑμᾶς ὑπὲρ τῆς ἀγίας Πόλεως Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ ὁσιωτάτου αὐτῆς ἀρχιεπισκόπου, ὥστε εἰρήνην βραβευθῆναι ταῖς καθ' ἡμᾶς ἀγίαις ἐκκλησίαις, ἀταράχου τῆς ἐν αὐταῖς ἱερατείας μενούσης· διὰ γὰρ τῆς τῶν ἀγίων τοῦ

Θεοῦ ἐκκλησιῶν εἰρήνης, ἐν ἡσυχίᾳ διάγοντες ἡμεῖς, ἐν ᾗ κατορθῶσθαι πεφύκασιν αἱ ἀρεταί, νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν, εἰκότως ὑπερευξόμεθα τῆς ὑμετέρας γαληνότητος, ὡς τοῖς εὐσεβέσιν ὑμῶν ἐπαναπαυόμενοι νόμοις". Ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσεν, ἵνα χίλια δοθῶσιν αὐτῷ νομίσματα, λέγων. "Δέξαι ταῦτα, Πάτερ, καὶ εὐχου ὑπὲρ ἡμῶν, ἥκουσα γάρ, ὅτι πολλῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀντέχῃ μοναστηρίων". Ὁ δὲ Ἅγιος ἀπήντησε. "Βούλομαι ἐνταῦθα παραχειμάσαι καὶ ἀξιοῦσθαι προσκυνεῖν τὴν ὑμετέραν εὐσέβειαν". Τότε ὁ βασιλεὺς, ἀποστείλας τοὺς ἄλλους ἡγουμένους εἰς Παλαιστίνην, ἐπέτρεψεν αὐτῷ, ἵνα παραχειμάσῃ ἐν τῇ Βασιλευούσῃ καὶ ἀκωλύτως ἔρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα· κατέλυσε δὲ ἐν τῷ προαστείῳ τοῦ Ρουφίνου.

Παρελθουσῶν ἡμερῶν τινων, ὁ Ἀναστάσιος, μεταπεμπάμενος αὐτόν, εἶπεν, ὅτι ὁ Ἱεροσολύμων Ἡλίας κατέστησεν ἑαυτὸν ὑπέρμαχον τῆς κατὰ Χαλκηδόνα συνόδου, ἥτις τὰ τοῦ Νεστορίου ἐκύρωσε δόγματα, τῶν ὁπαδῶν τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου, οἵτινες κατεδικάσθησαν ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ, οὕτω παραστησάντων αὐτῷ τὰ πράγματα, ὅτι ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσέειλκε τὸν Ἀντιοχείας Φλαβιανόν, ὅτι αὐτὸς μόνος μετὰ τοῦ Φλαβιανοῦ τὴν συγκρότησιν ἐκώλυσε τῆς ἐν Σιδόνι συνόδου, ὅπως τὰ ἐν Χαλκηδόνι δογματισθέντα ἀναθεματισθῶσι καὶ ὅτι ἐνέπαιζεν αὐτόν διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἐπιστολῆς, προσέθετο δέ, ὅτι, ἐπειδὴ ὑπὲρ τῆς ἐν Χαλκηδόνι ἐκηρύχθη συνόδου καὶ τῆς αἱρέσεως τοῦ Νεστορίου, κελεύει, ὅπως τῆς Ἐπισκοπῆς ἐκβληθῇ, ἵνα μὴ οἱ ἅγιοι, σεβάσμιοι καὶ θεοδόχοι τόποι διὰ τῶν δογμάτων καταμινύωνται τοῦ Νεστορίου. Ἐκ τούτου πᾶς τις κατανοεῖ πόσον οἱ ἄρχοντες εἶνε οἴκτου ἄξιοι, ὑποτείνοντες τὸ οὖς εἰς τὰς τῶν αἱρετικῶν πλεκτάνας καὶ τὸ ψεῦδος ὡς ἀλήθειαν ἐκλαμβάνοντες, διῶνται οὕτω τῆς Ἐκκλησίας ἀποβαίνοντες, ἥς ὄφειλον, ἵνα ὧσι προασπισταί, ἐπὶ βλάβῃ τῆς ψυχῆς αὐτῶν καὶ τῆς τοῦ λαοῦ. Ἡ δυσάρεστος ὁμῶς καὶ ἀνιαρὰ αὕτη

τοῦ βασιλέως κατὰ τοῦ Ἡλίου καὶ τῶν ἄλλων τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου προμάχων προκατάληψις δὲν ἐκώλυσε τὸν Ἅγιον Σάβαν, ἵνα ὁμιλήσῃ αὐτῷ ὑπὲρ αὐτῶν.

“Πληροφορεῖσθω, εἶπεν ὁ θεῖος πρεσβύτες, ἡ ὑμετέρα γαληνότης, ὅτι περὶ ὁ τῆς ἡμετέρας ἀγίας τοῦ Θεοῦ πόλεως ἀρχιεπίσκοπος, ὑπὸ τῶν ἀρχαίων φωστήρων καὶ σημειοφόρων Πατέρων τῆς καθ’ ἡμᾶς ἐρήμου τὰ τῆς εὐσεβείας δόγματα παιδευθεὶς, ἐξ ἴσου ἀποβάλλεται τὴν τε Νεστορίου διαίρεσιν καὶ τὴν Εὐτυχοῦς σύγχυσιν, καὶ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας μέσῃν βαδίζων ὁδόν, οὔτε δεξιᾷ, οὔτε ἀριστερᾷ, γραφικῶς εἰπεῖν, ἐκκλῖναι ἀνέχεται. Τοῦτον γὰρ ἴσμεν τὰ τοῦ ἐν ἀγίοις Κυρίλλου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας θεῖα ἐμπνέοντα δόγματα, καὶ τοὺς ἐναντιωθέντας, ἢ ὅπως οὖν ἐναντιούμενους τοῖς ἐκείνου δόγμασι ἀναθεματίζοντα. Δυσωποῦμεν οὖν τὴν Ὑμετέραν εὐσέβειαν ἀτάραχον διαφυλαχθῆναι τὴν ἡμετέραν ἀγίαν πόλιν Ἱερουσαλήμ, ἐν ἣ τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας ἐφανερῶθη μυστήριον, ἀκινήτου μενούσης τῆς καθ’ ἡμᾶς ἱεραρχίας”. Ὁ Ἀναστάσιος, κατανοήσας τὴν ἀγιότητα, ἀπλότητα καὶ πνευματικὴν τοῦ Ἀγίου Σάβα σύνεσιν, εἶπεν. “Ὅντως, καλόγηρε, καλῶς εἴρηται τῇ θεῇ Γραφῇ. Ὁ πορευόμενος ἀπλῶς, πορεύεται πεποιθῶς· ἄλλ’ εὖξαι ἡμῖν καὶ ἀμερίμνει, ὅτι οὐδὲν κατὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ὑμῶν θεσπίζομεν, διὰ τὴν σὴν ἀγαθωσύνην, ἀλλὰ καὶ μετὰ πάσης θεραπείας ἀπολυσαί σε ἐντεῦθεν σπουδάσομεν”. Ὁ θεῖος Πρεσβύτες, τῶν ἀνακτόρων ἐξελθὼν, μετέβη παρὰ τῇ αὐτοκρατεῖρᾳ Ἀριάδνῃ καὶ εὐλογήσας αὐτὴν προὔτρεψεν, ἵνα τὴν πίστιν τηρῇ τοῦ πατρὸς αὐτῆς, τοῦ βασιλέως Λέοντος Α΄. Αὕτη δὲ ἀπήντησε. “Καλῶς λέγεις, καλόγηρε, ἐάν ἐστιν ὁ ἀκούων”. Τὸν Ἅγιον Σάβαν συχνότατα ἐπεσκέπτοντο ἡ πατρικία Ἰουλιάνᾳ, ἑγγονος τοῦ βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ καὶ ἡ Ἀναστασία, σύζυγος τοῦ πατρικίου Πομπηίου, ἀνεψιοῦ τοῦ Ἀναστασίου, ἣτις, ἀποχωρήσασα ἐπὶ τοῦ Ὄρους τῶν Ἑλαιῶν, ἐπὶ μοναστικοῖς διέπρεψε κατορθώμασιν, ἵνα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἀπολαύσωσι.

Μετά τινας ἡμέρας, μεταπεμφθεὶς πάλιν, ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα καὶ παρεκάλεσεν, ὅπως τοὺς κατοίκους ἀπαλλάξῃ Ἱεροσολύμων φόρων τινῶν, οἵτινες ἦσαν λείψανα τοῦ Χρυσαργύρου, ἐπιβληθέντος τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ Ἀναστάσεως καὶ τῷ λαῷ. Ὁ αὐτοκράτωρ συνήνεσεν, ἀλλ' ὁ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ὑπουργὸς Μαρίνος, ἀνὴρ ἀδικώτατος, ἄγων καὶ φέρον, κατὰ τὸ δοκοῦν, τὸν βασιλέα, μαθὼν τοῦτο ἐπειράθη, ὅπως ἀνακληθῇ ἡ διαταγὴ αὕτη, ἀποκαλῶν τοὺς κατοίκους Ἱεροσολύμων Νεστοριανούς καὶ Ἰουδαίους, ἀναξίους τῶν βασιλικῶν δωρεῶν. Τότε ὁ θεῖος Πρεσβύτες, Πνεύματος Ἁγίου πλησθεὶς, εἶπε τῷ Μαρίνῳ. “Παῦσαι διασκεδάζων τὴν ἀγαθὴν τοῦ βασιλέως βουλήν· παῦσαι τοῦ κατὰ τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν πολέμου· παῦσαι τῆς τοσαύτης φιλοχρηματίας καὶ πονηρίας καὶ ἀσφάλισαι σεαυτόν. Εἰ δὲ ἐμοῦ παρακούσης, οὐ μετὰ πολὺν χρόνον πανέχθιστα κακὰ σεαυτῷ μὲν προξενήσης, τῷ δὲ κρᾶτει αὐτοῦ οὐ μικρὸν ἐπάξης κίνδυνον καὶ πολιτεία πάσῃ καὶ πάντων γυμνωθήσῃ ἐν καιροῦ ροπῇ, ὁ δὲ οἶκός σου πυρίκαυστος γενήσεται”. Εἰπὼν δὲ ταῦτα παρεκάλεσε τὸν βασιλέα, ὅπως ἐπιτρέψῃ αὐτῷ τὴν εἰς Παλαιστίνην ἀναχώρησιν. Οὗτος ἐνετείλατο, ἵνα δοθῶσιν αὐτῷ ἑτέρα χίλια νομίσματα, ὁ δὲ Ἅγιος Σάβας ἀποχαιρετήσας ἀπῆλθε, μὴ κατορθώσας τὴν κατάργησιν τῶν φόρων. Μετ' ὀλίγον δὲ ἡ κατὰ Μαρίνου ἐξαγγελθεῖσα προφητεία ἐξεπληρώθη, διότι, κατὰ τινὰ τοῦ δήμου στάσιν, ὁ οἶκος αὐτοῦ ἐνεπρήσθη. Λέγεται δέ, ὅτι, τοῦ Ἀναστασίου καταρτίσαντος ἄγαλμα ἀρχαῖον, εἰς τὴν Ἱδρυσιν τοῦ Βυζαντίου, πολὺ πρὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἀνερχόμενον, σεισμὸς κατέσεισε τὰ κύκλω αὐτοῦ μέρη, ὃν κατέπαυσαν αἱ τοῦ Ἁγίου εὐχαὶ ¹⁾. Ὁ Ἅγιος Σάβας ἀρχετὴν ἀπέστειλεν ἐκ Βυζαντίου εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Μουταλάσκην χρυσίου ποσότητα, ἵνα εἰς Ἐκκλησίαν ὁ πατρικὸς μεταποιηθῇ οἶκος ἐπ' ὀνόματι τῶν ἁγίων Κοσμᾶ

¹⁾ Κωδιν. Migne, P. G Τόμ. 157, σελ. 540.

καὶ Δαμιανοῦ. Μάμαν δέ τινα ἀρχιμανδρίτην ἐκ τῶν περὶ τὴν Ἐλευθερούπολιν ἀποσχιστῶν μοναχῶν, μετὰ Σευήρου, ἐξάρχου τῶν Ἀκεφάλων, εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀνελθόντα καὶ τῆς εὐνοίας τοῦ αὐτοκράτορος ἀπολαύοντα, διενεχθέντα δὲ τελευταίως πρὸς τὸν Σευήρον, παρέλαβε μετ' ἑαυτοῦ.

Ὁ Ἅγιος Σάβας, πείσας αὐτόν, ὅπως τῆς τῶν Ἀκεφάλων ἀποστῇ ἑτεροδοξίας καὶ εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν προσέλθῃ, ὠδήγησε παρὰ τῷ Πατριάρχῃ Ἡλίᾳ καὶ παρεσκεύασεν, ἵνα τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἀποδέξηται σύνοδον καὶ τὸν Εὐτυχῇ καὶ Διόσκορον ἀναθεματίσῃ. Τὸ δὲ μετ' αὐτοῦ χρυσίον διένειμε τοῖς ὑπ' αὐτὸν μοναστηρίοις. Ἐπειδὴ δὲ οἱ μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ Βυζαντίῳ μεταβάντες μαθηταὶ σφόδρα ἐλυπήθησαν ἐπὶ τῇ διανομῇ τοῦ χρυσίου ταύτῃ, εἶπεν αὐτοῖς. “Ἡμεῖς μὲν ἐκοπιάσαμεν σωματικῶς, οὗτοι δὲ ἐκοπίασαν πνευματικῶς ὑπὲρ ἡμῶν ταῖς εὐχαῖς ἀγωνιζόμενοι καὶ διὰ τῶν εὐχῶν αὐτῶν διέσωσεν ἡμᾶς ὁ Θεός. Τοῦτο δέ, ὡς οἱμοι, πεποίηκε, τῷ τοῦ Δαβὶδ ἐπόμενος ὑποδείγματι, ὅστις ἰσομοιρίαν ἀπένειμε τοῖς τε ἐν πολέμῳ κοπιάσασιν καὶ τοῖς τὸ στρατόπεδον διαφυλάξασιν”.

Εἶδομεν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος συνεκάλεσε σύνοδον ἐν Σιδόνι ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως πάντα τὰ ἐν Χαλκηδόνι ἐκμηδενισθῶσι γενόμενα. Ὁ Ἱεροσολύμων Ἡλίας καὶ ὁ Ἀντιοχείας Φλαβιανός, παραστάντες ἐν αὐτῇ, κατώρθωσαν, ὅπως τοὺς ὀλεθρίους τῶν αἵρετικῶν ματαιώσωσι σκοπούς. Ἀλλ' οὗτοι κατώρθωσαν, ἵνα παροργίσωσι τὸν αὐτοκράτορα, ὡς ἀπατηθέντα δῆθεν ἐκ τῆς πανουργίας τῶν δύο Πατριαρχῶν. Ὁ Ἀντιοχείας Φλαβιανός, ἀναγκασθεὶς, ἵνα ἀναθεματίσῃ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον, ἐξοστρακίζεται, ἀντ' αὐτοῦ δ' ἐπὶ τὸν θρόνον ἀναβιβάζεται ὁ τῶν Ἀκεφάλων ἀρχηγὸς Σευήρος, ὅστις ἀπέστειλεν εἰρηνικὴν πρὸς τὸν Ἱεροσολύμων Ἡλίαν, ἣν οὗτος δὲν ἐδέξατο. Ὁ Σευήρος, βλέπων, ὅτι ὁ Ἡλίας δὲν ἀναγνωρίζει αὐτόν, ἠρέθισε κατ' αὐτοῦ τὸν αὐτοκράτορα, ἀπέστειλε δὲ καὶ πάλιν τὴν εἰρη-

νικήν μετά τινων κληρικῶν καὶ μετὰ δυνάμεως στρατιωτικῆς. Μαθὼν τοῦτο ὁ Ἅγιος Σάβας ἔρχεται εἰς Ἱερουσαλὴμ μετ' ἄλλων τῆς ἐρήμου ἡγουμένων καὶ ἀναχωρητῶν, ἀποδιώξας δὲ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Σευήρου ἔρχεται ἔμπροσθεν τοῦ ἁγίου Κρανίου μετὰ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν καὶ ἀναθεματίζει τὸν Σευήρον καὶ τοὺς αὐτῷ κοινωνοῦντας, ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν, τῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος πεμφθέντων, ὑποστηρίζοντος αὐτόν. Οὕτω λοιπὸν δεινὸς ἐξεργάγῃ ἀγὼν καὶ ἀργαλέος μεταξὺ Σευήρου, ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ὑποστηριζομένου καὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ μοναχῶν, ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Σάβα ἐνθαρρυνομένων καὶ ὑποστηριζομένων. Ὁ Ἀναστάσιος, σφόδρα παροργισθεὶς ἀποστέλλει τὸν ἑπαρχὸν Παλαιστίνης Ὀλύμπιον μετὰ δυνάμεως στρατιωτικῆς, ὅστις ἐλθὼν εἰς τὸ Ἐπισκοπεῖον συλλαμβάνει τὸν Πατριάρχην Ἠλίαν καὶ ἀπαγαγὼν ἐγκλείει ἐν τῷ φρουρίῳ Ἀϊλᾷ, κειμένῳ νοτιώτατα τῆς Παλαιστίνης πρὸς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ὅπερ εἶνε τὸ καθ' ἡμᾶς “Ἀκαπα”, ὅπερ μέχρι τοῦ ιε' αἰῶνος ἐκάλουν Ἀἶλὰ οἱ Ἀραβες, ἀποδείκνυσι δὲ Ἱεροσολύμων Ἐπίσκοπον Ἰωάννην τινά, ὑποσχόμενον, ὅτι θὰ κοινωνήσῃ τῷ Σευήρῳ καὶ τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἀναθεματίσῃ σύνοδον.

Ὁ Ἅγιος Σάβας, μαθὼν τοῦτο, ἔρχεται μετὰ τῶν λοιπῶν Πατέρων τῆς ἐρήμου πρὸς τὸν Ἰωάννην καὶ παρορμᾷ, ὅπως μὴ τῷ Σευήρῳ κοινωνήσῃ, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἐν Χαλκηδόνι προκινδυνεύσῃ συνόδου. Ὁ Ἰωάννης πεισθεὶς ἀρνεῖται, ἵνα τὰ ὑπεσχημένα ἐκτελέσῃ. Ὁ Ἀναστάσιος, σφόδρα παροργισθεὶς, τοῦ Ὀλυμπίου τοῦ ἐπάρχου ἤδη παυθέντος, ἀπέστειλε τὸν Παμφίλου Ἀναστάσιον νέον ἑπαρχόν, ὅστις, ὡς λέγει ὁ Θεοφάνης ¹⁾, ὑπέσχετο τῷ βασιλεῖ, ὅτι τριακοσίας θὰ καταβάλλῃ χρυσίου λίτρας, ἐὰν δὲν μεταπεισῇ τὸν Ἰωάννην, ὅπως Σευήρῳ κοινωνήσῃ καὶ τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἀναθεματίσῃ σύνοδον. Ὁ Ἀναστάσιος, ἐλθὼν ἐν Ἱερουσαλὴμ,

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 108, σελ. 372.

ἐγκλείει τὸν ἐπίσκοπον ἐν τῇ εἰρκτῇ, πεποιθώς, ὅτι, οὕτω θὰ ἐπετύγγανε τοῦ σκοποῦ. Ἄλλ' ὁ τῆς Καισαρείας διοικητῆς Ζαχαρίας, κρύφα ἐλθὼν ἐν τῇ εἰρκτῇ, συμβουλευεὶ τὸν Ἰωάννην, ἵνα προσποιηθῇ, ὅτι ἐνδίδει· ἀλλ' ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι ἐνέδωκεν εἰς τὴν βίαν, ὀφείλει, ἵνα ἀπαιτήσῃ τὴν ἀπόλυσιν αὐτοῦ ἐκ τῆς εἰρκτῆς, ὑπισχνούμενος, ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας θὰ πράξῃ τὰ κελευόμενα. Ὁ νέος ἑπαρχος, πεισθεὶς εἰς τοὺς λόγους τούτους, ἀποφυλακίζει τὸν Ἰωάννην, ὅστις σπεύδει, ἵνα εἰδοποιήσῃ τοὺς περὶ τὸν Ἅγιον Σάβαν, ὅστις τότε προσκαλεῖ (513) τῶν μοναστῶν τὰ πλήθη· οὗτοι δὲ συνῆλθον ἄνθρωποι ἐν τῷ χειμάρρῳ τῶν Κέδρων, ἀνερχόμενοι εἰς δέκα χιλιάδας καὶ ἐπέκεινα. Ὁ Ἅγιος Σάβας, παραβῶν αὐτοὺς ἔρχεται εἰς τὴν εὐρυτάτην τοῦ Πρωτομάρτυρος Στεφάνου Ἐκκλησίαν, ἣν ὠκοδομήσατο ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοκία πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως. Ἐν αὐτῇ παρίστατο ὁ ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ὑπάτιος, ὅστις, ἀπολυθεὶς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ ἀποστάτου Βιταλιανοῦ, ἦλθεν ἐν Ἱερουσαλὴμ, ὅπως ἀπονεύμῃ χαριστήρια τῷ Θεῷ. Παρίσταντο δ' ἐν αὐτῇ ἐπ' ἴσης Ἀναστάσιος ὁ δοῦξ καὶ ὁ Ζαχαρίας. Ὁ ἑπαρχος ἐφρόνει, ὅτι θὰ ἐκτελεσθῇ ἡ τοῦ βασιλέως θέλησις. Μεγίστη πάντας κατεῖχεν ἀγωνία. Ὁ Πατριάρχης Ἰωάννης ἀνέρχεται ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Σάβαν καὶ τὸν Θεοδοσίον, τοὺς κορυφαίους τῶν μοναχῶν καὶ ἡγεμόνας. Ὁ λαὸς ἀνυπομονῶν ἐκραύγαζε καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν ἀπῆτει τῶν αἰρετικῶν καὶ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς συνόδου. Σύντρεῖς δὲ ἐκ συμφώνου ἀναθεματίζουνσι Νεστόριον, Εὐτυχέα, Σευῆρον, Σωτήριχον Καισαρείας Καππαδοκίας καὶ πάντα μὴ τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἀποδεχόμενον σύνοδον. Ἀφ' οὗ δὲ κατήλθον, ἀναβὰς ὁ Ἅγιος Θεοδοσίος καὶ πάλιν, προσέθετο. “Εἴ τις οὐ δέχεται τὰς τέσσαρας συνόδους, ὡς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, ἦτω ἀνάθεμα”. Ὁ ἑπαρχος, τηλικαύτην βλέπων σταθερότητα, ἐξεπλάγη, ἄλλοιαν δὲ τὰ πράγματα θεωρῶν λαβόντα τροπὴν, φοβηθεὶς τὸ πλη-

θος τῶν μοναχῶν φεύγει εἰς Καισάρειαν, ὁ δὲ Ὑπάτιος ὄρκοις ὁμολόγησε τὰ ὀρθόδοξα αὐτοῦ φρονήματα καὶ προσήνεγκεν ἀνὰ χρυσοῦ λίτρας ἑκατὸν τῇ Ἀγίᾳ Ἀναστάσει, τῷ ἁγίῳ Κρανίῳ καὶ τῷ τιμίῳ Σταυρῷ, ἔδωκε δὲ τῷ Θεοδοσίῳ καὶ τῷ Σάβα χρυσοῦ λίτρας ἑκατόν, ἵνα διανείμωσι τοῖς κατὰ τὴν χώραν μοναχοῖς.

Ὁ Ἀναστάσιος, τὰ συμβεβηκότα μαθὼν ταῦτα, ἀπεφάσισεν, ἵνα ἐξορίσῃ τὸν Ἰωάννην, τὸν Θεοδοσίον καὶ τὸν Σάβαν. Γνωσθέντος τούτου ἐν Ἱερουσαλήμ, οἱ μοναχοὶ συνεσπειρώθησαν περὶ τοὺς ἁγίους Θεοδοσίον καὶ Σάβαν καὶ ἀπέστειλαν τῷ αὐτοκράτορι ἐπιστολήν, ἀρχομένην οὕτω. “Βασιλεῖ θεοφιλεστάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ ἐκ Θεοῦ Αὐγούστῳ καὶ αὐτοκράτορι Φλαβίῳ Ἀναστασίῳ τῷ φιλοχρίστῳ, δέησις καὶ ἱκεσία παρὰ Θεοδοσίου καὶ Σάβα τῶν ἀρχιμανδριτῶν καὶ λοιπῶν ἡγουμένων καὶ μοναχῶν ἀπάντων, τῶν τὴν ἁγίαν Πόλιν καὶ πᾶσαν τὴν περὶ αὐτὴν ἔρημον καὶ τὸν Ἰορδάνην κατοικούντων”. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶνε πλήρης ταπεινότητος ἅμα καὶ ἀγερωχίας, ἐν αὐτῇ δὲ ἔλεγον, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ παμβασιλεὺς τῶν ἀπάντων, ἐνεπιστεύθη αὐτῷ τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας, θέλων, ἵνα δι’ αὐτοῦ βραβεύσῃ ταῖς ἐκκλησίαις, ἰδιαίτατα δὲ τῇ Μητρὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, τὸ μέγα τῆς εἰρήνης ἀγαθόν, ὅτι οἱ οἰκήτορες τῶν Ἀγίων Τόπων παρέλαβον τὴν ἀληθῆ ὁμολογίαν καὶ πίστιν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς διὰ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ ἐφύλαξαν αὐτὴν ἄτρωτον καὶ ἀκεραίαν, “μὴ πυρρόμενοι ἐν μηδενὶ ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων”, ὅτι θαυμάζουσι πῶς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ, ἐν τῇ πίστει ταύτῃ τραφέντος, τοσοῦτος τάρachος καὶ κλονισμὸς ἐπεχύθη κατὰ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ πόλεως καὶ τῆς Μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς ἁγίας Ἀναστάσεως “καταφυγίου καὶ φυγαδευτηρίου πάντων τῶν ἀδικουμένων ἐκ παντὸς τοῦ κόσμου καὶ σωτηρίας ἐπιδεομένων”, ὅστις τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτῆς καὶ τοὺς ἀναχωρητὰς ἀπεδίωξε σφοδρῶς εἰς τόπους βεβήλους καὶ

ἀκαθάρτους, ἀναγκαζομένους, ὅπως πράξωσιν ἀντίθετα τῇ πίστει ἔργα, οὕτως ὥστε οἱ κατὰ προσκύνησιν ἐρχόμενοι, ἀντὶ ὠφελείας καὶ οἰκοδομῆς, θὰ ἐπιστρέφωσιν οἴκαδε σκανδάλου πεπληρωμένοι. Ἐὰν δὲ ἕνεκα τῆς πίστεως προσβάλληται οὕτως ἡ πόλις αὕτη ἡ ἱερά, ἧς οἱ κάτοικοι ἰδίαις χερσὶν ἄπτονται τῶν ἁγίων τόπων, ἐν οἷς τὸ θεῖον συνετελέσθη μυστήριον, πῶς μετὰ πεντακόσια καὶ ἐπέκεινα ἔτη οἱ Ἱεροσολυμίται πίστιν μαρτυροῦσι; Ἡ προκειμένη μεταρρύθμισις δὲν εἶνε ἔργον τοῦ ἀληθοῦς Χριστοῦ, ἀλλὰ διδαχὴ τοῦ ἀντιχρίστου, σπουδάζοντος, ἵνα συγχέῃ τὴν ἔνωσιν καὶ εἰρήνην τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ. Πάντων δὲ τούτων ἀρχηγὸς καὶ αὐτουργὸς εἶνε ὁ Σευῆρος Ἀντιοχείας, κατέχων τὸν θρόνον τοῦτον ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς τε ἰδίας ψυχῆς καὶ τῆς κοινῆς πολιτείας καὶ ἀναθεματίσας τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον καὶ τοὺς ἁγίους Πατέρας τοῦ Ἀκεφάλου δὲ τούτου τὴν κοινωνίαν καὶ ἔνωσιν ἀποφεύγοντες καὶ ἀπαρνούμενοι παρακαλοῦσιν, ὅπως κατελεήσῃ τὴν Μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ καταπαύσῃ τὴν κατ' αὐτῆς ἐγηγερμένην θύελλαν.

Ἐλεγον, ὅτι, ζωῆς καὶ θανάτου προκειμένων ἐν τῇ πίστει, ὁ θάνατος εἶνε προτιμότερος. Τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἐκκλησίας οὐδέποτε γενήσονται κοινωνοί, τὴν ἀποστολικὴν κατέχοντες πίστιν, ἀποδέχονται δὲ τὰς τέσσαρας ἁγίας συνόδους, ἐν αἷς προεξάρχει ἡ ἐν Νικαίᾳ, κατὰ τοῦ Ἀρείου συγκροτηθεῖσα. Ἀδυνατοῦσιν, ὅπως ἀποχωρισθῶσιν αὐτῶν, αἵτινες περιλαμβάνουσι τὴν ἁγίαν καὶ ἀποστολικὴν πίστιν, καὶ ἐνωθῶσι μετὰ τῶν μὴ οὕτω φρονούντων, “καὶ μύριοι θάνατοι πρόκεινται”. Ὅπως μὴ δὲ παραπεισθῇ περὶ τῆς πίστεως αὐτῶν, ὅτι ἀσπάζονται τὰς δοξασίας τοῦ Νεστορίου, ὁμολογοῦσιν, ὅτι ἀναθεματίζουν αὐτόν, διαιροῦντα τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὸν Εὐτυχῇ, συγχέοντα τὴν θεότητα καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ. Μετὰ δὲ τὴν πληροφορίαν ταύτην παρεκάλουν, ὅπως καταπαύσῃ τὰ καθ' ἑκάστην κατὰ τῆς Ἀγίας Πόλεως τελούμενα δεινά,

ὥς καὶ κατὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἰωάννου ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας καὶ ὅτι οὐδέποτε θὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῶν εἰρημένων Ἀποσχιστῶν καὶ θὰ ἀνεχθῶσι καινοτομίαν τινὰ περὶ τὰ τῆς πίστεως, ὅτι εἶνε πρόθυμοι, ὅπως θυσιασθῶσι καὶ προτιμῶσιν, ὅπως ἴδωσι τοὺς Ἁγίους Τόπους πυρπολουμένους. “Τί γὰρ ὄφελος τῆς ψυχῆς τῶν ἁγίων τόπων προσηγορίας, οὕτως αὐτῶν πορθουμένων καὶ ἀτιμαζομένων”;

Τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἐπέμφθη ἀντίγραφον τῷ Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννῃ. Ὁ Ἀναστάσιος, λαβὼν τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, προσεποιήθη, ὅτι ἀποδέχεται τὰ γενόμενα, διότι ἦν ἀπησχολημένος ἐκ τῆς ἀποστασίας τοῦ Βιταλιανοῦ. Οὕτω δὲ ὁ Πατριάρχης Ἰωάννης δὲν ἐξεβλήθη τοῦ θρόνου.

Μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ Πατριάρχου Ἠλία ἐπὶ πέντε ὅλα ἔτη ἡ χώρα ἐμαστιζέτο ὑπὸ ἀνυδρίας, ἐπανειλημμένως δὲ ὑπὸ ἀκρίδων, λιμοῦ καὶ νόσων. Οἱ κάτοικοι Ἱεροσολύμων ἔλεγον, ὅτι τὰ κακὰ ταῦτα ἐπέσκηψαν ἕνεκα τῆς κατὰ τοῦ Πατριάρχου Ἠλία γενομένης ἀδικίας. Ὁ Ἅγιος Σάβας παρήγει τοὺς ἀρχηγούς τῶν μοναστηρίων αὐτοῦ, ὅπως μὴ περὶ σαρκικῶν μεριμνῶσιν, ὑπομιμνήσκων αὐτοὺς τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου. “Μὴ μεριμνήσητε, λέγοντες, τί φάγωμεν ἢ τί πίνωμεν, ἢ τί περιβαλώμεθα. Οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος, ὅτι χρῆζετε τούτων ἀπάντων· πλὴν ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ ταῦτα προστεθήσεται ὑμῖν”. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ τοῦ λιμοῦ, προσελθὼν τῷ Γέροντι ὁ τῆς Μεγίστης Λαύρας οἰκονόμος, εἶπεν, ὅτι ἀδυνατεῖ, ἵνα κρούσῃ τὸ Σάββατον ἢ τὴν Κυριακὴν, διότι πάντων ὑπάρχει στέρσις. Ὁ θεῖος Πρεσβύτερος ἀπήντησεν, ὅτι τὴν τοῦ Θεοῦ λειτουργίαν δὲν κωλύει· ἐὰν δέ, τῶν ἀναγκαίων ὑπάρχει στέρσις, δέον, ἵνα πωληθῇ κειμήλιον ἢ ἱμάτιον καὶ ἀγορασθῶσι τὰ χρειώδη, προσέθετο ὁμως, ὅτι δὲν πρέπει, ἵνα τις περὶ τῆς αὔριον μεριμνᾷ. Τὴν Παρασκευὴν ποπινάριοί τινες, ἥτοι ὀψοπῶλαι, ἐκόμισαν οἶνον πολύν, ἄρτους, σῖτον,

ἔλαιον, μέλι καὶ τυρόν, οὕτω δὲ παντοίων ἐπληρώθη τὸ οἰκονομεῖον ἀγαθῶν. Τότε ὁ Ἅγιος Σάβας ὠνείδισε τὸν οἰκονόμον, λέγων. “Τί λέγεις, κῦρι ὁ οἰκονόμος, κωλύομεν τὸ κροῦσμα, ὅτι οὐκ ἔχουσιν οἱ ποτέρες διάκαισμια;” Πεσόντα δ’ εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ αἰτούμενον συγχώρησιν, εὐλογήσας ἐνουθέτησε, λέγων. “Μηδέποτε διστάσης, ἀλλὰ πιστεύσον καὶ πᾶσαν τὴν μέριμνάν σου ἐπίρριπτε εἰς Θεόν, ὅτι αὐτῷ μέλει περὶ ἡμῶν”.

Ἦλθόν ποτε οἱ ἐν τῷ Σπηλαίῳ Πατέρες πρὸς τὸν ἅγιον Γέροντα, μεψιμοιροῦντες, ὅτι ὑπὸ τινων ἐνοχλοῦνται ποιμένων, βοσκόντων τὰ ἑαυτῶν ποίμνια ἐν τοῖς τοῦ μοναστηρίου τόποις καὶ ἀναιδῶς ἀναλώματα ἀπαιτούντων. Ὁ Ἅγιος Σάβας, μαθὼν τοῦτο, ἐπετίμησεν αὐτούς, παραγγέλλων, ὅπως μὴ τὸ μοναστήριον αὐτοῦ ἐνοχλῶσι. Τούτων ὁμως παρακουόντων, αἴφνης τὰ θρέμματα ἔπαυσαν φέροντα γάλα, οὕτω δὲ τὰ ἀρτιγέννητα αὐτῶν ἀπέθνησκον. Οἱ ποιμένες τότε, συνελθόντες καὶ μεταγνόντες, προσῆλθον τῷ Ἀγίῳ καὶ προσπεσόντες αὐτῷ ὑπέσχοντο, ὅτι οὐδέποτε θὰ ἐνοχλήσωσι μοναστήριον αὐτοῦ. Ποιησαμένου δ’ αὐτοῦ εὐχὴν καὶ εὐλογήσαντος, τὸ γάλα ἐπανῆλθεν εἰς αὐτά.

Τὸ ὀγδοηκοστὸν τῆς ἡλικίας ἄγων ἔτος ὁ Ἅγιος Σάβας ἐπεσκέψατο τὸν ἐν Ἀἰλᾷ ἐγκαθειργμένον Πατριάρχην Ἡλίαν, ἔχων μεθ’ ἑαυτοῦ Στέφανον, τὸν ἡγούμενον τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου καὶ Εὐθάλιον, ἡγούμενον τῶν ἐν Ἱερικοῦντι μοναστηρίων τοῦ Πατριάρχου τούτου. Τούτους μετὰ χαρᾶς ὑποδεξάμενος ὁ Ἡλίας, ἐκράτησε παρ’ ἑαυτῷ ἡμέρας τινάς, καθ’ ἃς, ἀπὸ τῆς τῶν λυχνικῶν ἀπολύσεως μέχρι ἐνάτης ὥρας, δὲν ἐφαίνετο αὐτοῖς, περὶ δὲ τὴν ἐνάτην ἔξερχόμενος συνεκοινώνει αὐτοῖς καὶ ἐγεύετο, μετὰ δὲ τὸ λυχνικὸν ἀνεχώρει. Τὴν ἐνάτην ὁμως Ἰουλίου δὲν ἐξῆλθε, κατὰ τὸ εἰωθός. Πάντων δὲ περιμενόντων αὐτὸν καὶ μηδενὸς γευομένων, ἐξελθὼν περὶ ὥραν ἕκτην τῆς νυκτὸς εἶπεν, ἵνα φάγωσι καὶ ὅτι δὲν εὐκαιρεῖ. Τοῦ δὲ Ἀγίου Σάβα

κρατήσαντος καὶ σχεδὸν βιασαμένου αὐτόν, ἵνα εἴπῃ τί συμβαίνει, σύνδακρυς γενόμενος εἶπεν, ὅτι ταύτῃ τῇ ὥρᾳ ἐτελεύτησεν Ἀναστάσιος ὁ βασιλεὺς καὶ ὅτι μετὰ δέκα ἡμέρας ἀποθνήσκει καὶ ὁ ἴδιος, ἵνα δικασθῇ μετ' αὐτοῦ. Τακτοποιήσας δὲ τὰ ἀφορῶντα τὰ μοναστήρια αὐτοῦ, παραγγείλας, ὅπως μὴ διαιρεθῶσιν αὐτά, μετὰ δέκα ἡμέρας παρέδωκε τὸ πνεῦμα τῷ Κυρίῳ. Ἀλλὰ τὴν παραγγελίαν ταύτην περὶ μὴ διαιρέσεως αὐτῶν παρέβη ὁ ἡγούμενος Ἀλέξανδρος (528), πωλήσας ἐν αὐτῶν τοῖς εὐνούχοις τῆς πατρικίας Ἰουλιάνας ¹⁾.

Τὸν Ἀναστάσιον τελευτήσαντα διεδέξατο ὁ Ἰουστίνος, ὅστις πρῶτον αὐτοῦ μέλημα ἐθεώρησεν, ὅπως κελεύσῃ τὴν ἀνάκλησιν τῶν ἐξοστρακισθέντων καὶ τὴν κύρωσιν τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου. Ὁ λαὸς τῆς Βασιλευούσης, ἐγερωθεὶς κατὰ τῶν αἵρετικῶν, ἠνάγκασε τὸν Πατριάρχην Ἰωάννην, ἵνα ἐπ' ἐκκλησίας καταδικάσῃ τὸν Σευῆρον καὶ κυρώσῃ, ὡς ἔπραξεν ὁ Ἱεροσολύμων, τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον. Σύνοδος δὲ ἐκ τεσσαράκοντα ἐπισκόπων, συνελθοῦσα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπεκύρωσε τὰ μέτρα ταῦτα καὶ ἀπέστειλε τῷ Πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων Ἰωάννῃ ἀντίγραφον τῶν ἀποφάσεων μετὰ διατάγματος τοῦ Ἰουστίνου περὶ ἀνακλήσεως τῶν ἐξοστρακισθέντων ²⁾. Ὁ Πατριάρχης καὶ ὁ Ἅγιος Σάβας συνεκάλεσαν ἐν Ἱερουσαλὴμ σύνοδον ἐπισκόπων, ἣτις ἀπεδέξατο τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου ³⁾. Τότε ὁ Πατριάρχης Ἰωάννης προτρέπει τὸν Ἅγιον Σάβαν, ἵνα ἔλθῃ εἰς Καισάρειαν καὶ Σκυθόπολιν μετ' ἄλλων τῆς ἐρήμου ἡγουμένων πρὸς ἀνακοίνωσιν τῶν γραμμάτων τοῦ βασιλέως. Ἐν Καισαρείᾳ ὑπεδέξατο αὐτοὺς ὁ ἐπίσκοπος Ἰωάννης ὁ Χουζιβίτης, ὅστις προΐστατο τότε τῆς ἐν αὐτῇ Ἐκκλησίας. Ἐν δὲ Σκυθοπόλει ἐξηλθεν ὁ μητρο-

¹⁾ Κεφ. ξθ'.

²⁾ Labbe, Concil. Τόμ. ε'. σελ. 178, 162, 186, καὶ Τόμ. δ'. σελ. 1586.

³⁾ Labbe, ἐνθ' ἀνωτ. Τόμ. δ'. σελ. 1588 καὶ Τόμ. ε'. σελ. 187.

πολίτης Θεοδόσιος μετὰ πάντων τῶν πολιτῶν εἰς τὸ Ἀποστολεῖον τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ καὶ εἰσελθόντων μετὰ ψαλμῶν ἐγένετο ἡ σύναξις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐνεγράφησαν ἐν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις αἱ τέσσαρες σύνοδοι. Ἐν Σκυθοπόλει ἦν σχολαστικός τις Ἰωάννης, ὁ τοῦ Ἐξεπελλευτοῦ, ἦτοι εἰσπράκτορος, καλούμενος, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ τὴν ψυχὴν πεφωτισμένος, ὅστις προσελθὼν τῷ θεῷ Πρεσβύτῃ ἐν τῷ Ἐπισκοπεῖῳ, ὡμίλησεν ἐκτενῶς περὶ Σιλουανοῦ τοῦ Σαμαρείτου, παραδυναστεύοντος τότε ἐν βασιλικοῖς ἀξιώμασι καὶ ἐπιβουλεύοντος τοὺς Χριστιανούς, ἀναπτύξας τὰς πονηρίας αὐτοῦ καὶ θεομαχίας. Ὁ Ἅγιος Σάβας, Πνεύματος πλησθεὶς Ἁγίου, εἶπε τῷ τε ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς παροῦσιν. “Ἴδου ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ πληρωθήσεται εἰς Σιλουανὸν ὁ Δαβιτικὸς πεντηκοστὸς πρῶτος ψαλμὸς εἰς τοῦτον, ἐν μέσῃ τῇ πόλει πυρίκαιστον γενέσθαι”.

Ἐν δὲ τῷ ἐνταῦθα μοναστηρίῳ Ἐνθενανήθ, ἐν τοῖς περὶ τὸν ἅγιον Ἰωάννην τόποις, ὑπῆρχεν ἀναχωρητὴς τοῦ νομα Ἰωάννης, πεφωτισμένος τὴν ψυχὴν καὶ διορατικοῦ πλήρης χαρίσματος, ἀπ’ ὁμμάτων ¹⁾ δ’ ὧν, ἔκ τε τῶν παννυχίων ἀγρυπνιῶν, τῶν πολλῶν δακρύων καὶ τοῦ βαθυτάτου γήρατος, ὅστις ὑπερέβη τὰ ἑκατὸν ἔτη καὶ ὀγδοήκοντα ἐν τῷ μοναστηρίῳ τούτῳ ἔζη ἔτη. Ὁ Ἅγιος Σάβας, ἐρχόμενος πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἀναχωρητοῦ τούτου καὶ διὰ μέσης διερχόμενος τῆς πόλεως, συνήντησε, κατὰ τὴν λεγομένην ἀψίδα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, γυναῖκα ἀπὸ πολλῶν αἰμορροοῦσαν ἐτῶν, ἣτις ἀπέπνεε τηλικαύτην δυσωδίαν, ὥστε οὐδεὶς ἠδύνατο, ἵνα προσεγγίσῃ αὐτῇ. Αὕτη, ἀκούσασα περὶ τοῦ Ἁγίου Σάβα καὶ ἰδοῦσα αὐτὸν μετὰ ὄχλου διαβαίνοντα, ἔκραξε, λέγουσα. “Ἐλέησόν με, δούλε τοῦ Θεοῦ Σάβα, καὶ

¹⁾ Ἀπὸ ὁμμάτων καὶ ἐν μιᾷ λέξει ἀπόματος σημαίνουν τιφλόν. Ἐλεγον. Ἦν ἀπὸ δούλων, ἦτοι ἦν δούλος καὶ ἐν μιᾷ λέξει ἀπόδουλος. Ἡ ἔκφρασις αὕτη εἶνε συνηθεσάτῃ παρὰ τοῖς ἀγιογραφικοῖς συγγραφεῦσιν, ἀπαντῶσα οὐ μόνον παρὰ Παλλαδίῳ, ἀλλὰ καὶ παρὰ Μόσχῳ (Λεμ. Migne, P. G. Τομ. 87, σελ. 2953), πρὸς τούτοις δὲ παρὰ Θεοφάνει καὶ ἄλλοις.

λύτρωσαί με ἐκ τῆς συνεχούσης με συμφορᾶς”. Ὁ Ἅγιος οἰκτίρας αὐτήν, προσέρχεται καὶ λέγει. “Τί παρασχεῖν σοι οὐκ ἔχω, ὃ δὲ ἔχω, τοῦτό σοι δίδωμι. Τὴν χειρὰ μου ταύτην κιχρῶ σοι, ἐπίθες αὐτήν ἐν ᾧ πάσχεις τόπῳ καὶ πιστεύω τῷ Θεῷ, ᾧ λατρεύω, ὅτι ἔχεις ὑγιαῖναι”. Αὕτη δὲ ἐποίησεν, ὡς εἶπεν ὁ Ἅγιος· εὐθέως δ’ ἔστη ἡ ρύσις τοῦ αἵματος καὶ ἰάθη. “Τοῦτο τὸ θαῦμα λέγει ὁ Κύριλλος, μέχρι καὶ σήμερον ᾄδεται παρ’ ἡμῖν”.

Ἐν αὐτῇ τῇ μητροπόλει ἀνὴρ τις, θυγατέρα δαιμονιῶσαν ἔχων, ἤγαγεν αὐτήν πρὸς τὸν Γέροντα ἐν τῷ μοναστηρίῳ Ἐνθενανήθ. Οὗτος δέ, οἰκτίρας αὐτήν, ἠτήσατο ἔλαιον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, λαβὼν δ’ αὐτήν καὶ τὸν πατέρα κατὰ μέρος, ἤλειπεν ὅλον αὐτῆς τὸ σῶμα καὶ ἐθεράπευσεν αὐτήν. Ὁ δὲ πατὴρ Κυρίλλου τοῦ Σκυθοπολίτου, αὐτόπτης τοῦ θαύματος γενόμενος μάρτυς, οὐδόλως, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀπέστη αὐτοῦ, καθ’ ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐν Σκυθοπόλει διατριβῆς αὐτοῦ. Ἐπεσκέψατο δὲ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ ἠυλόγησε τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ ἠυχήθη.

Ἐπιστρέψαντα ἐκ Σκυθοπόλεως Σάβαν τὸν Ἁγιασμένον, ὁ Πατριάρχης Ἰωάννης εἰς συνεστίασιν προσεκάλεσε μετ’ ἄλλων τῆς ἐρήμου ἡγουμένων καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀντώνιον, Ἀσκάλωνος ἐπίσκοπον. Ὁ Ἅγιος Σάβας, πρὸς τοῖς ἄλλοις χαρίσμασι, τοσοῦτον ἦν ἐγκρατής, ὥστε, κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς Τεσσαρακοστῆς, διετέλει ἄσιτος καὶ οὐδεμίαν ἡσθάνετο κόπωσιν ἐν καύσωνι ἐργαζόμενος. Ἀλλὰ φιλοξενῶν τινα ἢ καὶ ἐν ἀγάπῃ εὐρισκόμενος, ἠδύνατο, ἵνα δις τῆς ἡμέρας τρώγῃ καὶ κατὰ κόρον, τὸ παράπαν μὴ αἰσθανόμενος τοῦ στομάχου ἐνοχλήσεις. Ὁ Πατριάρχης, ἔχων αὐτὸν παρ’ ἑαυτῷ, ἐπεσώρευε πρὸ αὐτοῦ ἄρτους καὶ ἄλλα τῶν παρατεθειμένων καὶ παρῶρμα, ἵνα τρώγῃ, ἐπ’ ἴσης δὲ τὸ αὐτὸ ἔπραττε καὶ ὁ δεξιῷ αὐτοῦ καθηήμενος Ἀσκάλωνος ἐπίσκοπος Ἀντώνιος. Ὁ δὲ θεῖος Σάβας ἀπροσποιήτως καὶ

ἀπλούστατα πάντα τὰ διδόμενα λαμβάνων ἐπεσώρευεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, λέγων. "Ἄφετε, ἄφετε, Πατέρες, ἐγώ, ὅσον χορήζω, λαμβάνω". Ὁ δὲ Ἀββᾶς Θεοδόσιος, παριστάμενος καὶ οὗτος, χαριέντως ἔλεγεν. "Ὁ κῦρις Σάβας, τοσοῦτον πεινᾷ, ὅτι ἀμφοτέροι υἱεῖς οἱ μετὰ τὸν Θεὸν τὴν Παλαιστίνην διατρέφοντες, ἐν τῇ παρουσίᾳ μάλιστα λιμῶ, ἐναγώνιοι ἐγένεσθε ὑπουργῆσαι αὐτῷ φαγεῖν". Ὁ δὲ Πατριάρχης ἀπεκρίνατο. "Συγχωρήσατε, Πατέρες, ὅτι ἡμεῖς μὲν οὔτε νηστείαν φέρομεν οὔτε κόρον· οὗτος δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, τοῦ ἀποστολικοῦ μετέχων χαρίσματος, οἶδε καὶ ταπεινοῦσθαι, οἶδε καὶ περισσεύειν, ἐν παντὶ καὶ ἐν πᾶσι μεμύηται, καὶ χορτάζεσθαι καὶ πεινᾶν καὶ περισσεύειν καὶ ὑστερεῖσθαι· καὶ πάντα ἰσχύει ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι αὐτὸν Χριστῷ.

Ὁ Ἅγιος Σάβας ἦν μέτριος τὸ φρόνημα, πρᾶος τοὺς τρόπους, ἀπλούστατος τὸ ἦθος καὶ πλήρης πνευματικῆς φρονήσεως καὶ διακρίσεως, ἀγάπην δ' ἡσθάνετο ἀνυπόκριτον καὶ εἰλικρινῇ πρὸς τὸν Ἀββᾶν Θεοδόσιον, ὅστις τὰ αὐτὰ ἡσθάνετο πρὸς αὐτὸν αἰσθήματα. Ἦσαν δ' ἀμφοτέροι "υἱοὶ φωτὸς καὶ υἱοὶ ἡμέρας, ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ καὶ πιστοὶ θεράποντες, φωστῆρες ἐν κόσμῳ φαινόμενοι, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, στύλοι ὄντες καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας, ἄνδρες ἐπιθυμιῶν τῶν κρειττόνων", ποδηγετοῦντες τοὺς μοναχοὺς πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. Ὁ μὲν Ἅγιος Θεοδόσιος ἀρχηγὸς ἦν καὶ ἀρχιμανδρίτης παντὸς τοῦ ὑπὸ τὴν ἀγίαν πόλιν κοινοβιακοῦ κανόνος, ὡς εἵπομεν, ὁ δὲ Σάβας ὁ Ἁγιασμένος ἄρχων παντὸς τοῦ ἀναχωρητικοῦ βίου καὶ πάντων τῶν ἐν κέλλαις προαιρουμένων, ἵνα ζῶσι καὶ νομοθέτης. Τούτους δ' ἀρχιμανδρίτας προεχειρίσατο ὁ Πατριάρχης Σαλούστιος, τῇ αἰτήσῃ πάντων τῶν μοναχῶν, ὡς ἐρημίτας καὶ ἀκτήμονας, τὰ θεῖα καλῶς ἡσκημένους, τὴν μοναχικὴν ἀκρίβειαν καλῶς κατορθώσαντας καὶ πολλοὺς πρὸς θεοσέβειαν ἀγαγόντας. Συνεχῶς δ' ἐπεσκέπτοντο ἀλλήλους

καὶ περὶ πνευματικῶν καὶ ψυχικῶν συνωμίλουν ἀντικειμένων. Καὶ ὁ μὲν Ἅγιος Σάβας ἔλεγε χαριεντιζόμενος πρὸς τὸν Ἀββᾶν Θεοδόσιον. “Κῦρι Ἀββᾶ, σὺ μὲν παιδίων ὑπάρχεις ἡγούμενος, ἐγὼ δὲ ἡγουμένων εἰμι ἡγούμενος. Ἐκαστος γὰρ τῶν ὑπ’ ἐμέ, αὐτεξούσιος ὢν, τοῦ ἰδίου κελλίου ἡγούμενός ἐστι”. Ὁ δὲ Ἀββᾶς Θεοδόσιος ἀνταπαντῶν, ἔλεγεν. “Οὐ τραχύς μοι οὗτος ὁ λόγος φανήσεται, ἀλλὰ καὶ λίαν ἡδύτατος· πάντα γὰρ οἶσει ραδίως ἢ φιλία, καὶ πάσχουσα καὶ ἀκούουσα”.

Τοῦ τετάρτου τῆς ἀνομβρίας συμπληρουμένου ἔτους, οἱ ἐν τῷ Σπηλαίῳ τοῦ ἁγίου Σάβα μαθηταί, ἐλθόντες ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ, ἤτουν, ἵνα ἀπολυθῶσι, μὴ δυνάμενοι, ἵνα τὴν στέρησιν ὑπομείνωσι τοῦ ὕδατος. Ὁ Ἅγιος Σάβας, ἐπιπλήξας ἅμα καὶ νουθετήσας, ἀπέπεμψεν αὐτούς, προειπὼν, ὅτι, μετὰ τρεῖς ἡμέρας, θὰ πληρωθῶσιν ἅπασαι αἱ δεξαμεναί. Τὴν τρίτην ἡμέραν ὥφθη ὑπεράνω τοῦ Κοινοβίου νέφος καὶ ἐγένετο ὄμβρος πολὺς, ἐπληρώθησαν δ’ ἅπασαι αἱ δεξαμεναί, ὥς προεῖπεν ὁ Ἅγιος, ἐν ᾧ ἐν τοῖς περιχώροις τοῦ Σπηλαίου, ἐν Καστελλίῳ πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἐν τῷ τοῦ Σχολαρίου πρὸς δυσμὰς, ὥς καὶ ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ, οὐδὲ σταγὼν κατέβη ὕδατος. Ἐλθόντων δὲ καὶ τῶν κύκλῳ Πατέρων καὶ μεμψιμοιρούντων, ὅτι δὲν ἠὔξατο καὶ ὑπὲρ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ μοναστηρίων, ὁ Ἅγιος Σάβας ἀπεκρίνατο, ὅτι ὁ Θεὸς τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ κατέπεμψε τοῖς δεομένοις καὶ ὅτι θὰ φροντίσῃ καὶ περὶ αὐτῶν.

Τοῦ πέμπτου ἀρχομένου τοῦ λιμοῦ ἔτους (521), ἡ ὕδατος ἔλλειψις τηλικαύτη ἀπέβη, ὥστε οἱ τῆς Ἀγίας Πόλεως πτωχοὶ ἐπήτουν ὕδωρ καὶ ἐκ δίψης ἀπέθνησκον. Τῆς πολυχρονίου δ’ ἀνομβρίας ἔνεκα τὸ ὕδωρ ἐξέλιπε τῶν πηγῶν Σιλῶαμ καὶ Λουκιλλιανῶν ¹⁾, ἀλλὰ καὶ τὰ ὕδατα τῶν πηγῶν Κολωνείας ²⁾ καὶ Ναφθοῦς ³⁾ τὰ μάλιστα ἡλατ-

¹⁾ Ἀγνωστος τυγχάνει ἡ θέσις τῆς πηγῆς ταύτης.

²⁾ Πρόκειται περὶ τῆς πηγῆς, τῆς παρακειμένης εἰς τὸ χωρίον Καλόνιε.

³⁾ Τῆς πηγῆς Ναφθοῦς, ἐπὶ τῶν συνόρων Ἰούδα καὶ Βενιαμίν, μνημονεύει ἡ Ἀγία Γραφή (Ἰησ. ιε’. 9) εἶνε δὲ ἡ καθ’ ἡμᾶς πηγὴ Ἀῖν Δίφτα, ἐγγὺς Ἱερουσαλήμ.

τώθησαν. Ὁ Πατριάρχης, τὴν ἐξέγερσιν φοβούμενος τοῦ λαοῦ, τοὺς ὑγροὺς περιήρχετο τόπους, σκάπτων λάγκους, τῇ συνδρομῇ πολλῶν ἐργατῶν ἐπ' ἐλπίδι εὐρέσεως ὕδατος. Ἐν τῷ χειμάρρῳ δὲ κατελθὼν τοῦ Σιλωάμ, ἐγγὺς τοῦ στύλου τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ, παρὰ τὴν ὁδόν, τὴν εἰς τὴν Μεγίστην ἄγουσαν Λαύραν, φρέαρ ἔσκαψε τεσσαράκοντα ἔχον ὀργυιῶν βάθος, μὴ εὐρίσκων δὲ ὕδωρ, σφόδρα ἐλυπεῖτο, διότι ἐπέκειτο ἡ τῶν Ἑγκαινίων ἐορτὴ καὶ μεγάλη ὑπῆρχεν ὕδατος στέρησις. Συμβουλῇ δὲ τοῦ Σούμμου, διαφόρους καταλαβόντος ἀρχάς, μεταπέμπεται τὸν Ἅγιον Σάβαν καὶ παρακαλεῖ, ὅπως τοῦ Θεοῦ δεηθῇ, ἵνα ἵλεως γένηται πρὸς τὸν λαόν. Ὁ θεοφόρος Σάβας, ἐνδοὺς τῇ αἰτήσει τοῦ Πατριάρχου, εἶπεν, ὅτι ἀπέρχεται ἐν τῷ κελίῳ αὐτοῦ, ἵνα τοῦ Θεοῦ δεηθῇ, ὅστις εἶνε φιλόανθρωπος καὶ ἐλεήμων καὶ “οἱ οἰκτιρμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ” καὶ ὅτι, ἐάν, τριῶν παρελθουσῶν ἡμερῶν, δὲν βρέξῃ, τοῦτο ἔσται σημεῖον, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἐπήκουσε τῆς δεήσεως αὐτοῦ, ἐξήτησε δέ, ἵνα καὶ οὗτοι εὐχηθῶσιν, ὅπως παρρησίας τύχη ἡ δέησις αὐτοῦ. Τὴν δ' ἐπιούσαν, τοῦ καύσονος ὄντος δριμυτάτου, οἱ ἐργάται, καταλιπόντες περὶ τὴν ἐσπέραν τὰς ἐργασίας, ἀπῆλθον. Ἀλλ' ἐν καιρῷ νυκτὸς ἤρξατο, ἵνα πνέῃ ἄνεμος νότιος, ἐγένοντο δὲ βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ καὶ ραγδαία κατηνέχθη βροχὴ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε χεῖμαρροι ἐσχηματίσθησαν, τὸ δὲ διὰ τοσοῦτου κόπου, μόχθου καὶ χρόνου καὶ διὰ τολαύτης δαπάνης ὀρυχθὲν φρέαρ ἐπληρώθη χωμάτων ¹⁾. Οὕτω λοιπὸν ἅπασαι ἐπληρώθησαν αἱ τῆς Ἱερουσαλὴμ δεξαμεναὶ καὶ ἡ τῶν Ἑγκαινίων ἐορτὴ μετ' εὐφροσύνης ἐωρτάσθη καὶ θυμηδίας.

Τοῦ Ἁγίου Σάβα τὸ ὀγδοηκοστὸν ἔκτον ἄγοντος τῆς ἡλικίας ἔτος, ὁ Πατριάρχης Ἰωάννης ἐτελεύτησε μετὰ ἐπτὰ ἐτῶν πατριαρχίαν καὶ ἐπτὰ μηνῶν, διεδέξατο δ' αὐτὸν Πέτρος ὁ Ἐλευθεροπολίτης τὸ γένος (524). Μετὰ τρία δ'

¹⁾ Ἴδε προηγουμένως, σελ. 7—9.

ἔτη ὁ εὐσεβὴς αὐτοκράτωρ Ἰουστῖνος, γέροντων ὧν καὶ ἀσθενῆς, τελευταῖα, διαδέχεται δ' αὐτὸν ὁ ἀνεπιὸς αὐτοῦ Ἰουστινιανός. Ὁ Πατριάρχης Πέτρος τὴν αὐτὴν ἀπένεμε τιμὴν τῷ Ἀγίῳ Σάβα, ἣν καὶ οἱ προκατόχοι, συνεχῶς δ' αὐτὸν ἐπεσκέπτετο. Ὁ Πατριάρχης οὗτος εἶχεν ἀδελφὴν κατὰ σάρκα, Ἡσυχίαν καλουμένην καὶ διαπρέπουσαν ἐπὶ κατὰ Θεὸν ἀρεταῖς. Αὕτη ἀσθενήσασα εἰς ἀπελπιστικὴν περιῆλθε θέσιν. Ὁ Πέτρος, μεταπεμπάμενος τὸν Ἅγιον Σάβαν, παρεκάλει, ἵνα μέχρι τῆς οἰκίας αὐτῆς μεταβῇ καὶ ποιήσῃται ὑπὲρ αὐτῆς εὐχὴν. Οὗτος, ἀγνοῶν τί ἐστι παρακοή, ἦλθεν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς καὶ ποιησάμενος εὐχὴν ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τρις τῷ σημείῳ τοῦ Σταυροῦ σφραγίσας ἐθεράπευσε.

Τῆς ἄνω μνημονευθείσης πατρικίας Ἰουλιάνας πολλὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγαθοεργίας ποιησαμένης καὶ ἀποθανούσης, οἱ εὐνοῦχοι αὐτῆς, γνωρίσαντες ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν Ἅγιον Σάβαν, προσῆλθον αὐτῷ ἐν Ἱερουσαλὴμ, χρήματα ἀρκετὰ συναποκομίζοντες, καὶ παρεκάλουν, ἵνα ἐν τῇ ὑπ' αὐτὸν γένωνται δεκτοὶ Λαύρα. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἀγένειον ἢ εὐνοῦχον δὲν ἐδέχετο ἐν αὐτῇ, καὶ ἐπειδὴ ἐγίνωσκεν αὐτοὺς, παρέθετο τῷ Ἀββᾷ Θεοδοσίῳ, ὑφ' ὃν ἐπ' ὀλίγον παιδευθέντες χρόνον μοναχικῶς, παρεκάλουν τὸν Πατριάρχην, ἵνα τόπον παράσχη αὐτοῖς κατάλληλον πρὸς ἡσυχίαν. Οὗτος, μεταπεμπάμενος τὸν ἡγούμενον τῶν περὶ Ἱερικοῦντα μοναστηρίων Ἀλέξανδρον τοῦ Πατριάρχου Ἡλίου, παρεκάλει, ἵνα δεχθῇ αὐτοὺς ἐπ' ὀλίγον. Ἀλλ' οὗτος “ἢ φιλαργυρία δουλωθεῖς ἢ κενοδοξία κρατηθεῖς”, παραβαίνων τὰς τοῦ Πατριάρχου Ἡλίου ἐντολὰς καὶ τὸ ἴδιον καταπατήσας συνειδώς, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐν τῶν μοναστηρίων τοῦ Πατριάρχου Ἡλίου, διαιρέσας οὕτως αὐτά. Τοῦτο δ' ἔκτοτε ἐκλήθη “Μοναστήριον τῶν εὐνοούχων”.

Ἀρχομένου τοῦ ἐνενηκοστοῦ πρώτου τῆς τοῦ Ἁγίου Σάβα ἡλικίας ἔτους, ὁ Ἀββᾶς Θεοδοσίος, συνεργάτης τοῦ Ἁγίου Σάβα, ἐπικληθεὶς Κοινοβιάρχης, ἐτελεύτησε πλήρης

ἡμερῶν. Τέσσαρας δὲ μῆνας μετὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ, οἱ κατὰ Παλαιστίνην Σαμαρεῖται ἐξεγερόμενοι ἐληλάτησαν καὶ ἐνέπρησαν τὰς Ἐκκλησίας, τοὺς δ' ἐμπίπτοντας Χριστιανούς διὰ διαφόρων βασάνων ἀπέκτειναν καὶ χωρία ὁλόκληρα τῷ πυρὶ παρέδωκαν, πρὸ πάντων δὲ ἐν τοῖς περὶ Νεάπολιν μέρεσιν, ἔστεψαν δ' ἐαυτοῖς βασιλέα ὁμοειδήν Ἰουλιανὸν καλούμενον. Τότε δὲ ἐφόνευσαν τὸν Ἐπίσκοπον Νεαπόλεως Ἀμμωνᾶν καὶ εἰς ἀπείρους προέβησαν βιαιοπραγίας. Τὰ κακουργήματα δ' αὐτῶν ἦσαν τηλικαῦτα, ὥστε αἱ δημόσιοι ὁδοὶ ἀπέβησαν ἄβατοι καὶ ἀδιόδευτοι τοῖς Χριστιανόις. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός, μαθὼν ταῦτα, ἐκέλευσε τοὺς ἐνδοξοτάτους Θεόδωρον καὶ Ἰωάννην, ὅπως, συναθροίσαντες στρατόν, ἐκστρατεύσωσι κατὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ. Συστάσης μάχης, μυριάδες δέκα ἐφονεύθησαν σὺν τῷ ἀρχηγῷ ¹⁾, εἴκοσι δὲ χιλιάδες αἰχμάλωτοι ἐπωλήθησαν ἐν Περσίᾳ καὶ ἐν Ἰνδίας ὑπὸ τοῦ Σαρακηνοῦ Ἀβοχαράλου, βοηθήσαντος τοὺς Ἕλληνας. Ὁ δὲ Σιλουανὸς ἐτόλμησεν, ἵνα ἐπανέλθῃ ἐν Σκυθοπόλει· ἀλλὰ συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ἐκαύθη ἐν μέσῳ τῆς πόλεως, καὶ οὕτως ἐπληρώθη ἡ περὶ αὐτοῦ προφητεία τοῦ Ἁγίου Σάβα. Ἄλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀρσένιος, Ἰλλουστρίου ἔχων ἀξίωμα καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβων, τῆς εὐνοίας δ' ἀπολαύων τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῆς Θεοδώρας, παρέστησεν αὐτοῖς τὴν ἐξεγερσιν τῶν Σαμαρειτῶν ὡς ἀποτελεσματῶν πρὸς αὐτοὺς βιαιοπραγιῶν τῶν Χριστιανῶν· ὁ αὐτοκράτωρ, παροργισθεὶς κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ἐνετείλατο, ἵνα τιμωρηθῶσιν αὐστηρῶς. Ἡ εἰδησις αὕτη τρόμου ἐπλήρωσε καὶ φόβου πάντας τοὺς κατοίκους. Τότε ὁ Πατριάρχης Πέτρος σὺν τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόποις παρεκάλεσε τὸν Ἅγιον Σάβαν, ἵνα μεταβῇ εἰς Βασιλεύουσαν καὶ μεσιτεύσῃ παρὰ τῷ Ἰουστινιανῷ, αἰτησῆται δὲ καὶ ἀνακούφισιν τῶν φόρων ὑπὲρ τῆς πρώτης καὶ δευτέ-

¹⁾ Προκοπίου, Ἀνέκδοτα 10'. σελ. 75, ἔκδ. J. Haury.

ρας Παλαιστίνης ἔνεκα τῶν ὑπὸ Σαμαρειτῶν γενομένων καταστροφῶν.

Ὁ Ἅγιος Σάβας, συναινέσας, ἄπτεται τῆς εἰς Βασιλεύουσαν ἀγούσης (531). Ὁ Πέτρος προαπέστειλε τῷ αὐτοκράτορι ἐπιστολήν, ἵνα ἀγγείλῃ τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ. Ὁ βασιλεύς, περιχαρὴς γενόμενος ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ, ἀπέστειλε τοὺς βασιλικοὺς δρόμονας εἰς ὑπάντησιν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Πατριάρχου Ἐπιφανίου καὶ ἄλλων, οἵτινες, παραλαβόντες αὐτόν, εἰσήγαγον παρὰ τῷ αὐτοκράτορι. Εἰσερχομένου δ' αὐτοῦ, ὁ αὐτοκράτωρ θεωρεῖ “θεῖαν τινὰ χάριν φωτοειδῆ ἑξαστράπτουσαν καὶ τύπον ἔχουσαν στεφάνου ἐπὶ τῆς τοῦ πρεσβύτου κεφαλῆς, ἀκτῖνας ἡλιακὰς ἐκπέμπουσιν”. Προσδραμὼν δὲ προσεκύνησεν αὐτῷ καὶ μετὰ χαρᾶς καὶ δακρύων κατεφίλει τὴν θεῖαν αὐτοῦ κεφαλὴν. Εὐλογηθεὶς δὲ παρ' αὐτοῦ παρεκάλει, ἵνα μεταβῇ παρὰ τῇ Αὐγούστῃ Θεοδώρᾳ καὶ εὐλογήσῃ αὐτήν. Ἡ Θεοδώρα, μετὰ χαρᾶς αὐτὸν δεξαμένη καὶ προσκυνήσασα, παρεκάλει, λέγουσα. “Εὖξαι ὑπὲρ ἐμοῦ, Πάτερ, ἵνα χαρίσῃται μοι καρπὸν κοιλίας”. Ἀλλ' ὁ Ἅγιος εἶπεν ἀπλῶς. “Ὁ Θεός, ὁ πάντων δεσπότης, διαφυλάξῃ τὴν βασιλείαν ὑμῶν”. Ἡ Θεοδώρα εἶπεν αὐτῷ καὶ πάλιν. “Εὖξαι, Πάτερ, ἵνα δῶῃ μοι ὁ Θεὸς τέκνον”. Ἀλλ' οὗτος ἀπήντησεν. “Ὁ Θεὸς τῆς δόξης ἐν εὐσεβείᾳ καὶ νίκῃ τὴν βασιλείαν ὑμῶν διατηρήσει”. Ἡ Θεοδώρα ἐλύπηθη, διότι δὲν ἐπένευσεν εἰς τὴν αἴτησιν αὐτῆς. Ὅτε δὲ ἀπῆλθεν ἐκ τῶν ἀνακτόρων οἱ μετ' αὐτοῦ Πατέρες παρετήρησαν, ὅτι κακῶς ἔπραξε, μὴ εὐξάμενος κατὰ τὴν αἴτησιν αὐτῆς. Οὗτος δὲ ἀπαντῶν εἶπε. “Πιστεύσατέ μοι, Πατέρες, ὅτι οὐ μὴ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς κοιλίας ἐκείνης καρπός, ἵνα μὴ τῶν Σευήρου θηλάσῃ δογμάτων καὶ χειρὸν Ἀναστασίου ταραξίου τὴν ἐκκλησίαν”. Οἱ Πατέρες κατέλυσαν ἐν τοῖς ἀνακτόροις. Ὁ Ἅγιος Σάβας εὐχερῶς κατέδειξε τὸ ἀβάσιμον τῆς κατηγορίας, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἤρξαντο χειρῶν ἀδίκων καὶ ἐγένοντο τῆς τῶν Σαμαρειτῶν ἐξεγέρσεως αἵτιοι. Ὁ Ἰουστινιανὸς

ἀγανακτῶν ἐκέλευσεν, ἵνα κλεισθῶσιν αἱ συναγωγαὶ αὐτῶν, ἀπαγορευθῇ ὁ διορισμὸς αὐτῶν εἰς θέσεις δημοσίους, μὴ ἐπιτρέπεται αὐτοῖς τὸ δέχεσθαι κληρονομίας, τὸ δίδειν ἢ δέχεσθαι δωρεὰς καὶ φονευθῶσιν οἱ ἄρχηγοὶ τῶν Σαμαρειτῶν καὶ οἱ ταραχοποιοί, ὧν εἷς ἦν ὁ Ἀρσένιος, ὅστις, προσφυγὼν τῷ Ἀγίῳ Σάββᾳ, ἐβαπτίσθη, ἀλλ' ἀνεσκολοπίσθη μετὰ ταῦτα ¹⁾). Βραδύτερον δέ, τῇ αἰτήσει τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας Σεργίου, ἐμετριάσθη ἡ αὐστηρότης τῶν κατ' αὐτῶν ληφθεῖσων ἀποφάσεων· ἀλλ' οἱ Σαμαρεῖται, ἀντ' εὐγνωμοσύνης καὶ εὐχαριστίας, ἐπιτεθέντες κατὰ τῆς Καισαρείας ἐφόνευσαν τὸν Διοικητὴν αὐτῆς καὶ πλείστους Χριστιανούς, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἰουστίνος ἐπανήγαγε τοὺς ἀρχαίους τοῦ Ἰουστινιανοῦ αὐστηροὺς νόμους.

Μετά τινας ἡμέρας, ὁ αὐτοκράτωρ, μεταπεμφάμενος τὸν Ἅγιον Σάββαν, εἶπεν. “Ἦκουσταί μοι, Πάτερ, ὅτι πλεῖστα μοναστήρια ἐν τῇ ἐρήμῳ συνεστήσω· ἀλλ' ὅπου δ' ἂν βούλει, αἴτησαι πρόσοδον πρὸς τὴν τῶν οἰκούντων χρεῖαν καὶ παρέξομεν, ἵνα εὐχωνται ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῆς ἐμπιστευθείσης ἡμῖν πολιτείας”. Οὗτος δὲ ἀπήντησεν. “Οἱ τῆς Ὑμετέρας εὐσεβείας ὑπερευχόμενοι τοιαύτης προσόδου οὐ χρεῖζουσιν· ἡ γὰρ μερὶς αὐτῶν καὶ ἡ πρόσοδος ὁ Κύριός ἐστιν, ὁ ἐν ἐρήμῳ λαῷ ἀπειθοῦντι καὶ ἀντιλέγοντι ἄρτον οὐράνιον ὀμβρίσας καὶ ἀναβλύσας ὀρυγομήτραν. Πλὴν ἡμεῖς, πανευσεβέστατε βασιλεῦ, διὰ τὴν σύστασιν τῶν κατὰ Παλαιστίνην ἀγίων ἐκκλησιῶν συγχώρησιν δημοσίων αἰτούμεθα, ἀνοικοδομήν τε τῶν ὑπὸ τῶν Σαμαρειτῶν καέντων σεβασμίων οἴκων καὶ ἀντίληψιν τῶν ἐν Παλαιστίνῃ ὀλιγοθέντων καὶ πραιευθέντων Χριστιανῶν· ἐν δὲ νοσοκομεῖον ἐν τῇ ἀγίᾳ πόλει παρακαλοῦμεν ὑμᾶς συστήσασθαι πρὸς τὴν τῶν νοσούντων ξένων ἐπιμέλειαν καὶ διὰ τὴν αὐτόθι θεμελιωθεῖσαν Νέαν τῆς Θεοτόκου Ἐκκλησίαν πρὸ χρόνου ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἡλίου, παρακαλοῦμεν οἰκοδο-

¹⁾ Προκοπίου Καισαρέως, Ἀνέκδοτα, ἐκδ. Δινδορφίου, 1838, σελ. 152.

μηθῆναι αὐτὴν καὶ διακοσμηθῆναι· τοῦτο γὰρ μάλιστα πρέπει τῇ Ὑμετέρᾳ εὐσεβείᾳ. Καὶ διὰ τὴν τῶν Σαρακηνῶν ἐπιδρομήν, τὴν ὑμετέραν παρακαλοῦμεν γαληνότητα, κелеῦσαι Σούμω τῷ ἐνδοξοτάτῳ, ἀπὸ τοῦ δημοσίου λόγου, κάστρον οἰκοδομῆσαι ἐν τῇ ἐρήμῳ, παρακάτω τῶν διὰ τῆς ἐμῆς ταπεινώσεως συστάντων μοναστηρίων. Καὶ πιστεύω, ὅτι ὑπὲρ τῶν πέντε τούτων θεαρέστων πράξεων προστίθωσιν ὁ Θεὸς τῇ ὑμετέρᾳ βασιλείᾳ Ἀφρικὴν τε καὶ Ρώμην καὶ τὴν λοιπὴν πᾶσαν Ὀνωρίου βασιλείαν, ἣν περ ἀπώλεσαν οἱ προβεβασιλευκότες τῆς ὑμετέρας εὐσεβοῦς γαληνότητος, ὥστε ὑμᾶς τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν σὺν τῇ Νεστοριανῇ καὶ τῇ τοῦ Ὠριγένους ἐκποδὼν ποιήσασθαι καὶ ἐκ τῆς τῶν τριῶν αἱρέσεων λύμης ἐλευθερῶσαι τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν”.

Ὡστε ὁ Ἅγιος Σάβας πᾶσαν ἡρνήθη πρόσοδον ὑπὲρ τῶν ὑπ’ αὐτοῦ ἰδρυθέντων μοναστηρίων, ἠτήσατο δ’ ἀπλῶς, ὅπως ἀφεθῶσιν οἱ φόροι τοῖς κατοίκοις τῆς πρώτης καὶ δευτέρας Παλαιστίνης, οἵτινες κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν Σαμαρειτῶν, ἀνεγερθῶσιν αἱ ἐμπρησθεῖσαι ἐκκλησίαι, κτισθῇ ἐν Ἱερουσαλὴμ νοσοκομεῖον ὑπὲρ τῶν ἀσθενούντων προσκυνητῶν, συμπληρωθῇ ἡ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἡλίας ἀρξαμένη Νέος τῆς Θεοτόκου Ἐκκλησία καὶ φρούριον κτισθῇ ἐν τῷ κέντρῳ τῶν ὑπ’ αὐτοῦ ἰδρυθέντων μοναστηρίων πρὸς ἀσφάλειαν κατὰ πάσης ἀραβικῆς ἐπιδρομῆς. Ὁ αὐτοκράτωρ πάντα παρεχώρησεν, αἱ δὲ τοῦ Βελισσαρίου καὶ τοῦ Ναρσῆ νῆκαι ἐπραγματώσαν τὴν τοῦ Ἀγίου ὑπόσχεσιν.

Αἱ βασιλικαὶ διαταγαὶ ἐπέμφθησαν εἰς Παλαιστίνην πρὸς τὸν Πατριάρχην Πέτρον καὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας Παλαιστίνης, θεσπίζουσαι, ὅπως ὁ ἐπίσκοπος Ἀσκάλωνος Ἀντώνιος καὶ ὁ ἐπίσκοπος Πέλλης Ζαχαρίας ἐξετάσωσι τὰς γενομένας καταστροφὰς ὑπὸ τῶν Σαμαρειτῶν ἐν τῇ πρώτῃ καὶ δευτέρᾳ Παλαιστίνῃ καὶ ἐξακριβώσωσι κατ’ ἀναλογίαν τὰ ἀπαιτούμενα χρηματικὰ ποσὰ πρὸς ἀνέγερσιν ἐκά-

οῦτου σεβασμίου τόπου. Ἐδόθησαν δὲ αἱ ἀπαιτούμεναι διαταγαὶ τῷ κόμητι Στεφάνῳ. Τὸ νοσοκομεῖον ἔμελλεν, ἵνα κτισθῇ ἐν μέσῳ τῆς Ἀγίας Πόλεως, περιέχον ἑκατὸν κλίνας τὸ κατ' ἀρχάς, ἐδόθη δὲ πρὸς συντήρησιν πρόσδοδος καθαρὰ ἐνιαυσία χιλίων ὀκτακοσίων πεντήκοντα νομισμάτων, μετ' ὀλίγον δὲ περιελάμβανε διακοσίας κλίνας. Πανταχόθεν ἠγείροντο ἐκκλησίαι καὶ μοναστήρια, ὃ δὲ μηχανικὸς Θεόδωρος ἐπέμφθη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως συμπληρώσῃ τὴν Νέαν Ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου, ἣς ἡ οἰκοδομὴ διήρκεσε δώδεκα ἔτη. Ὁ Κύριλλος λέγει, ὅτι θεωρεῖ περιτόν, ἵνα διηγηθῇ τὰ τῆς ἐκκλησίας ταύτης, τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀπαστράπτουσαν δόξαν καὶ τὸ πολυτελὲς τῆς διακοσμῆσεως, διότι πάντες ἔχουσιν αὐτὴν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, "πάντα ὑπερβαλλούσης τὰ παλαιὰ θεάματά τε καὶ διηγήματα, ὅσα θαυμάζουσιν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἱστορίαις παραδεδώκασιν Ἑλληνες". Ἡ ἐκκλησία αὕτη ἔκειτο, κατὰ τὸν Williams ¹⁾, Vogué ²⁾ καὶ Saulcy ³⁾, ἔνθα ὑπάρχει τὰ νῦν τὸ τζαμίον Ἑλ-Ἀχσα ἐν τῷ Χάραμ-Ἑσ-Σερήφ (ἀρχαίῳ ναῷ Σολομῶντος) ἀλλὰ, κατὰ τὰς νεωτάτας μελέτας, αὕτη δὲν ἔκειτο ἐπὶ τοῦ λόφου Μωρία, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ λόφου, ὅστις εἶνε ὑψηλότερος, ἐν τῷ κέντρῳ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἰουδαϊκῆς συνοικίας, οὐ μακρὰν τῆς μεγάλης συναγωγῆς ⁴⁾. Ὁ δὲ Σοῦμμος διετάχθη, ἵνα παραδῶ τῷ Ἀγίῳ χίλια νομίσματα πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ πρὸς φρούρησιν τῶν μοναστηρίων φρουρίου, ὅπερ ὅμως δὲν ἐκτίσθη, διότι ὁ διαδεξάμενος τὸν Ἅγιον Σάβαν Μελιτᾶς "ἡ ραθυμία ἢ ἀπραγμοσύνη χρησάμενος", ὥς λέγει ὁ Κύριλλος, παρέδωκε τὰ χρήματα ταῦτα Πέτρῳ τῷ ἀρχιεπισκόπῳ, ὅστις διένειμεν αὐτὰ εἰς διάφορα μοναστήρια. Ἐπὶ τοῦ ὅρους Γαριζὶν ἡ ὑπὸ

¹⁾ George Williams, Holy city, Λονδίνον 1849, Τόμ. Β'. σελ. 376.

²⁾ Les Églises de la Terre Sainte, Παρίσιοι 1860, σελ. 273.

³⁾ Voyage en Terre Sainte, Τόμ. Β'. σελ. 103.

⁴⁾ Ἰωάννου Φωκυλίδου, Ἡ Νέα Ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἐν «Νέῃ Σιών», Σεπτ.—Ὀκτωβρ. 1913, Τεύχ. Θ'. σελ. 667—679.

τοῦ αὐτοκράτορος Ζήνωνος κτισθεῖσα ἐκκλησία ἀπέβη διὰ προσθήκης τείχους οἶονεὶ φρούριον. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Νεαπόλει ἀνφοδομήθησαν αἱ ὑπὸ τῶν Σαμαρειτῶν πυρποληθεῖσαι ἐκκλησίαι. Ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ φρέατος τῆς Σαμαρείτιδος ἀνεγερθεῖσα ἦν μείζων καὶ ὠραιότερα καὶ σχῆμα εἶχε Σταυροῦ, οὗτινος τὰ κέρατα ἐξετείνοντο εἰς τὰ τέσσαρα τοῦ ὀρίζοντος μέρη, ἐν μέσῳ δ' ἦν τὸ φρέαρ, ὅπερ εἶχε τεσσαράκοντα πήχεων βάθος ¹⁾. Ἐν γένει δὲ πανταχοῦ ἐδόθη νέα ὥθησις καὶ νέα ζωή.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός, ὅστις πολλῆς ἐμπορούμενος περὶ τὰ θεῖα εὐσεβείας γενναίως προέβη πρὸς οἰκοδομὴν ἐκκλησιῶν καὶ μονῶν, ὡς καὶ φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων, διακριθεὶς ἐπὶ ἀτρώτῳ δραστηριότητι, εἰργάζετο μετὰ τοῦ Κυαίστορος Τριβωνιανοῦ ἐν Μαγναύρᾳ, ὁ Ἅγιος Σάβας, ἀποχωρήσας κατ' ἰδίαν, Λαβιτικὸς ἀπήγγελλε ψαλμούς, ἐπιτελὼν τῆς τρίτης ὥρας τὴν λειτουργίαν. Εἰς δὲ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὁ Ἱερεμίας, διάκονος ὢν, προσελθὼν εἶπε διὰ τί δὲν ἐπωφελεῖται τῶν ἀγαθῶν πρὸς αὐτὸν τοῦ αὐτοκράτορος διαθέσεων. Ὁ Ἅγιος ἀπήντησεν, ὅτι “ἐκεῖνοι μὲν τὸ ἴδιον ἔργον ποιοῦσι, ποιήσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ ἡμέτερον”. Πρὶν ἢ δὲ ἐπανακάμψῃ εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀπεμάκρυνε τῆς ἑαυτοῦ συνοδίας Λεόντιον τὸν Βυζάντιον, τὰ τοῦ Ὁριγένους πρεσβεύοντα, ὡς καὶ τοὺς προσκείμενους τῷ Θεοδώρῳ Μοψουεστίας.

Ἀπολυθεὶς ἐν εἰρήνῃ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος κατέπλευσεν εἰς Παλαιστίνην κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον, ἔνθα ἔτυχεν ὑποδοχῆς ἐνθουσιώδους ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου. Τὸ δὲ χρυσίον, ὅπερ ἐκόμισε μεθ' ἑαυτοῦ ἐκ Βασιλευούσης, τοῖς ὑπ' αὐτὸν διένειμε μοναστηρίοις. Τότε δὲ ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς διάκονος Ἱερεμίας, λυπηθεὶς ἐπὶ τῇ διανομῇ ταύτῃ, ἀπῆλθε τῆς Μεγίστης Λαύρας καὶ ἐλθὼν ὥκησεν

¹⁾ Κλεόπα Κοικυλίδου καὶ Ἰωάννου Φωκυλίδου, Ὁδοιπορικὰ Ἀγίας Γῆς, σελ. 170.

ἐν χειμάρρῳ ἐρήμῳ, πρὸς βορρᾶν τοῦ Σηηλαίου, ὡς ἀπὸ πέντε σταδίων. Ὁ Ἅγιος Σάβας, ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν τόπον ἰδὼν, ἐχάρη σφόδρα, λαβὼν δὲ ἐργάτας, σκεύη, χρήματα καὶ ἀναλώματα, ᾠκοδομήσατο μικρὸν εὐκτήριον καὶ κελλία διάφορα, ἐπέτρεψε δέ, ἵνα μένωσιν ἀδελφοὶ ὑπὸ τῷ Ἱερεμῖα καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς τοὺς τῆς Μεγίστης Λαύρας κανόνας. Ὁ Ἅγιος Σάβας παρεκλήθη ὑπὸ τοῦ Ἱεροσολύμων Πέτρου καὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων, ἵνα μεταβῇ εἰς Καισάρειαν καὶ Σκυθόπολιν, ὅπως τὰς ἀποφάσεις ἀνακοινώσῃ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀπτεται λοιπὸν τὸ δεύτερον τῆς εἰς Σκυθόπολιν ἀποδημίας (532). Ὁ Μητροπολίτης Σκυθοπόλεως Θεοδόσιος μεθ' ὅλου τοῦ λαοῦ ἐξῆλθεν εἰς ὑπάντησιν τοῦ θείου πρεσβύτου, ἐν οἷς καὶ ὁ πατήρ τοῦ Κυρίλλου Ἰωάννης, συνεδρεύων τῷ Μητροπολίτῃ, κατέλυσε δὲ ἐν τῷ Ἐπισκοπείῳ, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Προκοπίου, ἔχων τὸν πατέρα τοῦ Κυρίλλου ἀχώριστον ἑαυτοῦ. Τὸν Κύριλλον παῖδα ὄντα καὶ μετὰ τοῦ πατρὸς εὐρεθέντα καὶ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ προσπεσόντα, ἠυλόγησεν ὁ θεῖος πρεσβύτερος.

Ὁ Ἅγιος Σάβας, ἐκπληρώσας τὴν ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν διακονίαν ἐπέστρεψεν ἐν Ἱερουσαλὴμ, προσκυνήσας δὲ τὸν Πανάγιον Τάφον καὶ τὰ λοιπὰ ἱερὰ σεβάσματα καὶ οἶονεὶ συνταξάμενος αὐτοῖς ἔρχεται εἰς τὴν προσφιλεῖ αὐτῷ Λαύραν καὶ πίπτει ἀσθενής. Ὁ Πατριάρχης Πέτρος, μαθὼν τὴν ἀσθενείαν αὐτοῦ, ἔρχεται πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ, βλέπων δ' αὐτὸν μὴ ἔχοντά τι ἐν τῷ κελλίῳ, πλὴν ὀλίγων κερατίων καὶ φοινίκων παλαιῶν, θεὶς αὐτὸν ἐν φορείῳ, παρέλαβεν ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ, ἐπεμελεῖτο αὐτοῦ καὶ ἰδίαις χερσὶν ὑπηρετεῖ αὐτῷ. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας, προΐδων ὅτι ἔμελλεν, ἵνα ἐκ τοῦ ἐπιγείου καὶ φθαρτοῦ τούτου ἀπέλθῃ κόσμου, παρεκάλεσε τὸν Πατριάρχην, ὅπως ἐπιτρέψῃ, ἵνα ἀπέλθῃ ἐν τῇ προσφιλεῖ Λαύρᾳ. Ὁ Ἅγιος, προσκαλέσας, ἐν ἀρχῇ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός, τοὺς Πατέρας τῆς Λαύρας, ἔταξεν

αὐτοῖς ἡγούμενον τὸν Μελιτᾶν, ἐκ Βηρυτοῦ καταγόμενον, παραγγείλας, ὅπως διαφυλάττῃ τὰς παραδόσεις, τὰς παραδοθείσας ἐν τοῖς ὑπ' αὐτὸν μοναστηρίοις ἀκεραίας, δοὺς αὐτῷ ταύτας ἐγγράφως. Διαμείνας δὲ τέσσαρας ἡμέρας μηδενὸς μεταλαμβάνων καὶ μὴ δεχόμενός τινα, τὸ Σάββατον ἐκοινωνήσῃ τῶν ἀχράντων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων καὶ εἰπὼν τελευταῖον. “Κύριε, εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου”, ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ τὴν 5 Δεκεμβρίου τοῦ 532—533 ἔτους, ἄγων τὸ ἐνενηκοστὸν τέταρτον τῆς ἡλικίας ἔτος. Ἐν Παλαιστίνῃ ἦλθεν, ἄγων τὸ δέκατον ὄγδοον τῆς ἡλικίας ἔτος, ἔμεινεν ἐν κοινοβίῳ ἔτη δέκα καὶ ἐπτὰ, ἐν ταῖς ἐρήμοις δὲ καὶ ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ πεντήκοντα καὶ ἐννέα ἔτη.

Διαδοθείσης τῆς εἰδήσεως τῆς τελευτῆς τοῦ Ἁγίου Σάβα, ἅπειρον συνέρρευσεν μοναχῶν καὶ λαϊκῶν πλῆθος. Ἦλθε δὲ καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Πέτρος μετὰ τῶν εὐρεθέντων ἐπισκόπων καὶ τῶν τῆς ἁγίας πόλεως λογάδων. Τῆς κηδείας αὐτοῦ μεγαλοπρεπῶς τελεσθείσης, τὸ τίμιον αὐτοῦ σκήνος κατετέθη ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἐν ᾧ τόπῳ εἶδε τὸν στύλον τοῦ πυρός.

Τοιοῦτος ἦν ὁ θεσπέσιος καὶ θεῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ, ὁ ἐκ κοιλίας μητρὸς Ἁγιασμένος, ὁ ἄρχων καὶ νομοθέτης παντὸς τοῦ ἀναχωρητικοῦ βίου καὶ πάντων τῶν ἐν κέλλαις ζῆν προαιρουμένων, ὅστις μετὰ τοῦ Ἀββᾶ Θεοδοσίου, ἀρχηγοῦ καὶ ἀρχιμανδρίτου παντὸς τοῦ ὑπὸ τὴν ἁγίαν πόλιν κοινοβιακοῦ κανόνος, ἀπήρτισε φαεινὴν ξυνωρίδα, ἀμφοτέρω δὲ ἴδρυσαν δύο διασημοτάτας ἐν Παλαιστίνῃ μονάς, ἐξ ὧν ἡ τοῦ Ἁγίου Σάβα ἐπέπρωτο, θεία πάντως εὐδοκία, ὅπως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς διασωθῇ χρόνων, ἐπὶ τοῦ μετώπου φέρουσα τῶν διαφόρων αὐτῆς ταλαιπωριῶν καὶ παθημάτων στίγματα. Ἡ Λαύρα κατέστη ἐπ' αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν τόσων ὁσίων ἀνδρῶν στεφανηφόρος παλαίστρα. Ὁ Ἅγιος Σάβας σφόδρα ἐτιμήθη καὶ ἐν τῇ Δύσει, ἐν ᾗ μοναστήριον

ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ᾠκοδομήθη, περὶ τὰ μέσα τοῦ ε'. αἰῶ-
νος, ἐν Ρώμῃ, ἐπὶ τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ μεγάλου, ἐπὶ
τοῦ Ἀβεντίνου, ἐγγὺς τῆς πύλης Ἁγίος Παῦλος καὶ μέχρι
τοῦ ιστ'. αἰῶνος ἐκαλεῖτο Cella nova ἢ τοῦ Ἁγίου Σάβα ¹⁾.
Μόνος ὁ Ἁγίος Σάβας σχεδὸν μετ' ἀνδρικοῦ ὅλως σθέ-
νους, πάντα ἀψηφῶν κίνδυνον, ὑπεστήριξε τὴν ἐν Χαλκηδόνι
σύνοδον κατὰ πάντων καὶ κατ' αὐτῆς τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς,
ἡγείρε στρατιὰν μοναχῶν πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῆς καὶ ἐνί-
σχυσε καὶ μεθ' ἑαυτοῦ παρέλαβε τοὺς κυμαινομένους Πατρι-
άρχας. Ἀλλ' ἡ δρᾶσις αὐτοῦ δὲν περιορίσθη μόνον ἐπὶ
τοῦ θρησκευτικοῦ ἐδάφους. Ἐνήργησε παρὰ τῇ ἀνωτάτῃ
ἀρχῇ, ὅπως βαρεῖς τινες καταργηθῶσι φόροι, καταθλίβον-
τες τοὺς κατοίκους Παλαιστίνης καὶ ἀπὸ τῆς σφοδρᾶς ἔσω-
σεν αὐτοὺς τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὀργῆς. “Πλὴν ὅτι οὐκ ἀπέθα-
νεν οὗτος ὁ ἅγιος, λέγει ὁ Κύριλλος, ἀλλὰ καθεύδει, ὡς
ἀνεπίληπτον βίον ζήσας, καθὼς γέγραπται. Ψυχὰι δικαίων
ἐν χειρὶ Θεοῦ καὶ οὐ μὴ ἄψηται αὐτῶν βάσανος”. Τὸ λεί-
ψανον αὐτοῦ εἶδε σῶον καὶ ἀκέραιον ὁ συγγράψας τὸν βίον
αὐτοῦ Κύριλλος, ὅτε ὁ τάφος ἀνεῴχθη, ἵνα κατατεθῇ ἐν
αὐτῷ τὸ σῶμα τοῦ ἡγουμένου Κασσιανοῦ (548), ἥτοι δέκα
καὶ ἕξ περίπου ἔτη μετὰ τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ Ἁγίου.

Τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ Ἁγίου Σάβα εὐρίσκεται, ὡς
εἴπομεν ἤδη, ἐν τῇ ἐν Ἐνετία Ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Ἀντω-
νίου καὶ εἶνε ἀκέραιον. Τὸ λείψανον τοῦτο ἐκομίσθη ἐκ
Παλαιστίνης ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐξ αὐτῆς δὲ ἐν Ἐνετία,
κλαπέν, ὡς καὶ τὰ τῶν ἁγίων Μάρκου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ
καὶ Μεγάλου Ἀθανασίου, ὑπὸ σπείρας ἱεροσύλου καὶ βεβή-
λου Ἐνετῶν, τὴν κλοπὴν ἁγίων λειψάνων ἔργον ἐχούσης.
Πέτρος ὁ Τσεντράνικος, γενόμενος καὶ Δόγης τῆς Ἐνετίας,
λέγει, ὅτι εὐρισκόμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 911 ἀνε-
κάλυψεν ἐν τινὶ Ἐκκλησίᾳ τὸ λείψανον τοῦ Ἁγίου Σάβα,

¹⁾ Alphonse Couret, La Palestine sous les empereurs grecs (326—636),
Γρενόβλη, 1869, σελ. 189, 190, σημ. 8.

ὅπερ μετήνεγκεν ἐν Ἑνετίᾳ, ἐξαπατήσας, ὥς μετὰ κυνικῆς ἀναιδεΐας ὁμολογεῖ, τοὺς φυλάσσοντας αὐτό ¹⁾). Perfidia plus quam Punica, ὥς λέγει ὁ Τίτος Λίβιος.

8.

Διατάξεις τοῦ Ἁγίου Σάβα

Ὁ Ἅγιος Σάβας, τῆς φερωνύμου ἰδρυτῆς Λαύρας, πρῶτος τυγχάνει αὐτῆς συγγραφεύς. Ὁ Ἅγιος Σάβας καὶ ὁ ἅγιος Θεοδόσιος ἐκωδικοποίησαν ἐν ἐνὶ βιβλίῳ τοὺς κανόνας καὶ τὰς λειτουργικὰς παραδόσεις, αἵτινες ἐκομίσθησαν ἄλλοτε ἐξ Αἰγύπτου ὑπὸ τοῦ ἁγίου Χαρίτωνος καὶ εἰσῆχθησαν ὑπὸ τῶν ἁγίων Εὐθυμίου καὶ Θεοκτίστου ἐν πλείσταις τῆς Παλαιστίνης μοναῖς. Αἱ συνήθειαι αὗται, ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ ἰδίου ἐκάστης μονῆς πνεύματος ἀλλοιωθεῖσαι, συνηθροίσθησαν ὑπὸ τῶν δύο τούτων ἁγίων, οἵτινες ἐξήλεγξαν τὸ γνήσιον αὐτῶν, ὥρισαν τὴν χρονολογίαν καὶ τὰς διατάξεις καὶ συνέθεντο οὕτω τάξιν λειτουργικὴν, ἣτις παρῆμεινεν ὀνομαστὴ ἐν Ἀνατολῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα Τυπικὸν τοῦ Ἁγίου Σάβα ²⁾), ὅπερ λέγεται καὶ Ἱεροσολυμιτικόν, διότι, ὥς ἐξάγεται ἐκ τῶν χειρογράφων, ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς μοναστηρίοις τῆς Ἁγίας Γῆς. Σὺν τῇ κατακτῆσει τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τῶν Περσῶν τὸ βιβλίον τοῦτο ἀπώλετο, ἀλλ' ἀνεφάνη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Σωφρονίου, ὅστις ἐπεθεώρησεν αὐτό. Βραδύτερον δὲ ἐπεθεωρήθη ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, κατὰ δὲ τὸν δωδέκατον αἰῶνα ὑπὸ Νικολάου τοῦ Γραμματικοῦ, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ³⁾ καὶ κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα ὑπὸ Συμεὼν Θεσσαλονίκης. Εἶνε δὲ κανὼν

¹⁾ Ἰδε Πεντηκονταετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ, Ἱερουσαλήμ 1913, σελ. 405—406.

²⁾ A. Couret, La Palestine sous les Empereurs grecs, Grenoble, 1869, σελ. 137.

³⁾ Dom. Pitra, Spicilegium Solesmense, Τόμ. δ'. σελ. 488.

βίου, μαρτυρολόγιον, εὐχολόγιον καὶ ἡμερολόγιον, ἐν ᾧ ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ Ἀγίου Σάβα ἡ τάξις καὶ ἡ λεπτομέρεια τῶν ἀκολουθιῶν, ἡ διανομὴ αὐτῶν εἰς τὰς διαφόρους τοῦ ἔτους ἡμέρας καὶ εἰς ἐκάστην τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ὥραν, ὁ κατάλογος τῶν ἑορτῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ χρονολογία, καθ' ἣν τελεῖται ἡ ἐπετηρὶς αὐτῶν 1).

Ἐν τῷ 308φ κώδικι τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης Παπαδοπούλου Κεραμέως 2) ἀναγινώσκεται. “Δεῖ τοίνυν τὸν προεστώτα πᾶσαν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν, ἵνα μή τι τῶν ἐν τῷ παρόντι τυπικῷ μικρὸν ἢ μείζον κατὰ τινα αἰτίαν παροραθῇ, ἀλλὰ φυλάττηται ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀκολουθία, τάξις τε καὶ κατάστασις ἅπαντα ἀπαράθραυστος καὶ ἀμεταποίητος, καθὼς παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων τῶν πρὸ ἡμῶν παρεδόθη ἡμῖν καὶ ἐν ταῖς ἁγίαις αὐτῶν μοναῖς τε καὶ λαύραις νενομοθέτηται, ἥγουν Εὐθυμίου τοῦ μεγάλου, Σάβα τοῦ ἡγιασμένου, Θεοδοσίου τοῦ Κοινοβιάρχου, Γερασίμου τοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ᾧ δεδούλευκεν ὁ θῆρ, Χαρίτωνος τοῦ ὁμολογητοῦ καὶ Κυριακοῦ τοῦ ἀναχωρητοῦ· οἵτινες ἀλληλοπαρόχως ὥσπερ εἰ τινα κλῆρον ταύτην ἀπὸ τῶν πρώτων οἱ μετὰ ταῦτα διαδεξάμενοι, δηλαδὴ ὡς πατέρων υἱοί, ἵνα μήπως τῇ ἀγράφῳ ἐκδόσει καὶ χρονίᾳ παραδρομῇ λήθης βυθοῖς ἐμπεσοῦσα ἀμαυρωθῇ, ζήλω θείῳ κινηθεῖς ὁ ἐν πατριάρχαις Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος ἐγγράφως ταύτην τοῖς μετέπειτα παρέδωκε· ὡς δὲ λόγος, ὅτι τὴν ἁγίαν Λαύραν τοῦ μεγάλου Σάβα οἱ βάρβαροι ἐνεπύρισαν καὶ τὸ πονηθὲν σύγγραμμα τῷ μακαρίτῃ Σωφρονίῳ πυρὸς παρανόλωμα γέγονε, καὶ ὁ τὰ θεῖα σοφὸς Ἰωάννης ὁ πάννυ, ᾧ Δαμασκηνὸς τὸ ἐπώνυμον, ὡς φιλεργὸς μέλισσα τὰς γλυκυτέρας κηρίου καὶ μέλιτος ἱερὰς παραδόσεις συλλεξάμενος ἔκτοτε μέχρι καὶ νῦν ἐκάστη γενεᾷ διασφύζονται”. Τὸ σημεί-

1) A. Couret. ἐνθ' ἄνωτ.

2) Τόμ. Β'. σελ. 433—434.

ωμα τοῦτο ἐγράφη πρὸ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος.

Ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀγίου Σάβα φέρονται καὶ διατάξεις τινές, ἀφορῶσαι τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Λαύρας διαρρύθμισιν. Ὁ Ρῶσος Α. Δημητριάδου εὔρεν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Μονῆς τοῦ Σινᾶ κώδικα τοῦ δωδεκάτου ἢ δεκάτου τρίτου αἰῶνος ὑπ' ἀρ. 1906, ἐν ᾧ, πρὸς τῷ Τυπικῷ τῷ Ἱεροσολυμιτικῷ, ἀπαντῶσι καὶ διατάξεις περὶ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τῆς Λαύρας τοῦ Ἀγίου Σάβα, κείμενον δέ, ἐν φύλλοις 145 καὶ 146, φέρον τὴν ἐπιγραφὴν. “Τύπος καὶ παράδοσις καὶ νόμος τῆς σεβασμίας Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάβα” 1). Τὸ αὐτὸ δ' εὔρε κείμενον καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 531 κώδικι τῆς αὐτῆς Βιβλιοθήκης. Πρόκειται δὲ βεβαίως περὶ τῶν παραδόσεων, ἃς ὁ Ἅγιος Σάβας ἔδωκε τῷ Μελιτᾷ πρὶν ἢ τελευτήσῃ καὶ περὶ τῶν κανόνων, οὓς παρέδωκε τῷ Ἱερεμίᾳ. Αἱ διατάξεις αὗται δὲν εἶνε ἅπασαι τοῦ Ἀγίου Σάβα, εὐχερῶς δ' ἐννοεῖ τις τὰς βραδύτερον ὑπεισαχθεύσας προσθήκας. Ἐν αὐταῖς γίνεται λόγος περὶ Φράγκων, οἵτινες δὲν ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, μὴ μνημονευόμενοι πρὸ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος (809), ὁρίζεται προλειτουργία ἐν τῷ τάφῳ τοῦ Ἀγίου, ὅπερ βεβαίως δὲν θὰ ὥριζεν ὁ ἴδιος, δὲν θὰ ἦτο δὲ δυνατόν, ἵνα αὐτὸς ἑαυτὸν ὀνομάζῃ “ἅγιον, ὅσιον, μακάριον”. Ἡ δὲ διάταξις, καθ' ἣν οἱ προβαλλόμενοι ὡς μητροπολίται, ἐπίσκοποι ἢ ἡγούμενοι εἰς ἕτερον μοναστήριον δὲν δύνανται, ἵνα ἔχωσι, πωλῶσιν ἢ χαρίζωσι τὸ κελλίον αὐτῶν, εἶνε ἐπιγενεστέρα. Ἐν τῇ Λαύρᾳ συνέζων Ἕλληνες, Ἰβηρες, Σύροι καὶ Ἀρμένιοι. Σύροι δὲ εἶνε οἱ Συριάνοι τὰ νῦν καλούμενοι, οἵτινες παρέμειναν πιστοὶ εἰς τὰ τῆς Ὁρθοδοξίας δόγματα, ὡς τοῦτο δείκνυται ἐκ τῶν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀγιοταφίτικῃς Ἀδελφότητος ἐναποκειμέ-

1) Δημητριάδου, Περιγραφή τῶν λειτουργικῶν χειρογράφων, φυλαττομένων ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολῆς, Τόμ. Α'. Τυπικά, Κίεβον, 1895.

νων Συριακῶν χειρογράφων, ὧν τὸ περιεχόμενον, ἐξαιρέσει τινῶν, συνάδει ὅλως τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀνηκόντων τὸ πάσαι τοῖς ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἁγίου Σάβα μονάζουσιν Σύροις μοναχοῖς. Ἀλλὰ καὶ σήμερον ὑπάρχουσιν ἐν Συρίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ Σύροι ἢ Συριάνοι τὰ τῆς Ὁρθοδόξου πρεσβεύοντες Ἐκκλησίας δόγματα ¹⁾. Ὁ E. Kurtz ²⁾ ἐξέδωκε κείμενον τοῦ Τυπικοῦ διωρθωμένον. Ἔτερον ἔργον, φέρον τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Σάβα, εἶνε ἢ ὑπὸ τὸν τίτλον. “Διάταξις τῶν μακαρίων καὶ ἁγίων πατέρων Σάβα τε τοῦ μεγάλου καὶ Θεοδοσίου τοῦ κοινοβιάρχου περὶ βίου μοναχῶν.....” ἐν τῷ Coisl. κώδικι ὑπ’ ἀρ. 295, ἣτις ἀπαρτίζει τόμον ὁλόκληρον καὶ εἶνε ἀνέκδοτος ³⁾. Χειρόγραφον τοῦ Τυπικοῦ τοῦ Ἁγίου Σάβα τοῦ ἔτους 1346, κεκοσμημένον διὰ παραστάσεων εἰκονικῶν τῶν δώδεκα μηνῶν, καὶ εὗρισκόμενον ἐν τῇ τοῦ Ἄθω μονῇ Βατοπεδίου, περιγράφει ὁ I. Strzygowski ⁴⁾.

Τελευταίως ἐξηγέχθη ἡ γνώμη, ὅτι αἱ “παραδόσεις”, αἱ ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ Σκυθοπολίτου καλούμεναι “νόμος” καὶ “νομοθεσία”, ἃς ὁ Ἅγιος Σάβας παρέδωκε τῷ διαδόχῳ αὐτοῦ Μελιτᾷ θνήσκων, παραγγείλας, ὅπως τηρῶνται ἄτρωτοι καὶ ἀναλλοίωτοι, ἀποβλέπουσιν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν τῆς Λαύρας βίον, εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῆς διακυβέρνησιν καὶ οὐχὶ εἰς τὸ λειτουργικὸν μέρος. Πρὸ δὲ τῆς ὑπὸ Δημητρίεβσκυ ἀνακαλύψεως, θεωρούμεναι ὡς ἀπολεσθεῖσαι, ὑπελήφθησαν, ὅτι ἀπῆρτιζον Τυπικὸν Λειτουργικόν, ὅπερ ἐκλήθη “Τυπικὸν τοῦ Ἁγίου Σάβα”. Ἀληθῶς αἱ ὑπὸ τοῦ Δημητρίεβσκυ ἀνακαλυφθεῖσαι παραδόσεις καὶ τύποις

¹⁾ Κλεόπα Κοικυλίδου, Περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἐλληνικῶν μοναστηρίων, ἐν Ἱεροσολύμοις, 1906, σελ. 144.

²⁾ Krumbacher, Ἰστ. Βυζ. Λογοτ. Τόμ. α'. Τεῦχ. β'. σελ. 281.

³⁾ Montfaucon, Bibl. Coisl. 412, 14ου αἰῶνος, σελ. 218—252. Ἰδ. Ehrhard, Das griechische Kloster Mar Saba in Palaestina, ἐν Römische quartalschrift, Τόμ. 7, 1893, σελ. 43.

⁴⁾ Krumbacher, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 640.

ἐκδοθεῖσαι, ἀναφέρονται εἰς τὸν ἐσωτερικὸν τῆς Λαύρας βίον, ἀπαρτίζουσαι οἷονεὶ κανονισμόν, καθ' ὃν ἔμελλον, ἵνα διέπωνται αἱ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεῖσαι μοναί. Ἄλλ' εἶνε δυνατόν, ἵνα φαν.ασθῶμεν, ὅτι οἱ δύο τοῦ Μοναχισμοῦ κορυφαῖοι ἐν Παλαιστίνῃ ἀντιπρόσωποι, Σάβας καὶ Θεοδόσιος, ἡ θαυμαστὴ ἐκείνη θεσπεσίων ἀνδρῶν ξυνωρίς, ἰδίᾳ δὲ ὁ πρῶτος, δὲν ἐσκέφθησαν καὶ περὶ καταρτισμοῦ Τυπικοῦ, λειτουργικὸν ἔχοντος χαρακτῆρα καὶ μέλλοντος, ἵνα ἐπεκταθῇ ἐν ἀπάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Παλαιστίνης καὶ χρησιμεύῃ αὐταῖς τύπος καὶ ὑπογραμμός; Ὁ Ἅγιος Σάβας, ἀνεξαρτήτως τῶν ἐγγράφων παραδόσεων καὶ διατάξεων, αἵτινες ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῶν ὑπ' αὐτὸν διατελούντων ἰδρυμάτων ἱερῶν εὐρυθυμίαν, ἡσχολήθη πάντως περὶ τὸν καταρτισμὸν καὶ καθορισμὸν τῶν ἀκολουθιῶν καὶ λοιπῶν λειτουργικῶν μερῶν, καταρτίσας τὸ ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ φερόμενον “Τυπικὸν τοῦ Ἁγίου Σάβα”. Ἡ περὶ τούτου παράδοσις εἶνε ἀρχαιοτάτη. Ἡ τοῦ Ἁγίου Σάβα Λαύρα ἦν οἷονεὶ ἀκρόπολις τοῦ μοναχικοῦ βίου, ἐξ ἧς μετοχετεύοντο, ὡς ἀπὸ πηγῆς ἐνιαίας, πανταχοῦ τῆς Παλαιστίνης, πάντα τὰ ἀφορῶντα τὸν ἐσωτερικὸν τῶν μονῶν βίον καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν ἀκολουθιῶν, τῶν προσευχῶν καὶ θρησκευτικῶν λοιπῶν ἀναγκῶν.

Τὸ κείμενον τῶν διατάξεων τούτων ἔχει οὕτω.

Τύπος καὶ παράδοσις καὶ νόμος τῆς σεβασμίας Λαύρας τοῦ Ἁγίου Σάβα

“Δεῖ φυλάττειν τὰ παρὰ τοῦ ὁσίου καὶ μακαρίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα θεσπισθέντα.

“Καὶ μηδαμῶς ἢ εὐνοῦχον ἢ ἀγένειον ἐν τῇ Λαύρᾳ δέχεσθαι ¹⁾, γυναιξὶ δὲ μὴ ἐξεῖναι εἰσερχεσθαι, χάριν εὐχῆς, ἐν τῇ Λαύρᾳ, ἀλλ' οὐδὲ ἐν τοῖς μετοχεί(ι)οις καὶ μᾶλλον ἐν τῇ δευτέρᾳ πύλῃ τοῦ μεγάλου μετοχείου. Ὅστις δὲ τῶν

¹⁾ Κυρίλλου, Βίος Ἁγίου Σάβα, κεφ. 69 καὶ 29.

μοναχῶν τῆς Λαύρας εὐρεθῇ ἐν γυναικείῳ μοναστηρίῳ εἰσερχόμενος, ἐσθίων τε καὶ πίνων καὶ μένων ἐν αὐτῷ ἢ ἐναποτιθέμενός τι, προφάσει φυλακῆς, ἢ κουρεύων ¹⁾, ἢ λογισμοὺς δεχόμενος ²⁾, ἢ γράφων γυναιξὶ καὶ ἀντιγραφόμενος, ἢ ὅλως γινῶσιν ἔχων μετὰ γυναικῶν ἢ συντεκνίας ποιῶν, ἐκκοπτέσθω τῆς ἀδελφότητος, ὥς σκανδάλου αἴτιος οὐ μόνον Χριστιανοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐθνικοῖς.

“Μὴ ἔχειν δὲ ἐξουσίαν μήτε τοὺς Ἰβηρας, μήτε τοὺς Σύρους ἢ τοὺς Φράγκους λειτουργίαν τελείαν ποιεῖν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις αὐτῶν, ἀλλὰ συναθροιζομένους ἐν αὐταῖς ψάλλειν τὰς ὥρας καὶ τὰ τυπικά, ἀναγινώσκειν δὲ τὸν Ἀπόστολον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ καὶ μετὰ ταῦτα εἰσερχεσθαι εἰς τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν ³⁾ καὶ μεταλαμβάνειν μετὰ πάσης τῆς ἀδελφότητος τῶν θείων καὶ ἀχράντων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων.

“Ἐν δὲ τῇ θήκῃ τοῦ Ἀγίου προλειτουργίαν ποιεῖν τὸν εἰς τοῦτο τεταγμένον πρεσβύτερον.

“Μὴ ἔχειν δὲ ἐξουσίαν παντάπασί τινα ἐξελθεῖν τῆς Λαύρας ἐν Σαββάτῳ διὰ τὴν προσδοκωμένην ἀγρυπνίαν ⁴⁾, ἄνευ ἀνάγκης καὶ διακονίας τοῦ κοινοῦ, μετὰ δὲ τὴν ἀγρυπνίαν ἀπιέτω εἰς τὴν αὐτοῦ χρεῖαν μετὰ βουλῆς τοῦ προεστῶτος ἢ τοῦ ἐκκλησιάρχου. Μὴ εὐρισκομένου δὲ αὐτοῦ ἐν τῇ ἐπιούσῃ ἀγρυπνία, μηδὲν λαμβανέτω ἀρκετὸν γὰρ αὐτῷ ἢ προλαβοῦσα ἐβδομάς ὅλη τοῦ διοικῆσαι τὰς δουλείας αὐτοῦ, καὶ τοῦτο, εἰ δυνατόν, ἅπαξ τοῦ μηνός.

“Οἱ δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐξερχόμενοι καὶ οἱ ἐν αὐτῇ καθεζόμενοι, εἰ μὲν μετὰ βουλῆς καὶ εὐχῆς τοῦ προεστῶτος τοῦτο ποιοῦσι, λαμβανέτωσαν τὰς χρεῖας αὐτῶν, εἰ δὲ ἀβουλήτως, ἐξ ἰδιορρυθμίας, ἐξηλθον, ὑποστρέφοντες μὴ δεχέσθωσαν.

¹⁾ Κείρων μοναχάς.

²⁾ Ἐξομολογῶν.

³⁾ Ἡ ἐν τῇ Λαύρᾳ Ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου.

⁴⁾ Αὐτόθι, § 32.

“Ὅστις δέ, προνοία Θεοῦ καὶ κρίσει Πατριάρχου, προβληθῇ ἢ μητροπολίτης ἢ ἐπίσκοπος ἢ ἡγούμενος εἰς ἕτερον μοναστήριον, εἴτε ἐν οἰωδήποτε βαθμῷ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ¹⁾, μὴ ἔχειν ἐξουσίαν τῶν ἐν τῇ Λαύρᾳ καὶ τῷ μετοχείῳ κελλίων αὐτοῦ ἔτι, ἢ ὅπως πωλεῖν αὐτά, ἢ χαρίζειν, ἀλλ’ εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἀγίας μονῆς καὶ ἄλλοις ἀξίοις καὶ χρῆζουσιν ἀδελφοῖς παρὰ τοῦ ἡγουμένου παρέχεσθαι. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν τελευτώντων ὀφείλει τηρεῖσθαι, καί, ἄνευ γνώμης καὶ θελήσεως τοῦ ἡγουμένου, μὴ ἔχειν τινὰ ἐξουσίαν καταλιπεῖν τῷ αὐτοῦ μαθητῇ τὸ ἴδιον κελλίον.

“Παροξυσμὸς δὲ ἂν γένηται μεταξύ τινων ἀδελφῶν καὶ τοσοῦτον κατισχύσειεν ἢ κακία, ὥστε ἀλλήλους τύψαι καὶ χεῖρας ἐπιβαλεῖν, τούτους, ἂν οὐκ εἰρηνεύωσι καὶ ὧσιν ἐν ἀγάπῃ, τῆς μονῆς, ὡς ταραχοποιοὺς καὶ τῆς ἐντολῆς τοῦ Χριστοῦ ἀλλοτρίους, διώκεσθαι· δοῦλον γὰρ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ὡς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος.

“Ὅστις δὲ εὐρεθῇ ἐκ τῶν ἀδελφῶν μεθύων καὶ ὑβρίζων τινά, ἢ προπηλακίζων, ἢ ἐταιρείας καὶ συντροφίας ποιῶν, ἢ διορθοῦσθω ἢ διωκέσθω. Καὶ τῆς διακονίας ὡσαύτως. Ὁ εὐρισκόμενος κλέπτων, παυέσθω τῆς διακονίας, ἐπιτιμίαν λαμβάνων εἰς διόρθωσιν καὶ μετάνοιαν καὶ τοῦ ἰδίου κελλίου μὴ ἐξιέτω, εἰ μὴ ἐν ταῖς ὠρισμέναις ὥραις τῶν συνάξεων καὶ προσευχῶν.

“Τοὺς δὲ ἡσυχάσαι θέλοντας καὶ μήτε ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ προσέρχεσθαι, μήτε πάλιν τελείως ἐγκλεισθῆναι καταδεχομένους, βουλόμεθα, ἐν ταῖς ἀγρυπνίαις καὶ μόνον, τοῖς λοιποῖς συνεισέρχεσθαι. Ἐν δὲ ταῖς πόλεσι καὶ κώμαις καὶ μνήμαϊς ἀγίων καὶ λοιπαῖς προόδοις παντάπασι εἶργεσθαι· ἡσυχία γὰρ ἔργῳ μᾶλλον ἢ λόγῳ ὠφελῆσαι δύναται.

“Τοὺς δ’ ἔξωθεν ἐρχομένους ξένους, εἰ μὲν ἀρχὴν βού-

¹⁾ Τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως.

λονταί τινες (ἐν) λαύρα βαλεῖν, ἐν ἑπτὰ ἡμέραις αὐτοὺς ὑποδεξάμενοι ἀναπαύσωμεν. Εἰ δὲ τῶν ἐν τῇ πόλει καθεζομένων ὑπάρχοιεν, ἢ τῶν εἰς προσκύνησιν παραβαλλόντων, ἀρκεῖ αὐτοῖς καὶ τῶν τριῶν ἡμερῶν ἢ ἀνάψυξις διὰ τὸ πλῆθος τῶν καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐρχομένων πτωχῶν.

“Ἐπεὶ δὲ φθορόποιοι δαίμονες ἐν ταῖς προχειρίσει τῶν ἡγουμένων εἰώθασι διχονοίας καὶ στάσεις ἀναρρίπτειν τῶν δύο γλωσσῶν, μεταξὺ Ρωμαίων τε, φημί, καὶ Σύρων, ἐκ μέσου τὸ σκάνδαλον ἐξελαύνοντες, διοριζόμεθα μηδένα τῶν Σύρων, ἀπὸ γε τοῦ νῦν, τῆς ἡγουμένου ἐπιβαίνειν ἀρχῆς, οἰκονόμους δὲ καὶ δοχειαρίους καὶ εἰς τὰς λοιπὰς διακονίας προτιμᾶσθαι τοὺς Σύρους καὶ διαταττόμεθα καὶ ἀποδεχόμεθα, ὡς ἀνυστικωτέρους ὄντας καὶ δραστικούς ἐν τοῖς πατράσιν αὐτῶν.....” ¹⁾.

9.

Καθιδρύματα τοῦ Ἀγίου Σάβα

Ὁ ζῆλος τοῦ ἁγίου Σάβα δὲν περιορίσθη εἰς ἴδρυσιν τῆς φερωνύμου Μεγίστης Λαύρας. Ὁ πόθος αὐτοῦ, ἵνα δοξάζεται τὸ πανύμνητον τοῦ Θεοῦ ὄνομα καὶ ἵνα καθοσιώσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ καρδίας διὰ τοῦ μοναχικοῦ βίου, παρώρμησεν, ὅπως ιδρύσῃ διάφορα ιδρύματα. Ἐκ τούτων τινὰ μὲν ιδρύθησαν παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἀγίου Σάβα, τινὰ δὲ παρὰ μαθητῶν αὐτοῦ.

1.

Αἱ ὑπὸ τοῦ Ἀγίου Σάβα ιδρυθεῖσαι

α)

Καστελλίου Μοναστήριον

Τὸ “Καστελλίου Κοινόβιον” ιδρύθη τῷ 492. Ὁ ἅγιος Σάβας εἵλκετο μυστηριωδῶς πρὸς τὸν τόπον τοῦτον. Ἦν

¹⁾ Πρβλ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἀρχιμανδρίτου, «Αἱ Διατάξεις τοῦ Ἀγίου Σάβα», ἐν «Ἐκκλησιαστ. Φάρος» Τεύχος ΡΟΒ—ΡΟΔ', 1921, σελ. 139—

δὲ οὗτος φοβερός τε καὶ ἄβατος διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῷ ἐμφωλευόντων δαιμόνων ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οὐδεὶς ἐτόλμα, ἵνα προσεγγίσῃ πρὸς αὐτόν. Ὁ σεβάσμιος πρεσβύτης, ἔχων τὸν Ὑψιστον καταφυγὴν καὶ τὸν τόπον ἐπιρράνας ἐκ τοῦ ἐλαίου τοῦ τιμίου Σταυροῦ, ἔμεινεν ἐν αὐτῷ τὰς ἡμέρας τῆς Τεσσαρακοστῆς. Οὕτω δὲ διὰ τῶν ἀπαύστων θείων δοξολογιῶν ἡμερώθη ὁ τόπος. Ἐν τῷ βουνῷ δὲ τούτῳ πολλὰς ὑπέμεινε παρὰ τῶν δαιμόνων θλίψεις, ἡθέλησε δέ, ἵνα ἀναχωρήσῃ δειλιάσας ὡς ἄνθρωπος. Ἄλλ' ἐνθαρρυνθεὶς ἄνωθεν ἔμεινεν, ἡδυνήθη δὲ διὰ πίστεως καὶ ὑπομονῆς, ὅπως ὑπερισχύσῃ τῆς τῶν δαιμόνων θρασύτητος. Ἐν ᾧ δὲ διετέλει προσευχόμενος καὶ νηστεύων, περὶ τὰ τέλη τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, ἡγρούπνει δὲ καὶ ἐδέετο τοῦ Θεοῦ, ἵνα ὁ τόπος καθαρισθῇ ἀπὸ τῶν ἐμφωλευόντων ἀκαθάρτων πνευμάτων, ἡρξάντο αἴφνης οἱ δαίμονες ταρασσόμενοι καὶ λαμβάνοντες διαφόρων θηρίων μορφὰς καὶ ἐρπετῶν, ὅπως πτοήσωσιν αὐτόν. Μὴ ἰσχύσαντες δέ, τοῦ Ἀγίου προσκαρτεροῦντος τῇ προσευχῇ, ἀπῆλθον κράζοντες ἀνθρωπίνῃ φωνῇ. “Ὡ βία ἀπὸ σοῦ Σάβα, οὐκ ἄρκεῖ σοι ὁ χεῖμαρρος, ὁ πολισθεὶς ὑπὸ σοῦ, ἀλλὰ καὶ (εἰς) τὸν τόπον ἡμῶν ἐπέβης· ἰδοὺ ὑποχωροῦμεν τῶν ἰδίων ἡμῶν ἀντιστῆναι γάρ σοι οὐ δυνάμεθα, ἔχοντι τὸν Θεὸν ὑπέρμαχον”. Ἀπῆλθον δὲ ὁμοθυμαδὸν ἐν αὐτῷ τῷ μεσονυκτίῳ, ὡς πλῆθος κοράκων φαινόμενοι, μετὰ πατάγου καὶ κρότου. Οἱ περὶ τὸ ὄρος ἐκεῖνο ποιμένες, ἀκούσαντες τὰς φωνὰς ταύτας καὶ φοβηθέντες, ἔλεγον, ὅτι ἅγιοι ἄνδρες μένουσιν ἐν Καστελίῳ καὶ ὅτι ἐφυγάδευσαν τὰ δαιμόνια. Γενομένης δὲ πρωίας ἀνέβησαν εἰς Καστέλλιον καὶ εὐρόντες τὸν Ἅγιον μονώτατον, διηγῆσαντο αὐτῷ ὅσα εἶδον καὶ ἤκουσαν ἐν καιρῷ νυκτός. Ὁ Ἅγιος, ἐνθαρρύνας αὐτούς, ἀπέλυσεν.

145; Καλλίστου, Ἀρχιμανδρίτου, Διευθυντοῦ τῆς «Νέας Σιών», Ἱστορικὴ διαμόρφωσις τοῦ Τυπικοῦ τῆς Ἐκκλησίας, Τεύχος ΙΔ'—Τόμος ΙΖ'. Ἀπρίλιος καὶ ἐξ. 1922 σελ. 157.

Πληρωθεισῶν δὲ τῶν τῆς νηστείας ἡμερῶν ἦλθεν εἰς τὴν Λαύραν καὶ ἐορτάσας τὸ Πάσχα ἦλθεν εἰς Καστέλλιον μετὰ τινων πατέρων (492) καὶ ἤρξατο, ἵνα ἀνακαθαίρῃ τὸν τόπον καὶ κτίξῃ κελλία ἐκ τῆς εὐρεθείσης ὕλης. Ἐν ᾧ δὲ ἐγίνετο ἡ ἀνακάθαρσις αὕτη εὐρέθη αἰθουσα μεγάλη ἐκ λίθων θαυμαστῶν, ἣν καθαρίσας μετέτρεψεν εἰς ἐκκλησίαν. Ἐσκέφθη δέ, ἵνα ἰδρύσῃ ἐνταῦθα κοινόβιον. Ἐν ᾧ δὲ εἰργάζετο μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἐστερήθη τροφίμων. Ἀποκαλυφθείσης διὰ νυκτερινῆς ὁράσεως τῷ ἀββᾷ Μαρκιανῷ, κοινοβιαρχοῦντι περὶ τὴν Βηθλεέμ, τῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ εὐρίσκετο ὁ ἅγιος Σάβας, οὗτος, φορτώσας τὰ τοῦ κοινοβίου ὑποζύγια διάφορα τρόφιμα, ἀπέστειλεν εἰς Καστέλλιον μετὰ ἀδελφῶν, ἅπερ εὐγνωμόνως ἐδέξατο ὁ Ἅγιος. Ταχέως δὲ συμπληρώσας τὴν τοῦ κοινοβίου οἰκοδομὴν κατόπισε τὸν τόπον καὶ ἔταξε διοικητὴν αὐτοῦ Παῦλόν τινα, ἀρχαῖον ἀναχωρητὴν σὺν τῷ αὐτοῦ μαθητῇ Θεοδώρῳ. Τοῦ Παύλου ἀποθανόντος μετ' ὀλίγον, ἡ ἀρχὴ ἔμεινεν ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Θεοδώρου μόνου. Τοῦτον δὲ διεδέξατο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Σέργιος καὶ ὁ θεῖος Παῦλος, πρὶν ἢ προχειρισθῇ ὁ μὲν πρῶτος Ἀμαθιούντων ἐν τῇ πέραν τοῦ Ἰορδάνου κοιλάδι ἐπίσκοπος, ὁ δὲ δεύτερος Αἰλᾶς ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου κόλπου (Ἄκαπα). Καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπεσκέψατο τὴν μονὴν ὁ Ἰωάννης Μόσχος ἡγούμενος Καστελλίου ἦν ὁ Ἀγαθόνικος ¹⁾. Ἐκ δὲ τοῦ βίου Στεφάνου Σαβαΐτου τοῦ Θαυματουργοῦ ἐξάγεται, ὅτι τὸ κοινόβιον τοῦτο ὑφίστατο κατὰ τὸν ἔνατον αἰῶνα ²⁾.

Τὸ Καστελλίου κοινόβιον κεῖται βορειανατολικῶς τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάβα, εἰς ἀπόστασιν δύο περιπυ ὥρων, ταυτίζεται δὲ πρὸς τὸ καθ' ἡμᾶς Χίρπετ Μίριτ, ὀπισθεν τοῦ Τζέπελ Μουντάρ. Ἡ λέξις Καστέλλιον ἐκ τοῦ λατινικοῦ Castellum (μικρὸν φρούριον), ὑποδηλοῖ τὴν ὑπαρξιν ἐνταῦθα τὸ πάλαι φρούριον. Ἐνταῦθα ἦν τὸ φρούριον “Ὑρκα-

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 88, κεφ. 167, σελ. 3033.

²⁾ Acta Sanctorum, Τόμ. Γ', Ἰούλιος, ἀρ. 83 καὶ 131.

νία" 1). Ὁ βουνὸς οὗτος εἶνε μικρότερος τοῦ Μουντάρ, κεῖται δὲ τριακόσια μέτρα ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς Μεσογείου καὶ ἑπτακόσια μέτρα τῆς ἐπιφανείας τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης, ἀφ' ἧς ἀφίσταται διὰ μικρᾶς πεδιάδος καὶ διὰ τῶν λόφων Ρὰς Φέσχα. Εἶνε δὲ μεμονωμένος καὶ ἀπόκρημνος. Τὸ ἔδαφος εἶνε ἡφαιστειογενές, ὑπάρχουσι δὲ ἔχνη χαλκοῦ, σιδήρου, θείου καὶ ἀσφάλτου. Τὸ φρούριον Ὑρκανία ἀνηγέρθη ἐπὶ τῶν Μακκαβαίων μετὰ τοῦ φρουρίου Ἀλεξανδρείου, Μαχαιροῦντος καὶ Μασάδας. Ἡρώδης ὁ Μέγας κατέστησεν αὐτὸ εἰρκτὴν, ἐν ἣ ἐνέκλειε καὶ ἐφόνευε κρυφίως πάντα, ὃν ἐφοβεῖτο 2). Ἐθαψε δ' ἐν αὐτῷ ἀσήμως τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀντίπατρον 3). Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πομπηίου ὁ στρατηγὸς Γαβίνιος κατέσκαψεν αὐτό. Πάντως ὁ Ἡρώδης κατεσκεύασε τὸ ὕδραγωγεῖον, οὗτινος σφύζονται ἔχνη, δι' οὗ εἰσήγετο ὕδωρ καὶ ἐναπεταμίευτο ἐν εὐρείαις δεξαμεναῖς. Ἐνταῦθα σφύζονται ἐρείπια πολλὰ κελλίων, ἐκκλησίας, δεξαμενῶν καὶ τοίχων. Ἐν δὲ σπηλαίῳ, κατὰ τὴν μεσημβρινὴν τοῦ βουνοῦ πλευρὰν εὐρίσκονται ὅσῃ τῶν ἐν Καστελλίῳ βιωσάντων πατέρων. Τὸ Καστέλλιον ἐθεωρεῖτο πάντοτε παρὰ τῶν Ἀγιοσαβιτῶν πατέρων παράρτημα τῆς Λαύρας, μένουσι δ' ἐνταῦθα διαρκῶς εἰς ἡ δύο Ἀγιοσαβῖται. Τὸ μέρος τοῦτο ἡγοράσθη πρό τινων ἐτῶν παρὰ τῶν ἡμετέρων.

β)

Δοκίμων Κονόβιον

Τὸ "Κοινόβιον Δοκίμων" ἐκτίσθη τῷ 493 πρὸς βορρᾶν τῆς Μεγίστης Λαύρας, ἐν ᾧ κατηρτίζοντο οἱ μέλλοντες, ἵνα δοθῶσιν εἰς τὸν ἐρημιτικὸν βίον ὑπὸ ἀνδρας πεπειραμένους καὶ ἐγνωσμένης ἱκανότητος ὥσπερ ἄνθος προη-

1) Revue Biblique, 1897, σελ. 462.

2) Ἰωσήπου Ἀρχαιολ. ιε'. 10, 4.

3) Αὐτ. ιε'. 7.

γεῖται καρποφορίας, οὕτως ὁ κοινοβιακὸς βίος τοῦ ἀναχωρητικοῦ. Ἐν ᾧ δὲ ἐκτίζετο τὸ κοινόβιον ὁ Ἰωάννης Κολωνίας ὁ Ἡσυχαστής, ξενοδόχος ὢν, ἐμαγεύερε τροφήν ὑπὲρ τῶν ἐργατῶν καὶ βαστάζων τὰ παρασκευαζόμενα μετ' ἄλλων χρειωδῶν ἐκόμιζεν αὐτοῖς, οὕσι δέκα στάδια μακρὰν τοῦ ξενοδοχείου ¹⁾.

γ)

Γαδάρων Κοινόβιον

Τὸ “Γαδάρων Κοινόβιον” ιδρύθη τῷ 503 ὑπὸ τοῦ ἁγίου Σάβα, πρὸς νότον τῆς Τιβεριάδος λίμνης, ὅτε, ἕνεκα τῆς κακεντρεχείας ἐνίων τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ κατηγόρων ἐπὶ τῇ συστάσει τοῦ Καστελλίου, ἠναγκάσθη, ἵνα ἀπέλθῃ πρὸς τὰ μέρη τῆς Σκυθοπόλεως καὶ διατρίψῃ ἐν τόπῳ ἐρήμῳ, παρὰ τὸν λεγόμενον ποταμὸν Γαδάρων, ἐν σπηλαίῳ, ἐν ᾧ συνειθίζεν, ἵνα καταφεύγῃ πελώριος λέων. Τὴν τοῦ κοινοβίου δαπάνην κατέβαλε πλούσιός τις νεανίας Βασίλειος, ἐκ Σκυθοπόλεως καταγόμενος. Ὁ ἅγιος Σάβας, διατρίψας ἐν αὐτῷ ἔτη πέντε, ἐπανέκαμψε τῷ 508 εἰς τὴν λαύραν αὐτοῦ. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀγίου, τῶν μοναχῶν διασκορπισθέντων ἢ τελευτησάντων, τὸ σπήλαιον, μετατραπὲν εἰς ἐκκλησίαν, ἀπέβη κληρονομία Εὐμαθίου τινὸς Ἰσαύρου, ὅστις κτίσας μέγα μοναστήριον ἐγένετο ἡγούμενος αὐτοῦ. Τὸν Εὐμάθιον διεδέξατο ὁ Ταράσιος, ὅστις ἔζη ἔτι τῷ 556, ὅτε Κύριλλος ὁ Σκυθοπολίτης ἔγραφε τὸν βίον τοῦ ἁγίου Σάβα. Τὰ Γάδαρα ἦσαν πόλις τῆς Δεκαπόλεως, γνωστὰ τὰ νῦν ὑπὸ τὸ ὄνομα Μκέϊς, πρὸς νότον τῆς Τιβεριάδος, ἀπέναντι Σκυθοπόλεως (Βεϊσάν), πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

δ)

Νικοπόλεως Κοινόβιον

Τὸ “Κοινόβιον Νικοπόλεως” ιδρύθη τῷ 508. Ὁ ἅγιος

¹⁾ Κλεόπα Κοικυλίδου, Βίοι τῶν Παλαιστινῶν Ἀγίων, Ἱερουσαλὴμ 1907, σελ. 18.

Σάβας, ἐλθὼν ἐκ τοῦ Κοινοβίου τῶν Γαδάρων, ἔνθα πολλοὶ ἦσαν οἱ συρρεύσαντες, εὗρε τοὺς κατ' αὐτοῦ ἀνελθόντας εἰς ἐξήκοντα, ἡδημόνει δὲ καὶ ἔκλαιεν ἐπὶ τούτῳ, θαυμάζων πῶς ἡ μοχθηρία στάδιον εὗρίσκει δράσεως καὶ ἐνεργείας εὐχερῶς, ἀντέτασσε δὲ κατὰ τῆς ἐκείνων ὀργῆς μακροθυμίαν καὶ κατὰ τοῦ μίσους ἀγάπην. Βλέπων ὁμως αὐτοὺς ἐνισχυομένους ἐν τῇ πονηρίᾳ καὶ ἀμετατρέπτους φεύγει εἰς τὰ μέρη Σκυθοπόλεως καὶ μένει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ὑπὸ κερατέαν. Τοῦ δὲ τοῦ τόπου ἐπιτρόπου, κτίσαντος κελλίον ὑπὲρ αὐτοῦ, τοῦτο ταχέως μετετρέπη εἰς κοινόβιον. Ἀναγκασθεὶς ὁμως παρὰ τοῦ Πατριάρχου Ἡλίου, ἵνα ἐπανακάμψῃ εἰς τὴν Λαύραν αὐτοῦ, κατέλιπεν ἡγούμενον τοῦ κοινοβίου ἕνα τῶν μαθητῶν Σευηριανὸν καλούμενον. Τοῦτον διεδέξατο ὁ Δόμνος καὶ τοῦτον ὁ Σαβάρων, ὅστις, ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ Σκυθοπολίτου, ἀφίκετο εἰς βαθὺ γῆρας. Ἡ Νικόπολις καλεῖται τὰ νῦν Ἀμοᾶς καὶ εἶνε, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἡ τοῦ Εὐαγγελίου Ἑμμαούς.

ε)

Ἡ Νέα Λαύρα

Ἡ “Νέα Λαύρα” ἔκειτο ἐν χαράδρᾳ παρὰ τὴν Θεκωὲ καὶ ιδρύθη τῷ 508 ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς μονῆς τοῦ Ρωμανοῦ, καταστραφείσης τῷ 484. Εἶδομεν πῶς ὁ ἅγιος Σάβας ἀπῆλθεν εἰς τὰ μέρη Νικοπόλεως. Τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ ἐπωφελοῦμενοι οἱ κατ' αὐτοῦ ἐξεγεγνηθέντες ἐξήκοντα τὸν ἀριθμὸν προσῆλθον τῷ Πατριάρχῃ Ἡλίᾳ καὶ ἡτοῦντο ἡγούμενον, λέγοντες, ὅτι ἐγένετο λεοντόβρωτος, περιερχόμενος τὴν περὶ τὴν Νεκρὰν θάλασσαν ἔρημον. Ὁ ἅγιος Σάβας, ἐλθὼν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐκ τοῦ περὶ τὴν Νικόπολιν κοινοβίου μετὰ τινων ἀδελφῶν, ἵνα παραστῇ, κατὰ τὴν τῶν ἡγούμενῶν συνήθειαν, ἐν τῇ ἐορτῇ τῶν ἐγκαινίων, προσέρχεται τῷ Πατριάρχῃ Ἡλίᾳ, ὅστις ἐχάρη σφόδρα ἰδὼν αὐτόν, ἄκοντα δὲ ἔπεισεν, ἵνα ἐπανακάμψῃ εἰς τὴν Λαύραν αὐτοῦ,

δους αὐτῷ ἐπιστολὴν, ἧς ἐγένετο μνεῖα προηγουμένως. Σάβας ὁ Ἅγιος, λαβὼν αὐτήν, κατέρχεται εἰς τὴν Λαύραν, ἀναγνωσθεΐσης δ' αὐτῆς ἐπ' ἐκκλησίας, οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ καταστρέψαντες τὸν πύργον αὐτοῦ, ἦλθον εἰς τὴν λαύραν Σουκᾶ καὶ παρεκάλεσαν, ἵνα γένωνται δεκτοὶ ἐν αὐτῷ. Ὁ τότε ἡγούμενος αὐτῆς Ἀκυλῖνος δὲν ἐδέξατο αὐτούς. Τότε οὗτοι, ἐλθόντες εἰς τὸν κατὰ νότον Θεκῶων χεῖμαρρον, ἔκτισαν ἑαυτοῖς κελλίον καὶ ἐκάλεσαν τὸν τόπον "Νέαν Λαύραν".

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου ὁ Ἅγιος Σάβας, μαθὼν τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἔμενον οἱ λειποτακτήσαντες μαθηταὶ αὐτοῦ, λαβὼν τὰ χρειώδη ἦλθε πρὸς αὐτούς, ἔκτισεν ἀρτοποιεῖον καὶ ἐκκλησίαν καὶ τάξας ἡγούμενον τὸν ἐξ Ἑλλάδος ἀναχωρητὴν Ἰωάννην, χαρίσματι πεπροικισμένον προφητικῷ, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ἰδίαν Λαύραν μετὰ πεντάμηνον ἀπουσίαν. Τούτου δ' ἀποθανόντος (508-515), οἱ τῆς Νέας Λαύρας πατέρες ἐξελέξαντο, τῇ ὑποδείξει τοῦ ἁγίου Σάβα, ἡγούμενον τὸν Παῦλον, ἄνδρα διαπρέποντα ἐν ταῖς κατὰ Θεὸν ἀρεταῖς, ἀπλούστατον δὲ καὶ ἀκτήμονα. Οὗτος, κυβερνήσας τὴν λαύραν ἐπὶ ἑξ μῆνας ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀραβίαν. Οἱ τῆς λαύρας τότε πατέρες ἡγγειλαν τὴν τοῦ Παύλου φυγὴν τῷ ἁγίῳ Σάβα, πολλὰ δὲ παρακαλέσαντες ἔλαβον ἡγούμενον τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Ἀγαπητόν. Οὗτος εὗρεν ἐν τῇ λαύρᾳ τέσσαρας μοναχοὺς, οὓς ἐδέξατο ὁ ἀπλούστατος Παῦλος, μὴ ἐπιστάμενος τὰ κατ' αὐτούς, οἵτινες ἐψιθύριζον ἐν κρυπτῷ τὰ Ὠριγένεια δόγματα, ὧν πρῶτος ἦν Παλαιστῖνός τις, καλούμενος Νόννος, ὅστις προσποιούμενος, ὅτι χριστιανίζει καὶ εὐλάβειαν ἐνδεικνύμενος ἐφρόνει τὰ τῶν ἐθνικῶν καὶ Ἰουδαίων καὶ Μανιχαίων δόγματα καὶ τὰ ὑπὸ Ὠριγένους, Εὐαγρίου καὶ Διδύμου περὶ προϋπάρξεως μυθολογούμενα.

Ὁ Ἀγαπητός, φοβούμενος μήπως ἡ τῆς αἰρέσεως λύμη διαδοθῇ ἐν τῇ λαύρᾳ, ζητήσας τὴν γνώμην τοῦ Πατριάρχου Ἡλίας ἀπήλασεν αὐτούς, οἵτινες διασπαρέντες ἐν τῇ

πεδιάδι διέδιδον τὰς δοξασίας αὐτῶν. Παρελθόντος δὲ χρόνου τινὸς οἱ περὶ τὸν Νόννον, ἐλθόντες παρὰ τῷ Πατριάρχει Ἰωάννῃ, παρεκάλουν, ἵνα ἐπιτραπῇ αὐτοῖς, ὅπως μένωσιν ἐν τῇ Νέᾳ Λαύρᾳ. Ἄλλ' οὗτος, μεταπεμφάμενος τὸν τε ἅγιον Σάβαν καὶ τὸν Ἀγαπητὸν, ἠρώτησεν αὐτοὺς ἂν εἶνε δυνατόν, ἵνα γένωνται δεκτοί. Τοῦ δὲ Ἀγαπητοῦ εἰπόντος, ὅτι οὗτοι ἀνακινοῦσι τὰ Ὠριγένεια δόγματα ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἐν τῇ Λαύρᾳ καὶ ὅτι προτιμᾷ, ἵνα ἀπέλθῃ ἢ δεχθῇ αὐτούς, ὁ Πατριάρχης ἀπέκρουσε τὴν αἴτησιν αὐτῶν καὶ οὕτως ἐπανῆλθον πάλιν εἰς τὴν πεδιάδα. Τὸν Ἀγαπητὸν ἐπὶ πενταετίαν καλῶς κυβερνήσαντα καὶ τελευτήσαντα (516-521) διεδέξατο ὁ Μάμας. Οἱ περὶ τὸν Νόννον, ἀκούσαντες τὴν τοῦ Ἀγαπητοῦ τελευτὴν καὶ τὴν τοῦ Μάμαντος ἐκλογὴν, ἔρχονται πρὸς αὐτὸν καὶ γίνονται κρυφίως δεκτοί. Οὕτω λοιπὸν αἱ τοῦ Ὠριγένους δοξασίαι μετεδίδοντο ἐν τῷ κρυπτῷ, ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ ἅγιος Σάβας. Τῷ 536 ἡγούμενος τῆς λαύρας ἦν Θεόδωρος ὁ Ἀσκιδᾶς, ὅστις μετὰ ἐν ἔτος ἐκλέγεται μητροπολίτης Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας. Τοῦτον διεδέξατο τῷ 537 Θεόδωρός τις, ἀναβάς ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Σκυθοπόλεως τῷ 548. Ἐπὶ δὲ τῆς ἡγουμενίας αὐτοῦ ἤρξαντο ἀναπτυσσόμεναι μεταξὺ Νεολαυριτῶν καὶ Σαβαϊτῶν αἱ Ὠριγενιστικαὶ ἔριδες, αἵτινες κατέστησαν ἀπαισίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὴν μνήμην τῆς Νέας Λαύρας. Τοῦτον διεδέξατο ὁ Μακάριος, πρὶν ἢ ἐπιβῇ τοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων, μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Πέτρου. Ἀλλὰ μὴ ἀναγνωρισθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἐξώσθη, ἐξελέγη δὲ ὁ Ἀλεξανδρείας οἰκονόμος Εὐστόχιος. Ὁ Μακάριος, ἀπὸ τοῦ 554, καὶ οἱ περὶ αὐτὸν Ὠριγενισταὶ ἐξωρίσθησαν, ἀντικατέστησαν δ' αὐτοὺς ἑκατὸν εἴκοσιν ὀρθόδοξοι μοναχοί, ὧν ἐξήκοντα ἐκ τῆς Μεγίστης Λαύρας καὶ ἐξήκοντα ἀπὸ τῶν λοιπῶν τῆς ἐρήμου ὀρθοδόξων μοναστηρίων, ἐν οἷς καὶ Κύριλλος ὁ Σκυθοπολίτης. Ἦν δὲ τότε τῶν νέων τούτων μοναχῶν ἡγούμενος Ἰωάννης ὁ Σχολάριος. Περὶ τὰ τέλη

τοῦ ἔκτου αἰῶνος Ἰωάννης ὁ Μόσχος ὠμίλησεν ἐπὶ μακρὸν μετὰ τοῦ ἡγουμένου αὐτῆς Πολυχρονίου ¹⁾).

στ)

Σπηλαίου Κοινόβιον

Τὸ “Σπηλαίου Κοινόβιον” ιδρύθη τῷ 509. Ἐν χειμάρρῳ, δέκα πέντε ἀπέχοντι στάδια τῆς Μεγίστης Λαύρας, ἐγγὺς τοῦ Καστελλίου πρὸς δυσμάς, κατὰ τὴν βόρειον αὐτοῦ πλευράν, ὑπῆρχε σπήλαιον εὐρύ, ἐν ᾧ κατέφυγεν ὁ ἅγιος Σάβας τῷ 498, ὅτε ὁ Ἐπίσκοπος Κολωνίας Ἰωάννης ὁ Ἑσυχαστὴς δὲν ἐδέχθη παρὰ τοῦ Πατριάρχου Ἡλίου τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα. Ὁ ἅγιος Σάβας ἠγνώνει, ὅτι ὁ Ἰωάννης ἦν ἤδη ἐπίσκοπος καὶ ὅτι ἐδόθη εἰς τὸν ἀναχωρητικὸν βίον, ὅπως ἀποφύγῃ τὴν τύρβην τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων. Ρίψας δὲ ἑαυτὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἔλεγε μετὰ δακρύων. “Ἵνα τί, Κύριε, τοσοῦτόν με ὑπερεΐδες, ὥστε ἀπατηθῆναι καὶ νομίσαι ἄξιον ἱερωσύνης τὸν Ἰωάννην; Καὶ νῦν Δέσποτα φανέρωσόν μοι τὰ κατ’ αὐτόν, ὅτι περιλύπος γέγονεν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου, εἰ τὸ σκεῦος τὸ ὑπ’ ἐμοῦ νομισθὲν ἡγιασμένον καὶ εὐχρηστον καὶ τῆς τοῦ θείου μύρου ὑποδοχῆς ἄξιον, ἄχρηστον ἐνώπιον τῆς σῆς Μεγαλωσύνης καθέστηκεν. Ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε τότε τῷ ἁγίῳ Σάβᾳ τὰ κατ’ αὐτόν ²⁾).

Ἐν τῷ σπηλαίῳ τοῦτο διέμεινεν ὁ Ἅγιος καθ’ ἅπαντα τὸν τῆς νηστείας καιρόν. Τῷ 509, ἐπιστρέψας ἐκ Νικοπόλεως, ἔρχεται ἐνταῦθα μετὰ τὸ Πάσχα μετὰ Θεοδούλου Γελασίου, Παύλου καὶ ἄλλων καὶ μετατρέπει τὸ σπήλαιον εἰς ἐκκλησίαν, κτίζει δὲ κοινόβιον, ὅπερ ἐκλήθη τοῦ Σπηλαίου, καὶ ἀνατίθησι τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ τῷ Παύλῳ, δοὺς αὐτῷ

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 87, κεφ. 5 σελ. 2856. Περὶ τῆς Λαύρας ταύτης ἴδε Εὐαγγέλιο Σχολαστικοῦ, Ἑκκλ. Ἱστορ. ἐκδ. Ὁξφόρδης, σελ. 139, Couret, La Palestine sous les empereurs grecs, σελ. 195.

²⁾ Βίοι τῶν Παλαιστ. Ἀγίων, ἐνθ’ ἀνωτ. σελ. 20.

τρεις ἀδελφούς ἐκ τῆς Λαύρας Γεώργιον, Κήρυκον καὶ Εὐστάθιον. Ὁ Γεώργιος, πεμφθεὶς μετὰ τριάκοντα ἔτη εἰς Αἴγυπτον χάριν ὑποθέσεων τινων, ἀπεδείχθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ζωΐλου (543-551) ἐπίσκοπος Πηλουσίου. Τὸν Παῦλον διεδέξατο ὁ Κήρυκος, τοῦτον δὲ ὁ Εὐστάθιος καὶ τοῦτον ὁ Σέργιος (+ 556) ¹⁾. Μετὰ τοῦ Εὐσταθίου συνωμίλησεν ὁ Ἰωάννης Μόσχος ²⁾, ἐπ' ἴσης δὲ μετ' ἄλλου μοναχοῦ ἡσυχαστοῦ, καλουμένου Ἠλία, ὅστις διεκρίνεται ἐπὶ μεγάλῃ ἀρετῇ ³⁾.

Οἱ τοῦ Σπηλαίου μοναχοί, προσελθόντες τῷ 518 τῷ ἁγίῳ Σάβρα εἶπον, ὅτι θὰ ἀπέλθωσιν ἐλλείψει ὕδατος. “Ἀπόλυσον ἡμᾶς, πάτερ, μεῖναι γὰρ ἐν τῷ σῷ μοναστηρίῳ οὐ δυνάμεθα, ὕδωρ τὸ σύνολον μὴ ἔχοντες”. Ὁ Ἅγιος, ἐπιπλήξας αὐτοὺς καὶ νουθετήσας, εἶπεν, ὅτι πρέπει, ἵνα ὑπομείνωσι μετὰ εὐχαριστίας τὰ ἐπερχόμενα καὶ ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας θὰ πληρωθῶσιν ἅπασαι αἱ δεξαμεναί. Πράγματι δέ, γενομένης ραγδαιοτάτης βροχῆς, ἐπληρώθησαν ἅπασαι αἱ δεξαμεναί, ἐν ᾧ ἐκατέρωθεν τοῦ Σπηλαίου οὐδὲ σταγὼν κατέπεσεν ὕδατος. Κατὰ Κύριλλον τὸν Σκυθοπολίτην, τὸ κοινόβιον τοῦτο ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Κοινοβίου Ἰωάννου τοῦ Σχολαρίου (Τζέπελ Μουντάρ) καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ Καστελλίου (Χίρπετ Μίρτ). Τὰ καθ' ἡμᾶς ἐρείπια Χαττὲρ εἶνε ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ Κοινοβίου τοῦ Σπηλαίου.

ζ)

Ἰωάννου τοῦ Σχολαρίου κοινόβιον

“Τὸ κοινόβιον Ἰωάννου τοῦ Σχολαρίου” ἰδρύθη τῷ 510. Ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοκία, ἵνα ἀπολαύσῃ τῶν πνευ-

¹⁾ Ἐν τῷ Βίῳ τοῦ Ἰωάννου Κολωνίας λέγεται, ὅτι ὁ Εὐστάθιος διεδέξατο τὸν Σέργιον. Βίος Παλ. Ἀγ. ἐνθ' ἀν. σελ. 27. Ἀλλὰ πρόκειται περὶ ἐτέρου Εὐσταθίου τὸν Σέργιον διαδεξαμένου.

²⁾ Migne, P. G. Τόμ. 87, κεφ. 186, σελ. 3061.

³⁾ Αὐτ. κεφ. 52, σελ. 2908.

ματικῶν τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου συνδιαλέξεων, ἔκτισε τῷ 455 πύργον ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὄρους, δεσπόζοντος τῆς ἐρήμου τῆς Ἰουδαίας, κειμένου δὲ τριάκοντα στάδια μακρὰν τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου, ἥτοι περὶ τὰ ἑξ χιλιόμετρα. Ἐνταῦθα δέ, μετὰ τὸ 473, ὁ ἅγιος Σάβας διῆγε βίον ἀναχωρητικὸν καὶ εἶδε καθ' ὕπνους τὸν χεῖμαρρον τῶν Κέδρων, ἔνθα ἔμελλεν, ἵνα βραδύτερον ἐγείρῃ τὴν ἑαυτοῦ Λαύραν. Περὶ τὸ 510 ὁ τῆς Εὐδοκίας πύργος ἐχρησίμευσε κατοικία δύο Νεστοριανῶν μοναχῶν, ἐξωσθέντων ἐκ τῆς Νέας Λαύρας. Ὁ Ἅγιος Σάβας, προσελκύσας αὐτοὺς εἰς τὰς ὀρθοδόξους δοξασίας, ἔκτισεν ἐν τῇ ὑπωρεῖᾳ τοῦ πύργου τούτου μέγα κοινόβιον, οὗτινος τὴν διεύθυνσιν ἐνεχείρισε τῷ μαθητῇ αὐτοῦ Ἰωάννῃ τῷ Σχολαρίῳ, ὅστις ἐκυβέρνησεν αὐτὸ ἐπὶ τριάκοντα πέντε ἔτη (510-545) καὶ ἐπωνομάσθη ἀπ' αὐτοῦ. Τὸ Κοινόβιον τοῦτο ἐπεσκέψατο ὁ Ἰωάννης Μόσχος καὶ συνωμίλησε μετὰ τοῦ ἡγουμένου αὐτοῦ Γρηγορίου ὡς καὶ τοῦ Ἀββᾶ Γεωργίου¹⁾. Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ἔκτου αἰῶνος ἐν τῷ Κοινοβίῳ τούτῳ διέτριβεν ὁ παραιτηθεὶς τῆς Κρατίας-Φλαβιουπόλεως (τὰ νῦν Γκερεδὲ) ἐπίσκοπος Ἀβράμιος, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ὀνωριάδος, ἧς μητρόπολις ἦν ἡ Κλαυδιούπολις. Τὸ Κοινόβιον τοῦτο ἔκειτο ἑξ χιλιόμετρα περίπου μακρὰν τῆς Λαύρας τοῦ Εὐθυμίου, ἥτοι τοῦ Χὰν-ἐλ-Ἀχμαρ, ἐπὶ λόφου ὑψηλοῦ, ἀφ' οὗ κατοπτεύει τις τὴν Νεκρὰν θάλασσαν. Τὸ Κοινόβιον τοῦτο μετὰ τοῦ Σπηλαίου καὶ Καστελλίου ἀπήρτιζεν εἶδος τριγώνου, ἔκειτο δὲ ἐπὶ τῆς μεγαλοπρεποῦς κορυφῆς τοῦ Τζέπελ Μουντάρ, ἔνθα σφύζονται ἐλάχιστα τινα λείψανα τοῦ πύργου τῆς Εὐδοκίας, ἐγγὺς δὲ ἄμορφα ἑρείπια τοῦ Κοινοβίου καὶ μικρᾶς ἐκκλησίας.

η)

Ἑπταστόμου Λαύρα

Ἡ τοῦ “Ἑπταστόμου” λαύρα ἰδρύθη τῷ 512. Μοναχός τις, Ἰάκωβος καλούμενος, ἐκ τῆς Μεγίστης Λαύρας καὶ

¹⁾ Ἐνθ' ἀνωτ. κεφ. 25, 178 σελ. 2869, 3048.

Ἱεροσολυμίτης τὸ γένος, τοῦ ἁγίου Σάβα ἀπελθόντος εἰς τὴν ἔρημον, λαβὼν τινὰς ἤρξατο, ἵνα κτίσῃ παρὰ τὸν ἐπτάστομον λάκκον εὐκτήριον μικρὸν καὶ κελλία, ἵνα ἰδρῦσῃ Λαύραν. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀπῆρσεν εἰς τοὺς Πατέρας τῆς Λαύρας, οἵτινες, πλὴν τῆς ἀπειθείας τοῦ Ἰακώβου, δὲν ἔβλεπον εὐμενῶς τὴν ἰδρυσιν νέας λαύρας ἐγγὺς τῆς ἑαυτῶν. Ὁ ἅγιος Σάβας ἐπανακάμψας ἀπεδοκίμασε τὸ ἔργον. Ἀλλ' ὁ Ἰακώβος παρήκουσεν. Ἀλλ' ἐπληξεν αὐτὸν ἡ θεία τιμωρία, διότι βασανισθεὶς ἐπὶ πολὺ ὑπὸ πυρετοῦ μετενόησε καὶ ἐθεραπεύθη. Ὁ δὲ Πατριάρχης Ἡλίας ἐνετείλατο τὴν καταστροφὴν τῶν οἰκοδομῶν. Ὁ ἅγιος Σάβας, ἀγοράσας μετ' οὐ πολὺ γήπεδόν τι παρὰ τινος Ζανάγωνος καλουμένου, ἀπὸ κώμης Βηταβουδιῶν, ἣτις εἶνε ἡ καθ' ἡμᾶς Ἀποῦ Δίς, οὐ μακρὰν τῆς Βηθανίας, πέντε στάδια (1 χιλιόμε.) μακρὰν πρὸς βορρᾶν τῆς καταστραφείσης οἰκοδομῆς, ἔκτισεν εὐκτήριον καὶ κελλία, κατέστησε δὲ διοικητὰς τοῦ τόπου τοὺς ἐξ Ἑλλάδος δύο ἀδελφοὺς Παῦλον καὶ Ἀνδρέαν. Ἡ τοποθεσία αὕτη εἶνε ἡ καθ' ἡμᾶς Χίρπετ Ζεννακί, συγγενεύουσα πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοκτῆτου ἢ “Χίρπετ Τζίντζις”.

θ)

Ἱερεμίου Λαύρα

Ἡ Λαύρα “Ἱερεμίου” ἰδρύθη τῷ 531 ὑπὸ τοῦ διακόνου Ἱερεμίου, μαθητοῦ τοῦ ἁγίου Σάβα, ὃν συνώδευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ δεύτερον αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν ταξίδιον τῷ 531. Ὁ Ἱερεμίας οὗτος, ὅτε ὁ ἅγιος Σάβας διένειμεν εἰς τὰ ὑπ' αὐτὸν μοναστήρια τὸ χρυσίον, ὅπερ ἐκόμισε μετ' ἑαυτοῦ ἐκ τῆς Βασιλευούσης, λυπηθεὶς ἐπὶ τῇ διανομῇ ταύτῃ, ἀπῆλθεν ἐκ τῆς Μεγίστης Λαύρας καὶ ἐλθὼν κατόκησεν εἰς ἔρημον χεῖμαρρον πρὸς βορρᾶν τοῦ Σπηλαίου πέντε περίπου στάδια. Ὁ πατὴρ Σάβας, ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν καὶ ἰδὼν τὸν τόπον, ἐχάρη σφόδρα, λαβὼν δέ

τινας καὶ πάντα τὰ χρειώδη ὑποδομήσεν ἐν ὀλίγαις ἡμέραις μικρὸν εὐκτήριον καὶ κελλία διάφορα καὶ ἀπέστειλεν ἀδελφούς πρὸς κατοικίαν, ἐπιτρέψας τῷ Ἰερεμῖα, ἵνα διοικῇ αὐτοὺς καὶ παρέδωκε τοὺς κανόνας τῆς Μεγίστης Λαύρας. Ἡ Λαύρα αὕτη ταυτίζεται πρὸς τὸ Χίρπετ Ζαραννίκ.

2.

ΜΟΝΑΙ ΙΔΡΥΘΕΙΣΑΙ ΠΑΡΑ ΜΑΘΗΤΩΝ ΑΥΤΟΥ

α)

Ζάννου Κοινόβιον

Τὸ “Κοινόβιον τοῦ Ζάννου” ιδρύθη τῷ 513. Ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ ὑπῆρχον δύο κατὰ σάρκα ἀδελφοί, Ζάννος καὶ Βενιαμίν, ἐκ τῶν περὶ τὴν Χεβρῶνα ὁρμώμενοι μερῶν, οἵτινες διέπρεπον τὰ μάλιστα ἐπὶ ἀρεταῖς. Τούτοις παρεχώρησε τὸ πρὸς νότον τῆς Λαύρας δέκα πέντε στάδια κελλίον αὐτοῦ, οἵτινες ἵδρυσαν ἐνταῦθα Κοινόβιον, συνέστη δὲ καὶ ἐκκλησία, ἣν ἐγκαινίσας παρέδωκεν αὐτοῖς τοὺς κανόνας τῶν ἄλλων αὐτοῦ κοινοβίων. Τὰ ἐρείπια τοῦ Κοινοβίου τούτου εὕρισκονται ἀναμφιβόλως τρία χιλιόμετρα πρὸς νότον τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάβα.

β)

Φιρμίνου Λαύρα

Ἡ “Φιρμίνου Λαύρα” ἐν Μιχμὰς ἐνεκαίνισθη, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔκτου αἰῶνος, ἐν φάραγγι καλουμένῃ “Οὐάδη ἐν Σουέϊνιτ”, χωριζούσῃ τὴν Τζέπα τῆς Μιχμὰς. Ἡ Φιρμίνου Λαύρα ἀπέστειλεν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον τῷ 536. Ἡ Λαύρα αὕτη περιεπλάκη ἀφρόνως εἰς τὰς Ὠριγενικὰς ἔριδας (537-554). Οἱ ἐν αὐτῇ, ἐρίσαντες πρὸς τοὺς τῆς Νέας Λαύρας, ἀπήρτισαν τὴν αἵρεσιν τῶν Πρωτοκτιστῶν, οἱ δὲ Νεολαυρίται τὴν τῶν

Ἰσοχρίστων. Ὁ τῆς Λαύρας ἡγούμενος Ἰσίδωρος, μεταπεισθεὶς παρὰ τοῦ ἡγουμένου τῆς Μεγίστης Λαύρας Κόνωνος, ἀπεσκοράκισε τὴν αἵρεσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς ἁγίας Σιῶν καὶ συναπῆλθε μετὰ τοῦ Κόνωνος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐν ᾗ ἐπολέμησε τὴν τοῦ Ὠριγένους αἵρεσιν καὶ ἀπέθανε. Διάδοχος τοῦ Ἰσιδώρου ἦν ἴσως Ζώσιμος ὁ Κίλιξ, οὗτινος μνημονεύει Ἰωάννης ὁ Μόσχος, ἐν τῇ αὐτῇ δὲ διηγῆσει γίνεται λόγος περὶ Σαββατίου τῆς Λαύρας Φιρμίνου ¹⁾. Τὰ ἐρεῖπια τῆς Λαύρας ταύτης φέρουσιν ἔτι τὸ ὄνομα Χίρπετ-ἐδ-Δουερ (ἐρεῖπια τοῦ μοναστηρίου).

γ)

Πυργίων Λαύρα

Ἡ τῶν “Πυργίων Λαύρα” ιδρύθη ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ τοῦ ἁγίου Σάβα Ἰακώβου, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔκτου αἰῶνος, ἐν τῇ ἐντεῦθεν τοῦ Ἰορδάνου πεδιάδι. Ἐν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθείσῃ συνόδῳ τῷ 536 ἀντιπρόσωπος αὐτῆς ἦν ὁ ἡγούμενος Δόμνικος ²⁾. Ἰωάννης ὁ Μόσχος ἐν τῷ Λειμῶνι ἀφηγεῖται τὴν ἀφιλοκέρδειαν γέροντός τινος τῆς Λαύρας, ἀρνηθέντος τὴν ἡγουμενίαν ³⁾, τὴν ἄκραν σκληραγωγίαν ἐρημίτου τινος Βαρνάβα, ὅστις προυτίμησεν, ἵνα σαπῇ ὁ ποῦς αὐτοῦ μᾶλλον ἢ νὰ ἐξαγάγῃ τὸν ἐν αὐτῷ ἐμπαγέντα σκόλοπα ⁴⁾, τὴν ἄκραν αὐστηρότητα ἐτέρου, ὅστις γενόμενος ὑδρωπικὸς δὲν ἤθελεν, ἵνα ὀμιλῶσι περὶ θεραπείας ⁵⁾, τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην μοναχοῦ, ὅστις ἦν ἔτοιμος, ἵνα δῶ καὶ ὁ ἔφερεν ἱμάτιον ⁶⁾,

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 87, σελ. 3032.

²⁾ Labbe, Τόμ. ε'. στήλ. 46.

³⁾ Κεφ. 8.

⁴⁾ Κεφ. 10.

⁵⁾ Κεφ. 8.

⁶⁾ Κεφ. 9.

ἀφ' οὗ ἔδωκε τὸν ἕνα μόνον ἄρτον, ὃν εἶχεν. Ὁ αὐτὸς Μόσχος ἤκουσεν ἐν τῇ αὐτῇ Λαύρα, ὅτι μοναχός τις ἡμέλει ἑαυτοῦ καὶ οὐδέποτε ἐπλήρου τὸν τῆς Κυριακῆς κανόνα, μετὰ τινα δὲ χρόνον, ἰδόντες αὐτὸν μετὰ πολλῆς φροντίζοντα περὶ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς προθυμίας, εἶπον αὐτῷ ὅτι καλῶς ποιεῖ οὕτως. Οὗτος δὲ εἶπεν. “Ἄρτι ἔχω ἀποθανεῖν” καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐτελεύτησεν. Ἐπ' ἴσης δὲ ὅτι, τελευτήσαντος ἀδελφοῦ, ὁ οἰκονόμος παρεκάλεσέ τινα, ἵνα κομίσῃ τὰ σκεύη αὐτοῦ εἰς τὸ οἰκονομεῖον. Κατὰ δὲ τὴν μεταφορὰν βλέπει τὸν οἰκονόμον κλαίοντα, ἐρωτηθεὶς δὲ ἀπήντησεν, ὅτι σήμερον τὰ τοῦ ἀδελφοῦ σκεύη βαστάζω καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἄλλοι τὰ ἐμά· μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἐτελεύτησε ¹⁾).

Ἐν τῇ αὐτῇ Λαύρα εἶδε τὸν ἀββᾶν Θεόφιλον, ὀνομαστὸν ἐπὶ ἐξηγητικαῖς γνώσεσι ²⁾, τὸν Θεόδωρον, ὅστις ἐγένετο μετὰ ταῦτα Ρόσσου ἐπίσκοπος τῆς δευτέρας Κιλικίας ³⁾. Ἡ τῶν Πυργίων λαύρα ἦν ἐγγὺς Ἱερικοῦντος, διότι τὸ νεκροταφεῖον αὐτῆς ἐχρησίμευεν εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῆς πόλεως ταύτης. Κατὰ τὸν Πατέρα Φεδερλέν, ἡγούμενον τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ μονῆς τῶν “Λευκῶν Πατέρων” (Pères Blancs), τῆς ἀγίας Ἀννης, ἡ τῶν Πυργίων Λαύρα ἔκειτο νοτειοδυτικῶς τῆς πηγῆς Ἀῖν Χάτζλα, πρὸς ἀνατολὰς τῆς ὁδοῦ, τῆς ἀγούσης ἀπὸ τῆς πηγῆς ταύτης εἰς τὸν ἅγιον Γεράσιμον. “Εὗρομεν, λέγει, ἐνταῦθα ἐπὶ γηπέδου ἐπιπέδου καὶ ὁμαλοῦ μεγάλου κοινοβίου ἐρείπια. Κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν ὀρᾷται δεξαμενὴ εὐρεῖα, κάλλιστα δὲ διακρίνονται πολλῶν κελλίων ἔχνη. Τὸ λοφίδιον, τὸ σχηματιζόμενον ἐκ τῶν ἐρειπίων, εἶνε κεκαλυμμένον ἐκ λειψάνων κεράμων καὶ τινων τεμαχίων ἀρχαίας ὑέλου. Πρὸς δυσμὰς τοῦ κοινοβίου, εἰς ἀπόστασιν διακοσίων βημά-

¹⁾ Κεφ. 5.

²⁾ Κεφ. 40.

³⁾ Κεφ. 100.

των περίπου, εὔρομεν τρεῖς κέλλας διαδεχομένας ἀλλήλας ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον.....ἐκατὸν πεντήκοντα δὲ βήματα βορειοανατολικῶς τοῦ κοινοβίου εἶδομεν σύμπλεγμα δύο κελλῶν” 1).

δ)

Νεελκεραβᾶ Λαύρα

Ἡ Λαύρα τοῦ “Νεελκεραβᾶ” ιδρύθη κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ἔκτου αἰῶνος παρὰ Ἰουλιανοῦ, τοῦ ἐπικαλουμένου Κυρτοῦ, φίλου καὶ μαθητοῦ τοῦ ἀγίου Σάβα, ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ἱεριχοῦντος, ἔκειτο δέ, ὡς λέγεται, ἔνθα εἶνε τὰ ἑρείπια Κεράουα πρὸς βορρᾶν τοῦ Κἄρν Σαρταπέ.

ε)

Καπαρβαριχᾶ Μονή

Ἡ Μονὴ Καπαρβαριχᾶ, πρὸς ἀνατολὰς τῆς Χεβρῶνος, ιδρύθη τῷ 516 ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ τοῦ ἀγίου Σάβα Σευηριανοῦ, εἶνε δὲ ἡ καθ’ ἡμᾶς Πένι Ναῖμ. Παρὰ τῷ Σευηριανῷ κατέφυγεν ὁ ἐπὶ ἑξ μῆνας ἀκουσίως τῆς Νέας Λαύρας κρατήσας Παῦλος καὶ ἐτελεύτησε παρ’ αὐτῷ. Ὁ Ἰωάννης Μόσχος ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἡγουμένου αὐτῆς ἀββᾶ Μηνᾶ 2). Ἀπὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος πολλοὶ ἀναχωρηταὶ ἔζων ἐν ταῖς χαράδραις τῆς Καρπαβαριχᾶ ὑπὸ Πέτρῳ τινί, ἀνδρὶ ὑποκριτῇ, συγκαλύπτοντι ψυχὴν εὐτελῆ καὶ καρδίαν πονηράν, ὃν, καταγγείλας εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν ἀρχὴν ὁ ἱερὸς Ἐπιφάνιος, κατεδίωξε πέραν τοῦ Ἰορδάνου καὶ ἀπέκλεισε τῆς ἐκκλησίας 3). Ὁ ἱερὸς Ἱερώνυμος 4) ποιεῖται μνησίαν τῆς Καπαρβαριχᾶ. “Ἀναστᾶσα (ἡ ὁσία Παῦλα) δ’ ἐντεῦθεν ἀνέβη εἰς Χεβρῶνα.....Ἰδοῦσα δὲ ταῦτα δὲν ἠθέλησεν, ἵνα μεταβῇ εἰς Καριάθ Σεφέρ, κώμην γραμμάτων.....

1) Terre Sainte, 15 Ἰουνίου 1903, σελ. 182.

2) Κεφ. 39 καὶ 159.

3) Migne P. G, Τόμ. 41, Κατὰ αἰρέσεων, σελ. 677.

4) Ὁδοιπορικὰ Ἀγίας Γῆς, σελ. 88, 89.

τὴν ἐπομένην δὲ ἡμέραν, ἀνατείλαντος ἤδη τοῦ ἡλίου, ἔστη ἐπὶ τῆς ὀφρύος τῆς Καφάρ Βαρούχα, ἥτοι πόλεως εὐλογίας”.

3.

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ

Ξενοδόχεϊα δὲ ἔκτισεν ἑξ. 1) Τὸ ἐν τῇ Λαύρα ξενοδοχεῖον πρὸς τὴν τῶν Πατέρων ὑπηρεσίαν. 2) Τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ πύργου Δαβίδ, ἐγγὺς τῆς κολυμβήθρας Βηρσαβεέ, ἀγοράσας τὰς κέλλας τῶν Σπουδαίων μοναχῶν. 3) Ξενοδοχεῖον χάριν τῶν ξένων μοναχῶν, ἀγοράσας τὰ πρὸς βορρᾶν τῶν κελλίων τῶν Σπουδαίων κελλία. 4) Τὸ ἐν Ἱεριχοῦντι ξενοδοχεῖον τῆς Λαύρας σὺν τοῖς αὐτόθι κήποις. 5) Τὸ ξενοδοχεῖον, τὸ ἐγγὺς τοῦ πύργου Δαβίδ, ἀνῆκον τῷ Κοινοβίῳ Καστελλίου. 6) Τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Ἱεριχοῦντος, ἀνῆκον ἐπ’ ἴσης τῷ Κοινοβίῳ τούτῳ.

Γ.

**ΑΠΟ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΑΒΑ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΠΕΡΣΙΚΗΣ ΕΠΙΔΡΟΜΗΣ
(532—614)**

1.

**Ὁριγενισταὶ - Νόννος - Λεόντιος ὁ Βυζάντιος -
Γελάσιος ἡγούμενος - Θεόδωρος Ἀσκιδᾶς**

Ὁ θάνατος τοῦ ἁγίου Σάβα κατέλιπε μέγα καὶ δυσπλήρωτον ἐν Παλαιστίνῃ κενόν, οὐδεὶς δὲ ἀνεφαίνετο ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος αὐτῆς διάδοχος ἀντάξιός αὐτοῦ, λόγῳ σθένους, ἐνεργητικότητος καὶ πολιτικῆς ἐπιδράσεως. Ζῶντος ἔτι αὐτοῦ ἤρξαντο, ἵνα ἀναφαίνωνται αἰρέσεως σπέρματα, μελλούσης, ἵνα ἀνατρέψῃ τὴν ἐν τοῖς μοναστηρίοις κατάστασιν, συνταράξῃ δὲ καὶ τὰ πάντα συγκυκύσῃ. Εἶδομεν ὅτι ὁ ἅγιος Σάβας κατέστησε τῆς Νέας Λαύρας ἡγούμενον τὸν ἐξ Ἑλλάδος Ἰωάννην, πεπρωτισμένον διὰ δόσεως προφητικῆς. Ἐπὶ τῆς ἡγουμενίας τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Παύλου, ἀνδρὸς ἀπλουστάτου τὸν χαρακτῆρα, ἐγένοντο ἐν τῇ Λαύρᾳ ταύτῃ δεκτοὶ τέσσαρες μοναχοὶ ἀγνώστου προελεύσεως, οἵτινες ἐπιθυροῦν κρύφα τὰς τοῦ Ὁριγένους δοξασίας περὶ προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν καὶ περὶ τῆς ἐν διαφοροῖς σώμασιν ἀλληλοδια-

δόχου μετοικήσεως αὐτῶν. Ὁ τοῦ Παύλου διάδοχος Ἀγαπητός, ἀνὴρ κεκτημένος τὴν ἀπαιτουμένην ὀξύδερκειαν καὶ μὴ δυνάμενος, ἵνα ἀπατηθῇ, ἐπιθυμῶν, ἵνα ἀποσκορακίσῃ ἐκ τῆς Λαύρας τὴν αἵρεσιν ταύτην, ἐξέωσεν αὐτούς, τῇ συγκαταθέσει τοῦ Πατριάρχου Ἡλίου, ἔχοντας ἀρχηγὸν τὸν Παλαιστῖνον Νόννον, ὅστις “Χριστιανίζειν προσποιούμενος καὶ εὐλάβειαν ὑποκρινόμενος τὰ τῶν ἀθέων Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων καὶ Μανιχαίων δόγματα ἐφρόνει, τὰ ὑπὸ Ὁριγένους καὶ Εὐαγρίου καὶ Διδύμου περὶ προϋπάρξεως μεμυθολογημένα” ¹⁾, ὑπὸ τὸ πρόσχημα εὐσεβείας, ἐκέκτητο πνεῦμα μοχθηρόν. Θανόντος αὐτοῦ ὁ διαδεξάμενος Μάμας ἐδέξατο αὐτοὺς κρύφα ἐν τῇ Λαύρᾳ.

Ἦδη, κατὰ τὴν δευτέραν εἰς Βασιλεύουσαν ἀποδημίαν αὐτοῦ (531), ὁ ἅγιος Σάβας ἀνεκάλυψεν, ὅτι ὁ συνοδοιπόρος αὐτοῦ Λεόντιος ὁ Βυζάντιος τὰς αἵρετικὰς ἐπρέσβευε τοῦ Ὁριγένους δοξασίας καὶ διέγραψεν αὐτὸν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ²⁾. Τῶν δοξασιῶν τούτων ἔδρα ἦν ἡ Νέα Λαύρα, ἣτις, Σάβα τοῦ Ἁγιασμένου ἐκλιπόντος, ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως. Ἀρχηγοὶ τοῦ κινήματος ἦσαν ὁ Νόννος καὶ ὁ ἐκ Βασιλευούσης ἐπανακάμψας Λεόντιος ὁ Βυζάντιος. Πάντα τὰ μοναστήρια ἐνεστερνίσθησαν τὰς Ὁριγενιστικὰς ιδέας, πλὴν τῆς Μεγίστης Λαύρας, τῆς Λαύρας Σουκᾶ ἢ Παλαιᾶς, ἣν συνεκράτει ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ ὁ ἅγιος Κυριακός, ἡ μονὴ τοῦ ἀββᾶ Θεοδοσίου καὶ τὸ παρὰ τὸν Ἰορδάνην μοναστήριον τῶν Βεσσῶν ἢ Θρακῶν. Λεόντιος ὁ Βυζάντιος, ἐπιθυμῶν, ἵνα καὶ ἡ ἐλάχιστη τοῦ ἁγίου Σάβα ἐκμηδενισθῇ μνήμη, προτρέπει τὸν Νόννον, ἵνα προβῶσιν εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς Μεγίστης Λαύρας ³⁾. Ὁ δεύτερος τοῦ ἁγίου Σάβα διάδοχος, Γελάσιος, βλέπων, ὅτι ἡ τῶν Ὁριγενιστῶν λύμη διεδίδετο

¹⁾ Βίος Ἀγ. Σάβα, κεφ. λστ’.

²⁾ Κεφ. οβ’.

³⁾ Κεφ. πδ’.

πανταχοῦ, αἰτεῖται τὴν περὶ τούτου Ἰωάννου τοῦ Ἑσυχαστοῦ γνώμην καὶ κελεύει, ὅπως ἀναγνωσθῇ ἐπ' ἐκκλησίας τὸ κατὰ τῶν Ὁριγένους δοξασιῶν σύγγραμμα τοῦ ἐπισκόπου Βόστρων Ἀντιπάτρου, τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα “Ἀντίρρησις” ἐν ᾧ ἀνήρει οὗτος σαφῶς καὶ ἐνεργῶς αὐτάς. ¹⁾ Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ταύτης, ταραχθέντες οἱ τῶν δοξασιῶν τούτων ὁπαδοί, ἐτάραπτον τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀρχηγὸς δ' αὐτῶν ἦν διάκονός τις καὶ κανονάρχης Ἀντιοχεύς, καλούμενος Ἰωάννης, ὅστις, ἐκβληθεὶς τοῦ ἱερατείου ὑπὸ τῶν Πατέρων διὰ τὴν αἵρεσιν, συνασπίζεται μετὰ Ἰωάννου τινός, Βροντοδαίμονος καλουμένου, τοῦ Πτολεμαίου καὶ ἄλλων καὶ οὕτως ἤρξαντο, ἵνα διαστρέψωσι τὰς ψυχὰς τῶν ἄλλων.

Οἱ τῆς Λαύρας Πατέρες βλέποντες ταῦτα ἐξέωσαν, κοινῇ ἀποφάσει, αὐτούς, ὄντας περὶ τοὺς τεσσαράκοντα. Οὗτοι δὲ κατέφυγον εἰς τὴν Νέαν Λαύραν παρὰ Νόννῳ καὶ Λεοντίῳ τῷ Βυζαντίῳ, ἐπανακάμψαντι ἐκ Βασιλευούσης, καὶ ἐμμανῶς κατὰ τῶν τοῦ Ἀγίου Σάβα διαδόχων ἔχοντα, καὶ κατεβῶν κατὰ τοῦ Γελασίου καὶ τῶν τῆς Μεγίστης Λαύρας Πατέρων. Ὁ Λεόντιος ἔπεισε πάντας, ἵνα ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Μεγίστης Λαύρας καὶ καταστρέψωσιν αὐτήν, ὅπως μείνῃ ἀκατοίκητος. Καθ' ὁδὸν δὲ ἐπειράθησαν, ἵνα συμπαρασύρωσι καὶ τὴν Μονὴν τοῦ ἀββᾶ Θεοδοσίου, ἧς ἡγούμενος ἦν τότε ὁ Σωφρόνιος. Μηδὲν ὅμως κατορθώσαντες ἀπῆλθον κατησχυμμένοι. Ἐκμανέντες δὲ συλλέγουσιν ὄρυκτῆρας, μοχλοὺς καὶ διάφορα καταστροφῆς ὄργανα, συμπαραλαβόντες δὲ πολλοὺς ἄλλους ἀπῆλθον κατὰ τῆς Μεγίστης Λαύρας. Ἄλλ' ὁ Θεὸς δὲν ἐπέτρεψε τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ βδελυροῦ αὐτῶν σκοποῦ, διότι ἀποπλανηθέντες ἐν τοῖς ὄρεσι μόλις τὴν ἐπομένην ἡμέραν εὐρέθησαν πρὸ τῆς ἐν Βηθλεὲμ μονῆς τοῦ ἀββᾶ Μαρκιανοῦ. Οὕτω δὲ ἄπρακτοι καὶ κατησχυμμένοι ὑπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια ²⁾.

¹⁾ Αὐτόθι.

²⁾ Αὐτόθι.

Κατὰ δὲ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἦλθεν εἰς Ἱερουσαλὴμ ὁ προστάτης Λεοντίου τοῦ Βυζαντίου ἐπίσκοπος Κυζίκου πρὸς συνάντησιν τῶν ἐπισκόπων Ἀντιοχείας Ἐφραίμ καὶ Ἐφέσου Ὑπατίου, οἵτινες ἔμελλον μετὰ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Πέτρου, ἵνα δικάσωσιν ἐν Γάζῃ Παῦλον τὸν Ἀλεξανδρείας, κατηγορούμενον ἐπὶ φόνω ἱερέως (539-542). Πανθέντος δ' αὐτοῦ καὶ ἐκλεγέντος τοῦ Ζωΐλου ἐπισκόπου ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ Μαρνείου ἐν Γάζῃ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πορφυρίου κτισθείσῃ ἐκκλησίᾳ, ὁ Κυζίκου ἐπανακάμπτει εἰς Ἱερουσαλὴμ, οἱ δὲ περὶ τὸν Λεόντιον προσάγουσιν αὐτῷ τοὺς ὑπὸ Γελασίου ἐξοστρακισθέντας Ὠριγενιστάς. Οὗτος δέ, ἀπατηθεὶς ἐκ τῶν τοῦ Λεοντίου λόγων καὶ οὐδὲν γνούς περὶ τῆς αἰρέσεως ταύτης, μεταπέμπεται τὸν ἄββᾶν Γελάσιον καὶ ἀναγκάζει αὐτόν, ἵνα δεχθῇ τοὺς διωχθέντας ἢ ἐκδιώξῃ τοὺς θερμότερους αὐτῶν ἀντιπάλους. Οἱ Πατέρες, εὐρεθέντες ἐν τοιαύτῃ ἀνάγκῃ, συσχεψάμενοι ἀπέπεμψαν ἐκ τῆς Λαύρας Στέφανον καὶ Τιμόθεον καὶ ἄλλους τέσσαρας ἀδελφούς, οἵτινες, τὸν ἐκούσιον ὑπομείναντες διωγμόν, ἀπῆλθον εἰς Ἀντιόχειαν καὶ ἐγνώρισαν τὰ συμβαίνοντα τῷ Πατριάρχῃ Ἐφραίμ ¹⁾).

Ὁ Ἐφραίμ, μαθὼν ἐκ τοῦ ἐμφανισθέντος αὐτῷ ἔργου τοῦ Ἀντιπάτρου τὰς τοῦ Ὠριγένους βλασφημίας, πρὸς δὲ καὶ τὰς βιαιοπραγίας τῶν Ὠριγενιστῶν, ἀναθεματίζει τοὺς Ὠριγενιστάς καὶ τὰς δοξασίας αὐτῶν. Γνωσθέντος τούτου ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἀγανακτήσαντες οἱ περὶ Νόννον, ἐνθαρρυνόμενοι δὲ ὑπὸ Λεοντίου τοῦ Βυζαντίου, μεταβάντος εἰς Βασιλεύουσαν, καὶ ἐκ τῆς προστασίας τοῦ Ἀγκύρας Δομετιανοῦ καὶ τοῦ Καισαρείας Θεοδώρου Ἀσκιδᾶ, ἀπήτησαν παρὰ τοῦ Ἱεροσολύμων Πέτρου, ἵνα διαγράψῃ ἐκ τῶν διπτύχων τὸ ὄνομα τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας. Ὁ Πέτρος, στερούμενος σθένους ἡθικοῦ, μεταπέμπεται κρύφα τοὺς ἡγουμένους τῆς Μεγίστης Λαύρας καὶ τῆς μονῆς τοῦ

¹⁾ Κεφ. πε'.

ἄββα Θεοδοσίου Γελάσιον καὶ Σωφρόνιον, ἵνα συντάξωσιν λίβελλον κατὰ τῶν Ὁριγενιστῶν μετὰ τῆς αἰτήσεως, ὅπως μὴ διαγραφῇ ἐκ τῶν διπτύχων τὸ ὄνομα τοῦ Πατριάρχου Ἐφραίμ. Τὸν λίβελλον τοῦτον ὑπεστήριξεν ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Μηνᾶς, ἰδίᾳ δὲ ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Πάπα Ρώμης Βιγιλίου Πελάγιος, ἀντίπαλος τοῦ Θεοδώρου Ἀσκιδᾶ. Ὁ Πατριάρχης, λαβὼν αὐτόν, ἀπέστειλε τῷ βασιλεῖ καὶ ἡγγεῖλε τὰ ὑπὸ τῶν Ὁριγενιστῶν νεωτερισθέντα. Τῇ ἀξιώσει τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ὁ Πατριάρχης Μηνᾶς συνεκάλεσε σύνοδον (543) ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν ᾗ κατεδικάσθησαν οἱ Ὁριγενισταὶ καὶ αἱ ἀποφάσεις αὐτῆς ὑπεγράφησαν καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Ὁριγενιστῶν Δομετιανοῦ καὶ Θεοδώρου Ἀσκιδᾶ. Ὁ Κύριλλος λέγει περὶ τοῦ Δομετιανοῦ, ὅτι “ὑπογράψας καὶ γνούς τινος τῆς Ὁριγένους κακοδοξίας, λαθόντας καὶ μὴ ὑπογράψαντας, λύπη καὶ ἀδημονία περιπεσὼν, κείρας ἑαυτοῦ τὸν πώγωνα, ἐχώρισεν ἑαυτὸν τῆς καθολικῆς κοινωνίας καὶ οὕτως ὑδροπιόσας ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπέθανεν ἀκοινωνήτος” ¹⁾. Ὁ δὲ βασιλεὺς, μαθὼν τὰ γενόμενα, ἐξέδωκε διάταγμα, καταδικάζον τοὺς Ὁριγενιστάς, ὅπερ ἀπέστειλεν εἰς Ἱερουσαλὴμ.

Τὸ περὶ τούτου βασιλικὸν διάταγμα, πεμφθὲν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐδέξαντο πάντες οἱ τῆς Παλαιστίνης ἐπίσκοποι καὶ οἱ τῆς ἐρήμου ἡγούμενοι, πλὴν τοῦ Ἀβήλης ἐπισκόπου Ἀλεξάνδρου. Τότε οἱ περὶ τὸν Νόννον καὶ Πέτρον, ἀγανακτήσαντες, ἀπέστησαν τῆς καθολικῆς κοινωνίας καὶ ἀπελθόντες ἐκ τῆς Νέας Λαύρας ἔμενον ἐν τῇ πεδιάδι. Τούτου γνωσθέντος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ Καισαρείας Θεόδωρος, πανίσχυρος γενόμενος ἐν τῇ αὐλῇ μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Κυζίκου Εὐσεβίου καὶ Λεοντίου τοῦ Βυζαντίου, ἠπειλήσε τὸν Ἱεροσολύμων Πέτρον, ὅτι θὰ ἐξώσῃ αὐτὸν

¹⁾ Κερ. πε'. ἴδ. καὶ Freppel, Origène, Τόμ. β'. 37, σελ. 437, Fr. Diekamp, Die origenistischen Streitigkeiten im sechsten Jahr hundert und das fünfte allgemeine Concil, Münster in W. 1899, σελ. 90....

τοῦ θρόνου, ἐὰν δὲν ἐπαναγάγῃ αὐτοὺς ἐν τῇ Λαύρᾳ. Τότε οἱ περὶ τὸν Νόννον κατ' εἰσήγησιν Θεοδώρου τοῦ Ἀσκιδᾶ ἔγρυσαν τῷ ἀρχιεπισκόπῳ ταῦτα. “Δυσωποῦμεν τὴν ὑμετέραν ὁσιότητα διὰ τινας μετρίας πληροφορίας θεραπεῦσαι τὰς ἡμετέρας διανοίας, ἐν τῷ ὑμᾶς ἀποφαίνεσθαι καθολικῶς μετὰ πάσης προθυμίας καὶ λέγειν. Λελυμένον ἔστω καὶ λέλυται ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πᾶν γεγονὸς ἀνάθεμα μὴ ἀρέσκον τῷ Θεῷ. Τὴν γὰρ τοιαύτην πληροφορίαν καταδεχόμεθα, εἰ καὶ μὴ τὴν κατάλεπτον ἀκριβειαν ἔχει”. Λαβὼν τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὁ Πέτρος ἠρνεῖτο τὸ κατ' ἀρχάς, ἵνα συναινέσῃ. Φοβούμενος ὅμως τὰς ραδιουργίας τοῦ Ἀσκιδᾶ καὶ θέλων, ἵνα ἐξαγοράσῃ καιρὸν, μεταπέμπεται ἐκ τῆς πεδιάδος τοὺς περὶ Νόννον καὶ λαβὼν αὐτοὺς κατ' ἰδίαν παρέδωκεν αὐτοῖς τὴν αἰτηθεῖσαν πληροφορίαν καὶ οὕτως ὑπέστρεψαν οὗτοι εἰς τὴν Νέαν Λαύραν, μαινόμενοι κατὰ τῶν Πατέρων τῆς Μεγίστης Λαύρας ¹⁾. Ἐνθαρρυνθέντες τότε οἱ Ὠριγενισταὶ ἐκήρυττον δημοσίᾳ καὶ κατ' ἰδίαν τὰς ἀσεβεῖς αὐτῶν δοξασίας, διαφόρους δ' ἐπενόουν κατὰ τῶν τῆς Μεγίστης Λαύρας Πατέρων διωγμούς, ὅσους δὲ ὀρθοδόξους συνήντων ἐν τῇ ἀγίᾳ πόλει μοναχοὺς ἔτυπτον διὰ κοσμικῶν τινων προσληφθέντων καὶ Σαβαΐτας καλοῦντες ἐδίωκον ἐκ τῆς πόλεως.

Τότε οἱ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰορδάνου διαιτώμενοι Θρᾷκες (Βεσσοὶ) μοναχοί, ὑπὸ θείου ἐλαννόμενοι ζήλου, ἦλθον εἰς Ἱερουσαλὴμ πρὸς βοήθειαν τῶν πολεμουμένων Ὀρθοδόξων. Γενομένης δὲ συμπλοκῆς ἐν αὐταῖς ταῖς ἀγυαῖς τῆς πόλεως, οἱ Ὀρθόδοξοι ἀποκρουσθέντες κατέφυγον ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τῆς Μεγίστης Λαύρας, ἐν ᾧ ἐπολιορκούντο ὑπὸ τῶν Ὠριγενιστῶν. Θρᾶξ τις, Θεόδουλος καλούμενος, εὐρὼν πτύον καὶ λαβὼν αὐτὸ μετὰ χειρὸς ἐξέρχεται τοῦ ξενοδοχείου καὶ ἐπιτεθεὶς κατ' αὐτῶν, ὄντων τριακοσίων

¹⁾ Κεφ. πστ'.

περίπου, τρέπει εἰς φυγὴν, πληγεὶς ὁμως ὑπὸ λίθου ἔπεσε καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐτελεύτησε ¹⁾).

Οἱ τῆς Μεγίστης Λαύρας Πατέρες παρεκέλεσαν τότε τὸν ἡγούμενον Γελάσιον, ἵνα μεταβὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγγείλῃ τῷ βασιλεῖ ταῦτα. Οὗτος δὲ ἐδέξατο, ἀπερχόμενος δὲ εἶπεν. “Ἰδοὺ, Πατέρες, κατὰ τὴν αἴτησιν ὑμῶν, ἀνέρχομαι ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὰ ἐν τῇ ὁδῷ συμβησόμενά μοι μὴ εἰδώς. Δυσωπῶ τοίνυν ὑμᾶς, ὥστε τινὰ τῶν Θεοδώρων τῷ Μοψουεστίας προσκειμένων μὴ ἑᾶσαι συμμεῖναι ὑμῖν, αἰρετικῷ αὐτῷ ὄντι· ἐπεὶ περ καὶ ὁ ἐν ἁγίοις πατὴρ ἡμῶν· Σάβας τοῦτον μετὰ τοῦ Ὁριγένους ἐμυσάττετο. Ἐγὼ δὲ σφόδρα μεταμεμέλημαι, καθυπογράψας τῷ γενομένῳ ὑπὸ τῆς ἐρήμου λιβέλλῳ κατ' ἐπιτροπὴν τοῦ Πατριάρχου εἰς τὸ μὴ ἀναθεματισθῆναι αὐτόν· πλὴν ὅτι ὁ Θεὸς τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας κηδόμενος, τὸν μὲν λίβελλον ἀπαράδεκτον ὠκονόμησε γενέσθαι, αὐτὸν δὲ Θεόδωρον ἀναθεματισθῆναι ἡυδόκησε”. Γνωστῆς γενομένης τῷ Ἀσκιδᾷ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει παρουσίας αὐτοῦ, οὗτος ἐνήργησεν, ὅπως εὖρη πανταχοῦ τὰς θύρας κλειστάς. Ὁ Γελάσιος βλέπων, ὅτι οὐδαμοῦ γίνεται δεκτός, φοβούμενος δὲ τὰς μηχανορραφίας αὐτοῦ, ἀνεχώρησεν ἐκ Βυζαντίου, μεταβαίνων εἰς Ἱερουσλήμ. Φθὰς ὁμως εἰς Ἀμόριον ἐτελεύτησε ²⁾).

2.

**Ἄλωσις Λαύρας ἁγίου Σάβα ὑπὸ τῶν Ὁριγενιστῶν -
Κόνων ἡγούμενος - Ἐξωσις Νεολαυριτῶν**

Οἱ τῆς Μεγίστης Λαύρας Πατέρες, μαθόντες τὴν τελευτὴν αὐτοῦ, ἀπῆλθον πάντες εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, ἵνα αἰτήσωνται ἡγούμενον, ἀλλ' ἐξεδιώχθησαν μεθ' ὕβρεων καὶ ὠτισμῶν, οὕτω δὲ ὑπέστρεψαν ἄπρακτοι εἰς τὴν Λαύραν. Ὁ

¹⁾ Αὐτόθι.

²⁾ Κεφ. πγ'.

Πατριάρχης Πέτρος ἦν ἀπρόσιτος τοῖς ὀρθοδόξοις ἐνεκὰ τῶν κυκλούντων αὐτὸν Ὠριγενιστῶν. Σχεδὸν δὲ πάντες οἱ μοναχοὶ ἠνώθησαν μετὰ τῶν Ὠριγενιστῶν, οἱ μὲν ἐνεκὰ ἀνάγκης ἢ δελεαζόμενοι ὑπὸ κολακείας, οἱ δὲ ἀπατῶμενοι ἐξ ἀμαθίας ἢ ἐνεκὰ φόβου. Μόνη δὲ ἡ Μεγίστη Λαύρα ἀνθίστατο, ἐχομένη στερεῶς τῶν ὀρθοδόξων δοξασιῶν, καθ' ἧς ἔστρεψαν οἱ Ὠριγενισταὶ ὅλους αὐτῶν τοὺς ἀγῶνας. Γενόμενοι λοιπὸν κύριοι αὐτῆς, ἤγαγον ἐν αὐτῇ ὡς ἡγούμενον Γεώργιον τινα, σφοδρότατον Ὠριγενιστὴν. Ὁ μύχιος λοιπὸν τῶν ἐν τῇ Νέᾳ Λαύρᾳ πόθος ἐξεπληρώθη (547). Ἡ Μεγίστη Λαύρα, καθ' ἧς ἄσπονδον ἔτρεφον μῖσος, ἦν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν, πανταχοῦ δ' ἐπεκράτουν. Τότε δὲ ἤρξατο διωγμὸς μέγας, οἱ δὲ Πατέρες διεσκορπίσθησαν ὡς ἐπὶ παρουσίᾳ λύκου. Ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ Ἡσυχαστὴς ἀπελθὼν μετέβη εἰς τὸ Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν μετὰ πολλῶν ἄλλων. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν τοῦ διωγμοῦ τῆς Λαύρας, ὁ Νόννος, “ὁ τῶν πολέμιων ἑξαρχος καὶ τῆς ἀσεβείας στρατηγὸς” αἰφνιδίως ἐτελεεύτησεν.

Ἀλλὰ μετὰ ἐπτάμηνον κυβέρνησιν ἐκβάλλεται “ὁ βαρύτατος λύκος” Γεώργιος παρὰ τῶν οἰκείων, κατηγορηθεὶς ἐπὶ ἀσωτεία καὶ αἰσχροτήτι. Τὰς δὲ κατηγορίας ταύτας ἐκὼν, ὡς λέγει ὁ Κύριλλος, παρασιωπᾷ, ἵνα μὴ δημοσιεύσῃ διὰ λόγου “τὰ λήθης ἄξια καὶ βαθείας σιγῆς” ¹⁾. Οἱ τῆς Λαύρος τότε Πατέρες, κατὰ γνώμην τοῦ Πατριάρχου, ἔλαβον ἡγούμενον τὸν ἀββᾶν Κασσιανὸν τὸν Σκυθοπολίτην, ἡγούμενον τῆς τοῦ Σουκᾶ Λαύρας, παιδευθέντα ὑπὸ τοῦ θείου Σάβα. Ὁ Κασσιανὸς ἐγένετο τῆς Μεγίστης Λαύρας πρεσβύτερος, ἐκυβέρνησε τὴν τοῦ Σουκᾶ Λαύραν ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη καὶ ἵδρυσεν τὴν ἐν Σκυθοπόλει μονὴν τοῦ Ζουγγᾶ. Τοῦτον δὲ ποιμάναντα τὴν Λαύραν ἐπὶ δέκα μῆνας καὶ τελευτήσαντα διεδέξατο ὁ Κόνων, ὀνομαστὸς ἐπὶ μεγάλαις ἀρεταῖς καὶ ὀρθοδόξοις φρονήμασιν, ὅστις κατήγετο ἐκ Λυκίας.

¹⁾ Κεφ. πη'.

Ὁ Κόνων ἀπεδύθη εἰς τὸ μοναχικὸν στάδιον ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἠρίστευσε δὲ ἐν πολλοῖς κατὰ Θεὸν ἀγωνίσμασιν. Ἐπισκεψάμενος δὲ τοὺς Ἁγίους Τόπους, μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ ἁγίου Σάβα, ἤχθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ πρὸς πνευματικὴν τῶν ἐν αὐτῇ διαβιούντων ὠφέλειαν, διότι ἦν αὐτοῖς οὐ μόνον ἀφορμὴ οἰκοδομῆς διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος, ἰδίᾳ διὰ τῆς πνευματικῆς συνέσεως καὶ διακρίσεως, ἀλλὰ καὶ ἀφορμὴ παραμυθίας διὰ τῶν γνώσεων αὐτοῦ καὶ τῶν δωρηθέντων αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δώρων. Ὁ Κόνων, παραλαβὼν τὴν Λαύραν ὀλίγους ἔχουσιν Πατέρας, ἐπλήθυνεν αὐτήν, καὶ ἀπέδειξε περιφανεστέραν, ἐπισυνήγαγε δὲ πάντας τοὺς ἐν διαφόροις μέρεσι διασπαρέντας Πατέρας ¹⁾.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νόννου οἱ Ὠριγενισταὶ ἤρξαντο, ἵνα καταπίπτωσι καὶ διηρέθησαν εἰς “Ἰσοχρίστους”, ὡς παραδεχομένους, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐν τῇ ἀποκαταστάσει καθίστανται ἴσοι τῷ Θεῷ καὶ εἰς “Πρωτοκτίστας” ἢ “Τετραδίτας” παραδεχομένους, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ φύσις ὑπέρκειται τῶν ἄλλων κτισμάτων. Καὶ οἱ μὲν Νεολαυρίται ἐκάλουν τοὺς τῆς μονῆς τοῦ Φιρμίνου Πρωτοκτίστας, οἱ δὲ τῆς τοῦ Φιρμίνου Ἰσοχρίστους τοὺς Νεολαυρίτας. Ὡς δὲ ἄλλοτε ὁ Θεὸς ἐπετέλεσε τὸ θαῦμα τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν, οὕτω καὶ νῦν διέλυσε τοὺς ὁπαδοὺς τῆς πλάνης καὶ τῆς αἰρέσεως, ὡς πάντοτε συμβαίνει προκειμένου περὶ αἰρετικῶν, οἵτινες, μὴ βαδίζοντες τὴν εὐθεΐαν καὶ ὀρθὴν ὁδόν, φέρονται τῇδε καὶ ἐκεῖ καὶ ἕκαστος βαδίζει, ἣν θέλει ὁδὸν τῆς πλάνης.

Ἀρχηγὸς τῶν Πρωτοκτιστῶν τῆς τοῦ Φιρμίνου μονῆς ἦν ὁ Ἰσίδωρος, ὅστις βλέπων, ὅτι δὲν δύναται, ἵνα ἀντιστῇ τῷ Θεοδώρῳ Ἀσκιδᾷ καὶ τοῖς Νεολαυρίταις, προσέρχεται τῷ Κόνωνι καὶ ὑπισχνεῖται ἐν τῇ ἐν Σιών ἐκκλησίᾳ, ὅτι θὰ ἀποστῇ τοῦ τῆς προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν δόγματος καὶ

¹⁾ Κεφ. πη'.

συναπέρχεται εἰς Κωνσταντινούπολιν. Εὐρον ὁμως πανταχοῦ τὰς θύρας κλειστάς. Ἀλλὰ δι' ὑπομονῆς καὶ καρτερίας ὑπερίσχυσε τῶν δολοπλοκιῶν τοῦ Ἀσκιδᾶ, περιμένων εὐθετον καιρόν, ὃν παρέσχον οἱ Ὁριγενισταί. Τοῦ Ἱεροσολύμων Πέτρου τελευτήσαντος, οἱ τῆς Νέας Λαύρας ἔσπευσαν, ἵνα ἐκλέξωνται, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος, ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων τὸν Μακάριον. Ὁ Ἰουστινιανός, μαθὼν τοῦτο καὶ σφοδρῶς κατὰ τοῦ Ἀσκιδᾶ καὶ τῶν Ὁριγενιστῶν ἀγανακτήσας, ἐκέλευσεν, ἵνα ἐξωσθῇ ὁ Μακάριος τῆς ἐπισκοπῆς. Τότε ὁ Κόνων, δραξάμενος τῆς εὐθιέτου ταύτης περιστάσεως, ἐγνώρισε τὰ συμβαίνοντα καὶ ἐπέδωκεν αὐτῷ ἱκετηρίαν ἀναφοράν, ἐν ἣ ἱστόρει τὰς βιαιοπραγίας τῶν Ὁριγενιστῶν, ὑπέδειξε δὲ ὡς Πατριάρχην Ἱεροσολύμων τὸν οἰκονόμον τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας Εὐστόχιον, εὐρισκόμενον τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐπεδοκίμασε τὴν πρότασιν ταύτην καὶ ἐκέλευσεν, ἵνα συνέλθῃ σύνοδος οἰκουμενικῇ. Ὁ Κόνων παρεκάλει τὸν Εὐστόχιον, ἀπερχόμενον εἰς Ἱερουσαλήμ, ὅπως ἀποστείλῃ εἰς τὴν σύνοδον τὸν ἡγούμενον τῆς μονῆς τοῦ ἁββᾶ Θεοδοσίου Εὐλόγιον. Ὁ Εὐστόχιος, ἀναλαβὼν τὴν πατριαρχίαν, ἀπέστειλε τρεῖς ἐπισκόπους Στέφανον, Γεώργιον καὶ Δαμιανὸν εἰς τὴν σύνοδον μετὰ τοῦ Εὐλογίου, ἡγουμένου τῆς μονῆς τοῦ ἁββᾶ Θεοδοσίου καὶ δύο ἄλλων ἡγουμένων, ἐν οἷς καὶ ὁ Κόνων ¹⁾).

Ἐν τῇ πέμπτῃ οἰκουμενικῇ ταύτῃ Συνόδῳ τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει καθυπεβλήθησαν εἰς κοινὸν καὶ καθολικὸν ἀνάθεμα ὁ Ὁριγένης καὶ ὁ Μοψουεστίας Θεόδωρος καὶ τὰ περὶ προϋπάξεως καὶ ἀποκαταστάσεως Εὐαγρίου καὶ Διδύμου εἰρημένα. Τοῦ βασιλέως ἀποστείλαντος εἰς Ἱερουσαλήμ τὰ ἐν τῇ συνόδῳ πεπραγμένα, πάντες οἱ τῆς Παλαιστίνης ἐπίσκοποι ἐδέξαντο τὰς τῆς συνόδου ἀποφάσεις, πλην Ἀλεξάνδρου, ἐπισκόπου Ἀβήλης, κεκηρυγμένου τῆς Νέας

¹⁾ Κεφ. πθ' καὶ γ.

Λαύρας προστάτου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Νέα Λαύρα ἐπέμενεν ἐν τῇ αἰρέσει ὁ Πατριάρχης ἀπεφάσισεν, ἵνα δῶ τέρμα εἰς τὴν ἔκρυθμον ταύτην κατάστασιν. Πρὶν ἢ ὅμως καταφύγῃ εἰς βίαια μέτρα κατ' αὐτῆς ἐπειρᾶτο ἐπὶ ὀκτὼ μῆνας, ὅπως ἐπαναγάγῃ τοὺς ἐν αὐτῇ εἰς ὀρθόδοξα φρονήματα, νουθετῶν καὶ παραινῶν. Βλέπων δὲ ὅτι οὐδὲν κατορθοῖ ἐξέωσεν αὐτοὺς τῆς Λαύρας διὰ τοῦ ἐπάρχου Ἀναστασίου, μὴ θέλων δέ, ἵνα ἀφήσῃ τὸν τόπον ἀκατοίκητον, ἐκλέξας ἑκατὸν εἴκοσι μοναχοὺς, ἐξ ὧν ἐξήκοντα ἐκ τῆς Μεγίστης Λαύρας καὶ ἐξήκοντα ἐκ τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων τῆς ἐρήμου μοναστηριῶν, ἐν οἷς καὶ Κύριλλος ὁ Σκυθοπολίτης, μεταπεμφθεὶς ἐκ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου, τῇ συστάσει Ἰωάννου τοῦ Ἡσυχαστοῦ, ἔταξε δὲ ἡγούμενον Ἰωάννην τὸν Σχολάριον. Τοῦτο δὲ ἐγένετο εἴκοσι τρία ἔτη μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ Ἁγίου Σάβα. Ἡ Λαύρα αὕτη, ὑπὸ κακοὺς ἰδρυθεῖσα οἰωνοὺς, δὲν ἡδύνατο, ἵνα μὴ καταλήξῃ εἰς τὸ οἰκτρὸν τοῦτο τέλος. Οὕτω λοιπὸν ἐξεπληρώθη ἡ πρόρρησις τοῦ Ἀββᾶ Ἰωάννου καὶ ἐπῆλθεν ἡ ποθητὴ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰρήνη (554-555).

3.

Ὁ Ἐπίσκοπος Κολωνίας καὶ Ἡσυχαστὴς Ἰωάννης

Ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάβα ἤκμασεν ὁ “Ἐπίσκοπος Κολωνίας καὶ Ἡσυχαστὴς Ἰωάννης”, τὸ σέμνωμα τοῦτο τῆς Λαύρας ταύτης. Ὁ Ἰωάννης ἐγεννήθη ἐν Νικοπόλει τῆς Ἀρμενίας τὴν 8 Ἰανουαρίου τοῦ 454, τὸ τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Μαρκιανοῦ, ἐκ γονέων Ἐγκρατίου καὶ Εὐφημίας, οἵτινες διεκρίνοντο ἐπὶ πλούτῳ καὶ περιφανείᾳ γένους. Ὁ Ἰωάννης, γενόμενος κύριος, μετὰ τὴν τελευτὴν τῶν γονέων αὐτοῦ, τῆς ἀνηκούσης αὐτῷ πατρικῆς οὐσίας καὶ μὴ ποθῶν τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ, ἀφιέρωσεν ἑαυτὸν τῷ Θεῷ καὶ ἔκτισε ναὸν τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ γενετείρᾳ πόλει, ἀπετάξατο δὲ τοῖς ἐγκοσμίῳις, ἄγων τὸ δέκατον

ὄγδοον τῆς ἡλικίας ἔτιος. Προσλαβὼν δὲ δέκα ἀδελφούς, ἀσπαζομένους τὰς δοξασίας αὐτοῦ, συνέστησε κοινόβιον. Καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον τῆς νεότητος αὐτοῦ ἐσπούδαζεν, ἵνα κρατῇ γαστρὸς καὶ περιφρονῇ τὸν τύπον, γινώσκων, ὅτι ὁ μὲν τῆς γαστρὸς κόρος δὲν γινώσκει τὸ ἀγρυπνεῖν, οὔτε τὸ σωφρονεῖν, ὁ δὲ τύπος δὲν ἀνέχεται τὴν ἡρεμίαν· ἡ δὲ ἄσκησις, ἄνευ ἐγρηγόρσεως, ἀγνείας καὶ ταπεινοφροσύνης, ἀδύνατον, ἵνα ἐπιτευχθῇ. Ἀπεῖχε λοιπὸν παντὸς αἰσθήματος κενοδοξίας, κατεπόνει τὸ σῶμα διὰ νηστειῶν καὶ ἀγρυπνιῶν, οὐδεμίαν ἀπήγγελλε λέξιν ἐπιλήψιμον, αἱ δὲ συνδιαλέξεις αὐτοῦ ἦσαν ἡρτυμέναι διὰ θείου ἁλατος. Ἐχρησίμευε δὲ ὡς κανὼν καὶ ὑπογραμμὸς τοῖς ὑπ' αὐτόν, διδάσκων αὐτοὺς διὰ τῶν πράξεων αὐτοῦ καὶ τῶν λόγων ὅ,τι ὤφειλον, ἵνα πράττωσι καὶ ὑποδεικνύων αὐτοῖς τὰ καθήκοντα τοῦ θρησκευτικοῦ βίου μετὰ τηλικαύτης συνέσεως καὶ περισκέψεως, ὥστε φειδόμενος αὐτῶν ὡς ἀρχαρίων καὶ μὴ ποιούμενος μεγάλης αὐστηρότητος χρῆσιν παρώρμα αὐτοὺς κατὰ μικρόν, ἵνα ποιῶνται προόδους ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἀρετῆς, τρέφων ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν ἀνεπαισθήτως τὸ πνεῦμα τῆς εὐσεβείας διὰ τῶν παραινέσεων αὐτοῦ καὶ προτρέπων, ἵνα ἐργάζωνται ἄνευ χλιαρότητος καὶ ἀκηδίας. Τοσοῦτον δ' ἐπέτυχεν, ὥστε ἔσχε τὴν παρηγορίαν, ἵνα ἴδῃ αὐτούς, ἀνταποκρινομένους πλήρως εἰς τὴν ἱερότητα τῆς κλήσεως αὐτῶν.

Τῆς περὶ αὐτοῦ δὲ φήμης πανταχοῦ διαδοθείσης, ὁ Σεβαστείας μητροπολίτης, παρακληθεὶς ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Κολωνίας, ὡς ἐπὶ ἄλλῳ πράγματι μεταπειψάμενος αὐτὸν ἐχειροτόνησεν ἐπίσκοπον ἄκοντα ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσιν ὀκτὼ ἐτῶν τῆς πόλεως ταύτης (481). Ὁ Ἰωάννης οὐδόλως μετέλλαξε βίον, ἐξηκολούθησε δὲ ζῶν ἐν τῷ ἐπισκοπεῖν τὸν αὐτὸν αὐστηρὸν βίον, παντὶ σθένει πειρώμενος, ἵνα εὐαρεστήσῃ τῷ Θεῷ ἐν νηστείαις καὶ προσευχαῖς, ἀγιότητι σώματος καὶ καρδίας καθαρότητι. Τὸ παράδειγμα δὲ τῆς

ἀρετῆς αὐτοῦ τηλικαύτην ἐποιήσατο ἐντύπωσιν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Περγαμίου, μεγάλην χαίροντος παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Ζήνωνι καὶ Ἀναστασίῳ ὑπόληψιν, ὥς καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Θεοδώρου, διαπρεπῆ κατέχοντος θέσιν παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Ἰουστινιανῷ, ὥστε διήγαγον βίον ὅσιον καὶ ἀπέβησαν ὑποδείγματα τιμιότητος, συνέσεως, ὁρθῆς πίστεως, συμπαθείας καὶ ἐλεημοσύνης.

Ὁ Ἰωάννης ἐκυβέρνησεν ἐπὶ ἑννέα ἔτη τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἐπ' ἀδελφῇ Μαρίᾳ γαμβρὸς αὐτοῦ, ὅστις διώκει τὴν ἐπαρχίαν, παρενέβαλλε πολλὰς ἐν τῇ διοικήσει τῆς ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίας δυσχερείας, πολλάκις δὲ παρακληθεὶς καὶ νουθετηθεὶς χείρων ἀνεδείκνυτο, προὔβαινεν εἰς πολλὰς βιαιοπραγίας κατὰ τοῦ κλήρου, παρεβίαζε τὸ ἄσυλον τῶν ἐκκλησιῶν, θανούσης τῆς ἀδελφῆς ἠναγκάσθη μετὰ μεγίστης θλίψεως, ἵνα μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνενεχθῇ τῇ κυβερνήσει διὰ τοῦ Πατριάρχου Εὐφημίου. Ἐκεῖ δὲ θεάρεστον βουλευέται βουλὴν, ἵνα μεταβῇ εἰς τὴν Ἀγίαν Πόλιν καὶ ἡσυχάσῃ ἀπὸ τῶν τοῦ βίου πραγμάτων. Ἀπολύσας δὲ τοὺς σὺν αὐτῷ κληρικοὺς ἐπιβαίνει κρύφα πλοίου καὶ ἀπέρχεται εἰς Ἱεροσόλυμα. Φθὰς δὲ καταλύει ἐν τῷ πρὸ τῆς Ἀγίας Πόλεως γηροκομείῳ, κτισθέντι ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείας Εὐδοκίας, ἐν ᾧ ἦν εὐκτήριον τοῦ ἁγίου μαρτυροῦ Γεωργίου. Βλέπων δ' ἐν αὐτῷ τύρβην τοῦ κόσμου πολλὴν ἐλυπεῖτο καὶ παρεκάλει τὸν Θεὸν μετὰ δακρύων, ὅπως εἰς εὐάρεστον καὶ ἡσυχον ὁδηγηθῇ τόπον καὶ πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς κατάλλῃλον.

Διατρίβων ἐν τῷ γηροκομείῳ τούτῳ καὶ διηνεκῶς τοῦ Θεοῦ δεόμενος, ἐν μιᾷ νυκτί, περιπατῶν μόνος ἐν τῷ τοῦ γηροκομείου μεσαύλῳ καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέψας, βλέπει αἴφνης ἀστέρα φωτὸς, σταυροῦ τύπον ἔχοντα, ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν καὶ ἀκούει ἐκ τοῦ φωτὸς φωνῆς, λεγούσης. “Εἰ θέλεις σωθῆναι, ἀκολούθει τῷ φωτὶ τούτῳ”. Ἐξελ-

θῶν δὲ ἀμέσως ἀκολουθεῖ αὐτῷ καὶ ἔρχεται εἰς τὴν Μεγίστην Λαύραν ἐπὶ Πατριάρχου Σαλουστίου, τῷ 491, ὁπότε ἐνεκαίνισθη ἡ Θεόκτιστος Ἐκκλησία, ἄγων τὸ τριακοστὸν ὄγδοον τῆς ἡλικίας ἔτος. Ὁ ἅγιος Σάβας εἶχε τότε συνοδίαν ἑκατὸν πεντήκοντα ἀναχωρητῶν, οἵτινες ἔζων μὲν ἐν πολλῇ σωματικῇ πενίᾳ, ἀλλ' ἐπλούτουν ἐπὶ πνευματικοῖς χαρίσμασι. Δεξάμενος αὐτὸν ὁ ἅγιος Σάβας παρέδωκε τῷ οἰκονόμῳ τῆς Λαύρας, ὡς ἓνα τῶν ἀρχαρίων, ἵνα διακονῇ καὶ διατελῇ ὑπὸ διαταγᾶς, ἀγνοῶν τὸν ἐν αὐτῷ θησαυρόν. Ὁ Θεὸς δὲν ἀπεκάλυψε τῷ Ἀγίῳ Σάβᾳ τὸν θησαυρόν, ὃν ἀπέστειλεν αὐτῷ, διότι, ὡς λέγει ὁ Κύριλλος, δὲν γνωρίζει πάντοτε τοῖς δούλοις αὐτοῦ τὰς βουλὰς τῆς σοφίας αὐτοῦ. Ὁ Ἰωάννης ἐπεδείξατο ὑπακοὴν παραδειγματικὴν καὶ εὐπειθειαν, ἐκτελῶν μετὰ ταπεινοφροσύνης καὶ προθυμίας πάντα τὰ διατασσόμενα ὑπὸ τοῦ οἰκονόμου καὶ τῶν Πατέρων, ἀναφέρων ὕδωρ ἐκ τοῦ χειμάρρου, μαγειρεύων τοῖς οἰκοδόμοις καὶ κομίζων λίθους καὶ διάφορα ὕλικα ἐν τῇ οἰκοδομῇ τοῦ τῆς Λαύρας ξενοδοχείου.

Τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἐν τῇ Λαύρᾳ διατριβῆς αὐτοῦ τοῦ Καστελλίου καθαρισθέντος, ὡς εἶδομεν, ἐκ τῆς οἰκήσεως τῶν δαιμόνων, ἐμόχθησε πολὺ αὐτόθι μετὰ τοῦ Ἀγίου Σάβα καὶ ἄλλων. Ἐλθόντος δὲ τοῦ καιροῦ τῆς ἀλλαγῆς τῶν διακονητῶν, ὁ οἰκονόμος ἔταξε τὸν Ἰωάννην ξενοδόχον καὶ μάγειρον. Μετὰ χαρᾶς δὲ καὶ προθυμίας τὴν διακονίαν ταύτην δεξάμενος πάντας τοὺς Πατέρας ἐθεράπευε διὰ τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ, ἐκτελῶν πάντα μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ ἐπεικειας. Ἐν ᾧ δὲ εὐρίσκετο ἐν τῇ διακονίᾳ ταύτῃ ἤρξατο ἡ οἰκοδομὴ τοῦ ἔξω τῆς Λαύρας πρὸς βορρᾶν κοινόβιου, ἐν ᾧ οἱ τῷ κόσμῳ ἀποτασσόμενοι ἔμελλον, ἵνα πρότερον διαπαιδαγωγηθῶσι καταλλήλως ἐν τῇ μοναχικῇ πολιτείᾳ διότι, ὡς ἔλεγεν ὁ Ἅγιος Σάβας, “ὥσπερ ἄνθος προηγεῖται καρποφορίας οὕτως ὁ κοινοβιακὸς βίος τοῦ ἀναχωρητικοῦ προηγεῖται”. Ἐν ᾧ λοιπὸν ἐκτίζετο τὸ

κοινόβιον τοῦτο ἠναγκάζετο ὁ Ἰωάννης, ξενοδόχος ὢν, πρὸς ταῖς ἄλλαις τοῦ ξενοδοχείου ὑπηρεσίαις, ἵνα μαγειρεύῃ ὑπὲρ τῶν οἰκοδόμων, ἀχθοφορῇ καὶ φέρῃ τὰ ἐψημένα καὶ τὰ λοιπὰ χρειώδη δέκα στάδια μακρὰν τοῦ ξενοδοχείου.

Μετὰ δὲ τὴν πιστὴν καὶ ἀνελλιπῇ τῆς διακονίας αὐτοῦ ἐκπλήρωσιν καὶ τὰ μαρτύρια τῆς χρηστῆς καὶ σεμνῆς αὐτοῦ πολιτείας, ὁ Ἅγιος Σάβας ἔδωκεν αὐτῷ κελλίον πρὸς ἡσυχίαν. Ἐπὶ τρία ἔτη ὁ Ἰωάννης τὰς πέντε τῆς ἐβδομάδος ἡμέρας οὐδενὶ ἐφαίνετο, οὐδενὸς δὲ μετελάμβανε, τὸ Σάββατον δὲ καὶ τὴν Κυριακὴν ἤρχετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρὸ πάντων καὶ πάντων ὕστερος ἐξήρχετο, ιστάμενος μετὰ φόβου καὶ πάσης ἀκριβείας εἰς τὸν τῆς ψαλμωδίας κανόνα κατὰ τὸ ψαλμικὸν ἐκεῖνο. “Δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ”. Τοσαύτη δὲ ἦν ἡ κατάνυξις αὐτοῦ ἐν καιρῷ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, ὥστε ἐδάκρυε σφοδρῶς καὶ δὲν ἴσχυεν, ἵνα κρατήσῃ ἑαυτοῦ. Οἱ δὲ Πατέρες, βλέποντες αὐτόν, ἐξεπλήττοντο καὶ ἐδόξαζον τὸν τῶν ἀγαθῶν δοτῆρα Θεόν. Μετὰ δὲ τρία ἔτη ἐδόθη αὐτῷ ἡ οἰκονομία τῆς Λαύρας, ὅποτε ηὐλογήθη ἡ Λαύρα καὶ ἐπληθύνθη ἡ συνοδία.

Πληρώσαντος δ’ αὐτοῦ τὴν διακονίαν ταύτην, ἠθέλησεν ὁ Ἅγιος Σάβας, ἵνα χειροτονήσῃ αὐτὸν πρεσβύτερον, ἅτε δὴ ἐνάρετον καὶ τέλειον μοναχόν. Λαβὼν δ’ αὐτὸν (498) ἤγαγε πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἰηλίαν καὶ τὰς αὐτοῦ διηγησάμενος ἀρετάς, παρεκάλεσεν, ἵνα χειροτονηθῇ. Ὁ Ἰηλίας, μαθὼν τὰ κατ’ αὐτόν, ἦλθεν εἰς τὸν Γολγοθᾶν, ὅπως ἰδίαις χειροτονήσῃ αὐτὸν χειρσίν. Ὁ Ἰωάννης, βλέπων ὅτι δὲν ἠδύνατο, ἵνα κρύψῃ τὸν ἱερὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, εἶπε τῷ Πατριάρχῃ. “Τίμιε Πάτερ’ ἐπειδὴ τινὰ μοι ἔπαισται, παρακαλῶ κατ’ ἰδίαν τοῖς μακαριωτάτοις ὑμῖν ἀναθέσθαι καὶ εἰ νομίσητέ με ἄξιον εἶναι δέχομαι τὴν χειροτονίαν”, ἐπὶ δὲ τὴν ἄνοδον τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ εἶπεν αὐτῷ κατ’ ἰδίαν. “Φεῖσαι τῆς ζωῆς μου, δέομαι τῆς σῆς ἀγιότητος καὶ

μηδενὶ τὸ μυστήριον ἐξαγγείλῃς, ἵνα μὴ τῆς χάρας ταύτης ὑποχωρήσω. Ἐγώ, πάτερ, τῆσδε τῆς πόλεως ἐπίσκοπος κεχειροτόνημαι, ἀλλὰ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ἐμάκρυνα φυγαδεύων καὶ ἠϋλίσθην ἐν τῇ ἐρήμῳ, προσδεχόμενος τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπισκοπὴν, δίκαιον δὲ ἡγήσάμην, ὥς ἔτι εἰμὶ ἐν τῇ ἰσχύϊ τοῦ σώματος, διακονῆσαι καὶ δουλεῦσαι τοῖς πατράσιν, ἵνα ὅταν ἀτονήσω ἀκατάκριτος ἔσωμαι ὑπὸ ἄλλων διακονούμενος". Ταῦτα ἀκούσας ὁ Πατριάρχης καὶ θαυμάσας καλεῖ τὸν Ἅγιον Σάβαν καὶ λέγει αὐτῷ. "Τινά μοι ἐθάρρησε καὶ ἀδύνατόν ἐστι χειροτονηθῆναι αὐτόν, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς σήμερον ἡσυχάσει, μηδενὸς ὀχλοῦντος αὐτῷ". Ταῦτα δ' εἰπὼν ἀπέλυσεν αὐτοῦς.

Ὁ Ἅγιος Σάβας, εὐρίσκων αὐτὸν κατὰ πάντα ἄξιον, ἵνα χειροτονηθῇ, βλέπων δὲ ὅτι ἐψεύσθη τῶν ἐλπίδων, ὑπὸ βαθείας κατελήφθη θλίψεως, ἀπελθὼν δὲ εἰς τὸ πρὸς δυσμὰς τοῦ Καστελίου Σπήλαιον, ἀπέχον τριάκοντα περίπου τῆς Μεγίστης Λαύρας στάδια, ἔνθα, ὥς εἶδομεν, ἔκτισε μετὰ ταῦτα κοινόβιον, καὶ ρίψας ἑαυτὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἔλεγε μετὰ δακρύων. "Ἵνα τί, Κύριε, τοσοῦτόν με ὑπερεῖδες, ὥστε ἀπατηθῆναι καὶ νομίσαι ἄξιον ἱερωσύνης τὸν Ἰωάννην; Καὶ νῦν, Δέσποτα, φανέρωσόν μοι τὰ κατ' αὐτόν, ὅτι περίλυπος γέγονεν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου, εἰ τὸ σκεῦος τὸ ὑπ' ἐμοῦ νομισθὲν ἡγιασμένον καὶ εὐχρηστον καὶ τῆς τοῦ θείου μύρου ὑποδοχῆς ἄξιον, ἄχρηστον ἐνώπιον τῆς Σῆς Μεγαλωσύνης καθέστηκεν". Ἐν ᾧ δὲ διενυκτέρευε μετὰ δακρύων περὶ τοῦτο, ἀγγελικὴ ὀπτασία ἐπιφαίνεται αὐτῷ καὶ λέγει. "Οὐκ ἄχρηστον, ἀλλ' ἐκλογῆς σκεῦος Ἰωάννης ἐστίν. Ἐπίσκοπος δὲ ἤδη χειροτονηθεὶς, πρεσβύτερος νῦν γενέσθαι οὐ δύναται".

Σάβας ὁ Ἠγιασμένος, περιχαρὴς γενόμενος, ἔρχεται εἰς τὴν κέλλαν τοῦ Ἰωάννου καὶ περιπτυσσάμενος αὐτόν, λέγει. "ὦ πάτερ Ἰωάννη! Σὺ μὲν τὴν ἐπὶ σέ τοῦ Θεοῦ ὁωρεὰν ἀπέκρυσας ἀπ' ἐμοῦ, ὁ δὲ Κύριος ἐφανέρωσέ μοι".

Ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης ἀπήντησε. “Περίλυπός εἰμι, πάτερ· οὐ γὰρ ἐβουλόμην τινὰ τοῦτο γινώσκειν τὸ μυστήριον· καὶ νῦν οὐ μὴ δυνήσομαι εἰς τὴν χώραν ταύτην οἰκῆσαι”. Ὁ Ἅγιος Σάβας ὠρκίσθη, ὅτι οὐδενὶ θὰ εἶπη τι. Ἐκτοτε δὲ ἡσύχαζεν ἐν τῷ κελλίῳ, μήτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν προσερχόμενος, μήτε εἰς συγχρωτισμὸν ἐρχόμενος πρὸς τινὰ τῶν ἀδελφῶν, πλὴν πρὸς τὸν διακονοῦντα αὐτῷ, ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, ἔξαιρέσει τῆς ἡμέρας τοῦ ἐγκαινισμοῦ τῆς ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου, ὁπότε ἠναγκάσθη, ἵνα προσέλθῃ τῷ Ἱεροσολύμων Ἡλίᾳ, ἐλθόντι ἐπὶ τούτῳ εἰς τὴν Λαύραν, ὅστις, ἐρασθεὶς τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ συνέσεως καὶ τῆς γλυκειᾶς ἐντεύξεως, ἐν τιμῇ εἶχεν αὐτὸν καθ’ ἅπαντα τῆς Πατριαρχίας αὐτοῦ τὸν χρόνον.

Ὁ Ἰωάννης, ἀπὸ τοῦ 503 μέχρι τοῦ 509, τοῦ μακαρίου Σάβα ὑποχωρήσαντος εἰς τὰ μέρη τῆς Σκυθοπόλεως, διὰ τὴν ἀκαταστασίαν τῶν μετὰ ταῦτα τὴν Νέαν Λαύραν οἰκισάντων, φεύγων “τὸ τῆς ἀταξίας συνέδριον”, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Ρουβᾶ, τὸ πεντηκοστὸν τῆς ἡλικίας ἄγων ἔτος, καὶ ἕξ διέτριψεν ἔτη ἐν σπηλαίῳ, πάσης ἀπεχόμενος ἀνθρωπίνης συναναστροφῆς καὶ ἐπιποθῶν, ἵνα ἐν ἡσυχίᾳ ὁμιλῇ τῷ Θεῷ. Ἀνὰ πᾶσαν δὲ δευτέραν ἢ τρίτην ἡμέραν ἐξήρχετο, φυσικῆς τοῦ σώματος ἀνάγκης ἔνεκεν, τοῦ σπηλαίου καὶ περιήρχετο τὴν ἔρημον, συλλέγων τὰ αὐτομάτως φυόμενα μελεάγρια, δι’ ὧν ἐτρέφοντο οἱ ἀναχωρηταί. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, ἐν ἀρχῇ τῆς ἐν ἐρήμῳ διατριβῆς αὐτοῦ, μὴ γινώσκων αὐτὴν καλῶς, ἐξῆλθε πρὸς συλλογὴν μελεαγρίων, ἀποπλανηθεὶς δὲ περιέπεσεν εἰς ἀδιαβάτους κρημνοὺς, μὴ εὐρὼν δὲ δίοδον, ἵνα ἐπανακάμψῃ εἰς τὸ σπήλαιον καὶ μὴ ἰσχύων, ἵνα βαδίσῃ, ἔπεσε λιπόθυμος, ἀλλὰ θεία συνάρσει εὐρέθη ἐν τῷ σπηλαίῳ αὐτοῦ, ὡς ὁ προφήτης Ἀββακούμ.

Ἀδελφὸς δέ τις, ἐλθὼν εἰς τὸν Ρουβᾶν, παρεκάλεσεν, ὅπως ἐπιτρέψῃ, ἵνα παραμείνῃ παρ’ αὐτῷ, τούτου δ’ ἐπιτρέ-

ψαντος ἔμεινε παρ' αὐτῷ ὀλίγον χρόνον, ζῶν σὺν αὐτῷ βίον ἀναχωρητικόν. Ἀλλ' ἀπαυδήσας εἶπε τῷ Ἰωάννῃ, ὅτι ὄφειλον, ἐπωφελοῦμενοι τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα, ἵνα ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Λαύραν καὶ συνεορτάσωσι μετὰ τῶν Πατέρων τὸ Πάσχα, διότι ἐνταῦθα οὐδὲν βρώσιμον ὑπάρχει, πλὴν τῶν μελεαγρίων. Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης, γινώσκων τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἀγίου Σάβα, ἡρνήθη, ἐπειρᾶτο δέ, ἵνα μεταπεῖσῃ αὐτόν, λέγων. “Ἡσυχάσωμεν, ἀδελφέ, καὶ πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ ἐν ἐρήμῳ ἐξακοσίας χιλιάδας ἐπὶ τεσσαράκοντα χρόνους διαθρέψας, αὐτὸς καὶ ἡμᾶς οὐ μόνον τοῖς ἀναγκαίοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς περιττοῖς διαθρέψειεν. Αὐτὸς γὰρ εἶρηκεν. Οὐ μὴ σε ἄνῳ, οὐδ' οὐ μὴ σε ἐγκαταλείπω”. Καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φησί. “Μὴ μεριμνήσητε λέγοντες, τί φάγωμεν ἢ τί πίωμεν ἢ τί περιβαλώμεθα. Οἶδε γὰρ ὁ πατήρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος, ὅτι χρῆζετε τούτων ἁπάντων. Ζητεῖτε δὲ μᾶλλον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. Ὑπόμεινον τοίνυν τέκνον, καὶ τὴν στενὴν ὁδὸν τῆς πλατείας προτίμησον. Ἡ μὲν γὰρ ἐνταῦθα ἀφειδία τὴν αἰώνιον τίκει τιμωρίαν, ἡ δὲ παροῦσα κακοπάθεια τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐτοιμάζει ἀπόλαυσιν”.

Ἀλλ' οὗτος, μὴ πεισθείς, ἀπῆλθε. Μόλις δὲ ἀπῆλθεν ἄνθρωπός τις ἄγνωστος παντελῶς πρὸς τὸν Ἰωάννην, ἐλθὼν μετὰ ὄνου, φέροντος φορτίον ἄρτων καθαρῶν καὶ θερμῶν, οἴνου, ἐλαίου, τυρῶν προσφάτων, ὠῶν καὶ στάμνου μέλιτος, ἀποφορτώσας ἀπῆλθεν. Ὁ Ἰωάννης ηὐχαρίστησε θερμότατα τὸν Κύριον, διότι φροντίζει περὶ τῶν δούλων αὐτοῦ. Ὁ δὲ ὑποχωρήσας ἀδελφός, ἀποπλανηθεὶς καὶ ἱκανῶς ταλαιπωρηθεὶς, ἐπέστρεψε τὴν τρίτην ἡμέραν, πεινῶν καὶ ἐκλελυμένος, ἀπολαύσας τῶν καρπῶν τῆς οἰκείας παρακοῆς. Εὐρὼν δὲ τοσαῦτα ἐν τῷ σπηλαίῳ ἀγαθὰ καὶ μεμφόμενος τὴν ἑαυτοῦ ἀπιστίαν καὶ ἀπείθειαν προσέειπε μετ' αἰσχύνης τῷ γέροντι, ἵνα τύχη συγγνώμης. Ὁ δὲ Ἅγιος, λαμβάνων ὑπ' ὄψει τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, συμπαθῶς φερόμενος, ἀνέ-

στησεν αὐτὸν καὶ ἐνουθέτει λέγων. “Γίνωσκε ἀκριβῶς, ὅτι δύναται ὁ Θεὸς ἐτοιμάσαι τράπεζαν ἐν ἐρήμῳ”.

Κατὰ δὲ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Ἀλαμούνδαρος, ἀρχηγὸς τῶν ὑπὸ Πέρσας τελούντων Σαρακηνῶν, ἐπετέθη κατὰ τῆς Ἀραβίας καὶ Παλαιστίνης, λεηλατῶν πάντας καὶ τοὺς κατοίκους ἀνδραποδίζων, πολλὰ δὲ διαπράττων ἀθέμιτα μετὰ τὴν Ἀμίδης ἄλωσιν. Τῶν βαρβάρων διασπαρέντων κατὰ τὴν ἔρημον ταύτην καὶ τῶν τεταγμένων τὴν φύλαξιν τῆς ἐρήμου μηνυσάντων εἰς τὰ μοναστήρια, ἵνα ἐξασφαλισθῶσι κατὰ τῆς ἐφόδου αὐτῶν, οἱ τῆς Μεγίστης Λαύρας Πατέρες ἐδήλωσαν τῷ Ἰωάννῃ, ἵνα ἀποστῇ τῆς ἐν Ρουβᾷ διατριβῆς καὶ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Λαύραν ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ. Ἄλλ’ ὁ Ἰωάννης, τῆς θείας γλυκύτητος διὰ τῆς ἡσυχίας γευσάμενος, δὲν ἠθέλησεν, ἵνα ἐπιστρέψῃ, σκεπτόμενος, ὅτι περιττὸν τὸ ζῆν, ἐὰν δὲν φροντίζῃ περὶ αὐτοῦ ὁ Θεός. Οὕτω δέ, τὸν Ὑψιστον θέμενος καταφυγὴν ἑαυτοῦ, ἔμεινεν ἀκατάπληκτος. Ὁ δὲ Θεός, ὁ πάντοτε τῶν ἑαυτοῦ κηδόμενος δούλων, ἀπέστειλεν αὐτῷ ὡς φύλακα λέοντα παμμεγεθέστατον καὶ φοβερώτατον, ὅστις ἐφύλαττεν αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτὸς κατὰ τῶν ἀλιτηρίων βαρβάρων. Τὴν πρώτην νύκτα, καθ’ ἣν εἶδε τὸν λέοντα ἐδειλίασεν, ἀλλὰ βλέπων ὅτι ἠκολούθει αὐτὸν νυκτὸς καὶ ἡμέρας καὶ ἔτρεπεν εἰς φυγὴν τοὺς βαρβάρους, ἐνόησεν ὅτι ὁ Θεὸς ἀπέστειλεν αὐτὸν καὶ οὕτως ἀνέπεμπεν εὐχαριστηρίους ᾠδὰς τῷ Θεῷ, “τῷ μὴ ἀφιέντι τὴν ράβδον τῶν ἁμαρτωλῶν ἐπὶ κλήρῳ δικαίων”.

Τῶν βαρβάρων ὑποχωρησάντων, ὁ Ἅγιος Σάβας, μεταβὰς εἰς Νικόπολιν καὶ κτίσας αὐτόθι νέαν Λαύραν καὶ ἐπιστρέψας ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ, ἀνεμνήσθη τῆς ἐν τῷ σπηλαίῳ ὀπτασίας τῆς γενομένης ποτὲ αὐτῷ περὶ τῆς ἱερότητος καὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος τοῦ ἀγίου Ἰωάννου, ἐλθὼν δὲ πρὸς αὐτὸν εἰς τὸν Ρουβᾶν λέγει. “Ἰδοὺ ἐφύλαξέ σε ὁ Θεὸς ἐκ τῆς βαρβάρων ἐπιδρομῆς καὶ ἐπληροφόρησέ σε αἰσθητόν σοι φύλακα ἀποστείλας, ἀνάστα καὶ σὺ

νῦν καὶ ποιήσον τὸ ἀνθρώπινον καὶ φύγε ὥσπερ οἱ πατέρες, ἵνα μὴ λογισθῇ σοι τύφος". Πολλὰ δὲ παραινέσας αὐτὸν ἤγαγεν εἰς τὴν Μεγίστην Λαύραν τὸ πεντηκοστὸν ἔκτον τῆς ἡλικίας ἄγοντα, μηδενὸς γινώσκοντος ὅτι ἦν ἐπίσκοπος, εἰμὴ τοῦ Πατριάρχου Ἡλίας καὶ Σάβα τοῦ Ἁγιοασμένου.

Παρελθόντος ἀρκετοῦ χρόνου ὁ Θεὸς θέλων, ἵνα ἀποκαλυφθῇ τοῖς ἀνθρώποις ὁ κεκρυμμένος τοῦ Ἰωάννου θησαυρός, ἐφάνερωσεν αὐτὸν οὕτω. Ἀνὴρ τις ἐξ Ἀσίας, Αἰθέριος καλούμενος, τετιμημένος διὰ ἀρχιερωσύνης, σεβάσμιος δὲ ἐπὶ ἀρεταῖς, ἐλθὼν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ τοὺς ἁγίους προσκυνήσας τόπους καὶ πολλὰ χρήματα διανείμας τοῖς πτωχοῖς καὶ τοῖς μοναστηρίοις ἀπῆλθε, μεταβαίνων οἴκαδε. Ἐπιβὰς δὲ πλοίου καὶ μικρὸν ἀναχθεὶς ἠναγκάσθη, ἔνεκα ἐναντίων ἀνέμων, ἵνα ὑποστρέψῃ μετὰ πολλοῦ κινδύνου εἰς Ἀσκάλωνα. Θέλοντι δέ, ἵνα ἐκπλεύσῃ μετὰ δύο ἡμέρας, ἐπιφαίνεται κατ' ὄναρ Ἄγγελος Κυρίου καὶ λέγει. "Ἀνένδεκτόν σοί ἐστι πλεῦσαι, εἰμὴ ὑποστρέψας εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, ἀπέλθῃς εἰς τὴν Λαύραν τοῦ ἀββᾶ Σάβα καὶ συντύχῃς Ἰωάννῃ τῷ Ἡσυχαστῇ, ἀνδρὶ δικαίῳ καὶ ἐναρέτῳ ἐπισκόπῳ ὄντι καὶ πλούτῳ πνευματικῷ κομῶντι καὶ διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον καὶ πόθον πάντων τῶν τοῦ βίου καταφρονήσαντι καὶ τῇ ἐκουσίῳ ἀκτημοσύνῃ καὶ ἀσκήσει ταπεινώσαντι ἑαυτόν". Ὁ Αἰθέριος, ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ ὕπνου, ἔρχεται μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν Λαύραν τοῦ Ἁγίου Σάβα καὶ τὴν ὁπτασίαν τοῖς Πατράσιν ἀναγγεῖλας προσῆλθε τῷ Ἰωάννῃ καὶ ἀσπασάμενος καὶ μέινας παρ' αὐτῷ δύο ἡμέρας ὥρκισεν αὐτόν, ἵνα φανερώσῃ ἀνυποστόλως τὰ καθ' ἑαυτόν. Οὕτω δὲ βιασθεὶς ἀπήγγειλε τὸ γένος, τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἱερωσύνην. Ταῦτα γνοὺς ὁ Αἰθέριος ἀνέκραξεν. "Ἀληθῶς καὶ νῦν λίθοι ἅγιοι κυλίνονται ἐν τῇ γῇ;" Ἀποχαιρετήσας δ' αὐτὸν ἀνεκοίνωσε τῷ τε Ἁγίῳ Σάβα καὶ τοῖς Πατράσι πάντα τὰ κατὰ τὸν θεσπέσιον Ἰωάννην.

Τὸ ὀγδοηκοστὸν ἔνατον τῆς ἡλικίας ἄγοντος τοῦ Ἰωάννου ἔτος, ἐτελεύτησεν ὁ Ἅγιος Σάβας. Ὁ Ἰωάννης ἐλυπήθη σφόδρα, διότι δὲν ἦτο παρὼν κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ Ἀγίου στιγμάς, ὃν ἐθεώρει ὡς πατέρα καὶ δὲν ἠδύνατο, ἵνα παρηγορηθῇ, διότι ἀπεχωρίσθη αὐτοῦ. Ὁ Ἅγιος Σάβας, ἐπιφανείς αὐτῷ καθ' ὕπνου, εἶπε. “Μὴ λυπηθῆς, πάτερ Ἰωάννη, περὶ τῆς ἐμῆς τελευτῆς· εἰ γὰρ καὶ ἐχωρίσθην σου τῇ σαρκί, ἀλλὰ τῷ πνεύματι σὺν σοὶ εἰμι”. Τοῦ δὲ Ἰωάννου εἰπόντος, ἵνα παρακαλέσῃ τὸν Κύριον, ἵνα προσλάβηται καὶ αὐτόν, ὁ ἅγιος Σάβας εἶπε. “Τοῦτο νῦν οὐκ ἔστι δυνατόν, πειρασμὸς γὰρ σφοδρὸς ἐπέρχεσθαι μέλλει τῇ Λαύρᾳ καὶ βούλεταί σε ὁ Θεὸς εἶναι ἐν τῇ σαρκὶ εἰς παραμυθίαν καὶ στηριγμὸν τῶν ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀνδριζομένων τε καὶ ἀγωνιζομένων”. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἰωάννης περιχαρὴς ἐγένετο, ἀλλὰ ἤρξατο, ἵνα ἀνησυχῇ περὶ τοῦ πειρασμοῦ, περὶ οὗ ὠμίλησεν ὁ Ἅγιος Σάβας.

Ὁ Ἰωάννης κατελήφθη ποτὲ ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, ὅπως μάθῃ πῶς ἀποχωρίζεται ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος. Ἐν ᾧ δὲ ἐδέετο τοῦ Θεοῦ περὶ τούτου, ἀχθεὶς τῇ διανοίᾳ εἰς Βηθλεέμ, βλέπει ἐν τῷ νάρθηκι τῆς αὐτόθι ἐκκλησίας, ἄνδρα ξένον, ἅγιον, κατακείμενον καὶ ψυχορραγοῦντα, οὗτινος τὴν ψυχὴν, παραλαβόντες οἱ Ἄγγελοι, ἦγον μετὰ θείας ὑμνωδίας καὶ εὐωδίας εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Θέλων δέ, ἵνα πεισθῇ περὶ τῆς ἀληθείας τῆς ὁράσεως ταύτης μετέβη ἀμέσως εἰς Βηθλεέμ, ἐν ᾗ εὔρε τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ἐν ᾧ τόπῳ ἔδειξεν αὐτῷ ὁ Κύριος, καὶ ἔμαθεν, ὅτι ἐτελεύτησε καθ' ἣν ὥραν εἶδε τὴν ὄρασιν. Ἀσπασάμενος δ' αὐτὸ καὶ κηδεύσας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν κέλλαν αὐτοῦ.

Κατὰ τὴν διήγησιν δύο μαθητῶν αὐτοῦ, τοῦ Θεοδώρου καὶ Ἰωάννου, ὁ Ἰωάννης, μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ Ἀγίου Σάβα, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἰορδάνου Λιβιάδα. Οἱ διαβάται εἶπον αὐτοῖς, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν τῇ ὁδῷ, δι' ἧς προύκειτο, ἵνα διέλθωσι, λέων. Ἀλλ' οὗτοι, πεποιθότες

ἐπὶ τὰς εὐχὰς τοῦ ἀββᾶ αὐτῶν Ἰωάννου, ἐβράδιζον, ὅτε ἦλθεν εἰς συνάντησιν αὐτῶν ὁ λέων, ὅστις ἐνεποίησεν αὐτοῖς μέγαν φόβον. Ἀλλ' αὐθωρεὶ εἶδον τὸν Ἰωάννην ἐν μέσῳ αὐτῶν, ἀφαιροῦντα τὴν δειλίαν αὐτῶν καὶ ἐνθαρρύνοντα αὐτούς. Ὁ λέων, ὡς ὑπὸ μάστιγος πληγείς, ἔφυγεν, οὗτοι δὲ ἀβλαβεῖς ὁδεύοντες ἀφίκοντο παρ' αὐτῷ. Ὁ Ἅγιος, προλαβὼν, λέγει αὐτοῖς. “Ἰδετε πῶς εὐρέθην μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ ἀνάγκῃ; ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα πολλὰ ἐδεήθην τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ ἰδοὺ ἐποίησεν ἔλεος”. Εἰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὁ Θεόδωρος διηγήσατο τῷ Κυρίλλῳ, ὅτι ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἔτρωγε τροφήν μετὰ τῆς σποδοῦ τοῦ θυμιατηρίου. Ὁ Ἰωάννης σφόδρα ἐλυπήθη ὅτε ἡμέραν τινὰ εἶδεν αὐτὸν ὁ Θεόδωρος ἀναμιγνύοντα σποδὸν μετὰ τῆς τροφῆς, διότι ἤθελε τὸν Θεὸν μόνον μάρτυρα τούτου. Οὗτος θέλων, ἵνα καταστείλῃ τὴν λύπην αὐτοῦ εἶπεν, ὅτι δὲν εἶνε μόνος, ὅστις πράττει τοῦτο καὶ ὅτι πλείστοι Πατέρες τῆς Λαύρας ποιοῦσι τοῦτο κατὰ τὴν Γραφήν. “Ὅτι σποδὸν ὥσει ἄρτον ἔφαγον”.

Ὁ ἀββᾶς Εὐστάθιος, ἡγούμενος τοῦ Σπηλαίου, ἀνὴρ διαπρέπων τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι καὶ συνέσει πνευματικῇ καὶ ὁρθαῖς δόγμασι καὶ σωφροσύνῃ βίου, διηγήσατο τῷ Κυρίλλῳ, ὅτι ἠνώχλησέ ποτε αὐτὸν ὁ δαίμων τῆς βλασφημίας, ἀλλ' ὅτι ἐθεραπεύθη διὰ τῶν εὐχῶν τοῦ Ἀγίου. Γυνή τις ἐκ Καππαδοκίας καλουμένη Βασιλεῖνα, διάκονος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εὐλαβῆς σφόδρα, ἐπεσκέψατο τοὺς Ἀγίους Τόπους, συνοδευομένη ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτῆς, διαπρεπῇ κατέχοντος ἐν τῷ κράτει θέσιν, ἀλλὰ προσκειμένου τῇ κακοδοξίᾳ τοῦ Σευήρου. Ἡ εὐλαβῆς αὕτη γυνὴ ἐλυπεῖτο σφόδρα, βλέπουσα αὐτὸν ἐν τῇ πλάνῃ, ἀκούσας δὲ περὶ τῆς τοῦ θεσπεσίου Ἰωάννου χάριτος, ἐπόθησεν, ἵνα προσκυνήσῃ αὐτόν. Μαθούσα δὲ ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται εἰς γυναῖκα, ὅπως εἰσέλθῃ εἰς τὴν Μεγίστην Λαύραν, παρεκάλεσε τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Θεόδωρον, ἵνα ὁδηγήσῃ αὐτὸν παρὰ τῷ ἁγίῳ γέροντι πιστεύουσα, ὅτι διὰ τῶν εὐχῶν

αὐτοῦ θὰ μεταβάλῃ ὁ Θεὸς τὴν σκληροκαρδίαν αὐτοῦ καὶ θὰ ἐπαναγάγῃ εἰς ὀρθόδοξα φρονήματα. Ὁ Θεόδωρος, λαβὼν αὐτόν, ἤλθε πρὸς τὸν γέροντα καὶ κρούσας, κατὰ τὴν συνήθειαν, τὴν θυρίδα, περιέμενεν, ἵνα ἀνοιχθῇ. Ὅτε δὲ ἔβαλον μετάνοιαν ἀμφοτέροι καὶ ὁ μαθητὴς εἶπεν. "Εὐλόγησον ἡμᾶς, πάτερ" ὁ Ἰωάννης ἀνοίξας εἶπε τῷ μαθητῇ. "Σὲ μὲν εὐλογῶ, οὗτος δὲ ἀνευλόγητός ἐστι". Ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ Θεοδώρου τὴν αἰτίαν, ἀπήντησεν ὅτι δὲν θὰ εὐλογήσῃ αὐτόν, ἐὰν δὲν ἀπαρνηθῇ τὴν πλάνην αὐτοῦ. Ὁ ἀνεψιὸς τῆς Βασιλείνης, ἐκπλαγεὶς ἐπὶ τῷ διορατικῷ τοῦ Ἀγίου χαρίσματι, ἀπεκήρυξεν αὐτήν.

Ἡ Βασιλεῖνα, μαθοῦσα τοῦτο κατελήφθη ὑπὸ ἀκαθέκτου πόθου, ἵνα ἴδῃ τὸν Ἰωάννην, ἐνδεδυμένη ἀνδρικὴν ἐνδυμασίαν. Ἀποκαλυφθέντος τούτου αὐτῷ, ἀνήγγειλεν αὐτῇ τὰ ἐξῆς. "Γίνωσκε ὅτι κἂν ἔλθῃς οὐχ ὁρᾷς με' μὴ οὖν σκυλῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπόμεινον καὶ ὅπου δ' ἂν διάγῃς ἐφίσταμαί σοι καθ' ὕπνους καὶ ἀκούω τὰ παρὰ σοῦ καὶ ὥς δ' ἂν ἐμβάλλῃ μοι ὁ Θεός, ἀπαγγέλλω σοι". Ὁ Ἰωάννης ἐμφανισθεὶς αὐτῇ καθ' ὕπνους εἶπεν. "Ἴδου δὴ ὁ Θεὸς ἀπέσταλκέ με πρὸς σέ, ἀπαγγέλλόν μοι εἴτι βούλει". Αὕτη δὲ τὰ καθ' ἑαυτὴν εἰποῦσα ἔλαβε τὴν πρόσφορον ἀπάντησιν καὶ ηὐχαρίστησε τῷ Θεῷ. Ὅτε δὲ ἤλθεν ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀγίου ἀπήγγειλεν αὐτῷ τό τε σχῆμα καὶ τὸν χαρακτῆρα. Ταῦτα λέγει ὁ Κύριλλος ἔμαθε παρ' αὐτῆς τῆς διακόνου Βασιλείνης.

Τὸ κελλίον, ἐν ᾧ ἦν ἐγκεκλεισμένος ὁ ἅγιος Ἰωάννης, ἦν ἐπὶ βράχου λίαν ὑψηλοῦ καὶ λίαν ἀποκρήμνου, ὅστις ἀπεπλήρου τοίχου τόπον. Ἡ δὲ πέτρα τοῦ κρημοῦ ἦν τοσοῦτον ξηροτάτη καὶ ἄνικμος, ὥστε οὐ μόνον δένδρον, ἀλλ' οὐδὲ χόρτον ἦν δυνατόν, ἵνα βλαστήσῃ. Ἡμέραν τινά, λαβὼν ὁ Ἅγιος σπέρμα συκῆς, λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ Θεοδώρῳ καὶ Ἰωάννῃ "Ἀκούσατέ μου τέκνα· ἐὰν ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία χαρίσῃται τῷ σπέρματι τούτῳ καὶ ταύτῃ

τῇ πέτρᾳ δύναμιν πρὸς τὸ καρπογονῆσαι, γινώσκετε ὅτι δωρεὰν χαρίζεται μοι τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ὁ Θεός". Τοῦτο δὲ εἰπὼν εἰσήγαγεν ἐν τῇ πέτρᾳ τὸ σπέρμα. Ὁ δὲ Θεός, ὁ τὴν ράβδον Ἀαρών, ὡς λέγει ὁ Κύριλλος, ξηρὰν οὖσαν βλαστήσαι καὶ ἐξανθῆσαι ἐπινεύσας, ἐκέλευσεν, ἵνα βλαστήσῃ ἐν τῇ πέτρᾳ ταύτῃ, ἣτις ἦν ἄνευ χώματος καὶ ὑγρασίας. Μετ' ὀλίγον δὲ ἠγέρθη συκῇ, ἣτις ἀφίκετο μέχρι τῆς στέγης, ἣν καὶ ἀπεστέγασε, παρήγαγε δὲ μετὰ τινα χρόνον τρία σῦκα, ἅπερ ὁ Ἅγιος λαβὼν καὶ μετὰ δακρύων καταφιλήσας ἔφαγε καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ.

Ὁ Κύριλλος εἰσελθὼν ἐν τῷ κελλίῳ τοῦ Ἀγίου, ὅπερ ἀνέφξαν οἱ μαθηταί, ἵνα ὑπηρετῶσιν αὐτῷ κατὰ τὸ βαθὺ αὐτοῦ γῆρας, εἶδε τὴν συκὴν ταύτην, ἣτις ὑψοῦτο ἐκ τῆς πέτρας, μὴ δυνάμενος δέ, ἵνα ἐννοήσῃ πῶς αὕτη ἐρριζώθη καὶ ἤνθησεν, ἐξήτασε μετὰ μεγάλης προσοχῆς ἂν ὑπῆρχε ρῆγμα ἐν τῇ πέτρᾳ, ἀλλ' οὐδὲν ἀνεκάλυψε.

Ἰδὼν ὁ ἅγιος Ἰωάννης τὸ θαῦμα, ὅπερ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐπετέλεσεν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐνόησεν, ὅτι ἠγγίξε πρὸς τὸ τέρμα τοῦ βίου αὐτοῦ. Ὅτε δὲ ἔγραφεν ὁ Κύριλλος τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ ἦγε τὸ 104 τῆς ἡλικίας ἔτος, ἄγνωστον δὲ πότε ἐτελεύτησεν. Ὁ βιογράφος αὐτοῦ ηὐτύχησεν, ἵνα τύχῃ τῶν συμβουλῶν αὐτοῦ, ὡς θὰ ἴδωμεν καὶ ζῇ ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ ἁγίου Σάβα, ἠθέλησε δὲ ἵνα ὁμιλήσῃ ἐν συντόμῳ περὶ τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ ζῶντος αὐτοῦ, παραχωρῶν, λέγει, ἄλλοις, ἵνα διηγῶνται μετὰ θάνατον τοὺς ἀγῶνας, τοὺς διωγμοὺς καὶ κινδύνους, οὓς ὑπέμεινεν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Ὁμιλεῖ δὲ περὶ αὐτοῦ ἐν βίῳ τοῦ Ἀγίου Σάβα ὡς καὶ περὶ τῆς ὑποχωρήσεως αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Ὄρους τῶν Ἑλαιῶν μετὰ πολλῶν ἄλλων τῆς Λαύρας μοναχῶν, ὅτε οἱ Ὁριγενισταὶ ὑπερίσχυσαν, ἐπανάκαμψε δὲ πάντως ἐν αὐτῇ, ὅτε ὁ Κόνων ἀπήλλαξεν αὐτὴν τῶν αἰρετικῶν. Κατὰ τὰς πληροφορίας, αἱ ἔλαβεν ὁ

Κύριλλος παρὰ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου, ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος τὸ εἰκοστὸν ὄγδοον τῆς ἑαυτοῦ ἡλικίας, ἐν τῇ ἐπισκοπῇ διετέλεσεν ἔτη δέκα, ἔμεινεν ἐν τῇ Λαύρᾳ τὸ πρότερον ἔτη δώδεκα, ἐξ ὧν διηκόνησεν ἔτη ἕξ καὶ ἡσύχασεν ἔτη ἕξ. Ἐν Ρουβᾷ ἔμεινεν ἔτη ἕξ καὶ μετὰ ταῦτα ἔζη ἐγκαθειργμένος ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ. Ἐν τοιαύτῃ δ' εὐρισκόμενος ἡλικία, προστίθῃσιν ὁ Κύριλλος, ἦν φαειρὸς τὸ πρόσωπον, τὴν ψυχὴν προθυμότητος καὶ θείας ἐμπεπλησμένος χάριτος. Τὸ σπῆλαιον αὐτοῦ, περὶ οὗ εἵπομεν, εἶνε εὐρύτατον καὶ διπλοῦν, πολλὰς ἔχων ἔνδον ὁπὰς καὶ ἀνωμαλίας. Πρὸ ἐτῶν Ἀγιοσαβίται τινες εὖρον ἐν αὐτῷ ἕν τινι ὁπῇ κεχρισμένη καὶ ὑπὸ τοῦ χρόνου ἀδιακρίτῳ, ψαλτήριόν τι, περιλαμβανόμενον ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 88 K ¹⁾, καὶ εὐαγγέλιον εἰς σχῆμα μικρὸν ἐπὶ μεμβράνης γεγραμμένα ἀμφοτέρω καὶ κηρούς τινας τὸ χρίσμα ἀφελόντες καὶ τὴν πλάκα ἄραντες ²⁾.

Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 156K ³⁾ ἀναγινώσκομεν “Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ (8 Ἰανουαρίου) μνήμη τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου Ἐπισκόπου Κολωνείας καὶ ἡσυχαστοῦ τῆς σεβασμίας Λαύρας τοῦ ἀγίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάβα”. Ἐν δὲ τῷ Μηνολογίῳ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Πορφυρογεννήτου ἡ ἑορτὴ αὐτοῦ πανηγυρίζεται τὴν 9 Δεκεμβρίου ⁴⁾. Τὰ νῦν ἡ ἐκκλησία ἑορτάζει τὴν μνήμην αὐτοῦ τὴν γ'. Δεκεμβρίου. Τεμάχιον βίου αὐτοῦ ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 365K ⁵⁾.

4.

Κύριλλος ὁ Σκυθοπολίτης

Κύριλλος ὁ Σκυθοπολίτης, ὁ σπουδαιότατος τῶν βιογράφων τῆς ἐκκλησιαστικῆς τοῦ ἔκτου αἰῶνος φιλολογίας,

¹⁾ Παπαδ. Κεραμέως, Ἱεροσ. Βιβλ. Τόμ. Γ'. σελ. 146.

²⁾ Αὐτ. σελ. 316.

³⁾ Ἱεροσ. Βιβλ. Τόμ. Β'. σελ. 250.

⁴⁾ Migne, P. G. Τόμ. 117, σελ. 196.

⁵⁾ Ἱερ. Βιβλ. Τόμ. Β'. σελ. 482.

ἐγεννήθη περὶ τὸ 525-526 ἐν Σκυθοπόλει τῆς Παλαιστίνης, τῇ καθ' ἡμᾶς Βεϊσάν ¹⁾, ἐντεῦθεν τοῦ Ἰορδάνου, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Νάχρ Τζαλούδ, συμβάλλοντος, ἀπὸ δυσμῶν, μετὰ τοῦ Ἰορδάνου. Τὸ πάλαι ἐκαλεῖτο Βαιθσάν καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰορδάνου ἡμίσειαν τοῦ Μανασσῆ φυλὴν. Ἦν δὲ τὸ πάλαι δευτέρα μετὰ τὴν Καισάρειαν πόλις, πρωτεύουσα ἀπάσης τῆς Παλαιστίνης, καὶ πρωτεύουσα ἐγένετο τῆς δευτέρας Παλαιστίνης. Ὁ ἐπισκεπτόμενος αὐτὴν τὰς ἐξόχους θαυμάζει αὐτῆς φυσικὰς καλλονάς, τὸ τοῦ κλίματος γλυκὺ καὶ τερπνόν, τὸ τοῦ ὀρίζοντος αἶθριον καὶ εὐρύ, τὸ δροσερὸν καὶ πάντοτε κατάρρυτον αὐτῆς ἔδαφος καὶ τὴν λαμπρὰν φυτεῖαν. Ὁ Tristram ²⁾, θέλων, ἵνα καταδείξη τὴν στρατηγικὴν αὐτῆς θέσιν, δεσποζούσης τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰορδάνου, λέγει, ὅτι εἶνε μικρὸν Γιβραλτάρ. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦν ἀρχιτέκτων καὶ σύμβουλος τοῦ Ἐπισκόπου Θεοδοσίου. Ὅτε δὲ τῷ 531-532 ὁ Ἅγιος Σάβας, παρακληθεὶς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Πέτρου, ἐκόμισε τῷ Μητροπολίτῃ Σκυθοπόλεως Θεοδοσίῳ τὸ διάταγμα τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, οὗτος ἐξῆλθε μετὰ παντὸς τοῦ λαοῦ εἰς ὑπάντησιν αὐτοῦ, ἐν οἷς καὶ ὁ τοῦ Κυρίλλου πατήρ, ὃν εἶχεν ὁ Ἅγιος Σάβας, καθ' ἅπαν τὸ διάστημα τῆς ἐν Σκυθοπόλει διατριβῆς αὐτοῦ, ἀναπόσπαστον. Τὸν Κύριλλον παῖδα ὄντα καὶ μετὰ τοῦ πατρὸς εὗρεθέντα καὶ τοῖς τοῦ Ἁγίου Σάβα προσπεσόντα ποσὶν, εὐλογήσας, ἀναστήσας καὶ περιπτυσάμενος εἶπε τῷ πατρί. “Οὗτος ὁ παῖς ἀπὸ τοῦ νῦν ἐμὸς μαθητὴς ἐστί καὶ τῶν ἁγίων τῆς ἐρήμου πατέρων υἱός”, τῷ δὲ Μητροπολίτῃ. “Κῦρι ὁ μέγας, τοῦτον ἐγὼ σοι παρατίθημι τὸν παῖδα, πρόσσεχε αὐτῷ, ὅτι χρήζω αὐτοῦ” ³⁾).

¹⁾ Ἴδε «Νέαν Σιών» 1913, ἔτος ι'. Τόμ. ιγ'. σελ. 207, Ἰωάννου Φωκυλίδου, Ἡ Σκυθόπολις ὑπὸ τοπογραφικὴν καὶ ἱστορικὴν ἔποψιν.

²⁾ Bible places, σελ. 222.

³⁾ Κεφ. σς'.

Ἀγγελθείσης τῇ μητρὶ τοῦ Κυρίλλου τῆς ἐν τῇ πόλει τοῦ Ἀγίου Σάβα παρουσίας, ἐπεθύμησεν αὕτη, ὅπως προσκυνήσῃ αὐτόν. Μέλλοντος δὲ τοῦ Ἀγίου, ἵνα εἰς τοὺς περὶ τὸν ἅγιον Θωμᾶν ἐξέλθῃ τόπους πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἁββᾶ Προκοπίου τοῦ Ἑσυχαστοῦ, λαβοῦσα τὸν Κύριλλον ἦλθεν εἰς τὸ Ἀποστολεῖον τοῦτο. Τοῦ δὲ πατρὸς λαβόντος τὸν Ἅγιον κατ' ἰδίαν, ἤγαγεν εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ τὴν μητέρα, ἣν ἠύλόγησεν, ἰδὼν δὲ τὸν Κύριλλον, εἶπεν. “Ἴδου ὁ μαθητὴς μου Κύριλλος”. Ποιήσαντα δ' αὐτὸν μετάνοιαν, εὐλογήσας καὶ ἀναστήσας, εἶπε τῷ Πατρί. “Δίδαξον αὐτὸν τὸ ψαλτήριον, ὅτι χρήζω αὐτοῦ, καὶ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μαθητὴς μου ἔστι”. Εἰπὼν δὲ ταῦτα, ἐκείνην μὲν εὐλογήσας ἀπέλυσε, τὸν δὲ Κύριλλον μετὰ τοῦ πατρὸς ἐκράτησεν. Ἐλθόντες δὲ πρὸς τὸν ἁββᾶν Προκόπιον καὶ γευσάμενοι ἦλθον ἐν τῷ Ἐπισκοπεῖῳ. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν, μέλλων ὁ Ἅγιος Σάβας, ἵνα ἐπιστρέψῃ εἰς Ἱερόουσαλήμ, ἦλθε μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐν τῷ οἴκῳ καὶ ποιήσας εὐχὴν καὶ εὐλογήσας τὸν πατέρα, τὴν μητέρα καὶ τὸν Κύριλλον, ἀπῆλθεν ἐκ Σκυθοπόλεως ¹⁾. Ἐκτοτε δὲ ὁ Μητροπολίτης συχνότερον χαριέντως ἔλεγε τῷ πατρὶ τοῦ Κυρίλλου. “Πῶς ἔχει ὁ μαθητὴς τοῦ ἁββᾶ Σάβα;” ἐβίαζε δέ, ἵνα διδάξῃ αὐτὸν τὸ ψαλτήριον καὶ τὸν Ἀπόστολον. Οὕτω δὲ εὐλογήσας καὶ ἀποθρῖξας αὐτὸν εἰσήγαγεν ἐν τῷ κλήρῳ. Ἐλαβε δὲ τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα τὸ δέκατον ἔκτον (543) τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔτος ²⁾. Ὁ Κύριλλος δὲν ἐπεθύμει, ἵνα μένῃ ἐν τῇ γενετείρᾳ, διηνε-

¹⁾ Ἀγνοῶ πῶς ὁ Hermann Usener ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ. «Der Heilige Theodosios Schriften des Theodoros und Kyrillos, Λειψία 1890», συγγράμει τὴν δευτέραν εἰς Σκυθοπόλιν τοῦ Ἀγίου Σάβα ἀποδημίαν μετὰ τῆς πρώτης. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐγένετο τῷ 518, ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰουστίνου, ἡ δὲ δευτέρα τῷ 531-532. Κατὰ τὴν δευτέραν ἐγνώρισε τὸν Κύριλλον. Εἰς τὴν σύγχισιν ταύτην περιέπεσον καὶ ἄλλοι τινές, ὡς ὁ Πατὴρ Vailhé, τὸν Usener ἀβασανίστως ἀκολουθήσαντες. Ἐπισταμένη τοῦ κειμένου τοῦ βίου τοῦ Ἀγίου Σάβα παρὰ Κυρίλλου ἐμφανῶς δείκνυσιν, ὅτι πρόκειται περὶ δύο διαφόρων ἀποδημιῶν.

²⁾ Βίος Ἀγίου Εὐθυμίου, κεφαλ. να'.

κὲς δ' αὐτοῦ ὄνειρον ἦν τὸ ἐλθεῖν εἰς συγχρωτισμὸν μετὰ τῶν τῆς ἐρήμου Πατέρων, εὐθετον δ' ἐπεζήτει καιρόν, ὅπως τοῦ ποθομένου τύχη. Ἀφορμὴ δ' αὐτῷ ἐδόθη ἐκ τῶν ἐγκαινίων τῆς Νέας Ἐκκλησίας ἐν Ἱερουσαλὴμ (543). Ἡ Ἐκκλησία αὕτη, ἀρξαμένη ἐπὶ Πατριάρχου Ἡλίου (494-518), ἐπεραιώθη ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἀγίου Σάβα. Ὁ Κύριλλος ἀπεφάσισεν, ἵνα παραστῇ ἐν τοῖς ἐγκαινίοις. Ἀπερχόμενον δὲ συνεβούλευσεν ἡ φιλόχριστος αὐτοῦ μήτηρ, ὅπως μὴ πράξῃ τι τῶν εἰς ψυχὴν συντεινόντων ἄνευ γνώμης καὶ συμβουλῆς τοῦ Ἐπισκόπου Κολωνίας ¹⁾ Ἰωάννου τοῦ Ἠσυχαστοῦ καὶ παντὶ ἀποφεύγῃ σθένει τὰς τοῦ Ὠριγένους δοξασίας ²⁾.

Ἐλθὼν λοιπὸν εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν τοῖς ἐγκαινίοις τῆς Νέας παραστὰς Ἐκκλησίας, ἔρχεται εἰς τὴν Μεγίστην Λαύραν, ἵνα αἰτήσῃται, κατὰ τὴν μητρικὴν συμβουλήν, ὁδηγίας παρὰ τοῦ Ἰωάννου περὶ τοῦ πρακτέου, ἀναθεὶς αὐτῷ τὰ καθ' ἑαυτὸν καὶ “βουλὴν θεάρεστον παρ' αὐτοῦ λαβεῖν ἀξιῶν”. Οὗτος δὲ εἶπεν αὐτῷ. “Εἰ βούλει σωθῆναι τὴν μονὴν τοῦ μεγάλου Εὐθυμίου ὦκησον”. Ἄλλ' ὁ Κύριλλος “ὡς νέος καὶ μάταιος”, μὴ λαβὼν τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ ὑπ' ὄψει, κατήλθεν εἰς Ἰορδάνην, θέλων, ἵνα μείνῃ ἐν τινὶ τῶν αὐτόθι μοναστηρίων, καὶ, κατὰ προτίμησιν, ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Καλαμῶνος (τὰ νῦν Μονῇ ἀββᾶ Γερασίμου)· ἀλλὰ κατελήφθη ὑπὸ ἀσθενείας μεγάλης, ἣτις διήρκεσε μῆνας πολλούς. Λυπούμενῳ δ' αὐτῷ καὶ ἀδημονοῦντι ἐπὶ τούτῳ, ἐπιφαίνεται ὁ Ἰωάννης καθ' ὑπνούς καὶ λέγει. “Παρακούσας μου τῆς ἐντολῆς ἱκανῶς ἐπαιδεύθης, ἀλλὰ νῦν ἀναστὰς εἴσελθε εἰς τὴν Ἱερικὴν καὶ εὐρίσκεις Γερόντιόν τινα μοναχὸν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς μονῆς τοῦ ἀββᾶ Εὐθυμίου, ἀκολούθησον αὐτῷ εἰς τὴν μονὴν καὶ σῶξαι”. Ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ ὕπνου καὶ παραυτίκα ἐνισχυθεὶς καὶ τῶν ἀχράντων

¹⁾ Γράφουσι Κολωνία καὶ Κολώνεια.

²⁾ Βίος Ἀγίου Εὐθυμίου, κεφαλ. να'. Βίος Ἰωάννου Κολωνίας, 22.

μυστηρίων μεταλαβὼν καὶ γευσάμενος, ἦλθε περὶ εἰς Ἱερικοῦντα, θαυμαζόντων τῶν Πατέρων ἐπὶ τῇ ταχείᾳ μεταβολῇ ταύτῃ καὶ μετέβη εἰς τὴν Μονὴν τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου, ἧς ἡγούμενος ἦν ὁ Λεόντιος, κατὰ Ἰούλιον τοῦ 544. Ἐκτοτε δὲ συνεχῶς μετέβαινε παρὰ τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ καὶ ἀνεκοίνου τὰ καθ' ἑαυτόν, οὕτινος ἐγίνωσκεν ἤδη τοὺς μαθητὰς ἐν Σκυθοπόλει, καταλύοντας ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὡς ἐν ξενῶνι, ὅσakis ἤρχοντο ἐν αὐτῇ· οἱ δὲ γονεῖς αὐτοῦ παρεῖχον εὐλογίαν τινὰ ἐνιαυσίαν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τῶν Πατέρων τῆς Λαύρας, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ οἶκος αὐτοῦ ἡξιώθη τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Ἁγίου Σάβα. Τούτου δ' ἕνεκα ἡ μήτηρ ἔδωκεν αὐτῷ τὴν προειρημένην ἐντολήν, ὃ δὲ Κύριλλος παρρησιαστικώτερον προσερχόμενος ἀπέλαυε τῆς νοουθεσίας αὐτοῦ καὶ εὐχῆς ¹⁾).

Ἡμέραν τινά, βαρυνθεὶς ὑπὸ λογισμοῦ σατανικοῦ, ἀνεκοίνωσεν αὐτὸν τῷ Ἰωάννῃ, λαβὼν δ' εὐχὴν ἀμέσου ἔτυχεν ἀνέσεως. Ὀντος δ' αὐτοῦ ἐν τῇ θυρίδι τοῦ Ἁγίου καὶ τῆς θείας ἀπολαύοντος αὐτοῦ διδασκαλίας, γεωργός τις ἤγαγε τὸν υἱὸν δαιμωνῶντα πρὸς αὐτὸν καὶ ρίψας αὐτὸν ἔμπροσθεν τῆς θυρίδος ἀπῆλθε. Τοῦ δὲ παιδίου κειμένου καὶ κλαίοντος, ὁ γέρων, γνούς, ὅτι πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχει, ἠὺσπλαγχνίσθη καὶ ποιήσας εὐχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ἀλείψας ἐλαίῳ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐθεράπευσεν. Ἐν τῇ Μονῇ τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου ἐγένετο ἐπ' ἴσης μάρτυς θαύματος, γενομένου παρὰ τὸν τάφον αὐτοῦ, ὑπὲρ μοναχοῦ Κίλικος, Παύλου καλουμένου, ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Μαρτυρίου, ὑπὸ δαίμονος κατεχομένου καὶ παρὰ τῇ θήκῃ τοῦ Ἁγίου ἀχθέντος. Ὁ Ἅγιος Εὐθύμιος, ἐμφανισθεὶς τὸ μεσονύκτιον, ἐθεράπευσε, ταῦτο χρόνως δὲ ὁ θεραπευθεὶς, ἀνελθὼν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, κατὰ τὴν ὥραν τῆς νυκτερινῆς ψαλμωδίας, διηγῆσατο τὸ γενόμενον θαῦμα. Οἱ τῆς μονῆς, ἐν ἧ τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο,

¹⁾ Ἐνθ' ἀνωτ.

μαθόντες τὴν θεραπείαν ταύτην, ἤλθον, ἵνα παραλάβωσιν αὐτόν, ἀλλ' οὗτος ἡρνήθη, ἐπιθυμῶν, ὅπως ἐν τῇ μονῇ παραμείνῃ τοῦ Ἀγίου Εὐθυμίου.

Οὐδὲν ἴδιον περὶ τῆς ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἀγίου Εὐθυμίου διατριβῆς τοῦ Κυρίλλου γινώσκομεν· ἔμεινε δ' ἐν αὐτῇ μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν, ἐξοστρακισθέντων ἐκ τῆς Νέας Λαύρας τῶν Ὁριγενιστῶν, συμπεριελήφθη ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν Ὁρθοδόξων μοναχῶν, δι' ὧν ὁ Ἱεροσολύμων Πατριάρχης Εὐστόχιος ἀντικατέστησε τοὺς ἐν αὐτῇ Ὁριγενιστάς (555). Ἐν τῇ Νέᾳ Λαύρᾳ διατρίβων συνέγραψε τὸν βίον τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου.

“Κἀγώ, λέγει, ὁ ἀνάξιος αὐτοῦ (τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου) δοῦλος πλειστάκις παρ' αὐτοῦ εὐεργετηθεὶς, ψυχικῶς τε καὶ σωματικῶς, καὶ βλέπων τὰς ἐκ τῆς θήκης αὐτοῦ ἀναβλυζούσας εὐεργεσίας κατὰ διάνοιαν ἐκπληττόμενος ἐλογιζόμην, ὅτι ἄρα πῶς παρελθὼν τὸν ἀνθρώπινον τοῦτον βίον καὶ ἐν τίσιν εὐαρεστήσας τῷ Θεῷ κατορθώμασιν ὁ ἅγιος οὗτος Εὐθύμιος τοιαύτης θείας τετύχηκε χάριτος; Ἐντεῦθεν θερμοτάτη μοι ἐπῆλθεν ἐπιθυμία τὴν ἐν σαρκὶ αὐτοῦ πολιτείαν καὶ διαγωγὴν καταμαθεῖν τε καὶ ἀναγράψασθαι. Καὶ δὴ ἡρώτων ἐπιμελῶς τοὺς κατὰ τὴν ἔρημον ταύτην θεοφόρους τε καὶ ἀρχαιοτάτους Πατέρας, τὰ περὶ Εὐθυμίου μὲν τοῦ Μεγάλου ἀκριβῶς ἀκούειν μεμαθηκότας, τοῦ δὲ πανευφήμου Σάβα συγχρόνους τε καὶ συναγωνιστάς γεγονότας, καὶ ὅσαπερ ἐκάστῳ τούτων μαθεῖν καὶ ἀναλέξασθαι ἴσχυσα, οὐ μόνον τὰ Εὐθυμίου τοῦ Μεγάλου τεθαυματοουργημένα τε καὶ πεπολιτευμένα, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ τῆς τοῦ ἐν ἁγίοις Σάβα πολιτείας τε καὶ διαγωγῆς ἀναμειγμένα ἐν διαφόροις χάρταις ἀνεγραψάμην ἀτάκτοις τισὶ καὶ διηγήμασι συγκεχυμένοις. Ὀλίγου δέ τινος χρόνου διελθόντος καὶ τῆς οἰκουμενικῆς ἁγίας πέμπτης συνόδου ἐν Κωνσταντινουπόλει συναθροισθείσης (555) καὶ τῶν Ὁριγένους καὶ Νεστορίου δογμάτων ὑπ' αὐτῆς ἀναθεματισθέντων οἱ προ-

ενοικοῦντες τὴν Νέαν Λαύραν τῆς Ὁριγένους αἰρέσεως ἀντιλαμβανόμενοι, τῆς τε καθολικῆς κοινωνίας ἀπέστησαν καὶ τῆς Νέας Λαύρας ἐδιώχθησαν· ἐν ᾗ Νέα Λαύρα ὀρθόδοξοι Πατέρες, ἐκείνων ἀναχωρησάντων, κατωκίσθησαν ἐκ τε τῆς Λαύρας τοῦ μακαρίου Σάβα καὶ ἐτέρων εὐαγῶν καὶ ἀνεπιλήπτων μοναστηρίων.

“Τότε δὴ, γνώμη καὶ ἐπιτροπῇ τοῦ θεσπεσίου Ἰωάννου, τοῦ Ἐπισκόπου καὶ Ἡσυχαστοῦ, ἀποστάς τοῦ κοινοβίου, τὴν Νέαν ὤκησα Λαύραν, ἔχων μετ’ ἑαυτοῦ τοὺς περὶ Εὐθυμίου καὶ Σάβα ἐγγεγραμένους χάριτας καὶ κελευσθεῖς παρὰ τῆς ὑμετέρας ὁσιότητος, μαθούσης περὶ τῶν εἰρημένων χαρτῶν, τὰ τοῦτοις ἐμφερόμενα κεφάλαια ἀρμοδίως συντάξαι μετὰ τῆς ἐνδεχομένης φράσεώς τε καὶ τάξεως καὶ αὐτὰ ἀποστεῖλαι” ¹⁾.

Ὁ βίος καὶ αἱ τῶν τῆς ἐρήμου Ἀναχωρητῶν πράξεις ζωηροτάτην ἐνέπνευσαν τῷ Κυρίλλῳ ἐπιθυμίαν, ὅπως περιγράψῃ αὐτούς. Ἦδη δὲ ἐν τῷ Κοινοβίῳ τοῦ Ἀγίου Εὐθυμίου τὰς διατριβὰς ποιούμενος ἤρξατο, ἵνα συλλέγῃ βιογραφικὰς πληροφορίας καὶ ταξινομῇ αὐτάς, ἀπαραλλάκτως, ὡς λέγει, ἡ μέλισσα ἐκ πολλῶν συλλέγει ἀνθέων τὰ πρὸς μέλιτος κατασκευὴν χρήσιμα, ἧς ἐξήλωσε τὴν φιλοπονίαν. “Ζηλώσας, μὲν, λέγει, τὴν φιλόπονον μέλισσαν, τὴν ἐκ πολλῶν ἀνθέων συλλέγουσαν τὰ χρήσιμα πρὸς τὴν τοῦ μέλιτος ἐργασίαν, σπουδῇ δὲ καὶ προσευχῇ χρησάμενος τὰ παραδραμόντα τῷ χρόνῳ παρ’ ἀληθευόντων ἁγίων καὶ τῆς ἐρήμου ταύτης ἀρχαιοτάτων ἀνελεξάμην, ὧδέ τε κάκεισε περιθέων καὶ περιαιθορίζων αὐτὰ καὶ συλλέγων, ὥσπερ ἐκ τινος βυθοῦ τοῦ μακροῦ χρόνου καὶ τῆς λήθης ἀναλεγόμενος, πιστεύων ἀκριβῶς τὸν παρὰ τοῦ μισθαποδότου Θεοῦ κομίσασθαι μισθὸν ἐκ τοῦ ἀνανεῶσαι τῇ μνήμῃ τὰ μνημονεύεσθαι ἄξια καὶ τύπον ἀγαθὸν παρασχέσθαι τοῖς ἐντυγχά-

¹⁾ Αὐγουστ. ἐνθ’ ἀνωτ. σελ. 93—94.

νουσι τοιαύτη φιλοπόνῳ σπουδῇ.....Δίκαιον γάρ ἐστιν, ὡς ἀληθῶς, τὰ παραδραμόντα τῷ χρόνῳ καὶ μὴ πολλοῖς ἐγνωσμένα, ἀναξωγραφεῖν τῷ λόγῳ καὶ μὴ συγχωρῆσαι ταῦτα λήθης βυθιοῖς ἀμαυροῦσθαι, ἀλλὰ κοινὸν ὄφελος καὶ εἰκόνα καὶ τύπον προτιθέναι τοῖς μετέπειτα βουλομένοις τῆς ἑαυτῶν προνοεῖσθαι σωτηρίας” 1). Μύχιος λοιπὸν αὐτοῦ πόθος ἦν, ὅπως μὴ παραδοθῶσι λήθῃ αἱ πράξεις ἀνδρῶν, ἀρεταῖς κομώντων, τοῦναντίον δὲ χρησιμεύσωσι τοῖς ἐπιγενεστέροις, θέλουσιν, ἵνα προνοήσωσι περὶ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, ὡς εἰκὼν καὶ τύπος. Ἐπὶ τούτῳ δ’ ἐπεσκέψατο μοναστήρια καὶ λαύρας, ἡρώτα αὐτόπτας ἰδίᾳ μάρτυρας καὶ ἀρχαίους, πρὸ πάντων δὲ ἐπιμελῶς συνήθροιζεν ὑλικὸν περὶ τῶν δύο κορυφαίων τοῦ ἐν Παλαιστίνῃ μοναχισμοῦ Πατέρων, τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου καὶ τοῦ Ἀγίου Σάβα.

Ὁ Κύριλλος μεγάλας ἡσθάνετο δυσχερείας περὶ τὴν σύνταξιν προοιμίου, ἀμνηχανὼν τίνι τρόπῳ, ἵνα ἄρξηται τοῦ λόγου. Πολλάκις δὲ *il a jeté le manche après la cognée*. Κατὰ τὸ διετὲς δὲ τῆς ἐν Νέᾳ Λαύρᾳ διατριβῆς αὐτοῦ διάστημα, μεθ’ ὅλους τοὺς καταβαλλομένους ἀγῶνας, οὐδὲν ἔπραξε, μὴ τυχὼν ἐξωτερικῆς παιδεύσεως.

“Ἀλλ’ ὁ τῶν θαυμασίων Θεός, λέγει, ὁ πᾶσάν τε γλῶσσαν ἐμπήξας καὶ ἀπόροις πόρον διδοὺς καὶ τὰ δυσχερῆ τῶν πραγμάτων ἐξομαλίζων καὶ τὰς μογιλάων γλῶσσας τρανὰς ἐργαζόμενος, παράδοξόν τι πεποίηκε καὶ ἐπὶ τῇ ἐμῇ ταπεινώσει δι’ Εὐθυμίου καὶ Σάβα τῶν θεραπόντων αὐτοῦ, ἐμοῦ ἐξ ἀπορίας λόγων τε καὶ φράσεων καταλιπεῖν τοὺς χάρτας διενθυμηθέντος· πλὴν προσευχῇ καὶ δεήσει θερμοτάτῃ ἐχρώμην. Ἐν μιᾷ γὰρ τῶν ἡμερῶν, ἐπὶ τῆς συνήθους καθέδρας καθεστῶτί μοι καὶ τοὺς χάρτας μετὰ χειρὰς ἔχοντι περὶ ὥραν δευτέραν τῆς ἡμέρας, ἐπιφαίνονται μοι, ὕπνῳ κατασχεθέντι, οἱ ὅσιοι πατέρες Εὐθύμιός τε καὶ Σάβας μετὰ

1) Ἀνγουστίνου, ἐνθ’ ἀνωτ. σελ. 2—4.

στολῆς ἱεροπρεποῦς τῆς συνήθους αὐτοῖς, καὶ ἤκουσα τοῦ ἐν ἁγίοις Σάβα πρὸς τὸν μέγαν Εὐθύμιον λέγοντος. Ἴδου δὴ ὁ Κύριλλός σου τοὺς χάρτας ἔχει μετὰ χειρας καὶ σπουδὴν ἐνδείκνυται θερμοτάτην, καὶ τόσοῦτον ποιήσας καὶ μοχθήσας, ἀρχὴν συντάξεως ποιήσασθαι οὐκ ἰσχύει. Ὁ δὲ μέγας πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίθη Εὐθύμιος. Πῶς γὰρ δυνήσεται τὴν περὶ ἡμῶν ποιήσασθαι σύνταξιν μήπω εἰληφὼς χάριν προφορικοῦ λόγου ἐν ἀνοΐξει τοῦ στόματος; Τοῦ δὲ ἐν ἁγίοις Σάβα εἰπόντος. Καὶ δὸς αὐτῷ, Πάτερ, τὴν χάριν, ἐπινεύσας ὁ μέγας Εὐθύμιος καὶ ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ κόλπου ἀλάβαστρον ἀργυροῦν μετὰ μέλιτος ἐξαγαγὼν καὶ ἐμβάψας ἐκ τοῦ ἀλαβάστρου δέδωκε τρίτον εἰς τὸ στόμα μου.

“Τοῦ δὲ ἐμβληθέντος τὸ μὲν εἶδος ὑπῆρχεν ἐλαίου, ἡ γεῦσις δὲ γλυκυτέρα ἐτύγχανε μέλιτος· καὶ ὄντως τοῦ θεοῦ λογίου δήλωσις. “Ὡς γλυκέα, γὰρ φησι, τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου ὑπὲρ μέλι τῷ στόματί μου”. Ὡστε με ἐκ τῆς ἀφάτου ἐκείνης γλυκύτητος διϋπνισθέντα, ἔτι τὴν πνευματικὴν ἐκείνην εὐωδίαν τε καὶ γλυκύτητα ἐπὶ χειλέων καὶ τοῦ στόματος ἔχοντα, ἀρχὴν εὐθύς τοῦ προοιμίου τῆς παρούσης ποιήσασθαι συγγραφῆς. Καὶ οὕτω τῇ τοιαύτῃ χάριτι τὸν περὶ Εὐθυμίου τοῦ μεγάλου διεξήλθον λόγον ἐπειγόμενος καὶ τῇ τοιαύτῃ χάριτι ἐπερειδόμενος τὴν ὑπόσχεσιν πληρῶσαι καὶ τὰ περὶ τῆς τοῦ οὐρανοπολίτου Σάβα πολιτείας τε καὶ διαγωγῆς ἐν δευτέρῳ λόγῳ” ¹⁾).

Ὁ Κύριλλος, πρὶν ἢ τῆς ὁπτασίας ταύτης ποιήσῃται μνεῖαν, λέγει τὰ ἐπόμενα περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀγίου Εὐθυμίου· τοῦτο δὲ δείκνυσιν τὴν εἰλικρίνειαν αὐτοῦ καὶ ἀκρίβειαν. “Ταῦτα τὰ ὀλίγα ἐκ πολλῶν ἀναλεξάμενος ἀνεγραψάμην, ἅπερ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἑώρακα, συνάψας αὐτὰ τοῖς ἑξ ἁκοῆς συναναγραφεῖσι περὶ τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας τοῦ Πατρὸς ἡμῶν, πρὸς τὸ γινῶναι τοὺς ἐντυγχάνοντας καὶ τὴν

¹⁾ Αὐτ. σελ. 94.

οσιότητα τὴν σὴν τὴν τῆς παρεδρευούσης τῇ Εὐθυμίου θήκη θείας χάριτος δύναμιν καὶ ἀναλογίσασθαι ὅτι περ μαρτυρεῖ τῇ λαμπρότητι τῆς ἐκείνου ἐν σαρκὶ πολιτείας τὰ μετὰ τὴν ἐκείνου κοίμησιν ἐνεργούμενα θαύματα. Οὐ μόνον γὰρ ἡνίκα ἐν σαρκὶ ὑπῆρχεν ἐθαυματούργει ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτήν, ὅτε τοῖς ἀγγέλοις ἀνεμίχθη μεγάλας ἐν ἡμῖν ἐργάζεσθαι θαυματουργίας καὶ ἐν ἀμείνονι λήξει ὑπάρχων, οὐκ ἀπέστη ἡμῶν, ἀλλὰ μετὰ μεΐζονος βοηθείας κήδεται καὶ ἐπιμελεῖται ἡμῶν” 1).

Τῷ 556 συνέγραψε τὴν βιογραφίαν τοῦ Ἀγίου Σάβα, ἧς ἄπτεται διὰ προοιμίου, ἐν ᾧ, ὑπαινιπτόμενος τὴν γενομένην αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἁγίων Εὐθυμίου καὶ Σάβα χάριν, λέγει, ὅτι εἶπε περὶ τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου “μικρά τινα πάνυ καὶ τῆς ἐκείνου μεγαλονοίας ἀνάξια” καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ βίου τοῦ πολυθρυσλήτου πατρὸς Σάβα, ἐκλεξάμενος τὰ κατ’ αὐτὸν παρ’ ἀληθευόντων ὁσίων ἀνδρῶν, φοιτητῶν αὐτοῦ καὶ συναγωνιστῶν γεγονότων καὶ μέχρι τοῦ νῦν τὴν ἐκείνου μιμουμένων πολιτείαν. Προστίθῃσι δέ. “Δυσωπῶ τοίνυν τοὺς ἐντευξομένους τοῖς δε τοῖς πόνοις καὶ τὴν οσιότητα τὴν σὴν, ᾧ πατέρων ἄριστε καὶ φιλοτεκνώτατε Γεώργιε, πρῶτον μὲν τὸν δεσπότην δυσωπῆσαι Θεόν, συγγνώμης ἀξιωθῆναί με τὸν ἐλεεινόν, ἐπὶ τῷ πεφραλισμένῳ μου βίῳ καὶ τοῖς πολλοῖς μου ἀμαρτήμασιν, ἔπειτα δὲ μηδενὶ ἀπιστεῖν τῶν τε ἤδη προλεχθέντων καὶ τῶν νυνὶ ρηθησομένων. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ χρόνων ἀκριβείας καὶ τόπων καὶ προσώπων καὶ ὀνομάτων ἐμνημόνευσα, πρὸς τὸ ἐγγύθεν ἔχειν τε καὶ ποιεῖσθαι τὴν τῆς ἀληθείας περὶ τούτων ἐξέτασιν” 2).

Ὁ Κύριλλος, συνεχῶς εἰς τὴν Μεγίστην μεταβαίνων Λαύραν, συνεβουλεύετο τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἡσυχαστήν, τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ πατέρα. “Ὅτε δὲ ἦλθεν ἐν

1) Αὐτ. σελ. 92—93.

2) Αὐγουστίνου, Βίος ὁσίου πατρὸς Σάβα, κεφ. α΄. καὶ β΄.

αὐτῇ ἐκ τῆς Νέας Λαύρας, ὅπως κτίσῃ ἑαυτῷ κελλίον, ἐγένετο μάρτυς θαύματος. Ὅτε κατεσκευάζετο δεξαμενὴ μεγάλη κάτω τοῦ πύργου τοῦ Ἀγίου Σάβα ἐν σπηλαίῳ, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἀνάβασις κρυπτή, ἄγουσα ἀπὸ τῆς Θεοκτίστου Ἐκκλησίας εἰς τὸν εἰρημένον πύργον, ἐν δὲ τῇ ὑπερκειμένη πέτρᾳ εἰς ὕψος οἱ Πατέρες ᾠκοδόμησαν λάκκον μικρόν, ἐν ᾧ τὰ ὕδατα ἔμελλον, ἵνα διυλίζωνται καὶ εἶτα κατέρχονται ἐν τῇ δεξαμενῇ, τεχνίτης Βηθλεεμίτης, Μάμας καλούμενος, ἐργαζόμενος ἐν τῷ λάκκῳ μετὰ παιδὸς μαθητοῦ, Αὐξεντίου καλουμένου, ὑπὸ θυέλλης κατελήφθη σφοδρᾶς τοσαύτης, ὥστε τὰ ὕδατα καταφερόμενα πάντοθεν μεθ' ὀρμῆς ἐν τῷ λάκκῳ διέρρηξαν αὐτόν. Καὶ ὁ μὲν Μάμας, ἰσχυρὸς ὢν, κατῴρθησεν, ἵνα διαφύγῃ, ἀλλ' ὁ παῖς, παρασυρθεὶς ὑπὸ λίθων ὀγκωδῶν καὶ τοῦ σφοδροῦ ὕδατος, ἔπεσεν ἐν τῷ μεσαύλῳ, τῷ μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἐν ᾧ εἶνε ὁ τάφος τοῦ Ἀγίου, ἔνθα τὸ ὕψος τοῦ κρημνοῦ εἶνε δέκα ὀργυιῶν. Πausάσης δὲ τῆς βροχῆς, εὐρέθη ὁ παῖς ὑπὸ σωρείαν λίθων ἔμπροσθεν τῆς Θεοκτίστου Ἐκκλησίας ἀβλαβής ¹⁾).

Ὁ Κύριλλος δύο διέτριψεν ἐν τῇ Νέᾳ Λαύρᾳ ἔτη. Συμβουλῇ δὲ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου εἰς τὴν Μεγίστην μετέβη Λαύραν (557), ἐν ᾗ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐτελεύτησεν. Ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ ἤψατο τῆς βιογραφίας “Ἰωάννου τοῦ Ἠσυχαστοῦ” (557), τὸ ἑκατοστὸν τρίτον ἄγοντος τότε τῆς ἡλικίας ἔτος. Ἡ βιογραφία αὕτη εἶνε μικρά, τοῦ Κυρίλλου ἀναφέροντος τὸν λόγον, δι’ ὃν δὲν ἐπεξετάθη περισσότερον. “Καὶ ταῦτα μὲν, λέγει, τὰ ὀλίγα ἀναλεξάμενος γραφῇ παραδέδωκα, παραλείψας διηγήσασθαι τοὺς περὶ πίστεως αὐτοῦ ἁγῶνας, οὓς ἐνεδείξατο κατὰ τῶν Ὁριγένους καὶ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας δογμάτων τε καὶ ὑπασπιστῶν καὶ τοὺς διωγμούς, οὓς ὑπήνεγκε, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, ὑπὲρ τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων. Ἀλλὰ τοῦτο ἄλλοις συγ-

¹⁾ Αὐγουστίνου, Βίος Ἀγίου Σάβα, κεφ. πβ’.

γραφεῦσι παραχωρῶ διηγῆσασθαι, εὖ γὰρ οἶδα, ὅτι πολλοῖς, ὡς εἰκός, μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀποβίωσιν, σπουδαστέον γενήσεται ἀναγράψασθαι τοὺς τε ἀγῶνας καὶ διωγμοὺς καὶ κινδύνους, οὓς ὑπέμεινεν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τὰς νίκας καὶ τὰς ἐνδόξους αὐτοῦ πολιτείας κατὰ πᾶσαν, ὡς εἶπεῖν, τὴν καθ' ἡμᾶς πολιτείαν καὶ διὰ τὸν βίον καὶ τὰς ἀπαστραπτούσας ἀρετὰς περιφήμου καὶ περιβοήτου γεγονότος” 1). Τὴν σύνταξιν δὲ τῆς βιογραφίας ταύτης ἀγγέλλει ἤδη ἐν τῇ τοῦ Ἀγίου Σάβα 2), λέγων. “Οὗτινος (τοῦ Ἰωάννου) τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ κατορθώματα οὐ δυνατόν νῦν ἐν παρεκβάσει γραφῆναι, ἀλλ’ εἶπερ τῷ Θεῷ φίλον, τὴν ἐν χερσὶ πραγματείαν εἰς πέρας ἀγαγών, ὀλίγα τινὰ περὶ αὐτοῦ τά τε πᾶσι σχεδὸν πρόδηλα καὶ ἅπερ τῆς ἀγίας αὐτοῦ ἀκήκοα διηγουμένης γλώττης, ἐν ἰδιαζύσῃ πραγματεία διηγοῦμαι, μεγάλα ὄντα καὶ δυνατά. Οὔτε γὰρ δίκαιόν ἐστι ταῦτα σιωπῇ καὶ λήθῃ παραπέμπεσθαι, αὐτοῦ, κατὰ πᾶσαν, ὡς εἶπεῖν, τὴν καθ’ ἡμᾶς πολιτείαν περιφήμου καὶ περιβοήτου διὰ τὸν βίον καὶ τὴν ἀρετὴν ὑπάρχοντος”.

Ὁ Κύριλλος ὀλίγας ἀφιέρωσε σελίδας περὶ τοῦ “ἀγίου Θεογνίου”, ὅστις ἐγένετο Βιτυλίου, ἐγγυὲς Γάξης, ἐπίσκοπος περὶ τὸ 494 καὶ περὶ τοῦ “ἀγίου Θεοδοσίου τοῦ Κοινοβιάρχου”. Ἐν ταῖς δυσὶ βιογραφίαις ταύταις ἐμιμήθη τὸν πανηγυρικὸν τοῦ Θεογνίου βίον, ὃν συνέγραψε Παῦλος ὁ Ἑλλαδικὸς περὶ τὸ 526 καὶ τὸν τοῦ Θεοδοσίου, ὃν συνέγραψεν ὁ Πετρῶν Ἐπίσκοπος Θεόδωρος, ὢν προηγουμένως τῆς μονῆς τοῦ ἀββᾶ Θεοδοσίου μοναχός. Ὁ Κύριλλος ἐπωφελήθη ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Παύλου καὶ Θεοδώρου μετὰ πνεύματος κριτικοῦ. Ὁ Θεόδωρος συνεπλήρωσεν ἐν τῇ σχολῇ τῆς Γάξης τὴν ρητορικὴν αὐτοῦ παιδευσιν, ἐξεφώνησε δὲ τὸν ἐπιμνημόσυνον αὐτοῦ λόγον πιθανῶς κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἀγίου Θεοδοσίου ἐπέτειον, ὃ δὲ Παῦλος, τῆς Ἑλούσης

1) Βίος ἀγίου Ἰωάννου, ἀρ. 29.

2) Κεφ. κα’.

πόλεως ἡσυχαστῆς, ταυτίζεται πρὸς τὸν ὑπὸ Ἰωάννου Μόσχου μνημονευόμενον Παῦλον Ἑλλαδικόν, ὅστις ἐξεφώνησε τὸν λόγον αὐτοῦ πιθανῶς τῷ 526 ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Θεογνίου. Ὁ Κύριλλος συνέγραψε καὶ τοὺς βίους τοῦ ἐκ Κορίνθου ἀναχωρητοῦ ἁγίου Κυριακοῦ καὶ τοῦ Κρατείας Ἐπισκόπου Ἀβραμίου.

Ὁ Κύριλλος προντίθετο, ἵνα συλλογὴν ἀπαρτίσῃ βίων μοναχῶν διαπρεπῶν· ἀλλ' ὁ θάνατος ἐπελθὼν δὲν ἐπέτρεψεν, ἵνα πραγματώσῃ τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ. Ὁ Κύριλλος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Θεόδωρον καὶ Παῦλον, εἶνε ἱστορικὸς καὶ οὐχὶ πανηγυριστῆς. Πανταχοῦ δὲ τῶν ἔργων αὐτοῦ διήκει ἀκάθεκτος τῆς ἀληθείας πόθος. Πειρᾶται, ἵνα ἀφηγηθῇ πράγματα, ἅπερ ἐπισταμένως καὶ ἀκριβῶς γινώσκει, εἴτε ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, εἴτε παρ' ἀνδρῶν αὐτοπτῶν καὶ κατὰ πάντα ἀξιοπίστων μαθόν, διορθοῖ δὲ καὶ συμπληροῖ τὰς τῶν προγενεστέρων ἀφηγήσεις, τὸ δὴ σπουδαῖον καὶ ἀξιοσημείωτον εἶνε, ὅτι ἐπιμελῶς περὶ τῆς χρονολογίας φροντίζει. Περιγράφει τὸν ἔσω τῆς Παλαιστίνης, κατὰ τὸν πέμπτον καὶ ἕκτον αἰῶνα, βίον, τὰ μεγάλα θρησκευτικὰ ἰδρύματα, τὰς μεγάλας τῶν μοναχῶν ἐξεγέρσεις, τὰς βιαιοπραγίας τῶν αἵρετικῶν καὶ τοὺς τῶν Ἐπισκόπων, κατὰ τῶν ἀποπειραθέντων, ἵνα σφετερισθῶσι τὰς ἑδρας αὐτῶν, ἀγῶνας. Τὸ ἀπέριττον καὶ γλαφυρὸν αὐτοῦ ὕφος, ἡ μικρὸν τῆς διηγήσεως οἰκιακὴ ἀπλότης, ἡ ἀρέσκεια αὐτοῦ περὶ τὰς ἔσω τῶν βίων τῶν προσώπων αὐτοῦ λεπτομερείας, ἡ σαφὴς καὶ ἀκριβὴς τῶν ἱστορικῶν περιλήψεων συντομία, ἡ τέχνη, δι' ἧς ἐκ τῆς διηγήσεως πάντα ἐξάγει τὰ δευτερεύοντα γεγονότα, ὅπως κύκλῳ τάξῃ τῶν περιγραφομένων προσώπων τὰ μεγάλα τῆς ἱστορίας συμβεβηκότα, αἱ ποιητικαὶ αὐτοῦ περιγραφαί, παραβάλλουσιν αὐτὸν πρὸς τὸν Πλούταρχον καὶ καθιστᾷσι τὰς βιογραφίας αὐτοῦ ἔργα ἱστορικὰ καὶ ὀνομαστά τοῦ ἕκτου αἰῶνος 1).

1) Adolphe Couret, La Palestine sous les Empereurs grecs (326—636), Grenoble, 1869, σελ. 206—207.

Τὰ ἔργα τοῦ Κυρίλλου, ὡς ἔχουσιν, ἄνευ τῶν, κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα, ὑπὸ τοῦ μεγάλου Λογοθέτου Συμεὼν τοῦ Μεταφράστου ἀτυχῶν μεταπλάσεων, πηγὴν συνιστάσι πολυτιμοτάτην διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀγίας Γῆς καὶ τῆς Ἱεροσολύμων ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην. Ὁ Βαρώνιος, ὁμιλῶν περὶ Κυρίλλου, γράφει. “Δὲν διστάζω, ἵνα εἶπω, ὅτι ἐκ πάντων τῶν ἱστορικῶν τῶν Ἀγίων, πλὴν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου καὶ τοῦ ἁγίου Ἱερωνύμου, οὐδένα εὗρον εἰλικρινέστερον γράψαντα, κάλλιον τὰ πράγματα καὶ τὰς ἐποχὰς χαρακτηρίσαντα καὶ μετὰ μείζονος δηλώσαντα αὐτὰ φροντίδος καὶ τάξεως ἢ ὅσον ὁ Κύριλλος” 1).

Ἐκδοσις τῶν ἀπάντων τοῦ Κυρίλλου δὲν ὑπάρχει· εἶνε δὲ ἀναγκαιοτάτη.

Ἴδου τὰ ἔργα, ἅπερ συνέταξε.

1) “Βίος Ἀγίου Εὐθυμίου” (555), ἐκδοθεὶς ὑπὸ Mont-faucon 2), ὡς καὶ ὑπὸ Κοτελερίου 3) μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. “Πρόλογος τοῦ βίου τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου. Τῷ τιμιωτάτῳ καὶ ἀληθῶς ἐναρέτῳ πατρὶ πνευματικῷ, Ἀββᾶ Γεωργίῳ, πρεσβυτέρῳ καὶ ἡγουμένῳ, θεαρέστως ἡσυχάζοντι ἐν τῷ κατὰ Σκυθόπολιν τόπῳ καλουμένῳ Βέελλα, Κύριλλος ἐν Χριστῷ χαίρειν”. Περαιτέρω δέ. “Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου”. Ὁ δὲ τοῦ Μεταφράστου Βίος τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου εὐρίσκεται παρὰ Κοτελερίῳ 4), ὡς καὶ ἐν τῇ Πατρολογίᾳ τοῦ Migne 5) ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν. “Τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου ἡγουμένου ἐν ἐρήμῳ τῆς ἁγίας πόλεως, βίος καὶ πολιτεία”.

Τῷ 1913 ὁ πολὺκλαυστος Πατὴρ Αὐγουστῖνος Μοναχὸς Ἰορδανίτης, εἰς ὃν πολλὰ ὀφείλει ἡ Ἀγιογραφία, οὕτι-

1) Tillemont, Mémoires, ιστ'. σελ. 77.

2) Analecta Graeca Beneδικτίνων Πατέρων, Παρίσιοι, 1688, Τόμ. α', σελ. 1—99.

3) Ecclesiae Graecae Monumenta, Τόμ. δ'. 1692, σελ. 1—99.

4) Ecclesiae Graecae Monumenta, Παρίσιοι, 1681, Τόμ. β'. σελ. 200—340

5) P. G. Τόμ. 114, σελ. 596—733.

νος ὁ πρόωρος καὶ σκληρὸς θάνατος ὑπὸ τῶν βαρβαρικῶν τῆς Παλαιστίνης στιφῶν, ἀρξαμένου τοῦ παγκοσμίου εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, κατέλιπε κενὸν μέγα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ φιλολογίᾳ, εὐρὼν ἐν τῇ ἑξαμῇνῳ ἐπὶ τοῦ Σιναίου ὄρους διατριβῇ αὐτοῦ χειρόγραφον τοῦ δεκάτου μέχρι ἐνδεκάτου αἰῶνος, περιλαμβάνον τὸν ὑπὸ Κυρίλλου συνταχθέντα τοῦ Ἁγίου Εὐθυμίου Βίου, ἐδημοσίευσεν ἐν Ἱερουσαλήμ, ἀντιπαράβαλὼν αὐτὸν πρὸς τὸν ἐν τῷ τετάρτῳ τόμῳ τοῦ Κοτελερίου Βίου τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως. Τὸ κείμενον τοῦ Πατρὸς Αὐγουστίνου εἶνε πλήρες. Ἐκ τοῦ παρὰ Κοτελερίῳ κειμένου ἑλλείπει τὸ 35ον κεφάλαιον, πραγματευόμενον περὶ τοῦ συστήματος τῆς Λαύρας τοῦ Ἀββᾶ Γερασίμου, μέρος τοῦ 43ου μέχρι τοῦ 46ου, ἀπὸ τῆς ταφῆς τοῦ λειψάνου τοῦ Ἁγίου Εὐθυμίου μέχρι τῆς οἰκοδομῆς τοῦ κοινοβίου, ἅπερ παραλαμβάνονται ἐκ τοῦ Μεταφράστου, μέρος τοῦ 47ου κεφαλαίου μέχρι τοῦ 58ου, ἀπὸ τῆς τῶν ἁγίων λειψάνων καταθέσεως ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον τοῦ κοινοβίου μέχρι τῆς ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Ἁγίου κλοπῆς τῆς Χώνης 1). Ἐν τῷ κειμένῳ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Πατρὸς Αὐγουστίνου ὑπάρχουσι φράσεις τινὲς ἑλλείπουσαι, σημειούμεναι δι' ἀποσιωπητικῶν. Ὁ μακαρίτης, εἰς ἐγίνωσκε τὴν ἔκδοσιν τοῦ Πομιαλόβοκη, δημοσιευθεῖσαν τῷ 1892 ἐν Πετροπόλει, ἐκ κώδικος τῆς ἐν Μόσχᾳ Βιβλιοθήκης 11-12 αἰῶνος, καὶ περιλαμβάνουσαν σὺν τῷ ἑλληνικῷ κειμένῳ μετάφρασιν σλαβωνικὴν τοῦ Βίου τοῦ Ἁγίου Εὐθυμίου, εὐχερῶς θὰ συνεπλήρου τὰ ὀλίγα ὑπάρχοντα ἐν αὐτῷ κενά.

2) “Βίος Ἁγίου Σάβα” παρὰ Κοτελερίῳ 2). Ὑπάρχει δὲ καὶ ἀρχαία ρωσικὴ μετάφρασις τοῦ Βίου τοῦ Ἁγίου, ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πομιαλόβοκη τῷ 1890 ἐν Πετροπόλει μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου ἀπέναντι καὶ μετὰ τῶν λατινιστῶν

1) Αὐγουστίνου Μοναχοῦ, Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου τοῦ Μεγάλου, σελ. κ'.

2) Ecclesiae Graecae monumenta, Παρίσιον, 1686, Τόμ. γ'. σελ. 220—376.

σημειώσεων τοῦ Κοτελερίου ἐν τέλει. Ὁ Πατὴρ Αὐγουστῖνος, Μοναχὸς Ἰορδανίτης, εὐρὼν ἐπ' ἴσης ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 494 κώδικι τοῦ 9ου αἰῶνος τῆς Σιναϊτικῆς Βιβλιοθήκης πλήρη τοῦ Ἁγίου Σάβα βιογραφίαν ὑπὸ τοῦ Κυρίλλου συντεταγμένην, ἤρξατο τῆς δημοσιεύσεως αὐτῆς ἐν τε τῇ “Νέα Σιών”, Περιοδικῷ τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων καὶ ἐν ἰδίῳ φυλλαδίῳ. Ἀλλ' ἡ δημοσίευσίς αὕτη προέβη μέχρι τοῦ ΝΖου κεφαλαίου, μὴ συμπληρωμένου καὶ διεκόπη ἔνεκα τοῦ παγκοσμίου πολέμου καὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἐκδότου, ἰδίᾳ δαπάνῃ δημοσιεύοντος τὰ ἐκ τῆς ἀνατυπώσεως ἀντίτυπα. Ἀλλ' αὕτη ἐπαναλαμβάνεται λίαν προσεχῶς ὑφ' ἡμῶν, καταρτιζομένης ἐκδόσεως ἰδίᾳς, μελλούσης, ἵνα περιλάβῃ ἐν ἐνὶ τόμῳ ἀπάσας τοῦ Κυρίλλου τὰς βιογραφίας. Ὁ Μανουὴλ Γεδεών¹⁾ ἐδημοσίευσεν “Ἐκλογὰς ἐκ τῆς βιογραφίας Σάβα τοῦ Κοινοβιάρχου”, ἣν μετέγραψεν ὁ συγγενὴς αὐτοῦ Π. Α. Πετρίδης ἐκ μεμβρανίνου κώδικος τῆς ἐν Ἀθῶν μονῆς τῶν Ἱβήρων, μὴ σημειώσας τὸν ἀρτυρὸν τοῦ κώδικος καὶ τὸν ἀρτυρὸν τῶν τε φύλλων, σελίδων καὶ στηλῶν. Αἱ ἐκλογαὶ αὗται ἀποβλέπουσι “τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐν Παλαιστίνῃ μοναχικοῦ θεσμοῦ καὶ τὰς ἐν τῷ στί. αἰῶνι ἐκκλησιαστικὰς ἀτασθαλίας”. Ἡ βιογραφία αὕτη ἀποδίδεται Συμεὼν τῷ Μεταφράστῃ, ὅστις εἶχεν ὑπ' ὄψει ἐκτενεστέραν τοῦ Ἁγίου Σάβα βιογραφίαν ὑπὸ Κυρίλλου. Ὁ Σεβ. κ. Κλεόπας ἐδημοσίευσεν, Μέγας Ἀρχιδιάκονος ὢν τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου Ἱεροσολύμων, τῷ 1905 ἐν Ἱερουσαλὴμ “Βίον καὶ πολιτείαν τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα”, εὐρὼν αὐτὸν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἱ. Κοινοῦ, συνταχθέντα τὸν 7ον ἢ 8ον αἰῶνα, ὡς λέγει, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἔργου τοῦ Κυρίλλου. Ὁ αὐτὸς ἐδημοσίευσεν καὶ Βίον κατ' ἐπιτομὴν τοῦ Ἁγίου Εὐθυμίου, παραλαβὼν αὐτὸν ἐκ τινος Σαβαϊτικοῦ κώδικος, περιέ-

¹⁾ Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος, Παράρτημα τοῦ κδ'—κστ' Τόμου, 1896, σελ. 36—63 καὶ «Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον», ἐν Κωνσταντινουπόλει, ΑΩΥΘ' σελ. 244—271.

χοντος βιογραφίας ἁγίου Σάβα, Ἀγίου Εὐθυμίου, Ἀγίου Θεοδοσίου καὶ ἐγκώμιον τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου εἰς τὸν Μέγαν Ἀντώνιον κατ' ἀντιγραφὴν τοῦ 16ου ἢ 17ου αἰῶνος, ἐν ἰδίῳ φυλλαδίῳ ¹⁾.

3) “Βίος Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Ἡσυχαστοῦ καὶ ἐπισκόπου Κολωνίας”, οὗ ἡ ἀρχή ²⁾. “Πρῶτον προτίθημι τῷ λόγῳ τὸν ἀββᾶν Ἰωάννην, τὸν τῆς Λαύρας τοῦ μακαρίου Σάβα Ἡσυχαστῆν, ὡς καὶ τῷ χρόνῳ καὶ τῇ τοῦ βίου λαμπρότητι τῶν ἄλλων προτερεύοντα”. Ὁ βίος οὗτος ὑπάρχει καὶ λατινιστὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ ³⁾. Τὸν βίον τοῦτον ἐδημοσίευσεν ὁ αὐτὸς Κλεόπας ἐν τοῖς “Βίοις τῶν Παλαιστινῶν Ἀγίων” ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 494 κώδικος τοῦ Σιναίου ὅρου, γραφέντος κατὰ τὸν ἑνατον αἰῶνα, παραβαλὼν αὐτὸν πρὸς τὸν ὑπὸ τῶν Βολλανδιστῶν ἐκδεδομένον βίον, ἐξ οὗ ἐλλείπει ἢ παρὰ τοῖς Βολλανδισταῖς ἀρχή, ὡς καὶ ἡ ἐπομένη περικοπὴ ἐν τέλει τοῦ βίου. (“Καὶ τὸν δρόμον αὐτοῦ ἐν εἰρήνῃ τελειώσῃ). Εὐχαῖς αὐτοῦ ἐλεήσῃ καὶ ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἁμαρτωλοὺς τοὺς συγγραψαμένους εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν. Ἐτελειώθη δὲ ὁ ἅγιος οὗτος γέρον Ἰωάννης καὶ ἐπίσκοπος μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἐβδόμῃ βασιλεύοντος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν”. Ὡστε κατὰ τὸ κεείμενον τῶν Βολλανδιστῶν ὁ θάνατος τοῦ Ἀγίου ἐγένετο κατὰ τὴν ἐβδόμην Δεκεμβρίου, κατὰ δὲ τὸ Σιναϊτικὸν τὴν ὀγδόην Ἰανουαρίου.

4) “Βίος Ἀγίου Κυριακοῦ” ⁴⁾. Ὁ Κύριλλος ἐγνώρι-

¹⁾ Βίος τῶν Παλαιστινῶν Ἀγίων, 1907, πρόλογος β'.

²⁾ Acta Sanctorum, Μάιος, Τόμ. Γ'. σελ. 14—18, ἐν τέλει. Κατὰ λάθος, πολλοί, ἐν οἷς ὁ Krumbacher, ὁ Bardenhewer, οἱ Βολλανδισταί, ἐσημείωσαν 16—21.

³⁾ Σελ. 231—236.

⁴⁾ Acta Sanctorum, Σεπτέμβριος, Τόμ. η'. σελ. 147—159. Ἡ τοῦ Μεταφράστου ἔκδοσις εὑρίσκεται ἐν Analecta graeca τῶν Βενδικτίνων Πατέρων, Παρίσιοι, 1688, Τόμ. α'. σελ. 100—127, ὡς καὶ ἐν Πατρολογία Ἑλληνικῇ τοῦ Migne, Τόμ. 115, σελ. 928—943.

σεν αὐτόν, ὅτε ἐπέμφθη ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Ἡσυχαστοῦ πρὸς αὐτὸν μετὰ γραμμάτων περὶ τοῦ γεγονότος ἐν τῇ Ἀγίᾳ Πόλει δημοσίου πολέμου, ὅπως ἀγωνισθῇ, ἵνα καταβληθῇ τὸ φρούραγμα τῶν ἐν τῇ Νέᾳ Λαύρᾳ μετὰ Νόννου καὶ Λεοντίου Ὠριγενιστῶν. Ὁ Κυριακός, μαθὼν, ὅτι εἶνε ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου, περιχαρὴς ἐγένετο, καλέσας αὐτὸν συγκοινοβιάτην καὶ ἤρξατο, ἵνα διηγῇται αὐτῷ πολλὰ περὶ Εὐθυμίου καὶ Σάβα, σχετικὰ πρὸς τὰς πράξεις καὶ τὰ θαύματα αὐτῶν. Τὸν ἐν Acta Sanctorum Βίον αὐτοῦ ἐδημοσίευσεν ὁ Κλεόπας ἐν τοῖς Βίοις τῶν Παλαιστινῶν Ἀγίων ¹⁾.

5) “Βίος Ἀγίου Θεοδοσίου”, δημοσιευθεὶς ὑπὸ Hermann Usener ²⁾. Ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ περιέλαβεν ὁ Usener τὸν πανηγυρικὸν ἐπιμνημόσυνον τοῦ Ἐπισκόπου Πετρῶν Θεοδώρου λόγον, ὅστις ἐξεφώνησεν αὐτὸν πιθανῶς κατὰ τὴν πρώτην τοῦ θανάτου τοῦ Ἀγίου Θεοδοσίου (529) ἀμφιετηρίδα καὶ τὸν ὑπὸ Κυρίλλου συνταχθέντα βίον, ὅστις εἶνε σύντομος. “Περὶ οὗ, λέγει ὁ Κύριλλος, τί χρὴ πολλὰ λέγειν; ἱκανὴ γάρ ἐστι τὰς αὐτοῦ ἀρετὰς ἀνακηρύττειν ἥτε κατὰ Θεὸν διαγωγὴ καὶ πνευματικὴ κατάστασις τῆς αὐτοῦ εὐαγεστάτης καὶ περιφανεστάτης μονῆς” πλὴν ὅτι καὶ ὁ τιμιώτατος Θεόδωρος, ὁ ὁσιώτατος τῆς Πετρῶν πόλεως ἐπίσκοπος, φοιτητὴς αὐτοῦ γεγονὼς καὶ τοῖς μοναχικοῖς καὶ ἀρχιερατικοῖς κατορθώμασι διαπρέπων σαφῶς καὶ ἀκριβῶς τὰ κατὰ τὸν θεάρεστον αὐτοῦ συνεγράφατο βίον κατὰ πλάτος”. Ὁ Krumbacher ³⁾ κατέδειξε, τῇ βοηθείᾳ πολλῶν χειρογράφων, τὸ ἀνεπαρκὲς τῆς βάσεως τῆς ἐκδόσεως τοῦ Usener, ἔχοντος ὑπ’ ὄψει ἓν καὶ μόνον τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος χειρόγραφον, ἀναθεωρήσας δὲ τὸ κείμενον προσέθετο ἄλλα τε

¹⁾ Σελ. 33—42.

²⁾ Index scholarum τῆς θερινῆς ἐξαμηνίας τοῦ 1890, Βόννη, σελ. 4—6 καὶ ἐν τῇ πραγματείᾳ Der Heilige Theodosius, schriften des Theodoros und Kyrillos, Λειψία 1890.

³⁾ Studien zu den Legenden des Heilige Theodosios Sitzungsberichte der bayer. Akad. München, σελ. 251—255.

καὶ διόρθώσεις ἐπήνεγκεν εἰς τὰ ὑπομνήματα τοῦ Usener, ἐν οἷς μίαν ποιητικὴν διασκευὴν τοῦ συναξαρίου τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου καὶ πραγματείαν περὶ τῆς ἐορτῆς τῶν ψυχῶν ¹⁾. Ἐν τῇ Πατρολογίᾳ τοῦ Migne ²⁾, εὐρίσκεται ὁ ὑπὸ Θεοδώρου βίος τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου, μεταπλασθεὶς ὑπὸ τοῦ Μεταφράστου.

6) “Βίος Ἀγίου Θεογνίου”, ἐπισκόπου Βιτυλίου, πρὸς βορρᾶν τῆς Γάζης, ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ ὁποίου κεῖται τὸ καθ’ ἡμᾶς χωρίον Πέτ Λάχια, δημοσιευθεὶς ἐν *Analecta Bollandiana* ³⁾ μετὰ τοῦ βίου τοῦ αὐτοῦ Ἀγίου, συνταχθέντος ὑπὸ Παύλου, ἡσυχαστοῦ τῆς Ἑλούσης πόλεως, ἣτις ἦν ἔδρα ἐπισκοπικὴ τῆς τρίτης Παλαιστίνης, ἥς πρωτεύουσα ἦν ἡ Πέτρα, καλεῖται δὲ τὰ νῦν Ἑλ Χάλασα ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Βηρσαβεέ. Ὁ ἡσυχαστὴς Παῦλος ταυτίζεται ὑπὸ τῶν Βολλανδιστῶν πρὸς τὸν παρὰ Ἰωάννη Μόσχῳ μνημονευόμενον Παῦλον τὸν Ἑλλαδικόν ⁴⁾. Τὸ ἔργον τοῦ Παύλου, ὡς καὶ τὸ τοῦ Θεοδώρου, Πετρῶν Ἐπισκόπου, συγγραφῆς τοῦ βίου τοῦ Ἀββᾶ Θεοδοσίου, δὲν εἶνε πραγματικὴ βιογραφία, ἀλλὰ μᾶλλον πανηγυρικὸς λόγος, ἐκφωνηθεὶς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Θεογνίου κατὰ τὴν ἀμφιετηρίδα τοῦ θανάτου τοῦ θεμελιωτοῦ αὐτῆς (περὶ τὸ 526), ὡς τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ, ἐν δὲ τῷ προλόγῳ λέγει ρητῶς, ὅτι, ἵνα μὴ τοῖς τοῦ μνημοσύνου χάριν συνελθοῦσιν ὁσίοις ἀνδράσι κατήφειαν ἐμποιήσῃ, μέλλει, ὅπως εἶπη μικρὰ ἀντὶ μεγάλων καὶ ἐκ πολλῶν ὀλίγα ⁵⁾. Τὸ δὲ ἔργον τοῦ Κυρίλλου εἶνε ἐπίτομον καὶ χωρεῖ μέχρι τῆς ἐν τῇ παραλίᾳ πῆξεως τοῦ Σταυροῦ παρὰ τοῦ Ἀγίου Θεογνίου, καταλήγει δὲ οὕτω. “Ἀλλὰ τί χρεῖα μοι πλειόνων περὶ τοῦ αἰοιδίμου Θεογνίου λόγων; ὅπου γε προλαβὼν ὁ

¹⁾ Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, Τόμ. α'. Τεῦχος γ'. σελ. 374.

²⁾ P. G. Τόμ. 114, σελ. 469—554.

³⁾ *Analecta Bollandiana*, 1891, Τόμ. 10. σελ. 113—118 καὶ κατ' ἰδίαν.

⁴⁾ Migne, P. G. Τόμ. 87, σελ. 3029.

⁵⁾ Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 78—113.

Ἀββᾶς Παῦλος, ὁ τῆς μὲν Ἑλούσης πόλεως ἡσυχαστῆς, ἐν μοναχικοῖς δὲ κατορθώμασι καὶ ὀρθοδόξοις δόγμασι λάμπων, καὶ βίῳ καὶ λόγῳ φωτίζων ἡμῶν τὰ κατὰ Θεὸν διαβήματα, τὸν αὐτοῦ τοῦ μακαρίου Θεογνίου βίον ἀκριβῶς καὶ κατὰ πλάτος συνεγράψατο¹⁾. Ὁ σοφὸς Παπαδόπουλὸς Κεραμεὺς ἐδημοσίευσεν αὐτοὺς ἐν τῇ “Ὀρθοδόξῳ Παλαιστινῇ Συναγωγῇ” μετὰ ρωσικῆς μεταφράσεως ἐν Πετροπόλει τῷ 1891 ὑπὸ Γ. Δεστούνη.

Ἐκ τῶν ἕξ τούτων βιογραφιῶν δύο, ἡ τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου καὶ ἡ τοῦ Ἀγίου Σάβα, εἶνε λίαν ἐκτεταμέναι καὶ πλήρεις, αἱ δὲ λοιπαὶ τέσσαρες βραχεῖαι. Πλὴν τούτων ὁ Κύριλλος συνέγραψε καὶ τὸν βίον “Ἀβραμίου, Ἐπισκόπου Κρατείας”, μαθητοῦ τοῦ Ἀγίου Σάβα, ὅστις περιλαμβάνεται μετ’ ἄλλων τοῦ Κυρίλλου βίων ἐν τῷ διὰ κεφαλαιωδῶν χαρακτήρων ὑπ’ ἀρ. 494 κώδικι τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Σιναίου “Ὁρους τοῦ ἐνάτου αἰῶνος²⁾. Ἐν τῷ κώδικι τούτῳ ὁ τοῦ Ἀβραμίου βίος δὲν εἶνε δυστυχῶς πλήρης, σφίζεται ὅμως ἀκέραιος ἐν ἀραβικῇ μεταφράσει, ἣν ἐξεπόνησε μοναχός τις Δαβίδ, ζῶν ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Σινᾶ μεταξὺ τοῦ 885 καὶ 890, ἐν τῷ ὑπ’ ἀρ. 2. Τισσενδορφεῖω ἀραβικῷ κώδικι, εἰς Λειψίαν μετενεχθέντι ἐκ τῆς Λαύρας τοῦ Ἀγίου Σάβα, ἣτις εἶνε πιστὴ τοῦ πρωτοτύπου μετάφρασις, εὐρίσκεται δὲ καὶ ἐν ἀραβικῷ χειρογράφῳ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ. Τὸν ἐν τῇ ἀραβικῇ ἡρμηνευμένον βίον τοῦτον ἐδημοσίευσεν ὁ Georges Graf, κατὰ τὸ τῆς Λειψίας χειρόγραφον, ὑπὸ τὸν τίτλον. Un manuscrit arabe chrétien du ixe siècle (Χριστιανικὸν ἀραβικὸν χειρόγραφον τοῦ ἐνάτου αἰῶνος³⁾, ὁ δὲ Πατὴρ Peeters μετένεγκεν ἐν

¹⁾ Ἐνθ’ ἀνωτ. σελ. 117. Πρβλ. Ἰωάννου Φωκυλίδου, Ὁ Ἅγιος Θεόγνιος, Ἐπίσκοπος Βιτυλίου, ἐν «Νέα Σιών», 1913, Τόμ. ιγ’. σελ. 605—611. Καὶ Van den Gheyn, St. Théognius, Évêque de Bételie en Palestine, ἐν Revue des questions historiques, 1891, Τόμ. 50, σελ. 559—576.

²⁾ V. Gardthausen, Catalogus codicum graecorum Sinaïticorum, Ὁξφόρδη, 1886 σελ. 120.

³⁾ Al Machriq, Βηρυτός, 1903, Τόμ. η’.

τῇ Λατινικῇ ¹⁾. Τῷ δὲ δὲ 1906 ὁ H. Grégoire ἐδημοσίευσεν ἐν *Byzantinische Zeitschrift* ²⁾ τὸ πρωτότυπον ἑλληνικὸν τῆς βιογραφίας ταύτης κείμενον, ἀντιγράψας αὐτὸ ἐκ τοῦ 494 Σιναϊτικοῦ κώδικος καὶ ἐν *Revue de l'Instruction Publique en Belgique* ³⁾. Ὁ Σεβ. Κλεόπας ἐδημοσίευσεν τὸν βίον τοῦτον, παραλαβὼν ἐκ τοῦ 494ου Σιναϊτικοῦ κώδικος καὶ συμπληρώσας αὐτὸν ἐκ τῆς ἀραβικῆς μεταφράσεως ⁴⁾.

Ὁ Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἀποδίδωσι τῷ Κυρίλλῳ βίον ἀνώνυμον τοῦ Ἀγίου Γερασίμου, ὃν λαβὼν ἐκ τοῦ 1880 κώδικος τῆς ἐν Πάτμῳ Βιβλιοθήκης ⁵⁾ τοῦ 13ου αἰῶνος ἐδημοσίευσεν τῷ 1897 ἐν “Ἀναλέκτοις Ἱεροσολυμινικῆς Σταχυολογίας” ⁶⁾, θεωρῶν αὐτόν, ὅτι εἶνε ἔργον τοῦ Κυρίλλου ἐκ τοῦ ὕφους αὐτοῦ, “εἰ καὶ πονήματος αὐτοῦ παρ’ ἄλλου τινὸς οὐκ ἐγένετό που μνεῖα τοιούτου”, ὡς λέγει. Ἐπιγράφεται δέ. “Βίος καὶ ἄσκησις τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ θεοφόρου Γερασίμου, τοῦ κατὰ τὴν ἔρημον τοῦ Ἰορδάνου δίκην ἡλίου λάμπαντος”. Ὁ Grégoire H. ὅμως ἀξιοῖ, ὅτι ὁ βίος οὗτος δὲν εἶνε τοῦ Κυρίλλου ἔργον καὶ ὅτι συνετάχθη ἐκ διαφόρων αὐτοῦ ἀποσπασμάτων, προστεθείσης βραδύτερον καὶ διηγήσεως ἐκ τοῦ Μόσχου κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ἔκτου αἰῶνος ⁷⁾. Ἐκ τῆς παραβολῆς ὅμως τοῦ ὕφους τοῦ βίου τούτου πρὸς τὰ ἄλλα τοῦ Κυρίλλου ἔργα καὶ τὸ ἐν τῷ Βίῳ τοῦ Ἀγίου Εὐθυμίου ⁸⁾ ἀπόσπασμα, περιλαμβάνον τὰ κατὰ τὸν Ἅγιον Γεράσιμον καὶ τῆς ὁμοιότητος τῆς γλώσσης δύναται τις, ἵνα ἀποδῷ τὴν πατρότητα τοῦ ἔργου τούτου τῷ Κυρίλλῳ.

¹⁾ *Analecta Bollandiana*, Ἰούλιος, 1905, σελ. 352—356.

²⁾ Τόμ. 49.

³⁾ 1906, Τόμ. 49, σελ. 281—296.

⁴⁾ Βίοι Παλαιστινῶν Ἀγίων, σελ. 1—7.

⁵⁾ Ἱ. Σακκελίωτος, Πατμιακὴ Βιβλιοθήκη, σελ. 108—109.

⁶⁾ Τόμ. δ'. σελ. 175—184.

⁷⁾ *Byzantinische Zeitschrift*, Τόμ. ιγ'. 1904, σελ. 114—135.

⁸⁾ Κεφ. λε'.

Ἰωάννης ὁ Μόσχος.-Θεόδωρος ὁ Συκεώτης

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔκτου αἰῶνος ἐπεσκέψατο τὴν Λαύραν τοῦ Ἀγίου Σάβα ὁ Ἰωάννης Μόσχος, σὺν τῷ Σοφιστῇ Σωφρονίῳ, τῷ μετὰ ταῦτα κλεινῷ Πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων, οὗτινος ἦν διδάσκαλος καὶ στενώτατος φίλος¹⁾. Ἐγεννήθη δὲ ἐν Δαμασκῷ περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔκτου αἰῶνος, μεταξὺ τοῦ 540 καὶ 550, ὡς φαίνεται. Συνέγραψε δὲ τὸ ἐπόμενον σύγγραμμα, ἐν ᾧ ἀπαντῶσι διάφοροι διδακτικαὶ ἱστορίαι. “Τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τοῦ Εὐκρατοῦ βίβλος ἡ λεγομένη Λειμῶν διὰ τὸ πολυανθὴ βίων διήγησιν τῆς οὐρανοπόρου ροδωνιᾶς φέρειν”. Συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Σωφρονίου περιῆλθε διάφορα μέρη. Μετέβη δέ, μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Περσῶν, εἰς Ἀντιόχειαν καὶ Ἀλεξάνδρειαν, ἔνθα συνεδέθη στενῶς μετὰ τοῦ Πατριχοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, τέλος δὲ εἰς Ρώμην, ἐν ᾗ ἀπέθανε τῷ 619²⁾.

Ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἀγίου Σάβα, λέγει ὁ Μόσχος, ἦν γέρων τις Ἀθανάσιος καλούμενος, ὅστις διηγήσατο, ὅτι, ὅτε ἦν ἐν τῷ κοινοβίῳ Πενθουκλᾷ, ἦν πρεσβύτερος καλούμενος Κόνων, ἔργον ἔχων τὸ βαπτίζειν ἕνεκα τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ δυσκόλως ἔχρει γυναῖκα βαπτιζομένην, ἐπεθύμει, ἵνα ἀπέλθῃ τοῦ κοινοβίου. Σκεπτομένου δ’ αὐτοῦ, ἵνα ἀπέλθῃ, ἐφίσταται αὐτῷ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, λέγων. “Καρτέρησον καὶ κουφίσω σε τοῦ πολέμου”. Ἡμέραν τινά, ἐλθούσης Περσίδος γυναικὸς λίαν ὥραίας, ἵνα βαπτισθῇ, ὁ πρεσβύτερος δὲν ἡδυνήθη, ἵνα χρίσῃ αὐτὴν δι’ ἁγίου ἐλαίου. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πέτρος, μαθὼν ὅτι αὕτη μείνασα δύο ἡμέρας δὲν ἐβαπτίσθη ἔτι, ἐξεπλάγῃ ἐπὶ

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 87, κεφ. 3, σελ. 2853, κεφ. 11, σελ. 2860, κεφ. 53, σελ. 2908, κεφ. 58, σελ. 2912, κεφ. 171, σελ. 3037.

²⁾ Πρβλ. Νέαν Σιών, 1913, Τόμ. ιγ’. σελ. 815, Ἰωάννης ὁ Μόσχος κλ. ὑπὸ Ἱ. Φωκυλίδου.

τῷ γεγονότι καὶ ἡθέλησεν ἵνα τάξῃ ἐπὶ τούτῳ διάκονον γυναῖκα. Δὲν ἔπραξεν ὁμως τοῦτο, ὡς ἀντιβαῖνον εἰς τοὺς κανόνας. Ὁ Κόνων, λαβὼν τὸ μηλωτάριον αὐτοῦ, ἀπῆλθεν. Ὁ Βαπτιστὴς ὁμως Ἰωάννης, συναντήσας αὐτόν, προὔτρεψεν, ἵνα ἐπανέλθῃ, κατασφραγίσας δ' αὐτὸν διὰ τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ ἀπέπεμψεν. Ἐπιστρέψας δὲ ἐβάπτισε τὴν Περσίδα καὶ ἦν τοῦ λοιποῦ ἡσυχάζων ¹⁾).

Ὁ αὐτὸς δὲ Ἀθανάσιος διηγήσατο, ὅτι ἤκουσε τὸν ἐπίσκοπον Πετρῶν ἀββᾶν Ἀθηνογένῃ διηγούμενον τὰ ἐξῆς. Ἡ μάμμη αὐτοῦ εἶχεν ἀδελφὸν καλούμενον Ἀδέλφιον, ἐπίσκοπον Ἀραβήσσου καὶ ἀδελφὴν, ἡγουμένην γυναικῶν μονῆς. Ἡμέραν τινὰ ἀπῆλθεν ὁ ἐπίσκοπος πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ, εἰσελθὼν δὲ βλέπει ἐν τῷ μεσανλίῳ τῆς μονῆς μοναχὴν, δαιμονιζομένην ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Καλέσας ὁ ἐπίσκοπος τὴν ἀδελφὴν, εἶπεν. “Ἀρέσκει σοι πῶς ἡ ἀδελφὴ αὕτη ὑπὸ τοῦ δαίμονος ἀδικεῖται καὶ ἀσχημονεῖ; ἢ ἀγνοεῖς ὅτι κρίμα βαστάζεις ὅλων τῶν ἀδελφῶν ὡς ἡγουμένη”; Αὕτη δὲ ἀπήντησε. “Κἀγὼ τί ἔχω ποιῆσαι πρὸς τὸν δαίμονα”; Ὁ δὲ ἐπίσκοπος. “Καὶ ὧδε τί ποιῇ τοσαῦτα ἔτη”; Εὐξάμενος δὲ ἰάσατο αὐτὴν ²⁾).

Ὁ αὐτὸς δὲ Ἀθανάσιος διηγήσατο περὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἀδελφίου, ὅτι ἤκουσε παρὰ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ, ὅτι, ὅτε ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐξωστρακίσθη εἰς Κουκουσὸν κατέλυσεν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῆς. Ἐλεγε δὲ ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς Ἀδέλφιος ὅτι, ὅταν ἐτελεύτησεν ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ ἐξορίᾳ, ἐλυπεῖτο σφόδρα, ὅτι ἀνὴρ τοιοῦτος ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν μακρὰν τοῦ θρόνου αὐτοῦ, παρέκάλεσε δὲ τὸν Θεὸν μετὰ δακρύων πολλῶν, ἵνα δείξῃ αὐτῷ ἐν ποίᾳ ἦν οὗτος καταστάσει. Ὁδηγηθεὶς δὲ πανταχοῦ ὑπὸ ἀνδρὸς λίαν εὐειδοῦς ἐν ἐκστάσει γενόμενος καὶ μὴ ἰδὼν τὸν Ἰωάννην ἐξέφρασε τὴν ἐπὶ τούτῳ θλίψιν αὐτοῦ. Ὁ ὁδη-

¹⁾ Ἐνθ' ἀνωτ. κεφ. 3, σελ. 2853, 2856.

²⁾ Αὐτ. κεφ. 128, σελ. 2992.

γῶν εἶπεν αὐτῷ τότε. “Ἰωάννην τὸν τῆς μετανοίας λέγεις; Ἄνθρωπος ἐκεῖνον ἐν σαρκὶ οὐ δύναται αὐτὸν ἰδεῖν, ἐκεῖ γὰρ παρίσταται, ὅπου ὁ θρόνος ὁ Δεσποτικός” 1).

Ὁ αὐτὸς Ἀθανάσιος διηγήσατο, ὅτι ἤκουσε τὸν ἐπίσκοπον Πετρῶν Ἀθηνογένη λέγοντα, ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ αὐτοῦ ἦν Στυλῖτης, μεθ’ οὗ πάντες οἱ ἐρχόμενοι ὠμίλουν ἱστάμενοι κάτω. Ἐὰν δέ ποτε ἀδελφὸς ἔλεγεν, ὅτι θέλει, ἵνα ἀνακοινώσῃ αὐτῷ σκέψιν τινά, ἔλεγεν αὐτῷ πράξαι τῇ φωνῇ. Ἐλθὲ εἰς τὸ ἄλλο τῆς στήλης μέρος καὶ οὕτω συνωμίλουν, τῶν ἄλλων οὐδὲν ἀκουόντων. Ὁ αὐτὸς δὲ ἔλεγε πρὸς τούτοις περὶ τοῦ αὐτοῦ Στυλίτου, ὅτι δύο βοσκοὶ μεγάλην πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην τρέφοντες ἤρχοντο πάντοτε ὁμοῦ πρὸς αὐτὸν ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Ἡμέραν τινὰ ἦλθεν ὁ εἷς ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἄλλου πρὸς αὐτόν. Ὁ γέρον δὲν ἤνοιξε αὐτῷ τὴν θύραν, εἰ καὶ ἔκρουσεν αὐτὴν ἐπὶ πολὺ, ἠναγκάσθη λοιπόν, ἵνα ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια. Καθ’ ὁδὸν ὁμως ἀπαντᾷ τὸν φίλον αὐτοῦ ἀπερχόμενον πρὸς τὸν Στυλίτην, παραλαβὼν δ’ αὐτὸν προσῆλθον αὐτῷ ἀμφοτέρω. Ὁ γέρον, ὅτε ἔκοψαν τὴν θύραν, ἐδήλωσεν, ἵνα ὁ ὕστερον ἐλθὼν εἰσέλθῃ μόνος. Εἰσελθὼν οὗτος παρεκάλει, ἵνα εἰσέλθῃ καὶ ὁ ἄλλος. Ἐπιμένοντος δ’ αὐτοῦ, ὁ γέρον ἀπήντησεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀποστρέφεται αὐτὸν καὶ δὲν δύναται, ἵνα δέξηται αὐτόν. Ἀπελθόντων δ’ αὐτῶν εἰς τὰ ἴδια, ἐτελεύτησε μετὰ δύο ἡμέρας 2).

Ὁ αὐτὸς Ἀθανάσιος ἔλεγεν, ὅτι οἱ πατέρες ἐτήρησαν τὴν ἐγκράτειαν καὶ ἀκτημοσύνην μέχρι θανάτου, ἡμεῖς δὲ ἐπλατύναμεν τὰς κοιλίας ἡμῶν καὶ τὰ βαλάντια, ὅτι οἱ πατέρες ἀπέφευγον τοὺς τῆς ψυχῆς περισπασμούς καὶ ὅτι τῶρα ὑπερισχύει ἡ χύτρα καὶ τὸ χεῖροργον. Ἄλλοτε δὲ διελογίζετο τίς ἔσται ἡ τύχη τῶν ἀγωνιζομένων καὶ μὴ ἀγωνιζομένων. Γενομένου δ’ αὐτοῦ ὥς ἐν ἐκστάσει, ἦλθέ τις, λέγων. “Ἀκολούθει μοι” ἀπήγαγε δ’ αὐτὸν ἐν τόπῳ φωτὸς

1) Αὐτ.

2) Κεφ. 129, σελ. 2993,

πεπληρωμένω, ἐγγὺς λαμπρᾶς πύλης, ἧς ἔνδον ἠκούοντο ἀναρίθμητοι φωναὶ ὑμνούντων τὸν Θεόν. Ὅτε δὲ ἐκρούσθη ἡ θύρα ἀπήντησαν, ὅτι ὁ ἐν ἀμελείᾳ ζῶν δὲν εἰσέρχεται ἐνταῦθα καὶ ὅτι οἱ θέλοντες, ἵνα εἰσέλθωσιν, ὀφείλουσιν, ἵνα ἀγωνισθῶσι, μηδόλως ἐκτιμῶντες τὰς τοῦ κόσμου ματαιότητας ¹⁾).

Ὁ ἀββᾶς Ἰωάννης, πρεσβύτερος τῆς τῶν Εὐνούχων Μονῆς ²⁾), μαθὼν περὶ τοῦ ἀββᾶ Καλλινίκου τοῦ μεγάλου, τοῦ ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ ἐγκλειστού, παρεκάλεσεν, ἵνα ὁδηγηθῇ πρὸς αὐτόν. Ὁ ὁδηγῆσας αὐτὸν συνωμίλει μετ' αὐτοῦ ἐπὶ πολὺ. Ἐλεγε δὲ καθ' ἑαυτόν, ὅτι οὐδέποτε ἰδὼν αὐτὸν δὲν θὰ ἐδέχετο αὐτόν. Ὁ ἀδελφὸς ὑποχωρήσας ἐπέτρεψεν αὐτῷ, ἵνα εἰσέλθῃ καὶ εὐλογηθῇ ὑπὸ τοῦ γέροντος. Οὗτος δὲ εἶπεν ὅτι ἐγίνωσκεν αὐτόν, συναντήσας πρὸ εἴκοσιν ἡμερῶν ἐν Ἰορδάνῃ καθ' ὁδὸν καὶ ὅτι αἰτήσαντα παρ' αὐτοῦ εὐχὴν ἠρώτησε πῶς ἐκαλεῖτο. Οὗτος δὲ ἀπήντησεν, ὅτι ἐκαλεῖτο Ἰωάννης· ἐνόησε λοιπὸν τότε, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν αὐτῷ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ³⁾).

Ὁ ἀββᾶς Πέτρος, πρεσβύτερος τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Σάβα, διηγήσατο περὶ τοῦ Ἁγιοδούλου, ὅτι, ὄντος αὐτοῦ ἡγουμένου τῆς τοῦ ἀββᾶ Γερασίμου Λαύρας, συνέβη, ἵνα ἀποθάνῃ ἀδελφὸς ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ γέροντος. Οὗτος, ἰδὼν τὸ λείψανον κείμενον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐλυπήθη, ὅτι δὲν ἡσπάσατο αὐτὸν ζῶντα. Προσελθὼν δὲ εἶπεν. “Ἐγείρου, ἀδελφέ, δός μοι ἀσπασμόν”. Ὁ δὲ ἀναστὰς ἡσπάσατο τὸν γέροντα. Λέγει δ' αὐτῷ ὁ γέρων. “Κοίμα τὸ λοιπὸν ἕως ἐλθῶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐγείρῃ σε” ⁴⁾). Ὁ αὐτὸς δὲ Ἁγιοδόουλος, βαδίζων ποτὲ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰορδάνου διελογίζετο τί ἐγένοντο οἱ λίθοι, οἱ ἐμβληθέντες παρὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ἀντὶ ἐκείνων, οὓς ἔλαβεν. Ὡς δὲ διελογί-

¹⁾ Κεφ. 130, σελ. 2996.

²⁾ Ἐν Ἱερικοῦντι (528).

³⁾ Κεφ. 137, σελ. 3000.

⁴⁾ Κεφ. 11, σελ. 2860, 2861.

ζετο ταῦτα, τὰ ὕδατα διέστησαν ἔνθεν καὶ ἔνθεν καὶ εἶδε τοὺς δώδεκα λίθους ¹⁾).

Διηγῆσατο ὁ ἄββᾶς Στέφανος ὁ Τριχίνας περὶ γέροντος, διατρίβοντος ἐν τῇ Λαύρα τοῦ Ἀγίου Σάβα, ὅτι ἡμέραν τινὰ κατέβη εἰς τὸν Κοιτυλὴν καὶ ὀλίγον παραμείνας περὶ τὴν Νεκρὰν θάλασσαν ἐπανήρχετο πάλιν εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ. Καθ' ὁδὸν ὅμως ὁ γέρον, ἔνεκα σφοδροτάτου καύσονος, ἐξηντλήθη τελείως. Δεηθέντος δὲ τοῦ Θεοῦ, νεφέλη περιέβαλεν αὐτὸν μέχρι τοῦ κελλίου αὐτοῦ. Ὁ αὐτὸς δὲ Στέφανος ἔλεγε περὶ τοῦ αὐτοῦ γέροντος, ὅτι, ἐλθόντων ποτὲ τῶν συγγενῶν πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ καὶ κοιπόντων τὴν θύραν, ὁ γέρον ηὔξατο, ὅπως μὴ ἴδωσιν αὐτόν. Ἐξεληθὼν λοιπὸν ἀόρατος ἔμενεν ἐν τῇ ἐρήμῳ μέχρι τῆς ἀναχωρήσεως αὐτῶν ²⁾).

Τῷ 536 ὁ πρεσβύτερος Κασσιανὸς μετέσχε τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπὶ Μηγᾶ Πατριάρχου, γενομένης συνόδου κατὰ Ἀνθίμου καὶ Σευήρου, ὑπογράφας “Κασσιανὸς πρεσβύτερος Λαύρας τοῦ μακαρίου Σάβα καὶ ὑπὲρ πάντων” ³⁾).

Κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα δις ἐπεσκέψατο τὴν Λαύραν τοῦ Ἀγίου Σάβα Θεόδωρος ὁ Συκεώτης, γεννηθεὶς ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Συκέων τῆς Ἀναστασιουπόλεως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀγκύρας. Ἐπισκεψάμενος τοὺς Ἀγίους Τόπους ἐγένετο μοναχὸς ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Χουζιβᾶ, εἴτα δὲ ἐπέστρεψεν οἴκαδε. Ἀλλὰ μετὰ τινα ἔτη ἐπισκέπτεται τὸ δεύτερον τοὺς Ἀγίους Τόπους καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὴν μονὴν αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἀναστασιουπόλεως. Ἐξετέλεσε δὲ καὶ τρίτην ἀποδημίαν εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐπιθυμῶν, ἵνα μονάσῃ παρὰ τὴν Λαύραν τοῦ Ἀγίου Σάβα. Ἀλλὰ μαθὼν τὴν ὀλιγοψυχίαν τῶν τῆς μονῆς αὐτοῦ μοναχῶν ἐπανήλθεν οἴκαδε. Παραιτηθεὶς δὲ τῆς ἐπισκοπῆς ἀπε-

¹⁾ Κεφ. 11, σελ. 2861.

²⁾ Κεφ. 53, σελ. 2908.

³⁾ Labbe, Τόμ. ε'. σελ. 9 ἰδ. καὶ σελ. 56, 77 κλ.

χώρησεν ἐν τῇ μόνῃ αὐτοῦ καὶ ἀπέθανε τὴν 22 Ἀπριλίου (613), τὸ δὲ λείψανον αὐτοῦ ἀπέκειτο ἐν τῷ Δευτέρῳ ναῷ ¹⁾.

Τὸν βίον αὐτοῦ συνέγραψεν ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Γεώργιος, ὅστις καλεῖται καὶ Ἐλεύσιος. Χωρὶα τινὰ ἐξ αὐτοῦ παρελήφθησαν ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἐβδόμης συνόδου ²⁾. Ἐγκώμιον εἰς τὸν Θεόδωρον καὶ Διήγησιν περὶ ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν συνέταξεν ὁ Νικηφόρος μοναχὸς καὶ σκευοφύλαξ τοῦ ἐν Βλαχέρναις ναοῦ ³⁾. Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 70 κώδικι τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης ⁴⁾ ὑπάρχει Μηναῖον Ἰουνίου μηνός, ἐν ᾧ ἀναγινώσκομεν. “Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ (ιστ΄.) ἡ ἀνακομιδὴ τοῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Συκεώτου. Κάθισμα, ἦχος δ' πρὸς τὸ Ὁ ὑψωθείς ἐν τῷ σταυρῷ. Τὰς μεθοδείας τοῦ ἐχθροῦ κτλ. Κανὼν ἀνώνυμος καὶ τύποις ἀνέκδοτος· ἦχος πλάγιος α' Ἀκροστιχίς. “Δωρεῶν πλησὸν με, παμμάκαρ πάτερ”. Ἀρχ. “Σὼν δωρεῶν ταῖς φανοτάταις”. Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 241 Κώδ. περιέχοντι μεναῖα τρία (Μάρτιος, Ἀπρίλιος, Μάϊος), “Ἀποκβ'. κανὼν Ἰωσήφ εἰς τὸν ὅσιον Θεόδωρον τὸν Συκεώτην”, οὗ ἡ ἀκροστιχίς. “Τοὺς εὐκλεεῖς σου δοξάζω πόνους, πάτερ” ⁵⁾ καὶ ἀκολουθία Σιναϊτικὴ εἰς τὸν Ἅγιον Θεόδωρον τὸν Συκεώτην ⁶⁾. Περὶ τοῦ Θεοδώρου τοῦ Συκεώτου καὶ ὁ Μελέτιος λέγει, ὅτι Ἀρχιμανδρίτης ὢν προεχειρίσθη ἐπίσκοπος ἀκουσίως τῆς ἐν Γαλατίᾳ Ἀναστασιουπόλεως, ὅτι πολλοὺς ἐφώτισε καὶ ἀπέθανε ἐπὶ Ἡρακλείου ⁷⁾. Φαίνεται δ' ὅτι τὸ λείψανον αὐτοῦ μετηνέχθη ἐν Κωνσταντινουπόλει.

¹⁾ Μανουὴλ Γεδεών, Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον, Κωνσταντινούπολις 1899, σελ. 94.

²⁾ Mansi, Concilio 13, σελ. 89—92.

³⁾ Κώδιξ Monac. 3'. saec. 10 fol. 65^v 80; Krumbacher, Βυζαντ. Λογοτ. Τόμ. ε'. τευχ. γ'. σελ. 384.

⁴⁾ Παπαδ. Κεραμέως, Ἱεροσολ. Βιβλ. Τόμ. Β'. σελ. 123.

⁵⁾ Αὐτ. σελ. 372.

⁶⁾ Σελ. 741.

⁷⁾ Ἐκκλ. Ἱστορ. Τόμ. Β'. σελ. 140.

**Ἀντίοχος Μοναχὸς ὁ καὶ Στρατήγιος-
Ῥοδαὶ Πατριάρχου Σωφρονίου**

Κατὰ τὴν ληστρικὴν καὶ βαρβαρικὴν τῶν Περσῶν εἰς Παλαιστίνην ἐπιδρομὴν πολλοὶ ἐσφάγησαν τῆς Λαύρας τοῦ Ἀγίου Σάβα Πατέρες, οὐχὶ ὅμως, ὥς τέως ἐνομίζετο, ὑπὸ τῶν Περσικῶν ὀρδῶν, ἀλλὰ ὑπὸ ἀραβικῆς τιнос φυλῆς, ὥς λέγει ὁ ἐν αὐτῇ μονάσας διαπρεπῆς μοναχὸς **Ἀντίοχος**, αὐτόπτης γενόμενος τῆς καταστροφῆς μάρτυς. Οὗτος λέγει, ὅτι οἱ Ἀραβες, ἐπωφελοῦμενοι τῆς γενικῆς ταραχῆς καὶ ἀγωνίας, τῆς πάντας καταλαβούσης, ἕνεκα τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης, ἐπετέθησαν, μίαν πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῶν Περσῶν ἐν Ἱερουσαλήμ ἑβδομάδα, κατὰ τῆς Λαύρας. Ὁ Ἀντίοχος ἦν Γαλάτης τὸ γένος ἐκ κώμης Μεδοσαγαῖ καλουμένης, οὐ μακρὰν τῆς πόλεως Ἀγκύρας, διακριτέον δ' αὐτὸν ἀπὸ ἐτέρου Ἀντιόχου, Σύρου τὸ γένος. Οὗτος συνέγραψε συγγραφὴν περὶ ἀλώσεως τῆς ἁγίας πόλεως (620), πρὸς δὲ συλλογὴν ἠθικῶν ἀποφθεγμάτων, παρειλημμένων μέρος μὲν ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, μέρος δὲ ἐξ ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων¹⁾. Τὸ σύγγραμμα δὲ αὐτοῦ διαιρεῖται εἰς 130 κεφάλαια καὶ οὐχὶ εἰς τριάκοντα καὶ ἑκατὸν ὁμιλίαις, ὥς ἔπραξεν ὁ Λατῖνος μεταφράστης. Ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ **Πανδέκτης τῆς Ἀγίας Γραφῆς** ἔμελλεν, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς βιβλίον πρόχειρον τοῖς μοναχοῖς τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ μονῆς Ἀτταλίνης, οἵτινες, φεύγοντες πρὸ τῆς περσικῆς ἐπιδρομῆς, δὲν ἠδύναντο, ἵνα ἔχωσι μεθ' ἑαυτῶν εἰμὴ ἐλάχιστα βιβλία. Ἡ ἐπιτομὴ αὕτη τῆς διδασκαλίας τῶν Γραφῶν περιλαμβάνει μόνον τὴν ἠθικὴν, ἣτις πρὸ πάντων ἀπέβλεπε τοὺς μοναχοὺς, μόνον δὲ ἐν τῷ πρώτῳ καὶ τελευταίῳ κεφαλαίῳ γίνε-
ται ἀκροθιγῶς περὶ πίστεως λόγος. Ἐν δὲ ταῖς λοιποῖς

¹⁾ P. G. Migne, Τόμ. 89, σελ. 1421—1850.

γίνεται λόγος περὶ κακιῶν καὶ ἀρετῶν τοῦ θρησκευτικοῦ πρακτικοῦ βίου. Πλὴν δὲ τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἐχρησιμοποίησε καὶ τὰ συγγράμματα τῶν πατέρων, ἐν οἷς τὰ τοῦ Ἀντιοχείας Ἰγνατίου καὶ τοῦ Εἰρηναίου. Προσευχὴ δέ ¹⁾, ἐπισυναπτομένη εἰς τὸ ἔργον, περιγράφει τὰ παθήματα τῆς ἀγίας πόλεως ἀπὸ τῆς Περσικῆς κατακτήσεως καὶ ἐξαιτεῖται τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀγίων Τόπων.

Αὐτὸς ὁ Ἀντίοχος, ἐν τῇ προτασσομένη τοῦ ὅλου ἔργου ἐπιστολῇ ὑποδείκνυσιν τοὺς λόγους, τοὺς παρορμήσαντας αὐτὸν εἰς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ. “Ἐπειδὴ περ γεγράφηκάς μοι, τίμιε πάτερ Εὐστάθιε, πολλὴν θλίψιν ὑπερμεμενηκέναι, τόπον ἐκ τόπου, καὶ χώραν ἐκ χώρας ἀμείβοντα, φόβῳ τοῦ ἐπικρατοῦντος Χαλδαϊκοῦ χειμῶνος, πείνης τε καὶ δίψης πειραθῆναι, οὐκ ἄρτου καὶ ὕδατος, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἰρημένον, τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου, διὰ τὸ μῆτε δύνασθαι ὑμᾶς βάρους βιβλίων ἐπιφέρεισθαι, μῆτε ἐν τοῖς τόποις, ἐν οἷς ἐπιδημεῖτε εὐρίσκειν εὐχερῶς τὰ ἐπιζητούμενα, ἐκελεύσατε τῇ ἐμῇ βραχύτητι ἐν συντόμῳ πᾶσαν συστεῖλαι τὴν θεῖαν Γραφήν, Παλαιάν τε καὶ Καινὴν, ὥστε μῆτε ἄχθος ἡμῖν γενέσθαι βασιτάγματος, μῆτε πάλιν ἐλλειφθῆναι τι τῶν τεινόντων ἐπ’ ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν ψυχῆς, εἷξα προθύμως τῇ ὑμετέρᾳ κελεύσει, ἐνθὲως περιστήσας πάντα τὰ παρ’ ὑμῶν ἐκ τῆς θείας Γραφῆς ἐπιζητούμενα, εἰς **ἐκατὸν τριάκοντα κεφάλαια**, ἡνωμένα τε καὶ διακεκριμένα ἀπ’ ἀλλήλων, ὥς μὴ σύγχυσιν καὶ φυρμὸν ὑπομεῖναι τὸν ἀναγινώσκοντα.... Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο ἔστειλας, τίμιε Πάτερ, ὥστε σημᾶναί σοι καὶ περὶ τῶν ἁγίων Πατέρων τῆς καθ’ ἡμᾶς Λαύρας, εἰ ἀληθῆ εἰσιν, ἅπερ εἶπατε ἀκηκοέναι παρὰ πολλῶν, περὶ τε τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτῶν, δύσπιστα ὄντα καὶ ἀκοὴν ὑπερβαίνοντα, ἀναγκαῖον ἡγήσάμην πρότερον ἐν βραχεὶ σημᾶναι ὑμῖν τὰ περὶ αὐτῶν, εἴθ’ οὕτω καθυποτάξαι τὰ τῆς θείας Γραφῆς κεφάλαια”.

¹⁾ Αὐτ. σελ. 1849.

Ὡστε ὁ Ἀντίοχος συνέταξε τὸ ἔργον τοῦτο κατ' αἵτησιν τοῦ συμπολίτου αὐτοῦ Εὐσταθίου, ἡγουμένου τῆς μονῆς Ἀτταλίνης.

Ἰδού δὲ πῶς ἐκτίθησιν ὁ Ἀντίοχος τὴν κατὰ τῆς Λαύρας ἐπίθεσιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ.

“Ἐπιστολὴ Ἀντιόχου μοναχοῦ τῆς Λαύρας τοῦ ἀββᾶ Σάβα, πρὸς Εὐστάθιον, ἡγούμενον μονῆς Ἀτταλίνης, πόλεως Ἀγκύρας τῆς Γαλατίας περὶ τῶν ἐκεῖσε ἁγίων πατέρων” κτλ.

.... “Καὶ περὶ μὲν τῆς ἐναρέτου αὐτῶν πολιτείας οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ, οὐδὲ τῆς ἐμῆς γλώττης διηγῆσασθαι. Τοῦτο δὲ μόνον λέγω, ὅτι ὡς ἀληθῶς ἄνθρωποι ἦσαν θεῖοι (εἶγε δεῖ ἄνθρώπους αὐτοὺς καλεῖν καὶ μὴ ἀγγέλους), τῇ τε ἀσκήσει καὶ ἡσυχίᾳ καὶ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας πόνοις ἐκ νεότητος ἐγγεγηρακότες, γηραλέοι, ἱεροπρεπεῖς, πολιοὶ τὴν τρίχα καὶ τὴν σύνεσιν, ἀγαθοί, ταπεινόφρονες, κόσμιοι, σώφρονες, ἀληθινοί, ἄμεμπτοι, δίκαιοι, θεοσεβεῖς, ἀπεχόμενοι ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος, ἀνελλιπεῖς πάντων τῶν ἀγαθῶν, πεπληρωμένοι δὲ τῆς θείας ἀγάπης. Τινὲς αὐτῶν ὑπερβεβηκότες ἀπὸ πεντήκοντα καὶ ἑξήκοντα ἐτῶν, μὴ ἐξερχόμενοι παντοίως τῆς Λαύρας· τινὲς δὲ μήτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προϊόντες, μηδὲ ἑωρακότες τὴν πόλιν, ἀφ’ οὗ ἐμόνασαν, ἀρεταῖς παντοίαις κεκοσμημένοι, ἐπίγειοι ἄγγελοι καὶ οὐράνιοι ἄνθρωποι. Ὅθεν καὶ τοιοῦτον τέλος ἀπηνέγκαντο καὶ τὸ βραβεῖον τῆς νίκης ἐκομίσαντο.

“Ἐπελθόντων γὰρ τῶν Ἰσμαηλιτῶν τῇ ἡμετέρᾳ Λαύρᾳ πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος τοῦ παραληφθῆναι τὴν ἁγίαν πόλιν καὶ πάντα τὰ τῆς ἐκκλησίας ἱερὰ σκεύη διαρπασάντων, τὸ μὲν πλῆθος τῶν Πατέρων παραχρῆμα ὑпанεχώρησεν· ἀπέμειναν δὲ οἱ καρτερικοὶ δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ Λαύρᾳ, μὴ βουλόμενοι καταλιπεῖν τὸν τόπον. Οἱ δὲ βάρβαροι, συλλαβόμενοι αὐτοὺς καὶ ἀνηλεῶς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας βασανίζοντες, οἰόμενοι χρήματα εὐρίσκειν, παρ’ οἷς μηδὲν τοῦ αἰῶνος τούτου ὑπῆρχεν, τέλος τοῦ σκοποῦ ἐκπεσόντες, ἐμμα-

νεῖς γενόμενοι πάντας μεληδὸν κατέτεμνον. Οἱ δὲ μακάριοι γεγηθότες, παιδρῶ τῷ προσώπῳ, εὐχαρίστως τὰς ψυχὰς τῷ Κυρίῳ ἀπέδωκαν, ὡς ἐκ πολλοῦ τὴν ἐπιθυμίαν ἔχοντες ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. Ριφέντων δὲ τῶν σωμάτων αὐτῶν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀτάφων, ἐπικατελάβομεν ἡμεῖς ἀπὸ Ἀραβίας καὶ ὁ μὲν ἄββᾶς Νικομήδης, θεασάμενος τὰ ἐλεεινὰ θύματα τῶν Πατέρων, λειποθυμήσας σχεδὸν εἶπεῖν ἡρῆη νεκρός.

“Μόδεστος δὲ ὁ ὁσιώτατος, προσελθὼν, πάντα τὰ σκηνώματα τῶν ἁγίων συστείλας, ἔλουσε πολλά τε ἐπιδακρύσας καὶ περιπτυσάμενος τὰ ἅγια καὶ καρτερικὰ αὐτῶν λείψανα, κατέθετο ἐν ταῖς θήκαις τῶν πατέρων. Ἐκτελέσας δὲ ἐπ’ αὐτοῖς τὸν συνήθη κανόνα, ἐπεφθέγγετο αὐτοῖς τὸ τοῦ Ἡσαίου λόγιον, τὸ φάσκον. “Ἄνδρες δίκαιοι αἴρονται καὶ οὐδεὶς κατανοεῖ ἀπὸ προσώπου ἀδικίας ἥρται ὁ δίκαιος· ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφή αὐτοῦ”. Καί. “Ψυχὰι δικαίων ἐν χειρὶ Κυρίου καὶ οὐ μὴ ἄψῃται αὐτῶν βάσανος. Ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι, οἱ δὲ εἰσιν ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἡ ἐλπίς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης· καὶ ὀλίγα παιδευθέντες μεγάλως εὐεργετηθήσονται, ὅτι ὁ Θεὸς ἐπείρασεν αὐτοὺς καὶ εὗρεν αὐτοὺς ἀξίους ἑαυτοῦ, καὶ ὡς ὀλοκάστωμα θυσίας προσεδέξατο αὐτοὺς καὶ ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς αὐτῶν ἀναλάμψουσι”.

“Καὶ ταῦτα περὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν εἰρηκῶς παρεκάλει πάντας ἡμᾶς μὴ ἐγκαταλείψαι τὸν τόπον ἡμῶν, ἀλλ’ ὑπομένειν γενναίως ἐν τοῖς πειρασμοῖς, μνημονεύοντας τοῦ Κυρίου, λέγοντος, ὅτι “Στενὴ ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν” καὶ τοῦ Ἀποστόλου, ὅτι “Διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν”. Εἵξαντες οὖν τῇ παραινέσει αὐτοῦ ἐμείναμεν ἐν τῇ Λαύρᾳ ὡς ἐπὶ δύο μῆνας. Καὶ πάλιν ἀκοῆς βαρβαρικῆς γενομένης, φοβηθέντες κατεφύγομεν εἰς μοναστήριον πλησίον τῆς ἁγίας πόλεως, ὡς ἀπὸ σταδίων εἴκοσι, λεγόμενον τοῦ ἄββᾶ Ἀναστασίου, μηδένα τὸ τηνικαῦτα ἔχον. Καὶ ποιήσαντες

ὥς δύο χρόνους ἐν αὐτῷ πάλιν παρεκαλούμεθα ὑπὸ τοῦ εἰρημένου ὁσιωτάτου Μοδέστου ἐπανελθεῖν καὶ οἰκῆσαι εἰς τὸν τόπον ἡμῶν. Πεισθέντες οὖν τῇ ἀγαθῇ αὐτοῦ συμβουλίᾳ, οἱ μὲν παραχρῆμα ἐπανήλθομεν καὶ οἰκήσαμεν εἰς τὴν Λαύραν, τινὲς δὲ καὶ μικρὸν βραδύτερον φόβῳ τῶν γειτνιώντων ἡμῖν Σαρακηνῶν, τινὲς δὲ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ μοναστηρίῳ ἀπεμείναμεν ἅμα Ἰουστίνῳ τῷ ὁσιωτάτῳ αὐτῶν ἡγουμένῳ, ἀποταξαμένῳ ἐν τῇ Λαύρᾳ καὶ πλείστους χρόνους ἐν αὐτῇ πεποιηκότι καὶ ἐν πολλαῖς ἀρεταῖς διαπρέψαντι, ὡς καὶ τῇ τοῦ πρεσβυτέρου ἀξία αὐτὸν τιμηθῆναι. Ὅστις θεοσεβέστατος Ἰουστίνος πολλὴν συνοδίαν ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι περιποιήσατο, κρατῶν τὸν κανόνα ἀπαράλλάκτως τῆς Λαύρας καὶ τὴν λοιπὴν κατάστασιν, καὶ οὐκ ἂν εὖροιτις ἐν ὅλῃ Παλαιστίνῃ ἢ ἐν ἄλλῳ κοινοβίῳ τοιαύτην πνευματικὴν κατάστασιν. Ἀνθεὶ δὲ καὶ αὐξάνει καθ' ἐκάστην καὶ προβαίνων κατὰ τὸν Ἰσαὰκ μέγας γίνεται, ὡς ἐκ τούτου χαίρειν ἡμᾶς στοχαζομένους καλῶς, ὅτι ἐν πάσῃ χώρᾳ διαλάμπει φωστήρων δίκην τὸ σπέρμα τοῦ Ἀγίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα.

“Ἡμεῖς δὲ οἱ ταπεινοί, τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι καὶ σπουδῇ τοῦ προειρημένου ὁσιωτάτου Μοδέστου, ἐν ἡσυχίᾳ καθήμεθα ὑπὲρ τὰ πρῶην ἔτη, εὐχαριστοῦντες καὶ δοξάζοντες τὸν Θεόν, τὸν θανατοῦντα καὶ ζωοποιοῦντα καὶ ποιοῦντα θαυμάσια μεγάλα μόνον. Εὐσπλαγχνίσθη γὰρ εἰς ἡμᾶς ἡ αὐτοῦ ἀγαθότης καὶ εἰς προκοπὴν μεγάλην ἤνεγκε τὸν τόπον ἡμῶν, ὅσον πρὸς τοὺς καιρούς, διὰ τοὺς προδουλεύσαντας αὐτῷ γνησίως ἐν αὐτῷ ἁγίους δούλους αὐτοῦ. Ἐχαρίσατο δὲ ἡμῖν Πατέρα καὶ ποιμένα ἢ αὐτοῦ ἀγαθότης, ἄξιον τῆς αὐτοῦ προνοίας, Θωμᾶν τὸν ὁσιώτατον, γνωστικὸν ὄντα καὶ παντοίαις ἀρεταῖς κατακεκοσμημένον, τὸν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἡσύχιον ἀσκήσαντα βίον, τὸν πρᾶον καὶ φιλάδελφον καὶ συμπαθέστατον, τὸν ταπεινὸν τῇ καρδίᾳ, τὸν περὶ τὴν εὐχὴν καὶ κανόνα θερμότατον. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς ἡγῆ-

τηρίας αὐτοῦ εἰς πλατυσμόν ἤνεγκε τοὺς αὐτοῦ φοιτητάς. Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἀναιρεθέντων πατέρων ἐστὶν ὀνομάτων τεσσαράκοντα τεσσάρων. Ἐπιτελεῖται δὲ ἡ μνήμη αὐτῶν μηνὶ Μαΐῳ πεντεκαιδεκάτῃ.

“Χάριτι δὲ Χριστοῦ καὶ σπουδῇ τοῦ προλεχθέντος ὀσιωτάτου πατρὸς ἡμῶν Μοδέστου οἰκοῦνται καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἐρήμου μοναστήρια. Ἴδου οὖν, τίμιε πάτερ Εὐστάθιε, ἐν συντόμῳ, ἃ περὶ τῶν ἁγίων ἡμῶν καὶ τῆς Λαύρας ἐσήμανα τῇ ὑμετέρᾳ θεοφιλείᾳ, καὶ ἄλλα δὲ εὐαγγέλια χαροποιοῦντα τὴν ὑμέτεραν ψυχὴν καὶ παντὸς Χριστιανοῦ ἀκούοντος αὐτά, εὐαγγελίζομαι ὑμῖν. Ὁ γὰρ προρρηθεὶς ὀσιώτατος Μόδεστος οὐ μόνον προνοεῖται τῶν τῆς ἐρήμου μοναστηρίων, ἀλλὰ καὶ τῆς πόλεως καὶ πάσης τῆς περιοικίδος, τοῦ Θεοῦ ἐνεργοῦντος αὐτῷ ἐν παντί. Οὗτος γάρ, ὡς ἀληθῶς ὁ νέος ἡμῶν Βεσελεὴλ ἢ Ζοροβάβελ, πλησθεὶς Πνεύματος Ἁγίου, ἀνήγειρε καὶ τοὺς ἐμπρησθέντας σεβασμίους ναοὺς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τότε ἅγιον κρανίον καὶ τὴν ἁγίαν αὐτοῦ ἀνάστασιν καὶ τὸν σεπτὸν οἶκον τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ τὴν μητέρα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὴν ἁγίαν αὐτοῦ ἀνάληψιν καὶ τοὺς λοιποὺς σεβασμίους οἴκους. Ὡς ἐκ τούτου ἀγαθὰς ἐλπίδας ἔχειν ἡμᾶς καὶ περὶ τῶν μελλόντων, καὶ μάλιστα τοὺς ἀπὸ τῶν ἔξω χωρῶν ἐρχομένους εἰς προσκύνησιν τῶν Ἁγίων Τόπων, καὶ πάντας δοξάζειν τὸν Θεόν, ὃν πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν” 1).

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης λοιπὸν μανθάνομεν, ὅτι μίαν ἐβδομάδα πρὸ τῆς ὑπὸ Περσῶν ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐπετέθησαν οἱ Ἀραβες κατὰ τῆς Λαύρας, ἧς πλεῖστοι ἔφυγον Πατέρες, ὀλίγοι δ’ ἔμειναν, οὓς δεινῶς ἐβασάνισαν, νομίζοντες οἱ κακοῦργοι, ὅτι ἔχουσι θησαυροὺς ἐγκατορρωρυγμένους, οὐδὲν δ’ εὐρόντες καὶ ὅλως τῶν ἐλπίδων ψευσθέντες,

1) Migne P. G. Τόμ. 89, σελ. 1424—1428.

πάντας μεληδὸν κατέκοψαν, ὅτι ὁ Μόδεστος, ἡγούμενος τῆς οὐ μακρὰν Ἱεροσολύμων μονῆς τοῦ ἁββᾶ Θεοδοσίου καὶ μετὰ Ζαχαρίαν Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἀποδειχθεὶς, ἀφοῦ ἐκήδευσεν τὰ θύματα τῆς βαρβαρικῆς ἀγριότητος καὶ λύσσης, ἐπεδείξατο μεγίστην δραστηριότητα, ὅπως ἐπανορθώσῃ τὰς ὑπὸ Περσῶν γενομένας φρικτὰς καταστροφάς, προύτρεψε δὲ τοὺς Πατέρας, ἵνα μὴ ἐκ τῆς Λαύρας φεύγωσι. Μετὰ δύο ὅμως μῆνας, διαδοθέντος, ὅτι ἐπίκειται ἐπιδρομὴ βαρβαρική, οἱ μοναχοὶ κατέφυγον εἰς τὴν ἐγγὺς Ἱερουσαλήμ μονὴν τοῦ ἁββᾶ Ἀναστασίου, ἣτις εἶνε βεβαίωτατα ἢ καθ' ἡμᾶς τοῦ προφήτου Ἥλιου μονή, μετὰ διειτῆ δ' ἐν αὐτῇ διαμονήν, προτροπῇ καὶ αὐθις τοῦ Μοδέστου, τινὲς μὲν ἐπανήλθον ἀμέσως εἰς τὴν Λαύραν τοῦ Ἀγίου Σάβα, τινὲς δὲ μικρὸν βραδύτερον ἕνεκα τοῦ φόβου τῶν ἐγγὺς Σαρακηνῶν, τινὲς δὲ ἔμειναν ἐν τῇ ρηθείσῃ μονῇ, ἔχοντες ἡγούμενον τὸν Ἰουστίνον καὶ ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν θυμάτων τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης ἀνῆρχετο εἰς τεσσαράκοντα τέσσαρας ψυχάς.

Ὁ Ἀντίοχος μοναχός, οὗτινος ἡ Ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν μνήμην τῇ 24 Δεκεμβρίου, συνέταξεν ἐλληνιστί, κατὰ τὸ πρῶτον τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος τέταρτον, πραγματείαν “περὶ ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τῶν Περσῶν” (614), ἣτις δυστυχῶς ἀπώλετο, μερῶν τινων μόνον αὐτῆς περισωθέντων. Τὸ ἔργον τοῦτο ἡρμηνεύθη ἐκ τῆς ἐλληνικῆς ἐν τῇ ἀραβικῇ, μεταξὺ τοῦ ὀγδόου καὶ ἐνάτου αἰῶνος, ὑπὸ τινος ἱερέως Ἰωάννου, ἀνεκαλύφθη δὲ ὑπὸ τοῦ κόμητος Riant ¹⁾. Μετάφρασιν ἐκ τῆς ἀραβικῆς ἐν τῇ γαλλικῇ ἐξεπόνησεν ὁ Ἰάκωβος Broydé. Τὰς δὲ τοῦ ἀραβικοῦ κειμένου ἀνακριβεῖς τοπογραφικὰς ἐνδείξεις, ὀφειλομένας τῷ τε ἐρμηνευτῇ καὶ τοῖς ἀντιγραφεῦσιν, ἡγωνίσθη, ὅπως ἐν μέρει διασαφηνίσῃ ὁ Δομινικανὸς Πατὴρ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἀγιογραφικῆς

¹⁾ Inventaire des manuscrits relatifs à l' Orient Latin, 154, ἐκστ. ιε'. Moine de S. Sabas, Prise de Jérusalem par les Perses; Archives de l' orient Latin, Τόμ. β'. σελ. 173.

σχολῆς τοῦ ἁγίου Στεφάνου J. Rhétoré, ἔχων ὑπ' ὄψει ἀντίγραφον, διαβιβασθὲν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ A. Couret 1). Ἡ ἐπιθεωρημένη δ' αὕτη μετάφρασις ἐδημοσιεύθη μετὰ τῆς τοῦ Broydé καὶ τοῦ ἀραβικοῦ κειμένου ὑπὸ τοῦ A. Couret 2). Μετὰ τὸν Πατέρα Rhétoré ὁ Ρῶσος Μεδνικώφ 3) καὶ ὁ Clermont-Ganneau 4), ἐπειράθησαν, ἵνα διασαφηνίσωσι τὰ ἐναπολειφθέντα σκοτεινὰ σημεῖα.

Τὸ κείμενον τοῦτο τρία περιλαμβάνει μέρη 1) Διήγησιν μοναχοῦ τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Σάβα τῆς πολιορκίας καὶ ἀλώσεως ὑπὸ Περσῶν τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ (614), τῆς σφαγῆς τῶν κατοίκων, τῆς αἰχμαλωσίας τῶν ἐπιζώντων καὶ τοῦ Πατριάρχου Ζαχαρίου, τῆς ἀπαγωγῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ τῆς ἐν Περσίᾳ τῶν αἰχμαλώτων παραμονῆς. 2) Ἐκθεσιν Χριστιανοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ κατοίκου, καλουμένου Θωμᾶ, ὅστις, ἀπελθόντων τῶν βαρβάρων, ἔθαψε μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ τῶν φονευθέντων τὰ πτώματα καὶ 3) Εἶδος ἐπιλόγου περὶ ἐπιστροφῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου. Κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα ὑπῆρχεν ἐν γεωργιανῇ γλώσσῃ μετάφρασις ἐκ τῆς ἀραβικῆς, ἣτις δὲν εἶνε πλήρης. Ὁ καθηγητὴς τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Πετρουπόλεως Μάρρ εὔρε, τῷ 1902, ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 26 γεωργιανῷ χειρογράφῳ τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης, βραδύτερον δ' ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἀρχαιολογίας Τιφλίδος, δύο ἀντίτυπα γεωργιανῆς μεταφράσεως, στενὴν πρὸς τὸ ἀραβικὸν τοῦ A. Couret κείμενον σχέσιν ἐχούσης, ἅπερ ἐδημοσίευσε μετὰ προλεγομένων τῷ 1909. Ὁ δὲ Σεβ. Κλεόπας, πρὸς ὃν ἀνεκοίνωσεν ὁ καθηγητὴς Μάρρ σχετικόν τι χωρίον τοῦ κειμένου, ὅπερ ἀνεκάλυψεν, προλαμβάνων, ἔσπευσεν, ἵνα δημo-

1) *Revue Biblique*, Τόμ. στ'. 1897, σελ. 154, 438—463.

2) *Revue de l' Orient Chrétien*, T. c. σελ. 163.

3) Ἀνακρινώσεις Ὁρθοδόξου Παλαιστινείου ἑταιρείας, Τόμ. 8 (1897), σελ. 598—614.

4) *Recueil d' Archéologie orientale*, Τόμ. β', 1898, σελ. 141—160.

σιεύση ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ, δημοσιευθέντι τῷ 1902. “Αἱ παρὰ τὸν Ἰορδάνην Λαῦραι Καλαμῶνος καὶ ἁγίου Γερασίμου καὶ οἱ βίοι τοῦ ἁγίου Γερασίμου καὶ Κυριακοῦ τοῦ Ἀναχωρητοῦ” 1). Τὸ γεωργιανὸν κείμενον φέρει τὴν δε τὴν ἐπιγραφὴν. “Αἰχμαλωσία Ἱεροσολύμων. Λόγος μακαρίου Στρατηγίου μοναχοῦ, ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἀγίου Πατρὸς ἡμῶν Σάββα διατρίβοντος. Ταῦτα εἶπε περὶ πορθήσεως Ἱεροσολύμων, περὶ ἀπαγωγῆς τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ὅστις εἶνε ξύλον τῆς ζωῆς ἡμῶν, περὶ πυρπολήσεως καὶ καταστροφῆς τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν, περὶ αἰχμαλωσίας τοῦ Πατριάρχου Ζαχαρίου, περὶ φόνου ἱερέων, διακόνων, μοναχῶν, περὶ τοῦ λαοῦ τῶν πιστῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ περὶ πάντων, ἅπερ τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῶν ὑπέστησαν ὑπὸ Βαβυλωνίων, Περσῶν καὶ Χαλδαίων, κελεύσει τοῦ βασιλέως αὐτῶν Χοσρόου”. Ἡ γεωργιανὴ μετάφρασις, πολὺ τῆς ἀραβικῆς πληρεστέρα, δείκνυσιν, ὅτι ἡ ἀραβικὴ δὲν ἡρμηνεύθη ἀπταιστως ἐκ τῆς ἐλληνικῆς, ἥς εἶνε περίληψις ἢ μᾶλλον ἐπιτομή.

Ὁ Μάρρ κατέδειξεν, ὅτι ἡ γεωργιανὴ μετάφρασις προῆλθεν ἐκ μεταφράσεως ἀραβικῆς, ἀνερχομένης εἰς κείμενον ἐλληνικὸν πρωτότυπον. Τὸ κείμενον τοῦτο περιλαμβάνει τὰ ἐξῆς μέρη. 1) Ἐπιστολὴν τοῦ Πατριάρχου Ζαχαρίου ἐπιγραφομένην οὕτω. “Τῇ χηρευσάσῃ νύμφῃ, τῇ ἀτεκνωθείσῃ πόλει τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου, τῇ ἀποιμάντῳ ποιμνὴ Ἱερουσαλήμ καὶ πάσαις δὲ λοιπαῖς ἐν Χριστῷ Ἐκκλησίαις καὶ τοῖς ἐν αὐτοῖς καταλειφθεῖσι τέκνοις ὀρφανοῖς, ποιμὴν ταπεινός, ἔρημος, αἰχμάλωτος, Ζαχαρίας ἐλάχιστος” 2). 2) Ἀποσπάσματα πολλὰ διηγήσεως ἀωνύμου καὶ ἀτελοῦς ὑπὸ τὸν τίτλον. “Ἀδήλου περὶ περσικῆς αἰχμαλωσίας πονημάτων” (incerti, De persica captivitate opusculum), ἣτις ἄρχεται οὕτω. “Ταῦτα πρὸς τοὺς ἐν Ἱερουσαλήμ κατοικοῦντας,

1) Σελ. ζ—η σημ. Πρβλ. *Revue Biblique*, Τόμ. ιβ', 1903, σελ. 492—494.

2) *Migne, P. G.* Τόμ. 86, σελ. 3228—3233.

μᾶλλον δὲ καταλειφθέντας ὁ καλὸς ποιμὴν ἐσήμανεν” 1), τὸ δὲ τέλος ἐλλείπει. 3) Περὶ “προσευχῆς καὶ ἐξομολογήσεως” τοῦ Ἀντιόχου, μεθ’ ἧς συνδέεται ὁ ἑκατοστὸς ἑβδομος λόγος. “Περὶ κατανύξεως” 2). 4) Βραχεῖαν διήγησιν ἀνέκδοτον. “Περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ”, ἣν ὁ Μάρρ ἐδημοσίευσεν κατὰ δύο ἀντίγραφα, ὑπὸ τοῦ Βενεσέβιτζ ἀνακοινωθέντα, ὧν ἓν μὲν ἐκτενέστερον, προερχόμενον ἐκ τῶν τοῦ βεβήλου ἐκείνου Πορφυρίου Οὐσπένσκυ, ὅστις, φρονῶν, ὅτι αἱ ἐν Ἀνατολῇ Βιβλιοθήκαι τῶν Μονῶν εἶνε “Μυσῶν λεία”, ἐτόλμησεν, ἵνα περικόψη φύλλα ἐκ τῶν χειρογράφων καὶ καταστρέψῃ οὕτως αὐτὰ καὶ ἐπανακάμψας εἰς τὰς σκυθικὰς στέππας ἀφιερῶσιν τὰ κλαπέντα εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν Πετροπολέως Βιβλιοθήκην, ἣτις ἄσμενος ἐδέξατο αὐτά!!! Τὸ χειρόγραφον τοῦτο εἶνε ἐκ τοῦ 448ου Σιναϊτικοῦ κώδικος, τοῦ ἔτους 1004, τὸ δὲ βραχύτερον ἐκ τοῦ 432ου τοῦ ἔτους 1334. Κατὰ τὸν Μάρρ, τὸ ὄνομα Στρατήγιος, συγγραφέως τῆς ἀλώσεως Ἱεροσολύμων ὡς καὶ τὸ ὄνομα Ἀντίοχος, συγγραφέως τοῦ τρίτου μνημονευθέντος ἀποσπάσματος, ἀποδοτέον ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προσώπῳ· καὶ τὸ μὲν ὄνομα Στρατήγιος ἦν τὸ κατὰ κόσμον, τὸ δὲ Ἀντίοχος τὸ κληρικόν.

Μετάφρασιν ἐν τῇ ἐλληνικῇ τῆς γεωργιανῆς ἐκ τοῦ ρωσικοῦ παρασκευάσας ἐδημοσίευσεν ὁ γεραρὸς καὶ λίαν εὐπαίδευτος Ἀρχιμανδρίτης Κάλλιστος, Διευθυντὴς τὰ νῦν τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Ἱεροσολυμιτικοῦ κλίματος “Νέα Σιών”, ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ καὶ κατ’ ἰδίαν 3).

Τρία περίπου μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ Μάρρ ἔτη, οἱ Βολλανδισταὶ Πατέρες, οἷς ὀφείλει πολλὰ ἡ Ἑλληνικὴ

1) Αὐτόθι, σελ. 3236—3268.

2) Migne, P. G. Τόμ. 89, σελ. 1849—1856 καὶ σελ. 1761—1765.

3) Ἀντίοχος Στρατήγιος. Ἀλωσις τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τῶν Περσῶν τῷ 614. Γεωργιανὸν κείμενον Ν. Μάρρ, Πετροῦπολις, 1909, ἐν Ἱεροσολύμοις 1910.

Ἀγιογραφία, εὗρον ἕτερον γεωργιανὸν ἀντίγραφον τοῦ λόγου τοῦ Στρατηγίου ἐν χειρογράφῳ τῆς ἐν Ὁξφόρδῃ Βοδλιανῆς Βιβλιοθήκης ¹⁾, ὅπερ, ἀντιγραφέν τῷ 1040 ὑπὸ τοῦ ἀνακαινιστοῦ τῆς παρὰ τῇ Ἱερουσαλὴμ Μονῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ Προχόρου ²⁾, ἀνδρὸς γινώσκοντος τὴν τοπογραφίαν τῆς Παλαιστίνης, πιστοποιεῖ ἡμᾶς περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν τόπων τῆς Ἀγίας Πόλεως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Τὸ περὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ ὑπὸ Θωμᾶ μέρος ἐξετασθὲν εὐρέθη, ὅτι δὲν διαφέρει τοῦ δεδημοσιευμένου κειμένου, εἰμὴ ἐπὶ ἀσημάντοις παραλλαγαῖς, αἵτινες ὅμως δὲν εἶνε παραμελητέαι. Οἱ αὐτοὶ Βολλανδισταὶ Πατέρες εὗρον, κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1919, ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ, ἐν τῷ 697ῳ ἀραβικῷ κώδικι, κείμενον ἐκτεταμένον τῆς ἀραβικῆς μεταφράσεως τῆς ἀλώσεως Ἱεροσολύμων, ἀντιγραφέν τῷ 1329 καὶ φέρον τήνδε τὴν ἐπιγραφὴν. “Ἀφήγησις, εὐρεθεῖσα καὶ συναρμολογηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Εὐστρατίου τῆς Λαύρας τοῦ Ἀγίου Σάβα, ἐν ᾗ ἐξέθετο τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Ἀγίας Πόλεως, ὅτε ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς Χοσρόης ἐπολιόρχησεν αὐτὴν μετὰ στρατοῦ, οὔτινος τὸν ἀριθμὸν οὐδεὶς ἔγνω, πλὴν Θεοῦ--οὗ τῷ ὀνόματι αἶνος καὶ δόξα--τὰ τεῖχη αὐτῆς κατέστρεψε, πολλοὺς τῶν πολιτῶν ἀπέκτεινε, πλείστους δ’ εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπήγαγε μετὰ τοῦ Πατριάρχου Ζαχαρίου, τὸν Σταυρὸν Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἀφῆρεσε μετὰ τῶν σκευῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, τὴν πόλιν κατέστρεψε καὶ πολλὰς ἄλλας κατέσχε πρὸς τοῦτοις πόλεις”. Οἱ Βολλανδισταὶ Πατέρες ἠγγειλαν, ὅτι τὸ ἀραβικὸν τοῦτο κείμενον θὰ δημοσιευθῇ μετὰ μεταφράσεως λατινικῆς ἀλλὰ μέχρι τοῦδε δὲν ἐγένετο ἡ ὑπεσχημένη αὕτη δημοσίευσις ³⁾.

Ἰδοὺ ἐν περιλήψει τὸ περιεχόμενον τῆς γεωργιανῆς μεταφράσεως.

¹⁾ *Analecta Bollandiana*, Τόμ. 31, 1912, σελ. 301—318.

²⁾ Χρυσοστόμου Ἀρχιμ. Παπαδοπούλου, Ἡ Ἱερά Μονὴ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἐν Ἱεροσολύμοις 1905, σελ. 20.

³⁾ *Analecta Bollandiana*, Τόμ. 38, 1920, σελ. 137—147.

Ὁ Πατριάρχης Ζαχαρίας προσηκόντως καὶ θεαρέστως ἐποίμαινε τὸ ποιμνιον αὐτοῦ. Ἀλλὰ δυστυχῶς κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐγκατέστησαν ἐν Ἱερουσαλὴμ ἄνθρωποι κακοί, οἱ πράσινοι καὶ κυανοί, οἵτινες παρεδόθησαν εἰς πολυειδεῖς ἀκολασίας. Οἱ Πέρσαι, νικήσαντες τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν, κατέλαβον τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην καὶ ἀφίκοντο εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἐπεθύμουν δέ, ἵνα συνάψωσιν εἰρήνην. Ὁ Πατριάρχης Ζαχαρίας ἐπεθύμει ἐπ' ἴσης τὴν εἰρήνην. Ἀλλ' ἀπεφασίσθη ἡ ἀντίστασις. Ὁ Ζαχαρίας τότε, καλέσας τὸν Ἡγούμενον τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου Μόδεστον, ἀπέστειλεν εἰς Ἱερικοῦντα, ἵνα συναθροίσῃ ἄνδρας ἐκ τοῦ ἐν αὐτῇ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Οἱ δὲ Πέρσαι ἤρξαντο τῆς πολιτορκίας τῆς Ἱερουσαλὴμ, βλέποντες ὅτι οἱ κάτοικοι δὲν θέλουσιν, ἵνα παραδῶσιν αὐτήν. Ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἁγίου Σάβα ἔζη μοναχὸς τις ἐνάρετος, ὀνόματι Ἰωάννης, ὅστις κατήγετο ἐξ Ἀσίας. Ἐλθὼν δ' ἐν Ἱερουσαλὴμ κατόκησεν ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἁγίου Σάβα, εἶτα δὲ μεταβὰς εἰς τὸ Σίναιον Ὅρος ἐγνωρίσθη μετὰ Ἰωάννου τῆς Κλίμακος καὶ Ἰωάννου, ἡγουμένου Ραϊθοῦ. Ἐπιστρέψας δ' ἐν Παλαιστίνῃ καὶ μένων ἐν τῇ Λαύρᾳ Ἑπταστόμου προεῖπε τὴν ἄλωσιν Ἱεροσολύμων ὑπὸ τῶν Περσῶν. Ὁ μακαρίτης Αὐγουστίνος Μοναχὸς Ἰορδανίτης ἐδημοσίευσεν ἐν “Νέα Σιών” 1) ἐπτὰ διηγήματα, ἅπερ δεικνῦσι τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός, περὶ οὗ ὁμιλεῖ εὐφρόμως ὁ Ἰωάννης ὁ τῆς Κλίμακος. Ἐν ἐβδόμῳ διηγήματι ἐκ Σιναϊτικοῦ κώδικος ὑπ' ἀρ. 448 αἰῶνος ἐνδεκάτου ἀναγινώσκομεν τὰ ἐπόμενα.

“Ἐν τῇ Λαύρᾳ τῆς Ἑπταστόμου, ὡς ἀπὸ σταδίων δέκα πέντε τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα, ἦν τις ἀναχωρητὴς θαυμαστός, ὀνόματι Ἰωάννης, σὺν τῷ ἰδίῳ μαθητῇ καθηζόμενος. Ὁ δὲ μαθητὴς, θεωρῶν τὴν ταραχὴν καὶ τὴν θλίψιν, τὴν γινομένην καθ' ἡμέραν ὑπὸ τῶν Περσῶν τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Πόλεως, ὡς ἔμελλε γίνεσθαι, παρε-

1) Τόμ. ΙΔ'. Μάϊος—Ἰούνιος 1914, σελ. 422—427.

κάλει τὸν αὐτοῦ Πατέρα, λέγων. Ἐπειδὴ πέπεισμαι, Πάτερ, ὅτι ὅσα ὁ Θεὸς μέλλει ποιεῖν οὐ μὴ ἀποκρύψῃ ἀπὸ σου, δέομαί σου, εἰπέ μοι, εἰ παραληφθῆναι μέλλει ἡ Πόλις. Ὁ δὲ γέρων λέγει. Πόθεν ἐγὼ ἐπίσταμαι περὶ τούτου, ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς ὑπάρχων; ὁ δὲ μαθητὴς ἐπέμενε παρακαλῶν (καὶ) μαθεῖν θέλων. Τότε δακρύσας ὁ γέρων, λέγει. Ἐπειδὴ θεωρῶ σε ἐμπόνως, ὦ τέκνον, μαθεῖν θέλοντα περὶ τούτου, ἐγὼ σοι ἐρῶ, ὅσα ὁ Θεὸς ἔδειξέ μοι. Πρὸ τῶν πέντε ἡμερῶν τούτων ἤμην ἀδολεσχῶν περὶ τούτου, καὶ θεωρῶ ἐμαυτὸν ἀρπαγέντα ἔμπροσθεν τοῦ ἁγίου Κρανίου καὶ πᾶς ὁ λαὸς σὺν ὄλῳ τῷ κλήρῳ ἔκραζον, τό, Κύριε ἐλέησον. Ἀτενίσας δὲ θεωρῶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, προσηλωμένον τῷ Σταυρῷ καὶ τὴν Παναγίαν Θεοτόκον, τὴν Δέσποιναν τοῦ κόσμου, δυσωποῦσαν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. Ὁ δὲ ἀπεστρέφετο τὸν λαόν, λέγων. Οὐ μὴ ἐπακούσω αὐτῶν, ἐβεβήλωσαν γὰρ τὸ θυσιαστήριόν μου. Μετὰ δὲ τὸ κράξαι, τό, Κύριε ἐλέησον, σὺν δάκρυσι καὶ στεναγμοῖς, ἀπήλθομεν ἐν τῷ Ναῷ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, κράζοντες ἀκκέϊσε τό, Κύριε ἐλέησον. Ἐπανεισῆλθον δὲ καὶ γὰρ μετὰ τοῦ ἱερατείου, ἤγουν τοῦ κλήρου, ἐν τῷ ἱερῷ (ναῷ) ἐμοῦ δὲ ἀπελθόντος προσκυνῆσαι ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ εὐρηνται τὰ τίμια ξύλα τοῦ ζωοποιοῦ Σταυροῦ, ὁρῶ βόρβορον ἐξερχόμενον εἰς τὸν ναόν. Ἦσαν δὲ ἐκεῖ δύο γέροντες ἱεροπρεπεῖς παριστάμενοι καὶ λέγω αὐτοῖς. Οὐ φοβεῖσθε τὸν Θεόν, ὅτι οὐδὲ εὐξασθαι δυνάμεθα ἐκ τοῦ βορβόρου; Πόθεν ἡ δυσωδία ἐνταῦθα κεῖται; οἱ δὲ λέγουσιν ἐκ τῶν ἀνομιῶν τῶν κληρικῶν τοῦ τόπου τούτου. Ἐγὼ δὲ εἶπον πρὸς αὐτούς. Καὶ οὐ δύνασθε αὐτὸν καθαρῶς, ὅπως συγχωρηθῶμεν εὐξασθαι; οἱ δὲ λέγουσι. Πίστευε, ἀδελφέ, οὐ μὴ καθαρισθῶσι τὰ ὧδε, εἰ μὴ διὰ πυρός· καὶ ἕως τούτου ἡ ὀπτασία. Τοῦτα οὖν εἰπὼν ὁ γέρων, δακρύσας λέγει τῷ μαθητῇ αὐτοῦ. Καὶ τοῦτό σοι λέγω, τέκνον, ὅτι ἐξῆλθεν ἀποφασίς, ἵνα ἐγὼ ἀποκεφαλισθῶ καὶ πολλὰ παρεκάλεσα τὸν

Θεόν, ἵνα συγχωρηθῇ μοι καὶ ἀπεκάλυψέ μοι, ὅτι πάντως γενέσθαι ἔχει· καὶ αὐτὸς μόνος ἐπίσταται, ὅτι οὐδέποτε ἔξεχα αἷμα ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ταῦτα αὐτῶν λαλούντων, ἰδοὺ οἱ βάρβαροι ἦλθον ἐπ' αὐτόν· καὶ ὁ μὲν μαθητὴς δειλιάσας ἔφυγε, τὸν δὲ γέροντα κρατήσαντες ἀνεῖλον καὶ δρομαῖοι ἀνεχώρησαν. Ὁ δὲ μαθητὴς, ἐλθὼν καὶ ἰδὼν τὸν γέροντα αὐτοῦ τεθνεῶτα, ἐδάκρυσε πικρῶς καὶ λαβὼν ἐκήδευσεν αὐτὸν μετὰ τῶν Πατέρων”.

Ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀρχιμ. Καλλίστου ἀπαντῶσιν ἐν δυσὶ στήλαις τὰ κείμενα τοῦ ὑπ' ἀρ. 448ου Σιναϊτικοῦ κώδικος “Περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 432ου “Διήγησις πάνυ ὠφέλιμος περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ”.

Ὁ ἐλληνικὸς στρατός, ὃν συνήθροισεν ὁ ἐπὶ τούτῳ πεμφθεὶς Μόδεστος, βλέπων τὸ πολυάριθμον τῶν περσικῶν στιφῶν κύκλῳ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐτράπη εἰς φυγὴν. Ὁ Μόδεστος, μείνας μόνος, δὲν ἠδύνατο, ἵνα φύγῃ. Ἰδὼν ὁμῶς βράχον ἐσχισμένον ἐκρύφθη ἐν αὐτῷ καὶ ἐσώθη. Οἱ Πέρσαι μετὰ εἴκοσιν ἡμερῶν πολιορκίαν εἰσῆλθασαν ἐν τῇ πόλει. Οἱ φρουροὶ ἔφυγον καὶ ἐκρύπτοντο ἐν σπηλαίοις, λάκκοις καὶ δεξαμεναῖς, ἵνα σωθῶσι, τὸ δὲ πλῆθος τοῦ λαοῦ κατέφευγεν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ τοῖς θυσιαστηρίοις, ἔνθα ἐφονεύοντο ὑπὸ τῶν Περσῶν, οἵτινες, διασχίζοντες τὴν πόλιν ἀνὰ πάσας τὰς διευθύνσεις, κατέστρεφον τὰ πάντα. Τὸ αἷμα ἔρρεε ποταμηδόν. Οἱ Πέρσαι, συναθροίσαντες τοὺς αἰχμαλώτους, διεχώρισαν τοὺς τεχνίτας κατὰ μέρος, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐνέκλεισαν ἐν τῇ δεξαμενῇ Μαμίλλῃ, κειμένη ἔξω τῆς πόλεως εἰς ἀπόστασιν, ὥς ἔγγιστα, δύο σταδίων ἀπὸ τοῦ Πύργου τοῦ Δαβίδ. Τότε δὲ “οἱ μοχθηροὶ Ἰουδαῖοι, οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας καὶ μισηταὶ τοῦ Χριστοῦ”, ἀγοράσαντες πολλοὺς τῶν αἰχμαλώτων, ἐφόνευσαν ἀπηνῶς καὶ ἤρξαντο, ἵνα καταστρέφωσιν ἰδίαις χερσὶ τὰς ὑπολειφθείσας ἐκκλησίας. Ὁ Ζαχαρίας μετὰ τοῦ τιμίου Σταυροῦ καὶ

ἄλλων πολυτίμων κειμηλίων ἀπήχθη εἰς Περσίαν. Ὡς πρὸς δὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν φονευθέντων, τὸ ἀραβικὸν κείμενον διαφέρει τοῦ γεωργιανοῦ, διότι κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἐφονεύθησαν 62,455, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον 66,509· κατὰ δὲ τὸ τελευταῖον, μὴ δημοσιευθὲν ἔτι κείμενον, 33,037· ἀλλ' οἱ κατ' ἰδίαν ἀνοφερόμενοι ἀριθμοὶ προστιθέμενοι παράγουσι τὸν ἀριθμὸν 33,877.

Ὁ περσικὸς στρατὸς ἐρχόμενος ἐκ Συρίας διήλθε διὰ τῶν παραλίων πόλεων, διὰ τῆς Καισαρείας καὶ Ἀρσούφ, καὶ ἀφίκετο εἰς Διόσπολιν ἢ Λύδδαν, ὡς ἀναγινώσκομεν ἐν “Βίῳ καὶ πολιτείᾳ τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Γεωργίου τοῦ Κυπρίου τοῦ ἐν τῷ Χωζιβᾶ” ¹⁾. Ὁρμητήριον δ' αὐτῶν ἦν ἡ Δαμασκός, ἣν κατέλαβον ἐν ἔτος πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ ²⁾. Ἡ ἄλωσις δὲ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐγένετο κατὰ Ἰούνιον μῆνα, ὡς λέγει τὸ Πασχάλιον Χρονικόν ³⁾, ἡ δὲ πολιορκία ἤρξατο τὴν δεκάτην τρίτην κατὰ τὴν ἀραβικὴν μετάφρασιν καὶ τὴν δεκάτην πέμπτην Ἀπριλίου κατὰ τὴν γεωργιανὴν, τὸ τέταρτον τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου ἔτος. Ἡ χρονολογία αὕτη τοῦ γεωργιανοῦ κειμένου φαίνεται πως ἀντιστρατευομένη πρὸς τὴν χρονολογίαν τῆς μνήμης τῶν ἐν τῇ Λαύρᾳ φονευθέντων, ἥτις τελεῖται τὴν 15 Μαΐου. Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὴν ἐν τῷ Πασχαλίῳ χρονικῷ χρονολογίαν τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ, τότε ἡ πολιορκία ἤρξατο κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ Μαΐου καὶ ἔληξεν ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου τοῦ Ἰουνίου, ὅποτε ἐγένετο ἡ ἄλωσις.

Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 268 κώδικι τῆς 18'. ἑκατ. “Λόγοι ψυχοφελεῖς ἐκ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τοῦ μοναχοῦ Ἀντιόχου καὶ πανδέκτου πρὸς τὸν θεοφιλέστατον Εὐστάθιον τῶν Ἱεροσολύμων ζητήσαντα, περιεχόμενοι ἐν κεφαλαίοις ἑκατὸν

¹⁾ *Analecta Bollandiana*, 1888, Τόμ. 7, σελ. 97 καὶ 133.

²⁾ Θεοφάνους Χρονογρ. *Migne*, P. G. Τόμ. 108, σελ. 629—631.

³⁾ Ἐκδ. Βόννης, 1832, σελ. 704.

τριάκοντα". Ἀρχ. "Τοῦ Κυρίου συνεργοῦντος" κτλ. 1). Ἐτέρα ἔκδοσις Ἀρχιμ. Ἀμφιλοχίου ἐν Μόσχᾳ 1880 2). Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 338 κώδικι, γραφέντι τῷ 1610 Ἀντωνίου μοναχοῦ τοῦ Πανδέκτου λόγοι 138. Ἀρχ. "Τοῦ Κυρίου συνεργοῦντος" 3). Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 171 κώδ. "Συλλογὴ συντεθεῖσα ἐκ τῶν θεοφθόγγων ρημάτων τῶν ἁγίων πατέρων πάνυ ὠφέλιμος", ἧς ἡ ἀρχή. "Ἀγάπη ἡ πρὸς Θεὸν περιγίνεται", ἐν ᾗ καὶ ἀποσπάσματα Ἀντιόχου 4). Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 76 κώδ. ὁμιλίας μοναχοῦ Ἀντιόχου τοῦ Πανδέκτου, ἀπὸ τοῦ 17. μέχρι τοῦ 130 ἀριθμοῦ. Τῆς μὲν πρώτης τῶν ὁμιλιῶν ἡ ἀρχὴ ἐλλείπει, μετὰ δὲ τὸ 129 φύλλον ὑπάρχει ἔλλειμα δύο φύλλων, ἅπερ εἶχε τὴν ἀκολουθίαν τοῦ 130 λόγου, ἦτοι τοῦ περὶ βασιλείας οὐρανῶν, καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ περὶ ἐξομολογήσεως λόγου, ἅπερ ἡ βέβηλος τοῦ Οὐσπένσκη χεὶρ ἔκλεψε. Μετὰ δὲ τὸν εἰρημένον περὶ ἐξομολογήσεως λόγον τὸ τέλος ὑπάρχει τῆς βίβλου οὕτως. "Ἀντιόχου μοναχοῦ τῆς Λαύρας τοῦ ἀββᾶ Σάβα, πρὸς Εὐστάθιον ἡγούμενον μονῆς Ἀτταλίνης, πόλεως Ἀγκύρας τῆς Γαλατίας, κεφάλαια διάφορα ρλ' καὶ (περὶ) προσευχῆς καὶ ἐξομολογήσεως. Τὸ χρέος τῆς παρ' ὑμῶν ἐπιταγῆς ἀποπληρώσας, τίμιε πάτερ Εὐστάθιε, τὸν πανδέκτην τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, ἔστειλα τῇ ὑμετέρᾳ θεοφιλείᾳ, περιστήσας εἰς ἑκατὸν τριάκοντα κεφάλαια· ὃν δεχόμενος ἀδιαλείπτως πρέσβευε ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν φιλάνθρωπον Θεὸν ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ἐλεεινότητος, ἵνα εὕρω ἔλεος ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλανθρώπου Θεοῦ" 5).

Καὶ πάλιν. "Οὗτος ὁ Ἀντίοχος τὸ γένος Γαλάτης ὑπῆρχεν ἀπὸ κώμης λεγομένης Μεδοσάγα, διακειμένης ἐν

1) Migne P. G. Τόμ. 89, σελ. 1421 καὶ ἔξ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Τερο-
σολ. Βιβλιοθήκη, Τόμ. Α'. σελ. 327—328.

2) Αὐτόθι.

3) Αὐτόθι.

4) Σελ. 264.

5) Τερ. Βιβλ. Τόμ. γ'. σελ. 136—137.

τοῖς μέρεσι τῆς αὐτῆς πόλεως Ἀγκύρας, ὡς ἀπὸ σημείων κ'. ἐπιθυμίαν δὲ ἔχων τοῦ μονήρους βίου, ἀπετάξατο ἐν τῇ προρρηθείσῃ μονῇ τῇ λεγομένῃ Ἀτταλίνῃ, καὶ μετ' ὀλίγον ὑπεισηλθεν αὐτῷ πόθος τοῦ προσκυνῆσαι τοὺς ἁγίους τοῦ Χριστοῦ τόπους καὶ οἰκῆσαι τῇ αὐτόθι παρακειμένη ἐρήμῳ καὶ ἐλθὼν κατόκησεν ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἀγίου Σάβα, τῇ διακειμένη κατὰ μεσημβρίαν τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ ὡς ἀπὸ σταδίων π', καὶ ἔμεινεν ἐν αὐτῇ ἐν Χριστῷ τὸν ἅπαντα χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ" ¹⁾. Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 81 κώδ. ὑπάρχει "εὐχὴ ἐπικοίτιος εἰς τὸν δεσπότην ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν" Ἀντιόχου μοναχοῦ τοῦ Πανδέκτου. Ἀρχ. "Καὶ δὸς ἡμῖν" ²⁾. Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 574 κώδ. "Εὐχὴ Ἀντιόχου μοναχοῦ καὶ πανδέκτου" ³⁾. Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 390 κώδ. τεμάχῃ Ἀντιόχου Πανδέκτου ⁴⁾. Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 303 κώδ. "Δὸς ἡμῖν, δέσποτα, πρὸς ὕπνον" ποίημα Ἀντιόχου μοναχοῦ τοῦ Πανδέκτου" ⁵⁾. "Ἐκ τῶν τοῦ Ἀντιόχου Πανδέκτου" κεφάλαιον Η' καὶ ἐξῆς μέχρι κεφ. ρλ'. Ἀρχ. "Κεφ. Η'. Περὶ γογγυσμοῦ: ὁ γογγύζειν εἴτε μετὰ εὐλόγου προφάσεως, εἴτε καὶ δίχα προφάσεως" ⁶⁾.

Τῷ 1897 ὁ Alphonse Couret ⁷⁾ ἐδημοσίευσεν δύο ῥῥαῖς τοῦ κλεινοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου, γραφείσας μεταξὺ τοῦ 620 καὶ 628, ἐν τῇ Μονῇ τοῦ ἀββᾶ Θεοδοσίου. Τῆς μιᾶς ἀναγινώσκεται ἐν τῇ Πατρολογία τοῦ Migne ⁸⁾ ὁ πρῶτος μόνος στίχος "Ἁγία πόλις Θεοῖο", οἱ ἄλλοι στίχοι ἐθεω-

¹⁾ Αὐτόθι.

²⁾ Σ. 151—152.

³⁾ Σελ. 594.

⁴⁾ Σελ. 517.

⁵⁾ Ἱεροσ. Βιβλ. Τόμ. Δ'. σελ. 272.

⁶⁾ Σελ. 273 ἴδ. καὶ Βενεσέβιτς, *Catalogus codic. manuscr. graec. qui in monasterio Sanctae Catharinae in monte Sina asservantur*, Πετρούπολις, 1911, σελ. 228.

⁷⁾ La prise de Jérusalem par les Perses en 614, ἐν *Revue de l'Orient Chrétien*, suppl. trim. 2 ἔτος, σελ. 125—164.

⁸⁾ Τόμ. 87, σελ. 3800.

ροῦντο μὴ ὑφιστάμενοι. Ἡ ᾠδὴ αὕτη ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ κόμητος Riant ἐν τῇ Ἑθνικῇ τῶν Παρισίων Βιβλιοθήκῃ. Ἡ πρώτη σύγκειται ἐξ ὀγδοήκοντα ὁκτὼ Ἀνακρεοντείων στίχων. Γίνεται δ' ἐν αὐτῇ εὐφημος μνεῖα τῆς ἁγίας πόλεως. Λέγεται, ὅτι ἡ Ἱερουσαλήμ εἶχε κοσμοπολιτικὸν χαρακτῆρα, ὅτι πάντες ἐκ φόβου τῶν Περσῶν κατέφυγον ἐν αὐτῇ, ὅτι ἡ Ἱερουσαλήμ γενναϊότατα ἀντέστη καὶ ἐάλω ἐφ' ἅπαξ ὑπὸ τῶν Περσῶν, κατ' ἀντίθεσιν ὅλως πρὸς τὰς ψευδεῖς τοῦ Ἀρμενίου χρονογράφου Σεπεὸς πληροφορίας, ὅστις πλάσας ἔγραψεν, ὅτι οἱ Πέρσαι, εἰσελθόντες ἐν Ἱερουσαλήμ διὰ συνθηκολογίας, ἀπῆλθον, ἀφήσαντες ἐν αὐτῇ μικρὰν φρουράν καὶ ὅτι οἱ κάτοικοι, ἀπελθόντων αὐτῶν, ἠγέρθησαν, ὕψωσαν ἐν τῇ πόλει τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ ἀπέκτειναν τὴν περσικὴν φρουράν. Οἱ δὲ Πέρσαι, μαθόντες τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο, ἐπανῆλθον, πολιορκήσαντες δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ λεηλατήσαντες, ἐνέπρησαν αὐτήν.

Ἄλλ' ἡ ἀφήγησις αὕτη δὲν ἔχεται ἀληθείας. Ἄλλως τε οἱ Ἀρμένιοι χρονογράφοι διακρίνονται ἐπὶ στρεβλώσει τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καὶ ψευδέσι καὶ ἀνυπάρκτοις ἱστορικαῖς διηγήσεσι. Τῶν Περσῶν ἡ διάθεσις πρὸς λεηλασίαν τῆς ἁγίας πόλεως καταφαίνεται ἀριδηλότατα ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι Χοσρόης ὁ μέγας, προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Σαμαρειτῶν ἐπειράθη, ἵνα καταλάβῃ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' ἡ αἰφνίδιος τοῦ Βελισαρίου ἄφιξις ἐματαίωσε τὴν ἀπόπειραν ταύτην. Οἱ Μάγοι δὲ δὲν ἔπαυον ὑποδαυλίζοντες τὴν πρὸς λεηλασίαν διάθεσιν τῶν Περσῶν ταύτην, ἔνεκα τοῦ μεγάλου ἐγκυρπτομένου ἐν Ἱερουσαλήμ πλούτου ¹⁾, ὁ δὲ μονοφυσίτης Ἀλεξανδρείας πατριάρχης Εὐτύχιος ²⁾ λέγει, ὅτι, οἱ Μάγοι ἔλεγον, καταστρεφομένης τῆς Ἱερουσαλήμ, θὰ συγκαταστραφῇ καὶ ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία.

¹⁾ Θεοφάνους, Χρονογρ. Migne, P. G. Τόμ. 108, σελ. 412.

²⁾ Migne, P. G. Τόμ. 111, σελ. 1082.

Ἴδου αἱ ὥδαι αὗται.

Τοῦ ἁγίου Σωφρονίου πατριάρχου Ἱεροσολύμων
στίχοι ἀνακρεόντιοι

εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ κατὰ ἀλφάβητον.

Ἀγία πόλις Θεοῖο,
Ἱερουσαλήμ μεγίστη,
Βλεφάρων ἐμῶν τὸ χεῦμα,
κραδίης ἐμῆς ὁ θυρήνος,
Γοερὸν ὁμῶς βοήσω,
ὅτι κύρμα τοῖον εὗρες,
Δολερὸς προσῆλθε μῆδος,
πολεμῶν πόλεις πολίτας,
Ἐπὶ δὲ χθόνα προβαίνων
ἵνα καὶ πόλιν Θεοῖο,
Ζακότῳ ὤρτο δαίμων,
ζαθέους πόλεις πολίχνας,
Θεράποντας ἔνθα Χριστοῦ,
μόνον ὡς ἴδον μολοῦντα,
Ἱερὸς γὰρ ἔσχε δημος,
ιδίας πόλεις λιπόντες,
Κρατερὸς γὰρ αὐτῶν οἷστρος
ἀπὸ πατρίδος τροχάζειν
Λεπαδνὸν αὐτῷ πότμον,
ικρίῳ παγεῖς ἐν ἥλοις,
Μετὰ συμβούλων γε νίκης,
θανάτου κράτος πατήσας
Νόμον ἔνθα δὲ λιπόντες,
πόλιν ὡς πόλιν κατῴκουν,
Ξένος, ἄστεος πολίτης,
ποθέων πόλιν Θεοῖο,
Ὅθεν ὡς παρόντα πάρῃον,
ἴδον εὐθὺς δραμόντες

ἁγίων ἔδος κράτιστον
τίνα σοι γόνον προσοίσω;
βραχὺ πρὸς τόσῃν ἀνίην,
μέτριος τόσον πρὸς ἄλλοις
ἐπὶ σοῖς τόνοις ὑφαίνων
δακρῶν φορὰν καλύπτον,
ἀπὸ περσίδος κακίστης,
πολεμῶν ἀνακτα ρώμης.
ἁγίην κάκιστος ἦλθεν,
Ἱερουσαλήμ ὀλέσῃ,
μανίῃ φθόνῳ μαχαίρῃ
φοινικοῖς ξίφεσι πέρσας,
ἀπὸ παντὸς ὄντες ἔθνους.
πόλεως φῦγον ἔνδον.
διὰ Χριστὸν ἔνθα ναίων,
ιδίους δόμους ἀφέντες,
ἐκάλει γόνου Θεοῖο
Ἱερουσαλήμ ἐς ἄστυ,
μερόπων οἷς ὑπέστη,
ἵν' ὅλον γένος σαώσῃ.
μεγάλῃς τάφων ἀνέστη,
θανάτου βροτοὺς ἀπάρας.
γαμικόν, νέοι, γυναῖκες,
χθονὸς ἄγγελοι φανέντες,
φιλίαν Θεοῦ διώκων,
παθέων ἀνευθεν ναίων,
ἅμα τοῖς φίλοις ἐβραίοις.
πόλεως πόλεις συνῆψαν.

Παλάμας δὲ τὰς πανάγνους	ὁμαδὸν πρὸς ὕψος ἦσαν.
προμαχεῖν ἄνακτα Χριστόν,	πόλεως ἑῆς καλοῦντες,
Ράχεος ὑπερθεὶν τείχους	ναετῆς ὄλυμπός ἐστιν.
ὁπόσοι ἀγώνων συνεύνων	λάχον εὐτελεῖς μερίμνας.
Σταθερὸν νόον κρατοῦντες,	ἀπὸ τειχέων κρατίστων
βελέων λίθων χαλάζαις,	πελάοντα μῆδον εἶργον.
Τότε δὴ φρεσὶ μανείσαις,	ὅτε βάρβαρος πέρσης,
μετὰ μυρίους ἀγῶνας,	ἐπὶ μηχανὰς μετῆλθεν.
Ὑποθεῖς δὲ πάντα τείχη,	φλόγα, μάγγανα, στράτευμα,
κρατερὸν καθεῖλεν ἔρκος,	πόλεως δ' ἔσω κατέστη.
Φοινικὸν ξίφος κορούσπων,	μερόπων ἔτεμνε δήμους.
ιερῶν ἀγνῶν πολιτῶν,	πολιῶν, νέων, γυναιῶν.
Χαλεπῶς δὲ πάντα ρέζων,	ιερὸν πύλης ἐν ἄστρῳ,
ἀγίους τόπους τε Χριστόν,	φλογερῶ πυρὶ φλογίζει.
Ψόγον εἰς Θεὸν βοήσας,	τὸν ἐκεῖ πάλαι παθόντα,
ἅγια σκύλα σκυλεύσας,	ἅμα τοῖς σκύλοις πορεύθη.

Ὡς παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης ἐλλείπουσι δύο στοιχεῖα, τὸ **Η** καὶ **Ω**. Ἡ ᾠδὴ αὕτη σύγκειται ἐξ 88 στίχων, εἶνε δὲ γεγραμμένη εἰς δύο σιήλας· ἀλλ' αἱ γραμμαὶ διαδέχονται ἀλλήλας ὀριζοντεῖως ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἡ ἀντιγραφὴ αὐτῆς ἐγένετο πιθανῶς κατὰ τὸν 18'. αἰῶνα ὑπὸ ἀντιγραφέως ἀμαθεστάτου, ἄγνωστον ἐπὶ τῇ βάσει τίνος χειρογράφου, παραλείψαντος στίχους, διαστρέψαντος ἄλλους καὶ πολλαχῶς παραβλάψαντος τὸ κείμενον.

Ἡ δευτέρα ᾠδὴ σύγκειται ἐκ δώδεκα στίχων καὶ ἔχει οὕτω.

Ἕτεροι τοῦ αὐτοῦ

Χριστιανῶν μακάρων ἔλθετε παῖδες,
εἰς γόνον ὑψηλόφων Ἱεροσολύμων.
Χριστιανῶν ἀγίων, κλαύσατε φῦλα,
πορθουμένων ἀγίων Ἱεροσολύμων,

Χριστὲ μάκαρ μεδέων χῶεο μῆδοις
 ὅττι τεδὸν γλυκερὸν ἄστνυ καθεῖλον,
 Εὖχος ἐπιχθονίων ὤλετο πάντων,
 ἄστεος οὐρανίου λυγρὰ παθόντες
 Περσίδος αἰνοτόκου δύσμορρα τέκνα,
 χριστιανῶν παλάμαις Χριστὲ δαμάσοις
 Περσίδα καιομένην θᾶπτον ἰδέσθαι,
 ἀντὶ τόπων ἁγίων Χριστὲ παράσχου.

Ὁ Λέων Ehrhard ἐδημοσίευσεν τὰς δύο ταύτας ᾠδὰς, ἐπιθεωρηθείσας ἐπιμελῶς καὶ διορθωθείσας ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Studemund, ὅστις συνεχώννευσεν αὐτὰς οὕτως, ὥστε οἱ τῆς δευτέρας ᾠδῆς στίχοι ἀπέβησαν εἶδος ἐπιδῆς. Αἱ διορθώσεις αὐτοῦ εἶνε ἐνίοτε τολμηραί.

Τοῦ ἁγίου Σωφρονίου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων
 στίχοι Ἀνακρεόντιοι εἰς τὴν ἄλῳσιν τῆς Ἱερουσαλήμ
 κατὰ ἀλφάβητον.

Ἄγία πόλις Θεοῖο,
 ἁγίων ἔδος κράτιστον,
 Ἱερουσαλήμ μεγίστη,
 τίνα σοι γόον προσοίσω;
 Βλεφάρων ἐμῶν τὸ χεῦμα, 5
 βραχὺ πρὸς τόσῃν ἀνίῃν
 κραδίης ἐμῆς ὁ θρῆνος
 μέτριος τόσον πρὸς ἄλγος

Γοερὸν (δ') ὁμῶς βοήσω
 ἐπὶ σοῖς πόνοις ὑφαίνων, 10
 ὅτι κύρμα τοῖον εὗρες
 δακρύων φορὰν καλύπτων.
 Δολερὸς προσῆλθε Μῆδος
 ἀπὸ Περσίδος κακίστης
 πολεμῶν πόλεις, πολίχνας, 15
 πολεμῶν ἀνακτα Ρώμης.

Χριστιανῶν μακάρων ἔλθετε παῖδες
 εἰς γόον ὑψηλόφων Ἱεροσολύμων

Ἐπὶ δὲ χθόνα προβαίνων
 ἁγίων κάκιστος ἦλθεν, 20
 ἵνα καὶ πόλιν Θεοῖο
 Ἱερουσαλήμ ὀλέσῃ

ζαθέους πόλεις, πολίχνας, 25
 φονικοῖς ξίφεσι πέρσας.
 Θεράποντες ἔνθα Χριστοῦ,
 ἀπὸ παντὸς ὄντες ἔθνους,

Ζακότω (ς ἀν) ὠρτο δαίμων, μανίη, φθόνῳ, μαχαίρῃ,	<table border="0"> <tr> <td style="vertical-align: top;"> μόνον ὡς ἴδον μολοῦντα πόλεως ἔφυγον ἔνδον. 30 </td> </tr> </table>	μόνον ὡς ἴδον μολοῦντα πόλεως ἔφυγον ἔνδον. 30
μόνον ὡς ἴδον μολοῦντα πόλεως ἔφυγον ἔνδον. 30		

Χριστιανῶν ἀγίων κλαύσατε φῦλα,
 περθομένων ἀγίων Ἱεροσολύμων

Ἰερὸς γὰρ ἔσχε δῆμος διὰ Χριστὸν ἔνθα ναίων, ιδίας πόλεις λιπόντες, 35 ιδίους δόμους ἀφέντες. λεπαδνὸν (λάβ') αὐτὸ πότμου μερόπων (τ') ὅις ὑπέστη, ἱερῷ παγεῖς ἐν ἡλοῖς, ἵν' ὅλον γένος σαώσῃ 40	<table border="0"> <tr> <td style="vertical-align: top;"> Κρατερὸς γὰρ αὐτὸν οἰστρος ἐκάλει γόνου Θεοῖο ἀπὸ πατρίδος τροχάζειν Ἱερουσαλήμ ἐς ἄστν. Μετὰ συμβόλων γε νίκης 45 μέγας ἐκ τάφων ἀνέστη, θανάτου κράτος πατήσας θανάτου βροτοῦς ἀπάρας. </td> </tr> </table>	Κρατερὸς γὰρ αὐτὸν οἰστρος ἐκάλει γόνου Θεοῖο ἀπὸ πατρίδος τροχάζειν Ἱερουσαλήμ ἐς ἄστν. Μετὰ συμβόλων γε νίκης 45 μέγας ἐκ τάφων ἀνέστη, θανάτου κράτος πατήσας θανάτου βροτοῦς ἀπάρας.
Κρατερὸς γὰρ αὐτὸν οἰστρος ἐκάλει γόνου Θεοῖο ἀπὸ πατρίδος τροχάζειν Ἱερουσαλήμ ἐς ἄστν. Μετὰ συμβόλων γε νίκης 45 μέγας ἐκ τάφων ἀνέστη, θανάτου κράτος πατήσας θανάτου βροτοῦς ἀπάρας.		

Χριστὲ μάκαρ μεδέων, χῶεο Μήδοις,
 ὅττι τεδὸν γλυκερὸν ἄστν καθεῖλον.

Νόμον ἐνθαδὶ λιπόντες γαμικόν, νέοι, γυναῖκες, πόλιν ὡς πόλιν κατῴκουν χθονὸς ἄγγελοι φανέντες. Ξένος, ἄστεος πολίτης 55 φιλίαν Θεοῦ διώκων, ποθέων πόλιν Θεοῖο παθέων ἀνευθε ναίει.	<table border="0"> <tr> <td style="vertical-align: top;"> Ὅθεν ὡς παρόντα Πάρθον ἅμα τοῖς φίλοις Ἑβραίοις ἴδον, εὐθέως δραμόντες πόλεως πύλας ξυνῆψαν. Παλάμας δὲ τὰς πανάγνους ὁμαδὸν πρὸς ὕψος ἦραν, προμαχεῖν ἄνακτα Χριστὸν πόλεως ἐῆς καλοῦντες. </td> </tr> </table>	Ὅθεν ὡς παρόντα Πάρθον ἅμα τοῖς φίλοις Ἑβραίοις ἴδον, εὐθέως δραμόντες πόλεως πύλας ξυνῆψαν. Παλάμας δὲ τὰς πανάγνους ὁμαδὸν πρὸς ὕψος ἦραν, προμαχεῖν ἄνακτα Χριστὸν πόλεως ἐῆς καλοῦντες.
Ὅθεν ὡς παρόντα Πάρθον ἅμα τοῖς φίλοις Ἑβραίοις ἴδον, εὐθέως δραμόντες πόλεως πύλας ξυνῆψαν. Παλάμας δὲ τὰς πανάγνους ὁμαδὸν πρὸς ὕψος ἦραν, προμαχεῖν ἄνακτα Χριστὸν πόλεως ἐῆς καλοῦντες.		

Εὗχος ἐπιχθονίων ὦλετο πάντων
 ἄστεος οὐρανίου λυγρὰ παθόντων.

Ράχεως ὑπερθε τείχους ναετῆς ἄλυπός ἐστιν, ὁπόσοι (δ') ἀγῶν' ἐνήσαν, λάχον εὐτελεῖς μερίμνας. Σταθερὸν νόον κρατοῦντες ἀπὸ τειχέων κρατίστων βελέων, λίθων χαλάζαις πελάοντα Μῆδον εἴργον.	<table border="0"> <tr> <td style="vertical-align: top;"> Τότε δὴ φρεσὶν μανείσαις, ἅτε βάρβαρός (γε) Πέρσης, μετὰ μυρίους ἀγῶνας ἐπὶ μηχανὰς μετῆλθεν. Ὑποθεῖς δὲ πάντα τείχει φλόγα, μάγγανα, στρατεύμα, κρατερὸν καθεῖλεν ἔρκος, πόλεως δ' ἔσω κατέστη. </td> </tr> </table>	Τότε δὴ φρεσὶν μανείσαις, ἅτε βάρβαρός (γε) Πέρσης, μετὰ μυρίους ἀγῶνας ἐπὶ μηχανὰς μετῆλθεν. Ὑποθεῖς δὲ πάντα τείχει φλόγα, μάγγανα, στρατεύμα, κρατερὸν καθεῖλεν ἔρκος, πόλεως δ' ἔσω κατέστη.
Τότε δὴ φρεσὶν μανείσαις, ἅτε βάρβαρός (γε) Πέρσης, μετὰ μυρίους ἀγῶνας ἐπὶ μηχανὰς μετῆλθεν. Ὑποθεῖς δὲ πάντα τείχει φλόγα, μάγγανα, στρατεύμα, κρατερὸν καθεῖλεν ἔρκος, πόλεως δ' ἔσω κατέστη.		

Περσίδος αἰνοτόκου δύσμορα τέκνα
 χριστιανῶν παλάμαις Χριστὲ δαμάσσοις!

Φονικὸν ξίφος κορύσσω
μερόπων ἔτεμνε δῆμους,
ἱερῶν, ἀγνῶν πολιτῶν,
πολιῶν, νέων, γυναίων.
Χαλεπῶς δὲ πάντα ρέζων,
ἱερὸν σύλησεν ἄστν

ἀγίους τόπους τε Χριστοῦ
φλογερῷ πυρὶ φλογίζει.
Ψόγον εἰς Θεὸν βοήσας
τὸν ἐκεῖ πάλαι παθόντα
ἅγια σκύλα σκυλεύσας
ἅμα τοῖς σκύλοις πορεύθη.

Περσίδα καιομένην θᾶπτον ιδέσθαι
ἀντὶ τόπων ἁγίων, Χριστέ, παράσχου.

Δ'.

**ΑΠΟ ΤΗΣ ΛΗΣΤΡΙΚΗΣ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ ΕΠΙΔΡΟΜΗΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΛΑΥΡΑ ΣΦΑΓΩΝ
(614—796)**

1.

Ἀναστάσιος ὁ Πέρσης--Μόδεστος ὁ Πατριάρχης--

Αἱ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὑπὸ τῶν Περσῶν γενόμεναι καταστροφαὶ εἶνε φρικταὶ καὶ ἀνυπολόγιστοι. Αἱ διαφοροὶ τῆς Παλαιστίνης μοναὶ τὰ πάντα ὑπέστησαν, πλείσται δὲ κατεστράφησαν ἑσαεὶ ὑπὸ τὸν βαρὺν τῶν βαρβάρων ἐπιδρομέων πέλεκυν, ἑξαφανισθεῖσαι ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς Παλαιστίνης. Τὸ δὴ πάντων θλιβερώτατον καὶ δακέθυμον διὰ πᾶσαν χριστιανικὴν καρδίαν, ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου Ναὸς ἐνεπρήσθη, καπνίζοντα δὲ περιεσώθησαν μόνον αὐτοῦ εἰρεῖα, τοῦ παγκοσμίου τούτου τοῦ Χριστιανισμοῦ μνημεῖον, ὅπερ, ὥς ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ Βίῳ τοῦ Ἀγίου Σάβα ¹⁾, ἦν τὸ καταφύγιον καὶ φυγαδευτήριον πάντων τῶν ἀδικουμένων ἐκ παντὸς τοῦ κόσμου καὶ σωτηρίας ἐπιδεομένων. Ἡ καταστροφή αὕτη σύμπασαν κατέπληξε τὴν Ἀνατολήν. Ὁ κλονισμὸς δέ, ὃν ὑπέστη

¹⁾ Κεφ. 57.

ἡ χώρα ἦν τηλικούτος, ὥστε δὲν ἡδυνήθη, ἵνα ἀντιστῇ εἰς τὰς τῶν Ἀράβων ἐπιδρομάς, ὧν αἱ προηγουμένως ἐπὶ λεηλασίᾳ γινόμεναι, οὔσαι παροδικαί, τὰ νῦν ἐγίνοντο τακτικαὶ καὶ συστηματικαί, Οἱ Ἀραβες συνῆπτον ἐκ τοῦ συστάδην μάχας, προύβαινον εἰς πολιορκίας κανονικὰς καὶ νίκας κατῆγον αἱματηράς. Ὁρθῶς δὲ γράφει ὁ Ρῶσος Κοντακῶφ τὰ ἑξῆς. “Τὸ γεγονὸς τοῦτο ὑπῆρξε συμφορὰ ἀνήκουστος μετὰ τὴν ἐπὶ Τίτου τῆς Ἱερουσαλὴμ ἄλωσης. Διὰ τὴν πόλιν ταύτην δὲν ὑπῆρξε μετὰ ταῦτα ἐποχὴ παρόμοιος τῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Τὰ μεγαλοπρεπῆ αὐτῆς οἰκοδομήματα, ὡς τὸ καλούμενον τέμενος τοῦ Ὁμάρ, δὲν θὰ ἀποτελέσωσι πλέον ἐποχὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἀπὸ τοῦ νῦν ἡ Πόλις καὶ τὰ οἰκοδομήματα αὐτῆς περιέρονται εἰς βαθμιαίαν παρακμὴν καὶ αὐταὶ αἱ σταυροφορίαι, αἱ τόσον πλούσιαι εἰς παντὸς εἶδους ἀποτελέσματα, καὶ πρόσθετες, παντὸς λαφύρου δι’ αὐτὴν τὴν Εὐρώπην, θὰ προκαλέσωσι ταραχὴν μόνον, περιπλοκὴν καὶ ἀποσύνθεσιν ἐν τῷ βίῳ αὐτῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ἡ περσικὴ ἐπιδρομὴ ἐξηφάνισε διὰ μιᾶς τὴν ἑλληνορωμαϊκὴν τῆς Παλαιστίνης τέχνην, κατέστρεψε τὴν γεωργίαν, ἠρήμωσε τὰς πόλεις, ἐξηφάνισεν ἢ προσκαίρως ἢ διὰ παντὸς τὰ μοναστήρια καὶ τὰς λαύρας, ἀνέστειλε τὸ ἐμπόριον. Διὰ τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης ἀπελύθησαν τῶν προηγουμένων δεσμῶν καὶ τοῦ φόβου αἱ ληστρικαὶ τῶν Ἀράβων φυλαὶ καὶ προητοιμάσθησαν εἰς τὰς μελλούσας γενικὰς ἐπιδρομάς. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ ἐκπολιτιστικὴ τῆς χώρας ἀνάπτυξις ἔληξε καὶ ἄρχεται δι’ αὐτὴν ἡ περιπετειώδης ἐκείνη περίοδος, ἣν δύναται τις, ἵνα ἀποκαλέσῃ μέσους αἰῶνας” 1).

Ἀναστάσιος ὁ Πέρσης ἦν ἐκ Περσίας καὶ ἐκαλεῖτο Μαγουνδάτ, υἱὸς Μάγου τινός, Βαῦ καλουμένου. Νεανίας γενόμενος ἐκρατήθη σὺν ἄλλοις πολλοῖς ἐν Τήρωνι καὶ

1) Κοντακῶφ, Ἀρχαιολογικὴ ἐκδρομὴ ἀνὰ τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην, Πετρούπολις, 1904, σελ. 173—174.

εὐρέθη ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῶν Περσῶν ἐπὶ βασιλέως Χοσρόου. Τῆς Ἱερουσαλήμ ἁλωθείσης καὶ τῶν σεβασμίων τόπων πυρκαϊύστων γενομένων, ἀπήχθη εἰς Περσίαν ὁ Τίμιος Σταυρὸς μετὰ πολλῶν αἰχμαλώτων. Διαδοθείσης ἐν ἀπάσῃ τῇ χώρᾳ τῆς ἀπαγωγῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, πάντων δὲ λεγόντων, ὅτι ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν εἶνε ἐν αὐτῇ, ὁ Μαγουνδάτ, ὁ καὶ Ἀναστάσιος κληθεὶς, ἠσθάνθη τὴν καρδίαν αὐτοῦ σκιρτήσασαν ἐπὶ τούτῳ, ἀναλογιζόμενος δὲ πῶς εἶνε δυνατὸν ὁ ἐν οὐρανοῖς μέγας Θεός, ὃν σέβονται οἱ Χριστιανοί, ἵνα ἔλθῃ ἐνταῦθα, ἔμαθε παρὰ τινων, ὅτι οὗτος εἶνε ὁ Σταυρός. Θαυμάσας δὲ καὶ ἐκπλαγεὶς ἐπὶ τούτῳ ἤρξατο, ἔκτοτε, ἵνα πολυπραγμονῇ περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὅσῳ δὲ ἤκουε τὰ περὶ αὐτοῦ πλέον, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἀπετίνασσε τὴν σκοτόμαιναν τῆς εἰδωλολατρείας, τῆς πλάνης ἐξαφανιζομένης πρὸ τῶν δογμάτων τῆς ἀληθείας, ὥς ὑποφεύγει τὸ σκότος τῷ φωτί, τῷ ἡλίῳ ἢ σκιᾷ καὶ τῷ πυρὶ ὁ καπνός.

Ὁ Ἀναστάσιος εἶχεν ἀδελφόν, μετ' οὗ ὑπηρετῶν ἐν τῷ στρατῷ, ἀφίκετο μέχρι Καρχηδόνος, ἐξ ἧς ἦλθεν εἰς Ἱεράπολιν καὶ κατέλυσε παρὰ Χριστιανῷ Πέρσῃ, ἀργυροκόπῳ τὴν τέχνην, καὶ συνειργάζετο μετ' αὐτοῦ. Ποιῶν δέ, ἵνα βαπτισθῇ, παρεκάλει αὐτὸν σφοδρῶς, ὅπως ἀξιωθῇ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Ἄλλ' οὗτος, φοβούμενος μὴ γνωσθῇ τοῦτο καὶ κινδυνεύσῃ, ἀνέβαλλεν αὐτό. Ἦρχετο ὁμῶς μετ' αὐτοῦ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ἠῦχετο, μανθάνων τὰς ἱστορίας τῶν ἁγίων μαρτύρων. Ἀκούων δὲ τῶν ἁγίων τὰ θαύματα καὶ τὰς ἀφορήτους βασάνους, ἃς ὑπέστησαν ὑπὸ τῶν τυράννων καὶ τὴν ὑπεράνθρωπον αὐτῶν ὑπομονήν, ἐθαύμαζε καὶ ἐξίστατο.

Μείνας παρὰ τῷ φιλοχρίστῳ τούτῳ ἀνδρὶ ὀλίγον χρόνον κατελήφθη ὑπὸ ἀρίστης ἐπιθυμίας, ὅπως ἔλθῃ ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐν αὐτῇ ἀξιωθῇ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος.

Παραγενόμενος δ' ἐν τῇ Ἀγίᾳ Πόλει παρέμεινε παρὰ φιλοχρίστῳ ἀνδρὶ, ἀργυροκόπῳ τὴν τέχνην, δηλώσας αὐτῷ τὸν πόθον, ὅφ' οὗ κατείχετο, ὅπως προσέλθῃ τῷ Χριστῷ καὶ ἀξιωθῇ τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου βαπτίσματος· ἤχθη δὲ παρὰ τῷ πρεσβυτέρῳ τῆς Ἀγίας Ἀναστάσεως Ἡλίου, ὅστις, ὑποδεξάμενος αὐτὸν ὡς Υἱὸν θεόπεμπτον, ἀνεκοίνωσε τὰ κατ' αὐτὸν τῷ πρεσβυτέρῳ τῆς Ἀγίας Ἀναστάσεως ὁσιωτάτῳ Μοδέστῳ, Τοποτηρητῇ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου καὶ ἐνήργησε τὴν βάπτισιν αὐτοῦ (620). Ἐρωτηθεὶς ὁ Ἀναστάσιος ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου Ἡλίου περὶ τοῦ σταδίου, ὅπερ ἐπόθει, ἵνα ἐκλέξῃ, ἀπεκρίνατο, ὅτι θέλει, ὅπως ἀσπασθῇ τὸ μοναχικὸν στάδιον. Παραλαβὼν δ' αὐτὸν ἤγαγεν ἐν τῇ Μονῇ τοῦ ἀββᾶ Ἀναστασίου, ὡς ἀπὸ τεσσάρων σημείων ἀπεχούσῃ τῆς Ἀγίας Πόλεως, καὶ πολλὰ παρακαλέσας τὸν τῆς Μονῆς ταύτης προϊστάμενον Ἰουστίνον, “ἄνδρα τὰ τε ἄλλα ἐπιφανῇ καὶ πλήρῃ τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθῶν” παρέδωκεν αὐτῷ. Ὁ Ἰουστίνος, καταλέξας αὐτὸν τῇ ἐαυτοῦ συνοδίᾳ ἔταξεν ἓνα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὅπως διδάξῃ αὐτὸν τὰ γράμματα ἐλληνιστὶ καὶ τὸ ψαλτήριον, ἀποθρίξας δ' αὐτὸν καὶ τὸ μοναχικὸν ἐνδύσας σχῆμα ὡς υἱὸν ἀνέτρεφε γνήσιον.

Ὁ Ἀναστάσιος εἰργάσθη ἐν διαφόροις διακονίαις μετ' ἀφοσιώσεως καὶ ζήλου, διότι ἦν “σπουδαῖος πάντῳ ἐν τε τῇ διακονίᾳ τῶν ἀδελφῶν καὶ ἐν τῷ ἐργοχείρῳ καὶ πρὸ τούτων ἐν τῷ κανόνι τῆς θείας λειτουργίας”. Ἀκούων ἀδialeίπτως τὰς τε θείας Γραφὰς ἀναγινωσκομένας καὶ τοὺς βίους τῶν πατέρων, ἐπειρᾶτο, ὅπως ἔλθῃ εἰς πλήρη αὐτῶν κατανόησιν, ἡρώτα δὲ τὸν ἐπιστάτην περὶ ὅσων δὲν κατενόει ἢ καὶ τοὺς προύχοντας τῶν ἀδελφῶν, μανθάνων δὲ ὅσα ἐπεζήτει ἐθαύμαζε, δοξάζων τὸν Θεόν. Ἀναγινώσκων δὲ κατ' ἰδίαν ἐν τῷ κελλίῳ τοὺς ἀγῶνας καὶ ἄθλους τῶν ἁγίων καὶ καλλινίκων μαρτύρων ἐδάκρυε καὶ ἠύχετο, ἵνα τύχῃ τοῦ Ἰσοῦ τοῖς ἁγίοις ἀγῶνος. Ἐν τῇ μονῇ δὲ ταύτῃ

παρέμεινεν ἔτη ἑπτὰ. Μεθ' ἡμέρας τινὰς εἶδεν ἑαυτόν, καθ' ὕπνους, ἰστάμενον ἐπὶ ὄρους ὑψηλοῦ καὶ τινα διδόντα αὐτῷ ποτήριον οἴνου χρυσοῦν καὶ διάλιθον, ἵνα πίῃ. Πιὼν δὲ καὶ ἔνθους γενόμενος, ἀναστὰς ἦλθεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, κατὰ τὸν κανόνα τῆς νυκτερινῆς ψαλμωδίας, ἐπιφωσκούσης τῆς Κυριακῆς, καὶ προσκαλεσάμενος τὸν προεστῶτα ἐν τῷ Διακονικῷ παρεκάλει μετὰ δακρύων, ἵνα εὕξηται ὑπὲρ αὐτοῦ, ὥς μέλλοντος, ἵνα ἀποθάνῃ ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις. Ἐρωτηθεὶς δὲ πόθεν γινώσκει, ὅτι θὰ ἀποθάνῃ, διηγήσατο αὐτῷ τὸ ὄραμα καὶ διυσχυρίζετο, ὅτι πάντως ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις θὰ ἀποθάνῃ, εἴτε τὸν κοινὸν θάνατον, εἴτε ἄλλως, διότι ἐφοβεῖτο μὴ ἐπιτιμηθῇ φανερώς ὁμιλῶν.

Μεταλαβὼν τῶν θείων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων καὶ ἀορίστησας μετὰ τῶν πατέρων, μικρὸν ὑπνώσας καὶ μὴ φέρων τῆς ἑαυτοῦ καρδίας τὴν πύρρῳσιν, ἐξῆλθε λάθρα τῆς μονῆς, φέρων ἃ ἐφόρει καὶ ἀπῆλθεν εἰς Διόσπολιν, ἐξ ἧς εἰς τὸ ὄρος Γαριζεῖν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς σεβασμίους τόπους καὶ ἀφίκετο εἰς Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης, ἐν ἣ ἔμεινεν ἐν τῷ οἴκῳ τῆς Θεοτόκου Μαρίας δύο ἡμέρας. Ἐλθὼν δὲ ἐπὶ τὴν ἁγίαν Εὐφημίαν εὐχῆς χάριν, εἶδεν ἔν τινι οἴκῳ τοὺς τῶν Περσῶν μάγους, ζήλῳ δὲ φερόμενος θεϊκῷ, ἤλεγξε τὴν πλάνην αὐτῶν. Ἀνακριθεὶς ἐκρατήθη ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, καθ' ἃς ἡρνήθη πᾶσαν τροφήν. Ἀχθεὶς πρὸ τοῦ ἐπάρχου καὶ μὴ θελήσας, ἵνα ἀρνηθῇ τὸν Χριστόν, ἐβασανίζετο πολυειδῶς. Μαθὼν ὁ τῆς Μονῆς αὐτοῦ ἡγούμενος Ἰουστῖνος τὴν καρτερίαν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀνένδοτον ἐχάρη σφόδρα μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν, καὶ τὸν μὲν Θεὸν ἰκέτευε νυκτὸς καὶ ἡμέρας μετὰ πάντων τῶν πατέρων, ὅπως τελειώσῃ αὐτοῦ τὸν δρόμον τῆς εἰς αὐτὸν ὁμολογίας, πέμψας δὲ δύο ἀδελφοὺς εἰς Καισάρειαν πρὸς αὐτὸν γράμμασιν ἀθλητικοῖς ἐπεστήριζεν αὐτοῦ τὴν προθυμίαν. Ὁ ἑπαρχος, βλέπων τὸ ἀμετάθετον αὐτοῦ, ἔγραψε τῷ βασιλεῖ Χοσρόῃ τὰ περὶ αὐτοῦ, ὅστις ἀπήντησεν, ἵνα εἴπῃ μόνον, ὅτι δὲν εἶνε Χριστιανὸς καὶ ἀπολυθῇ.

Ἄλλ' ἀρνούμενον ἀπέστειλε σιδηροδέσμιον εἰς Περσίαν, συνοδευόμενον ὑπὸ ἐνὸς τῶν δύο ἀδελφῶν τῆς μονῆς αὐτοῦ, κατ' ἐντολὴν τοῦ ἡγουμένου Ἰουστίνου, πρὸς παραμυθίαν καὶ διακονίαν αὐτοῦ, τὸ δὲ πλέον, ὅπως ἐξαγγείλῃ αὐτῷ τε καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν τὰ κατὰ τὸν Ἀναστάσιον. Ἐλθὼν δ' ἐν Περσίᾳ ἐρρίφθη ἐν τῇ εἰρκτῇ. Ἐπειδὴ ὁμως ἐνέμενε σταθερὸς καὶ ἀκλόνητος ἐβασανίσθη καὶ τέλος ἀποπνίξαντες αὐτὸν ἀπεκεφάλισαν. Ὁ δὲ συναπελθὼν ἀδελφὸς τῆς μονῆς, λαβὼν τὴν ἐπιούσαν τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος, ἀπέθετο ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Σεργίου. Ἐτελεύτησε δὲ τῇ 22 Ἰανουαρίου τοῦ 628.

Ἐν τοῖς “Ἀναλέκτοις Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας” Παπαδοπούλου Κεραμέως ¹⁾ ἀπαντᾷ βιογραφία αὐτοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον. “Βίος καὶ πολιτεία καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου ὁσιομάρτυρος καὶ θαυματουργοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀναστασίου μοναχοῦ τοῦ Πέρσου, μονῆς τοῦ ἀββᾶ Ἰουστίνου”, ληφθεῖσα ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 18 Κώδικος τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης ²⁾, ἧς ἡ ἀρχή. “Ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ”. Ὁ H. Usener ἀπέδειξεν, ὅτι ὁ εἰς τὴν ποιητὴν Γεώργιον Πισίδην ἀποδιδόμενος λόγος εἰς τὸν μάρτυρα Ἀναστάσιον ³⁾ εἶνε ἔργον τοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἀγίου ⁴⁾ τῆς αὐτῆς δ' ἐποχῆς εἶνε καὶ δύο διηγήσεις περὶ τοῦ μαρτυρίου καὶ τῆς ἀνοκομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ μάρτυρος, συγγραφεῖσαι εὐθὺς μετὰ τὸ μαρτύριον καὶ τὴν ἀνακομιδὴν (631) ὑπὸ μοναχοῦ τῆς Μονῆς Ἀναστασίου.

Θανόντος τοῦ Πατριάρχου Ζαχαρίου, διεδέξατο αὐτὸν ὁ τῆς Μονῆς τοῦ ἀββᾶ Θεοδοσίου ἡγούμενος **Μόδεστος**. Ἡ δρᾶσις τοῦ Μοδέστου ἦν εὐεργετικωτάτη, διότι πάντα

¹⁾ Τόμ. Δ'. σελ. 126—148.

²⁾ Τόμ. Α'. σελ. 78—79.

³⁾ Migne, P. G. Τόμ. 92, σελ. 1680—1729.

⁴⁾ Acta M. Anastasii Persae, Universitätsschrift von Bonn, 1894, σελ. 4, Krumbacher, Ἱστορ. Βυζ. Λογοτ. Τόμ. Α'. Τεῦχος Γ'. σελ. 381.

ἀνήγειρε τὰ ὑπὸ τῆς περσικῆς βαρβαρότητος καὶ λύσσης καταστραφέντα. Ἐπεφόρτισε δὲ τὸν Σωφρόνιον, τὸν μετὰ ταῦτα Ἱεροσολύμων Πατριάρχην, ἐπανακάμψαντα ἐκ Ρώμης μετὰ τοῦ ἱεροῦ σκήνου τοῦ Ἰωάννου Μόσχου, ἵνα ἀνασυντάξῃ τὸ ἀρχαῖον τοῦ Ἁγίου Σάβα Τυπικόν. Παρὰ Συμεών, Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης ¹⁾, ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ “περὶ τῆς θείας προσευχῆς”. “Ὁ θεῖος πατὴρ ἡμῶν Σάβας ταύτην διετυπώσατο παραλαβὼν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Εὐθυμίου καὶ Θεοκτίστου. Οὗτοι δὲ ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτῶν καὶ τοῦ ὁμολογητοῦ Χαρίτωνος παρειλήφασιν. Τὴν δὲ τοῦ ἱεροῦ Σάβα διατύπωσιν, ὡς ἐμάθομεν, καταφθαρέντος τοῦ τόπου ὑπὸ βαρβάρων, ἀφανισθεῖσαν ὁ ἐν ἁγίοις πατὴρ ἡμῶν Σωφρόνιος, ὁ τῆς ἁγίας πόλεως Πατριάρχης, φιλοπονήσας ἐξέθετο· καὶ μετ’ αὐτὸν πάλιν ὁ θεῖος ἡμῶν καὶ θεολογικὸς πατὴρ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἀνενεώσατο”.

Τῷ Μοδέστῳ ἔπεμψε μεγάλας βοηθείας ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων, χίλια χρυσᾶ νομίσματα, χιλίους σάκκους σίτου, χιλίους σάκκους ὀσπρίων, χιλίας λίτρας σιδήρου, χιλίας σπείρας ἐξηραμένων ἰχθύων, χίλια ἄγγεῖα οἴνου καὶ χιλίους Αἰγυπτίους ἐργάτας. Σφύζεται ἐγκώμιον αὐτοῦ εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, δύο ὁμῶς λόγοι εἰς τὰς Μυροφόρους καὶ τὴν Ὑπαπαντὴν, ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου ἀναγνωσθέντες, δὲν περιεσώθησαν. Ἐν τῷ πρώτῳ ἔλεγεν, ὅτι Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, ἀφ’ ἧς ὁ Κύριος ἐξέβαλεν ἐπτὰ δαιμόνια, ἔζησε παρθένος καὶ ἐτελεύτησεν ἐν Ἐφέσῳ μαρτυρήσασα.

2.

Σωφρόνιος ὁ Σοφιστής,
ὁ καὶ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων--
Ὁ Μονοθελητισμὸς

Ὁ ἅγιος Σωφρόνιος ἐγεννήθη ἐν Δαμασκῷ τῆς Συρίας περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔκτου αἰῶνος ἐκ γονέων Ἑλλήνων, ἐν πόλει, ἧτις

¹⁾ Migne P. G. Τόμ. 155, σελ. 556.

ἦν ἐστία τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων καὶ λαμπρᾶς ἔτυχε πνευματικῆς ἐκπαιδεύσεως, τὰ δὲ λαμπρὰ συγγράμματα, ἅπερ κατέλιπε, μαρτυροῦντα, ὅτι ἦν φιλόσοφος, ποιητὴς καὶ ρήτωρ, δεικνύουσιν ὅτι **ὑπερφυῶς ἐπιστημῶν ἀπασῶν τὸ κράτος ἀνεδήσατο**. Φαίνεται δ' ὅτι, τὰς διατριβάς ἐν τῇ πατρίδι ποιούμενος, ἡσχολήθη περὶ τὴν ρητορικὴν, ἐντεῦθεν δὲ ἡ ἀποδοθεῖσα αὐτῷ ἐπωνυμία τοῦ σοφιστοῦ. Ἀπελθὼν ἐκ Δαμασκοῦ, πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν Ἀγίων Τόπων, φέρων ἐνέκλεισεν ἑαυτὸν ἐν τῷ Κοινοβίῳ τοῦ ἁββᾶ Θεοδοσίου, οὗτινος ἡγούμενος ἦν τότε ὁ ἁββᾶς Γεώργιος, ἐν τῇ Μονῇ δὲ ταύτῃ ἐγνώρισε τὸν Ἰωάννην Μόσχον, πρεσβύτερον αὐτοῦ κατὰ τρεῖς ἔτων δεκάδας, μεθ' οὗ συνεδέθη στενώτατα καὶ ὅστις ἐγένετο διδάσκαλος αὐτοῦ, ἀπερχόμενον δ' αὐτὸν εἰς Αἴγυπτον συνώδευσεν “ὡς ἱερὸν καὶ πιστὸν τέκνον” καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπεσκέψατο διάφορα ἱερὰ ἰδρύματα καὶ διαφόρους ἤκουσε παρὰ τῶν πατέρων διηγήσεις. Ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Εὐλογίου Θεοδοσίου (607-609) ἡ κατὰ τὰ πρῶτα τῆς Πατριαρχίας Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος ἔτη (610 ἢ 611) ὑπὸ ὀξυτάτης προσεβλήθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὀφθαλμίας, παρ' ὀλίγον δὲ ἐστερεῖτο τῆς ὁράσεως, ἥτις διήρκεσε πολλοὺς μῆνας. Οἱ ἱατροὶ ἀπεφάναντο, ὅτι ἡ νόσος εἶνε ἀνίατος. Τότε ὁ ἅγιος ἀνὴρ ἐστράφη πρὸς τοὺς ἁγίους Κῦρον καὶ Ἰωάννην, ὧν ὑπῆρχεν ἱερὸν ἐπὶ τῆς χερσονήσου Κανώπου, ἥτις ἦν ἀρχαία τῆς Κάτω Αἰγύπτου πόλις, ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τοῦ δέλτα τοῦ Νείλου βραχίονος, ἧς τὰ ἐρείπια σφίζονται ἐν Ἀπουκύρ, ὡς λέγεται τὰ νῦν ἐκ τοῦ ὀνόματος ἐνὸς τῶν ἁγίων τούτων, τοῦ Κύρου. Ἐνταῦθα δύο συνέβησαν, λήγοντος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, γεγονότα, ναυμαχία μεταξὺ Γάλλων καὶ Ἀγγλων, νικησάντων τῶν τελευταίων καὶ νίκη τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ κατὰ τοῦ τουρκικοῦ, ἀποβιβασθέντος ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου (1799), καθ' ἣν ὁ στρατηγὸς Kleber εἶπε τῷ Ναπολέοντι. “Στρατηγέ, εἴσθε μέγας ὡς ὁ κόσμος”. Ὁ Σωφρόνιος πλήρους ἔτυ-

χεν ἰάσεως, εὐγνωμονῶν δὲ συνέγραψεν ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους Κῦρον καὶ Ἰωάννην τοὺς μάρτυρας καὶ διήγησιν θαυμάτων αὐτῶν. Ὅτε δὲ οἱ Πέρσαι ἐπῆλθον εἰς Συρίαν, καταστρέφοντες πάντα, ὁ Σωφρόνιος μετὰ τοῦ Ἰωάννου Μόσχου, περιελθόντες καὶ ἄλλα μέρη, ἦλθον ἐν Ρώμῃ, ἐν ἣ ἔτελεύτησεν ὁ Μόσχος. Ὁ Σωφρόνιος τότε ἐπανῆλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ, ὅπως καταθῇ τὸ σκῆνος αὐτοῦ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἀββᾶ Θεοδοσίου. Αἱ συμφοραὶ τῆς Παλαιστίνης ἠνάγκασαν αὐτόν, ὅπως ἀπέλθῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ¹⁾).

Μετὰ τὴν ἐν Χαλκηδόνι καὶ ἐν Ἐφέσῳ σύνοδον τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡρεμοῦντα ἐφαίνοντο καὶ ἐν τῇ κανονικῇ ἐπανελθόντα τροχιᾷ. Ἀλλ' αἴφνης ζήτημα ἠγέρθη, τὴν γαλήνην τῆς ἐκκλησίας διαταράξαν. Προούκειτο, ἵνα γνωσθῇ ἂν ἐν τῷ Χριστῷ ὑπῆρχον δύο ἐνέργειαι καὶ δύο θελήσεις, ὥς ὑπῆρχον δύο φύσεις, ἢ μία μόνη ἐνέργεια καὶ θέλησις. Ἐλεγον δέ, ὅτι, εἰ καὶ ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος διεκήρυξεν, ὅτι δύο ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ φύσεις, ἐπειδὴ προούκειτο περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, τῆς ἐνότητος τοῦ προσώπου ἀποτέλεσμα ἦν καὶ ἡ ἐνεργείας καὶ θελήσεως ἐνότης. Πρώτιστος τῆς πλάνης ταύτης ὁπαδὸς ἦν ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐν τῇ Σιναϊτικῇ χερσονήσῳ Φαράν Θεόδωρος ²⁾). Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Σέργιος, ὃν ἡ ἔκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος θεωρεῖ πρῶτον τῆς αἰρέσεως ταύτης πρόμαχον, ἀπέστειλε τῷ Θεόδωρῳ σύγγραμμα ὑποβολιμαῖον τοῦ Πατριάρχου Μηνᾶ, περιλαμβάνον τὰς αὐτὰς ιδέας, ὅτι ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ μία καὶ μόνη ὑπάρχει ἐνέργεια καὶ θέλησις. Ἐν τῇ δωδεκάτῃ τῆς ἔκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου πράξει (681) ἀναγινώσκομεν περὶ τούτου τὰ ἑξῆς. “Οἱ ἐνδοξότατατοι ἄρχοντες καὶ ἡ ἁγία σύνοδος εἶπον. Περιττὴ καὶ ἡ τοῦ παρόντος λόγου ἀνάγνωσις καθέστηκεν, ἐπειδὴ πλάστὸς καὶ φάλσος

¹⁾ Ἴδε Ἰωάννου Φωκυλίδου, Ἰωάννης ὁ Μόσχος καὶ Σωφρόνιος ὁ Σοφιστής ὁ καὶ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, «Νέα Σιών» Τόμ. ιγ'. Νοέμβρ. — Δεκ. 1913 καὶ ἑξ.

²⁾ Labbe, Τόμ. στ'. σελ. 162 καὶ 163.

ἐστι· καθὼ οὔτε ἐν τοῖς ἀποκειμένοις ρεγίστροις ἐν τῷ εὐαγγελί τῶν ἐνταῦθα πατριαρχείων τῶν γενομένων ἐπιστολῶν ὑπὸ Μηνᾶ τοῦ ἐν ὁσίᾳ τῇ μνήμῃ προεδρεύσαντος τῆς βασιλίδος ταύτης πόλεως, ὁ λεγόμενος Μηνᾶ πρὸς Βιγίλιον ἠϋρεται λόγος”. Ὁ Σέργιος ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Φαράν, τῇ μεσιτείᾳ Σεργίου τοῦ Μακαρωνᾶ, τοῦ Ἀρσινόης ἐπισκόπου. Ὁ Θεόδωρος προφρόνως ἐδέξατο τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Σεργίου, ἔγραψε δὲ καὶ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ἀρσινόης Σέργιον ¹⁾ καὶ δύο συνέθετο συγγραφάς, ὧν ἀποσπάσματα ἀνεγνώσθησαν ἐν τῇ ἐν Λατεράνῳ Συνόδῳ (649), ἐν οἷς ὑπεραπολογεῖται τῶν μονοθελητικῶν ιδεῶν. Ὁ Σέργιος ἔγραψε καὶ πρὸς Γεώργιον τινα, ἐπικαλούμενον Ἀρσᾶν Παυλιανιστὴν, παρακαλῶν, ὅπως ἀποστείλῃ αὐτῷ χωρία πατέρων καὶ διδασκάλων ὑπὲρ μιᾶς ἐνεργείας, ὅπως χρησιμεύσωσι πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος. Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων, Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, συλλαβὼν τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Ἀρσᾶ, ἠθέλην, ἵνα καθαιρέσῃ τὸν Πατριάρχην Σέργιον, εἰ μὴ ἐπῆρχετο ἢ τῶν Περσῶν ἐπιδρομῇ.

Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Σέργιος κατώρθωσεν, ἵνα προσελκύσῃ ὑπὲρ τῶν δοξασιῶν αὐτοῦ τὸν αὐτοκράτορα Ἡράκλειον. Τὸ ἔδαφος ἦν πρόσφορον πρὸς τοῦτο. Ὁ Ἡράκλειος, βλέπων, ὅτι οἱ τοῦ κράτους ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι ἠϋξανον ὁσημέραι, ἐκκλησιαστικὴ δὲ διάστασις ἐκράτει ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, ἰδίᾳ δὲ μεταξὺ μονοφυσιτῶν καὶ ὀρθοδόξων, φοβούμενος δὲ μὴ οἱ ἐν τῷ κράτει πολυάριθμοι μονοφυσιῖται συνεννοηθῶσι μετὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ τὸ ἔργον ὑποβοηθήσωσιν αὐτῶν, ἐσκέπτετο ἤδη περὶ ἐξευρέσεως συνδιαλλαγῆς μέσου τῶν ἀντιμαχομένων, ὅπερ μάτην ἐπειράθησάν τινες τῶν προκατόχων αὐτοῦ. Ἐγένετο λοιπὸν σκέψις, ὅτι, ἐν τῷ ἐνσαρκωθέντι λόγῳ, πλὴν τῶν δύο φύσεων

¹⁾ Acta Conciliorum, Παρίσιοι 1714, Τόμ. Γ'. σελ. 765.

ἦν δυνατόν, ἵνα ὑπάρχη μία ἐνέργεια καὶ μία θέλησις, ἀφ' οὗ αἱ δύο φύσεις ἦσαν ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προσώπῳ ἡνωμένοι.

Τῷ 622 ὁ αὐτοκράτωρ σὺν τῷ Σεργίῳ ἠθέλησαν, ἵνα ἔλθωσιν εἰς ἐπαφὴν πρὸς Παῦλον τὸν Μονόφθαλμον, ἀρχηγὸν τῶν Ἀκεφάλων ἐν Κύπρῳ, ἐλπίζων, ὅτι θὰ προσελκύσῃ τοὺς μονοφυσίτας τῆς νήσου ταύτης. Ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἀπέτυχε, τοῦ Παύλου ἀρνηθέντος πᾶσαν συνεννόησιν. Τῷ δὲ 626 ἐγένετο ἀπόπειρα συνεννοήσεως τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Σεργίου μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Φάσιδος Κύρου ἐν Λαζία. Ὁ Κύρος ἐπέστειλε τῷ Πατριάρχῃ Σεργίῳ τὰ ἑξῆς. “Ἀξιωθεὶς τῶν πανευσεβῶν ἱχνῶν τοῦ θεοστηρίκτου ἡμῶν δεσπότη, ἅμα δὲ καὶ τῆς θεοτιμῆτος αὐτοῦ συγκαταβάσεως τυχόν, παρρησίας μετελάμβανον θεία κελεύσει τῆς αὐτοῦ ἡμερότητας ἐντυχεῖν πρὸς Ἀρχάδιον τὸν ἀγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον Κύρου κατὰ Παύλου τοῦ κεφαλαιώτου τῶν ἀνεπισκόπων μάλα θεοπρεπῶς συνταγείσῃ· ἥς ἐπαινετὸς καὶ θεοφιλὴς ὡς ἀληθῶς ἅπας μὲν ὁ σκοπός, εὐσεβῶς τὴν ἀμώμητον ἡμῶν ὀρθοδοξίαν θρησκεύων, δύο δὲ ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ δεσπότη ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἔνωσιν λέγεσθαι κωλύουσιν αὐτὴν εὐρηκῶς ἀνένευον καὶ προφέρειν ἐπειρώμην τοῦ μακαρίου Λέοντος τὴν πάντιμον ἐπιστολήν, δύο ἐνεργείας μετὰ τῆς ἀλλήλων δηλαδὴ κοινωνίας, καθὼς διδάσκει ὁ πανάγιός μου δεσπότης, ἀναφανδὸν βοῶσαν. Ἐνθὲν τε λοιπὸν ὀρμηθέντος ἡμῖν τοῦ λόγου, πάντιμον ἀναφορὰν τῶν θεοπνεύστων ὑμῶν εἰς ἀνάγνωσιν ἐγκειρίζεσθαι ἐκελεύομην, ἀντίγραφον εἶναι λεγομένην καὶ δοκοῦσαν τῆς ρηθείσης εὐσεβοῦς κελεύσεως· μνήμην γὰρ ἐποιεῖτο ἐκείνου Παύλου τοῦ φαύλου, ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ τῆς κολάσεως ἴσου καὶ τὸν ἐγγεγραμμένον αὐτῷ νοῦν ἀπεδέχετο. Εἰκότως οὖν τηνικαῦτα ἡσυχίαν ἄγειν καὶ ἡκιστα ἀντιλέγειν ἐπαιδευόμεν. Ἐπὶ δὲ τὴν ὑμετέραν θεόφραστον διδασκαλίαν καταφεύγειν ἔγνων, τιμίων αὐτῆς κεραίων ἀξιωθῆναι δεόμενος

τηλαυγέστερον διασαφούντων, ὅπως δύο ἐνεργείας λέγειν μετὰ τὴν ἔνωσιν παραιτούμενοι εἰς μίαν ἡγουμενικὴν ἐνερ-
δυνάμεθα ἐπὶ πᾶσι τοῖς θοίοις λόγοις συγκλείειν τότε παθη-
τὸν καὶ ἀπαθὲς τῆς ἀρρήκτου οἰκονομίας τοῦ σωτῆρος
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ” 1).

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐπέμφθη πρὸς τὸν Σέργιον, ὅτε ὁ
Κῦρος ἦν, ὡς εἶδομεν, Φάσιδος ἔτι ἐπίσκοπος, πρὶν ἢ
ἀνέλθῃ ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας (630). Ἡ δὲ
μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος συνέντευξις αὐτοῦ ἐγένετο ἐν Λαζία,
ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κύρου καὶ ἐκ τῆς ἐπι-
στολῆς τοῦ Σεργίου πρὸς τὸν Πάπαν Ὀνώριον. “Μετά
τινα δὲ καιρὸν ὁ αὐτὸς θεοστήρικτος βασιλεὺς κατὰ τὴν
Λάζων γενόμενος χώραν, τῆς, ὡς εἴρηται, γενομένης αὐτῷ
πρὸς τὸν αἰρετικὸν ἐκείνον Παῦλον διαλέξεως ἀνεμνήσθη,
παρουσία Κύρου τοῦ ἀγιωτάτου, τινικαῦτα μὲν τὸν τῆς
αὐτῆς φιλοχρίστου Λάζων χώρας μητροπολιτικὸν ἐπέχοντος
θρόνον, νυνὶ δὲ τὴν μεγάλην ποιμαίνοντος Ἀλεξάνδρειαν.
Ὁ δὲ ρηθεὶς ἀγιώτατος ἀνὴρ τούτων ἀκούσας πρὸς τὴν
αὐτοῦ ἀπεκρίθη γαλήνην, μὴ εἰδέναι ἀκριβῶς, εἴτε μίαν
εἴτε δύο ἐνεργείας Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν χρῶν
ἔστι δογματίζειν. Καὶ δὴ κατὰ κέλευσιν τῆς αὐτοῦ εὐσεβείας
διὰ γραμμάτων οἰκείων ἐπηρώτησεν ἡμᾶς ὁ ρηθεὶς ἀγιώτα-
τος ἀνὴρ, πότερον χρὴ μίαν ἐνέργειαν, ἢ δύο ἐπὶ τοῦ σωτῆ-
ρος ἡμῶν λέγεσθαι Χριστοῦ· καὶ εἴπερ τινὰς οἶδαμεν τῶν
ἀγίων καὶ μακαρίων πατέρων μίαν εἰρηκότας ἐνέργειαν” 2)....

Αἱ μονοθελητικαὶ ἰδέαι, δυνάμεθα, ἵνα εἴπωμεν, διε-
δίδοντο κρύφα, ὅπως μὴ διαταραχθῶσιν αἱ τῶν ὀρθοδόξων
συνειδήσεις μέχρι τοῦ 633, ὁπότε μεγάλη ἡγέρθη κατα-
κραυγὴ κατὰ τῶν θελόντων, ἵνα καινοτομήσωσιν ἐπὶ βλάβῃ
τῆς ὀρθοδοξίας. Τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Γεωρ-
γίου ἀποθανόντος, ὁ Φάσιδος Κῦρος διεδέξατο αὐτόν.

1) Acta Concil. "Ενθ' ἀνωτ. σελ. 1337.

2) "Ενθ' ἀνωτ. σελ. 1318.

Φθὰς οὗτος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ εἰργάσθη πρὸς ἔνωσιν τῶν Θεοδοσιανῶν, μερίδος μονοφυσιτῶν, αἰτησάμενος αὐτοὺς ἀπλῶς ὁμολογίαν μιᾶς καὶ μόνης ἐνεργείας καὶ θελήσεως ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ μετὰ δύο φύσεων. Ἡ ἐνωτικὴ πράξις ἐννέα περιελάμβανεν ἄρθρα, ἐκφράζοντα ὀρθόδοξον περὶ Ἀγίας Τριάδος καὶ ἐνσαρκώσεως δοξασίαν, ἐν δὲ τῷ ἐβδόμῳ ἐλέγετο, ὅτι ὁ αὐτὸς Χριστὸς καὶ ὁ αὐτὸς υἱὸς ἐνεργεῖ πράξεις θείας, εἴτε ἀνθρωπίνους, διὰ ἐνεργείας θεανδρικῆς, ἥτοι θείας καὶ ἀνθρωπίνης ¹⁾. Ὁ Κυρὸς ἠγγειλε τῷ Κωνσταντινουπόλεως Σεργίῳ τὴν ἔνωσιν ταύτην διὰ τῆς δετῆς ἐπιστολῆς.

“Δῆλον ποιοῦμαι, ὥς ἅπαντες οἱ τοῦ δόγματος τῶν λεγομένων Θεοδοσιανῶν κατὰ ταύτην τὴν Ἀλεξανδρέων φιλόχριστον πόλιν, κληρικοὶ ἅμα καὶ τοῖς ἐν ἀξίαις καὶ στρεψαίαις διαλάμπουσιν, ἔτι δὲ καὶ τοῖς εἰς δῆμον τελοῦσιν, εἰς χιλιάδας συντείνοντες, κατὰ τὴν τρίτην τοῦ Ἰουνίου μηνὸς ἐνωθέντες τῇ καθ’ ἡμᾶς ἀγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, τῶν ἀχράντων τοῦ Θεοῦ σὺν ἡμῖν μυστηρίων μετέλαβον· ὁδηγηθέντες πρὸς τοῦτο, ἡγουμένης προδήλως τῆς τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ εὐδοκίας, τῇ χορηγηθείσῃ μοι διδαχῇ παρὰ τε τῶν φιλαγάθων καὶ καλλινίκων ἡμῶν δεσποτῶν, παρὰ τε τῆς τοῦ δεσπότη μου θεοπνεύστου παναγιστείας ὥς ἐντεῦθεν συστήναι, κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐν τοῖς πυκάζουσιν ἐορτὴν μέχρι τῶν κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου. Εἰ δὲ δεῖ τάληθέστερον λέγειν, οὐκ ἐν τοῖς πυκάζουσι μόνον, οὐδὲ μέχρι τῶν κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν τὴν Ἀλεξανδρέων φιλόχριστον πόλιν καὶ τὰς ὑπ’ αὐτὴν ἐνορίας μέχρι τῶν νεφελῶν αὐτῶν καὶ τούτων ἐπέκεινα τῶν οὐρανίων τάξεων, τῇ τῶν ἀγιωτάτων Ἐκκλησιῶν εἰρήνῃ καὶ τοῖς πρὸς αὐτὴν ἐπιστρεφομένοις εὐφραινομένων. Ὅπως δὲ τὰ τῆς τοιαύτης ἐνώσεως παρηκο-

¹⁾ Αὐτ. σελ. 1341.

λούθησε, λεπτομερῶς τολμήσας ἀνήγαγον ἐπὶ τὰς πανευσεβεῖς ἀκοὰς τῶν ἀηττήτων καὶ γαληνοτάτων ἡμῶν δεσποτῶν διὰ τοῦ συνδούλου μου Ἰωάννου τοῦ θεοφιλεστάτου διακόνου πᾶσι τοῖς κινηθεῖσι παρατυχόντος....Δέομαι οὖν τοῦ τρισμακαρίστου μου δεσπότου, ὅπως ἐν εἰδήσει περὶ πάντων γενόμενος, εἴτι μοι κατὰ τὴν τοιαύτην κίνησιν, ὥς εἰκός, καθυστέρηται, ἢ κατ' ἄγνοιαν τοῦ δέοντος διημάρτηται, διορθώσασθαι καταξιώσῃ τὸν ἐλάχιστον αὐτοῦ δοῦλον” ¹⁾).

Τὴν ἔνωσιν ταύτην καλεῖ ὁ Θεοφάνης ²⁾ “ὕδροβαφῇ”. Οἱ τοῦ Εὐτυχοῦς ὁπαδοὶ χαρὰν ἐχάρησαν μεγάλην, ἐκαυχῶντο δέ, ὅτι “Οὐχ ἡμεῖς τῇ Χαλκηδόνι, ἀλλ' ἡ Χαλκηδὼν μᾶλλον ἡμῖν ἐκοινώνησεν διὰ τῆς μιᾶς ἐνεργείας μίαν ὁμολογήσασα φύσιν Χριστοῦ”. Ἀληθῶς δὲ τὰ γενόμενα ἄρδην ἀνέτρεπον πάντα τὰ ἐν Χαλκηδόνι δεδογμένα. Εὐνόητος δ' ἡ χαρὰ αὕτη τῶν μονοφυσιτῶν, διότι ἀναγνωρίζομένης ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ μιᾶς ἐνεργείας καὶ μιᾶς θελήσεως, κατ' ἀνάγκην ἀναγνωρίζεται ἐν αὐτῷ μία φύσις, δύο δὲ ἀναγνωρίζομένων ἐνεργειῶν καὶ δύο θελήσεων, ἀντιστοιχουσῶν εἰς ἑκατέραν τῶν δύο φύσεων, δύο ἀποδεκτέον φύσεις. Ὁ Σέργιος, ἀνταπαντῶν πρὸς τὸν Κῦρον, συνεχάρη αὐτῷ ἐπὶ τῇ ἐνώσει ταύτῃ.

Ὁ μονοθελητισμὸς εἰσέδυσσε καὶ ἐν Παλαιστίνῃ, φαίνεται δ' ὅτι ὁ Ἡράκλειος, κατὰ τὴν ἐν Ἀγία Γῇ διαμονὴν αὐτοῦ (629), ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ πολλῶν ἐπισκόπων, πειρώμενος, ἵνα προσελκύσῃ αὐτοὺς ὑπὲρ τῶν μονοθελητικῶν ἰδεῶν. Πρῶτος δὲ ὁ Ἰόπης Σέργιος ἡσπάσατο τὰς δοξασίας ταύτας, ὅστις χηρεύοντος τοῦ θρόνου Ἱεροσολύμων, κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Πατριάρχου Ζαχαρίου, τηλικαύτην ἐκτήσατο ἐπιρροὴν καὶ δύναμιν, ὥστε πολλοὺς ἐχειροτόνησεν ἀρχιερεῖς, προσκειμένους ταῖς δοξασίαις αὐτοῦ.

Ὁ Πατριάρχης Σωφρόνιος καὶ ὁ φίλος αὐτοῦ Στέ-

¹⁾ Αὐτ. σελ. 1340.

²⁾ Migne, P. G. Τόμ. 108, σελ. 680.

φανος, ἐπίσκοπος Δώρας, τῆς καθ' ἡμᾶς ἐγγυὲς Καισαρείας Ταντούρας, ἐπολέμησαν ἐρρωμένως κατὰ τοῦ μονοθελητισμοῦ. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁ Σωφρόνιος ἐπειράθη, ὅπως μεταπείσῃ τὸν Πατριάρχην Κῦρον, ὁπαδὸν τοῦ μονοθελητισμοῦ, βλέπων, ὅτι ἡ τοῦ Εὐτυχοῦς αἵρεσις ὑπὸ ἄλλην ἀναφαίνεται μορφὴν. Βλέπων δ' αὐτὸν ἀνένδοτον μεταβαίνει εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν Πατριάρχην Σέργιον, ἀλλ' οὐδὲν κἀνταῦθα κατορθώσας πλήρης ἐπανακάμπτει θλίψεως ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἐν ἣ διαδέχεται τὸν Μόδεστον τελευτήσαντα (634).

Ὁ Σωφρόνιος, ἀνελθὼν ἐπὶ τοῦ Ἀδελφοθεϊκοῦ θρόνου, συγκαλεῖ ἐπισκόπων καὶ ἡγουμένων σύνοδον, καταδικάζει τὸν μονοθελητισμὸν καὶ ἀποστέλλει πρὸς Σέργιον εἰρηνικὴν, ἀγγέλλουσαν τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ, ὡς καὶ τὴν κατὰ μονοθελητισμοῦ ληφθεῖσαν ἀπόφασιν. Ἐν αὐτῇ ἐρμηνεύει τὸ μυστήριον τῆς Ἀγίας Τριάδος, ἀποδείκνυσι τὸ μυστήριον τῆς ἐνσαρκώσεως, τὴν προσωπικὴν ἐνότητα ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ κατὰ Νεστορίου καὶ τὴν διάκρισιν τῶν φύσεων κατὰ Εὐτυχίου. Ἀποδείξας δὲ τὰς δύο ταύτας ἀληθείας τεκμαίρεται, ὅτι ὁ αὐτὸς Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπετέλει ἀληθῶς πᾶν, τὸ προσῆκον εἰς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην φύσιν. “Ὅθεν, λέγει ¹⁾, ὁ αὐτὸς μένων εἰς Χριστὸς καὶ Υἱὸς καὶ μονογενὴς ἀδιάτμητος ἐν ἑκατέραις ὁρᾶται ταῖς φύσεσι, καὶ τὰς ἑκατέρας φυσικῶς οὐσίας εἰργάζετο κατὰ τὴν ἑκατέρα προσοῦσαν οὐσιώδη ποιότητα, ἢ καὶ φυσικὴν ιδιότητα. Ὅπερ, εἰ τὴν φύσιν ἔσχε μοναδικὴν τε καὶ ἀσύζυγον, καθὰ καὶ τὴν ὑπόστασίν τε καὶ τὸ πρόσωπον, οὐκ ἂν διεπράξατο καὶ οὐκ ἂν ὁ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς τὰ τῆς ἑκατέρας ἐντελῶς κατειργάζετο φύσεως. Πότε γὰρ θεότης ἀμέτοχος σώματος, ἔργα φυσικῶς κατειργάσατο σώματος; ἢ πότε σῶμα, χηρεῦον θεότητος πράξεις ἐνήργησεν οὐσιωδῶς γνωριζομένας θεότητος; Ὁ δὲ Ἐμμανουὴλ εἷς ὢν καὶ ἐν ταυτῷ τὰ ἑκάτερα, τοῦτέστι Θεὸς τε καὶ ἄνθρωπος, τὰ ἑκατέρας ἔδρα κατὰ

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 87, σελ. 3168.

ἀλήθειαν φύσεως, κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο ἐνεργῶν τὰ πραττόμενα. Καθὸ μὲν Θεὸς ὁ αὐτὸς τὰ θεῖα, καθὸ δὲ ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς τὰ ἀνθρώπινα. Ἐαυτὸν τοῖς πᾶσι δεῖξαι βουλόμενος, ὡς Θεὸς ὁ αὐτὸς εἶη καὶ ἄνθρωπος. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ αὐτὸς τὰ τε θεῖα ποιεῖ καὶ ἀνθρώπινα, ὁμοίως καὶ λέγει καὶ φθέγγεται. Καὶ οὐκ ἄλλος μὲν τὰ θαύματα πέπραχεν, ἄλλος δὲ τὰ ἀνθρώπινα τέτευχε, καὶ παθήματα πέπονθεν, ὡς Νεστόριος βούλεται. Ἄλλ' εἷς μὲν καὶ ὁ αὐτὸς Χριστὸς καὶ Υἱὸς ὁ τὰ θεῖα δεδρακὼς καὶ ἀνθρώπινα, κατ' ἄλλο δὲ καὶ ἄλλο, ὡς ὁ θεῖος ἐπρέσβευσε Κύριλλος. Ἐπειδὴ καὶ ἐν ἀμφοτέροις ἔσχε τὴν ἐξουσίαν ἀσύγχυτον, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀμέριστον..... Ὡςπερ γὰρ ἐν Χριστῷ ἐκατέρα φυλάττει φύσις ἀνελιπῶς τὴν ἑαυτῆς ιδιότητα, οὕτω καὶ ἐνεργεῖ ἐκατέρα μορφή μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας τοῦθ' ὅπερ ἴδιον ἔσχκε. Τοῦ μὲν Λόγου κατεργαζομένου τοῦθ', ὅπερ ἐστὶ τοῦ Λόγου μετὰ τῆς κοινωνίας δηλονότι τοῦ σώματος· τοῦ δὲ σώματος, ἐκτελοῦντος ἅπερ ἐστὶ τοῦ σώματος, κοινωνοῦντος αὐτῷ δηλαδὴ τοῦ Λόγου τῆς πράξεως..... Οὕτε γὰρ διηρημένως ἐνήργουν τὰ ἴδια, ἵνα καὶ μερισμὸν αὐτῶν ὑποπτεύσωμεν”.

Ἵνα δὲ κάλλιον καταδείξῃ τὴν διάκρισιν τῶν ἐνεργειῶν ἐκατέρας φύσεως λέγει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγεννήθη ὡς ἡμεῖς, ὅτι ἐγαλακτο τροφήθη καὶ ηὔξήθη, διελθὼν τὰς σωματικὰς μεθελικιώσεις, μέχρις οὗ ἀφίκετο πρὸς τὸ τῆς ἀνθρωπίνης ἡλικίας τέλειον, ὅτι τὴν ἡμῶν πείναν καὶ δίψαν προσεδέξατο καὶ κόπον καθ' ἡμᾶς τὸν ἐξ ὁδοιπορίας ὑπέμεινεν, ἦλγει τυπτόμενος καὶ ἔπασχε μαστιζόμενος. Ἐν ταῖς θεαῖς ἐνεργείαις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τάσσει τὴν ἄσπορον σύλληψιν, τὴν ἄχραντον παρθενίαν, τὴν τῶν ποιμένων οὐράνιον μύησιν καὶ τῶν Μάγων ἀστροκίνητον ἔλκυσιν, τὴν ἐξ ὑδάτων οἰνώδη ἐμφόρησιν, τῶν ἀσθενῶν τὴν ἐπίρρωσιν, τῶν τυφλῶν τὴν ἀνάβλεψιν, τῶν κυλλῶν τὴν ἀνόρθωσιν, τῶν παραλύτων τὴν σύσφιγξιν, τῶν χωλῶν τὴν εὐθύδρομον κίνησιν, τῶν λεπρῶν τὴν ὑπέρλαμπρον

κάθαρσιν....Εἶτα δὲ διακρίνει ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ τὴν θεανδρικὴν λεγομένην ἐνέργειαν. Καταδικάζει τὴν αἵρεσιν τοῦ Ὁριγένους, τοῦ Διδύμου καὶ Εὐαγρίου περὶ προϋπάρξεως ψυχῶν, ἀποδεχόμενος τὰς τέσσαρας πρώτας οἰκουμενικὰς συνόδους, τὴν ἐν Νικαίᾳ, Κωνσταντινουπόλει, Ἐφέσῳ καὶ Καλχηδόνι. Ἀποδέχεται πάντα τοῦ Κυρίλλου “τὰ θεῖα καὶ θεόσοφα συγγράμματα, ὡς πάσης ὀρθότητος γέμοντα καὶ πᾶσαν αἵρετικῶν καθαιροῦντα δυσσέβειαν”, ὡς καὶ τὴν “Θεόδοτον ἐπιστολὴν καὶ θεόπνευστον τοῦ μεγάλου καὶ λαμπροῦ καὶ θεόφρονος Λέοντος” Ρώμης πρὸς Φλαυιανόν. Παραθεῖς δὲ τὰ ὀνόματα πάντων τῶν αἵρετικῶν, ἀπὸ Σίμωνος τοῦ Μάγου μέχρι τῶν τριθεϊτῶν, πάντας ἀναθεματίζει. Τελευτῶν δὲ λέγει. “Τὴν ἴσῃν δὲ ὑμῖν πλουσίαν ἄγω παράκλησιν, ἵνα ἐκτενῇ ποιῆσθε καὶ ἄπαυστον τὴν πρὸς Θεὸν ἱκετείαν καὶ δέησιν ὑπὲρ τῶν φιλοχρίστων καὶ γαληνοτάτων ἡμῶν βασιλέων....ὅπως αὐτοῖς φιλοικτίρμων Θεὸς καὶ φιλάνθρωπος...ταῖς ὑμετέραις θεοδέτοις εὐχαῖς μελιττόμενος, ἐτῶν μὲν πληθὺν αὐτοῖς πολλὴν προσχαρίσῃται, νίκας τε μεγίστας κατὰ βαρβάρων δοίῃ καὶ τρόπαια καὶ παίδων παισὶν αὐτοὺς στεφανώσῃ καὶ εἰρήνῃ θεϊκῇ χαρᾷ καὶ σκῆπτρα παράσχοι κραταῖα καὶ ἐνδύναμα, βαρβάρων μὲν ἀπάντων, μάλιστα δὲ Σαρακηνῶν ὁφρὺν καταθράπτοντα, τῶν δι’ ἁμαρτίας ἡμῶν ἀδοκῆτως νῦν ἡμῖν ἐπαναστάντων καὶ πάντα ληιζομένων ὡμῶ καὶ θηριώδει φρονήματι καὶ δυσσεβεῖ καὶ ἀθέῳ τολμήματι” 1).

Ὁ Σωφρόνιος, βλέπων διστάζοντα τὸν Σέργιον καὶ ἀπαιτοῦντα, ὅπως προσαγάγῃ λόγους ἐκκλησιαστικούς πρὸς ἀπόδειξιν τῶν κατὰ τοῦ μονοθελητισμοῦ ἰδεῶν αὐτοῦ, συνέταξεν ὀγκωδέστατον σύγγραμμα, περιέχων ἑξακοσίας ἀρχαίων συγγραφέων μαρτυρίας ἐκκλησιαστικῶν ὑπὲρ τῶν δύο φύσεων, αἵτινες ὀφείλουσι, κατ’ ἀνάγκην, ἵνα δύο ἔχωσι θελήσεις. Δυστυχῶς τὸ ἔργον τοῦτο δὲν περιεσώθη. Τὴν σύνταξιν

1) Αὐτ. σελ. 3197.

δ' αὐτοῦ γινώσκομεν παρὰ τοῦ Δώρας ἐπισκόπου Στεφάνου ἐν τῇ πρὸς τὴν ἐν Λατεράνῳ Σύνοδον ἐκθίσει αὐτοῦ (649). Τοῦ ζητήματος τούτου μετέσχε καὶ ἡ τοῦ Ἀγίου Σάβα Λαύρα. Ἐν τῇ πρὸς τὸν Πάπαν Μαρτίνον Α', κατὰ τὴν ἐν Λατεράνῳ σύνοδον, τῶν μονῶν Παλαιστίνης, Ἀφρικῆς καὶ Ρώμης ἐπιστολῇ, δι' ἧς αὐται ἤτουν τὴν καταδίκην τῶν μονοθελητῶν Σεργίου, Πύρρου καὶ Παύλου, ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡγούμενος τῆς Λαύρας τοῦ Ἀγίου Σάβα πρῶτος ὑπέγραψε. «Johannes abba Presbyter monasterii patris nostri Sabbae, postulans manu proprio subscripsi».

Ἡ Ἱερουσαλήμ μόλις ἀνηγείρετο ἐκ τῶν δεινῶν αὐτῆς παθημάτων, ὅτε οἱ Ἀραβες ἐπῆλθον τυφῶνος δίκην κατὰ τῆς Παλαιστίνης. Ὁ Ἀραβικὸς στρατός, διηρημένος εἰς τρία σώματα, ὧν ἕκαστον συνέκειτο ἐκ 3000 ἀνδρῶν, ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Χαλήδ-ἱβν-Σαΐδ, Σοραχίλ-ἱβν-Χασάνα καὶ Ἀμρ-ἱβν-ἐλ-Ἀση, παρεσκευάζετο. Ὁ Ὁμάρ ἐνήργησεν, ὅπως, ἀντὶ τοῦ Χαλήδ, διορισθῇ ὁ Ἰεζήδ, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀποῦ Σοφιάν. Ὁ Ἀποῦ Πέκρ, ὅστις ἦν τότε Χαλίφης, συνέστησεν αὐτοῖς αὐστηρῶς, “ὅπως μὴ ἀπατῶσι καὶ μὴ κλέπτωσι, μὴ ἐνεργῶσι δολίως καὶ μὴ ἀκρωτηριάζωσί τινα, μὴ φονεύωσι παιδία, γέροντας καὶ γυναῖκας, μὴ καταστρέφωσι καὶ καίωσι φοίνικας, ὅπωροφόρα δένδρα καὶ ἀγροὺς καλλιεργουμένους, μὴ φονεύωσι πρόβατα, βόας, καμήλους, πλὴν τροφῆς, μὴ ἐνοχλῶσι τοὺς ἐν κέλλαις ζῶντας, ὅπως ἐξακολουθῶσι τὸ ἔργον, εἰς ὃ καθωσίωσαν ἑαυτούς, μὴ ἐσθίωσιν ἐκ τῶν διαφόρων παρατιθεμένων φαγητῶν πρὶν ἢ ἀπαγγείλωσι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὅπως πλήττωσι διὰ τοῦ ξίφους τὸ φαλακρὸν μέρος τῶν ἐχόντων τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς ἐξυρισμένην μετὰ στεφάνου τριχῶν κύκλῳ”. Οἱ τελευταῖοι θὰ ἦνε οἱ ἱερεῖς, ἐν ᾧ οἱ πρῶτοι εἶνε ἀναχωρηταί. Ὁ Ἰεζήδ καὶ Σοραχὴλ ὥφειλον, ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς Συρίαν καὶ Ἰορδάνην, ὁ δὲ Ἀμρ, ἵνα, ἀκολουθῶν τὴν ἀκτὴν, τὴν ἄγουσαν ἐξ

Ἀτλᾶς εἰς Γάζαν, ἄρξεται τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Παλαιστίνῃ. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἀποστολῆς ὑπὸ τοῦ Ἀποῦ Πέκρ βοηθειῶν, ἕκαστον τῶν τριῶν σωμάτων ἡρίθμει 7500 ἄνδρες, ὁ δὲ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐν Συρίᾳ συγκεντρωθέντων στρατιωτῶν ἀνῆλθεν εἰς 24,000 ἄνδρας.

Ὁ ὑπὸ τὸν Ἄμρ στρατὸς προέβη μέχρῃ τῶν περιχώρων τῆς Γάζης ἄνευ μεγάλης ἀντιστάσεως. Ἡ πρώτη μεταξὺ Ἀράβων καὶ Ἑλλήνων μάχη ἐγένετο ἐγγὺς χωρίου τῆς Γάζης, καλούμενου Δαθὴν, καθ' ἣν ἐνίκησαν οἱ πρῶτοι. Ὁ Θεοφάνης λέγει, ὅτι τῷ 634 ὁ Ἀποῦ Πέκρ ἀπέστειλε τέσσαρας στρατηγούς, οἵτινες κατέλαβον ἅπασαν τὴν περιοχὴν τῆς Γάζης. Ὁ ἑπαρχος Σέργιος ἐβάδισε κατ' αὐτῶν, ἐξελθὼν ἐκ Καισαρείας. Ἀλλ' ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἡττήθη ὁλοσχερῶς, ὁ δὲ Σέργιος ἐφονεύθη. Οἱ Ἀραβες πολλοὺς συνέλαβον αἰχμαλώτους καὶ πολλὰ ἐκομίσαντο λάφυρα, ἅπερ ἡρέθισαν σφόδρα τὴν φυσικὴν πλεονεξίαν καὶ ἀπληστίαν αὐτῶν. Τὰ Βόστρα κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Χαλήδ, ὃν ὁ φρούραρχος Ρωμανὸς ἡσπασθη τὴν τοῦ Μωάμεθ θρησκείαν. Οὗτος, ἐλθὼν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Σαρακηνῶν, ἠρώτησεν αὐτοὺς τί θέλουσιν. Οὗτοι δὲ ἀπήντησαν, ὅτι “κομίζουσι τὸν παρὰ-δεισον ἢ τὸν ἄδην. Ἀσπασθητε τὸν μωαμεθανισμόν, ἄλλως συναινέσατε, ἵνα καταβάλλητε ἡμῖν φόρους ἢ φονευθῆτε ὑπὸ τῶν ξιφῶν ἡμῶν”. Ἡ γλῶσσα αὕτη ἐφόβισε τὸν Ρωμανόν, μάτην δ' ἀγωνισθεῖς, ὅπως πείσῃ τοὺς κατοίκους, ἵνα γένωνται φόρου ὑποτελεῖς, ὥρκισθη, ὅτι θὰ γένηται μωαμεθανὸς καὶ θὰ προδῷ ἐκείνους, ὃν ἀπηρενεῖτο κρύφα τὰς δοξασίας. Οἱ στρατοὶ οἱ δύο ἐπολέμησαν γενναϊότατα. Ὁ Ρωμανός, ἔνεκα δυσπιστίας, περιορισθεὶς ἐν οἰκήματι ἐγγὺς τῶν τειχῶν, κατῴρθησεν, ἵνα κατασκευάσῃ ρῆγμα μέγα, δι' οὗ εἰσῆλθον ἀρκετοὶ Σαρακενοὶ. Ἀλλάξας δὲ τὴν ἐνδυμασίαν αὐτῶν ἦλθεν ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ εἶπε τῷ φρουράρχῳ, ὅτι συνοδεύει ἓνα τῶν φίλων αὐτοῦ, ἐπιθυμοῦντα σφόδρα, ὅπως

ἶδῃ αὐτὸν καὶ ἀποστείλῃ εἰς ἄδην, σύναμα δὲ ἐνέπηξε μάχαιραν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, εἰπών. “Δὲν θὰ μὲ ὑπεκφύγῃς ταύτην τὴν φορὰν”. Οἱ Μωαμεθανοὶ τότε, ἐπωφελούμενοι τῆς ἐπελθούσης συγχύσεως, ἀνέφξαν τὰς πύλας τῆς πόλεως· ὁ Χαλὴδ τότε εἰσελάσας γενικὴν ἐποίησατο σφαγὴν ¹⁾).

Ὁ Χαλὴδ παρεσκευάζετο, ὅπως ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Δαμασκοῦ. Ἐν δὲ τῇ ἐπιστολῇ, ἣν ἀπέστειλε τῷ Ἡρακλείῳ, ἔλεγεν. “Ὁ Θεὸς ἔδωκε τὴν γῆν ταύτην τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραάμ καὶ τοῖς ἀπογόνοις αὐτοῦ. Ἐπ’ ἀρκετὸν χρόνον κατέσχευε τὴν χώραν ἡμῶν· ἄφες ἡμῖν αὐτὴν ἐκουσίως, τότε δὲ οὐδεμία γενήσεται εἰσβολὴ ἐν τοῖς κράτεσί σου· εἰ δ’ ἄλλως, θὰ ἀναλάβωμεν πολλαπλασίως πᾶν ὅ,τι κατέλαβες”. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἀπεκρίνατο. “Ἡ χώρα αὕτη ἀνήκει μοι, σὸς κλῆρος εἶνε ἡ ἔρημος. Ἐπίστρεψον ἐν εἰρήνῃ οἴκαδε” ²⁾). Ὁ αὐτοκράτωρ, ἐν Ἐδέσσει εὐρισκόμενος, ἐνίσχυσε τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως καὶ ἐνετείλατο τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Θεοδώρῳ, ὅπως ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν πολιορκούντων τὴν πόλιν Ἀράβων. Ὁ γαμβρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Θωμᾶς ἐποίησατο ἔξοδον γενναίαν. Εἰς τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὁ Βαχάν, πρὸ τῆς συνθηκολογίας τῆς Δαμασκοῦ, προύτεινε τοῖς Ἀραβὶ πληρωμὴν λύτρων. Ἀλλ’ οὗτοι ἀπήντησαν. “Κύνες Χριστιανοί, τερπόμεθα ἐν τῷ πολέμῳ, ὃν προτιμῶμεν τῆς εἰρήνης· περιφρονοῦμεν τὰς μηδαμινὰς ὑμῶν ἐλεημοσύνας, διότι μετ’ οὐ πολὺ γενησόμεθα κύριοι τῶν περιουσιῶν ὑμῶν, τῶν οἰκογενειῶν καὶ ὑμῶν αὐτῶν”. Μάχη σφοδρὸτάτῃ ἐγένετο ἐν Ὑαρμούθ, καθ’ ἣν ὁ ἑλληνικὸς στρατός, καίπερ γενναίως ἀγωνισθεὶς, ἡττήθη ὀλοσχερῶς, εἴκοσι δὲ χιλιάδες ἀνδρῶν ἀπώλοντο. Ἐπὶ τινα χρόνον ἡ πρὸς τὰ πρόσω πορεία τοῦ Χαλὴδ ἀνεστάλη ἐγγὺς Σκυθοπόλεως ὑπὸ τῶν λειψάνων τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, κατακλυσάντων

¹⁾ L. Drapeyron, L' empereur Héraclius et l' Empire Byzantin au VIIe siècle, Paris 1869, σελ. 341, 342.

²⁾ L. Drapeyron, ἔνθ’ ἀνωτ. σελ. 372, 343.

τὴν χώραν ὑπὸ ὑδάτων. Ἄλλ' οὗτος, κατανικήσας πάντα τὰ προσκόμματα, κατεδίωκε τοὺς Ἑλληνας, οὓς καταλαβὼν πέραν τοῦ Ἰορδάνου κατέκοψε ¹⁾. Ἄλλ' ὁ Χαλήδ, ἀπομακρυνθεὶς μετὰ τινων ἱππέων ἀπὸ τοῦ κυρίου τοῦ στρατοῦ σώματος, ἐκκυλώθη ὑπὸ τεσσάρων χιλιάδων Ἑλλήνων καὶ ὑπέστη ἦτταν μεγάλην, ἐξ ἧς μόνος σχεδὸν ἐσώθη ²⁾. Ἡ Δαμασκός, μετὰ πολιορκίαν ἑξάμηνον, ἠναγκάσθη, ἵνα συνθηκολογήσῃ μετὰ τοῦ Ἀποῦ Πέκρ. Ἄλλ' ὁ Χαλήδ, ἐπιπεσὼν κατὰ τῆς πόλεως, ἀπέκτεινε γυναῖκας, παῖδιά καὶ γέροντας, τηρήσας εὐσυνειδήτως τὰς δοθείσας ὑποθήκας τοῦ Ἀποῦ Πέκρ, ὧν ἐμνήσθημεν προηγουμένως, παρέσχε δὲ τριήμερον τοῖς κατοίκοις προθεσμίαν, ὅπως ἀποχωρήσωσιν. Οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἦψαντο τῆς εἰς Λαοδίκειαν ἀγούσης, ἀγνοοῦντες τὸ τέρμα τῆς ὁδοιπορίας αὐτῶν. Παραελθούσης τῆς προθεσμίας ταύτης, παραλαβὼν τέσσαρας ἱππέων χιλιάδας, καταδιώκει τοὺς ἀπελθόντας, εὗρίσκει αὐτοὺς ἀναπαυομένους ἐν κοιλάδι καὶ φρονεῦει πάντας, συμπληρῶν οὕτω τὸ ἔργον αὐτοῦ ³⁾. Μετὰ πάροδον δὲ δέκα καὶ τριῶν αἰώνων, κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα, αἱ ἀποτρόπαιοι καὶ ἀπηνεῖς αὗται σκηναὶ καὶ οἱ αὐτοὶ ἀνωτέρω λόγοι ἐπαναλαμβάνονται, σύμπας δὲ ὁ κόσμος παρίσταται μάρτυς γεγονότων φορικτῶν, ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ γενομένων, τῶν ἐν αὐτῇ Χριστιανῶν τοῖς βαρβάροις παραδοθέντων, ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τῆς λεγομένης Χριστιανικῆς Εὐρώπης, ἵνα τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσωσι τοῦ τοσοῦτον ὑμνηθέντος καὶ ἐξαρθέντος “Τουρκικοῦ πολιτισμοῦ” ἐν γωνίᾳ τινὶ τῆς Εὐρώπης!!!

Ἐπὶ τῇ περιστάσει δὲ ταύτῃ ἀναμιμνήσκομαι, ἅκων καὶ μὴ βουλόμενος, τῶν λόγων ἐκείνων τοῦ Chancelier de l' Hôpital, ἀνακράξαντος, τὴν ἐπιούσαν τῶν δεινῶν τοῦ

¹⁾ Goeje, Mémoires d' Histoire et de Géographie orientale, N° 3, σελ. 14.

²⁾ Αὐτ. σελ. 59 καὶ Mémoire sur la conquête de la Syrie, Leyde, 1900, N° 2 σελ. 78, 79.

³⁾ Drapeyren, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 345, 346.

ἀγίου Βαρθολομαίου σφαγῶν τῶν Διαμαρτυρομένων, ἐπὶ Καρόλου Θ', οὕτω.

Excidat illa dies œvo! Nec postera credant soecula!
Nos etiam taceamus et oblita multa nocte tegi nostrae
patiamur crimina gentis.

Σβεσθήτω ἐκ τῆς ἱστορίας ἡ ἡμέρα ἐκείνη! Μὴ πιστευ-
έτωσαν δὲ τοῦτο οἱ ἐπερχόμενοι αἰῶνες. Σιωπήσωμεν,
βαθεῖα δὲ καλυψάτω νύξ τῆς φυλῆς ἡμῶν τὰ ἐγκλήματα.

Κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 634, τῶν Χριστιανῶν μὴ δυναμέ-
νων, ἵνα, κατὰ τὸ εἰωθός, μεταβῶσιν εἰς Βηθλεέμ, ὑπὸ τῶν
Σαρακηνῶν κατειλημμένην, πρὸς ἐπιτέλεσιν τῆς ἐορτῆς τῶν
Χριστουγέννων, συμπεσοῦσης τὴν Κυριακὴν, βαρβάρως καὶ
ἀπηνῶς φονευόντων πάντα τῶν πυλῶν τῆς πόλεως ἐξερχό-
μενον, ὁ κλεινὸς Πατριάρχης Σωφρόνιος, συναγείρας τὸ
χριστεπώνυμον πλήρωμα ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰου-
στινιανοῦ συμπληρωθείσῃ **Νέα Ἐκκλησία** τῆς Θεοτόκου,
λαμπρὸν καὶ συγκινητικώτατον ἀπήγγειλεν ἐπὶ τοῖς Γενεθλί-
οις τοῦ Σωτῆρος λόγον, τὰς μυχαιτάτας πάσης ἑλληνικῆς
καρδίας κινοῦντα. Ἀναγινώσκοντες αὐτὸν πλήρως κατανο-
οῦμεν τὰ κατακλύζοντα τὴν καρδίαν τὴν ἑλληνικὴν αἰσθή-
ματα τοῦ Προϋπεράρχου ἐκείνου καὶ τὴν βαθυτάτην καὶ
δακέθυμον θλίψιν.

“Ἀλλὰ μάγοι, λέγει, καὶ ποιμένες οἱ ἔνθεοι ἐπὶ τὴν
θεηδόχον Βηθλεέμ πορευέσθωσαν καὶ σύνδρομον τὸν ἀστέρα
καὶ συνοδοιπόρον ἐχέτωσαν καὶ τὸ ὑπὲρ θαῦμα θεάσθωσαν
θαῦμα καὶ θεωροῦντες τὸ θαῦμα θαμβεῖσθωσαν καὶ τὴν
ἀγγελικὴν χορείαν ἰδέτωσαν καὶ καρποφορίαν τὴν μαγικὴν
δωροφορεῖτωσαν. “Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς
εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία φθεγγόμενοι, μηδὲν δεδιττό-
μενοι, μὴ φόβον κωλυτὴν ἐνθυμούμενοι ἢ εἰς νοῦν τὴν
Ἡρόδου μανίαν λαμβάνοντες..... Ἡμεῖς δὲ δι’ ἁμαρτίας
ἀπείρους καὶ παγγάλεπα πταίσματα ἀνάξιοι τούτων τῆς
θέας γενόμενοι ἐκεῖσε παρεῖναι τοῖς δρόμοις εἰργόμεθα καὶ

ἄκοντες μὴ βουλόμενοι, οἵκοι μένειν ἀναγκαζόμεθα, οὐ δεσμοῖς σωματικοῖς συσφιγγόμενοι, ἀλλὰ φόβῳ σαρακηνικῷ συνδεσμούμενοι καὶ τῆς τοιαύτης οὐρανίου χαρμοσύνης κωλυόμενοι.....Εἰ γὰρ, εἰ γὰρ τούτων ἐτυγχάνομεν ἄξιοι, πάντως ἂν κατὰ τοὺς τόπους γενόμενοι, ἐγγύθεν ὄντας, οὐκ ἄπωθεν, σὺν ποιμέσι καὶ ἡμεῖς ἐσκιρτήσαμεν καὶ σὺν μάγοις τὰ δῶρα προσηγάγομεν, λέγοντες σὺν ἀγγέλοις. “Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία”. Ἀλλὰ μὴν τὰς τοιαύτας φωνὰς κἀνθάδε φθεγγόμεθα, τὴν φάτνην δὲ καθορᾶν καὶ τὸ σπήλαιον, τὰ ὄντως ὑψηλὰ καὶ οὐράνια, καὶ ἐν αὐτοῖς τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς βασιλεύοντα, ὥς οὐκ ἄξιοι τῆς θέας, κρατούμεθα, κἀκεῖνον ἀληθῶς τὸν γενάρχην ἡμῶν Ἀδὰμ καὶ προπάτορα...μιμούμεθα...Ὡςπερ γὰρ ἐκεῖνος...ἑώρα μὲν τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸν παράδεισον, εἰς αὐτὸν δὲ πάλιν εἰσελθεῖν οὐκ ἠδύνατο....οὕτω καὶ ἡμεῖς...τῇ θεηδόχῳ Βηθλεὲμ γειτονεύοντες καὶ εἰς αὐτὴν δραμεῖν χαλινούμενοι...σαρακηνικὴν (ρομφαίαν) καὶ θηριώδη καὶ βάρβαρον καὶ πάσης ὄντως διαβολικῆς ὁμότητος γέμουσαν βλέποντες, ἥτις...ἔξοριστοὺς ἡμᾶς τῆς μακαρίας ἐκείνης τίθησιν ὄψεως καὶ οἵκαδε μένειν ἡμᾶς διστάττεται καὶ πρόσωχωρεῖν οὐκ ἀφήσιν.....Εἰ οὖν τὸ πατρικὸν αὐτοῦ θέλημα πράξοιμεν, πίστιν ἀληθῆ καὶ ὀρθόδοξον ἔχοντες καὶ τὴν ἰσμαηλιτικὴν ρομφαίαν ἀμβλυνοῖμεν καὶ τὴν σαρακηνικὴν ἀποστρέψοιμεν μάχαιραν καὶ τόξον τὸ Ἀγαρικὸν κατεάξοιμεν καὶ τὴν ἱερὰν Βηθλεὲμ οὐκ εἰς μακρὰν θεασοίμεθα....”

Παραβάλλει τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Ἱερουσαλὴμ πρὸς Ἀδὰμ τὸν Προπάτορα καὶ Μωϋσέα τὸν Θεόφρονα καὶ πρὸς Δαβὶδ τὸν Θεοπάτορα, ὅστις ἐπιθυμήσας, ἵνα πῖν ὕδωρ ἐκ τοῦ ἐν Βηθλεὲμ λάκκου, ἔλεγε. “Τίς ποτιεῖ με ὕδωρ ἐκ τοῦ λάκκου τοῦ ἐν Βηθλεὲμ τοῦ ἐν τῇ πύλῃ;”...Πλὴν τοῦ ποθομένου οὐκ ἠδύνατο τυχεῖν, ἀλλ’ ὥς ἡμεῖς καὶ αὐτοὺς εἰς τὴν ἁγίαν Βηθλεὲμ δραμεῖν καὶ πιεῖν ἐκώλυετο...καὶ τότε, καθὰ καὶ νῦν, τῶν Σαρακηνῶν ἐν Βηθλεὲμ τῶν ἄλλο-

φύλων ἦν τὸ ὑπόστημα.... Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν ὕδωρ πιεῖν τοῦ Βηθλεεμιτικοῦ λάκκου γλιχόμενος... τοῦ ποθομένου τετύχηκεν.... Ἡμεῖς δέ... εἰς τὴν ἱερὰν δραμεῖν Βηθλεὲμ ἐφιέμενοι τήμερον καὶ τὸν λάκκον κατοπεῦσαι τὸν ἔνθεον.... παντελῶς οὐκ δυνάμεθα· ἀλλ' ἐπιθυμίαν μὲν καὶ δίψαν τὴν δαβιτικῶς ἡμᾶς καταφρύγουσαν ἔχομεν, ἰδεῖν δὲ τὸ ὕδωρ, ὡς Δαβὶδ ὁ αἰοίδιμος, καὶ ἐστιᾶσαι μόνη τῇ θέᾳ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ὄρασιν σαρακηνικῶ κωλύόμεθα δείματι. Σαρακηνῶν γὰρ ἀθέων νῦν τὸ ὑπόστημα, ὡς ἄλλοφύλων τότε, τὴν θεσπεσίαν Βηθλεὲμ παρείληφε καὶ δίοδον ἡμῖν τὴν εἰς αὐτὴν παρασχεῖν οὐκ ἀνέχεται, ἀλλ' ἀπειλεῖ τὴν σφαγὴν καὶ τὸν ὀλεθρον, εἰ τὴν ἁγίαν ταύτην πόλιν ἐξέλθοιμεν καὶ τῇ ποθομένῃ ἡμῖν θειοτάτῃ Βηθλεὲμ προσπελάσαι τολμήσαιμεν.... Εἰ βιώσασαιμεν, ὡς φίλον ἐστὶ Θεῷ καὶ ἐράσμιον, τῶν ἀντιπάλων ἡμῶν Σαρακηνῶν τὴν πτῶσιν γελάσασαιμεν καὶ τὸν ὀλεθρον οὐκ εἰς μακρὰν ἐσαθρήσασαιμεν καὶ τελείαν ἀπώλειαν ἴδοιμεν. Ἡ τε γὰρ ρομφαία αὐτῶν ἡ φιλαίματος εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν εἰσελεύσεται, καὶ τὸ τόξον αὐτῶν συντριβήσεται, καὶ τὰ βέλη αὐτῶν αὐτοῖς ἐμπαγήσεται καὶ καθαρὰν ἡμῖν τὴν ὁδὸν δειμάτων παρῆξουσιν.... καὶ τὸ θεοδόχον ἄντρον φιλήσομεν καὶ φάτινιν ἱερὰν προσκυνήσομεν καὶ τὴν πόλιν ταύτην τὴν θεοποιὸν ἀσπασόμεθα σὺν ποιμέσι χορεύοντες, σὺν μάγοις κραυγάζοντες, σὺν ἀγγέλοις δοξάζοντες". Ταῦτα ἔλεγεν ὁ πολὺς ἐκεῖνος Πατριάρχης μέσσην τεθλιμμένος τὴν καρδίαν.

Ὁ θαυμάσιος οὗτος λόγος ἐδημοσιεύθη ἐν λατινικῇ μεταφράσει ἐν «*Bibliotheca maxima veterum Patrum et antiquorum ecclesiasticorum* κτλ. Lugd. 1), ὡς καὶ ἐν τῇ Πατρολογίᾳ τοῦ Migne 2). Ἐκ τῆς λατινικῆς μεταφράσεως ἐλλείπει ὁ ἐπίλογος, ὃν, ὡς λέγει ὁ δημοσιεύσας αὐτὸν Μαι, δὲν εὔρεν ἐν τῷ ἑλληνικῷ κώδικι, ὃν εἶχεν ὑπ' ὄψει. Ἡ

1) 1677, Τόμ. IB'. σελ. 206.

2) Τόμ. 87, σελ. 3201—3212.

μετάφρασις ἡ λατινικὴ χωρεῖ μέχρι τῶν λέξεων. “Διὸ παρὰ-καλῶ καὶ πρσεβεύω” (Rogoque et obsecro κλπ.). Τοῦ λόγου τούτου τὸ πρωτότυπον ἑλληνικὸν κείμενον, εὗρὼν ὁ Herman Usener, ἐκδότης τοῦ ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ Σκυθοπολίτου συν-τεταγμένου Βίου τοῦ ἄββᾶ Θεοδοσίου τοῦ Κοινοβιάρχου, ἐδημοσίευσε μετὰ σημειώσεων κριτικῶν ἐν τῷ περιοδικῷ *Rheinisches Museum für Philologie*, Frankfurt a. M. 1886 ¹⁾. Ὁ Usener παρέλαβε τὸν λόγον τοῦτον ἐκ τοῦ ὑπ’ ἀρ. 221 χειρογράφου τοῦ ιε’. αἰῶνος τῆς ἐν Μονάχῳ Βιβλιοθήκης, ὃν παραβαλὼν καὶ πρὸς τὸν ἐν τῷ ὑπ’ ἀρ. 1171 κώδικα τῆς ἐν Παρισίοις Βιβλιοθήκης καὶ πρὸς τὴν δεδημοσιευμένην ἤδη λατινικὴν μετάφρασιν, ἐδημοσίευσεν. Ὁ λόγος οὗτος, ἐπιγραφόμενος. “Τοῦ ἁγίου Σωφρονίου Ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων εἰς τὰ θεῖα τοῦ Σωτῆρος γενέθλια, ἐν ἁγία Κυριακῇ καταντήσαντα, καὶ εἰς τὴν τῶν Σαρακηνῶν ἀταξίαν καὶ φθαρτικὴν ἐπανάστασιν”, ἐδημοσιεύθη παρ’ ἡμῶν ἐν τῷ “Ἐκκλησιαστικῷ Φάρῳ” Ἀλεξανδρείας ²⁾.

Ἡ εὐγενὴς αὐτοῦ καρδιά ἦν μεστὴ θλίψεως καὶ πικρίας ἐπὶ τοῖς παθήμασι τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, ἅπερ ὑφίστατο παρὰ τῶν αὐτῶν βαρβαρικῶν ὀρδῶν καὶ ἀπηνῶν, ὥς καὶ νῦν. “Πόθεν, λέγει, ἐν τῷ εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα λόγῳ αὐτοῦ ³⁾, Σαρακηνῶν ἡμῖν ἐπανίστανται φάλαγγες; Πόθεν τοσαύτη φθορὰ καὶ λεηλασίαι πεπλήθυνται; Πόθεν ἀνθρωπίνων αἱμάτων ἐκχύσεις ἄπαιστοι γίνονται; Πόθεν τὰ ἀνθρώπεια σώματα ἐσθίουσι τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ; Πόθεν ἐκκλησίαι καθύρηνται; Πόθεν Χριστὸς αὐτὸς ὁ πάντων τῶν ἀγαθῶν δοτὴρ καὶ ταύτης ἡμῶν χορηγὸς τῆς φαιδρότητος ἐθνικοῖς βλασφη-

¹⁾ Σελ. 501—516.

²⁾ Ὀκτώβρ.—Δεκέμβρ. Τόμ. ΙΖ’. 1918.

³⁾ Ὁ λόγος οὗτος, παραληφθεὶς ἐκ τοῦ 228^{ου} Κ τῆς Μονῆς τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀγίου Ὁρους (ἴδ. Λάμπρου Σ., Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ Ἀγίου Ὁρους ἑλληνικῶν κωδίκων, Τόμ. Α’. σελ. 376), γραφέντος μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1420 καὶ 1421, ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως ἐν τῷ πέμπτῳ τόμῳ τῶν Ἀναλέκτων Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας (σελ. 151—168).

μεῖται τοῖς στόμασι καὶ κράζει πρὸς ἡμᾶς δικαιοτάτα δι' ὑμᾶς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν.... Ἐκ τούτου γὰρ καὶ Σαρακηνοὶ θεομισεῖς καὶ ἀλάστορες καὶ αὐτὸ σαφῶς τὸ τῆς ἐρημώσεως βδέλυγμα, τὸ προφητικῶς ἡμῖν προλεγόμενον, καὶ τόπους, οὓς οὐ δεῖ, διατρέχουσι καὶ πόλεις ληίζονται, ἀγροὺς ἐκθερίζουσι καὶ κώμας πυρὶ κατακαίουσι καὶ ἐκκλησίας ἀγίας φλογίζουσι καὶ ἱερὰ μοναστήρια στρέφουσι καὶ παρατάξεσι ρωμαϊκαῖς ἀντιτάττονται, καὶ πολεμοῦντες ἐγείρουσι τρόπαια καὶ νίκαις νίκας συνάπτουσι καὶ μειζόνως ἡμῖν κατεπαίρονται....καὶ τῶν ὅλων κρατεῖν οἱ θεομάχοι φρουράττονται”.

Οἱ Ἀραβες μετὰ τὰς νίκας, ὥς κατήγαγον, παρεδόθησαν εἰς τὰς συνήθεις αὐτῶν λεηλασίας ἐν Συρίᾳ. Ὁ Ἡράκλειος εὗρίσκετο ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν ἣ συνεκρότησε μέγαν στρατὸν καὶ ἀπέστειλε κατὰ τῶν Ἀράβων ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Θεοδώρου Σακελλαρίου, ἔχοντος τὴν ἀρχιστρατηγίαν, τοῦ Βαχάν, τοῦ Τζερετζᾶ (Γεωργίου), ἀρχηγοῦ τῶν Ἀρμενίων καὶ τοῦ Τζαπάλλα, ἀρχηγοῦ τῶν Γασσανιτῶν. Τῶν Ἀράβων οἱ μὲν ἀναβιβάζουσι τὸν στρατὸν τοῦτον εἰς 200,000 ἀνδρῶν, οἱ δὲ εἰς 100,000, οἱ δ' Ἀραβες ἀνήρχοντο, κατ' αὐτούς, εἰς 24,000 ἀνδρῶν. Ὁ Θεοφάνης ἀναβιβάζει εἰς 40,000 ἄνδρας τὸν ὑπὸ τὸν Σακελλάριον στρατὸν, ὥς καὶ τὸν ὑπὸ τὸν Βαχάν, περὶ δὲ τῶν ἀραβικῶν δυνάμεων λέγει, ὅτι ἦν “πλῆθος ἄπειρον”. Ὁ Χαλὴδ ἔντρομος φεύγει πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ἵνα εὕρεθῇ ἐγγύτερον τῆς ἐρήμου, καταδιωκόμενος ὅμως ἐγγύθεν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀναγκάζεται, ἵνα στῇ καὶ συνάψῃ μάχην πρὸς αὐτοὺς ἐγγὺς τοῦ ποταμοῦ Ἰερόμακος, ἀφ' οὗ ἐγκατέλιπε τὴν Ἑμεσαν, τὴν Ἡλιούπολιν καὶ Δαμασκόν. Ἡ μάχη αὕτη ἐγένετο τὴν 20 Αὐγούστου 636· ἦν δὲ πεισματώδης. “Συμβολῆς γενομένης, λέγει ὁ Θεοφάνης, ἡττῶνται οἱ περὶ τὸν Σακελλάριον. Στασιάσαντες δὲ οἱ τοῦ Βαάνου, Βαάνην προχειρίζονται βασιλέα καὶ Ἡράκλειον ἀπεκήρυξαν. Τότε οἱ περὶ

τὸν Σακελλάριον ὑπεχώρησαν καὶ οἱ Σαρακηνοὶ εὐρόντες ἄδειαν συμβάλλουσι πόλεμον" ¹⁾. Οἱ Ἕλληνες διέβησαν πολλάκις τὴν μεταξὺ τῶν δύο στρατῶν φάραγγα, πολεμήσαντες γενναίως καὶ ἤλθον μέχρι τῶν σκηνῶν τῶν Ἀράβων. Ἄλλ' ἢ προδοσία ἀρχηγῶν τινῶν, αἱ μεταξὺ Θεοδώρου καὶ Βαχὰν διχοστασίαι, ὁ ἐξ ἄμμου κονιορτός, ἐγερθεὶς κατὰ πρόσωπον τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ ἀνέμου νοτίου, παρέσχον τὴν νίκην τοῖς Ἀραβι, ὧν ἡ ὁρμὴ ἦν ἀκατάσχετος ἐκ τῶν λόγων τοῦ Χαλήδ, τοῦ ἐπικαλουμένου **Ρομφαία τοῦ Θεοῦ**, εἰπόντος αὐτοῖς. **Ὁ παράδεισος εἶνε ἐμπρός, ὁ διάβολος δὲ καὶ ἡ κόλασις ὀπισθεν**. Ἐβδομήκοντα χιλιάδες Ἑλλήνων ἀπώλοντο, τὸ δὲ ἱππικὸν ἐτράπη εἰς ἄτακτον φυγὴν. Κατὰ Εὐτύχιον, ὁ Βαχὰν, μὴ τολμῶν, ἵνα ἐπανέλθῃ παρὰ Ἡρακλεῖφ, κατέφυγεν εἰς τὸ Σίναιον ὄρος καὶ ἐγένετο μοναχὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀναστάσιος, συγγράψας ὁμιλίαν, ἐν ᾗ ἡρμήνευε τὸν ἕκτον τοῦ Δαβὶδ ψαλμόν. Μετὰ τὴν πανωλεθρίαν ταύτην ἡ Συρία ἀπώλετο ἐσαεὶ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν χειρῶν. Ὁ Ἀραψ στρατηγὸς Χαλήδ, μεθύων ἐκ χαρᾶς ἐπὶ ταῖς νίκαις, ἀνέκραξεν, ὅτι ἡ **Συρία μετετράπη εἰς σῖτον καὶ μέλι** ὑπὲρ τῶν Ἀράβων. Στρατὸς πλεόν δὲν ὑπῆρχεν. Ὁ Ἡράκλειος, ἀπελπίσας, παραλαμβάνει τὸν Τίμιον Σταυρὸν καὶ ἀπέρχεται ἐκ Συρίας, ἀνακράξας, ὡς λέγει ὁ Εὐτύχιος, **Χαῖρε Συρία, ὡραία χώρα, ἀνήκεις τῷ ἐχθρῷ**.

Ὁ Πατριάρχης Σωφρόνιος δὲν ἔμεινεν ἄπρακτος ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλήμ. Παρασκεύασε τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως, ὡς ὁ Συνέσιος ἐκεῖνος τῆς ἐν Ἀφρικῇ πόλεως Κυρήνης, ὥπλισε τὸν λαόν, τοὺς μοναχοὺς καὶ πάντας τοὺς ἐν τῇ πόλει καὶ πάντας συνήγειρε τοὺς φυγάδας περὶ ἑαυτόν. Μεθ' ὅλην ὁμως τὴν γενναίαν ἄμυναν, ἣν παρεσκεύασεν, ἡ ἀντίστασις ἀδύνατον ἦν, ἵνα παραταθῇ περαι-

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 108, 1, 518.

τέρω. Ὁ Ἀραψ στρατηγὸς Ἀποῦ Ὀπέϊδα προσεκάλεσεν τοὺς κατοίκους, ὅπως ἀσπασθῶσι τὸν μωαμεθανισμόν ἢ ἀναγνωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν τοῦ Χαλίφου Ὀμάρ, υἱοῦ Χαττάπ, ἀποτίνοντες φόρους, ἐν περιπτώσει δ' ἐναντία ἡπείλει, ὅτι θὰ ἀποστείλῃ κατ' αὐτῶν ἀνθρώπους ἀγαπῶντας τὸν θάνατον πλέον ἢ ὅσον οὗτοι τὸν οἶνον καὶ τὸ χοίριον κρέας. Ὁ Σωφρόνιος, βλέπων, ὅτι οὐδεμίαν ἡδύνατο, ἵνα λάβῃ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος βοήθειαν, ἀπεράσισεν, ὅπως παραδῷ τὴν πόλιν τοῖς Ἀραβιν. Ἀπήντησε λοιπὸν τῷ Ἀποῦ Ὀπέϊδᾳ, ὅτι ἡ Ἱερουσαλήμ εἶνε πόλις ἁγία καὶ ὅτι συναινεῖ εἰς τὴν παράδοσιν αὐτῆς ἐπὶ τῷ ὄρῳ, ὅπως προσέλθῃ αὐτοπροσώπως ὁ Χαλίφης Ὀμάρ, εὐρισκόμενος ἐν Συρίᾳ. Ἡ πρότασις τοῦ Πατριάρχου ἐγένετο ἀποδεκτή. Ὁ Ὀμάρ, ἐπιβαίνων καμήλου, εἶχεν ἐπ' αὐτῆς πῆραν, περιέχουσαν φοίνικας, σῖτον, ἄσκον ὕδατος καὶ δοχεῖον ξύλινον. Οἱ συνοδοιπόροι δ' αὐτοῦ συνέτρωγον μετ' αὐτοῦ. Φθὰς εἰς τὸ τέρμα τῆς ὁδοιπορίας συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Σωφρονίου συνθήκην περὶ παραδόσεως τῆς πόλεως. Ἡ συνθηκολογία, γενομένη ἐπὶ τοῦ Ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ἦν ταπεινωτική. Οἱ Χριστιανοὶ ὑπεχρεοῦντο, ἵνα μὴ οἰκοδομῶσι ναοὺς ἐν τοῖς ὑποδεδουλωμένοις μέρεσι, μὴ ὑψῶσι σταυροὺς ἐπὶ τῶν ναῶν καὶ περιφέρωσιν αὐτοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἀποφεύγωσι τὸν προσηλυτισμὸν τῶν Μωαμεθανῶν, μὴ πωλῶσιν οἶνον, μὴ φέρωσιν ὅπλα, μὴ φέρωσι τὸ αὐτὸ κάλυμμα, μὴ φέρωσιν ἐπιβλήματα ἱππεύοντες. Ὁ Ὀμάρ ἔδωκε τῷ Σωφρονίῳ ἔγγραφον ἐπίσημον, τὸν Ἀχτιναμέν, ὅπερ ὁ Θεοφάνης καλεῖ λόγον ἀσφαλέστατον, ὁ δὲ Εὐτύχιος Λίβελλον, δι' οὗ ἐξησφαλίσθησαν τὰ ἐν Παλαιστίνῃ προσκυνηματικὰ δίκαια τοῦ Βασιλικοῦ ἔθνους, ἥτοι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους 1). Ὁ

1) Βενιαμὴν Ἰωαννίδου, Τοῦ προσκυνηταρίου τῆς Ἀγίας Γῆς, Τεῦχος Α'. Ἡ ἁγία πόλις Ἱερουσαλήμ καὶ τὰ περὶχωρα αὐτῆς, ἐν Ἱεροσολύμοις, 1877, σελ. 144, 145.

Ὁμάρ εἰσῆλθεν ἐν τῇ πόλει, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου καὶ φέρων ἐνδύματα ἐφθαρμένα καὶ ρυπαρά. Κατὰ παράδοσιν τινα ἀραβικὴν, παρεκάλεσε τὸν Σωφρόνιον, ὅπως τὸ ἐκ χονδροῦ ὑφάσματος ἐνδυμα, ὅπερ ἔφερε, πλυθῇ καὶ συρραφῇ, διότι ἦν ἐσχισμένον. Ὁ Σωφρόνιος λαβὼν αὐτὸ καὶ καθαρίσας ἐπέστρεψε μετὰ ἑτέρου ἐνδύματος. Ἀλλ' οὗτος, λαβὼν τὸ ἑαυτοῦ, ἐπέστρεψε τὸ ἕτερον, εἰπὼν, ὅτι τὸ παλαιὸν εἶνε προσφορώτερον πρὸς ἀπορρόφησιν τοῦ ἰδρώτος. Ὁ Πατριάρχης συνώδευσεν αὐτὸν ἐν ταῖς ἐν τῇ πόλει ἐπισκέψεσιν αὐτοῦ, ἰδὼν δ' αὐτὸν καθεζόμενον ἐν ἀτημελήτῳ περιβολῇ ἐν μέσῳ τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, ἀνεμνήσθη τῶν λόγων τοῦ προφήτου Δανιὴλ καὶ εἶπεν. “Οὗτος ἐστὶν ἀληθῶς τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ρηθὲν διὰ τοῦ Προφήτου, ἐστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ”.

Οὕτω λοιπὸν ἔσαι ἀπώλετο ἐκ τῶν ἐλληνικῶν χειρῶν ἡ “**Αγία πόλις Θεοῦ**”. Ἐν δὲ ἔτος, μετὰ τὴν ἄλυσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ (639), ἀπέθανεν ὁ κλεινὸς καὶ ἀείμνηστος ἐκεῖνος Πατριάρχης, τὸ σέμνωμα καὶ ἀγλαΐσμα τοῦ θρόνου τοῦ Ἀδελφοθέου, αἱμάσσωσιν τὴν καρδίαν, ἐπὶ τῷ δεινῷ τούτῳ κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ πλήγματι ¹⁾).

Περὶ Σωφρονίου Πατριάρχου ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ Βυζαντινῇ Λογοτεχνίᾳ τοῦ Krumbacher ²⁾ τὰ ἐπόμενα. “Ὡς Λογοτέχνης διεκρίθη ἐν τῇ ποιήσει, ἁγιολογία καὶ ὁμιλητικῇ. Τὸ κύριον βιογραφικὸν αὐτοῦ ἔργον εἶνε διήγησις ἐκτενὴς τοῦ μαρτυρίου καὶ τῶν θαυμάτων τῶν ἐθνικῶν ἁγίων τῆς Αἰγύπτου Κύρου καὶ Ἰωάννου. Ἐν ἑπτὰ δεκάσιν ἀφηγεῖται ὁ Σωφρόνιος κατ' ἐκλογὴν θαύματα, ὅπερ οἱ ἅγιοι οὗτοι ἐνήργησαν εἰς κατοίκους τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης Αἰγύπτου καὶ Λιβύης, ἔτι δὲ εἰς τοὺς ἐκ πάσης γῆς ξένους. Τὸ τέλος τῶν θαυμάτων ἀποτελεῖ ἡ θεραπεία ὀφθαλ-

¹⁾ Ἴδε L. Drapeyron, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 339—349; M. J. De Goeje, Mémoire sur la conquête de la Syrie, Leyde 1900.

²⁾ Τόμ. Α'. Τεῦχος Γ'. σελ. 379, 380.

μίας, ἐξ ἧς αὐτὸς ὁ Σωφρόνιος ἔπαθε, διὰ τῆς χάριτος δὲ τῶν ἁγίων ἰάθη. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο φυλάττει ἀκόμη τὴν ἱστορικὴν καὶ πολιτιστικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, διότι πληροφορεῖ μὲν ἡμᾶς περὶ πολλῶν τόπων τῆς Αἰγύπτου, ἐπακριβῶς δὲ ἐξιστορεῖ περιστατικὰ τοῦ βίου ἀσθενῶν καὶ περιγράφει τὰς ἀσθενείας αὐτῶν. Μόνον οἱ ἐν αὐτῷ συχνάκις μνημονευόμενοι μαθηταὶ τοῦ Ἰπποκράτους καὶ Γαληνοῦ δὲν εὐρίσκουσι παρὰ τῷ Σωφρονίῳ χάριν. Ὁ ἔν τισι σκανδαλώδης Βίος τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, ἣτις ἐπὶ τεσσαράκοντα ὀκτὼ ἔτη αὐστηρότατον ἀσκητικὸν βίον ἔζησεν ἐν Παλαιστίνῃ, ἀποδίδεται εἰς τὸν Σωφρόνιον ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, μαρτυρεῖ δὲ ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς τοπογραφίας τῶν ἁγίων τόπων. Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἀθετηθῇ ὡς νόθος, ἂν καὶ ἐν πολλοῖς χειρογράφοις φέρεται ἄνωνύμως. Ἡ ρητορικὴ δεξιότης τοῦ Σωφρονίου ἐκφαίνεται ἔτι μᾶλλον ἐν ταῖς ὁμιλίαις του, ἐξ ὧν ἐκδεδομέναι εἶνέ τινες εἰς δεσποτικὰς καὶ ἁγίων ἐορτάς. Ἱστορικὴν ἀξίαν ἔχει πρὸ πάντων ὁ εἰς τὴν Χριστοῦ Γέννησιν λόγος τοῦ ἔτους 634. Θεολογικῶς δὲ ὁ σπουδαιότατος εἶνε ὁ εἰς τὴν ἐορτὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ”.

3.

Διήγησις Βαρλαάμ καὶ Ἰωάσαφ

Ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἁγίου Σάβα συνετάχθη, κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖν τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος ἡ περὶ **Βαρλαάμ** καὶ **Ἰωάσαφ** διήγησις, ὑπὸ τινος συντεταγμένη μοναχοῦ, καλουμένου Ἰωάννου, ὅστις κακῶς ἐξελήφθη, ὅτι εἶνε Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἔζησε δὲ ἐν τῇ τοῦ Ἁγίου Σάβα Λαύρᾳ. Τὸ ἔργον τοῦτο μεγάλῃν καταδείκνυσιν ἀξίαν φιλολογικὴν, τοῦ λογίου δὲ ἐπεσπάσατο κόσμου τὴν προσοχὴν. Ἡ ὑπόθεσις αὐτοῦ ἔχει οὕτω.

Εἰδωλολάτρης τῶν Ἰνδιῶν βασιλεὺς, ὀνόματι Ἀβεννήρ, μαθὼν παρὰ τῶν ἀστρολόγων, ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάσαφ,

τὸ κάλλος ἐξέχων καὶ τὸ πνεῦμα, θὰ προσέλθῃ τῷ Χριστιανισμῷ, ἵνα τὴν ἐκπλήρωσιν παρακωλύσῃ τῆς προορρήσεως ταύτης, οἰκοδομεῖ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ ἀνάκτορον μεγαλοπρεπές, ὅπως ἐν αὐτῷ διαπαιδαγωγηθῇ μακρὰν τῶν τοῦ κόσμου κακιῶν. Ἡ θεραπεία αὐτοῦ συνέκειτο ἐκ νέων, ἐπὶ κάλλει καὶ νεαρᾷ ἡλικίᾳ διακρινομένων, οὐδενὶ ξένῳ ἐπιτρεπομένης τῆς εἰσόδου, ὅπως μὴ ὁ Ἰωάσαφ ἀκούσῃ τι, ἀποβλέπον τὴν ματαιότητα τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων. Πλήν, κατὰ τύχην, οὗτος βλέπει ἀσθενῆ καὶ τυφλόν, ἄλλοτε δὲ γέροντα καὶ τέλος νεκρόν. Ἐρωτήσας δὲ τοὺς περὶ αὐτὸν περὶ τῶν αἰτίων τῶν ἀγνώστων αὐτῷ φαινομένων τούτων, ἤρξατο, ἵνα σκέπτηται ἀπαύστως περὶ ὧν εἶδε καὶ ἤκουσεν. Ἀλλά, συναντήσας τῷ αὐστηρῷ τὰ ἦθη Βαβυλῶν, διδάξαντι αὐτὸν τὸν Χριστιανισμόν, πλήρη ἡσθάνθη ἐπελθοῦσαν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ μεταβολήν. Μάτην ἠγωνίσθη ὁ πατήρ, ἵνα ἀποτρέψῃ τὸν υἱὸν ἐκ τῆς νέας διδασκαλίας, τελευτῶν δ' ἀποφασίζει, ὅπως ἐγχειρίσῃ αὐτῷ τὸ ἥμισυ τοῦ κράτους. Ὁ Ἰωάσαφ, ἀναλαβὼν τὴν βασιλείαν, παραιτεῖται αὐτῆς δημοσίᾳ καὶ εἰς τὸν ἀναχωρητικὸν ἀποδύεται βίον, προσηλυτίσας καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς πεμφθέντα ἀγγελιαφόρον, τέλος δὲ καὶ τὸν Ἀβεννήρ καὶ τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ. Ἀποχωρήσας δ' ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀποθνήσκει ὥς εὐσεβὴς ἀναχωρητῆς· τὸ σῶμα δ' αὐτοῦ, ἐν λαμπρᾷ κατατεθὲν Ἐκκλησίᾳ, ἐνεργεῖ θαύματα πολλὰ καὶ ἰάσεις.

Τὸ ἔργον τοῦτο ἐγένετο ἐν Ἰνδίαις καὶ εἶνε διασκευὴ τῆς βιογραφίας τοῦ Βούδδα ὑπὸ πνεῦμα Χριστιανικόν, προσληφθεῖσων καὶ ἄλλων παραδόσεων βουδδικῶν. Ἐπιγράφεται δέ. “Ἱστορία ψυχωφελὴς ἐκ τῆς ἐνδοτέρας τῶν Αἰθιοπικῶν χώρας, τῆς Ἰνδιῶν λεγομένης, πρὸς τὴν ἁγίαν πόλιν μετενεχθεῖσα διὰ Ἰωάννου μοναχοῦ ἀνδρὸς τιμίου καὶ ἐναρέτου μονῆς τοῦ ἁγίου Σάβα”. Ἐν δυσὶ δὲ χειρογράφοις ὑπάρχει ἡ σημείωσις, ὅτι τὸ ἔργον ἡρμηνεύθη ἐν τῇ ἐλληνικῇ ὑπὸ Εὐθυμίου τοῦ Ἰβηρος (+ 1026). Τοῦτο

ὁμως δὲν εἶνε ὁρθόν, ὥς ἀπέδειξεν ὁ Zotenberg. Ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ εἶνε εὐπαίδευτος ἀνὴρ, ὅστις μιμεῖται τὸ ὕφος τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων. Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶνε ῥέον καὶ τὸ ὕφος ζωηρὸν καὶ πληρὲς εἰκόνων. Πάντα δὲ τὰ ἀντίγραφα χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ ια' αἰῶνος. Ἡ αἰσθητικὴ ἀξία τῆς ἐνθουσιώδους ταύτης ἀπολογίας τοῦ Χριστιανικοῦ βίου, ἐν ᾗ περιγράφεται μετὰ πειστικότητος καὶ δυνάμεως ὁ κατὰ τῶν ἡδονῶν τοῦ κόσμου πόλεμος, εἶνε ἀναμφισβητήτως μεγάλη, ἀπέβη δὲ δημοτικωτάτῃ κατὰ τὸν μεσαιῶνα. Τοῦ ἔργου τούτου ἐγένετο δημώδης ἑλληνικὴ μετάφρασις ὑπὸ Π. Κασσιμάτη καὶ ἐν πολλαῖς εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις ¹⁾.

Ὁ Ροβινσὼν ²⁾ ἀνεκάλυψεν, ὅτι ὁ βίος οὗτος Βαρλαάμ καὶ Ἰωάσαφ περιλαμβάνει τὴν ἀπολογίαν τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου Ἀριστείδου, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν δεῦτερον μ. Χ. αἰῶνα, ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ, ἧς οὐδὲν ἐσφύζετο ἔχνος, ὅτε οἱ Μεχιταρισταὶ Ἀρμένιοι Πατέρες τοῦ ἁγίου Λαζάρου ἐν Ἐνετία εὑρον ἐν κώδικι τοῦ δεκάτου αἰῶνος ἐν Ἀρμενικῇ μεταφράσει καὶ ἐδημοσίευσαν τῷ 1878 ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀριστείδου δύο κείμενα ἀρμενικά, ὧν ἐν ἀπόσπασμα ἀπολογίας μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. **Αὐτοκράτορι Καίσαρι Ἀδριανῷ** ³⁾. Ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ὁμιλεῖ περὶ Θεοῦ ὑπάρξεως καὶ φύσεως, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ περὶ διαιρέσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἰς Βαρβάρους, Ἑλλήνας, Ἰουδαίους καὶ Χριστιανούς. Καὶ οἱ μὲν Χριστιανοὶ ἀληθῆ κέκτηνται περὶ Θεοῦ ιδέαν, ἣν οἱ ἄλλοι δὲν διέ-

¹⁾ Krumbacher, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, Τόμ. Γ. Τευχ. Β'. σελ. 201—206.

²⁾ A. Robinson, The apology of Aristides on behalf of the Christians from a assyriac ms preserved on mount Sinai edited with an introduction and translation by I. Rendel Harris etc. With un appendix containing the main portion of the original greek text by I. Armitage Robinson, Κανταβρυγία, 1891, University press κλ.

³⁾ S. Aristidis philosophi Atheniensis sermones duo... Ἐνετία 1878.

σφσαν. Ἐπέρχεται ἀναίρεσις βραχεῖα τῆς τῶν Ἑλλήνων πολυθειᾶς, τῶν Αἰγυπτίων καὶ Χαλδαίων. Οἱ Ἰουδαῖοι, καίπερ εἰς ἓνα καὶ μόνον πιστεύοντες Θεόν, πληθὺν κέκτηνται δεισιδαιμονιῶν· εἶτα δ' ἐπέρχεται λαμπρὰ τοῦ βίου τῶν Χριστιανῶν περιγραφὴ. Τῆς ἀπολογίας ταύτης τοῦ Ἀριστείδου ἀνεκάλυψεν ὁ J. Rendel Harris τῷ 1889, ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Σιναίου ὄρους, ἐν χειρογράφῳ τοῦ 5^{ου} αἰῶνος, ὁλόκληρον τὴν ἀπολογίαν τοῦ Ἀριστείδου ἐν μεταφράσει Συριακῇ, ἣν ἐδημοσίευσεν τῷ 1891 ἐν Συριακῇ καὶ Ἀγγλικῇ γλώσσῃ, ἐκ δὲ τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης ὁ Robinson προέβη εἰς ἑτέραν ἀνακάλυψιν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ βίου Βαβυλῶν καὶ Ἰωάσαφ, παραλαβὼν τὴν ἀπολογίαν τοῦ Ἀριστείδου, ἔθετο αὐτὴν ἐν τῷ στόματι τοῦ Χριστιανοῦ Ναχώρ, ὁμιλοῦντος τῷ βασιλεῖ Ἀβεννήρ 1). Ὁ Edgar Hennecke ἐπειράθη, ὅπως ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀρχικὴν τῆς ἀπολογίας τοῦ Ἀριστείδου μορφήν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Ἀρμενικοῦ ἀποσπάσματος, τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου κειμένου καὶ τῆς Συριακῆς μεταφράσεως ὁλοκλήρου τῆς ἀπολογίας τοῦ Ἀριστείδου (1893)· ἐπ' ἴσης δὲ καὶ ὁ R. Seeberg 2).

4.

Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός

Ὁ ὄγδοος καὶ ἑνατος αἰὼν χρυσῇ τυγχάνει τῆς Λαύρας τοῦ Ἀγίου Σάβα ἐποχὴ ὑπὸ ἔποψιν πνευματικὴν. Πρωτος δὲ τῶν ἐν τῇ Λαύρᾳ διαπρεψάντων εἶνε ὁ Χρυσορρόας Ἰωάννης, ὁ Δαμασκηνός, ὁ Ὁρφεὺς νεαρὸς ἢ Δαμασκόθεν χάρις, τῆς ἀληθείας ὁ διάτορος κηρυξ, ὁ βαθύς φιλόσοφος καὶ καρτερόψυχος ὁμολογητής, ὁ ὑψιπετής

1) Migne, P. G. Τόμ. 96, σελ. 1108—1124. ἰδ. καὶ Biblical fragments from Mount Sinai, London u. Cambridge 1890.

2) Krumbacher, Ἰστ. Βυζ. Λογοτ. ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 209, Seeberg παρὰ Zahn, Forschungen zur Geschichte des neutestamentl. Kanons, v, σελ. 159—414.

ἄσματογράφος, καὶ μελίρρυτος ποιητής, εἰς δὲ τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων καὶ Διδασκάλων. Ὀλίγα γινώσκουμεν περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ. Πάντως ἐγεννήθη τῷ 645, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἐκ γονέων εὐσεβῶν Χριστιανῶν ἐν Δαμασκῷ τῆς Συρίας ἐγκαθεσταμένων, ἐν ᾗ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Σέργιος μεγίστην ἐκέκτητο περιουσίαν καὶ θέσιν κατεῖχε παρὰ τῷ Χαλίφῃ κυβερνητικὴν. Ὑπάρχουσί τινες, λέγοντες, ὅτι ἦν ἐθνικός. Ἄλλ' ἐν τῷ Μηναίῳ ἀναγινώσκουμεν, ὅτι “οὗτος ἦν ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου καὶ Κωνσταντίνου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἐκ Δαμασκοῦ τῆς πόλεως, ἐκ γένους περιφανοῦς καὶ τῇ ὀρθοδόξῳ διαπρέποντος πίστει”. Ἐν δὲ τῷ Μηνολογίῳ Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου ¹⁾ ἀναγινώσκουμεν. “Γένους περιφανοῦς καὶ ἐνδόξου καὶ πιστοῦ”. Ἐν τῇ Πατρολογίᾳ τοῦ Migne ἀπαντᾷ βίος ἀρχαιότατος τοῦ Ἰωάννου, συγγραφεὶς ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Μερκουροπούλου, Πατριάρχου Ἱεροσολύμων ²⁾. Ὁ Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἐδημοσίευσεν “Βίον καὶ πολιτείαν τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν καὶ αὐταδέλφων καὶ μελισσῶν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ Κοσμᾶ, ἐκτεθέντα παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου καὶ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Ἰωάννου τοῦ Μερκουροπούλου” ³⁾, ὅστις συνεγράφη τὸ πρῶτον ἀραβιστί, ἐκ κώδικος ὑπ' ἀριθ. 983 τῆς ἐν Ἀθήναις Βιβλιοθήκης τοῦ ἔτους 1267, διαφέροντά πως τοῦ ἐν τῇ Πατρολογίᾳ τοῦ Migne. Πρὸς τούτοις ἐδημοσίευσεν καὶ ἀλλόκοτον ἀνώνυμον βιογραφίαν Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν. “Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ιε'. Βίος καὶ πολιτεία καὶ μερικὴ θαυμάτων διήγησις τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ τῶν ποιητῶν” ⁴⁾ ἐκ τοῦ 1^{ου} κώδικος τῆς ἐν Χάλκῃ μονῆς τῆς Θεοτόκου τοῦ ιδ'. αἰῶνος.

¹⁾ Migne P. G. Τόμ. 117, σελ. 184.

²⁾ Migne, P. G. Τόμ. 94, σελ. 429—490.

³⁾ Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, Τόμ. Δ'. σελ. 308—350.

⁴⁾ Ἀνάλ. ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 271—302.

Ὁ πατήρ τοῦ Ἰωάννου δὲν ἐξήτει ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ “Χείρωνα ἄλλον τινὰ ὀρεσίτροφον, μυελοῖς ἐλάφων ἐκτρέφειν τὸν διδασκόμενον” ¹⁾. Διδάσκαλον τοῦ υἱοῦ ἐξήτει “ἄνδρα πᾶσαν παιδείαν ἐξησκημένον, ἐν ἐπιστήμῃ τυγχάνοντα λόγου παντοίου καὶ λόγους ἀγαθοὺς τῆς ψυχικῆς καρδίας ἐξερευγόμενον”. Ὁ τῶν ὄλων Πρύτανις ἐπήκουσε τῆς αὐτοῦ ἐπιθυμίας. Ὡς Θεὸς δ’ ἀπὸ μηχανῆς παρέστη ὁ ἐκ Καλαβρίας Κοσμᾶς. Οἱ ἐκ Δαμασκοῦ βάρβαροι, τὴν κατὰ θάλασσαν ποιούμενοι ἔφοδον, κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτοῖς, πολλοὺς τότε τῶν Χριστιανῶν ἐλήστευσαν καὶ καταβάντες εἰς θάλασσαν ἐν πλοίοις, ἡχμαλώτευσαν αἰχμαλώτους πολλούς, οἵτινες ἤχθησαν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως ἐκείνης. Τινὲς μὲν τούτων προωρίσθησαν, ἵνα πωληθῶσι, τινὲς δέ, ἵνα φονευθῶσι. Μετὰ τούτων συναπεκληρώθη ἀνὴρ, μοναχικὸν ἐνδεδυμένος σχῆμα, κόσμιος τὴν ὄψιν, κοσμιώτερος δὲ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν κλῆσιν Κοσμᾶς, οὗ τῷ προσώπῳ σεμνότης ἐπέπρεπε, καταμηνύουσα τὴν ἐντὸς κατάστασιν. Οἱ πρὸς σφαγὴν ἐλκόμενοι, τοῖς ποσὶν αὐτοῦ προσπίπτοντες, ἐξελιπάρουν, ὅπως ἴλεων ἀπεργάσῃται ὑπὲρ αὐτῶν τὸν Θεὸν καὶ οὕτως ἀφέσεως τῶν ἡμαρτημένων τύχωσιν. Οἱ βάρβαροι, τὸν σεβασμὸν βλέποντες πρὸς τὸν σεμνοήθη ἐκεῖνον ἄνδρα τῶν μελλόντων, ἵνα ἀποθάνωσι, προσελθόντες ἡρώτων τίς εἶνε κατὰ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἀξίαν καὶ ποῖος τὴν περιφάνειαν ἐν Χριστιανοῖς. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, ὅτι οὐδὲν κατὰ κόσμον ἀξίαν περιβέβληται, ὅτι εἶνε ἱερεὺς, ἄχρηστος, μονότροπος, περὶ τὴν φιλοσοφίαν ἀσχολούμενος, οὐ μόνον τὴν φιλόθεον, ἀλλὰ καὶ τὴν θύραθεν. Λέγων δὲ ταῦτα ἐδάκρυε. Ὁ δὲ τοῦ Ἰωάννου πατὴρ, οὐ μακρὰν ἰστάμενος καὶ οὕτως ἔνδακρυν ἰδὼν τὸν ἄνδρα, προσῆλθεν, ἵνα παρηγορήσῃ καὶ ἡρώτησεν. “Ἰνα τί, ὦ ἀνθρώπε τοῦ Θεοῦ τὴν τοῦ κόσμου στέρησιν προσκλαί-

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 94, σελ. 440.

εις, ὁ πάλαι τούτῳ ἀποταξάμενος καὶ νεκρωθεὶς, ὡς ὁρῶ ἐκ τοῦ σχήματος;” οὗτος δὲ ἀπεκρίνατο. “Οὐ ταύτης τῆς ζωῆς τὴν στέρησιν ἀποδύρομαι· ἐγὼ γάρ, ὡς εἴρηκας, τῷ κόσμῳ νενέκρωμαι. Τοῦτό δέ με ἀνιᾷ, ὅτι πᾶσαν μετῆειν ἀνθρωπίνην σοφίαν καὶ τὴν ἐγκύκλιον προϋπεθέμην ὥσπερ θεμέλιον· Τῇ ρητορικῇ τὴν γλῶσσαν ἐξήσκημαι· ταῖς διαλεκτικαῖς μεθόδοις καὶ ἀποδείξεσι τὸν λόγον πεπαίδευμαι· τὴν ἠθικὴν μετῆειν, ὅσῃν ὁ Σταγειρίτης καὶ ὅσῃν ὁ τοῦ Ἀρίστωνος παραδέδωκε· τὰ περὶ τὴν φυσικὴν θεωρίαν ἅπασαν, ὡς ἱκανὸν ἀνθρώπῳ ἐντεθεώρηκα· ἀριθμητικῆς δὲ τοὺς λόγους μεμάθηκα· γεωμετρίαν εἰς ἄκρον ἐξήσκημαι· ἀρμολογίας δὲ μουσικῆς καὶ ἀναλογίας εὐτάκτους σεμνοπρεπῶς κατώρθωκα· ὅσα τε περὶ τὴν οὐράνιον κίνησιν, τὴν τῶν ἀστέρων περιφορὰν οὐ παρέλιπον, ἔν’ ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς τῶν κτισμάτων ἀναλόγως τῇ περὶ τούτων μου γνώσει καὶ τὴν περὶ τοῦ κτίστου θεωρίαν ἀνάλογον ἔξοιμι....” Ἐντεῦθεν εἰς τὰ τῆς θεολογίας μετέβην μυστήρια, ἦντε παῖδες Ἑλλήνων παρέδωκαν, καὶ ἦν οἱ καθ’ ἡμᾶς θεολόγοι διεσάφησαν ἀπλανέστατα.

“Τούτων οὖν μεστὸς γεγονώς, οὕτω καὶ ἄλλῳ μεταδοῦναι τῆς ἐξ αὐτῶν ὠφελείας πέφθκα, οὐδὲ παῖδας τεκεῖν διὰ φιλοσοφίας πατρόμοιον. Φιλοῦσι γάρ, ὥσπερ οἱ πολλοί, φυσικοὺς παῖδες τεκεῖν, ἐντεῦθεν τὴν τοῦ γένους διαδοχὴν διαμένειν οἰόμενοι· οὕτω καὶ οἱ φιλοσοφίαν ἐκμελετήσαντες, τέκνα διατεκεῖν διὰ διδασκαλίας καὶ μνήσεως ποθοῦσιν, ἵνα τὸ κατὰ φιλοσοφίαν γένος χρυσοῦν ἐν βίῳ μέχρι παντὸς διασῶξῃται· οἱ δὲ τοῦ τόκου τούτου θαυμασίου παραίτιοι, ἀθάνατον κληροῦνται τὴν εὐκλειαν. Ἄλλως τε τοῦτο τῆς ἀγαθότητος ἴδιον, τὸ μεταδιδόναι καὶ ἄλλοις, ὧν πεπλούτηκέ τις χρηστῶν. Ὁ γοῦν μὴ οὕτως ἔχων, μὴδ’ οὕτως ἐθέλων, οὐκ ἐν τῷ ἀγαθῷ κεῖται, ἀλλ’ ἐν τῷ πονηρῷ, ὡς ὑπερηφανίας καὶ φθόνου μεστός, ἐφ’ οἷς ἂν ἄλλοις μεταδοῦναι μὴ βούλεται, εἴ τινας εὐμοίρῃσεν ἀγαθοῦ. Διὸ καὶ ὁ

δοκεῖ ἔχειν, αἵρεται ἀπ' αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ τοῦ δούλου ἐκείνου, τοῦ μὴ καταβαλόντος τοῖς τραπεζίταις τὸ τάλαντον. Ἐγὼ δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐκλέλεγμαι καὶ σφόδρα ἡροῦμην τῆς προσοῦσης μοι σοφίας ἄλλοις γενέσθαι μεταδοτικός. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔτυχον τοῦ ποθουμένου, ἵνα τοῖς πιστοῖς ἐκείνοις δούλοις συνταχθῶ, τοῖς τάλαντα ποιησαμένοις ἐν διπλῶ δια τῆς πρὸς ἐτέρους χρήσεως, οὔτε μὴν τέκνον διὰ φιλοσοφίας ἀπέτεκον, καὶ ἄπειμι, ὡς ἂν τις εἴποι, ἅπαις καὶ ἄθλιος ὡς ὁράς, κατονοῦμαι τὸ πρόσωπον καὶ σκυθρωπάζω δεινῶς”.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ Σέργιος, ὁ θησαυροῦ τοιοῦτου ἐφιέμενος, ἐχάρη σφόδρα καὶ ἀπεκρίνατο. ”Ἐα, ὦ μακάριε ἄνθρωπε, καὶ τὴν ψυχὴν παρηγόρησον· ἴσως γὰρ δόξη σοι Κύριος τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου”. Ταῦτα δ' εἰπὼν ὁ τοῦ Ἰωάννου πατὴρ ἔδραμε τάχιστα παρὰ τῷ ἄρχοντι τῶν Σαρακηνῶν καὶ ποσὶν αὐτοῦ προσπεσὼν ἐξελιπάρει, ὅπως ἐπιτρέψῃ, ἵνα παραλάβῃ αὐτόν. Ἀπαγαγὼν δ' αὐτὸν οἴκαδε παρηγόρει καὶ ἀνέψυχεν ἐκ τῆς μακρᾶς κακοπαθείας, προσέθετο δέ. “Οὐκ εἴ μόνον ἐλεύθερος τοῦ λοιποῦ, ἀλλὰ καὶ κοινωνὸν σε τοῦ οἴκου μου τίθημι καὶ συνδέσποτον, κατ' ἐμέ, συμμέτοχόν μοι πάσης χαρᾶς τε καὶ θλίψεως. Τοῦτο δὲ μόνον πρὸς τῆς σῆς αἰτῶ τιμιότητος, ἵνα τοῦτον δὴ μοι τὸν ἐκ φύσεως υἱὸν Ἰωάννην, καὶ τοῦτον δῆτα τὸν ἕτερον τὸν ὁμωνυμοῦντά σοι, ὃν καὶ εἰς υἱὸν ἐποίησάμην πνευματικόν, ἐξ Ἱεροσολύμων ὁρμώμενον, καὶ ἀφ' ἀπαλῶν ἀπορφανισθέντα τῷ σώματι, πᾶσαν, ἣν οἶδας, παιδείαν καὶ φιλοσοφίαν, τὴν θύραθεν, καὶ ἡ τοῦ πνεύματος χάρις τοὺς ἀξιίους ἐμυσταγώγησεν, ἐκπαιδεύσης καὶ διδάξης ἐπιμελέστατα”.

Ὁ δὲ φιλόσοφος, πρὸς ὅσα ἤκουσεν “ἵππος ἦν εὐθύς δεσμὸν ἀπορρήξας καὶ κροαίνων κατὰ πεδίου· ἡ ἑλαφὸς τις διψῶσα καὶ πρὸς πηγὰς ὑδάτων ἐκπεμπομένη. Εἶπες ἂν αὐτόν, οἶόν τινα Μίδαν μεγάλους ἐντετυχέναι θησαυροῖς τοῦ χρυσοῦ”. Ὁ εὐλαβὴς λοιπὸν τοῦ Κοσμᾶ πόθος ἐπληρώθη, ἔμελλε δέ, ἵνα ἔχῃ διὰ φιλοσοφίας, διδασκαλίας καὶ μνήσεως παῖ-

δας δύο, οἵτινες διαπρεπεῖς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνεδείχθησαν ἄνδρες, τιμήσαντες αὐτὴν τε καὶ τὸν καταρτίσαντα αὐτούς.

Ὁ Ἰωάννης θαυμασίως προύκοπτεν ἐν ταῖς ἐπιστήμας, “ἀετὸς ἦν ἀέρα διαπετώμενος, ὡς πτέρυξι χρώμενος εὐφυῖα φύσεως καὶ σπουδῇ προαιρέσεως”. Ὁ δὲ κατὰ πνεῦμα αὐτοῦ ἀδελφὸς καὶ συμμύστης Κοσμᾶς “ναῦς ἦν ἰστίοις πτερουσσομένη καὶ φορτὶς, φερομένη καθ’ ὑδάτων, τῷ πνεύματι ἐξουρίας αὐτῷ τε πνέοντι καὶ ξεφυρῶδες ἀπὸ πρύμνης φουσῶντι”. Οὕτω δὲ διὰ ταχύτητος πνεύματος καὶ συντονίας σπουδῆς συνελέγη ὑπ’ αὐτῶν ἐν βραχεὶ χρόνῳ ὅτι ἐν τῇ γραμματικῇ, διαλεκτικῇ καὶ ἀποδεικτικῇ περιλαμβάνεται. Διὰ δὲ τῆς ἡθικῆς φιλοσοφίας οὕτω τὸν νοῦν ἐθεράπευον, ὥστε κατέστελλον τὸ τῆς ψυχῆς ταραχῶδες. Καὶ ὡς ἀετὸς βλέπων ὀξύ, οὕτως ἠτένιζον ἀσκαρδαμυκτὶ πρὸς τοὺς τῶν φύσεων λόγους, ὡς ἕτεροι δὲ Πυθαγόραι ἢ Διόφαντοι ἥσκησαν τὰς ἀριθμητικὰς ἀναλογίας. Τὴν γεωμετρίαν τοσοῦτον καλῶς ἐξεπαιδεύθησαν, ὥστε Εὐκλεῖδαι ἐφαίνοντο ἢ ἄλλοι παρόμοιοι. Ἐκ τῶν ἔργων δ’ αὐτῶν καταφαίνονται πόσον ἐκαλλιέργησαν τὴν μουσικὴν. Τῆς προσηκούσης δ’ ἔτυχε καλλιεργίας καὶ ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη. Ἄλλ’ ὁ Ἰωάννης δὲν ἐφυσιώθη ἐκ τῶν γνώσεων, ἀς ἐκτᾶτο· ἀλλ’ ὡς τὰ τῶν φυτῶν βλαστήματα, ὑπὸ τῆς πληθύος βαρυνόμενα τῶν καρπῶν, κάτω νεύουσι πρὸς τὴν γῆν, οὕτω καὶ οὗτος, πληθυνομένων τῶν γνώσεων αὐτοῦ, κάτω διετέλει νεύων. Ὁ τούτου διδάσκαλος, προσελθὼν τῷ πατρὶ αὐτοῦ, εἶπε. “Ἰδού σοι τὰ τῆς ἐπιθυμίας τετέλεσται καὶ οἱ παῖδες ἐμοῦ κατὰ σοφίαν ὑπέρκεινται. Οὐ γὰρ ἤρκεσαν αὐτοῖς γενέσθαι, ὡς ὁ διδάσκαλος, ἀλλὰ μεγέθει φύσεως καὶ ἀνενδότοις πόνοις, ἴσως καὶ τοῦ Θεοῦ ἐπαυξήσαντος τούτοις τὸ τῆς σοφίας χάρισμα, ὑψιπετέστεροί μου πρὸς ὕψος φιλοσοφίας γεγόνασιν. Οὐ χρειώδης τοίνυν αὐτοῖς εἼμι τοῦ λοιποῦ.” Ἦτω δὲ τοῦ πόνου μισθός, τὸ παρὰ σοῦ ἐαθῆναί με εἰς μοναχῶν ἀσκητήριον ἀπελθεῖν, κακεῖ ἐπιστημόνως ζητῆσαι τὴν ἀνωτάτω σοφίαν.

Ἡ γὰρ φιλοσοφία, ἣνπερ προπεπαιδευμαι, πρὸς ἐκείνην μὲ παραπέμπεται, καὶ δυοῖν κάλλιον καταπλουτισθῆναι με τοῖν καλοῖν καὶ προσεπικτήσασθαι τῇ πρότερον σοφίᾳ, καὶ τὴν ἀνλοτάτην καὶ ὑπὲρ ἔννοιαν, καὶ ἣν ὁ γυμνὸς νοῦς ὁ πάντη ἀπηλλαγμένος τοῦ σώματος, μυεῖσθαι δεδύνηται”.

Ὁ πατὴρ τοῦ Ἰωάννου ἠλγῆσε τὴν καρδίαν, ἀκούσας τοὺς λόγους τούτους· πλὴν δὲν ἠδύνατο, ἵνα κατάσχη αὐτόν, ὅπως μὴ φανῇ κακῶς ἀποδιδούς τὰ μισθώματα τῆς τῶν λόγων διδασκαλίας αὐτῷ. Ἐφοδιασάμενος δ’ αὐτὸν διὰ δαφιλεστάτων ἐφοδίων ἀπέλυσεν ἐν εἰρήνῃ. Ὁ Κοσμάς ἀπελθὼν μετέβη εἰς τὴν Λαύραν τοῦ Ἀγίου Σάβα καὶ παρέμεινεν ἐν αὐτῇ μέχρι τελευτῆς.

Ἀποθανόντος τοῦ πατρός, ὁ Ἰωάννης, ἅτε δὴ υἱὸς μονογενῆς, ἐγένετο κληρονόμος τῆς περιουσίας τῆς πατρικῆς καὶ διὰ τῶν ὑπερόχων αὐτοῦ πνευματικῶν προσόντων καὶ τῆς εὐρείας παιδείας τὴν προσοχὴν ἐπεσπάσατο τοῦ τότε Χαλίφου, ὅστις κατέστησεν αὐτὸν ἄκοντα **πρωτοσύμβουλον**, καὶ οὕτως ἔτυχεν ἀρχῆς, μείζονος τῆς τοῦ γεννήσαντος. Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἦν τότε Λέων ὁ Ἰσαυρος, ὅστις κατὰ τῶν εἰκόνων καὶ τοῦ ὀρθοδόξου τῆς Ἐκκλησίας πληρώματος ἦν “ὡς λέων ἀρπάζων καὶ ὠρυόμενος, ἐκείνας μὲν κατακαίων τῷ πυρὶ τῆς θηριώδους μανίας, τοὺς δ’ αὐτῶν προσκυνητὰς ἀρπάζων καὶ ἀπολλύων καὶ ὁδοῦσι τυραννικῆς δυσσεβείας διασπαράσσων ἐλεεινῶς”. Ὁ Ἰωάννης, ἀκούσας ταῦτα, μιμεῖται τὸν ζῆλον τοῦ Ἥλιου καὶ τοῦ ὁμωνυμοῦντος τὸν ἔλεγχον καὶ προβάλλεται τὸν λόγον, ὡς τοῦ πνεύματος μάχαιραν. Γράψας λοιπὸν λόγους ἐπιστολιμαίους ὑπὲρ τῆς τῶν εἰκόνων τιμῆς ἀπέστειλε τοῖς γινώσκουσιν αὐτὸν ὀρθοδόξοις, καταδεικνὺς ἀναγκαίαν τὴν προσκύνησιν αὐτῶν, καὶ προτρέπων, ὅπως πρὸς ἄλλους λέγωσι τὰ ὅμοια καὶ δεικνύωσι τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ. Τὸν πρῶτον ἀπολογητικὸν τοῦτον ὑπὲρ τῶν εἰκόνων λόγον ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Κατὰ παράκλησιν τῶν φίλων ἔγραψε

δύο ἔτι ὑπὲρ αὐτῶν λόγους, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ποιεῖται μετὰ θλίψεως μνειάν τῆς ἐκ τοῦ θρόνου ἐξώσεως τοῦ ὁμολογητοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ, ὅστις “βίῳ καὶ λόγῳ ἑξαστραπτῶν, ἔρραπίσθη καὶ ἐξόριστος γέγονε” ¹⁾. Οἱ λόγοι οὗτοι μετὰ μεγάλου καὶ θερμοῦ ἀνεγινώσκοντο ἐνδιαφέροντος ὑπὸ πάντων.

Ὁ Λέων, μαθὼν τὸν συγγραφέα τῶν λόγων τούτων, ὠργίσθη σφόδρα, ἠθέλησε δέ, ἵνα διὰ δόλου ἐκδικηθῇ. “Ἐπεὶ, λέγει ὁ βιογράφος αὐτοῦ, μὴ ἔφερε τὴν τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ στηλίτευσιν, ἣν τρανῶς διεκήρυττον τὰ τοῦ Ἰωάννου γράμματα, παρήγγειλεν αὐτοῖς (τοῖς ὁμογνώμοσιν αὐτῷ), τὸ τῆς εὐσεβείας προσωπεῖον περιθεμένοις, διὰ σπουδῆς ποιήσασθαι καὶ διαλαλιὰν θέσθαι, οἰκειόγραφον εὐρέσθαι τοῦ Ἰωάννου ἐπιστολήν. Οἱ δὲ τῆς κακίας ὑπαπισταί, οὐκ ἀνῆκαν πάντα κάλων κινουντες, τὸν δόλον ὑποκρυψάμενοι, καὶ ἀναζητοῦντες ὃ προσετάγησαν, ἕως εὐρόντες, τῷ βασιλεῖ ἐνεχείρισαν. Καὶ αὗτος δέ, προσκεκληκῶς τινὰς τῶν ὑπογραφέων αὐτοῦ, τῶν τοῦ Ἰωάννου γραμμάτων προετίθει τοὺς τύπους εἰς μίμησιν, τὸν τε τῆς γραφῆς χαρακτῆρα, ὅσον ἐν διανοίᾳ καὶ ὅσον ἐν λέξεσιν. Εὗρεν οὖν ἐν τούτῳ ὑπηρετήσοντας ἱκανούς· καὶ δὴ κελεύει ὥς ἐκ τοῦ Ἰωάννου πρὸς αὐτὸν δὴ τὸν δυσώνυμον βασιλέα, ἐγχαράξαι γραμμάτιον τοιοῦδε τοῦ σκοποῦ ἐχόμενον. “Χαῖρε, ὦ βασιλεῦ· ἀγὼν συγχαίρω τῷ κράτει σου διὰ τὴν ταυτότητα τῆς ἡμῶν πίστεως. Εὐγνωμοσύνην τε καὶ σέβας τὸ προσῆκον ἀπονέμω τῇ βασιλικῇ σου ὑπεροχῇ, δι’ ἣν καὶ ταῦτα ποιῶ πρὸς γνῶσίν σου. Ὡς ἡ καθ’ ἡμᾶς πόλις αὕτη περὶ τὴν φυλακὴν ἡμελημένη πάντῃ τυγχάνει, τὸ ἐνταῦθά τε στρατιωτικὸν τῶν Ἀγαρηνῶν ἀσθενὲς καὶ εὐαρίθμητον. Φεῖσαι οὖν, πρὸς Θεοῦ, καὶ τῆς πόλεως ταύτης, καὶ παρ’ ἐλπίδα πᾶσαν χεῖρα γενναίαν καὶ πολυπληθῇ πεπομφώς, ἀλλαχοῦ προσποιουμένην πορεύεσθαι, ἕξεις τὴν πόλιν ἀκο-

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 94, σελ. 1297.

νιτί· οὐ μετρίως γὰρ ἀγὼν πρὸς τοῦτον συναροῦμαι σοι τὸν σκοπόν, ὅτι καὶ ὑπὸ χεῖρα ἐμὴν πᾶσα ἡ χώρα καὶ ἡ πόλις ἐπιτελεῖ” 1).

Μὴ περιορισθεῖς δὲ εἰς τὴν πρώτην ταύτην ἐπιστολήν, ἐπέστειλε καὶ δευτέραν, ἔχουσιν οὕτω. “Ὡς οὐδὲν οἶδα τῆς εἰρήνης μακαριώτερον, οὐδὲ τῆς φιλίας εὐδαιμονέστερον, καὶ τὸ τηρεῖν τὰς εἰρηνικὰς συνθήκας ἐπαινετὸν καὶ φιλόθεον, διὰ ταῦτα παντὸς ἄλλου προτίθεμαι, ἀδιαλύτους φυλάττειν, ἃς διεθέμην εἰρηνικὰς φιλίας πρὸς τὴν σὴν εὐγένειαν· καίτοι πρὸς τὸ ταύτας διαλῦσαι κρυφίως καὶ παρασπονδῆσαι δολερῶς ὑπὸ τινος τῶν ὑπὸ σὲ τελούντων Χριστιανῶν πολλάκις ἐκκαλούμενος διὰ γραμμάτων αὐτοῦ πολλῶν, διαβεβαιουμένων ἀσφαλῶς καὶ πλεῖστά μοι συμβαλέσθαι πρὸς τὸ τὴν ὑπὸ σὲ χειρώσασθαι πόλιν, ἂν πολυπληθὲς ἀφήσω κατ’ αὐτῆς στρατεύμα. Ἐνθεν τοι καὶ μίαν τῶν ὑπ’ ἐκείνου μοι πεμπομένων ἐπιστολῶν ἀντεξαπέστείλά σοι, βέβαια παριστῶν, ὅπερ σοι ἔγραψα, ἵνα γνῶς οἷος ἐγὼ περὶ τὰς φιλίας ἀληθῆς τε καὶ ἀπαράσπονδος, ἐπιγνοίης δὲ καὶ τὸ δύσνον καὶ δολερὸν τοῦ ταῦτα γράψαι πρὸς με τολμήσαντος” 2).

Ὁ Χαλίφης, λαβὼν αὐτάς, μεταπέμπεται τὸν Ἰωάννην καὶ δείκνυσιν αὐτῷ τὰς ἐπιστολάς. Οὗτος, ἀναγνούς αὐτάς, ὡμολόγησεν, ὅτι ὁ χαρακτὴρ αὐτῶν εἶνε παρεμφερὲς πρὸς τὸν γραφικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, ἀλλ’ ὅτι ἄγνοεῖ ὅπως τὸ περιεχόμενον αὐτῶν καὶ ὅτι οὐδέποτε ἐπῆλθον αὐτῷ ιδέαι τοιαῦται. Ἄλλ’ ὁ Χαλίφης, μὴ πεισθεὶς εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ μὴ ἐπιτρέψας, ἵνα ἀπολογηθῇ καὶ τὴν κατ’ αὐτοῦ ἱστορήσῃ τοῦ Λέοντος μανίαν, ἐνετείλατο, ὅπως κοπῇ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, ἐκλαβὼν αὐτὸν προδότην καὶ ἀγνώμονα. Ἀπεκόπη λοιπὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, “ἡ ποιήσασα δύναμιν τοῖς ὀρθοδόξοις ἐν Θεῷ, ἡ ἐλέγχουσα τοὺς μισοῦντας τὸν Κύριον καὶ

1) Αὐτ. σελ. 453—456.

2) Αὐτ. σελ. 456.

ἀντὶ μέλανος, ᾧ ἐβάπτετο πρότερον λογογραφοῦσα τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν, οἰκείῳ αἵματι βάπτεται". Ἡ ἐκκοπεῖσα χεὶρ ἀνηρτήθη ἐν τῇ ἀγορᾷ. Ἐπελθούσης τῆς νυκτός, ὁ Ἰωάννης, ὑποτοπάσας λήξασαν τὴν ὀργὴν τοῦ τυράννου, ἀπέστειλεν αὐτῷ πρεσβείαν, ἵνα εἴπῃ ταῦτα. "Τὰ τῆς ὁδύνης μοι ἐπιτείνεται καὶ οὐ φορητὰ μοι καθέστηκε καὶ οὐκ ἂν ἀνεθῇ μοι ἢ τῆς ἀλγηδόνης ἀκίς, ἕως ἐπ' ἀέρος ἡ χεὶρ μου ἐκκοπεῖσα ἐκκρέμαται· κέλευσον οὖν αὐτὴν χαρισθῆναί μοι, ὥς ἂν ὑπὸ γῆν κατακρύψω καὶ παρακμάσῃ τὸ πολυώδυνον". Ὁ Χαλῖφης ἐνέδωκε καὶ οὕτως ἀπεδόθη ἡ χεὶρ, ἣν οὗτος λαβὼν εἰσέρχεται ἐν τῷ κατ' οἶκον αὐτοῦ εὐκτηρίῳ καὶ ὅλος πρηνῆς πεσὼν πρὸ τῆς εἰκόνης τῆς Θεομήτορος καὶ θεὶς τὴν χεῖρα ἐν τῇ προτέρᾳ θέσει ἐδέετο μετὰ στεναγμῶν καὶ δακρύων, λέγων. "Δέσποινα, πάναγνε μήτερ, ἡ τὸν Θεόν μου τεκοῦσα, διὰ τὰς θείας εἰκόνας ἡ δεξιὰ μου ἐκόπη· οὐκ ἄγνοεῖς τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐμάνῃ ὁ Λέων. Πρόφθασον τοίνυν ὡς τάχος καὶ ἴασαί μου τὴν χεῖρα. Ἡ δεξιὰ τοῦ Ὑψίστου, ἡ ἀπὸ σοῦ σαρκωθεῖσα, πολλὰς ποιεῖ τὰς δυνάμεις διὰ τῆς σῆς μεσιτείας. Τὴν δεξιάν μου καὶ ταύτην νῦν ἰασάσθω λιταῖς σου, ὥς ἂν σοὺς ὕμνους, οὓς δοίης, καὶ τοῦ ἐκ σοῦ σαρκωθέντος εὐρυθμικαῖς ἀρμονίαις συγγράψῃται, Θεοτόκε, καὶ συνεργὸς χρηματίσῃ τῆς ὀρθοδόξου λατρείας. Δύνασαι γὰρ ὅσα θέλεις, ὡς τοῦ Θεοῦ μήτηρ οὖσα" ¹⁾). Κατενεχθεὶς δ' εἰς ὕπνον, βλέπει τὴν ἁγίαν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος, "ὄμμασιν εὐσπλάγχνοις καὶ ἰλαροῖς" πρὸς αὐτὸν ἀτενίζουσιν καὶ λέγουσαν. "Ἴδε ὑγιῆς γέγονέ σου ἡ χεὶρ· μὴ μέλλε λοιπόν, ἀλλὰ κάλαμον ταύτην γραμματέως ποίησον ὀξυγράφου, ὥς ἐπηγγείλω μοι νῦν".

Ἀφυπνισθεὶς λοιπὸν καὶ πλήρους τυχὼν ἰάσεως, "ἡγαλλιάσατο τῷ πνεύματι ἐπὶ Θεῷ τῷ Σωτῆρι αὐτοῦ καὶ τῇ τούτου μητρὶ, ὅτι ἐποίησεν αὐτῷ μεγαλεῖα ὁ δυνατός".

¹⁾ Ἀπ. σελ. 457.

Ἀνατείνας δὲ τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἤσεν ᾄσμα θεϊκὸν καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἦν πανοικί εὐφραινόμενος καὶ ᾄδων ᾄσμα καινὸν Θεῷ εὐχαριστήριον, λέγων. “Ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχύϊ, ἡ δεξιὰ σου χεῖρ τὴν θραυσθεῖσάν μου δεξιὰν ἰάσατο, καὶ διὰ ταύτης θραύσῃ ἐχθρούς, τοὺς μὴ τιμῶντας τὴν σεβασμίαν εἰκόνα σου καὶ τὴν τῆς τεκούσης σε. Καὶ τῷ πλήθει τῆς δόξης σου τοὺς ὑπεναντίους εἰκονοθραύστας συντρίψεις διὰ τῆς χειρός μου”. Ἡ νύξ ἐκεῖνη ἦν αὐτῷ ἡμέρα καὶ φῶς οὐχὶ σκότος καὶ κατὰ τὸ προφητικὸν “ἦχος ἦν ἐκεῖ καθαρὸς ἑορταζόντων καὶ φωνὴ ἀγαλλιάσεως ἐν σκηνῇ δικαίου ἀνδρός”.

Γνωσθέντος τοῦ θαύματος τούτου, τῶν μισοχρίστων τινὲς Σαρακηνῶν ἐδήλωσαν τῷ Χαλίφῃ, ὅτι δὲν ἐκόπη ἡ τοῦ Ἰωάννου δεξιὰ, ἀλλὰ ἄλλου τινὸς δούλου, δωροδοκηθέντος καὶ ὅτι οὗτος οἴκοι καθήμενος, ᾄδει καὶ τέρεται ὥσεί γαμήλια πανηγυρίζει. Ὁ Χαλίφης, προσκαλέσας αὐτόν, ἐκέλευσεν, ἵνα δεῖξῃ τὴν ἐκκοπεῖσαν δεξιάν, ἧς ἐμφανισθείσης, ὥφθῃ γραμμὴ διακοπῆς, τὴν ἐκκοπὴν ἀψευδεστάτην καταμηνύουσα. Οὗτος ἠρώτησεν αὐτόν. “Τίς ὁ ἐξιασάμενός σε ἱατρός, Ἰωάννη, καὶ τίνα τὰ ἐπιτεθέντα σοι φάρμακα;” Οὗτος δέ, “λαμπρᾷ τῇ φωνῇ καὶ μεγάλῃ κήρυξ τοῦ θαύματος γίνεται” καὶ λέγει. “Καὶ ὁ Κύριός μου, ὁ παντοδυνατώτατος ἱατρός, ὃς καὶ οὐχ ὑστερίζουσιν ἔχει τὴν δύναμιν πρὸς τὴν θέλησιν” ¹⁾. Τότε ὁ Χαλίφης εἶπεν. “Ὡς εἴκασμαι, ἄνθρωπε, ἐπ’ ἀνευθύνοις ὃ πέπονθας πέπονθας. Καὶ λοιπὸν ἡμῖν σύγγνωθι, ἐφ’ οἷς ἀπερισκέπτοις καὶ ἀλογίστοις ταῖς ἀποφάσεσιν ἐπηνέγκαμέν σοι τὴν τιμωρίαν. Ἰθι τοίνυν τὴν προτέραν ἐφέπων ἀρχὴν καὶ πρῶτος ἔσῃ ἐν τοῖς ἡμετέροις συμβούλοις. Οὐ γὰρ πράξαιμέν τι πώποτε τοῦ λοιποῦ ἄνευ σῆς παραινέσεώς τε καὶ συμβουλῆς”. Ὁ Ἰωάννης, προσκυνήσας καὶ προηγὴς κείμενος, ἐδέετο ἐφ’

¹⁾ Αὐτ. σελ. 460.

ὥραν ἱκανήν, ὅπως ἐπιτρέψῃ αὐτῷ, ἵνα ἀκολουθήσῃ ὁδόν, “τὴν ἐρασμιωτέραν”, τοῦ λέγοντος. “Ἐγὼ εἰμὶ ἡ ὁδός”. Ὁ Χαλίφης ἐπειρᾶτο, ἵνα ἐπέχῃ τὸν Ἰωάννην τοῖς τοῦ κόσμου δεσμοῖς, ὁ δὲ Ἰωάννης, τὸυναντίον, ἀπορρήξῃ αὐτοὺς μετὰ σπουδῆς “καὶ ἀγγελικαῖς πετάσαι ταῖς πτέρυξι”, μὴ θέλων πλεόν, ὅπως βασιλεῖ ὑπηρετῇ ἐπιγεῖω· “Χριστῷ δὲ ἠκολούθησε, μερίζονα πλοῦτον ἠγησάμενος τῶν ἐν Ἀραβίᾳ θησαυρῶν τὸν ὀνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἴλετο μάλλον συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν”, ὡς ἀπεφάνθη ἡ ἐβδόμη Οἰκουμένη Σύνδοδος ἐν τῇ ἑκτῇ αὐτῆς Πράξει.

Ὁ Ἰωάννης, πάνθ’ ὅσα ἐκέκτητο τοῖς πτωχοῖς διανείμας καὶ τοὺς δούλους ἐλευθερώσας αὐτοῦ, ἀπέρχεται ὡς ἐξηλθε γυμνὸς ἐκ κοιλίας μητρός, εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τὴν προσήκουσαν προσκύνῃσιν ποιησάμενος τῶν ἱερῶν σεβασμάτων, μεταβαίνει, “ὡς ἔλαφος διψῶσα τὸν Θεόν”, εἰς τὴν ἔρημον, εἰς τὴν Λάυραν τοῦ θεοφόρου Σάβα, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀδελφοῦ Κοσμᾶ, κοινωνοῦ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ. Ἡγούμενος τῆς Λάυρας ἦν τότε ὁ Νικόδημος. Ὁ Ἰωάννης, πεσὼν παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, λιπαρῶς ἐξητεῖτο, ὅπως δέξεται αὐτόν, ὡς πρόβατον ἀπολωλός, “ἐξ ἐρήμων ὁρέων ἄρτι ἐπιστρέφοντα πρὸς τὸν ποιμένα Χριστόν”. Οὗτος ἐχάρη σφόδρα ἐπ’ αὐτῷ καὶ ἐμακάριζεν ἐπὶ τῇ προαιρέσει, ἔγνω δέ, “διὰ τοῦ βίου περιφανὲς καὶ τῆς γνώσεως τὸ περιόν”, ἵνα ἐμπιστευθῇ αὐτόν ἐνὶ τῶν μεγάλων γερόντων, “ὡς ἂν ὑπ’ ἐκείνῳ καθηγεμόνι ταπτόμενος ἀπλάνως ἐπιπορεύηται τὴν ὁδόν, τὴν τοῦ Θεοῦ”. Ὁ πρῶτος τῶν ἐπισήμων τῆς μονῆς μοναχῶν, γινώσκων τὴν σοφίαν τοῦ ἀνδρὸς ἠρνήσατο, ἵνα δέξεται αὐτόν, λέγων, ὅτι δὲν εἶνε ἱκανός, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ποιμαντικὴν ἀνδρὸς ἰοιούτου, “μέγα τὸ κλέος ἀραμένον ἐπὶ σοφίᾳ”. Ὁ δεύτερος τὰ ὅμοια τῷ προτέρῳ ἔλεγε καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι. Γέρον τις ὁμως “τὸ ἦθος ἀπλοῦς, τὴν γνῶσιν πολὺς καὶ πρόθυμος”,

ἐδέξατο προθύμως τὸν Ἰωάννην, τὸ καλὸν δ' ὑπέθηκεν αὐτῷ θεμέλιον, ὅπως μὴ πράττῃ τι ἰδίῳ θελήματι, θύῃ τῷ Θεῷ ἰδρωτάς ἐν προσευχαῖς, διὰ τὸ ἐκτενὲς καὶ ἐπίπονον αὐτῶν καὶ δακρύη, ἐφιέμενος τῆς ἐπὶ τῷ προτέρῳ βίῳ καθάρσεως, ἅπερ θυσία λογίζεται καθαρὰ τῷ Χριστῷ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο θυμίαμα. Ταῦτα μὲν ἀπέβλεπον τὰ διὰ τοῦ σώματος ἐνεργούμενα· ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὰ κατὰ ψυχὴν, ὅπως μὴ ζωγραφῇ μηδεμίαν φαντασίαν κοσμικὴν, μήτε εἰκονίζῃ ἐν αὐτῇ τύπους πραγμάτων ἀπροσδιονύσων, διατηρῇ δὲ τὸν νοῦν ἀλώβητον ἀπὸ παντὸς φυσήματος διακένου, μήτε ἐπαίρηται ἐπὶ πλήθει γνώσεων καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ἀπηγόρευσε δ' αὐτῷ καὶ τὸ γράφειν, εἰπών. “Μὴ πρὸς τινὰς ἐπιστείλῃς ἐπιστολήν. Μὴ τὸ παράπαν φθέγῃ τι τῶν τῆς ἕξω παιδείας. Σιωπὴν δὲ ἄσκει μετὰ συνέσεως· οἶδας γὰρ τοῦτο μὴ μόνον τὸν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων εἶναι παράγγελμα, ἀλλὰ καὶ Πυθαγόρας ἐκεῖνος ὁ Σάμιος τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἄρτι μνουμένοις, αὐτῷ τὰ τῆς φιλοσοφίας μυστήρια, πολυετὴ παρήγγελλε τὴν σιγὴν. Καὶ μὴ δόξης καλὸν εἶναι τὸ τὰ καλὰ παρὰ καιρὸν φθέγγεσθαι· εἰς τοῦτο γὰρ ὁ Δαβὶδ ὁδηγείτω σε, ὅς φησιν, ὅτι “ἐσίγησα ἐξ ἀγαθῶν”.

Αἱ τοῦ γέροντος παραγγελίαι αὗται δὲν ἐγράφησαν ἐπὶ ὑδάτων, οὐδὲ κατὰ πετρῶν ἐσπάρησαν, ἀλλ' ἐν γῇ ἀγαθῇ. Ὁ Ἰωάννης διετέλει παιδοτριβούμενος ὑπὸ τοῦ γέροντος καὶ ὑπακούων ἄνευ ἀντιλογίας καὶ ἄνευ γογγυσμοῦ καὶ ἄνευ διαλογισμῶν ἐν τῇ καρδίᾳ, ἀκολουθῶν τὰς παρακελεύσεις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὅπως τὸ ἐπιτεταγμένον τελῇ χωρὶς γογγυσμοῦ καὶ διαλογισμῶν, ἵνα γένηται ἄμεμπτος καὶ ἀκέραιος. Διότι ὅποιον ἔσται τῷ ποιοῦντι χρηστὸν οἶονδήποτε κέρδος, ἂν ἐπικάθηται τῶν χειλέων αὐτοῦ γογγυσμὸς ἢ ἐμφωλεύει ἐν τῇ καρδίᾳ, ὥς ὅφρις, διαλογισμὸς πονηρός· Ὁ γέρον, ἐπιθυμῶν, ἵνα ἐν μείζουσιν ὑπακοῆς ἀγωνίσμασιν ἀσκήσῃ αὐτόν, πολλὰς σπυρίδας, αἷς κατεσκεύασαν ὁμοῦ, συναθροίσας, λέγει τῷ Ἰωάννῃ, ὅτι, ὥς ἔμα-

θεν, ἐν Δαμασκῷ αὐταὶ πωλοῦνται ἐν ὑπερτιμήσει καὶ ὅτι ὀφείλει, παραλαβὼν αὐτάς, ἵνα μεταβῇ εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην καὶ πωλήσῃ αὐτάς ἐν μεγάλῃ τιμῇ, ὁρίσας αὐτὴν εἰς τὸ διπλάσιον τῆς ἀξίας. Ὁ Ἰωάννης δὲν ἀντεῖπεν, οὐδὲ τοῦ ἐπιτάξαντος τὸν λόγον ἀνέκρινεν, ἀλλ' ἀγογγύστως ὑπακούσας ἐπωμίζεται τὸν φόρτον, “ὁ περωτὸς τὴν ὑπακοήν, ὁ περιόπτος ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, νῦν δὲ ρακενδυτῶν, αὐχμηρὸς καὶ ρυπῶν”. Θέλων δέ, ἵνα πωλήσῃ αὐτάς κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν τιμὴν καθίστατο γέλωτος ἀντικείμενον, ὀνειδισμῶν καὶ ὕβρεων. Εἷς ὅμως τῶν πάλαι οἰκείων, γνωρίσας αὐτόν, προσέρχεται καὶ ὡς μηδὲν εἰδὼς ἡγόρασεν αὐτάς κατὰ τὴν αἰτηθεῖσαν τιμὴν. Ὁ Ἰωάννης λαβὼν τὸ τίμημα ἐπανέρχεται εἰς τὴν Λαύραν.

Ὁ Ἰωάννης ἔζη λοιπὸν οὕτως ἐν ἄκρᾳ εὐπειθείᾳ, κατ' οὐδὲν παρατρεπόμενος τῶν ὑποθηκῶν τοῦ γέροντος, ὅτε μοναχὸς τις, στερηθεὶς κατὰ σάρκα ἀδελφοῦ, ἐξελιπάρει αὐτόν, ὅπως μελουργήσῃ αὐτῷ τροπάριον πρὸς παρηγορίαν τῆς θλίψεως αὐτοῦ καὶ ἀνακούφισιν. Ὁ Ἰωάννης, φοβούμενος μὴ φανῇ παραβαίνων τὴν τοῦ γέροντος ἐντολήν, δὲν συνῆναι. Ἀλλ' οὗτος δὲν ἀφίστατο ἐκλιπαρῶν, λέγων. “Καὶ ἵνα τί ψυχὴν ὀδυνωμένου οὐκ ἔλεεῖς, καὶ μικρὸν ἐπιπάσσεις αὐτῇ φάρμακον ἀκεσώδυνον;...Εἰ δὲ καὶ δεδίτῃ τὴν τοῦ γέροντος ἐντολήν, ἴσθι ἐν ἀπορρήτῳ μοι κεῖσθαι τὸ πρᾶγμα καὶ ἀνεξάκουστον”. Ὁ Ἰωάννης κάμπτεται καὶ τροπάριον συνέθετο αὐτῷ ἐπὶ νεκρῷ ἐναρμόνιον, ὅπερ μέχρι τοῦδε ἄδει ἡ Ἐκκλησία, ἔχον οὕτω κατὰ Κωνσταντῖνον Ἀκροπολίτην.

Πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα,
ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετὰ θάνατον.

Οὐ παραμένει ὁ πλοῦτος, οὐ συνοδεύει δόξα.

Ἐπελθὼν γὰρ ὁ θάνατος ταῦτα πάντα ἐξηφάνισε. 1)

Διὸ Χριστῷ τῷ ἀθανάτῳ 2) βοήσωμεν.

1) «Ἐξηφάνισται» ἐν τῷ Εὐχολογίῳ.

2) «Βασιλεῖ».

Τοὺς μεταστάντας ἐξ ἡμῶν ἀνάπαυσον,
ἔνθα πάντων ἐστὶν ¹⁾ ἡ σωτηρία.

Ἀπόντος δὲ τοῦ γέροντος, ἦδεν ἐντὸς τῆς κέλλης ἑναρμονίως τὸ εἰρημένον τροπάριον. Ἄλλ' ὁ γέρων ἐλθὼν καὶ ἀκούσας τὴν μελουργικὴν ἐκείνην φθογγὴν εἶπε τῷ Ἰωάννῃ μετ' ὀργῆς. “Οὕτως ἐπιλέλησαι τῶν ἀρχῆθέν σου ὑποσχέσεων; καὶ ἀντὶ πενθοῦντος καὶ σκυθρωπάζοντος, διακεχυμένος κἀθη καὶ θρυπτόμενος τοῖς μελίσμασιν”. Ὁ Ἰωάννης ἐξεῖπεν αὐτῷ τὴν αἰτίαν καὶ πεσὼν πρηνῆς ἤτειτο συγγνώμην. Ἄλλ' ὁ γέρων “οἷα λίθος καὶ ὥς ἄκμων ἴστατο, μηδ' ὅλως τῷ ἱκετεύοντι ἐνδιδούς”, ἐξέβαλεν εὐθύς τῆς κέλλης.

Ὁ Ἰωάννης, ἀναμνηθεὶς τῆς προγονικῆς παρακοῆς καὶ τῆς διὰ ταύτην ἐκ τοῦ παραδείσου ἐκπτώσεως, ἐλυπεῖτο σφόδρα, πολὺ δὲ περισσότερον τοῦ ἀποβαλόντος τὸν ἀδελφόν, λέγων, ἐκεῖνος μὲν ἀδελφὸν ἀπέβαλε, ἐγὼ δὲ τὴν ἐμὴν ψυχὴν διὰ τῆς παρακοῆς ἀπώλεσα. Προσελθὼν δὲ πρὸς γέροντας, περιβλέπτους ἐπ' ἀρετῇ, παρεκάλει, ὅπως μεσιτεύσωσι παρὰ τῷ γέροντι, ἵνα τύχῃ συγγνώμης. Ἄλλ' οὕτως ἦν ἀνένδοτος. Τέλος καμψθεὶς εἶπε: “Ταύτην τῷ Ἰωάννῃ ἐντολὴν ὀρίζομαι, εἴγε βούλεται συγγνωμνηθῆναι αὐτῷ τὴν παρακοήν, πᾶσαν διελθεῖν τὴν τῆς Λαύρας περιοχὴν καὶ δι' ἑαυτοῦ ἐκκαθαῖραι τὰ ἐν τοῖς κέλλαις τῶν μοναχῶν τῶν ρυπασμάτων οἰκίδια”. Οἱ πατέρες αἰδούμενοι ἀπῆλθον κατηφεῖς, μὴ τολμῶντες, ἵνα ἀναγγείλωσιν αὐτῷ τοῦτο. Ἐπὶ τῇ ἐπιμόνῳ ὁμῶς παρακλήσει ἐξήγγειλαν αὐτῷ τὴν θέλησιν τοῦ γέροντος. Ἄλλ' ὁ υἱὸς τῆς ὑπακοῆς μετὰ χαρᾶς ἐξετέλεσε τὴν θέλησιν αὐτοῦ. Μαθὼν ὁ γέρων τὴν εἰς ὑπακοήν τοῦ Ἰωάννου πολλὴν προθυμίαν καὶ τὸ τῆς ἀληθοῦς καὶ πολλῆς ἐκείνου ταπεινώσεως βάθος, περιέβαλεν αὐτὸν καὶ περιεπλέκετο τῷ τραχήλῳ, τὰς χεῖρας περιεπτύσσετο, τοὺς

1) «Εὐφραινομένων ἡ κατοικία».

ὀφθαλμοὺς κατησπάζετο καὶ κατεφίλει τοὺς ὄμους, λέγων. “ὦ! οἷον ἀθλητὴν τῆς μακαρίας ὑπακοῆς ἐγὼ ἀπέτεκον ἐν Χριστῷ”. Ὁ δὲ Ἰωάννης, πλέον αἰδούμενος τοὺς λόγους τοῦ γέροντος, πρηνὴς πεσὼν τοῖς δάκρυσιν ἔβρεχε τὸ ἔδαφος, ὡς Θεοῦ προσπίπτων ἐνώπιον. Δὲν ἐπήρθη ἐκ τῶν πατρικῶν λόγων, οὐδ’ ἐξωγκώθη ἐκ τῶν ἐγκωμίων, ἀλλ’ ἐταπεινοῦτο πλέον καὶ ὁ νοῦς αὐτοῦ μᾶλλον συνετρίβετο. Ὁ γέρον ἀνίστησιν αὐτὸν καὶ λαβόμενος τῆς χειρὸς εἰσήγαγε μετὰ χαρᾶς ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ. Μετ’ οὐ πολὺ ἡ Θεομήτωρ ἐμφανίζεται αὐτῷ κατ’ ὄναρ καὶ λέγει. “Ἴνα τί πηγὴν ἐνέφραξας, οὕτω μὲν ἡδὺ τὸ νᾶμα προχέειν ἔχουσιν, οὕτω δὲ διειδές, οὕτω δὲ δαψιλές τε καὶ νεκταρῶδες; ὕδωρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν; ὕδωρ ὑπὲρ τὸ ἐκ πέτρας ἐν ἐρήμῳ βλύσαν ξενοπρεπῶς; ὕδωρ, οὗ πιεῖν Δαβὶδ ἐπεθύμησεν; ὕδωρ, ὃ τῇ Σαμαρείτιδι Χριστὸς ἐπηγγείλατο; Ἐὰ φέρεσθαι τὴν πηγὴν. Δραμεῖται πολλὴ καὶ πᾶσαν διελεύσεται τὴν οἰκουμένην, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας αἰρέσεων. Μεταβαλεῖ δὲ ταύτας πρὸς θαυμασίαν γλυκύτητα. Οἱ διψῶντες, ἐπὶ τὸ ὕδωρ τοῦτο μετὰ σπουδῆς πορευέσθωσαν· καὶ ὅσοι μὴ ἔχουσιν ἀργύριον βίου καθαροῦ, πωλήσαντες τὰς ἐμπαθείας, ἐκ τοῦ Ἰωάννου ἀγορασάτωσαν ἐν δόγμασι καὶ ἔργοις ἀγκραιφνῇ καθαρότητα. Οὗτος εἰλήφει τὴν προφητικὴν κιθάραν καὶ τὸ Δαβιτικὸν ἐκεῖνο ψαλτήριον καὶ ᾄσει ᾄσματα καινά, ᾄσματα Κυρίῳ τῷ Θεῷ. Ὑπερβαλεῖται τὴν Μωσέως ᾠδὴν τοῖς μελουργήμασι καὶ τὴν χοραυλίαν Μαρίας. Μῦθος ἐλεγχθήσεται τὰ τοῦ Ὁρφέως ἀνόνητα μελωδήματα. Τὴν πνευματικὴν καὶ οὐράνιον μελουργίαν οὗτος ᾄσεται. Τοὺς Χερουβικοὺς ὕμνους οὗτος μιμήσεται καὶ πάσας τὰς Ἐκκλησίας, τὰς θυγατέρας Ἱερουσαλήμ, αὐτὸς νεάνιδας τυμπανιστρίας ποιήσεται, ᾄδούσας ᾄσμα καινὸν Θεῷ, τὴν νέκρωσιν Χριστοῦ ἀπαγγέλλων καὶ τὴν ἀνάστασιν. Οὗτος ὀρθοτομήσει τὰ τῆς πίστεως δόγματα καὶ στηλιτεύσει πάσης αἰρέσεως διαστροφὴν καὶ λοξότητα.

Καὶ ἐκ καρδίας αὐτοῦ ἐξερεύξεται λόγους ἀγαθοὺς καὶ ἐρεῖ τὰ τοῦ βασιλέως ἔργα τὰ ὑπερθαύμαστα” 1).

Περὶ τὴν ἑω προσκαλέσας τὸν Ἰωάννην ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὸ γράφειν καὶ τὸ ᾄδειν. Ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Ἰωάννης Ε΄. ἡγάπα σφόδρα αὐτόν τε καὶ τὸν Κοσμᾶν. Ὁμιλῶν δὲ Ἰωάννης περὶ τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατριάρχην, λέγει. “Τίς γὰρ οἶδε τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου νόημα ἐμοῦ πλέον; οὐδεὶς· ὅς, ἵνα τ’ ἀληθὲς εἴπω, οὐκ ἀνέπνευσε πνοὴν πνευματικὴν πώποτε, ἣν ἐμοὶ ὡς μαθητῇ οὐκ ἀνέθετο” 2). Ὁ Πατριάρχης, μεταπεμπάμενος αὐτὸν ἐχειροτόνησε πρεσβύτερον. Ἐπανελθὼν δ’ ἐν τῇ Λαύρᾳ, δὲν ἔλαβεν ὑπ’ ὄψει τὸ τοῦ Ἀποστόλου ἐκεῖνο παράγγελμα, ὅτι οἱ πρεσβύτεροι δέον, ἵνα διπλῆς ἀξιῶνται τιμῆς, τοῦναντίον δ’ ἔλεγεν, ὅτι οἱ πρεσβύτεροι ὀφείλουσιν, ἵνα μεριμνῶσι περὶ διπλῆς ταπεινώσεως καὶ διπλῆν ἀσκῶσιν ἀσκησιν ὑπὲρ τὴν πρίν, διπλοὺς ἐπιδεικνύουσιν ἀγῶνας οὐ μόνον πρὸς τὰ τοῦ σώματος πάθη, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ τῆς ψυχῆς καὶ τὰ κρύφια, ἅπερ πολλάκις ἐκφεύγουσι τοὺς ἀσκουμένους, ἐκτὸς ἐὰν σφόδρα νήφωσι. Εἶνε δὲ ταῦτα, δόλος, φθόνος, οἷησις, ἀλαζονεία λανθάνουσα, κενοδοξία ἐν σχήματι ταπεινώσεως, πολυπραγμοσύνη τῶν ἀλλοτρίων, ὑφ’ ἣν πολλὰ ἀνάγονται τὰ ἐκ τῆς γλώσσης κακά, μετεωρισμός, ρεμβασμός, ἥθος ὑπουλον, τύφος ἐπὶ ταπεινώσει τοῦ σώματος, ἐγκράτεια μετὰ ἡδυπαθείας, ἀντιποίησης τοῦ οἰκείου θελήματος, ἢ ἐν τοῖς οὐδαμινοῖς τῶν χρημάτων προσπάθεια, ἢ παρὰ τοὺς ὠρισμένους ὅρους ἐνδυμασία, ἐξ ἧς προέρχεται τὸ πρὸς τοὺς ἀδελφούς ἀνόμοιον καὶ τὸ λεληθὸς τῆς ὑπερηφανίας δέλεαρ. Πάντα δὲ ταῦτα ριζόθεν ἔσπευδεν, ἵνα ἐκτίλῃ ἐκ τῆς ψυχῆς. Κατὰ τινος ἐτελεύτησεν, ὑποστὰς τὸ μαρτύριον, ὅτε διάφορα περιήρχετο τοῦ κράτους μέρη, ἵνα

1) Σελ. 472—473.

2) Ἐπιστολὴ πρὸς Ἰορδάνην Ἀρχιμανδρίτην περὶ τοῦ Τρισαγίου ὕμνου, Migne, P. G. Τόμ. 95, σελ. 57.

πολεμήσῃ τοὺς κατὰ τῶν εἰκόνων καταφερομένους. Ἀλλά, κατὰ τὴν πιθανωτέραν γνώμην καὶ τὴν ἀρχαίαν τῆς Λαύρας παράδοσιν, ἐτελεύτησεν ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἁγίου Σάβα, ζήσας 104 ἔτη, τῷ 749 ¹⁾).

Κατὰ τὸ Μηνολόγιον Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἡ μνήμη τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ ἀναγράφεται τὴν 29 Νοεμβρίου καὶ οὐχὶ τὴν 4 Δεκεμβρίου. “Ὁ οὖν ὁσιος Ἰωάννης, τῇ τῶν λόγων αὐτοῦ δυνάμει καὶ ταῖς ἐκ τῶν Ἁγίων Γραφῶν ἀποδείξεσι, κατήσχυνε τὴν τῶν εἰκονομάχων αἵρεσιν. Ὅθεν καὶ διαφόρως ἐξορισθεὶς παρὰ τῶν αἰρετικῶν βασιλέων καὶ φυλακαῖς παραδοθεὶς καὶ ἐν αὐταῖς τῇ κακουχίᾳ τλαιπωρηθεὶς, ἐν καλῇ ὁμολογίᾳ ἐτελειώθη, ταφεὶς ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ” ²⁾. Ὁ ἡμέτερος Φωκᾶς, ἐπισκεψάμενος τὴν Παλαιστίνην τῷ 1177, λέγει, ὅτι “εἶδε τὰ μνήματα τῶν ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου τῶν πάλαι ποιητῶν” ³⁾. Ἐκλήθη δὲ **Χρυσορρός**, λέγει ὁ Θεοφάνης ⁴⁾, “διὰ τὴν ἐπανθοῦσαν αὐτῷ ἔν τε λόγῳ καὶ βίῳ χρυσαυγῇ χάριν”. Ὡς δὲ λέγει ὁ Παχυμέρης ⁵⁾, τὸ λείψανον αὐτοῦ ἦν, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου, ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐν τῇ εἰκονοκλαστικῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθείσῃ συνόδῳ τῷ 754 ἐρρήθη. “Ἡ Τριάς τοὺς τρεῖς (Γερμανὸν Κωνσταντινουπόλεως, Γεώργιον Κύπριον καὶ Ἰωάννην) καθεῖλεν”. Ἀλλ’ ἡ ἐβδόμη ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμένη Σύνδοδος (787), ἐν τῇ ἕκτῃ αὐτῆς Πράξει, εὐφημότατα ὠμίλησεν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ἐξεθείασεν ὥς ἓνα τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως. “Ἰωάννης δέ, ὃς

¹⁾ Id. S. Vailhé, Date de la mort de St—Jean Damascène, ἐν *Échos d’Orient*, ix, 1906, σελ. 28—30; Δυοβουνιώτου, ἐν *Ἑρῶ Συνδέσμῳ*, θ’. 1905, σελ. 5, 6.

²⁾ Migne, P. G. Τόμ. 117, σελ. 184.

³⁾ Κλεόπα καὶ Ἰ. Φωκυλίδου, Ὀδοιπορικὰ Ἀγίας Γῆς, Ἱερουσαλήμ, 1912, σελ. 452.

⁴⁾ Migne, P. G. Τόμ. 108, σελ. 824.

⁵⁾ Migne, P. G. Τόμ. 144, σελ. 47.

παρ' αὐτῶν ὑβριστικῶς Μανσοὺρ προσηγόρευται, ἀφείς πάντα, Ματθαῖον τὸν Εὐαγγελιστὴν ζηλώσας, Χριστῷ ἠκολούθησε, μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν ἐν Ἀραβία θησαυρῶν τὸν ὀνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ καὶ εἴλετο μᾶλλον συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν. Αὐτὸς οὖν σταυρὸν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ ἀράμενος καὶ ἀκολουθήσας αὐτῷ, ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ ἐξ Ἀνατολῆς διὰ Χριστοῦ ἐσάλπισε, μὴ φορητὴν ἡγούμενος τὴν ἐν ἁλλοδαπῇ γεγωνυῖαν καινοφωνίαν καὶ τὴν κατὰ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς ἐκκλησίας ὡς ἄθεσμον συσκευὴν καὶ λυσσώδη μανίαν, ἀλλὰ ταύτην θριαμβεύσας, πάντας παραινενικῶς καὶ νουθετητικῶς ἡσφαλλίζετο, μὴ ἀπαχθῆναι μετὰ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν ζητῶν ἐν ἐκκλησίαις τὴν ἀρχαίαν θεσμοθεσίαν κρατεῖσθαι καὶ τὴν εἰρηναίαν κατάστασιν, ἣν ὁ Κύριος τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὡς γνώριμον τῶν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ κεκλημένων ἐδωρήσατο" 1).

Κατὰ τὴν ἀνώνυμον βιογραφίαν Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, περὶ ἧς κατωτέρω, ὁ Ἰωάννης καὶ οἱ γονεῖς αὐτοῦ ἦσαν ἐθνικοί. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε ἀληθές. Ἐν τῷ Μηναίῳ τῇ 4 Δεκεμβρίου ἀναγινώσκομεν. "Οὗτος ἦν ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου καὶ Κωνσταντίνου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἐκ Δαμασκοῦ τῆς πόλεως ἐκ γένους περιφανοῦς καὶ τῇ ὀρθοδόξῳ διαπρέποντος πίστει", ἐν δὲ τῷ Μηνολογίῳ Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου "Γένους περιφανοῦς καὶ ἐνδόξου καὶ πιστοῦ". Ἀλλ' οὐδεμία ὑπάρχει ἐξωτερικῆς μαρτυρίας ἀνάγκη, αὐτοῦ τοῦ Ἰωάννου μαρτυροῦντος. "Αὕτη μου ἡ πᾶσα ὁμολογία, ἐν ἣ ἑγενήθη" αὕτη μου ἡ πίστις, ἐν ἣ βεβάπτισμαι καὶ αὕτη μου ἡ δόξα, ἐν ἣ συναναστράφην καὶ ἡ συνέξιψα". Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος Ἀκροπολίτης λέγει. "Οὕτω μὲν οὖν ἐκ διαδοχῆς οἱ τοῦ ἁγίου γεννήτορες εὖσε-

1) P. Joannis Harduini, Conciliorum Collectio, Τόμ. Δ'. σελ. 437.

βεῖς καὶ τὸν κατ' ἀρετὴν βίον ἐπιφανεῖς. Μὴ γὰρ δὴ δεξώμεθά τινας ἑτεροῖα τὰ περὶ αὐτῶν ἱστορηκότας, ἀπερισκέπτως οἶμαι τὰ κατ' αὐτοὺς ἀκηκοότας καὶ τὰ τῆς ἀληθείας μὴ διηκριβηκότας καὶ τῶν ἁγίων προγόνων. Καὶ γὰρ ἀληθῶς ἅγιοι μέσον ἀσεβῶν, εἰλικρινῇ τὴν πίστιν τηρήσαντες, τῶν ἁγίων ὄντων φυτοσπόρων τοῦ ἁγιοτάτου τοῦδε καὶ θειοτάτου καταψευδομένου ἀνδρός· καὶ οἷον ὑπὲρ αὐτοῦ τοὺς ἐξ ὧν προσελήλυθε στηλιτεύοντας· ἄλλ' εὐσεβεῖς μὲν οἱ γενάρχαι τῷ μακαρίῳ, ὡς ἡ ἀληθὴς ἀνέκαθεν ἱστορία παραδέδωκεν. Εὐσεβεῖς δὲ οἱ πατέρες καὶ ἀρετῆς διὰ πάσης ἀντιτιποιοῦμενοι βιοτῆς” 1).

Τῷ Ἰωάννῃ ἀποδίδεται καὶ τῷ ὄνομα **Μανσοῦρ**, ὅπερ ἔφερε πρὸς τῷ Χριστιανικῷ αὐτοῦ ὀνόματι. Τὸ ἐπίθετον τοῦτο δὲν ἦτο οἰκογενειακόν. Ὁ Σουῖδας 2) λέγει. “Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὁ ἐπικληθεὶς **Μανσοῦρ**, ἀνὴρ καὶ αὐτὸς ἐλλογιμώτατος οὐδενὸς δεύτερος τῶν κατ' αὐτὸν ἐν παιδείᾳ λαμψάντων· συγγράμματα αὐτοῦ πάνυ πολλὰ καὶ μάλιστα φιλόσοφα, εἷς τε τὴν θείαν γραφὴν παράλληλοι κατ' ἐκλογὴν καὶ οἱ ῥηματικοὶ κανόνες ἱαμβικοὶ τε καὶ καταλογάδην”. Ἐν Βίῳ Στεφάνου τοῦ Νέου, ὃν ἔγραψε Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἀναγινώσκομεν. “Ἐν οἷς καὶ ὁ τιμωτάτος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς πρεσβύτερος, ὁ παρὰ τοῦ τυράννου τούτου Μανσοῦρ ἐπονομασθεὶς, παρ' ἡμῖν ὁσιος καὶ θεοφόρος, οὐκ ἐπαύσατο γράφειν” 3). Ὁ δὲ Συμεὼν Μεταφράστης. “Μεθ' ὧν καὶ ὁ τὴν γλῶτταν εὐχαρις Ἰωάννης ὁ θεοφιλὴς πρεσβύτερος, ὃν ἡ λοῖδορος ἐκείνη γλῶσσα καὶ στενὴ μὲν τὴν παιδείουσιν, περιττὴ καὶ εὐθηκτος τὴν κατηγορίαν Μανσοῦρ ἐπεκάλει”, ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ Πράξει τῆς ἐβδόμης Συνόδου, ὡς εἶδομεν. “Ἰωάννης δέ, ὃς παρ' αὐτοῦ ὑβριστικῶς Μανσοῦρ προσηγόρευται”. Κατ' ἄλλους ἐπεκαλεῖτο

1) Migne, P. G. Τόμ. 140, σελ. 817.

2) Λεξικὸν Σουῖδα, ἐκδ. J. Bekker, 1854, ἐν λέξει Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, σελ. 545.

3) Migne, P. G. Τόμ. 100, σελ. 1120.

Ἄρκλᾱς· τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο ἀναφέρεται πρὸ τῆς εἰς Πεντηκοστὴν κανόνος. “Ἰωάννου τοῦ Ἀρκλᾱ κανὼν διὰ στίχων ἱαμβικῶν εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστὴν”. Τούτου δὲ ἀκροστιχίς. “Θεογενὲς λόγε πνεῦμα” καὶ ἀρχή. “Θεῖα καλυφθεῖς”. Πάντες τὸν κανόνα τοῦτον ἀποδιδόασιν τῷ Ἰωάννῃ Δαμασκηνῷ. Ἐν τῷ ὑπ’ ἀρ. 452 Κ τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης ¹⁾ ἀναγινώσκουμεν. “(Ἀνθίμου μοναχοῦ τοῦ ἐξ Ἀγχιάλου) ἐξηγήσεις τῶν τροπαρίων διαφόρων ἁσματικῶν κανόνων, ψαλλομένων εἰς δεσποτικὰς ἑορτάς· ἄρχονται δ’ ἀπὸ τοῦ κανόνος τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ λήγουσιν εἰς τὸν δεῦτερον κανόνα τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, ὅς ἐστι ποίημα Ἰωάννου τοῦ Ἀρκλᾱ”.

Κατὰ δὲ τῶν λεγόντων, ὅτι παῖς ὢν μετέβη εἰς βασιλεύουσαν, ἔχομεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ βιογράφου αὐτοῦ Πατριάρχου Ἰωάννου, ὅστις λέγει. “Ὁ δὲ χαριτώνυμος οὗτος ἀνὴρ καὶ πλήρης πνευματικῆς χάριτος, τῷ θυμῷ ζέσας κατὰ μόνου τοῦ ὄψεως· ἵνα καὶ ζῆλος εἴη καὶ ἀρετὴ ὁ θυμός· οὐ τὴν Θράκην τότε οἰκῶν, εἰς Σαυρομάτας ἀπέτρεχεν, οὐδ’ ἐκ Βύζαντος εἰς Ἡρακλείους στήλας ἀπέφευγεν, οὔτε μὴν ἐξ ἀνακτόρων εἰς ἐρήμους διέβαινε διὰ τὸν τοῦ λέοντος βρυχηθμόν, ἀλλ’ ἐν Δαμασκῷ τὸ πρότερον, ἐν Παλαιστίνῃ δὲ ὕστερον ποιούμενος τὰς διατριβάς, καὶ ἐν ἐρήμῳ τόπῳ ἀσκούμενος, ἀντεπαλαμάτο πρὸς τὸν Λέοντα γενναιοτάτα, καὶ τὴν καρδίαν ἐκείνου ἐκ τηλικούτου διαστήματος λόγοις χαλκευθεῖσι τῷ τοῦ παρακλήτου πυρὶ καὶ στομωθεῖσι τῷ ζωηρῷ ὕδατι, ὡς τριλόγχοις δόρασιν, ὁ ἐμὸς διέπειρε τρισαριστεύς” ²⁾. Ἀλλαχοῦ δέ. “Ἐκείνον δὲ καὶ εἰς τοῦτο πέπεικεν ὁ ζῆλος ὁ ἔνθεος, ὡς ὑπὲρ τοὺς θείους νόμους ἀγωνισάμενον, ἐκ Δαμασκοῦ μὲν πρότερον, ἐκ δὲ Παλαιστίνης τὸ δεῦτερον, βαλεῖν τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν σεπτῶν εἰκόνων καθαιρετὰς καὶ ὑβριστάς” ³⁾.

¹⁾ Τόμ. Α΄. σελ. 429.

²⁾ Migne, P. G. Τόμ. 94, σελ. 433.

³⁾ Αὐτ. σελ. 484—485.

Ὁ Παπαδόπουλος Κεράμευς ¹⁾ ἐδημοσίευσεν, ὡς εἶπομεν, ἀνώνυμον βιογραφίαν τοῦ Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, ἐν ἣ τὰ κατ' αὐτὸν παρίστανται ἄλλως. Ἐν αὐτῇ ἀνσγινώσκομεν, ὅτι ὁ Κοσμᾶς ἐδόθη ὡς ἀπαρχὴ τῷ Μανσοῦρ, ἄρχοντι τότε Δαμασκοῦ, “ὄν καὶ ἀμνηρᾶν ἐκάλουν οἱ ἐγγώριοι”. Οὗτος εἶχεν υἱὸν δωδεκαέτη περίπου, παραλείπων δὲ τὸ ἐθνικὸν αὐτοῦ ὄνομα λέγει, ὅτι ἐκαλεῖτο Ἰωάννης ἐκ τῆς ἀγίας κολυμβήθρας. Οὗτος ἀρετῆς ἐπεμελεῖτο ἀπάσης καὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος, φιλόπτωχος ὢν καὶ ἐλεήμων ἄκρως, ἐπεθύμει δέ, ἵνα συλλαλῇ σφόδρα μετὰ Χριστιανῶν καὶ τὰ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις μαθήνη. Ὁ Ἰωάννης παρεκάλεσε τὸν πατέρα, ἵνα γένηται μαθητὴς τοῦ Κοσμᾶ, “ἵνα μὴ μόνον τὰς τῶν Σαρακηνῶν βίβλους, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν Ἑλλήνων παρὰ τοῦ διδασκάλου μάθῃ”. Ὁ πατὴρ ἄσμενος κατένευσε πρὸς τὴν αἴτησιν, προσκαλεσάμενος δὲ τὸν Κοσμᾶν, εἶπε. “Τὸν παῖδα τοῦτον, ὃν ὄρᾳς, οὐχ ὡς κυρίου σου υἱὸν ἢ κύριον βλέπε, ἀλλ' ὡς τέκνον, ἵν' εἴπω, καὶ δοῦλόν σου δι' ἐμοῦ γὰρ γεννηθεὶς εἰς τόνδε τὸν βίον προήχθη καὶ ζῇ, τὸ δὲ καλῶς καὶ πεπαιδευμένως ζῆν καὶ δεόντως παρὰ σοῦ διδαχθεὶς ἔξει θέλω δέ, χωρὶς τοῦ γενέσθαι Χριστιανόν, τᾶλλα πάντα ποιῆσαι καὶ διδάξαι αὐτὸν κατὰ σὲ γενέσθαι”.

Ὁ Κοσμᾶς, παραλαβὼν τὸν Ἰωάννην, ἐξεπαίδευσεν αὐτὸν οὐ μόνον ἐν τοῖς σωματικοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς παιδεύμασιν, ἐν βραχεὶ δὲ χρόνῳ κατὰ πάντα ἴσος τῷ διδασκάλῳ ἐγένετο, μελετῶν ἰδίᾳ τὸν νόμον Κυρίου ἡμέρας καὶ νυκτός. Ἐπαγρυπνῶν δέ ποτε καὶ τὰ τοῦ θεοπάτορος Δαβὶδ μελετῶν λόγια, βλέπει, καθ' ὅπου καὶ οὐχὶ κατ' ὄναρ, τὸν Προφητάνακτα αὐτόν, βασιλικὴν φέροντα πορφύραν καὶ διάδημα, ὅστις, καλέσας αὐτόν, εἶπεν. “Ἰδοῦ, παιδίον, ἀπέσταλκέ με ὁ παμβασιλεὺς Χριστὸς ὑποδεῖξαί σοι, ὅπως ὀφείλεις ὑποδέξασθαι τὴν τοῦ πνεύματος χάριν. Ἀνά-

¹⁾ Ἀνάλ. Γεωσ. Σταχυολ. Τόμ. Δ'. σελ. 271—302.

πτυξον οὖν τὴν βίβλον, ἣν ἐν χερσὶν ἔχεις, ἥς αὐτουργὸς ἐγεγόνειν ἐγώ, καὶ εὐρήσεις χάριν ἐκ Θεοῦ· τοῦτο δὲ τρισσῶς ποιήσον” 1). Ὁ Ἰωάννης, μὴ φέρων τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην καὶ ἔνδοξον ὄψιν, πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως ἐκυλινδοῦτο καὶ ἤτειτο τὴν βοήθειαν αὐτοῦ. Ὁ δὲ κρατήσας τῆς χειρὸς ἀνέστησε τρέμοντα καὶ χαίροντα καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ ἀνοίξας τὴν εἰρημένην βίβλον εὗρεν οὕτω. “Τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλης ἀπ’ ἐμοῦ”, εἶτα τὸ δεύτερον. “Πνεῦμα ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου” καὶ τὸ τρίτον. “Τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν”. Ἀξιωθεὶς ὁ Ἰωάννης τῆς ὀπτασίας ταύτης, ἐπειδὴ ἔμελλεν, ἵνα ἀπέλθῃ ὁ φανείς, ἡξίου, ἵνα ἀκούσῃ καὶ μάθῃ ἕτερόν τι παρ’ αὐτοῦ καὶ τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἀψάμενος ἐδέετο. Ὁ δ’ ἐπακούσας, εἶπεν. “Ἡ ἐν ἐμοὶ γενομένη τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιφοίτησις ἔσται καὶ ἐν σοί, τέκνον· ἀλλὰ σπούδασον ταχὺ γενέσθαι πιστός· τὰ πρῶτα γὰρ δοθήσεται σοι τῆς Χριστοῦ Ἀναστάσεως· ἅμα γὰρ τῷ σῶ καθηγητῇ ἐλλαμφθήσῃ καὶ λαληθήσεται ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ ἡ διδασκαλία καὶ ποίησις ὑμῶν”. Ταῦτα ἐγένοντο πρὸ τοῦ βαπτίσματος τοῦ Ἰωάννου ἐκ Θεοῦ δωρήματα. Τὴν ὀπτασίαν ταύτην, ἀναγγείλας κατ’ ἰδίαν τῷ διδασκάλῳ καὶ εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ προσπεσὼν, παρεκάλει, ἵνα δι’ ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγεννηθῇ. Ὁ Κοσμάς, τὴν θερμοτάτην τοῦ Ἰωάννου ἰδὼν πίστιν, κατηχήσας αὐτὸν καὶ διδάξας τὰ περὶ τῆς πίστεως, παρήνεσεν, ὅσα ὤφειλεν, ἵνα πράξῃ, συνεβούλευσεν, ἵνα νηστεύῃ καὶ τῆς τῶν ἀπίστων ἀπέχῃ ἀναστροφῆς, ὑπομιμνήσκων τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πατρὸς, ὅπως μὴ γένηται Χριστιανὸς ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ ὅτι, ἐὰν τοῦτο ἐγίνετο γνωστόν, ἀμφοτέροι θὰ ἐκινδύνουν. Ὁ Ἰωάννης διεβεβαίοντο, ὅτι θὰ κατορθώσῃ τοῦτο ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πατρὸς, προσποιούμενος ἀσθένειαν, ὅπως μὴ συνεσθίῃ μετ’

1) Σελ. 274.

αὐτοῦ μέχρις οὗ τελεσθῶσιν αἱ τοῦ φωτίσματος ἡμέραι καὶ ὅτι πάντα δύναται, ἵνα ἐκτελέσῃ εὐχερῶς, ὅτι δὲν πρέπει, ἵνα φοβῇται τὸν πατέρα καὶ ὅτι προτιμᾷ τοῦ πατρὸς τὸν διδάσκαλον, ὡς κηδεμόνα καὶ προνοητὴν ψυχῆς σύναμα καὶ σώματος. Ὁ Κοσμᾶς, τελείως τὸν Ἰωάννην κατηχήσας, ἐβάπτισεν, ἀγνοοῦντος τοῦ πατρὸς, ὃν ἀποθανόντα ἔσφρην ἐκ τῆς κολάσεως.

Ὁ Ἰωάννης, θανόντος τοῦ πατρὸς, διανείμας μετὰ τοῦ Κοσμᾶ πάντα τὰ ὑπάρχοντα τοῖς πτωχοῖς, συναπῆλθεν εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐπισκεψάμενοι πάντα τὰ ἱερὰ τῶν Ἀγίων Τόπων σεβάσματα καὶ πλείστην ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς πατέρων καρπωσάμενοι ὠφέλειαν, ἀπεφάσισαν, ἵνα ζήσωσι μετ' αὐτῶν καὶ ἐνταῦθα ἤρξαντο πρῶτον τοῦ γράφειν καὶ τὰ ποιήματα μελωδεῖν. Ἦρξαντο δέ, ἵνα συγγράφωσι τὸ Λυχνικὸν καὶ τὸν Ὁρθρον καὶ τὰς ἐορτὰς τοῦ Σωτῆρος κοσμῶσι, τὴν Θεοτόκον μεγαλύνωσι καὶ τοὺς ἁγίους πάντας ἐγκωμιάζωσιν ἐν μελίσμασιν. Ὁ μὲν Κοσμᾶς μετέβη ἐξ Ἀνατολῆς εἰς τὴν Δύσιν, διὰ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ρώμην, ὃ δὲ Ἰωάννης διήρχετο τὸν χρόνον ὡς ριλεργὸς μέλισσα, ζητῶν τὰ τῶν λόγων ἄνθη καὶ τοὺς λειμῶνας τῶν ἀρετῶν συλλέγων. Ἰδὼν δὲ ἄνδρας σοφοὺς καὶ ἀθροίσας εἶπε κάλλιστον καὶ εἰς ἄκρον σοφίας ἐληλακώς, εἶτα δὲ μοναχὸς γενόμενος καὶ ὕστερον ἱερεὺς καὶ ἄκων χειροτονηθεὶς “ἐν καθέδρᾳ πρεσβυτέρων”, αἰνεῖ τὸν Κύριον καὶ ἀσκήσει διαλάμπας τῇ τῶν λόγων δυνάμει ἐφαίδρυνε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πολλὰ συνέγραψε συγγράμματα, τελευταῖον δὲ καὶ τὴν αἵρεσιν τῶν εἰκονομάχων, ὡς καὶ πάσας αἱρέσεις ἐστηλίτευσεν. Ἐνδόξως δὲ τιμηθεὶς καὶ ὁσίως μετέβη ἐκ Συρίας καὶ Αἰγύπτου εἰς Περσίαν, κηρύττων καὶ βαπτίζων καὶ παρὰ πάντων θαυμαζόμενος. Ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς, μαθὼν τὰ κατ' αὐτόν, ἐπεθύμησεν, ἵνα ἴδῃ αὐτόν, ὑποδεξάμενος δὲ ἐφίλει καὶ κατεφίλει καὶ ἡδέως ἤκουεν αὐτοῦ, μέχρι δὲ τοῦ Κωνσταντίνου Ε΄. διῆγεν ἐν Περσίᾳ, συνετίζων πολ-

λοὺς καὶ στηρίζων καὶ εἰς τὴν θεοσέβειαν προσάγων. Ὁ Ἰωάννης πόρρωθεν ἐπολέμει τὸν Κωνσταντῖνον γράφων, νουθετῶν, νομοθετῶν, ἄλλος Μωϋσῆς γενόμενος. Οὗτος, θέλων, ἵνα ἐκδικηθῇ αὐτὸν παρέστησεν ὡς προδότην τῷ Χοσρόῳ, ὅστις πιστεύσας πολλὰς κακώσεις ἐπήγαγε κατ' αὐτοῦ, συνέκλεισεν ἐν εἰρκτῇ καὶ ἀνηλεῶς ἐμαστίγωσε, τελευταῖον δὲ ἐκέλευσεν, ἵνα ἐκκοπῇ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ χεῖρ. Πάντα ταῦτα ὁ Ἰωάννης ἔφερε γενναίως καὶ καρτερικῶς. Ὁ Θεός, ἐπικαμφθεὶς ὑπὸ τῆς Πανάγνου μητρὸς αὐτῆς ἀποκατέστησε τὴν χεῖρα αὐτοῦ σφάν. Τοῦτο δὲ πολλοὺς ἐστήριξε καὶ τὸν Ἰωάννην ἐθαυμάστωσε καὶ εἰς μεταμέλειαν ἤγαγε τὸν Χοσρόην καὶ τοὺς Πέρσας, γράψαντες δὲ ὠνείδισαν τὸν Κωνσταντῖνον ἐπὶ τῇ κατ' αὐτοῦ συκοφαντίᾳ, κηρύττοντες αὐτὸν ἄθεον καὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως ἁλλότριον. Τοσοῦτον δ' ἐσεβάσθησαν τὸν Ἰωάννην, ὥστε πολλοὶ τῷ Χριστῷ προσῆλθον, τὴν πλάνην ἀπολιπόντες. Ἐπὶ πολλὰ δὲ ζήσας ἔτη κατέλυσε τὸν βίον ἐν γῆρᾳ πίνι.

Ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς τῆς βιογραφίας ταύτης, μεταξὺ τῶν ἄλλων παραδόξων διηγήσεων, λέγει, ὅτι, μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ πατρὸς καὶ τὴν διανομὴν τοῖς πτωχοῖς ἀπάσης τῆς περιουσίας αὐτοῦ, διήρχετο τὰ ἐν Αἰγύπτῳ μοναστήρια καὶ τοὺς διαφόρους ἐπεσκέπτετο ἐν αὐτοῖς ἀσκητάς. Εὐρὼν δὲ γέροντα, ἐπὶ πολλαῖς διαπρέποντα ἀρεταῖς καὶ δύστροπον σφόδρα, παρεκάλει θερμῶς, ὅπως δέξηται αὐτόν, γένηται μαθητὴς αὐτοῦ καὶ διδαχθῇ τὰ ἱερὰ γράμματα. Ὁ γέρον, μαθὼν, ὅτι εἶνε ξένος, ἐδέξατο αὐτὸν καὶ μετεχειρίζετο ὡς ὑπηρέτην. Ὁ Ἰωάννης μετὰ τυφλῆς ἐξετέλει ὑπακοῆς, σπουδῆς καὶ προθυμίας, πᾶσαν αὐτοῦ ἐντολήν. Παρεκάλει δὲ τὸν γέροντα, ὅπως διδάξῃ αὐτόν τὰ γράμματα καὶ ὁ ἀρτιώτατα παιδευθεὶς ἐδιδάσκετο, ἵνα συλλαβίζῃ καὶ πληγὰς ἐδέχετο, δεικνύων ἑαυτὸν ἐκουσίως ἀγράμματον καὶ ἀφυῆ. Τοσοῦτον δὲ κατεπόνησε τὸ σῶμα διὰ τῶν ἀγρυπνιῶν καὶ τῆς ἀσιτίας καὶ ἐργασίας, ὥστε

ἐφαίνετο ὡς σκιά. Πρῶτος δὲ ὁ γέρων ὠνόμασεν αὐτὸν Δαμασκηνὸν “εἴτε διὰ τὸ ἐν τῷ κήπῳ πολὺ δαμάσαι τὸ σκῆνος αὐτοῦ, εἴτε διὰ τὸ ἐκ Δαμασκοῦ πρὸς αὐτὸν φοιτῆσαι” ¹⁾ τὴν ὀνομασίαν δὲ ταύτην τοῦ γέροντος ἐφύλαττεν ὡς θησαυρὸν παρ’ ἐαυτῷ.

Παρέμεινε δὲ παρ’ αὐτῷ δύο ἔτη, ὑπηρετῶν αὐτὸν ἐν πάσῃ δουλείᾳ. Ἐπερχομένης δὲ τῆς ἐορτῆς τοῦ θείου Πάσχα, ὁ γέρων, διδάξας αὐτὸν τὸν λόγον Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου εἰς τὴν ἐορτὴν ταύτην, παρεσκεύασεν, ὅπως ἀναγνῶ αὐτόν. Ἐπιστάσης τῆς ὥρας τῆς ἀναγνώσεως, πολλῶν συνελθόντων μοναστῶν ἐν τῷ Κυριακῷ, καὶ λογίων καὶ μὴ τοιούτων, διετάχθη, ἵνα ἄρξηται τῆς ἀναγνώσεως. Ὁ γέρων ἦν ἄμοιρος παιδείσεως, ἡγνόει δὲ τόνους ἢ πνεύματα καὶ τὴν λέξιν **βραδυτῆτα** ἐδίδασκε τὸν Ἰωάννην, ἵνα λέγῃ βραδύτητα. Ὁ Ἰωάννης, ὅτε ἀντὶ βραδύτητα, ὡς ἐδιδάσκετο, εἶπε βραδυτῆτα, ὁ γέρων ὀργισθεὶς ἡγέρθη καὶ ἤρξατο, ἵνα τύπτῃ αὐτὸν κατὰ κεφαλῆς, ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε αἷμα κατέρρευσε μέχρις ἐδάφους. Κωλυόμενος δὲ παρὰ τῶν γερόντων, ἔλεγεν. “Ὁρᾶτε τουτοῖν τὸν ἀφυέστατον καὶ ἀμαθῆ μοναχόν; ἔχω ἡμέρας τριάκοντα τὸν λόγον τοῦτον αὐτῷ καταλέγων καὶ οὐκ ἔδει αὐτὸν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν σφαλῆναι καὶ βραδυτῆτα προειπεῖν” ²⁾. Οἱ δὲ πατέρες καὶ μᾶλλον οἱ λογιώτεροι ἐπέπληττον αὐτόν, λέγοντες. “Κρεῖττον ὑπὲρ σὲ τὸν διδάσκαλον τὸ ρῆμα διεσάφησεν ὁ μαθητὴς καὶ παρὰ λόγως ἔτυψας αὐτόν”. Ὁ δὲ Ἰωάννης, βαλὼν τῷ γέροντι μετάνοιαν, παρεκάλει, λέγων. “Συγχώρησον, πάτερ, τῇ ἰδιωτεῖᾳ καὶ ἀμαθίᾳ τοῦ δούλου σου· κέλευσον δέ με ἀναγνῶναι τὸν λόγον καὶ ἡ ἀγία εὐχή σου εὐοδώσει με σὺν Θεῷ καὶ μὴ ὀργίζου”. Ὁ Ἰωάννης, λαβὼν τὴν ἄδειαν, ἵνα ἐξακολουθήσῃ τὴν ἀνάγνωσιν, διεσάφησε τὸν λόγον οὕτως, ὥσει ἦν παρὼν ὁ μέγας Θεολόγος Γρηγόριος. Ἐρωτώμε-

¹⁾ Σελ. 284.

²⁾ Σελ. 285.

νος δὲ παρὰ τῶν πατέρων διηρμήνευσε λίαν σοφῶς πολλὰ καὶ τὴν ὑπόθεσιν ὅλου τοῦ ἔργου καὶ τὰς λέξεις διεσαφήνισεν, ὥστε πάντες ἐθαύμαζον καὶ ἐπήνεσαν οὐ μόνον τὰς γνώσεις αὐτοῦ, ἀλλὰ πολὺ πλεον τὴν ὑποταγὴν αὐτοῦ καὶ ταπεινώσιν. Πάντες ἐμακάριζον τὸν γέροντα, λέγοντες. “Μακάριος εἶ, πάτερ κύρι Θεόδωρε-διότι οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ γέρον-ὅτι τοιοῦτον εὗρες μαθητὴν, σοφὸν καὶ ἐπεικῇ καὶ μέτριον”. Ὁ δὲ γέρον. “Πιστεύσατέ μοι, πατέρες· ὅταν πρὸς με ἦλθεν ἀναλφάβητος ἦν καὶ ἐγὼ αὐτὸν ἐδίδασκα συλλαβίζειν· ἐξίσταμαι δὲ καὶ νῦν, πῶς οὕτως ἀθρόως τοιοῦτος ὥφθη σοφός” ¹⁾. Γνωσθεὶς ὁμοῦς ὑπὸ τινος τῶν συνελθόντων, ὅτι εἶνε Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἀναχωρεῖ κρύφα εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ προσκυνήσας τὸν Ἅγιον Τάφον ἀπῆλθεν εἰς Περσίαν, ἐν ᾗ ἐτελεύτησεν. Ἴδου πῶς ἐκτίθενται τὰ κατὰ τὸν Ἰωάννην, ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἐγνωσμένα καὶ τὰς παραδόσεις, ἐν τῇ ἀλλοκότῳ βιογραφίᾳ ταύτῃ.

Λέγεται, ὅτι ἡ ἐν Δαμασκῷ τῶν Ἰησουϊτῶν μονὴ κεῖται ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῆς οἰκίας τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ· σφύζεται δ’ ἐν τῇ ἐσωτέρᾳ τῆς μονῆς αὐλῇ αἵθουσα, ἐπιβαινομένη ὑπὸ ἀψίδος.

Τὰ ἔργα Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, “τοῦ ὀρθοδοξίας ὁδηγοῦ, εὐσεβείας διδασκάλου καὶ σεμνότητος καὶ φωστῆρος τῆς οἰκουμένης”, διήρηνται εἰς **δογματικά, πολεμικά, ἀσκητικά, ἐξηγητικά, ἱστορικά, καὶ Ὀμιλίας**. Ὁ Ἰωάννης ἦν ἐγκρατέστατος τῆς τοῦ Σταγειρίτου καὶ τοῦ υἱοῦ Ἀρίστωνος φιλοσοφίας, ἐπειράθη δέ, ὅπως ἐφαρμόσῃ εἰς τὸν Χριστιανισμὸν τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἀριστοτέλους.

Σπουδαιότερον πάντων τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ εἶνε ἡ **Πηγὴ Γνώσεως**, διαιρουμένη εἰς τρία μέρη, εἰς **κεφάλαια φιλοσοφικά**, ἅπερ εἶνε οἷον εἰσαγωγὴ ὑπὸ τὸν συνήθη τίτλον **διαλεκτικὴ** καὶ σύγκειται ἐξ ὀρισμῶν δια-

¹⁾ Σελ. 286.

λεκτικῶν περὶ τοῦ ὄντος, τῆς οὐσίας, ὑποστάσεως κλ., οὓς ἡρύσθη ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους, Πορφυρίου καὶ Ἀμμωνίου, πολλὰ δὲ παρέλαβεν ἐκ τοῦ Λεοντίου τοῦ Βυζαντίου. Τὸ δεύτερον μέρος εἶνε ἐπανάληψις τοῦ “Παναρίου” τοῦ Ἐπιφανίου, ἐν ᾧ γίνεται ἐν συντόμῳ λόγος περὶ αἱρέσεων, τὸ τρίτον δὲ καὶ ἐκτενέστατον μέρος **Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως**, διαιρεῖται εἰς τέσσαρα βιβλία. Ἐν τῷ πρώτῳ γίνεται λόγος περὶ Θεοῦ, ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ δημιουργίας ἐν γένει, περὶ ἀγγέλων, δαιμόνων, περὶ ὁρατῆς φύσεως, περὶ παραδείσου, περὶ ἀνθρώπου καὶ περὶ θείας Προνοίας. Ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ γίνεται διεξοδικὸς περὶ ἐνσαρκώσεως λόγος καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ περὶ δοξασμοῦ τοῦ Θεανθρώπου, περὶ Βαπτίσματος, περὶ θείας εὐχαριστίας, περὶ προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ τῶν λειψάνων, περὶ κανόνων Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, περὶ κακοῦ καὶ ἐσχατολογίας. Ὁ συγγραφεὺς βεβαίῳ ἐπανειλημμένως, ὅτι οὐδὲν θὰ εἴπη οἴκοθεν. “Ἐρῶ τοιγαροῦν ἕμὸν οὐδέν” καὶ ὅτι “τὰ σποράδην θείοις τε καὶ σοφοῖς ἀνδράσι λελεγμένα, συλλήβδην θὰ ἐκθῇ” ¹⁾, συνοψίζων τὰς διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων συνόδων καὶ τῶν δοκιμωτάτων τῆς Ἐκκλησίας πατέρων, ἰδίᾳ δὲ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζινοῦ. Σπανίως ὁμως ἀναφέρει τοὺς πατέρας, ὧν ἐκ τῶν ρήσεων ἀπήρτισε τὸ ὅλον. Ἀφιεροῖ δὲ τὸ ἔργον τῷ θεῷ αὐτοῦ ἀδελφῷ Κοσμᾷ, ὅστις ἐγένετο Μαΐουμᾶς Ἐπίσκοπος. “Τῷ ὀσιωτάτῳ καὶ θεοτιμῇτῳ Πατρὶ Κοσμᾷ, ἁγιωτάτῳ ἐπισκόπῳ τοῦ Μαΐουμᾶ, ἐλάχιστος μοναχὸς καὶ πρεβύτερος, ἐν Κυρίῳ χαίρειν”.

Ὁ Ἰωάννης προοιμιαζόμενος, λέγει, ὅτι, γινώσκων τὸ στενὸν τῆς διανοίας αὐτοῦ καὶ τὸ ἄπορον τῆς γλώσσης, ὁκνεῖ ἵνα τολμήσῃ τὰ ὑπὲρ δύναμιν. Ἐπειδὴ ὁμως τῆς παρακοῆς καρπὸς θάνατος, “ὁ δὲ ταπεινὸς καὶ ὑπήκοος, Χρι-

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 94, σελ. 533.

στοῦ μιμητῆς καθιστάμενος, μέχρι τέλους πρὸς ὕψος ἀνάγεται καὶ χάριν παρὰ Θεοῦ τὴν φωταγωγὸν κομίζεται, καὶ ἀνοίγων τὸ στόμα πληροῦται πνεύματος καὶ καρδίαν καθαίρεται, διανοίαν τε φωτίζεται καὶ λαμβάνει λόγον ἐν ἀνοίξει στόματος, οὐ μεριμνῶν τί λαλήσει, ὄργανον δὲ χρηματίζων ἐν αὐτῷ λαλοῦντος τοῦ πνεύματος, δι' ὑμῶν τῷ ἐν ὑμῖν ἱεραρχοῦντι Χριστῷ πειθόμενος" ¹⁾ ὑποκύπτει τῷ ἐπιτάγματι, θαρρῶν ταῖς εὐχαῖς αὐτοῦ, ὅτι θὰ πληρωθῇ πνεύματος καὶ θὰ λαλήσῃ λόγια, ἅπερ ἔσονται καρπὸς οὐχὶ τῆς διανοίας αὐτοῦ, ἀλλὰ καρπὸς τοῦ τοῦς τυφλοὺς σοφίζοντος πνεύματος. Πρῶτον, λέγει, τῶν παρ' Ἑλλησι σοφῶν τὰ κάλλιστα θὰ παραθῇ, γινώσκων, ὅτι, εἴ τι ἀγαθόν, ἄνωθεν δεδωρηται παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις, εἴτι δὲ τῆς ἀληθείας ἀντίπαλον θὰ ἀποσκορακίσῃ, πᾶν φαῦλον καὶ τῆς ψευδωνύμου ἐχόμενον γνώσεως.

Οὐδέν, λέγει, τῆς γνώσεως ὑπάρχει τιμιώτερον. Αὕτη εἶνε φῶς τῆς λογικῆς ψυχῆς, ὡς τοῦναντίον ἡ ἄγνοια, ἡ ἀμαθία, εἶνε αὐτῆς σκότος. Ὡς δὲ ἡ τοῦ φωτὸς στέρησις εἶνε σκότος, οὕτω καὶ ἡ τῆς γνώσεως στέρησις εἶνε σκότος τῆς λογικῆς τῆς ψυχῆς μερίδος· διότι ἡ μὲν ἀμαθία, ἡ ἄγνοια, εἶνε ἀλόγων ἴδιον, ἡ δὲ γνῶσις λογικῶν ὄντων. Ὁ γνώσεως λοιπὸν ἐστερημένος, φύσει ὦν πρὸς αὐτὴν ἐπιρρεπής, "γνωστικὸς κατὰ φύσιν ὦν καὶ ἐπιστημονικός", ἀποβαίνει, φύσει ὦν λογικός, ἀμελείας καὶ ραθυμίας ἔνεκα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἀλόγων χεῖρων. Ἔστι δὲ γνῶσις ἡ ἀληθῆς τῶν ὄντων γνῶσις, διότι ἀντίκειμενον τῶν ὄντων εἶνε αἱ γνώσεις. Ἡ δὲ ψευδὴς γνῶσις, τοῦ μὴ ὄντος οὕσα γνῶσις, εἶνε ἄγνοια μᾶλλον ἢ γνῶσις· διότι, ἀληθῶς, τὸ ψεῦδος οὐδὲν ἄλλο εἶνε εἰ μὴ τὸ μὴ ὄν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος δὲν ζῇ διὰ ψυχῆς γυμνῆς ἀπλῶς καὶ ἡ ψυχὴ, καλυπτομένη ὑπὸ σαρκός, οἶονεὶ ὡς παραπετάσματος, κέκτεται ὡς ὀφθαλμὸν νοῦν βλέ-

¹⁾ Αὐτ. σελ. 524.

ποντα, γινώσκοντα καὶ δυνάμενον, ἵνα γνῶσιν κτήσῃται τῶν ὄντων καὶ ἐπειδὴ οἰκοῦθεν δὲν ἔχει γνώσεις καὶ ἐπιστήμην, ἀλλ' ἀνάγκην ἔχει τοῦ διδάσκοντος, πρὸς ἀπόκτησιν λοιπὸν γνώσεων, πρὸς προσανατολισμὸν ἐν τῇ μελέτῃ τῆς φιλοσοφίας, ἀνάγκην ἔχομεν διδάσκαλου ἀψευδοῦς τῆς ἀληθείας, τοιοῦτος δὲ εἶνε ὁ Χριστός, ὡς λέγει καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ἐν ᾧ ἐνυπάρχουσι πάντες οἱ τῆς γνώσεως θησαυροὶ οἱ ἀπόκρυφοι. Ὁ Χριστὸς εἶνε ἡ ἐνυπόστατος σοφία καὶ ἀλήθεια, εἶνε ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς σοφία καὶ δύναμις, τῆς φωνῆς τοῦ ὁποίου ἀκούομεν διὰ τῶν θείων Γραφῶν καὶ μανθάνομεν τὴν ἀληθῆ πάντων τῶν ὄντων γνῶσιν. Πρὸς τὴν ἀλήθειαν δ' ἀνάγκη, ὅπως ἀτενῶς στρέψωμεν τὸ βλέμμα καὶ μὴ περιορισθῶμεν μόνον, ἵνα ἔλθωμεν μέχρι τῆς πύλης, ἣν ὀφείλομεν, ὅπως κρούσωμεν καί, ἀνοιχθείσης τῆς τοῦ νυμφῶνος θύρας, ἴδωμεν τὰ ἐν αὐτῇ κάλλη. Πύλη μὲν εἶνε τὸ γράμμα, ὃ δὲ ἐντὸς τῆς πύλης νυμφῶν, τὸ κεκρυμμένον ὑπ' αὐτοῦ τῶν νοημάτων κάλλος, ἥτοι τῆς ἀληθείας τὸ Πνεῦμα. Ὁφείλομεν, ἵνα μετὰ δυνάμεως κρούσωμεν, ἀναγνῶμεν ἅπαξ, δῖς, πολλάκις ὀρύσσοντες δ' οὕτω, θὰ εὕρωμεν τὸν θησαυρὸν τῆς γνώσεως καὶ τοῦ πλούτου θὰ κατατρυφήσωμεν. Ζητήσωμεν, ἐρευνήσωμεν, ἀνακρίνωμεν, ἐρωτήσωμεν, διότι “πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὕρισκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται” ¹⁾. Πρωτίστη λοιπὸν τῆς γνώσεως πηγὴ εἶνε ἡ ἀποκάλυψις ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ, διὰ τῆς ἱερᾶς ἐρμηνευθεῖσα παραδόσεως, ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας σφζομένης.

Ἐπειδὴ δὲ πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθεν ἐστὶ καταβαῖνον παρὰ τοῦ Πατρὸς τῶν Φώτων, ὁ ἄνθρωπος δύναται, κατ' ἀπομίμησιν τῆς μελίσσης, ἵνα πᾶν συνάγῃ καλὸν παρὰ τοῖς θύραθεν ἀπαντῶν συγγραφεῦσιν, ἀποκροῖον πᾶν φαῦλον καὶ ψευδές. Παράδειγμα δὲ τούτου

¹⁾ Σελ. 529.

παρέχεται ἑαυτόν, ἐφαρμόσας εἰς τὸν Χριστιανισμόν, τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Λυκείου, ἣν θεωρεῖ ὄργανον καὶ θεράπειαν τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείας. “Πάντα δοκιμάζοντες, τὸ καλὸν κατέχετε”. Πᾶς τεχνίτης ἔχει ἐργαλείων τινῶν ἀνάγκην ἐν τῇ ἐργασίᾳ αὐτοῦ, ἀρμόζει δὲ καὶ τῇ βασιλίδι, ὅπως ἔχη θεραπαινίδας. Ἐπιλαβόμεθα λοιπὸν πάσης διδασκαλίας, δυνάμενης, ἵνα χρησιμεύσῃ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ ἀποκρούσωμεν τὴν τυραννικὴν ἀσέβειαν τῆς μὴ ἀγαθῆς διδασκαλίας. Μὴ ποιόμεθα χρῆσιν τοῦ ἀγαθοῦ κακῇν. Μὴ μεταχειριζόμεθα τὴν τῶν λόγων τέχνην πρὸς ἐξαπάτησιν τῶν ἀπλουστέρων. Εἰ καὶ ἡ ἀλήθεια δὲν ἔχει ἀνάγκην ποικίλων σοφισμάτων, ποιήσωμεν ὅμως χρῆσιν αὐτῶν πρὸς ἀναίρεσιν ἐκείνων, οἵτινες ἀγωνίζονται ὑπὲρ τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως. Ἐπειδὴ δέ, λέγει, πᾶς ἀσκόπως ἐναρχόμενος πράγματος ὥς ἐν σκότει διαπορεύεται, λέγει πρότερον τὸν σκοπὸν τὸν προκείμενον τοῦ λόγου, ἵνα ὧσιν εὐληπτα τὰ λεγόμενα. Σκοπὸς λοιπὸν αὐτοῦ εἶνε, ἵνα ἄρξηται φιλοσοφίας καὶ διαφόρους γνώσεις, ὅσον τὸ δυνατόν, συντετμημένως, συμπεριλάβῃ, ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ, ἣτις καλεῖται **Πηγὴ Γνώσεως**¹⁾. Ὁ Ἰωάννης δὲν εἶνε δημιουργὸς νέας φιλοσοφίας, χρησιμοποιεῖ δ' ἀπλῶς τὴν ἤδη ὑπάρχουσαν, προσαρμόζων αὐτὴν εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

Φιλοσοφία εἶνε ἡ γνῶσις τῶν ὄντων, ὥς ὄντων, ἥτοι γνῶσις τῆς φύσεως αὐτῶν, εἶνε δὲ καὶ γνῶσις θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἥτοι ὁρατῶν καὶ ἀοράτων· εἶνε καὶ θανάτου μελέτη, προαιρετικοῦ καὶ φυσικοῦ. Ἡ ζωὴ εἶνε διττή, ἡ φυσικὴ, καθ' ἣν ζῶμεν καὶ ἡ προαιρετικὴ, καθ' ἣν προσπαθῶς τῆς παρούσης ζωῆς ἀντεχόμεθα. Διττὸς καὶ ὁ θάνατος, ὁ φυσικὸς, ὅστις εἶνε χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος καὶ ὁ προαιρετικὸς, καθ' ὃν τὴν ἐνεστῶσαν καταφρονοῦντες ζωὴν, σπεύδομεν πρὸς τὴν μέλλουσαν. Φιλοσο-

¹⁾ Σελ. 532, 533.

φία εἶνε καὶ ὁμοίωσις πρὸς τὸν Θεόν, κατὰ τὸ ἐφικτόν, διὰ τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀγιότητος καὶ ἀγαθότητος, διὰ τῆς ἀληθοῦς τοῦ ἀγαθοῦ γνώσεως. Φιλοσοφία εἶνε τέχνη τεχνῶν καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν, διότι αὕτη ἀρχὴ τυγχάνει πάσης τέχνης, διότι δι' αὐτῆς πᾶσα εὕρηται τέχνη καὶ πᾶσα ἐπιστήμη, τέχνη δὲ εἶνε ἢ ἐν τισι σφαλλομένη, κατὰ τινας, ἐπιστήμη δὲ ἢ ἐν μηδενὶ σφαλλομένη, μόνη δὲ ἢ φιλοσοφία δὲν σφάλλεται. Φιλοσοφία εἶνε καὶ σοφίας ἀγάπη· ἀλλ' ἀληθῆς σοφία εἶνε ὁ Θεός, ἄρα ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη εἶνε φιλοσοφία ἀληθής. Ἐπεχείρησάν τινες, ἵνα ἐξοβελίσωσι τὴν φιλοσοφίαν, λέγοντες, ὅτι αὕτη δὲν ὑπάρχει, ὡς καὶ γνώσις καὶ κατάληψις. Ἀλλὰ δυοῖν θάτερον συμβαίνει, ἢ γινώσκωμεν καὶ κατανοοῦμεν ἢ μή. Ἐὰν μὲν κατανοῶμεν ὑπάρχει γνώσις, ὡς καὶ κατάληψις. Εἴ δ' οὐ, οὐδεὶς τότε θὰ πιστεύσῃ ἡμῖν, ὅσάκις ὁμιλοῦμεν περὶ τινος ἀντικειμένου, διότι δὲν ἔχομεν κατάληψιν αὐτοῦ ¹⁾).

Ἡ φιλοσοφία διήρηται εἰς θεωρητικὴν, περιλαμβάνουσαν τὴν θεολογίαν, φυσιολογίαν καὶ τὰ μαθηματικά, καὶ πρακτικὴν, περιλαμβάνουσαν τὴν ἠθικὴν, τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν πολιτικὴν. Καὶ ἡ μὲν θεολογία ἔχει ὑπ' ὄψει τὰ ἀσώματα καὶ αὔλα, καὶ πρῶτον τὸν Θεόν, τὸν ὄντως αὔλον, τοὺς Ἀγγέλους καὶ τὰς ψυχάς· ἡ δὲ φυσιολογία εἶνε ἢ ἔρευνα τῶν ὑλικῶν, ὡς τῶν ζώων, τῶν φυτῶν, τῶν λίθων καὶ τῶν τοιούτων· ἡ δὲ μαθηματικὴ εἶνε ἢ τῶν ἀριθμῶν, τῶν ἡχων, τῆς γεωμετρίας, τῆς ἀστρονομίας ἔρευνα. Ἡ δὲ πρακτικὴ φιλοσοφία ἀσχολεῖται περὶ τὰς ἀρετάς, ἐξετάζουσα τὰ ἥθη τῶν ἀνθρώπων καὶ διδάσκουσα τὸ πῶς πολιτεύεσθαι. Καὶ ἐὰν μὲν ἐνὶ ἀνθρώπῳ νομοθετῇ λέγεται ἠθικὴ, ἐὰν δὲ ἀπάσῃ τῇ οἰκογενεῖᾳ οἰκονομικὴ, ἐὰν δὲ πόλεσι καὶ χώραις πολιτικὴ. Ὁ Ἰωάννης διακρίνει τέσσαρας μεθόδους διαλεκτικάς, τὴν **διαιρετικὴν**, διαιροῦσαν τὸ γένος εἰς

¹⁾ Σελ. 533, 536.

εἶδη διὰ μέσου τῶν διαφορῶν, τὴν **ὀριστικήν**, ἣτις ἀπὸ τοῦ γένους καὶ τῶν διαφορῶν, ἃς διεῖλεν ἡ διαιρετική, ὀρίζει τὸ ὑποκείμενον, τὴν **ἀναλυτικήν**, ἣτις ἀναλύει τὸ συνθετικώτερον εἰς τὰ ἀπλούστερα, ὡς τὸ σῶμα εἰς τοὺς χυμούς, τοὺς χυμούς εἰς τοὺς καρπούς καὶ τοὺς καρπούς εἰς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα καὶ τὰ στοιχεῖα εἰς ὕλην καὶ εἶδος καὶ τὴν **ἀποδεικτικήν**, ἣτις δείκνυσι τὸ προκείμενον διὰ μέσου ὄρου τινός· οἶον, προκειμένου, ἵνα καταδειχθῇ, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶνε ἀθάνατος, λαμβάνω ὄρον τινά, ὡς μέσον, **τὸ ἀεικίνητον** καὶ συλλογίζομαι οὕτως. “Ἡ ψυχὴ ἀεικίνητός ἐστι· τὸ ἀεικίνητον, ἀθάνατον· ἡ ψυχὴ ἄρα ἀθάνατος” 1).

“Ἡ Πηγὴ Γνώσεως” εἶνε σύγγραμμα πολλοῦ λόγου ἄξιον. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον εἰς τὸν πρῶτον συστηματικὸν τῆς Δύσεως θεολόγον Πέτρον Λομβάρδον, τὸν *Magistrum Sententiarum*, ὁ δ’ ἐξ Ἀκουῖνου Θωμᾶς ἀνεγνώριζεν αὐτὸ ὡς σπουδαιότατον καὶ ἀνέπτυξε κατὰ πλάτος. Ἡ **Διαλεκτική** αὐτοῦ εἶνε ἀναγκαιοτάτη εἰς κατάληψιν τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τῷ τελευταίῳ περὶ αἱρέσεων τμήματι ὁμιλεῖ περὶ Ἀποσχιστῶν καὶ Δοξαρίων, ὧν οἱ πλεῖστοι ἀπέρριπτον τὸ βάπτισμα καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἰωάννης καταστρέφει τὸν περὶ αἱρέσεων αὐτοῦ λόγον, λέγει. “Ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία ἐκδιδάσκει ὀρθῶς τε καὶ εὐσεβῶς, καὶ βοᾷ. Πιστεύομεν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι μίαν Θεότητα, μίαν θέλησιν, ἐνέργειαν μίαν, καὶ ὁμοίως ἐν τρισὶ προσώποις, ἀσώματον σοφίαν, ἄκτιστον, ἀθάνατον....ἀναρχον....ἄτρεπτον, ἀναλλοίωτον....Τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον καὶ Ἀειπάρθενον Μαρίαν, ὡς ἀληθῆ Μητέρα Θεοῦ προσκυνῶν καὶ σεβόμενος καὶ πάντας τοὺς ἁγίους, ὡς αὐτοῦ θεράποντας” 2). Ὁ Ἰωάννης εἶχεν ὑπ’ ὄψει ἰδίᾳ Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν, τὸν Μέγαν

1) Σελ. 669, 672.

2) Migne, P. G. Τόμ. 94, σελ. 777, 780.

Βασίλειον, τὸν Γρηγόριον Νύσσης, Κύριλλον Ἀλεξανδρείας, Μέγαν Ἀθανάσιον, Χρυσόστομον, Ἐπιφάνιον καὶ πολλοὺς ἄλλους, προτιθέμενος, ὅπως συγκεντρώσῃ ἐν μιᾷ βίβλῳ τὰ ἐν ταῖς συγγραφαῖς αὐτῶν. Ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῆς Ἐκδόσεως ἀκριβοῦς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως γίνεται λόγος περὶ τῆς οὐσίας καὶ ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, τῶν ιδιοτήτων τῆς θείας φύσεως, τῆς ἐνότητος καὶ τῆς τριάδος τῶν προσώπων. Ἐν τῷ δευτέρῳ ἐρμηνεύει τὴν σημασίαν τῆς λέξεως αἰῶν καὶ πόσοι ὑπάρχουσιν αἰῶνες, τί σημαίνει ἡ δημιουργία καὶ πῶς ἐγένετο αὕτη, τὴν φύσιν καὶ κατάστασιν τῶν ἀγγέλων καὶ δαιμόνων, ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ὁρατοῦ οὐρανοῦ, φωτός, πυρός, φωστήρων, ἡλίου, σελήνης, ἀστέρων, πλανητῶν, σημείων ζωδιακῶν καὶ κομητῶν. Πιστεύει δὲ ὅτι πολλάκις καὶ κομῆται, σημεῖα τινα, θάνατον δηλοῦσι βασιλέων. “Ἐπεὶ καὶ ὁ κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου δι’ ἡμᾶς γέννησιν ὀφθεις τοῖς μάγοις ἀστήρ, οὗ τῶν ἐν ἀρχῇ γενομένων ἀστρῶν ἦν”. Ὀμιλεῖ περὶ ἀέρος καὶ ἀνέμων, περὶ ὑδάτων, περὶ πελαγῶν, περὶ γῆς καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς, περὶ παραδείσου, περὶ ἀνθρώπου καὶ τῶν ιδιοτήτων αὐτοῦ, περὶ ἡδονῶν, παθῶν καὶ δυνάμεων, περὶ προνοίας, περὶ προγνώσεως καὶ προορισμοῦ. Διακρίνει δ’ ἐν τῷ Χριστῷ θελήσεις δύο.

Ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ τρόπου, ὃν μετεχειρίσθη ὁ Κύριος, ὅπως ἐξαγοράσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ θανάτου, οὗτινος ἡξιώθη διὰ τῆς ἁμαρτίας, περὶ τῆς θείας ἐνσαρκώσεως, ἀπορρίπτει τὴν ἐν τῷ Τρισαγίῳ προσθήκην Πέτρου τοῦ Γναφέως, ἀποδείκνυσιν ὅτι ἡ Θεοτόκος εἶνε ἀληθῆς μήτηρ Θεοῦ, ὁμιλεῖ περὶ δύο θελήσεων καὶ δύο ἐνεργειῶν καὶ δύο φύσεων ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ ἀτρέπτως καὶ ἀναλλοιώτως, ὁμιλεῖ περὶ θεανδρικῆς ἐνεργείας, ὁμιλῶν δὲ περὶ φυσικῶν ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ παθῶν, λέγει, ὅτι εἶχε τὰ ἀχώριστα ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πάθη καὶ ὅτι ἡ θεότης οὐδὲν ἐν αὐτῷ ἔπαυε. Πρὸς τοὺς λέγοντας δὲ ἂν δύο φύσεις ἐγέννησεν ἡ Θεοτόκος, λέγει, ὅτι αὕτη ἐγέννη-

σεν ἐν πρόσωπον ἐν δυσὶ φύσεσιν· “ὑπόστασιν ἐγέννησεν ἐν δυσὶ γνωριζομένην ταῖς φύσεσι, θεότητι μὲν ἐκ Πατρὸς γεννηθεῖσαν ἀχρόνως, ἐπ’ ἐσχάτων δέ, ἐν χρόνῳ ἐξ αὐτῆς σαρκωθεῖσαν καὶ σαρκὶ τικτομένην” ¹⁾. “Ἐπήγασεν ἡμῖν ἐκ τῆς ἀγίας καὶ ἀχράντου αὐτοῦ πλευρᾶς πηγὴν ἀφέσεως, ὕδωρ μὲν εἰς ἀναγέννησιν καὶ ἐπίκλυσιν τῆς τε ἀμαρτίας καὶ τῆς φθορᾶς αἷμα δέ, πότον ζωῆς αἰδίου πρόξενον” ²⁾. Τὸ ὕδωρ τοῦτο εἶνε τὸ βάπτισμα, ὅπερ διδόμενον ἐν ὀνόματι τῶν τριῶν τῆς Ἀγίας Τριάδος προσώπων καὶ διὰ τριττῆς καταδύσεως, ἀφίεται τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀπάσας. Τὸ μαρτύριον εἶνε εἶδος βαπτίσματος. Προσκυνοῦμεν τὸν Τίμιον Σταυρόν, διότι ἐπ’ αὐτοῦ προσηλώθη ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἐπότισεν αὐτὸν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, ἐπ’ ἴσης τοὺς ἥλους, τὴν λόγχην, τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ σκηνώματα, τὴν φάτνην, τὸ σπήλαιον, τὸν Γολγοθᾶν κλ. Ἡ ἡμῶν προσκύνησις δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ πράγματα, ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ προσκύνησις ἡμῶν γίνεται πρὸς ἀνατολάς, συνωδὰ τῇ παραδόσει τῶν Ἀποστόλων, διότι περιμένομεν τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπ’ ἀνατολῶν. Τιμῶμεν τοὺς ἀγίους ὡς φίλους τοῦ Θεοῦ, ἀλλ’ ἢ πρὸς τὰς εἰκόνας αὐτῶν καὶ τὰ λείψανα ἀπονεμομένη τιμὴ ἀναφέρεται πρὸς αὐτούς. Ὁ Ἰωάννης ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ ὁμιλεῖ περὶ τῆς γενεαλογίας τοῦ Κυρίου καὶ περὶ τῆς ἀγίας Θεοτόκου. Ὁμιλεῖ περὶ εἰκόνων, περὶ Γραφῆς, ἀριθμῶν εἴκοσι καὶ δύο βίβλους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, “κατὰ τὰ στοιχεῖα τῆς ἐβραϊδος φωνῆς”· οὐδὲν λέγει περὶ τῆς βίβλου Ἰουδήθ. Δὲν τάσσει ἐν τοῖς κανονικοῖς τὴν Σοφίαν καὶ τὸν Ἐκκλησιαστήν. Ἐν δὲ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ προστίθῃσι τοὺς κανόνας τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, οἵτινες, λέγει, συνετάχθησαν ὑπὸ Κλήμεντος.

Ἐπανερχόμενος εἰς τὸ μυστήριον τῆς ἐνσαρκώσεως λέγει, ὅτι χωρία τινὰ κηρύττουσι τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὁμο-

¹⁾ Βιβλ. Δ'. σελ. 1113.

²⁾ Αὐτ. σελ. 1120, 1151.

ούσιον τῷ Πατρὶ, ἕτερα δὲ ὅτι εἶνε ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν αὐτῷ. Καταδείκνυσιν, ὅτι τῶν κακῶν αἴτιος δὲν εἶνε ὁ Θεός, ὡς ἡξίουں οἱ Γνωστικοὶ καὶ οἱ Μανιχαῖοι, ὅτι δὲν ὑπάρχουσι δύο ἀρχαί, μία ἀγαθὴ καὶ μία πονηρά. Τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ πονηρὸν εἶνε ἐναντία ἀλλήλοις καὶ φθαρτικὰ ἀλλήλων καὶ ἐν ἀλλήλοις, ἢ σὺν ἀλλήλοις δὲν ὑφίστανται ¹⁾. Πᾶν ὅ,τι ἔπραξεν ὁ Θεὸς εἶνε ἀγαθόν, ἕκαστος δὲ εἶνε ἀγαθὸς ἢ κακὸς ἐξ ἰδίας θελήσεως. Ὅτε δὲν ὑπῆρχε νόμος, δὲν ὑπῆρχε Γραφή θεόπνευστος, οὔτε Σάββατον τῷ Θεῷ ἀφιερωμένον. “Εἰδὼς ὁ Θεὸς τὸ παχύ τε καὶ φιλόσαρκον, καὶ πρὸς τὴν ὕλην ὅλως ἀπορρεπὲς τοῦ Ἰσραηλίου λαοῦ, ἅμα δὲ καὶ τὸ ἀδιάκριτον”, ἐπέταξε τὴν τήρησιν τῆς ἐβδόμης ἡμέρας, ἥτοι τοῦ Σαββάτου, ἵνα πρὸς τὸν Θεὸν συνάγωνται “ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς καὶ μελέτῃ τῶν θείων Γραφῶν ἅπασαν τὴν ἐβδόμην ἀναλίσκοντες καὶ ἐν Θεῷ καταπαύοντες” ²⁾. Ἡ παρθενία ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐνεφυιεύθη τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων “ἐν παραδείσῳ παρθενία ἐπολιτεύετο”. Ὁ γάμος εἰσῆχθη ἐν τῷ κόσμῳ ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας τῶν προπατόρων. Τοῖς ἀντιλέγουσι. “Τί οὖν τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ βούλεται” καὶ τὸ “Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε;” ὁ Ἰωάννης ἀπαντᾷ, ὅτι τὸ “Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε” δὲν σημαίνει τὸν διὰ γαμικῆς συναφείας πληθυσμόν, διότι ὁ Θεὸς ἡδύνατο δι’ ἑτέρου τρόπου, ἵνα τὸ γένος πληθύνῃ, ἐὰν ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ ἐτηρεῖτο μέχρι τέλους ἀπαρχάρακτος. Ἀλλ’ ὁ Θεός, προγινώσκων, ὅτι γενήσεται παράβασις καὶ θὰ ἐπέλθῃ ὁ θάνατος ὡς τιμωρία, προλαμβάνων ἐποίησε τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ καὶ προσέταξε τὸ αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι. Οὐχ ἥττον ὁμιλεῖ εὐφῆμως περὶ τοῦ γάμου, ἐπανορθοῦντος πολλὰ τῶν ἀτοπημάτων. “Καλός, λέγει, ὁ γάμος, οἷς οὐ πάρεστιν ἐγκράτεια” κρείττων δὲ ἡ παρθενία, ψυχῆς τεκνογονίαν αὖξουσα καὶ Θεῷ καρπὸν ὥριμον, τὴν

¹⁾ Αὐτ. σελ. 1193.

²⁾ Αὐτ. σελ. 1201.

προσευχὴν προσάγουσα” 1). Τελευταῖον δὲ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ τῶν μέσων, ἅπερ θὰ μεταχειρισθῇ πρὸς ἀπάτην τῶν ἀνθρώπων καὶ περὶ Ἀναστάσεως. Ὅτε δὲ σταλήσεται ὁ Ἐνὼχ καὶ Ἡλίας ὁ Θεσβίτης πρὸς καταπολέμησην αὐτοῦ καὶ φονευθῶσιν ὑπ’ αὐτοῦ, ὁ Κύριος θὰ κατέλθῃ ἐξ οὐρανοῦ, ὃν τρόπον οἱ Ἀπόστολοι εἶδον αὐτόν, πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν, ὡς Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος, μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως, θὰ φονεύσῃ τὸν ἄνθρωπον τῆς ἀνομίας, τὸν υἱὸν τῆς ἀπωλείας, “τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ” 2).

Ἐν Δαμασκῷ ἔτι τὰς διατριβὰς ποιούμενος συνέγραψε **Λίβελλον περὶ ὀρθοῦ φρονήματος** 3), τῇ αἰτήσῃ ἐπισκόπου τινός, καλουμένου Ἡλία, ὅστις, ὡς φαίνεται, μονοθελητικὰς ἔχων ιδέας, ὑπέβαλεν ὡς ἰδίαν πίστεως ὁμολογίαν τὸ ἔργον τοῦ Ἰωάννου τοῦτο τῷ Μητροπολίτῃ Δαμασκοῦ Πέτρῳ, ὃν καλεῖ “ἄριστον καὶ ποιμένων ἀρχιποίμενα ἀγιώτατον” 4). Ὁ Ἰωάννης ἦν λαϊκός, ὅτε συνέγραψε τὸ ἔργον τοῦτο, ὃπερ εἶνε ὁμολογία πίστεως, ἐν ᾗ γίνεται λόγος περὶ Ἀγίας Τριάδος καὶ ἐνσαρκώσεως, περὶ δύο ἐνεργειῶν καὶ δύο θελήσεων ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ, περὶ τοῦ Τρισαγίου ὕμνου, ὅστις τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς θεότητος σημαίνει καὶ τὴν μίαν οὐσίαν καὶ κυριότητα, ἀποκρουομένης τῆς προσθήκης τοῦ ματαιόφρονος Πέτρου τοῦ Κναφέως· τὰ δὲ ληρήματα τοῦ Ὠριγένους, ἢ τῶν ψυχῶν προὔπαρξις, ἢ ἄλογος μετεμψύχωσις καὶ ἡ τερατώδης ἀποκατάστασις δέον, ἵνα ἀποκρουσθῶσι. Ὁμολογεῖ ἀποδοχὴν τῶν ἀγίων ἐξ Συνόδων μετὰ τῶν δεδογμένων ἐν αὐταῖς, δεχόμενος πάντας, οὓς ἐδέξαντο, καὶ ἀποβάλλων καὶ ἀναθεματίζων πάντας, οὓς ἀπέβαλον καὶ πᾶσαν αἵρεσιν, ἀπὸ Σίμωνος τοῦ Μάγου μέχρι τῶν νῦν

1) Αὐτ. σελ. 1212.

2) Αὐτ. σελ. 1217.

3) Migne, P. G. Τόμ. 94, σελ. 1421—1432.

4) Αὐτ. σελ. 1421.

κινήθεισὼν κατὰ τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Ἐκκλησίας (τῶν εἰκονοκλαστῶν) καὶ κηρύττων, ὅτι οὐδόλως θὰ κοινωνήσῃ τοῖς ἐναντία φρονοῦσιν, ἰδίᾳ δὲ τοῖς Μαρωνίταις καὶ θὰ διατελῇ ὑποτασσόμενος τῇ Μητροπολιτικῇ Ἐκκλησίᾳ Δαμασκοῦ. Συνέγραψεν εἰσαγωγὴν **δογμάτων στειχειώδη** ¹⁾, ἐν ᾗ γίνεται λόγος περὶ πάντων τῶν ἐν τῇ Πηγῇ Γνώσεως, **Περὶ τῆς Ἀγίας Τριάδος** ²⁾, κατ' ἐρωταπόκρισιν, ἐν ᾗ, καταδείξας τὴν περὶ τῆς Ἀγίας Τριάδος δοξασίαν, καταδεικνυσι καὶ τὸ μυστήριον τῆς ἐνσαρκώσεως· ἐν τέλει δὲ ὁμιλεῖ περὶ δύο φύσεων, θείας καὶ ἀνθρωπίνης, προσκυνουμένων διὰ μιᾶς προσκυνήσεως, δύο οὐσιῶν, δύο ἐνεργειῶν, δύο θελημάτων καὶ αὐτεξουσίῶν δύο. **Ὁ Τρισάγιος Ὑμνος** ³⁾ συνετάχθη πρὸς Ἰορδάνην Ἀρχιμανδρίτην, μετὰ τοῦ τίτλου. “Τῷ θεοτιμῆτῳ καὶ ζήλῳ θείῳ κεκοσμημένῳ, κυρίῳ Ἰορδάνη Ἀρχιμανδρίτῃ, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἐν Κυρίῳ χαίρειν”. Γνωστόν, ὅτι ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας Σευῆρος ἐπέτρεψε τὸ ἄδειν τὸν Τρισάγιον Ὑμνον ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις κατὰ τὴν προσθήκην Πέτρου τοῦ Κναφέως, ἣν ἀπεδέξαντο οἱ μονοφυσίται. Ὁ ἀββᾶς Σέργιος, γινώσκων, ὅτι ὁ ἀββᾶς Ἀναστάσιος τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Μονῆς τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου, ἡσπάζετο τὴν πλάνην ταύτην, ἐγνώρισε τοῦτο τῷ Ἰωάννῃ, βεβαιῶν, ὅτι ὁ Ἀναστάσιος ἡξιού, ὅτι ἀπεδέχετο καὶ οὗτος αὐτήν, ὡς καὶ ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Ἰωάννης. Περὶ τούτου δ' ἔγραψε τῷ ἀρχιμανδρίτῃ Ἰορδάνῃ, ὅτι γινώσκων τὸ ὀρθόδοξον τῶν δοξασιῶν τοῦ Ἀναστασίου καὶ τὰς μεγάλας αὐτοῦ ἀρετάς, ἀπορεῖ ἂν εἶνε ἀληθές, ὅτι ἀποδέχεται τὴν πλάνην ταύτην, καίπερ γινώσκων σαφῶς τὸ ἀψευδές τοῦ κατηγοροῦ, θαυμάζει δέ, ὅτι ἀξιοῖ, ὅτι εἶνε τῆς αὐτῆς γνώμης. Ὁ Ἰωάννης, ἐπιλαμβανόμενος τοῦ ζητήματος, λέγει, ὅτι ἡ ἀναφορὰ

1) Migne, ἐνθ' ἀνωτ. Τόμ. 95, σελ. 99—112.

2) Αὐτ. σελ. 1—17.

3) Αὐτ. σελ. 21—61.

πρὸς τὸν Υἱὸν μόνον τοῦ Τρισαγίου εἶνε ἐπανάληψις τῆς πλά-
νης τοῦ Κναφέως. “Οὕτω, λέγει, ὁριστικῶς ἀποκεκαλύφθαι τῷ
Ἑσαΐα ἐκ Θεοῦ διὰ τῶν Σεραφίμ, καὶ διὰ τοῦ Τρισαγίου
Ὑμνου, τὴν μίαν τρισυπόστατον θεότητά τε καὶ κυριότητα,
ὥς διὰ τινος ἀριθμητικῆς ἐκφαντικῆς. Διὰ τί γὰρ οὐ δίς,
ἢ τετράκις, ἢ μυριάκις, τὸ Ἅγιος ὕμνησαν; καὶ διὰ τί μὴ
δίς, ἢ τρίς, ἢ τετράκις, ἢ μυριάκις, τὸ Κύριος Σαβαὼθ πλή-
ρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ, τὰ Σεραφεῖμ ἐξε-
φώνησαν; ἀλλὰ τὸ μὲν Ἅγιος, τρίς, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, τὸ
δὲ Κύριος μοναδικῶς; Ἡ δεικνύντα τρεῖς μὲν τὰς ἀγίας
ὑποστάσεις, μίαν δὲ κυριότητα τῶν τριῶν καὶ μίαν ἀρχὴν
καὶ δόξαν, οὐσίαν τε καὶ θεότητα καὶ ἓνα τὰς τρεῖς εἶναι
Θεὸν ἅγιον.... Καὶ ἡ μὲν θεότης τριαδικῶς ἀγιάζεται καὶ
δοξάζεται, καὶ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις μοναδικῶς δοξολογοῦν-
ται.... Εἰ γάρ τις ἡμᾶς ἔροιτο, ἀνθ’ ὅτου βαπτίζοντες τρίτον
ποιούμεθα τὴν κατάδυσιν, τί ἂν ἄλλο φαίμεν, ἢ ὅτι καθ’
ἐκάστην τῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων, μίαν κατάδυσιν καὶ
τρεῖς διὰ τὸ τρισσὸν τῶν ὑποστάσεων καὶ οὐ τρεῖς κατα-
δύσεις καθ’ ἐκάστην τῶν ὑποστάσεων; ἢ οὕτω γε, ἐννέα τὰς
καταδύσεις ἐποιοούμεθα ὅπερ ἀθέμιτον ¹⁾).

Ἐν τῇ ἱερᾷ προσκομιδῇ τῆς τελετῆς τῶν θείων μυστη-
ρίων, τοῦ λαοῦ εἰπόντος τὸν Τρισάγιον ὕμνον, ὁ ἱερεὺς,
ὥσπερ ἐρμηνεύων τὸν ὕμνον λέγει. “Ἅγιος εἰ, βασιλεῦ τῶν
αἰώνων καὶ πάσης ἀγιοσύνης Κύριος καὶ δοτὴρ ἅγιος καὶ
ὁ μονογενὴς σου Υἱός, δι’ οὗ τὰ πάντα ἐποίησας ἅγιον δὲ
καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ πανάγιον, τὸ ἐρευνῶν τὰ πάντα καὶ
τὰ βάθη σοῦ τοῦ Θεοῦ” ²⁾.... Καὶ ἐν τῇ ὑψώσει τοῦ ἄρτου τῆς
εὐχαριστίας δὲν λέγομεν, “Τρεῖς ἅγιος, ἢ Τρεῖς Κύριος, ἀλλ’
Εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, εἷς δόξαν Θεοῦ
Πατρὸς σὺν ἀγίῳ Πνεύματι, ᾧ ἡ δόξα”. Παρατίθησι δὲ

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 95, σελ. 25, 32.

²⁾ Αὐτ. σελ. 57.

διάφορα πατέρων χωρία, ὅπως καταδείξῃ, ὅτι ὁ Τρισάγιος ὕμνος δὲν ἀναφέρεται εἰς μόνον τὸ πρόσωπον τοῦ Υἱοῦ. Παρακαλεῖ δὲ τὸν Ἰορδάνην, ὅπως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀναγνωσθῇ ἐπ' ἐκκλησίας καὶ προσκληθῇ ὁ ἡγούμενος Ἀναστάσιος, ὅπως καταπαύσῃ τὴν συζήτησιν ταύτην καὶ ἀποδεχθῇ τὰ κοινῇ παραδεδεγμένα. Παρατίθῃσι δὲ τὸν τύπον τοῦ Τρισαγίου, ὅπως μὴ κατηγορηθῇ αὐτός τε καὶ ὁ Πατριάρχης Ἰωάννης, ὅτι ἀναφέρουσιν αὐτὸν εἰς μίαν τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων, ἀποκλειομένων τῶν ἄλλων. “Τίς γὰρ οἶδε, λέγει, τοῦ μακαριωτάτου Ἰωάννου τοῦ πατριάρχου νόημα ἑμοῦ πλέον; οὐδεὶς· ὅς, ἵνα τ' ἀληθὲς εἴπω, οὐκ ἀνέπνευσε πνοὴν πνευματικὴν πώποτε, ἣν ἑμοί, ὡς μαθητῇ, οὐκ ἀνέθετο· τί μὴ ζῶντος καὶ φθεγγομένου τοῦ ἱεροῦ ἀνδρός, ταῦτα περὶ αὐτοῦ λέλεκτο; Μὴ δυσφημείτωσαν τὸν ζηλωτὴν καὶ πῦρ ὀρθοδοξίας πνεύσαντα....” ¹⁾).

Ἐπ' ὀνόματι Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ φέρονται ἔργα τινά, ἅπερ δὲν φαίνονται ἀνήκοντα τῷ καλᾷ αὐτοῦ, ἐν οἷς μακρὰ Ἀπολογία πίστεως ²⁾, μεταφρασθεῖσα εἰς τὴν ἀραβικὴν καὶ λατινικὴν, Περὶ τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ³⁾, Περὶ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων, ὅπως αἱ ὑπὲρ αὐτῶν γινόμεναι λειτουργίαι καὶ εὐποιίαι τούτους ὀνίνησιν ⁴⁾, Περὶ τῶν ἀζύμων ⁵⁾, ἅπερ, συνήθεια ὄντα ἰουδαϊκῇ, ἀντίκεινται τῇ ἀποστολικῇ παραδόσει. Τὰ δύο τελευταῖα ἡ κριτικὴ θεωρεῖ ἀπόκρυφα. Ἡ δὲ ἐπιστολὴ Περὶ ἐξομολογήσεως καὶ περὶ ἐξουσίας τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν ⁶⁾ εἶνε ἔργον Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου, ἡγουμένου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μονῆς τοῦ ἁγίου Μάμαντος, ζῶντος κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα.

¹⁾ Αὐτόθι.

²⁾ Μετάφρ. λατ. κατὰ τὸ ἀραβικόν, Τόμ. 14, σελ. 417—436.

³⁾ Αὐτ. Τόμ. 95, σελ. 401—412.

⁴⁾ Αὐτ. σελ. 248—277.

⁵⁾ Αὐτ. σελ. 388—396.

⁶⁾ Αὐτ. σελ. 284—304.

Καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς ὁ Ἰωάννης παρενείρει διδασκαλίας δογματικὰς. Ὁ κατὰ Μανιχαίων διάλογος ¹⁾, ἐν τισι χειρογράφοις φέρων τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου, ἐν εἵδει συνδιαλέξεως ὀρθοδόξου καὶ Μανιχαίου, εἶνε ἀναίρεσις τῆς αἱρέσεως ταύτης, ἣτις ἀντίκειται οὐ μόνον τῇ θρησκείᾳ καὶ τοῖς ἡθυσιν, ἀλλὰ καὶ τῷ συμφέροντι τῆς πολιτείας. Ἡ Διάλεξις Ἰωάννου Ὀρθοδόξου πρὸς Μανιχαῖον ²⁾ τὴν αὐτὴν ἔχει ὑπόθεσιν, ἀνακαλυφθεῖσα τῷ 1847 ὑπὸ τοῦ Μαί. Ἡ Διάλεξις Σαρακηνοῦ καὶ Χριστιανοῦ ³⁾ εἶνε ἀπολογία τῆς ἐνσαρκώσεως καὶ ἀναίρεσις τοῦ περὶ πεπρωμένου δόγματος, τὰ δὲ ἀσπάσματα Περὶ δρακόντων καὶ στρυγγῶν ⁴⁾ εἶνε κατὰ τῆς εἰς γοήσας πίστεως, κρατούσης μεταξὺ Ἰουδαίων καὶ Σαρακηνῶν. “Ὀντως σφαλερόν, λέγει, ἡ ἀμάθεια, μέγιστα γὰρ βλαπτόμεθα ἐκ τοῦ μὴ ἀναγινώσκειν τὰς ἱερὰς βίβλους καὶ ἐρευνᾶν αὐτάς, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον. Ἀλλ’ ὁ μὲν στρατιώτης λέγει, ὅτι στρατιώτης εἰμὶ καὶ οὐ χρεῖαν ἔχω ἀναγνώσεως· ὁ δὲ γεωργός, τὴν γεωργικὴν προφασίζεται, καὶ οἱ καθ’ ἑξῆς τὸ αὐτό, καὶ ἐσμέν πάντες ἑλλιπεῖς” ⁵⁾. Ἐν τῷ Κατὰ τῆς αἱρέσεως τῶν Νεστοριανῶν ⁶⁾ ὁ Ἰωάννης διαπραγματεύεται λεπτομερέστερον ὅσα κατὰ Νεστοριανῶν καὶ Μονοφυσιτῶν ἔγραψεν ἐν Πηγῇ Γνώσεως. Τὸ Περὶ Συνθέτου φύσεως κατὰ Ἀκεφάλων ⁷⁾ ἡ Μονοφυσιτῶν, διότι οὗτοι παρεδέχοντο μίαν φύσιν ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἐν αὐτῷ διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως τῆς θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως. Καὶ ἐν τῷ Τόμος, ὡς ἐκ προσώπου Πέτρου τοῦ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου Δαμασκοῦ, πρὸς τὸν ἐπί-

¹⁾ Αὐτ. Τόμ. 94, σελ. 1505—1584.

²⁾ Αὐτ. τόμ. 96, σελ. 1320—1336.

³⁾ Αὐτ. σελ. 1336—1348 καὶ Τόμ. 94, σελ. 1585—1597.

⁴⁾ Αὐτ. Τόμ. 94, σελ. 1600—1604.

⁵⁾ Αὐτ. σελ. 1601.

⁶⁾ Αὐτ. Τόμ. 95, σελ. 188—224.

⁷⁾ Αὐτ. σελ. 112—125.

σκοπον δῆθεν τοῦ Δαραίας τὸν Ἰακωβίτην ¹⁾ γίνεται ἀναίρεσις τοῦ μονοφυσιτισμοῦ. Ἐπειδὴ δέ, καὶ μετὰ τὴν ἐν τῇ ἕκτῃ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ καταδίκην τοῦ μονοθελητισμοῦ, ὑπῆρχον ὁπαδοὶ αὐτοῦ, ὁ Ἰωάννης συνέταξε τὸ ἔργον **Περὶ τῶν ἐν Χριστῷ δύο θελημάτων** ²⁾, ἵνα καταδείξῃ, ὅτι ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ ὑπάρχουσι δύο θελήσεις, ἀνταποκρινόμεναι εἰς τὰς δύο φύσεις.

Ὑπερέχουσιν ὅμως θέσιν ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἐπέχει τὸ ἔργον αὐτοῦ, τὸ περιλαμβάνον **τρεῖς λόγους ἀπολογητικούς** πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας ³⁾, ὧν ὁ μὲν πρῶτος συνετάχθη καθ' ὃ ἔτος Λέων ὁ Ἰσαυρος ἐδημοσίευσεν τὸ πρῶτον κατὰ τῶν εἰκόνων διάταγμα (726), ὁ δὲ δεύτερος περὶ τὸ 730 καὶ ὁ τρίτος μικρὸν μετὰ ταῦτα.

Ἐν τῷ δεκάτῳ ἕκτῳ κεφαλαίῳ τοῦ τετάρτου βιβλίου “Ἐκδόσεως ἀκριβοῦς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως” γράφει τὰ ἐπόμενα περὶ εἰκόνων. “Ἐπειδὴ τινες ἡμῖν καταμέμφονται, προσκυνοῦσί τε καὶ τιμῶσι τὴν τε τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς Δεσποίνης ἡμῶν εἰκόνα, ἔτι δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἀγίων καὶ θεραπόντων Χριστοῦ, ἀκουέτωσαν ὡς ἔξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ’ οἰκείαν εἰκόνα ἐποίησε. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἀλλήλοις προσκυνοῦμεν, εἰμὴ ὡς κατ’ εἰκόνα Θεοῦ πεποιημένοι; ὡς γὰρ φησιν ὁ θεηγόρος καὶ πολὺς τὰ θεῖα Βασίλειος, ἢ τῆς εἰκόνης τιμὴ ἐπὶ τὸν πρωτότυπον διαβαίνει· πρωτότυπον δὲ ἐστὶ τὸ εἰκονιζόμενον, ἔξ οὗ τὸ παράγωγον γίνεται. Τίνος ἔνεκεν ὁ Μωσαϊκὸς λαὸς τῇ σκηνῇ κύκλωθεν προσεκύνει, εἰκόνα καὶ τύπον φερούση τῶν οὐρανίων, μᾶλλον δὲ τῆς ὅλης κτίσεως; Φησὶ γοῦν ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσῇ. Ὅρα, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. Καὶ τὰ Χερουβὶμ δὲ τὰ σκιαζόντα τὸ ἱλαστήριον, οὐχὶ ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων ἦν; Τί δὲ ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις

¹⁾ Αὐτ. Τόμ. 94, σελ. 1436—1501.

²⁾ Αὐτ. Τόμ. 95, σελ. 128—185.

³⁾ Αὐτ. Τόμ. 94, σελ. 1232—1420.

περιώνυμος ναός; Οὐχὶ χειροποίητος καὶ ἀνθρώπων τέχνη κατεσκευασμένος;” ¹⁾

Ὁ Ἰωάννης, ἀρχόμενος, καταδείκνυσι τὸ νόμιμον τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων καὶ τὰ θεμέλια, ἐφ’ ὧν αὕτη βασιζέται.

Ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ ὁ Ἰωάννης, πρὶν ἢ ἀψηται τῆς υποθέσεως, ἄρχεται οὕτως. “Ἐρχῆν μὲν ἡμᾶς ἀεὶ τῆς ἐαυτῶν συναισθανομένους ἀναξιότητος, σιγὴν ἄγειν καὶ Θεῷ τὴν τῶν ἡμαρτημένων ἡμῖν προσάγειν ἐξομολόγησιν· ἄλλ’ ἐπειδὴ πάντα καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν, ὁρῶ δὲ τὴν ἐκκλησίαν, ἣν ὁ Θεὸς ὠκοδόμησεν ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, βαλλομένην ὥσπερ θαλαττίῳ κλύδωνι, κύμασιν ἀλλεπαλλήλοις κορυφουμένη, ἐξ ἐπαχθεσιότητος φορᾶς τῶν πονηρῶν πνευμάτων κυκωμένην τε καὶ ταραττομένην, καὶ τὸν χιτῶνα Χριστοῦ τὸν ἄνωθεν ὑφαντόν, διαιρούμενον, ὃν ἀσεβῶν διελεῖν ἠὲ θαδίσαντο παῖδες, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς διαφόρους κατατομὰς τεμνόμενον, ὃ ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος καὶ ἡ τῆς Ἐκκλησίας ἄνωθεν κεκρατηκυῖα παράδοσις, οὐκ εὐλογον ἡγησάμεν σιγᾶν καὶ δεσμὸν ἐπιθεῖναι τῇ γλώσσῃ, τὴν ἠπειλημένην ἀπόφασιν ὑφορώμενος, τὴν φάσκουσαν. Ἐὰν ὑποστείλῃ, οὐκ εὐδοκεῖ ἐν σοὶ ἡ ψυχὴ μου. Καί. Ἐὰν ἴδῃς τὴν ρομφαίαν ἐρχομένην καὶ μὴ ἀναγγείλῃς τῷ ἀδελφῷ σου, ἐκ σοῦ ἐκζητήσω τὸ αἷμα αὐτοῦ. Φόβῳ τοίνυν ἀφορήτῳ βαλλόμενος, ἐπὶ τὸ λέγειν ἐλήλυθα, οὐ βασιλέων ὕψος πρὸ τῆς ἀληθείας τιθεῖς...ἀλλὰ μᾶλλον τούτῳ πρὸς τὸ λέγειν νυττόμενος. Δεινὸν γὰρ βασιλέως λόγος πρὸς ὑπαγωγὴν τῶν ὑπηκόων· ὀλίγοι γὰρ ὅσοι τῶν ἀνέκαθεν, βασιλικῶν κατωλιγώρησαν θεσπισμάτων, ὅσοι τὸν ἐπὶ γῆς βασιλέα, βασιλευόμενον οἶδασιν ἄνωθεν, καὶ ὥς κρατοῦσιν οἱ νόμοι τῶν βασιλέων” ²⁾. Ἡ ἐκκλησία δὲν ἀπατᾶται,

¹⁾ Αὐτ. σελ. 1169.

²⁾ Αὐτ. σελ. 1232—1233.

ἄδύνατον δέ, ἵνα ἐπὶ εἰδωλολατρείᾳ κατηγορηθῇ. “Οὐ γὰρ μικρὸν τὸ μικρόν, ὅταν εἰς μέγα ἐκφέρῃ, ὅπου γε οὐδὲ σμικρὸν τὸ παρεγγάραγμα, ἄνω κεκρατηκυῖαν ἐκκλησίας ἀνατραπῆναι παράδοσιν, οἷα κατεγνωσμένων τῶν προκαθηγησαμένων ἡμᾶς, ὧν ἐχρῆν ἀναθεωροῦντας τὴν ἀναστροφὴν, μιμεῖσθαι τὴν πίστιν” ¹⁾).

Ἔχοντές τινες ὑπ’ ὄψει τὰ ἐπόμενα. “Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστὶ”. Καί. “Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις”. Καί. “Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι” Καί. “Οὐ ποιήσεις γλυπτόν, πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω καὶ τὰ λοιπά”, ἀπορρίπτουσι τὰς εἰκόνας. Ἀλλ’ ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη τοῦ Μωϋσέως ἐνὸς καὶ μόνου καταστοχάζεται σκοποῦ, ὅπως μὴ ὁ περιούσιος λαὸς περιπέσῃ εἰς εἰδωλολατείαν, εἰς ἣν ἦν ἐπιρρεπὴς καὶ λατρεύσῃ τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα, προσάγῃ δὲ τῷ δημιουργῷ μόνῳ τὴν προσήκουσαν αὐτῷ λατείαν. Ἡ εἰκονογραφία λοιπὸν ἀπαγορεύεται ἕνεκα τῆς εἰδωλολατρείας. Ἀλλ’ οἱ Χριστιανοὶ γινώσκουσι τὴν ἀλήθειαν καὶ Θεῷ μόνῳ λατρεύουσι. Δὲν προσκυνοῦσι τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ἀλλὰ προσκυνοῦσι τὸν κτίστην, κτισθέντα τὸ κατ’ αὐτοὺς καὶ εἰς κτίσιν ἀταπεινώτως καὶ ἀκαθαιρέτως κατελθόντα, ὅπως δοξάσῃ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ θείας κοινωνὸν ἀπεργάσῃται φύσεως. “Εἰκονίζομεν Θεὸν τὸν ἀόρατον, οὐχ ὡς ἀόρατον, ἀλλ’ ὡς ὁρατὸν δι’ ἡμᾶς γενόμενον μεθέξει σαρκὸς τε καὶ αἵματος” ²⁾). Οὐχὶ τὴν ἀόρατον εἰκονίζομεν θεότητα, ἀλλὰ Θεοῦ τὴν ὁραθεῖσαν σάρκα. Ἄν δὲ εἶνε ἀμήχανον, ὅπως εἰκονίσωμεν ψυχὴν, πόσῳ μᾶλλον Θεόν, τὸν καὶ τῇ ψυχῇ δόντα τὸ ἄυλον. Πλανῶνται οἱ μὴ γινώσκοντες τὰς Γραφάς, ὅτι τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. Ἡμεῖς γινώσκομεν τί τὸ εἰκονιζόμενον καὶ τί τὸ εἰκόνι μὴ περιγραφόμενον.

¹⁾ Αὐτόθι.

²⁾ Αὐτ. σελ. 1236.

“Πάλαι μὲν ὁ Θεός, ὁ ἀσώματός τε καὶ ἀσχημάτιστος, οὐδαμῶς εἰκονίζετο. Νῦν δὲ σαρκὶ ὁφθέντος Θεοῦ καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφέντος, εἰκονίζω Θεοῦ τὸ ὁρώμενον. Οὐ προσκυνῶ τῇ ὕλῃ, προσκυνῶ δὲ τὸν τῆς ὕλης δημιουργόν, τὸν ὕλην δι’ ἐμὲ γενόμενον καὶ ἐν ὕλῃ κατοικῆσαι καταδεξάμενον, καὶ δι’ ὕλης τὴν σωτηρίαν μου ἐργασάμενον, καὶ σέβων οὐ παύσομαι τὴν ὕλην, δι’ ἧς ἡ σωτηρία μου εἰργασταί· σέβω δὲ οὐχ ὥς Θεὸν· ἅπαγε· πῶς γὰρ τὸ ἐξ οὐκ ὄντων τὴν γένεσιν ἐσχηκός, Θεός; Εἰ καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ σῶμα Θεός, διὰ τὴν καθ’ ὑπόστασιν ἔνωσιν γεγονὸς ἀμεταβλήτως, ὅπερ τὸ χρῖσιν καὶ μεῖναν, ὅπερ ἦν τῇ φύσει, σὰρξ ἐψυχωμένη ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, ἡργμένη, οὐκ ἄκτιστος. Τὴν δέ γε λοιπὴν ὕλην σέβω καὶ δι’ αἰδοῦς ἄγω, δι’ ἧς ἡ σωτηρία μου γέγονεν, ὡς θείας ἐνεργείας καὶ χάριτος ἔμπλεων. Ἡ οὐχ ὕλη τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον, τὸ τρισόλβιον καὶ τρισμακάριστον; Ἡ οὐχ ὕλη τὸ ὄρος τὸ σεπτὸν καὶ ἅγιον; Ὁ τοῦ Κρανίου τόπος; Ἡ οὐχ ὕλη ἡ φερέσβιος πέτρα καὶ ζωηφόρος, ὁ τάφος ὁ ἅγιος, ἡ πηγὴ τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως; Ἡ οὐχ ὕλη τὸ μέλαν καὶ ἡ τῶν Εὐαγγελίων παναγία βίβλος; Ἡ οὐχ ὕλη ἡ ζωηφόρος τράπεζα, ἡ τὸν ἄρτον ἡμῖν τῆς ζωῆς χορηγοῦσα; Ἡ οὐχ ὕλη ὁ χρυσός τε καὶ ὁ ἄργυρος, ἐξ ὧν σταυροὶ καὶ πίνακες κατασκευάζονται καὶ ποτήρια; Ἡ οὐχ ὕλη πρὸ τούτων ἀπάντων τὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν σῶμα καὶ αἷμα; Ἡ πάντων τούτων ἀνελε τὸ σέβας καὶ τὴν προσκύνησιν, ἡ παραχώρει τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει καὶ τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν, Θεοῦ καὶ φίλων Θεοῦ ὀνόματι ἁγιαζομένων καὶ διὰ τοῦτο θείου Πνεύματος ἐπισκιαζομένων χάριτι. Μὴ κάκιζε τὴν ὕλην· οὐ γὰρ ἄτιμος. Οὐδὲν γὰρ ἄτιμον, ὃ παρὰ Θεοῦ γεγένηται” 1).

“Καὶ αἰσθητῶς μὲν, λέγει, τὸν αὐτοῦ (τοῦ Θεοῦ) χαρα-

1) Αὐτ. σελ. 1245.

κτῆρα προτίθεμεν ἀπανταχῇ, καὶ τὴν πρώτην ἀγιαζόμεθα· πρώτη γὰρ αἰσθήσεων, ὄρασις· ὥσπερ καὶ τοῖς λόγοις, τὴν ἀκοήν· ὑπόμνημα γάρ ἐστιν ἡ εἰκὼν· καὶ ὅπερ τοῖς γράμμασιν μεμνημένοις ἡ βίβλος, τοῦτο καὶ τοῖς ἀγραμμάτοις ἡ εἰκὼν· καὶ ὅπερ τῇ ἀκοῇ ὁ λόγος, τοῦτο τῇ ὁράσει ἡ εἰκὼν· νοητῶς δὲ αὐτῇ ἐνούμεθα. Διὰ τοῦτο προσέταξεν ὁ Θεὸς γενέσθαι κιβωτὸν ἐκ ξύλων ἀσήπτων καὶ καταχρυσῶσαι αὐτὴν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν καὶ ἐνθεῖναι τὰς πλάκας καὶ τὴν ῥάβδον καὶ τὴν στάμνον τὴν χρυσοῦν, ἔχουσαν τὸ μάννα πρὸς ὑπόμνησιν τῶν γεγονότων καὶ προτύπωσιν τῶν μελλόντων. Καὶ τίς οὐκ ἐρεῖ ταῦτα εἰκόνας, διαπρυσίους τε κήρυκας; Καὶ ταῦτα οὐκ ἐκ πλαγίων ἔκειτο τῆς σκηνῆς, ἀλλὰ κατενώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ, πρὸς αἱ ἀποβλέποντες, τῷ δι' αὐτῶν ἐνεργήσαντι Θεῷ προσέφερον τὴν προσκύνησιν καὶ τὴν λατρείαν. Δῆλον ὡς οὐχ ὡς αὐτοῖς λατρεύοντες, ἀλλὰ δι' αὐτῶν εἰς ὑπόμνησιν τῶν θαυμάτων ἀγόμενοι καὶ τῷ τερατουργῷ Θεῷ τὴν προσκύνησιν νέμοντες. Εἰκόνας γὰρ ἦσαν πρὸς ὑπόμνησιν κείμενοι, οὐχ ὡς θεοί, ἀλλ' ὡς θείας ἐνεργείας ὑπόμνησιν ἄγουσαι" ¹⁾.

Παραθεῖς δὲ χωρίον τοῦ Μεγάλου Βασιλείου σχολιάζει αὐτὸ οὕτως. "Τί τούτων τηλαυγέστερον πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι βίβλοι τοῖς ἀγραμμάτοις αἱ εἰκόνας, καὶ τῆς τῶν ἀγίων τιμῆς ἀσίγητοι κήρυκες, ἐν ἀήχῳ φωνῇ τοὺς ὁρῶντας διδάσκουσαι καὶ τὴν ὄρασιν ἀγιαζουσαι; Οὐκ εὐπορῶ βίβλων, οὐ σχολὴν ἄγω πρὸς ἀνάγνωσιν, εἴσειμι εἰς τὸ κοινὸν τῶν ψυχῶν ἱατρεῖον, τὴν Ἐκκλησίαν, ὥσπερ ἀκάνθαις τοῖς λογισμοῖς συμπνιγόμενος. Ἐλκει με πρὸς θεάν τῆς γραφῆς τὸ ἄνθος καὶ ὡς λειμὼν τέρπει τὴν ὄρασιν καὶ λεληθύτως ἐναφίησι τῇ ψυχῇ δόξαν Θεοῦ. Τεθέαμαι τὴν καρτερίαν τοῦ μάρτυρος, τῶν στεφάνων τὴν ἀνταπόδοσιν καὶ ὡς πυρὶ πρὸς ζῆλον ἐξάπτομαι τῇ προθυμίᾳ καὶ πίπτων προσκυνῶ

¹⁾ Αὐτ. σελ. 1248.

τῷ Θεῷ διὰ τοῦ μάρτυρος καὶ λαμβάνω τὴν σωτηρίαν” 1).

Ἀληθῶς αἱ εἰκόνες μεγάλην παιδαγωγικὴν κέκτηνται δύναμιν. Εἰκονίζουσι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ἐν ζωηρᾷ ὑποτυπώσει, τὰ τῆς ἀπολυτρώσεως γεγονότα καὶ τὰς τῶν Ἀγίων ἀρετάς, εἶνε δὲ οἷον εἰς βιβλία παιδείας ἀμοιροῦσι, διδαχῆς ἐπέχουσιν τρόπον. Διπλοῦς ἀληθῶς τοῦ εἰκονισμοῦ τυγχάνει ὁ σκοπός, ὁ καλλωπισμὸς καὶ ἡ διδαχή, ἡ τέρεψις τοῦ ὀφθαλμοῦ διὰ τοῦ θεάματος καλλωπισμοῦ λαμπροῦ καὶ ἡ ἀνύψωσις καὶ καλλιέργεια τῆς μνήμης διὰ τῆς θέας τῶν πρωτίστων τῆς θρησκευτικῆς ἱστορίας γεγονότων.

“Ποίει, λέγει, Χριστοῦ εἰκόνα καὶ ἀρκέσθητι, ἣ τῆς τούτου Μητρὸς τῆς Θεοτόκου. ὦ τῆς ἀτοπίας! ἐχθρὸν σεαυτὸν διαρρήδην τῶν ἁγίων καθωμολόγησας. Εἰ γὰρ Χριστοῦ μὲν εἰκόνα ποιεῖς, τῶν δὲ ἁγίων οὐδαμῶς, δῆλον ὡς οὐχὶ τὴν εἰκόνα ἀπαγορεύεις, ἀλλὰ τὴν τῶν ἁγίων τιμὴν.... Οἱ γὰρ ἅγιοι καὶ ζῶντες πεπληρωμένοι ἦσαν Πνεύματος ἁγίου καὶ τελευτησάντων αὐτῶν, ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀνεκφοιτήτως ἔνεστι καὶ ταῖς ψυχαῖς καὶ τοῖς σώμασιν ἐν τοῖς τάφοις καὶ τοῖς χαρακτῆρσι καὶ ταῖς ἁγίαις εἰκόσιν αὐτῶν, οὐ κατ’ οὐσίαν, ἀλλὰ χάριτι καὶ ἐνεργείᾳ.... Ἰστοροῦμεν οὖν Χριστὸν τὸν βασιλέα καὶ Κύριον οὐ γυμνοῦντες αὐτὸν τοῦ στρατεύματος. Στρατὸς γὰρ τοῦ Κυρίου οἱ ἅγιοι..... Προσκυνῶ Χριστοῦ εἰκόνι, ὡς σεσαρκωμένου Θεοῦ, τῆς Δεσποίνης τῶν ἀπάντων τῆς Θεοτόκου, οἷα Μητρὸς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τῶν ἁγίων ὡς φίλων Θεοῦ.... Ἡ γὰρ τῆς εἰκόνης τιμὴ πρὸς τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, φησὶν ὁ θεῖος Βασίλειος.... Εἰ ναοὺς ἐγείρεις ἁγίοις Θεοῦ, καὶ τὰ τούτων ἐγείρει τρόπαια” 2).

Μεγίστη τῶν ἐναντίων τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων μομφὴ ἦν, ὅτι αὕτη ἄγει εἰς εἰδωλολατρείαν. Ὁ Ἰωάννης ἀποκρούει τὴν μομφὴν ταύτην, δεικνὺς πόσον διαφέρει ἡ

1) Αὐτ. σελ. 1268.

2) Αὐτ. σελ. 1249, 1252, 1253.

τῶν εἰκόνων προσκύνησις ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀγίων τῆς τῶν εἰδώλων παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς λατρείας. “Ὅς μέντοι, λέγει, χρήσεις παράγεις, οὐ τῶν παρ’ ἡμῖν εἰκόνων βδελύσσονται τὴν προσκύνησιν, ἀλλὰ τῶν ταύτας θεοποιούντων Ἑλλήνων. Οὐ δεῖ τοίνυν διὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων ἄτοπον χρῆσιν, καὶ τὴν ἡμετέραν εὐσεβῶς γινόμενην ἀναιρεῖν. Ἐφορκίζουσιν ἐπαοιδοὶ τε καὶ γόητες, ἐφορκίζει καὶ τοὺς κατηχουμένους ἡ Ἐκκλησία· ἀλλ’ ἐκεῖνοι μὲν ἐπικαλοῦνται δαίμονας, αὕτη δέ, Θεὸν κατὰ δαιμόνων· δαίμοσι τὰς εἰκόνας ἀνατιθέασιν Ἕλληνες καὶ θεοὺς ταύτας προσαγορεύουσιν, ἡμεῖς δὲ ἀληθεῖ Θεῷ σαρκωθέντι καὶ Θεοῦ δούλοις καὶ φίλοις, δαιμόνων ἀπελαύνουσι στίφη” ¹⁾. Ἐν τέλει δὲ τοῦ λόγου πολλὰ παρατίθησι χωρία Πατέρων ὑπὲρ προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων.

Τὸν δεύτερον περὶ εἰκόνων λόγον συνέταξε, διότι τῶν πιστῶν τινες δὲν ἀντελήφθησαν καλῶς τῶν ἐν τῷ πρώτῳ εἰρημένων. “Τινὲς γὰρ τῶν τέκνων τὰς Ἐκκλησίας ὑπέθεντό μοι τοῦτο ποιῆσαι, διὰ τὸ μὴ πάνυ εὐδιάγνωστον τοῖς πολλοῖς τὸν πρῶτον εἶναι· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ σύγγνωτέ μοι, ὑπακοήν ἐκπληρώσαντι” ²⁾.

“Ἀνέστησαν γάρ τινες, λέγει, λέγοντες, ὥς οὐ δεῖ εἰκονίζειν καὶ προτιθέναι εἰς θεωρίαν καὶ δόξαν καὶ θαῦμα καὶ ζῆλον τὰ τοῦ Χριστοῦ σωτήρια θαύματα καὶ τὰς τῶν ἁγίων ἀνδραγαθίας κατὰ τοῦ διαβόλου. Καὶ τίς ἔχων γνῶσιν θεῖαν καὶ σύνεσιν πνευματικὴν οὐκ ἐπιγινώσκει, ὅτι ὑποβολὴ τοῦ διαβόλου ἐστίν; Οὐ θέλει γὰρ τὴν ἡτταν καὶ τὴν αἰσχύνην αὐτοῦ δημοσιεύεσθαι, οὐδὲ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ δόξαν ἀνάγραπτον γίνεσθαι. Εἰ μὲν γὰρ τοῦ ἀοράτου Θεοῦ εἰκόνα ἐποιοῦμεν, ὄντως ἡμαρτάνομεν. Ἀδύνατον γὰρ τὸ ἀσώματον καὶ ἀόρατον καὶ ἀπερίγραφτον καὶ ἀσχημάτιστον εἰκονισθῆναι. Καὶ πάλιν· εἰ ἐποιοῦμεν εἰκόνας ἀνθρώ-

¹⁾ Αὐτ. σελ. 1256—1257.

²⁾ Αὐτ. Λόγ. Β'. σελ. 1284.

πων καὶ ταύτας θεοὺς ἡγούμεθα καὶ ὡς θεοῖς ἐλατρεύομεν, ὄντως ἡσεβοῦμεν. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ποιοῦμεν. Θεοῦ γὰρ σαρκωθέντος καὶ ὀφθέντος ἐπὶ γῆς σαρκὶ καὶ ἀνθρώποις συναναστραφέντος, δι' ἄφατον ἀγαθότητα καὶ φύσιν, καὶ πάχος καὶ σχῆμα καὶ χρῶμα σαρκὸς ἀναλαβόντος, τούτου τὴν εἰκόνα ποιοῦντες οὐ σφαλλόμεθα" 1).

Οἱ μὴ ἐρευνῶντες τὸν νοῦν τῆς Γραφῆς λέγουσιν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶπε διὰ Μωϋσέως. "Οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ", καὶ διὰ Δαβὶδ τοῦ προφήτου. "Αἰσχυνθήτωσαν πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γλυπτοῖς, οἱ ἐγκαυχώμενοι ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν" καὶ τοιαῦτα πολλὰ ἕτερα. Ἐπομένως ἡ χρῆσις τῶν εἰκόνων ἀπαγορευτέα. Πρὸς τούτους ἡ ἀπάντησις ἔσται τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου τοῖς Ἰουδαίοις εἰρημένον. "Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς"...ὥσπερ γὰρ ἐπιστήμων ἱατρὸς οὐ τὸ αὐτὸ εἶδος πᾶσι δίδωσιν, οὐδὲ πάντοτε, ἀλλ' ἐκάστῳ κατὰ τὴν ἕξιν παρέχει τὸ φάρμακον, διακρίνων καὶ χώραν καὶ νόσον καὶ καιρὸν καὶ ἡλικίαν· καὶ τῷ μὲν νηπίῳ, ἕτερον, τῷ δὲ τελείῳ κατὰ τὴν ἡλικίαν, ἕτερον· ἄλλο τῷ ἀσθενεῖ καὶ ἄλλο τῷ ὑγιαίνοντι καὶ ἐκάστῳ τῶν ἀσθενούντων, οὐ τὸ αὐτό, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἕξιν καὶ τὴν νόσον· καὶ ἄλλο τῷ θέρει, καὶ χειμῶνι ἕτερον, μετοπώρῳ τε καὶ ἔαρι καὶ ἐν ἐκάστῳ τόπῳ κατὰ τὴν τοῦ τόπου ἐπιτηδειότητα· οὕτω καὶ ὁ ἄριστος τῶν ψυχῶν ἱατρὸς τοῖς ἔτι νηπίοις καὶ ἀρρωστοῦσι τὴν πρὸς εἰδωλολατρείαν νόσον καὶ τὰ εἰδωλα θεοὺς ἡγουμένοις καὶ ὡς θεοῖς αὐτοῖς προσκυνοῦσι καὶ ἀθετοῦσι τὴν τοῦ Θεοῦ προσκύνησιν καὶ τὴν αὐτοῦ δόξαν τῇ κτίσει προσάγουσιν, ἀπηγόρευσε τοῦτο ποιεῖν. Θεοῦ μὲν γὰρ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀοράτου καὶ αὐλοῦ καὶ μήτε σχῆμα μήτε περιγραφὴν μήτε κατάληψιν ἔχοντός, ἀδύνατον ποιεῖν εἰκόνα. Πῶς γὰρ τὸ μὴ ὄραθὲν εἰκονισθῆσεται;" 2) Ἄλλ' ὁ Θεός, ἀπαγορεύων τὰς εἰκόνας, προῦτί-

1) Αὐτ. σελ. 1285, 1288.

2) Αὐτ. σελ. 1288, 1289.

θετο, ὅπως παρακωλύσῃ τὴν εἰς εἰδωλολατρείαν τῶν Ἰσραηλιτῶν πτώσιν καὶ τὴν ἀπονομὴν λατρείας εἰς ἀντικείμενα δημιουργηθέντα, ὀφειλομένης τῷ Θεῷ μόνῳ. Ἐν δὲ τῷ περὶ εἰκόνων ζητήματι ἀνάγκη, ὅπως ἐρευνηθῇ ἡ ἀλήθεια καὶ ὁ σκοπὸς τῶν χρῆσιν εἰκόνων ποιουμένων. Καὶ ἂν μὲν αὕτη εἴνε ὁρθὴ καὶ ἀληθὴς καὶ πρὸς δόξαν Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ καὶ πρὸς ζῆλον ἀρετῆς καὶ ἀποφυγὴν κακίας καὶ σωτηρίαν ψυχῶν, ὀφείλομεν, ἵνα ἀποδεχώμεθα καὶ τιμώμεν. “Γινωσκέτω οὖν, λέγει, πᾶς ἄνθρωπος, ὡς ὁ τὴν εἰκόνα τὴν πρὸς δόξαν καὶ ὑπόμνησιν τοῦ Χριστοῦ, ἢ τῆς τούτου Μητρὸς τῆς ἁγίας Θεοτόκου, ἢ τινος τῶν ἁγίων καὶ πρὸς αἰσχύνην τοῦ διαβόλου καὶ ἡτταν αὐτοῦ καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, ἐκ θείου πόθου καὶ ζήλου γενομένην, καταλύειν ἐπιχειρῶν καὶ μὴ προσκυνῶν καὶ τιμῶν καὶ ἀσπαζόμενος ὡς εἰκόνα τιμίαν, καὶ οὐχ ὡς Θεόν, ἐχθρὸς ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ τῶν ἁγίων καὶ ἐκδικητῆς τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, ἔργῳ ἐπιδεικνύμενος τὴν λύπην, ὅτι ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἅγιοι αὐτοῦ τιμῶνται καὶ δοξάζονται· ὁ δὲ διάβολος καταισχύνεται. Ἡ γὰρ εἰκὼν θρίαμβός ἐστι καὶ φανέρωσις καὶ στηλογραφία εἰς μνήμην τῆς νίκης τῶν ἀριστευσάντων καὶ διαπρεψάντων καὶ τῆς αἰσχύνης τῶν ἡττηθέντων καὶ καταβληθέντων δαιμόνων” 1).

Ποιούμενος δὲ διάκρισιν μεταξὺ πνευματικῆς καὶ κοσμικῆς ἐξουσίας, ἀνακράζει. “Οὐ βασιλέων ἐστὶ νομοθετεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ...Βασιλέων ἐστὶν ἡ πολιτικὴ εὐπραξία, ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις, ποιμένων καὶ διδασκάλων”. Ὑπὸ δικαίας δὲ καταλαμβανόμενος ἀγανακτήσεως ἀνακράζει. “Ληστρικὴ ἔφοδός ἐστὶν αὕτη, ἀδελφοί” 2). “Ὅτε ὁ Σαοὺλ ἔσχισε τὸ ἱμάτιον τοῦ Σαμουὴλ τί συνέβη αὐτῷ; Ὁ Θεὸς ἔσχισε τὴν βασιλείαν αὐτοῦ καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Δαβὶδ τῷ πρῶτῳ. Τῆς Ἰεζάβελ, καταδιωξάσης τὸν

1) Αὐτ. σελ. 1296.

2) Αὐτόθι.

Ἡλίαν, ἐξέλειξαν οἱ κῆνες καὶ αἱ ὕες τὸ αἷμα, ὃ δὲ Ἡρόδης, φονεύσας τὸν Ἰωάννην, ἀπέθανε σκοληκόβρωτος γενόμενος. Δὲν εἶνε, λέγει, ληστρικόν, ὅτι ὁ μακάριος Γερμανός, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, βίῳ καὶ λόγῳ ἐξαστράπτων, ἐρραπίσθη καὶ ἐξωστρακίσθη μετ' ἄλλων πλείστων ἐπισκόπων καὶ πατέρων; Ἀποτεινόμενος δὲ πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλέα, λέγει. “Υπείκομέν σοι, ὦ βασιλεῦ, ἐν τοῖς κατὰ τὸν βίον πράγμασι, φόροις, τέλεσι, δοσιληψίοις, ἐν αἷς σοι τὰ καθ' ἡμᾶς ἐγγεχεύονται· ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ καταστάσει, ἔχομεν τοὺς ποιμένας, τοὺς λαλήσαντας ἡμῖν τὸν λόγον καὶ τυπώσαντας τὴν ἐκκλησιαστικὴν θεσμοθεσίαν. Οὐ μεταίρομεν ὅρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες ἡμῶν, ἀλλὰ κατέχομεν τὰς παραδόσεις, καθὼς παρελάβομεν. Εἰ γὰρ ἀρξόμεθα τὴν οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας κἂν ἐν μικρῷ καθαιρεῖν, κατὰ σμικρὸν τὸ πᾶν καταλυθήσεται” ¹⁾).

“Κακίζεις, λέγει, τὴν ὕλην καὶ ἄτιμον ἀποκαλεῖς; καὶ οἱ Μανιχαῖοι. Ἄλλ' ἡ θεία Γραφὴ καλὴν ταύτην ἀνακηρύττει. Φησὶ γάρ. Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ Θεοῦ ποίημα τὴν ὕλην καὶ καλὴν ταύτην ὁμολογῶ· σὺ δέ, εἰ κακὴν ταύτην λέγεις, ἢ οὐκ ἐκ Θεοῦ ταύτην ὁμολογεῖς, ἢ τῶν κακῶν αἵτιον ποιεῖς τὸν Θεόν. Ὅρα οὖν τί φησιν ἡ θεία Γραφὴ περὶ τῆς ὕλης, ἣν σὺ ἄτιμον ἀποκαλεῖς. Καὶ εἶπε Μωϋσῆς πρὸς πᾶσαν συναγωγὴν υἱῶν Ἰσραήλ, λέγων. Τοῦτο τὸ ρῆμα, ὃ συνέταξε Κύριος, λέγων. Λάβετε παρ' ὑμῶν αὐτῶν ἀφαίρεμα τῷ Κυρίῳ, πᾶς ὁ καταδεχόμενος τῇ καρδίᾳ, οἷσουσι τὰς ἀπαρχὰς τῷ Κυρίῳ, χρυσίον, ἀργύριον, χαλκόν, ὑάκινθον, πορφύραν κόκκινον διπλοῦν διανενησμένον καὶ βύσσον κεκλωσμένην καὶ τρίχας αἰγείας καὶ δέρματα κριῶν ἡρυθρωδανωμένα καὶ δέρματα ὑακίνθινα, καὶ ξύλα ἄσηπτα καὶ ἔλαιον τῆς χρίσεως καὶ τὸ θυμίαμα τῆς συνθέσεως καὶ λίθους σαρ-

¹⁾ Αὐτ. σελ. 1296—1297.

δίους καὶ εἰς τὴν γλυφὴν, εἰς τὴν ἐπωμίδα καὶ εἰς τὸν ποδήρη· καὶ πᾶς σοφὸς καρδίᾳ ἐν ὑμῖν, ἐλθὼν ἐργαζέσθω πάντα ὅσα συνέταξε Κύριος, τὴν σκηνὴν. Ἴδου δὴ καὶ ἡ ὕλη τιμᾶται, ἡ καθ' ὑμᾶς ἄτιμος. Τί γὰρ τριχῶν αἰγείων εὐτελέστερον καὶ χρωμάτων; ἢ οὐ χρώματα τὸ κόκκινον καὶ ἡ πορφύρα καὶ ἡ ὑάκινθος; Ἴδου δὴ καὶ ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων καὶ ὁμοίωμα Χερουβὶμ· καὶ αὕτη δὲ ἡ σκηνὴ ἅπασα εἰκὼν ἦν. Ὅρα γάρ, φησὶν ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσῇ, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. Καὶ ὁμῶς κύκλωθεν προσεκυνεῖτο ὑπὸ παντὸς τοῦ Ἰσραήλ. Ἔτι δὲ τὰ Χερουβὶμ οὐ κατενώπιον ἦσαν τοῦ λαοῦ; Καὶ ἡ κιβωτὸς καὶ ἡ λυχνία καὶ ἡ τράπεζα καὶ ἡ στάμνος ἡ χρυσῇ καὶ ἡ ράβδος, πρὸς ᾧ βλέπων ὁ λαὸς προσεκύνει; Οὐ προσκυνῶ τῇ ὕλῃ, προσκυνῶ δὲ τὸν τῆς ὕλης Δημιουργόν, τὸν ὕλην δι' ἐμὲ γενόμενον καὶ ἐν ὕλῃ τὴν κατοίκτησιν θέμενον καὶ δι' ὕλης τὴν σωτηρίαν μου ἐργασάμενον. Ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Πᾶσι δὲ δῆλον, ὅτι ἡ σὰρξ ὕλη καὶ κτίσμα ἐστίν. Σέβω οὖν τὴν ὕλην καὶ δι' αἰδοῦς ἄγω καὶ προσκυνῶ, δι' ἧς ἡ σωτηρία μου γέγονε. Σέβω δὲ οὐχ ὥς Θεόν, ἀλλ' ὥς θείας ἐνεργείας καὶ χάριτος ἔμπλεων. Ἡ οὐχ ὕλη τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον....¹⁾

Ὁ Ἰωάννης πειρᾶται, ὅπως καταδείξῃ ὅτι ἡ προσκύνησις αὕτη δὲν εἶνέ τι καινοφανὲς καὶ ὅτι ἔχει ρίζας ἐν τῇ παραδόσει τῆς Ἐκκλησίας. “Ὅτι δὲ οὐ νέον τὸ τῶν εἰκόνων ἐφεύρημα καὶ ἡ τούτων προσκύνησις, ἀλλ' ἀρχαία τῆς Ἐκκλησίας παράδοσις, δέχου τῶν γραφικῶν καὶ πατρικῶν χρήσεων τὸν ἐσμόν. Ὁ Κύριος, ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον ἱερῷ Εὐαγγελίῳ, τάδε φησί, τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς μακαρίζων καὶ σὺν αὐτοῖς πάντας τοὺς τῷ κανόνι αὐτῶν στοιχοῦντας καὶ τοῖς ἴχνεσιν αὐτῶν ἐξακολουθοῦντας. Ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοί, ὅτι βλέπουσι καὶ τὰ ὥτα ὑμῶν, ὅτι ἀκούου-

¹⁾ Αὐτ. σελ. 1297, 1300.

σιν. Ἀμὴν γάρ, λέγω ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, ἃ βλέπετε καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι, ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν. Ἐπιποθοῦμεν οὖν καὶ ἡμεῖς ἰδεῖν, ὥς ἰδεῖν δυνατόν. Βλέπομεν γάρ, ὥς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι, καὶ ἐν τῇ εἰκόνι, καὶ μακαριζόμεθα. Αὐτὸς ὁ Θεὸς πρῶτος ἐποίησεν εἰκόνα καὶ ἔδειξεν εἰκόνας. Τὸν μὲν γὰρ πρῶτον ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησε, καὶ Ἀβραὰμ καὶ Μωϋσῆς καὶ Ἡσαΐας καὶ πάντες οἱ προφῆται εἰκόνας εἶδον Θεοῦ καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Ἡ βάτος εἰκὼν ἦν τῆς Θεομήτορος, καὶ μέλλοντι τῷ Μωϋσῇ ταύτῃ προῖέναι, εἶπεν ὁ Θεός. Ὑπόλυσαι τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν σου· ἡ γὰρ γῆ, ἐν ἣ ἔστηκας, γῆ ἁγία ἐστίν. Εἰ οὖν γῆ, ἐν ἣ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου ὥφθη τῷ Μωϋσῇ, γῆ ἁγία ἐστί, πόσῳ μᾶλλον αὕτη ἡ εἰκὼν; Οὐ μόνον γὰρ ἁγία, ἀλλὰ τολμῶ λέγειν καὶ ἁγίων ἁγία. Ὁ Κύριος ἐρωτήσας τοῖς Φαρισαίοις. Τί οὖν Μωϋσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου καὶ ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα; ἀπεκρίνατο. Ὅτι Μωϋσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν· ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως. Καὶ γὰρ λέγω ὑμῖν, ὅτι Μωϋσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, εἰδὼς αὐτῶν τὸ πρὸς εἰδωλολατρείαν εὐόλισθον, ἐπέτρεψεν αὐτοῖς μὴ ποιεῖν εἰκόνας. Νυνὶ δὲ οὐχ οὕτως ἐστίν· ἐστήκαμεν γὰρ βεβαίως ἐν τῇ πέτρᾳ τῆς πίστεως, τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας πλουτήσαντες" ¹⁾.

Ὅμιλῶν δὲ περὶ ἀγραφῶν τῆς Ἐκκλησίας παραδόσεων, λέγει. "Πολλῶν τοιγαροῦν ἀγράφως τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδομένων καὶ μέχρι τοῦ νῦν πεφυλαγμένων, τί περὶ τὰς εἰκόνας σμικρολογεῖτε; Μανιχαῖοι συνέγραψαν τὸ κατὰ Θωμᾶν Εὐαγγέλιον· γράψατε καὶ ὑμεῖς τὸ κατὰ Λέοντα Εὐαγγέλιον· οὐ δέχομαι βασιλέα τυραννικῶς τὴν ἱερωσύ-

¹⁾ Αὐτ. σελ. 1305, 1308.

νην ἀρπάζοντα. Οὐ βασιλεῖς ἔλαβον ἐξουσίαν δεσμεῖν καὶ λύειν. Οἶδα Οὐάλεντα βασιλέα, Χριστιανὸν ὀνομαζόμενον καὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν διώξαντα, Ζήνωνά τε καὶ Ἀναστάσιον, Ἡράκλειον καὶ Κωνσταντῖνον τὸν ἐν Σικελίᾳ καὶ Βαρδανίσκην, τὸν καὶ Φιλιππικόν. Οὐ πεῖθομαι βασιλικοῖς κανόσι διατάττεσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ πατρικαῖς παραδόσεσι, ἐγγράφοις τε καὶ ἀγράφοις. Ὡςπερ γὰρ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ ἐγγράφως ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, οὕτως ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ ἀγράφως παρεδόθη τὸ εἰκονίζειν Χριστὸν τὸν σεσαρκωμένον Θεὸν καὶ τοὺς ἁγίους, ὥςπερ καὶ προσκυνεῖν τὸν σταυρὸν καὶ κατὰ ἀνατολὰς ἐστῶτας προσεύχεσθαι” ¹⁾. Τὰ αὐτὰ δέ, ὡς καὶ ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ, ἐπαγόμενος χωρία ὑπὲρ τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων, προστίθουσιν ἕτερά τινα ἐκ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Ἀμβροσίου, ἐπισκόπου Μεδιολάνων, Μαξίμου, τοῦ φιλοσόφου καὶ ὁμολογητοῦ καὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας Ἀναστασίου.

Ἐν τῷ τρίτῳ λόγῳ, ἐπαναλαμβάνων ὅσα εἶπεν ἐν τοῖς προηγουμένοις, ἀποδείκνυσι τὸ ἀναγκαῖον τῶν εἰκόνων. “Ἐπειδὴ γὰρ διπλοῖ ἐσμεν, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος κατεσκευασμένοι, καὶ οὐ γυμνὴ ἡμῶν ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ἀλλ’ ὥς ὑπὸ παραπετάσματι καλύπτεται, ἀδύνατον ἡμᾶς ἐκτὸς τῶν σωματικῶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ νοητά. Ὡςπερ οὖν διὰ λόγων αἰσθητῶν ἀκούομεν ὥστις σωματικοῖς καὶ νοοῦμεν τὰ πνευματικά, οὕτω διὰ σωματικῆς θεωρίας ἐρχόμεθα ἐπὶ τὴν πνευματικὴν θεωρίαν. Διὰ τοῦτο σῶμα καὶ ψυχὴν ἀνέλαβεν ὁ Χριστός, ἐπειδὴ σῶμα καὶ ψυχὴν ἔχει ὁ ἄνθρωπος· διὰ τοῦτο καὶ τὸ βάπτισμα διπλοῦν, ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος καὶ ἡ κοινωνία καὶ ἡ προσευχὴ καὶ ἡ ψαλμωδία, πάντα διπλᾶ, σωματικὰ καὶ πνευματικά, καὶ φῶτα καὶ θυμιάματα” ²⁾.

Τίνος δὲ χάριν ἐστὶν ἡ εἰκὼν; “Πᾶσα εἰκὼν, λέ-

¹⁾ Αὐτ. σελ. 1301, 1304.

²⁾ Αὐτ. σελ. 1336.

γει, ἐκφαντορικὴ τοῦ κρυφίου ἐστὶ καὶ δεικτική. Οἶόν τι λέγω. Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος, οὔτε τοῦ ἀοράτου γυμνὴν ἔχει τὴν γνώσιν, σώματι καλυπτομένης τῆς ψυχῆς, οὔτε τῶν μετ' αὐτὸν ἐσομένων, οὔτε τῶν τόπῳ διαστηκότων καὶ ἀπεχόντων, ὡς τόπῳ καὶ χρόνῳ περιγραφόμενος, πρὸς ὁδηγίαν γνώσεως καὶ φανέρωσιν καὶ δημοσίευσιν τῶν κεκρυμμένων, ἐπενοήθη ἡ εἰκὼν· πάντως δὲ πρὸς ὠφέλειαν καὶ εὐεργεσίαν καὶ σωτηρίαν, ὅπως, στηλιτευομένων καὶ θριαμβευομένων τῶν πραγμάτων, διαγινώμεν τὰ κεκρυμμένα, καὶ τὰ μὲν καλὰ ποθήσωμεν καὶ ζηλώσωμεν, τὰ δὲ ἐναντία, τουτέστι τὰ κακά, ἀποστραφῶμεν καὶ μισήσωμεν” 1). Τί δὲ εἶνε εἰκὼν; “Εἰκὼν μὲν οὖν ἐστὶν ὁμοίωμα καὶ παράδειγμα καὶ ἐκτύπωμά τινος, ἐν ἑαυτῷ δεικνύον τὸ εἰκονιζόμενον. Πάντως δὲ οὐ κατὰ πάντα ἔοικεν ἡ εἰκὼν τῷ πρωτοτύπῳ, τουτέστι τῷ εἰκονιζομένῳ· ἄλλο γάρ ἐστιν ἡ εἰκὼν, καὶ ἄλλο τὸ εἰκονιζόμενον, καὶ πάντως ὁρᾶται ἐν αὐτοῖς διαφορά, ἐπεὶ οὐκ ἄλλο τοῦτο καὶ ἄλλο ἐκεῖνο. Οἶόν τι λέγω. Ἡ εἰκὼν τοῦ ἀνθρώπου, εἰ καὶ τὸν χαρακτῆρα ἐκτυποῖ τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὰς ψυχικὰς δυνάμεις οὐκ ἔχει· οὔτε γὰρ ζῇ, οὔτε λογίζεται, οὔτε φθέγγεται, οὔτε αἰσθάνεται, οὔτε μέλος κινεῖ· καὶ ὁ υἱός, εἰκὼν φυσικὴ ὢν τοῦ πατρὸς, ἔχει τι παρηλλαγμένον πρὸς αὐτόν. Υἱὸς γάρ ἐστι καὶ οὐ πατήρ” 2).

Ὅμιλῶν δὲ περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν εἰκόνων, λέγει. “Αὐτὸς ὁ Θεὸς πρῶτος ἐγέννησε τὸν μονογενῆ Υἱὸν καὶ Λόγον αὐτοῦ, εἰκόνα αὐτοῦ ζῶσαν, φυσικὴν, ἀπαράλλακτον χαρακτῆρα τῆς αὐτοῦ αἰδιότητος· ἐποίησέ τε τὸν ἄνθρωπον κατ’ εἰκόνα αὐτοῦ καὶ καθ’ ὁμοίωσιν. Καὶ Ἀδὰμ εἶδε Θεὸν καὶ ἤκουσε τῆς φωνῆς τῶν ποδῶν αὐτοῦ, περιπατοῦντος τὸ δειλινόν, καὶ ἐκρύβη ἐν τῷ παραδείσῳ· καὶ Ἰακώβ εἶδε καὶ ἐπάλαψε μετὰ Θεοῦ. Ἀἴτιον δέ, ὅτι ὡς ἄνθρωπος ἐφάνη

1) Αὐτ. Λόγ. Γ'. σελ. 1337.

2) Αὐτόθι.

αὐτῷ ὁ Θεός· καὶ Μωϋσῆς, ὡς ὀπίσθια ἀνθρώπου εἶδε· καὶ Ἡσαΐας, ὡς ἀνθρωπον εἶδε, καθήμενον ἐπὶ θρόνου· καὶ Δανιὴλ ὁμοίωμα ἀνθρώπου εἶδε καὶ ὡς υἱὸν ἀνθρώπου ἐλθόντα ἐπὶ τὸν Παλαιὸν τῶν ἡμερῶν· καὶ οὐ φύσιν Θεοῦ εἶδε τις, ἀλλὰ τὸν τύπον καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι. Ἐμελλε γὰρ ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὁ ἀόρατος, ἀνθρωπος γίνεσθαι ἐν ἀληθείᾳ, ἵνα ἐνωθῇ τῇ φύσει ἡμῶν καὶ ὁραθῇ ἐπὶ γῆς. Προσεκύνησαν οὖν πάντες οἱ ἰδόντες τὸν τύπον καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ μέλλοντος, καθὼς Παῦλός φησιν ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ. Κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ κομισάμενοι τὰς εὐαγγελίας, ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες καὶ ἀσπασάμενοι. Ἐγὼ οὖν οὐ μὴ ποιήσω εἰκόνα τοῦ δι' ἐμὲ ὀφθέντος σαρκὸς φύσει· καὶ προσκυνήσω καὶ τιμήσω αὐτὸν διὰ τῆς εἰς τὴν εἰκόνα αὐτοῦ τιμῆς καὶ προσκυνήσεως· Εἶδεν Ἀβραάμ οὐ φύσιν Θεοῦ· Θεὸν γὰρ οὐδεὶς ὥρακε πώποτε, ἀλλ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ πεσὼν προσεκύνησεν. Εἶδεν Ἰησοῦς ὁ Ναυῆ, οὐ φύσιν ἀγγέλου, ἀλλ' εἰκόνα· φύσις γὰρ ἀγγέλου σωματικοῖς οὐχ ὁράται ὀφθαλμοῖς· καὶ πεσὼν προσεκύνησεν. Ὅμοίως καὶ Δανιήλ. Ἀγγέλους δέ, οὐ Θεός, ἀλλὰ κτίσμα καὶ δοῦλος Θεοῦ καὶ παραστάτης· προσεκύνησε δέ, οὐχ ὡς Θεῷ, ἀλλ' ὡς Θεοῦ παραστάτῃ καὶ λειτουργῷ. Καὶ γὰρ μὴ ποιήσω εἰκόνα τῶν φίλων τοῦ Χριστοῦ; καὶ μὴ προσκυνήσω οὐχ ὡς θεοῖς, ἀλλ' ὡς εἰκόσι φίλων Θεοῦ; Οὔτε γὰρ Ἰησοῦς, οὔτε Δανιήλ, ὡς θεοῖς προσεκύνησαν τοῖς ὀφθεῖσιν ἀγγέλοις. Οὐδὲ ἐγὼ ὡς Θεῷ προσκυνῶ τῇ εἰκόνι, ἀλλὰ διὰ τῆς εἰκόνης καὶ τῶν ἁγίων τῷ Θεῷ προσάγω τὴν προσκύνησιν καὶ τὴν τιμὴν, δι' ὃν καὶ τοὺς αὐτοῦ φίλους σέβω καὶ δι' αἰδοῦς ἄγω" ¹⁾).

Παραθεῖς δὲ χωρίον τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, σχολιάζει αὐτὸ οὕτω. “Εἰ τοίνυν ἀνολόγως ἡμῖν, αἰσθηταῖς

¹⁾ Αὐτ. σελ. 1345, 1348.

εἰκόσιν ἐπὶ τὴν θείαν καὶ ἄυλον ἀναγόμεθα θεωρίαν, τί ἀπρεπὲς τὸν σχήματι καὶ μορφῇ καὶ φύσει ὁραθέντα ὡς ἄνθρωπον, φιλανθρωπῶς δι' ἡμᾶς, εἰκονίζειν ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς;” 1)

Ὁ Ἰωάννης περαίνει τὸν τρίτον λόγον οὕτως. “Μὴ οὖν σκιᾶς ἀσθενεστέραν καὶ ἀτιμότεραν λογισώμεθα τὴν εἰκόνα· σκιαγραφεῖ γὰρ ἀληθῶς τὸ πρωτότυπον. Ἀδελφοί, ὁ Χριστιανός, πίστις ἐστίν· ὁ οὖν πίστει προσερχόμενος, κερδανεῖ πολλά· ὁ δὲ διακρινόμενος, ἔοικε κλύδωνι θαλάσσης, ἀνεμιζομένῳ καὶ ριπιζομένῳ, ὃς οὐ μὴ λήψεται οὐδέν. Πάντες γὰρ οἱ ἅγιοι διὰ πίστεως εὐηρέστησαν τῷ Θεῷ. Δεξώμεθα οὖν τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας ἐν εὐθύτητι καρδίας καὶ μὴ ἐν πολλοῖς λογισμοῖς. Ὁ Θεὸς γὰρ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον εὐθῆ, αὐτοὶ δὲ ἐζήτησαν λογισμοὺς πολλούς. Μὴ καταδεξώμεθα νέαν πίστιν μαθεῖν, ὡς κατεγνωσμένης τῆς τῶν ἁγίων Πατέρων παραδόσεως.... Προσκυνοῦμεν οὖν ταῖς εἰκόσιν, οὐ τῇ ὕλῃ προσφέροντες τὴν προσκύνησιν, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τοῖς ἐν αὐτοῖς εἰκονιζομένοις. “Ἡ γὰρ τῆς εἰκόνης τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει”, καθὼς φησιν ὁ θεῖος Βασίλειος” 2). Μετὰ δὲ τὸν ἐπίλογον ἐπάγεται μαρτυρίας Πατέρων πολλῶν ὑπὲρ τῆς προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων.

Εἰς τὸν Ἰωάννην ἀποδίδεται ἐπ' ἴσης μία σπουδαιότητα ἀπολογία· Λόγος ἀποδεικτικὸς περὶ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων. Πρὸς πάντας Χριστιανοὺς καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον τὸν Καβαλῖνον καὶ πρὸς πάντας αἵρετικούς 3) καὶ Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν βασιλέα Θεόφιλον περὶ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων 4), γραφεῖσα περὶ τὸ 846. Φέρεται καὶ ἑτέρα ἐπιστολὴ

1) Αὐτ. σελ. 1360.

2) Αὐτ. σελ. 1357.

3) Αὐτ. Τόμ. 95, σελ. 309—341.

4) Αὐτ. σελ. 345—385.

κατὰ τῶν εἰκονοκλαστῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, γραφεῖσα περὶ τὸ 711 καὶ ἐπιγραφομένη· Διάλογος στηλιτευτικός, γενόμενος παρὰ πιστῶν καὶ ὀρθοδόξων καὶ πόθον καὶ ζῆλον ἔχόντων, πρὸς ἔλεγχον τῶν ἐναντίων· τῆς πίστεως καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἁγίων καὶ ὀρθοδόξων ἡμῶν πατέρων ¹⁾).

Ἐκ τῶν Ἀσκητικῶν εἶνε· Περὶ τῶν ἁγίων Νηστειῶν ²⁾ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. “Τῷ εὐλογημένῳ καὶ γνησίῳ δούλῳ Χριστοῦ, κυρίῳ Κομητᾷ, πνευματικῷ ἀδελφῷ, Ἰωάννης ἐλάχιστος”. Οὗτος ἠρώτησε τὸν Ἰωάννην, ἐὰν ἡ νηστεία δέον, ἵνα περιλαμβάνῃ ὀκτὼ ἐβδομάδας, ὡς ἦν συνήθεια παρὰ τοῖς αἰρετικοῖς, ἰδίᾳ δὲ τοῖς Σευηριονοῖς. Ὁ Ἰωάννης λέγει, ὅτι ἐν τοιούτῳ ζητήματι δέον, ἵνα πειθαρχῇ τις τοῖς πεπιστευμένοις τὴν προεδρίαν καὶ οἰκονομίαν τοῦ λόγου. Τὸ περισσεύειν ἐν τῷ ἀγαθῷ καὶ προκόπτειν καὶ ἀναβαίνειν ἐπὶ τὰ μείζονα καὶ ὑψηλότερα εἶνε τῶν εὖ ἔχόντων. Τοῖς νομοθετοῦσι τὰς ὀκτὼ ἐβδομάδας ὑποδείκνυσιν, ὅτι “οὐδὲ τὸ καλὸν καλόν, εἰ μὴ καλῶς γένηται”. Καλόν, λέγει, ἡ παρθενία, ἀλλ’ ἐὰν ἔλθῃς εἰς γάμου κοινωνίαν δὲν ἁμαρτάνεις. Καλὸν τὸ νηστεύειν πᾶσαν ἡμέραν· ἀλλ’ ὁ μὴ ἐσθίων τὸν ἐσθιοντα μὴ κρινέτω. Προκειμένου περὶ τοιούτων “οὐ νομοθετεῖν, οὐ βιάζεσθαι, οὐκ ἀναγκαστῶς ἄγειν τὸ ἐγγχειρισθὲν προσήκει ποιμνιον, πειθοῖ δὲ μᾶλλον καὶ ἡπιότητι καὶ λόγῳ ἅλατι ἡρτημένῳ” ³⁾. Παρατίθησι χωρία Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὁριζόντων τὴν νηστείαν εἰς ἑπτὰ ἐβδομάδας. Κατὰ τὴν συνήθειαν, λέγει, τῆς Ἐκκλησίας, ἐξ ἀγράφου παραδόσεως, μία ὑπάρχει προνήσιμος ἐβδομάς, ἐν ᾗ ἀποχὴ ἐπιτελεῖται κρέατος καὶ νηστεία μέχρως ἐσπέρας· τὰς δ’ ἐπομένους ἐξ ἐβδομάδας ἐπιτελεῖται ἀποχὴ κρέατος, ὧων, τυροῦ καὶ τῶν τοιούτων· κατὰ δὲ

¹⁾ Αὐτ. Τόμ. 96, σελ. 1348—1361.

²⁾ Αὐτ. Τόμ. 95, σελ. 63—77.

³⁾ Αὐτ. σελ. 68.

τὴν ἑβδομάδα τοῦ πάθους, περιλαμβανομένην ἐν ταῖς ἑξ ταύταις ἑβδομαῖσι, ἐνομοθετήθη ξηροφαγία, τὴν μεγάλην Παρασκευὴν καὶ τὸ μέγα Σάββατον παντελὴς ἀσιτία μέχρι τῆς ἐσπέρας τοῦ Σαββάτου, ὁπότε ἐσθίουσι πᾶσαν τροφήν, ἀπεχόμενοι κρέατος, τῇ δὲ Κυριακῇ τῆς Ἀναστάσεως οἱ βουλούμενοι μετέχουσι κρέατος. “Ταύτην, λέγει, τὴν ἀκολουθίαν ἐφθάσαμεν· οὗτος ὁ κοινὸς ὅρος καὶ νόμος τῆς ἐκκλησίας, ὃν καὶ ἐν τῇ ἀγίᾳ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἀναστάσει ἐπιτελούμενον οἶδαμεν” ¹⁾.

Ἐπ’ ἴσης τῆς αὐτῆς φύσεως εἶνε καὶ τὸ **Περὶ τῶν ὀκτῶ τῆς πονηρίας πνευμάτων** ²⁾, ἥτοι περὶ τῶν ὀκτῶ πρωτίστων ἁμαρτημάτων, ἰδίᾳ δὲ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ μοναστικοῦ βίου, ἥτοι τῆς γαστριμαργίας, τῆς κακῆς καὶ αἰσχροῦς ἐπιθυμίας, τῆς φιλαργυρίας, τῆς λύπης, τῆς ὀργῆς, τῆς ἀκηδίας, τῆς κενοδοξίας καὶ τῆς ὑπερηφανίας. Ὑποδείκνυσι τὰ μέσα καταπολεμήσεως τῶν ἁμαρτημάτων τούτων καὶ τῆς ἐκκριώσεως αὐτῶν. Ἀσκητικῆς φύσεως εἶνε καὶ τὸ **Περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν, ψυχικῶν καὶ σωματικῶν** ³⁾. Ἐν τοῖς **Ἱεροῖς Παραλλήλοις** ⁴⁾ ἐπ’ ἴσης γίνεται περὶ ἀσκήσεως λόγος. Εἶνε δὲ ταῦτα παραλληλισμὸς ὁποφθεγμάτων τῶν Πατέρων πρὸς τὰ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ περὶ πολλῶν ἀληθειῶν δογματικῶν καὶ ἠθικῶν, τεταγμένων ἐπιμελέστατα κατ’ ἀλφαβητικὴν τάξιν. Ὁ Ἰωάννης τὸ μὲν πρῶτον διεῖλε τὸ πόνημα αὐτοῦ εἰς τρία βιβλία, ὧν ἐν μὲν τῷ πρώτῳ πραγματεύεται περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων πραγμάτων, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὸν πλησίον καὶ ἐν τῷ τρίτῳ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο πλείστου τυγχάνει λόγου ἄξιον, διότι ἐν αὐτῷ ὁ συγγραφεὺς διέσωσεν ἀποσπάσματα ἔργων πολ-

¹⁾ Αὐτ. σελ. 72.

²⁾ Αὐτ. σελ. 80—85.

³⁾ Αὐτ. σελ. 85—97.

⁴⁾ Αὐτ. σελ. 1041—1588 καὶ Τόμ. 96, σελ. 9—441.

λῶν ἀρχαίων, ὧν δὲν θὰ εἶχομεν γνῶσιν. Ὑπάρχουσι τοῦ ὅλου ἔργου πολλαὶ ἐπιτομαί, ἄνευ εἰς βιβλία διαιρέσεως, ὧν σπουδαιοτάτη εἶνε ἡ τοῦ Βατικανοῦ, ἣν ὁ Le Quien εἰσήγαγεν ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ.

Ἐκ δὲ τῶν **Ἑξηγητικῶν** οἱ εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ὑπομνηματισμοὶ ¹⁾ εἶνε συνέχεια ἀποσπασμάτων τῶν Ὅμιλίων Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὰς αὐτὰς ἐπιστολάς, ἀναμειγμένων μετὰ χωρίων Θεοδωρήτου καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας.

Πρώτη **Ὅμιλία** τοῦ Ἰωάννου εἶνε εἰς τὴν **Μεταμόρφωσιν**, φέρουσα τὸν τίτλον. “Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν καὶ μακαριωτάτου μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ λόγος εἰς τὴν ὑπερένδοξον μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ”, ἐκφωνηθεὶς ἐν τῇ ἐπὶ Θαβωρίου ὄρους ἐκκλησίᾳ τῆς Μεταμορφώσεως ²⁾. Ἡ δευτέρα **Ὅμιλία** ἐπιγράφεται “Τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου τῆς ἀγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀναστάσεως, ἥτοι Μανσοῦρ, λόγος εἰς τὴν ξηρανθεῖσαν συκὴν καὶ εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ ἀμπελῶνος” ³⁾. Ἡ τρίτη ἐπιγράφεται. “Ἰωάννου μοναχοῦ ταπεινοῦ καὶ πρεσβυτέρου τοῦ Δαμασκηνοῦ λόγος εἰς τὴν ἀγίαν Παρασκευὴν καὶ τὸν Σταυρόν”, ὃν ἐξεφώνησε τὴν ἀγίαν ταύτην ἡμέραν καὶ ὅστις ἄρχεται οὕτω. “Πεπλήρωται ἡμῖν λοιπὸν ὁ τῆς νηστείας ἀγὼν, ἔληξε δὲ εἰς Σταυρόν” ⁴⁾. Ἐν τῇ τετάρτῃ, ἐκφωνηθείσῃ τὴν ἐπιούσαν καὶ ἐπιγραφομένην “Ἰωάννου ταπεινοῦ μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου τοῦ Δαμασκηνοῦ λόγος εἰς τὸ ἅγιον Σάββατον” ⁵⁾, ὁμιλεῖ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἀγίας Τριάδος, περὶ δύο ἐνεργειῶν καὶ δύο θελήσεων.

¹⁾ Αὐτ. Τόμ. 95, σελ. 441—1033.

²⁾ Αὐτ. Τόμ. 96, σελ. 545—576.

³⁾ Αὐτ. σελ. 576—588.

⁴⁾ Αὐτ. σελ. 589—600.

⁵⁾ Αὐτ. σελ. 601—644.

Ἡ πέμπτη ὁμιλία εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν εὐρίσκεται ἐν τῇ ἀραβικῇ, ἐξ ἧς μετηνέχθη ἐν τῇ λατινικῇ ὑπὸ τὸν τίτλον. *In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Sanctissimi Patris nostri Joannis Damasceni sermo in angeli annuntiationem incarnationis Christi ad illibatam Dominam nostram Mariam*” 1), ἐν ὀνόματι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος. Τοῦ ἁγιωτάτου Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ λόγος εἰς τὸν εὐαγγελισμόν τοῦ ἀγγέλου περὶ ἐνσαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν ἀειπάρθενον ἡμῶν Δέσποιναν Μαρίαν. Ἡ ἕκτη τὴν αὐτὴν ἔχει ὑπόθεσιν καὶ ἐπιγράφεται. “Ἰωάννου μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου τοῦ Δαμασκηνοῦ, λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου” 2). Ἐν αὐτῇ ὁ Ἰωάννης ἀπονέμει χαριστήρια τῇ Θεοτόκῳ, λέγων, “Χαῖρε, δι’ ἧς εἰρηνοποιεῖται ἡ τῶν Ρωμαίων βασιλεία....Χαῖρε, δι’ ἧς ἐτερόφυλοι ὥσπερ φύλλα πίπτουσι....Χαῖρε, δι’ ἧς ξιφοκτονεῖται ὁ βαρβαρογενῆς τε καὶ φιλομάκελλος κύων Ἰσμαήλ....Χαῖρε, ἡ μόνη τῶν ἀβοηθήτων παραστατικὴ βοήθεια καὶ μόνη τῶν ἀδυνάτων μεγαλοδύναμος δύναμις....Χαῖρε, ἡ μόνη τῶν καταπονουμένων παραμυθία καὶ μόνη τῶν ἀσκεπῶν σκέπη....Χαῖρε ἡ μόνη τῶν αἰχμαλώτων λύτρωσις καὶ μόνη τῶν ἐξορίστων καὶ ἐξωρισμένων ἀνάκλησις....Χαῖρε, δι’ ἧς ἡμεῖς τὰς Χριστομόρφους καὶ σεπτοπροσκυνήτους προσκυνοῦμεν εἰκονογραφίας” 3).

Δύο ὁμιλίαι ἀναφέρονται εἰς τὰ Γενέθλια τῆς Θεοτόκου, ὧν ἡ μὲν ἐπιγράφεται “Ἰωάννου ταπεινοῦ Δαμασκηνοῦ μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου λόγος εἰς τὸ γενέσιον τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας”, ἡ δέ “Τοῦ αὐτοῦ λόγος εἰς τὸ γενέσιον τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου” 4). Ἐκ τῶν τριῶν Ὀμι-

1) Αὐτ. σελ. 643—648.

2) Αὐτ. σελ. 648—661.

3) Σελ. 657, 660.

4) Αὐτ. σελ. 661—697.

λιῶν αὐτοῦ εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, ἡ μὲν πρώτη ἐπιγράφεται. “Ἰωάννου ταπεινοῦ καὶ ἐλαχίστου μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου, τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἐγκώμιον εἰς τὴν κοίμησιν τῆς πανυμνήτου καὶ ὑπερενδόξου εὐλογημένης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας”, ἡ δὲ δευτέρα· “Τοῦ αὐτοῦ λόγος δεύτερος εἰς τὴν ἔνδοξον κοίμησιν τῆς παναγίας Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας” καὶ ἡ τρίτη· “Τοῦ αὐτοῦ λόγος τρίτος εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Παναγίας Θεοτόκου” ¹⁾. Αἱ τρεῖς αὗται Ὀμιλῖαι κέκτηνται σπουδαιότητα δογματικὴν. Παρὰ τοῦ ἰδίου δὲ πληροφοροῦμεθα, ὅτι σύντρεῖς ἐξεφωνήθησαν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ Ὀμιλίᾳ γίνεται λόγος περὶ τοῦ ἐν Γεθσημανῇ Τάφου τῆς Θεοτόκου, ἡ δ’ ἱστορία αὕτη λέγουσιν, ὅτι παρενετέθη βραδύτερον. “Ὁρᾶτε, λέγει, φίλοι Πατέρες καὶ ἀδελφοί, οἷα πρὸς ἡμᾶς ὁ πανευκλεὴς ἀποτείνεται τάφος· καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ἐν τῇ Εὐθυμιακῇ Ἱστορίᾳ, τρίτῳ λόγῳ, κεφαλαίῳ τεσσαρακοστῷ οὕτως αὐτολεξεῖ γέγραπται. Εἴρηται μὲν ἄνωτέρῳ, ὥς πολλὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνήγειρε τῷ Χριστῷ Ἐκκλησίας ἡ ἐν ἁγίοις Πουλχερία. Μία δὲ τούτων ἐστὶ καὶ ἡ ἐν Βλαχέρναις οἰκοδομηθεῖσα ἐν ἀρχῇ τῆς Βασιλείας τοῦ τῆς θείας λήξεως Μαρκιανοῦ. Οὗτοι τοιγαροῦν ἐκεῖσε σεβάσμιον οἶκον τῇ πανυμνίῳ καὶ παναγίᾳ Θεοτόκῳ καὶ Ἀειπαρθένῳ Μαρίᾳ οἰκοδομήσαντες καὶ παντὶ κόσμῳ κοσμήσαντες, τὸ ταύτης πανάγιον καὶ θεοδόχον ἀνεζήτησαν σῶμα. Καὶ μετακαλεσάμενοι Ἰουβενάλιον, τῶν Ἱεροσολύμων ἀρχιεπίσκοπον, καὶ τοὺς ἀπὸ Παλαιστίνης ἐπισκόπους τότε ἐν τῇ βασιλευούσῃ ἐνδημοῦντας πόλει, διὰ τὴν τὸ τηνικαῦτα ἐν Χαλκηδόνι γενομένην σύνοδον, λέγουσιν αὐτοῖς. Ἀκούομεν εἶναι ἐν Ἱεροσολύμοις τὴν πρώτην καὶ ἐξαίρετον τῆς παναγίας Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας

¹⁾ Αὐτ. Τόμ. 6, σελ. 700—761.

ἐκκλησίαν ἐν χωρίῳ Γεσθημανῇ καλουμένῳ, ἔνθα τὸ ζωοφόρον αὐτῆς σῶμα κατετέθη ἐν σορῶ. Βουλόμεθα τοίνυν τοῦτο τὸ λείψανον ἀναγαγεῖν ἐνταῦθα, εἰς φυλακτήριον τῆς βασιλευούσης ταύτης πόλεως. Ὑπολαβὼν δὲ ὁ Ἰουβενάλιος, ἀπεκρίθη. Τῇ μὲν ἁγίᾳ καὶ θεοπνεύστῳ Γραφῇ οὐκ ἐμφέρεται τὰ κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς ἁγίας Θεοτόκου Μαρίας. Ἐξ ἀρχαίας δὲ καὶ ἀληθεστάτης παραδόσεως παρειλήφαμεν, ὅτι ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐνδόξου κοιμήσεως αὐτῆς, οἱ μὲν ἅγιοι σύμπαντες ἀπόστολοι...ἐν καιροῦ ροπῇ μετάρσιοι συνήχθησαν εἰς Ἱεροσόλυμα...καὶ οὕτω, θείᾳ δόξῃ καὶ ἐπουρανίῳ, εἰς χεῖρας Θεοῦ τὴν ἁγίαν παρέθετο ψυχὴν ἀρρήτῳ τινὶ λόγῳ. Τὸ δὲ θεοδόχον αὐτῆς σῶμα μετὰ ἀγγελικῆς καὶ ἀποστολικῆς ὑμνωδίας ἐκκομισθὲν καὶ κηδευθέν, ἐν σορῶ τῇ ἐν Γεθσιμανῇ κατετέθη....Μετὰ δὲ τὴν τρίτην ἡμέραν τῆς ἀγγελικῆς ὑμνωδίας παυσαμένης, παρόντες οἱ ἀπόστολοι, ἐνὸς αὐτοῖς ἀπολειφθέντος Θωμᾶ, καὶ μετὰ τὴν τρίτην ἡμέραν ἐλθόντος καὶ τὸ θεοδόχον σῶμα προσκυνῆσαι βουλευθέντος, ἤνοιξαν τὴν σορόν. Καὶ τὸ μὲν σῶμα αὐτῆς τὸ πανύμνητον οὐδαμῶς εὗρεῖν ἡδυνήθησαν, μόνα δὲ αὐτῆς τὰ ἐντάφια κείμενα εὗρόντες καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν ἀφάτου εὐωδίας ἐμφορηθέντες, ἡσφάλισαν τὴν σορόν. Καὶ τὸ τοῦ μυστηρίου τὸ θαῦμα ἐκπλαγέντες, τοῦτο μόνον εἶχον λογίζεσθαι, ὅτι περ...Θεὸς Λόγος καὶ Κύριος τῆς δόξης...εὐδόκησε καὶ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποβίωσιν, τὸ ταύτης ἄχραντον καὶ ἀμίαντον σῶμα τῇ ἀφθαρσίᾳ τιμῆσαι καὶ μεταθέσει πρὸ τῆς κοινῆς καὶ καθολικῆς ἀναστάσεως” 1).

Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὡς ὑμνογράφος, εἶνε ἀπαράμιλλος. Κύκλῳ δ’ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ θετοῦ αὐτοῦ ἀδελφοῦ Κοσμᾶ λαμπρὰ κατηρτίσθη ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἁγίου Σάβα μελωδῶν σχολή. Θεμελιωτής τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὕμνου εἶνε ὁ Ἰωάννης, συγγράψας τὸ κανόνιον τῆς μουσικῆς.

1) Τόμ. 96, σελ. 748, 749.

Ἡ εἰς τὸ Πάσχα ἀκολουθία αὐτοῦ εἶνε ὕμνος θαυμάσιος, πλήρως ἀνταποκρινόμενος εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς ἡμέρας ταύτης. Οἱ κανόνες αὐτοῦ εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὰ Θεοφάνια καὶ εἰς τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὴν Πεντηκοστὴν σὺν τοῖς στιχηροῖς οὐδόλως ὑπολείπονται τῶν τοῦ Πασχα. Ἡ Ὀκτώηχος εἶνε ἐπ' ἴσης ἔργον τοῦ Ἰωάννου. Ὑπάρχουσιν ὅμως τινὲς λέγοντες, ὅτι αὕτη εἶνε πολὺ ἀρχαιότερα καὶ ὅτι ὁ Ἰωάννης εἶνε οὐχὶ ὁ ἐφευρέτης, ἀλλ' ὁ μεταρρυθμιστὴς αὐτῆς· εἶνε δὲ θαυμαστή ἐπὶ ὕψει ποιητικῇ καὶ ἐννοίαις.

Τὸ ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην Χρυσόστομον ἐπιγράφεται. “Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην Χρυσόστομον ¹⁾, τὸ δὲ εἰς τὴν μάρτυρα Βαρβάραν. “Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου πρεσβυτέρου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐγκώμιον εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ἑνδοξον τοῦ Χριστοῦ μάρτυρα Βαρβάραν” ²⁾. Σφύζονται κανόνες τοῦ Ἰωάννου εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεομήτορος ³⁾, εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον ⁴⁾, οὗ ἡ ἀκροστιχίς. “Ἀσμασιν ἄδω Βασίλειον τὸν μέγαν”· εἰς τὸν ἅγιον Χρυσόστομον ⁵⁾, οὗ ἡ ἀκροστιχίς. “Συνώνυμος μέλπει σε τὸ χρυσοῦν στόμα. Οἰκτρὸς μοναχὸς καὶ ἱκέτης Ἰωάννης”· εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον τῆς Μύρας ⁶⁾, εἰς τὸν ἅγιον Πέτρον τὸν Κορυφαῖον ⁷⁾, εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον ⁸⁾ καὶ εἰς τὸν ἅγιον Βλάσιον ⁹⁾. Ἐκ τῶν ἐννέα ᾠδῶν εἰς Ἅγιον

¹⁾ Αὐτ. Τόμ. 96, σελ. 761—781.

²⁾ Αὐτ. σελ. 781—813.

³⁾ Αὐτ. σελ. 1364—1369.

⁴⁾ Αὐτ. σελ. 1372—1377.

⁵⁾ Αὐτ. σελ. 1377—1384.

⁶⁾ Αὐτ. σελ. 1384—1389.

⁷⁾ Αὐτ. σελ. 1389—1393.

⁸⁾ Αὐτ. σελ. 1393—1400.

⁹⁾ Αὐτ. σελ. 1401—1408.

Νικόλαον, ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα ἐλλείπουσιν. Ἐν τῇ τρίτῃ ᾠδῇ λέγει. “Ἐχει σε πᾶς ὁ κόσμος ἐν θλίψεσιν ἀντίληψιν ὀξεῖαν, παράκλησιν ἐν λύπαις, ἐν συμφοραῖς παραμύθιον, ἐν πειρασμοῖς ὑπέρμαχον, ἐν νόσοις φάρμακον ἀκесώδυνον, Νικόλαε”..... Ἐν τῇ ἐνάτῃ. “Οὐδὲ παράλιος ψάμμος, οὐδὲ πλῆθος κυμάτων, ἡ βόλοι δρόσου καὶ λεπταὶ ψεκάδες νιφετοῦ, οὐ χορὸς ἀστέρων, οὐδὲ σταγόνες βροχῆς, καὶ ποτάμια ρεῖθρα, οὐ νάματα πηγῶν τοῖς σοῖς θαύμασι, Πάτερ, παρισωθήσονται”..... Ἐν τῇ πέμπτῃ. “Ὡς ἄλας θεῖον, μάκαρ, ἐνεβλήθης εἰς τὸν σύμπαντα κόσμον, ἰστῶν τὴν σηπεδόνα τῆς ἀθυμίας καὶ ξηραίνων τὴν ρύσιν τῶν θλίψεων καὶ συνάγων καὶ σφίγγων χαυνωθείσας ψυχάς”. Ὁ Ἰωάννης ὑμνεῖ τὴν δύναμιν αὐτοῦ τοῦ ἐξάγειν τοὺς ἐν φυλακῇ πεπεδημένους, τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ τῷ αὐτοκράτορι Κωνσταντίνῳ ἐν καιρῷ νυκτός, ἵνα σῶσῃ τοὺς ἀδίκως εἰς θάνατον καταδικασθέντας στρατηγούς, τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς καταπολέμησιν τοῦ Ἀρείου, διασῶσαντος “τῆς μανιώδους Ἀρείου γλωσσαλγίας ἀσινῇ τὸν λαόν”, τὴν ἀπαράμιλλον αὐτοῦ εὐεργεσίαν, ἀγνοοῦντος τοῦ εὐεργετουμένου, “πρὸς ἀθανάτου ζωῆς καὶ βασιλείας καθορμήσαντος λιμένα τρεῖς θυγατέρας μετὰ πατρός, κινδυνευούσας εἰς ἐσχάτην χάρυβδιν κακῶν πεσεῖν καὶ θανεῖν θάνατον αἰώνιον”. Ἐν ταῖς ἐννέα ᾠδαῖς εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον ὑμνεῖ τὰς πράξεις αὐτοῦ καὶ τὰ θαύματα, τὰς διαφόρους βασάνους, τὴν ἀνάστασιν τοῦ νεκροῦ, τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ μάγου Ἀθανασίου, “ὅστις τὸ κράτος ἐπέγνω Χριστοῦ, τοῦ καθελόντος τὸν θάνατον θανάτῳ”.

Ἐν ταῖς ἐννέα ᾠδαῖς τοῦ ἁγίου Βλασίου παρατίθησιν τὰ πρῶτιστα τοῦ βίου τοῦ ἁγίου γεγονότα, ὅστις προσῆλθε τῷ Χριστιανισμῷ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ ἦν ἰατρὸς τὸ ἐπάγγελμα. Ἐν τῇ τρίτῃ ᾠδῇ εἰς Πέτρον τὸν Κορυφαῖον λέγει, ὅτι “νεφελοδρόμος ἀετὸς ὁ πεζοπόρος ἐδείχθη”, διότι “ἐν ριπῇ ὥσπερ ὀφθαλμοῦ, τῷ παντουργικῷ καὶ θείῳ Πνεύματι,

ἀπὸ τῆς Ρώμης ἐν Σιών διὰ νεφέλης ἐγένου, κηδεῦσαι τὴν ἔμψυχον νεφέλην Θεοῦ”, ἐννοῶν τὴν κηδεῖαν τῆς Πανά-
γνου, ἐν τῇ ἕκτῃ ὁμιλεῖ περὶ τῆς νίκης τοῦ Ἀποστόλου κατὰ
Σίμωνος τοῦ Μάγου, καὶ ἐν πέμπτῃ καλεῖ τὸν Πέτρον
“Ρώμης τὸν πολιοῦχον καὶ τῆς βασιλείας τὸν ταμιοῦχον,
πέτρων τῆς πίστεως καὶ στερορὸν θεμέλιον τῆς καθολικῆς
Ἐκκλησίας”.

Ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Μονῆς τοῦ Βατοπεδίου, ὡς
σημειοῖ ὁ Ἀγιορείτης Νικόδημος, σφίζεται **Κανὼν τῆς
Κυριακῆς τοῦ Πάσχα** εἰς ἦχον β’. πρὸς τὸ “Δεῦτε λαοί”,
μελοποιηθεὶς ὑπὸ Κοσμᾶ τοῦ Μαΐουμᾶ. Ἀδεται δὲ λό-
γος, λέγει, ἐκ πατέρων εἰς ἡμᾶς ἐλθόν, ὅτι πρῶτον ὁ
θεῖος Κοσμᾶς ἀνέγνω τὸν κανόνα, ὃν συνέταξε, ἐπαινεθέντα
ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, εἶτα δὲ καὶ οὗτος ἀνέγνω τὸν ἑαυτοῦ.
Ἄλλ’ ὅτε ὁ Κοσμᾶς ἤκουσε τὸ τροπάριον “Νῦν πάντα
πεπλήρωται φωτὸς οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια”,
ὑπερθानμάσας καὶ ἐκπλαγείς· “Καὶ σύ, ἔφη, ἀδελφὲ Ἰω-
άννη, τὸ πᾶν ὅλον ἐν τοῖς τρισὶ τοῦτοις συμπεριέλαβες καὶ
οὐδὲν ἀφήκας ἕξωθεν. Ἦττημαι γοῦν ἐγὼ καὶ τὴν ἦτταν
ὁμολογῶ. Ὅθεν ὁ μὲν σὸς κανὼν ἐχέτω τὰ πρωτεῖα καὶ
ἀριστεῖα καὶ ψαλλέσθω δημοσίως ἐν ταῖς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλη-
σίαις, ὁ δὲ ἐμὸς ἐν σκότει καὶ γωνίᾳ γενέσθω, ὡς μὴ ὢν
φωτὸς ἄξιος διὰ τε τὰ νοήματα καὶ διὰ τὸν πενθικὸν καὶ
κλαυθμηρὸν ἦχον, καθ’ ὃν ἐμελοποιήθη, ἀνάρμωστον πάντῃ
ὄντα ἐν τῇ λαμπροτάτῃ καὶ κοσμοχαρμοσύνῃ ἡμέρᾳ τῆς
τοῦ Κυρίου Ἀναστάσεως” 1).

Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἐκτίησάτο, ὡς ποιητής, φήμην
μεγίστην. Αὐτῷ ἀποδίδεται καὶ τὸ μὴ σφζόμενόν δρᾶμα
Σουσάννα, ὅπερ ὁ Εὐστάθιος καλεῖ Εὐριπίδειον. Λέγεται,
ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου ποιηθὲν **Τυπικὸν**

1) Νικόδημον Ἀγιορείτου, Ἐορτοδρόμιον, ἐν Βενετίᾳ, 1836, σελ. 424,
ὑποσ: Μουσικὴ Βιβλιοθήκη.....παρὰ τοῦ μουσικοδιδασκάλου τῆς Πατριαρχικῆς
σχολῆς, Πατριαρχικὴ τυπογραφία, 1868.

ἐγένετο πυρὸς παρανάλωμα κατὰ τὴν βαρβαρικὴν ἐπιδρομήν καὶ ὅτι Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὡς φιλεργὸς μέλισσα, συνήθροισε τὰς κηρίου καὶ μέλιτος γλυκυτέρας ἱερὰς παραδόσεις ¹⁾. Ἡ ἀρχαιοτάτη **Παρακλητική**, ὡς λέγει ὁ Καρδινάλιος Πίτρας ²⁾, δημοσιευθεῖσα τῷ 1736 ἐκ Κώδικος τῆς Γροταφερράτας, ἀρ. 15, περιλαμβάνει ἄσματα μόνον τοῦ Ἰωάννου. Ὁ Diekamp ἐδημοσίευσεν ἀνέκδοτον τοῦ Ἰωάννου ἔργον, κατὰ τὸν ὑπ' ἀριθ. 1672 ἑλληνικὸν κώδικα τοῦ Βατικανοῦ, ἐπιγραφόμενον. “**Λόγος περὶ πίστεως κατὰ Νεστοριανῶν** ³⁾”. Ἀλλοτε ἀπεδίδετο Ἰωάννῃ τῷ Δαμασκηνῷ **Βίος τοῦ μάρτυρος Ἀρτεμίου**, ὅστις συνετάχθη ὑπὸ τοῦ ἐκ Ρόδου μοναχοῦ Ἰωάννου κατὰ τὸν ἑνατον αἰῶνα ⁴⁾ καὶ φέρει τὴν ἐπιγραφὴν. “Ὑπόμνημα, ἡγουν ἐξήγησις τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος καὶ θαυματουργοῦ Ἀρτεμίου, συλλεγὲν ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Φιλοστοργίου καὶ ἄλλων τινῶν παρὰ Ἰωάννου μοναχοῦ”.

Ἐν τῇ ἱερᾷ τοῦ Χιλιανδαρίου Μονῇ, ἣτις εἶνε Σερβική, ὑπάρχει εἰκὼν θαυματουργὸς τῆς Θεοτόκου, τῆς ἐπιλεγομένης “Τριχερούσης”. Μετὰ τὴν θαυμαστὴν τῆς χειρὸς αὐτοῦ θεραπείαν ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός, ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Θεοτόκον ἐλαυνόμενος, παλάμην κατεσκεύασεν ἀργυρᾶν καὶ ἐπέθηκεν αὐτὴν ἐν τῇ εἰκόνι τῆς Θεοτόκου, ἀνηκούσῃ αὐτῷ, ἣτις ἐκλήθη οὕτω “Τριχεροῦσα”. Ἀπελθὼν ἐκ Δαμασκοῦ ὁ Ἰωάννης συμπαρέλαβε τὴν εἰκόνα ταύτην ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἁγίου Σάβα, ἐν ἣ αὕτη εὗρίσκετο μέχρι τοῦ 17^{ου} αἰῶνος, ἥτοι μέχρι τῆς ἀφίξεως ἐν αὐτῇ τοῦ ἁγίου ἀρχιεπισκόπου Σάβα τῆς Σερβίας, πρὸς ὃν ἐδωρῆθη, εὐδοκούσης τῆς

¹⁾ Παπαδοπ. Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτ. Βιβλιοθήκη, Τόμ. Β'. σελ. 434.

²⁾ Cardinal I. B. Pitra, *Hymnographie de l' Église grecque*, Ρώμη. 1867, σελ. 59, σημ. 1.

³⁾ *Theologische quartalschr.* 83, 1901, σελ. 555—599.

⁴⁾ Ὁ Βίος οὗτος ἐξεδόθη ὑπὸ Mai, *Spicil. Roman.* 4, 340—397. Migne, P. G. Τόμ. 96, σελ. 1251—1320.

Θεοτόκου, ὅστις μετεκόμισεν αὐτὴν ἐν Σερβίᾳ, ἐξ ἧς θαυμασίως ἤχθη εἰς Ἅγιον Ὅρος ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Χιλιανδαρίου. Ταῦτα κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

Διδασκαλία Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ

Ὁ Ἰωάννης λέγει, ὅτι ὑπάρχει γραπτὴ ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία καὶ παραδόσεις ἄγραφοι, παρατίθησι δὲ χωρίον τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἐν εἰκοστῷ ἐβδόμῳ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τριάκοντα κεφαλαίων, ἔχον οὕτω. “Τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν Ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν, ἐν μυστηρίῳ παρεδεξάμεθα, ἅπερ ἀμφοτέρω τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν” ¹⁾. Ἐὰν δὲ θελήσωμεν, ἵνα παραιτηθῶμεν τῶν ἀγράφων τῶν ἡθῶν, ὡς μὴ μεγάλην ἐχόντων τὴν δύναμιν, τὰ καίρια ζημιοῦμεν τὸ Εὐαγγέλιον. Ἀληθῶς δὲ πόθεν γινώσκουμεν τὸν Κρανίου τόπον τὸν ἅγιον, τὸ μνῆμα τῆς ζωῆς; Οὐχὶ παῖδες παρὰ πατρὸς ἀγράφως παραλαβόντες; Ἐπ’ ἰσῆς δὲ καὶ τὸν τόπον τῆς ταφῆς τοῦ Κυρίου. Πόθεν τὸ τρις βαπτίζειν, πόθεν τὸ κατ’ ἀνατολὰς προσεύχεσθαι καὶ ἡ τῶν μυστηρίων παράδοσις; Τούτου δ’ ἕνεκα ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει. “Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι’ ἐπιστολῆς ἡμῶν” ²⁾. Ὅφειλομεν, ἵνα τιμῶμεν καὶ σεβώμεθα τὴν παράδοσιν, ἥτις μετέδωκεν ἡμῖν πολλὰ μὴ τῇ γραφῇ παραδοθέντα.

Ὁ Θεός, λέγει, ὁ ὑπὸ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς κηρυττόμενος Διαθήκης, εἶνε εἷς, ὁ ἐν Τριάδι ὑμνούμενος καὶ δοξαζόμενος. Ἄπαντα ἡ Γραφὴ εἶνε θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος, κάλλιστον δὲ καὶ ψυχωφέλεστατον τὸ ἐρευνᾶν τὰς θείας

¹⁾ Λόγος Α΄. περὶ εἰκόνων, Τόμ. 94, σελ. 1256.

²⁾ Β΄. Πρὸς Θεσσαλ. β΄. 14.

Γραφάς. Διότι, ὥς δένδρον, παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων πεφυτευμένον, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ, ὑπὸ τῆς θείας ἄρδευομένη Γραφῆς, πιαίνεται, καρπὸν ὥριμον παρέχει, πίστιν ὁρθόδοξον καὶ ἀειθαλέσι τοῖς φύλλοις, διὰ θεαρέστων καθωραϊζεται πράξεων. Αἱ ἅγιοι Γραφαὶ καταρτίζουσιν ἡμᾶς πρὸς πράξεις ἐναρέτους καὶ πρὸς ἀγνὴν θεωρίαν, ἐν αὐταῖς δ' εὐρίσκομεν πάσης ἀρετῆς παράκλησιν καὶ πάσης κακίας ἀποτροπὴν. Ὅντες φιλομαθεῖς, θὰ ἀποβῶμεν καὶ πολυμαθεῖς, διότι ἅπαντα κατορθοῦνται δι' ἐπιμελείας, πόνου καὶ τῆς χάριτος τοῦ διδόντος Θεοῦ. Κρούσωμεν λοιπὸν εἰς τὸν κάλλιστον τῶν Γραφῶν παράδεισον, τὸν εὐώδη, τὸν γλυκύτατον, τὸν ὠραιότατον, τὸν περιηχοῦντα τὰ ὅτα ἡμῶν διὰ παντοίων κελαδημάτων τῶν νοερῶν θεοφόρων ὀρνέων, τὸν ἀπτόμενον τῆς καρδίας ἡμῶν καὶ λυπουμένην μὲν παρηγοροῦντα, θυμουμένην δὲ κατευνάζοντα καὶ χαρᾶς πληροῦντα αἰδίου, τὸν μεταβιβάζοντα τὴν διάνοιαν ἡμῶν ἐπὶ τὰ χρυσαυγὴ μετάφρενα τῆς θείας περιστερᾶς καὶ ὑπέρλαμπρα καὶ διὰ τῶν φαινοτάτων αὐτῆς πτερύγων ἀνάγοντα πρὸς τὸν μονογενῆ Υἱὸν καὶ κληρονόμον τοῦ φυτούργου τοῦ νοητοῦ ἀμπελῶνος καὶ δι' αὐτοῦ τῷ Πατρὶ τῶν φώτων προσάγοντα. Πλὴν ὀφείλομεν, ἵνα κρούσωμεν οὐχὶ παρέργως, ἀλλὰ προθύμως καὶ ἐπιμόνως, ὅπως ἀνοιχθῇ ἡμῖν. Ἐὰν ἅπαξ ἀναγνῶμεν καὶ δις καὶ δὲν ἐννοήσωμεν, μὴ μικροψυχήσωμεν, ἀλλ' ἐπιμείνωμεν, μελετήσωμεν, ἐρωτήσωμεν. Ἀρυσώμεθα ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ παραδείσου ἀέννα καὶ καθαρώτατα νάματα. Ἐντρυφήσωμεν, ἀπλήστως κατατρυφήσωμεν, διότι τὴν χάριν ἀδάπανον ἔχουσι. Δὲν ἀπαγορεύεται δὲ τὸ ἐπωφελεῖσθαι παντὸς χρησίμου καὶ ὠφελίμου ἐκ τῶν θύραθεν συγγραφέων, παρεμφερεῖς δ' ὦμεν πρὸς τραπεζίτας δοκίμους, οἵτινες τὸ μὲν γνήσιον καὶ καθαρὸν χρυσίον σωρεύουσι, τὸ δὲ κίβδηλον ἀπορρίπτουσι. “Λάβωμεν, λέγει, λόγους καλλίστους, θεοὺς δὲ γελοίους καὶ μύθους ἀλλοτρίους τοῖς κυσὶν ἀπορρίψωμεν”.

Ὁφείλομεν λοιπόν, ἵνα ἐρευνῶμεν τὰς Γραφάς, διὰ Πνεύματος δ' Ἀγίου ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται, οἱ εὐαγγελισταί, οἱ Ἀποστόλοι καὶ ποιμένες ἐλάλησαν καὶ διδάσκαλοι ¹⁾.

“Ὦντως, λέγει, σφαλερὸν ἡ ἀμάθεια. Μέγιστα γὰρ βλαπτόμεθα ἐκ τοῦ μὴ ἀναγινώσκειν τὰς ἱερὰς βίβλους καὶ ἐρευνᾶν αὐτάς, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον. Ἄλλ' ὁ μὲν στρατιώτης, λέγει, ὅτι στρατιώτης εἰμι καὶ οὐ χρεῖαν ἔχω ἀναγνώσεως, ὁ δὲ γεωργὸς τὴν γεωργικὴν προφασίζεται καὶ οἱ καθ' ἑξῆς τὸ αὐτό, καὶ ἐσμέν πάντες ἐλλειπείς” ²⁾.

Ὁ Ἰωάννης ἀποδέχεται ὡς κανονικὰς εἴκοσι καὶ δύο βίβλους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, κατὰ τὰ στοιχεῖα τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης. Ἡ Σοφία, λέγει, τοῦ Σολομῶντος, ἡ Σοφία τοῦ Ἰησοῦ, ἣν ὁ πατήρ τοῦ Σειρᾶχ ἐξέθετο ἑβραϊστί, ἑλληνιστί δὲ ἡρμήνευσεν ὁ τούτου ἑγγονος Ἰησοῦς, “ἐνάρτεται μὲν καὶ καλαί, ἀλλ' οὐκ ἀριθμοῦνται, οὐδὲ ἔκλειντο ἐν τῇ κιβωτῷ”. Τῆς Καινῆς δὲ Διαθήκης ὑπάρχουσι 4 εὐαγγέλια, αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων διὰ Λουκᾶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, καθολικαὶ ἐπιστολαὶ ἑπτὰ, Ἰακώβου μία, Πέτρου δύο, Ἰωάννου τρεῖς, Ἰούδα μία, Παύλου Ἀποστόλου ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες, ἡ Ἀποκάλυψις Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, προστίθησι δὲ καὶ τοὺς Κανόνας τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, συνταχθέντας ὑπὸ Κλήμεντος, περὶ ὧν ὁμιλεῖ ὁ Εὐσέβιος ἐν ἑκτῷ βιβλίῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτοῦ ἱστορίας ³⁾, ὡς καὶ ὁ Πατριάρχης Φώτιος ἐν κώδικι 111ῳ ⁴⁾ λέγων “Περὶ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν κατὰ τῶν ἀκολουθούντων τῇ τῶν Ἰουδαίων πλάνῃ”.

Ὁμολογεῖ, ὅτι πιστεύει εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα, ἥτοι εἰς Τριάδα ὁμοούσιον καὶ μονάδα τρισυπόστατον, μίαν ἀρχὴν ἀναρχον, μίαν θέλησιν, μίαν ἐνέργειαν, μίαν ἐξουσίαν, μίαν κυριότητα, μίαν βασιλείαν, τρεῖς ὑποστάσεις

¹⁾ Αὐτ. Τόμ. 94, σελ. 1176, 1177.

²⁾ Αὐτ. σελ. 1601.

³⁾ Migne, P. G. Τόμ. 20, κεφ. ιγ'.

⁴⁾ Migne, P. G. Τόμ. 103, σελ. 385.

ἐν οὐδενὶ τὸ διάφορον ἐχούσας, εἰ μὴ κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ εἶνε ἀγέννητος, ὁ δὲ Υἱὸς γεννητὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορευτὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ὁ Λόγος καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶνε δυνάμεις τοῦ Πατρὸς. Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ προαιώνιος, ὁ ἄκτιστος, ὁ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, ὁ εἷς τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀπείρῳ ἀγαθότητι καὶ ἀφάτῳ φιλανθρωπία, εὐδοκία τοῦ Πατρὸς, ἐσαρκώθη ἀσπόρως ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας ἁγίας Ἀειπαρθένου καὶ Θεοτόκου, ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων δι' ἡμᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, μείνας ὁ ἦν, Θεὸς τέλειος καὶ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος, γενόμενος ὁ οὐκ ἦν, τέλειος ἄνθρωπος, τῇ Μητρὶ καὶ ἡμῖν ὁμοούσιος, λαβὼν σάρκα ἐψυχωμένην ὑπὸ ψυχῆς λογικῆς καὶ νοεῖας. “Καὶ ἔστιν εἷς Χριστὸς, λέγει, εἷς Κύριος, εἷς Υἱὸς Θεοῦ καὶ ἄνθρωπος, ὁ αὐτὸς Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος, μία ὑπόστασις σύνθετος ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, ἐκ δύο φύσεων καὶ δύο φύσεις ὁ αὐτὸς καὶ ἐν δυσὶ φύσεσι τελείαις ἐχούσαις κατὰ τὸν ἐκάστη πρέποντα ὅρον τε καὶ λόγον” ¹⁾. Ὁμολογεῖ, ὅτι, ὡς ὑπάρχουσι δύο φύσεις ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ, ὑπάρχουσι δύο θελήσεις καὶ δύο ἐν αὐτῷ ἐνέργειαι, ὅτι, ὡς Θεὸς καὶ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ, ἔχει ἐνέργειαν θείαν, ὡς ἄνθρωπος δὲ καὶ ὁμοούσιος ἡμῖν, ἐνέργειαν ἀνθρωπίνην, τῇ θεῇ ὑποκειμένην. Ὁ Χριστὸς, ἔχων τὴν φύσιν τοῦ Πατρὸς καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν τελείαν καὶ ἀνελλιπῇ, ἄτρεπτον καὶ ἀσύγχυτον παντὶ τρόπῳ, ἔχει καὶ τὴν φύσιν τῆς μητρὸς, ἥτοι τὴν φύσιν τοῦ Ἀδάμ, τελείαν, ἀνελλιπῇ, ἄτρεπτον καὶ ἀσύγχυτον. Δύο λοιπὸν ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Χριστῷ φύσεις μετὰ τὴν ἔνωσιν ²⁾.

Κηρύττομεν κυρίως καὶ ἀληθῶς τὴν ἁγίαν Παρθένον Θεοτόκον. “Ὡς γὰρ Θεὸς ἀληθὴς ὁ ἐξ αὐτῆς γεννηθεὶς, ἀληθὴς Θεοτόκος ἡ τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἐξ αὐτῆς σεσαρκωμένον γεννή-

¹⁾ Αὐτ. σελ. 1424.

²⁾ Αὐτ. Τόμ. 95, σελ. 137.

σασα... Οὐ γὰρ ἄνθρωπον ψιλὸν ἐγέννησεν ἡ ἁγία Παρθένος, ἀλλὰ Θεὸν ἀληθινόν· οὐ γυμνόν, ἀλλὰ σεσαρκωμένον· οὐκ οὐρανόθεν τὸ σῶμα καταγαγόντα, καὶ ὡς διὰ σωλῆνος δι' αὐτῆς παρελθόντα, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς ὁμοούσιον ἡμῖν σάρκα ἀναλαβόντα καὶ ἐν ἑαυτῷ ὑποστήσαντα. Εἰ γὰρ οὐρανόθεν τὸ σῶμα κεκόμισται, καὶ οὐ τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως εἴληπται, τίς χρεῖα τῆς ἐνανθρωπήσεως;" 1). Συνείληφε δὲ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὴν τοῦ Πατρὸς ἐνυπόστατον δύναμιν, οὐκ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς εὐδοκίας καὶ συνεργίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἐγεννήθη ἀπάτωρ ἐκ γυναικὸς ὁ ἐκ Πατρὸς ἀμήτωρ· καὶ ὅτι μὲν ἐκ γυναικός, νόμῳ κηρύσεως, ὅτι δὲ ἄνευ πατρὸς, ὑπὲρ φύσιν γεννήσεως· ἔτεκε δ' ἀνωδίνως, κατὰ τὸν προφήτην, τὸν λέγοντα· "Πρὶν ὠδίνῃσεν, ἔτεκε". Καί· "Πρὶν ἐλθεῖν τὸν καιρὸν τῶν ὠδίνων ἐξέφυγε καὶ ἔτεκεν ἄρσεν". Ἐκ τῆς Ἀειπαρθένου ἐγεννήθη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ σεσαρκωμένος, οὐχὶ θεοφόρος ἄνθρωπος, ἀλλὰ Θεὸς σεσαρκωμένος. Ἡ Θεοτόκος καὶ μετὰ τόκον παρέμεινε παρθένος, "οὐδαμῶς ἀνδρὶ μέχρι θανάτου προσομιλήσασα". Καίπερ τῶν ὑπὲρ φύσιν δωρεῶν ἀξιοθεῖσα καὶ διαφυγοῦσα τὰς ὠδῖνας τοῦ τόκου, ταύτας ὑπέμεινε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, βλέπονσα ὡς κακοῦργον ἀναιρούμενον, ὃν ἔγνω Θεὸν διὰ γεννήσεως. Ἀλλ' αἱ θλίψεις αὐτῆς εἰς χαρὰν μετεβλήθησαν διὰ τῆς Ἀναστάσεως, ἣτις ἐκήρυττε Θεὸν τὸν σαρκὶ θανόντα 2).

Ὁμιλῶν περὶ τῆς περιτομῆς λέγει, ὅτι αὕτη ἐδόθη, πρὸ τοῦ νόμου, τῷ Ἀβραάμ, μετὰ τὰς εὐλογίας, μετὰ τὴν ἐπαγγελίαν, ὡς σημεῖον διαστολῆς αὐτοῦ τε καὶ τὸν περὶ αὐτὸν ἐκ τῶν ἐθνῶν, μεθ' ὧν συναναστρέφετο. Τοῦτο δὲ εἶνε δῆλον· διότι, ὅτε ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς ἐν τῇ ἐρήμῳ διέτριψε μόνος καθ' ἑαυτὸν τεσσαράκοντα ἔτη, μὴ μετ' ἄλλου

1) Αὐτ. Τόμ. 94, σελ. 1028.

2) Αὐτ. σελ. 1160, 1161.

ἔθνους συναναστρεφόμενος, οἱ γεννηθέντες ἐν αὐτῇ δὲν περι-
 ετμήθησαν. Ὅτε δὲ ὁ Ἰησοῦς διεβίβαζεν αὐτοὺς τὸν Ἰορ-
 δάνην, περιετμήθησαν. Ἐπὶ Ἀβραάμ ἐδόθη ὁ τῆς περιτομῆς
 νόμος, εἴτα δὲ κατεπαυσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐπὶ τεσσαράκοντα
 ἔτη. Τὸ δεύτερον δ' ἐδόθη μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἰορδά-
 νου, διότι ὁ λαὸς ἔμελλεν, ἵνα ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν
 ἁλλοφύλων. Ἡ περιτομή ἦν τοῦ βαπτίσματος τύπος· διότι,
 ὡς αὕτη ἀποτέμνει οὐχὶ χρειῶδες τοῦ σώματος μέλος, ἀλλὰ
 περίττωμα ἄχρηστον, οὕτω διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος περι-
 τεμνόμεθα τὴν ἁμαρτίαν, ἣτις εἶνε περίττωμα ἐπιθυμίας καὶ
 οὐχὶ χρειώδους ἐπιθυμίας, περιτεμνομένη δι' αὐτοῦ, παρέχον-
 τος ἐπὶ τοῦ μετώπου ἡμῶν σημεῖον τὸν Τίμιον Σταυρόν.
 Περιττὸν τὰ νῦν τὸ περιτέμνεσθαι καὶ ἐναντίον τοῦ ἁγίου βα-
 πτίσματος, τῆς ἀληθείας ἐμφανισθείσης. “Ὁ περιτεμνόμενος
 χρεωστὲι ὅλον νόμον τηρεῖν” ¹⁾, ὁ δὲ Κύριος περιετμήθη,
 ἵνα πληρώσῃ τὸν νόμον· “καὶ πάντα δὲ τὸν νόμον καὶ τὸ
 Σάββατον ἐτήρησεν, ἵνα πληρώσῃ καὶ στήσῃ τὸν νόμον” ²⁾.
 Ὁμολογοῦμεν ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς
 ζωὴν αἰώνιον. Τὸ βάπτισμα δηλοῖ τὸν τοῦ Κυρίου θάνατον.
 “Συνθαπτόμεθα γοῦν τῷ Κυρίῳ διὰ τοῦ βαπτίσματος” ³⁾,
 ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος. Ὡς δ' ἅπαξ ἐτελέσθη ὁ τοῦ Κυρίου
 θάνατος, οὕτω καὶ ἅπαξ δέον, ἵνα βαπτίζώμεθα. Βαπτίζό-
 μεθα δέ, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ
 Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅσοι
 δὲ εἰς Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἁγίον Πνεῦμα βαπτισθέντες,
 μίαν φύσιν τῆς θεότητος ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι διδαχθέντες,
 αὐθις ἀναβαπτίζονται, οὗτοι ἀνασταυροῦσι τὸν Χριστόν,
 ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος. “Ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτι-
 σθέντας...αὐθις ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦν-
 τας ἑαυτοῖς τὸν Χριστὸν καὶ παραδειγματίζοντας” ⁴⁾. Ὅσοι

¹⁾ Πρὸς Γαλάτ. στ'. 3.

²⁾ Αὐτ. σελ. 1213.

³⁾ Ρωμ. στ'. 4.

⁴⁾ Ἐβρ. στ'. 4, 6.

δὲ δὲν ἐβαπτίσθησαν εἰς τὴν Ἀγίαν Τριάδα, οὗτοι δέον, ἵνα ἀναβαπτίζωνται. Αἱ τρεῖς ἐν τῷ ὕδατι καταδύσεις σημαίνουν τὰς τρεῖς ἡμέρας τῆς τοῦ Κυρίου ταφῆς. Τὸ εἰς Χριστὸν βαπτισθῆναι δηλοῖ τὸ βαπτίζεσθαι εἰς αὐτὸν διὰ πίστεως, ἀδύνατον δέ, ἵνα πιστεύσῃ τις εἰς Χριστόν, μὴ διδασκόμενος τὴν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα ὁμολογίαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος εἶνε διπλοῦς, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, διπλὴν ἡμῖν ἔδωκεν ὁ Θεὸς καὶ τὴν κάθαρσιν δι' ὕδατός τε καὶ Πνεύματος. Βαπτιζόμεθα δὲ εἰς τὴν Ἀγίαν Τριάδα, διότι αὐτὰ τὰ βαπτιζόμενα ἔχουσιν ἀνάγκην τῆς Ἀγίας Τριάδος εἰς τὴν αὐτῶν σύστασιν καὶ διαμονήν, ἀδύνατον δέ, ἵνα μὴ συμπαρῶσιν ἀλλήλαις αἱ τρεῖς ὑποστάσεις, τῆς Ἀγίας Τριάδος οὔσης ἀχωρίστου ¹⁾).

Ὑπάρχουσι δέ, ὡς λέγει, ὁκτὼ βαπτίσματος εἶδη, πρῶτον βάπτισμα, τοῦ κατακλυσμοῦ, εἰς ἐκκοπὴν ἁμαρτίας, δεύτερον, τὸ διὰ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς νεφέλης, τῆς μὲν θαλάσσης οὔσης συμβόλου τοῦ ὕδατος, τῆς δὲ νεφέλης τοῦ Πνεύματος, τρίτον τὸ νομικόν, διότι πᾶς ἀκάθαρτος ἀπελούετο ἐν ὕδατι, ἔπλυνε τὰ ἑαυτοῦ ἱμάτια καὶ οὕτως εἰσῆρχετο εἰς τὴν παρεμβολήν, τέταρτον τὸ τοῦ Ἰωάννου, εἰσαγωγικὸν ὑπάρχον καὶ εἰς μετάνοιαν ἄγον τοὺς βαπτιζόμενους, ἵνα εἰς Χριστὸν πιστεύσωσι, πέμπτον, τὸ τοῦ Κυρίου, ὅστις ἐβαπτίσθη οὐχὶ καθάρσεως ἔχων ἀνάγκην, ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν οἰκειοποιούμενος κάθαρσιν, ἵνα κλύσῃ τὴν ἁμαρτίαν καὶ πάντα τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ ἐνθάψῃ ἐν τῷ ὕδατι, ἵνα ἀγιάσῃ τὸν βαπτιστὴν, πληρώσῃ τὸν νόμον, τὸ τῆς Τριάδος ἀποκαλύψῃ μυστήριον καὶ τύπος καὶ υπογραμμὸς ἡμῖν πρὸς τὸ βαπτίζεσθαι γένηται, ἕκτον, τὸ διὰ μετανοίας καὶ δακρύων, ὅντως ἐπίπονον, ἑβδομον, τὸ δι' αἵματος καὶ μαρτυρίου, ὅπερ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἐβαπτίσασατο, ὄγδοον, τὸ τελευταῖον, οὐχὶ σωτήριο, ἀλλὰ τῆς μὲν

¹⁾ Αὐτ. σελ. 1117, 1120, 1124.

κακίας ἀναιρετικὸν “οὐκ ἔτι γὰρ κακία καὶ ἁμαρτία πολιτεύεται”, κολάζει δὲ ἀτελεύτητα ¹⁾).

Περὶ τῶν ἁγίων καὶ ἀχράντων τοῦ Κυρίου μυστηρίων ὁμιλῶν, λέγει, ἐπειδὴ πνευματικὸς εἶνε ὁ Ἀδάμ, ὁμοίως ἔδει καὶ ἡ γέννησις, ἵνα ἢ πνευματικὴ, ὁμοίως καὶ ἡ βρωσις. Ἀλλ’ ἐπειδὴ εἴμεθα διπλοὶ καὶ σύνθετοι, ἀνάγκη, ὅπως καὶ ἡ γέννησις ἢ διπλῇ, ὁμοίως καὶ ἡ βρωσις σύνθετος. Ἡ μὲν οὖν γέννησις δέδοται ἡμῖν δι’ ὕδατος καὶ Πνεύματος, ἥτοι διὰ τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος, ἡ δὲ βρωσις εἶνε αὐτὸς ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. Διότι μέλλων, ἵνα ὑποστῇ τὸν ἐκούσιον ὑπὲρ ἡμῶν θάνατον, ἐν τῇ νυκτί, ἐν ἣ παρεδόθη, διαθήκην καινὴν συνέθετο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ δι’ αὐτῶν μετὰ πάντων τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων. Ἐν τῷ ὑπερφῶ λοιπὸν τῆς ἁγίας καὶ ἐνδόξου Σιών, τὸ παλαιὸν Πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν φαγὼν καὶ πληρώσας τὴν παλαιὰν διαθήκην, ἔνιψε τῶν μαθητῶν τοὺς πόδας, σύμβολον τοῦ βαπτίσματος παρέχων· εἶτα δέ, κλάσας ἄρτον, ἐπεδίδου αὐτοῖς, ὁμοίως δὲ λαβὼν ποτήριον οἴνου καὶ ὕδατος μετέδωκεν αὐτοῖς.

“Εἰ τοίνυν, λέγει, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ζῶν ἐστὶ καὶ ἐνεργής, καὶ πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος ἐποίησεν....εἰ θελήσας αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος ἐγένετο ἄνθρωπος καὶ τὰ τῆς ἁγίας Ἀειπαρθένου καθαρὰ καὶ ἀμώμητα αἵματα ἑαυτῷ ἀσπόρως σάρκα ὑπεστήσατο, οὐ δύναται τὸν ἄρτον ἑαυτοῦ σῶμα ποιῆσαι καὶ τὸν οἶνον καὶ τὸ ὕδωρ αἷμα; Εἶπεν ἐν ἀρχῇ. Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, καὶ μέχρι τοῦ νῦν, τοῦ ὕετοῦ γινομένου, ἐξάγει τὰ ἴδια βλαστήματα, τῷ θεῷ συναλαμβανόμενῃ καὶ δυναμουμένη προστάγματι· εἶπεν ὁ Θεός. Τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα· καὶ τοῦτό μού ἐστι τὸ αἷμα· καὶ τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· καὶ τῷ

¹⁾ Αὐτ. σελ. 1124, 1125.

παντοδυνάμω αὐτοῦ προστάγματι, ἕως ἂν ἔλθῃ, γίνεται· καὶ γίνεται ὑετὸς τῇ καινῇ ταύτῃ γεωργίᾳ διὰ τῆς ἐπικλήσεως, ἢ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπισκιάζουσα δύναμις. Ὡςπερ γὰρ πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεός, τῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείᾳ ἐποίησεν, οὕτω καὶ νῦν ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐργάζεται, ἃ οὐ δύναται χωρῆσαι, εἰ μὴ μόνη ἢ πίστις. Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, φησὶν ἡ ἁγία Παρθένος, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Ἀποκρίνεται Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος. Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. Καὶ νῦν ἐρωτᾷς, πῶς ὁ ἄρτος γίνεται σῶμα Χριστοῦ, καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ αἷμα Χριστοῦ. Λέγω σοι καὶ γώ. Πνεῦμα Ἅγιον ἐπιφοιτᾷ καὶ ταῦτα ποιεῖ τὰ ὑπὲρ λόγον καὶ ἔννοιαν. Ἄρτος δὲ καὶ οἶνος παραλαμβάνεται· οἶδε γὰρ ὁ Θεὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν· ὥς τὰ πολλὰ γάρ, τὰ μὴ κατὰ τὴν συνήθειαν τετριμμένα, ἀποστρέφεται δυσχεραίνουσα· τῇ οὖν συγκαταβάσει συνήθει κεχρημένος, διὰ τῶν συνήθων τῆς φύσεως ποιεῖ τὰ ὑπὲρ φύσιν· καὶ ὥςπερ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, ἐπειδὴ ἔθος ἀνθρώποις ὕδατι λούεσθαι καὶ ἐλαίῳ χρίεσθαι, συνέξευξε τῷ ἐλαίῳ καὶ ὕδατι τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος καὶ ἐποίησεν αὐτὸ λουτρὸν ἀναγεννήσεως· οὕτως, ἐπειδὴ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ἄρτον ἐσθίειν, ὕδωρ τε καὶ οἶνον πίνειν, συνέξευξεν αὐτοῖς τὴν αὐτοῦ θεότητα καὶ πεποίηκεν αὐτὰ σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ, ἵνα διὰ τῶν συνήθων καὶ κατὰ φύσιν, ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν γενόμεθα.

“Σῶμά ἐστιν ἀληθῶς ἡνωμένων θεότητι, τὸ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου σῶμα, οὐχ ὅτι τὸ ἀναληφθὲν σῶμα ἐξ οὐρανοῦ κατέρχεται, ἀλλ’ ὅτι αὐτὸς ὁ ἄρτος καὶ οἶνος μεταποιοῦνται εἰς σῶμα καὶ αἷμα Θεοῦ. Εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς, πῶς γίνεται, ἀρκεῖ σοι ἀκοῦσαι, ὅτι διὰ Πνεύματος Ἁγίου, ὥςπερ καὶ ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου διὰ Πνεύματος Ἁγίου ἑαυτῷ καὶ ἐν ἑαυτῷ ὁ Κύριος σάρκα ὑπεστήσατο, καὶ πλεον οὐδὲν γινώσκομεν, ἀλλ’ ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἀληθής ἐστι καὶ ἐνεργής καὶ παντοδύναμος, ὁ δὲ τρόπος ἀνε-

ξερεύνητος. Οὐ χεῖρον δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι, ὥσπερ φυσικῶς διὰ τῆς βρώσεως ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τῆς πόσεως εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ ἐσθίουτος καὶ πίνοντος μεταβάλλονται καὶ οὐ γίνονται ἕτερον σῶμα παρὰ τὸ πρότερον αὐτοῦ σῶμα, οὕτως ὁ τῆς προθέσεως ἄρτος, οἶνος τε καὶ ὕδωρ διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὑπερφυῶς μεταποιοῦνται εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα, καὶ οὐκ εἰσὶ δύο, ἀλλ' ἓν καὶ τὸ αὐτό. Γίνεται τοίνυν τοῖς πίστει ἀξίως μεταλαμβάνουσιν, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον καὶ εἰς φυλακτήριον ψυχῆς τε καὶ σώματος, τοῖς δὲ ἐν ἀπιστίᾳ ἀναξίως μετέχουσιν, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν, καθάπερ καὶ ὁ τοῦ Κυρίου θάνατος, τοῖς μὲν πιστεύουσι γέγονε ζωὴ καὶ ἀφθαρσία εἰς ἀπόλαυσιν τῆς αἰωνίου μακαριότητος, τοῖς δὲ ἀπειθοῦσι καὶ τοῖς κυριοκτόνοις, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν αἰώνιον. Οὐκ ἔστι τύπος ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ (μὴ γένοιτο), ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τεθεωμένον, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰπόντος. Τοῦτό μού ἐστι, οὐ τύπος τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸ σῶμα καὶ οὐ τύπος τοῦ αἵματος, ἀλλὰ τὸ αἷμα.... Εἰ δὲ καὶ τινες ἀντίτυπα τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον ἐκάλεσαν, ὡς ὁ θεοφόρος ἔφη Βασίλειος, οὐ μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι εἶπον, ἀλλὰ πρὶν ἁγιασθῆναι, αὐτὴν τὴν προσφορὰν οὕτω καλέσαντες" ¹⁾). Καλεῖται δὲ **μετάληψις**, διότι δι' αὐτῆς μεταλαμβάνομεν τῆς Ἰησοῦ θεότητητος, **κοινωνία** δὲ λέγεται καὶ εἶνε ἀληθῶς, διότι κοινωνοῦμεν δι' αὐτῆς τῷ Χριστῷ.

Ὁμιλῶν περὶ Ἀγγέλων, λέγει. "Ἀγγελος τοίνυν ἐστὶν οὐσία νοερά, ἀεικίνητος, αὐτεξούσιος, ἀσώματος, Θεῷ λειτουργοῦσα, κατὰ χάριν ἐν τῇ φύσει τὸ ἀθάνατον εἰληφυῖα. Ἀσώματος δὲ λέγεται καὶ ἄυλος, ὅσον πρὸς ἡμᾶς.... Ἀθάνα-

¹⁾ Αὐτ. σελ. 1137, 1140—1153.

τος οὐ φύσει, ἀλλὰ χάριτι....Διὰ λόγόν ἐκτίσθησαν πάντες οἱ ἄγγελοι καὶ ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διὰ τοῦ ἁγιασμοῦ ἐτελειώθησαν, κατ' ἀναλογίαν τῆς ἀξίας καὶ τῆς τάξεως, τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς χάριτος μετέχοντες.... Ἐξῶθεν τῆς οὐσίας τὸν ἁγιασμὸν ἐκ τοῦ Πνεύματος ἔχοντες, διὰ τῆς θείας χάριτος προφητεύοντες.... Ἰσχυροὶ καὶ ἔτοιμοι πρὸς τὴν τοῦ θείου θελήματος ἐκπλήρωσιν, καὶ πανταχοῦ εὐθέως εὐρισκόμενοι, ἔνθα ἂν ἡ θεία κελεύσῃ ἐπίνευσις, τάχει φύσεως καὶ φυλάττοντες τὰ μέρη τῆς γῆς καὶ ἐθνῶν καὶ τόπων προϊστάμενοι, καθὼς ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ ἐτάχθησαν, καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκονομοῦντες καὶ βοηθοῦντες ἡμῖν. Πάντως δὲ ὅτι κατὰ τὸ θεῖον θέλημά τε καὶ πρόσταγμα ὑπὲρ ἡμᾶς ὄντες, αἰεὶ τε περὶ Θεὸν ὑπάρχοντες.... Ἐν οὐρανῷ διατρίβουσι καὶ ἐν ἔργον ἔχουσιν ὑμνεῖν τὸν Θεὸν καὶ λειτουργεῖν τῷ θείῳ αὐτοῦ θελήματι". Κατὰ Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην πᾶσα ἡ θεολογία, ἥτοι ἡ θεία Γραφή, τὰς οὐρανίους οὐσίας λογιῶνται ἐννέα, διακρινομένους εἰς τρεῖς τάξεις. Πρώτη εἶνε, λέγει, ἡ περὶ Θεὸν οὐσα πάντοτε, ἡ τῶν ἑξαπτερυγίων Σεραφεῖμ, τῶν πολυομμάτων Χερουβιμ καὶ τῶν ἁγιωτάτων Θρόνων, δευτέρα δὲ ἡ τῶν Κυριοτήτων, τῶν Δυνάμεων καὶ Ἐξουσιῶν καὶ τρίτη καὶ τελευταία ἡ τῶν Ἀρχῶν, Ἀρχαγγέλων καὶ Ἀγγέλων. Κατὰ τινες, ὡς ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ᾧ συντίθεται ὁ Ἰωάννης, οὗτοι ἐπλάσθησαν πρὸ πάσης κτίσεως, κατ' ἄλλους δὲ μετὰ τὸν πρῶτον οὐρανόν, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀνθρώπου πλάσεως ¹⁾).

Οἱ δὲ δαίμονες, τὴν αὐτὴν μετὰ τῶν Ἀγγέλων φύσιν ἔχοντες, ἐγένοντο κακοὶ ἐξ ἐκουσίου προαιρέσεως. Ἀνὲν ἔχουσιν ἐξουσίαν κατὰ τινος, οὐδὲ ἰσχὺν "εἰ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ οἰκονομικῶς συγχωρούμενοι", ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰωβ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ χοίρων. Τὰ μέλλοντα ἀγνοοῦσιν, ὡς καὶ οἱ Ἀγγελοι. Προλέγουσι δέ, οἱ μὲν Ἀγγελοι, τοῦ Θεοῦ

¹⁾ Αὐτ. σελ. 865 καὶ ἐξ.

αὐτοῖς ἀποκαλύπτοντος καὶ κελεύοντος, ἵνα προλέγωσι, οἱ δὲ δαίμονες προλέγουσι, ποτὲ μὲν τὰ μακρὰν γινόμενα βλέποντες, ποτὲ δὲ στοχαζόμενοι ὅθεν καὶ τὰ πολλὰ ψεύδονται καὶ δὲν πρέπει, ἵνα πιστεύωμεν αὐτοῖς, καὶ ἄληθεύωσι πολλάκις. Πᾶσα κακία ἐξ αὐτῶν ἐπενοήθη, ὥς καὶ τὰ ἀκάθαρτα πάθη. Καίτοι ἐπιτρέπεται αὐτοῖς, ἵνα προσβάλλωσι τὸν ἄνθρωπον, ὅμως δὲν ἰσχύουσιν, ὅπως βιάσασί τινα, ἀφ' ἡμῶν δὲ ἐξήρτηται τὸ δέχεσθαι ἢ μὴ τὴν προσβολήν. “Διὸ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς δαίμοσιν αὐτοῦ ἡτοίμασται τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, καὶ ἡ κόλασις αἰώνιος, καὶ τοῖς ἐπομένοις αὐτοῦ”. “Ὅ,τι δὲ τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος, τοῦτο τοῖς ἀγγέλλοις ἢ ἐκπτωσις. Διότι, μετὰ τὴν ἐκπτωσιν, δὲν ὑπάρχει αὐτοῖς μετάνοια, καθὼς τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τὸν θάνατον ¹⁾).

Ὅμιλῶν περὶ παραδείσου γράφει τὰ ἐξῆς. Ὁ Θεός, μέλλων, ἵνα ἐξ ὁρατῆς καὶ ἀοράτου κτίσεως πλαστουργήσῃ τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ὡς βασιλέα καὶ ἄρχοντα πάσης τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ, προκατέστησεν αὐτῷ οἶονεὶ βασίλειον, ἐν ᾧ διαιτώμενος μακαρίαν καὶ πανολβίαν ἔμελλεν, ἵνα ἔχῃ ζωὴν. Ὁ θεῖος δὲ παράδεισος οὗτος, Θεοῦ χερσὶν ἐν Ἐδὲμ πεφυτευμένος, ἦν ταμεῖον πάσης εὐφροσύνης καὶ θυμηδίας, διότι ἡ λέξις Ἐδὲμ τρυφὴ ἐρμηνεύεται. Ἐκεῖτο δὲ ἐν τῇ ἀνατολῇ πάσης τῆς γῆς ὑψηλότερος, εὐκραὴς καὶ περιλαμπόμενος ὑπὸ ἀέρος λεπτοτάτου καὶ καθαρωτάτου, ἔχων φυτὰ ἀειθαλῆ, πλήρης εὐωδίας καὶ φωτός, θεῖον ὄντως χωρίον καὶ ἄξιον τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐνδιαίτημα, ἐν ᾧ οὐδὲν ὑπῆρχε τῶν ἀλόγων, μόνος δὲ ὁ ἄνθρωπος, τὸ πλαστούργημα τῶν θεῶν χειρῶν. Ἐν μέσῳ δ' αὐτοῦ ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς ξύλον ζωῆς καὶ ξύλον τῆς γνώσεως. Τὸ ξύλον τῆς γνώσεως ἦν ἀπόπειρα καὶ δοκιμὴ τῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπακοῆς καὶ παρακοῆς, τούτου

¹⁾ Αὐτ. σελ. 873 καὶ ἐξ.

δ' ἔνεκα καὶ ξύλον τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν κέκληται ἢ ὅτι παρεῖχε τοῖς ἐσθίουσι δύναμιν τοῦ γινώσκειν τὴν οἰκείαν φύσιν· τοῦτο δὲ καλὸν μὲν τοῖς τελείοις, κακὸν δὲ τοῖς ἀτελεστέροις καὶ τὴν ἔφесιν λιχνοτέροις, ὡς στερεὰ τροφή τοῖς ἀπαλοῖς ἔτι τὴν ἡλικίαν, ἀνάγκην ἔχουσι γάλακτος. Διότι ὁ Θεός, ὁ κτίσας ἡμᾶς, δὲν ἤθελεν, ἵνα μεριμνῶμεν καὶ περὶ πολλὰ ἀσχολώμεθα καὶ γινώμεθα προνοηταὶ τῆς ἰδίας ζωῆς· τοῦτο δὲ ἔπαθεν ὁ Ἀδάμ, διότι, γευσάμενος τοῦ καρποῦ τοῦ δένδρου, κατενόησεν, ὅτι ἦν γυμνός καὶ περιεζώσθη ὑπὸ περιζώματος ἐκ φύλλων συκῆς. Πρὸ δὲ τῆς γεύσεως γυμνοὶ ἦσαν ἀμφοτέρω καὶ δὲν ἠσχύνοντο. Ὁ Θεὸς ἤθελεν, ἵνα ὦμεν ἀπαθεῖς καὶ ἀμέριμνοι, ἐν ἔργον ἔχοντες, τὸ τῶν Ἀγγέλων, τὸ ὑμνεῖν ἀλήκτως καὶ ἀδιαλείπτως τὸν κτίσαντα καὶ κατατροφᾶν ἐν τῇ θεωρίᾳ αὐτοῦ, τὴν δὲ μέριμναν ἐπιρρίπτωμεν ἐπὶ τὸν Κύριον. Τὸ δὲ ξύλον τῆς ζωῆς ἦν ξύλον, ἔχον ἐνέργειαν παρεκτικὴν ζωῆς ἢ τοῖς τῆς ζωῆς ἀξίοις καὶ τῷ θανάτῳ μὴ ὑποκειμένοις μόνοις ἐδώδιμον. Ἐφαντάσθησάν τινες τὸν παρὰ δεισον αἰσθητόν, ἕτεροι δὲ νοητόν. Πλὴν, οὗτος, κατὰ τὸν Ἰωάννην, ἦν αἰσθητὸς ἅμα καὶ νοητὸς καὶ διπλὴν ἔχον τὴν ἔμφασιν, ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη αἰσθητὸς ἅμα καὶ νοητός. Σωματικῶς μὲν διέτριβεν ἐν τόπῳ θειοτάτῳ καὶ ὑπερκαλλεῖ, ψυχικῶς δὲ ἐν ὑπερτέρῳ καὶ περικαλλεστέρῳ τόπῳ, ἔνοικον ἔχων τὸν Θεὸν ἀντ' οἴκου καὶ αὐτὸν ἔχων εὐκλεὲς περιβόλαιον καὶ τὴν αὐτοῦ περιβεβλημένος χάριν, κατατροφῶν ἐν μόνῳ τῷ γλυκυτάτῳ καρπῷ τῆς θεωρίας αὐτοῦ, ὡς ἄλλος ἄγγελος καὶ ὑπ' αὐτῆς τρεφόμενος, ἀξίως δὲ ἐκλήθη ξύλον ζωῆς. Ἡ γλυκύτης τῆς θείας μεθέξεως ζωὴν, μὴ διακοπτομένην ὑπὸ τοῦ θανάτου, παρέχει τοῖς μεταλαμβάνουσι.

Τὸ δὲ ξύλον γνώσεως καλοῦ καὶ κακοῦ εἶνε ἢ διάγνωσις πολλαπλῆς θεωρίας, ἥτις εἶνε ἐπίγνωσις τῆς οἰκείας φύσεως, ἥτις καλὴ μὲν εἶνε τοῖς τελείοις καὶ ἐν τῇ θείᾳ

θεωρία προβεβηκόσιν, ἐξ ἑαυτῆς τὴν τοῦ Δημιουργοῦ μεγα-
 λουργίαν δημοσιεύουσα, οἵτινες δὲν φοβοῦνται μετάπτωσιν,
 ἐκ τοῦ χρόνου ἀποκτήσαντες ἔξιν τινὰ τῆς τοιαύτης θεω-
 ρίας, δὲν εἶνε δὲ καλὴ τοῖς νέοις ἔτι καὶ τοῖς ἔφεσιν λιχ-
 νοτέροις, οὓς διὰ τὸ ἀβέβαιον τῆς ἐν τῷ κρείττονι διαμο-
 νῆς, μὴ προσκειμένους παγίως καὶ σταθερῶς τῇ τοῦ μόνου
 καλοῦ θεωρίᾳ, ἢ τοῦ οἰκείου σώματος κηδεμονίᾳ πρὸς ἑαυ-
 τὴν ἔλκει καὶ περισπᾷ. Ὁ θεῖος λοιπὸν παράδεισος εἶνε
 διπλοῦς. Εἶνε δὲ δυνατόν, ἵνα νοηθῇ πᾶν ξύλον ὡς θείας
 δυνάμεως ἐπίγνωσις γινομένη ἐκ τῶν κτισμάτων. Πάσης δ'
 ἐννοίας καὶ θεωρίας ὑψηλοτέρα εἶνε ἢ τῆς ἡμετέρας συστά-
 σεως, ὡς λέγει ὁ Δαβίδ. Ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσις σου ἐξ
 ἐμοῦ, τοὔτέστιν ἐκ τῆς ἐμῆς κατασκευῆς ¹⁾.

Ὁμιλῶν περὶ Προνοίας, λέγει, ὅτι αὕτη εἶνε ἢ ἐκ
 Θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινομένη ἐπιμέλεια· εἶνε καὶ βούλησις Θεοῦ,
 δι' ἧς πάντα τὰ ὄντα καταλλήλως καὶ προσηκόντως κυβερ-
 νῶνται. Ὁ Θεός, ὡς ποιητής, εἶνε καὶ προνοητής. Τῆς Προ-
 νοίας τὰ μὲν εἶνε κατ' εὐδοκίαν, τὰ δὲ κατὰ συγχώρησιν.
 Κατ' εὐδοκίαν μὲν, ὅσα ἀναντιρρήτως εἶνε ἀγαθὰ, κατὰ
 συγχώρησιν δέ, ὅσα συγχωρεῖ πολλάκις καὶ ἐπιτρέπει, ὅπως
 ὁ δίκαιος περιπέσῃ συμφοραῖς, ἵνα δειχθῇ τοῖς ἄλλοις ἢ
 ἐν αὐτῷ λανθάνουσα ἀρετή, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ. Ὁ Θεὸς
 θέλει, ἵνα πάντες σωθῶσι καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τύχωσι.
 Διότι δὲν ἔπλασεν ἡμᾶς, ὅπως τιμωρήσῃ, ἀλλ' ὅπως μετά-
 σχωμεν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, ὡς ἀγαθός· ἀμαρτάνοντας δὲ
 θέλει, ἵνα τιμωρῇ, ὡς δίκαιος. Ἐν τῷ Θεῷ δύο διακρίνει
 θελήσεως εἶδη πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου· ἡ μὲν λέγε-
 ται προηγούμενον θέλημα καὶ εὐδοκία, ἐξ αὐτοῦ προερχό-
 μενον, ἡ δὲ ἐπόμενον θέλημα καὶ παραχώρησις, ἐξ ἡμετέ-
 ρας αἰτίας. “Καὶ αὕτη, λέγει, διττή· ἡ μὲν οἰκονομικὴ καὶ
 παιδευτικὴ πρὸς σωτηρίαν, ἡ δὲ ἀπογνωστικὴ πρὸς τελείαν

¹⁾ Αὐτ. σελ. 909—917.

κόλασιν. Ταῦτα δὲ ἐπὶ τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν. Τῶν δὲ ἐφ' ἡμῖν, τὰ μὲν ἀγαθὰ προηγουμένως θέλει καὶ εὐδοκεῖ, τὰ δὲ πονηρά, καὶ ὄντως κακά, οὔτε προηγουμένως, οὔτε ἐπομένως θέλει· παραχωρεῖ δὲ τῷ αὐτεξουσίῳ”.....Παντα προγινώσκει ὁ Θεός, δὲν προορίζει δὲ πάντα. “Προγινώσκει γὰρ τὰ ἐφ' ἡμῖν, οὐ προορίζει δὲ αὐτά”. Δὲν ἐπιθυμεῖ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς κακίας, οὐδὲ βιάζει τὴν ἀρετὴν ¹⁾).

Ὅμιλῶν περὶ τῶν Συνόδων, λέγει, ὅτι δέχεται τὰς ἀγίας ἑξ συνόδους, πρώτην, τὴν ἐν Νικαίᾳ, κατὰ Ἀρείου, δευτέραν, τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατὰ Μακεδονίου τοῦ πνευματομάχου, τρίτην, τὴν ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον, τῶν διακοσίων, κατὰ Νεστορίου, τοῦ διαιρέτου τῆς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ὑποστάσεως, ἀνθρωπωλάτρου, τετραδύφρονος καὶ δυσμενοῦς τῆς ἀληθῶς Θεοτόκου, τετάρτην τὴν ἐν Χαλκηδόνι, κατὰ Εὐτυχέως καὶ Διοσκόρου τῶν Θεοπασχιτῶν, τὴν πέμπτην, τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ Ὠριγένους, “τοῦ ληρήσαντος γέροντος” καὶ τὴν ἕκτην ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ Σεργίου, Κύρου, Παύλου, Πέτρου, Πύρρου, Μακαρίου καὶ Στεφάνου, μαθητοῦ αὐτοῦ. Στέργει καὶ ἀποδέχεται πάντα τὰ ὑπ' αὐτῶν ὀρισθέντα, ὡς καὶ πάντας, οὓς ἐδέξαντο, ἀποβάλλων δὲ καὶ ἀναθεματίζων πάντας, οὓς ἀπέβαλον καὶ πᾶσαν αἵρεσιν, ἀπὸ Σίμωνος τοῦ Μάγου, μέχρι τῶν νῦν κινήθεισων κατὰ τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Ἐκκλησίας, στοιχεῖ δὲ καὶ ἐμμένει τοῖς ἀγίοις κανόσι τῶν ἀγίων Ἀποστόλων, τῶν ἀγίων Συνόδων καὶ τοῦ ἀγίου καὶ Θεοφάντορος Βασιλείου ²⁾).

Ὅμιλῶν περὶ τοῦ Αὐτεξουσίου, λέγει. “Αὐτὸς γὰρ ἡμῖν τὴν δύναμιν τῆς ἀγαθοεργίας ἐδωρήσατο, αὐτεξουσίου δὲ ἡμᾶς ἐποίησεν, ἵνα ἑξ αὐτοῦ καὶ ἑξ ἡμῶν τὸ ἀγαθὸν γένοιτο. Παντὶ γὰρ τῷ προαιρουμένῳ τὸ ἀγαθόν, ὁ

¹⁾ Αὐτ. σελ. 964 καὶ ἑξ.

²⁾ Αὐτ. σελ. 1432.

Θεὸς συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν, ὅπως τὸ κατὰ φύσιν φυλάξαντες, τῶν ὑπὲρ φύσιν τύχωμεν, ἤγουν τῆς ἀφθαρσίας καὶ τῆς θεώσεως, ἐκ τῆς πρὸς τὸ θεῖον ἐνώσεως, διὰ τῆς κατὰ δύναμιν τοῦ θελήματος πρὸς αὐτὸν οἰκειώσεως, ὅπως μὴ ταῖς φυσικαῖς δυνάμεσιν ἀλόγως χρώμενοι, παρασυμβληθῶμεν τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι καὶ ὁμοιωθῶμεν αὐτοῖς. Εἰ γὰρ μὴ ὑπετάγη ἡ θέλησις ἡμῶν τῷ θεῷ θελήματι, ἀλλὰ κατ' οἰκείαν γνώμην καὶ προαίρεσιν χρήσεται ὁ αὐτεξούσιος νοῦς θυμῷ καὶ ἐπιθυμίᾳ, κακίαν εἰργάσατο. Κακία γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ ἁμαρτία καὶ ἀποτυχία καὶ παρακοή τοῦ δεσποτικοῦ νόμου. Ὡστε τὸ αὐτεξούσιον, πρῶτον ἀγαθόν, τῇ λογικῇ φύσει πρέπον καὶ τῷ κεχρησθαι τῷ αὐτεξουσίῳ καὶ κατεξουσιάζειν καὶ κρατεῖν τῶν ἀλόγων παθῶν, θυμοῦ, λέγω, καὶ ἐπιθυμίας, ἀρετή· τὸ δὲ προδιδόναι τὸ αὐτεξούσιον καὶ ἡττᾶσθαι τοῖς ἀλόγοις πάθει καὶ ἀλόγως καὶ κτηνωδῶς βιοῦν, τοῦτο κακία, τοῦτο ἁμαρτία. Μὴ ἀσχημονῶμεν, πράττοντες τὰ τῶν ἀλόγων ζῶντων, ἀλλ' ἀναστέλλωμεν λόγῳ τὰς ὁρμὰς τῆς φύσεως ¹⁾.

Ὁμιλῶν περὶ εἰκόνων, λέγει, ὅτι τιμῶμεν τοὺς ἁγίους, ὡς φίλους Χριστοῦ, ὡς τέκνα καὶ κληρονόμους Θεοῦ, ὡς λέγει Ἰωάννης ὁ Θεολόγος καὶ Εὐαγγελιστής, “ὡς προστάτας τοῦ γένους παντός, τὸς τῷ Θεῷ ὑπὲρ ἡμῶν τὰς ἐντεύξεις ποιουμένους”, ἐγείροντες τῷ Θεῷ ναοὺς ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτων, τὰς μνήμας αὐτῶν γεραίροντες, ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις, ᾠδαῖς πνευματικαῖς καὶ κατανύξει, ἐγείροντες αὐτοῖς στήλας, ὀρωμένας τε εἰκόνας. Τὴν Θεοτόκον, ὡς κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοῦ Μητέρα, τιμήσωμεν, τὸν προφήτην Ἰωάννην, ὡς Πρόδρομον καὶ Βαπτιστὴν, ἀποστόλον τε καὶ μάρτυρα, τοὺς ἀποστόλους, ὡς ἀδελφούς τοῦ Κυρίου, αὐτόπτας καὶ ὑπηρέτας τῶν αὐτοῦ παθημάτων, τοὺς Κυρίου μάρτυρας, ὡς στρατιώτας Χριστοῦ καὶ τὸ αὐτὸ πιόντας ποτήριον,

¹⁾ Αὐτ. Τόμ. 95, σελ. 149.

βαπτισθέντας τὸ ζωοποιὸν τοῦ θανάτου αὐτοῦ βάπτισμα, ὡς κοινωνοὺς τῶν παθημάτων αὐτοῦ καὶ τῆς δόξης, ὧν ταξί-
αρχος ὁ πρωτοδιάκονος Χριστοῦ καὶ ἀπόστολος καὶ πρω-
τομάρτυς Στέφανος, τοὺς ὁσίους Πατέρας, τοὺς θεοφόρους
ἀσκητάς, “τοὺς τὸ χρονιώτερον καὶ ἐπιπονώτερον μαρτύριον
τῆς συνειδήσεως διαβλήσαντας”, τοὺς πρὸ τῆς χάριτος προ-
φήτας, πατριάρχας, δικαίους, τοὺς προαναγγείλαντας τὴν
τοῦ Κυρίου παρουσίαν ¹⁾). Προσκυνοῦμεν τὸν Τίμιον Σταυ-
ρόν, ἐφ’ οὗ ὁ Χριστὸς προσήνεγκεν ἑαυτὸν εἰς θυσίαν ὑπὲρ
ἡμῶν, ἁγιασθέντος τῇ ἀφῇ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ σώματος καὶ
αἵματος, τοὺς ἡλούς, τὴν λόγχην, τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ ἱερὰ
αὐτοῦ σκηνώματα, ὅπερ εἶνε ἡ φάτιν, τὸ σπῆλαιον, ὁ
Γολγοθᾶς, ὁ σωτήριος καὶ ζωοποιὸς Τάφος, ἡ Σιών τῶν
Ἐκκλησιῶν ἀκρόπολις καὶ τὰ ὅμοια. “Εἰ γάρ, λέγει, τῶν
ἐρωμένων ποθητόν, οἶκος καὶ κλίνη καὶ περιβόλαιον, πόσῳ
μᾶλλον τὰ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος, δι’ ὧν καὶ σεσώσμεθα;”
Προσκυνοῦμεν τὸν τύπον τοῦ Τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυ-
ροῦ, οὐχὶ τιμῶντες τὴν ὕλην, ἀλλὰ τὸν τύπον, ὡς Χριστοῦ
σύμβολον ²⁾).

“Οὐκ ἀνεξόμεθα, λέγει, νέαν πίστιν διδάσκεσθαι....Οὐκ
ἀνεξόμεθα ἄλλοτε ἄλλα φρονεῖν καὶ καιροῖς μεταβάλλεσθαι
καὶ τὴν πίστιν τοῖς ἔξωθεν γέλωτα καὶ παίγνιον γίνεσθαι.
Οὐκ ἀνεξόμεθα βασιλικῶ ὑποκύπτειν θεσπίσματι τὴν ἐκ
Πατέρων πειρωμένῳ ἀνατρέπειν συνήθειαν. Οὐ γὰρ εὐσε-
βῶν βασιλέων ἀνατρέπειν ἐκκλησιαστικούς θεσμούς. Οὐ
πατρικὰ ταῦτα· ληστρικὰ γὰρ τὰ βία καὶ οὐ πειθοῖ γινό-
μενα· καὶ μάρτυς ἡ ἐν Ἐφέσῳ τὸ δεύτερον γεγεννημένη
σύνοδος, μέχρι δεῦρο **ληστρικὴν** δεδεγμένη τὴν ἐπωνυμίαν,
βασιλικῇ χειρὶ ἐκβιασθεῖσα, ὅτε Φλαβιανὸς ὁ μακάριος ἀπε-
κτέννυτο. Συνόδων ταῦτα, οὐ βασιλέων, ὡς ὁ Κύριος ἔφη-
σεν. “Οπου συναχθῶσι δύο ἢ τρεῖς ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου,

¹⁾ Λύτ. Τόμ. 94, σελ. 1164—1168.

²⁾ Λύτ. σελ. 1129, 1132.

ἐκεῖ εἶμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. Οὐ βασιλεύσει τοῦ δεσμεύειν καὶ λύειν τὴν ἐξουσίαν δέδωκεν ὁ Χριστός, ἀλλ' ἀποστόλοις καὶ τοῖς τούτων διαδόχοις καὶ ποιμέσι καὶ διδασκάλοις" ¹⁾).

Ὁμιλῶν περὶ ἀρχομένων ἐν τοῖς "Ἱεροῖς Παράλληλοις ²⁾ λέγει. "Πρὸς τὸ τῶν κρατούντων ἥθος πλάττεσθαι πέφυκεν ὡς τὰ πολλὰ τὸ ἀρχόμενον. Ὡστε ὅποιοι ποτε ἂν οἱ ἄγοντες ᾧσι, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ ἀγόμενον εἶναι.... Θεοὺς οὐ κακολογήσεις καὶ ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἔρεῖς κακῶς. Ἀσεβής, ὃς λέγει τῷ βασιλεῖ, παρανομεῖς.... Φοβοῦ τὸν Θεὸν καὶ βασιλέα.... Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέκτετε. Αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες, ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι καὶ μὴ στενάζοντες· ἀλυσιτελὲς γὰρ ὑμῖν τοῦτο.... Τοὺς ὑπὸ βασιλέως χειροτονουμένους ἄρχοντας, καὶ πονηροὶ ᾧσιν, ἔτερον δεδοικέναι χρή, οὐ διὰ τὴν πονηρίαν καταφρονοῦντες αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ χειροτονήσαντος δυσωπούμενοι.... Τὸ ὑποτάσσεσθαι τοῖς κρείττοσιν ὠφελιμώτατον ἀνθρώπῳ, χαλεποῦ ὄντος τὸ εἶδέναι ἄρχεσθαι, κινδυνεύει πολλῷ χαλεπώτερον τὸ ἄρχειν ἀνθρώπων".

5.

Κοσμάς, Ἐπίσκοπος Μαΐουμᾶ

Θετὸς ἀδελφός, συμμύστης καὶ φίλος Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἦν ὁ ἐπίσκοπος Μαΐουμᾶ, ἡ Κωνσταντίας τῆς ἐν Παλαιστίνῃ, παρὰ τὴν Γάζαν, **Κοσμάς**. Ἐξ ἀπαλῶν ἀπορφανισθεὶς ὀνύχων, ἐξ Ἱεροσολύμων δ' ἔλκων τὴν καταγωγήν, υἱοθετήθη, ὡς εἶδομεν, ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ Ἰωάννου Σεργίου, ἐδιδάχθη δὲ τὴν τε θύραθεν καὶ τὴν ἔσω σοφίαν ὑπὸ τοῦ ἐκ Καλαβρίας αἰχμαλωτισθέντος Κοσμᾶ μοναχοῦ. Ἀκριβῶν περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ πληροφοριῶν στερούμεθα. Μετέβη δὲ μετὰ τοῦ Ἰωάννου εἰς τὴν Λαύραν

¹⁾ Αὐτ. σελ. 1281.

²⁾ Τόμ. 95, σελ. 1205—1209.

Σάβα τοῦ Ἁγιασμένου. “Ὅς δὴ καὶ οὗτος, λέγει ὁ βιογράφος Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ¹⁾, τοῖς ἐν ᾗσμασι πνευματικοῖς πόνοις, τὸν Ἰωάννην ἐμιμήσατο συνετῶς, καὶ ὑπῆσε λιγυρὰς τῇ ἐκκλησίᾳ ἁρμονίας ἐν κιθάρᾳ καὶ φωνῇ ψαλμοῦ, τὸ οἰκεῖον σῶμα τύμπανον παραστησάμενος τῷ Θεῷ διὰ τὴν τῶν παθῶν νέκρωσιν, καὶ ψαλτήριον ἄλλο δεκάχορδον καταστήσας, ὅλον ἑαυτόν, τὴν πενταπλὴν τοῦ σώματος αἰσθησιν, καὶ τὰς ἰσαριθμούς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἐντέχνως καὶ σοφῶς ἐντεινόμενος”. Ἐν δὲ τῷ βίῳ, ὃν ἐδημοσίευσεν ὁ Παπαδόπουλος Κεραμεύς ²⁾, ἀναγινώσκομεν. “Οὐ γὰρ μόνον ἔχων (ἦν ὁ Κοσμᾶς) τὸ στιβαρὸν καὶ ποικίλον τῶν νοημάτων ἀπὸ τε φύσεως καὶ μαθήσεως, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀπὸ τῆς χάριτος· εἶχε προσεπιτούτοις καὶ τὸ τοῦ πνεύματος ἡμερόν τε καὶ σύμμετρον πρὸς εὐήχῃ πεμπόμενον ἄρτηριαν ἀπὸ τοῦ πνεύμονος καὶ ποικίλως συγκλωμένην πρὸς ρυθμοὺς εὐήχους καὶ ἐφηδύνοντας· καὶ ἦν ἡδύφωνος ἐξ ἀποτελέσματος καὶ τῆς μουσικῆς ἐπιστήμης τοσοῦτον μετεῖχεν, ὥς δοκεῖν τὰς ἀντιθέτους εἰς ταῦτο συμβαδίζειν καὶ συνιστᾶν δυνάμεις καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν τι συνιστᾶν ἀποτελεσμα.....καὶ τὴν δις διὰ πασῶν τελειοτάτην τᾶσιν τείνειν αὐτῇ καὶ τὴν ἐσχάτην μείωσιν ἄχρι τοῦ ἐπιτρίτου λόγου λαλεῖν”. Ἀλλὰ περὶ τὸ 743 ἐγένετο ἐπίσκοπος Μαΐουμᾶ, ἥτις ἦν ἐπίνειον τῆς Γάζης. Ἐπειδὴ δὲ οἱ κάτοικοι αὐτῆς προσῆλθον ταχέως εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, πρὸς ἀνταμοιβήν, ἀποσπάσας αὐτὴν τῆς Γάζης, ἥτις ἦν τοῦ ἐθνισμοῦ κέντρον, ἐκάλεσε Κωνσταντίαν καὶ ἐνετείλατο, ἵνα κατ’ ἰδίαν διοικῆται ³⁾. Πλὴν τοῦτο διήρκεσε μέχρις Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου, ὅστις ὑπῆγαγεν αὐτὴν καὶ

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 94, σελ. 477.

²⁾ Παπαδ. Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμ. Σταχυολογίας, Τόμ. Δ'. σελ. 330.

³⁾ Σωζομέν., Ἐκκλησ. Ἱστορία, Migne, P. G. Τόμ. 67, σελ. 1221. καὶ Migne, P. G. Τόμ. 20, σελ. 1188. «Ἱστορικαὶ μελέται» ὑπὸ Χρυσόστ. Παπαδοπούλου Ἀρχιμ., σελ. 101 καὶ ἐξ.

αὐθις ὑπὸ τὴν Γάζαν, ὁπότε ἐπωνομάσθη “παρθαλάττιον μέρος τῆς Γαζαίων πόλεως”. Καλεῖται δὲ **Μελωδός**, πρὸς δὲ **Ἱεροσολυμίτης** ἢ **Ἱεροπολίτης** ὡς καταγόμενος ἐξ Ἱερουσαλήμ.

Ἐν τῇ ἀλλοκότητι τῶν ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ ἀνωνύμῳ Βιογραφίᾳ, περὶ ἧς εἵπομεν, ἀναγινώσκομεν, ὅτι ὁ Κοσμᾶς, ἐπίσκοπος χειροτονηθεὶς Μαῖουμᾶ καὶ ποιμαίνων θεοπειθῶς τὸ τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον, περιήρχετο διαφόρους πόλεις, πάντας στηρίζων καὶ τῇ πίστει προσάγων καὶ ἀφίκετο ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν ἣ ἔξενίσθη παρὰ τῷ ἡγουμένῳ τῆς Μονῆς τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου κατ’ αὐτὴν τὴν ἐορτὴν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Ψαλλομένου δὲ τοῦ κανόνος τῆς ἐορτῆς, οὗτινος ἦν ποιητής, δὲν ἔψαλλον ὀρθῶς τοὺς λόγους. Ὁ Κοσμᾶς ἠγανάκτει, λέγων, ὅτι λελανθασμένως ἔχουσιν, ὁ δὲ ἡγούμενος ἤρξατο, ἵνα λυπῇται σφοδρότερον καὶ ὀνειδιστικοῖς λόγοις ἐπέπληττε τὸν Κοσμᾶν, λέγων. “Σὺ τίς εἶ καὶ τοιούτου ποιητοῦ βούλει λόγους ἀνατρέπεσθαι;” Ὁ Κοσμᾶς, θέλων, ἵνα ψάλλωσι τὸν κανόνα ὡς εἶχε καὶ οὐχὶ ἐσφαλμένως, ἐσκέφθη, ὅτι δέον, ἵνα ἀποκαλύψῃ ἑαυτόν. Λαβὼν λοιπὸν κατ’ ἰδίαν τὸν ἡγούμενον ἐφάνερωσεν ἑαυτόν, παρακαλῶν, ὅπως μὴ γνωσθῇ. Ὁ δὲ ἡγούμενος εἶπεν. “Οὐ πιστεύσω, εἰ μὴ καὶ ἕτερόν μοι τοιοῦτον ἔχοντα χαρακτῆρα ποιήσεις”. Ὁ Κοσμᾶς εἰς τὴν ἐνάτην ᾠδὴν, ἀπὸ τοῦ “Μυστικὸς εἰ, Θεοτόκε”, μετὰ τὸ τέρμα τῆς ἀκροστιχίδος τοῦ ὅλου κανόνος, ἐποίησε καὶ ἑτέραν ᾠδὴν “Ὁ διὰ βρώσεως τοῦ ξύλου”. Πεισθέντος δὲ τοῦ ἡγουμένου καὶ τῶν μοναχῶν, ὅτι πράγματι εἶνε ὁ ποιητής αὐτοῦ καὶ ὅλον ἀνορθώσας τὸν κανόνα ἀπῆλθεν εἰς Βασιλεύουσαν.

Φθὰς ἐν Νικομηδείᾳ καὶ προσελθὼν τῷ ἐπισκόπῳ αὐτῆς Εὐσεβίῳ, ὅστις ἦν εἰκονομάχος καὶ πολλὰ μετ’ αὐτοῦ διαλεχθεὶς καὶ βλέπων αὐτὸν μὴ πειθόμενον, προεῖπε διαρρήδην. “ὦ Εὐσέβιε, κακὸς ὢν κακῷ τέλει καταλύσεις τὸν

βίον". Μετὰ τρεῖς ἡμέρας, τοῦ ἐπισκόπου ἐξελθόντος ἐπὶ θήραν, ἄρκτος, ὑπὸ κυνηγῶν διεγερθεῖσα καὶ τρέχουσα πρὸς τὸ μέρος, ἐν ᾧ ἴστατο ὁ Εὐσέβιος, κατεσπάραξεν αὐτόν. Μέλλων, ἵνα ἀπέλθῃ τῆς Νικομηδείας ἀνέστησε τὸν υἱὸν χήρας ἀποθανόντα καὶ ἐκκομιζόμενον εἰς ταφὴν. Ὁ ἀναστάς Γεώργιος ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ Κοσμᾶ, ὅστις πρᾶεῖα τῇ φωνῇ εἶπεν αὐτῷ. "Μὴ ἐμοὶ τῷ συνδούλῳ, τέκνον, ἀλλὰ τῷ δεσπότη καὶ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν ἀπόμενε, τῷ καὶ σὲ νῦν ἀναστήσαντι καὶ αὐτίς ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ, καθὼς περ πάντας ἡμᾶς, οὕτω καὶ σὲ ἀναστήσονται. Σπούδασον οὖν ἄξιος εὐρεθῆναι καὶ μάλλον ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀναστάσει τῆς μετὰ δικαίων ὁμηγύρεως". Ὁ Γεώργιος ἠκολούθησε τῷ Κοσμᾷ εἰς Βυζάντιον, ἐν ᾧ ἡσπάσατο τὸ μοναχικὸν στάδιον, μετονομασθεὶς Γρηγόριος. Διαφημισθείσης πανταχοῦ τῆς πολιτείας τοῦ Κοσμᾶ, ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ἕγγονος τοῦ Κωνσταντίνου Ε΄, ἠθέλησεν, ἵνα ἐπισκέψηται αὐτόν. Ἐν ᾧ δ' ἔβαινε καθ' ὁδόν, ὁ ἵππος ταραχθεὶς καὶ χρεμετίσας, ὕψωσε τοὺς ἐμπροσθίους πόδας εἰς ὕψος καὶ ἐφέρετο οὕτως ἐν διαστήματι μιᾶς ὥρας, ὥστε πάντες προύβλεπον, ὅτι θὰ πέσῃ ὁ βασιλεὺς ὑπτιος καὶ θὰ συντριβῇ. Τοῦτο δὲ ἐγίνετο, διότι, "ὁ ἀρχέκακος διάβολος ἐγκόψαι τῆς προθυμίας αὐτόν καὶ ἀπειρῆσαι τῆς καλλίστης ὁδοιορίας" ἠθέλησεν. Ὁ βασιλεὺς ἐκπλαγείς διετέλει ἄφωνος· ἀλλὰ συνελθὼν ἐκ τῆς ἐκπλήξεως καὶ ἀναμνησθεὶς τοῦ Κοσμᾶ, εἶπεν. "Ἄγιε Κοσμᾶ, ταῖς πρὸς Κύριον πρεσβείαις σου βοήθει μοι· πρὸς σὲ γὰρ ταύτην ποιούμενῳ τὴν πορείαν τάφος ἢ ὁδὸς καὶ θάνατος ὁ ἵππος μοι γίνεται". Αὐθωρεὶ ὁ Κοσμᾶς ἐπιφανεὶς καὶ τοῦ ἵππου τὸν χαλινὸν καταλαβὼν ἐστήριξε τοὺς ἐμπροσθίους πόδας αὐτοῦ ἐν τῇ γῇ, εἰπὼν. "Μὴ καθάπερ πτηνὸν ἐκ τῆς ἐπιβουλῆς γίνου τοῦ πονηροῦ, ἀλλὰ τετράπους ὁδεύε καὶ σὺν ἡμερότῃ καὶ τῷ ἡνιοχοῦντι βάδιζε, καθυπεύκων δεσπότη". Εὐθύς δὲ ὁ ἵππος, πρᾶτότατος γενόμενος ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν.

Καταπλαγείς ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τούτῳ ἀνεβόησε. “Μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ θαυμαστός ἐν πᾶσι τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, ὅτι ἐν βουλῇ ἁγίων δοξαζόμενός ἐστι”, διηγεῖτο δὲ τοῖς παροῦσι τὸ ξένον, ὑποδεικνύων διὰ τῆς χειρὸς τὸν ἅγιον, ὅστις αὐτῷ μόνῳ ἐφαίνετο. Ἐλθὼν δ’ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Προδρόμου εὔρε τὸν Κοσμᾶν ἱστάμενον πρὸς τῇ ἐσωτέρᾳ πύλῃ καὶ λαλοῦντα πρὸς τὸν λαόν. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς διδασκαλίας, ὁ βασιλεὺς, πεσὼν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, διηγεῖτο τὸ θαῦμα. Τὴν ταπεινῶσιν ταύτην τοῦ βασιλέως πρὸ τοῦ Κοσμᾶ βλέποντες δύο βικάριοι, οἵτινες ἦσαν εἰκονομάχοι, ἡγανάκτουν, ἀναλογιζόμενοι πῶς θὰ ἐπολιτεύετο ὁ Κωνσταντῖνος Ε΄. Ὁ Κοσμᾶς, πλησθεὶς Πνεύματος ἁγίου, διέγνω ταῦτα καὶ στραφείς πρὸς αὐτούς, εἶπεν. “Εἵπερ ἐγὼ Χριστοῦ δοῦλος ἀληθῆς καὶ Θεὸς ἀληθῆς ὁ Χριστός, ἐκ τοῦ πυροῦ, οὗ παραπολαύειν κατεκρίθη ὁ ἄσεβής αὐτῶν συμμύστης Κωνσταντῖνος ὁ δυσσεβὴς καὶ κοπρώνυμος, ὁ ἀτίμωστος διὰ δόξαν ποτε ἀναδησάμενος, μέρος τι κυκλωσάτω τὸν Μάξιμον καὶ Φλωρέντιον”. Αὐθωρεὶ δὲ πῦρ ζοφῶδες, ἔχον ὁσμὴν βαρεῖαν καὶ ἀηδῆ πίσης καὶ θείου, ἐκύκλωσεν αὐτοὺς καὶ εὐρέθησαν ἐν μέσῳ τῆς αὐλῆς τοῦ μοναστηρίου ἐν σκότει καὶ πυρὶ καιόμενοι, ἥρξαντο δέ, ἵνα ὀλολύξωσι καὶ ἐπικαλῶνται τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Ὁ Κοσμᾶς, ἐλεήσας αὐτούς, ἐδάκρυσε καὶ προσευξάμενος διέλυσε τὸ ζοφῶδες πῦρ· ἀλλ’ ἦσαν ἀγνώριστοι παντελῶς, γυμνοὶ καὶ κατηθαλωμένοι δεινῶς ὑπὸ τοῦ πυρός· ἀλλ’ ἰάθησαν ἐν τέλει τελείως.

Ὁ Κοσμᾶς, ἀπελθὼν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀφίκετο διὰ Θράκης καὶ Μακεδονίας εἰς Ρώμην καὶ ἐξ αὐτῆς εἰς Αἴγυπτον. Εἶτα δ’ ἐλθὼν ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ προσκυνήσας τὸν ζωοποιὸν τοῦ Σωτῆρος τάφον εὔρεν ἐκεῖ τὸν ἀνεψιὸν Ἰωάννου τοῦ Λαμασκηνοῦ Στέφανον τὸν Σαβαίτην καὶ θαυματουργόν, ὅστις ἦν παρὼν κατὰ τὴν ἄθλησιν τοῦ θείου αὐτοῦ καὶ ἔθαψεν ἐν Περσίᾳ τὸ σκῆνος αὐτοῦ. Τὸν τάφον αὐτοῦ ἰδὼν ὁ Κοσμᾶς, ὅτε μετέβη εἰς Περσίαν,

ἔκτισε ναὸν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ. Τὸν Στέφανον δὲ καλεῖ ἀβασανίστως ὁ ἀνώνυμος τῆς βιογραφίας ταύτης συγγραφεὺς ἡγούμενον τῆς Λαύρας. Ἦλθε δ' ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἁγίου Σάβα μετὰ τοῦ Στεφάνου, ἧς οἱ Πατέρες ἐξηλθον εἰς ὑπάντησιν αὐτοῦ. Ὁ Κοσμᾶς, ζητήσας δίκηλλαν, ἤρξατο, ἵνα ὁρύσῃ τὴν γῆν, καὶ ἰδίᾳ κατεσκεύασε χειρὶ τὸν ἑαυτοῦ τάφον. Μετὰ τινα δὲ χρόνον ἀποθανὼν ἐτάφη ἐν αὐτῷ. Ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου ἐνεκολάφθησαν οἱ ἐπόμενοι ἱαμβικοὶ στίχοι.

Ἔχειν σε τύμβος κἄν δοκῇ κεκρυμμένον,
λέληθεν· οὐρανὸς γὰρ ὄντως νῦν φέρει
τὸν ὥς ἀληθῶς ἥλιον φασφόρον·
οὐ γὰρ κάτω σε σὺν νεκροῖς ὦραν μίαν
ἀφῆκεν ἢ πρόνοια, Κοσμᾶ παμμάκαρ,
ἀλλ' οὐρανὸς φέρει σε σὺν τοῖς Ἀγγέλοις ¹⁾.

ἔζησε δὲ 78 ἔτη.

Πλήρεις Κανόνες τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ μετὰ τῶν στιχηρῶν σφύζονται μέχρι τοῦ νῦν δώδεκα, ἐν οἷς διαπρέπουσιν οἱ εἰς τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων, εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου καὶ εἰς τὴν ὑψωσιν τοῦ Σταυροῦ. Ἐν τῇ συντάξει τοῦ εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ πολλὰ παρέλαβε παρὰ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, εἰς ὃν ἔγραψε καὶ ἴδιον κανόνα. Ὁ Κοσμᾶς ἔγραψεν ἐπ' ἴσης καὶ Τριώδια εἰς τὴν Μεγάλην Δευτέραν, Μεγάλην Τρίτην, Μεγάλην Πέμπτην καὶ Μεγάλην Παρασκευὴν καὶ Τετραώδια εἰς τὸ Σάββατον τῶν Βαΐων καὶ εἰς τὸ Μέγα Σάββατον. Ὁ Christ καὶ Παρανίκας ἀναγράφουσι 14 κανόνας ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ²⁾. Μετέσχε δὲ καὶ τῆς συντάξεως τῆς Ὀκτω-

¹⁾ Παπαδοπ. Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολύμ. Σταχυολογίας, Τόμ. 4, σελ. 287 καὶ ἐξ.

²⁾ W. Christ καὶ M. Paranicas, Anthologia graeca carminum Christianorum, Λειψία, 1871, σελ. 161—204.

ήχου καὶ ἐνέτεινεν ὕμνους ¹⁾, ἔγραψε δὲ καὶ σχόλια ὑπὸ τὸν τίτλον **Συναγωγὴ καὶ ἐξήγησις** εἰς Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν, πρῶτην δημοσιευθέντα φορὰν ὑπὸ τοῦ Μαί ²⁾.

Ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Κοσμᾶς θυσιάζουσι τὴν ὁρμὴν τῆς φαντασίας καὶ τὴν σαφήνειαν τῆς ἐκφράσεως εἰς τὴν λεπτότητα, ποικιλίαν καὶ τεχνικὴν τῶν στίχων κατασκευήν. Ἀμφότεροι ὑπερέχουσιν ἐπέχουσιν ἐν τῇ Ὑμνογραφίᾳ τῆς Παλαιστίνης Ἑλληνικῆς φιλολογίας. Τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐξεθειάσθησαν καὶ ἐξυμνήθησαν πλέον τῶν ἄλλων ὕμνογράφων. Ὁ Σουΐδας μάλιστα λέγει. “Συνήκμαζε δὲ αὐτῷ (τῷ Ἰωάννῃ) καὶ Κοσμᾶς ἐξ Ἱεροσολύμων, ἀνὴρ εὐφυέστατος καὶ πνέων μουσικὴν ὅλως τὴν ἐναρμόνιον· οἱ γοῦν ἁσματικοὶ κανόνες Ἰωάννου τε καὶ Κοσμᾶ σύγκρισιν οὐκ ἐδέξαντο, οὐδὲ δέξαιτο ἄν, μέχρις ὃ καθ’ ἡμᾶς βίος περαιωθήσεται”. Ὁ δὲ Κεδρηνός, ἴσους ἀμφοτέρους θεωρῶν, λέγει. “Ἐν δὲ τῇ κατὰ Συρίαν Δαμασκῷ Ἰωάννης μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος, ὁ Χρυσορρόας, ὁ τοῦ Μανσοῦρ, ὃ ἐρμηνεύεται Λέντραβος, ὃνπερ ὁ δυσσεβὴς Μανζήρ Ἰουδαϊκῷ φρονήματι μετωνόμασεν. Οὗτος ὁ ὅσιος Ἰωάννης καὶ μελωδὸς ὠνομάσθη μετὰ Κοσμᾶ, ἐπισκόπου τοῦ Μαΐουμᾶ καὶ Θεοφάνους, ἀδελφοῦ Θεοδώρου τῶν Γραπτῶν, διὰ τὸ αὐτοὺς μελωδῆσαι τὰ ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῶν Χριστιανῶν τετυπωμένα ψάλλεσθαι· ἦν γὰρ ὁ ἅγιος Ἰωάννης οὗτος τῷ τε βίῳ καὶ τῷ λόγῳ διδάσκαλος ἄριστος, πάσης γνώσεως, θείας τε καὶ ἀνθρωπίνης, ἐμπεπλησμένος” ³⁾. Ἄλλοι δέ, ἐν οἷς ὁ Πρόδρομος, ἀδυνατοῦσιν, ἵνα εὕρωσι λέξεις ἱκανάς, ὅπως ὑμνήσωσι τὸ πολυμαθές, τὸ μεγαλοφυές, τὸ θεοπρεπές καὶ τὸ παναρμόνιον τοῦ Κοσμᾶ. Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, γονιμώτατος συγγραφεύς, συνέγραψεν ὑπομνήματα εἰς τὰ

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 98, σελ. 459—514.

²⁾ Spicil. Rom. B'. 2, σελ. 1—373; Migne, P. G. Τόμ. 38, σελ. 339—679.

³⁾ Migne, P. G. Τόμ. 121, σελ. 877.

Ἐκκλησιαστικὰ Τροπάρια τοῦ Ἰωάννου καὶ Κοσμᾶ ¹⁾, ὁ δ' ἐκ Μαρωνείας τῆς Θράκης Νικήτας ὑπομνήματα εἰς τοὺς ὕμνους αὐτοῦ.

“Ὁ Κοσμᾶς δὲν εἶνε ποιητής, ὅσον ὁ Ἰωάννης ἀμφοτέρων ὁμῶς ἡ ποιήσεις τὰ αὐτὰ ἐνέχει γνωρίσματα. Κοινὸν αὐτῶν πρότυπον εἶνε Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, οὗτινος πολλὰ ἔργα ποιητικὰ ἐσχολίασεν ὁ Κοσμᾶς. Ἀμφότεροι δ' ἐν ἐμφανεστέρα διατελοῦσιν ἀντιθέσει τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης πρὸς τὴν ἀπλότητα τοῦ Ρωμανοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτόν. Ἡ λεπτότης, ἡ ποικιλία καὶ ὁ μηχανισμὸς τῆς ποιητικῆς κατασκευῆς φαίνονται αὐτοῖς σπουδαιότεροι τῆς θερμότητος τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς σαφηνείας τῆς ἐκφράσεως. Ὁ Ἰωάννης ἐνασμενίζει εἰς δυσχερῆ καὶ ἐπίμοχθα παίγνια. Μὴ ἀρκούμενος δὲ εἰς ἀπλὴν ἀκροστιχίδα, μέλλουσαν ἀπλῶς, ἵνα δηλώσῃ διὰ σημείου ἀπτοῦ τὴν διάκρισιν καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν στροφῶν, κατὰ τοὺς ἀρχαίους μελωδούς, κανονίζει τὸ ἀρχικὸν γράμμα κατὰ ἔντεχνον ἀκροστιχίδα, συγκειμένην ἐκ δακτυλικῶν διστίχων. Τοιαῦτα δὲ παίγνια παραβλάπτουσι βεβαίως τὴν σαφήνειαν τῆς ἐκθέσεως, πολλὰ δὲ μέρη εἶνε τόσον σκοτεινά, ὅσον χοροὶ τινες ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν. Ὁ Ἰωάννης εἶνε ὁ μόνος μελωδός, ὁ ἐφαρμόσας καὶ πάλιν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ποιήσει τὴν ἀρχὴν τῆς προσφῃδας. Οἱ τρεῖς αὐτοῦ κανόνες εἰς τὴν Χριστοῦ Γέννησιν, εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Ἐπιφανείων καὶ τὴν Πεντηκοστὴν ἐγράφησαν ἐν τριμέτροις ἱμβικοῖς. Ἡ νέα μετρικὴ φυλάττει τὰ δίκαια αὐτῆς, διότι διὰ μεγάλων ἀγώνων καὶ διὰ μεγάλης ἐρεῦνης αἱ συλλαβαὶ τονιζόμεναι ἐπανέρχονται κατὰ ὠρισμένα διαστήματα. Παρὰ τῷ Κοσμᾶ καὶ τῷ Ἰωάννῃ ἡ πολυῖδμοσύνη καὶ ἡ μυστικὴ θεολογία ὑπερτεροῦσι τοῦ ποιητικοῦ αἰσθήματος” ²⁾.

¹⁾ H. M. Stevenson, μετὰ προλόγου τοῦ Πίττα, Theodori Prodromi commentarii in carmina sacra melodorum Cosmae Hieropolitani et Joannis Damasceni, Ρώμη, 1888.

²⁾ Krumbacher, Geschichte der Byzantinischen litteratur, ἔκδοσις Β'. Μόναχον, 1897, σελ. 674.

Ἀνδρέας ὁ Κρήτης

Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, καλούμενος καὶ Ἱεροσολυμίτης, ἐγεννήθη ἐν Δαμασκῷ, κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος (περὶ τὸ 660) ἐκ πατρὸς Γεωργίου καὶ μητρὸς Γρηγορίας. Ἀλαλος δὲ διετέλεσεν ἀπὸ γεννήσεως μέχρι τοῦ ἐβδόμου τῆς ἡλικίας ἔτους. Εὕρισκόμενος δ' ἐν ἡλικίᾳ ὀκτὼ ἐτῶν μετὰ τῶν γονέων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, μετὰ τὴν μετάληψιν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἤρξατο, ἵνα λαλῇ, ὡς ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ, ὃν συνέγραψεν “ὁ Νικήτας ὁ πανεύφημος πατρικίος καὶ κυέστωρ”, ἐδημοσίευσεν δὲ ὁ Παπαδόπουλος Κεραμεύς ¹⁾, ληφθέντα ἐκ δύο ἀντιγράφων, ὧν τὸ μὲν πρῶτον εὑρηται ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 79 μεμβρανίνῳ κώδικι τῆς Μονῆς Βατοπεδίου, τῆς δεκάτης ἑκατ., τὸ δὲ δεύτερον ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 148 κώδικι τῆς Μονῆς Θεοδοσίου, τοῦ ἔτους 1540. ²⁾ Πλὴν τῆς βιογραφίας ταύτης ὑπάρχει καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Μακαρίου Μακρῆ, ἡγουμένου τῆς Μονῆς Παντοκράτορος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ προηγουμένου, ἧς ἡ ἀρχή. “Οὐδὲ ἂν οἶμοι, γένοιτο δῶρον”, ἐρμηνευθεῖσα εἰς τὸ ἀπλοῦν ὑπὸ Νικοδήμου Ἀγιορείτου ἐπ' ἴσης δὲ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Ἰωσήφ Καλοθέτου, ἀκμάσαντος ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀνδρονίκου καὶ συναγωνιστοῦ Γρηγορίου Θεσσαλονίκης κατὰ τῆς. Ἀκινδύνου αἰρέσεως κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ ιδ'. αἰῶνος, ἧς ἡ ἀρχή. “Οὐ δίκαιόν ἐστιν, ὡς γέ μοι δοκῶ, οὐδὲ προσῆκον”. Διδαχθεὶς δὲ παρευθὺς τὰ “περὶ γράμματα”, διέπρεπεν ἐπὶ συνέσει πολλῇ καὶ ἤψατο μαθημάτων ὑψηλοτέρων, συλλέγων ὥσπερ μέλισσα τὰ ἀρμόδια πρὸς ἐργασίαν εὐχρηστα ἄνθη. Τὸ

¹⁾ Ἀνέλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, Τόμ. Ε'. σελ. 169.

²⁾ Σπυρίδωνος Λάμπρου, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἀγίου Ὁρσους ἑλληνικῶν κωδίκων, Τόμ. Α'. σελ. 346.

δέκατον δὲ πέμπτου περιέπου τῆς ἡλικίας ἄγων ἔτος προσή-
χθη ὑπὸ τῶν γονέων τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ
Ἀναστάσεως ἐν Ἱερουσαλήμ, ἣν ἐκυβέρνησα ὁ Θεόδωρος, ὡς
Τοποτηρητῆς, διότι, θανόντος τοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου
(638), ἐφ' οὗ ἐγένετο ἡ, ὡς μὴ ὄφελεν, ἀραβικὴ τῆς Ἀγίας
Πόλεως κατάκτησις, ὁ θρόνος διετέλει χηρεύων, εἰ καὶ
πάντες οἱ τῆς ἐποχῆς ταύτης συγγραφεῖς καλοῦσιν αὐτὸν
Πατριάρχην. Ἀλλ' ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς ἕκτης Οἰκουμε-
νικῆς Συνόδου (680 καὶ 681) καλεῖται **ὁσιώτατος τοπο-**
τηρητῆς τοῦ θρόνου Ἱεροσολύμων ¹⁾. Ὁ Θεόδωρος,
δεξάμενος αὐτὸν κατέταξεν ἐν τῷ κλήρῳ, ἐν τῷ Πατριαρ-
χείῳ, ἐν ᾧ διετέλει μελετῶν τὰς Ἀγίας Γραφὰς καὶ τὴν ἐξ
αὐτῶν καρπούμενος ψυχικὴν ὠφέλειαν καὶ προκόπτων θαυμα-
σίως ἐν ταῖς τριβούτοις τῆς ἀρετῆς. Ἐπὶ πολλὰ δὲ ἔτη ἔζησεν, ὡς
μοναχός, ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἀγίου Σάββα ²⁾. Ὁ Θεόδωρος, τὸ
ἐν πᾶσι νηφάλιον αὐτοῦ καὶ πρὸς ἅπαντας ἐπιεικὲς καὶ χαριεὶν
θαυμάζων, περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου αὐτοῦ, μετακαλεσάμε-
νος τὸν οἰκονόμον Θεόδωρον, ἐνετείλατο, ὅπως μηδὲν τελῇ-
ται ἐκκλησιαστικόν, θανόντος αὐτοῦ, ἄνευ γνώμης καὶ βου-
λῆς τοῦ Ἀνδρέου. “Καὶ μοναχὸς μὲν ἦν ὁ μετὰ τοῦ Θεοῦ
καὶ Θεοῦ δοῦλος πολλοστὸς ἐν ἀγαθοῖς, τοῖς ἱερεῦσιν
ὅσια πάντα ἐπιδεικνύμενος, τοῖς πτωχοῖς πλουσίως διαρκῶν,
ὀρφανῶν πατήρ, καταπονουμένων ἐκδικητής, λυπουμενων
χαρμονή, ἀθυμούντων ἀνατολή παραμυθίας καὶ τοῖς πᾶσι τὰ
πάντα ἀποστολικῶς, διὰ Θεὸν γέγονε, παρὰ πάντων ἐν
πᾶσι θαυμαζόμενος” ³⁾.

Μετ' ὀλίγον, κελεύσει τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου
Πωγωνάτου, πατρὸς Ἰουστινιανοῦ Β', συνῆλθεν ἐν τῇ
Βασιλευούσῃ ἡ ἕκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἣτις ἀπέκοψεν
ἐκ ρίζης τὰ τῆς κακοδοξίας ζιζάνια, ὀρίσασα καλῶς δύο

¹⁾ Mansi, Conciliorum Collectio, Τόμ. ΙΑ', σελ. 209, 212, 217, 224 κλ.

²⁾ Marin, Les Moines de Constantinople, Paris, 1897, σελ. 346.

³⁾ Ἀνάλ. Ἱερ. Σταχ. ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 172.

φύσεις, δύο θελήματα καὶ δύο ἐνεργείας ἐν τῷ ἐνσεσαρκωμένῳ Λόγῳ. Τὰ θεοπρεπῶς δ' ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ θεοπισθέντα ὁ βασιλεὺς ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Ἱεροσολύμων, ἐν ᾗ πάντες μετὰ πολλῆς συνελθόντες χαρᾶς, ἐδέξαντο αὐτά. Ὁ Ἀνδρέας ἐπεφορτίσθη, προτιμηθεὶς διὰ τὴν σεμνότητα τῶν τρόπων, καίπερ ἐν νεαροῖς ὅλως ἡλικία, ὅπως κομίσῃ τῷ αὐτοκράτορι τῆς ὀρθῆς αὐτῶν πίστεως τὴν ὁμολογίαν καὶ τὴν πλήρη τῶν τεθεσπισμένων ἀποδοχὴν, συνοδευόμενος ὑπὸ δύο γερόντων εὐλαβῶν. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν τοῦ Ἀνδρέου εὕρισκομένου, ὁ Κωνσταντῖνος ἐτελεύτησε διεδέξατο δ' αὐτὸν ὁ Ἰουστινιανὸς Β', Ρινόμητος ἐπικληθεὶς. Ὁ Ἀνδρέας, τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ ἐκπληρώσας, παρέμεινεν ἐν τῇ Βασιλευσσίᾳ, οἱ δὲ μετ' αὐτοῦ συναπελθόντες δύο γέροντες ἐπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ. Διέτριβε δὲ ἐν ἰδίῳ κελλίῳ. Ὁ βασιλεὺς, ἐνωτισθεὶς τὰ κατ' αὐτόν, τὰ κατὰ τὴν χρηστὴν καὶ ἄμεμπτον αὐτοῦ διαγωγὴν, ἐκέλευσεν, ὅπως χειροτονηθῇ διάκονος ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ μετ' ὀλίγον ἐγένετο πατὴρ ὀρφανῶν, τὴν τοῦ Ὀρφανοτροφείου ἐμπιστευθεὶς φροντίδα καὶ ὡς εὐγενὴς κατὰ τὰς κατὰ Θεὸν ἀρετὰς καὶ φιλόπτωχος πλούσιος καὶ τὴν τῆς εὐσεβοῦς διακονίας τῶν Εὐγενίου διοίκησιν. Ὑπὸ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ τὰ δύο ταῦτα ἰδρύματα σφόδρα προήχθησαν. Οὕτω δὲ “ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν πορευόμενος καὶ ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν μετερχόμενος”, ἐψηφίσθη ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης, ἧς τὸν λαὸν ἐδίδασκε μετὰ πλείστου ζήλου τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ δεήσεων θερμῶν ἐπεκαλεῖτο τὴν θείαν ἀντίληψιν κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀράβων.

Ἐν τῷ “εἰς τὴν περιτομὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὸν ἅγιον Βασίλειον” λόγῳ, λέγει. “Οὕτω δὲ ὀρθοδοξοῦντες ἐθνῶν φόβον ἀποδράσοιμεν καὶ νῆσοι λύτρωσιν εἰσδέχονται αἱ τῆς Ἐκκλησίας, διὰ λοιμῶν ἀνδρῶν ἀκοσμίαν ἀφαιρέσεις εἰκόνων παθοῦσαι, ὑπὸ Ἀγαρηνῶν συγ-

κινδυνεύσασαι ¹⁾. Ἐν δὲ τῷ λόγῳ· “Εἰς τὸν ἅγιον καὶ μακάριον καὶ πανεύφημον τοῦ Χριστοῦ ἀπόστολον Τίτον”, λέγει. “Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν αὐτὸς ταῖς νίκαις τοὺς ὁμοσφεῖς καὶ συνθρόνους βασιλεῖς στεφανώσσει, μακρὰς τὸ κράτος αὐτοῖς ἐτῶν διατηρῶν ἀνελῖξουσιν (Ἰουστινιανὸς Β΄ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φιλιππικός). Αὐτοὶ ὑπὸ χεῖρα τούτοις καθυποτάξει τὰ φύλα πάντα, τὰ βάρβαρα, τὰ τοῖς αἵμασι χαίροντα” ²⁾.

Ἐπὶ Φιλιππικοῦ Βαρδάνη (711-713), θελήσαντος, ἵνα ὑποστηρίξῃ τὸν Μονοθελητισμόν, ὁ Ἀνδρέας ἐτάχθη πρὸς αὐτὸν μετὰ τινων ἐπισκόπων, ὡς τοῦ Μητροπολίτου Κυζίκου Γερμανοῦ, μετὰ ταῦτα ἀνακηρυχθέντος Πατριαρχοῦ Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Βαρδάνης κατήργησε τὰς ἀποφάσεις τῆς ἕκτης Συνόδου καὶ ἐκέλευσεν, ἵνα πυρποληθῶσι τὰ ἐν τοῖς βασιλικοῖς ἀρχείοις πρακτικὰ αὐτῆς, περισωθέντων τῶν ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Πατριαρχείου ³⁾. Τὴν πῶσιν ταύτην μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ Ἀνδρέας ἐν στίχοις ἱαμβικοῖς πρὸς τὸν ἀρχιδιάκονον Ἀγάθωνα ⁴⁾, εὐγνωμονῶν ἐπὶ τῇ ἀνακοινώσει αὐτῷ τῶν Πρακτικῶν τῆς ἕκτης Οἰκουμενικῆς συνόδου, ἀπερ ἀναγνοὺς ἀπέστη τοῦ Μονοθελητισμοῦ καὶ ὡμολόγησε δύο θελήσεις καὶ δύο ἐνεργείας, καθαιρεθέντος τοῦ Βαρδάνη ⁵⁾. Οὗτοι δ’ ἐπιγράφονται. “Τοῦ ἀγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κρήτης Ἱαμβοι, γραφέντες πρὸς τὸν ὀσιώτατον Ἀγάθωνα, ἀρχιδιάκονον καὶ χαρτοφύλακα τῆς ἐνταῦθα ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας, ὅτε λαβὼν τὴν παροῦσαν βίβλον, μετέβαλε καὶ πάλιν ἀπέστειλε”. Ὁ Ἀγάθων οὗτος ἔλαβεν ἐντολὴν παρὰ τοῦ Πατριαρχοῦ Ἰωάν-

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 97, σελ. 932.

²⁾ Migne, ἐνθ’ ἀνωτ. σελ. 1168.

³⁾ Mansi, ἐνθ’ ἀνωτ. Τόμ. ιβ’. σελ. 204.

⁴⁾ Apud Combesium, Τόμ. Γ’. σελ. 235. Migne, P. G. Τόμ. 97, σελ. 1437—1444. Κριτικὴ ἔκδοσις ἀρίστη ἐν Byzantinische Zeitschrift, Τόμ. ι’, 1901, σελ. 508—512.

⁵⁾ Θεοφάνους, Χρονογραφία, Migne, P. G. Τόμ. 108, σελ. 773.

νου, ὅπως καταστρώσῃ ἐκ νέου τὰ Πρακτικὰ τῆς ἑκτης Συνόδου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν τοῖς Πατριαρχικοῖς ἀρχείοις ἐγγράφων, ἅπερ περαιώσας ἔπεμψε πρὸς πάντας τοὺς Πατριάρχας. Ὅτι δὲ ὁ Ἀνδρέας ἐπέμφθη εἰς τὴν ἑκτην Σύνοδον (680 καὶ 681) ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἱεροσολύμων Θεοδώρου, τοῦτο δὲν ἔχεται ἀληθείας· ὡς τοιοῦτος ἀντιπρόσωπος ἀναφέρεται ὁ Γεώργιος, “εὐλαβέστατος πρεσβύτερος, μοναχὸς καὶ ἀποκρισιάρχος Θεοδώρου τοῦ ὁσιωτάτου τοποτηρητοῦ τοῦ θρόνου Ἱεροσολύμων” ¹⁾, οὐδεμία δὲ μνεῖα περὶ Ἀνδρέου, ὅστις ἐπεφορτίσθη ἀπλῶς περὶ τῶν ἀφορώντων τὸν Μονοθελητισμόν.

Ἀξιοῦσί τινες, ὅτι ἐκ Κρήτης μετετέθη εἰς τὸν θρόνον τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Καισαρείας. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔχεται ἀληθείας, διακριτέον δὲ τὸν Κρήτης Ἀνδρέαν ἀπὸ τοῦ Καισαρείας Ἀνδρέου. Ἐπὶ Λέοντος Γ'. Ἰσαύρου (717-741) ἐγένετο τῶν εἰκόνων προασπιστής. Τοῦτο δὲ ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 4 Ἰουλίου, ἐν τῇ ἑκτῇ ᾠδῇ. “Ρητορεύων ἤλεγξας τοὺς ἀθέους στόματι λαμπρῷ· τῶν σεπτῶν εἰκόνων γὰρ ἐτράνωσας, παναληθῶς, Ἱερομύστα προσκύνησιν”. Ὁ Ἀνδρέας ἀνήγειρε Ναὸν ἐν Κρήτῃ ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου Βλαχερνιτίσσης. Ἐπανερχόμενος δ' ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, εἰς ἣν μετέβη ἔνεκα ὑποθέσεων τῆς Ἐκκλησίας, κατέλυσε τὸν βίον (740) ἐν τῇ ἐγγυὲς Μιτυλήνης Ἐρεσσῷ καὶ ἐτάφη ἐν τῷ Ναῷ τῆς ἀγίας μάρτυρος Ἀναστασίας, τοῦτο δὲ βεβαιοῖ καὶ ὁ ἕτερος βιογράφος αὐτοῦ Μακάριος Μακρῆς, μοναχὸς τὸ κατ' ἀρχὰς ἐν Ἀθῶ, εἶτα δὲ ἡγούμενος Μονῆς τοῦ Παντοκράτορος ἐν Κωνσταντινουπόλει (+ 1432)· ἐβδομήκοντα ὅμως πρὸ τοῦ Μακρῆ ἔτη ἐπιστεύετο, ὅτι, θεία ἐμπνεύσει, εἴτε τυχαίως, εὐρέθη τῷ 1355 λείψανον ὁλόκληρον καὶ σῶον ἐν τῇ Μονῇ Κραταιοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀποδιδόμενον ὑπὸ τῶν μοναχῶν τῷ Ἀνδρέᾳ Κρήτης ²⁾.

¹⁾ Mansi, Conciliorum Collectio, Τόμ. ια'. σελ. 209, 212, 217 καὶ ἑξ.

²⁾ André de Crète, ἐν Dictionaire de théologie catholique, 1900, Τόμ. Α'.

Τὰ πλεῖστα τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου καταλειφθέντων συγγραμμάτων εἶνε λόγοι εἰς δεσποτικὰς, θεομητορικὰς καὶ ἄλλων ἁγίων ἑορτὰς μετὰ Ὀμιλιῶν εἰς τὰς Κυριακάς. Ἐμουσούργησεν Αἶνους τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως καὶ Δοξαστικὰ εἰς τὴν λιτὴν τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Κυρίου, Ἀνδρέου τοῦ Ἀποστόλου, τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ τῶν μεθεόρτων τοῦ Σταυροῦ. Συνέγραψε κανόνας ἁσματικούς εἰς διαφόρους ἑορτὰς τοῦ Κυρίου, τῆς Θεομήτορος καὶ τῶν ἁγίων, περιλαμβανομένους ἐν τῷ Τριωδίῳ, Πεντηκοσταρίῳ καὶ ἐν τοῖς Μηναίοις, κανόνας εἰς τὴν Σύλληψιν τῆς ἁγίας Ἀννης, εἰς τὴν Γέννησιν τῆς Θεοτόκου, εἰς τὴν ἔγερσιν τοῦ Λαζάρου, εἰς τοὺς ἁγίους Μακκαβαίους, εἰς τὴν ἀποτομὴν τῆς κεφαλῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου, εἰς τοὺς μάρτυρας Τρύφωνα καὶ Θεόφιλον, εἰς Ἰγνάτιον τὸν Θεοφόρον, εἰς τὰς Μυροφόρους γυναῖκας, τὸν δεῦτερον κανόνα τῆς Μεσοπεντηκοστῆς καὶ κανόνας παρακλητικούς εἰς τὴν Θεοτόκον.

Διασημότερον τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶνε ὁ **Μέγας Κανὼν**, συγκείμενος ἐκ 250 στροφῶν, ὅστις ψάλλεται τῇ τετάρτῃ τῆς Ε΄. ἑβδομάδος τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Ἐν αὐτῷ ἱστορεῖ τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην, συνάγων παραδείγματα ἀρετῆς καὶ κακίας, τῆς μὲν πρώτης ἀμειβομένης ὑπὸ τοῦ Κυρίου, τῆς δὲ δευτέρας τιμωρουμένης, ὑποβάλλει ὑποθήκας καὶ διδαχὰς λαμπρὰς πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀμαρτίας καὶ ἐπιτέλεσιν τῆς ἀρετῆς. Εἶνε ἀξία θαυμασμοῦ ἡ πραγματικότης τῶν αἰσθημάτων, ἅπερ ἐκφράζει καὶ αἱ ζωηραὶ ἐκφράσεις. Μιμεῖται δὲ τὸν ὕπατον τῶν Μελωδῶν Ρωμανόν. “Εἰς μελωδὸν Ἱεροσολυμίτην, τὸν Ἀνδρέαν Κρήτης, ἀποδίδεται ἡ ἐπινόησις ἢ εἰσαγωγὴ ἐν τῇ λειτουργίᾳ

σελ. 1822—1884; Andreas von Creta, ἐν Realencyklopedie für protestantische Theologie und Kirche, 1896, Τόμ. Α΄. σελ. 516; S. Vailhé, Saint André de Crète, ἐν Échos d'Orient Τόμ. Ε΄. 1901—1902, σελ. 378—387; Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου Ἀρχιμανδρ., Ἱστορία Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων σελ. 272—273; Μανουὴλ Γεδεών, Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον, Αὐθῆ, σελ. 124.

τῶν κανόνων τῶν ποιητικῶν ἐξ ὁκτὼ ἢ ἐννέα ῥόδων ἀλλεπαλλήλων, διηρημένων εἰς στροφὰς ἢ τροπάρια. Περὶ τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην (κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 8ου αἰῶνος), δυσχερῶς καθοριζομένην τὰ ποιήματα τοῦ Ρωμανοῦ ἤρξαντο, ἵνα εἰς λήθην περιπίπτωσιν. Ἡ εἰκονοκλαστικὴ αἵρεσις, ἐπικρατήσασα ἐπὶ τρία τέταρτα αἰῶνος διεσκόρπισε τοὺς μαναχούς, ἔκλεισε τὰς σχολὰς καὶ τὰς ἀκαδημείας, πλεόν δὲ τῶν ἄλλων οἱ τῆς πρωτευούσης μοναχοὶ ὑπέστησαν διωγμούς, τὰ ὥραϊα αὐτῶν λειτουργικὰ χειρόγραφα, εὐαγγέλια, ψαλτήρια, ὕμνοι μετὰ πλουσίων ζωγραφιῶν κατεστράφησαν ἢ ἡκρωτηριάσθησαν καὶ κατὰ μικρόν, ἐν ταῖς ἐρημωθείσαις ἐκκλησίαις ἐπεκράτησε σιγή, ἡ ἀρχαία δὲ τῶν κοντακίων ποίησις ἐσβέσθη. Πρὸς ἀνέγερσιν δὲ τῶν ἐρειπίων τούτων, λέγει ὁ Καρδινάλιος Πίτρας, ὁ Θεὸς ἐνέβαλε τὴν ιδέαν τῆς ἐπανορθώσεως καὶ τοῦ καλλωπισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας δι' εὐρείας συλλογῆς ᾠμάτων νέων, διαμαρτυριῶν ἐπιδεξίων καὶ δημωδῶν κατὰ πάσης αἰρέσεως, ἀγαγούσης τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν ταπεινωτικὴν αὐτῆς παρακμὴν” ¹⁾.

“Ὅπου ὁ Ἀνδρέας, λέγει ὁ Krumbacher ²⁾, δὲν εἶνε ἄλλων μιμητής, εἶνε ξηρὸς καὶ δαψιλὴς εἰς λέξεις, διακρινόμενος μᾶλλον διὰ τὰς ὑπὸ τῆς ἀπλῆς σκέψεως ὑπαγορευομένας ἐννοίας παρὰ διὰ τὸ ἐνδόμυχον αἶσθημα καὶ τὸν βαθὺν ἐνθουσιασμόν. Τὸ ἀτελεύτητον μῆκος, εἰς ὃ ἐκτείνεται ἡ αὐτὴ ιδέα δι' ἐλιγμῶν καὶ ποικιλιῶν τῆς φράσεως, κουράζει καὶ τὸν ἀνεκτικώτατον ἀκροατήν. Οἱ συχνοὶ καὶ σχεδὸν διὰ τῆς βίας ἐπιβαλλόμενοι ὀρισμοὶ δογματικῶν ἐννοιῶν ἔχουσι πολὺ τὸ ψυχρὸν καὶ σχολαστικόν. Διὰ τῆς ἐπιπόνου προσπαθείας, ἵνα παρατάσῃ ἀντιθέσεις, λογοπαί-

¹⁾ Abbé Marin, Les Moines de Constantinople, Παρίσι, 1897, σελ. 497; Cardinal Pitra, Hymnographie, σελ. 51.

²⁾ Ἐνθ' ἄνωτ. Τόμ. Β'. σελ. 557.

γνια καὶ παραβολὰς πλησιάζει πολὺ μᾶλλον εἰς τὴν ἐπιτη-
 δευτὴν ποίησιν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ τοῦ Κοσμᾶ
 ἧ εἰς τὴν ἀβιάστον ὑψηγορίαν τῶν προηγουμένων Μελο-
 δῶν· ἀλλ' ὑπερέχει τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Κοσμᾶ κατὰ τὸ
 ἀπλοῦν καὶ εὐληπτον λεκτικόν”.

Ὁ Ἀνδρέας ἐν τῷ Μεγάλῳ Κανόνι εἶχεν ὑπ' ὄψει
 ἐν δυσὶ στροφαῖς τὸ προοίμιον ὕμνου τοῦ Ρωμανοῦ. Τοῦ
 Ἀνδρέου οἱ στίχοι ἔχουσιν οὕτω.

Ἐγγίζει ψυχὴ τὸ τέλος, | ἐγγίζει καὶ οὐ φροντίζεις,
 οὐχ ἐτοιμάζῃ
 ὁ καιρὸς συντέμνει, διανάστηθι
 ἐγγὺς ἐπὶ θύραις ὁ κριτὴς ἐστίν·
 ὡς ὄναρ, ὡς ἄνθος ὁ χρόνος | τοῦ βίου τρέχει
 τί μάτην ταραττόμεθα;
 ἀνάνηψον, ὦ ψυχὴ μου, | τὰς πράξεις σου ἅς εἰργάσω
 ἀναλογίζου
 καὶ ταύτας ἐπ' ὄψεσι προσάγαγε κτλ.

Τὸ δὲ προοίμιον τοῦ Ρωμανοῦ.

Ψυχὴ μου, ψυχὴ μου, | ἀνάστα τί καθεύδεις;
 Τὸ τέλος ἐγγίζει | καὶ μέλλεις θορυβεῖσθαι·
 ἀνάνηψον οὖν | ἵνα φείσῃταί σου Χριστὸς ὁ Θεὸς
 ὁ πανταχοῦ παρὼν | καὶ τὰ πάντα πληρῶν.

Τὰ ἔργα Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης εὐρίσκονται ἐν τῇ
 Πατρολογίᾳ τοῦ Migne ¹⁾. Ὁ εἰς τὸν Ἰάκωβον τὸν Ἀδελ-
 φόθειον λόγος ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Παπαδοπούλου Κερ-
 μέως ²⁾. Ἀπόσπασμα νέας ὁμιλίας ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀνδρέου
 ἐξέδωκεν ὁ Α. Σακελλίων ἐν τῇ Πατριακῇ Βιβλιοθήκῃ ³⁾.
 Τεμάχιον περὶ προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων ἐξέδω-
 κεν ὁ Boissonade ⁴⁾, ἀρχόμενον οὕτω. “Οὐδὲν ἀναπόδει-

¹⁾ Τόμ. 97, σελ. 805—1301.

²⁾ Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτ. Σταχυολογίας Α'. σελ. 1—14.

³⁾ Ἀθῆναι, 1870, σελ. 330.

⁴⁾ Anecdota gr. 4, 471. Migne, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 1301—1304.

κτον ἢ ἔκφυλον ἔχει ὁ Χριστιανισμός". Παρὰ Φαβρικίῳ ἀναγράφονται 18 ὁμίλια ἀνέκδοτοι αὐτοῦ. Ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ τοῦ Christ καὶ Παρανάκα ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ Μεγάλου Κανόνος καὶ Κανὼν ἀβασίμου αὐθεντικότητος εἰς τὴν προσκύνησιν τῆς τιμίας ἀλύσεως τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Πέτρου ¹⁾).

Ἀνδρέα τῷ Κρήτης ἀποδίδεται ὑπόμνημα περὶ Ἀποκαλύψεως, ὅπερ φέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔν τισι χειρογράφοις· ἀλλ' οἱ πλεῖστοι ἀποδίδουσιν αὐτὸ τῷ ἐν Καππαδοκίᾳ τῆς Καισαρείας Ἀνδρέᾳ διήρηται δὲ εἰς 72 κεφάλαια ²⁾).

7.

Μαρτύριον ἐξήκοντα Μαρτύρων

Ἐν τῇ Λαύρα τοῦ Ἁγίου Σάβα συνετάχθη, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὸ Μαρτύριον τῶν ἁγίων ἐξήκοντα νέων μαρτύρων τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πόλει ἐπὶ τῆς τυραννίδος τῶν Ἀράβων μαρτυρησάντων (723). Τὸ ἔργον τοῦτο συνεγράφη τὸ κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ Συριακῇ γλώσσῃ, εἶτα δὲ ἡρμηνεύθη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ. Ὁ Buck ³⁾ ἐδημοσίευσεν ἤδη λατινικὴν μετάφρασιν τοῦ μαρτυρίου αὐτῶν, γενομένην κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ὅπερ εὗρων ὁ Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἐδημοσίευσεν ⁴⁾. Διασκευὴν τοῦ ἰδίου ἔργου εὐρίσκομεν ἐν Συλλογῇ Παλαιστινῆς καὶ Συριακῆς Ἀγιολογίας ὑπὸ Α. Παπα-

¹⁾ Σελ. 147—157 καὶ 157—161.

²⁾ Abbé Marin, Les moines de Constantinople, σελ. 497; Vailhé, St-André de Crète, ἐν Échos d' Orient, 1901, Τόμ. 5, σελ. 378—387; Andreas von Creta, ἐν Realencyklopedie für protestantische Theologie und Kirche, ἔκδ. γ'. 1896, Τόμ. α'. σελ. 516; A. Vacant, Dictionnaire de théologie catholique, 1900, Τόμ. α'. σελ. 1822—1884; Bardenhewer, Patrologie, Τόμ. γ'. σελ. 62—63.

³⁾ Acta Sanctorum, Τόμ. Η'. Ὀκτώβριος, σελ. 330 καὶ ἔξ.

⁴⁾ Μαρτύριον τῶν ἁγίων ἐξήκοντα μαρτύρων κ.τ.λ. Πετρούπολις, 1892, σελ. 26.

δοπούλου Κεραμέως, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν. “Μαρτύριον τῶν ἁγίων ἐνδόξων μαρτύρων τοῦ Χριστοῦ ἐξήκοντα καὶ τριῶν, τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει Ἱερουσαλὴμ συλληφθέντων ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν καὶ μαρτυρησάντων ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, συγγραφὲν παρὰ Συμεὼν μοναχοῦ πρεσβυτέρου καὶ ἡσυχαστοῦ τοῦ ἁγίου σπηλαίου τοῦ Τεσσαρακονθημέρου” ¹⁾).

Κατὰ τὰ πρῶτα τῆς ἐξουσίας τῶν Ἀράβων ἔτη τύραννός τις κολούμενος Σολομών, ὁ τοῦ Ἀνακτοδούλου, θέλων, ἵνα προβῇ εἰς λεηλασίας ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ κράτει καὶ πολλὰ ἐμποιήσῃ κακά, συναθροίσας στρατὸν καὶ ὀπλίσας αὐτὸν διὰ πάντων τῶν χρειωδῶν, ἦλθεν εἰς τὸ πεδῖον, ἐν ᾧ στρατοπεδεύσας ἐγύμναζε τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ Λέων, μαθὼν τὰ συμβαίνοντα ἐκέλευσεν, ἵνα τὰ κύκλω ὕδατα, τὰ ἐγγύς τε καὶ μακρὰν, παρατραπῶσι καὶ διευσθυνηθῶσιν εἰς τὸ πεδῖον τοῦτο. Τούτου δὲ ταχέως γενομένου ὁ τύραννος πανταχόθεν βλέπων ἑαυτὸν κυκλούμενον ὑπὸ ὑδάτων ἠπόρει περὶ τοῦ πρακτέου. Εὐνοῦχος τις ὑπασπιστῆς αὐτοῦ, βλέπων αὐτὸν ἐν ἀμηχανίᾳ εὗρισκόμενον καὶ ἀδημονίᾳ, προὔτρεψεν, ἵνα σταλῇ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὅπως δυνηθῇ, διὰ διαφόρων ἐπιτηδείων μέσων, ἵνα ἀπαλλάξῃ αὐτὸν τῆς δεινῆς θέσεως, ἐν ᾗ εὗρίσκετο. Οὗτος συνήνεσεν. Ὁ δὲ εὐνοῦχος, ἔλθων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ὢν πολυμήχανος, κατώρθωσεν, ἵνα συνομολογηθῇ εἰρήνῃ ἑπταετῆς, καθ’ ἣν οἱ ἔμποροι θὰ παρέμενον ἀνενόχλητοι καὶ ἀπερίσπαστοι ἐν ταῖς χώραις ἀμροτέρων, οἱ δὲ θέλοντες, ἵνα μεταβῶσι πρὸς προσκύνησιν τῶν θεοστιβῶν τοῦ Κυρίου τόπων δὲν θὰ ἠνωχλοῦντο. Οὕτω λοιπὸν ὁ τύραννος ἀπηλλάγη τοῦ κινδύνου τῶν ὑδάτων, οἱ δὲ ἔμποροι τῆς ἡσυχίας ταύτης ἐπωφελοῦμενοι ἐδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον, πολλοὶ δὲ συνέρρεον εἰς προσκύνησιν τῆς Ἀγίας Γῆς.

¹⁾ Σελ. 136—163.

Τὸ ἑβδομον τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης ἔτος ἑβδομήκοντα ἄρχοντες ἐπιθυμοῦντες, ἵνα μεταβῶσιν εἰς προσκύνησιν τῶν Ἁγίων Τόπων, ἀπῆλθον μετὰ λαμπρᾶς παρασκευῆς εἰς Ἱερουσαλήμ. Προσκυνήσαντες δὲ πάντας τοὺς τόπους καὶ πάντα ἐπισκεψάμενοι τὰ εὐαγῇ τῆς ἐρήμου μοναστήρια, ἀπεφάσισαν, ὅπως ἐπανακάμψωσιν οἴκαδε. Ἀφίκοντο δὲ εἰς τὴν κρήνιν Κολωνείας, ἀπέχουσαν τρία περίπου τῆς ἁγίας Πόλεως μίλια, ἀγνοοῦντες ὅτι ἔληξεν ἡ τῆς συνθήκης προθεσμία. Οἱ κατὰ τὴν ἁγίαν Πόλιν Ἀραβες, ἐπωφελοῦμενοι τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας τῆς συνθήκης, κατεδίωξαν αὐτοὺς καὶ συλλαβόντες ἐπανήγαγον εἰς Ἱερουσαλήμ καὶ ἐνέβαλον ἐν εἰρκτῇ μέχρις οὗ γράψωσι πρὸς τὸν σύμβουλον Καισαρείας, ὅστις τότε εἶχεν ἐξουσίαν ἐπὶ ὅλης τῆς Παλαιστίνης, ἀνήγγειλαν δ' αὐτῷ τὴν λῆξιν τῆς προθεσμίας. Οὗτος δὲ ἀπαντῶν ἐκέλευσεν, ἵνα σταλῶσι πρὸς αὐτόν. Ἐλθόντας δ' αὐτοὺς εἰς Καισάρειαν ἐνέκλεισεν ἐν τῇ δημοσίᾳ εἰρκτῇ καὶ ἔγραψε πρὸς τὸν πρωτοσύμβουλον ἀγγέλλων τὰ κατ' αὐτούς. Οὗτος δὲ ἀπήντησεν αὐτῷ, ἵνα προτείνῃ αὐτοῖς, ὅπως ἀποσκιρτήσωσι τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἐὰν μὲν πεισθῶσι θὰ σῶσωσι τὴν ζωὴν, ἐὰν δὲ παρακούσωσιν ἔμελλον, ἵνα βασανισθῶσι καὶ φονευθῶσιν. Ὁ Καισαρείας σύμβουλος, λαβὼν τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐξήγαγεν αὐτοὺς τοῦ δεσμοτηρίου καὶ ἀνήγγειλε τὰ τῆς ἐπιστολῆς. Ἄλλ' οὗτοι ἀπήντησαν ὁμοθυμαδόν, ὅτι εἶνε Χριστιανοὶ καὶ οὐδέποτε θὰ ἀρνηθῶσι τὴν πίστιν τῶν πατέρων αὐτῶν. Ἐπειράθη δὲ οὗτος διὰ κολακειῶν, θωπειῶν καὶ ἀπειλῶν, ὅπως μεταπείσῃ αὐτούς, μηδὲν ὅμως κατορθώσας ἐκέλευσεν, ἵνα βασανισθῶσι καὶ φονευθῶσι.

Τότε προσῆλθον τῷ ἐπάρχῳ τρεῖς καλούμενοι Γεώργιος, Ἰωάννης καὶ Ἰουλιανὸς καὶ εἶπον αὐτῷ, ὅτι πλὴν τῶν φανερῶν, ὅσα κέκτηνται καὶ ἄπερ ἀνήκουσιν αὐτῷ, ἔχουσι καὶ ἄλλα κρύφια, ἅπερ, μὴ ἀπακαλυπτόντων αὐτῶν, ἀδύνατον, ἵνα λάβῃ. Ἐὰν λοιπὸν ἐνδώσῃ εἰς τὴν αἴτησιν

αὐτῶν, τότε ἀπακαλύπτουσιν αὐτῷ ταῦτα. Ἐρωτήσαντος δ' αὐτοῦ ὁποία εἶνε ἡ αἵτησις αὐτῶν, οὗτοι ἀπήντησαν, ὅτι ἐπιθυμοῦσιν, ἵνα ὁδηγηθῶσιν εἰς Ἱερουσαλήμ καὶ πρὸ τῶν πυλῶν αὐτῆς, ὅπως ἐκτελεσθῇ ἡ τοῦ βασιλέως διαταγή. Τούτου δὲ συναινέσαντος παρέδωκαν αὐτῷ τὰ τε ρανερά καὶ τὰ κρύφια. Οὕτω δὲ ὄχθησαν εἰς Ἱερουσαλήμ. Καθ' ὁδὸν δὲ τρεῖς αὐτῶν ἀπεβίωσαν, ἐπὶ δὲ δειλιάσαντες πρὸ τῶν βασάνων ἀπεσκίρτησαν τῆς θρησκείας αὐτῶν, ἀλλὰ μετὰ τινας ἡμέρας ἀσθενήσαντες ἐκ δυσεντερίας ἐτελεύτησαν, οἱ δὲ λοιποὶ μετὰ πολλὰς καὶ ἀνηκούστους βασάνους ζῶντες ἐσταυρώθησαν καὶ κατετρώθησαν πανταχόθεν ὑπὸ βελῶν καὶ ἐτελεύτησαν. Ὁ δὲ Καισαρείας Ἰωάννης, ἐλθὼν εἰς Ἱεροσόλυμα, παρέλαβε τὰ σώματα τῶν μαρτύρων καὶ κατέθετο ἐν τοῖς ἐξωπύλοις ἐγγὺς τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Στεφάνου, ἔνθα ἐπεθύμησαν, ἵνα ταφῶσιν. Ἡ δὲ μνήμη αὐτῶν τελεῖται τὴν 21 Ὀκτωβρίου.

8.

**Στέφανος Σαβαΐτης καὶ θαυματουργός-
Λεόντιος**

Ἐν τῇ Λαύρα τοῦ Ἁγίου Σάβα ἔζησε **Στέφανος ὁ Σαβαΐτης καὶ Θαυματουργός**, ἀνεψιὸς Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Ὁ Στέφανος ἐγεννήθη ἐν Δαμασκῷ τῷ 725, ἐν ἡλικίᾳ δὲ δέκα ἐτῶν, ἐλθὼν ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ, ἥτοι τῇ τοῦ Ἁγίου Σάβα, ἐπὶ δέκα καὶ πέντε διετέλεσεν ἔτη ὑπὸ τὴν ποδηγέτησιν καὶ πνευματικὴν χειραγωγίαν τοῦ θείου αὐτοῦ ἐν πάσῃ ὑπακοῇ καὶ ὑποταγῇ. Ἐπὶ ὅκτω διετέλεσεν ἔτη διαφόρους ἐπιτελῶν διακονίας, ἐπὶ τέσσαρα μὲν ἔτη ἦν ἐμπεπιστευμένος τὴν κανοναρχικὴν λειτουργίαν, δύο δὲ τὴν ἀρτοκοπικὴν καὶ δύο τὴν ἡγουμεναρχικὴν καὶ ξενοδοχικὴν. Εἴτα δὲ ἡσύχασεν ἐν κελίῳ πέντε ἔτη, παντά-
πασι μὴ ἐξερχόμενος αὐτοῦ, πλὴν Σαββάτου καὶ Κυριακῆς,

ἐπιγράψας ἐν τῇ φλιᾷ τῆς κέλλης αὐτοῦ τὴν δε τὴν ἐπιγραφὴν. Διὰ τὸν Κύριον συγχωρήσατέ μοι, κύριοι πατέρες, καὶ μὴ τις με ἐνοχλείτω παρεκτὸς Σαββάτου καὶ Κυριακῆς ἐν τῷ ἡσυχαστηρίῳ ¹⁾).

Τριακοστὸν ἑβδομον ἄγων ἔτος, τὸν ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς χρόνον, ἐν ὁσιότητι τῷ Θεῷ προσομιλῶν, διήνυε καὶ μονώτατος μὲν πέντε καὶ δέκα ἐνιαυτοὺς διεποίησεν, ἐκτελῶν τὰς τρεῖς τεσσαρακοστάς ἐν τῇ ἐρήμῳ, τρίχινα ἐνδεδυμένος, κύκλῳ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης περιφοιτῶν, τῶν καλάμων ἐσθίων καὶ τῶν ἀγρίων φοινίκων τὰ ἄκρα, ἐνίοτε δὲ καὶ ὀλίγους κυάμους. Ὑστερον δὲ ἐδέξατο μαθητάς, φροντίζων σὺν Θεῷ περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, δοὺς αὐτοῖς κελλίον εὐάρμοστον, οὐ μακρὰν τοῦ ἡσυχαστηρίου αὐτοῦ. Δέκα καὶ ἑπτὰ ἔτη μετὰ τινων τῶν τῆς Λαύρας προκρίτων γερόντων τὰς αὐτὰς ἐτησίους τρεῖς τεσσαρακοστάς ἐξετέλει, συμπαραλαμβάνων τινὰ τῶν μαθητῶν. Τότε δὲ δὲν ἔφερεν ἐνδύματα τρίχινα ἕνεκα τῶν μετ' αὐτοῦ Πατέρων καὶ τῶν πολλαχόθεν πρὸς αὐτὸν συρρεόντων, ὅπως μὴ φανῇ τοιαύτην φέρων περιβολήν. Τροφὴ δ' αὐτοῦ, κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς, ἦσαν κύαμοι καὶ ὀλίγιστοι φοίνικες, σίτου δὲ οἴνου, ἐλαίου καὶ ἄλλων βρωμάτων δὲν ἐγεύετο ²⁾).

Ὁ ἀββᾶς Μαρτύριος συνεβούλευσε τὸν Στέφανον, αἰτήσαντα ὁδηγίας περὶ τοῦ τρόπου τοῦ ζῆν, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει, ἵνα μείνῃ ἀφανὴς τοῖς ἀνθρώποις, εἰσερχόμενος ἐν τῇ ἐσωτέρῳ ἐρήμῳ, ἀλλ' ὅτι ὀφείλει, ἵνα διπλοῦν κομίσῃται στέφανον, τὸν τε τῆς ἐρήμου καὶ τὸν τῶν ψυχῶν, αἵτινες δι' αὐτοῦ θὰ σωθῶσι καὶ ὅτι ὀφείλει, ἵνα τὸ ἥμισυ τοῦ χρόνου ζῇ ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ τὸ λοιπὸν ἐν τῷ ἡσυχαστηρίῳ, ὅπως πολλοὺς εἰς θεογνωσίαν ὁδηγήσῃ καὶ ἀρε-

¹⁾ Acta Sanctorum, Ἰούλιος Τόμ. Γ'. Ἀρ. 184, σελ. 581.

²⁾ Acta Sanctorum, Ἰούλιος, Τόμ. Γ'. ἀρ. 184, σελ. 580, 581.

τήν ¹⁾. Αἰγύπτίος τις μοναχός, Χριστοφόρος καλούμενος, κατόκει ἐν σπηλαίῳ τοῦ ἁγίου Θεοκτίστου, ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς τῆς Μονῆς τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου μέρεσιν· “Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ καὶ ἀσκητὴς ὑπὸ πολλῶν μεμαρτυρημένος ἐπ’ ἀγαθοῖς” ²⁾. Οὗτος παρεκάλεσε τὸν Στέφανον, πρεσβύτερον ὄντα, ὅπως, εἰ δυνατόν, ἀνὰ πᾶν Σάββατον, τελῇ τὴν θείαν λειτουργίαν παρ’ αὐτῷ. Ὁ Στέφανος, ἀνὰ πᾶν μεταβαίνων Σάββατον, ἐτέλει ἐν τῷ σπηλαίῳ τὴν θείαν λειτουργίαν. Ὅτε δὲ διέτριβεν ἐν τῷ ἡσυχαστηρίῳ, ἀνῆρχετο πρὸς αὐτόν, ὅτε δὲ ἦν κατὰ τὴν ἔρημον, τῆς τεσσακοστῆς πληρουμένης, πολλάκις δι’ αὐτοῦ ἐπορεύετο, ἐπιστρέφων εἰς τὴν Λαύραν ³⁾.

Ὁλίγου παρελθόντος χρόνου, ὁ ἄββᾶς Χριστοφόρος, ἐλθὼν εἰς τὸ ἡσυχαστήριον τοῦ Στεφάνου, παρεκάλει θερμῶς, ὅπως ἀμφοτέρω, ἐλθόντες πρὸς τὸν πρωτοσύμβουλον τῶν Ἀράβων, παρακαλέσωσιν αὐτόν, ἵνα ἀπελευθερώσῃ τὸν Πατριάρχην Ἡλίαν, ἀγαπῶντα καὶ ἐκτιμῶντα σφόδρα ἀμφοτέρους, ὃν κατέκλεισεν ἐν Περσίδι ἐν εἰρκῇ, εἰς ψευδεῖς πεισθεῖς διαβολάς, προσέθετο δέ, ὅτι ἐν ἀνάγκαις οἱ φίλοι γνωρίζονται καὶ ὅτι εἶνε εὐκαιρία, ὅπως ἀποδῶσιν αὐτῷ τὴν ἣν ἔτρεφε πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην. Ὁ Στέφανος ἠρνήθη, εἰπὼν, ὅτι οὐδὲν θὰ κατορθώσωσι καὶ ὅτι εἶνε προτιμότερον, διὰ ἀγρυπνιῶν καὶ νηστειῶν, ἵνα τοῦ Θεοῦ δεηθῶσι πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ. Ὁ Χριστοφόρος ἐμεμψιμοίρει, λέγων. “Ὡς ὁρῶ, οὐκ ἔχομεν ἀγάπην, ἀλλ’ ἐστερήθημεν αὐτῆς καὶ πρὸς τὸν πατριάρχην ἡμῶν παντελῶς οὐκ ἐδυνήθημεν φυλάξαι ταύτην, ἀλλ’ ὅμως παρακαλῶ ἐλθεῖν σε μετ’ ἐμοῦ· εἰ δὲ μὴ, αὐτὸς μόνος πορεύομαι”. Ὁ Στέφανος προεῖπεν, ὅτι ὁ μὲν Πατριάρχης, λυτρωθεὶς, θὰ

¹⁾ Ἐνθ’ ἀνωτ. ἀρ. 1 καὶ 2, σελ. 505.

²⁾ Ἀρ. 184, σελ. 581.

³⁾ Ἀρ. 8, 12, σελ. 506, 508.

ἀναλάβῃ τὸν θρόνον, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος δὲν θὰ ἐπανακάμψῃ μεταβαίνων ἐκεῖ. Πράγματι δὲ ὁ μὲν Πατριάρχης, λυτρωθεὶς, ἐπανέκαμψεν, ὁ δὲ Χριστοφόρος ἐτελεύτησεν ἐν Περσίδι ¹⁾).

Ὁ ἀββᾶς Εὐστράτιος ἔλεγεν, ὅτι εἶπεν αὐτῷ ἡμέραν τινὰ ὁ Στέφανος, ὅπως ἔλθωσιν εἰς τὴν κατωτέραν ἔρημον, ἔνθα ἡ θήκη τοῦ Ἀγίου Θεοκτίστου καὶ ἄλλων Πατέρων, καὶ λάβωσι λείψανον ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀσπασθῶσιν. Ὅτε δὲ ἀφίκοντο, πλησιόχωροί τινες Ἀραβες εἶπον αὐτοῖς, ὅτι οὐδεὶς δύναται, ἵνα εἰσέλθῃ ἔνθα ἡ θήκη. “Ἐπειδὴ ποτὲ μὲν ὁρῶμεν ἐκεῖ μέγα πῦρ ἀνάπτον καὶ τὸν τόπον ἅπαντα μαρμαρυγαῖς ἐξαστράπτοντα, ποτὲ δὲ μεγάλης ὁσφραινόμεθα εὐωδίας μύρων εὐοδομοτάτων, μόσχου καὶ νάρδου πιστικῆς, πολυτίμου ἀγλαιοτέρας ἀποπνεούσης· πολλάκις γὰρ κατελθεῖν ἐκεῖ καὶ εὐξασθαι πειράσαντες ἐπτοήθημεν· ἔγνωμεν γάρ, ὅτι προφῆται μεγάλοι κεῖνται ἐκεῖ”. Ὁ Στέφανος, δι’ ὅλης ἀγρυπνήσας τῆς νυκτός, ἔωθεν, λαβὼν αὐτόν, κατέβη καὶ ἀνοίξας τὴν θήκην, ἔδειξεν αὐτῷ τὰ λείψανα τοῦ Ἀγίου Θεοκτίστου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ πατέρων, γινώσκων ἐκάστου τὰ ὀνόματα, ἔδειξε δὲ καὶ ἑτέρου τινὸς ἁγίου λείψανον, κατ’ ἰδίαν κείμενον, καὶ εἶπεν, ὅτι οὗτος εἶνε μέγας ἀναχωρητῆς, προῖδὼν δὲ τὴν ἡμέραν τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἦλθεν εἰς τοὺς ἐνταῦθα πατέρας καὶ εἶπεν, ὅτι θέλει, ἵνα κατέλθῃ ἐν τῇ θήκῃ τῶν πατέρων, παρεκάλεσε δέ, ὅπως συγκαταβῶσι. Κατελθὼν δὲ ἐξέτεινεν ἑαυτὸν ὑπτίως πρὸς ἀνατολὰς καὶ παρέδωκε τὸ πνεῦμα. Ὁ Στέφανος, ἕνα ὁδόντα παραλαβὼν τοῦ Ἀγίου Θεοκτίστου καὶ τινὰ ἄλλα λείψανα, ἀπῆλθε ²⁾).

Μοναχὸς τις Δαβίδ, “ἀνὴρ πανάρετος, πολλοὺς ἐκπαίδεύσας τὴν μοναδικὴν πολιτείαν”, ἐκ τῆς Λαύρας τοῦ

¹⁾ Ἀρ. 19, 20, 21, 22, 23, σελ. 511, 512.

²⁾ Ἀρ. 27, 28, σελ. 514, 515.

ἘΑΓΙΟΥ ΣΑΒΒΑ, ἀπῆλθε μετ' ἄλλου τινὸς εἰς τὴν περὶ τὴν Λαύραν ἔρημον πρὸς συλλογὴν χόρτων. Φθάντες δὲ ἀπέναντι τοῦ ἡσυχαστηρίου τοῦ Στεφάνου καὶ φοβηθέντες τοὺς ὄφεις περιέμενον τὴν αὐγὴν. Ἐπιστάσης τῆς ἡμέρας, εἶδον αὐτὸν κρατοῦντα ἐδώδιμόν τι καὶ κύκλῳ αὐτοῦ δορκάδας, περιχορευούσας, εἰς ἃς παρεῖχε τροφήν. Μία δ' αὐτῶν ἦσθιεν “ἀρπαλέως καὶ ἀτάκτως”, ζητοῦσα, ἵνα φάγῃ πλεόντων ἄλλων. Οὗτος δέ, βλέπων αὐτὴν πλεονεκτοῦσαν, ὠνείδιζε, λέγων. “Τί πλεονεκτεῖς, ταπεινὴ καὶ λαίμαργος. Ἔως τίνος οὐκ ἔῃς τὴν σὴν ἀταξίαν; Ἀπιθι ἀπ' ἐμοῦ, ὄντως οὐδὲν παρέξω σοι πλεόντων ἐταίρων σου”. Ἀλλ' αὕτη ἐπέμεινε φιλονεικοῦσα. Δοὺς δ' αὐταῖς ἅπασαν τὴν τροφήν, ἣν εἶχεν, ἀπέλυσεν, εἰπών. “Ἄπιτε χαίρουσαι ὅσα γὰρ εἶχον δεδαπάνηται” ¹⁾.

Ὁ ἀρχιερεσβύτης τῆς Λαύρας τοῦ ἘΑΓΙΟΥ ΣΑΒΒΑ Σέργιος, “μοναχὸς μέγας καὶ θαυμαστὸς καὶ πρακτικῇ θεωρίᾳ κεκοσμημένος”, διηγεῖτο, ὅτι μετέβη μετὰ τινων Πατέρων παρὰ Στεφάνῳ ἐν τῇ ἐρήμῳ, πρὸς ἀνατολὰς τῆς Μονῆς τοῦ Καλαμῶνος, τελοῦντι ἐν αὐτῇ τὴν μεγάλην Τεσσαρακοστήν. Οὗτος, ἐλθὼν πρὸ τῆς Βαϊφόρου Κυριακῆς πρὸς αὐτοὺς, ἠρώτα περὶ τῆς παρελθούσης αὐτῶν ἀγωγῆς, ἐκέλευσε δέ, ἵνα γρηγορῶσι καὶ νήφωσι, διότι παρίστανται πρὸ τοῦ Θεοῦ προσευχόμενοι, καὶ εὐχωνται, διότι μεγάλη συνέβη καὶ κατώδυνος συμφορὰ τοῖς Πατράσι τῆς Μεγίστης Λαύρας. Πράγματι δ' ἐν τῇ Λαύρᾳ ἐπέσκηψε λοιμός, ὁ δὲ πρεσβύτερος τῶν Σύρων, ἦτοι Συριάνων, ἔπασχε πλεόντων ἄλλων πάντες δὲ ἦσαν κατηφοῦντες οἱ Πατέρες καὶ κεφαλαγοῦντες. Ὁ πρεσβύτερος τῶν Σύρων ἀπέθανεν, εἶτα δὲ καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν Πατέρων. Ἐλαβε δὲ τὸ νόσημα τηλικαύτην ἀνάπτυξιν, ὥστε καθ' ἐκάστην ἀπέθνησκον δύο

¹⁾ Ἀρ. 29, σελ. 515.

ἢ τρεῖς ¹⁾). Ἡμέραν τινά, λέγει ὁ Στέφανος ἑξαπίνης πρὸς τοὺς περὶ αὐτόν. “Ἀνάστητε, πατέρες, ὅπως εὐξώμεθα καιρός ἐστὶ προσευχῆς καὶ δεήσεως”. Ἀφ’ οὗ δὲ προσηύξαντο ἠρώτησαν περὶ τῆς αἰτίας τούτου. Ὁ Στέφανος ἀπήντησεν, ὅτι συνέβησαν ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ ταραχαὶ μεγάλαι, ὅτι ἀρχάριοί τινες ἔτυψαν τῶν γερόντων τινὰς διὰ ράβδων, ἐκάκωσαν δὲ καὶ αὐτὸν τὸν ἡγούμενον Στρατήγιον καὶ κθύβρισαν. Πληρωθείσης δὲ τῆς Τεσσαρακοστῆς ἐπέστρεψαν ἐν τῇ Λαύρᾳ, ἐν ᾗ ἐβεβαιώθησαν περὶ τῶν συμβεβηκότων ²⁾).

Θεόδωρός τις μοναχός, “θεομάχος δεινὸς καὶ κενόδοξος καὶ τρισάθλιος, σχῆμα καὶ στολὴν μοναχικὴν, οἶονεὶ δειρὰν προβάτου, περιεβέβλητο τὴν ἐπιφάνειαν, ἔσωθεν λύκος ἄρπαξ ὑπῆρχε καὶ τὴν γνώμην θηριωδέστατος”, εἶχε φίλον Βασίλειον καλούμενον, ἐγγὺς αὐτοῦ ἐν τῷ Σπουδαίῳ τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ Ἀναστάσεως ἔχοντα κελλίον. Ἡμέραν τινά, ἐλθὼν ὁ Θεόδωρος πρὸς αὐτὸν ἀνεκοίνωσεν, ὅτι μεγάλη καὶ ἀφόρητος κατατρύχει αὐτὸν ἔφεσις, ὅπως, ἔξωθήσας τοῦ θρόνου τὸν Πατριάρχην Ἡλίαν, καταλάβῃ αὐτόν, ὅτι ἐπιθυμεῖ, ἵνα μάθῃ τὸ ἀποβησόμενον πρὶν ἢ προβῇ ἐπὶ τὸ ἔργον, ὅτι ἔχει ἀδελφὸν ἱατρόν, μεγάλην ἔχοντα παρὰ τῷ συμβούλῳ τοῦ Φοσάτου ἐπιρροὴν καὶ παρακαλεῖ, ὅπως μεταβῶσιν ἀμφοτέρω παρὰ τῷ Στεφάνῳ, ἵνα μάθωσι τὸ ἀποβησόμενον. Ὁ Στέφανος διέτριβε τότε ἐν τοῖς κατωτέροις τῆς ἐρήμου Καλαμῶνος σπηλαίοις κατὰ τὸν τῆς Τεσσαρακοστῆς καιρόν. Φθάντες δὲ παρ’ αὐτῷ ἠρώτησαν ποῖον εἶνε τὸ αἴτιον τῆς ἐλεύσεως αὐτῶν καὶ ὅποια ἔσται ἡ τοῦ ποθουμένου ἔκβασις. Ὁ Στέφανος τριῶν ἐξητήσατο ἡμερῶν προθεσμίαν, ἧς ληξάσης, προσῆλθον αὐτῷ. Ὁ Στέφανος ὡμίλησεν αὐστηροτάτην πρὸς αὐτοὺς γλῶσσαν, εἰπὼν. “ὦ ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι, τὴν ὑμετέραν ἀφέ-

¹⁾ Ἀρ. 30, 31, σελ. 515, 516.

²⁾ Ἀρ. 33, 34, σελ. 516, 517.

μενοι σωτηρίαν, ταύτην παρ' ἐμοῦ τὴν χρεῖαν ἐπιζητοῦντες ἀφίκεσθε; Σὺ δὲ ὦ πάντων ἀθλιώτατε καὶ ἀγνωμονέστατε Θεόδωρε, εἰς τοιαύτην ἐλήλακας ἀφροσύνην καὶ ἀλαζονείαν, ὥστε σπεύδειν Πατριάρχης γενέσθαι. Τούτου χάριν ἐπιδείκνυσαι ταυτηνὶ τὴν ψευδεπίπλαστον εὐλάβειαν, πεισθεὶς τῷ τῶν ζιζανίων σπορεῖ καὶ φθορεῖ τῆς καρδίας διαβόλῳ καὶ τῆς εὐαγγελικῆς παρακούσας φωνῆς, τῆς λεγούσης. Ὁ ὑψὼν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται καὶ ὁ ταπεινὼν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται. Ἀγνοεῖς, ὅτι οὐδὲν τοῦ τῆς ὑπερηφανείας πάθους ὀλεθριώτερον;... Οὐαὶ σοι, οὐαὶ σοι, ἐλεεινότητε....”

Ἄλλ' ὁ Θεόδωρος, ὑπὸ φλογερᾶς κατεχόμενος φιλοδοξίας καὶ κenoδοξίας, οὐδόλως συνῆλθε καὶ ἀπὸ τῶν λόγων αὐτοῦ ἀνένηψεν, ἐνεργήσας δὲ κατέλαβε τὸν θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων, ἐξορίσας τὸν γνήσιον αὐτοῦ ἀρχιεπίσκοπον Ἡλίαν, ἀσεβῶς καὶ ἀθέως ἁλλὰ ταχέως κακῶς κατέλυσε τὸν βίον ἐν Περσίδι, ὁ δὲ Ἡλίας ἀνεκτίσαστο τὸν θρόνον ¹⁾. Ὁ δὲ ἄλλοτε τοῦ ματαιόφρονος τούτου Θεοδώρου φίλος Βασίλειος, ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν εἰς ρῆξιν, προσῆλθε τῷ Στεφάνῳ, παρακαλῶν, ὅπως ἀγγείλῃ αὐτῷ τὸ αἴτιον τῆς ἐλεύσεως καὶ τοῦ ποθουμένου τὴν ἔκβασιν. Ὁ Στέφανος, διήμερον αἰτήσας προθεσμίαν, εἶπεν αὐτῷ, ὅτι ἀπαιτοῦσι τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ εἰς ἀρχιερέα καὶ ὅτι ἦλθεν, ἵνα μάθῃ ἂν τοῦτο συμφέρῃ αὐτῷ ἢ μή, καὶ ὅτι ὀφείλει, ἵνα τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀπόσχη ἀξιώματος, διότι ὁ μοναχικὸς βίος ἀρμόζει αὐτῷ κάλλιον. Ἀληθῶς δὲ ὁ Βασίλειος, χειροτονηθεὶς ἀρχιερεὺς, ἐτάχθη πρῶτον, ὅπως διοικήσῃ τὰ τῆς Ἐκκλησίας Ἱερικοῦντος, εἶτα δ' ἐγένετο ἐπίσκοπος Τιβεριάδος, ἦλθε δὲ πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ γέροντος, εὗρισκόμενου τότε ἐν τοῖς τοῦ Δούκα σπηλαίοις ²⁾.

Ὁ Στέφανος ἦν λίαν ταπεινόφρων, πρᾶος, μειλίχιος,

¹⁾ Ἀρ. 44, 45, 46, 48, 49, σελ. 522—524.

²⁾ Ἀρ. 53, 54, 55, 56, 57, 58, σελ. 525—527.

οὐδένα ἐμίσει, οὐδένα ἀπεστρέφετο, ἦν δὲ καὶ εὖσπλαγχνος, φιλόπτωχος, φιλόξενος, ἐγκρατής, δίκαιος, ἄκακος, τὴν ψυχὴν ὅλως καθαρὸς καὶ παντοίας ἐκέκτητο ἀρετάς. Οὐ μόνον δὲ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐνουθέτει, ἀλλὰ καὶ τοὺς αὐτῷ προσερχομένους ἔκ τε τῆς Μεγίστης Λαύρας καὶ πάντοθεν τῆς γῆς, μοναχοὺς τε καὶ λαϊκοὺς. Ἐδίδασκε δ' ἐκ τῆς θεοσδότου αὐτοῦ σοφίας καὶ γνώσεως, χρήσεις προσφέρων γραφικὰς τε καὶ διδασκαλικὰς καὶ φυλάττων διὰ μνήμης τὰ πλεῖστα ἐκ τῆς Γραφῆς εἰ καί τις ἄλλος. Πάντας ἐθεράπευεν, οὐ μόνον ἀπὸ ψυχικῶν παθῶν, ἀλλὰ καὶ σαρκικῶν. “Χάριν γὰρ ἔσχεν ἡ σεβασμία αὐτοῦ θεά καὶ κατάνυξιν πολλὴν καὶ πρᾶυς ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ τοὺς ἐναντίους εὐφυῶς ἀποδιώκων λογισμούς” ¹⁾. Ὁ Ἅγιος Στέφανος ἔζησεν ἐν τε τῇ Λαύρᾳ καὶ ταῖς ἐρήμοις, ἐτελεύτησε δὲ τὴν 2 Ἀπριλίου τοῦ 794, ἐν ἡλικίᾳ 69 ἐτῶν. Τὸν Στέφανον τοῦτον συγγέουσι πρὸς τὸν Στέφανον τὸν Μελωδόν, περὶ οὗ γίνεται λόγος περαιτέρω. Ἡ διάκρισις τῶν δύο καταφαίνεται σαφῶς ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 241 Κ τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης, ἐν ᾧ ἀναγινώσκεται. “Μαρτίου 28 κανὼν Στεφάνου εἰς τὸν ὅσιον Στέφανον τὸν θαυματουργόν ²⁾, οὗ ἡ ἀκροστιχίς. “Ὁμότροπον, Στέφανε, σὸν ὁμώνυμον τίθει”. Κατὰ τὸν Συναξαριστὴν ὁ Στέφανος ἠκμαίε τῷ 790, ἐγένετο δὲ πολὺ νέος μοναχὸς καὶ ἡξιώθη τῆς ἀρχιερωσύνης. Ἀλλὰ ὁ βιογράφος αὐτοῦ Λεόντιος οὐδὲν λέγει περὶ τούτου, ὥς καὶ τῆς ἀπιθάνου διηγήσεως τοῦ ἀνωνύμου βιογράφου τῶν ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, ὅτι ἦν ἡγούμενος τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάβα, ὅτι παρέστη εἰς τὴν ἀθλησιν ἐν Περσίᾳ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ ἔθαιπεν αὐτόν ³⁾. Ἐπὶ δύο ὅμως ἔτη φαίνεται, ὅτι εἶχε τὴν ἡγουμεναρχικὴν λειτουργίαν. Ὁ Στέφανος ἐορτάζεται καὶ κατὰ τὴν ιγ'. Ἰου-

¹⁾ Ἀρ. 166, σελ. 573.

²⁾ Τόμ. Β'. σελ. 371.

³⁾ Ἀνάλ. Ἱεροσολ., Σταχυολογίας, Τόμ. Δ'. σελ. 299, 300.

λίον· ἀλλά, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, πρόκειται περὶ Στεφάνου τοῦ Μελωδοῦ.

Ὁ γράψας τὴν βιογραφίαν Στεφάνου τοῦ Σαβαΐτου **Λεόντιος** ἦν ἐπ' ἴσης ἐκ Λαμασκοῦ καὶ ἐγένετο ἐπὶ τετραετίαν μαθητὴς αὐτοῦ. Ἐλθὼν δὲ ἐν Ἱερουσαλὴμ τῷ 778, κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ Πάσχα, μετέβη εἰς τὴν Λαύραν τοῦ Ἀγίου Σάβα, ἐν ἣ παρεδόθη ἐνὶ τῶν πατέρων, ὅπως τὴν μοναχικὴν διδαχὴν πολιτεῖαν. Μετὰ μίαν ὁμως ἑβδομάδα ἤρξατο, ἵνα κατατρώχῃται ἐκ παντοίων πονηρῶν λογισμῶν, ὠδύρετο δὲ τοῦ πρόσθεν ἀναμιμνησκόμενος βίου. Ἐπειρᾶτο δέ, ὅπως, διὰ νηστείας, ἀγρυπνίας καὶ χαμευνίας, ἑαυτὸν δαμάσῃ. Ἀλλ' οὐδὲν κατορθῶν ἠσθάνετο ἑαυτὸν πλέον ἐνοχλούμενον. Πολλάκις δ' ἐπήρχετο αὐτῷ ἡ ἰδέα, ὅπως ἐπὶ κρημνωδῶν ρίπῃ ἑαυτὸν μερῶν καὶ φονευθῇ, ἐσκέπτετο, ἵνα ρίπῃ ἑαυτὸν ἐν δεξαμενῇ, μάχαιραν δέ ποτε κρατῶν ἠθέλησεν, ἵνα φθονεύσῃ ἑαυτόν. Πάντας δ' ἐμακάριζε τοὺς αἰμοβόρους ληστὰς, τοὺς φιλοπόρνους καὶ ἄλλους. Ἐπὶ διετίαν διετέλεσε τυραννούμενος. Ἐν μιᾷ δ' ἡμέρᾳ ψυχωφελὲς ἀναγινώσκων ἔργον, εὔρε χωρίον τοῦ ἀββᾶ Ζήνωνος, ἐν ᾧ ἐγίνετο λόγος περὶ ἀδελφοῦ, ὅστις παρόμοια παθὼν, προσέφυγε πρὸς ἅγιον γέροντα καὶ ἐξομολογηθεὶς ἔτυχε θεραπείας. Ἐπιθυμῶν δὲ καὶ οὗτος, ὅπως τύχῃ θεραπείας, προσέρχεται τῷ Στεφάνῳ, ἀκούων τὰ κατ' αὐτόν. Προσελθὼν αὐτῷ κατελήφθη τὸ κατ' ἀρχὰς ὑπ' αἰδοῦς καὶ δὲν ἐτόλμα, ἵνα ἐκμυστηρευθῇ αὐτῷ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐμφωλεύοντα. Ὁ Στέφανος, φιλοφρόνως ὑποδεξάμενος αὐτόν, ἠρώτησε τίνος ἕνεκα ἦλθεν. Ἀλλ' ὁ Λεόντιος ἀπεκρίνατο, ὅτι γινώσκει τὸ αἴτιον, ἐπομένως θεωρεῖ περιττόν, ἵνα ἐξομολογηθῇ. Ἀλλ' ὁ Στέφανος εἶπεν αὐτῷ, ὅτι ὀφείλει, ὅπως ὁ ἴδιος ἐξαγγείλῃ τὰ κατ' αὐτόν, ἵνα ὁ Κύριος ἴδῃ τὴν μετριοφροσύνην καὶ ταπεινώσιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἴασιν παράσῃ. Βλέπων δ' αὐτόν, μὴ τολμῶντα ἔτι, διηγήσατο τὰ κατ' αὐτόν πάντα, διεισδύσας εἰς τὰ μύχια τῆς καρδίας

αὐτοῦ πολυειδῶς δὲ καὶ πολυτρόπως ἐπειράθη, ἵνα πείσῃ αὐτόν, ὅτι δὲν πρέπει, ἵνα ὑπ' αἰδοῦς ἀποκρύπτῃ τὰ πράγματα. Ὁ Λεόντιος τελευτῶν ὡμολόγησε τὰ ἐν αὐτῷ συμβαίνοντα, ὑπέσχετο δὲ ὁ Στέφανος, ὅτι θὰ τελέσῃ πάννουχον ἀγρυπνίαν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἀπῆλθε δὲ χαίρων, διότι ἀπηλλάγη πάσης ἀναμνήσεως μαρᾶς.

Πρὸ τοῦ συμβεβηκότος τούτου δὲν μετελάμβανε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, οὔτε ἠθέλεν, ἵνα βλέπῃ εἰκόνας. Ἐκτοτε δὲ μετελάμβανε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, καὶ ἡσπάζετο τὰς εἰκόνας. Ἐλθὼν δὲ παρὰ τῷ ἁγίῳ Στεφάνῳ ἠὺχαρίσται τῷ Θεῷ καὶ τὴν χάριν ὡμολόγει. Οὗτος δ' ἔλεγεν αὐτῷ. “Τί ἔνι, τέκνον; Ἀνέσφηλας; Ὑγιῆς γέγονας; Οὐκοῦν ἀνάπεμψον τῷ Θεῷ χαριστήριον ὕμνον καὶ λάτρευσον αὐτῷ πιστῶς καὶ σωφρόνως”. Μετά τινος ἡμέρας, παρορμηθεὶς ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἠθέλησεν, ἵνα κατὰ τῆς Θεοτόκου βλασφημήσῃ. Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἱαματικὴν δραμὼν πηγὴν ἐξηγόρευσε τὸ νέον πάθος. Ὁ Στέφανος συνεβούλευσεν αὐτόν, ὅτι διὰ τῆς καταφρονήσεως τῶν λογισμῶν καὶ διὰ προσευχῶν ἐκτενῶν δύναται, ἵνα ἀποδιώξῃ τοὺς λογισμοὺς καὶ ὅτι, ἀφοῦ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἀγωνιᾷ καὶ ἄχθεται ἐπ' αὐτοῖς, δὲν ἔχει ἁμαρτίαν. Ὁ Λεόντιος εἶπε τότε, ἀφ' οὗ ὁ δαίμων γινώσκει, ὅτι δὲν ἔχει ἐπὶ τοῖς λογισμοῖς ἁμαρτίαν, τί περιμένει, ἵνα κερδήσῃ. Ὁ Στέφανος εἶπεν αὐτῷ, ὅτι ὁ δαίμων ἐπιμένει, ὅπως ἀγάγῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀπόγνωσιν τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, προσέθετο δέ, ὅτι πολλάκις ἠθέλησε, κρατῶν μάχαιραν, ἵνα τραυματίσῃ ἑαυτόν καὶ διὰ κακοῦ τελευτήσῃ θανάτου καὶ εὐρεθῇ ἐν τῷ κόσμῳ καὶ περὶ κοσμικὰς ἀσχολῇται ἐργασίας. Ὁ Λεόντιος ὡμολόγησεν, ὅτι οὕτως ἔπαθεν. Ὁ Στέφανος ὑπέσχετο, ὅτι θὰ τελέσῃ καὶ ἄλλην ὑπὲρ αὐτοῦ ἀγρυπνίαν. Ἐλευθερωθεὶς δὲ τοῦ πειρασμοῦ τῶν λογισμῶν ἐπεθύμησεν, ἵνα φοιτᾷ πρὸς αὐτόν, μετὰ πέντε δὲ πάροδον μηνῶν παρεκάλεσεν, ὥς καὶ ἄλλοι τῶν Πατέρων τῆς Λαύρας, ἵνα δέξηται αὐτόν μαθη-

τήν, ὥς εἶχε καὶ ἄλλους ἐν τῇ Λαύρα καὶ κελλία μακρὰν τοῦ ἡσυχαστηρίου πρὸς ὑποδοχὴν τῶν πάντοθεν προσερχομένων ξένων. Προσβληθεὶς δέ ποτε ὑπὸ πυρετοῦ, ὅστις πεντήκοντα διήρκεσεν ἡμέρας καὶ πάσχων σφόδρα ἔτυχεν ἰάσεως πλήρους ταῖς δεήσεσι τοῦ Ἀγίου ¹⁾).

Ἐκολούθησέ ποτε τῷ Στεφάνῳ ἐπὶ τὰ σπήλαια τοῦ Δούκα, ἦτοι τοῦ Σαρανταρίου ὄρους, δευτέρου ἰδρύματος μοναστικοῦ τοῦ ἀββᾶ Χαρίτωνος, μετ' ἄλλων Πατέρων τῆς Μεγίστης Λαύρας καὶ τῆς τοῦ Σουκᾶ, τρίτου τοῦ αὐτοῦ ἀββᾶ ἰδρύματος, ἐν καιρῷ τῆς Τεσσαρακοστῆς, εἶχε δὲ μικρόν τι σπήλαιον, ἐν ᾧ διέμενεν, ἐγγὺς τοῦ σπηλαίου τοῦ γέροντος, ἐξ οὗ καθ' ἐκάστην ἔβλεπε τὸν γέροντα, ἐξερχόμενον τοῦ σπηλαίου καὶ ἐπὶ τὴν ἀκρόρειαν τοῦ ὄρους ρίπτοντα τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ βυσσόθεν τῆς καρδίας κατανυκτικῶς στενάζοντα καὶ τὸν Θεὸν δοξολογοῦντα, μακαρίζοντα δὲ τὸν ἐπ' αὐτῆς βιοῦντα ἀναχωρητὴν, οὗτινος ἡ ἐνταῦθα παρουσία ἀπεκαλύφθη αὐτῷ ἄνωθεν. Πληρωθείσης δὲ τῆς Τεσσαρακοστῆς, παραλαβὼν τοὺς Πατέρας καὶ ἀφήσας κάτω τὸν Λεόντιον μετὰ τινων, ἠθέλησεν, ἵνα ἀναβῇ ἐπὶ τοῦ ὄρους καὶ ἴδῃ τὸν γέροντα ἀναχωρητὴν. Ἀναβάντες δ' εὗρον Σπήλαιον, ἔχνη φέρον παραμονῆς ἐν αὐτῷ ἀνθρώπου. Ὁ Στέφανος, καταλιπὼν αὐτούς, ἀπῆλθε κατὰ ζήτησιν αὐτοῦ. Μὴ φαινομένου δὲ αὐτοῦ ἤρξαντο, ἵνα ἐρευνῶσι μετὰ φωνῶν. Ἀφ' οὗ δὲ κατέβησαν, ὁ Στέφανος διηγήσατο τῷ Λεοντίῳ τὰ κατὰ τὸν ἀναχωρητὴν τοῦτον, ἐκλιπαροῦντι ἐπιμόνως ²⁾).

Ὅτε ὁ Στέφανος μετέβη εἰς τὰ τοῦ Καλαμῶνος σπήλαια, ἵνα τελέσῃ τὴν Τεσσαρακοστήν, παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Λεόντιον, ὅστις ἐκόμιζεν ὕδωρ καὶ ἔψηνεν ὀλίγους

¹⁾ Ἀρ. 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, σελ. 550—554.

²⁾ Ἀρ. 139, 140, 141, σελ. 559—560.

κυάμους, ἐγνωστοποιεῖ δὲ τὴν ἄφιξιν ξένων. Ἡμέραν τινά, περὶ δυσμᾶς ἡλίου, ὁ Στέφανος, ἐξελθὼν εἰς τὴν ἔρημον, κατέλιπεν αὐτὸν μόνον ἐν τῷ σπηλαίῳ, ὀλίγους ἔχοντα κυάμους καὶ φοίνικας καὶ ὕδωρ καὶ τοὺς ἐσπερινοὺς ἀπαγγέλλοντα ψαλμούς. Ἀπομονωθείς τῆς τοῦ διδασκάλου κηδεμονικῆς προστασίας καὶ ὑπὸ γαστριμαργικῆς καταληφθεὶς μανίας, ἐνέπλησε τὴν γαστέρα τῆς αὐτοσχεδίου τροφῆς ταύτης. Ἐμπλήσας δὲ αὐτὴν ἤρξατο, ἵνα σκέπτηται περὶ ἐγκρατείας, ὑπὸ τοῦ συνειδότος κατακρινόμενος καὶ ἐλεγχόμενος, ὥς “παρὰ γνῶμην τοῦ ἐπιστάτου βεβρωκῶς καὶ τῆς μοναχικῆς ἱερᾶς εὐταξίας ἐκπεπτωκῶς”. Μετανοήσας δὲ προσέπεσε τῷ Στεφάνῳ, ἐξαιτούμενος συγγνώμην. Ὁ Στέφανος, διαγνοὺς τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ, εἶπε. “Τί ἔνι, τέκνον; Κλέπτῃς ἐγένου; οὕτως ἔχρῃν σε κεκλοφέναι καὶ φαγεῖν ἀμυνητί; Εἰς τοῦτο ἐξελήλυθας μετ’ ἐμοῦ; Ἀγνοεῖς, ὅτι κλέπτῃς ἐστὶν ὁ τρώγων λάθρα τοῦ ἑαυτοῦ ἐπιστάτου; Οὐκ οἶδας, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ μεγάλη ἁμαρτία καθέστηκε τοῦτο; Ἄλλ’ αὐτὸς συγχωρήσει σοι, ὁ μόνος ἔχων τὴν ἐξουσίαν ἀφιέναι ἁμαρτίας, καὶ τοῦ λοιποῦ, τέκνον, ὅτ’ ἂν θέλεις, εἰπέ μοι μόνον καὶ ἐμπαραθέτως ἔσθιε χαίρων”. Δευτέραν δὲ προσβληθεὶς ὑπὸ πυρετοῦ φορὰν ἐθεράπεύθη ¹⁾).

Μαθητεύοντος αὐτοῦ τῷ Ἀγίῳ Στεφάνῳ, μεγάλη ἐπῆλθεν αὐτῷ ἀσθένεια σωματικὴ, διαμένοντι ἐν κελλίῳ μακρὰν τοῦ ἡσυχαστηρίου αὐτοῦ, ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας δὲν ἐξετέλει τὸν νυκτερινὸν κανόνα μετὰ τῶν συμμαθητῶν, διότι, ἔνεκα τῆς ἀτονίας κατελήφθη ὑπὸ ἀμελείας καὶ ραθυμίας, ὑφ’ ἧς καταβαλλόμενος ἔρριπτεν ἑαυτὸν χαμαί, οὐχί, ἵνα κοιμηθῇ, ἀλλὰ βραχείας τύχῃ ἀναψυχῆς καὶ ἀνέσεως. Λεληθότως δὲ ὑπὸ ὕπνου καταλαμβανόμενος ἐκοιμᾶτο μέχρις οὗ οἱ ἀδελφοὶ ἀφύπνιζον αὐτὸν τὴν αὐγὴν, ἐπιστάντος τοῦ καιροῦ τῆς πρωινῆς πρώτης ὥρας.

¹⁾ Ἀρ. 128, 129, σελ. 554.

Ἐνίοτε ὁμως ἡγείρετο καὶ ὁ ἴδιος, ἀποτινάσσων τὴν συνέχουσαν αὐτὸν ἀδυναμίαν· σφόδρα δ' ἡγωνία καὶ ἐλυπεῖτο ἐπὶ τούτῳ. Ὁ Στέφανος ἐνουθέτει αὐτόν, ὅτ' ἐμὲν ἡπίως, ὅτ' ἐδὲ αὐστηρῶς ¹⁾).

Ὁ Βίος Στεφάνου τοῦ Σαβαΐτου καὶ Θαυματουργοῦ εἶνε πηγὴ πολῦτιμος διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Σάβα καὶ πρὸς γνῶσιν τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἐν Παλαιστίνῃ. Εὗρηται δὲ ἐν Acta Sanctorum τοῦ μηνὸς Ἰουλίου, Τόμ. Γ', ληφθεὶς ἐκ τοῦ 303 Coisl. Κώδικος· δυστυχῶς ὁμως δὲν περιεσώθη πλήρης, διότι ἐλλείπει ἡ ἀρχή. Ἀκριβῶς δὲν δυνάμεθα, ἵνα ὀρίσωμεν τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ Λεόντιος συνέταξε τὸν Βίον τοῦ ἁγίου τούτου. Κατὰ πᾶσαν ὁμως πιθανότητα οὗτος φαίνεται συνταχθεὶς μεταξὺ τοῦ 807 καὶ 821.

* *

Ἐπὶ τοῦ Χαλίφου Μερβάν Β' (744-750), τελευταίου Χαλίφου τῆς δυναστείας τῶν Οὐμμεϊάδων, σεισμὸς μέγας, ἐπεκταθεὶς εἰς ἅπασαν τὴν Παλαιστίνην καὶ Συρίαν, πλείστα κατέστρεψε μοναστήρια, ναοὺς καὶ οἰκίας ²⁾. Πάντως καὶ ἡ Λαύρα τοῦ Ἁγίου Σάβα ὑπέστη καταστροφάς. Ἐπ' ἱσῆς καὶ τῇ 18^η Ἰανουαρίου 746 σεισμὸς δεινὸς μετεκίνησε τὰς ὄχθας τοῦ Ἰορδάνου, ἀνέτρεψε πολλαχοῦ τὸ ἔδαφος τῆς ἐρήμου τῆς Ἰουδαίας καὶ ἀνυπολογίστους ἐνεποίησε καταστροφάς εἰς τὰς ἐν αὐτῇ μονάς ³⁾.

Ἐπὶ τοῦ Χαλίφου Ἐλ Μανούρ (754-775) κατεδιώχθησαν οἱ μοναχοὶ καὶ εἰς βαρυτάτην ὑπεβλήθησαν φορολογίαν, ἐπ' ἱσῆς δὲ καὶ οἱ ἀναχωρητὰ καὶ ἐρημίται. Πάντως καὶ ἡ Λαύρα τοῦ Ἁγίου Σάβα ὑπέστη τοὺς αὐτοὺς διωγμούς ⁴⁾.

¹⁾ Ἀρ. 143, σελ. 561, 562.

²⁾ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἀρχιμ., Ἱστορία Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, σελ. 295.

³⁾ Pargoire, L' Église Byzantine, σελ. 307.

⁴⁾ Χρυσοστ. Παπαδ. Ἀρχ., ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 300.

Κυπριανὸς Σαβαΐτης
καὶ
Θεόδωρος Καρρῶν

Κυπριανὸς ὁ Σαβαΐτης ἤκμασε περὶ τὸ 750, ἐγένετο δὲ ποιητὴς δέκα ἐπὶ “Συντόμων τῶν Φώτων”, ἅπερ κατέστησεν ἡμῖν γνωστὰ ὁ Καρδινάλιος Πίτρα καὶ ὢν τὸ πρῶτον ἄρχεται οὕτω. “Δέσποινα ἀγαθὴ, τὰς ἀγίας σου χεῖρας” ¹⁾).

Κατὰ τὸν ὀγδοὸν αἰῶνα (+ 785) ἤκμασεν ὁ μαθητὴς Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ **Θεόδωρος**, ἐπίσκοπος τῆς Ὑπεριορδανείου πόλεως Κάρρας ἢ τῶν ἐν Μεσοποταμίᾳ Καρρῶν, ὁ ἐπὶ κλην **Ἀβουκάρας**, θεολόγος καὶ φιλόσοφος, βαθύτατος δὲ τῆς ἐλληνικῆς καὶ ἀραβικῆς γνώστης, προσκείμενος τῇ μερίδι τοῦ Πατριάρχου Φωτίου. Αἱ συγγραφαὶ αὐτοῦ, οὐχὶ ἐκτεταμέναι, δογματικὸν ἐνέχουσιν χαρακτηρισμὸν, ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον Ἑλληνιστὶ καὶ Λατινιστὶ ὑπὸ τοῦ Gretzer ἐν Ἰγκολστάτῃ (1606), εἶτα δὲ καὶ ὑπὸ ἄλλων. “Ἀπασαι φέρουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ²⁾· ἀλλ’ ὑπάρχουσιν τινες ἀμφιβάλλοντες, ἂν ἅπασαι δέον, ἴν’ αὐτῷ ἀποδοθῶσι. Εἶνε δ’ ἅπασαι σχεδὸν ἐν εἴδει διαλόγου πρὸς ἀπίστους, αἰρετικούς καὶ Ἰουδαίους. Ἐν τῇ πρώτῃ ὁμιλεῖ περὶ τῶν πέντε τοῦ ἀνθρώπου ἐχθρῶν, ἐξ ὧν ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ. Οἱ πέντε δ’ οὗτοι ἐχθροὶ εἶνε ὁ θάνατος, ὁ διάβολος, ἡ τοῦ νόμου κατάρρα καὶ καταδίκη, ἡ ἁμαρτία, ὁ ἄδης. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ποιεῖται διάκρισιν καὶ διασάφησιν τῶν ὄρων, περὶ οὓς ἀσχολοῦνται οἱ φιλόσοφοι καὶ ἑλεγχον τῆς τῶν Ἀκεφάλων Σευθηριανῶν, ἥτοι Ἰακωβιτῶν, αἰρέσεως. Οἱ μὲν τῶν ὄρων τούτων εἶνε φιλο-

¹⁾ Pitra, *Analecta sacra*, Τόμ. Α'. σελ. 422—424.

²⁾ Migne, P. G. Τόμ. 97, σελ. 1462—1609.

σφαρικοί, ὡς οὐσία, ζῶον, ἄνθρωπος, Πέτρος, οἱ δὲ λογικοί, ὡς γένος, εἶδος, φύσις, ἄτομον κλ. Ἐν τῇ τρίτῃ ἀποδείκνυσιν τὴν ὑπαρξιν Θεοῦ. Ἐν τῇ τετάρτῃ περιέχεται ὁρθὴ καὶ ἀμώμητος πίστις, “πεμφθεῖσα παρὰ τοῦ μακαρίου πάππα Θωμᾶ, παιριάρχου Ἱεροσολύμων, πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Ἀρμενίαν αἰρετίζοντας, ἀραβιστὶ μὲν ὑπὸ Θεοδώρου τοῦ τὸ ἐπίκλην Ἀβουκαρᾶ, τοῦ Καρῶν ἐπισκόπου γεγονότος, ὑπαγορευθεῖσα, διὰ δὲ Μιχαὴλ πρεσβυτέρου καὶ συγκέλλου ἀποστολικοῦ θρόνου μεταφρασθεῖσα, μεθ’ οὗ καὶ ἀπέσταλται, μόνην, ἀληθινὴν καὶ κατὰ τὸν ὅρον ἐν Χαλκηδόνι οὖσαν συγκεκροτημένης συνόδου τὸν περὶ τῆς εἰς Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν πίστεως ὁρισθέντα λόγον”. Ὅμιλεῖ ἐν αὐτῇ περὶ ἐνσαρκώσεως τοῦ Κυρίου, ἐπειδὴ δὲ ὁ αὐτὸς ὑπάρχει Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, μία πάντως εἶνε ὑπόστασις καὶ Θεὸς ὢν καὶ ἄνθρωπος δύο ἔχει φύσεις, θείαν καὶ ἀνθρωπίνην. Τὸ ἀληθινὸν τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογίας δόγμα ὃ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ὅρος ὁρθοτομεῖ, ὁρίζων, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶνε μία ὑπόστασις ἐκ τῆς Τριάδος, ἔχων δύο φύσεις, θείαν καὶ ἀνθρωπίνην.

Ἐν τῇ πέμπτῃ ἀπαντᾷ διὰ βραχέων εἰς τὴν ἐπομένην ἐρώτησιν. “Διὰ τί λέγομεν, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ αὕτη ἡ ἀνθρωπότης ἐστὶν Πέτρου καὶ Παύλου καὶ τῶν καθ’ ἕκαστα ἀνθρώπων, οὐ λέγομεν δέ, ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, οὗ καὶ μεταλαμβάνομεν, αὐτὸ ἐστὶ τὸ σῶμα Πέτρου καὶ Παύλου καὶ ἐκάστου ἀνὰ μέρος ἀνθρώπων”, λέγων, ὅτι τὸ κοινὸν τὸ ὀλικὸν δεχόμενον ἰδίωμα χαρακτηριστικόν, γίνεται ὑπόστασις, τὸ δὲ σῶμα τὸ κοινὸν καὶ ἀπλῶς λεγόμενον δεχόμενον ἰδίωμα χαρακτηριστικόν, δὲν λέγεται ὁ δεῖνα, ἀλλὰ τοῦ δεῖνος, ἥτοι δὲν γίνεται ὑπόστασις, ἀλλὰ τῆς ὑποστάσεως, διότι τὸ σῶμα εἶνε μέρος τῆς φύσεως καὶ οὐχὶ ὅλον· διὰ τοῦτο δὲ τὸ μέρος δὲν ὑφίσταται κατ’ ἰδίαν καὶ καθ’ ἑαυτό, ἀλλὰ λέγεται τοῦ ὅλου.

Ἐν τῇ ἕκτῃ παρατίθησι παραδείγματά τινα τῆς φύσεως

πρὸς ἀποδείξιν πῶς ἡ ἁμαρτία τοῦ Ἀδὰμ μετέβη εἰς ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ πῶς διὰ τῆς ἐνσάρκου τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας εἰς πάντας ἡμᾶς μετεδόθη ἡ κάθαρσις. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον λέγει, ὅτι, κατὰ τοὺς γεηρόνους, ἐάν τις, λαβὼν ἀμπέλου κλάδον καὶ ἐμβάψας ἐλαίῳ, φυτεύσῃ, ἡ τοῦ ἐλαίου ποιότης πᾶσα διαδίδεται καὶ ἐν τῷ καρπῷ, ἦτοι ἐν τῇ σταφυλῇ, οὕτω δὲ καὶ ὁ Ἀδὰμ, παραλαβὼν τὴν φύσιν καθαρὰν, ἔχρανεν αὐτὴν διὰ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῶν παθῶν καὶ διεδόθη ἡμῖν ἡ ποιότης. Ἐν τῇ ἐβδόμῃ ὁμιλεῖ “περὶ τῆς πάλης τοῦ Χριστοῦ μετὰ διαβόλου”, λέγων, ὅτι ὁ Ἀδὰμ ἠττήθη, ἀπιστήσας τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ καὶ πιστεύσας τῷ διαβόλῳ. Τὸ λεῖον τῆς ἡδονῆς ἔθελξεν αὐτὸν πρῶτον τῆς ἐπιθυμίας, εἶτα ἐδίστασεν. Ἐὰν ὑπεδείκνυεν αὐτῷ ὁ διάβολος φυτὸν δυσῶδες, ἀκανθῶδες καὶ πικρὸν, καὶ ἔλεγεν· Ἐὰν φάγῃς ἀπὸ τούτου ἔσῃ Θεός, δὲν θὰ ἀπεδέχετο τὴν ἀπάτην ἀναποδείκτως καὶ ἀνεξετάστως. “Οὕτω, λέγει, καὶ οἱ τῷ ψευδοπροφήτῃ τῶν Ἀγαρηνῶν ἠκολουθηκότες πεπιστεύκασιν αὐτῷ, ταῖς δεδομέναις αὐτοῖς καὶ ἐπηγγελμέναις ἡδοναῖς φενακισθέντες· λάφυρα γὰρ πολλὰ καὶ σκῦλα καὶ νόμον ἀνειμένον καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν καταθύμιον δεδοκός αὐτοῖς, ἐμώρναν καὶ ἐξηπάτησαν τὴν ἰδίαν συνείδησιν καὶ ἐπίστευσαν, ὅτι προφήτης ἐστὶ καὶ Θεοῦ ἀπόστολος. Ἐπεὶ εἰ μὴδὲν προσέτεινεν ἐκ τῶν ἐφέσεων αὐτῶν, ἀλλὰ λυπηρὰ τινα καὶ ἐργώδη αὐτοῖς προεβάλετο, εὐθύς ἂν αὐστηρῶς αὐτῷ καὶ ἰταμῶς ἀπεκρίναντο. Καὶ πόθεν ἡμᾶς πείθεις, ὅτι σε ὁ Θεὸς ἀπέσταλκεν; καὶ τίνα πίστωσιν δίδως; καὶ ἂν αὐτὸν εἰσεπράξαντο ἐναργεῖς, ὧν λέγῃ, τὰς ἀποδείξεις. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐπεὶ πάντως τὸ ἐπιθυμητικὸν νοσεῖ καὶ τότε τὸν νοῦν ἐπισπᾶται καὶ δελεάζει πρὸς συγκατάθεσιν”.

Ἐν τῇ ὀγδόῃ ἀποδείκνυσιν τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ Ἀράβων καὶ Ἰουδαίων, ἐπ’ ἴσης δὲ καὶ ἐν τῇ ἐνάτῃ καὶ δεκάτῃ. Ἐν τῇ ἐνδεκάτῃ, δωδεκάτῃ, δεκάτῃ

τρίτῃ, δεκάτῃ τετάρτῃ καὶ δεκάτῃ πέμπτῃ ὁμιλεῖ κατὰ Νεστορίου καὶ τῶν περὶ αὐτόν, ἀποδεικνύς, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶνε Θεὸς καὶ ἄνθρωπος καὶ ὅτι ἐν αὐτῷ αἱ δύο φύσεις ἡνώθησαν ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προσώπῳ. Ἐν τῇ δεκάτῃ ἕκτῃ δείκνυσιν, ὅτι ἡ Παρθένος εἶνε ἀληθῶς Θεοῦ Μήτηρ, τῆς ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων γενομένης ἐν τῇ παρ-
θενικῇ αὐτῆς μήτρᾳ. Ἐν τῇ δεκάτῃ ἑβδόμῃ ἀπαντᾷ εἰς τὴν ἐρώτησιν. “Πῶς, τοῦ Χριστοῦ τρανῶς ἀποφηναμένου, ὅτι ὁ μὴ γεννηθεὶς ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, δυνατόν ἐστι τοὺς πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ δικαίους μὴ βαπτισθέντας εἰσελθεῖν εἰς αὐτήν”; λέγων, ὅτι ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἐκείνων ἐβαπτίσθη, ὥστερ καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ πάντων· ἀλλὰ καὶ σωματικῶς ἐβαπτίσθησαν· οἱ ἀποθνήσκοντες οὐχὶ ἐντελῶς ἀπόλλυνται, ἀλλ’ ἀναλύονται εἰς τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν συνετέθησαν· κεντηθέντος δὲ τὴν πλευρὰν διὰ τῆς λόγχης, ἔρρευσεν αἷμα καὶ ὕδωρ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ· ἀναλυθέντος λοιπὸν ἐν τοῖς στοιχείοις ἐκείνου τοῦ ὕδατος, ἡγίασε τὰ πάντα καὶ ἐβάπτισε τοὺς μεμερισμένους καὶ ἀναλυθέντας εἰς τὰ στοιχεῖα. Πλὴν μόνον τὰ σώματα τῶν πιστῶν, ὧν αἱ ψυχαί, ἐν τῷ ᾄδῃ κατελθόντος τοῦ Χριστοῦ ἢ τῆς ἀγίας αὐτοῦ ψυχῆς, ἐπίστευσαν αὐτῷ. Διότι ὥστερ ἀγωγὸς καὶ ρύαξ ὕδατος δένδρα πολλὰ ἔχων ἐγγύς, τὰ μὲν παντελῶς νεκρὰ καὶ ξηρὰ, τὰ δὲ ἔτι ζῶντα διὰ τῶν ὑδάτων αὐτοῦ ὠφελεῖ καὶ ἀναζωογονεῖ τὰ δεκτικὴν ἔχοντα δύναμιν, ἥτοι ἐλκυστικὴν, τῶν ξηρῶν οὐδὲν ὠφελουμένων, οὕτω καὶ οἱ ἄπιστοι οὐδὲν ὠφελοῦνται ἐκ τῆς τοῦ ὕδατος ἐκείνου εἰς τὰ στοιχεῖα ἀναλύσεως.

Ἐν τῇ δεκάτῃ ὀγδόῃ ἀναγινώσκομεν ἐν ἀρχῇ. “Ἐκ τῶν πρὸς τοὺς Σαρακηνοὺς ἀντιρρήσεων τῶν αὐτοῦ (Θεοδώρου τοῦ τὸ ἐπίκλην Ἀβουκαρᾶ, ἐπισκόπου Καρῶν) διὰ φωνῆς Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ”. Ταύτην φαίνεται συντάξας τῇ προφορικῇ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ὑποδείξει ¹⁾. Ἐν

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 94, σελ. 1596, 1597.

αὐτῇ δ' ὁμιλεῖ περὶ θεότητος Ἰησοῦ Χριστοῦ, περὶ τῆς θαυμαστῆς αὐτοῦ γεννήσεως, περὶ τῶν θαυμάτων καὶ τῆς πληρώσεως ἐν αὐτῷ τῶν προφητειῶν. Ἐν τῇ δεκάτῃ ἐνάτῃ ἀποδείκνυσι τὴν μὴ θεοθέν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀγαρηνῶν ἀποστολήν, οἵτινες ἠξίουσαν, ὅτι ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἐλέγετο. “Ἀποστέλλω ὑμῖν προφήτην Μωάμεθ λεγόμενον”, κατηγοροῦν δὲ τοὺς Χριστιανούς, ὡς ἐξαλείψαντας τὴν περικοπὴν ταύτην. Ἐν τῇ εἰκοστῇ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ αὐτοῦ, ὅτι “ἐχθρὸς ἦν τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπὸ δαίμονος ἠνωχλεῖτο”. Ἐν τῇ εἰκοστῇ πρώτῃ ἀπαντᾷ εἰς τὴν ἐρώτησιν, “ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἐλαττόνων κηρύγματος βεβαιοῦται τὸ Χριστιανικὸν δόγμα”, λέγων, ὅτι τὰ παραγγέλματα τοῦ Κυρίου εἶνε ὑψηλὰ καὶ ἀγνά. “Σκληραγωγία, ἡδονῶν ἀποχή, πολυγαμίας ἀλλοτριώσεις, τῷ παίοντι τὴν δεξιὰν καὶ τὴν ἐτέραν παρέχειν, ἀγαγεύμενον μίλιον ἐν δύο συναπέρχεσθαι, τῷ τὸ ἱμάτιον ἀφαιρουμένῳ καὶ τὸν χιτῶνα προσεκδύσασθαι, τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν, τοὺς λοιδοροῦντας καὶ καταρωμένους εὐλογεῖν καὶ ὑπερεύχεσθαι”, ταῦτα εἶνε παραγγελία αὐτοῦ. Ὁ Σαρακηνὸς τότε ἠρώτησεν αὐτόν, τίς ἔσται ἡ ἀνταμοιβὴ τοῖς ἀνεχομένοις ταῦτα. Οὗτος δὲ ἀπεκρίνατο. Ἐνταῦθα μὲν οὐδέν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ οἱ φυλάξαντες ταῦτα δαψιλεστάτων θὰ ἀπολαύσωσιν ἀγαθῶν. Ὁ δὲ Σαρακηνός, Τὸ ἀσθενὲς τοῦ διὰ σοῦ κηρυττομένου προφανὲς καὶ τὸ δυσκατόρθωτον προδήλον, ἡ δ' ἀνταπόδοσις λίαν μακρὰ καὶ ἀναμφίλεκτος. Ὁ δὲ Θεόδωρος ἠρώτησεν αὐτόν. “Εἴπατέ μοι, ἐτέρῳ τινὶ ἀνέχεται ἡ κτίσις δουλεύειν καὶ ὑποτάσσεσθαι μᾶλλον ἢ τῷ Κτίσαντι;” Οὗτος δ' ἀπεκρίνατο. “Οὐδαμῶς ἀλλὰ τῷ Κτίσαντι”. Ὁ δὲ Θεόδωρος. “Φέρετέ μοι τυφλόν”, προσθεῖς, “Σοὶ λέγω, τυφλὲ, ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ Ναζαραίου, τοῦ τεχθέντος ἐκ Μαρίας ἐν Βηθλεὲμ καὶ φυγόντος εἰς Αἴγυπτον, τοῦ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων κρατηθέντος καὶ ἐπὶ ξύλου κρεμασθέντος, ὃςος τε καὶ χολὴν ποτισθέντος καὶ τὴν πλευρὰν τρωθέντος ἐν λόγχῃ καὶ τῷ τάφῳ καλυφθέντος, ἀνάβλεψον”

Ὁ τυφλὸς ἀναβλέπει, τῇ αὐτοῦ δ' ἐπικλήσει λεπροὶ καθαρίζονται καὶ πάντα τελοῦνται τὰ θαύματα. Πάντες δὲ οἱ βλέποντες αὐτόν, σοφοὶ καὶ μωροί, ὡς καὶ πᾶν γένος ἀνθρώπων, ἀναγνωρίζουσιν, ὅτι Θεὸς καὶ Θεοῦ Υἱὸς εἶνε ὁ Ναζαραῖος.

Ἐν τῇ εἰκοστῇ δευτέρᾳ ὁ Σαρακηνὸς διατυποῖ τὴν ἐξῆς ἐρώτησιν. “Διατί, ἐπίσκοπε, ἐμπαίζετε ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς τοὺς Χριστιανούς, ἐξ ἑνὸς ἀλεύρου δύο ἄρτους προτιθέντες ὀπτημένους; καὶ τὸν μὲν εἰς κοινὴν ἔατε βρώσιν, τὸν δὲ τοῖς λαοῖς κατὰ βραχὺ μερίζοντες ¹⁾, σῶμα Χριστοῦ ὀνομάζετε, καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν παρέχειν αὐτὸν τοῖς μεταλαμβάνουσι δυνάμενον διαβεβαιοῦτε; Ἄρα ὑμᾶς αὐτοὺς ἐμπαίζετε, ἢ τοὺς ὧν ἄρχετε;” Ὁ Θεόδωρος ἀπαντῶν, εἶπεν. Οὐτε ἡμᾶς, οὐτε ἐκείνους ἐμπαίζομεν. Ὡς δὲ ὁ ἄρτος, ὃν ἐσθίωμεν μετατρέπεται εἰς τροφήν ἡμῶν, οὕτω τελεῖται καὶ τὸ ἡμέτερον μυστήριον. “Τίθησι γάρ, λέγει, ἐπὶ τὴν ἀγίαν τράπεζαν ὁ ἱερεὺς τὸν ἄρτον, ὁμοίως καὶ τὸν οἶνον καὶ δεόμενος ἐπικλήσει ἀγία, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κάτεισι καὶ ἐπιφοιτᾷ τοῖς προκειμένοις· καὶ τῷ πυρὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ, εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον μεταβάλλει”. Ἐν τῇ εἰκοστῇ τρίτῃ ὁμιλεῖ περὶ τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ εἰκοστῇ τετάρτῃ περὶ μονογαμίας, ἀπαντῶν εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ Σαρακηνοῦ. “Πόθεν ὑμῖν, ὦ ἐπίσκοπε, φαίνεται ἡ μονογαμία τῆς πολυγαμίας ἐννομώτερος; ἐχρῆν γὰρ ὑμᾶς τὴν πολυγαμίαν βδελυττομένους ἀρνεῖσθαι καὶ τὴν μονογαμίαν”. Ὁ Θεόδωρος ἐρωτᾷ τίνος χάριν ἡ γυνὴ μνηστεύεται τῷ ἀνδρὶ; λέγει δέ, ὅτι, βεβαίως ἕνεκα ἡδονῆς καὶ τεκνοποιΐας. Τῷ Ἀδὰμ ἐπλάσθη μία γυνή, ἄρα δῆλον, ὅτι ἡ διὰ τῆς μιᾶς γυναικὸς ἡδονὴ εἶνε τελειότερα τῆς διὰ πολλῶν, ἐὰν δὲ ἡ πολυγαμία ᾖ ἀναγκαία, ὁ Θεὸς

¹⁾ Ὡς βλέπομεν ἡ συνήθεια τοῦ διανέμειν τὸ Ἀντίδορον ἐν τέλει τῆς λειτουργίας εἶνε ἀρχαιοτάτη.

θὰ ἐνομοθέτει αὐτὴν ἐν ἀρχῇ, πρὸς τοῦτοις δὲ ὁ πολλὰς νυμφευόμενος γυναικας δὲν εἶνε δυνατόν, ἵνα ἔχῃ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ εἰρήνην.

Ἐν τῇ εἰκοστῇ πέμπτῃ καὶ εἰκοστῇ ἕκτῃ ἀποδείκνυσιν, ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει Υἱὸν ὁμοούσιον, συνάναρχον καὶ συναίδιον καὶ ὅτι ὁ Πατὴρ αἰὶ γεννᾷ, ὁ δὲ Υἱὸς αἰὶ γεννᾶται. Ἐν τῇ εἰκοστῇ ἑβδόμῃ καὶ εἰκοστῇ ὀγδὴ ἀποδείκνυσιν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι. Δὲν ὑπάρχει θεότης ἄνευ τῶν τριῶν ὑποστάσεων· καθ' ἑαυτὴν δὲ θεωρουμένη ἄνευ τῶν ὑποστάσεων θεωρεῖται· ἐκάστη δὲ ἰδίαν κέκτηται ιδιότητα. Ἐν τῇ εἰκοστῇ ἐνάτῃ καὶ τριακοστῇ καταδείκνυσι τὴν πλήρη τῶν δύο φύσεων ἐνότητα ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προσώπῳ, ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ, ὧν ἡ μὲν πρὸς Νεστοριανόν, ἡ δὲ πρὸς Ἰακωβίτην. Ἐν τῇ τριακοστῇ πρώτη καταδείκνυσι κατὰ τῶν Ὠριγενιστῶν τὸ αἰώνιον τῆς κολάσεως. Ἐν τῇ τριακοστῇ δευτέρᾳ, οὔσῃ λωτινιστί, καταδείκνυσιν, ὅτι δύο ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ φύσεις διακεκριμέναι καὶ ὅτι ἔπαθε κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἐν τῇ τριακοστῇ τρίτῃ ὁμιλεῖ ἐπ' ἴσης πρὸς Νεστοριανόν. Ἐν τῇ τριακοστῇ τετάρτῃ τίθεται ἡ ἐρώτησις. “Ὁ χρόνος ἐν χρόνῳ ἢ οὐκ ἐν χρόνῳ;” Διαλεκτικῶς τοῦ ζητήματος ἐξεταζομένου, λέγει, ὅτι ὁ χρόνος, οὔτε ἐν χρόνῳ εἶνε, οὔτε οὐχὶ ἐν χρόνῳ, διότι ἐὰν μὲν οὐχὶ ἐν χρόνῳ, χωρίζεται ἑαυτοῦ, ὅπερ ἀδύνατον· ἐὰν δ' ἐν χρόνῳ, ἐν ἑαυτῷ ἔσται, τὸ δὲ ἐν τινι, περιέχεται ὑπ' αὐτοῦ. Ἐν τῇ τριακοστῇ πέμπτῃ λέγει, ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε πάντων τῶν ἀγαθῶν αἴτιος, οὐχὶ δὲ τοῦ κακοῦ, ἐν τῇ τριακοστῇ ἕκτῃ, ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶνε αἰώνιος καὶ ὅτι δὲν εἶνε κτιστός, ἐν τῇ τριακοστῇ ἑβδόμῃ, ὅτι ἡ Θεοτόκος δὲν ἀπέθανε, διότι, ὡς ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὑπνώσε καὶ τὴν πλευρὰν ἀφηρέθη, οὕτω καὶ αὕτη τὴν ψυχὴν τὴν παναγίαν τῷ Θεῷ, ὡς ἐν ὕπνῳ, παρέθετο.

Ἐν τῇ τριακοστῇ ὀγδὴ εἰς τὴν ἐρώτησιν. “Τίς ἐστι παρὰ σοὶ μείζων, ὁ ἀγιάζων, ἢ ὁ ἀγιαζόμενος;” ἀπαντᾷ,

λέγων, ὅτι, ὅταν τις μεταβαίῃ εἰς βαλανεῖον μετὰ δούλου, ἵνα ὑπ' αὐτοῦ λουσθῇ, τίς εἶνε μεῖζων, ὁ δούλος ἢ ὁ ὑπ' αὐτοῦ καθαριθεὶς; Ἐν τῇ τριακοστῇ ἐνάτῃ λέγει, ὅτι ἐν τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ οὐδὲν τῶν ἐν τῷ στόματι εἰσερχομένων κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἡ δὲ τροφῶν τινων ἀποχὴ τελεῖται οὐχὶ κατὰ διαγόρευσιν τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐξ ἰδίας συνειδήσεως. Τινὲς δέ, διὰ τὴν κατώρθωσιν ἐγκρατείας, κατὰ τὴν ἰδίαν ἀρέσκειαν, κοινῶς ἀπέχονται καθαρῶν καὶ μὴ, καίπερ γινώσκοντες, ὅτι πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλὸν καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον, μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενον. “Οὐκ ἐν τοῖς βρώμασιν ἡ πίστις, ἀλλ' ἐν τῇ κεκριμένῃ τῆς πίστεως διαμονῇ”. Ἡ δὲ περὶ βρωμάτων χρῆσις ἀφίεται τῇ συνηθείᾳ τῶν ἐσθιόντων, τοῖς δὲ Ἰουδαίοις ἡ διαστολὴ τῶν βρωμάτων οὐχὶ ὡς ἔτυχεν ἐδόθη, ἀλλὰ πρὸς ὑπόδειξιν πῶς ὀρεῖλουσιν, ἵνα ρυθμίσωσι τὰ κατὰ τὸν βίον.

Ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ λέγει, ὅτι τὸ τοῦ Ἀδὰμ σῶμα ἦν φύσει θνητὸν καὶ παθητόν, θεία δὲ χάριτι ἀθάνατον διεφυλάττετο καὶ ἀπαθὲς μέχρι τῆς παραβάσεως. Ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ πρώτη λέγει, ὅτι ὁ θάνατος δὲν εἶνε οὐσία, οὔτε καθ' ἑαυτὸν ὑφίσταται, ἀλλ' εἶνε πάθος, ἐπερχόμενον τῇ οὐσίᾳ. Ὁ θάνατος εἶνε ἀγγέλω τῆς ἐπουρανίου καὶ φωτοειδοῦς δόξης ἔκπτωσις, ὃν καὶ πρῶτος ὑπέστη, ἄγγελος ὢν, ὁ σατανᾶς· διαβόλω δὲ καὶ δαίμονι, ἡ τοῦ αἰωνίου πυρὸς ἀποκλήρωσις ἐπ' ἐσχάτων· ἀνθρώπων δὲ διάζευξις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος· θάνατος δὲ ψυχῆς ἀπὸ Θεοῦ ἄλλοτριώσις. Ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ δευτέρᾳ λέγει, ὅτι ὑπάρχουσιν ὀνόματα κοινὰ τῆς Ἀγίας Τριάδος, λεγόμενα ἐπὶ τῆς θεϊκῆς οὐσίας, ὡς Θεός, Κύριος, ἀγαθός, δίκαιος, σοφός κτλ. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἴδια, ἥτοι ὑποστατικά, ὡς Πατήρ, Υἱός, ἅγιον Πνεῦμα. Ἐκ τῶν κοινῶν, τῶν ἐπὶ τῆς οὐσίας λεγομένων, ἐλήφθη τὸ μὲν Θεός ἐπὶ τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ Κύριος ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα ἐπὶ τοῦ Πνεύματος. Ἐν δὲ τῇ τεσσαρακοστῇ τρίτῃ, ὁμιλῶν περὶ ἐνώσεως καὶ

σαρκώσεως λέγει, ὅτι ἡ μὲν ὑπόστασις ἐσαρκώθη, ἡ δὲ φύσις τῆς θεότητος ἠνώθη τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἐν ὑποστάσει τοῦ Θεοῦ λόγου ¹⁾).

10.

**Στέφανος ὁ Μελωδός-
Ἐμφύλιος μεταξὺ Σαρακηνῶν πόλεμος-
Μαρτυρικοὶ ἐν τῇ Λαύρα θάνατοι**

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπέθανον ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἀγίου Σάβα Πατέρες, μαρτυρικὸν ὑποστάντες θάνατον, ὃν περιέγραψεν αὐτόπτης μάρτυς ὁ ἅγιος Στέφανος ὁ Μελωδός, ὁ καὶ Ἀγιοπολίτης καὶ Σαβαΐτης (+ 807), προτροπῇ τοῦ Ἡγουμένου τῆς Λαύρας Βασιλείου, ἀπόντος, κατὰ τύχην, ἐν καιρῷ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν βαρβάρων. Εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι τὸ ἔργον αὐτοῦ δὲν φέρει ὄνομα, ἀλλ' ἐν τῇ Βιογραφίᾳ τοῦ ἁγίου Στεφάνου τοῦ Θαυματουργοῦ ὁ συγγραφεὺς αὐτὴν Λεόντιος, ὁμιλῶν περὶ συμμαθητοῦ, τοῦ ἀββᾶ Θεοκτίστου, ἀνδρὸς εὐσεβοῦς, λέγει, ὅτι οὗτος ἐτάχθη ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν Πατέρων, τῶν ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ ἀναιρεθέντων, “ὧν τὴν διήγησιν ἀνεγράψατο ὁ πανάρετος ἀββᾶς Στέφανος, τῆς ἡμῶν Λαύρας τὸ καύχημα” ²⁾. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐπιγράφεται οὕτω. “Ἐξηγήσεις, ἥτοι μαρτύριον τῶν ἁγίων πατέρων, τῶν ἀναιρεθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ἥγουν Σαρακηνῶν, ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ τοῦ Ἀγίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα” ³⁾. Στεφάνῳ τῷ Μελωδῷ ἀποδίδεται καὶ δρᾶμά τι, ἐπιγραφόμενον. Ὁ θάνατος τοῦ

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 97, σελ. 1461—1609. Εἰδικὴν περὶ αὐτοῦ πραγματείαν συνέταξεν ὁ Bacha ἐν Βηρυτῷ. Πρὸβλ. C. Brockelmann, Die Syrische und die cristlich-arabische Litteratur, ἐν G. der chr. Lit. d. Orients, Leipzig, 1907, σ. 68. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἀρχιμ., Ἱστορία Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, Ἱερουσαλὴμ—Ἀλεξάνδρεια, 1910, σελ. 318.

²⁾ Acta Sanctorum, Ἰούλιος, Τόμ. Γ'. ἀρ. 177, σελ. 578.

³⁾ Acta Sanctorum, Τόμ. Γ'. Μάρτιος, ἐν τέλει, δίκην παραρτήματος, Παπαδοπούλου Κεραμέως, Συλλογὴ Παλαιστίνης καὶ Συριακῆς Ἀγιολογίας, Πιερρούπολις, 1907, σελ. 1—41.

Χριστοῦ, συνταχθὲν περὶ τὸ 790, οὐδεμίαν δ' ἔχον σχέσιν πρὸς τὸ Γρηγορίῳ τῷ Ναζιανζηνῷ ἀποδιδόμενον καὶ ἐπιγραφόμενον **Χριστὸς Πάσχων**. Τὸ δρᾶμα τοῦτο, μετ' ἄλλων τινῶν, εἶνε τὰ πρῶτα πτερυγίσματα τοῦ θρησκευτικοῦ δράματος· ὁ δὲ Γερμανὸς ἐπίσκοπος Λιουτιπράνδος, Κρεμόνης ἐπίσκοπος, ἀνὴρ ἐμπαθὴς καὶ ἰδιοτελής, πεμθθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Γερμανίας Ὁθωνος Α΄. πρεσβευτὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει, μεταξὺ ἄλλων, ἅπερ ἔψεξεν, ἐθεώρησε σκανδαλῶδες, ὅτι ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ δίδονται παραστάσεις θεατρικαί. Ὁ Στέφανος ἐποίησε κανόνας πολλοὺς εἰς τοὺς ἐν τῇ Λαύρᾳ ἀναιρεθέντας (20 Μαρτίου), εἰς τὴν ἁγίαν Βαρβάραν καὶ Ἰωάννην τὸν Λαμασκηνόν, εἰς τὴν περιτομὴν τοῦ Κυρίου, εἰς τὸν ἀναχωρητὴν ἅγιον Κυριακόν (29 Σεπτ.) καὶ ἄλλους, συνέγραψε δὲ καὶ τροπάρια, ὡς ἀναφέρει Θεοφάνης ὁ Γραπτὸς ἐν τῷ εἰς τὸν ὅσιον τοῦτον κανόνα αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ μεγάλου ἐσπερινοῦ τῶν Γενεθλίων τῆς Θεοτόκου ὑπάρχουσι πέντε στιχηρὰ **Στεφάνου τοῦ Ἀγιοπολίτου**.

Ὁ Στέφανος ἐγένετο μάρτυς αὐτόπτης τῶν ἐν τῇ Λαύρᾳ συμβεβηκότων, “εἷς ὢν τῶν τὴν εὐαγγῆ ταύτην Λαύραν, εἰ καὶ ἀνάξιος, οἰκούντων καὶ ἐν τῇ τούτων (τῶν βαρβάρων) ὀλεθρία ἐφόδῳ καὶ προσβολῇ εὐρεθέντων τῷ τηρικαῦτα”. Ἡ ληστρικὴ αὕτη τῶν Σαρακηνῶν κατὰ τῆς Λαύρας ἔφοδος καὶ προσβολή, ἀποδοτέα εἰς τάσεις αὐτῶν λεηλασίας, φρονούντων, ὅτι θὰ εὕρωσιν ἐν ταῖς κέλλαις τῶν Πατέρων θησαυροὺς ἀπείρους ἐγκατορωρυγμένους. Τῷ 788, ἐπὶ Πατριάρχου Ἡλίου καὶ ἡγουμένου τῆς Λαύρας Βασιλείου, μέγας ἐγένετο ἐν Παλαιστίνῃ μεταξὺ Σαρακηνῶν πόλεμος ἐμφύλιος. Εἰς δύο δὲ διαιρεθέντες στρατόπεδα, πολλὰς διέπραξαν ἀταξίας καὶ ἀθεμιτουργίας ὁπόσας δὲ ἀρπαγὰς, αἱματοχυσίας καὶ ἀδίκους φόνους ἐτέλεσαν, πόσα δὲ χωρία, τοὺς κατοίκους αὐτῶν λεηλατήσαντες καὶ φυγαδεύσαντες ἢ φονεύσαντες, πυρὶ παραδοθέν-

τες ἐρείπια κατέλιπον, “οὔτε τῆς ἐμῆς δυνάμεως, οὔτε τοῦ παρόντος καιροῦ καὶ τῆς ἐν χειρὶν ὑποθέσεως κατὰ μέρος διηγήσασθαι”, λέγει ὁ Στέφανος. Πανταχοῦ τὰ τερατοειδῆ ταῦτα ὄντα φρικτὴν ἐπήγαγον ἐρήμωσιν. Πολυάριθμοι καὶ πολυάνθρωποι πόλεις ἡρημώθησαν. Τὴν Ἐλευθερόπολιν (Πῆτ Τζιπρὶν) ἐκπορθήσαντες κατέστησαν ἀοίκητον· ἀλλὰ καὶ Ἀσκάλωνα καὶ Γάζαν καὶ Σαριφαίαν καὶ ἄλλας πόλεις ἐκπορθήσαντες κατέστρεψαν καὶ μηλοβότους κατέστησαν. Ἐνεδρεύοντες δὲ ἀπεγύμνουσιν τοὺς παροδεύοντας καὶ ἐτραυματίζουν, ὁμολογοῦντας χάριν, διότι διέφυγον τὸν θάνατον. Ἐκαστος δὲ ἐφρόντιζεν, ὅπως ἀρπάξῃ τι τῶν αὐτῷ μὴ ἀνηκόντων καὶ ἐξ ἀλλοτρίων χρημάτων καὶ πραγμάτων συναθροίσῃ πλοῦτον. Ἐὰν δὲ πού τις αὐτῶν ἐτύγχανεν ἔχων μῆνιν πρὸς τινα ἢ κατὰ τῶν Χριστιανῶν μάλιστα, εὐκαιρίας δραπτόμενος ἡγωνίζετο, ὅπως ἀπαλλάξῃ αὐτὸν τῆς ζωῆς βιαίως καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ σφετερισθῇ.

Τῆς ἀκαταστασίας δὲ ταύτης κρατούσης καὶ δίκην φλογὸς πανταχοῦ διανεμομένης, πολλοὶ τῶν ἐν ἀγροῖς καὶ κώμαις οἰκούντων, πάντα τὰ ἑαυτῶν ἀφέντες καὶ ἐπιθυμοῦντες, ἵνα σωθῶσιν, εἰς τὰς πολυάνδρους, ὡς εἰς φυγαδευτηρίους, κατέφευγον πόλεις. Οἱ δὲ τῶν πόλεων κάτοικοι καὶ μάλιστα τῆς Ἀγίας Πόλεως, ἀμελήσαντες τῶν ἰδίων ἔργων, τάφρους περὶ τὴν πόλιν ὥρυττον καὶ ἐπειρῶντο, ὅπως τεῖχῃ ἀνοικοδομήσωσι καὶ πύλας ἐπιθῶσι, νύκτωρ τε καὶ μεθ’ ἡμέραν ἔθεντο φύλακας καὶ σκοπούς, τὰς ἀθρόους καὶ ἀπροόπτους τῶν ληστρικῶς ἐπιτιθεμένων φοβούμενοι ἐφρόδους καὶ ὑπὸ φόβου πολλοῦ συνεχόμενοι. Ἦδη δὲ ἡπείλουν, ὅτι θὰ ἐπιτεθῶσι καὶ κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἵνα λεηλατήσωσιν αὐτήν. Ἀληθῶς δὲ ἐπειράθησαν, ἵνα καταλάβωσιν αὐτήν. Ἀλλ’ οἱ πρόμαχοι αὐτῆς, καίπερ εὐάριθμοι ὄντες, κατώρθωσαν, ὅπως ἀποκρούσωσι τὰς ἐπιθέσεις αὐτῶν. Ὁ ἡγούμενος τῆς Λαύρας Βασίλειος ἐπέτρεψεν, ὅπως οἱ βουλόμενοι ἀπέλθωσιν αὐτῆς καὶ σωθῶσιν ἐν ταῖς πόλεσιν

Ἄλλ' οὐδεὶς μετέστη τοῦ ἀσκητηρίου αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν Λαύραν κατέλιπεν. Πάντες δὲ εὐχαῖς καὶ δεήσεσι νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐδέοντο τοῦ Θεοῦ, ὅπως πράξῃ τὸ συμφέρον ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν καὶ εὐάρεστον. Ἀλλήλους δὲ παροτρύνοντες, ἔλεγον. "Εἰ μὲν θελήσοι ὁ Χριστός, ᾧ ἐνυμφεύθημεν καὶ δι' ὃν ταύτην οἰκοῦμεν τὴν ἔρημον, τὴν πατρίδα ἕκαστος ἑαυτοῦ καταλείψαντες, σῶσαι ἡμᾶς ἐκ χειρὸς ἀνόμου καὶ βαρβαρικῆς, δύναται πάντα ραδίως δυνάμενος. Εἰ δὲ κελεύει παραδοῦναι ἡμᾶς ταῖς ἐκείνων χειρὶν ἐναποθανεῖν, πάντως ὥς ἐπιστάμενος τοῦτο κρεῖττον ὃν καὶ ὑψηλότερον παραχωρήσειεν. Δεξώμεθα οὖν τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ὡς συμφέροντα καὶ μὴ φόβῳ βαρβάρων ἀλιτηρίων ἐπὶ τοὺς κοσμικοὺς θορούβους παλινοστήσωμεν, δειλίας πάθος αἰσχιστον νοσεῖν πᾶσιν ὑπόνοιαν παρεχόμενοι. Ἐκελεύσθημεν γὰρ παρὰ τοῦ δεσπότη καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μὴ φοβεῖσθαι ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι. Ὡς ὥραϊον μὲν ἰδεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου ἀναχωροῦντας καὶ τῷ Χριστῷ ἀκολουθοῦντας εἰς τὰς ἐρήμους πορεύεσθαι, αἰσχρὸν δὲ καὶ δυσειδὲς καὶ ἐπονείδιστον τοὺς ἅπαξ ἀποξενωθέντας τοῦ κόσμου καὶ χρόνους οὐκ ὀλίγους ταῖς ἐρήμοις ἐναυλισθέντας ἐπὶ τὸν κόσμον χωρεῖν καὶ παλινδρομῆσαι διὰ φόβον ἀνθρώπινον.... Οὐκ ἔχομεν πόλεις τυχῆρεις καὶ πεφυργωμένας, αἷς φρουρηθεῖντες, ἀλλ' ἔχομεν ἀκατάλυτον τεῖχος τὸν Χριστόν.... Οὐκ ἔχομεν ἀλυσιδωτὸν θώρακα καὶ περικεφαλαίαν καὶ βυρσίνην ἀσπίδα.... ἀλλ' ἔχομεν τὴν πανοπλίαν τοῦ πνεύματος, ἀγάπης καὶ ἐλπίδος θώρακα καὶ θυρεὸν πίστεως καὶ σωτήριον περικεφαλαίαν.... Οὐκ ἔχομεν φάλαγγα στρατιωτικὴν ἡμῶν προπολεμῆσαι, ἀλλὰ παρεμβалеῖ ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν καὶ ρύσεται αὐτούς. Ἡμῖν γὰρ καὶ τὸ ζῆν Χριστὸς καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος· οὐδὲ γὰρ φιλοζωίας ἔνεκεν ἐν ταύτῃ τῇ ἐρήμῳ ἠυλίσθημεν. Τίνος χάριν ἐν τῇ ἀοικήτῳ ταύτῃ οἰκεῖν προαιρούμεθα; οὐκ εὐδηλον,

ὅτι διὰ Χριστόν; Ἐὰν οὖν ἐν αὐτῇ ἀναιρεθῶμεν, διὰ Χριστόν ἀναιρούμεθα, δι' ὃν αὐτὴν οἰκεῖν ἡρετισάμεθα· τί δὲ τοῦ διὰ Χριστὸν ἀποθανεῖν ἡδύτερον ἢ μακαριώτερον τοῦ διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀποθανόντος ἀγάπην” 1);

Διὰ τοιούτων λόγων ἐνθαρρυνθέντες ἀπεφάσισαν, ὅπως παραιμῶσιν ἐν τῇ Λαύρᾳ, ἀναλογιζόμενοι ἰδίᾳ, ὅτι, ἐὰν ἀπῆρχοντο, οἱ ἐχθροὶ θὰ κατέστρεφον αὐτήν, θὰ κατέκαιον τὴν ἐκκλησίαν, θὰ κατηδάφιζον τὰ κελ्लीα καὶ θὰ καθίστων ἀοίκητον εἰς τὸ παντελὲς τὸν τόπον ἐκεῖνον.

Οἱ βάρβαροι, συνελθόντες εἰς τὰ περὶ τὴν Παλαιὰν Λαύραν μέρη τοῦ ἁββᾶ Χαρίτωνος καὶ δίκην ἀκριδῶν καὶ θεηλάτου ὀργῆς πάσας τὰς κύκλω κώμας καταστρέψαντες καὶ αὐτὴν τὴν εὐαγῇ ἐκείνην Λαύραν ἐληλάτησαν, μηδὲν καταλιπόντες τοῖς ἐν αὐτῇ Πατράσι, πάνδεινα δὲ κακὰ τελέσαντες κατ' αὐτῶν καὶ πολλοὺς αὐτῶν διαφόροις ὑποβαλόντες βασανιστηρίοις, διέτριψαν ἐπὶ ἡμέρας ἱκανὰς ἐν αὐτῇ. Ἠπεῖλουν δὲ μετ' ὀργῆς καὶ τοὺς ὀδόντας, ὡς ἄγριοι σύες ἡκόνων καὶ ὡς λέοντες ἔβρουχον κατὰ τῆς Μεγίστης Λαύρας, διότι, πλὴν αὐτῆς, οὐδὲν ἐν τοῖς περικύρτοις ἔμεινεν ἀπόρητον, “ὡς ρᾶξ ἐν ἀμπελῶνι μετὰ τρυγητόν”. Ἐχθροὶ δὲ τῆς Λαύρας, ἔκπαλαι γείτονες αὐτῆς ὄντες καὶ ἔκπαλαι διψῶντες, ὅπως καταλάβωσιν αὐτήν καὶ τοιαύτην καιροφυλακτοῦντες περίστασιν, παρώτρυνον καὶ ἡρθέτιζον τὸ πλῆθος κατ' αὐτῆς. Οἱ τὴν φρουρήσιν τῆς πόλεως τεταγμένοι στρατιῶται τὴν τούτων κίνησιν βλέποντες καὶ νομίσαντες, ὅτι θὰ ἐπέλθωσι κατὰ τῆς πόλεως, προὔπῃντησαν αὐτοῖς ἐν τοῖς κατὰ τὴν Βηθλεὲμ μέρεσι καὶ συμπλοκῆς γενομένης πολλοὺς ἐφόνευσαν αὐτῶν καὶ μέχρι τῆς ἐρήμου κατεδίωξαν. Ἄλλοτε δὲ βαρβάρων πλῆθη συνεφώνησαν, ὅπως ἐπιτεθῶσι λίαν πρῶι κατὰ τῆς Λαύρας καὶ λεηλατήσωσιν αὐτήν. Ἄλλ' ἐν τινι κώμῃ ἱκανοὺς πλήρεις οἴνου εὐρόντες

1) Παπαδοπούλου Κεραμέως, Συλλογὴ κλ. ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 7—9.

κεράμους, ὑπὸ φρυγάνοις κεκρυμμένους, ἔπιον ἐξ αὐτοῦ τοσοῦτον ἀπλήστως καὶ ἀμέτρως, ὥστε, μὴ διακρίνοντας ἀλλήλους, συνεκρούσθησαν καὶ οὕτως ἐματαιώθη ὁ σκοπὸς αὐτῶν.

Τούτων δὲ ἐπὶ μῆνας ἱκανοὺς τελουμένων καὶ τῶν ὁδῶν τῆς Ἀγίας Πόλεως ἀβάτων γενομένων, οἱ ἐν τῇ Λαύρᾳ κατείχοντο ὑπὸ φόβου, τρόμου, ἀγωνίας καὶ θλίψεως. Τὰ τροφίμα ἐκομίζοντο, ὥς καὶ τὰ νῦν, ἐξ Ἱερουσαλήμ, ἅπερ πολλάκις διήρπαζον οἱ ἐχθροί. Ἐπὶ ὑψηλῶν δὲ διέμενον τόπων, συγκαιόμενοι ὑπὸ τοῦ καύσονος τῆς ἡμέρας καὶ τοῦ παγετοῦ τῆς νυκτός, καὶ περιέμενον τὴν αἰφνίδιον τῶν βαρβάρων ὁρμὴν καὶ ἔφοδον· φύλακας δ' ἔθεντο ἐπὶ ὄρους ὑψηλοῦ, ἵνα ἀγγείλωσι διὰ σημείου τὴν παρουσίαν αὐτῶν. Πολλάκις δὲ ἐθεάθησαν βαρβάρων πλήθη, οἱ δὲ ἐν τῇ Λαύρᾳ ἐλάμβανον εἶδησιν τούτου, κρουσμάτων δὲ καὶ σημαντήρων τούτου ἕνεκα γινομένων, προσεκαλοῦντο, ὅπως συναχθῶσιν οἱ ἐν τοῖς κελλίοις ὄντες. Οἱ Πατέρες διετέλουν ἐν ἀγωνίᾳ ἀμετρήτῳ καὶ συνείχοντο ὑπὸ φόβου. Οἱ τῆς Λαύρας ἐχθροί, παραλαβόντες καὶ ἄλλους καὶ εἰς ἑξήκοντα καὶ πλεόν ἀνελθόντες, ἀπεφάσισαν, ὅπως ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτῆς. Οἱ ἐν αὐτῇ ἔλαβον τῆς ἐπιθίσεως ταύτης γνῶσιν. Ἦν δὲ ἡ δεκάτη τρίτη Μαρτίου μηνὸς περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου. Οἱ Πατέρες συνῆλθον δρομαῖοι ἐπὶ τοῦ συνήθους λόφου. Ἀλλ' ἰδόντες αὐτοὺς μακρόθεν ἐρχομένους διελύθησαν, ὑπὸ μεγάλου καταληφθέντος φόβου.

Οἱ βάρβαροι, εἰς δύο διαιρεθέντες τμήματα συνεσκέπτοντο. Προσεγγιζόντων δ' αὐτῶν, τῶν Πατέρων τινὲς ἦλθον εἰς ὑπάντησιν αὐτῶν, ἐπ' ἐλπίδι, ἵνα τιθασεύσωσιν αὐτούς, διὰ λόγων παρακλητικῶν, οὕτω. “Τί ἐν τοιούτῳ, ὦ οὔτοι, ἡμῖν προσεληλύθατε σχήματι, ὥς πρὸς πολεμίους τινὰς καὶ τὰ μέγιστα προηδικηκότας καὶ χεῖριστα διαπραξαμένους καὶ μεγάλως ὑμᾶς λωβησαμένους τε καὶ κακώσαντας; Ἡμεῖς, ὦ ἄνδρες, εἰρηνικοὶ ἐσμεν πρὸς ἅπαντας· οὔτε

γὰρ ὑμᾶς, οὔτε ἐτέρους ἐλυπήσαμεν ἢ ἐβλάψαμεν πώποτε. Καὶ τοσοῦτον ἔριδος καὶ μάχης ἀπεχόμεθα, ὅτι καὶ τὰ ἑαυτῶν καὶ πάντα τὸν κόσμον καταλελοιπίσαμεν καὶ εἰς ταύτην, ὡς ὁρᾶτε, κατοικοῦμεν τὴν ἔρημον, ἵνα παντὸς θορύβου βιωτικοῦ καὶ ταραχῆς καὶ ἀντιλογίας καὶ φύρσεως μακρὰν γενόμενοι, δυνηθῶμεν ἀπερισπάστως κλαῦσαι τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ τῷ Θεῷ εὐαρεστῆσαι. Οὐ μόνον δὲ ὑμᾶς αὐδὲν παρεβλάψαμεν, ἀλλὰ καὶ εὐεργετεῖν οὐ διελείπομεν κατὰ δύναμιν· τοὺς γὰρ ἐξ ὑμῶν δι' ἡμῶν παρερχομένους ξενοδοχεῖν καὶ τρέφειν καὶ διαναπαύειν οὐκ ἐπαυσάμεθα. Μὴ οὖν ἀντὶ ἀγαθῶν πονηροῖς ἡμᾶς ἀνταμείψησθε, καί γε ὀφείλοντες συγκροτεῖν ὅση δύναμις δι' ἄσπερ εἰς ὑμᾶς εὐποιίας ἐπεδειξάμεθα· ἀλλὰ καὶ νῦν πρόθυμοι ἐσμεν βρώμασι τοῖς παρ' ἡμῖν εὐπορουμένοις ἀφθόνως ὑμᾶς δεξιῶσασθαι καὶ συνήθως διαναπαῦσαι". Ἄλλ' οὗτοι ἀπήντησαν μεθ' ὕβρεων καὶ ἀπειλῶν. "Οὐ βρωμάτων, ἀλλὰ χρημάτων ἔνεκεν ἐνταῦθα παραγεγόναμεν. Ἐν οὖν τῶν ἀμφοτέρων ὑμῖν πρόκειται, ἢ χρήματα ἡμῖν παρασχεῖν, ἢ διαχειρισθῆναι τοῖς βέλεσιν". Οἱ τῆς Λαύρας ἀπεκρίναντο. "Πιστεύσατε, ὦ ἄνδρες, πιστεύσατε, ὅτι ταπεινοὶ ἐσμεν καὶ πτωχοὶ καὶ πανάποροι, οὔτε ἄρτον εἰς κόρον ἀεὶ εὐποροῦντες καὶ ἐμπιπλῶμενοι· ἀλλ' οὐδὲ ἀμφίων καὶ ἱματίων κεκτήμεθα περιουσίαν καὶ πολυτέλειαν. Ἦν δὲ χρυσοῦ ποσότητα λέγετε, οὐδὲ κατ' ὄναρ ἐφαντάσθημεν πώποτε· μόνοις γὰρ τοῖς ἀναγκαίοις, καὶ τούτοις ἐνδεῶς, αὐταρκούμενοι μετὰ στενώσεως ἐνθάδε τὸ ζῆν διανύομεν".

Ἄλλ' οὗτοι παροργισθέντες ἐξεκένωσαν τὰς φαρέτρας αὐτῶν κατὰ τῶν Πατέρων καὶ ἐτραυματίσαν περὶ τοὺς τριάκοντα, ὧν τοὺς μὲν καιρίως, τοὺς δὲ ἐπιπολαίως ἥρξαντο δέ, ἵνα διαρρηγνύωσι τὰς θύρας τῶν κελλίων καὶ ἀρπάξωσι τὰ ἐν αὐτοῖς. Οἱ Πατέρες ἐπεμελοῦντο τῶν τραυματιῶν, κομίσαντες αὐτοὺς ἐν παρακειμένῳ κελλίῳ, "οὓς ἀνακλί-

νας ὁ πανάριστος ἱατρὸς καὶ εὐλαβέστατος ἀββᾶς Θωμᾶς, ὁ μετὰ ταῦτα τῆς Παλαιᾶς χειροτονηθεὶς Λαύρας ἡγούμενος” (πιθανῶς τῷ 796), καί, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐνάτου αἰῶνος, ὁπότε ἔγραψεν ὁ Λεόντιος τὴν βιογραφίαν Στεφάνου τοῦ θαυματουργοῦ, ἣν Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ἐπειράτο, ἵνα θεραπεύσῃ, μὴ διστάζων, ἵνα προσφύγῃ καὶ εἰς χειρουργικὰς ἐγχειρήσεις. Οἱ βάρβαροι, μὴ ἀρκεσθέντες, ἵνα λεηλατήσωσι τὰ κελία, ἐπεχείρησαν, ὅπως πυρπολήσωσιν αὐτά. Οἱ Πατέρες βαθυτάτα ἐθλίβοντο, βλέποντες τὰ οἰκήματα αὐτῶν πυρπολούμενα καὶ τοὺς βαρβάρους βουλεuoμένους, ἵνα πυρίφλεκτον καταλίπωσι τὴν Ἐκκλησίαν, ἀνατείνοντες δὲ τὸ ὄμμα εἰς οὐρανὸν ἐξηγοῦντο τὴν ἐξ ὕψους ἀντίληψιν καὶ ἐπεκαλοῦντο τὰς πρεσβείας τοῦ Ἀγίου Σάβα. Οἱ βάρβαροι, ἰδόντες τινὰς προσερχομένους καὶ ὑποπεύσαντες, ὅτι προσέρχονται πρὸς ἐπικουρίαν, ἀπῆλθον, συμπαραλαβόντες τὰ σκῦλα. Ἀλλὰ καὶ ἀναχωρησάντων αὐτῶν μέγας πάντας κατεῖχε φόβος, διότι ἐφοβοῦντο τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν· μέχρι δὲ ἡλίου δυσμῶν διετέλεσαν ἀμετακίνητοι. Τὴν δ’ ἐπιοῦσαν συνελθόντες ἐτέλεσαν λιτὰς καὶ προσευχὰς ἀπὸ πρωΐας ἄχρις ἑσπέρας βαθείας· τοῦτο δὲ διετέλεσαν πράττοντες ὅλην ἐκείνην τὴν ἑβδομάδα. Πρὸς παρηγορίαν δὲ πάντες ἔμενον ἐπὶ τὸ αὐτό, εὐχόμενοι, ἵνα ζήσωσιν ἢ ἀποθάνωσι σὺν ἀλλήλοις.

Παρελθούσης τῆς ἑβδομάδος, τὸ ἑσπέρας τοῦ Σαββάτου, καθ’ ὃν χρόνον ἐπετέλουν τὴν συνήθη τῆς Κυριακῆς ἀγρυπνίαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, δύο μοναχοί, “εὐλαβεῖς καὶ στεργόφρονες”, δρομαῖοι καὶ ἰδρωτι περιρρεόμενοι ἀφίκοντο, οὓς οἱ τῆς Παλαιᾶς Λαύρας Πατέρες, τὸν τῆς ἀγάπης τηροῦντες νόμον καὶ ὑπὸ πυρσοῦ ἀδελφικῆς συμπαθείας κινούμενοι, ἀπέστειλαν, ὅπως ἀναγγείλωσιν, ὅτι οἱ πρὸ ἑξ ἡμερῶν κατὰ τῆς Λαύρας ἐπιτεθέντες ἀσεβεῖς καὶ παμιμίαροι, πλείστους ἄλλους συναγαγόντες ἅπασαν τὴν ἑβδομάδα ταύτην παρεμφερεῖς αὐτοῖς, προτίθενται, ἵνα ἐπιτεθῶσι τὴν

ἐπομένην νύκτα κατὰ τῆς Λαύρας καὶ ἐρημάσωσιν αὐτήν καὶ ὅτι ἤδη κατευθύνονται πρὸς αὐτὴν ἀπὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου καὶ ὅτι ἔμποφοι καὶ ἐναγώνιοι ἀφίκιντο τρέχοντες, φοβούμενοι μὴ συναντήσωσιν αὐτοῖς, καθ' ὁδόν. Οἱ ἐν τῇ Λαύρᾳ, τὴν ὁδυνηρὰν ἀκούσαντες ἀγγελίαν ταύτην, “ρομφαίαν ὥσπερ ἕκαστος τῇ καρδίᾳ δεξάμενοι καὶ τῇ ἀπορίᾳ ἰλιγγιάσαντες καὶ τῷ πάθει σκοτοδινήσαντες, τὰς δυνάμεις καὶ τοὺς ἄρμους ἐξελεύθησαν”. Πλήρεις δὲ θορύβου καὶ ταραχῆς ἀφήσαντές τινες ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ψάλλοντας, οἱ πλείους δὲ συνῆλθον ἐπὶ τοῦ συνήθους ὑψώματος καὶ διενυκτέρευσαν ἐπ' αὐτοῦ μέχρις ὀρθρου, κατεψυγμένοι ὑπὸ τοῦ παγετοῦ τῆς νυκτός, τοῦ φόβου ἔνδοθεν τὸ αἷμα συστέλλοντος, ἔξωθεν δὲ τοῦ ψύχους πάλιν αὐτὸ συνωθοῦντος καὶ συνελάνοντος. Δὲν ἐπαύαντο δὲ δεόμενοι τοῦ Ὑψίστου, καίπερ μὴ ὄντες ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πανταχοῦ δὲ περιέστρεφον τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸ οὖς εἰς ἀκρόασιν ὑπέτεινον μήπως ἐπιφανῶσιν οἱ ἐχθροί. Ἐν ᾧ δὲ ἐν τοιαύτῃ εὐρίσκοντο καταστάσει, δύο ἐφάνησαν ἐσπευσμένως βαδίζοντες· ὅτε δὲ ἐγένοντο ἐγγύς, ὁ μὲν εἰς ἣν γέρων μοναχὸς Ὀλοπόλιος, ὁ δὲ φύλαξ καὶ ὁδηγός. Κεκμηκὼς δ' ἐκ τοῦ δρόμου καὶ ὑπὸ θλίψεως συνεχόμενος μόλις ἠδύνατο, ἵνα ὁμιλῇ, ἐπιστολίδιον δὲ τῇ χειρὶ κρατῶν ἔλεγεν, ὅτι ἐξ αὐτοῦ θὰ μάθωσι τὸ αἴτιον τῆς αὐτοῦ παρουσίας. Τὴν ἐπιστολὴν ἀναπτύξαντες καὶ ὑπὸ τὸ φέγγος τῆς σελήνης ἀναγνόντες αὐτήν, εἶδον, ὅτι προήρχετο παρὰ τῶν Πατέρων τῆς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Εὐθυμίου, περιεῖχε δὲ τάδε. “Γινώσκειν ὑμᾶς βουλόμεθα, πατέρες, ὡς ἔγνωσται ἡμῖν παρὰ τῶν ἀκριβῶς εἰδόντων, ὅτι συναγωγὴ πονηρευομένων ἐκ τῶν κατὰ βορρᾶν μερῶν τῆς Ἀγίας Πόλεως ἐπὶ κακῷ συναθροισθεῖσα σκέπτεται ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἐπιρριψαὶ ὑμῖν καὶ τὴν Λαύραν πραιδεῦσαι καὶ ἐρημῶσαι· ἀλλ' ἐαυτοὺς ἀσφαλίσασθε καὶ εὖξασθε ὑπὲρ ἡμῶν”.

Ταύτην λαβόντες τὴν ἐπιστολὴν οἱ Πατέρες κατενόη-

σαν, ὅτι ὑπῆρχον δύο συμμορίαι, αὕτη καὶ ἡ παρὰ τῶν Παλαιολαυριτῶν ἀγγελθεῖσα, αἵτινες ἐνούμεναι ἔμελλον, ἵνα ἐπιχειρήσωσι τὴν ἔφοδον. Ἐν τῇ δεινῇ δὲ ταύτῃ εὐρισκόμενοι καταστάσει καὶ οὐδεμίαν ἐπίγειον ἐλπίζοντες βοήθειαν, ἐδέοντο ἀπαύστως τοῦ Θεοῦ. Ὁ Στέφανος λέγει, “Ἀλλ’ οἷμοι, πῶς τῆς φρικτῆς καὶ ἐλείνης ὥρας ἐκείνης τὴν ἀνάμνησιν ἀδακρυτὶ ἐνέγκω; πῶς παραστήσαι δυνήσομαι τῷ λόγῳ, ἅπερ οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν ἐωράκασιν; οὐδὲ γὰρ εἰ δέκα μοι γλῶσσαι εἶεν καὶ τοσαῦτά γε νῦν τὰ στόματα (ὡς ἀληθῶς γὰρ τῶν πραγμάτων ὁ λόγος κατὰ πολὺ ἐλάττων τε καὶ καταδεέστερος), ἀλλ’ οὔτε τὰ δι’ ἀκοῆς παραλαμβανόμενα φαντασθῆναι δύνανται ὡς τὰ δι’ ὀψεως θεωρούμενα. Ἡ δὲ πείρα καὶ αἰσθησις ἀμφοτέρων χαλεπώτερα· οὐδὲ γὰρ οὕτως δρυτόμοι τινὲς καὶ ξυλοκόποι πολυδένδρῳ ἐμπεσόντες ὕλῃ ἀφειδῶς αὐτὴν κατακόπτουσιν, ὡς οἱ ὦμοι οὗτοι καὶ θηριώδεις καὶ ἀπάνθρωποι βάρβαροι καθάπερ ἐν μακελλεῖῳ τὰ σώματα τῶν πατέρων ἀνηλεῶς καὶ ἀσυμπαθῶς ταῖς πληγαῖς ἔκοπτον, οὐχ ὥστε ἐκφοβῆσαι ἢ μετρίως ἀλγῦναι, ἀλλ’ ἤδη λοιπὸν καὶ θανατῶσαι καὶ πικρᾷ τελευτῇ παραδοῦναι”. Οἱ βάρβαροι προσηέχθησαν βραχνῶς. Ἄλλων μὲν ἔτυπτον τὰ μετὰφρενα διὰ ξιφῶν, ἄλλων δὲ διὰ λίθων μεγάλων καὶ βαρέων συνέτριβον τὰς κεφαλὰς, ἄλλων δὲ τὰς κνήμας, ἄλλων δὲ διὰ ξύλων ἢ λίθων ἔτυπτον τὰ πρόσωπα, οὐδεὶς δὲ ὑπῆρχε μὴ βεβαμμένος καὶ μὴ περιρρεόμενος αἵματι. Ἀφ’ οὗ δὲ ἱκανῶς “ὡς ἐν χαλκείῳ τοὺς ὀσίους ἐσφυροκόπησαν”, πάντας πανταχόθεν διὰ βολῶν λίθων καὶ διὰ ἀπηγριωμένων φωνῶν συνήλαυνον ἄνωθεν διὰ τοῦ χειμάρρου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τῶν Πατέρων τινὲς ἐπειρῶντο, ἵνα κρυβῶσιν ἐν σπηλαίοις καὶ ὀρέων σχισμαῖς, μὴ δυνάμενοι, ἵνα ὑπομείνωσι, τὰς βασάνους ταύτας. Ὀλίγοι ὁμῶς ἠδυνήθησαν, ἵνα μείνωσι κεκρυμμένοι. Τὸν “Ἡγουμενειαρχὴν”, ἦτοι τὸν εἰς ὑποδοχὴν τεταγμένον τῶν ἐν τῇ Λαύρᾳ καταλύνοντων ξένων, ὅστις ἐκαλεῖτο Ἰωάννης, “εὐλαβὴς καὶ

ἐπεικῆς τὸν τρόπον καὶ νέος τῇ ἡλικίᾳ", ἀναγνωρίσαντες, πληγὰς μυρίας καὶ λίθων βολὰς ἐπιθέντες καὶ νευροκοπήσαντες, ἡμιθανῇ πως ἄρέντες, εἶτα δὲ ἔλκοντες ἀπὸ τῶν ποδῶν διὰ πετρῶν καὶ τραχυτάτων λίθων, ἄνωθεν, ἐκ τῆς τοῦ ὄρους ἀκρωρείας ἕως τῆς Ἐκκλησίας καθείλκυσαν, πᾶσαν δὲ τὴν δερματίδα τοῦ νώτου καὶ τῶν ὀπισθίων, μερῶν ἐκδείραντες ὀλίγον πνέοντα ἐν τῇ αὐλῇ τῆς ἐκκλησίας κατέθηκαν, ὅστις ὑπὸ τοῦ καπνοῦ πάλιν βασανισθεὶς ἐτελεύτησεν. Οἱ βάρβαροι, τάξαντες φρουροὺς ἐπὶ ὑψηλῶν τόπων, ἐπανῆγον ἄκοντας ἐν τῇ Λαύρᾳ τοὺς περρωμένους ἵνα διαφύγωσι.

Σέργιός τις Δαμασκηνός, ἰδὼν τοὺς Πατέρας συνελαυνομένους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ συνωθουμένους, ἐπειδὴ ἐγίνωσκεν, ὥς μαθητῆς τοῦ ἡγουμένου, τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἦσαν ἄμφια ἱερὰ κεκρυμμένα καὶ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας, φοβηθεὶς μὴ βασανιζόμενος ἀποκαλύψῃ τὸν τόπον, ἐσκέφθη, ἵνα δραπετεύσῃ. Τοῦτον φεύγοντα καὶ μακρὰν που τῆς Λαύρας γενόμενον οἱ τεταγμένοι φρουροί, ἰδόντες, καταβάντες συνέλαβον καὶ νύττοντες διὰ ξιφῶν ἠνάγκαζον, ἵνα εἰς τὴν Λαύραν ὑποστρέψῃ. Μὴ θέλοντα δὲ εἰς τῶν βαρβάρων ἐπάταξε διὰ μαχαίρας τρεῖς ἐπὶ τοῦ τραχήλου, ὠθήσαντες δ' αὐτὸν εἰς τὸν χεῖμαρρον, ἔρριψαν ἐπ' αὐτοῦ λίθους μεγάλους, οὕτω δὲ συνέτριψαν ὅλον αὐτοῦ τὸ σκῆνος. Τὸ λείψανον δ' αὐτοῦ, ἀναχωρησάντων τῶν βαρβάρων, παραλαβόντες οἱ Πατέρες, ἔθηκαν ἐν θήκαις ὁσίοις μετὰ τῶν ἄλλων κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν φονευθέντων. Οἱ βάρβαροι ἔπεμψάν τινας πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χειμάρρου, ὅθεν φαίνονται τὰ δυτικὰ μέρη καλῶς, ἵνα ἐπιβλέπωσι τοὺς φεύγοντας ἢ κρυπτομένους ἐν ἄντρῳ, ὅπῃ ἢ ὑπὸ σκέπῃν βράχου καὶ ἀγγείλωσι τοῦτο διὰ φωνῆς καὶ χειρὸς. Οὕτω δὲ οὐδεὶς ἴσχυσεν, ὅπως διαφύγῃ τὴν θανατηφόρον αὐτῶν σαγήνην, πάντων πανταχοῦ ἀναζητουμένων καὶ καταμηνυομένων. Ἐν ἄντρῳ τινὶ στενωτάτῳ κατέφυγόν τινες τῶν ἀδελφῶν, ἐν ᾧ

ἤλπιζον, ὅτι θὰ διαφύγωσι τὴν τῶν διωκτῶν μανίαν. Τούτους τις τῶν πρὸς ἀνατολὰς φυλασσόντων ἰδὼν εἰσερχομένους ἐν αὐτῷ ὑπέδειξε διὰ μεγάλης φωνῆς δακτυλοδεικτῶν. Ἐλθὼν δέ τις αὐτῶν ξιφῆρης ἐν τῇ εἰσόδῳ μετὰ κραυγῶν καὶ ἀπειλῶν προσέταττεν, ἵνα ἐξέλθωσιν. Οἱ δὲ ἔνδον, ὄντες πέντε τὸν ἀριθμόν, βλέποντες, ὅτι ἐθεάθησαν καὶ ὅτι θὰ παρεδίδοντο πικραῖς βασάνοις, συνείχοντο ὑπὸ φόβου καὶ τρόμου. Τότε εἷς αὐτῶν, Πατρίκιος καλούμενος, θείου ζήλου, ἀγάπης καὶ φιλαδελφίας ἐμπλησθεὶς καὶ εἰπὼν τοῖς λοιποῖς ἀδελφοῖς. “Θαρσεῖτε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ καὶ ὁμόψυχοι· ἐγὼ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδέχομαι κίνδυνον καὶ θάνατον σήμερον· ἐγὼ ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας λυτρώσεως ταῖς τῶν ἀνελεημόνων βαρβάρων χερσὶν ἐμαυτὸν προθύμως ἐκδίδωμι· ὑμεῖς δὲ αὐτοῦ καθεζόμενοι σιγὴν μοι καὶ ἀφωνίαν ἀσκήσατε καὶ τοῦ σπηλαίου ἀπρόοιτοι διαμείνατε”, ἐξώρμησεν ἔξω τοῦ σπηλαίου θαρραλέως καὶ εἶπε τῷ βαρβάρῳ, ὅτι εἶνε ἔτοιμος, ἵνα ἀκολουθήσῃ αὐτῷ. Ἀλλ’ οὗτος ἐπέμενε, ἵνα ἐξέλθωσι καὶ οἱ λοιποὶ. Ὁ γενναῖος τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης Πατρίκιος δισχυρίζετο καὶ ἔλεγεν, ὅτι ἦν μονώτατος ἐν τῷ σπηλαίῳ καὶ οὕτως ἔσφωσεν αὐτούς.

Οἱ φονικοὶ καὶ ἀλάστορες οὗτοι, συναθροίσαντες τοὺς Πατέρας, τοὺς μὲν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τοὺς δὲ ἐν τῷ ἡγουμενεῖῳ, συλλαβόντες τοὺς ἐν διακρίσει φαινομένους καὶ πρῶτους τῶν μοναχῶν, εἶπον αὐτοῖς. “Ἐξαγοράσατε ἑαυτοὺς καὶ τὴν ἐκκλησίαν ὑμῶν τετρακισχιλίων νομισμάτων, ἢ τάχιστα ὑμᾶς ἀποκεφαλισθῆναι κελεύομεν καὶ τὸν ὑμέτερον ναὸν ἐμπυρίζομεν”. Οἱ Πατέρες παρεκάλουν λέγοντες. “Φείσασθε ἡμῶν διὰ τὸν Θεὸν καὶ μὴ ἀδίκως τὰ αἵματα ἡμῶν ἐκχέητε σήμερον· ἦν δὲ χρυσοῦ ποσότητα λέγετε, οὔτε κεκτήμεθα, οὔτε ἐκτησάμεθα πώποτε. Εἰ δὲ ὑμῖν ἀρέσκει, ἰδοὺ ἐπὶ ἡμῶν τὰ ἱμάτια ἡμῶν, ἃ περιβεβλήμεθα καὶ εἰς τὰ ἴδια δὲ κελλία χειραγωγοῦμεν ὑμᾶς καὶ πάντα τὰ ἡμέτερα ἀνεπικρύπτως δεικνύομεν καὶ προθύμως

παρέχομεν· μόνον ἡμῖν τὸ ζῆν καὶ γυμνοῖς παρασχεῖν παρακλήθητε”. Ἄλλ’ οὗτοι ἡγριαίνοντο, ὥς τὰ μέγιστα ἀδικούμενοι καὶ ἐν τῷ ξηροκῆπῳ τοῦ ἡγουμενείου ἐξαγαγόντες αὐτοὺς προσεκάλουν τοὺς μετ’ αὐτῶν Αἰθίοπας, ἵνα κομίσωσι τὰ ξίφη, ὅπως δειροτομήσωσι τοὺς Πατέρας. Γυμνὰ δὲ τὰ ξίφη ἔσειον ὀλολύζοντες καὶ τὸν οἰκονόμον σταυροειδῶς τὰς χεῖρας ἐκτείναντα ἔστησαν πρὸς τῷ τοίχῳ καὶ ἔμελλον, ἵνα τοξεύσωσιν, ἠπείλουν δέ, ὅτι πάντας θὰ φονεύσωσιν, ἐὰν δὲν κομίσωσι τὰ ζητούμενα καὶ δὲν ἐξαγάγωσι τὰ κεκρυμμένα τῆς Ἐκκλησίας χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη καὶ κειμήλια. Οἱ Πατέρες ἡγωνίζοντο, ὅπως πείσωσιν αὐτούς, ὅτι οὔτε χρυσόν, οὔτε θησαυρὸν ἔχουσι. Τότε οὗτοι εἶπον. “Δεῖξατε ἡμῖν τοὺς παρ’ ὑμῖν λογάδας καὶ προύχοντας, τοὺς ταμιούχους καὶ τῶν τῆς Λαύρας καὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας ὑμῶν πραγμάτων διοικητάς τε καὶ φύλακας, ἢ αὐθωρὶ τοῦ ζῆν ὑμᾶς ἀπαλλάττομεν”. Οἱ δὲ Πατέρες ἀπεκρίναντο. “Εἴπαμεν ὑμῖν καὶ ἤδη ὅτι οὐδὲν τῶν παρ’ ὑμῶν ζητουμένων κεκτῆμεθα· εἰ δὲ τὸν ἡγούμενον ἡμῶν ἐπιζητεῖτε, γνῶτε, ὅτι ἐνταῦθα οὐ πάρεστιν· οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἴσοι ἐσμέν καὶ ὁμότιμοι”. Ἀληθῶς δὲ ὁ ἡγούμενος ἦν ἀπὸν ἕνεκα ἀναγκῶν τῆς Λαύρας.

Ἐπὶ ὥρας ἱκανὰς ἐκφοβήσαντες αὐτούς, βλέποντες δέ, ὅτι οὐδὲν κατορθοῦσι καὶ ὅτι εἶνε ἕτοιμοι, ὅπως φονευθῶσι, κατήγαγον αὐτοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Οἱ βάρβαροι ἀπήτουν, ὅπως δειχθῇ αὐτοῖς ὁ ἱατρὸς ἀββᾶς Θωμᾶς, ἡγούμενος διατελῶν τῆς Παλαιᾶς Λαύρας, ὅτε ἔγραφεν ὁ Στέφανος, νομίζοντες, ὅτι θὰ εὕρωσι παρ’ αὐτῷ χρήματα. Μὴ γνωρίζοντες δ’ αὐτὸν κατὰ πρόσωπον ἀπήτουν, ὅπως οὗτος ὑποδειχθῇ αὐτοῖς. Ἄλλ’ οἱ Πατέρες “ὥς ἀληθῶς εὐγενεῖς καὶ θεοσεβεῖς καὶ φιλάδελφοι”, καίπερ ἔχοντες αὐτὸν ἐν μέσῳ αὐτῶν, οὐδὲ διὰ χειρός, διὰ λόγου ἢ νεύματος ἐδήλωσαν αὐτόν. Οἱ βάρβαροι μᾶλλον ἀγριωθέντες ἐκ τούτου, θαυμάσαντες δὲ καὶ ἐκπλαγέντες ἐπὶ τῇ ἀγάπῃ, φιλαδέλφω

σχέσει καὶ ἐνστάσει τῶν Πατέρων, ἔτυπον αὐτοὺς διὰ
 ράβδων καὶ ἔνυττον διὰ μαχαιρῶν καὶ βελῶν, ὅπως ὑποδει-
 χθῇ αὐτοῖς ὁ ζητούμενος. Μηδὲν δὲ κατορθώσαντες συνήλα-
 σαν πάντας ἐν τῷ ἐνδοτάτῳ τοῦ σπηλαιοῦ μέρει, οὕτινος
 ἐν τῷ στομίῳ ἦναψαν πυρὰν. Τὸ σπήλαιον δὲ τοῦτο εἶνε
 ἡ Θεόκτιστος Ἐκκλησία, ἣν περιγράφει οὕτως ὁ Στέφα-
 νος. “Ἡ μὲν θεόκτιστος αὕτη Ἐκκλησία σπήλαιον ὑπάρ-
 χει εὐρύχωρον, θέσιν ἀπὸ τῆς προνοίας τοιαύτην λαχόν,
 ὡς τύπον ἐκκλησίας ἔχουσαν καὶ διὰ τοῦτο ταύτην τὴν
 ἐπωνυμίαν δεξάμενον· ὡς κόγχην γὰρ κατ’ ἀνατολὰς ἔχει.
 Κατὰ δὲ τὸ βόρειον μέρος κατάδυσις τίς ἐστι καὶ σχῆμα
 ἐνδόμυχον οὐπὲρ ἀποτεμόμενοί τι οἱ πρόην πατέρες διακο-
 νικὸν πεποιήκασιν, ἐσώτερον δὲ τοῦ διακονικοῦ κειμηλιαρ-
 χεῖον, ἥτοι σκευοφυλάκιον· ἔτι δὲ τούτου ἐνδότητον ραγὰς
 βαθεῖα ὡς ρύμη τις ἀφεγγῆς καὶ στενωπὸς ὁδὸς κοχλιοειδῶς
 ὡς διὰ μυχῶν τινῶν ἐπὶ τὸ ἡγουμενεῖον ἀνάγουσα, δι’ ἧς
 ὁ μακάριος πατὴρ ἡμῶν Σάβας ἔσθ’ ὅτε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν
 κατῆι, ὡς καὶ ἐν τῷ αὐτοῦ βίῳ τέτακται. Μετὰ δὲ ταῦτα
 οἱ κατὰ καιροὺς ἡγούμενοι ἔφραξαν ἄνωθεν τὴν τοιαύτην
 δίοδον καὶ ἔμεινεν ἡ αὐτὴ ραγὰς ἀνέκβατος καὶ ἀδιεξόδευ-
 τος καὶ σκότους βαθυτάτου ἀνάμεστος, ὡς καὶ δίχα καπνοῦ
 βάσανον εἶναι τὴν ἐκεῖσε κατάκλεισιν”.

Ἐν τῷ σπηλαίῳ τούτῳ ἐμβалόντες αὐτοὺς ἦναψαν
 πυρὰν ἐν τῷ στομίῳ. Τῶν καλάμων ὑγρῶν ὄντων, καπνὸς
 ἐσχηματίζετο πολὺς καὶ ἄμετρος, ὅστις περιελισσόμενος ἐν
 τῷ στενῷ τούτῳ χώρῳ καὶ μὴ εὐρίσκων τὸ παράπαν διέ-
 ξοδον δεινῶς καὶ δυσφόρως ἐβασάνιζε καὶ ἐπνιγε τοὺς
 Πατέρας. Ἀφήσαντες δ’ αὐτοὺς ἐπὶ ὥραν ἱκανήν, ἵνα πνί-
 γωνται, ὕστερον ἀνέκραξαν. “Ἐξέλθετε, μοναχοί, ἐξέλθετε”.
 Οἱ ἐξερχόμενοι ἠναγκάζοντο, ὅπως διέλθωσι διὰ τῶν φλο-
 γῶν· ἀλλὰ πάντα ἐφαίνοντο αὐτοῖς τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς ἐκ
 τούτου στενοχωρίας καὶ τοῦ πνιγμοῦ προτιμότερα. Πολ-
 λῶν δὲ οἱ πόδες καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς, τῶν γενείων,

τῶν ὀφρύων καὶ βλεφάρων περιεφλέχθησαν. Ἐξελθόντες δὲ ἔρριπτον ἑαυτοὺς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἀπλήστως ἀνέπνεον τὸν καθαρὸν ἀέρα. Εἶτα πάλιν οἱ δῆμιοι ἐξήταζον αὐτούς, φρονοῦντες, ὅτι διὰ τῶν αἰκισμῶν ἅπαντα εὐχερῶς θὰ ὁμολογήσωσιν· ἔλεγον δ' αὐτοῖς. “Δεῖξατε ἡμῖν τοὺς πρώτους καὶ ἐξάρχοντας, καὶ τοὺς κρυπτῆρας τῆς Ἐκκλησίας, ἢ χειρόνως ὑμᾶς ἀναλώσομεν”. Ἄλλ' οὗτοι, στεροὶ καὶ καρτερικοὶ ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ χαλεποῖς κινδύνοις μᾶλλον πρὸς τὰς εὐχὰς εἶχον ἐστραμμένον τὸν νοῦν, ἢ πρὸς ἐκείνους, τοῦ μὲν “Κύριε, δέξαι μου τὴν ψυχὴν ἐν εἰρήνῃ” λέγοντος, τοῦ δὲ “Κύριε, εἰς χεῖράς σου παρατίθηναι τὸ πνεῦμά μου”, ἐτέρου “Κύριε, μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου”, καὶ ἄλλου ἄλλην ἱκεσίαν τῷ Θεῷ προσκομίζοντος. Πρὸς δὲ τοὺς βαρβάρους ἔλεγον, ὡς πρότερον. “Εἰ μὲν τὰ ἱμάτια καὶ τὰ πράγματα τὰ ἐν τοῖς κελλίοις ἡμῶν θέλετε, ἀφθόνως καὶ ἀκωλύτως πάντα λάβετε· εἰ δὲ ἀνελεῖν ἡμᾶς ἐφίεσθε, συντόμως ἀπαλλάξατε· ἕτερον γάρ τι παρ' ἡμῶν οὐκ ἀκούσεσθε”.

Βλέποντες λοιπόν, ὅτι οὐδὲν κατορθοῦσιν, ἐκπλαγέντες ἐπὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους σχέσει, στοργῇ, καρτερίᾳ καὶ φιλαδελφίᾳ τοὺς Πατέρας εἰσήλασαν καὶ αὐθις ἐν τῷ σπηλαίῳ ὠθοῦντες καὶ τύπτοντες, καίπερ παρακαλοῦντας, ὅπως φονευθῶσιν μᾶλλον ἔξω ἢ δοκιμάσωσι τὸν πρότερον καπνώδη πνιγμόν. Ἔβηκαν δὲ πῦρ ζωηρότερον καὶ ὁ καπνὸς ἀπέβη πυκνότερος. Ἀφήσαντες δ' αὐτοὺς ἐπὶ πολὺ καὶ νομίσαντες, ὅτι πολλοὶ ἀπέθανον, ἐκέλευσαν, ἵνα ἐξέλθωσιν. Οὗτοι δὲ διελθόντες, ὡς πρότερον, διὰ τῶν φλογῶν, ἡμιθανεῖς εἰς τὸν καθαρὸν ἀέρα ἐλθόντες ἔξω, ἀνέπνεον αὐτὸν δι' ὅλων τῶν δυνάμεων τῶν πνευμόνων αὐτῶν, παρ' ὀλίγον δὲ πάντες ἀπέθνησκον. Ἄλλ' οἱ ἐνδότερον εὐρεθέντες τοῦ σπηλαίου, μὴ φέροντες τὴν τοῦ καπνοῦ σφοδρότητα, ἐτελεύτησαν· ἦσαν δὲ δέκα καὶ ὀκτὼ τὸν ἀριθμόν. Τοὺς δ' ἐκ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ καπνοῦ μόλις διασωθέντας, λιποθυμοῦντας ἔτι, ἐβασάνι-

ζον, ἔτυπτον καὶ κατεπάτουν διὰ τῶν ποδῶν. Βλέποντες δέ, ὅτι οὐδὲν τῶν ἐλπιζομένων κατορθοῦσι διεσκορπίσθησαν ἐν τοῖς κελλίοις καὶ διὰ λίθων μεγάλων τὰς θύρας συντρίψαντες, ἅπαντα τὰ ἐν αὐτοῖς, τὰ ἐν τῷ ἡγουμενείῳ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εὐρεθέντα ἐλαφυραγώγησαν καὶ ἐπισάξαντες ἐπὶ τῶν καμήλων τῆς Λαύρας ἀπῆλθον. Μετὰ πολλὰς δ' ὥρας οἱ εὐσθενέστερόν πως διακείμενοι τῶν Πατέρων ἀναστάντες ἤρξαντο, ἵνα ἐπιμελῶνται τῶν βαρέως τετραυματισμένων. Περὶ δὲ δυσμὰς ἡλίου, λωφήσαντος τοῦ καπνοῦ, ἄπαντες κηρούς εἰσῆλθον ἐν τῷ σπηλαίῳ καὶ εὗρον τοὺς ἐν αὐτῷ ἐπὶ πρόσωπον κειμένους καὶ τοὺς μυκτῆρας τῷ χώματι ἐμπεπηγμένους, τινὰς δὲ ἔχοντας τὸ πρόσωπον διὰ τῶν ἐνδυμάτων αὐτῶν κεκαλυμμένον, ὅπως μικρόν τι τὴν σφοδρότητα διαφύγωσι τοῦ πνιγμοῦ, πάντας δὲ νεκροὺς πρηνεῖς ἐρριμένους. Ἐξαγαγόντες δ' αὐτοὺς μετὰ δακρύων καὶ θρήνων ἔθηκαν ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ κατατομηθέντος ἄββᾶ Σεργίου· οὕτω δὲ τὰ θύματα τῆς βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἀγαρηνῶν ἀνῆλθον εἰς δέκα καὶ ἑννέα. Κοπετὸν δὲ μέγαν καὶ ὀδυρμὸν ποιήσαντες καὶ τὸν συνήθη ἐπιτελέσαντες κανόνα ἐν μιᾷ θήκῃ πάντας ἐπαλλήλους κηδεύσαντες κατέθηκαν, αὐτοῖς ἱματίοις ἡμαγμένοις ἐνθάψαντες αὐτούς.

Μετὰ τὴν ἐκ τοῦ βασανιστηρίου ἄντρου ἐκείνου δευτέραν τῶν Πατέρων ἔξοδον, ἐναπομεινάντων ἐν αὐτῷ νεκρῶν τῶν μακαρίων μαρτύρων, εἶδὲ τις τῶν ἀδελφῶν ἕνα τῶν ἀποθανόντων, Κοσμᾶν καλούμενον, ἔμπροσθεν τοῦ ἱεροῦ κατὰ μόνας ἰστάμενον, ἐλαίῳ τὴν κεφαλὴν ἡλειμμένον, φαιδρὸν καὶ ἱλαρὸν καὶ ὑπέρυθρον τῷ προσώπῳ, ἐθαύμαζε δὲ καθ' ἑαυτὸν διαλογιζόμενος πρῶτον μὲν τὸ τῆς ὄψεως φαιδρὸν καὶ περιχαρὲς ἐν τοιούτῳ καιρῷ καὶ τόπῳ, δεύτερον δὲ πῶς κατέλιπον αὐτὸν κατὰ μόνας, ἀνενόχλητον, ἀγνοῶν, ὅτι εἶνε εἷς τῶν τελευτησάντων. Ἀναχωρησάντων τῶν βαρβάρων γέροντες τις ἡσυχαστής, ἐπὶ πολλὰ διατρίψας ἐν ταῖς ἐρήμοις ἔτη, Σέργιος ὀνόματι, πενθῶν καὶ ὀδυρόμενος ἐπὶ

παῖσι τοῖς συμβεβηκόσι τούτοις ἀνιαιοῖς, ἅψας λαμπάδα εἰσῆλθεν ἐν τῇ Θεοκτίστῳ Ἐκκλησίᾳ, θέλων, ἵνα προβῇ προσωτέρω καὶ ἴδῃ τίνες καὶ πόσοι ἐτελεύτησαν, εἶδε δὲ καὶ οὗτος τὸν ἀββᾶν Κοσμᾶν, ἐξερχόμενον ἐκ τοῦ ἄντρου οὕτω λαμπρῶς. Ἀφ' οὗ δὲ ἔβαλον ἀλλήλοις μετάνοιαν, ὥς τὸ σὺνηθες, ὁ Κοσμᾶς εἰσῆλθεν ἐν τῷ ἱερῷ, εἰπών. “Εὕξαι ὑπὲρ ἐμοῦ”. Ὁ Σέργιος, εἰσελθὼν μετὰ σπουδῆς, ἐξήταξε καὶ ἐψηλάφα τῶν ἀποθανόντων τὰ πρόσωπα, ἐν οἷς ἰδὼν τὸν ἀββᾶν τοῦτον Κοσμᾶν ἄπνουν νεκρὸν κείμενον, ἔμφορος γενόμενος ἐξῆλθε ταχέως, ἐπιθυμῶν, ἵνα καταλάβῃ αὐτόν· πανταχοῦ ὅμως ζητήσας αὐτὸν δὲν ἠδυνήθη, ἵνα εὔρῃ. Κατενόησε λοιπόν, ὅτι τὸ φανέν αὐτῷ ἦν ὀπτασία θεία, ὅπως δειχθῇ ἡ ὁσία αὐτῶν τελείωσις καὶ ἡ ὑποδεξαμένη αὐτοὺς ἀθανασία καὶ μακαριότης.

Οἱ πλεῖστοι τῶν Πατέρων ἦσαν τετραυματισμένοι, οἱ μὲν τὰς χεῖρας, οἱ δὲ τοὺς πόδας ἢ ἄλλο τι τοῦ σώματος μέρος, οἱ πλεῖστοι δὲ εἶχον τὰς κεφαλὰς συντετριμμένας. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ κατεδείχθη ἅπασα ἡ ἱατρικὴ τοῦ ἀββᾶ Θωμᾶ δεινότης, ὅστις τὰς πληγὰς περιξαίνων καὶ τὸ τῆς κορυφῆς ὁστέον ἀπογυμνῶν, διὰ τρυπάνης καὶ σμίλης, σφύρας τεκτονικῆς κρουομένης, τὰ κατεαγμένα καὶ διαθραυσθέντα ὀστάρια ἀφήρητο, ὥς καὶ αὐτὸν φαίνεσθαι τὸν περιέχοντα τὸν ἐγκέφαλον ὑμέναιον, ἀναβρῦειν τε πολλάκις ἰχῶρα καὶ πῦα. Γέρων τις, “ἀκέραιος τῷ τρόπῳ”, καιρῶς διὰ τοῦ ξίφους τετραυματισμένος τὴν χεῖρα, τοῦ Θωμᾶ, μὴ ὑπαρχούσης ἐλπίδος θεραπείας, θέλοντος, ἵνα διὰ πρίονος ἐκ τοῦ ὤμου ἀποκόψῃ αὐτήν, βλέπων τὰς ὁδύνας, αἷς ἔπασχον οἱ Πατέρες θεραπευόμενοι, δὲν ἐτόλμησεν, ὅπως ὑποστῇ τὴν ἐκκοπὴν τῆς χειρός. Σαπίσης δ' αὐτῆς καὶ σκοληκοβρώτου γενομένης, μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐτελεύτησε, προστεθεὶς ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν ἁγίων μαρτύρων, καὶ οὕτως ὁ ἀριθμὸς τῶν θυμάτων ἀνῆλθεν εἰς εἴκοσιν.

“Ἄλλ’ εἶπερ καὶ αὐτίκ’ Ὀλύμπιος οὐκ ἐτέλεσεν, ἔκ τε καὶ ὁψὲ τελεῖ”. “Ἡ δίκη, ἥ πάνθ’ ὄρωσα” εὔρεν αὐτούς. Ὁ Θεὸς ἐτιμώρησε τοὺς κατὰ τῆς Λαύρας ἐπιτεθέντας βαρβάρους καὶ εἰς δεινὸν καὶ ἀνήκουστον τοὺς ἐν αὐτῇ ἐμβαλόντας μαρτύριον, διότι, λοιμοῦ ἐπελθόντος, νόσῳ, λιμῷ καὶ οἰκτίστῳ θανάτῳ ἀπέθνησκον, τοσοῦτον ἀθρόως καὶ ἄλλεπαλλήλως, ὥστε δὲν ἐπήρουν, ἵνα θάπτωσι τοὺς νεκρούς, ἐκάλυπτον δ’ αὐτοὺς ἐπιπολαίως διὰ ὀλίγου χώματος, ἢ ἔρριπτον ἐν σπηλαίοις καὶ ὁπαῖς, οὓς οἱ κύνες ἀνορύσσοντες καὶ σπαράσσοντες ἦσθιον. Πάντες δὲ ἐθαύμαζον ἐπὶ τῷ αἰφνιδίῳ ὀλέθρῳ τούτῳ καὶ ἀφανισμῷ καὶ ἀπέδιδον αὐτὸν εἰς τὴν θεῖαν τιμωρίαν, ἣν δὲ τὸ τοῦ Προφητάνακτος ἐκεῖνο. “Πῶς ἐγένετο εἰς ἐρήμωσιν; ἐξάπινα ἐξέλιπον, ἀπώλοντο διὰ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν ὥσει ἐνύπνιον ἐξεγειρομένου” ¹⁾).

Στέφανος ὁ Μελωδὸς μνημονεύει καὶ τοῦ Χριστοφόρου “τοῦ φερωνύμου καὶ νικηφόρου τοῦ Χριστοῦ στρατιώτου καὶ μάρτυρος”, ὅστις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐξ ἀπιστίας εἰς πίστιν τὴν εὐσεβῆ μετατεθείς, “ἐκ Περσικῆς καὶ ἀκάρπου ἀγριελαίας εἰς καλλιέλαιον ἐγκεντρισθείς”, βαπτισθεὶς δὲ καὶ τὸ μοναχικὸν περιβαλόμενος σχῆμα καὶ τῇ ἱερᾷ τοῦ Χριστοῦ ποίμνι συναριθμηθείς, ἐφονεύθη διὰ ξίφους, διαβληθεὶς ὑπὸ ἀρνησιθεοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὸν πρωτοσύμβουλον τῶν Σαρακηνῶν, τῇ 14 τοῦ Ἀπριλίου μηνός, τρεῖς ἡμέρας πρὸ τῆς Σταυρώσεως τοῦ Κυρίου.

Ἡ δευτέρα αὕτη καταστροφή ἐγένετο τὴν Τετάρτην τῆς Μεγάλης ἐβδομάδος, τῇ 20 Μαρτίου, καθ’ ἣν ἡμέραν ἐορτάζει ἡ Ἐκκλησία τὴν μνήμην αὐτῶν.

¹⁾ Ψαλμὸς 72, 19, 20.

Ε΄,

ΑΠΟ ΤΟΥ ΟΓΔΟΥ ΑΙΩΝΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΥΠΟ ΣΑΛΛΑΒΙΝΟΥ ΛΑΒΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ
(796—1187)

1.

Ταραχαὶ ἐν Παλαιστίνῃ-
Ἅγιος Θεόδωρος ἐπίσκοπος Ἐδέσσης-
Μιχαὴλ Μάρτυς-

Θανόντος τοῦ Χαλίφου Ἀρουν-έλ-Ρασήδ δεινοὶ μεταξὺ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, Μωάμεθ καὶ Ἀπτάλλα, ἐξεργάγησαν ἐμφύλιοι πόλεμοι, οἵτινες διεφιλονείκουν πρὸς ἀλλήλους τὸν θρόνον. Τὰ πάνδεινα δὲ ὑπέστη ἡ Παλαιστίνη κατὰ τὴν περιστασιν ταύτην, γενομένη πολλῶν αἱματηρῶν συμπλοκῶν θέατρον. Παρὰ Θεοφάνους (809) μανθάνομεν, ὅτι τελευτήσαντος τοῦ Ἀρουν διεδέξατο τὴν ἀρχὴν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μωάμεθ, “ἀφυῆς κατὰ πάντα”, πρὸς ὃν ὁ ἀδελφὸς Ἀπτάλλας στασιάσας ἐγένετο αἷτιος ἐμφυλίου πολέμου. “Κάντεϋθεν οἱ κατὰ τὴν Συρίαν καὶ Αἴγυπτον καὶ Λιβύην εἰς διαφόρους κατατμηθέντες ἀρχάς, τά τε δημόσια πράγματα καὶ ἀλλήλους κατέστρεψαν, σφαγαῖς καὶ ἀρπαγαῖς καὶ παντοίαις ἀτοπίαῖς πρὸς τε ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ὑπ’ αὐτοὺς Χριστιανοὺς

συγκεχυμένοι. "Ενθα δὴ καὶ αἱ κατὰ τὴν ἁγίαν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πόλιν ἐκκλησίαι ἡρῆμονται, τὰ τε μοναστήρια τῶν δύο μεγάλων Λαυρῶν, τοῦ ἐν ἁγίοις Χαρίτωνος καὶ Κυριακοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Σάβα καὶ τὰ λοιπὰ κοινόβια τῶν ἁγίων Εὐθυμίου καὶ Θεοδοσίου" 1).

Αἱ ταραχαὶ ἔλαβον μεΐζονας διαστάσεις κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη. Τῷ 813 πολλοὶ τῶν κατὰ Παλαιστίνην Χριστιανῶν, μοναχῶν καὶ λαϊκῶν, καὶ ἐκ πάσης Συρίας, κατέφυγον εἰς Κύπρον, μὴ δυνάμενοι, ἵνα ὑπομείνωσι τὰς ἀμέτρους τῶν Ἀράβων κακώσεις. Ἐκ δὲ Κύπρου ἦλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν, οὓς ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ φιλοφρόνως ὑπεδέξατο μετὰ τοῦ Παιριάρχου Νικηφόρου. Καὶ εἰς τούτους μὲν ἐδωρήσατο "μοναστήριον ἐπίσημον" πρὸς κατοικίαν, εἰς δὲ τοὺς ἐν Κύπρῳ ἐναπομείναντας μοναχοὺς καὶ λαϊκοὺς ἀπέστειλαν χρυσίου τάλαντον καὶ διαφοροτρόπως ἐθεράπευσαν. Πανταχοῦ ἐπεκράτει φοβερὰ ἀναρχία, ἐν Συρίᾳ, Αἰγύπτῳ καὶ Ἀφρικῇ, φόνοι δέ, ἄρπαγαὶ καὶ μοιχεῖαι, ἀσέλγειαι τε καὶ πᾶσαι πράξεις θεοστυγεῖς ἐν κώμαις τε καὶ πόλεσιν ὑπὸ τοῦ θεολέτου αὐτῶν ἔθνους ἐπράττοντο. Οἱ κατὰ τὴν ἁγίαν Πόλιν σεβάσμιοι τόποι τῆς ἁγίας Ἀναστάσεως, τοῦ Κρανίου καὶ τῶν λοιπῶν ἐβεβηλώθησαν. Ὅμοίως δὲ αἱ κατὰ τὴν ἔρημον Λαῦραι τοῦ ἁγίου Χαρίτωνος καὶ τοῦ ἁγίου Σάβα καὶ τὰ λοιπὰ μοναστήρια καὶ ἐκκλησίαι ἡρημώθησαν. Δὲν πρέπει ὁμῶς, ἵνα φανταζώμεθα, ὅτι αἱ μοναὶ αὗται τέλεον κατεστράφησαν καὶ ἡρημώθησαν. Οἱ ἐν αὐταῖς, ἐπερχομένης τῆς βαρβαρικῆς θυέλλης, ἐκρύπτοντο, ὅσον ἡδύναντο, ἵνα σωθῶσι, παρελθούσης δ' αὐτῆς, ἐπανήρχοντο, πρώτιστον δ' αὐτῶν ἔργον ἦν, ἵνα ἀποδώσωσι τὰ νενομισμένα εἰς τὰ νεκρὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν σώματα, οἵτινες ὑφίσταντο θάνατον μαρτυρικόν. Αἱ μοναὶ ἀνήβασκον ἀπὸ τῆς σποδοῦ αὐτῶν ὡς ὁ φοῖνιξ.

1) Migne, P. G. Τόμ. 108, σελ. 973.

Α΄.

Ἅγιος Θεόδωρος, Ἐπίσκοπος Ἐδέσσης

Ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἁγίου Σάβα ἐβίωσεν ὁ ἅγιος Θεόδωρος, ἐπίσκοπος Ἐδέσσης. Τὸν βίον αὐτοῦ συνέταξεν ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Βασιλείος, Ἐμέσης ἐπίσκοπος, ἐξέδωκε δὲ ὁ Πομιαλόβσκης τῷ 1892 ἐν Πειρουπόλει ὑπὸ τὸν ἐπόμενον τίτλον. Μηνὶ Ἰουλίῳ ιθ'. Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου, τοῦ διαλάμψαντος ἐν ἀσκήσει κατὰ τὴν μεγίστην Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα, ἔπειτα γεγονότος ἀρχιεπισκόπου πόλεως Ἐδέσσης, καὶ ἀξιομνημόνευτα κατορθωκότος ἔργα, συγγραφεῖς παρὰ Βασιλείου ἐπισκόπου Ἐμέσης. Εὐλόγησον, πάτερ.

Ὁ Θεόδωρος ἐγεννήθη ἐν Ἐδέσῃ κατὰ τὸ δευτέρον τοῦ ὀγδόου αἰῶνος ἡμισυ. Ὁ μὲν πατὴρ ἐκαλεῖτο Συμεών, ἡ δὲ μήτηρ Μαρία. Ἀποκτήσασα δὲ θυγατέρα, μητέρα τοῦ συγγράψαντος γενομένην τὸν βίον τοῦτον, ἐπεθύμει, ἵνα ἀποκτήσῃ καὶ υἱόν. Νυκτὸς δὲ καὶ ἡμέρας ἐδέετο τοῦ Θεοῦ, ὑπischνουμένη, ὅτι θὰ ἀφιερῶσθαι αὐτὸν τῷ Θεῷ. Τὸ πρῶτον δὲ τῶν νηστειῶν Σάββατον, καθ' ὃ ἡ ἐκκλησία ἐπιτελεῖ μνήμην θαύματος τοῦ μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου, ἀμφοτέροι ἦλθον πρὸς τὸν ναὸν τῶν Ἀποστόλων, ἐκλιπαροῦντες, διὰ τῶν συνήθων εὐχῶν καὶ δεήσεων, τὸν Θεὸν καὶ τοὺς Ἀποστόλους καὶ ἐκδυσωποῦντες τὸν ἅγιον Θεόδωρον, ἵνα ἡ δέησις αὐτῶν εἰσακουσθῇ. Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν νύκτα εἶδον τὸν ἅγιον Θεόδωρον σὺν τῷ ἀποστόλῳ Παύλῳ, λέγοντα. “Ἰδοὺ, μαθητὰ τοῦ Κυρίου, δέησιν οὗτοι μάλα θερμοτάτην προσάγουσιν, ἄρρενα παῖδα λαβεῖν αἰτούμενοι· δὸς οὖν αὐτοῖς τὴν ἔκβασιν τῆς αἰτήσεως”. Οὗτος δὲ ἀπήντησε. “Δώσει μὲν Κύριος αὐτοῖς υἱόν, σὺ δὲ δώσεις τὴν τούτου κλῆσιν, τῷ ὄντι γὰρ δῶρον ἔσται Θεοῦ τὸ τεχνησόμενον παιδίον”. Μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον συλλαβοῦσα ἡ Μαρία ἔτε-

κεν υἱόν, ὅστις βαπτισθεὶς ἐν ἡλικίᾳ δύο ἔτων ἐκλήθη Θεόδωρος.

Πενταέτης παρεδόθη διδασκάλῳ, ἵνα μάθῃ τὰ ἱερὰ γράμματα. Ἀλλὰ μὴ ὦν ὑπὸ τῆς φύσεως ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων πεποικισμένος προσόντων, μετὰ διειτῆ φοίτησιν, εὐρίσκετο ἐν ᾧ σημείῳ καὶ πρὸ τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος, οὐδεμίαν ἐν τοῖς γράμμασιν ἐπιτελέσας πρόοδον. Στυφόμενος δὲ ὑπὸ τῶν γονέων, μαστιζόμενος πλείστα ὑπὸ τῶν παιδευτῶν καὶ ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν ὀνειδιζόμενος, ἀπελπίσας ἔρχεται ἐν τῷ ναῷ ἡμέραν Κυριακὴν καὶ μηδενὸς τῶν ἱερέων ἰδόντος αὐτόν, κρύπτεται ὑπὸ τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν. Τῆς δὲ λειτουργίας τελουμένης ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν κλήρου, ὁ Θεόδωρος, ὕπνῳ κατενεχθεὶς, ἐκοιμήθη μέχρι τέλους τῆς λειτουργίας. Εἶδε δὲ καθ' ὕπνου παῖδα ὥραϊον κηρίον μέλιτος ψωμίζοντα αὐτόν καὶ μοναδικὴν ὑπαγορεύοντα πολιτείαν, πρὸς δὲ καὶ ποιμαντικὴν ἐγγχειρίζοντα ράβδον. Ὁ Θεόδωρος, κατανοήσας, ὅτι εὐρίσκετο πρὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν προσέπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ ἠὺλογήθη ὑπ' αὐτοῦ. Ἐξεγερθεὶς δὲ ἐξέρχεται τῆς ἀγίας Τραπέζης, τῆς λειτουργίας περαιωθείσης, ὁ δὲ ἀρχιερεὺς ἰδὼν αὐτὸν ἐξεπλάγη καὶ ἡρώτα τίνος ἔνεκα αἰτίας ἦν ὑπ' αὐτὴν κεκρυμμένος. Ὁ παῖς τότε, ἀπλοῖκῳ ἦθει καὶ πρᾶξι φωνῇ, διηγήσατο τὰ καθ' ἑαυτὸν καὶ τὴν θαυμασίαν ὄρασιν. Ὁ ἀρχιερεὺς, ἀκούσας τὴν διήγησιν, ἐγένετο ἔκθαμβος, εὐχαριστήσας δὲ τὸν Θεόν, ἔκειρεν αὐτὸν ἀμέσως ἀναγνώστην καὶ ἐν τῷ κλήρῳ κατέλεξεν.

Ἐκτοτε δὲ αἱ ἐν τοῖς γράμμασιν αὐτοῦ πρόοδοι ἦσαν ραγδαῖαι. Καταρτισθεὶς καταλλήλως περὶ τὰ θεῖα ἐδιδάχθη καὶ τὴν ἐγκύκλιον παιδευσιν ὑπὸ τῷ σοφιστῇ Σωφρονίῳ, ὅστις ἦν κοινὸς τῆς τῶν Ἑδεσσηνῶν πόλεως παιδευτῆς. Ἐν ἡλικίᾳ δὲ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτων στερεῖται τοῦ πατρὸς καὶ μετὰ ἓν ἔτος τῆς μητρός. Κύριος δὲ γενόμενος τῆς πατρῴας οὐσίας, ὑπὸ σφοδρᾶς δὲ κατεχόμενος ἐπιθυ-

μίας, ἵνα ὅλως ἑαυτὸν τῷ Θεῷ ἀφιερῶσῃ, ἔδωκε μέρος μὲν τῇ ἀδελφῇ, ἅπαν δὲ τὸ λοιπὸν διένειμε τοῖς πτωχοῖς, καὶ οὕτω, πάντα τοῦ παρόντος ρήξας βίου δεσμὸν, ἀπέρχεται εἰς τὴν Ἀγίαν Πόλιν. Ἦν δὲ τότε εἰκοσαέτης. Μετὰ ἑπταήμερον δὲ ἐν αὐτῇ διαμονήν, καθ' ἣν κατέβρεξε τὸ ἔδαφος τοῦ ἁγίου Μνήματος διὰ ὀχετῶν δακρύων, κατησπάσθη τὸν Γολγοθᾶν καὶ πάντας τοὺς ἱεροὺς τόπους, ἔρχεται εἰς τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα καὶ προσελθὼν τῷ Ἡγουμένῳ αὐτῆς Ἰωάννῃ, παρακαλεῖ θερμότατα, ἵνα περιβληθῇ τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ μεταξὺ τῶν Πατέρων καταλεχθῇ. Ὁ Ἰωάννης ὑπέδειξεν αὐτῷ τὸ ἀργαλέον καὶ δυσβάστακτον τῆς μοναχικῆς πολιτείας, τὰς ἀγρυπνίας, τὰς χαμευνίας, τὰς νηστείας καὶ τὴν ἀκριβῆ τοῦ τε σώματος καὶ τῶν σωματικῶν θελημάτων νέκρωσιν, φοβούμενος μήπως, ἔνεκα τῆς νεαρᾶς αὐτοῦ ἡλικίας, δὲν δυνηθῇ ἵνα ὑπομείνῃ πάντα ταῦτα. Ἀλλ' ὁ Θεόδωρος ἀπεκρίνατο. "Ἐγὼ μὲν, τίμιε πάτερ, καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο παρεγενόμην, ἵν' οὕτω ζήσω μὲν τῷ Χριστῷ, ἀποθάνω δὲ τῇ σαρκί· μὴ γένοιτο δέ μοι χεῖρα βαλόντι ἐπ' ἄροτρον εὐαγγελικῶς στραφῆναι εἰς τὰ ὀπίσω". Μὴ δυνηθεὶς λοιπόν, ἵνα ἀποτρέψῃ αὐτόν, ἔδέξατο ἐν τῇ Λαύρᾳ.

Ὁ Θεόδωρος τυφλῶς τῷ Ἡγουμένῳ διετέλει ὑπακούων, ἐν ἀπάσαις δὲ ταῖς ἐν αἷς ἐτάχθη διακονίαις, ἐδείχθη προθυμότητος καὶ χρησιμώτατος, προσαρμοζόμενος πρὸς πᾶσαν ἀρετῆς ἐργασίαν, οὐδόλως δὲ παραμελῶν καὶ τῶν ὀρησκευτικῶν καθηκόντων ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε κατέστη λίαν ἀγαπητὸς ἐν τῇ Λαύρᾳ. Ὁ Ἡγούμενος, βλέπων αὐτὸν κατὰ πάντα ἄριστον, ἐνεχείρισεν αὐτῷ πᾶσαν τὴν τῆς Λαύρας διοίκησιν, ἐπιτρέψας αὐτῷ τὴν περὶ πάντων φροντίδα. Ὁ Θεόδωρος δυσφορῶν ἔδέξατο, ὅπως μὴ παρακούων φανῇ, τὴν διακονίαν ταύτην, μετὰ πενταετὴ ἐν τῇ Λαύρᾳ διαμονήν.

Ὁ Θεόδωρος ἐξετέλεσε τὴν ἐμπεπιστευμένην αὐτῷ διακονίαν ταύτην μετὰ μεγάλης προθυμίας καὶ ἀφοσιώσεως, ἀνακουφίσας ἐν παντὶ τὸν γέροντα Ἰωάννην. Μετὰ δωδεκαετῇ δὲ ὑπηρεσίαν ὁ Ἰωάννης, εἰς τὰ ἔσχατα τοῦ βίου εὕρισκόμενος, βλέπων δὲ ἄφθονα τὸν Θεόδωρον χέοντα δάκρυα καὶ θερμῶς παρακαλοῦντα, ὅπως τύχῃ ἡσυχίας, εὐξάμενος αὐτῷ ἐπέδειξε τὴν κέλλαν, ἐν ἣ ἔμελλεν, ἵνα ἡσυχάζῃ καὶ οὕτω παρέδωκε τῷ Κυρίῳ τὸ πνεῦμα.

Ὁ τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ ἡγουμενείᾳ διαδεξάμενος τὴν αὐτὴν ἔτρεφεν ἀγάπην καὶ τὰ αὐτὰ πρὸς αὐτὸν αἰσθήματα. Ἐν τῇ κέλλῃ ταύτῃ ἔζησεν ἡσυχάζων εἴκοσι τέσσαρα ἔτη, πολλάκις δὲ διερχόμενος τὴν Ἰορδάνου ἔρημον ἐπέστρεφεν οἴκαδε. Δεύτερον δὲν εἶχε χιτῶνα, περὶ περιττῶν οὐδόλως ἐμερίμνα, τὸ σῶμα δι' ἄρτου μόνου συνετήρει καὶ ὕδατος καὶ τοῦτο κατὰ ρητὴν ἡμερῶν περίοδον, ἐν δὲ τῆς προσευχῆς τῷ καιρῷ ὡς χαλκοῦς ἴστατο ἀνδριάς, δι' ὅλης δὲ ἡγρύπνει τῆς νυκτὸς δεόμενος. Μίαν δὲ ἢ δύο ἐκοιμᾶτο ὥρας, τῆς ἀνάγκης τοῦ σώματος χάριν, διήρχετο δὲ τὸν χρόνον ἐν νηστείᾳ, ἀγρυπνίᾳ καὶ προσευχῇ. Πλὴν δὲ τῶν ἐργοχειρῶν ἦν καὶ δεξιώτατος θεοπνεύστων βιβλίων γραφεύς. Διεκρίνετο ἐπὶ μεγίστῃ μετριοφροσύνῃ, καίπερ τοιοῦτον ἀσκῶν βίον. Εἶχε δὲ καὶ τὸ διδασκαλικὸν χάρισμα καὶ εὐροίαν λόγου, οὕτως ὥστε πολλοὶ προσήρχοντο αὐτῷ οὐ μόνον ἐκ τῆς Λαύρας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν περιχώρων. Πάντες δὲ ἀπήρχοντο “πεπληρωμένοι ὠφελείας καὶ χαρίτων πνευματικῶν”. Πολλοὶ δὲ κοσμικοὶ ἐρχόμενοι καὶ τῆς ψυχωφελοῦς αὐτοῦ ἐμπορούμενοι διδασκαλίας, ἀποτασσόμενοι τῷ κόσμῳ, ἀνελάμβανον τὴν μοναχικὴν πολιτείαν.

Νεανίσκος τις, κατὰ σάρκα τοῦ πατρὸς Θεοδώρου συγγενής, ἀκούσας τὰ κατ' αὐτόν, ἀπαίρει ἐξ Ἐδέσσης καὶ ἔρχεται πρὸς αὐτόν. Ὁμιλήσας δὲ μετὰ τοῦ Θεοδώρου καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἀκούσας, παρεκάλει θερμῶς, ἵνα τὴν μοναχικὴν ἀσπασθῇ πολιτείαν καὶ μετ' αὐτοῦ τὸ ὑπό-

λοιπον διανύσῃ τοῦ βίου. Ὁ Θεόδωρος, ἐνδούς εἰς τὴν παράκλησιν αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν τοῦ Ἡγουμένου καὶ τῶν λοιπῶν Πατέρων μεσιτείαν, προορῶν δὲ τὰς αὐτοῦ ἀρετάς, ἐπέτρεψεν αὐτῷ τοῦτο. Ὁ νεανίσκος οὗτος, καρεὶς μοναχὸς καὶ Μιχαὴλ ἐπονομασθεὶς, ἐδιδάσκετο παρ' αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν, εἰργάζετο δὲ πλέκων μαλάκια καὶ κανίσκια λεγόμενα ἐγχωρίως, λίαν ἐπιχαρίτως, ἐρχόμενος δὲ εἰς Ἱερουσαλήμ, εἰς τὸ τῆς Λαύρας ξενοδοχεῖον, ἐπώλει αὐτά, τὸ δὲ τίμημα ἐπιστρέψας παρέδιδε τῷ Θεοδώρῳ, ὅστις ἔδιδε τῷ Ἡγουμένῳ. Μετὰ τὸ μαρτύριον τοῦ Μιχαήλ, περὶ οὗ κατωτέρω, ὁ Θεόδωρος ἐδόθη εἰς μεζονας νηστείας, ἀγρυπνίας καὶ προσευχάς. Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, πανηγύρεως τελουμένης τῆς Θεοτόκου, οἱ τῆς Λαύρας Πατέρες, ἐξελθόντες εἰς λιτὴν, περιήρχοντο τὰς κέλλας τῶν ἡσυχαστῶν καὶ ἀναχωρητῶν, ἐλθόντες δὲ καὶ πρὸς τὸν Θεόδωρον καὶ εὐχὴν ποιήσαντες ἐκτενῇ καὶ ἀσπασάμενοι αὐτόν, ἐκάθησαν εἰς ὁμιλίαν μετ' αὐτοῦ πνευματικὴν· ἦν δὲ ὁ ὁσιος ἄσιτος καθ' ὅλας τῶν νηστειῶν τὰς ἡμέρας μέχρι τῆς πέμπτης ἐβδομάδος, ὁπότε ἐωρτάζετο ὁ Εὐαγγελισμός. Οἱ Πατέρες ἤξιωσαν, ἵνα μεταλάβῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ ἄψῃται μετ' αὐτῶν τροφῆς. Οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν Πατέρων μετέβησαν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, ὅπως τὴν ἀκολουθίαν τελέσωσι τῆς θείας μυσταγωγίας, πολλοὶ δὲ τῶν ἐγκρίτων παρέμειναν παρ' αὐτῷ, ὅπως ἀναγκάσωσιν αὐτόν, ἵνα φάγῃ. Λιτωτάτην δὲ φαγόντες τροφήν, ἄρτον καὶ ὀσπρία βεβρεγμένα ἐν τῷ ὕδατι μετὰ ἐλαιῶν καὶ ὀλίγου οἴνου, ὅστις ἐπερίσσευσεν ἐκ τοῦ νάματος, προέβησαν εἰς ὁμιλίας πνευματικὰς καί, τῇ παρακλήσει τῶν Πατέρων, ἤρξατο, ἵνα λέγῃ ψυχικοὺς πρὸς αὐτοὺς λόγους. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Πατέρες παρεκάλουν, ἵνα ὑπαγορεύσῃ αὐτοῖς εὐσύνοπτά τινα καὶ κεφαλαιώδη ρήματα πνευματικά, ἐνδούς προσήνεγκε ψυχωφελῇ κεφάλαια, ἅπερ ταχυγράφος ἐσημειώσατο ἐν ἑκατὸν κεφαλαίοις.

Κατὰ δὲ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ

Πάσχα, ἦλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ ὁ Ἀντιοχείας Πατριάρχης μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων, ἵνα προσκυνήσωσι τὸν ζωήροτον καὶ ζωοδόχον Τάφον τοῦ Κυρίου καὶ χάριν ὑποθέσεών τινων ἐκκλησιαστικῶν. Ἐν ᾧ δὲ εὐρίσκοντο ἐν Ἱερουσαλήμ, ἦλθον κάτοικοι τῆς πόλεως Ἐδέσσης, ἱερεῖς τε καὶ λαϊκοί, καὶ παρεκάλεσαν θερμῶς, ὅπως διάδοχος ὀρισθῇ τοῦ πρὸ πολλοῦ τελευτήσαντος ἀρχιερέως, διότι ἡ ἐκκλησία αὐτῶν ἦν ἔρμαιον διαφόρων αἵρετικῶν, οἵτινες ἐλυμαίνοντο αὐτήν. Ὁ Ἱεροσολύμων, δικαίως τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῶν, παρώρμησε τὸν Ἀντιοχείας, ὅπως τάχιστα προβῇ εἰς τὸν διορισμὸν ἀρχιερέως τοῦ χηρεύσαντος θρόνου. Τοῦ δὲ Ἀντιοχείας εἰπόντος, ὅτι θὰ προβῇ εἰς τὸν διορισμὸν τοῦτον, ἐὰν εὐρεθῇ ἀρμόδιος καὶ ἱκανὸς ποιμήν, ὁ Ἱεροσολύμων, οἶονεὶ θεόθεν ἐμπνευσθεὶς, ὑπέδειξεν ὡς καταλληλότατον τὸν ἐν τῇ Λαύρα τοῦ Ἁγίου Σάβα ἡσυχαστὴν Θεόδωρον. Πάντες ἄσμενοι ἤκουσαν τοῦτο καὶ οὕτως γνώμη τῶν δύο Πατριαρχῶν καὶ πάσης τῆς συνόδου, ἐψηφίσθη ἐπίσκοπος Ἐδέσσης ὁ Θεόδωρος. Οὗτος, ἀκούσας τὴν ἐκλογὴν ταύτην, ἐπειράθη μετὰ δακρύων, ἵνα ἀποκρούσῃ αὐτήν, ἀναξιοῦτητα προβάλλων, ὅπως τηλικούτον ἀναλάβῃ βάρος. Τὴν μεγάλην δὲ πέμπτην, λειτουργούντων τῶν δύο Πατριαρχῶν μετὰ πολλῶν ἐπισκόπων, χειροτονήθη ἀρχιερεὺς. Ἐμείνει δὲ μετ' αὐτῶν τὴν τε μεγάλην Παρασκευὴν καὶ τὸ ἅγιον Σάββατον, μετὰ δὲ τὴν οὐρανίῳ φωτὶ ¹⁾ δαδουχίαν τῶν κανδηλῶν τῆς ἁγίας Ἀναστάσεως, συλλειτουργήσας μετὰ τῶν Πατριαρχῶν, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ἅγιον Πάσχα τελέσας μετ' αὐτῶν, ἀπέρχεται εἰς τὴν Λαύραν, ἵνα ἀποχαιρετήσῃ τοὺς Πατέρας, οἵτινες ἐξῆλθον πρὸς ὑποδο-

¹⁾ Τέως ἐκράτει ἡ ἰδέα, ὅτι πρῶτος ὁμιλῶν περὶ τοῦ Ἁγίου Φωτὸς ἦν ὁ μοναχὸς Βερνάρδος, κατὰ τὸν ἑνατον αἰῶνα (περὶ τὸ 870), ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ *Itinerarium Bernardi Monachi* (Ὁδοιπορικὸν Βερνάρδου Μοναχοῦ), οὗτινος μετάφρασις ἐν τοῖς Ὁδοιπορικοῖς ὑπὸ Κλεόπα Κοικυλίδου καὶ Ἱ. Φωκυλίδου, σελ. 248). Ἀλλ' ὡς βλέπομεν γίνεται περὶ αὐτοῦ μνεῖα ἤδη κατὰ τὸν ὀγδοὺν αἰῶνα.

χὴν αὐτοῦ. Μετὰ τριήμερον δ' ἐν αὐτῇ διαμονὴν ἀπῆλθεν, ἐν μεγάλῃ συγκινήσει καὶ ἄφθονα χέων δάκρυα, εἰς Ἱερουσαλήμ, ἀποχαιρετήσας δὲ τοὺς Πατριάρχας καὶ πάντας, ἤψατο τῆς εἰς Ἑδεσσαν ἀγούσης, στρέφων συνεχῶς τὸ βλέμμα πρὸς τὴν Ἀγίαν Πόλιν καὶ πρὸς τὰς τῆς ἐρήμου φάραγγας καὶ πλήρεις ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς δακρύων. Συνώδευε δ' αὐτὸν καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Βασίλειος μετὰ δύο ἄλλων ἀδελφῶν.

Φθὰς εἰς τὸν ποταμὸν Εὐφράτην ὁ Θεόδωρος ἀνεμνήσθη τῆς Ἀγίας Πόλεως καὶ τῆς Λαύρας, ἐν πόνῳ δὲ καρδίας ἀπήγγειλε τὸν Λαβιτικὸν ψαλμόν. “Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος, ἐκεῖ ἐκαθήσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών”. Ἦν δὲ σφόδρα περίλυπος καὶ ἐσκέπτετο, ἵνα φυγὼν ἐπανακάμψῃ εἰς τὴν Λαύραν. Οἱ Ἑδεσσηνοί, κατανοήσαντες τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ, ἐπετήρουν αὐτόν. Ἰδὼν ὅμως ὄρασιν, ὅτι δὲν πρέπει, ἵνα μιμηθῇ τὸν ἐν τῇ γῇ τὸ τάλαντον κατορύξαντα ὀκνηρὸν δοῦλον, ἀλλὰ τὸν τὰ πέντε, ὅστις δέκα ἀπέδωκε τῷ δεσπότῃ, συνῆλθεν εἰς ἑαυτὸν καὶ ἔκτοτε ἐπειρᾶτο, ἵνα αὐξήσῃ τὸ ἐμπειστευμένον αὐτῷ τάλαντον. Ὁ Θεόδωρος, τὰ τῆς νέας αὐτοῦ ὑπηρεσίας ἀναλαβὼν καθήκοντα, βλέπων δέ, ὅτι εὐρῶς ἐν τῇ πόλει ἐσπάρη ὁ τῆς αἱρέσεως σπόρος, συναθροίσας τὸν λαὸν ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ἤρξατο, ἵνα διδάσκῃ αὐτὸν καὶ τὰ ὀρθὰ καὶ ὑγιῆ ὑποδεικνύῃ δόγματα. Οἱ ὀρθόδοξοι, τῆς διδασκαλίας ἀκροασάμενοι αὐτοῦ, χαρὰν ἐχάρησαν μεγάλην, εὐχαριστίας δὲ τῷ Θεῷ ἀνέπεμψαν, διότι τοιούτου ἔτυχον ποιμένος, οἱ δὲ αἰρετικοὶ φθόνου ἐπληρώθησαν καὶ ὀργῆς καὶ κακὰ κατὰ τοῦ ἀγίου ἐσκέπτοντο.

Ἐν μιᾷ δ' ἡμέρᾳ ἐξελθὼν ὁ Θεόδωρος τῆς πόλεως εἶδε στύλους πολλοὺς καλῶς ὠκοδομημένους, ἐρωτήσας δὲ ἔμαθεν, ὅτι, ἐπὶ τῶν τοῦ Αὐτοκράτορος Μαρκιανοῦ ἡμερῶν, πολλοὶ ἐν αὐτοῖς ἔζων Στυλῖται καὶ ὅτι δὲν ὑπελείπετο πλέον ἐξ αὐτῶν, εἰμὴ ὁ ὑπέργηρος Θεοδόσιος, ἀπολέσας τὰς

φρένας, τοῦ πολλοῦ ἔνεκα γήρατος. Τὴν ἐπαύριον ὁ Θεόδωρος ἦλθε μετὰ τινων πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ, παρεκάλεσε δέ, ἵνα εἴπῃ αὐτῷ σωτηρίας λόγον καὶ τὴν ἐκ τοῦ βάρους τοῦ ἐπιτεθέντος αὐτῷ φορτίου στηρίξῃ κεκμηκυῖαν αὐτοῦ καρδίαν. Ὁ Θεοδόσιος ὑπέσχετο, παρακαλέσας σύναμα, ἵνα φυλάξῃ μυστικὰ μέχρι τελευτῆς, ὅσα ἔμελλεν, ἵνα εἴπῃ, οἰο-νεὶ δ' ἐμπνευσθεῖς ἄνωθεν παρώρμησε καὶ ἐνεθάρρυνε πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως, προεῖπε δέ, ὅτι θὰ ὑπερισχύσῃ πάντων τῶν αἰρετικῶν ἡ Ἐκκλησία καὶ ὅτι θὰ βαπτίσῃ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, διηγήσατο δὲ καὶ ψυχωφελῇ διήγησιν. Ἐρωτηθεὶς δὲ παρὰ Θεοδώρου πόσον ἐν τῷ κίονι διατρίβει χρόνον διηγήσατο τὰ καθ' ἑαυτόν.

Ὁ Θεόδωρος πολλὰ παρὰ τῶν ἐν Ἐδέσσει ὑπέστη αἰρετικῶν, οἵτινες ἀπεφάσισαν, ἵνα καταλύσωσι τὴν ἐκκλησίαν, φονεύσωσιν αὐτόν τε καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ κληρικοὺς καὶ δεινῶς πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους προσενεχθῶσι. Δωροδοκήσαντες δὲ τοὺς τῆς Συρίας κρατοῦντας ἤγειραν αὐτοὺς κατὰ τε τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἀγίου καὶ πολλὰ ἐσφετερίσαντο τῶν κτημάτων τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Θεόδωρος ἐσκέφθη τότε κάλλιστα, ἵνα μεταβῇ εἰς Βαβυλῶνα καὶ ἰδὼν τὸν βασιλέα Μαυῖαν, γνωρίσῃ αὐτῷ τὰς κατ' αὐτοῦ τῶν αἰρετικῶν ἐπιβολὰς καὶ ἐξαιτήσῃ τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ. Ἐλθὼν δὲ εἰς Βαβυλῶνα προσῆλθε τῷ Μητροπολίτῃ καὶ παρ' αὐτῷ ἐξενίσθη, διηγησάμενος αὐτῷ τὰς τῶν αἰρετικῶν ἐπιβουλάς, τὰς τῶν κτημάτων ἀρπαγὰς καὶ τὰς τῶν ὀρθοδόξων θλίψεις καὶ ταλαιπωρίας, παρόντων τῶν γραφέων καὶ τοῦ ἄρχοντος τῶν ἱατρῶν τοῦ βασιλέως, οἵτινες ἦσαν Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι. Ἀκούσας ὁ Μητροπολίτης ταῦτα ἐλυπήθη σφόδρα καὶ παρεκάλεσεν αὐτοῦς, ἵνα ὁμιλήσωσι τῷ βασιλεῖ περὶ τοῦ Ἐδέσσης Ἐπισκόπου. Ἐκεῖνοι δὲ ἀπήντησαν, ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶνε ἀπολύτως ἀδύνατον, τοῦ βασιλέως ἐπικινδύνως νοσοῦντος. Ὁ Θεόδωρος εἶπε τότε. “Τίς οἶδε, κύριοί μου, εἰ διὰ τῆς ἐμῆς ταπεινώσεως ἰάσεται

Κύριος τὰ ἀνίατα δοκοῦντα εἶναι πάθη αὐτοῦ”; Ὁ ἱατρὸς τότε, μηδὲν φθονήσας, ὑπέσχετο, ὅτι θὰ ἀναγγεῖλῃ τῷ βασιλεῖ τὴν τοῦ Ἐδέσσης παρουσίαν, ὡς μεγάλην ἔχοντος τῆς ἱατρικῆς πείραν.

Ὁ βασιλεὺς ἀκούσας τοῦτο, μεταπέμπεται τὸν Θεόδωρον, ὅστις, φέρων τοῦ ζωοδόχου Τάφου κόνιν, φυραθεῖσαν ὕδατι τῆς κανδήλας ἐν μικρῷ βαστάζων βαλαντίῳ καὶ ψάλλων. “Ὁ κατοικῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου, ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ ἀύλισθήσεται” κτλ. ἔρχεται πρὸς τὸν βασιλέα καὶ καθαρὸν αἰτήσας σκεῦος καὶ ὕδωρ, θεὸς δ’ ἐν τούτῳ τὴν ζύμην καὶ τῷ δακτύλῳ διαλύσας, μέρος μὲν ἔδωκεν, ἵνα πῖνῃ ὁ βασιλεὺς, διὰ δὲ τοῦ λοιποῦ τὴν κεφαλὴν ἐπέχρισε καὶ τὸ μέτωπον, τὰ βλέφαρα, τοὺς ὀφθαλμούς, τὴν καρδίαν καὶ τὰ μέτρα. ἄκραν δὲ προσέταξεν ἡσυχίαν, ἵνα κοιμηθῇ. Ὁ βασιλεὺς κοιμηθεὶς ἐγείρεται εὖ ἔχων καὶ ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου ἀνακαλεῖται, πάντων ἀπελπισάντων περὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ. Ὁ βασιλεὺς, βλέπων ἑαυτὸν θαυμασίως θεραπευθέντα, προσκαλεῖ τὸν ἱατρὸν καὶ θερμότατα εὐχαριστεῖ, τὴν ἔκπληξιν αὐτοῦ ἐκφράζων ἐπὶ τῇ ταχείᾳ θαυμαστῇ θεραπείᾳ. Ὁ Θεόδωρος, κελεύσας, ἵνα νιφθῇ τὸ πρόσωπον δι’ ὕδατος καθαροῦ καὶ ἐπιτρέψας, ἵνα λάβῃ τροφήν, ἡὐχαρίστει ἐπὶ τούτῳ τὸν ὑπεράγαθον Θεόν. Ὁ βασιλεὺς ἐποιήσατο εὐωχίαν, συγκαλέσας πάντας εἰς ἐστίασιν, τῷ δὲ Θεοδώρῳ βασιλικά ἔδωκε καὶ πλούσια δῶρα. Τὴν δ’ ἐπιοῦσαν, μεταπεμπάμενος τὸν ἅγιον Θεόδωρον, συνεξῆλθεν ἔφιππος μετ’ αὐτοῦ μετὰ πάντων τῶν ἐν τέλει, παρακολουθοῦντος ἀπείρου πλήθους, ἵνα ἴδῃ τὸν θεραπευθέντα βασιλέα καὶ τὸν τοῦτον θεραπεύσαντα ἐπίσκοπον. Τῇ τρίτῃ δ’ ἡμέρᾳ, μεταπεμπάμενος τὸν Θεόδωρον, ἠρώτησε τὸ αἷτιον τῆς ἐν Βαβυλῶνι παρουσίας αὐτοῦ. Ὁ δὲ Θεόδωρος διηγήσατο αὐτῷ πάντα τὰ συμβαινόντα καὶ ἐξητήσατο τὴν ἀντίληψιν αὐτοῦ κατὰ τῶν αἰρετικῶν, τὴν ἀπόδοσιν τῶν παρὰ τῆς ἐκκλησίας ἀφαιρεθέντων

καὶ τὴν ἐκ τῆς πόλεως ἔξωσιν αὐτῶν. Ἀκούσας ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἐνετείλατο τὴν ἄμεσον τῶν τῆς Ἐκκλησίας Ἐδέσσης κτημάτων παράδοσιν, τοὺς δὲ αἰρέτικούς, τοὺς μὲν θέλοντας, ἵνα προσέλθωσι τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅπως ἀφήσωσι, τοὺς δὲ ἐν τῇ κακοδοξίᾳ ἐμμένοντας, τοὺς μὲν Μανιχαίους, ἵνα γλωσσοτομήσωσι, τοὺς δὲ Νεστοριανούς καὶ Εὐτυχανούς, ἵνα τῆς πόλεως ἐξώσωσιν. Ἀπέστειλε δὲ ἴδιον ἐπὶ τούτῳ ἄνδρα.

Ὁ ἅγιος Θεόδωρος συχνότατα ἐπεσκέπτετο τὸν βασιλέα καὶ περὶ ψυχωφελῶν ὠμίλει μετ' αὐτοῦ πραγμάτων, κατώρθωσε δέ, ἵνα μύησῃ αὐτὸν εἰς τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐβάπτισε δὲ κρυφίως ἐν τῷ ποταμῷ Τίγρητι μετὰ τριῶν πιστῶν θεραπόντων καὶ ἐκάλεσεν Ἰωάννην, ἀναδόχου γενομένου τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Θεοδώρου Βασιλείου. Τοῦ νεοφωτίστου βασιλέως, ἐκφράσας τὴν ἐπιθυμίαν, ἵνα ἔχῃ τεμάχιον τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κυρίου, ὁ Θεόδωρος παρώρμησεν αὐτόν, ἵνα γράψῃ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν τότε αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Μιχαήλ, ἣν ἔμελλεν, ἵνα ἐγχειρίσῃ ὁ ἴδιος. Ἀπῆλθε λοιπὸν ὁ Θεόδωρος, τὴν ἐπιστολὴν φέρων τοῦ βασιλέως καὶ δῶρα μεγάλα καὶ βασιλικά, λαμπρᾶς δ' ἔτυχεν ὑποδοχῆς ἐν τῇ βασιλευούσῃ, ἐν ἣ πολλὰς ἐπετέλεσεν ἰάσεις. Ὁ αὐτοκράτωρ μεγάλας ἔδωκεν αὐτῷ χρηματικὰς δωρεὰς χάριν τῶν πτωχῶν καὶ τῆς ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίας, θήκην δὲ κατασκευάσας χρυσοῦν καὶ κόσμήσας αὐτὴν διὰ λίθων πολυτίμων καὶ μαργαριτῶν, κλεῖδα δὲ χρυσοῦν ἐπιθείς αὐτῇ, ἔθηκε ἐν αὐτῇ τίμιον ξύλον καὶ γράψας ἐπιστολὴν εὐχαριστήριον, υἱὸν δὲ Ἀβραὰμ καὶ οὐχὶ τοῦ Ἰσμαὴλ τοῦτον ἀποκαλέσας καὶ τέκνον Σάραρας καὶ οὐχὶ τῆς Ἀγαρ ὀνομάσας καὶ νέον προσεῖπων Ἰσαὰκ καὶ πολλοῖς ἐπαινέσας ἐπαίνοις τὴν ἀρίστην αὐτοῦ καὶ θαυμασίαν σύνεσιν, ὅτι τὴν ἀληθῆ ἐπέγνω θρησκείαν, εἰς ἥθικὴν δ' εἶτα καταλήξας διδασκαλίαν, παρέδωκε τῷ Θεοδώρῳ μετὰ πολλῶν καὶ πολυτελῶν δώρων, ὅστις πάντα λαβὼν ταῦτα ἀπέρχεται ἐκ τῆς Βασιλευούσης

καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀφικνεῖται εἰς Ἑδεσσαν, ἐν ἣ ἐγένετο μετὰ μεγάλης χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως δεκτὸς παρὰ τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ. Ἀγαθὴν δὲ ποιησάμενος τῶν δοθεισῶν αὐτῷ χρηματικῶν βοηθειῶν χρῆσιν, καλῶς δὲ καὶ θεαρέστως διαθεὶς τὰ κατὰ τὴν Ἑδεσσαν, ἀπέρχεται εἰς Βαβυλῶνα καὶ τὸ τίμιον ἐγχειρίζει τῷ βασιλεῖ ξύλον, ὅστις ἀφάτου ἐπληρώθη χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως ἐπὶ τῇ ἀποκτήσει ταύτῃ, ἐνεγκὼν δὲ πάντοθεν ὑπὸ χρυσοῦ κεκαλυμμένον κιβώτιον κατέθετο ἐν αὐτῷ τὸν Σταυρὸν καὶ ἦψεν ἰδίαις χερσὶ λύχνον.

Ὁ βασιλεὺς, καθ' ἐκάστην προσκάλων τὸν Θεόδωρον, ἐδιδάσκετο καὶ ἠῤῥυνε τὸν κύκλον τῶν Χριστιανικῶν αὐτοῦ γνώσεων. Ἐν Βαβυλῶνι πολλὰ ἐπετέλεσεν ὁ Θεόδωρος θουμάσια ἔργα, ἐφ' οἷς ἐκίνει τὸν φθόνον τῶν Ἰουδαίων καὶ Ἀγαρηνῶν. Κατήσχυνεν ἀρχισυνάγωγόν τινα Ἰουδαῖον, νομομαθὴ καὶ λόγιον, δεκάσαντα τὸν ἄρχοντα τῶν δικαστῶν, ἵνα διαλεχθῇ μετ' αὐτοῦ. Μετά τινα δὲ χρόνον, λαβὼν ὁ Θεόδωρος παρὰ τοῦ βασιλέως χρυσᾶ κειμήλια καὶ διάφορα πολυτελῆ ἀντικείμενα καὶ μεγάλας χρηματικὰς βοηθείας, πλὴν τῶν πολυτελῶν δώρων τῶν προωρισμένων τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἑδέσσης, ἀπῆλθεν, ἐντολῇ αὐτοῦ, εἰς Ἱερουσαλήμ, ἵνα διανείμῃ αὐτὰ εἰς τὰς ἐκεῖ ἐκκλησίας καὶ τοὺς πτωχοὺς. Παραδούς δὲ τῷ Πατριάρχῃ τὰ τοῦ βασιλέως δῶρα ἀπέρχεται εἰς τὴν Λαύραν τοῦ Ἁγίου Σάβα, ἵνα τοὺς Πατέρας ἀσπασθῇ, θεωρῶν ἑαυτὸν οἶονεῖ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπανελθόντα. Πάντας δὲ συναγείρας τοὺς μοναχοὺς ἐκάστου ἔθετο ῥάπευσεν τὴν ἀνάγκην, ἱκανὰς δὲ ἐν τῇ Λαύρᾳ παραμείνας ἡμέρας καὶ ἀπάσας περιελθὼν τὰς μονὰς καὶ πᾶσι τὰ πρὸς χρεῖαν χορηγήσας, ἔρχεται εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐξῆς ἐπανακάμπει εἰς Ἑδεσσαν.

Ὁ βασιλεὺς, μαθὼν τὴν εἰς Ἱερουσαλήμ ἄφιξιν τοῦ Θεοδώρου καὶ τὴν διανομὴν πάντων, προσκαλεῖ πάντας τοὺς ἐν τέλει καὶ λέγει αὐτοῖς, ὅτι, προαισθανθεὶς τὴν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ὅσον οὕπω μετάστασιν αὐτοῦ, ἐντέλλε-

ται, ἵνα πάντες ἐν τῷ πεδίῳ συναθροισθῶσι, διότι μέλλει, ὅπως διαθήκην ποιήσῃ. Τὴν νύκτα δ' ὅλην προσευξάμενος καὶ δεηθεὶς λίαν πρὸς μεταπέμπεται ἱερέα Χριστιανὸν καὶ ἐν τῇ ἀναιμάκτῳ παρίσταται θυσίᾳ ἐν τῷ ἐνδοτάτῳ δωματίῳ, μετέλαβε δὲ τῶν ἀχράντων Μυστηρίων μετὰ τριῶν αὐτοῦ οἰκετῶν, πλουσίας δὲ δοὺς τῷ ἱερεὶ δωρεὰς ἀπέστειλε, λαμπρῶς δ' ἐστολισμένος ἐξῆλθεν ἔφιππος ἐπὶ τὸν ὁρισθέντα τόπον, ἐν ᾧ ἅπας συνῆλθεν ὁ λαός. Ἐπὶ ὕψηλοῦ δὲ ἀνελθὼν βήματος καὶ μικρὸν καθήσας, εἶτα δὲ ἀνασάς, εἶπε μεγαλοφώνως. “Ἀκούσατε, Πέρσαι πάντες καὶ Ἀγαρρηνοὶ καὶ Ἑβραῖοι καὶ ὁ ἐκλεκτὸς τῶν Χριστιανῶν λαός. Ἐγὼ Χριστιανός εἰμι καὶ Ἰωάννης ὄνομά μοι πιστεύω δὲ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, τὴν τρισυπόστατον καὶ ὁμοούσιον μίαν θεότητα· καὶ ἐπεὶ ὁ Κύριός μου Ἰησοῦς Χριστὸς εἶρηκεν ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις πᾶς ὅστις ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ἰδοὺ ὁμολογῶ αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων”. Εἰπὼν δὲ ταῦτα ἐξέβαλε τοῦ κόλπου τίμιον Σταυρὸν ἐκ χρυσοῦ κατεσκευασμένον καὶ διὰ λίθων πολυτελῶν κεκοσμημένον καὶ στραφεὶς πρὸς ἀνατολὰς κατεφίλησε τρίς. Ὁ λαός, ἀκούσας ταῦτα καὶ ἐκμανεὶς, ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν τριῶν αὐτοῦ πιστῶν θεραπόντων καὶ ἀπέκτεινεν. Ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐγνώσθη δι' ὀράματος τῷ Θεοδώρῳ.

Τρία, μετὰ τὴν ἀθλήσιν τοῦ βασιλέως, ἔτη, ὁ Θεόδωρος, προΐδων τὴν πρὸς Χριστὸν ἀποδημίαν αὐτοῦ, συγκαλέσας τὸν κληρὸν καὶ τὸν λαόν, παρήνευσε τὰ δέοντα πρὸς εὐσέβειαν, ἵνα ἀμετακινήτως καὶ παγίως ἐμμείνωσιν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει, φυλάττωσιν ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην πρὸς ἀλλήλους καὶ τὰς θείας τηρῶσιν ἐντολάς. Ἀποχαιρετήσας δὲ ἀπῆλθεν εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν Ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ Ἀνάστασιν ἡσπάσθη δακρυρροῶν τὸν ζωηφόρον Τάφον

καὶ διανείμας πάνθ' ὅσα εἶχε τοῖς πτωχοῖς μεταβαίνει εἰς τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα καὶ ἐν τῷ ἀρχαίῳ αὐτοῦ ἀσκητικῷ κελλίῳ ἐπὶ τρεῖς παραμείνας ἑβδομάδας καὶ διὰ θεοσόφων τοὺς μοναχοὺς ἐστιάσας λόγων, μικρόν τι νοσήσας, ἤσθάνθη, ὅτι μέλλει, ἵνα ἐκ τοῦ ἐπικλήρου τούτου μεταστῇ κόσμου, κοινωνήσας δὲ τῶν θείων ἁγιασμάτων καὶ εἰπὼν· “Δόξα σοι, Παναγία Τριάς, ἡ ἐλπίς ἡμῶν”, καί· “Κύριε, εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου”, παρέδωκεν εἰς Κύριον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ἐγένετο δὲ ἡ κηδεία παρ' αὐτοῦ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων μεθ' ὅλου τοῦ κλήρου, ἐν μέσῳ μεγάλης λαοῦ συρροῆς, τὸ ἱερόν δ' αὐτοῦ σκῆνος κατετέθη ἐν ταῖς θήκαις τῶν Πατέρων πλησίον τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ καὶ μάρτυρος Μιχαὴλ τὴν 19 Ἰουλίου.

Ὑπάρχουσί τινες οἱ λέγοντες, ὅτι Θεόδωρος ὁ Σαβαΐτης, ὡς καὶ Θεόδωρος ὁ Ἐδέσσης εἶνε δύο διάφορα πρόσωπα καὶ ὅτι ἦν ἀρχιδιάκονος Ἐδέσσης καὶ ἔζη κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα ¹⁾. Ἐν τῷ *Oriens Christianus* ²⁾ μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων τάσσεται Ἐδέσσης καὶ λέγεται, ὅτι ἔζη ἐπὶ Ἰουστίνου Β', Τιβερίου Β' καὶ Μαυρικίου (565-602). Ὁ δὲ Ehrhardt λέγει, ὅτι ἡ *Bibliotheca maxima* καὶ ὁ *Cave* ἀξιοῦσιν, ὅτι εἶνε τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος ³⁾. Ἄλλ' ἐκ τοῦ Βίου Θεοδώρου τοῦ Ἐδέσσης, ὃν ἐδημοσίευσε τῷ 1892 ὁ Πομιαλόβσκις, ἐξάγεται, ὅτι οὗτος ἦν τοῦ ὀγδόου αἰῶνος καὶ ὅτι Θεόδωρος ὁ Σαβαΐτης καὶ Θεόδωρος Ἐδέσσης εἶνε ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, πράγματι δὲ ἐν τέλει τοῦ Βίου τούτου ἀναγινώσκομεν. “Τέλος βίου τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου, Ἐπισκόπου Ἐδέσσης, τοῦ Σαβαΐτου”. Ἐζησε δὲ ἐπὶ Μιχαὴλ Γ' καὶ Θεοδώρας (842-867). Κατὰ δὲ τὴν ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἀγίου Σάβα διατριβὴν αὐτοῦ συνέθετο κεφάλαια ἀσκητικά, ὧν 102 ἐδη-

¹⁾ Fabric. *Biblioth. Gr.* Τόμ. ι'. σελ., 387.

²⁾ Τόμ. Β'. σελ. 966.

³⁾ *Römische quartalschrift*, 1893, Τόμ. Δ'. σελ. 54.

μοσιεύθησαν ὑπὸ Πέτρου Πουσσίνου, ὧν ἡ ἀρχή. “Ἐπειδήπερ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἀποταξάμενοι” ¹⁾). Πεντήκοντα δὲ τῶν κεφαλαίων τούτων ἐγένοντο πρότερον γνωστὰ ἐν λατινικῇ μεταφράσει τῆς Bibliotheca maxima Patrum Lugdun. ²⁾). Ἐν τῷ ὑπ’ ἀρ. 66 κώδικι τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης ³⁾ ἀναγινώσκομεν. Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ Ἐδεσσηνοῦ κεφάλαια ἀσκητικὰ ἑκατὸν καὶ ἐν τῷ ὑπ’ ἀρ. 409. Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου ἀρχιεπισκόπου Ἐδέσσης, λόγος περὶ πίστεως καὶ διακρίσεως αἵρετικῶν, οὗ ἡ ἀρχή: “Πιστεύομεν τοίνυν εἰς πατέρα” ⁴⁾). Ἐν δὲ τῷ ὑπ’ ἀρ. 215 κώδικι ⁵⁾ ὑπάρχει. **Διδασκαλία τοῦ ἀγίου Θεοδώρου ἐπισκόπου Ἐδέσσης, ἀρχομένη** “Οὐκ ἔδει με τὸν ἀσθενῆ καὶ ἀχρεῖον περὶ ψυχικῆς ὠφελείας ὑμῖν διαλέγεσθαι”. Ἀποσπάσματα δὲ ἐν τῷ ὑπ’ ἀρ. 171 κώδικι ⁶⁾ μετ’ ἄλλων συγγραφῶν. ἐν δὲ τῷ ὑπ’ ἀρ. 365 τεμάχια βιογραφίας αὐτοῦ μετ’ ἄλλων ὁσίων ἀνδρῶν ⁷⁾).

Β’.

Μιχαὴλ ὁ Μάρτυς

Εἵπομεν, ὅτι συγγενῆς τις τοῦ ἀγίου Θεοδώρου, ἐλθὼν εἰς τὴν Λαύραν καὶ καρεῖς μοναχὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα **Μιχαήλ**, ἐτάχθη ὑπὸ τὴν ποδηγέτησιν αὐτοῦ. Ὁ Ἐμίσσης Βασίλειος παρεκβατικῶς εἰσήγαγεν ἐν τῇ Βιογραφίᾳ τοῦ ἀγίου Θεοδώρου τὸ μαρτύριον τοῦ Μιχαήλ.

Ὁ Μιχαὴλ ἦν νεαρώτατος καὶ εὐειδέστατος, ταχθεὶς δὲ ὑπὸ τῷ Θεοδώρῳ πᾶσαν ἐδιδάσκετο ἀρετὴν. Κατὰ δὲ

¹⁾ Thesaurus Asceticus, 1684, σελ. 345.

²⁾ Τόμ. κβ’, σελ. 752. Cave, Τόμ. β’. σελ. 185.

³⁾ Τόμ. β’. σελ. 115.

⁴⁾ Ἐνθ’ ἀνωτ. σελ. 528.

⁵⁾ Τόμ. α’. σελ. 295.

⁶⁾ Αὐτ. σελ. 264.

⁷⁾ Τόμ. β’. σελ. 480.

τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Ἀδραμέλεχ ἢ Ἀβιμέλεχ, βασιλεὺς Περσῶν, ἀπελθὼν ἐκ Βαβυλῶνος μετὰ τῆς συζύγου Σεΐδης, ἦλθεν εἰς Ἱερουσαλὴμ μετὰ μεγάλης δυνάμεως πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ τόπου. Ὁ Ἀδραμέλεχ ἦν ἀνὴρ προπότατος καὶ οὐδένα ἐκακοποίει Χριστιανόν. Ὅντος δ' αὐτοῦ εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀπέστειλεν ὁ ἅγιος Θεόδωρος τὸν Μιχαὴλ εἰς αὐτήν, ἵνα πωλήσῃ τὰ κανίσκια καὶ τὰ μαλάκια, ἅπερ κατεσκεύασεν. Οὗτος δ' ἐλθὼν εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον παραβαλὼν τῆς Λαύρας καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ ἀσπασάμενος μοναχοὺς ἀπέθετο τὰ σκεύη καὶ μεταβάς εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως ἡσπάσθη τὸ ζωφόρον Μνῆμα καὶ τὸν Γολγοθᾶν, ἐλθὼν δὲ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον λαμβάνει τὰ ἐργόχειρα αὐτοῦ καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν ἀγορὰν πρὸς πώλησιν αὐτῶν. Εὐνοῦχος τῆς βασιλίσσης Σεΐδης, ἰδὼν, ὅτι τὰ ἐργόχειρα ταῦτα εἶνε κάλλιστα κατεσκευασμένα καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τέρπουσι τῶν βλεπόντων, παραλαμβάνει αὐτὸν καὶ ὁδηγεῖ μέχρι τῆς θύρας τῆς κατοικίας τῆς νέας Αἰγυπτίας, εἰσελθὼν δὲ ἀνήγγειλε τῇ δεσποίνῃ αὐτοῦ, ὅτι μοναχὸς τις ἦλθε πωλὼν εὐπρεπῆ σκεύη. Αὕτη δὲ ἐκέλευσεν, ἵνα εἰσαχθῇ μετὰ τῶν σκευῶν. Ἡ βασίλισσα, ἰδοῦσα τὸν μοναχόν, ὑπὸ σφοδροτάτου κατελήφθη πρὸς αὐτὸν ἔρωτος, ἠρώτησε δὲ ποῖος ἦν καὶ πόθεν ἦρχετο. Ὁ δὲ Μιχαὴλ ἀπήντησεν, ὅτι εἶνε πτωχὸς τῆς Λαύρας τοῦ Ἀγίου Σάβα μοναχός. Αὕτη δέ, νομίζουσα, ὅτι εὐχερῶς μέλλει, ἵνα σαγηνεύσῃ αὐτόν, διαφόρους ἐποιήσατο αὐτῷ ἐπαγγελίας, λέγουσα, ὅτι ἐὰν μὲν ἦνε δοῦλος θὰ ἐλευθερώσῃ αὐτόν, ἐὰν δὲ αἰχμάλωτος θὰ ἀπολυτρώσῃ, ἐὰν δὲ ἀσθενῇ θὰ θεραπεύσῃ καὶ ἐὰν ὑπὸ πενίας πιέζεται θὰ πλουτίσῃ.

Ὁ Μιχαὴλ ἀπήντησεν, ὅτι ἦν ποτε αἰχμάλωτος τῷ κόσμῳ καὶ ὅτι ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀπηλλάγη, ὅτι ἦν δοῦλος τῆς ἁμαρτίας, ἀλλ' ὅτι ὁ Κύριος, δούλου λαβὼν μορφήν, ἡλευθέρωσεν αὐτόν, ὅτι ἀσθενοῦντα ἄρτιον κατέστησε καὶ ὑγιᾶ, ὅτι πτωχὸν ὄντα ὑπερφυῶς ἐπλούτισε καὶ ὅτι οὐδενὸς

στερεῖται. Ἡ Σεῖδη, βλέπουσα, ὅτι οὐδὲν διὰ τῶν ὑποσχέσεων κατορθοῖ προέβη εἰς ἀπειλὰς, ἐπισείουσα αὐτὰς ὡς μορμολύκιον. Βλέπουσα δὲ τὸ Ἰκαρπον αὐτῶν ἐκέλευσεν, ἵνα ριφθῇ κατὰ γῆς καὶ ἀνηλεῶς διὰ ράβδων τυφθῇ. Ὁ Μιχαήλ, ἐπὶ πολλὰς ἀνηλεῶς βασανιζόμενος ὥρας, ὑπέμεινεν ὥσεί προύκειτο περὶ ἀλλοτρίου σώματος, παράμυθούμενος τὰ παρόντα λυπηρὰ διὰ τῶν ἐλπίδων τῶν μελλόντων. Ἀμέσως δὲ τὸ ἄθλιον γύναιον παραδίδωσι τὸν ἀθλητὴν εἰς δύο εὐνούχους καὶ πέμπει πρὸς τὸν βασιλέα μετ' ἐπιστολῆς ἐν ᾗ κατηγορεῖ αὐτὸν ὡς τολμήσαντα, ἵνα τὴν οἰκογενειακὴν ἐξυβρίσῃ αὐτῆς τιμὴν καὶ προστίθῃσιν, ὅτι, ἐὰν ἀφήσῃ αὐτὸν ζῶντα, μέλλει, ἵνα αὐτοχειριασθῇ. Ὁ βασιλεὺς, λαβὼν τὴν ἐπιστολήν, κατενόησεν, ὅτι πρόκειται περὶ συκοφαντίας, γυναικοπειθῆς ὅμως ὢν καὶ μὴ θίλων, ἵνα λυπήσῃ αὐτήν, ἐκέλευσεν, ὅπως ὁ μοναχὸς εἰσαχθῇ· πάντες δὲ ἡγνούνουν τίνος ἕνεκα ἐξετάζεται.

Εἰσαχθεὶς ὁ Μιχαήλ οὐδὲ προσκύνῃσιν κατεδέξατο, ἵνα, κατὰ τὰ παρὰ Πέρσαις εἰωθότα, ἀπονείμῃ αὐτῷ. Ὁ βασιλεὺς, ἐφ' ἱκανὸν διὰ ὀργίλων προσβλέπων αὐτὸν ὀφθαλμῶν, ἠρώτησε τίνα ἀπολογίαν ἔχει ἐπὶ τοῖς κατηγορουμένοις. Ὁ Μιχαήλ ἀπαντῶν εἶπεν. Ὁ βασιλεὺς ἀσφαλῶς τρία τινα ὀφείλει, ἵνα ἔχῃ ὑπ' ὧψι, φόβον Θεοῦ, ἔλεος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, δικαιοσύνην τε καὶ μακροθυμίαν πρὸς τὰ συμβαίνοντα. Τὴν συνετὴν ὁ βασιλεὺς θαυμάσας ἀπάντησιν αὐτοῦ ἐκέλευσεν, ἵνα τῶν δεσμῶν λυθῇ, ἠρώτησε δὲ τίς ἦν καὶ πόθεν ἦρχετο. Ὁ Μιχαήλ διηγῆσατο τὰ κατ' αὐτόν. Ὁ βασιλεὺς, ἐκ τῶν ἀπαντήσεων αὐτοῦ εὐχαριστηθεὶς, ἐπεθύμησεν, ἵνα προσελκύσῃ εἰς τὴν θρησκείαν αὐτοῦ. Οὐδὲν ὅμως βλέπων, ὅτι κατορθοῖ, εἶπεν αὐτῷ, ὅτι ὀφείλει, ἵνα ἐκλέξῃ ἐν τῶν δύο, ἢ ἵνα πεισθῇ καὶ τῇ θρησκείᾳ αὐτοῦ προσέλθῃ ἢ ἵνα ἀποθάνῃ διὰ θανάτου πικροῦ. Ὁ Μιχαήλ ἀταράχως ἀπήντησεν, ὅτι ὀφείλει οὗτος, ἵνα πράξῃ ἐν τῶν τριῶν, ἢ ἵνα ἀποστείλῃ αὐτὸν πρὸς τὸν γέροντα αὐτοῦ ἢ ἵνα ἀπο-

στείλῃ πρὸς τὸν Χριστὸν ἢ ἵνα γένηται Χριστιανὸς καὶ μεταξὺ αὐτῶν συγκαταριθμηθῇ.

Ὁ Ἀδραμίλεχ, τὴν τοσαύτην αὐτοῦ μὴ ἀνεχόμενος παρορησίαν καὶ παροργισθεὶς, ἐκέλευσεν, ἵνα γυμνόπους ἐπὶ ἀνθρώκων τεθῇ. Ὁ μάρτυς ἔστη ἐπ' αὐτῶν ἀκλινὲς ἔχων τὸ σῶμα, ὥσει οὐδὲν αὐτῷ συνέβαινεν ἀνιαρόν. Ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσεν, ἵνα κομίσωσιν ἐκ τῶν θησαυρῶν αὐτοῦ δηλητήριον θανατηφόρον, φυλαττόμενον ἐντὸς ἀγγείου σιδηροῦ, ὅπερ αὐθωρεὶ ἐφόνευε τὸν πίνοντα. Στραφεὶς δὲ πρὸς τὸν Μιχαὴλ εἶπε. “Νῦν ἤκει σου τὸ τέλος· τοιγαροῦν ἢ τοῖς ἑμοῖς λόγοις τε καὶ δόγμασι πείσῃ, ἢ πίε τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου καὶ κακῶς τελεύτα”. Ἀρνούμενου δ' αὐτοῦ, κεράσαντες τὸ φάρμακον μέλιτι ἐπέδωκαν αὐτῷ. Ὁ Μιχαὴλ λαμβάνει τὸ ποτήριον καὶ εἰπὼν τὸ τῆς πίστεως σύμβολον καὶ διὰ τοῦ σημείου σφραγίσας αὐτὸ τοῦ Σταυροῦ, πάντων τῶν Χριστιανῶν δακρυρροοῦντων καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ὑπὸ συμπαθείας δακρύσαντος, ἐβόησε· Πιστεύω εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀμέσως δὲ ἔπιε τὸ τοῦ θανάτου ποτήριον. Ἀλλὰ, χάριτι καὶ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ, ἔμεινεν ἀβλαβής, θαυμάζοντας τοῦ βασιλέως, ὅστις θέλων, ἵνα δοκιμάσῃ τὴν τοῦ φαρμάκου δύναμιν ἐκέλευσεν, ὅπως ἀχθῇ κατάδικος μέλλων, ἵνα ἀποθάνῃ, καὶ πῆν ἐξ αὐτοῦ. Τούτου δὲ γενομένου, οὗτος ἐτελεύτησεν αὐθωρεὶ ἐν μέσῳ λυγμῶν μεγάλων. Τότε πάντες οἱ Χριστιανοὶ ὥς ἐκ μιᾶς γλώσσης, ἐδόξασαν Χριστὸν τὸν Θεόν, οἱ δὲ Σαρακηνοὶ ἀγανακτήσεως πλήρεις, ἔκραζον, ὅτι ἀνάγκη, ἵνα φονευθῇ ὁ μοναχὸς ἢ πάντες σφαγῶσιν οἱ Χριστιανοί.

Ὁ βασιλεὺς, βλέπων τὸν γενικὸν τοῦ λαοῦ ἐρεθισμόν, ἐκέλευσεν, ἵνα ἐξαχθῇ τῆς πόλεως καὶ καρατομηθῇ. Συνεξήλθον δὲ καὶ πάντες οἱ τῆς πόλεως Χριστιανοὶ καὶ Σαρακηνοί. Ὁ Μιχαὴλ, στὰς πρὸς ἀνατολὰς καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπάρας καὶ τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανόν, προσηύξατο καί, ἀποχαιρετήσας τοὺς πιστοὺς, ἔκλινε τὴν κεφαλὴν καὶ οὕτως

ἀνεδήσατο τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον. Οἱ δὲ Χριστιανοὶ πάντες ἐδόξασαν τὸν Θεόν, τὸν ἐνισχύσαντα τὸν γενναῖον αὐτοῦ ἀθλητήν, ἵνα τὸν τοῦ μαρτυρίου διανύσῃ ἀγῶνα. Οἱ ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τῆς Λαύρας μοναχοὶ ἐλθόντες ἤθελον, ἵνα παραλάβωσι τὸ μαρτυρικὸν τοῦ ἀθλοφόρου σῶμα. Οἱ κάτοικοι ὁμως Ἱεροσολύμων ἀντέστησαν λέγοντες· Ὡδε ἀνύσας τὸν τῆς ἀθλήσεως δρόμον, ὧδε καὶ τεθήσεται εἰς ἀγιασμὸν καὶ εὐλογίαν τοῦ πιστοῦ λαοῦ. Οἱ δὲ μοναχοὶ ἀντέλεγον, ὅτι εἶνε θρέμμα τῆς ἐρήμου καὶ τέκνον τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα καὶ ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται, ἵνα ταφῇ ἀλλαχοῦ, ἀλλ' ἢ ἐν τῇ Λαύρᾳ. Τῆς ἔριδος ταύτης γνωστῆς τῷ βασιλεῖ γενομένης, οὗτος ἔκρινε δίκαιον, ἵνα τὸ λείψανον ἀποδοθῇ τοῖς μοναχοῖς. Οὗτοι δέ, θέσαντες αὐτὸ ἐπὶ κραββάτου, ἐκόμισαν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ἀπεκαλύφθη τῷ Θεοδώρῳ τὰ κατὰ τὸν Μιχαήλ, ἐλθὼν δὲ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διηγήσατο τὸ ὄραμα τῷ τε ἡγουμένῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς καὶ εἶπε, ὅτι σήμερον ὁ ἀδελφὸς Μιχαήλ ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον.

Εὐθὺς λοιπὸν ἀπέστειλεν ὁ Ἡγούμενος μοναχοὺς τινας, ὅπως λαβόντες τὸ ἱερὸν τοῦ μάρτυρος σῶμα σὺν ὕμνοις καὶ ψαλμοῖς κομίσωσιν ἐν τῇ Λαύρᾳ. Οὗτοι δὲ ἀναλαβόντες αὐτὸ νύκτωρ ἐκόμισαν εἰς τὴν Λαύραν, προπορευομένου τοῦ μαρτυρικοῦ σώματος στύλου πυρός. Ὁ ἅγιος Θεόδωρος ἐξέρχεται μετὰ τοῦ Ἡγουμένου καὶ τῶν ἀδελφῶν, φερόντων λαμπάδας καὶ θυμιάματα καὶ ὕμνους ἀδόντων, εἰς ὑπαντὴν τοῦ ἱεροῦ σκήνους, ποταμηδὸν καταχέων δάκρυα. Ἐν τῇ Λαύρᾳ ἦν ἀσθενῶν ἀδελφός, καλούμενος Γεώργιος, ὅστις κατακείμενος ἔτη τρία κληνῆρης κατετρούχετο ὑπὸ ἀρθρίτιδος, ὃν πολλάκις περιποιεῖτο ὁ Μιχαήλ. Οὗτος πάντας παρεκάλει, ἵνα βαστάσαντες αὐτὸν ἀγάγωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Πάντων ὁμως ἐν αὐτῇ συντρεχόντων καὶ οὐδενὸς περὶ αὐτοῦ φροντίζοντος, οὗτος δακρύων εἶπεν. Ὡ Μιχαήλ ἀδελφέ, εἰ ἔτυχες παρρησίας πρὸς Χριστόν,

μνήσθητί μου τοῦ σοῦ δούλου καὶ πρέσβευσον δοθῆ-
ναί μοι δύναμιν, ὅπως ἐλθὼν θεάσωμαί σε καὶ τὸν
ἐν Χριστῷ δώσω σοι ἀσπασμόν. Ἀμέσως δέ, ἐν ᾧ δὲν
ἠδύνατο, προηγουμένως, ἵνα εὐκόλως κινηθῇ ἐν τῇ κλίνῃ,
ὑγιῆς ὅλως γενόμενος, ἰδίους ἔρχεται ποσὶν εἰς τὴν ἐκκλη-
σίαν καὶ μετὰ πολλῶν κατασπάσσεται δακρύων τὸ ἱερὸν τοῦ
μάρτυρος σῶμα, λέγων· Ἀληθῶς, ἀδελφὲ ποθεινότητε,
μεγάλῃς ἔτυχες πρὸς Χριστὸν παρηρησίας· ὄντως
τελείαν ἔδειξας εἰς ἐμὲ τὸν ταλαίπωρον τὴν ἐντο-
λὴν τῆς ἀγάπης, καὶ περιὼν γὰρ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ
πολλὰ μοι τῷ ταπεινῷ καθυπηρέτησας, καὶ πρὸς
Χριστὸν μεταστὰς ὑγιῇ με καὶ ἄπονον παραχρῆμα
πεποίηκας. Ἄσαντες λοιπὸν οἱ τῆς Λαύρας ἀδελφοὶ
ὑμνοὺς τῷ καιρῷ καὶ τῷ πράγματι προσφόρους, κατέθεντο
τὸ λείψανον ἐν τῇ θήκῃ τῶν προαθλησάντων ποτὲ πατέρων
ἐν τῇ αὐτῇ Λαύρᾳ τὴν 19 Ἰουλίου. Ὁ Ρῶσος Ἡγούμενος
Δανιὴλ (1106-1107) μνημονεύει τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου
Θεοδώρου Ἐδέσσης καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ ¹⁾.

2.

**Βιλλιβάλδος-Κατάλογος τῶν Οἰκῶν τοῦ Θεοῦ
ἢ Μοναστηρίων**

Περὶ τὸ 754 ἐπεσκέψατο τὴν Λαύραν τοῦ Ἁγίου
Σάβα ὁ Βιλλιβάλδος ²⁾ (Hodoeporicon S. Willibaldi),
ὅστις γράφει τὰ ἑξῆς. “Ἐνταῦθα εἶνε μέγα μοναστήριον, ἐν
ᾧ διαμένει ὁ τοῦ μοναστηρίου ἀββᾶς καὶ ὁ θυρωρὸς ἐκεῖνος
τῆς ἐκκλησίας καὶ πολλοὶ ἄλλοι μοναχοί, οἵτινες εἶνε ἐν τῷ
αὐτῷ μοναστηρίῳ, διατρίβουσι κύκλῳ τῆς κοιλάδος, ἐν τοῖς
κάτω τοῦ βραχώδους ὄρους. Ἔχουσι δ’ ἐνταῦθα μικρὰ κελ-
λία, λελαξευμένα ἐπὶ τοῦ βράχου τοῦ ὄρους τῇδε κάκει. Τὸ

¹⁾ Κλεόπα Κοικυλίδου καὶ Ἱ. Φωκυλίδου, Ὀδοιπορικὰ Ἀγίας Γῆ· σελ. 309.

²⁾ Ἐνθ’ ἀνωτ, σελ. 225.

ὄρος τοῦτο κυκλοῖ τὴν πεδιάδα, τὸ δὲ μοναστήριον ἐκτίσθη ἐν τῇ κοιλάδι καὶ ἐνταῦθα ἀναπαύεται ὁ ἅγιος Σάβας”.

Περὶ τὸ 808 γίνεται τῆς Λαύρας μνεία ἐν τῷ “Καταλόγῳ τῶν οἰκῶν τοῦ Θεοῦ ἢ μοναστηρίων” (Commemoratorium de Casis Dei vel Monasteriis), συγγραφέντι παρ’ ἀνωνύμου, ἐντολῇ Καρόλου τοῦ Μεγάλου. “Ἐν ἀγίῳ Σάβα μοναχοὶ ἑκατὸν πεντήκοντα” ¹⁾. Ὡστε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐνάτου αἰῶνος ὑπῆρχον 150 μοναχοὶ ἐν τῇ Λαύρᾳ.

3.

**Ἐπεισόδιον μεταξὺ τῆς Λαύρας τοῦ Ἀγίου Σάβα
καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ Ὄρους τῶν Ἑλαιῶν
Βενεδικτίνων μοναχῶν**

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἔζη ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Φράγκων Κάρολος ὁ Μέγας (768-814), ὅστις ἀποστείλας πρεσβείαν παρὰ τῷ Ἀρουν-ερ-Ρασῇ ἠθέλησεν, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰς Ἱερουσαλὴμ μετάβασιν τῶν Λατίνων προσκυνητῶν. Ἐκτισε δὲ ἐκκλησίαν τινὰς ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ ξενῶνα μετὰ βιβλιοθήκης. Αἱ μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων σχέσεις, ὥς παρατηροῦσιν ἀμερόληπτοι ἱστορικοί, ποικιλαχῶς διὰ μύθων περιεκωσμήθησαν.

Μετὰ ἐν δὲ ἔτος (809) συνέβη τὸ ἐπόμενον ἐπεισόδιον μεταξὺ τῆς Λαύρας τοῦ Ἀγίου Σάβα καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ Ὄρους τῶν Ἑλαιῶν Βενεδικτίνων μοναχῶν. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἐκτίθησιν ἡ ἐπομένη ἐπιστολή, ἐπιγραφομένη· *Epistola peregrinorum monachorum, in monte oliveti habitantium, ad Leonem Papam*.

“Τῷ ἀγιωτάτῳ καὶ σεβασμιωτάτῳ Κυρίῳ ἐν Χριστῷ Πατρὶ Λέοντι, Ὑπερτάτῳ Ποντίφικι καὶ καθολικῷ Πάπα τῆς Ἀποστολικῆς Ἐδρας τῆς πόλεως Ρώμης, οἱ ἐν τῷ Ὄρει τῶν Ἑλαιῶν διατρίβοντες Φράγκοι μοναχοί...”

“Ἰωάννης ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ ἁγίου Σάβα, ὃν ὁ δοῦλος ὑμῶν Θεόδουλος ὁ ἡγούμενος γινώσκει, ἡγέρθη καθ’

¹⁾ Ἐνθ’ ἀνωτ. σελ. 239.

ἡμῶν λέγων, ὅτι οἱ ἐπὶ τοῦ Ὁρους τῶν Ἑλαιῶν Φράγκοι εἶνε αἱρετικοὶ καὶ ὅτι πάντες οἱ Φράγκοι εἶνε αἱρετικοί, ἀποδοκιμάζει δὲ τὴν πίστιν ἡμῶν ὡς λίαν αἱρετικὴν. Ἡμεῖς ἀπηντήσαμεν, ὅτι κατηγοροῦντες ἡμᾶς ὡς αἱρετικούς, κατηγορεῖτε αὐτὴν τὴν ἁγίαν Ἀποστολικὴν Ἐδραν. Τοσοῦτον δ' ἐτάραξεν ἡμᾶς, ὥστε τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἐν τῇ ἁγίᾳ Βηθλεέμ, ἐν τῇ ἁγίᾳ Φάτνῃ, ἔνθα ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Λυτρωτῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας καταδεξάμενος, ἵνα γεννηθῇ, ἀπέστειλε λαϊκοὺς, ὅπως ἐκβάλῃ ἡμᾶς ἔξω λέγοντας, ὅτι εἰσθε αἱρετικοὶ καὶ ὅτι τὰ βιβλία, ἀπερ ἔχετε εἶνε αἱρετικά. Ἀλλὰ ταῖς εὐχαῖς ἡμῶν ἐνίσχυσεν ἡμᾶς ὁ Κύριος καὶ δὲν ἡδυνήθησαν, ἵνα ἐκβάλωσιν ἡμᾶς. Πάντες εἶπομεν, ὅτι ἐνταῦθα θὰ ἀποθάνωμεν καὶ δὲν θὰ ἐκβάλῃτε ὑμᾶς. Ὑψώσαμεν δὲ πάντες φωνὴν οἱ δοῦλοι ὑμῶν, λέγοντες πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει ἱερεῖς, ἴδετε, πατέρες καὶ ἀδελφοί, τὸν ἀνθρωπον ἐκεῖνον, τὸν τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα καθ' ἡμῶν λέγοντα καὶ κατὰ τῆς ἁγίας Ρωμαϊκῆς πίστεως, οἷα οὐδέποτε ἠκούσαμεν περὶ τοῦ γένους ἡμῶν.

“Μετὰ δὲ ταῦτα τὴν Κυριακὴν συνήχθησαν οἱ ἱερεῖς μετὰ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἀπέναντι τοῦ ἁγίου Τάφου τοῦ Κυρίου καὶ μεταξὺ τοῦ ἱεροῦ Κρανίου τόπου, ἠρώτησαν δὲ ἡμᾶς περὶ τῆς πίστεως ἡμῶν οἱ ἱερεῖς οὗτοι καὶ πῶς πιστεύομεν τὸ Σύμβολον. Ἡμεῖς δὲ ἀπηντήσαμεν, ὅτι οὕτω πιστεύομεν, ὡς καὶ ἡ ἁγία Ρωμαϊκὴ ἐκκλησία, εἶπομεν δὲ καὶ λέγομεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ ὅσα δὲν λέγετε ἐν τῇ ἑλληνικῇ· καὶ ἐν τῷ Δόξα Πατρὶ (Gloria Patri) δὲν λέγετε· Ὡς ἦν ἐν ἀρχῇ (Sicut erat in principio) καὶ ἐν τῷ Δόξα ἐν Ὑψίστοις (Gloria in excelsis) δὲν λέγετε· Σὺ μόνος Ὑψιστος (tu solus altissimus) καὶ ἐν τῷ Πάτερ ἡμῶν (Pater noster) κατ' ἄλλον τρόπον λέγετε, καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ λέγομεν πλέον ὑμῶν· Ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον (qui ex Patre filioque procedit). Οὕτω δὲ εἶπεν ὁ Ἰωάννης ἐκεῖ-

νος, ὁ ἐχθρὸς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἔνεκα τοῦ λόγου τοῦτου εἶσθε αἰρετικοί. Ἡμεῖς παρεκαλέσαμεν τοὺς Ἱεροσολυμίτας λέγοντες, μὴ ἀκούετε τὸν ἄνθρωπον τοῦτον, μήτε λέγετε ἡμᾶς αἰρετικούς, διότι ἂν λέγητε ἡμᾶς αἰρετικούς λέγετε αἰρετικὸν τὸν θρόνον τοῦ μακαρίου Πέτρου. Ἐὰν δὲ λέγητε τοῦτο, ἁμαρτάνετε. Οἱ δὲ ἱερεῖς ἔγραψαν ἡμῖν ὁμολογίαν πίστεως, λέγοντες, πιστεύετε, ὡς πιστεύει ἡ ἁγία Ἀνάστασις (ἡ Ἱεροσολύμων Ἐκκλησία); Ἡμεῖς δὲ εἵπομεν, πιστεύομεν, ὡς πιστεύει ἡ ἁγία Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου καὶ ἡ ἁγία ἀποστολικὴ ρωμαϊκὴ ἔδρα. Εἶτα δὲ ὁ ἀρχιδιάκονος, ἀναβὰς μεθ' ἡμῶν ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, ἀνέγνω τὴν ὁμολογίαν ταύτην τῷ λαῷ. Ἡμεῖς δὲ οἱ δοῦλοι ὑμῶν ἀνεθεματίσαμεν πᾶσαν αἵρεσιν καὶ πάντα καλοῦντα τὴν ἁγίαν ἀποστολικὴν Ρωμαϊκὴν ἔδραν αἰρετικὴν” 1).

Οὕτω λοιπὸν ἔλαβε τέρμα τὸ λυπηρὸν τοῦτο ἐπεισόδιον, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα, ὁ μοναχὸς Ἰωάννης εἶνε ὁ ἐν τῷ Βίῳ τοῦ Ἐδέσσης Θεοδώρου μνημονευόμενος ἡγούμενος Ἰωάννης τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάβα. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο δείκνυσιν, ὅτι ἤδη κατὰ τὸν ἔνατον αἰῶνα ὑπερέχουσαν ἐπεῖχε θέσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἱεροσολύμων ἡ Λαύρα τοῦ ἁγίου Σάβα ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν γραμμάτων καὶ τῆς διατηρήσεως τῶν δογμάτων τῆς θρησκείας.

4.

Μιχαὴλ Σύγκελλος Ἱεροσολύμων-

“Οτε, κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνάβασιν τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος Ε΄ (813), ἡ εἰκονομαχία, μεθ' ὅλους τοὺς ἀρχικοὺς τῶν προμάχων αὐτῆς δισταγμούς, ἀνεφάνη καὶ πάλιν κρατοῦσα, χάρις εἰς τὸν Θεόδοτον τὸν Μελισσηνὸν

1) Le Quien, Oriens Christianus, Τόμ. Γ'. σελ. 347—349. καὶ Migne, P. G, Τόμ. 94, σελ. 206, 207.

καὶ Ἰωάννην τὸν Γραμματικόν, ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς Θεόδωρον τὸν Στουδίτην, ἐξαιτησάμενον τὴν βοήθειαν αὐτοῦ, Μιχαὴλ τὸν Σύγκελλον Ἱεροσολύμων καὶ τοὺς δύο αὐτοῦ μαθητάς, τοὺς ἀδελφούς Θεόδωρον καὶ Θεοφάνη, τοὺς ἐπικαλουμένους Γραπούς, οἵτινες διεκρίνοντο ἐπὶ εὐγλωττία καὶ ἀρεταῖς, ἦσαν δὲ ἄλλοτε σύντρεῖς μοναχοὶ τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Σάβα.

Ὁ Στουδίτης Θεόδωρος ἔγραψε πρὸς τὸν Ἱεροσολύμων Θωμᾶν ἐπιστολήν, ὡς καὶ πρὸς τὸν ἡγούμενον τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάβα, ἐπιγραφομένην. “Τῷ Θεοτιμῇτῳ, ἡγαπημένῳ καὶ πνευματικῷ μου Πατρί, κυρίῳ καθηγεμόνι τῆς περιβοήτου Λαύρας τοῦ παμμάκαρος ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν Σάβα, καὶ τοῖς ὑπ’ αὐτῇ ὁσίοις μου Πατράσι, Θεόδωρος ἐλάχιστος, πρεσβύτερος καὶ ἡγούμενος τῶν Στουδίου” ¹⁾. Ἡ αὐτὴ δὲ ἐστάλη πρὸς τὴν Μονὴν τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου, πρὸς τὰς Μονὰς τοῦ ἁγίου Χαρίτωνος καὶ τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου. Ἡ πρὸς τὸν Ἱεροσολύμων ἐπιστολή, ἐπιγραφομένη· “Τῷ τὰ πάντα ἁγιωτάτῳ Πατρὶ Πατέρων, φωστήρι φωστήρων, κυρίῳ μου δεσπότη, Πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων, Θεόδωρος ἐλάχιστος, πρεσβύτερος καὶ ἡγούμενος τῶν Στουδίου”, ἄρχεται οὕτω·

“Τίς ἀναγγελεῖ Ἀβραάμ, ὅτι Σάρρα θηλάζει; φησὶ πού ὁ ἱερὸς λόγος. Καὶ τίς ἐμοὶ τῷ ἀναξίῳ εὐαγγελίσοιτο, ὅτι μου τὸ ταπεινὸν γράμμα εἰς ἱερὰς χεῖρας φθάσειε τῆς ἀποστολικῆς ὑμῶν μακαριωτάτης κορυφῆς; Ὅμως πιστεύω, ὅτι γενήσεται· οὐ γὰρ ἀλόγῳ ἐπιθυμία, ἀλλὰ ἀναγκαίᾳ ὑποθέσει κινήθεις ὁ ἁμαρτωλὸς ἐτόλμησα καὶ τὸ γράμμα ἀποστεῖλαι καὶ τὸν ἐπιστοληφόρον Διονύσιον τὸν ποθεινότατον ἀδελφὸν συνεκπέμψασθαι, πιστὸν ὄντα, καὶ δυνατόν ὅσα ἐλλείπει τῇ ἐπιστολῇ ἐξηγορῆσαι. Τοιγαροῦν, ὡς ἀπὸν τῷ

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 99, σελ. 1164, 1165.

σώματι, παρὼν δὲ τῷ πνεύματι, πρῶτον μὲν ὁ ταπεινὸς κατασπάζομαι τὰ θεοβαδῆ αὐτῆς ἵχνη· τοῦτο γὰρ ἐμοὶ εὐλογία τε καὶ ἁγιασμός. Ἐπειτα ὡς πρὸς αὐτῆς ἐπιτραπεῖς ἄπειμι ἐν τοῖς σεβαστοῖς τόποις. Προσπύσσομαι τὸ θεῖον ἔδαφος, οὗ τὰ θεῖα ἵχνη βέβηκε, τὸ ζωοποιὸν μνήμα, ἐφ' ᾧ τὸ πανάγιον σῶμα τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατετέθη, τὸν χώρον τοῦ ἁγίου Κρανίου, ἐν ᾧ ἐσταύρωται ὁ Κύριος τῆς δόξης.

“Μέτειμι ἀλλαχοῦ. Ὁρῶ τὴν ἁγίαν Βηθλεὲμ ὡς τὴν Ἑδέμ· προσκυνῶ τὴν θεῖαν φάτνην ὑπὲρ τὴν στάμνον τὴν χρυσοῦν, ἐν ἣ οὐ μάννα, ἀλλ' ὁ τῆς ζωῆς ἄρτος τέθειται. Καὶ μὴν βλέπω τὸ ἅγιον ὄρος, οὗ ἡ θειοτάτη μεταμόρφωσις, τὸ τῶν Ἑλαιῶν Ὅρος, ἀφ' οὗ ἀνέπτη πρὸς οὐρανούς ὁ τῶν ὄλων Κύριος, τὴν ἁγίαν Γεθσημανῆ, ἐφ' ἣ ὁ τάφος τῆς πανσεβάστου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου”. Εἴτα δὲ ἐκτίθησι τὸν διωγμόν, ὃν ὑφίστατο ἡ ἐκκλησία καὶ ὃν καλεῖ **ἐλληνοειδέστατον**. “Τί τοῦτο; λέγει· τὴν πάλαι ἐπὶ Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου διεγεργεῖσαν ἀσέβειαν, καὶ μαγεῖσαν ἐπὶ πολὺ καὶ ραγεῖσαν θεῖα ἐπιτιμήσει, αὐτῆς ἄρτι ὁ ὁμώνυμος καὶ συνώνυμος τῇ ἀσεβείᾳ κρατῶν ἀνενεώσατο. Καὶ τοσοῦτον, ὡς ἀποκρύψει τὴν ἐκείνων λύτταν. Διώκει τὸν Χριστὸν ἐγγεγραμμένον σὺν Μητρὶ καὶ θεράπουσι· καὶ οὗ ἂν εὗροι, καθαίρει, φλέγει. Ἐντεῦθεν θυσιαστήρια κατεσκαμμένα, ἱεροὶ ναοὶ ἡμαυρωμένοι, σκευὴ ἱερὰ ἐμπεπρησμένα”. Ἐὰν δέ τις συνελαμβάνετο κρύπτων εἰκόνα ἢ βιβλίον ὁμιλοῦν περὶ αὐτῆς, ἐγίνετο ἀνάρπαστος, ἐμαστιγοῦτο καὶ τὰ πάνδενα ὑφίστατο. Σύνοδος τὴν πάλαι κυροῖ καὶ καταναθεματίζει τὴν ὀρθόδοξον. “Ἱερεῖς ἡφρονεύσαντο καὶ τὸν Κύριον οὐκ ἐξεζήτησαν”. Κωμωδεῖται ἡ σεπτὴ καὶ φρικτὴ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν, ὡς βδέλυγμα ἐρημώσεως, ὡς εἶδωλον πλάνης. Ἐλεεινὰ τὰ πάντα καὶ ὀδυρμῶν ἄξια. Παραστέλλονται ψαλμοφῳδοὶ ἀρχαιοπαράδοτοι, ἐν αἷς περὶ εἰκόνων ἄδεταί τι. Μεταστοιχειώσις τῶν πάντων ἀθεωτάτη.

“Ἀλλὰ γενοῦ ἡμῖν, ἀνακράζει, εἰς τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ὃ μακαριώτατε. Διύπνισον τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν οἰκονομικῶς καθεύδοντα, ὅτι ἀπολλύμεθα τέλεον. Εἴ πως καὶ ἄλλως ἐστὶ τι φάρμακον βοηθείας, ἱατρεῦσαι τοὺς ἡσθενηκότας, ὥς ἐπιστήμων ἐπείχθητι. Ναί, δεόμεθα, ἀγιώτατε, ἀντιβολουῦμεν, παρακαλουῦμεν. Σοῦ ἐσμεν μέλη· ἐπεὶ οἱ πάντες πιστοὶ σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους. Ἐπίτρεψον καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγίοις Πατράσιν ἡμῶν χεῖρα πρεσβευτικὴν ὀρεῖσαι, ἵνα ἐκ πολλῶν προσώπων τὸ εἰς ἡμᾶς ἔλεος εἷη παρὰ Θεοῦ”. Ἀπέστειλε δὲ τὰ τῶν εἰκονοκλαστῶν δόγματα, ἵνα αὐτῶν λάβῃ γνῶσιν ¹⁾.

Τοῦ Στουδίτου Θεοδώρου σφύζεται εὐχαριστήριος πρὸς τὸν Πατριάρχην ἐπιστολή, ἐπιγραφομένη, “Θωμᾶ, Πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων” ἐν ἣ ἀγγέλλει τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος, “τοῦ ἀλιτηρίου δράκοντος”, φονευθέντος ἐν τῷ ἱερῷ (820) τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀνακτόρων, καθ’ ἣν στιγμήν ἔψαλλε δι’ ἡδυτάτης φωνῆς, ὥς λέγουσιν οἱ χρονογράφοι, τὸν προσφιλῆ αὐτῷ εἰρμόν. “Τῷ Παντάνακτος ἐξεφαύλισαν πόθῳ”, ὅτι ὁ χειμὼν παρῆλθεν, ἀλλὰ δὲν ἐπεφάνη ἔτι τὸ ποθοῦμενον ἔαρ ²⁾.

Μιχαὴλ ὁ Σύγκελλος ἐγεννήθη ἐν Ἱερουσαλὴμ τῷ 761. Ἦν δὲ περσογενὴς ἐκ προγόνων. Ἀπογαλακτισθέντα τὸν παῖδα καὶ τριετὴ γενόμενον, ἡ μήτηρ προσήγαγε τῷ Θεῷ κατὰ τὰ ὑπεσχημένα, διότι, ἐλθοῦσα μετὰ τοῦ ἀνδρὸς εἰς τὴν ἀγίαν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ Ἀνάστασιν, προσήγαγε τὸν υἱὸν τῷ ἰθύνοντι τὸν Ἀδελφοθεϊκὸν θρόνον, λέγουσα πῶς ὁ Κύριος ἐπήκουσε τῶν εὐχῶν αὐτῆς καὶ τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν. Οὗτος δ’ ἐπευξάμενος ἀπέχειρεν αὐτοῦ τὴν κόμην καὶ κατέταξεν ἐν τῷ τῶν ἀναγνωστῶν βαθμῷ τῆς ἀγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ Ἀναστάσεως. Λαβόντες δ’ αὐτὸν οἱ

¹⁾ Migne, P. G. Τόμ. 99, σελ. 1160—1164.

²⁾ Ἐνθ’ ἀνωτ. σελ. 1396—1397.

γονεῖς παρέδωκαν διδασκάλῳ, ὅπως προπαιδεύσῃ αὐτὸν τὰ τῆς προπαιδείας γράμματα. Ὁ δὲ παῖς προύκοπτε τήν τε ἡλικίαν καὶ τὰ μαθήματα. Ἐντολῇ δὲ τοῦ Πατριάρχου περαιωθείσης τῆς προπαιδευτικῆς αὐτοῦ ἐκπαιδεύσεως, παρεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς γραμματικῆς, τῆς ρητορικῆς καὶ φιλοσοφίας, ὡς γῆ δὲ λιπαρὰ καὶ πίων ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἐξέμαθε πάντα, εἴ περ τις καὶ ἄλλος, ἀλλὰ καὶ τὴν ποιήσιν καὶ ἀστρονομίαν. Τοῦτο δὲ δείκνυσιν, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ ἡμέτερος διαπρεπὴς Ἀρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ¹⁾, ὅτι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἡ παιδεία καθόλου ἐπιμελῶς ἐθεραπεύοντο ἐν Ἱερουσαλήμ. Ἐφοίτα δὲ τακτικῶς εἰς τοὺς εὐκτηρίους τοῦ Θεοῦ οἴκους, ἐθίζων ἑαυτὸν εἰς νηστείας καὶ ἀγρυπνίας καὶ τὸ τῆς νεότητος ἀμείλικτον καταμαλάσσω. Ἦν δὲ πᾶσι ποθεινὸς καὶ ἐπέραστος, ὑμνουμένος ὑπὸ πάντων.

Θανόντος τοῦ πατρὸς ἡ μήτηρ, κατανυγεῖσα ὑπὸ τῶν παραινέσεων τοῦ υἱοῦ, ἐμόνασε μετὰ τῶν θυγατέρων ἐν τινὶ τῶν μοναστηρίων τῆς ἁγίας πόλεως οὐ μακρὰν τῆς ἁγίας Σιών. Ὁ Μιχαήλ, κύριος τῆς πατρῴας γενόμενος οὐσίας, διένειμε τὸ πλεῖστον καὶ ἐκράτησεν ἐλάχιστα, φυγὼν δὲ ἔρχεται εἰς τὴν Λαύραν τοῦ Ἀγίου Σάβα (786), τὸ εἰκοστὸν πέμπτον τῆς ἡλικίας ἄγων ἔτος, καὶ παρακαλεῖ τὸν ἡγούμενον, ὅπως ὑποδέξῃται αὐτόν. Ὁ ἡγούμενος, ὅστις πάντως ἦν ὁ Βασίλειος, κατανοήσας τὸ εὐσταθές, ταπεινὸν καὶ φιλόσοφον τοῦ νέου, ἐδέξατο αὐτὸν ἐν τῇ ὑπ' αὐτὸν τελούσῃ Λαύρᾳ. Ὁ Μιχαήλ παρέδωκεν ὅλως ἑαυτὸν εἰς αὐστηρὸν ἀσκητικὸν βίον ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἅπασαν τὴν ἐβδομάδα δὲν ἔτρωγεν ἄρτον, πλὴν Σαββάτου, Κυριακῆς καὶ ἑορτῆς, ἀρκούμενος εἰς λάχανα, ἄνευ ἁλατος, ἐπὶ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Πατέρες, ἐξερχόμενοι πρὸς συλλογὴν μαννουθίων, ἐν ἐκόμιζον φορτίον μόνον, οὗτος δύο

¹⁾ Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, σελ. 312.

ἐκόμιζε μόνος. Παρέστη δὲ πάντως κατὰ τὴν κηδεῖαν Στεφάνου, τοῦ Σαβαΐτου καὶ Θαυματουργοῦ, ἐπ' ἴσης δὲ καὶ μάρτυς ἐγένετο τῶν ἀγρίων καὶ θηριωδῶν ἐκείνων ἐν αὐτῇ σκηνῶν (796). Διαπρέψας δὲ ἐν πάσῃ διακονίᾳ δώδεκα ἔτη ἐκρίθη ἄξιος, ἵνα χειροτονηθῇ πρεσβύτερος. Παραλαβὼν αὐτὸν ὁ ἡγούμενος ἤλθε πρὸς τὸν Πατριάρχην καὶ παρεκάλεσεν, ἵνα χειρονομήσῃ αὐτόν. Οὗτος δὲ ἐχειροτόνησεν αὐτὸν ἐν αὐτῇ τῇ ἀγίᾳ Ἀναστάσει. Μετὰ πάροδον δύο ἐτῶν παρεκάλεσεν ὁ Μιχαὴλ τὸν ἡγούμενον, ἵνα παραχωρήσῃ αὐτῷ ἀναχωρητικὸν πρὸς ἡσυχίαν κελλίον. Οὗτος δὲ συναινέσας ἔδωκεν αὐτῷ κελλίον καὶ σπήλαιον μικρόν. Ἡ ἀκτημοσύνη αὐτοῦ ἦν μεγίστη, διότι, πλὴν χιτωνίου, ὅπερ ἔφερε, ψιαθίου, ἐφ' οὗ ἐκάθητο καὶ βαυκαλίου, ἐν ᾧ τὸν ἄρτον βρέχων ἔτρωγεν, οὐδὲν ἕτερον ἐκέκτητο.

Οὕτω δ' αὐτοῦ ἀσκουμένου ἐπέμφθησαν αὐτῷ παρὰ Θεοῦ δύο ἀδελφοί, ὁ Θεόδωρος καὶ Θεοφάνης, ὧν ὁ μὲν Θεόδωρος ἦν εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν, ὁ δὲ Θεοφάνης εἴκοσι καὶ δύο. Ὁ ἡγούμενος ἐνεπιστεύθη αὐτῷ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν αὐταδέλφων τούτων. Οὗτος παραλαβὼν αὐτοὺς ἐδίδασκε τὴν γραμματικὴν καὶ φιλοσοφίαν καὶ ποίησιν καὶ ἄλλας ἐπιστήμας, ἐν ὀλίγῳ δὲ κατέστησεν αὐτοὺς χρόνῳ πανσόφους. Τῆς ταχυπτέρου φήμης πανταχοῦ διασαλπισάσης τὰ κατ' αὐτούς, ὁ Πατριάρχης συνεχῶς αὐτοὺς προσκαλῶν συνωμίλει καὶ διάφορα συνεζήτει Γραφικὰ ζητήματα, ἀκούων δ' αὐτοὺς χαρὰν ἡσθάνετο μεγάλην. Τὸ πεντηκοστὸν τῆς ἡλικίας ἄγοντα τὸν Μιχαὴλ ἔτος (811), ὁ Πατριάρχης Θωμᾶς, προσκαλέσας, σύγκελλον κατέστησεν ἑαυτοῦ, μεταστήσας δὲ ἐκ τοῦ ἐν ᾧ τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο ἀναχωρητικοῦ κελλίου μετὰ τῶν δύο αὐτοῦ φοιτητῶν Θεοδώρου καὶ Θεοφάνους, παρεχώρησεν αὐτοῖς κατοικίαν ἐν τῇ Μονῇ τῶν Σπουδαίων, τῇ ἐγγὺς τῆς ἀγίας Ἀναστάσεως, ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἡλίου κτισθείσῃ, ἥτοι ἐν αὐτῷ τῷ Μοναστηρίῳ τῆς γεραρᾶς ἡμετέρας Ἀγιοταφικῆς Ἀδελ-

φρόνητος. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἐχειροτόνησε τὸν Θεόδωρον καὶ Θεοφάνη πρεσβυτέρους τῆς ἁγίας Ἀναστάσεως. Ἐκτοτε δὲ ὁ τε Μαχαὶλ καὶ ὁ Πατριάρχης Θωμᾶς ἦσαν ἀχώριστοι. Ὁ Μιχαὶλ ὑπὸ διακαοῦς κατείχετο ἐπιθυμίας, ὅπως μεταβὰς εἰς Ρώμην προσκυνήσῃ τὰ λείψανα τῶν κορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, τῶν ἐν Ρώμῃ μαρτυρησάντων. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην Φράγκοι τινὲς ἱερεῖς καὶ μονάζοντες εἰσήγαγον ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς πίστεως τὴν προσθήκην καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον, ἣτις οὐ μικρὸν ἐτάραξε τὴν Ρώμην, τοῦ τότε Πάπα ἀνθισταμένου καὶ μὴ θέλοντος, ἵνα προστεθῇ τι ἐν τῷ Συμβόλῳ, μὴ παρὰ τῶν πατέρων ρηθέν, οὗτος ἀποστείλας πρὸς τὸν Πατριάρχην Θωμᾶν ἐπιστολὴν παρεκάλει, ἵνα βοηθήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ κινδυνεύουσαν καὶ ἀποστείλῃ αὐτῷ, λόγῳ κεκοσμημένους καὶ σοφία ἄνδρας, ἵνα ἀντιτάξῃ αὐτοὺς πρὸς τοὺς τὴν προσθήκην ταύτην ποθοῦντας, ὡς ἔγραψεν ὁ Μιχαὶλ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, ἃς ἀπέστειλε πρὸς τοὺς ἐν Σικελίᾳ ὀρθοδόξους ¹⁾.

Ὁ Πατριάρχης, συμβουλευθεὶς τὴν ἁγίαν αὐτοῦ σύνοδον, ὡς καὶ τοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς ἁγίας πόλεως πατέρας, ἀπεφάσισεν, ἵνα ἀποστείλῃ πρὸς τὸν Πάπαν τὸν Μιχαὶλ, ὡς δυνάμενον, ἵνα φιμώσῃ τοὺς ἀντιφρονοῦντας καὶ διδάξῃ αὐτοὺς τὴν ἀλήθειαν. Κατ' ἐκείνας δὲ τὰς ἡμέρας ἐγένετο μεγίστη χρηματικὴ ζημία εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Ἱεροσολύμων καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐν τοῖς Ἁγίοις Τόποις ἐκκλησίας, ἥς ἡ ἀπότισις ἦν ἀδύνατος. Ἐνεκα δὲ τῶν δύο τούτων αἰτίων, γενομένης ἐπιστολῆς τῷ Πάπᾳ παρὰ τοῦ Πατριάρχου, τῆς συνόδου καὶ τῶν πατέρων περὶ τοῦ θείου συμβόλου καὶ τῆς ἐπιτεθείσης ζημίας, ἀπεφασίσθη, ἵνα γένηται ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Θεόδοτον, ἑξαρχον τῶν εἰκονοκλαστῶν, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Λέοντα, ἵνα μεταπέισωσιν, εἰ δυνατόν, αὐτούς.

¹⁾ Ἑλλην. Φιλολ. Συλλ. Παράρτημα ΚΔ—ΚΣΤ Τόμου, 1896, σελ. 25.

Ὁ Μιχαὴλ ἀποχαιρετήσας πάντας ἀπῆλθε τῆς ἁγίας Πόλεως μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Θεοδώρου καὶ Θεοφάνους καὶ ἑτέρου τινὸς τῆς Μονῆς τῶν Σπουδαίων Ἰωβ καλουμένου, ἀνδρὸς σφόδρα ἐναρέτου, προπεμφθεὶς παρὰ τοῦ Πατριάρχου, τῶν ἱεραρχῶν καὶ πατέρων τῆς συνόδου μέχρι Διοσπόλεως, τῆς καθ' ἡμᾶς Λύδδης (814). Ἡ ὁδοιπορία ἐγένετο, ὡς φαίνεται, διὰ ξηρᾶς. Ὁ Μιχαὴλ, ἀσπασάμενος ἐνταῦθα πάντας, ἤψατο τῆς ὁδοιπορίας. Ἐν Σελευκίᾳ εὔρε μοναχοὺς τινας, ἀνθισταμένους καὶ μὴ κοινωνοῦντας τῇ κατὰ Νίκαιαν ἐβδόμῃ συνόδῳ, οὓς ἔπεισεν, ὅπως μετανοήσωσι καὶ ἀποδέξωνται αὐτήν. Φθὰς ἐν τῇ Βασιλευούσῃ κατέλυσε μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐν τῇ Μονῇ τῆς Χώρας, ἐν ἣ διετρέφοντο ἐκ τοῦ βασιλικοῦ ταμείου. Ἀγνοοῦμεν ἂν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετέβησαν εἰς Ρώμην· φαίνεται δὲ ὅτι ἡ εἰς τὴν αἰώνιον πόλιν μετάβασις δὲν ἐγένετο ¹⁾. Ἐγνώρισε δὲ τὴν ἐν Βασιλευούσῃ παρουσίαν αὐτοῦ τῷ τε βασιλεῖ καὶ Πατριάρχῃ. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ βασιλεὺς προσεκάλεσε τοὺς περὶ τὸν Μιχαὴλ ἐν τῷ λεγομένῳ Χρυσотρικλίνῳ, παρούσης καὶ τῆς συγκλήτου. Εἰσελθόντες δὲ ἕστησαν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, ὅστις εἶπεν αὐτοῖς. “Τίς ἡ αἰτία, πατέρες ἅγιοι, δι' ἣν ἐσκύλητε πρὸς τὴν τοῦ κράτους ἡμῶν μετριοτήτα;” Ὁ δὲ Μιχαὴλ, ἀπαντῶν εἶπεν. “Ὁ τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον ἐπέχων τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πόλεως ἀπέστειλεν ἡμᾶς πρὸς τὴν τοῦ κράτους ὑμῶν γαληνότητα σὺν τῇ κατ' αὐτὸν ἁγίᾳ συνόδῳ καὶ τῶν τῆς ἐρήμου πατέρων ὑπομνήσαι τὴν θεοκυβέρνητον ὑμῶν βασιλείαν ἕνεκεν τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ὁρθοδόξου λαοῦ, ὅπως κελεύσῃ ἡ σὴ θεϊότης τὴν τῶν ἁγίων Εἰκόνων ἀνατύπωσιν μετὰ παρηγορίας εἰκονίζεσθαι τε καὶ προσκυνεῖσθαι ὑπὸ πάντων ἀκωλύ-

¹⁾ Vailhé, Saint Michel le Syncelle et les deux frères Grapti, Saint Théodore et Saint Théophane, ἐν Revue del' Orient chrétien, ἔτος ἕκτον, 1901 σελ. 611.

τως, καθὼς καὶ ἡ παρ' αὐτῶν σοι ἀποσταλεῖσα ἔγγραφος ἐπιστολὴ περιέχει". Ἐδόθη δὲ καὶ ἡ τοῦ Ἱεροσολύμων Πατριάρχου ἐπιστολή.

Ἀναγνωσθείσης αὐτῆς ὁ βασιλεὺς παροργισθεὶς σφόδρα ἐκέλευσεν, ἵνα τυφθῶσι καὶ ἐγκλεισθῶσιν ἐν τῇ εἰρκτῇ τῆς Φιάλης, πολλὰ κατηγορήσας καὶ ἀναθεματίσας τὸν τε Πατριάρχην, τὴν ἁγίαν Σύνοδον καὶ τὴν ὁμήγουριν τῶν πατέρων (815). Μετά τινας δ' ἡμέρας, καθ' ἃς ὁ βασιλεὺς ἔπεμπεν αὐτοῖς φοίνικας, σῦκα καὶ τὰ πρὸς τροφήν ἐπιτήδεια ἀσκητῶν, ἅπερ δὲν ἐδέχοντο, ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὸ τοῦ Δαβὶδ ἐκεῖνο. **"Ἐλαιον ἀμαρτωλοῦ μὴ λιπανάτω τὴν κεφαλὴν μου,** ὁ βασιλεὺς ἐδήλωσεν αὐτοῖς διὰ τινος λογίου, "δυναμένου λέγειν τε καὶ ἀκούειν", οὗ τὸ ὄνομα Χαμοδράκων, τὰ ἐξῆς. "Ἴνα τί ἡ ὑμῶν ἀρετὴ ¹⁾ καὶ φιλόσοφος γνώμη, βουλῇ κακῇ χρωμένη, ἐν ἀπωλείᾳ γενέσθαι σπεύδει, μὴ πειθομένη ὀρθοδόξῳ συνόδῳ, τῇ καθελούσῃ καὶ ἔξεωσάσῃ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας τὴν τῶν εἰδώλων προσκύνησιν; ἢ οὐκ ἀκηκόατε τοῦ Δαβὶδ λέγοντος περὶ τῶν τοιούτων εἰδώλων, ὅτι στόμα ἔχουσι καὶ οὐ λαλήσουσιν, ὀφθαλμοὺς ἔχουσι καὶ οὐκ ὄψονται, ὦτα ἔχουσι καὶ οὐκ ἀκούσονται, ῥίνας ἔχουσι καὶ οὐκ ὀσφρανθήσονται, χεῖρας ἔχουσι καὶ οὐ ψηλαφήσουσι, πόδας ἔχουσι καὶ οὐ περιπατήσουσιν, οὐ φωνήσωσιν ἐν τῷ λάρυγγι αὐτῶν οὐχὶ καὶ τὰ ὑμῶν σεβάσματα τοιαῦτά εἰσιν; ὅθεν παραινῶ ὑμᾶς, πείσθητέ μοι καὶ κοινωνήσατε τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ τιμὰς οὐ τὰς τυχοῦσας λήψεσθε, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀρχιερεῖς εἰς ὑπερέχοντας, θρόνους, καὶ μὴ κακῶς ἀπολέσθαι θελήσητε". Οὗτοι δὲ ἀπήντησαν. "Μὴ γένοιτο ἡμῖν ἀρνήσασθαι ἐν εἰκόνι περιγραφτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἢ τὴν αὐτοῦ Μητέρα ἢ τοὺς αὐτοῦ ἁγίους", ὅτι δὲ ἀψηφοῦσιν οἰανδήποτε τιμωρίαν. Ὁ βασιλεὺς τότε ἐκέ-

¹⁾ Ἀρεστή.

λευσεν, ἵνα ὁ Μιχαὴλ μετὰ τοῦ Ἰωβ μείνωσιν ἐναπόκλειστοι ἐν τῇ εἰρκῇ, οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ Θεόδωρος καὶ Θεοφάνης ἐξορισθῶσιν εἰς τὴν νῆσον Ἀφουσίαν, ἐξ ἧς δὲν ἔπαυσαν δι' ἐπιστολῶν γράφοντες καὶ ἐπιστηριζόντες τοὺς Ὁρθοδόξους.

Τοῦ Λέοντος φονευθέντος ἐν αὐτῷ τῷ ἱερῷ τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἀνακτόρων καθ' ἣν στιγμὴν ἐξώρκιζε τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐπιτεθέντας, ὅπως μὴ βεβηλώσωσι τὸ ἄσυλον τοῦ ἱεροῦ (820), ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν Μιχαὴλ ὁ Τραυλός, ἐξαγαγὼν τῆς εἰρκῆς τὸν Μιχαήλ, ἐξώρτισεν εἰς ἐν τῶν τοῦ Ὀλύμπου μοναστηρίων τῆς Προυσιᾶδος μετὰ τοῦ Ἰωβ ἀλύσει δεδεμένους (820), οἱ δὲ δύο ἀδελφοὶ Θεόδωρος καὶ Θεοφάνης διέμειναν ἐν τῷ μοναστηρίῳ Σωσθενίῳ ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς τοῦ Βοσπόρου παραλίας. Ἄλλ' ὁ Μιχαὴλ δὲν ἔπαυσε δι' ἐπιστολῶν γράφων καὶ ἐπιστηριζῶν τοὺς ὀρθοδόξους. Ἐνταῦθα δ' εὕρισκόμενος ἔλαβε παρὰ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου ἐπιστολὴν (824) παραμυθητικὴν, ἐν ἣ παρίσταται ὁ Μιχαὴλ ὡς σπουδαιοτάτῃ προσωπικότης. Ἐπιγράφεται δέ. “Μιχαὴλ Συγκέλλῳ Ἀγιοπολίτῃ”. Λυπεῖται ὁ Θεόδωρος μὴ δυνηθεὶς ἐγκαίρως, ἵνα γράψῃ αὐτῷ, στερούμενος καταλλήλου προσώπου πρὸς ἀποστολὴν τῆς ἐπιστολῆς. “Ἴδε, λέγει, ὁ γλυκὺς ἀγὼν, ἴδε ὁ μακάριος συναλλαγμός, βραχείαις θλίψεσί τε καὶ περιστάσεσιν, εἴτ' οὖν πληγαῖς τε καὶ ρανίσιν αἵματος Θεὸν γενέσθαι καὶ Θεοῦ τοῦ ὄντος ὄντος ἐπιτυχεῖν. Ἐμονώθης τοιγαροῦν, ὡς ἀκηκόαμεν, τμηθεὶς τῷ φρονήματι ἀπὸ τῶν ἀγαπησάντων τὸν νῦν αἰῶνα· ἀλλὰ συναιώθης πᾶσι τοῖς ἀντεχομένοις τοῦ τῆς ἀληθείας λόγου. Ἐντεῦθεν σε ὁ χορὸς τῶν μαρτύρων ὑπολαβεῖν βούλεται ὁλόκληρον· ἐκείθεν τῶν ὁμολογητῶν τὸ στίφος χεῖρα προτείνει ἐλεῖν ὁμόχρον. Μὴ δὴ ἀπολειφθῶμεν τῆς καλῆς χορείας, ᾧ σεβάσμιε· μηδ' αὖ καταισχύνωμεν τὰς πάντων ἐλπίδας, ᾧ τριπόθητε. Πόσα ἂν ἔκαμες, ὥστε σου τὸ ὄνομα ἀκουστὸν ἐν ἀρετῇ γενέσθαι τοῖς ὧδε κακεῖσε; Νῦν δὲ ὡς ἐπ' ὅρους ἀρετῶν

διὰ τῆς ὁμολογίας ἀναβεβηκώς, ἐμφανῆς ἐγένου τῷ κόσμῳ, καὶ λαμποφορεῖς ἡλίου φωτεινότερον σὺν τῷ λόγῳ καὶ τὸν βίον εἰς δόξαν τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· εἰς τύπον ἡρχθης ὑπεραίνοντα, εἰς γλῶσσαν παρεδόθης βλάσφημον· πόσα μὲν οὖν οὐ σαίνουσιν; πόσα δὲ οὐ ψευδολογοῦσαν καὶ πειρωμένην ὑποκλίνειν ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ θείου φρονήματος; ἀλλ' ἴσμεν ἐξ ἀκοῆς, ὅσος καὶ αὐτὸς εἴ χάριτι Χριστοῦ, λόγον ἐπέχων ζωῆς, σοφίας ρεῖθρον ἀπὸ στόματος προβαλλόμενος, ἀντεπεξάγειν τὰ εἰκότα ταῖς ματαίαις προτάσεσιν....” 1).

Τελευτήσαντος τοῦ Μιχαήλ, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόφιλος, τὸ πέμπτον τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔτος, ἐκέλευσεν, ἵνα ἀνακληθῇ ὁ Μιχαήλ καὶ ἐγκλεισθῇ ἐν τισι θόλοις τῆς εἰρκτῆς, τῆς καλουμένης Πραιτώριον, οἵτινες ἦσαν ὅλως ἀφεγγεῖς καὶ σκοτεινοὶ καὶ τὸν μὲν χειμῶνα λιμνώδεις καὶ παγετώδεις, τὸ δὲ θέρος πνιγροὶ καὶ κατάθερμοι· ἐφυλάττετο δὲ ὑπὸ στρατιωτῶν, οἵτινες δὲν ἐπέτρεπον τῷ Ἰώβ, ἵνα καὶ μικρὸν προσβλέψῃ αὐτῷ ἢ ὁμιλήσῃ. Ἐκ τῶν μεγάλων δὲ τούτων κακώσεων καὶ ταλαιπωριῶν ὁ Μιχαήλ περιέπεσεν εἰς χαλεπωτάτην ἀσθένειαν, ἐπὶ δύο ἔτη διαρκέσασαν καὶ κατελήφθη ὑπὸ ἀμβλυωπίας καὶ κυφότητος. Μετὰ δύο δ' ἔτη ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς, ἵνα ἐξενεχθῇ ἐκ τῆς ζοφεράς καὶ παγετώδους ταύτης εἰρκτῆς καὶ ἐγκλεισθῇ ἐν ἐτέρᾳ τοῦ Πραιτωρίου, δεδεμένον ἔχων τὸν αὐχένα δι' ἀλύσεως καὶ τοὺς πόδας ἐν ξύλῳ κεκλεισμένους.

Ὁ Μιχαήλ ἐπέζησεν, ὅπως ἴδῃ τὸν θρίαμβον τῆς ὀρθοδοξίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου (842), ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα ἀνεκάλεσε πάντας τοὺς ἐν ὑπερορίᾳ, ἐν οἷς καὶ τὸν Μιχαήλ. Πάντες ἐπεθύμουν, ἵνα ἀποδειχθῇ Πατριάρχης ὁ Μιχαήλ. Ἄλλ' οὗτος, τὴν ἀψευδῆ τοῦ Κυρίου ταπείνωσιν ἀσπαζόμενος, ἔλεγεν, ὅτι εἶνε ἀνάξιος τῆς θέσεως ταύτης καὶ τῇ εἰσηγήσει αὐτοῦ ἡ σύνοδος ἀπέστειλε δύο ἐκ τῆς συνόδου καὶ ἐκ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς σπαθάριον πρὸς

1) Migne, P. G. Τόμ. 99. σελ. 1640, 1641.

τὸν μέγαν Ἰωαννίκιον, φωστῆρος δίκην λάμποντα ἐν ταῖς κατὰ Θεὸν ἀρεταῖς, ἐν προοράσει καὶ θαύμασιν, ἐν τῷ ὄρει Ὀλύμπῳ τῆς Βιθυνίας, σὺν τῷ ἀγωνιστῇ αὐτοῦ Εὐστρατίῳ, τῷ θαυματουργῷ καὶ ἡγουμένῳ τῆς τῶν Ἀγαύρων μονῆς. Οὗτοι δὲ ἀπελθόντες εὗρον αὐτὸν ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ καὶ παρεκάλεσαν, ὅπως ὑποδείξῃ τὸ κατάλληλον πρόσωπον. Ὁ Ἰωαννίκιος μετὰ ἑπτὰ ἡμερῶν δέησιν πρὸς τὸν Θεὸν ἐπέδωκεν αὐτοῖς ράβδον, εἰπὼν, ὅτι ὁφείλουσιν, ἵνα ἐπιδώσωσιν αὐτὴν τῷ Μεθοδίῳ μοναχῷ καὶ πρεσβυτέρῳ, ἐξορίστῳ ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἐλεωβορητῶν (Ἐλεγμῶν τῆς Βιθυνίας). Ὁ Μεθόδιος, ἀνελθὼν ἐπὶ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, ἀνεκάλεσε τὸν Μιχαὴλ καὶ κατέστησε σύγκελλον ἑαυτοῦ καὶ ἡγούμενον τῆς Μονῆς τῆς Χώρας. Τὸ δὲ καθ' ἡμᾶς τζαμίον Καχριὲ εἶνε ἡ ἀρχαία τῆς Μονῆς τῆς Χώρας ἐκκλησία, περιέχουσα λαμπρὰ μωσαϊκὰ ὡς καὶ τοιχογραφίας.

Ἡ μονὴ αὕτη εἶνε λίαν ἀρχαία καὶ ὀνομαστή, ἰδρυθεῖσα τῷ 529 ἢ 530 ὑπὸ τοῦ ἀγίου Θεοδώρου, συγγενοῦς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ συμπληρωθεῖσα τῷ 554 πρὸ τοῦ καταστρεπτικοῦ τοῦ 557 σεισμοῦ, ὅστις μέρος κατέστρεψε τῆς Βασιλευούσης. Ἐν τῇ μονῇ δὲ ταύτῃ πάντες κατέλυνον οἱ ἐξ Ἱεροσολύμων εἰς Κωνσταντινούπολιν μεταβαίνοντες ἱερεῖς καὶ μονάζοντες. Τὴν μονὴν ταύτην ηὐλόγησε, τῇ αἰτήσῃ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, Σάβας ὁ Ἁγιασμένος, κατὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονὴν αὐτοῦ. Ἡ μονὴ αὕτη, καταστραφεῖσα ἐπὶ τοῦ σεισμοῦ τοῦ 557, ἀνωκοδομήθη ταχέως ὑπὸ τοῦ ἀγίου Θεοδώρου, τῇ χρηματικῇ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀρωγῇ. Ἐν αὐτῇ ὁ Πατριάρχης Γερμανός, ἐξορισθεὶς ὑπὸ τῶν εἰκονοκλαστῶν τῷ 730, ἐβίωσε καὶ ἐτάφη. Βραδύτερον δὲ ὁ Κωνσταντῖνος Ε΄. ἐξέωσε τοὺς μοναχοὺς αὐτῆς, ἐγύμνωσε δέ, ἐξηφάνισε καὶ σχεδὸν κατηδάφισεν, ἀπέστειλε δ' ἐν αὐτῇ εἰς ὑπερορίαν τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Ἀρτάβασδον μετὰ τῆς συζύγου Ἀννης καὶ τῶν ἐννέα αὐτοῦ παίδων. Ὁ Μιχαὴλ συνήθροισε τοὺς ἐκ τῆς

μονῆς ταύτης ἐκδιωχθέντας μοναχοὺς κατὰ τὴν δευτέραν εἰκονοκλαστικὴν περίοδον (815-842), οἵτινες ἐσκήνωσαν ἐν ἀγρῷ τῆς μονῆς ταύτης Καστώρεον καλουμένῳ, ἐγγὺς τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Τρύφωνος, ἀνφοδόκησεν αὐτὴν καὶ οὕτως ἡ συνοδία αὐτοῦ ἐπληθύνθη καὶ ἀνῆλθε μέχρι τῶν ἑκατὸν μοναχῶν. Ἀπεδόθησαν δὲ τῇ μονῇ, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Μιχαήλ καὶ τοῦ Πατριάρχου Μεθοδίου, πάντα τὰ δημευθέντα αὐτῆς κτήματα.

Ὁ Μιχαήλ, κατανοήσας, ὅτι ἐπέστη ἡ ἐκ τοῦ ἐλιγείου τούτου κόσμου μετástasis αὐτοῦ, ἐκέλευσεν, ἵνα κρουσθῇ τὸ ξύλον καί, συναχθείσης τῆς συνοδίας, ἤρξατο τῶν ὀρθρινῶν ὕμνων. Τῆς δὲ κρούσεως τοῦ ξύλου, παρὰ τὸ εἰωθὸς γενομένης, οἱ μαθηταὶ ἠρώτησαν αὐτὸν τὴν αἰτίαν. Τότε δέ, μετὰ τῶν ἀπόλυσιν τῶν ἑωθινῶν ὕμνων, εἶπεν αὐτοῖς. “Μηδὲν ὑμῖν λυπηρὸν καταφανεῖ, τέκνα μου ἀγαπητά· ὁ γὰρ Κύριός μου Ἰησοῦς Χριστὸς προσεκαλέσατό με τοῦ ἀναλῦσαι καὶ σὺν αὐτῷ εἶναι”. Πάντες ἤρξαντο, ἵνα δακρύωσιν. Ὁ Μιχαήλ, νουθετῶν αὐτούς, εἶπε. “Τέκνα μου ἀγαπητά, μὴ ἐπιλάθεσθε τῶν ἐμῶν ἐντολῶν, μᾶλλον δὲ τῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ μὴ χαυνωθῇ ὑμῶν ὁ λογισμὸς μήτε ὀκνήσῃ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ λειτουργίαν, ἀλλὰ πάσης ἀγαθοεργίας τὴν εἰλικρινῇ ἀγάπην διὰ παντός κτήσασθε, σύνδεσμον οὔσαν τῆς τελειότητος· πᾶσα γὰρ ἀρετὴ δι’ ἀγάπης καὶ ταπεινοφροσύνης τελειοῦται· καὶ ἡ μὲν ταπεινοφροσύνη ὑποῖ, ἡ δὲ ἀγάπη τοῦ ὕψους πεσεῖν οὐκ ἔῃ· μεῖζων δὲ ἡ ἀγάπη τῆς ταπεινοφροσύνης ἐστί· διὰ γὰρ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καθ’ ἡμᾶς γενόμενος ἄνθρωπος· διὸ ὀφείλομεν ἀδιαλείπτως ἐκ θελήματος αὐτῷ ἐξομολογεῖσθαι καὶ ὕμνους καὶ εὐχαριστίας ἀναπέμπειν διὰ τὰς πρὸς αὐτὸν συνθήκας, καὶ μάλιστα ἡμεῖς οἱ πραγμάτων καὶ φροντίδων ἀπηλλαγμένοι, καὶ δῶρα προσάγειν ὑπὲρ λύτρου τῶν ἡμῶν ἁμαρτιῶν τὴν τῆς ψυχῆς καθα-

ρότητα καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀγνείαν καὶ εἰλικρινῇ ἀγάπην, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ εἰκόνος προθυμῶς θεῖναι τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν καὶ ἐκχεεῖν τὸ ἴδιον αἷμα καὶ μὴ προδοῦναι τὴν ἡμῶν ὀρθόδοξον καὶ ἀποστολικὴν καὶ καθολικὴν πίστιν”.

Ἀπολύσας δὲ πάντας μετέβη παρὰ τῷ Πατριάρχῃ Μεθοδίῳ, φαιδρῷ τῷ προσώπῳ, λέγων, ὅτι προσεκλήθη, καίπερ ἀνάξιος, εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Κυρίου. Ὁ Πατριάρχης ἐπληρώθη λύπης ἀκούσας τοῦτο. Ἀφ’ οὗ δὲ ἐπεσκέψατο τοὺς βασιλεῖς, ὁ Πατριάρχης παρέλαβεν αὐτὸν ἐν τῷ Πατριαρχείῳ καὶ παρεκάλεσεν, ἵνα μείνῃ παρ’ αὐτῷ μέχρι τῆς τεταγμένης παρὰ Θεοῦ τελευταίας ἡμέρας. Ὁ δὲ Μιχαήλ, πάντοτε ὢν εὐπειθὴς καὶ πειθήνιος, ἐνέδωκεν· ἦν δὲ διηνεκῶς προσευχόμενος, νηστεύων καὶ ἀγρυπνῶν. Μετὰ πέντε δὲ ἡμέρας παρεκάλεσε τὸν Πατριάρχην, ὅπως ἐπιτρέψῃ αὐτῷ, ἵνα ἀποθάνῃ ἐν τῷ ἐν τῇ μονῇ κελλίῳ αὐτοῦ. Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν μονὴν εἰσέρχεται ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἀνθίμου, εἶτα δὲ κατέρχεται ἐν τῇ καλουμένῃ Καταφυγῇ, ἐν ᾗ ἐναπέκειντο τὰ λείψανα τῶν ἁγίων μαρτύρων Βαβύλα καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὀγδοήκοντα τεσσάρων νηπίων, πεσὼν δὲ εἰς τὰς θήκας αὐτῶν ἰκέτευεν, ἵνα προπέμψωσιν αὐτὸν ἐν τῇ ὁδῷ, ἣν ἔμελλεν, ἵνα βαδίσῃ, τηρήσωσι δὲ τὴν μονὴν αὐτοῦ ἄτρωτον ἐκ τῶν τοῦ πονηροῦ σκανδάλων. Ἐξελθὼν δὲ τοῦ ναοῦ ἀπέλυσε πάντας τοὺς μετ’ αὐτοῦ ἐλθόντας κληρικοὺς τῆς Μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ἀσπασάμενος αὐτοὺς ἐν φιλήματι ἁγίῳ καὶ ἐπευξάμενος αὐτούς. Τότε δὲ προσῆλθον αὐτῷ μετὰ κηρῶν καὶ θυμιαμάτων οἱ μαθηταί, ψάλλοντες τὸ Δόξα σοι, Χριστὲ ὁ Θεός, ἀποστόλων καύχημα, μαρτύρων ἀγαλλίαμα. Ἀσπασάμενος δ’ αὐτοὺς ἔρχεται μετ’ αὐτῶν ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα μαρτύρων, εἶτα δὲ εἰσέρχεται ἐν ταῖς σοροῖς τῶν ὁμολογητῶν Γερμανοῦ καὶ Θεοφάνους καὶ ὑποδείκνυσιν τὸν

τόπον, ἐν ᾧ ἔδει, ἵνα κατατεθῇ τὸ ἱερὸν αὐτοῦ σκῆνος, ἀνέρχεται δὲ ἐν τῷ ἑαυτοῦ κελλίῳ.

Τὸ δὲ Σάββατον, τὴν 19 τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου, τὴν παραμονὴν τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου, ἐκέλευσεν, ἵνα γένηται παννύχιος ἀγρυπνία ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ ἁγίου, τῷ εὐρισκομένῳ ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἱερομάρτυρος Ἀνθίμου. Τούτου δὲ γενομένου, μετὰ τὰς ἑωθινὰς ὑμνωδίας, ἀνῆλθεν ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ, προσκαλέσας δὲ τοὺς μαθητὰς εἶπεν αὐτοῖς. “Ἀπὸ τοῦ νῦν, ἄλλην ἀγρυπνίαν οὐ ποιῶ μεθ’ ὑμῶν ἐν τῷδε τῷ σαρκίῳ· ὥς γὰρ εἶπον ὑμῖν, ὅτι προσκέκληκέ με ὁ Θεός”. Πάντες ἠρξάντο τότε, ἵνα θρηνηῶσι καὶ ὀλοφύρωνται, τὴν στέρησιν μὴ φέροντες τοῦ σεβασμίου πατρός. Ὁ Μιχαήλ, σύνδακρυς γενόμενος, λέγει αὐτοῖς. “Ὑπομείνατε, ὦ πατέρες καὶ ἀδελφοί, ὑπομείνατε ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, εὐχαρίστως τοὺς ἐπερχομένους ὑμῖν πειρασμοὺς φέροντες, ἕχρι τῆς ἀπὸ τοῦ βίου τούτου ἐξόδου καὶ ὑπήκοοι τὸ κατὰ δύναμιν τοῖς μετ’ ἐμὲ γινομένοις ἡγουμένοις ὑμῖν γενήθητε, καὶ γὰρ δώσω λόγον τῷ Θεῷ ὑπὲρ ὑμῶν ἐν τῇ φοβερᾷ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ, ἐν ᾗ ἔρχεται ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ”. Εἰπὼν δὲ ταῦτα καὶ τὸ ὕστατον ἅπαντας ἀσπασάμενος ἐξέτεινε τὰς χεῖρας εἰς προσευχήν, κείμενος ἐν τῇ κλίνῃ, καὶ εἰπὼν τὰς λέξεις “Εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου”, παρέδωκε τὴν ψυχὴν τῷ Κυρίῳ τὴν τετάρτην Ἰανουαρίου τοῦ 846 ἐν ἡλικίᾳ ὀγδοήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν.

Ὁ Μιχαήλ Σύγκελλος εἶνε εἷς τῶν διαπρεπεστέρων τῆς Ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητος κληρικῶν, διέπρεψε δὲ οὐ μόνον ἐν τοῖς γράμμασιν, ὧν ἐγένετο ἐπιμεμελημένη καλλιέργια ἐν τοῖς κόλποις τῆς Ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητος, ἥτις, οὐδὲ κατὰ τὰς δυστυχεστάτας αὐτῆς ἡμέρας ἡμέλησεν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ σπουδαίως ἔδρασεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἱεροσολύμων ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τῆς Εἰκονομαχίας, διότι αὐτῷ ἀνέθετο ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Θωμᾶς, ὅπως μεταβῇ

εἰς Βασιλεύουσαν καὶ ἐργασθῆ ὑπὲρ ἐπικρατήσεως τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν ἐν τῷ ζητήματι τῶν εἰκόνων. Ἀκράδαντον δ' ἐπεδείξατο σταθερότητα ἐν ταῖς ἀρχαῖς καὶ πεποιθήσεσιν αὐτοῦ, οὐδόλως πτοηθεὶς ἐκ τῶν μαστιγώσεων, ἃς ὑπέστη, ἀψηφήσας παντοειδεῖς ταλαιπωρίας καὶ κακώσεις, οὐδόλως δὲ δελεασθεὶς ὑπὸ τῶν αὐτῶ ἐπαγωγῶν γενομένων παρὰ τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς προτάσεων. Ἄλλ' εἰργάσθη καὶ ὡς Σύγκελλος τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἐν ἣ ἐπεδείξατο τὸν αὐτὸν ζῆλον καὶ τὴν αὐτὴν ἀφοσίωσιν. Παραλαβὼν δὲ τὴν Μονὴν τῆς Χώρας, ἣς ἐδόθη αὐτῷ ἡ οἰοκροστροφία, καὶ εὗρων αὐτὴν ἐν οἰκτρᾷ καὶ ἀξιοδακρύτῳ καταστάσει, τοσοῦτον ἐπιτυχῶς εἰργάσθη, ὥστε θνήσκων κατέλιπεν αὐτὴν εὐθηνοῦσαν καὶ ἀκμάζουσαν. Οἱ πολλαπλοὶ δ' αὐτοῦ ἀγῶνες ὑπὲρ τοῦ θριάμβου τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τὰ παντοειδῆ ὑπὲρ αὐτῆς παθήματα ἀντημείφθησεν, διότι ἐπέζησεν, ἵνα ἴδῃ τὸν ὀριστικὸν αὐτῆς θριάμβον, καὶ τελευτήσῃ ἐν ἄκρῳ ψυχικῇ γαλήνῃ, ὅτι εἰργάσθη τὸν καλὸν ἀγῶνα καὶ εἶδεν ἐπιστεφόμενον τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ἡ Ἐκκλησία, ἀγνωστίνων λόγων ἕνεκα, τιμᾷ τὴν μνήμην αὐτοῦ τὴν 18 Δεκεμβρίου, ἐν ᾧ οὗτος ἀπέθανε τὴν 4 Ἰανουαρίου. Ἐν τῷ Βυζαντινῷ Ἑορτολογίῳ ¹⁾ ἡ μνήμη αὐτοῦ ἀναγράφεται τῇ 4 Ἰανουαρίου, ὀρθότατα δὲ ὁ Ἐμμανουὴλ Γεδεών λέγει, ὅτι κακῶς ἔν τε τῷ Συναξαριστῇ καὶ τοῖς Μηναίοις γράφεται ἡ μνήμη τοῦ ὁσίου τῇ 18 Δεκεμβρίου καὶ δὴ διὰ τῶν λέξεων. “Ὁ ὁσιος πατὴρ ἡμῶν Μιχαὴλ ὁ σύγκελλος καὶ ὁμολογητὴς ἐν εἰρήνῃ τελειοῦται”, διότι οὕτω σημειοῦται ἡμέρα θανάτου τοῦ Μιχαὴλ ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς δεκαπενθήμερον διαρκεσάσης αὐτοῦ ἀσθενείας.

Ὁ Μιχαὴλ συνέθετο ἀρκετὰς συγγραφάς, αἵτινες εἶνε αἱ ἑξῆς. Ἡ περὶ τοῦ λόγου συντάξεως διδασκαλία, συνταχθεῖσα κατὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποδημίαν

¹⁾ Μ. Γεδεών, Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον, σελ. 48.

αὐτοῦ, ὁπότε διήλθε δι' Ἑδέσσης, ἐπιγραφομένη καὶ οὕτω. Μέθοδος περὶ τῆς τοῦ λόγου συντάξεως, σχεδιασθεῖσα ἐν Ἑδέσσει τῆς Μεσοποταμίας. Πλὴν ἄριστον τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ εἶνε ὁ Λίβελλος περὶ τῆς ὁρθοδόξου πίστεως, ὅστις εἶνε ὁμολογία πίστεως καὶ ἐξεδόθη ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ ἐν Bibliotheca Coisliana, Παρίσιαι, 1715, σελ. 90-93, Συνέγραψεν ἐπ' ἱσῆς Ἑγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους τοῦ Θεοῦ Ἀρχαγγέλους καὶ Ἀγγέλους καὶ εἰς πάσας τὰς ἐπουρανίους δυνάμεις, Ἑγκώμιον εἰς τοὺς ταξιάρχας τῶν Ἀγγέλων Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ καὶ εἰς τὴν σύναξιν αὐτῶν, δημοσιευθὲν ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ ὑπὸ τοῦ Combefis ¹⁾, ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Ἰγνάτιον. Ἄλλ' ἡ χρονολογία ἀντίκειται εἰς τοῦτο, διότι ὁ Ἰγνάτιος ἐγένετο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τῷ 847, ὁ δὲ Μιχαὴλ ἐπαύσατο ζῶν τῷ 846. Τοῦ Μιχαὴλ σφίζεται ἐγκώμιον εἰς Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην, ὃν ἐξεφώνησεν ἐν Ἱερουσαλὴμ ²⁾. Σφίζεται ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου Θωμᾶ, ἣν ἀπέστειλε πρὸς τοὺς ἐν Ἀρμενίᾳ Μονοφυσίτας, συνταχθεῖσα ἀραβιστὶ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Καρρῶν Θεοδώρου Ἀβουκάρρα καὶ ἐρμηνευθεῖσα ὑπὸ Μιχαὴλ ³⁾. Τῷ Μιχαὴλ ἀποδίδεται καὶ ἐγκώμιον εἰς Ἰωάννην τὸν Βαπτιστήν ⁴⁾, καὶ ἐγκώμιον εἰς τὴν κατὰ θεσιν τῆς τιμίας Ζώνης τῆς Θεοτόκου ⁵⁾.

Ὁ Μιχαὴλ ἐν τοῖς ἐξῆς λαμπροῖς ἀνακρεοντείοις στίχοις ἐκφράζει τὴν περὶ προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων δοξασίαν τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων.

Ἀθανάτιο Λόγου σώματος	Ἀγίη, Λόγε, προσοίσω
εἶδος	γέρας εἰκόνη, βροτείου,
Τὸ βροτέης γενέθλης ἔσσοτο,	Μάκαρ, εἶδεος τεοῖο
μέλπω.	κροτέων ἄβυσσον οἴκτου.

¹⁾ Novum Auctarium, Τόμ. Α'. σελ. 1525—1576.

²⁾ Migne, P. G. Τόμ. 4. σελ. 617—668.

³⁾ Ἰδ. προηγουμ. σελ. 402.

⁴⁾ H. Omont, Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale, ἀρ. 1521.

⁵⁾ Τόμ. Β'. σελ. 421.

Βροτέην φύτλην σαῶσαι,
 ἅτε δὴ Θεός τε πλάστης,
 φορέσας βροτὸς προῆλθες,
 ὁρατὸς γεγώς βροτοῖσιν.

Εἰ σέο παμμεδέων εἰκόνα δέσκειν
 οὐ ποθέω, τὸ φόος μὴ σε θεόμην,
 γενεῇ τεὴν ἰδούσῃ
 ἔβρυσε βροτοῖς ἑάων
 ἰδέην ἀφείς τὰ ρεῖθρα,
 πόθον ἔμβαλες χαράττειν
 διὰ Πνεύματός τε θείου
 πρὸς Ἀποστόλων λαβοῦσα
 ἀγορῇ θεησέβουσα
 ἔθος εὐαγὲς κατέσχευ.

Πόθον ἔμβαλες χαράττειν Κύριε
 σεῖο,
 θέσκελα προσκυνέων ἔργα
 λιγαίνω·

Ἐν ὅλοις δόμοισι σεῖο
 διὰ χρώμασιν τυποῦται,
 ἐφ' ὅλην, ἀναρχε, γαίην,
 σοφίῃ βίου παθῶν τε.

Ζέσιν ἐντρέφων τε φίλτρου
 ὃ σεσωσμένος λεώς σου
 τετυπωμένον τὸ σῶμα
 περιφύς, φιλεῖ γεραίρων·

Τίς πέλαγος σοφίης, δέσποτα, φαίη
 ἧ μερόπων γενεῇν σῶσαι
 ὀλέθρου·

ζαιθέης ἀναξ ἀείδω
 μέγα χρηστότητος εἶδος.
 Ἀπερίγραφος πέλων γὰρ
 περιγραφτὸς ἅμιν ὥφθης
 θολεραῖς ἴαμα νούσοις
 ὃ τύπος λέλογχε πάσαις,
 Λόγε, σώματος τεοῖο
 ὅτε τις πρόσεισι πίστει.

Γραπτὸν ἐν εἰκόνι σὸν Παρθένε
 κάλλος,
 Πνεύματος εὐαγέος φέγγεσι
 λάμπει.

ἱερὴν Θεὸν τεκούσης
 Μαρίης κόρης ἀνάσσης
 πάλιν εἰκόνα πρεπόντως,
 μάλα προσκυνῶ, φιλῶ τε.
 Ἀγγελικὰς ποθέων εἰκόνας αἰνους
 ἐν μελέεσσι χαράσσων ἔμπλεως
 ᾄδω.

Καθαρῶν τε ἁσωμάτων
 πάλιν ἀγγέλων γεραίρω
 ἁγίους τόπους φανέντων
 σάφα σωμάτων ἐν εἵδει
 Οὐρανόθεν καταβάν τε Πνεῦμα
 θεοῖο,
 οἷαν πέλειαν ὁρώων εἰκόνα
 χαίρω.

Λεληγμένοισιν ὅσοις
 ὁρώων χαρακτὸν εἶδος
 Προδρομοῦ τέο θεόπτου
 φιλέων κάρην ἐκείνην.
 Χριστὲ τεοῦς ὁρώων εἰκόσι μύστας
 γηθοσύνης πίμπλαμαι, πλεῖστα
 γεραίρω.

μεγάλων ἀποστόλων τε,
 θεοφαντόρων ἀρίστων
 πάλιν εἰκόσι γραφείσαις
 κλέος, ἧ θέμις, προσάπτω.
 Νοεροῦ φάους προφήταις,
 ὅθεν ἐκνάουσι φῶτα,
 πάλιν εἰκόνας γεραίρω.
 Κλέος, ἧ θέμις, προσάπτω.
 Σεῖο, μάκαρ, φιλήεις εἵνεκα σοῖσι
 Χριστὲ φίλοις τυπῶν, εἶδεα
 θάλλω

Ξιφέων ἀκμαῖς δαμέντων
 ἄθλα μαρτύρων γεραίρων,
 ἀγίων δέμας δι' ἐκείνων
 γραφών τέχνη φαείνω.
 Ὅσιων χοροῦ νομῶν.
 διδαχαῖς ἱέντος αἴγλην
 πάλιν εἶδεα γραφέντα
 φιλέων πόθῳ πυροῦμαι
 εὐσεβέων ἅπλωθεν κύδεις ἔστω
 Λαβραγόρης, ὁ ἔχων αἷσχος
 ἀπίστων.

Πατέρων βίους μονήρεις
 ὁρέων ἄκραις, ὁπαῖς τε,
 ἀγάπῃ Θεοῦ τακέντων,
 ἰδέας γραφῶν σεβάζω.
 Ραφίσι στόμα φραγεῖτω
 νοεραῖς, νόον στεφούσαις,
 ἀπὸ θαυμάτων ἰούσαις,
 νεμέσων λεῶν Θεοῦ.
 Σέλας γὰρ πέφυκε πλείη
 κραδίη, Θεὸν σεβόντων,
 Πάτερ, οὐρανοῦ τε γαίης
 κρατέων, Ἄναξ, βοῶα
 Ἀστυφέλικτον ἔην κάρτεϊ θείῳ
 Χριστὸς ἄναξ ἀγορῇν δείματο
 πέτρῃ.
 Τριάδος μίαν τε θεῖαν
 φύσιν εὐσεβοῦσα μέλπει,
 φάος ἐν τρισὶν προσώποις
 ἀγλααῖς φρεσὶ βρυοῦσαις.

Ὑπερουσίῳ δὲ μούνῃ
 Θεότητι παμμεδούσῃ,
 ὅτι σεπτὸς ἔστι φύσει
 προσάγει νόος λατρεῖν.
 Οἷα φέρον δέλεαρ σάρκα φονῆα,
 Χριστὸς ἄναξ ἔλὼν ρύσατο
 κόσμον
 Φλεγέθων λόγος Θεοῦ
 στίχα δαιμόνων καθεῖλε
 ξοάνων πλάνην ἀπάντων
 Βελίαρ κράτος πατήσας.
 Χάριτος λεὼν καὶ πλούτῳ
 περιούσιον καθήρας,
 ἴδιον φίλον ποιήσας
 στερεῇ πέπηγε πέτρῃ
 Πνεῦμα Θεοῦ χαρίτων ὄλβον
 δάζων
 οἷα παρέχοις ὄμμασιν αἵθρην.
 Ψιλὸς οὖν ἐφώνε πάσης
 πρᾶτιδων πλέος καὶ μᾶλλον,
 ὄφρος ἰοῦ φονῆος
 ὁ θεουδείας κακίζων.
 Ἄγιον Θεοῦ Πνεῦμα,
 διέπον Θεοῦ ποιήσας,
 ἐκὰς αἰρέσεις διώκοις
 μέλεσιν μέλη συνάπτους
 Ὁμοθυμαδὸν τε πάντες
 ἕνα προσφέρειν ὕμνον·
 Πατρί τε γόνῳ Θεοῦ,
 ἅμα Πνεύματι ἡκιστα¹⁾.

5.

Θεόδωρος καὶ Θεοφάνης, ἀδελφοί, οἱ Γραπτοί

Ἐκ τῶν δύο ἀδελφῶν Θεοδώρου καὶ Θεοφάνους, ὁ μὲν Θεόδωρος ἐγεννήθη τῷ 775, ὁ δὲ Θεοφάνης τῷ 778·

¹⁾ L. Allatii, De Ecclesiae occidentalis et orientalis perpetua consensione,

ὁ πατὴρ αὐτῶν ἐκαλεῖτο Ἰωάννης. Ἡ μνήμη τοῦ προφήτου Ἰωνᾶ ἐτελεῖτο τῇ 22^α Σεπτεμβρίου μετὰ “Ἰωάννου πρεσβυτέρου τοῦ Σαβαΐτου, τοῦ πατρὸς τῶν ἁγίων Θεοφάνους καὶ Θεοδώρου τῶν ποιητῶν καὶ γραπτῶν” ¹⁾. Νεαροὶ ἔτι ὄντες ἀπεχώρησαν ἐν τῇ Λαύρα τοῦ ἁγίου Σάβα, ἐν ἣ ἔσχον διδάσκαλον Μιχαὴλ τὸν Σύγκελλον, ὅστις ἀρτιώτατα κατήρτισεν αὐτοὺς. Τῆς ταχυπτέρου φήμης πανταχοῦ διασαλπισάσης τὴν κατὰ Θεὸν ἀρετὴν αὐτῶν ὁ Πατριάρχης Θωμᾶς, μεταστήσας αὐτοὺς ἐκ τῆς Λαύρας, κατώκισεν ἐν τῇ μονῇ τῶν Σπουδαίων. Καὶ ὁ μὲν Θεόδωρος διεκρίνετο ἐπὶ σθένει λόγων, ὁ δὲ Θεοφάνης ἐπὶ ἔργοις ποιητικοῖς. Οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐπέμφθησαν, ὡς εἴπομεν, σὺν τῷ Μιχαὴλ Συγκέλλῳ καὶ τῷ Ἰωβ εἰς Κωνσταντινούπολιν παρὰ τοῦ Ἱεροσολύμων Θωμᾶ, ἐν ἣ ἀδεῶς ἠγειραν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας φωνήν. Ὁ Λέων ἐξώρισεν αὐτοὺς εἰς τὴν νῆσον Ἀφουσίαν, ἐν ἣ διετέλουν ἡσυχοὶ καὶ ἐξ ἧς ἐπέστελλον, πανταχοῦ ὑποστηρίζοντες τοὺς ὀρθόδοξα φρονοῦντας. Ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ οἱ δύο ἀδελφοὶ διέμενον ἐν τῇ μονῇ Σωσθενίῳ ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς τοῦ Βοσπόρου παραλίας. Κατῳρίωσαν δέ, ἵνα προσελκύσωσι πολλοὺς ὑπὲρ τῶν δοξασιῶν αὐτῶν. Ὁ τοῦ Μιχαὴλ υἱὸς Θεόφιλος κατεδίωξε συστηματικώτερον τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν καὶ δεινῶς ἐτιμώρησε τοὺς εἰς αὐτὴν προσκειμένους, διὰ ἐξορίας ἢ βασάνων. Ἀνακαλέσας δ’ αὐτοὺς διότι ἔμαθεν, ὅτι κωμωδοῦσι καὶ διελέγχουσι τὴν ἀσέβειαν αὐτοῦ καὶ μεταπεμψάμενος ἠρώτησε. Πόθεν ἐστέ; Οἱ δὲ εἶπον. Πόθεν; ἐκ Παλαιστίνης. Οὗτος δέ. Καὶ διατὶ τὴν γῆν ὑμῶν ἀφέντες καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν ἐλθόντες οὐ πειθαρχ-

libri tres ejusdem dissertationes de Dominicis et hebdomadibus Graecorum et de missa praesanctificationum, Coloniae Agrippinae 1648, σελ. 1433—1435. Πρβλ. Ἰωάννου Φωκυλίδου, Μιχαὴλ πρεσβύτερος καὶ Σύγκελλος Ἱεροσολύμων, ἐν Νέᾳ Σιών, Τόμ. ιγ’. Σεπτ. Ὀκτ. 1913, σελ. 733—749.

¹⁾ Ἱεροσολ. Βιβλ. Τόμ. Β’. σελ. 20, K 10.

χεῖτε τῇ βασιλείᾳ ἡμῶν; Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι οὐδὲν ἀπεκρίναντο, ἐπέτρεψεν, ἵνα μαστιγωθῶσι σφοδρῶς κατὰ πρόσωπον. Μὴ λαμβάνων δὲ ἀπάντησιν εἶπε πλήρης ὀργῆς πρὸς τὸν ἐγγὺς ἱστάμενον ὑπαρχον. Ἄρουν αὐτοὺς εἰς τὸ πραιτώριον καὶ γράψον τὰ πρόσωπα αὐτῶν τούσδε τοὺς στίχους, προσθεῖς, ὅτι κἂν οὐκ εἰσι καλοί, μὴ σοι μελέτω. Τοῦτο δὲ εἶπεν, εἰδὼς αὐτοὺς ὡς σοφωτάτους καὶ ἄριστα ἡσκημένους. Οὗτοι δὲ εἶπον “Γράφε, γράφε, βασιλεῦ, τὸ δοκοῦν σοι, ὡς μέλλων τοῦτο ἀναγνῶναι ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ κριτοῦ.

Ὅτε δὲ ἐξῆλθον, ἀπαγόμενοι εἰς τὸ Πραιτώριον καὶ ἀφίκοντο εἰς τὴν λεγομένην Θερμάστραν, αἴφνης ἔρχεσθαι τις τρέχων καὶ ἐκέλευσεν, ἵνα τυφθῶσιν ἀφειδῶς διὰ βουνεύρων. Οὗτοι δὲ τυπτόμενοι οὐδὲν ἄλλο ἔλεγον ἢ τὸ Κύριε ἐλέησον καὶ τό· Ἁγία Θεοτόκε ἐλθὲ εἰς βοήθειαν ἡμῶν. Μετὰ δὲ τοῦτο εἰσῆχθησαν εἰς τὸ Πραιτώριον. Μετὰ τέσσαρας δὲ ἡμέρας ἐνεκόλαψαν ἐπ’ αὐτῶν τοὺς ἐπομένους ἱαμβικοὺς στίχους, οὓς ἐποίησε Χριστόδουλος τις.

Πάντων ποθούντων προστρέχειν πρὸς τὴν πόλιν

ὅπου πάναγνοι τοῦ Θεοῦ Λόγου πόδες

ἔστησαν εἰς σύστημα τῆς οἰκουμένης,

ὥφθησαν οὗτοι τῷ σεβασμῷ τόπῳ

σκεύη πονηρὰ δεισιδαίμονος πλάνης.

Ἐκεῖσε πολλὰ λοιπὸν ἐξ ἀπιστίας

πράξαντες αἰσχρὰ δεινὰ δυσσεβοφρόνως,

ἐκεῖθεν ἠλάθησαν ὡς ἀποστάται

πρὸς τὴν πόλιν δὲ τοῦ κράτους πεφευγότες

οὐκ ἐξαφῆκαν τὰς ἀθέτους μωρίας.

Ὅθεν γραφέντες ὡς κακοῦργοι τὰς ὄψεις

κατακρίνονται καὶ διώκονται πάλιν.

Ἐξωρίσθησαν δὲ εἰς Ἀπάμειαν τῆς Βιθυνίας. Ἐκεῖ δὲ ὁ Θεόδωρος, ἕνεκα γήρατος, νόσου καὶ κακοπαθειῶν, ἐτελεύτησεν, ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Θεοφάνης, καταθεὶς τὸ

σῶμα αὐτοῦ ἐν ξυλίνῃ λάρνακι, ἐφύλαττε παρ' ἑαυτῷ, τοῦ βασιλέως ἀπαγορεύσαντος τὸν ἐνταφιασμὸν αὐτῶν ἐν περιπτώσει θανάτου. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Θεοφίλου εὐσεβῆς καὶ φιλόθεος ἀνὴρ ἐκόμισε τὸ λείψανον τοῦ Θεοδώρου εἰς Χαλκηδόνα, κτίσας δὲ μοναστήριον κατέθετο ἐν αὐτῷ. Ὁ Θεοφάνης ἐγένετο βραδύτερον μητροπολίτης Νικαίας. Ὁ Θεοφάνης ἐπέζησεν, ἵνα παραστῇ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ ἐν τῇ, ἐπ' ἀναστηλώσει τῶν εἰκόνων, τελετῇ τῷ 842, τὴν 19 Φεβρουαρίου, πρώτην τῶν νηστειῶν Κυριακὴν. Παρ' ἀνω-
νύμφῃ χρονογράφῳ ¹⁾ ἀπαντᾷ περιγραφὴ τῆς τελετῆς ταύτης, ἣτις ἔχει οὕτω·

“Ἐμήνυσε (Θεοδώρα) τῷ ἀγιωτάτῳ Πατριάρχῃ Μεθοδίῳ τοῦ δηλοποιῆσαι καὶ ἐπισυνάξαι πάντα ἄνθρωπον ἀπὸ τε Μητροπολιτῶν, ἀρχιεπισκόπων, ἡγουμένων, κληρικῶν καὶ κοσμικῶν, ὡς ἂν παραγένωνται ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ μετὰ τιμίων σταυρῶν καὶ ἁγίων εἰκόνων τῇ πρώτῃ Κυριακῇ τῶν ἁγίων νηστειῶν. Καὶ τούτων πάντων γενομένων καὶ ἀναριθμήτου πλήθους συναχθέντος ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, παραγίνεται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ μετὰ τῆς ἁγίας καὶ ὀρθοδόξου αὐτοῦ μητρὸς καὶ πάσης τῆς συγκλήτου, ἀνὰ κηρὸν βασιλικὸν εἰς ἕκαστος αὐτῶν βαστάζων. Καὶ ἐνωθέντες τῷ ἀγιωτάτῳ πατριάρχῃ, καὶ ὁμοῦ μετὰ λιτῆς ἀπάραντες ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου μετὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, κατῆλθον λιτανεύοντες μέχρι τῶν βασιλικῶν πυλῶν τῶν λεγομένων Κτεναρίων.

“Καὶ δὴ καὶ ἐκτενοῦς εὐχῆς γενομένης καὶ μετὰ κατανύξεως καὶ δακρύων πολλῶν καὶ στεναγμῶν τὸ Κύριε ἐλέησον εἰπόντων, ὑπέστρεψαν ἐν τῷ ἁγίῳ ναῷ μετὰ χαρᾶς πολλῆς καὶ λαμπρότητος τὴν θείαν μυστικὴν λειτουργίαν ἐκτελέσαντες. Καὶ οὕτως ἀνεστηλώθησαν αἱ ἅγιοι καὶ

¹⁾ Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐν Ἀθήναις, 1896, Τόμ. Γ'. σελ. 708.

ὀεπταὶ εἰκόνες ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ ναῷ τοῦ τιμᾶσθαι καὶ σέβεσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι ὑπὸ πάντων τῶν πιστῶν. Οἱ οὖν εὐσεβῶς κρατοῦντες μετὰ τοῦ σεβασμίου καὶ ἁγιωτάτου Πατριάρχου Μεθοδίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μητροπολιτῶν καὶ ὁσίων ἀσκητῶν τὸ τηνικαῦτα ἐθέσπισαν, τοῦ ἑορτάζειν τὴν ἁγίαν καὶ σεβασμίαν ἑορτὴν ταύτην ἐτησίως λαμπρῶς ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, τῇ πρώτῃ Κυριακῇ τῶν ἁγίων νηστειῶν, ἥτις καὶ μέχρι τῆς δεῦρο ἑορτάζεται”.

”Ἀγνωστον δὲ πότε ἀπέθανεν. Ὁ Θεοφάνης, ὅτε ἐν συμποσίῳ δοθέντι ὑπὸ τῆς Θεοδώρας ἠθέλησεν αὕτη, ἵνα περιποιηθῇ αὐτὸν καὶ εἶπεν ὅτι θαυμάζει τὴν καρτερίαν, μεθ’ ἧς ὑπέστη τὸ πάθημα τῆς στίξεως καὶ οἰκτίρει τὴν πρὸς αὐτὸν γενομένην σκληρότητα, ἀπεκρίνατο “Ὑπὲρ ταύτης τῆς γραφῆς μάλα τρανῶς ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ ἀδεκάστῳ δικαστηρίῳ διαδικάσομαι σὺν τῷ ἀνδρί σου καὶ βασιλεῖ”!!! Ὁ Θεοφάνης συνέταξεν ὑπὲρ τῆς μνήμης τοῦ ἀδελφοῦ κανόνα, ὃν ἡ ἐκκλησία ψάλλει τὴν 27 Δεκεμβρίου, ἡμέραν τῆς ἑορτῆς αὐτοῦ, οὔτινος ἡ ἀκροστιχὶς οὕτως ἔχει. **Τοὺς σοὺς, ἀδελφέ, γνησίους πλέκω κρότους.**

Ἐπ’ ὀνόματι τοῦ Θεοφάνους φέρονται κανόνες ἁσματικοὶ πρὸς διαφόρους ἁγίους. Παρὰ τῷ Καρδινάλιῳ Πίττῳ ¹⁾ ἀπαντᾷ ποίημα τοῦ Θεοφάνους εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Ἐπιφανίων. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται καὶ ὁ ἐγκωμιαστικὸς κανὼν Ἰωάννου τοῦ Παλαιολαυρίτου ²⁾, οὗ ἡ ἀκροστιχὶς. “Ἐπὶ ξένης θανόντα σε κροτῶ, πάτερ”, Μεταξὺ τῶν κανόνων αὐτοῦ ὑπάρχει καὶ κανὼν ψαλλόμενος εἰς τὴν παννυχίδα τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, οὗ ἡ ἀκροστιχὶς. “Κοίμησιν ὑμῶν τῆς Θεοτόκου κόρης” ³⁾, κανὼν εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς Θεοτόκου, οὗ ἡ ἀρχή. “Ἀδέτω σοι, δέσποινα,

¹⁾ Analecta Sacra Spic. Solem. Τόμ. Α΄, σελ. 408. Πρβλ. Παπαδ. Κεραμέως Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β΄, σελ. 453.

²⁾ Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β΄, σελ. 130.

³⁾ Ἐνθ’ ἀνωτ. σελ. 186.

κανὼν τὴν Λύραν τοῦ πνεύματος" 1), ἕτερος κανὼν εἰς τὴν Θεοτόκον 2) ἀρχόμενος· "Ἀπὸ στενώσεως ψυχῆς". Ἐπ' ὀνόματι τοῦ Θεοφάνους φέρονται καὶ τέσσαρα βιβλία κατὰ Ἰουδαίων, ἀποδιδόμενα αὐτῷ παρὰ τοῦ Ceillier, ἐν τοῖς κώδιξι 778, 1249, 1293 τῶν Παρισίων 3). Οἱ κώδικες οὗτοι εἶνε τοῦ ιε'. καὶ ιστ'. αἰῶνος. Ὁ Ehrhard ἐξηκρίβωσεν ὁμιλίαν τινὰ τοῦ Θεοφάνους κατὰ Ἰουδαίων, ἣτις συμφωνεῖ ἴσως πρὸς ἓν τῶν ἑξ βιβλίων τοῦ Παρισινοῦ κώδικος καὶ ἦν ἀποδίδωσιν αὐτῷ 4).

Ἐν τῷ Ἑλληνικῇ Παρακλητικῇ ὑπάρχουσιν ὀκτὼ κανόνες αὐτοῦ εἰς τοὺς Ἀγγέλους, ἄλλοι ὀκτὼ εἰς τοὺς κεκοιμημένους, ἑπτὰ κανόνες εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ ὀκτὼ εἰς τὴν Θεοτόκον. Οἱ κανόνες οἱ ἐν τῷ Τριωδίῳ τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, τῆς Τετάρτης τῆς Δ'. ἐβδομάδος, τοῦ Σαββάτου τῶν Βαΐων μέχρι τῆς ε'. ὥδης, ἐπ' ἴσης δὲ οἱ ἐν τῷ Πεντηκοσταρίῳ εἰς τὴν Μεσοπεντηκοστήν, εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐν τῷ ἀποδείκνῃ τῆς Πεντηκοστῆς καὶ τὰ ἐν τῷ Πασχαλίῳ Θεοτόκια εἶνε τοῦ Θεοφάνους. Ἐν ἐκδεδομένοις δὲ καὶ ἀνεκδότοις ἑλληνικοῖς καὶ σλαυτικοῖς Μηναίοις ἀναγινώσκονται κανόνες αὐτοῦ εἰς Προφήτας ιβ', εἰς Ἀποστόλους ιγ', εἰς Ἱεράρχας κα', εἰς ὁσίους ιδ', εἰς μάρτυρας ιζ'. Ἐν τοῖς Σλαυτικοῖς Μηναίοις ὑπάρχουσιν ἑξ κανόνες τοῦ Θεοφάνους, μὴ εὗρισκόμενοι ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς, τοῦναντίον δὲ τέσσαρες κανόνες ἐν τούτοις μὴ εὗρισκόμενοι ἐν ἐκείνοις, ἐπ' ἴσης δὲ ἀναγινώσκονται ἐν αὐτοῖς καὶ κανόνες τοῦ Θεοφάνους, ἐν ᾧ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ δὲν ἀναφέρεται 5).

Εἰς Θεόδωρον τὸν Γραπτὸν ἀπεδίδοντο ἄλλοτε πολλὰ

1) Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 446.

2) Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 547.

3) Histoire des auteurs ecclésiastiques, Τόμ. ιβ'. σελ. 428.

4) Römische quartalschrift, 1893, σελ. 51, σημ.

5) Φιλαρέτου, Ἱστορικὴ Διδασκαλία, μεταφρ. ὑπὸ Ν. Παγίδα Ἀρχ. Τόμ. γ', σελ. 393—394.

ἔργα, ὡς Βίος Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως, ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Κυζίκου Ἰωάννην, πολλὰ συγγράμματα κατὰ τῶν εἰκονοκλασιῶν καὶ λόγος τις τέλος περὶ τῶν κεκοιμημένων. Τὰ πλεῖστα ὅμως τῶν ἔργων τούτων, ὡς ἀπεδείχθη τελευταῖον, ἀνήκουσιν εἰς τὸν σύγχρονον Νικηφόρον Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ἡ πρὸς τὸν Κυζίκου Ἰωάννην ἐπιστολή, περὶ ἧς γίνεται λόγος ἐν τῷ Βίῳ τοῦ Θεοδώρου, ὡς καὶ ἡ περὶ τῶν κεκοιμημένων ὁμιλία ἀποδοτέαι τῷ Θεοδώρῳ ¹⁾. Ὁ Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἐδημοσίευσεν βιογραφίαν τῶν δύο ἀδελφῶν ὑπὸ Θεοδώρας Κατακουζηνῆς, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν. Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου καὶ πατρὸς ἡμῶν Θεοφάνους τοῦ Ὁμολογητοῦ καὶ τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ Θεοδώρου, συγγραφεῖς παρὰ Θεοδώρας Ραουλένης Καντακουζηνῆς τῆς Παλαιολογίνης ²⁾.

6.

Βιβλιοθήκαι-
Τάξις ἀντιγραφῶν ἢ καλλιγραφῶν

Ἀπὸ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος μέχρι τῶν πρώτων ἀρχῶν τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος δὲν ἔχομεν πολλὰς περὶ τῆς Λαύρας πληροφορίας. Ἡ φιλολογικὴ ὅμως δρᾶσις, ὁ πνευματικὸς βίος δὲν ἐσβέσθη, ὡς πιστούμεθα ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε σφρζομένων χειρργραφῶν, ἅπερ ἐγράφησαν ἐν αὐτῇ. Ἐκαστος τῶν ἐν αὐτῇ ἀποχωρούντων καὶ διαιτωμένων ἐπειρᾶτο φιλοτιμούμενος, ἵνα προσθῇ τὸν ἑαυτοῦ λίθον εἰς τὸ γενικὸν πνευματικὸν οἰκοδόμημα. Ὁ πολυτίμητος ἄλλως τε τῶν ἐν αὐτῇ ἐναποκειμένων χειρογράφων θησαυρὸς προυκάλει καὶ παρῶρμα πάντα εἰς παντοειδῇ πνευματικὴν ἐργασίαν καὶ δὲν ἐπέ-

¹⁾ Ehrhard, "Ενθ' ἀνωτ. σελ. 51, σημ. 3 καὶ 4.

²⁾ Ἀνάλ. Ἱεροσ. Σταχ. Τόμ. Δ'. σελ. 185—223. Ἰδ. Migne, P. G. Τόμ 116, σελ. 673, Βίος καὶ πολιτεία Θεοδώρου τοῦ Γραπτοῦ.

τρεπε πνευματικὴν νάρκην καὶ ἀκηδίαν. Ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶναι, ὅτι ἡ Λαύρα, τῶν χειρογράφων στερηθεῖσα, κατεκαλύφθη ὑπὸ τῆς σκοτομαίνης τῆς ἀμαθίας. Ὁ ἐν αὐτῇ πνευματικὸς βίος τέλεον σχεδὸν ἐσβέσθη ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος.

Ἡ πνευματικὴ αὕτη κίνησις προϋποτίθησι βεβαίως τὴν ὑπαρξιν ἐν τῇ Λαύρᾳ βιβλιοθήκης. Ἀδιστάκτως δὲ δυνάμεθα, ἵνα εἰπωμεν, ὅτι ἡ Λαύρα ἐπροικοδοτήθη ὑπὸ Βιβλιοθήκης ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς. Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψει γεγονότα τινά, μνημονευόμενα ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ Σκυθοπολίτου ἐν τῇ Βιογραφίᾳ Σάβα τοῦ Ἁγιασμένου, θὰ πεισθῶμεν, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ βιβλιοθήκῃ, εἰ καὶ ὁ ἱστορικὸς οὗτος δὲν ποιεῖται ρητὴν αὐτῆς μνείαν. Ὅτε ὁ διάκονος Ἱερεμίας, Ἀρμένιος τὸ γένος, ὅστις φύσει ἡγάπα τὸν κερδῶν Ἑρμῆν, ὡς τοῦτο δείκνυται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι, ἐν ᾧ πάντες οἱ μετὰ τοῦ ἁγίου Σάβα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπελθόντες ὑπέβαλον διαφόρους τῷ Ἰουστινιανῷ αἰτήσεις, οὗτος δὲ οὐδὲν ἤτει, εἶπεν αὐτῷ, ὅτι κακῶς ἔπραξε ἰστάμενος κατὰ μέρος καὶ μὴ αἰτῶν τι, ἐν τῇ ἐπιστροφῇ δέ, διανείμαντος τοῦ ἁγίου Σάβα τὸ χρυσίον, ὅπερ συναπεκόμισεν, ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Λαύρας λυπηθεὶς καὶ κατόκησεν εἰς χεῖμαρρόν τινα ἔρημον πρὸς βορρᾶν τοῦ Σπηλαίου, ὁ Ἅγιος Σάβας, ἐπιτρέψας τὴν ἐν αὐτῷ διαμονήν, παρέδωκε τοὺς κανόνας τῆς Μεγίστης Λαύρας. Ἐπ' ἴσης δὲ τῷ διαδόχῳ αὐτοῦ Μελιτᾷ ἔδωκεν ἐγγράφως τὰς παραδόσεις, τὰς παραδοθείσας ἐν τοῖς ὑπ' αὐτὸν μοναστηρίοις. Ὁ δευτερός τοῦ Ἁγίου Σάβα διάδοχος Γελάσιος, βλέπων τὴν τοῦ Ὠριγένους αἵρεσιν νεμομένην πολλοὺς τῆς συνοδίας αὐτοῦ, ἔχων δὲ καλλιγράφον Εὐστάθιον τινα Γαλάτην, παρεσκεύασεν, ἵνα ἀναγνωσθῇ ἐπ' ἐκκλησίας τὸ σύγγραμμα τοῦ Βόστρων ἐπισκόπου Ἀντιπάτρου κατὰ Ὠριγένους.

Τὸ ἔργον τοῦ Ἀντιόχου, ὅστις μνημονεύει πολλῶν πατέρων, ὡς τοῦ Ἰγνατίου, τοῦ Εἰρηναίου, τοῦ Ἀθανασίου,

τοῦ Βασιλείου, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Ἀλεξανδρείας Κυρίλλου, ὅπερ ἐγένετο πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ δυσκομίστου τῶν βιβλίων, ἐν δὲ τῷ καταλόγῳ τῶν αἰρετικῶν ἀναφέρει τὸν Ἐπιφάνιον ὡς πηγὴν, ἐμφαίνει ἀναγκαίως τὴν ὑπαρξίν ἐν τῇ Λαύρᾳ Βιβλιοθήκης. Ἡ ὑπαρξίς βιβλιοθήκης δείκνυται ἔτι ἐναργέστερον ἐκ τῶν ἔργων Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὅστις παρατίθησι μέγαν χωρίων πατέρων ἀριθμόν. Ὁ Λεόντιος, συγγράψας τὸν βίον Στεφάνου τοῦ Θαυματουργοῦ, ἐμιλεῖ περὶ βιβλίων πατερικῶν, ἅπερ εὐρίσκοντο ἐν τῇ Λαύρᾳ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, λέγει δὲ ὅτι, ἀναγινώσκων ψυχωφελές τι ἔργον, εὔρε χωρίον τοῦ Ἀββᾶ Ζήνωνος περὶ ἀδελφοῦ, παθόντος ὅσα καὶ οὗτος καὶ ἰάσεως τυχόντος. Ἡ ὑπαρξίς λοιπὸν βιβλιοθήκης πάσης τυγχάνει ἐκτὸς ἀμφιβολίας ἐν τῇ Λαύρᾳ.

Ἐν τῇ Λαύρᾳ ὑπῆρχον δύο βιβλιοθήκαι, ὧν ἡ μὲν ἐν τῷ μεγάλῳ ναῷ, ἐν τῇ μεσημβρινῇ πλευρᾷ, ἡ δὲ ἐντὸς τοῦ πύργου Ἰουστινιανοῦ, ἣν κατήρτισε βέλτιον ὁ θερμοουργὸς ἐκείνος Πατριάρχης Δοσίθεος (1669-1709). Ἐν αὐταῖς δὲ κατετέθησαν ὅσα εὐρέθησαν χειρόγραφα καὶ ἔντυπα, τὰ μὲν κείμενα ἐν σπηλαίοις, τὰ δὲ ἐν παρεκκλησίαις τῆς Λαύρας καὶ ἄλλα ἀλλαχοῦ. Μετηνέχθησαν δ' ἐν αὐταῖς καὶ ἀπὸ τῆς ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ μονῆς τῶν Ἀρχαγγέλων, ἣτις ἦν τῆς Λαύρας μετόχιον καὶ ἐν ἣ ἄλλοτε διέμενον Σέρβοι, καὶ ἐξ ἄλλων ἔτι μονῶν.

Πρῶτος ἐν Παλαιστίνῃ Βιβλιοθήκην ιδρύσας, ἐν τῇ πόλει Αἰλία, ὡς ἐλέγετο τότε ἡ Ἱερουσαλὴμ, ἦν ὁ ἐπίσκοπος Ἱεροσολόμων Ἀλέξανδρος ὁ Ὁμολογητῆς (170), διαδεξάμενος τὸν Νάρκισσον. Ἐξ αὐτῆς δὲ συνήγαγεν ὁ Εὐσέβιος ὕλην τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτοῦ ἱστορίας, ἐν ἣ διέσφωσε καὶ τινὰ τεμάχια τῶν Ἀλεξάνδρου ἐπιστολῶν ¹⁾.

¹⁾ Ἐκκλ. Ἱστ. στ'. β, 20.

Ἐν καιρῷ δὲ βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν οἱ σωζόμενοι Πατέρες πρῶτιστον ἐθεώρουν ἔργον, ἵνα ἐξασφαλίσωσι τὰ βιβλία καὶ εἴτι ἄλλο λόγου ἄξιον ἐν σπηλαίοις ἢ ἐν ἄλλοις ἀσφαλέσι μέρεσιν. Ἐν τινι τῶν ὁπῶν τοῦ σπηλαίου, ἐν ᾧ διέμενεν Ἰωάννης ὁ Κολωνεῖας, ὁ Ἡσυχαστής, ἐν τῇ ἀνατολικῇ τοῦ χειμάρρου πλευρᾷ, αἵτινες ἦσαν πεφραγμένοι καὶ ὑπὸ τοῦ χρόνου κατέστησαν δυσδιάκριτοι, εὐρέθη τυχαίως πρὸ ἐτῶν παρ' Ἀγιοσαβιτῶν Πατέρων Ψαλτήριον καὶ Εὐαγγέλιον ἐν μικρῷ σχήματι μετ' ἄλλων ἀντικειμένων ¹⁾. Ἀνωθεν τῆς Θεοκτίστου ἐκκλησίας, ἥτοι τοῦ παρεκκλησίου τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὑπάρχει, ὡς εἶδομεν, ἄντρον αὐτοφυές, ἐκτεινόμενον ὑπογείως πρὸς τὸν τοῦ Ἰουστινιανοῦ πύργον καὶ προσιτὸν διὰ στενῆς ὁπῆς πρὸς νότον, τρία μέτρα ἄνω τοῦ ἐδάφους. Εἰσέρχεται δέ τις ἐντὸς αὐτοῦ διὰ κλίμακος κινητῆς. Ἐν αὐτῷ ἔκρυπτον οἱ Πατέρες, ἐν καιρῷ ἐπιδρομῶν, πάντα τὰ πολυτίμητα πράγματα, ὡς βιβλία, εἰκόνας, σκεύη ἱερὰ κατλ. ὡς καὶ οἱ ἐν τοῖς ἐκατέρωθεν τοῦ χειμάρρου σπηλαίοις διατρίβοντες καὶ οἱ ἐν ταῖς κύκλῳ μοναῖς, ἐν πολέμοις δὲ καὶ ἐπιδρομαῖς ἀραβικῶν φυλῶν οἱ Χριστιανοὶ τῆς Βηθλεὲμ καὶ ἄλλων χωρίων ἐναπέθετον πρὸς φύλαξιν διάφορα παλύτιμα ἀντικείμενα.

Ἐν τῇ Λαύρᾳ συνέβη πρὸ 200 καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν πυρκαϊὰ ἐν τῷ ἄντρῳ τούτῳ ἕνεκα ἀβλεψίας τοῦ νεωκόρου, εἰσελθόντος ἐν αὐτῷ, κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Σάβα, ἵνα λάβῃ διάφορα ἀντικείμενα πρὸς διακόσμησιν τοῦ Ναοῦ. Ἡ πυρκαϊὰ αὕτη κατέστρεψε πάντα τὸν ἐν αὐτῷ ἐναποκείμενον πολύτιμον καὶ ἀνεκτίμητον θησαυρόν. Κατὰ δὲ τὴν τῶν Πατέρων διήγησιν ἡ ἀποφορὰ τῶν καιομένων μεμβρανῶν διήρκεσεν ὁλόκληρον ἔτος, δυσκόλως δὲ ἄνθρωπος διήρχετο ἔμπροσθεν τοῦ Τάφου τοῦ Ἀγίου Σάβα. Τῆς καταστρεπτικῆς ταύτης πυρκαϊᾶς

²⁾ Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Γ'. σελ. 316.

μνείαν ποιείται αὐτόπτης μάρτυς, ὁ μοναχὸς Διονύσιος, σημειώσας ἐπίτινος χάριτος τὰ ἐξῆς: “Ἐκ τῆς ἁγίας Λαύρας τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα. Εὐρεθὲν ἔνδοθεν τοῦ παρεκλησίου τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου, ἄνωθεν τῆς μεγάλης σπηλαίας, ὅπου εἰσὶ πολλὰ βιβλία καὶ θαυμάσια λείψανα ἐκ τῶν ἀρχαίων πατέρων καὶ ἄλλα σκεύη κάθε λογῆς, ὅπου μετεχειρίζοντο τοὺς καιροὺς ἐκείνους οἱ ἅγιοι πατέρες, οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὰ πέριξ κύκλῳ τοῦ μοναστηρίου, καὶ ὅπου ἐκάησαν ὅλα. Διονύσιος μοναχός” ¹⁾. Ἐὰν δὲν συνέβαινεν ἐν τῇ Λαύρᾳ ἡ φοβερὰ ἐκείνη πυρκαϊά, ἡ ἀποτεφρώσασα πληθὺν χειρογράφων ἄπειρον καὶ ἀνυπολογίστους ἐμποιήσασα τῇ φιλολογίᾳ ἡμῶν ζημίας, θὰ εἴχομεν πάντως σαφεστάτας περὶ τῆς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις πληροφορίας, θὰ ἐγινώσκομεν δὲ τίνων ἔνεκα λόγων ἐν Λαύρᾳ ἐλληνικωτάτῃ ὑπερίσχυσεν ἐπὶ τινὰ χρόνον στοιχεῖον ξενικόν. Ὡς δὲ γράφει ὁ Κλεόπας Κοικυλίδης ²⁾, οἱ τῆς Λαύρας Πατέρες, κατὰ τινὰ ἁγιοσαβιτικὴν παράδοσιν, ἐν καιρῷ φοβερᾷ τινος Βεδουϊνων ἐπιδρομῆς, ἔκρυψαν πρὸς νότον τῆς Λαύρας ἐν σπηλαίῳ τοῦ χειμάρρου πολὺτιμα χειρόγραφα ἀλλὰ τὸ μέρος τοῦτο δυστυχῶς ἄγνωστον παραμεῖναν ἐλησμονήθη.

Πρὸς τοῖς συγγραφεῦσιν, οἵτινες ἐτίμησαν καὶ ἐκλέεσαν τὴν Λαύραν διὰ τοῦ καλῶς αὐτῶν, ἀπέδειξαν δ’ αὐτὴν πάντων τῶν μοναστηρίων ὑπερέχουσαν οὐ μόνον τῆς Παλαιστίνης, ἀλλὰ καὶ ἀπάσης τῆς Ἀνατολῆς, ἀνεπτύχθη ἐν τῇ περιπύστῳ ταύτῃ Λαύρᾳ καὶ τάξεις **ἀντιγραφῶν** ἢ **καλλιγραφῶν**, ἥτις ἤρξατο, ἵνα ἀναφαίνεται ἤδη ἐπὶ τοῦ δευτέρου τοῦ Ἁγίου Σάβα διαδόχου Γελασίου, εἰς ἣν ὀφείλεται ἡ διάσωσης πλείστων θύραθεν συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος, Πατέρων καὶ διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων

¹⁾ Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Γ’. σελ. 317—320.

²⁾ Περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἐλληνικῶν μοναστηρίων, σελ. 144.

καὶ ἡ διάδοσις αὐτῶν. Ἡ τῆς γεραῆς Ἀγιοταφίτικῃς Ἀδελφότητος Βιβλιοθήκη, ἐν ἣ ἐκομίσθησαν αἱ ἐν διαφόροις μοναῖς, ἰδίᾳ δὲ αἱ ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἀγίου Σάβα καὶ αἱ ἐν τῇ μονῇ τοῦ τιμίου Σταυροῦ εὐρισκόμεναι βιβλιοθήκαι, πρὸς ἀσφάλειαν καὶ χρησιμοποίησιν τῶν ἐν αὐταῖς χειρογράφων, περιλαμβάνει πλουσιωτάτην καὶ πολυτιμοτάτην συλλογὴν. Ἐν αὐτοῖς δὲ εὐρίσκει τις δείγματα ἱκανὰ πολύτιμα καλλιγραφικῆς τέχνης, θαυμασίως ἀκμασάσης πρὸ τῆς τοῦ Γουτεμβέργου ἀνακαλύψεως.

Εἰς ἡμᾶς βεβαίως τοὺς ἀπολαύοντας τῶν τῆς ἐπευρέσεως αὐτοῦ ἀγαθῶν, τὸ τοῦ ἀντιγραφέως ἢ καλλιγράφου ἔργον ἄχαρι φαίνεται καὶ μονότονον. Ἀλλὰ τὸ πάλαι μεγίστη ἀπενέμετο αὐτῷ σημασία, ἄνδρες δὲ διαπρεπεῖς δὲν ἀπηξίουν, ἵνα ἀσχολῶνται περὶ αὐτό, ἦν δὲ τὸ μόνον καὶ ἐνιαῖον τῆς ἐν πολλοῖς ἀντιτύποις πνευματικῶν ἔργων διασώσεως καὶ διαδόσεως μέσον. Μεταξὺ δὲ τῶν χειρογράφων ὑπάρχουσί τινα, περιέχοντα εἰκόνας κεχρωματισμένας, ὧν ἡ μέχρι τοῦδε θαυμασίως περισφζομένη ζωηρότης ἐκπλήττει τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ θεωμένου. Ἡ δὲ φιλολογία ἐν γένει, ἰδίᾳ ὅμως ἡ ἐλληνική, βαθεῖαν εἰς τὰς εὐγενεῖς καρδίας ἐκείνας ὀφείλει εὐγνωμοσύνην, αἵτινες, τὸν κλύδωνα φεύγουσαι τοῦ βίου καὶ εἰς τὸ ἄσυλον τοῦτο τῆς ἐρημικῆς θεωρίας καὶ γαλήνης προσφεύγουσαι, μὴ φειδόμεναι δὲ κόπου καὶ μόχθου, ἀπειθησαύρισαν ἐν τῇ πνευματικῇ ὁάσει ταύτῃ θησαυρὸν προγονικὸν πολυτίμητον καὶ ἀνεκτίμητον.

Τῷ 809, τελευταίῳ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀροῦν-ἄλ-Ρασήδ ἔτει, ἐγένετο ἐπιδρομὴ βαρβαρική κατὰ τῆς Λαύρας τοῦ Ἀγίου Σάβα, ὡς καὶ κατ' ἄλλων μονῶν.

Τῷ 812-813 νέα ἐγένετο κατὰ τῆς Λαύρας βαρβαρική ἐπιδρομὴ καὶ ἐφονεύθησαν Πατέρες ¹⁾.

¹⁾ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου Ἀρχιμ., Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, σελ. 316.

**Περιγραφή Λαύρας ὑπὸ Ἐπιφανίου μοναχοῦ-
Νικόλαος μοναχός-Βίοι ὁσίων ἀνδρῶν καὶ ἀσκητικοὶ
λόγοι - Πρόχορος Μοναχός - Καλὸς Νοτάριος καὶ
διάκονος - Πατμιακὸς Κῶδιξ - Μᾶρκος ἡγούμενος -
Μᾶρκος Μακρῖνος-**

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐνάτου αἰῶνος (πρὸ τοῦ 820) ἐπεσκέψατο τὴν Λαύραν τοῦ Ἁγίου Σάβα Ἐπιφάνιος ὁ Ἀγιοπολίτης, ὅστις ὁμιλῶν περὶ αὐτῆς λέγει τὰ ἑξῆς ὀλίγα. “Πρὸς νότον τῆς Βηθλεέμ εἰσι δύο μοναστήρια τοῦ ἁγίου Σάβα καὶ τοῦ ἁγίου Χαρίτωνος” ¹⁾.

Κατὰ τὸ 835 Νικόλαός τις μοναχός, ὃν ὁ Gardthausen θεωρεῖ Ἀγιοσαβίτην, ἔγραψε τὸν ὑπ’ ἀρ. 219 K Περουπόλεως, ὅστις καλεῖται Codex Porphyrii Uspensky, περιέχοντα Τετραευαγγέλιον. Τὸν κώδικα τοῦτον εἶδεν ὁ Scholz πρῶτος, τῷ 1821 ἐν τῇ Λαύρᾳ, ὠνόμασε δ’ αὐτὸν εὐφυῶς “eine seltene Erscheinung, vielleicht ein äpaξ λεγόμενον in jener zeit”, παρέλαβε δ’ αὐτὸν ἐξ αὐτῆς ὁ Οὐσπένσκις τῷ 1844. Ἐν αὐτῷ ἀναγινώσκεται. “Ἐτελειώθη Θεοῦ χάριτι ἡ ἱερὰ | αὕτη καὶ θεοχάρακτος βίβλος | μηνὶ μαΐῳ ζ’ Ἰνδικτιῶνος | ιγ’ ἔτους κόσμου, σμγ’ δυ|σωπῶ δὲ πάντας τοὺς | ἐντυγχάνοντας μνεῖαν | μου ποιεῖσθαι τοῦ γρά(ψαντος) Νικολάου ἀμαρτωλοῦ | μοναχοῦ ὅπως εὔροιμι ἔλε|ος ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. | Γένοιτο, Κύριε ἀμήν” ²⁾.

Τῷ 885 ἐγράφη ἐν τῇ Λαύρᾳ ὁ ὑπ’ ἀρ. 71 K ἀραβικὸς ἐν τῷ Βατικανῷ, περιλαμβάνων βίους ὁσίου ἀνδρῶν καὶ τινας ἀσκητικοὺς λόγους, διὰ τὴν ἐν τῷ Σινᾷ μονήν, ἀναλώμασι Ἰσαὰκ μοναχοῦ ³⁾. Ἀπὸ τοῦ 922 ἐν τῇ Λαύρᾳ ἐμόνασεν ὁ Ἰβηρ μοναχὸς Πρόχορος, ὅστις βραδύτερον

¹⁾ Ὁδοιπορικὰ Ἀγίας Γῆς ὑπὸ Κλ. Κοικυλίδου καὶ Ἰ. Φωκυλίδου, σελ. 431.

²⁾ Ἱεροσολυμ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β’. σελ. 711.

³⁾ Ἐνθ’ ἀνωτ. σελ. 724.

(1036) ἀνεκαίνισε τὴν Μονὴν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἰδρυθεῖσαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου ¹⁾).

Κατὰ δὲ τὸν δέκατον αἰῶνα **Καλός**, ὁ Νοτάριος καὶ διάκονος, ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 25 K, περιλαμβάνοντα λόγους Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἡ ὑπογραφή δ' αὐτοῦ εὐρεται ἐν τῷ τελευταίῳ φύλλῳ διὰ ἐρυθρῶν γεγραμμένη γραμμάτων καὶ ἔχουσα οὕτω “ + Γραφὲν δια χειρὸς) Καλοῦ νωπ(αρίου) καὶ διακῶν(ου) † | τῆς Λαῦρας τοῦ ἁγίου Σάβα † ” ὑπέρεκειται δὲ τῆς ἐπιγραφῆς πίναξ τετράγωνος μετὰ πορφυρῶν πλαισίων καὶ ὀφιοειδῶν ἀνθεμίων, ἐν ᾧ ἀναγινώσκεται διὰ ἐρυθρῶν στοιχείων τὸ ἐπόμενον κατὰ διόρθωσιν ἐπίγραμμα μεστὸν σφαλμάτων.

Γεωργίου φίλτρῳ καὶ σπουδῇ τοῦτο κτῆμα

ἀγαθοῖς γὰρ ρήμασιν ἐπόθησε προθύμως

Ἐκτῆσατο σήμερον φρονήσεως χιτῶνα

Τὴν πικρὰν ἐμίσησε καὶ βδελυρὰν τοῦ βίου,

τὴν μανίαν ἄπασαν ἐπαύσατο τοῦ φθόνου,

τὸ φορτίο(ν) ἔρριψε τοῦ βίου τοῦ ματαίου

ἄπασαν ἠμέλησε βιοτικὴν φροντίδ(α),

μέριμναν ἐργάζεται ψυχικῆς σ(ωτη)ρίας

ἐπαρκῇ τοῦ στεφάνου(ν) τῆς ἄνω βασιλείας ²⁾).

Τῷ 962 ἐγράφη ὁ ὑπὸ ἀρ. 136 Πατμιακὸς κῶδιξ χάριν τοῦ ἡγουμένου τῆς Λαύρας Παύλου, φέρων τὸ ἐξῆς σημείωμα. “Ἐγράφη ἡ βίβλος αὕτη Παύλῳ τῷ εὐλαβεστάτῳ μοναχῷ καὶ ἡγουμένῳ Λαύρας τοῦ (ἁγίου Σάβα διὰ χειρὸς) Ἰλ(αρί)ωνος μοναχοῦ καὶ ἡγουμένου λαύρας τοῦ Κα(λαμῶνος) μηνὶ ἀπριλίῳ ιη΄, ἰνδικτιῶνος ε΄, ἔτους ςυό (962). Ὁ κῶδιξ οὗτος περιέχει Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου μέρος δεύτερον τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον ὁμιλιῶν ³⁾).

¹⁾ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου Ἀρχιμανδρίτου, Ἡ ἱερὰ Μονὴ τοῦ Σταυροῦ κτλ. Ἱερουσαλήμ, 1905, σελ. 20—21.

²⁾ Ἱεροσ. Βιβλιοθ. ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 40.

³⁾ Ἰωάννου Σακκελίωνος, Πατμιακὴ Βιβλιοθήκη, Ἀθῆναι. 1890, σελ. 78. Πρβλ. Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β'. σελ. 716.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ ια', αἰῶνος ἀναφέρεται τὸ ὄνομα Ἑγουμένου τινὸς τῆς Λαύρας, ὅστις ἐκαλεῖτο **Μάρκος** ¹⁾. Οὗτος ἔγραψεν ὑπομνηματισμὸν τοῦ Τυπικοῦ τοῦ ἁγίου Σάβα ἐν 95 κεφαλαίοις, ἐν οἷς ἐξετάζει τὰς δυσκολίας αὐτοῦ τὰς σπουδαιότερας· προσάπτεται δὲ εἰς αὐτὸ ὡς παράρτημα. Ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φέρονται δύο ἔτι βίοι, ὁ τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ καὶ ὁ τοῦ Γρηγορίου ἐπισκόπου Ἀκράγαντος ²⁾. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἀποδίδεται εἰς τὸν Μάρκον τὸν ἡγούμενον τοῦ ἐν Ρώμῃ μοναστηρίου τοῦ Ἀγίου Σάβα ὑπὸ Λέοντος Ἀλλατίου. Ὁ Cave ³⁾ σημειοῖ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μάρκος στίχους ἱαμβικοὺς εἰς τὸ ψαλτήριον καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχην ἐκ χειρογράφου τῆς Βιέννης, ὁ δὲ Montfaucon ἐπιστολὴν πρὸς τὸν μητροπολίτην Ρωσίας ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ ⁴⁾. Σφύζονται ὁμιλίας ἀσκητικῆς ὑποθέσεως **Μάρκου** τινός, ἐπονομαζομένου Μακρίνου, μνημονευομένου ὡς ἡγουμένου ⁵⁾. Ἀναπόδεικτον εἶνε ἂν τὰ ἔργα ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς ἓνα ἢ δύο συγγραφεῖς, φέροντας τὸ ὄνομα Μάρκος.

8.

**Βασίλειος-Συμεών-Ἰωάννης-Γεράσιμος Ἀντιοχίτης-
Ἀντώνιος - Σαμβούλφος**

Τὸ αὐτὸ ρητέον καὶ περὶ τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα **Βασίλειος** φερομένων ἔργων. Περὶ τινος **Βασιλείου Μαλεῖνου**, πρεσβυτέρου καὶ ἡγουμένου τοῦ ἁγίου Σάβα, παρέχει ἡ Bibliotheca maxima Patrum Lugdunensis ἐν λατινικῇ

¹⁾ Cave, Hist. liter. II. Dissert. prima, σελ. 13. Oudin, Comment. de script. II, 584. Fabric. Harl. XI, 678.

²⁾ Fabric. Harl. X. 222, 232. Περὶ. Ἱεροσολ. Βιβλ. σελ. 430, 434, 436, 439.

³⁾ "Ενθ' ἀνωτ.

⁴⁾ Römische quartalschrift, 1894, Τόμ. Δ'. σελ. 52, σημ. 4.

⁵⁾ Ehrhardt, σελ. 52, σημ. 5.

μεταφράσει μικρὰν πραγματείαν περὶ ἀσκητικοῦ βίου ¹⁾, ὅστις ὑπάρχει ἐν πολλοῖς ἐλληνικοῖς χειρογράφοις, ὡς π. χ. ἐν τῷ Βατικανῷ κώδικι ²⁾, ἐπομένως δὲν πρόκειται ὡς ἡξίωσάν τινες περὶ Λαύρας Μαλεϊνῶν ³⁾. Ὁ Cave ἀναφέρει ἕτερον Βασίλειον ἐξ ἀγίου Σάβα, γράψαντα τὴν ἀνέκδοτον πραγματείαν **Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τοὺς ἀσκητὰς θηρεύειν τιμὰς** ⁴⁾. Οἱ ἐκδύται τῆς Bibliotheca maxima ἀνάγουσι τὸν πρῶτον εἰς τὸν δωδέκατον αἰῶνα, ἡ δὲ ἐποχή, καθ' ἣν ἤκμασεν ὁ ἕτερος εἶνε ἄγνωστος, ἴσως δὲ ἐταυτίσθη μετ' ἐκείνου, μεθ' οὗ οὐδὲν ἔχει κοινόν, πρὶν ἢ γένωνται γνωστὰ τὰ αὐτῷ ἀποδιδόμενα ἔργα ⁵⁾.

Ὁ Συμεὼν ὑποτίθεται ὡς Ἀγιοσαβίτης, ὅστις ἔγραψε τῷ 1019 τὸν ὑπ' ἀρ. 144 K, περιέχοντα Εὐαγγέλιον λειτουργικὸν δίστηλον μετὰ τόνων ἐρυθρῶν καὶ κεφαλαιωδῶν στοιχείων καὶ κοσμημάτων ⁶⁾.

Τῷ 1045 ὁ ἅγιος Χριστόδουλος, (+ 1101), ἐπισκεψάμενος τοὺς ἁγίους Τόπους, κατόκησεν ἐν τινι μονῇ ἐγγὺς Ἰορδάνου, πάντως δ' ἐπεσκέψατο καὶ τὴν Λαύραν τοῦ Ἀγίου Σάβα, ὕστερον δὲ ἐγένετο ἰδρυτὴς τῆς ἐν Πάτρῳ μονῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου· ἱκανὸν δὲ πρὸ αὐτοῦ ἐπεσκέψατο αὐτούς, ὡς καὶ τὴν Λαύραν, ὁ ὅσιος Νεῖλος (+ 1005), ἰδρυτὴς τῆς παρὰ τὴν Ρώμην μονῆς Grotta Ferrata ⁷⁾.

Τῷ 1071 ἢ 1072 ὁ μοναχὸς καὶ γέρον Ἰωάννης ἔγραψε τὸν Παρισινὸν κώδικα (ancien fonds 1598), περι-

¹⁾ Fabr. Τόμ. ιβ'. σελ. 750—752.

²⁾ Reg. 23

³⁾ Stevenson, Catalogus codd. gr. Regin. καὶ Pii II σελ. 18. Καὶ Vat. Palat. gr. 91, ἐκατ. ιγ', Stevenson, catal. σελ. 45. Ὁ δὲ Fabricius—Harl. θ'. 9 λέγει λελανθασμένως Laurae Mallinorum.

⁴⁾ Hist. literar. II, 5 (dissert. 1)

⁵⁾ Ehrhard, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 53, σημ. 2.

⁶⁾ Τεροσ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β'. σελ. 228.

⁷⁾ Χρυσ. Παπαδοπ. Ἀρχιμ., Ἱστορία Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, σελ. 367.

έχοντα Παραδείσου ἢ Γεροντικοῦ μέρους δεύτερον, δαπάνη τοῦ Ἑγουμένου Ἰωαννικίου καὶ παρορμήσει τῶν πατέρων, ἐπισωρεύσας καὶ τῶν λοιπῶν μονῶν τὰ πατερικὰ καὶ συντάξας αὐτὰ κατ' ἀλφάβητον ἐν δυσὶ βιβλίοις ἐκ δώδεκα γραμμάτων ἑκάτερον ¹⁾. Ἐν αὐτῷ ἀναγινώσκεται τὸ ἐπόμενον τοῦ καλλιγράφου σημείωμα. “Διὰ τὸ παλαιωθῆναι πολὺ τὸ πατερικὸν τῆς ἡμετέρας λαύρας τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα ἐλάλησαν τῇ ἀσθενείᾳ μου οἱ ἅγιοί μου πατέρες περὶ αὐτοῦ καταβαλλόμενος δὲ καὶ τὴν τούτου ἔξοδον ὁ τιμιώτατος δεσπότης ἡμῶν κύριος Ἰωαννίκιος ὑπὲρ ψυχικῆς αὐτοῦ σωτηρίας, ἀνελαβόμεν τὸν τοιοῦτον κόπον, καὶ τῶν λοιπῶν μοναστηρίων τὰ πατερικὰ ἐπισωρεύσας, καὶ κατὰ τὸ δυνατόν μοι ἔρευναν ποιησάμενος, καὶ συντάξας (αὐτὰ) κατὰ ἀλφάβητον, δύο βίβλους ἐποίησα, τὰ μὲν δώδεκα γράμματα εἰς τὸ ἓν, καὶ τὰ δώδεκα εἰς τὸ ἕτερον. Οἱ ἐντυγχάνοντες εὐχεσθε ὑπὲρ τοῦ ἁγίου ἡμῶν δεσπότης καὶ εὐλαβεστάτου ἡμῶν μοναχοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου, σπουδῇ γὰρ αὐτοῦ καὶ προθυμίᾳ ἐγίνοντο ἔτους ,ςφπ', ἰνδ. ι:- Εὐχεσθε ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ γράψαντος μοναχοῦ Ἰωάννου καὶ γέροντος-+ Δόξα τῷ Θεῷ. Ἀμήν”.

Τῷ 1099, ἥτοι τὸ ἔτος τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, ὁ Ἀντιοχίτης Γεράσιμος ἔγραψεν ἐν τῇ Λαύρᾳ τὸν ὑπ' ἀρ. 743 Σιναϊτικὸν κώδικα, περιλαμβάνοντα τριῶδιον μετὰ τοῦ σημειώματος. “Ἐγράφη ἡ ἱερὰ αὕτη βίβλος τῶν τριωδίων καὶ κανόνων καὶ λοιπῆς πάσης ἀκολουθίας τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς καὶ τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης ἑβδομάδος τῶν ζωοποιῶν παθῶν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Θεοῦ ἐν τῇ σεβασμίᾳ λαύρα τοῦ ἁγίου Σάβα τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις, χειρὶ τοῦ εὐτελοῦς καὶ ἀμαρτωλοῦ Γερασίμου τοῦ Ἀντιοχ(ι)του καὶ

¹⁾ Ἐνθ' ἀνοικτ. σελ. 715. H. Omont, Fac-similés des manuscrits grecs datés de la Bibliothèque Nationale, σ. καὶ πλινὰς 37.

τῇ ζεύσει σπουδῇ τοῦ τιμιωτάτου μοναχοῦ καὶ δευτερευόντος τῶν πρεσβυτέρων τῆς ἐν Ἀσκά(λωνι) καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας κυροῦ Ἰωάννου λόγῳ τοῦ σεβασμίοναοῦ τοῦ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ἐν αὐτῇ τῇ Ἀσκά(λωνι), τὸ λεγόμενον κατὰ τὴν ἐγγώριον γλῶσσαν τὸ Χάδρα, ἀρχιεραρχοῦντος τῆς αὐτῆς πόλεως τοῦ ὀσιωτάτου καὶ παναγίου γέροντος κυροῦ Ἀντωνίου, μηνὶ ἰαννουαρίῳ κε', ἰνδ. ζ' ἐν ἔτει ς χ ζ' (1099). Οἱ ἐν αὐτῇ τῇ ἀγίᾳ βίβλῳ μελετῶντες καὶ εὐχόμενοι εὐχεσθε διὰ τὸν Θεὸν καὶ τὴν αὐτοῦ ἐντολὴν τοῦ γράψαντος εὐρεῖν αὐτὸν ἕλεος ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Ὁ Θεὸς συγχώρησον τῷ γράψαντι ταῦτα ὅσα σοι ἤμαρτεν, ἀμήν" ¹⁾.

Κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα ὁ Ἀντώνιος ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 612 K, ἐν ἀρχῇ τοῦ ὁποίου προσέθηκεν ὁ δέτης πέντε μεμβράνινα φύλλα τῆς ιγ'. ἑκατ., ἐν οἷς ὑπάρχει περικοπὴ τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου καὶ περικοπὴ ἐπιστολῆς Παύλου τοῦ Ἀποστόλου. Ὁ κῶδιξ οὗτος ἀνῆκε τῇ ἐν Ἱερουσαλὴμ μονῇ τοῦ ἀγίου Δημητρίου, περιλαμβάνει δὲ Ἐκλογάδιον τοῦ ἀγίου Εὐαγγελίου μετὰ μηνολογίου καὶ πραξαπόστολον. Ἐν αὐτῷ ἐν τέλει ἀναγινώσκεται τόδε τὸ σημεῖωμα. "+ Ὁ τὰ πάντα πληρῶν Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν δόξα σοι.-Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐλέησον ἡμᾶς, ἀμήν.+++ Ἐγράφη ἡ παροῦσα βίβλος διὰ χειρὸς Ἀντωνίου ἐν τῇ ἐπονύμῳ λαῦρα τοῦ ἡγιασμένου πατρὸς ἡμῶν Σάβα" ²⁾.

Ὁ Σαιβοῦλφος (1102 καὶ 1103) παραδόξως τίθησι τὴν Λαύραν τοῦ Ἀγίου Σάβα πρὸς δυσμὰς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, εἰς ἀπόστασιν τριῶν περίπου μιλίων, λέγει δέ, ὅτι "εἶνε μοναστήριον ὠραιότατον καὶ μέγιστον πρὸς τιμὴν τοῦ ἀγίου Σάβα, ὅστις ἦν εἷς τῶν ἐβδομήκοντα δύο μαθη-

¹⁾ Ν. Κοντακῶφ, Ὀδοιπορικὸν Συναίου ὁρους, κατὰ τὸ ἔτος 1881, Ὀδησὸς 1882, σ. 111—114. Gardthausen, Catalog. cod. graec. Sinaiticorum, σ. 161—162.

²⁾ Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 615.

τῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐνταῦθα δὲ Ἑλλήνες μοναχοὶ ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους, κοινοβιακῶς ζῶντες ὑπηρετοῦσι τῷ Κυρίῳ καὶ τῷ Ἀγίῳ. Τὸ πλεῖστον τῶν ἀδελφῶν ἀνηρέθη ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, ἀλλὰ τινες αὐτῶν, ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ἐγγὺς τοῦ πύργου τοῦ Δαβίδ, ζῶσιν ἐν ἐτέρῳ μοναστηρίῳ, ἀφιερωμένῳ τῷ ἁγίῳ”¹⁾.

9.

Περιγραφὴ τῆς Λαύρας ὑπὸ τοῦ Ρώσου ἡγουμένου
Δανιήλ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἑλλήνος
Ἰωάννου τοῦ Φωκᾶ

Τῷ 1106-1107 ἐπεσκέψατο τὴν Λαύραν ὁ Ρώσος ἡγούμενος Δανιήλ, ἥτοι ἐπὶ τῆς σταυροφορικῆς ἐν Ἱερουσαλήμ κυριαρχίας.

“Ἡ Λαύρα τοῦ ἁγίου Σάβα, λέγει, κεῖται ἐν τῇ Κοιλᾷδι Ἰωσαφὰτ ἢ Κοιλᾷδι τοῦ Κλαυθμῶνος, ἥτις, ἀρχομένη ἐξ Ἱερουσαλήμ, διέρχεται διὰ τῆς Γεθσημανῆς, τῆς Λαύρας, καὶ καταλήγει εἰς τὴν Σοδόμων θάλασσαν. Ἡ Λαύρα τοῦ ἁγίου Σάβα κεῖται, χάριτι τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ συνθήκας ἀξιοσημειώτους καὶ ἀπεριγράπτους. Χειμάρρος δὲ ξηρός, ἔχων θέαν φρικτὴν καὶ βαθύτατος περικλείεται μεταξὺ ὀρέων ὑψηλῶν, εἰς ᾧ εἶνε κελλία προσκεκολλημένα κρατούμενα διὰ τῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ κατὰ τρόπον ἐκκληκτικὸν καὶ φοβερόν· τὰ κελλία ταῦτα, κείμενα ἐπὶ ὑψωμάτων, ἀμφοτέρωθεν τοῦ φοβεροῦ τούτου χειμάρρου, εἶνε ἀνηρτημένα εἰς τοὺς βράχους ὥς οἱ τοῦ στερεώματος ἀστέρες. Ἐνταῦθα ὑπάρχουσι τρεῖς ἐκκλησίαι ἐν μέσῳ τῶν κελλίων. Πρὸς δυσμὰς ὑπὸ βράχον εὐρίσκεται σπήλαιον ἀξιοσημείωτον, περιλαμβάνον ἐκκλησίαν ἀφιερωμένην εἰς τὴν Ἀγίαν Παρθένον. Τὸ σπήλαιον δὲ τοῦτο ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ στή-

¹⁾ Κλεόπα καὶ Φωκλίδου, ὁδοιπορικὰ Ἀγίας Γῆς, σελ. 273.

λης πυρός εἰς τὸν ἅγιον Σάβαν, ὅστις ἔζη τότε μόνος ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ χειμάρρου. Τὸ δὲ κελλίον, ἐν ᾧ ὁ Ἅγιος κατώκησε πρῶτον, εἶνε εἰς ἀπόστασιν ἡμίσεος βερστίου ¹⁾ τῆς σημερινῆς Λαύρας, ἐντεῦθεν δὲ ὁ Θεός, διὰ στήλης πυρός, ὑπέδειξεν αὐτῷ τὸν ἅγιον τόπον, ἐν ᾧ τὰ νῦν εὐρίσκεται ἡ Λαύρα τοῦ ἁγίου Σάβα· δὲν δύναται τις, ἵνα περιγράψῃ μέχρι τίνος σημείου ὁ τόπος οὗτος εἶνε ἐκπληκτικός.

“Ὁ τάφος τοῦ ἁγίου Σάβα εἶνε ἐν μέσῳ τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν, εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων σαγηνῶν ²⁾ ἀπὸ τῆς κυρίας· παρεκκλήσιον δὲ καλῶς ᾠκοδομημένον καλύπτει τὸν τάφον τοῦτον. Λεῖψανα δὲ πολλῶν ἄλλων ἁγίων πατέρων ἀναπαύονται ἐνταῦθα, τοῦ ἐπισκόπου ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἡσυχαστοῦ, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, τοῦ ἁγίου Θεοδώρου Ἐδέσσης καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Μιχαήλ, τοῦ ἁγίου Ἀφροδισίου καὶ πολλῶν ἄλλων ἁγίων· τὰ λείψανα διατηροῦνται καλῶς καὶ ἀποπνέουσιν εὐωδίαν ἀνεκφραστον. Εἶδον ἐπ’ ἴσης ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ χειμάρρου, ἀπέναντι τοῦ κελλίου αὐτοῦ, τὸ φρέαρ τοῦ ἁγίου Σάβα, ὅπερ ἔδειξεν αὐτῷ ὄναγρος ἐν καιρῷ νυκτός. Ἐπιοῖν ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, ὅπερ εἶνε εὐάρεστον καὶ δροσερώτατον. Εἰς τὰ μέρη δὲ ταῦτα δὲν ὑπάρχει μήτε ποταμός, μήτε χεῖμαρρος, μήτε φρέαρ, πλὴν τοῦ φρέατος τοῦ ἁγίου Σάβα. Ὁ τόπος οὗτος, κείμενος ἐν μέσῳ πετρωδῶν ὀρέων, εἶνε αὐχμηρός· ἅπαντα δὲ ἡ κύκλῳ χώρα εἶνε ξηρά, ἐλλείπει ὕδατος, οἱ δὲ ἐρημῖται, οἱ οἰκοῦντες αὐτόν, πίνουσιν ὄμβριον ὕδωρ. Εἰς μικρὰν δὲ ἀπὸ τῆς Λαύρας ἀπόστασιν καὶ οὐ μακρὰν τῆς Σοδόμων θαλάσσης εὐρίσκεται πρὸς νότον τόπος καλούμενος Ρουβᾶ, περιβαλλόμενος ὑπὸ ὑψηλῶν ὀρέων, περιλαμβανόντων πολλὰ σπήλαια, ἅπερ κατῶκουν οἱ ἅγιοι πατέρες

¹⁾ Μέτρον ὁδοιπορικόν ἐν Ρωσίᾳ, ἰσοδυναμοῦν πρὸς 1066 μέτρα καὶ 78.

²⁾ Ἡ σαγήνη ἰσοδυναμεῖ πρὸς 2 μέτρα καὶ 134.

ἐν τῇ φρικτῇ ταύτῃ ἐρήμῳ. Ἐνταῦθα δὲ διατρύβουσι πάν-
θηρες καὶ ὄναγροι” ¹⁾).

Ὁ δὲ ἡμέτερος Φωκᾶς ἐκ Κρήτης, ἐπισκεψάμενος τὴν
ιερὰν Λαύραν τῷ 1185, ὁ ἀκριβέστερος καὶ γλαφυρώτερος
πάντων τῶν Ἑλλήνων περιηγητῶν, διασφάσας ἀξιολόγους
πληροφορίας, γράφει τὰ ἑξῆς.

“Ἡ μέντοι πηγὴ (τοῦ Σι-λωὰμ) ὑπὸ καμαρῶν καὶ κιόνων
συχνῶν περιθριγγοῦται καὶ ὠραῖζεται καὶ οὕτως ἀπέρχεται ἡ
κοιλὰς αὕτη μέχρι τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάβα, ἐπὶ μίλια
ια΄. Ἐκεῖ οὖν εὐρύνεται ἡ κοιλὰς (τοῦ Κλαυθμῶνος) ἐν
χάσματι μεγάλῳ καὶ αὐχμηρῷ, ἔνθα καὶ ἡ Λαύρα καὶ ὁ ναὸς
καὶ ὁ τάφος τοῦ ἁγίου ὁρᾶται. Πρὸ δὲ τῆς λαύρας, εἰς τὰς
ἀμφοτέρας τοῦ χαραδρώματος ὄχθας, εἰσὶ σπήλαια, καὶ πυρ-
γώματα μικρά, εἰς ἃ κατοικοῦντες οἱ τὸν κόσμον καὶ τὴν
αὐτοῦ τρυφὴν βδελυξάμενοι, διὰ τὴν τῶν οὐρανῶν βασι-
λείαν, τὴν ἀνύποιστον ἐκείνην τοῦ καύματος ὑπομένουσι
φλόγῳσιν, φλογὶ κατασβεννύοντες φλόγα, διὰ τῆς σβεννυμέ-
νης τὴν ἄσβεστον. Ἐν δὲ τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ ἐστὶν ὁ ναὸς καὶ
ὁ τοῦ θεοφόρου ἁγίου πατρὸς Σάβα τάφος, τριγῇ διαιρε-
θεῖσα ἡ φάραγξ, ἐπὶ μεγάλῳ βαθύνεται χάσματι. Τούτου
τὰ ἄκρα πυργώσας ὁ ἅγιος ἐν πύργοις μεγάλοις μέσον τὸν
ναὸν ἐπήξατο, καὶ τὰ καινότερα ἐκεῖνα ἀσκητήρια κύκλωθεν
εἰργάσατο, καθὼς ἡ τοῦ θαυμαστοῦ αὐτοῦ βίου διαλαμβά-
νει γραφή. Ἔστιν οὖν ὁ ναὸς πάσης ἀνάπλεως τερπνότη-
τος, πάμμεγας, ἐπιμήκης, πλήρης φωτός, τὸ δὲ δάπεδον τού-
του μαρμαροῖς ἐγκαλλυνόμενον, εὐτελέσι μὲν καὶ ἐκ τῆς
ἐρήμου, ἀλλ’ ὅμως ποικίλως ἐξεργασμένοις. Ἐμπροσθεν
δὲ τοῦ ναοῦ περιαύλιον ὑπάρχει λιθόστρωτον, καὶ μέσον
αὐτοῦ ὁ τάφος τοῦ μεγάλου πατρὸς ἡμῶν Σάβα, ὡσεὶ σπι-
θαμιαίῳ μέτρῳ ὑπερανέχων τῆς γῆς, λευκοτάτῃ σκεπόμενος
μαρμαρίνῳ πλακί. Πρόσεγγυς δὲ τούτου καὶ γύρωθεν ἔτι

¹⁾ Ὀδοπορικὰ Ἀγίας Γῆς, σελ. 308—309.

τε καὶ ὑπὸ τὴν γῆν τῶν ἐν ἐρήμῳ λαμψάντων ἁγίων πατέ-
ρων ὁρῶνται τὰ μνήματα, μεθ' ὧν καὶ τῶν ἁγίων Κοσμᾶ
καὶ Ἰωάννου ὁρῶνται τὰ μνήματα τῶν πάλαι ποιητῶν.
Ἐγγὺς πού τοὺς τεσσαράκοντα θεοφόρους ἄνδρας ¹⁾ τῶν
ἄλλων ἐκλελεγμένους, ἕξ δὲ ἕξ αὐτῶν ἀμέσως ὁμιλοῦντας
Θεῷ, ὧν αἱ κλήσεις Στέφανος, Θεόδωρος καὶ Παῦλος, ὁ δὲ
τέταρτος ὠρμηται ἐκ τῆς μεγάλης πόλεως, καὶ ὁ πέμπτος
Ἰβηρ ἦν, ὁ δὲ ἕκτος ἐν τῷ διορῶν περιβόητος ὁ στυλῖτης
Ἰωάννης” ²⁾.

Ὡς βλέπομεν μεταξὺ τῶν δύο ἀφηγήσεων, Φωκᾶ
καὶ Δανιήλ, μικρὰ ὑπάρχει διαφορά. Ἐπὶ τῶν σταυρο-
φοριῶν ιδιάζουσα ἀπενέμετο εἰς τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου
Σάβα τιμὴ κατὰ τινας περιστάσεις. Ἐν τῇ τελετῇ, ἐπὶ
παραδ., τοῦ ἁγίου Φωτός, ἥτις ἐτελεῖτο μεγαλοπρεπῶς,
παρόντος καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, προσεκαλεῖτο ἐπισήμως
ἐκ τοῦ μετοχίου τοῦ ἁγίου Σάβα ὁ ἡγούμενος τῆς Λαύρας,
ὅπως μετὰ τῶν μοναχῶν αὐτῆς μετὰσχῃ τῆς τελετῆς, ὡς δὲ
λέγει ὁ Ρῶσος Δανιήλ, ὁ βασιλεὺς Βαλδουῖνος ἐνετείλατο
τῷ ἡγουμένῳ τοῦ ἁγίου Σάβα, ἵνα μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν
βαδίζῃ ἐγγὺς αὐτοῦ, πρὸς τοῦτοις δέ, λάβῃ θέσιν μετὰ
τῶν περὶ αὐτὸν μοναχῶν καὶ τῶν ὁρθοδόξων ἱερέων ὑπε-
ράνω τοῦ ἁγίου Τάφου ³⁾.

10.

Νικόλαος.- Νεοφύτου μοναχοῦ καὶ ἐγκλείστου λόγος περὶ τοῦ Ἰβηρος μοναχοῦ Γαβριήλ

Τῷ 1162 Νικόλαός τις ἔγραψεν ἐν ἁγίῳ Σάβα τὸν
κώδικα Λ. 173 τῆς ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὁρει Λαύρας τοῦ ἁγίου
Ἀθανασίου, περιέχοντα Τετραευαγγέλιον, πράξεις καὶ ἐπι-
στολὰς τῶν Ἀποστόλων, μετὰ τοῦ σημειώματος. “Ἐγράφη

¹⁾ Ὑπον. εἶδομεν.

²⁾ Ὀδοιπορικὰ Ἀγίας Γῆς, σελ. 451—452.

³⁾ Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 345—346.

ἡ ἁγία αὕτη βίβλος τῶν Εὐαγγελίων διὰ χειρὸς τοῦ εὐτελοῦς καὶ ἀμαρτωλοῦ Νικολάου τοῦ ἀργυρωνήτου ἐν τῇ σεβασμίᾳ Λαύρα τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα μηνὶ Ἀπριλίῳ ἰνδ. ε' ἔτους 718 π' (=1162) ¹⁾.

Κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα συνεγράφη τὸ ἐπόμενον ἔργον ὑπὸ Νεοφύτου τινός, ἔχον οὕτω "Νεοφύτου πρεσβυτέρου μοναχοῦ καὶ ἐγκλείστου λόγος περὶ τινος μοναχοῦ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ κατὰ τὸ 718 ἡ γ', ἔτος, ἰνδ. γ', μηνὶ σепτεμβρίῳ, παρὰ δαιμόνων ἀπατηθέντος καὶ ἐκπεπτωκότος δεινῶς" ²⁾. Ἐγούμενος τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Σάβα ἦν Σάβας τις, ὁ δὲ μοναχός, ὁ ὑπὸ δαιμόνων ἀπατηθεὶς καὶ δεινῶς ἐκπεπτωκὸς ἦν ὁ Ἰβηρ μοναχός Γαβριήλ, ὅστις ζήσας ὡς ἐρημίτης εἰς διάφορα μέρη ἐπὶ ἑνδεκα ἔτη, ἦλθεν εἰς Ἁγίον Σάβαν καὶ μετὰ τινα ἔτη ἔλαβε τὴν ἄδειαν, ἵνα ζήσῃ ὡς Στυλίτης, "πρὸς περισσοτέρας τάχα σκληραγωγίας σκοπὸν καὶ κατόρθωσιν ἀρετῆς". Ἐνεκα δὲ τοῦ αὐστηροῦ βίου, ὃν διῆγεν ἤρξατο, ἵνα ἐνοχλῇται ὑπὸ δαίμονος, ὅστις ἐνεφανίσθη αὐτῷ ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ Ἁγίου Σάβα μετὰ δύο ἄλλων δαιμόνων ὑπὸ τὴν μορφήν Συμεὼν τοῦ Στυλίτου καὶ Στεφάνου τοῦ Τριχινᾶ. "ὄρα, λέγει ὁ Νεόφυτος, τὸν δόλον πῶς καὶ τὰ τρία ὀνόματα εἰς τὸ τοῦ σίγμα στοιχεῖον, Σάβας, Συμεὼν καὶ Στέφανος". Ὁ δαίμων οὗτος ἔδιδεν αὐτῷ κακὰς συμβουλὰς, παραινῶν, ἵνα ἀρνηθῇ τὴν Θεοτόκον καὶ λατρεύσῃ τὸν δαίμονα ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἐν καιρῷ νυκτὸς ἠκούετο ἀπαγγέλλων ὅλαις δυνάμεσι τὰ ὀνόματα τοῦ Σάβα, Συμεὼν καὶ Στεφάνου. Οἱ μοναχοί, ἀκούοντες τὰς ἀγρίας αὐτοῦ φωνάς, ἐνόμιζον, ὅτι ληστὰὶ ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ, "κουρσαρίων τινῶν ὑπο-

¹⁾ Γεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Γ'. σελ. 266.

²⁾ Ἰωάννου Χ. Χατζηιωάννου δ. φ., Ἱστορία καὶ ἔργα Νεοφύτου Πρεσβυτέρου Μοναχοῦ καὶ Ἐγκλείστου, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1914 (ἐκ τοῦ Πατρ. Τυπογραφείου), σελ. 235—253. L. Petit, Vie et ouvrage de Néophyte le reclus ἐν Échos d' Orient, Τόμ. β'. 1898—1899, σελ. 257—268; H. Delehaye, Saints de Chypre, Analecta Bollandiana, Τόμ. κστ'.

τοπάσαντες ἔφοδον". Καταληφθεὶς δὲ ὑπὸ μεγάλου ἐμέτου περιέπεσεν εἰς μανίαν δεινήν. Ἐνόμισεν, ὅτι ὁ γείτων ἐρημίτης Δαβὶδ, ἐρχόμενος ἐχλεύαζεν αὐτόν. Τότε ἀπελπίσας κατέρχεται ἐκ τοῦ στύλου, ἵνα φονεύσῃ αὐτόν. Ὁ Δαβὶδ κατώρθωσεν, ἵνα καθησυχάσῃ αὐτόν. Τότε ὁ Γαβριὴλ διηγήσατο αὐτῷ, ὅτι κατέχεται ὑπὸ τριῶν δαιμόνων, ὁ δὲ Δαβὶδ παραλαβὼν αὐτὸν ἤγαγεν εἰς τὴν Λαύραν, ἧς ὁ ἡγούμενος Σάβας ἀπέστειλεν αὐτὸν πρὸς θεραπείαν εἰς τὸ κοινόβιον τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου. Οἱ δαίμονες ὅμως ἐπηκολούθουν, βασανίζοντες αὐτόν. Ἐμεινε δὲ ἐν τῷ κοινοβίῳ τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου, οὐτινος ἡγούμενος ἦν ὁ Θεοστήρικτος, μέχρις οὗ, "ὁ τῆς ἀπωλείας υἱὸς Σαλαδῖνος (Σαλαχαντῆς), ὡς μονιὸς ἄγιος εἰσελθὼν κατελυμήνατο τὸν ἀμπελῶνα Κυρίου", καταλαβὼν τὴν Ἱερουσαλήμ. Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς ὑπέστρεψεν εἰς Ἁγίον Σάβαν. Ἀλλ' αἰχμαλωτισθεὶς μετ' ἄλλων μοναχῶν ἀπήχθη εἰς Δαμασκόν. Ἐκτοτε, λέγει ὁ Νεόφυτος, ἄγγοεὶ τί ἐγένετο ὁ Γαβριήλ. Ἡ ἱστορία ὅμως αὐτοῦ διεδόθη ἀνὰ τὴν Παλαιστίνην καὶ πάντας κατέπληξε τοὺς μοναχοὺς. "Αὕτη οὖν ἡ ἀπάτη καὶ ὑπερβολικὴ κακουργία γνωστὴ γέγονεν ἐν ὅλῃ τῇ Παλαιστίνῃ, ὥστε καὶ ἡσυχαστὰς μοναχοὺς καὶ μιγάδας κοινοβιακοὺς φοβῆσαι καὶ συστολὴ κατέλαβε πάντας καὶ τὸ τοῦ ἐνὸς σφάλμα πρὸς ἀσφάλειαν σὺν Θεῷ συνήλασε πλείστους καὶ ἡ πτώσις τοῦ ἐνὸς στάσις γέγονε τοῖς βουλομένοις καὶ μᾶλλον τοῖς ὀξύτεροις".

ΣΤ'.

**ΑΠΟ ΑΛΩΣΕΩΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΥΠΟ ΣΑΛΑΔΙΝΟΥ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΟΥ
ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ ΣΕΛΗΜ ΑΛΩΣΕΩΣ
(1187—1517)**

1.

**Φῆλιξ Φάπρι καὶ Σφαγὴ ἐν τῇ Λαύρα-
᾿Ανωσύμου Ἀπόδειξις περὶ Ἱεροσολύμων-**

Ὁ F. Fabri γράφει τὰ ἐξῆς περὶ τῆς ἐν τῇ Λαύρα σφαγῆς μοναχῶν τῷ 1187.

“Οὐ μακρὰν τῆς Λαύρας, ὑπεράνω τῆς κοιλάδος, ὑπῆρχον ἄγροὶ εὐρεῖς, οὓς τὸ πάλαι ἐγεώργουν μοναχοὶ οὐ μόνον ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης, τροφὰς ἐξ ἐλαίου καὶ σίτου ἐξ αὐτῶν τῇ ἐργασίᾳ τῶν χειρῶν αὐτῶν συνῆγον. Ἐν ὅσῳ δὲ ἦν χριστιανικὴ ἐν Παλαιστίνῃ ἐξουσία ἐτήρουν οἱ μοναχοὶ τὴν ἐπομένην τάξιν ἐν ταῖς θεαῖς νυκτεριναῖς καὶ ἡμεριναῖς ἀκολουθίαις, ἣτις ἐτηρεῖτο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Τάφου τοῦ Κυρίου. Ἡ πρώτη κροῦσις ἐγίνετο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, ἀμέσως δ’ ἔκρουον οἱ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών μοναχοί, μετ’ αὐτοὺς δὲ οἱ τοῦ Ὄρους τῶν Ἐλαιῶν. Τούτου δ’ ἀκουσθέντος ἐν Βηθανίᾳ ἔκρουον ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις, ἥ δὲ κροῦσις αὕτη ἠκούετο μέχρι τοῦ ἁγίου Σάβα

καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐν τοῖς περιχώροις. Ὡστε τῆς πρώτης κρούσεως γινομένης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Τάφου, κατὰ τὴν αὐτὴν ὥρην ἔκρουον ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀγίαν Γῆν. Ἀλλὰ ἀφ' οὗτου ὁ Τάφος τοῦ Κυρίου περιῆλθεν εἰς χειρας ἁλλοφύλων τὰ πάντα διατελοῦσιν ἐν σιγῇ καὶ τὸ τοῦ ἁγίου Σάβα Μοναστήριον περιῆλθεν εἰς τὸ μηδέν. Πῶς δὲ τοιοῦτο μοναστήριον περιῆλθεν εἰς ἐρήμωσιν, οὕτως ἡμῖν οἱ ἐν αὐτῷ βιοῦντες μοναχοὶ διηγήσαντο.

“Ἐπὶ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἀγίας Γῆς ὑπὸ τοῦ Σαλαδίνου (1187) (ἐπὶ τοῦ ἐν Δαμασκῷ τάφου τοῦ ὁποίου κατέθηκεν αὐτοπροσώπως στέφανον ἀνθέων (1898) ὁ πρόην αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Γουλιέλμος Β'), οἱ μοναχοὶ τῆς Λαύρας ὑπερήσπισαν ἑαυτοὺς κατὰ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Σαρακηνῶν ἐπὶ πολλοὺς μῆνας καὶ συνῆψαν μάχας κατ' αὐτῶν καὶ πολλάκις ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν. Ὁ ἴδιος ὁ Σουλτᾶνος, ἐπελθὼν κατ' αὐτῶν μετὰ στρατοῦ, ὀπῆτησεν ἵνα γένωνται Σαρακενοὶ· ἀλλ' οὗτοι ἠγγειλαν αὐτῷ, ὅπως ὁ ἴδιος γένηται Χριστιανὸς καὶ ὅτι εἶνε ἕτοιμοι, ἵνα ὑπηρετήσωσιν αὐτόν· ἀλλ' ἐὰν δὲν θελήσῃ, μέχρι θανάτου θὰ ὑπερασπίσωσιν ἑαυτοὺς. Τοῦτο ἀκούσας ὁ Σουλτᾶνος ἐπετέθη κατ' αὐτῶν καὶ μετὰ μακρὰς μάχας ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ εἰσῆλθεν ἐν τῇ Λαύρᾳ, τοὺς δὲ μοναχοὺς διὰ διαφόρων βασάνων ἀπέκτεινεν, ἀλλὰ τὴν ἐκκλησίαν κατέλιπεν ἄθικτον, πάσας ὁμῶς τὰς κέλλας κατέστρεψε καὶ τὰς εἰς τὰ ἄντρα ἀγούσας βαθμίδας κατέστρεψε, κατέλιπεν ὁμῶς μοναχοὺς τινὰς ἐν αὐτῇ, οἵτινες ἔδωκαν αὐτῷ ὄρκους ὑποταγῆς” ¹⁾).

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης ἰδίᾳ ἢ πολυπαθῆς καὶ ἔνδοξος αὕτη Λαύρα, φέρουσα περιφανῇ ἐπὶ τοῦ μετώπου μαρτυρίου στίγματα, ἤρξατο, ἵνα χρησιμεύῃ οἰονεὶ ὡς προπαιδευτικῇ τῆς Ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητος σχολῇ, ἐν ᾗ

¹⁾ Fabri Felicis, *Evagatorium in Terrae Sanctae, Arabiae et Egypti peregrinationem*, Στυγγάρδη, 1843, Τόμ. Β', σελ. 152.

καταλλήλως καταρτιζόμενοι ἐν τῷ μοναστικῷ βίῳ, ἐν τε εὐπειθείᾳ καὶ ὑποταγῇ πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, οἱ μέλλοντες, ἵνα καταλεχθῶσιν ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ γεραροῦ τούτου σωματείου, παρελαμβάνοντο πλήρεις καὶ ἄρτιοι, ὅπως τελεσφόρως καὶ ἐν πλήρει τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν ἀποστολῆς ἐπιγνώσει ἐργασθῶσιν ὑπὲρ τῶν ἐν τοῖς Ἀγίοις Τόποις τιμαλφῶν τῆς Ὁρθοδοξίας συμφερόντων, ὧν φρουρὸς ἐτάχθη παρὰ τῆς θείας Προνοίας τὸ ἐλληνικὸν τοῦτο σωματεῖον ἐκ παλαιάτων χρόνων. Ἡ θέσις τῆς Λαύρας, πάσης εὐρισκομένης τύρβης καὶ ταραχῆς μακράν, ἐν φρικτῷ καὶ ὅλως μονήρει τόπῳ, ἐν ᾧ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, πᾶσαν ἀποδυομένη ὀνειροπόλησιν, ταρασσουσάν αὐτήν, συναίσθησιν ἀναλαμβάνει ἑαυτῆς, τῆς φύσεως καὶ τοῦ δημιουργοῦ αὐτῆς καὶ ἐν ᾧ ἀποκαθίστανται αἱ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ἁρμονίαι, ἡ ἱστορία τοῦ θεσπεσίου καὶ θαυμασίου αὐτῆς θεμελιωτοῦ, ὅστις μετὰ σθένους ἀρρενωποῦ ἡγωνίσθη ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἀψηφήσας καὶ αὐτοὺς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου τοὺς κεραυνούς, ἡ μακρὰ καὶ ἔνδοξος αὐτῆς ἱστορία, ἥτις, ὡς ζωηρὰ καὶ ἀνεξίτηλος εἰκὼν, προύκειτο τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἐν αὐτῇ διαιωμένων, ἡ συναίσθησις, ὅτι συναυλίζονται ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χώρου, ἐν ᾧ ἔζησε καὶ διέπρεψε διαπρεπεστάτων ἀνδρῶν χορεία, πάντα ταῦτα συνετέλουν πρὸς καταρτισμὸν καλῶν Ἀγιοταφитῶν, ἐν συνειδήσει τὸ ἔργον αὐτῶν ἐπιγινωσκόντων καὶ τὴν ὑψηλὴν τοῦ Ἀγιοταφίτου ἀποστολήν.

Ὁ Πατριάρχης Παρθένιος (1737-1766), ἐφ' οὗ συνετάχθη κανονισμὸς τῆς Ἀγιοταφитικῆς Ἀδελφότητος, παραπονεῖται ἐν τῷ τρίτῳ αὐτοῦ ἄρθρῳ, λέγων. “Ὁ αἰοίδιμος πατριάρχης κῦρ Δοσίθεος διορίζει ὅχι μόνον ἀγένεια παιδία νὰ μὴ φέρῃ τινὰς εἰς τὸ μοναστήριον, ὡς μεγάλης ἀτιμίας καὶ ψυχικῆς βλάβης πρόξενον, ἀλλὰ καὶ ἄνδρες τέλειοι ἐρχόμενοι νὰ μὴν κἀθῇνται μέσα εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, ἀλλὰ νὰ πέμπωνται εἰς τὸν ἅγιον Σάβαν ἢ εἰς τὰ ἔξω μοναστή-

ρια, διὰ τὰ μανθάνουν καλογηρικὴν ζωὴν. Τώρα ὅχι μόνον οἱ ἀρχαριοὶ δὲν πέμπονται εἰς τὰ ἔξω μοναστήρια, διὰ τὰ μανθάνουν καὶ τὰ δοκιμάζονται, ἀλλὰ καὶ οἱ πρωτοσύγκελ-
λοὶ μας καὶ διακονηταὶ τοῦ μοναστηρίου πατέρες, ἐπιστρέ-
φοντες ἀπὸ τὰ διακονήματά τους, φέρουν ἀγένεια παιδιά
καὶ τελείως ἀνήλικα, καὶ ἐκ τούτου προξενεῖται εἰς τοὺς
πατέρας καὶ σκάνδαλον καὶ ψυχικὴ ἀπώλεια, καὶ εἰς τὸν
κόσμον ἀτιμία καὶ κατάκρισις....” 1).

Ἐν τῇ “Ἀνωσύμφ ἀποδείξει περὶ τῶν Ἱεροσολύ-
μων”, γραφείσῃ τῷ 1253 ἀναγινώσκομεν. “Καὶ ἄνωθεν,
πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, μέσα εἰς τὰ ὄρη, ἔναι ἡ Λαύρα τοῦ
ἁγίου Σάβα. Αὐτοῦ ἔναι καὶ ὁ τάφος του. Καὶ τὸ μονα-
στήριον ἔναι εἰς τόπον χειμάρρων. Καὶ ἀποκάτω τοῦ μονα-
στηρίου ἔναι ἡ πηγὴ, ὅπου τὴν εὐγαλεν ὁ ἅγιος διὰ προ-
σευχῇ. Καὶ ὁ ναὸς ἔναι μὲ τρούλλην, ἔναι καὶ ζωγραφισμένη
μὲ τὸ λαζούρη. Αὐτοῦ ἔναι καὶ τὸ κελλὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάν-
νου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Αὐτοῦ ἔγραψεν τό’ Ἀξιὸν ἔστιν ὡς
ἀληθῶς, ὁμοίως καὶ τὴν Ὀκτώηχον. Εἶχε καὶ τὸν καιρὸν
τοῦ ἁγίου Σάβα καλογήρους χιλίους δέκα τεσσάρους. Ἀπέ-
χει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ μίλια β’.” 2).

2.

Δίπτυχα τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας-
Πατριάρχης Δωρόθεος- Πανηγυρικὸς καὶ διάφοροι
λόγοι καὶ βίοι- Ἀβράμιος καὶ Πατρίκιος,
ἡσυχασταὶ καὶ φιλόσοφοι-

Ἐν τοῖς “Διπτύχοις τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας” 3),
ἅπερ συνετάχθησαν περὶ τὰ τέλη τῆς 13’. ἑκατονταετηρί-

1) Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμ. Σταχυολογ. Τόμ. Δ’. σελ. 42.

2) Ὀδοιοπορικὰ Ἀγίας Γῆς, σελ. 480.

3) Études préparatoires au pèlerinage eucharistique, σελ. 69 καὶ ἔξ; Ἀνά-
λεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, Τόμ. Α’. σελ. 124—126; Ἱεροσολυμιτικὴ
Βιβλιοθήκη, Τόμ. Β’. σελ. 215—217.

δος, εὐρίσκονται “Στιχηρὰ ψαλλόμενα εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀοιδίμων πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων” καὶ κανῶν, φέρον τὴν ἑξῆς ἀκροστιχίδα. “Ὑμνοῖς γεραίρω τῆς Σιών τοὺς ποιμένας”, ἐν δὲ τοῖς Τριαδικαῖς καὶ Θεοτοκίαις. “Τοῦ ἀναξίου Νεῖλου”. Ὁ Νεῖλος, ὡς ὑπομνησκὼν τὴν ἱερατικὴν τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς ἱερᾶς Λαύρας χειροτονίαν καὶ σθεναρῶς καὶ ἀκριβῶς ἐκφράζων τὰς Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ διδασκαλίας, ἔζησε πιθανῶς ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάβα. “Ἐν τῷ ἄσματι τούτῳ, λέγει ὁ Edmond Bouvy ¹⁾, ἀπαντᾷ λαμπρὰ καὶ μεγάλη θεολογία. Ἡ περὶ Ἀγίας Τριάδος διδασκαλία καὶ Ἐνσαρκώσεως θαυμασίως ἐκφράζεται. Τὰ δὲ Τριαδικὰ καὶ Θεοτόκια παριστᾷσιν ἀγνωστάτην δογματικὴν τῆς Ἀνατολῆς παράδοσιν.... Ὁ Νεῖλος εἶνε θεολόγος καὶ ποιητὴς καὶ πιθανῶς μοναχὸς τοῦ ἁγίου Σάβα, ἀντιπροσωπεύει δὲ ἐπαξίως κατὰ τὸν βυζαντιανὸν μεσαίωνα τὴν σχολὴν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, τοῦ Κοσμᾶ καὶ τῶν δύο μαρτύρων ἀδελφῶν Θεοφάνους καὶ Θεοδώρου....

“Ὁ ἐπισκοπικὸς τοῦ Νεῖλου κατάλογος, ὡς ὁ τῶν Στιχηρῶν, περιλαμβάνει ἐνενήκοντα ὀνόματα, ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου Ἀδελφοθέου μέχρι τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου. Ἀλλ’ ἡ τῶν ἐπισκόπων ἀπαρίθμησις οὐδεμίαν δεικνυσι σπουδὴν ἢ τελευταία ᾧδὴ ὑμνεῖ τρεῖς Πατριάρχας, τὸ δὲ ἐγκώμιον αὐτῶν εἶνε ὠρισμένον καὶ χαρακτηριστικόν. Τελευταῖον δὲ τροπᾶριον περιλαμβάνει ἐπὶ κλησὶν γενικὴν. Ἐκ τούτων δὲ δυνάμεθα, ἵνα εἰκάσωμεν ὅτι ὁ ὑμνογράφος Νεῖλος εἶνε σύγχρονος σχεδὸν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου καὶ ὅτι ἔγραφεν ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ διαδόχου αὐτοῦ. Τὸ ἔργον λοιπὸν τοῦτο εἶνε τοῦ τέλους τῆς 13'. ἑκατ. ἢ τῶν ἀρχῶν τῆς 14'. ἑκατ. Δὲν θέλομεν, ἵνα ταυτίσωμεν τὸν προκείμενον ποιητὴν πρὸς ἓνα τῶν πολυαριθμῶν φερωνύμων συγγραφέων, περὶ ὧν ὁμιλεῖ ὁ Ἀλλάτιος, ὧν οὐδεὶς φαίνεται ἀνήκων εἰς τὸν Πατριαρχικὸν τῶν Ἱεροσολύμων θρόνον.

¹⁾ Études préparatoires, ἐνθ' ἀνοστ.

Εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι εὐρίσκομεν ἐν τοῖς καταλόγοις τῶν μελωδῶν τὰ ὀνόματα Νείλου Ξανθοπούλου, Νείλου τοῦ Ροδίου καὶ Νείλου τοῦ Δοξοπατρῆ, ἡ χρονολογία ὅμως ἀντίκειται εἰς τὴν ταύτισιν ταύτην” 1).

Μετὰ τὸν κανόνα τοῦ Νείλου εὐρίσκομεν ἕτερον κανόνα, φέροντα ἀκροστιχίδα τὴν ἐξῆς, ἄνευ τῶν τριαδικῶν καὶ τῶν θεοτοκίων· **Ἀρχιερέων Θεοῦ πόλει αἰνῶ τοὺς ἄθλους.** Ὁ κανὼν οὗτος ἔχει τὴν αὐτὴν, ἣν καὶ ὁ προηγούμενος ἔκτασιν, καὶ εἶνε τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ἔχει δὲ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν καὶ δὲν φέρει ὄνομα. Ἀμφότεροι δὲ οἱ κανόνες περιλαμβάνονται ἐν ἐνὶ κώδικι. Ἐν τῇ ἐνάτῃ ψδῇ τοῦ κανόνος τούτου οὐδὲν ἀπαντᾷ κύριον ὄνομα, ἀναγινώσκουμεν δ’ ἐν αὐτῇ τὰ ἐξῆς. “Σήμερον εὐφραίνει χορὸς Ἱεροσολύμων ἀρχιεραρχῶν ἱερῶν καὶ θείων διδασκάλων σὺν ἀγίοις καὶ γυναῖξιν μυροφόροις, ὡς Σιών τῆς ἄνω λειτουργοῦσιν αἰεῖ”. Ὁ τελευταῖος οὗτος κανὼν, οὗτινος ὁ συγγραφεὺς εἶνε ἀνώνυμος, ἀποδοτέος, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἰς Σαβαΐτικὸν κάλαμον, δὲν ἔχει δὲ τὴν αὐτὴν λογοτεχνικὴν ἀξίαν, ἣν ὁ πρῶτος.

Ὁ Πατριάρχης Δωρόθεος Α΄. (1382-1402) διέμεινεν ἐν Ἀγίῳ Σάββη, ὡς τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος, λέγων. “Ἐτελειώθη) ὁ παρὸν Μάιος μὴν· διάχειρὸς ἐλέω Θεοῦ π(ατ)ριάρχου Ἱεροσολύμων· Δωροθέου τοῦ ποτὲ Ἀγιορίτου· εἴτα καὶ Ἀγίωσα|βῆτου· Ἐνέτει ,σ ω η ζ μη|νὶ αὐγούστῳ γ ιν(δικτιῶν)ος ιβ΄ ἡμέρα |τρίτη” = 1389 2).

Κατὰ τὸν 14΄ αἰῶνα μοναχὸς τις συνέγραψεν ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάββα πανηγυρικὸν καὶ διαφόρους ὁμιλίας καὶ βίους ἐν δυσὶ τόμοις ὑπ’ ἀρ. 135 καὶ 136 μετὰ παραπομπῶν πρὸς ἄλλους τῆς λαύρας κώδικας, προκειμέ-

1) Cardinal Pitra, Hymnographie de l' Église grecque, σελ. CLVI.

2) Ἱεροσολ. Βιβλ. Τόμ. Β΄. σελ. 116, 299, 355, 367, 368, 503, 726, 777.

νου περὶ τῶν ἔργων, ἅπερ δὲν ἠθέλησεν, ἵνα συμπεριλάβῃ ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ καταρτισθείσῃ ἀνθολογίᾳ. Ἐν τῷ πρώτῳ κώδικι ὑπάρχει καὶ “Διήγησις, ἥτοι μαρτύριον τῶν ὁσίων πατέρων ἡμῶν τῶν ἀναιρεθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ἡγουν Σαρακηνῶν, ἐν τῇ μεγάλῃ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάβα τοῦ Ἑγιασμένου, συγγραφεῖσα παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου Στεφάνου τοῦ Σαβαΐτου, οὗ ἡ ἀρχή. “Ἀξιόν ἐστι τοὺς μηδέπω τῶν ἁμαρτημάτων”, ζήτηι αὐτὸν εἰς τὸ αὐτὸ λεγόμενον τοῦ ἁγίου Στεφάνου ταῦ Σαβαΐτου, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ βιβλίου...” Βεβαίως πρόκειται περὶ Στεφάνου τοῦ Μελωδοῦ. Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ δευτέρου ὑπ' ἀρ. 136 τόμου ἀπαντᾷ τὸ ἐξῆς ἱαμβεῖον.

Ἐνταῦθα τέρμα τοῦ πολυκύκλου χρόνου
τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν τοῦ Σωτῆρος
καὶ τῆς πανάγνου καὶ μητρὸς τοῦ Κυρίου
καὶ μέρος τινῶν ἐπισήμων ἁγίων
τῶν χρειδῶν τε καὶ ψυχωφελῶν πάνυ
παρὰ ἁγίων θεοφόρων πατέρων,
ἐγκωμιαστῶν καὶ πανηγυρικῶν τε
εἰς ὠφέλειαν τῶν ἀναγινωσκόντων.
Ἐντεῦθεν ἄρξου σὺν Θεῷ τῷ σωτῆρι
τῆς ψυχωφελοῦς ἁγίας καὶ μεγάλης
τεσσαρακοστῆς (τῆς) αἰδεσιμωτάτης
παραβολὴν πρώτιστα τοῦ Φαρισαίου
καὶ τῶν καθεξῆς πανηγυρικῶν λόγων,
κατανυκτικῶν καὶ ψυχωφελῶν πάνυ,
ἐπεὶ μέλλομεν σὺν Θεῷ καταντῆσαι
ἐν κυριακῇ τῇ τῶν ἁγίων πάντων 1).

Οἱ μοναχοὶ τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Σάβα ἡσυχολοῦντο καὶ περὶ μεταφράσεις ἐκ ξένων γλωσσῶν. Κατὰ τὸν 14. αἰῶνα “οἱ ἡσυχασταὶ καὶ φιλόσοφοι” Ἀβράμιος καὶ Πατρίκιος ἡρμήνευσαν τοὺς ἀσκητικοὺς λόγους τοῦ ἁγίου ἀββᾶ

1) Τεφρσ λ. Βιβλιοθ. Τόμ. Α'. σελ. 236—240.

Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου καὶ ἀναχωρητοῦ, γενομένου ἐπισκόπου τῆς πόλεως Νινευτ (6'. αἰών). Ὁ πρῶτος τῶν ἀπάντων Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου ἐκδότης Νικηφόρος ὁ Θεοτόκης γράφει ἐν σελίδι ἐπὶ τοῦ προλόγου τὰ ἑξῆς. “Ὅτι μὲν οὖν τῶν ἄρτι ἐκδεδομένων ἀσκητικῶν διατάξεων γνήσιος πατὴρ ὁ Ἰσαὰκ οὗτος, συνεπιμαρτυροῦσι τοῖς ἀνὰ χεῖρας ἡμῶν δυσὶ παλαιοῖς χειρογράφοις ὃ τε ἐν τῇ κατὰ τὴν Παλαιστίνην Λαύρα τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα ἔτι ἐναποκείμενος κῶδιξ (οὗτός ἐστι τυχὸν ὁ ὑπὸ τῶν ὁσίων πατέρων Ἀβραμίου καὶ Πατρικίου γραφεῖς), ὃν ὁ μακαριώτατος πατριάρχης Ἐφραὶμ ἐκεῖ διατρίβων πολλάκις ἀνέγνω” κτλ. Καὶ ἐν ἀρχῇ πάλιν τοῦ προλόγου. “Ὁ πατριάρχης ἐστὶν οὗτος τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ, ὁ Ἐφραὶμ, ὁ οὐχ ἦπτον τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς προεδρίας Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου γνήσιός τε καὶ νόμιμος διάδοχος· αὐτὸς ἐν τῇ κατὰ Παλαιστίνην Λαύρα τοῦ ἁγίου Σάββα τὰ τοῦ Ἰσαὰκ φιλοπονήματα εὐρὼν συντόνῳ σπουδῇ ἐμελέτησε· μελετήσας δὲ μὴ ἀνακρινῶσαι οὐκ ἠνέσχετο· ἔνθεν τοι ἐπ’ ἐμὲ ὁ τοῦ ὑπουργήματος τῆς ἐκδόσεως κληρὸς” ¹⁾).

3.

Γαβριὴλ μοναχός, Ἰάκωβος, Ἰάκωβος·

Περιγραφὴ τῆς Λαύρας ὑπὸ τῶν Ρώσων Ἰγνατίου,

Γρεθενίου καὶ Ζωσίμου·

Στέφανος Γούμπενβεργ-Διονύσιος.

Τῷ 1334 ὁ Ἀγιοσαβίτης μοναχὸς Γαβριὴλ ἔγραψε τὸν ὑπ’ ἀρ. 432 Σιναϊτικὸν κώδικα, περιέχοντα Λαυσαϊκὸν μετὰ 53 κεφαλαίων Νείλου καὶ βίον Ἰωάννου τοῦ Λαμασκηνοῦ, ἐν νήσῳ Κύπρῳ, ἐν ᾗ ἡ τοῦ ἁγίου Σάββα Λαύρα εἶχεν ἴδιον μετόχιον τὴν μονὴν τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ βιβλία ἀνῆκον τῇ ἐν Παλαι-

¹⁾ Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β', σελ. 519 καὶ 525, ἔτι δὲ 393 καὶ 407.

στίνη Λαύρα. Ἀναγινώσκεται δ' ἐν αὐτῷ τὸ ἐξῆς σημείωμα. “Δόξα σοι, Χριστέ, τῷ δεῖξαντι τὸ τέλος. Ἐγράφη ὑπ' ἐμοῦ Γαβριὴλ τάχα καὶ μοναχοῦ τοῦ Ἀγιοσαβίτου ἐ(ν) τῇ Κυπρίων νύσσῳ βασιλεύοντος τοῦ (κυροῦ) Ἀνδρονίκου τοῦ νέου καὶ Ἀννης (τῆς Παλαιολογίνης), ἐν ἔτει ᾿Ωμβ', μηνὶ φεβρ. ιϚ' ἡμέρα δ” 1).

Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 156 κώδικι 2) ἀναγινώσκομεν τὰ ἐξῆς. “Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ (=κ' ἰανουαρίου) τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου τοῦ μεγάλου, ἐτάξαμεν ἵνα γίνεται ἀγρυπνία καὶ τράπεζα τοῖς ἀδελφοῖς κατέτος εἰς τὴν σεβασμίαν Λαῦραν τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάβα τοῦ ἡγιασμένου, μέχρις ἂν εὕρισκονται μοναχοὶ εἰς τὴν εἰρημένην ἀγίαν ταύτην μονήν, διὰ τὸν πανιερώτατον καὶ ὀρθοδοξώτατον ἀρχιεπίσκοπον καὶ καθολικὸν τῆς Ἰβερίας κῦριν Εὐθύμιον· ἀλλὰ δὴ καὶ ναμνημονεύεται καθεκάστην μετὰ τὸ μνημόσυνον τῶν μελλόντων πατριαρχεῦειν ἐν τῇ ἀγίᾳ πόλει Ἱερουσαλήμ· αὐτὸς γὰρ ὁ προορηθεὶς ἀρχιεπίσκοπος, ἔπεμψεν ἀπὸ τὴν Ἰβερίαν μικρὰν εὐλογίαν εἰς τὴν τοιαύτην ἀγίαν Λαῦραν εἰς κυβέρνησιν καὶ ἀναψυχὴν τῶν ταπεινῶν μοναχῶν· καὶ μετὰ τὸ ἀναγνωσθῆναι τὸ συναξάριον τοῦ μεγάλου Εὐθυμίου, ὃς ἀναγινώσκεται καὶ ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις ἀκροωμένων πάντων τῶν ἀδελφῶν· καὶ ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, ὁ ἐν τριάδι ὑμνούμενος καὶ ἡ πανάχραντος αὐτοῦ μητέρα, καὶ ὁ πανηγιασμένος Σάβας, δώῃ αὐτῷ τὸν μισθὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως· διὰ γὰρ τοῦτο ἐγεγόνει τὸ παρὸν ἡμέτερον γράμμα, παρὰ τοῦ τότε καθηγουμένου τῆς σεβασμίας ταύτης μονῆς, Ἰωαννικίου ἀμαρτωλοῦ, τάχα καὶ ἱερομονάχου ἐνέτει τῷ ᾿Ωμβ: ἰνδ. β + ” =1334.

Τῷ 1373 ἢ 1374 ἐγράφη ὁ Κώδιξ Noroff, περιέχων

1) Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 717 καὶ V. Gardthausen, Catalogus codicum graecor. Sinaiticor. σελ. 104.

2) Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη Τόμ. Β'. σελ. 250.

Σερβικὸν Τριώδιον, ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Σινᾶ ὑπὸ Ἰακώβου ἱερομονάχου, διὰ τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις σερβικὴν μονὴν τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ, κατὰ τὸ ἐν αὐτῷ σημείωμα ¹⁾).

Τῷ 1392 ὁ Ἰάκωβος ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 883 Σιναϊτικὸν κώδικα, περιέχοντα ὠρολόγιον ἡκρωτηριασμένον ἀπ' ἀρχῆς, οὗ ἐν τέλει ἀπαντᾷ τὸ σημείωμα. “Ἐτελειώθη τὸ παρὸν Ὁρολόγιον διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἀμαρτωλοῦ Ἰακώβου τοῦ Ἀγιοσαβίτου· Ἐγράφει δὲ ἐν ἔτει ᾿ΓϞ, ἰνδ ιδ” ²⁾).

Ὁ Ρῶσος Ἰγνάτιος ἐκ Σμολένσκης, ἐπισκεψάμενος τὴν Παλαιστίνην μεταξὺ τοῦ 1389 καὶ 1405, γράφει τὰ ἐξῆς περὶ τῆς Λαύρας. “Πεντήκοντα βέρστια μακρὰν τῆς Ἱερουσαλήμ, πρὸς νότον, κεῖται τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Σάβα καὶ ὁ τάφος τοῦ μεγάλου Σάβα. Ὑπῆρχον δὲ ἐν αὐτῷ δέκα τέσσαρες χιλιάδες μοναχοί, ὧν τὰ κελλία σφύζονται ἔτι. Ὅπισθεν τοῦ μοναστηρίου εὐρίσκεται ἡ Κοιλὰς Ἰωσαφάτ, ἐν ᾗ ἔξω ἐπ' ἴσης πολλοὶ μοναχοί, σφύζεται δὲ τὸ κελλίον, ἐν ᾧ ἔζησεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Τῷ μεταβαίνοντι εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Σάβα ἡ ἀπόστασις εἶνε μεγάλη” ³⁾).

Ὁ δὲ ἀρχιμανδρίτης Γρεθένιος, περὶ τὸ 1400, λέγει τὰ ἐξῆς. “Ἡ τοῦ Ἀγίου Σάβα λαύρα κεῖται πρὸς νότον τῆς Ἱερουσαλήμ, διὰ δὲ τῆς κοιλάδος Ἰωσαφάτ ἡ ἀπόστασις εἶνε περὶ τὰ δέκα πέντε βέρστια..... Ἐγγὺς δὲ τοῦ Ἀγίου Σάβα, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ μοναστηρίου, ὁ χεῖμαρρος κατέρχεται πρὸς νότον, τὰ δὲ ὄρη ἀποβαίνουσι τραχέα καὶ ὁμαλὰ ὥς τεῖχῃ· τούτου δ' ἕνεκα σπήλαια ἐλαξεύθησαν εἰς τὰ τεῖχῃ ταῦτα, τὰ δὲ κελλία εἶνε ὥς φωλεαὶ χελιδόνων, ὑπῆρχον δὲ δέκα χιλιάδες μοναχοὶ μέχρι τῆς θάλασσης τῶν

¹⁾ Ἱεροσολ. Βιβλ. Τόμ. Β', σελ. 722.

²⁾ Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 717 καὶ Gardthausen, σελ. 190.

³⁾ Mme B. de Khitrowo, Itinéraires russes en Orient, σελ. 152.

Σοδόμων. Τὸ πρῶτον τοῦ ἁγίου μοναστήριον (κελλίον) ἔκειτο ἀριστερᾷ τοῦ χειμάρρου, ἐγγὺς χαράδρας, παρὰ τῷ ὄρει, τὸ δὲ δεύτερον κάτω, δεξιᾷ τοῦ χειμάρρου, ἐν πεδιάδι, καὶ τὸ τρίτον ὑψοῦται μέχρι τοῦδε, ἔνθα ὁ Ἅγιος Σάβας εἶδε τὴν στήλην τοῦ πυρός· ἡ Παναγία ἐνεφανίσθη αὐτῷ τότε, ἐνετείλατο δέ, ἵνα κτίσῃ μεγάλην ἐκκλησίαν καὶ εἶπε. Συγκέντρωσον χιλίους μοναχοὺς. Οὗτος δὲ ἀπεκρίνατο. Βασίλισσά μου, ποῦ θὰ εὕρω τόσον ἄρτον καὶ τόπον, ἵνα σπείρω σῖτον καὶ πάντα τὰ χρειώδη; Ἡ δὲ Πάναγνος ἀπήντησε. Θά σε φυλάττω καὶ μεριμνῶ περὶ σοῦ. Μεγάλη χαράδρα ἐνοῦται ἀπὸ δυσμῶν μετὰ τοῦ χειμάρρου. Ἐκεῖ δὲ ὁ Ἅγιος Σάβας ἔκτισε τὸ μοναστήριον. Τῆς δὲ μεγάλης ἐκκλησίας σφίζεται τὸ θυσιαστήριον, οὔτινος ὀρῶνται αἱ ἐρυθραὶ ζωγραφίαι. Ἐγγὺς δὲ τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἀναβαίνομεν εἰς τὰ κελλία διὰ κλιμάκων, ἐν οἷς τὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Ἐν τῷ πυθμένι τοῦ χειμάρρου, ἀκριβῶς ἀπέναντι τοῦ θυσιαστηρίου, εὗρίσκεται ὀλίγον ὕδωρ, ὃπερ ἔλαφος θαυμασίως ἀπεκάλυψε τῷ Ἀγίῳ Σάβᾳ.

“Πρὸ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας εὗρίσκεται ὁ τάφος τοῦ ἁγίου Σάβα, ἔνθα εἶδε τὴν στήλην τοῦ πυρός, καλυπτόμενος ὑπὸ θόλου, ὑποστηριζομένης ὑπὸ ἐξ κιόνων. Ὁ δὲ τάφος τοῦ ἁγίου Σάβα ἔχει ὕψος μέχρι γονάτων καὶ εἶνε κεχρισμένος διὰ ἀσβέστου, ἔχων σχῆμα ράχεως ὄνου καὶ καλύπτεται ὑπὸ εἰκόνος ἐπὶ πανίου τοῦ ἁγίου ἐν τῷ φερέτρῳ. Ὅλως δὲ πρὸς τὰ κάτω, δεξιᾷ τῆς ἐκκλησίας, ὑπῆρχε ξενοδοχεῖον τὰ νῦν ἐγκαταλελειμμένον μετὰ κιόνων ἐν μέσῳ, ἐγγὺς δὲ αὐτοῦ δύο κλίμακες ἄγουσι πρὸς τὰ ἄνω, ἐν μέσῳ δ’ εὗρίσκεται τὸ κελλίον τοῦ Ἀγίου Σάβα, ὃπερ εἶνε ἐκκλησία, ἐν ἣ τελεῖται ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία. Εἰσελθόντες εἰς αὐτὸ καὶ ἀποσύροντες τὴν σανίδα δὲν δυνάμεθα πλέον, ἵνα καταβῶμεν. Ἀπέναντι δὲ εἶνε τὸ τεῖχος ἐπὶ κεραλῆς τοῦ τάφου τοῦ Ἀγίου Πατρὸς Σάβα. Μικρὸν δ’ ἀναβάντες διὰ λιθίνων βαθμίδων, ἀφικνούμεθα

εἰς τὴν μεγάλην Ἰβηρικὴν ἐκκλησίαν, κτισθεῖσαν πρὸς νότον καὶ ἐξωγραφημένην. Οἱ θεήλατοι βάρβαροι ἐνέπησαν τὸ πάλαι ἐν τῷ σπηλαίῳ τούτῳ τεσσαράκοντα ἁγίους ἄνδρας. Ὁ δ' ὑπεράνω τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἀγίου Σάβα πύργος εἶνε μέγας καὶ τὰ νῦν ἄνευ μοναχῶν, εἰσερχόμεθα δ' ἐν αὐτῷ διὰ θύρας, εὐρισκομένης κάτω ἐν σπηλαίῳ. Ὅπισθεν δὲ πολλῶν κελλίων, ἀριστερᾷ, τὸ ὄμβριον ὕδωρ τοῦ χειμῶνος ἐναποταμιεύεται ἐν δεξαμενῇ καὶ ἀρκεῖ καθ' ὅλον τὸ θέρος, δύο δὲ δεξαμεναὶ κάτω τῆς ἐκκλησίας χρησιμεύουσι πρὸς ποτισμὸν τῶν κτηνῶν. Πρὸς βορρᾶν τοῦ ἐν τῇ μικρᾷ χαράδρᾳ μεγάλου μοναστηρίου ἡγείρετο ἐκκλησία καὶ μικρὸν μοναστήριον (τὰ νῦν) ἔρημον, ἐν ᾗ ἐγίνοντο δεκτοὶ οἱ νέοι ὑπὸ τὴν ποδηγέτησιν σεβασμίων γερόντων, μέχρις οὗ ἀΐξηθῇ ὁ πῶγων αὐτῶν. Τὰ νῦν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἀγίου Σάβα ὑπάρχει ἀδελφότης εἴκοσι πέντε περιτοῦ μοναχῶν” 1).

Ὁ δὲ μοναχὸς Ζώσιμος (1419-1421), διάκονος τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Σεργίου, γράφει. “Ἐβάδιζον κατὰ μῆκος τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης, ὅτε Ἀραβες κακοί, ἐπιτεθέντες καθ' ἡμῶν, ἐτραυμάτισάν με πολλαχοῦ καὶ ἀπῆλθον ἀφήσαντές με ἡμιθανῇ. Ἐν ᾗ εὐρισκόμην καταστάσει μόλις ἠδυνήθην, ἵνα ἔλθω εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σάβα, κείμενον ἐν τῇ κοιλάδι Ἰωασαφάτ· παρέμεινα δὲ ἐν αὐτῷ ὀκτὼ ἡμέρας, οἱ δὲ ἅγιοι πατέρες παρέσχον μοι τὴν φιλοξενίαν. Οἱ μοναχοὶ εἶνε τριάκοντα” 2).

Ὁ Στέφανος Γούμπενβεργ (1449) ἀφηγεῖται τὰ ἑξῆς. “Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἀγίου Σάβα εἶνε ὠραιότερα τῶν μακρὰν εὐρισκομένων. Δέκα τέσσαρες χιλιάδες ἐρημίται κατῴκουν ἐν αὐτῇ ἐν κέλλαις, λελαξευμέναις ἐπὶ τοῦ βράχου κατὰ τρόπον τοσοῦτον ἀξιοσημείωτον, ὥστε μόλις εἶνε πιστευτόν. Ἀλλ' αἱ πλείσται αὐτῶν κατέρρευσαν. Ἐγγὺς τῆς

1) Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 188, 189.

2) Αὐτόθι, σελ. 215.

ἐκκλησίας ὑπάρχουσιν ἔτι πολλαί, ἐν αἷς οἰκοῦσιν Ἑλληνας μοναχοί, παρ' οἷς διήλθομεν τὴν νύκτα. Οὗτοι διηγήθησαν ἡμῖν, ὅτι ὁ Σουλτάνος ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν 13 χιλ. ἀνδρῶν μετὰ τῆς ἐντολῆς, ὅπως ἕκαστος αὐτῶν ἀγάγῃ αὐτῷ ἓνα μοναχόν. Ὅτε δὲ ἀφίκοντο οἱ ἐρημίται ἡμύνθησαν τοσοῦτον καλῶς, ὥστε ἐφόνευσαν 6 χιλιάδες ἐξ αὐτῶν διὰ λίθων. Ὁ Σουλτάνος, παροργισθεὶς, ἀπέστειλεν ἕτερον στρατόν, ὅστις τὰ πάντα κατέστρεψε· λέγεται δέ, ὅτι ὑπῆρχον ἐρημίται διαφόρων γλωσσῶν ἢ διαφόρων ἐθνικοτήτων καὶ ἐκάστη γλῶσσα ἢ ἐθνικότης εἶχεν ἰδίαν ἐκκλησίαν" 1).

Τῷ 1482 ὁ ἱερομόναχος Διονύσιος ὁ "Ἀγρωλαβροσαβαήτης" ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 712 Συναϊτικὸν κώδικα, περιλαμβάνοντα ἀκολουθίας καὶ εὐχάς 2), μετὰ τοῦ ἐτομένου σημειώματος κρυπτογραφικοῦ "δηονουσῆου τῷ ἀγρωλαυροσαβαήτου· σόθει ὁ γράψας, ἐλεηθῆ ὁ ἔχων. ἀμήν".

4.

Περιγραφὴ τῆς Λαύρας ὑπὸ τοῦ Δομνικανοῦ πατρὸς Φήλικος Φάπρι, ὑπὸ Hans Berli von Zimmer, ὑπὸ Σουριάνου Φραγγίσκου καὶ Μητροπολίτου Ἐφέσου Δανιήλ

Ὁ Φήλιξ Φάπρι 3), Δομνικανὸς καὶ ἱεροκῆρυξ ἐν Οὐλμῃ, ἐπεσκέψατο τὸ πρῶτον τὴν Παλαιστίνην τῷ 1480, εἶτα δὲ τῷ 1483, ἐν συνοδίᾳ πολλῶν ἄλλων, λέγει δέ, ὅτι τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου Σάβα μετεκομίσθη εἰς Ἐνετίαν, ὅτι, κατὰ τοὺς μοναχοὺς τῆς Λαύρας, ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Σάβα, ὑπῆρχον 14 χιλ. μοναχοί, καὶ ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ μοναχοὶ ἦσαν Ἑλληνες.

1) Steph. von Gumpenberg, ἐν Feyrabend, Reysbuch d. h. Lands, Φραγκ-φόρτη ἐπὶ τοῦ Μάϊνος, 1584, fol. 240.

2) Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β'. σελ. 717 καὶ Gardthausen, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 157.

3) Fratrīs Felicis Fabri, Evagatorium in Terrae Sanctae κτλ. ἐκδ. Corrad D. Hassler, Τόμ. Β'. σελ. 147, 148, 149.

“Ἦλθομεν, λέγει, εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἀββᾶ Ἀγίου Σάβα καὶ εἰσελθόντες εἰς αὐτὸ εὐλαβῶς ἐγενόμεθα ὑπὸ Ἑλλήνων καλογήρων δεκτοί. Εὗρομεν δ’ ἐν αὐτῷ πολλοὺς τῆς ἐρήμου Ἀραβας, γεωργοὺς καὶ ληστὰς τῶν ὁδῶν, ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν ὁποίων σφόδρα ἐφοβήθημεν, ὑποπτευόμενοι, ὅτι ἐπροδότημεν. Ὑποπτεύθημεν δὲ τὸν ὁδηγὸν ἡμῶν Ἀχμετ, ὡς κακὰ καθ’ ἡμῶν μηχανώμενον. Ἰδὼν δὲ τοῦτο ἤλθε μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀράβων ἐκείνων ληστῶν ἐν τῷ δωματίῳ, ἐν ᾧ ὠδηγήθημεν· ἀμφοτέρω δὲ δεξιᾷς δόντες ὑπέσχοντο ἀσφάλειαν τῶν πραγμάτων καὶ σωμάτων ἡμῶν.... Ἐδώκαμεν αὐτοῖς νομίσματα τινα, ἅπερ λαβόντες ἔμειναν ἡνυχιστημένοι, ἡμεῖς δὲ ἡμεῖς ἡσυχοὶ καὶ ἀσφαλεῖς.... Οἱ δὲ μοναχοὶ ἐκόμισαν ἡμῖν ὕδωρ κρυερόν πρὸς λοῦσιν τῶν ποδῶν καὶ πρὸς πόσιν. Φαγόντες δὲ καὶ ἀναπαυθέντες εἰσῆλθομεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, λατρεύσαντες δὲ τὸν Κύριον ἐπταπλῶν ἐτύχομεν ἀφέσεων καὶ εἰσῆλθομεν εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἀγίου Σάβα καὶ προσηυξάμεθα. Ὁ τάφος οὗτος εἶνε κενὸς νομίζω, διότι τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου τούτου ἀναπαύεται ἐν Ἐνετίᾳ....

“Συνέβη δέ μοι ὁ ἐξῆς κίνδυνος κατὰ τὴν μονήρην ἐκείνην περιήγησιν. Ἦλθον εἰς στενὴν τινα διάβασιν ἐγγὺς τῆς τοῦ Ἀγίου Σάβα κέλλης, ἐνθα ὁ τοῖχος ὑπερέχει τοῦ βράχου ἀφ’ ἐνός, ἀφ’ ἐτέρου δὲ οὐδὲν ἕτερον ὑπάρχει εἰμὶ φρικτὸς χαίνων κρημνός.... Ἐν τῇ διαβάσει ταύτῃ συνήνησα Χριστιανὸν ἀνατολίτην, ὅστις ἦν ἴσως ὑπηρέτης τοῦ μοναστηρίου. Οὗτος ἰδὼν με ἐβάδισε κατ’ ἐμοῦ ὑποχωροῦντος, βλέπων δὲ ὅτι ἐφοβήτην, ἤρξατο, ἵνα χαριεντίζεται μετ’ ἐμοῦ, ὥσει ἥθελεν, ἵνα με κατακρημνίσῃ εἰς τὴν ἄβυσσον, ἐν ᾧ δὲ δι’ ὅσων ἡδυνάμην σημείων παρεκάλουν αὐτόν, ὅπως ἐπιτρέψῃ μοι, ἵνα ἡσύχως διαβῶ, οὗτος δὲν συνήνεσεν, ἐδήλωσε δέ μοι, ὅτι προτίθεται, ἵνα με κατακρημνίσῃ, ἐὰν δὲν δώσω αὐτῷ χρήματα.... Ἐδωκα αὐτῷ ἐν νόμισμα, ὅπερ λαβὼν ἀπέλυσέ με... Λέγουσι δὲ οἱ ἐν τῷ

μοναστηρίῳ σήμερον διαιτώμενοι μοναχοί, ὅτι ὁ Ἅγιος Σάβας, τοῦ μοναστηρίου τούτου θεμελιωτῆς καὶ πατήρ, εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ ἐν τῷ κοινοβίῳ δέκα τέσσαρας χιλιάδας μοναχοῦς, ὅπερ μόλις πιστευτόν.... Ἦσαν δὲ καὶ εἶνε οἱ μοναχοὶ οὗτοι τοῦ τάγματος καὶ τοῦ κανόνος τοῦ ἁγίου Βασιλείου, Ἕλληνες δέ, ὡς οἱ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης ὑπὸ τὸ ὄρος Σινὰ μοναχοί”.

Ὁ κατὰ τὴν δευτέραν περιήγησιν τοῦ Φήλικος Φάπρι συνοδεύσας αὐτὸν Hans Berli von Zimber ¹⁾ λέγει, ὅτι ἐν τῇ Λαύρᾳ ὑπῆρχον ἕξ μόνον μοναχοὶ Ἕλληνες καὶ ὅτι δὲν θὰ ἠδύναντο οὗτοι, ἵνα ἐνδιαιωῦνται ἐν αὐτῇ ἄνευ τῆς προστασίας τῶν Ἀράβων, μεθ' ὧν συνεβλήθησαν ὡς οἱ ἐπὶ τοῦ Σινὰ μοναστηρίου τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης μοναχοὶ κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ²⁾.

Ὁ Φραγγίσκος Σουριάνος ³⁾ ἐπεσκέψατο τὴν Παλαιστίνην τῷ 1485· ἦν δὲ Πατὴρ Φραγκισκανός, Ἡγούμενος διατελέσας τοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ μοναστηρίου τῶν Φραγκισκανῶν ἀπὸ τοῦ 1508, γράφει δὲ τὰ ἑξῆς περὶ τῆς Λαύρας. Ὑπάρχει, λέγει, ἐν αὐτῇ ἱερωτάτῃ ἐκκλησία, ἐν ᾗ λειτουργοῦσιν οἱ Ἕλληνες (*officiata da Greci*) καὶ ὅτι, κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Ἁγίου ἡμέραν οἱ Καθολικοὶ, ἐρχόμενοι ἐν τῇ Λαύρᾳ, ἐτέλουν λειτουργίαν καὶ τὴν λοιπὴν ἀκολουθίαν. Φαίνεται δὲ ὅτι, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἐπετρέπετο τοῦτο ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, ὡς τοῦτο συνέβαινε καὶ ἐν τῷ Σιναίῳ ὄρει, ἐν ᾧ σφύζεται μέχρι τοῦδε ὁ Οὐρανὸς (*Coelum*) τῆς ἁγίας Λωρεᾶς (*Corporis Domini*), ἐφ' οὗ ἀναγινώσκεται· *Pluit eis manna manducandum· panem coeli dedit eis panem Angelorum manducavit homo*».

¹⁾ Beschreibung der Wallferecht zum heilige Grabe, Φραγκφόρτη (Μ.) 1584, fol. 151.

²⁾ Ἀράβες οἱ προστατεύοντες τὴν μονὴν ἦσαν οἱ Ἐμπετηδαί, Σαρακηνοὶ δὲ οἱ Βεδουῖνοι.

³⁾ Francesco Suriano, Il trattato di Terra Santa e dell' Oriente, ἔκδ. Girolamo Golubovich Ord. Min. Μεδιόλανα, 1900, σελ. 125.

Ὁ Μητροπολίτης Ἐφέσου Δανιήλ ¹⁾, μεταξὺ τοῦ 1493 καὶ 1499, γράφει τὰ ἑξῆς· “Ἐκεῖθεν δὲ (ἐκ τῆς μονῆς τοῦ ἀββᾶ Θεοδοσίου) ἀπήλθομεν καὶ εἰς τὴν Λαύραν τοῦ ἐν ἁγίοις Σάββα τοῦ Ἁγιασμένου τῷ ὄντι. Διίσταται δὲ αὕτη τῶν Ἱεροσολύμων ὥσπερ μίλια δέκα κατὰ ἀνατολὰς οὕσα Ἱεροσολύμων ἐν φάραγγι καὶ χειμάρρῳ μεγάλῳ, ὅστις ἄρα ἐκ τῆς πόλεως κατέρχεται Ἱερουσαλήμ· μέσον γὰρ δύο χειμάρρων τὰ Ἱεροσόλυμα, τοῦ τε τῶν Κέδρων, ὡς προείπομεν, καὶ τοῦ ἑτέρου, ὃς ρεῖ ἐκ τοῦ μέρους τοῦ ἀγροῦ τοῦ Κεραμέως· ἐνούμενοι δὲ οὗτοι ὑποκάτω τῆς πόλεως, οἶονεῖ ὡς τινα νῆσον ταύτην ἀποτελοῦσι, τὸ ἀνατολικώτερον δηλαδὴ μέρος· ἐνωθέντες δέ, Κλαυθμῶνος κοιλὰς ὀνομάζεται· κατέρχεται δὲ ὁ χεῖμαρρος οὗτος, ἥτοι ἡ κοιλὰς τοῦ Κλαυθμῶνος διὰ τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάββα ἕως αὐτὴν τὴν ἐν Σοδόμοις λεγομένην Νεκρὰν θάλασσαν· κατεσκευάσται δὲ ἡ Λαύρα αὕτη ὑπὸ τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ εἰς δεῦρο ἵσταται ταῖς αὐτοῦ εὐχαῖς. Ἔστι δὲ ὁ ναὸς τῆς Λαύρας ταύτης δρομικὸς καὶ ὠραῖος· τὸ μὲν μῆκος αὐτοῦ βήματα μεγάλα ὅν εἴκοσιν ἀνοικτιά, τὸ δὲ πλάτος ἐπτά· θαυμάσαι δὲ ἄξιον, πῶς ὁ τε ναὸς καὶ αἱ ἄλλαι πᾶσαι οἰκοδομαὶ δυσδιήγητοι οὕσαι κατεσκευάσθησαν οὕτω ραδίως ἐν τοιούτῳ ἐρήμῳ τόπῳ καὶ ἀνύδρῳ, πλὴν τῷ Θεῷ δυνατὰ ἅπαντα τὰ καλά· ἔστι δὲ καὶ ὁ τάφος τοῦ μεγάλου Σάββα ἐν τῷ τέλει τῆς αὐλῆς τοῦ μεγάλου ναοῦ ἔμπροσθεν τοῦ σπηλαίου εἰς ναὸν μεταποιηθέντος ὑπ’ αὐτοῦ ἐν ᾧ σπηλαίῳ καὶ τὸν πύρινον ὁ Σάββας ἐθεάσατο στύλον, πολλάκις ἀπ’ οὐρανοῦ φθάνοντα μέχρι τῆς ἐν τῷ σπηλαίῳ τούτῳ ἁγίας τροπέξης· ἐν τῷ ἄκρῳ τῆς φάραγγος δὲ ἅπαντα ἵδρυνται, ὡς εἴπομεν· ὑπερᾶνω δὲ τῆς Λαύρας καὶ τῶν κελλίων αὐτῆς ἔστηκε πύργος ὠραῖος τετράγωνος, ὑποκάτω δὲ τοῦ πύργου ὀλίγον ὑπάρχει καὶ τὸ κελλίον τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τοῦ Δαμα-

¹⁾ Ὁδοιπορικὰ Ἀγίας Γῆς, ἐνθ’ ἀνωτ. σελ. 530.

σκηνοῦ, μέγα καὶ ὥραϊον, εἰς τάξιν πύργου μικροῦ κάτωθεν ἐκ τῆς Λαύρας ἀνεγερθέν ἵσταται δὲ εἰσέτι πλὴν ἡ ὀροφὴ αὐτοῦ ἐστὶν ἀσκεπὴς τῷ χρόνῳ καταπεσοῦσα· καθ' ἑκάτερον μέρος τῆς εἰρημένης τοῦ χειμάρρου φάραγγός ἐστι καὶ τὰ κελλία τῶν ποτε ἐκεῖσε ἡσυχαστῶν μοναχῶν ἕως χιλιάδες τέσσαρες καὶ δεκά ὄντα, ὡς φασὶ καὶ οἶμαι ὡς ἀληθῆς ὁ λόγος, πολλὰ γὰρ καὶ εἰσέτι καὶ εἰς πλῆθος ὁρᾶται ἄπειρον ὄντα”.

5.

Μιχαὴλ ὁ Κουβιστιάνος-

**Ὑπερίσχυσις Σερβικοῦ στοιχείου ἐν τῇ Λαύρᾳ
καὶ ἔριδες πρὸς τοὺς ἡμετέρους Πατριάρχας-
Περιγραφὴ Λαύρας ἐν Προσκυνηταρίῳς**

Τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα **Μιχαὴλ ὁ Κουβιστιάνος** ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 371 κώδικα, περιλαμβάνοντα Ἰωάννου Σχολαστικοῦ τοῦ τῆς Κλίμακος ἅπαντα τὰ ἔργα, βίον αὐτοῦ καὶ ἐπιγράμματα. Ἐν τῷ 16 φύλλῳ ἀναγινώσκεται· “Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἡγουμένου τῶν ἐν τῷ Σινὰ ὄρει μοναχῶν, λόγοι ἀσκητικοὶ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας ἀποσταλέντες πρὸς τὸν ἀββᾶν Ἰωάννην, ἡγούμενον τοῦ ὄρους τῆς Ραῖθου· εἰσὶ δὲ οἱ λόγοι ἐν κεφαλαίοις τριάκοντα· ὅθεν καὶ κλίμαξ ἢ βίβλος ὠνόμασται”. Ἐπ' ἴσης δὲ τὸ ἐπόμενον σημείωμα. “† Σωθῆ ὁ γράψας ἐλεηθῆ ὁ ἔχων:- | † Μιχαὴλ ὁ Κουβιστιάνος γράψας αὐτόν”. Ἦν οὗτος ἴσως Ἀγιοσαβίτης ¹⁾).

Λήγοντος ὁμοῦ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ Λαύρᾳ μοναχῶν Ἑλλήνων ἤρξατο, ἄγνωστον τίνων ἕνεκα λόγων, ἵνα βαίνειν ἐλαττούμενος. Οἱ δὲ Σέρβοι, ἤδη ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς δεκάτης τετάρτης σχεδὸν ἑκατονταετηρίδος, κατεῖχον τὴν ἐν Ἱερουσαλὴμ τῶν Ἀρχαγγέλων μονήν, δοθεῖσαν αὐτοῖς παρὰ τοῦ τότε Πατριάρχου πρὸς κατοί-

¹⁾ Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β'. σελ. 495.

κίαν Σέρβων προσκυνητῶν, οἵτινες ἤρξαντο, ἵνα ἐπισκέπτονται τὴν Ἀγίαν Γῆν. Ἦν δὲ ἡ μονὴ αὕτη μετόχιον τοῦ Ἀγίου Σάβα. Δύο δὲ πλουσιώτατοι αὐτάδελφοι Σέρβοι, ἐλθόντες εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐξέφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν, ἵνα μονάσωσιν ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἀγίου Σάβα. Ὁ Πατριάρχης, κείρας αὐτοὺς μοναχοὺς, ἀπέστειλεν εἰς αὐτήν. Οὗτοι δὲ ἐποίησαν ἐν αὐτῇ πολλὰς ἰδίους ἀναλώμασιν ἐπισκευάς, διότι ἦν αὕτη πολλαχοῦ ἡρειπωμένη. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ἄλλοι αὐτῶν συγγενεῖς ἐλθόντες ἐμόνασαν, μετ' ὀλίγων δὲ καὶ ἄλλοι, οὕτω δὲ ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ὑπερίσχυσε τὸ Σερβικὸν στοιχεῖον, συζώντων μετ' αὐτῶν καὶ Ἑλλήνων μοναχῶν, ὑπέκειτο ὁμῶς τῷ Πατριάρχῃ.

Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ οἱ τῆς μονῆς τῶν Ἀρχαγγέλων Σέρβοι, ὥς καὶ οἱ τῆς Λαύρας τοῦ Ἀγίου Σάβα, συνεκοινοβίασαν πρὸς ἀλλήλους μὴ δυνάμενοι, ἵνα ὑπομείνωσι τὰς βαρεῖας φορολογίας, ἤρξαντο δέ, ἵνα ἐρίζωσι πρὸς τοὺς Ἑλληνας Πατριάρχας Ἱεροσολύμων ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱ ἴδιοι ἀπ' εὐθείας, ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Πατριάρχου, ἀπέτινον τοὺς φόρους καὶ ἀπῆτουν, ἵνα ἴδιον ἔχωσιν ἐν τοῖς προσκυνήμασιν τόπον, ὃ δὲ ἡγούμενος αὐτῶν ἤρχετο μετὰ βακτηρίας ἐν τῇ χειρὶ πρὸς τὸν Πατριάρχην, ὅστις μόνος κέκτηται τὸ δικαίωμα τοῦτο. Τελευταῖον δέ, ἀπελθόντες εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς Πατριάρχας, προσεκλαίοντο, ὅτι δῆθεν ἀδικοῦνται ὑπὸ τοῦ Ἱεροσολύμων.

Λαβόντες λοιπὸν γράμματα τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, προσκαλοῦσι τὸν Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας εἰς Ἱερουσαλήμ, ἵνα κριθῶσι ὑπ' αὐτῶν. Τούτου δὲ γενομένου οἱ Πατριάρχαι ἀπεφάνησαν, ὅτι οἱ Σέρβοι εἶνε ἐλεύθεροι καὶ δὲν ὑπόκεινται τῷ Ἱεροσολύμων· οὕτω δὲ οἱ ἐπίσκοποι ἐκεῖνοι Πατριάρχαι, ἢ ἀργύριον λαβόντες, ἢ ὑπ' ἀγνώστιας, ὥς λέγει ὁ πολὺς Πατριάρχης Δοσίθεος, ἐν δικαίᾳ ἀγανακτήσει, ἀφήρεσαν, ἐναντίον τῶν ἐκκλησιαστι-

κῶν κανόνων καὶ θεσμίων, τὸ ἔκκλητον τοῦ Πατριάρχου ἐν τοῖς Μοναστηρίοις, ἅπερ ἦσαν οὐ μόνον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πόλει τοῦ θρόνου αὐτοῦ· οὕτω δὲ ἐπήρθησαν οἱ Ἀρχαγγελοαγιοσαβίται, ὥστε ἤρξαντο, ἵνα προσελκύωσιν ἐν τῇ μονῇ αὐτῶν τοὺς ἔξωθεν ἐρχομένους προσκυνητάς, ἐπὶ μεγάλῃ τοῦ Πατριαρχείου ζημίᾳ ¹⁾).

Ἐν “Προσκυνηταρίῳ περιέχοντι πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τερατουργηθέντα θεοσημεῖα ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰς τοποθέσεις”, συγγραφέντι κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖς τοῦ ιε΄ αἰῶνος, ἀναγινώσκομεν.

Ἡ Λαύρα τε ἡ θαυμαστή καὶ ζηλωτὴ ἐκεῖνη,
 ἡ ξένη καὶ ἐξαίσια, θαυμάζω πῶς ἐγένη,
 ναὸς ὁ περιβόητος καὶ ὁ χαριτωμένος,
 ὁ κάλλιστος καὶ θαυμαστὸς καὶ ὁ ἁγιασμένος·
 ἔχει καὶ τοῦρλα εὐμορφην, τεχνουργοκαμωμένη.
 τῶν Προφητῶν τὸ τύπωμα ἐνὶ ἱστορισμένῃ,
 τὸν Ἰησοῦν μου ἄνωθεν λέγω καὶ τῶν Ἀγγέλων
 τὸ τάγμα, καὶ ἡ σύναξις πάντων τῶν Ἀρχαγγέλων·
 καὶ μὲ λαζούριν εὐμορφον πέλει ἱστορισμένη
 ἡ παγκαλλῆς βασιλικὴ Λαύρα ζωγραφισμένη·
 ἔχει καὶ ἐκκλησίδια ὀλίγα, καμωμένα
 κτίσματα ἐπιτήδεια καὶ ἔν’ εὐλογημένα·
 ὑπάρχει δὲ καὶ σπήλαιον ἔξω τοῦ προαυλίου,
 ὅθεν ἀρχῇθεν κέκτισται ὑπὸ τε τοῦ ἁγίου·
 ναὸν ἐποίησεν ἐκεῖ πάνυ μετὰ ψηφίων
 τοῦ θείου Νικολάου τε Μυρέων τῶν Λυκίων.
 Καὶ πάλιν στήν αὐλήν ἐστὶν τούρλεον ἐκτισμένον
 καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ εἶναι τὸ κοιμητήριον
 καὶ θάπτονται οἱ μοναχοί, ὅς’ εἰς τὸ μοναστήριον.
 Ἐκεῖ ἐστὶ καὶ τοῦ σεπτοῦ Σάββα τοῦ θεοφόρου
 ὁ τάφος καὶ τὸν προσκυνοῦν, οὐ παύονται τοῦ κόρου.

¹⁾ Δοσιθέου, Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων, Βιβλ. 12, σελ. 1189.

Ὅμοίως καὶ εἰς τὰ ἔξωθεν ἐπὶ νοσοκομείου
 ἄνωθεν κεῖται τὸ κελλί Σάββα τε τοῦ ἁγίου.
 Ἐκεῖ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς λέγω ὁ Ἰωάννης,
 ὁ μέγας καὶ σοφώτατος (αὐτὸν καταλαμβάνεις),
 ἔγραψε καὶ παρέδωκε λέγω τῇ ἐκκλησίᾳ
 τὴν Ὀκτάηχον, ἅμα δὲ καὶ ἕτερα βιβλία.
 Ἐκεῖ τὸ “Ἀξιὸν ἐστὶν” ἔψαλλεν τῇ Κυρίᾳ.
 Μεγάλῃ χάριν τοῦ ἔδωσε ἐκεῖ ἡ Παναγία.
 Ἐκεῖσε καὶ τὸ Τυπικὸν καλῶς ἐνετυπώθη
 καὶ ἐβεβαίωσαν αὐτὸ κεῖς πάντας ἐπεδόθη.
 Στήκει καὶ τὸ κελλίον τοῦ τὴν σήμερον κτισμένον
 ἄνωθεν ὅλων τῶν κελλιῶν ἐνὶ συντεθειμένον
 κάτωθε δὲ τῆς ἐκκλησιᾶς μῦλος ἦτον βαλμένος
 εἰς τό ποτε εὐρύχωρον ἐκεῖ τὸν ἐστημένος.
 Στὴν Λαύραν δὲ ὁ ποιητὴς Κοσμᾶς καὶ Στέφανός τε
 ἐπέλαμψαν εἰς ἀρετὴν καὶ ὁ θαυμάσιός τε
 Σάββας ὁ κάλλιστος Πατήρ, ἡ δόξα τῶν πατέρων.
 Ἀφήμι τὰ κατ’ αὐτόν, ἄλλα νὰ σᾶς συμφέρω.
 Χιλιάδες δεκατέσσαρες ἐτύγγανον πατέρες
 καὶ ἔλαμψαν ὡς ἥλιος, ἕτεροι ὡς ἀστέρες.
 Πλεῖσται κέλλαι εὐρίσκονται ἐκεῖσε εἰς τὴν Λαύραν,
 τὸν μῆναν δὲ τὸν Αὐγουστον καίονται εἰς τὴν αὖραν

γίνονται καὶ πρὸς ἔσπερον, δυσμᾶς τε τοῦ ἡλίου,
 καὶ τὴν ὁδὸν βαδίζουσι Μεγάλου Βασιλείου
 κοινοβιακὰ πορεύονται, τάξιν δὲ μίαν ἔχουν,
 ὡσὰν δὲ καὶ τοὺς παλαιοὺς τὴν τάξιν τοὺς συντρέχουν.
 Ἄλλ’ ἔξωθεν εὐρίσκεται καὶ τῶν σπανῶν κτιρίῳ
 μικρότατον καὶ μαζωκτὸν ὥσπερ ἀσκηταρίῳ
 ἔχει καὶ ἐκκλησίδιον μὲ τούρλεον κτισμένον.
 καὶ μέρος πέλει τούτου νῦν, ὡς φαίνει, χαλασμένον.
 Ἄνω καὶ κάτω νὰ ἰδῇς ἐκεῖ μεγάλο θαῦμα,

ἐκεῖνα τ' ἀσκητήρια, νὰ σὲ πάρῃ τὸ κλαῦμα.
 Ποῦ ἦταν καὶ ποῦ ἐστέκονταν οἱ ἄγγελοι ἐκεῖνοι;
 καὶ ἐξ ἡμῶν δὲ δύναται τινὰς ἐκεῖ νὰ μείνῃ;
 Τὸν βίον τοὺς εὐρίσκομε μέσα εἰς τὰ βιβλία·
 ἀλλ' εἰ ἐκεῖνα ἔβλεπες, πῶς εἶχαν τὰ κελλία,
 πᾶς ἄνθρωπος ὥσάν ἐμὲ στὸν βίον τοῦ διστάζει·
 ἀλλ' ὅστις ᾔδῃ τοὺς οἴκους τοὺς, στέκεται καὶ θαυμάζει,
 ὅτι τὰ σπήλαια δείκνυνσι τοὺς κόπους π' ἀπερνοῦσαν,
 πῶς τὴν σάρκα τὴν ἐμίσησαν, μὲ τὸν Θεὸν ἐξοῦσαν·
 τὸν κόσμον ἐσταυρώθηκαν καὶ τὰ τοῦ κόσμ' ἀφῆσαν,
 καὶ τὲς πέτραις ἐσκάψασι καὶ μέσα κατοικοῦσαν.
 Ὁ τόπος ἐγνωρίζεται, τὰ σπήλαια κτισμένα,
 ἀλλὰ τὴν σήμερον εὐρίσκονται τὰ πάντα ῥημωμένα·
 οὐκ ἔχω στόμα νὰ εἰπῶ οὐδὲ νὰ ἱγκωμιάσω,
 ὅτι ὁ νοῦς παρέρχεται καὶ ταῦτα ἄς ἐάσω ¹⁾.

6.

**Κώδικες ιε'. καὶ 16'. ἑκατονταετηρίδος-
 Περιγραφή τῆς Λαύρας ἐν Προσκυνηταρίοις
 τῆς 16'. ἑκατονταετηρίδος**

Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 3802.268 Κώδικι τῆς μονῆς Διονυσίου, γραφέντι τῷ 1446 ὑπὸ τοῦ Ἱερομονάχου Συμεὼν καὶ ἐπιγραφομένῳ **Νηπτική ἐκλογὴ κεφαλαίων** ῥό ὑπάρχει. “Βίος καὶ πολιτεία καὶ μερική περιήγησις τῶν ἐν ἁγίοις πατέρων ἡμῶν Βαρνάβα καὶ Σωφρονίου τῶν κειμένων ἐν τῷ ὄρει τῷ Μελεΐᾳ συγγραφῆς παρὰ εὐτελοῦς καὶ ταπεινοῦ μοναχοῦ Ἀκακίου τοῦ Σαβαΐτου”. Ἐν δὲ τῷ ὑπ' ἀρ. 4772.652 Κώδικι τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων. “Ἐπιστολὴ κυροῦ Ἀκακίου μοναχοῦ Σαβαΐτου πρὸς τὸν αἰτήσαντα καὶ πρόλογος τοῦ βιβλίου τοῦδε φέροντος τὴν ἐρημη-

¹⁾ Φυλλάδ., 56 Παλαιστιν. ρωσικῆς ἐταιρείας 2903, σελ. 81—86.

νείαν τοῦ μεγάλου καὶ ἱεροῦ κανόνος τοῦ ἐν ἁγίοις θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου". Ἀρχ. "Ἀγαμαί σε, ἀγαπητὲ ἀδελφὲ Ρηγίνε, τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεώς σου καὶ εὐμαθείας". Τέλος δέ. "Μηδεὶς οὖν ἀλειφέσθω δυσωδίαν ἀπιστίας τοῦ ἄρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου μὴ παρατραπῶμεν τῆς εὐθείας ὁδοῦ ἀγαπητοί, ἵνα δυνηθῶμεν ἐπιλαβέσθαι τῆς ἐλπίδος τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν". Μετὰ δὲ τὸν πρόλογον τοῦτον ἄρχεται ἡ ἐρμηνεία τοῦ κανόνος ¹⁾. Ἐν δὲ τῷ ὑπ' ἀρ. 225 Κώδικι τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης ²⁾ τῆς 16' ἑκατοντ., γραφέντι παρὰ Κλήμεντος Ροδίου, ἀπαντᾷ "ἐπιστολὴ κυροῦ Ἀκακίου ἀμονάχου καὶ Σαββαΐτου πρὸς τὸν αἰτήσαντα Ρηγίνον καὶ πρόλογος τῆς βίβλου τοῦ ἱεροῦ τοῦδε (πυκτίου), φέροντος τὴν ἐρμηνείαν τοῦ μεγάλου καὶ ἱεροῦ κανόνος τοῦ ἐν ἁγίοις θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου τοῦ Ἱεροσολυμίτου". Ἀρχ. "Ἀγαμαί σε ἀγαπητὲ ἀδελφὲ" κτλ. Ἐν δὲ τῷ ὑπ' ἀρ. 365 Κώδικι ³⁾ τῆς 18' ἑκατ. "Ἀκακίου μοναχοῦ Σαββαΐτου ἀπὸ τὸν μεγάλον κανόνα τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης μέρος τῆς ἐξηγήσεως". Ἀρχ. "Θαυμάσαι δὲ ἄξιον".

Ἐν ἀνωτέρῳ τῆς Ἀγίας Γῆς Προσκυνηταρίῳ τοῦ 16'. αἰῶνος ἀναγινώσκομεν.

"Καὶ παρακάτω, κατὰ ἀνατολάς, ἕως δ' ἑξήκοντα μίλια, εἶναι ἡ Λαύρα τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάβα τοῦ Ἁγιασμένου, ὅπου ἐμαρτύρησαν ὅσοι καὶ ἀσκηταὶ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τοῦ Μισιρίου, τὸν ἀριθμὸν ἰδ'. χιλιάδες, καὶ εἶναι ὁ ναὸς αὐτοῦ ὡραιότατος, καὶ εἶναι ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ βασιλέως κυροῦ Μανουήλ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ αὐτοκράτορος Ρωμαίων ἱστορισμένος. Καὶ ἔχει ὁ ναὸς αὐτοῦ μίαν τούρλαν ὡραιοτάτην. Αὐτοῦ, εἰς τὸ μοναστήριον

¹⁾ Δάμπρου Σπ., Κατάλογος, Τόμ. Α'. σελ. 391 καὶ Τόμ. Β'. σελ. 191.

²⁾ Τόμ. Α'. σελ. 301.

³⁾ Αὐτόθι, σελ. 387.

μέσα, εἶναι τὸ κελλίον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Λαμασκηνοῦ ἕως τὴν σήμερον· αὐτοῦ ἔγραψε τὴν ὀκτώηχον καὶ ἄλλα πολλά, καὶ τό· Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς. Καὶ ἀνατολικά τοῦ μοναστηρίου, ὀπίσω τοῦ βήματος, ἀνὰ μέσον τοῦ ποταμοῦ, ἦγουν εἰς τὴν Κοιλάδα τοῦ Κλαυθμῶνος, ἐστὶ σπήλαιον, καὶ μέσον αὐτοῦ εἶναι τὸ ἁγίασμα, ὅπου εὐγαλε διὰ προσευχῆς ὁ ἅγιος, καὶ ἀναβλύζει ἕως τῆς σήμερον. Καὶ εἰς τὸν νάρθηκα τοῦ μοναστηρίου εἶναι ὁ τάφος τοῦ ἁγίου Σάβα μὲ κουβούκλιν πέτρινον ὡραιότατον, καὶ ὁρᾶται καὶ προσκυνεῖται ἕως τὴν σήμερον. Αὐτοῦ εἶδεν ὁ ἅγιος Σάβας τὸν στύλον τοῦ πυρὸς ἕως τοῦ οὐρανοῦ φθάνοντα, καὶ μηνυθεὶς ὑπὸ Θεοῦ ἔκτισε τὸ μοναστήριον ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Θεοτόκου, ἦγουν ὁ Εὐαγγελισμὸς αὐτῆς. Αὐτοῦ πλησίον τοῦ τάφου εἶναι καὶ ὁ ναὸς τοῦ μεγάλου Νικολάου· καὶ εἶναι ὁ ναὸς ὡς ἐν σπηλαίῳ γλυπτός, ἔσθθεν ἱστορισμένος μετὰ λαζουρίου ¹⁾ καθαρῶ. Καὶ ἔστιν ὅλος ὁ ναὸς μία πέτρα, οἶον βράχος, βουνί, ὡραιότατος, καὶ τὸ ἔδαφος μὲ τὰς ψήφας πετρεῖνον ἐστρωμένον. Πλουτεῖ δὲ χάριτι Χριστοῦ καὶ τὴν σήμερον μοναχούς, δι' εὐχῶν τοῦ ἁγίου Σάβα· ἀπέχει δὲ ἡ ἁγία αὕτη Λαύρα ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ ιβ' μίλια" ²⁾.

Ἔτερον ἐπ' ἴσης ἀνώνυμον Προσκυνητᾶριον τῆς 16' ἑκατ. γράφει τὰ ἐπόμενα.

“Καὶ παρακάτω (ἀπὸ τῆς μονῆς ἀββᾶ Θεοδοσίου) ἄλλα ἑξ μίλια ἔνε ἡ Λαύρα τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου, ὅπου ἑμαρτύρησαν οἱ ὅσιοι ἀσκηταὶ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τῆς Συρίας, τὸν ἀριθμὸν χιλιάδες ιδ' καὶ ἔνε ὁ ναὸς αὐτοῦ ὡραιότατος, καὶ ὅλος ἐστὶν ἀγιόγραμμος, μετὰ λαζούριν καθαρὸν ἱστορισμένος. Αὐτοῦ ἔγραψεν καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Λαμασκηνὸς τὴν Ὀκτώηχον καὶ ἄλλα πολλά,

¹⁾ Λίθοι κυανοῖ.

²⁾ Ὀδοιπορικὰ Ἀγίας Γῆς, σελ. 545—546.

καὶ στέκει τὸ κελλίον αὐτοῦ ἕως τῆς σήμερον. Εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ μοναστηρίου ἔνε ὁ τάφος τοῦ ὁσίου Σάββα μὲ κουβούκλιον ὠραιότατον ὁρᾶται καὶ προσκυνεῖται. Εἰς αὐτὸν τὸν τόπον εἶδεν ὁ ἅγιος Σάββας τὸν στύλον τοῦ φωτὸς ἕως τὸν οὐρανὸν φθάνοντα, καὶ μηνυθεὶς ὑπὸ Θεοῦ ἔκτισεν τὸ ἅγιον μοναστήριον. Ὅπισω δὲ τοῦ βήματος, παρακάτω εἰς τὴν κοιλάδα, ἔνε τὸ ἀγίασμα, ὅπερ εὐγαλεν διὰ προσευχῆς ὁ ὁσιος πατὴρ ἡμῶν Σάββας. Πλουτεῖ καὶ μοναχοὺς ἕως τὴν σήμερον ταῖς αὐτοῦ εὐχαῖς ἢ αὐτῇ θεία καὶ ἱερὰ Λαύρα" 1).

Τὸ Προσκυνητᾶριον τοῦτο ἐπιγράφεται. "Ἱστορία καὶ ἐρμηνεία περὶ τοῦ ἁγίου τόπου τῶν Ἱεροσολύμων, συγγραφεῖσα παρὰ Σιλβέστρου Πάπα Ρώμης, καὶ ἀποσταλεῖσα πρὸς Κωνσταντῖνον Βασιλέα τὸν μέγαν".

Ἐν "Διηγῆσει περὶ τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ" τῶν ἀρχῶν τῆς 16 ἑκατοντ. ἀναγινώσκομεν.

"Ἡ δὲ Λαύρα τοῦ ἁγίου Σάββα ἀπέχει τῶν Ἱεροσολύμων ὥσει μίλια δώδεκα. Ἐνε γοῦν μέσα εἰς τὴν φάραγγα, ὅπου κατεβαίνει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ὑπάγει ἕως τὴν Νεκρὰν θάλασσαν μίλια λγ'. Νεκρὰ θάλασσα λέγεται, διότι δὲν ἔχει οὐδένα ζωντανὸν τίποτε ἀπέσω, οὐδὲ χόρτον, οὐδὲ τίποτε, μοναχὰ νερὸ καθάριον, καὶ ἔνε τὸ περικυκλὸν τῆς τριακόσια μίλια. Ἐνε γοῦν ἡ Λαύρα τοῦ ἁγίου Σάββα εἰς τὴν κοιλάδα ἐκείνην καὶ ἔχει καλογέρων κελλία ἰδ' χιλιάδες, ἐκκλησίαν ὠραιότατην, πύργον μέσα καὶ δυνατὸν, πλὴν ἔνε ἔρημον ἀπὸ καλογέρους" 2). Τὸ προσκυνητᾶριον τοῦτο εὐρεται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῇ Μονῆς Διονυσίου ἐν Ἀγίῳ Ὁρει ὑπ' ἀρ. 3835. 301 3).

1) Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 496.

2) Φυλλάδ. 56 Παλαιστ. Ἔταιρ. 1903, σελ. 12.

3) Λάμπρου Σπυρ. Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ Ἀγίου Ὁρους Ἑλληνικῶν κωδίκων, Τόμ. Α'. σελ. 408.

Ζ'.

**ΑΠΟ ΤΗΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ ΣΕΛΗΜ
ΑΛΩΣΕΩΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ (1517)
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ**

1.

Γεράσιμος καὶ Γερμανὸς ἐπίσκοπος Σαβαΐτης-
Γερμανός, ὁ μετὰ ταῦτα Πατριάρχης Ἱεροσολύμων-
Ἰωακεῖμ Κύπριος-Γκρεφφὲν Ἀφφακάρ-
Συμεών-Σωφρόνιος-

Κατὰ τὸν 16'. αἰῶνα Γεράσιμος μοναχὸς ἔγραψε τὸν
ὑπ' ἀρ. 106 Κώδικα, οὗτινος τὰ πλείω ἔγραψεν ὁ συμμο-
ναστής Γερμανὸς ἐπίσκοπος μετὰ καταλόγου βιβλίων γρα-
πτῶν καὶ ἐντύπων καὶ διαφόρων σκευῶν, ἅπερ ὁ Γερμανὸς
ἀφιέρωσε πῇ Λαύρα. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐν αὐτῇ περιεχομένων
“Κανὼν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ εἰς τοὺς
ἀγίους πάντας”, οὗ ἐν τέλει “† Αὕτη ἡ βίβλος ἐπονομάζε-
ται Θηκαράς· ἐτελειώθη δὲ διὰ χειρὸς κάμοῦ Γερμανοῦ
εὐτελοῦς καὶ τῶν ἐλαχίστων ἐλαχιστοτέρου· καὶ οἱ μέλλον-
τες ἀναγινώσκειν αὐτὴν εὐχεσθὲ μοι διὰ τὸν Κύριον· ἔτι δὲ
ἐπροσήλωσα αὐτὴν μετὰ καὶ ἐτέρων πεντήκοντα πέντε

βιβλίων καὶ ἐπέκεινα εἰς τὴν ἁγίαν Λαύραν τοῦ ὁσίου καὶ
 θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ Ἱεροσολυμίτου” κτλ.
 Ἐν ἀριθμῷ δὲ 13. “Ὑπόθεσις Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου”
 εἰς τὴν βίβλον τῶν ψαλμῶν, εἶτα δὲ “† Γερμανὸς δὲ
 γέγραφε τὴν βίβλον ταύτην | ἔγραψεν ὧδε, κἂν ἐπταισμέ-
 νως ἔχει | σὺ δὲ τρυγῶν τοὺς καρποὺς τῆς σωτηρίας | μνή-
 σθητι κἀμοῦ τοῦ ταπεινοῦ γραφέως | κάμπτου πρὸς οἶκτον
 τὸν φιλάνθρωπον Λόγον | ἀμνηστείαν μοι τῶν κακῶς πεπραγ-
 μένων | θᾶπτον παρασχεῖν καὶ κατὰγνωσιν βίου | ἀλλήλοις
 γὰρ εὐχέσθαι φιλῶν Κυρίῳ, | Χριστὲ παράσχου τοῖς ἐμοῖς
 πόνοις χάριν”. Ἐν Α΄. δὲ παραρτήματι ἐν τέλει τοῦ δευ-
 τέρου τόμου τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης ἀπαντᾷ
 κητάλογος αὐτόγραφος τῶν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Γερμανοῦ
 κομισθέντων καὶ ἀφιερωθέντων τῇ Λαύρᾳ ¹⁾. Ἐν τέλει δὲ
 τοῦ καταλόγου τούτου ἀναγινώσκονται τὰ ἐπόμενα. “† Ταῦτα
 δὲ πάντα ἤφερα κἀγὼ Γερμανὸς εὐτελῆς· καὶ τῇ κστ’ τοῦ
 σεπτευγίου μηνός· τὰ ἐπαρέδωκα εἰς τὴν Λαύραν τοῦ
 ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου·
 κατέμπροσθεν τοῦ τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κυροῦ Ἰωά-
 σαφ ἱερομονάχου καὶ δικαίου τῆς αὐτῆς ἁγίας Λαύρας τοῦ
 ὁσίου καὶ θεοφόρου π(ατ)ρ(ὸ)ς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμέ-
 νου· καὶ τοῦ τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς κῡρ Θεοδούλου τοῦ
 πρωτογέροντος· καὶ τοῦ τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς κῡρ Ἰωά-
 σαφ τοῦ γέροντος, καὶ τοῦ τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς κῡρ
 Συμεὼν οἰκονόμου καὶ γέροντος τῶν μοναστηρίων· καὶ
 κῡρ Σάβα τοῦ γέροντος· καὶ κατέ(μ)προσθεν πάντων τῶν
 τιμιωτάτων γερόντων τῆς συνάξεως· ἥτι ἄρα καὶ ἤφερα·
 ἀπὸ τε φλουρία καὶ βιβλία· καὶ ἐτέραν κατοῦναν, σεντούκια·
 σκεύη ἱερά· καὶ ἄλλην πλήστην ἥλην, χρυζομένην εἰς τὸ
 μοναστήρι”.

Πλὴν τῆς προηγουμένης συνεργασίας μετὰ τοῦ
 μοναχοῦ Γερασίου ὁ ἐπίσκοπος Γερμανὸς ἀπῆρτισε τὸν

¹⁾ Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Β΄. σελ. 185, 186, 187, 188, καὶ 663.

ὕπ' ἀρ. 370 Κώδικα μετὰ λειψάνων ἀρχαιοτέρων κώδικων. Ἐν ἀρ. 36. Εὐχολόγιον γραφὲν διὰ χειρὸς Γερμανοῦ, Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, καὶ περιέχον “εὐχὰς ἐπὶ μιαροφαγησάντων, ἐπὶ μαγαρίσαντος εἰς ἔθνος, ἐπὶ βρώμασι σκανδαλισθέντων, ἐπὶ ὀρύξει φρέατος καὶ εὐρέσει ὕδατος, εἰς εὐλογίαν οἴκου, εἰς ἀνομβρίαν, εἰς τὸ κατασκευάσαι πλοῖον, εἰς τὸ κατασπᾶσαι πλοῖον ἐν τῇ θαλάσῃ, ἐπὶ ἀποδημούντων, εἰς ἄγραν, εἰς κάμινον, εἰς ἀγάπην ἥτοι εἰρήνην, ἐπὶ τοῖς ἀπὸ ἔχθραν εἰρηνεύουσι, ἐπὶ μέλλοντος κοινωνεῖν τῶν θείων δώρων, ἐπὶ ἑξομολογουμένων” κτλ. Ἐν ἀρ. δὲ 41 ἐπιστολὴ Γερμανοῦ Πατριάρχου ἐπιστολὴ ἐγκύκλιος πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ εὐρισκομένους μητροπολίτας, ἐπισκόπους, ἱερεῖς καὶ κληρικοὺς τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως περὶ τοῦ Πατριάρχου Διονυσίου Κωνσταντινουπόλεως ¹⁾ καὶ ἐν ἀρ. 48 ἐπιστολαὶ δύο, ὧν ἡ μὲν πρώτη εἶνε τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ, ὅστις κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην συνησκήτευσεν τῷ θαυμαστῷ Ἰωακεῖμ ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάβα καὶ ἦν ἡγούμενος αὐτῆς, ἣτις ἐπέμφθη ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἡγουμένου πρὸς ἄρχοντα ἐγγεγραμμένον εἰς ἀδελφᾶτον τοῦ ἁγίου Σάβα, ἡ δὲ ἄλλη ὅτε ἦν Πατριάρχης, καὶ οὐχί, ὡς ἀνακριβῶς λέγει ὁ Παπαδόπουλος Κεραμεύς, ὅτε ἦν ἡγούμενος, ὡς τοῦτο ἐξάγεται ἐξ αὐτῆς τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, εὐρισκομένης ἐν τῷ τελευταίῳ τοῦ κώδικος φύλλῳ, δι' ἧς συνίστησιν ἱερομόναχον συλλέγοντα (1537-1538) ἐλεημοσύνας ὑπὲρ τῆς Λαύρας ²⁾.

Ὁ Παπαδόπουλος Κεραμεύς φαίνεται συγχέων τοὺς δύο Γερμανούς, ὧν ὁ μὲν ὁ μετὰ ταῦτα Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ὁ καὶ ἡγούμενος γενόμενος τῆς Λαύρας, ὁ δὲ ἐπίσκοπος διαμένων ἐν αὐτῇ, ὡς τοῦτο ἐξάγεται ἐκ πράξεώς τινος τοπικῆς συνόδου διὰ τὸ κοινόβιον τῶν Σιναϊτῶν,

¹⁾ Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμ. Σταχυολογ. Τόμ. Α'. σελ. 216—219.

²⁾ Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Α'. σελ. 388, 392, 393.

ἀθροισθείσης ἐν Καίρῳ (1557), προεδρεύοντος τοῦ Ἱεροσολύμων Γερμανοῦ, ἐν ᾗ ὑπογράφεται. † “Γερμανὸς ἐπίσκοπος, εὐρισκόμενος εἰς τὸν ἅγιον Σάββα” 1). Ὁ Γερμανὸς ἐπίσκοπος ἀντέγραψεν ἐπ’ ἴσης τὸν ὑπ’ ἀρ. 655 Κώδικα, φέροντα διάφορα ἔργα, ἐν οἷς γράμμα ἐγκύκλιον Γερμανοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ Διονυσίου δευτέρου τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, περὶ οὗ εἵπομεν, καὶ γράμμα τοῦ Γερμανοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ἀγιοσαβίτου συμβουλευτικὸν μετ’ ἐπιτιμίου πρὸς πνευματικὸν αὐτοῦ τέκνον, γραφὲν τὴν 20 Φεβρουαρίου 1549. Ἐν αὐτῷ ἀπαντᾷ τὸ ἐξῆς σημείωμα. “† Αὕτη ἡ βήβλος ὑπῆρχε καμοῦ Γερμανοῦ εὐτελοῦς τοῦ Ἀγιοσαβίτου καὶ τῶν ἐλαχίστων ἐπισκόπων ἐλαχιστοτέρου· ἐπροσήλωσα δὲ αὐτὴν μετὰ καὶ πληστων ἐτέρων βηβλίων εἰς τὴν ἁγίαν Λαύραν τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ Ἱεροσολιμήτου” κτλ 2).

Κατὰ τὸν αὐτὸν αἰῶνα ὁ ἱερεὺς Ἰωακεὶμ Κύπριος ἔγραψε τὸν ὑπ’ ἀρ. 402 Κώδικα, περιέχοντα εὐχὰς ἐξομολογήσεως καὶ ἐν ἀρχῇ εὐχὴν ἐξομολογητικὴν πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἧς ἡ ἀρχή. “Κύριε ὁ Θεός μου, ἐξαριθμήσασθαι τὰ ἁμαρτήματά μου” κτλ. εὐχὴν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ εὐχὴν εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, συνταχθεῖσαν ὑπὸ Μάρκου μοναχοῦ. Ἐν δὲ τῷ κρασπέδῳ τοῦ πρώτου φύλλου ἀναγινώσκεται. “† ταῖς παρούσαις ἀγίαις εὐχαῖς ἀφιερῶν ἡγῶ Δαμασκηνὸς ἱερομόναχος εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Παναγίας μου, τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις” 3).

Ὁ Γκρεφφὲν Ἀφφακάρ, ἐπισκεψάμενος τὴν Παλαιστίνην τῷ 1533-1534, λέγει, ὅτι μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ μόχθου ἀφίκετο εἰς τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάββα, ἣτις ἦν τὸ πάλαι μεγίστη, περιλαμβάνουσα 14 χιλ. περίπου μοναχοὺς, ζῶντας ὑπὸ ἓνα ἡγούμενον, ὅτι κεῖται ἐν κοιλάδι στε-

1) Ἀνάλεκτα Ἱεροσολ. Σταχυολ. Τόμ. Β'. σελ. 265.

2) Ἱεροσ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β'. σελ. 635.

3) Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β'. σελ. 522.

νωτάτη, ἔνθα ἕκαστος μοναχὸς εἶχεν ἴδιον σπήλαιον, χρησιμεῦον αὐτῷ ὡς δωμάτιον· ἦσαν δὲ οὕτω διατεταγμένα, ὥστε ὑπῆρχον ἀτραποί, ἄγουσαι ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἕτερον, ὑπῆρχε δὲ τις κομίζων αὐτοῖς τροφίμα καθ' ἐκάστην· οὕτω δὲ ἔζων βίον ἀναχωρητικόν. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος φοβούμενος μὴ ἐξεγερθῶσι κατ' αὐτοῦ, ἐνούμενοι μετὰ τῶν ἄλλων χριστιανῶν, διότι ἦσαν πολλοί, διέταξεν, ἵνα φονευθῶσιν ἐν μιᾷ νυκτί, εἶδομεν δέ, λέγει, τὰ σπήλαια, ἐν οἷς συνείδιζον, ἵνα διατρίβωσι. Λέγει δέ, ὅτι ὑπῆρχον 15-20 μοναχοὶ ἐν τῷ πυθμένι τῆς κοιλάδος, οἵτινες δὲν ἐπέτρεψαν αὐτῷ, ἵνα εἰσέλθῃ ἐν τῇ Λαύρᾳ, φοβούμενοι τοὺς ληστές. Εἶνε, λέγει, κακῶς διατεθειμένοι πρὸς τοὺς Λατίνους 1).

Τῷ 1539 **Συμεὼν** μοναχὸς ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 303 Κώδικα, περιλαμβάνοντα Θεοτοκάριον, ὅπερ ἀφιέρωσεν εἰς τὴν Λαύραν. Ὁ κώδιξ οὗτος εἶχεν ἐν φύλλον ἔτι, ὅπερ ἀφήρυσεν ἡ βέβηλος καὶ ἱερόσυλος χεὶρ τοῦ Πορφυρίου Οὐσπένσκυ. Ἐν τέλει τοῦ κειμένου ἀπαντᾷ τὸ ἑξῆς σημείωμα. “† Τὸ παρὸν θεοτοκάριον ἐγράφη διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ τάχα καὶ μοναχοῦ Συμεών, ἐν τῇ ἁγίᾳ Λαύρᾳ τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάβα τοῦ ἡγιασμένου καὶ καθηγητοῦ τῆς ἐρήμου· καὶ ἀφιερώθη εἰς τὴν αὐτὴν ἁγίαν Λαύραν, εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας μου· καὶ εἴ τις βουληθῇ ὑστερεῖναι ναῆχει ἀντίδικον τὴν Παναγίαν καὶ τὴν σφοδρὰν ἀγκυράκτησιν τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάβα τοῦ ἡγιασμένου·† Ἐγράφη ἐπὶ ἔτους ,ξμζ' ἰν(δικτιῶν)ος ιβ' μηνὶ ἰουλ(ίῳ) γ':-Οἱ ἀναγινώσκοντες εὐχεσθαι ὑπὲρ τοῦ γράψαντος, ὅπως εὖρω ἄνεσιν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως” 2). Ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ τοῦ κώδικος φύλλῳ “Ἐσταχόθ(η) διαχειρὸς ἐμοῦ, Κυπριανοῦ μοναχοῦ, καὶ ἱεροδιακόνου”.

1) Greffin Affagart, Relation de Terre Sainte, ἔκδ. J. Chavanon, Παρίσι, 1902, σελ. 118.

2) Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β', σελ. 427.

Τῷ 1541 ὁ Σωφρόνιος ἔγραψε τὸν ὑπ' αὐ. 271 Κώδικα, περιέχοντα τειράηχον τὴν μεγάλην ἢ Παρακλητικήν, ἣν ἀφιέρωσε τῷ ναῷ τῆς Λαύρας. Μέρος τοῦ Κώδικος, ἀποκοπὴν ὑπὸ τοῦ Π. Οὐσπένσκη ὑπάρχει τὰ νῦν ἐν Πετροπόλει ὑπ' αὐ. 446 ¹⁾). Ἀναγινώσκεται δὲ τὸ ἐξῆς σημείωμα· “Τὸ παρὸν βιβλίον οἶγουν οἱ δ'. ἦχοι τῆς Παρακλητικῆς, ἐγράφησαν διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἀμαρτωλοῦ. Σωφρονίου ῥακενδίτου· καὶ ἀφιερώθην· εἰς τὴν Λαύραν τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάβα τοῦ ἡγιασμένου· εἰς τὸν περικαλλὴν ναὸν τῆς Παναγίας μου· καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες εὐχесθαί μοι· διὰ τὰ ἄμετρά μου παίσματα· ἔτους· ζμθ': ἰνδικτίονος· ιδ'. ἐν μηνὶ ἰανουαρίῳ· ΙΓ':· καὶ ἥτις βουληθεῖ νατὸ ἡστερίση” κλ. ²⁾).

2.

Περιγραφή Λαύρας

ὑπὸ τοῦ Ρώσου μοναχοῦ Σωφρονίου, τοῦ Κλήμεντος-Μαχεῖρ ὁ καὶ Μαθουσάλας-Γρηγόριος Ἱερομόναχος-Ἡσαΐας Ἡγούμενος-Ἰωάσαφ Κύπριος-

Τῷ 1547 ὁ τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάβα Ρῶσος μοναχὸς Σωφρόνιος κατέλιπε τὴν ἐπομένην διήγησιν περὶ αὐτῆς, γενομένην πρὸς τὸν μητροπολίτην πάσης Ρωσίας Μακάριον.

“Τὸ μοναστήριον Σάβα τοῦ ἡγιασμένου κεῖται εἴκοσι βέρστια μακρὰν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ οἰκεῖται ὑπὸ ἐνὸς ἡγουμένου καὶ πεντήκοντα μοναχῶν. Τὰ κελλία ἀνέρχονται εἰς δέκα τέσσαρας χιλιάδας, ἀλλ' εἶνε πάντα κενά. Αἱ ἐκκλησίαι ἀνέρχονται εἰς εἴκοσιν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τούτῳ, πλὴν δὲ τεσσάρων ἐκκλησιῶν, ἐν αἷς τελεῖται τὰ νῦν ἡ θεία μυσταγωγία, αἱ λοιπαὶ εἶνε ἔρημοι· λειτουργοῦσι δὲ καθ'

¹⁾ Αὐτ. σελ. 397.

²⁾ Αὐτ. σελ. 746.

ἐκάστην ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Παναγίας Ἐκκλησίᾳ, ἣτις εἶνε μίαν καὶ ἡμίσειαν φορὰν μεῖζων τοῦ μητροπολιτικοῦ τῆς Μόσχας ναοῦ. Τὸ μοναστήριον τοῦτο ἔμεινεν ἔρημον ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη μέχρι τοῦ ἔτους 7048 (1540). Τότε δὲ ὁ ἡγούμενός Ἰωακεὶμ ἐλθὼν κατόκησεν ἐν αὐτῷ μετὰ μοναχῶν καὶ εὐρίσκεται ἐν αὐτῷ μέχρι τοῦδε. Εἶνε δὲ βλαχικῆς καταγωγῆς καὶ ἦλθεν ἐκ τοῦ Σιναίου ὄρους, οἱ δὲ μοναχοί, προερχόμενοι ἐκ διαφόρων ἐλληνικῶν πόλεων, εἶνε πεντήκοντα τὸν ἀριθμόν.

“Τὸ μοναστήριον ἔχει ἐνὸς βερστίου μῆκος, τὰ δὲ κελλία κεῖνται ἐκατέρωθεν ἀβύσσου τόσον βαθείας, ὥστε ἡ ἀνθρωπίνη φωνὴ δυσχερῶς ἀκούεται. Τούτου δ’ ἕνεκα ὁ τόπος οὗτος καλεῖται Κοιλὰς Κλανθμῶνος, ἡ δὲ Γραφὴ λέγει, ὅτι πύρινος θὰ ρεύσῃ ἐν τῇ ἀβύσσῳ ταύτῃ ποταμὸς κατὰ τὴν τελευταίαν κρίσιν. Ἡ κοιλὰς αὕτη μέχρι θαλάσσης Σοδόμων ἀριθμεῖ δέκα πέντε βέρστια. Τὸ πλάτος δὲ τῆς ἀβύσσου ταύτης εἶνε ὅσον λίθου βολῇ, ριπτομένου ὑπὸ ρωμαίου ἀνδρός. Τὰ κελλία ὑπέρχονται ἀλλήλων κατὰ τρεῖς καὶ τέσσαρας στίχους· δέκα δὲ ὑπάρχει σαγηνῶν ὕψος ἐκ τοῦ ἐδάφους μέχρι τῆς στέγης τῶν κελλίων τούτων, ἅπερ ἔχουσι δύο ἢ μιᾷ καὶ ἡμισείας σαγηνῆς μέγεθος. Πίνουσι δ’ ἐν αὐτῷ ὄμβριον ὕδωρ· τὸ δὲ ἐκ τῆς πηγῆς, ἣν ὁ Ἅγιος Σάβας ἐξήγαγε τῆς γῆς διὰ τῶν προσευχῶν αὐτοῦ, ρέον ὕδωρ δὲν εἶνε δαφυλές· συλλέγουσι δὲ δύο ἢ τρεῖς κάδους ἐν μιᾷ νυκτί. Εἶνε δὲ σωτηριῶδες πρὸς πόσιν καὶ μεγάλας ἐνεργεῖ θεραπείας. Ὁ δὲ τάφος τοῦ Ἁγίου Σάβα ὑψοῦται κατὰ δέκα βαθμίδας ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους, εὐρεται δὲ πρὸς δυσμὰς τῆς ἀρχαίας τῆς μεγάλης ἐκκλησίας εἰσόδου. Ἐπιβαίνεται δὲ ὑπὸ μικροῦ στρογγύλου κουβουκλίου, ἔχοντος τεσσάρων σαγηνῶν ὕψος καὶ δύο πλάτος. Καθ’ ἐκάστην δὲ Κυριακὴν καὶ ἀνὰ πᾶσαν δεσποτικὴν ἑορτήν, ὁ ἡγούμενος ἀπαγγέλλει ἐνταῦθα τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἁγίου. Τὸ κουβούκλιον εἶνε ἐπεστρωμέ-

νον διὰ μαριμάρων. Τὸ λείψανόν δὲ τοῦ Ἁγίου Σάβα δὲν ἀναπαύεται ἐνταῦθα, διότι κλαπέν, ὅταν τὸ μοναστήριον ἦν ἔρημον, μετηνέχθη εἰς Ἑνετίαν” 1).

Ὁ δὲ Ρώσος μοναχὸς Κλήμης, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (1547) γράφει

“Ἐξ Ἱερουσαλήμ μέχρι τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Σάβα ὑπάρχει δώδεκα βερστίων ἀπόστασις, ἀπὸ δὲ τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Σάβα μέχρις Ἱεριχοῦντος δέκα πέντε, ἐκ δὲ Ἱεριχοῦντος μέχρι τοῦ μοναστηρίου τοῦ Προδρόμου τρία, κειμένου παρὰ τὸν Ἰορδάνην, ἐκ τούτου δὲ μέχρι τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Γερασίμου τρία λέγεται δ’ ὅτι ἐκ τοῦ τελευταίου μέχρι τῆς μονῆς Θεοδοσίου τοῦ Κοινοβιάρχου εἶνε δύο βέρστια, ἐν δὲ βέρστιον ἐκ τούτου μέχρι τοῦ μεγάλου τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου μοναστηρίου. Πάντα τὰ μοναστήρια ταῦτα εἶνε ἔρημα τὰ νῦν, πλὴν τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Σάβα, ἕνεκα τῶν δεήσεων τοῦ ὁποίου μοναχοὶ ζῶσιν ἐν αὐτῇ μέχρι τοῦδε” 2).

Ἡ διήγησις τοῦ Ρώσου μοναχοῦ Σωφρονίου, ἦν ἀβασανίστως παρεδέξαντο καὶ τινες τῶν νεωτέρων, καθ’ ἣν ἡ μεγαλὸνυμος Λαύρα τοῦ Ἁγίου Σάβα ἡρημώθη μοναχῶν, εἶνε σφόδρα λελανθασμένη, ἀντιστρατεύεται δὲ πρὸς γεγονότα ἱστορικὰ μαρτυροῦντα τούναντίον, ὅτι αὕτη ἦν κατοκημένη. Κατὰ τὴν διήγησιν αὐτοῦ ἡ Λαύρα διετέλεσεν ἄνευ μοναχῶν ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη μέχρι τοῦ 1540, ἄρα ἡ ἐγκατάλειψις αὐτῆς ἤρξατο γινομένη ἀπὸ τοῦ 1440. Ὁ Σωφρόνιος ἔχει συγκεχυμένας περὶ τούτου πληροφορίας, ἴσως δὲ δὲν ἦτο, ὡς λέγει, τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Σάβα μοναχός. Ἡ διήγησις αὐτοῦ ἀντιστρατεύεται πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στεφάνου Γούμπενβεργ, ἐπισκεψαμένου τὴν Λαύραν τῷ 1449 καὶ εὐρόντος ἐν αὐτῇ Ἑλλήνας μοναχοὺς, παρ’ οἷς διήλθε τὴν νύκτα, πρὸς τὴν ρητὴν τοῦ

1) Mme de Khitrowo, Itinéraires russes en Orient, σελ. 273—275.

2) Ἐνθ’ ἀνωτ. σελ. 267—268.

Φήλικος Φάπρι μαρτυρίαν, ἐπισκεψαμένου δίς, ὡς εἶδομεν, τῷ 1483 καὶ 1484, τὴν Παλαιστίνην, ὅστις λέγει, ὅτι εὐλαβοῦς ἔτυχεν ὑποδοχῆς παρὰ τῶν ἐν τῇ Λαύρᾳ Ἑλλήνων καλογῆρων μοναχῶν ¹⁾, οἵτινες παρέσχον αὐτῷ ὕδωρ κρυερὸν πρὸς λοῦσιν ποδῶν καὶ πρὸς πόσιν ²⁾, καὶ οἵτινες ἦσαν Ἕλληνες, ὡς οἱ τῆς ἐπὶ τοῦ Σιναίου ὄρους μονῆς τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης μοναχοί. Ἀντιστρατεύεται πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Φραγκίσκου Σουριάνου, καθ' ἣν ὑπῆρχον ἐν αὐτῇ (1485) Ἕλληνες, λειτουργοῦντες ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Ἀντιστρατεύεται ἐπ' ἴσης πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Προσκυνηταρίου τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 15 αἰῶνος, περὶ οὗ εἵπομεν, καθ' ἣν ἡ Λαύρα ἦν κατωκημένη, πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ρώσου Κλήμεντος, γράψαντος καθ' ἣν ἐποχὴν καὶ ὁ Σωφρόνιος (1547), ὅστις λέγει ρητῶς, ὅτι ἡ Λαύρα οὐδέποτε ἐστερήθη μοναχῶν, πρὸς τὴν διήγησιν τοῦ Μητροπολίτου Ἐφέσου Δανιήλ, ἐπισκεψαμένου τὴν Παλαιστίνην μεταξὺ τοῦ 1493 καὶ 1499, καθ' ἣν φαίνεται ἡ Λαύρα κατωκημένη, μεθ' ὅλην τὴν περὶ τούτου σιωπὴν αὐτοῦ.

Ἡ διήγησις αὕτη τοῦ Σωφρονίου ἀντιστρατεύεται ἐπ' ἴσης πρὸς τὴν ἱστορικὴν μαρτυρίαν τῆς ἐν τῇ Λαύρᾳ διαμονῆς καὶ ἡγουμενίας τοῦ Γερμανοῦ πρὶν ἢ ἀνέλθῃ ἐπὶ τοῦ Ἀδελφοθεϊκοῦ θρόνου. Γινώσκουμεν θετικώτατα, ὅτι ὁ Γερμανὸς ἀπεδείχθη Πατριάρχης Ἱεροσολύμων τῷ 1534, κατὰ ρητὴν τοῦ Πατριάρχου Δοσιθεοῦ μαρτυρίαν. Ἀγνοοῦμεν πότε εἰσῆλθεν ἐν τῇ Λαύρᾳ ὁ Γερμανός, πόσον χρόνον παρέμεινεν ἐν αὐτῇ, πότε ἐγένετο ἡγούμενος, διαδεξάμενος τὸν Βλάχον Ἰωακείμ, καὶ πόσον διήρκεσε χρόνον ἡ ἡγουμενία αὐτοῦ, ἥτις ἔληξε τῷ 1534 ἢ μικρόν τι πρότερον. Ἡ ἡγουμενία αὐτοῦ προϋποτίθησι διαμονὴν ἐπ' ἀρετὰ ἔτη, εὐδόκιμον ὑπηρεσίαν καὶ δοκιμασίαν, ἥτις παρέσχε τὸν

¹⁾ A calogeris monachis graecis reverentialiter suscepti fuimus.

²⁾ Pro pedum lotione et potioné.

ἀπαιτούμενον χρόνον, ἵνα κριθῇ ἄξιος τῆς διευθύνσεως τῆς Λαύρας, ἥτις, ἐὰν ὑποθῶμεν, ὅτι διήρκεσε τρία ἢ τέσσαρα ἔτη, ἢ ἐν αὐτῇ διαμονῇ αὐτοῦ διήρκεσε τοῦλάχιστον δέκα ἔτη, εἰ μὴ πλέον. Ἐὰν δὲ ἔμεινε ἔρημος μοναχῶν ἢ Λαύρα, τοῦτο ἴσως διήρκεσε πάντως περὶ τὰ 15 ἔτη.

Περὶ τῆς ἐκ τοῦ Σιναίου ὄρους ἐλεύσεως τοῦ Βλάχου Ἰωακεῖμ καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ Λαύρᾳ Ἑλλήνων μοναχῶν ἔχομεν, πλὴν τοῦ Σωφρονίου, καὶ ἀλλαχόθεν πληροφορίαν, διότι ἐν τῷ πρώτῳ φύλλῳ τοῦ 160 Κώδικος ¹⁾ ἀπαντᾷ τὸ ἐπόμενον σημείωμα. “† Αὐτὸν τὸ βιβλίον ἤβραν τοῦ ἁγίου Σάβα, ὅπωταν ἠνήχθη ὁ ἅγιος Σάβας, διασυνεργείας τῶν ἀφεντῶν τῆς Βλαχίας καὶ ἦρθεν ὁ πρῶην ἡγούμενος τοῦ ὄρους Σινὰ καὶ ἠπήασαν τὸ μοναστήριον, ἡγουν ὁ κῦρ Ἰωακεῖμ Βλάχος καὶ ἐποίκαν ἀφωρισμόν· ἥτις ἔχει βηβλήα τοῦ ἁγίου Σάβα ναταδῶση· καὶ ἔτις (=ἔτσι) ἡβρικεν ὁ κυρ Μάξιμος, ὁ ἅγιος ὁ οἰκονόμος καὶ ἔδωσεν πέντε μαγίδ(ια) τοῦ κυρ Πραήμι διάκου καὶ γαμπροῦ τοῦ παπᾶ Σελεμᾶν, ἀπὸ τὸ χορίον Πεξαλαῖ. Ἔτους ζμβ΄, ἰνδικτιῶνος δ΄” (1533-1534). Πότε ὅμως ἦλθεν ἐν τῇ Λαύρᾳ ἀγνοοῦμεν. “Τὸ ἔνδοξον τοῦτο τῆς ὀρθοδοξίας μνημεῖον” περιεῖχε πάντοτε μοναχοῦς. Ἀλλως τε δὲ ἐάν, ἔστω καὶ ἐπὶ μικρὸν κατελείπετο ἔρημος ἢ γερασῶς αὕτη Λαύρα, πάντως θὰ εἰσέερχον ἐν αὐτῇ τὰ κύκλω σμήνη τῶν Ἀράβων, “τὰ ἀλμυρὰ ταῦτα γειτονήματα”, ὥς συνέβη βραδύτερον, καὶ θὰ κατελάμβανον αὐτὴν μετὰ κτηνῶν καὶ ὑποζυγίων. Τοιοῦτό τι δὲν συνέβη, διότι οὐδεμία περὶ τούτου ὑπάρχει ἱστορικὴ μαρτυρία. Φρονοῦμεν, ὅτι οὐδαμῶς ἀπέχομεν τῆς ἀληθείας λέγοντες, ὅτι οὐδαμῶς πρόκειται περὶ ἐγκαταλείψεως τελείας, ἀλλ’ ἀπλῶς περὶ μεγάλης τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν αὐτῇ ἐνδιατωμένων Ἑλλήνων μοναχῶν ἐλαττώσεως ἕνεκα τῶν ἀνηκούστων

¹⁾ Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β΄. σελ. 267.

καὶ ἀνηκέστων δεινῶν, ἅπερ ὑφίσταντο ὑπὸ τῶν Ἀράβων τῶν κύκλῳ, ὥς τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ Hans Berli von Zimber, συνοδεύσαντος τὸν Φήλικα Φάπρι κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ περιήγησιν, περὶ ἧς εἶδομεν, καθ' ἣν ἐν τῇ Λαύρα ἕξ μόνον ὑπῆρχον μοναχοί, ὁ δὲ Βλάχος Ἰωακεῖμ οὐδὲν ἄλλο ἔπραξεν ἢ ἵνα ἐπαυξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν μοναχῶν διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως ἐν τῇ Λαύρα Ἑλλήνων μοναχῶν ἐκ διαφόρων ληφθέντων μερῶν, καὶ ἀποδοῇ εἰς τὴν ἀσήμεως βιοῦσαν Λαύραν βίον ἐπίσημον.

Τῷ 1549-1550 **Μαχεῖρ**, ὁ καὶ **Μαθουσάλας**, ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 283 Κώδικα, περιλαμβάνοντα διάφορα ἔργα, ἐν οἷς Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου “Λόγος εἰς Ἀθανάσιον ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρείας” μετὰ τοῦ ἐπομένου ἐπὶ κεφαλῆς ἐπιγράμματος·

Ἀθανάσιον πύργον ὁρθοδοξίας

ἐγκωμιάζει Γρηγόριος ἐμφορόνως.

Ἀθανάσιε τάχα καὶ ζῆς καὶ πνέεις,

ὥς οὐ παρελθὼν τὸν βραχὺν τοῦτον βίον·

ἀθάνατον γὰρ πανταχοῦ σε δεικνύων

ὁ γρηγόρος νοῦς τόν δε σοι πνεῖ τὸν λόγον ¹⁾.

Ὁ αὐτὸς δὲ ἔγραψε καὶ τὸν Βιενναῖον Κώδικα (philos. 54), ἀγορασθέντα ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ Busbecke, περὶ τὰ μέσα τῆς 16'. ἑκατ. Ἀριστοτέλους περὶ ζώων μορίων μετὰ τῆς παραφράσεως καὶ τῶν σχολίων Μιχαὴλ Ἐφεσίου· τοῦ αὐτοῦ περὶ ζώων πορείας καὶ περὶ ζώων γενέσεως. Ἐν τέλει δὲ τοῦ κώδικος ἀπαντᾷ τὸ ἐξῆς σημείωμα. “Κόπος καὶ οὗτος Μαχεῖρος, τοῦ καὶ Μαθουσάλα, ἐγράφη δὲ ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Σάβα εἰς τὸ σπήλαιον, καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει Ἱερουσαλὴμ, ἰνδικτιῶνος ζ' τοῦ ζην' ἔτους, καὶ ἐλήφθη τὸ ὅλον ἀπὸ παλαιοῦ πάνυ βιβλίου”. Ὁ Μαχεῖρ ἦν θεόληπτος, ὥς τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῶν ἐν τῷ

¹⁾ Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β'. σελ. 405—409.

283^ο Κ σημειωμάτων αὐτοῦ ¹⁾). Κατὰ τὸν 16^ο αἰῶνα ἤκμαζεν ἐν τῇ Λαύρᾳ Ἰωσήφ ὁ Σαβαΐτης, συντάξας κανόνα (1550) εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, ὡς καὶ εἰς τὸν Ἅγιον Σάβαν κανόνας ἀσματικούς, ψαλλομένους εἰς τὸν ὄρθρον ἐκάστου Σαββάτου ²⁾).

Τῷ 1550 ὁ ἱερομόναχος Γρηγόριος ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 345 Κώδικα, περιέχοντα Θεοτοκάριον, περιλαμβάνον "Κανόνα εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον", ποίημα Ἰωσήφ μοναχοῦ τοῦ Σαββαΐτου, ἡχος δ'". Ἀρχ. "Ἀνοίξω τὸ στόμα μου παρθενομήτορ πανάμωμε". Καί, "Ἀρχὴ σὺν Θεῷ ἁγίῳ κανόνες ἐγκωμιαστικοὶ εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον" ποίημα Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἔχον ἀκροστιχίδα ἀπὸ τοῦ πρώτου κανόνος ἄχρι τοῦ δευτέρου ἡχοῦ "Ἰωάννης", ἡγουν ἀπὸ τῆς πρώτης ᾠδῆς ἕως τῆς ὀγδόης τῆς δὲ ἐνάτης "Θῆτα", ὡς εἶναι τὴν ἔννοιαν ταύτην: Ἄδει τὸν ὕμνον Ἰωάννης τῇ Θεοτόκῳ. Ἀπὸ δὲ τοῦ δευτέρου κανόνος, ἡγουν ἀπὸ τῆς Κυριακῆς ἐσπέρας δευτέρου ἡχοῦ, ἕως τοῦ πлагίου δ' ἢ ἀκροστιχὶς τῆς ὀγδόης καὶ ἐνάτης ᾠδῆς "Ἰωάννης" γέγραπται, τὸ δὲ τελευταῖον στοιχεῖον "Θῆτα", ὡς εἶναι τὴν ἔννοιαν ταύτην: Ἄδει τὸν ὕμνον Ἰωάννης τῇ Θεοτόκῳ". Ἀναγινώσκεται δὲ τὸ ἐξῆς σημείωμα. "† Ἐγράφη ἐπὶ ἔτους ς' ω' θ', ἰνδικτιῶνος θ', μηνὶ ὀκτωβρίῳ ις'. † οἱ ἀναγινώσκοντες εὐχέσθαι ὑπὲρ τοῦ γράψαντος ὅπως εὖρω ἄνεσιν ἐν ἡμέρα κρίσεως: † Τὸ παρὸν θεοτοκάριον ἐγράφη διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ τάχα καὶ ἱερομονάχου Γρηγορίου, ἐν τῇ ἁγίᾳ λαύρᾳ τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου καὶ καθηγητοῦ τῆς ἐρήμου, καὶ ἀφιερῶθη εἰς τὴν ἁγίαν μονὴν τοῦ ἀρχιστρατίγου μου Μιχαὴλ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. καὶ εἴτις βουληθῇ ὑστερεῖσαι αὐτῷ, νὰ ἔχει ἀντίδικον τὸν μέγαν ἀρχιστρατίγον Μιχαὴλ

¹⁾ Ἱεροσ. Βιβλ. Τόμ. Β' σελ. 405 καὶ 716. Lambecii comment. de bibl. caes. Vindobonensi liber septimus, 1675 σελ. 99.

²⁾ Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β' σελ. 465 καὶ 399.

καὶ τὴν σφοδρὰν ἀγανάκτησιν αὐτοῦ”. Ἔτι δέ· “Κανόνα παρακλητικὸν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, ψαλλόμενον εἰς τὰ ἀπόδειπνα τοῦ Σαββάτου ἐσπέρας καὶ εἰς ὅλον τὸν ἐνιαυτόν· λέγεται δὲ κανὼν τῶν ἀγίων πατέρων”. Ἀρχ. “Χαῖρε τῶν πατέρων τὸ εὖφημον κράτος” κτλ. ὡς καὶ “Στιχηρὰ προσόμοια ἤχος πλάγιος β”¹⁾. Τοῦ ἄνω ρηθέντος Ἰωσήφ τοῦ Σαβαΐτου εὕρισκονται ἐν τῷ ὑπ’ ἀρ. 277 Κώδικι, ἀντιγραφέντι τῷ 1827 ὑπὸ Κυρίλλου μοναχοῦ τοῦ Χίου καὶ δωρηθέντι τῇ Λαύρᾳ, ὁκτὼ κανόνες ᾠσματικοὶ εἰς τὸν ὅσιον Σάβαν, ψαλλόμενοι ἐν τῷ ὁρθρῷ ἐκάστου Σαββάτου²⁾.

Τῷ 1550 ὁ Ἡγούμενος τῆς Λαύρας Ἡσαΐας ἔγραψε τὸν ὑπ’ ἀρ. 27 Κώδικα, περιέχοντα σύνταγμα νομοκάνονος, οὗτινος τὰ πρῶτα δέκα πέντε φύλλα προσέθετο τῷ 1559 ὁ Ἀγιοσαβίτης μοναχὸς Ἰωήλ. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει “ἐπιτροπικὸν γράμμα” ιδιόχειρον περὶ τῶν ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ συμφερόντων τῆς Λαύρας, ιδιόχειρος δ’ ἐπ’ ἴσης “ἐρμηνεία περὶ τοῦ μαύρου μελανίου” καὶ “περὶ τοῦ πῶς νὰ κάμῃς κόλλαν μὲ τὰ πίτυρα”³⁾.

Τὸ ἐπιτροπικὸν τοῦτο ἔχει οὕτω.

† “Ἐπιτροπέομενοι ἐπιτρέπονται. Ἡσαΐας, εὐτελὲς ἱερομόναχος καὶ ἡγούμενος τῆς ἀγίας βασιλικῆς μεγάλης Λαύρας τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάβα τοῦ ἡγιασμένου, τῆς οὔσης ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς ἀγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ, μετὰ τῆς συνάξεως αὐτοῦ, πρὸς τὸν τιμιώτατον ἱερομόναχον καὶ πνευματικὸν κῦρ Γαυριήλ, καὶ εἰς τὸν τιμιώτατον κῦρ ὁ δεῖνα καὶ κῦρ ὁ δεῖνα τῶν ἐκ τῆς Κρήτης, ὅπως νὰ ἔχουσιν παντοίαν ἐξουσίαν καθολικὴν ὡσάν τὰ ἰδιά των σώματα εἰς τὸ νησὶν τῆς Κρήτης καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλον

¹⁾ Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 465—466.

²⁾ Σελ. 399.

³⁾ Ἱεροσολ. Βιβλίωθ. Τόμ. Γ’. σελ. 65, 66,

τόπον ὁποῦ ἤθελαν εὐρεθῆν, νὰ ζητοῦν, νὰ περιλαμβάνουν τὰ ὅσα ἐκεῖνα ὁποῦ ἔχουν ἀφιτὰ εἰς τὰ ἄνωθεν μοναστήριον, ἢ καὶ ἄλλα ὁποῦ θέλουν ἀφήσιν τινὲς Χριστιανοί· καὶ αὐτὰ ὅλα νὰ ζητοῦν νὰ περιλαμβάνουν εἰς τὸ χέριν τους, ὡς ἐπίτροποι καθολικοὶ τοῦ ἄνωθεν μοναστηρίου, μὲ τὸν καιρὸν ὁποῦ θέλουν τὰ ἔχειν ἀφιτὰ. Ἀκόμι θέλομεν νὰ ἔχουν παντοίαν ἐξουσίαν καθολικὴν, ἐὰν εὐρεθῇ τινας Χριστιανὸς καὶ δώσῃ διὰ τὸ μοναστήριον ἕναν μοναστήριον διὰ νὰ ποιήσωμεν μετόχιν εἰς τὴν Κρήτην, νὰ τὸ περιλαμβάνουν καὶ νὰ καθέξουντεν κοινοβιακῶς· καὶ διὰ τοῦτο θέλομεν νὰ ἔχουν παντοίαν ἐξουσίαν καθολικὴν εἰς πᾶσαν κρίσιν καὶ ὁφίκιον ὁποῦ ἤθελαν εὐρεθῆν, νὰ ζητοῦν πᾶσα δικαίωμαν τοῦ ἄνωθεν μοναστηρίου, ὡς ἄνωθεν εἴρηται. Ἀκόμι θέλομεν νὰ ἔχουν ἐξουσίαν νὰ ποιοῦν ἐπιτρόπους ὡς τὰ ἴδια σώματα καθολικά, νὰ γυρεύουν τὰ δικαιώματα τοῦ ἄνωθεν μοναστηρίου καὶ ν' ἀποβλέπουν καὶ τὸ ἄνωθεν μετόχι. - Καὶ διότι ἐκτυπήσαμεν τὸ σήμαντρον κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ μοναστηρίου, καὶ ἐσυνάχθησαν ὅλοι οἱ γέροντες μετὰ τὸν καθηγούμενον εἰς τὸν τόπον τὸν συνηθικόν, καὶ ἐποίησαμεν τὴν ρηθεῖσαν ἐπιτροπικὴν, καὶ διὰ τοῦτο θέλομεν ὅλοι μιᾷ βουλῇ καὶ γνώμῃ νὰ ἔναι στερεὰ ἢ ἄνωθεν ἐπιτροπικὴ εἰς ἅπασαν τόπον, ὁποῦ ἤθελεν εὐρεθῆν, ὡς ἄνωθεν εἴρηται· καὶ διὰ νὰ ἔναι πιστὴ καὶ βεβαία, τὴν ἔγραψεν ὁ ἄνωθεν καθηγούμενος μὲ τὸ ἴδιόν του χέριν, καὶ ἐβουλλώσαμεν τὴν μὲ τὴν βούλλαν τοῦ ἄνωθεν μοναστηρίου. - Ἐγράφη ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀπριλίου κε' τοῦ ζνη⁸ (1550).

† Ἡσαΐας εὐτελὴς ἱερομόναχος καὶ ἡγούμενος τῆς ἁγίας καὶ βασιλικῆς μεγάλης Λαύρας τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου ἔγραψα τὰ ἄνωθεν μὲ τὸ ἴδιόν μου χέριν διὰ πίστωσιν ἀληθείας” 1).

1) Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμ. Σταχυολογίας, Τόμ. δ'. σελ. 104—105.

Τῷ 1556-1557 Ἰωάσαφ Κύπριος ὁ Σαρβὸς ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 145 Κώδικα, περιέχοντα Πραξαπόστολον. Ἐν τέλει τοῦ βιβλίου ἀναγινώσκεται "† Ἰωάσαφ πόνος, καὶ οὐ τὸ ἐπώνυμον Σαρβὸς"—"ὥσπερ ξένοι χαίροντες ἰδεῖν πατρίδα| καὶ οἱ θαλατεύοντες ἰδεῖν λιμένα| καὶ οἱ ἀσθενοῦντες ἰδεῖν ὑγίαν,| οὕτω καὶ οἱ γράφοντες ἰδεῖν βιβλίου τέλους".—"† Αὕτη ἡ βίβλος ἐγράπτ(η) ἔσωθεν εἰς τὴν θείαν καὶ ἱερᾶν βασιλικὴν λαῦραν τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου (ἦτοι ὁ θεῖος ναὸς καλεῖται ὁ Εὐαγγελισμός· καὶ μετὰ ταῦτα ἐκλήθη θεία λαῦρα Σάββα τοῦ ἡγιασμένου|, ἔνδον εἰς τὸ κελλίον ὁποῦ ἔχει ἱστορισμένην τὴν σταύρωσιν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὑπὸ χειρὸς ἐμοῦ ταπεινοῦ καὶ ἁμαρτωλοῦ Ἰωάσαφ τοῦ Κυπρί(ου), καὶ ἀφιερώθη εἰς τὴν παμμέγιστον προορηθεῖσαν λαῦραν, ὅστις δ' ἂν βουλευθεῖ κτλ...ἐν ἔτει, ζξδ' ἰνδικτιῶνος ιδ', μηνὶ ἰαννουαρίῳ κ'". Ἐν ἀρχῇ δὲ ἀναγινώσκεται "† ,αχπβ' (1682) ἐν μηνὶ νοεβρίῳ α' ἦλθα ἐγὼ ὁ παπᾶ Γρηγόριος ἀπὸ τὸ πατριαρχεῖον εἰς τὸν ἅγιον Σάββα, ὁποῦ μοῦ ἔστειλε ὁ πατριάρχης γράμμα νὰ κάθωμαι ἕως νὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Πόλιν· αὐτὲς τὲς ἡμέρες ἔγινε καὶ ὁ Γεράσιμος δραγουμᾶνος καὶ ἐσκα(ν)ταλίσθη καὶ ἦλθε εἰς τὸν ἅγιον Σάββα, καὶ ἐκαθώμαστε μαζὶ καὶ πάλι αὐτὸν ἔστειλε ὁ πατριάρχης γράμμα καὶ πάλε ἔγινε δρα(γου)μᾶνος εἰς τὴν ἐπιτροπικὴν τοῦ ἁγίου Λύδδης κὺρ Νεοφύτου, καὶ εἰς τὸ ἡγουμενεῖον τοῦ παπᾶ κὺρ Γρηγορίου Χιώτου' (ὁ) ἐκ Πελοποννήσου Γρηγόριος Μικρός". Ἐγραψε πρὸς τοῦτοις τὸν ὑπ' ἀρ. 396 Κώδικα, περιέχοντα ψαλτήριον, οὗτινος δύο φύλλα εὐρίσκονται ἐν τῇ ἐν Πιερουπόλει ὑπ' ἀρ. 392 συλλογῇ τοῦ Π. Οὐσπένσκυ. Ἐν αὐτῷ δὲ ἀναγινώσκεται τὸ ἐπόμενον σημείωμα. "Ἐτους, ζξε' ἰνδ. ιε'- † "Τέλος ὅδε εἴλειφε τῷ ψαλτηρίῳ δι' ὑπο(μο)νῆς καὶ πόνου Ἰωάσαφ τοῦ παντλήμονος, τάχα καὶ ρακενδῆτου, ἐκ τῆς νήσου Κύπρου τε ἔλκον τὸ γένος" κτλ. 1).

1) Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β'. σελ. 229—230. καὶ σελ. 520.

3.

Περιγραφή Λαύρας ὑπὸ τοῦ Ρώσου ἐμπόρου
Βασιλείου Ποσνιάκωφ - Ἰωὴλ μοναχός -
Ναθαναὴλ μοναχός - Ἀρσένιος μοναχός -
Φιλῆμος μοναχός - Λεόντιος Ἱερομόναχος -
Καλλιώπιος ἱερέυς -

Τῷ 1558-1561 ἐπεσκέψατο τὴν Λαύραν ὁ Ρώσος Βασίλειος Ποσνιάκωφ, ὅστις γράφει τὰ ἑξῆς· “Εἵκοσι περίπου βέρστια πρὸς νότον τῆς Ἱερουσαλήμ εἶνε ἡ Λαύρα τοῦ Ἀγίου Σάβα τοῦ Ἁγιασμένου. Ἐν τῷ μοναστηρίῳ τούτῳ εὐρίσκεται ἡ μεγάλη ἐκκλησία τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν, πολλὰ δ’ ἄλλαι ἐκκλησίαι καὶ τὸ κελλίον Σάβα τοῦ ἡγιασμένου, ὁρωρυγμένον ἐπὶ τοῦ βράχου καὶ μόλις ἀρκούντως μέγα, ὅπως ἄνθρωπος δυνηθῇ, ἵνα καθήσῃ ἐν αὐτῷ, οὐχὶ δὲ ἵνα στῇ ὄρθιος. Ἐκ τῆς στέγης τοῦ κελλίου ρέει μύρρα, ἣτις εἶνε ἀπαλὴ ὡς ἄλευρον θυμιάματος καὶ ἦν δίδουνσιν οἱ μοναχοὶ ὡς εὐλογίαν τοῖς Χριστιανοῖς ἀντὶ λειψάνων. Τὸ μοναστήριον κεῖται ἐν τέλει τῆς Κοιλᾶδος τοῦ Κλαυθμῶνος, ἣτις ἄγει ἐξ Ἱερουσαλήμ εἰς τὴν Σοδόμων θάλασσαν” ¹⁾).

Ἀλλαχοῦ δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔργου ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς.

“Ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ διαμένουσιν οἱ τοῦ μοναστηρίου τοῦ Σάβα μοναχοί, οἵτινες εἶχον ἐν αὐτῷ μέγα καὶ ὑψηλὸν ἐστιατόριον, οὔτινος οἱ ἀλιτήριοι Τοῦρκοι κατέστρεψαν τὴν στέγην, ἐπὶ πολλὰ δ’ ἔτι παρέμεινεν ἄνευ στέγης. Οἱ μοναχοὶ Μωϋσῆς καὶ Ἀνεμπόδις τοῦ μοναστηρίου τοῦ Σάβα, μεταβάντες εἰς τὸ μοσχοβιτικὸν κράτος παρὰ τῷ εὐσεβεστάτῳ Τσάρῳ καὶ μεγάλῳ δουκὶ Ἰβάν Βασιλίεβιτς, ὡς καὶ τῷ πανιερωτάτῳ Μητροπολίτῃ Μακαρίῳ, ἰκέτευσαν τὸν ἄρχοντα, ὡς καὶ τὸν μητροπολίτην, ἵνα παρὰσχωσιν αὐτοῖς, οὗσι πτωχοτάτοις,

¹⁾ Mme Khitrowo, Itinéraires russes, σελ. 333.

τὰ μέσα τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ἐστιατορίου. Ὁ Τσάρος καὶ ὁ μητροπολίτης δὲν ἀπηξιώσαν τὴν δέησιν αὐτῶν καὶ ἐνετείλαντο, ὅπως δοθῶσιν αὐτοῖς τὰ πρὸς τοῦτο χρηματικὰ μέσα. Λαβόντες δὲ παρὰ τοῦ ὀρθοδόξου Τσάρου τὴν ἐλεημοσύνην ἀπῆλθον μετὰ χαρᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐν ᾗ ἔδωκαν πολλὸν χρυσὸν εἰς τὸν Τοῦρκον Σουλτάνον, ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς τοῖς πτωχοῖς τὴν ἀνακαίνισιν τῆς στέγης τοῦ ἐστιατορίου. Τοῦ Σουλτάνου δόντος ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἑπαρχον, οὗτος ἐπέτρεψε τὴν οἰκοδομήν. Οἱ δυστυχεῖς οὗτοι μοναχοὶ ἐπετέλεσαν μέγα ἔργον, ἐπισκευάζοντες ἰδίαις χερσὶ τὴν στέγην τοῦ ἐστιατορίου.

Ὁ ἑπαρχος ἦλθεν, ἵνα ἴδῃ τὸ ἔργον καὶ ἐκ διαβολικῆς ἐμπνεύσεως ὠργίσθῃ σφόδρα κατὰ τῶν μοναχῶν τούτων καὶ ἐνετείλατο τὴν ἐκ νέου καταστροφὴν τῆς στέγης. Οἱ δυστυχεῖς οὗτοι μοναχοὶ ἔκλαυσαν πικρῶς καὶ ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν προσέδραμον εἰς τὸν μέγαν τοῦ Θεοῦ ἀρχιστράτηγον Μιχαήλ, τελέσαντες τὸν ἑσπερινὸν ἐν τῇ αὐτῇ καθιερωμένῃ ἐκκλησίᾳ. Τὴν αὐτὴν δὲ νύκτα ἄγνωστος ἀνὴρ, εἰσελθὼν ἐν τῷ δωματίῳ τοῦ ἐπάρχου, ἐν ᾧ ἐκοιμᾶτο μετὰ τῆς συζύγου, λαβὼν δὲ ἀπὸ τῆς κλίνης, ἀπήγαγεν αὐτόν. Οἱ δὲ φρουροὶ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν δὲν εἶδον τὸν ἄνδρα τοῦτον εἰσερχόμενον καὶ ἐξερχόμενον. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν εὗρον αὐτὸν πρὸ τῆς εἰσόδου νεκρὸν, φονευθέντα ὑπὸ ξίφους. Ἐπιστάθῃ, ὅτι ὁ ἑπαρχος ἐξῆλθεν ἐν καιρῷ νυκτός, οὐδεὶς ὁμῶς εἶδεν αὐτόν· μέγας τότε κατέλαβε φόβος τοὺς ἐπαράτους, οἵτινες ἔκριναν, ὅτι οἱ εἰρημένοι μοναχοὶ ἐλθόντες ἐφόνευσαν αὐτὸν ἕνεκα τοῦ ἐστιατορίου. “Ἀγωμεν παρ’ αὐτοῖς καὶ ἂν εὗρωμεν ὅπλα σιδηρᾶ θὰ φονεύσωμεν πάντας”. Μεταβάντες λοιπὸν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ εὗρον τοὺς μοναχοὺς προσευχομένους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ· ζητήσαντες δὲ καὶ μὴ εὗρόντες ὅπλα, οὐδὲν κακὸν ἔπραξαν αὐτοῖς καὶ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ δὲν

ἐτόλμησαν, ἵνα θίξωσι τὸ ἐστιατόριον, ὅπερ ὑφίσταται μέχρι τοῦδε” 1).

Τῷ 1559 ὁ μοναχὸς Ἰωὴλ ὁ Θηβαῖος προσέθετο δέκα πέντε φύλλα εἰς τὸν ὑπ’ ἀρ. 27 Κώδικα, περιέχοντα σύνταγμα νομοκάνονος, ἐν 4 δὲ ἀρ. “† Κάλαμος γράφει καὶ χεῖρ καυχᾶται | Θεοῦ τὸ δῶρον, καὶ Ἰωὴλ (μον)αχ(οῦ), ξίσμα.-† τοῦ ζ⁸ξζ⁸ ἔτους, ἰνδ. βα, κατὰ μῆναν ἰαννουάριον” 2). Τῷ δὲ 1565-1593 ἔγραψε τὸν ὑπ’ ἀρ. 297 Κώδικα, περιέχοντα Θεοδώρου Στουδίτου κατηχήσεις πολυαριθμούς. Τοῦ κώδικος τούτου προτέτεκεται φύλλον, ἐν ᾧ ἀναγινώσκεται τὸ ἐξῆς σημείωμα. “Ἐκ τῆς ἀγίας λαύρας τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου· εὐρεθέντι ἔνδοθεν τοῦ παρεκκλησίου τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου, ἄνωθεν τῆς μεγάλης σπηλιᾶς, ἐν ᾗ εἰσὶ πάμπολλα, οὐ μόνον βιβλία, ἀλλὰ καὶ θαυμάσια λείψανα ἐκ τῶν ἀρχαίων ἀγίων πατέρων, καὶ ἄλλα σκεύη κάθε λογῆς ὁποῦ μεταχειρίζονταν τοὺς καιροὺς ἐκείνους οἱ ἅγιοι πατέρες οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὰ πέριξ καὶ κύκλῳ τοῦ μοναστηρίου. 1787 ρεβρ. 10. Ego Dion(y)sie Fratler” 3). Ἐγραψε τὸν ὑπ’ ἀρ. 324 Κώδικα, περιέχοντα ἀκολουθίας τῶν Θεοφανείων καὶ ἄλλων 4), τὸν ὑπ’ ἀρ. 400 K, περιέχοντα κανόνας ᾠσμητικούς, ψαλλομένους εἰς τοὺς Ἀσωμάτους κατὰ τοὺς ὀκτὼ ἡχους, οὗ ἐν τέλει. “† Ἐλαβε τέλος ὧδε, ἰουλ. μηνὶ γ’, ἡμέρα β’ τοῦ ζ¹ε’ ἔτους (1587), ἰνδικτιῶνος ιε’. Ἰωὴλ μοναχός” 5), τὸν ὑπ’ ἀρ. 642 K, περιέχοντα ἀνθολόγιον τῶν δώδεκα μηναιῶν 6) καὶ τὸν ὑπ’ ἀρ. 308 K, περιλαμβάνοντα τεμάχια διαφόρων πατέρων, ἐν τῷ κρυσπέδῳ δὲ τῆς πρώτης σελίδος τοῦ τελευταίου φύλλου ἀναγινώ-

1) Ἐνθ’ ἀνωτ. σελ. 325—326.

2) Ἱεροσολ. Βιβλ. Τόμ. Γ’. σελ. 59.

3) Τόμ. Β’. σελ. 424—425.

4) Σελ. 452, 453.

5) Σελ. 521.

6) Σελ. 630.

σκεται “Εγράπτ(η) δεκεμβρίῳ β΄, ἡμέρα ζ΄, ζϛ΄ ἰνδι-
κτιῶνος α΄” (1587), ὅπισθεν δ’ αὐτοῦ “Σωφρόνιος πρῶην
Ἱερουσαλήμ” πατριάρχης ἔγραψεν, ὅτι “τὸ παρὸν τυπικὸν(ν)
ἐπροσήλωσα εἰς τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον καὶ Ἑλένην”, ὃ
ἐστὶν εἰς τὴν ἐν Ἱερουσαλήμ ἐν τῷ μεγάλῳ μοναστηρίῳ
ἐκκλησίαν· ἔτι δὲ “Τυπικὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας
τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀγίας Λαύρας τοῦ ὁσίου καὶ θεοφό-
ρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα· αὕτη δὲ ἡ ἀκολουθία γίνεται
καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἀγίων μονῶν.
Εἰδήσεις τοῦ μικροῦ ἐσπερινοῦ. Πρὸ τοῦ δύναι τὸν ἥλιον,
ἡγουν περὶ ὥραν δεκάτην τῆς ἡμέρας” κτλ. Ἐν δὲ τῷ δ’
ἀριθμῷ. “Γραφὲν διὰ χειρὸς Ἰωήλ (μον)αχ(οῦ), υἱὸς κατὰ
σάρκα Ἀντωνίου Χρυσίνου τινός, ἐπὶ κώμης τινὸς λεγο-
μένη Ρεωπου τῆς πόλεως Θηβοῦ ἐπισκοπῇ τῆς Βιοτείας” ¹⁾).

Τῷ 1566 ὁ **Ναθαναήλ** μοναχὸς ἀντέγραψε τὸν ὑπ’
ἀρ. 151 K, περιέχοντα βιβλίον γεροντικόν, λεγόμενον Παρά-
δεισος, μετὰ τοῦ σημειώματος. “Πρῶτον γράφομεν τὸν
πίνακαν ἐνθάδε· ἔπειτα λόγους καὶ παραινετικούς, εὐθὺς δὲ
τὸν πρόλογον καὶ τὰ ἐξῆς, ὡς κεῖται· καὶ τὸ αὐτὸ παρὸν
ἓνα βιβλίον ἐποιήσαμεν εἰς δύο διὰ τὴν λαφρότητα καὶ
νὰ εὐρίσκωνται πάντοτε εἰς μοναστήριον καὶ τὰ δύο ἕως
ἓνα χρόνον ἢ καὶ ἐπέκεινα, ὡς δόξει τῷ προεστῶτι καὶ τῶν
λοιπῶν πατέρων, ἢ κάτω εἰς τὴν Λαύραν τοῦ ἀγίου Σάβα,
ἢ ἐπάνω εἰς τὸν ἀρχάγγελον Μιχαήλ τὸ μετόχιον ἡμῶν,
ἔνδον εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν Ἱερουσαλήμ, τουτέστιν ὅπου
κάμνει ἀνάγκην χρείας· συγχωρεῖτε καὶ τὸν ἁμαρτωλὸν
Ναθαναήλ τὸν γράψαντα ἐπὶχώριον γράμμα διὰ σπουδῆς
βίαν· καὶ ὅποιος ἄνθρωπος τὸ κλέψει καὶ ἀφανίσει αὐτὸ
ἐκ τῶν ρηθέντων εὐαγῶν καὶ βασιλικῶν μονῶν, ἀγίου Σάβα
λαύρας καὶ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, νὰ ἀπilogᾶται ἔμπρο-
σθεν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετ’ αὐτῶν ἀμήν·
ἔρρωσθε ἀμήν”. Καὶ πάλιν “Καὶ ὅστις τῶν ἀδελφῶν τὸ

¹⁾ Σελ. 432, 433.

πάρει ἔξω εἰς ταξίδιον ἢ εἰς μετόχιν καὶ δὲν τὸ ἀφήσει νὰ στέκη πάντοτε εἰς τὰ δύο μοναστήρια ὁποῦ εἴπαμεν, εἰς τὸν ἅγιον Σάβαν ἢ εἰς τὸν ἀρχάγγελον Μιχαήλ τῶν ἄνω δυνάμεων, νὰ εἶναι ἀφωρισμένος ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν ὁμοίως καὶ ὅπου κόψει τὸ αὐτὸ φύλλον, ἔστω ἐπὶ τὸ αὐτὸ βάρος. — † Σωφρόνιος ἐλέφ Θεοῦ πατριάρχης Ἱερο(σολύμων) 1).

Ἐγραψε τὸν ἀρ. 8 τοῦ ὑπ' ἀρ. 323 K, συνετέλεσεν εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ ὑπ' ἀρ. 369 K, περιέχοντος τὴν πρὸς Λαῦσον ἱστορίαν Παλλαδίου Ἐλενουπόλεως μετὰ τοῦ σημειώματος. “Ἐτελειώθ(η) τὸ παρὸν βιβλίον διὰ χειρὸς ἐμοῦ Λεοντίου ἀναγνώστ(ου) ἐκ τῆς περιωνύμου νήσσου Κύπρου ἐκ τοῦ προαστείου τῆς Ἀγίας Ἐγκλείστρας ἐπὶ ἔτους ζσε' ἰνδ. ι' δεκεμβρίου ιβ': συνδρομῆς δὲ τοῦ ὁσιοτ(άτου) πατρὸς κυροῦ Ναθαναήλ μοναχοῦ καὶ προσμοναρίου 2) ἀγίας μονῆς τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάβα τοῦ ἡγιασμένου τῆς λεγομένης μεγάλης λαύρας, ἐν τοῖς μέρεσι τῶν Ἱεροσολύμων, ἵνα τελῇ εἰς τὴν ἄνωθεν μονὴν ἁγίαν λαύραν καὶ ὅστις βουληθῇ ἄραι ἀπὸ τὴν ἄνωθεν μονὴν νὰ εἶναι ξένος τοῦ χοροῦ τῶν ὀρθοδόξων καὶ σύγκληρος Ἰούδα τοῦ Ἰσακariώτου καὶ νάχη τὸν ἅγιον Σάβαν ἐνδικον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως ἔτους δὲ τῆς ἐνσάρχου οἰκονομίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ,α'ωφωξω 5". Συνέδραμεν εἰς τὴν προσήλωσιν τοῦ ὑπ' ἀρ. 412 K, περιλαμβάνοντος τετραευαγγέλιον τοῦ ια' αἰῶνος, εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ ὑπ' ἀρ. 138 K, ἐν τῇ ᾧα τοῦ 2 φ. τοῦ ὁποίου ἀναγινώσκεται: “† τῆς Λαύρας τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάβα τοῦ ἐν Παλαιστίνῃ διὰ συνδρομῆς σπουδῆς τε καὶ πολλοῦ μόχθου Ναθαναήλ μοναχοῦ”. Ἐν τέλει δὲ τοῦ Κώδικος σημείωμα τοῦ αὐτοῦ: “βιβλίον λεγόμενον τὰ ἄσματα τῶν ἁσμάτων ἐρμηνευμένα καὶ πρακτικὰ τῆς δ' καὶ πέμπτης συνόδου, ἀφιερωθὲν παρὰ κυροῦ Ἀκακίου

1) Σελ. 234, 235.

2) Ἡ λέξις προσμονάριος σημαίνει φύλακα Ἐκκλησίας.

ἱερομονάχου καὶ καθηγουμένου ἐκ βασιλικῆς μονῆς τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τῶν Μαγγάνων ἐν νήσου Κύπρου, ἀφιερωθὲν δὲ ἤγουν εἰς τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις διὰ ψυχικὴν αὐτοῦ σωτηρίαν καὶ τῶν αὐτοῦ γονέων". Ἐν τῷ Κώδικι τούτῳ ὑπάρχει ἐν τέλει αὐτόγραφος καταγραφή τῶν παρ' αὐτοῦ ἐκ Κύπρου κομισθεισῶν ἱερῶν εἰκόνων εἰς τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα" ¹⁾).

Τῷ 1566-1567 ὁ μοναχὸς Ἀρσένιος ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 621 K, περιέχοντα λειτουργικόν, ἐν ᾧ ἀναγινώσκεται "† Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ πόνος Ἀρσενίου μοναχοῦ. ζσε' ἰνδ. ι'". Ἐν τέλει δὲ τοῦ κώδικος, "Μνήσθητι Κύριε τοῦ γράψαντος, | Ἀρσενίου μοναχοῦ:- | ζσε'. ἰνδικτιωνος ι'. || λαύρας τοῦ ὁσίου | τῆς λαύρας τοῦ ὁσίου πατρὸς | ἡμῶν Σάβα τοῦ ἡγιασμένου καὶ τοῦ Ἀρχαγγέλου | Μιχαὴλ ἐν Ἱερουσαλήμ:- | καὶ ὅποιος τὴν ἀποξενώσει ἀπὸ τὴν | λαύραν τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ Ἀρχαγγέλων | νὰ ἔχει τὰ ἀρρὰς τῶν τῆς θεοφόρων | πατέρων καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀμήν: | καὶ ἐκεινοῦ ὁποῦ τὴν ἔγραψεν ὁμοίως καὶ ὁποῦ | κόψι τὸ φίλον." ²⁾ Τὸ τελευταῖον μέρος ὁ Ἀρσένιος, ὡς καὶ ὁ Ναθαναήλ, ἔγραψαν ὥσει ἐμάντευον τὴν ἱεροσυλίαν τοῦ ἐκ τῶν ρωσικῶν στεπῶν βεβήλου Π. Οὐσπένσκη, ὅστις κατωρχήσατο τῶν γραφομένων αὐτῶν.

Τῷ 1571 Φιλῆμος μοναχὸς ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 401 K, περιέχοντα Εὐαγγέλιον ἡρμηνευμένον τοῦ Χρυσοστόμου, οὗ ἐν τέλει "Τὸ παρὸν Εὐαγγέλιον ἐγράφη διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, τάχα μοναχοῦ Φιλῆμου, ἐν τῇ ἁγίᾳ λαύρα τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάβα τοῦ ἡγιασμένου καὶ καθηγητοῦ τῆς ἐρήμου ἔτους ζοθ' ἰνδικτιῶνος ιδ'. μηνὶ ἰουνίῳ ιθ', ἡμέρᾳ Τρίτῃ. καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες εὖχεσθαι μου διὰ τὸν Κύριον, ὅπως εὖρω ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως" ³⁾).

¹⁾ Ἱεροσ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β', σελ. 451, 494, 529 καὶ Τόμ. Α', σελ. 244—245.

²⁾ Ἱεροσ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β', σελ. 619, 753.

³⁾ Ἱεροσ. Βιβλιοθ. Τόμ. Δ', σελ. 356.

Τῷ 1578 ὁ ἱερομόναχος **Λεόντιος** ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 86 K, περιέχοντα νομοκάνονα, ἐν ᾧ· “† αφοῦ· μηνὶ αὐγούστῳ κζ' τὸ παρὸν βιβλίον ἐστὶν τῆς λαύρας τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάβα τοῦ ἡγιασμένου, ἐν τῇ πανερήμῳ τῆς ἀγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ· ἔγραψε δὲ ταῦτα Λεόντιος ἱερομόναχος” 1). Ὁ αὐτὸς δὲ συμπληρώσας μέρη τινὰ τοῦ 36 K παρεχώρησεν αὐτὸ εἰς τὸν “Ἅγιον Τάφον (1592-1593). Ἐν αὐτῷ ἀναγινώσκεται· “† Αὐτὸ τὸ βιβλίον ἐδόθη ὑπ' ἐμοῦ Λεοντίου μοναχοῦ ἀντὶ τὸ στιχηράριον εἰς τὸν ἅγιον Τάφον, ὅπερ συνεχώρησεν ὁ Δεσπότης ἡμῶν κῦρ Σωφρόνιος καὶ ἔλαβον αὐτό, καὶ μηδεὶς ἐξηλεώσει αὐτὸ ἀπὸ τὸ πατριαρχίῳ καὶ πέσει εἰς βάρος ἀφορισμοῦ·- ἔτη ςρα^ω. Τὸ στιχηράριον ἔμνηεν (πάλιν) εἰς τὸν πατριαρχὴν” 2).

Τῷ 1579 ὁ **Καλλιῶπιος** ἱερεὺς ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 65 K, περιέχοντα ᾠσματικὰς ἀκολουθίας ἐπὶ ἐορτῶν, μετὰ τοῦ σημειώματος· “† Τῷ σὺντελεστῇ πάντων καλῶν Θεῷ χάρις· ἀμήν·. † ὁ δὲ γράψας τῶν πενθῶν Καλλιῶπιος· ἀμαρτωλὸς τάχα καὶ ἱερεὺς, καὶ ἐν πνικῆς Ἀγῖοσαββήτης μὲν τὴν κλήσιν λεγόμενος, τῷ δὲ τρόπῳ μακρὰν ἀπεχόμενος ἀπ' αὐτῶν·. ἔτους μὴν δεκέμβριος κγ', αφοῦ· (1579), ἔτους ςπζ' ἰνδικτιῶνος ζ', ἡλίου κύκλοι γ' ἀπὸ τῆς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνανθρωπίσεως. αφοῦ· ἰνδικτιῶνος ζ'. ἔτους ςπζ' ἡμέρα Τρίτη” 3).

4.

Τιμόθεος ἡγούμενος - Ἀντώνιος ἱερομόναχος -
Περιγραφή Λαύρας ὑπὸ τοῦ πρίγγηπος Νικ. Χριστ.
Ραδζιβίλ - Ἰωάννης Καρπαθιώτης -
Δύο ἐπιστολαὶ 16'. αἰῶνος - Γρηγόριος Ἱερομόναχος

Τῷ 1581 ὁ ἡγούμενος τῆς Λαύρας **Τιμόθεος** συνέδραμεν εἰς τὴν γραφὴν τοῦ ὑπ' ἀρ. 92 K, μετὰ τοῦ σημει-

2) Τόμ. Β', σελ. 158.

3) Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 80.

3) Ἱεροσ. Βιβλιοθ. Τόμ. Γ', σελ. 124.

ώματος “Ἐτελειώθει τὸ παρὸν βιβλίον, παρὰ συνδρομεῖς τοῦ ἐν ἱερομονάχοις καὶ καθ’ ἡγουμένου (=τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάββα) κυροῦ Τιμοθέου:—ἐπὶ ἔτι, ζωπθω: ἐν μηνὶ αὐγούστῳ, εἰς τὰς ιβ’: ἡμέρα Σαββάτω” ¹⁾).

Τῷ 1582 ὁ ἱερομόναχος Ἀντώνιος ἔγραψε πανηγυρικὸν ἐν δυσὶ τόμοις ὑπ’ ἀρ. 133 καὶ 134, ὧν ὁ δεύτερος ἔλαβε τέρμα τῷ 1592. Ἐν τῷ τελευταίῳ ἀναγινώσκεται ἐν φύλ. 479. “Ἡ παροῦσα ταύτη καὶ δευτέρα βίβλος ἦν περ θεωρεῖς, ἀγαπητέ, τοῦ πανηγυρικοῦ, ὑπάρχει τῆς λαύρας τοῦ ἁγίου Σάββα σὺν ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ τῶν Ἱεροσολύμων· πονηθὲν ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ εὐτελοῦς Ἀντωνίου ἱερομονάχου καὶ συνάχθην ὑπὸ διαφόρων βιβλίων, καὶ γέγονεν ἡ συνάθροισις τῶν λόγων πρῶτον βιβλίον καὶ δεύτερον. Καὶ μηδεὶς τολμήσει λοιπὸν διαχωρίσαι αὐτὰ ἀπ’ ἀλλήλων εἰς οἷαν μονὴν τυγχάνουσιν, ἢ εἰς τὸν ἅγιον Σάββαν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἢ εἰς τὸν ἀρχάγγελον Μιχαὴλ ἄνω ἐν τῇ ἀγίᾳ πόλει Ἱερουσαλήμ· ἀλλ’ ὁμοῦ καὶ τὰ δύο ὀφείλουσιν εἶναι εἰς ἓνα τόπον, ἐπεὶ ἕτερον τοῦ θατέρου ἐπιζητεῖ εἰς τοὺς λόγους.... Πλὴν ὁ βουλόμενος μεταγράψαι αὐτά, σκοπεῖτω ἀκριβῶς εἰς τὰ ἀντίστιχα, ὅτι ἄπειρος ἐτύγχανον τῆς ὀρθογραφίας. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ βιβλία χορικογραφῶν εὐρέθησαν τὰ ἀθήβολα καὶ οὐχ ἀπὸ διδασκάλων· ἀλλὰ καὶ οἱ λόγοι οὐ τεθήκασιν κατ’ ὀρθεῖνα. Σὺ δέ, ὁ μεταγράφων κοπίασον ὡς οἶδας καὶ μὴ μέμφου”· Ἐν δὲ τῷ 515^β· φύλλῳ “† τέλος καὶ τῷ Θεῷ χάρις, ἐπὶ ἔτους ,ζ’ (1580) μηνὶ μαρτίῳ κδ’ ἰνδικτ. ι’, Ἀντώνιος ἱερομόναχος ὁ γράψας, καὶ ὁ Θεὸς συγχωρήσει του” ²⁾).

Τῷ 1582-1584 ὁ πρίγγιψ Νικ. Χριστ. Ραδζιβίλ ἐπεσκέψατο τὴν Λαύραν, γράφει δὲ περὶ αὐτῆς τὰ ἐπόμενα. “Τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Σάββα εἶνε τῶν Ἑλλή-

¹⁾ Αὐτόθι, σελ. 150.

²⁾ Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. α’. σελ. 224—225.

νων...Οἱ μοναχοὶ ὑπεδέξαντο ἡμᾶς φιλοφρόνως, ἐδειπνήσαμεν δὲ ἐν τῇ τραπέзῃ αὐτῶν. Ἐν ᾧ δὲ συνωμίλουv μετὰ τῶν περὶ ἐμὲ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ, ὁ μοναχὸς Διονύσιος Δαμασκηνός, Μακεδὼν τὴν ἐθνότητα, κατανοήσας τὴν γλῶσσαν ἡμῶν, ἤρξατο, ἵνα διαλέγηται μετ' ἐμοῦ σλαβωνιστί, διηγῆσατο δέ, ὅτι μετέβη εἰς Λιθουτανίαν καὶ ὅτι ἐγίνωσκε σχεδὸν πάντας τοὺς προέχοντας, ἠρώτητε δὲ περὶ ἐμοῦ. Ἀκούσας δὲ τὸ κύριον ὄνομά μου, ἀνεμνήσθη, ὅτι, τοῦ βασιλέως Σιγισμούνδου Αὐγούστου ἀποθανόντος, μετὰ τοῦ εὐλαβοῦς μνήμης ἐπισκόπου Οὐαλεριανοῦ εἰς Βίλναν παρὰ τῆς συγκλήτου πρὸς τήρησιν τῆς δημοσίου ἡσυχίας ἀπεστάλην, ἔλαβε δὲ παρ' ἐμοῦ συστατηρίους ἐπιστολάς, προτιθέμενος, ἵνα ἀπέλθῃ εἰς Ρωσίαν πρὸς συλλογὴν ἐλεῶν. Καλῶς δὲ τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα διατάσσοντος συνέβη, ἵνα μὴ ὦ ἄγνωστος αὐτῷ....

“Διηγῆσαντο δ' ἡμῖν οἱ ἐνταῦθα μοναχοὶ (τοῦτο δὲ ἠκούσαμεν πρότερον ἐν Ἱερουσαλήμ, τοῦ πράγματος διαθρονηθέντος εἰς πάντας), ὅτι ἐπὶ τοῦ Σελήμ δευτέρου, αὐτοκράτορος τῶν Τούρκων, ἦσαν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τούτῳ χίλιοι μοναχοί, οἵτινες πάντες ἐλεεινῶς ἐφρονεῦθησαν. Διότι, ὅτε νέος ἑπαρχος ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν Ἱεροσολύμων, οἱ τοῦ τύπου τούτου μοναχοί, ἵνα χαιρετίσωσιν αὐτὸν καὶ εὐμενῇ καταστήσωσι πρὸς αὐτούς, ἦλθον φέροντες ἕκαστος ἀνὰ μίαν ἀλεκτρυόνα ὡς δῶρον. Ἰδὼν τοσοῦτον ἀνθρώπων ἀριθμὸν (ἦσαν δὲ χίλιοι) τὸ αὐτὸ φερόντων ἐνδυμα, ὅπερ ἦν ὑπερήδιστον, ἠρώτησε διὰ διερμηνέως τίνες ἦσαν. Οὗτοι δὲ ἀπεκρίναντο, ὅτι εἶνε ἀναχωρηταὶ τοῦ Ἁγίου Σάβα καὶ ὅτι ἦλθον, ἵνα χαιρετίσωσι τὸν νέον ἑπαρχον, αἵσια πάντα ἐπευχόμενοι αὐτῷ καὶ ὅτι, ἕνεκα τῆς πτωχείας, ἦν ἐπαγγέλλονται, δὲν δύνανται, ἵνα προσενέγκωσι μεῖζονα δῶρα, ἐδέοντο δέ, ἵνα τὰ μικρὰ ταῦτα δῶρα δέξηται εὐαρέστως καὶ εὖνους καὶ φιλόανθρωπος φανῇ αὐτοῖς.

“Ὁ βάρβαρος ἀπεκρίνατο, ὅτι εὐαρέστως δέχεται τὸ

δῶρον, ἀλλὰ τοσαύτην ἀπίστων πληθύν (διότι οὕτω τοὺς Χριστιανοὺς οἱ Τοῦρκοι κῦνας καλοῦσι) ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνηγμένων δὲν ἡδύνατο, ἵνα ἡρέμωσ βλέπη· ἔλεγε δέ, ὅτι φοβεῖται, ὅπως μὴ ἐπὶ τῆς αὐτοῦ διοικήσεως οἱ Χριστιανοί, τόσον πολυάριθμοι ὄντες, τολμήσωσιν ἀποστασίαν καὶ ὅτι ὀφείλει, ἵνα προλάβῃ τὸν κίνδυνον καὶ ἐλαττώσῃ τὸ τῶν ἀπίστων πλῆθος. Ἐκλέξας δὲ εἵκοσιν ἐξ αὐτῶν, ὅσους ἤθελε, τοὺς λοιποὺς πάντας ἐκέλευσεν, ἵνα κατακόψωσιν εἰς τεμάχια οἱ γιανίτσαροι.... Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς μου ἐν τῷ προειρημένῳ μοναστηρίῳ ἦσαν περὶ τοὺς τριάκοντα μοναχοί” 1).

Κατὰ τὸν 16. αἰῶνα ὁ Ἰωάννης Καρπαθιώτης ἔγραψε τὸν ὑπ’ ἀρ. 338 K, περιέχοντα πανηγυρικοὺς λόγους μετὰ τοῦ σημειώματος “† Ἐγὼ πατὰ κῦρ Ἰωάννης Καρπαθιώτης ἔγραψα τὰ ἄνωθεν γεγραμμένα, καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες εὖχεσθαι μοι διὰ τὸν Κύριον διὰ τῶν πολλ(λ)ῶν μου σφαλμάτων· καὶ ἀφιερῶθην εἰς τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα” 2).

Κατὰ τὸν 16. αἰῶνα ἐγράφησαν δύο ἐπιστολαὶ ἐν τῇ Λαύρᾳ τῶν μοναχῶν, ἀναφερόμεναι ἐν τῷ 91 K, αἵτινες ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Κνέζην τῆς Ρωσίας Ἰωάννην Βασιλειοβίτσην, δι’ ὧν συνιστῶνται αὐτῷ οἱ συλλογῆς χάριν ἐλεῶν ἀποσταλέντες Κύριλλος ἱερεὺς, Γερόντιος ἱεροδιάκονος καὶ Λεόντιος καὶ Καλλίνικος μοναχοί 3).

Τῷ 1601 ὁ ἱερομόναχος Γρηγόριος ἔγραψε τὸν ὑπ’ ἀρ. ι’. “Κανόνα τῆς Λαμπρᾶς” τοῦ ὑπ’ ἀρ. 646 K, εἰς ἧχον α’. Ἀρχ. “Ἀναστάσεως ἡμέρα” μετὰ τοῦ σημειώματος. “Ὁ γράψας τὸν παρὼν κανόνα Γρηγόριος ἀμαρτωλὸς τάχα καὶ ἱερομόναχος ὁ Σαββαΐτης. ,αχα” (1601) 4).

1) Princ. N. Radzivil, Jerosolymitana Peregrinatio, primum a Th. Tretetro ex Polonico Sermone in Latinum translata, ἐκδ. Ἀμβέρσης, σελ. 93 καὶ ἐπμ.

2) Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β’. σελ. 461—463.

3) Αὐτόθι, σελ. 166.

4) Ἐνθ’ ἄνωτ. σελ. 633.

Φυγή τῶν Σέρβων ἐκ τῆς Λαύρας-
 Ὁ Πατριάρχης Θεοφάνης-
 Περιγραφή τῆς Λαύρας ἐν δυσὶ Προσκυνηταρίοις-
 Ἰωσήφ Λέσβιος - Γαλακτίος ἱερομόναχος -
 Περιγραφή Λαύρας ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου Κουαρεσμίου,
 Πατρός Φραγγισκανοῦ

Προϊόντος τοῦ χρόνου οἱ ἐν τῇ Λαύρᾳ οἰκοῦντες Σέρβοι, πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ταλαιπωρούμενοι καὶ ἐνοχλούμενοι ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ἔκτισαν, πρὸς δυσμὰς τῆς Λαύρας (1612), πύργον πρὸς ἰδίαν ἀσφάλειαν, μέχρι τοῦδε σφῆζόμενον. Ἐπὶ δὲ λίθου τοῦ δυτικοῦ τοίχου, ἐντὸς τοῦ νάρθηκος τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Συμεῶν, ὑπάρχει ἡ ἐπομένη ἐπιγραφή. "Ἐτελειώθη τὸ παρὸν ἔργον ἐν ἔτει ζϞ' (1612) εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ πανοσιωτάτου Καθηγουμένου κυροῦ Δανιὴλ μετὰ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν Μαρτίου θ'. Κ. Γρηγόριος παρασκευοφύλαξ, Κ. ὁ Κονόμος βαρθολομέος, Κ. Νεκτάριος μάστορας, Κ. ὁ γράψας ταῦτα Γαλακτίων Βλάχος ἀμαρτωλός. Χριστόδουλος δορόθεος καὶ ἀναγινώσκοντες εὐχαισθαι διὰ τὸν Κύριον αχ". Ἡ δὲ δαπάνη τῆς οἰκοδομῆς ἀνῆλθεν εἰς τὸ ποσὸν τῶν 12 χιλ. γροσίων. Ἐνεκα δὲ τῶν τῆς οἰκοδομῆς ταύτης δαπανῶν καὶ ἔνεκα πολλῶν ἄλλων ὑπέπεσον εἰς βαρὺ χρέος· πωλήσαντες δὲ ὅ,τι εἶχον δὲν ἡδυνήθησαν, ἵνα ἀπαλλαγῶσι τοῦ χρέους. Ἐφυγον λοιπὸν πάντες φοβούμενοι τοὺς δανειστάς. Τότε οἱ μὲν Καθολικοὶ ἐπειράθησαν, ἵνα λάβωσι τὴν τοῦ Ἀρχαγγέλου μονήν, ὡς κειμένην ἐγγύτατα τῆς μονῆς αὐτῶν, οἱ δὲ Ἀρμένιοι τὴν Λαύραν ¹⁾).

Ὁ Πατριάρχης Θεοφάνης (1608-1645), μὴ φέρων ὄνειδος τοιοῦτον ἐπὶ τῆς πατριαρχίας αὐτοῦ καὶ διακαῶς

¹⁾ Δοσιθέου, Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, Περί τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων, ἐν Βουκουρεστίῳ, 1715, σελ. 1190.

ἐπιθυμῶν, ἵνα ἡ περιώνυμος ἐκείνη Λαύρα, ἡ τοσούτων ὁσίων ἀνδρῶν στεφανηφόρος παλαιστρα, περιέλθῃ εἰς τὴν πλήρη τῶν ἀρχικῶν αὐτῆς κτητόρων κυριότητα, ἦτοι τῆς Ἀγιοταφιτικῆς Ἀδελφότητος, ἀπέτισε τοῖς δανεισταῖς τῶν Σέρβων τὸ ὀφειλόμενον ποσόν, ἦτοι 54 χιλ. γροσ. καὶ παρέλαβε τὰς δύο μονάς ¹⁾. Ἄλλ' αἱ ἀρχαὶ ἀπήτουν παρ' αὐτοῦ καὶ τοὺς φόρους, οὓς ἀπέτινον πρότερον αἱ μοναὶ αὐταὶ ἐκ συνηθείας καὶ ἐπειδὴ τὸ χρέος αὐτῶν ὑπερῆυξεν, ἡ δὲ Ἀγιοταφιτικὴ Ἀδελφότης, ἕνεκα τῶν ἐκτάκτων τούτων περιστάσεων, εἰς δεινὴν περιῆλθεν οἰκονομικὴν θέσιν, ὁ Θεοφάνης ἀπέρχεται εἰς Ἰάσιον τῆς Μολδαβίας πρὸς Βασίλειον τὸν Βοεβόδαν καὶ εἰσέρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ὁ ἡγεμὼν προὔπαντήσας ἠρώτησε τὸ αἷτιον τῆς ἀπροσδοκίτου ταύτης παρουσίας αὐτοῦ. Ὁ Θεοφάνης, ἀντὶ πάσης ἀπαντήσεως ἄλλης, λαβὼν σχοινίον καὶ δοὺς αὐτῷ εἶπε. “Τέκνον μου, πνίξόν με, ἵνα μὴ με πνίξωσιν οἱ Ὀθωμανοὶ χρεωφειλέται”. Οὕτω δὲ ὁ Βοεβόδας, συγκινηθεὶς εἰς ἄκρον, ἀπήλλαξεν αὐτὸν τῆς δυσχεροῦς καὶ δυσεξιτήτου οἰκονομικῆς θέσεως, ἐν ᾗ εὕρισκετο ²⁾. Σφάζεται ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, γεγραμμένη ἐν Αἰγύπτῳ τῷ 1624 καὶ ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Θεοφάνη, ἐν ᾗ, λέγει, ὅτι ἐπειδὴ ὁ Ἅγιος Τάφος περιέπεσεν εἰς χρεὴ μεγάλα, ἅπερ ηὔξηθησαν ἕνεκα τῆς ἐπισκευῆς τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Σάβα, ὁ Θεοφάνης ἔδωκε τὰ ἱερὰ σκεύη τοῦ Ἁγίου Τάφου καὶ τὴν κορῶναν αὐτοῦ τῷ ἱερεὶ Φιλοθέῳ καὶ τῷ γέροντι Βαρθολομαίῳ, ἵνα κομίσαντες αὐτὰ εἰς Αἴγυπτον πωλήσωσιν. Ἀρχων τις Αἰγύπτιος, Σεΐδουλλὰχ καλούμενος, ἰδὼν ταῦτα ἐν ταῖς χερσὶ τῶν Ἑβραίων ἐλυπήθη σφόδρα, ἀπέστειλε δὲ ἀμέσως γενναίαν χρηματικὴν βοήθειαν τῷ Θεοφάνει καὶ οὕτω τὰ ἱερὰ σκεύη μετὰ τῆς

¹⁾ Ἐνθ' ἀνωτ.

²⁾ Αὐτ.

κορώνας ἐπεστράφησαν εἰς Ἱερουσαλήμ, συνεβούλευσε δὲ ὁ Ἀλεξανδρείας τὸν Θεοφάνη, ὅπως ἀμέσως ἐξοφλήσῃ τὸ πρὸς τοὺς ὀφειλέτας χρέος, ἰδίᾳ δ' ἐπῆνεσεν αὐτὸν διότι ἐγένετο κοινόβιον μετὰ τῶν Ἀγιοσαβιτῶν ¹⁾).

Δὲν πρέπει ὁμως, ἵνα φαντασθῶμεν, ὅτι ἡ γερασμία καὶ ἔνδοξος τοῦ Ἀγίου Σάβα Λαύρα, ἀπελθόντων τῶν Σέρβων, ἔμεινεν ἀκατοίκητος. Ὁ τοῦτο φανταζόμενος ἀγνοεῖ τὸ ἐπίμονον τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἑλλήνος, προσκειμένου πεισμόνως καὶ βαθύτατα εἰς τὰ πάτρια· μεθ' ὅλας δὲ τὰς καιρικὰς δεινὰς περιστάσεις δὲν ἦτο δυνατόν, ἵνα μείνῃ ἔρημος Λαύρα τοσοῦτον περίπυστος καὶ ἑλληνικωτάτῃ, ἥτις, εἶνε πανθομολογούμενον, ὑπάρχει πρώτη καὶ προεξέχουσα ἐν Ἀνατολῇ μονή. “Τὸ ἔνδοξον τοῦτο τῆς ὀρθοδοξίας μνημεῖον”, ὥς καλεῖ αὐτὴν ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος, δὲν ἔμεινεν ἔρημον ὅλως μοναχῶν. Ἐπὶ Πατριάρχου Γερμανοῦ (1534-1579) καὶ πρότερον ἴσως, ὥς φαίνεται ἐξ ἐπισήμων κυβερνητικῶν ἐγγράφων, ἐν τῇ Λαύρᾳ ὥς καὶ ἐν τοῖς περὶ αὐτὴν σπηλαίοις, μετήρχοντο τινες τὸν μοναστικὸν βίον. Μέχρι δὲ Δοσιθέου Πατριάρχου ἐκλυδωνίζετο διαφόρους ὑποσιᾶσα περιπετείας. Ὡς δὲ ἐξάγεται ἐκ τινος ἀνωνύμου χειρογράφου ἡ Λαύρα κατωκεῖτο ὑπὸ δύο ἀραβικῶν φυλῶν, τῶν Ἐμπετήδων καὶ Ταμαριτῶν, καὶ τὸ μὲν βόρειον αὐτῆς μέρος κατεῖχον οἱ πρῶτοι, τὸ δὲ νότιον οἱ δεύτεροι. Ἦσαν δὲ καὶ μοναχοὶ Ἑλλήνες, ζῶντες ἐν σπηλαίοις, ἐκατέρωθεν τοῦ χειμάρρου, ὥς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Λαύρᾳ, ἐν σπηλαίοις καὶ ἔρειπίοις, μὴ ἐνοχλούμενοι ὑπὸ τῶν συγκατοικούντων Ἀράβων.

Προσκυνητᾶριον ἀνώνυμον τοῦ 15. αἰῶνος, ἐπιγραφόμενον “Προσκυνητᾶριον τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῶν λοιπῶν Ἀγίων Τόπων” γράφει τὰ ἑξῆς περὶ τῆς Λαύρας.

“Καὶ παρακάτω (ἀπὸ ἀββᾶ Θεοδοσίου) ὥς μῆλια τέσ-

¹⁾ Αὐτόθι.

σαρα εἶναι ἡ Λαύρα τοῦ ἁγίου Σάββα· καὶ αὐτοῦ ἐφονεύθησαν οἱ ὅσοι ἀσκηταὶ ὑπὸ τῶν ἀθέων Ἀράβων. Εἶναι δὲ καὶ τὸ μοναστήριον εἰς τόπον δύσβατον καὶ κρημνόν. Ἔχει δὲ ναὸν μέγαν καὶ ὠραιότατον μετὰ τρούλας καὶ ιστορισμένους μετὰ λαζουρίου καὶ κτισμένους ὑπὸ τοῦ εὐσεβεσιτάτου βασιλέως Ἐμμανουὴλ τοῦ Πορφυρογεννήτου. Καὶ ὅπισθεν τοῦ βήματος τῆς ἐκκλησίας κάτω εἰς τὸ ξεροπόταμον εἶναι τὸ σπήλαιον· καὶ ἐξέρχεται ὕδωρ ἁγίασματος δι' εὐχῆς τοῦ ἁγίου· εἶναι καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ ἔξωθεν τοῦ ναοῦ μετὰ κουβουκλίου· αὐτοῦ εἶδεν ὁ ἅγιος τὸν στύλον ἐκ πυρὸς καὶ ἐποίησεν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Αὐτοῦ πλησίον εἶναι τὸ σπήλαιον καὶ εἶναι ναὸς τοῦ ἁγίου Νικολάου. Αὐτοῦ εἰς τὸ μοναστήριον εἶναι καὶ κελλίον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ· αὐτοῦ ἔγραψε καὶ τὴν Ὀκτώηχον καὶ ἄλλα συγγράμματα πάνυ ὠφέλιμα. Ἔχει δὲ τὸ μοναστήριον δύο πύργους διὰ φύλαξιν τῆς μονῆς ἀπὸ τοῦς ἀθέους Ἀράβας καὶ ἀπέχει τῆς Ἱερουσαλήμ μῆλια....”

Ἔτερον “Προσκυνητάριον τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων Τόπων” τοῦ 17. αἰῶνος (1608-1634) ἀνώνυμον γράφει τὰ ἐπόμενα.

“Καὶ παρακάτω ἕως δ’ μίλια κατὰ ἀνατολὰς εἶναι ἡ Λαύρα τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἁγιασμένου· Εἰς αὐτὸν τὸν τόπον ἐμαρτύρησαν οἱ ὅσοι ἀσκηταὶ ὑπὸ τοῦ σουλιάνου τῆς Αἰγύπτου, χιλιάδες ιδ’. Εἶναι δὲ μέσα εἰς τὸ μοναστήριον ναὸς ὠραιότατος καὶ μέγας μετὰ τοῦρλαν ὠραιωτάτην καὶ μετὰ λαζουρίου ιστορισμένους. Εἶναι δὲ ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ εὐσεβεσιτάτου βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ τοῦ πορφυρογεννήτου καὶ αὐτοκράτορος Ρωμαίων. Αὐτοῦ μέσα εἶναι καὶ τὸ κελλίον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, καὶ αὐτοῦ ἔγραψε τὴν Ὀκτώηχον καὶ ἄλλα πολλά. Κατὰ ἀνατολὰς δέ, ὀπίσω τοῦ βήματος, κάτω εἰς τὸ ξεροπόταμον, εἶναι σπήλαιον καὶ αὐτοῦ εἶναι τὸ ἁγίασμα, ὅπου

ἔβγαλεν ὁ ἅγιος διὰ προσευχῆς καὶ ἀναβλύζει δι' εὐχῶν τοῦ ἁγίου. Καὶ εἰς τὸν νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας, ὀλίγον ἔξωθεν, εἶναι ὁ τάφος τοῦ ἁγίου Σάββα μὲ κουβούκλιον πέτρινον. Αὐτοῦ λέγουσιν, ὅτι εἶδεν ὁ ἅγιος Σάββας στῦλον πυρός, ὁποῦ ἔφθανεν ἕως τὸν οὐρανόν, καὶ μηνυθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἔκτισε τὸ μοναστήριον καὶ τὸν ναὸν ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, Εὐαγγελισμός. Αὐτοῦ πλησίον τοῦ τάφου τοῦ ἁγίου Σάββα εἶναι ναὸς τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὅλον σπήλαιον πελεκητὸν καὶ ζωγραφισμένος μετὰ λαζουρίου· πλουτεῖ δὲ χάριτι Χριστοῦ ἕως τὴν σήμερον μοναχοὺς αὐτὴ ἡ Λαύρα δι' εὐχῶν τοῦ ἁγίου Σάββα. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ μίλια ιβ'.

Τῷ 1612 ὁ Λέσβιος **Ἰωσήφ** ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 292 K, περιέχοντα πανηγυρικὸν μετὰ τοῦ σημειώματος. “Ἐτους ζ'ρχ⁸ καὶ ὁ γράψας Ἰωσήφ (μον)αχ(ός), μάληστα δὲ καὶ Λεσβέως· καὶ ὁ ἀναγινόμεσκοντες εὐχαισθαι καὶ ὑπερεμοῦ τοῦ ταπεινοῦ, διότι ὅμι αἵτεχνος τ' γραμάτων· καὶ ἀνεπηλαθόμην τίποτες, συγχωρήτε με· καὶ ὅπως βουληθῇ ὑστερήσι να ἔχι τ' ἅγιον Σάββαν ἀντίδικον” κτλ. 1).

Τῷ 1613 ὁ ἱερομόναχος **Γαλακτίος** ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 399 K, περιέχοντα Θεοτοκάριον Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, μετὰ χάσματος δύο φύλλων, εὕρισκομένων ἐν Πιερουπόλει ἐν τῇ συλλογῇ Π. Οὐσπένσκυ (ἀρ. 448), ἐν ᾧ ἀναγινώσκεται· “Ἐτελειώθ(η) τὸ παρὸν θεοτοκάριον διὰ χειρὸς καμοῦ Γαλακτίου, τάχα καὶ ἱερομονάχου, τοῖς λόγοις, οὐχὶ τοῖς ἔργοις, ἐν τῇ θείᾳ καὶ ἱερᾷ βασιλικοτάτῃ λαύρᾳ τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου· ἐνέτει· ἐπτάκις χιλιωστῷ· ἑκατοστῷ· εἰκοσιοστῷ πρῶτῳ· ἐν μηνὶ αὐγούστῳ ε', καὶ ναεὔρεσκειται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀρχαγγέλου” κτλ. ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 570 K, περιλαμβάνοντα λειτουργίαν τοῦ Χρυσοστόμου, ἐν τῷ τελευταίῳ φύλλῳ τοῦ

1) Ἱεροσ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β'. σελ. 417.

ὁποίου δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων ἀναγινώσκεται· “† Ἡ παρὸν
θεῖα λειτουργία, ἐγράπτην διὰ χειρὸς καμοῦ Γαλακτίου
ιερομονάχου καὶ ἁμαρτωλοῦ διὰ ναυδύσκεται εἰς τὸν
ἅγιον ναὸν τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα μαρτύρων καὶ οἱ
ιερουγοῦντες μεταυτῆς εὐχεσθαι καὶ ὑπὲρ τοῦ γράψαντος” ¹⁾).

Τῷ 1616-1625 ὁ Φραγκῖσκος Κουαρέσμιος ²⁾,
Πατὴρ Φραγκισκανός, ἐκ Λοδίου τῆς Ἰταλίας, χρηματί-
σας καὶ Ἡγούμενος τοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ Μοναστηρίου
τῶν Φραγκισκανῶν Πατέρων, γράφει τὰ ἐπόμενα περὶ
τῆς Λαύρας.

“Ἀνατολικῶς τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ Βηθλεὲμ εἶνε τὸ
ὄνομαστὸν καὶ ἀξιομνημόνευτον μοναστήριον τῶν Ἑλ-
λῆνων μοναχῶν, ἀκολουθούντων τὸν κανόνα Βασιλείου
τοῦ Μεγάλου....” Ὅλον δὲ τὸ οἰκοδόμημα κεῖται ἐφ’ ὑψη-
λοῦ καὶ ἀποτόμου βράχου, εἰς τοὺς πρόποδας δ’ αὐτοῦ
ὑπάρχει κοιλάς, δι’ ἧς ῥέει ὁ τῶν Κέδρων χεῖμαρρος,
ὅστις, ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς κοιλάδος Ἰωσαφάτ, κατὰ τὰς
ὑπωρείας τοῦ Ὁρους τῶν Ἑλαιῶν, διαβαίνει ἐντεῦθεν,
ῥέων πρὸς τὴν Νεκρὰν θάλασσαν.... Ἐν τῷ μοναστηρίῳ
τούτῳ ὑπάρχουσι δύο ἐκκλησίαι, ὧν ἡ μὲν μεῖζων, ἡ δὲ
ἐλάσσων. Ἐκεῖνη μὲν εἶνε ἀρκούντως ὥραια καὶ χαρίεσσα
διὰ διαφόρων κεκοσμημένη ζωγραφιῶν.... αὕτη δὲ ἐλάσσων
τῆς προηγούμενης τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὥραιότητα καὶ
καλεῖται τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἐν ἧ κατώκησεν ὁ Ἅγιος
Σάβας μετ’ ἄλλων μοναχῶν. Ἐνταῦθα ἐν δωματίῳ ἡ
παρεκκλησίῳ, ὅλως κεκλεισμένῳ καὶ τετειχισμένῳ, διηγῆ-
σαντό μοι οἱ ἐνταῦθα οἰκοῦντες μοναχοί, ὅτε τὸν ἱερὸν
τοῦτον ἐπεσκεψάμην τόπον, ὅτι κεῖνται τὰ σώματα ἐξακο-
σίων μοναχῶν ὑπὸ τῶν ἀπίστων ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ
πίστεως φονευθέντων· προσέθεντο δὲ ὅτι, ἐντολῇ τοῦ

²⁾ Ἐνθ’ ἀνωτ. σελ. 521, 592.

³⁾ Francisci Quaresmii, Historica, theologica et moralis Terrae Sanctae
Elucidatio, Ἐνετία 1881, Τόμ. Β’. σελ. 518—519,

Πατριάρχου αὐτῶν, ὁ ἱερὸς οὗτος τόπος ἦν ὅλως κεκλεισμένος, ὥπως μὴ τὰ ἱερὰ ἐκεῖνα λείψανα ἀλλαχοῦ μετενεχθῶσι· τὰ νῦν ὁμως τὸ παρεκκλήσιον εἶνε ἀνοικτὸν καὶ πάντες δύνανται, ἵνα ἴδωσι τὰ τῶν ἁγίων λείψανα.

“Οὐ μακρὰν τῆς ἐλάσσονος ἐκκλησίας ταύτης ὑπάρχει ἱερὸν στρογγύλον, ἐν ᾧ εἶνε τάφος ἐν εἵδει θυσιαστηρίου, ἔνθα τὸ τοῦ Ἀγίου Σάβα ἐτάφη σῶμα, ὅπερ λέγεται, ὅτι μετηνέχθη εἰς Ἐνετίαν....Οἱ μοναχοὶ μέχρι τοῦδε δεικνύουσι τὰ κελλία Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, τοῦ Εὐθυμίου, τοῦ μοναχοῦ Κυρίλλου καὶ ἄλλων διασήμων ἀνδρῶν, ἐν τῇ Λαύρᾳ τὴν παιδευσιν καὶ τοῦ βίου τὴν ἱερότητα ἀκμασάντων. Οὐ μακρὰν δὲ τοῦ περιβόλου τοῦ μοναστηρίου δεικνυνται ἐρείπια, ἅπερ εἶνε δείγματα μεγάλης οἰκοδομῆς. Λέγεται δὲ ὅτι, κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους, ἦν τόπος δοκίμων νέων καὶ ἐκαλεῖτο οἰκητήριον δοκίμων μοναχῶν.

“Καταβάντες δ’ ἐξ ἄλλου μέρους τοῦ βράχου εὐρίσκομεν τόπον σπηλαιώδη, ἐν ᾧ εἶνε πηγὴ ὕδατος γλυκυτάτου, ἥτις ἀνάγκης ἕνεκα ταῖς δεήσεσι τοῦ Ἀγίου Σάβα ἀφθόνως ρεῖ. Ἐπὶ δὲ τῶν βράχων τῆς κοιλάδος, ἥτις ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου μέχρι τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης ἐν διαστήματι δέκα καὶ τεσσάρων περίπου μιλίων ἐκτείνεται, ἄντρα ποτὲ ἦσαν πολλὰ καὶ κέλλαι, ὧν τινες καὶ μέχρι τοῦδε ὄρῳνται, ἔνθα δέκα χιλιάδες μοναχοὶ μονήρῃ καὶ ἐν μεγάλῃ μετανοίᾳ, ὡς καὶ τέσσαρες ἄλλαι χιλιάδες ὁμοῦ καὶ ἐν τῷ μοναστηρίῳ, διῆγον βίον· πάντων δὲ τούτων πατὴρ καὶ πατριάρχης ἦν ὁ περίκλυτος Ἅγιος Σάβας. Ὀρῳνται δὲ μέχρι τοῦδε ἐπὶ τῶν βράχων τούτων στόμια δεξαμενῶν, ἐν αἷς τὰ ὄμβρια ὕδατα ἐναποταμιεύονται. Τὰ νῦν πάντες οἰκοῦσιν ἔνδον, ὄντες εἴκοσι τὸν ἀριθμόν, ἐνίοτε δὲ τριάκοντα καὶ πλέον. Ὁ ἡγούμενος δ’ αὐτῶν μετὰ τινων μοναχῶν κατοικεῖ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐν τῇ μονῇ αὐτῶν τοῦ ἁγίου Μιχαήλ”.

Παρθένιος Ἱερομόναχος- Ἱερεμίας ἱερομόναχος-
 Δαμασκηνὸς ἱερεὺς - Παῖσιος μοναχός-
 Λαυρέντιος μοναχός- Μελέτιος ἱερεὺς-
 Γαλακτίων ἱερομόναχος - Εὐγένιος Ρογῆρος

Τῷ 1616 ὁ ἱερομόναχος Παρθένιος Κύπριος ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 550 K, περιλαμβάνοντα θεοτοκάριον, οὗτινος δύο φύλλα κατέκοψεν ὁ πολὺς Πορφύριος, εὐρισκόμενα ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ τῆς Πετροπόλεως βιβλιοθήκῃ, ἐν ᾧ ἀναγινώσκεται· “Τὸ θεοτοκάριον εἴληφεν ὧδε τέλος | δι’ ἡπομονῆς καὶ κόπου τε καὶ πόνου | Παρθενίου τλήμονος καὶ ρακενδίτου, | ἱερομονάχου τε καὶ Σαββαΐτου, | ἐκ τῆς νύσσου Κύπρου τε ἔλκων τὸ γένος κτλ.- ἐν ἔτει ,ζρκδ’ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ, τοῦ δὲ Χριστοῦ ,αχις’ (1616), μὴν φευρουαρίῳ δ’, ἡμέρα Κυριακῇ, ὥρα ε’ τῆς ἡμέρας”. Ἀνέθηκε δ’ αὐτὸ τῇ Λαύρᾳ ¹⁾).

Τῷ 1617 ὁ ἱερομόναχος Ἱερεμίας ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 213 K, περιλαμβάνοντα ἀνθολόγιον ἢ πανδέκτην, περιέχουσαν κατ’ ἐκλογὴν ᾠσματικὰς ἀκολουθίας εἰς διαφόρους τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑορτάς, ἔτι δὲ κανόνας εἰς ἀωνύμους ἀγίους κτλ. μετὰ σημειώματος, ὅτι τὴν 3 Ἰανουαρίου καὶ τὴν 14 Δεκεμβρίου τοῦ 1605 ἐγένοντο σεισμοί, τὸν ὑπ' ἀρ. 315 K, περιλαμβάνοντα ψαλτήριον μετὰ τοῦ σημειώματος ,ζρκβ’, ,αχιδ’ (1614). Θεοῦ τὸ δῶρον, Ἱερεμίου θύτου πόνος”. Ἀλλαχοῦ δέ. “† Τὸ παρὸν Ψαλτήριον ὑπάρχει ἐμοῦ Ἰωάσαφ μοναχοῦ· ὃπερ ἐχάρισέ μοι ὁ γέροντάς μου κῦρ Ἱερεμίας Ἱερομόναχος· ὅστις δὲ ἄνευ θελήματός μου λήφεται αὐτό, ἐχέτω τὰς ἀρὰς τῶν ἀγίων πατέρων.- ,αχις’ (1617) ἰανουαρίῳ ιη’ ἐκοιμήθη ὁ παπᾶ κῦρ Ἱερεμίας”. Ἐγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 585 K (τῷ 1606), περιέχοντα λειτουργικὸν

¹⁾ Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β'. σελ. 584.

μετὰ τοῦ σημειώματος. “Αὐταῖς αἱ θεῖαι τρεῖς λειτουργίαις, Βασιλείου τοῦ μεγάλου, Γρηγορίου τε, καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἐγράφησαν διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ τλήμονος, καὶ ἀθλίου Ἱερεμίου τάχα καὶ ἱερομονάχου Σαββαΐτου ἐν τῇ μεγίστῃ Λαύρα τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα· ἐν κελλίῳ τὸ ποτὲ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ· ὅσοι δὲ εὗρεθῆται ἐν καιρῷ ἐλληνικὴν παιδίαν καὶ εὐρῶντες ἐν ταυτὶς σφάλματα, ὥς ἀμαθεῖν καὶ ἰδιώτην τῆς ἐλληνικῆς παιδείας, μὴ καταγνώσεσθαι παρακαλῶ, μὴ δὲ καταράσθαι, ἀλλ’ οἱ ἀναγινώσκοντες εὐχεσθαί μοι διὰ τὸν Κύριον· ἀφιερῶ δὲ αὐταῖς ἐν τῇ θείᾳ καὶ περιβοήτῳ βασιλικῇ λαύρᾳ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα, καὶ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ναῶ τοῦ ἐν τῇ ἀγία πόλει Ἱερουσαλὴμ διὰ ψυχικῆς σωτηρίας· διότις ἐποίησα δύο, ἢ μία κάτω καὶ ἢ ἑτέρα ἄπάνω κτλ. „ζριδ’, μὴν ἰουλίῳ κθ’” 1).

Ἐγγραφε δὲ προηγουμένως (τῷ 1605) τὸν Κώδικα Νορῳφ, περιέχοντα “Χρονογράφον” ἢ “Σύνοψιν ἱστοριῶν ἀρχομένων ἀπὸ κτίσεως κόσμου (μέχρι) τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ ἐσχάτου βασιλέως τῶν Ρωμαίων· ἔτι περιέχουσα καὶ τὰς βασιλείας τῶν Τουρκῶν” κτλ., τὸν ὑπ’ ἀρ. 383 K (1606), περιέχοντα λειτουργίας μετὰ σημειώματος· “Αὐταῖς αἱ θεαῖς τρεῖς λειτουργίαις· Βασιλείου τοῦ μεγάλου, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου, ἐγράφησαν διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ τλήμονος καὶ ἀθλίου Ἱερεμίου τάχα καὶ ἱερομονάχου Σαββαΐτου” κτλ. 2).

Τῷ 1623-1624 ὁ πνευματικὸς ἱερεὺς Δαμασκηνὸς συνετέλεσεν εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ὑπ’ ἀρ. 203 Κώδικος, περιλαμβάνοντος ἐρμηνείαν τῶν Ἀποστολοευαγγελίων, ὡς καὶ τοῦ ὑπ’ ἀρ. 350 Κώδικος 3).

1) Αὐτόθι, σελ. 324, 448, 600—601.

2) Σελ. 714, 515.

3) Σελ. 309.

Τῷ 1623 ὁ μοναχὸς Παῖσιος ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 350 K, περιέχοντα εὐχολόγιον μετὰ τοῦ σημειώματος· “† Ἀπὸ Χριστοῦ ἔτους· α. χ. κ. γ. ἐν μηνὶ σελτεμβρίου· κβ^α· ἔγινεν καὶ ἐτελειώθη τὸ παρὸν εἰς καλειγραφεῖαν παρὰ τινος μοναχοῦ Παϊσίου ὀνόματι με τῇ συνδρομῇ καὶ ἀνάγκασιν τοῦ πανοσιωτάτου πατρὸς ἀγίου Πνευματικοῦ παπᾶ κὺρ Δαμασκηνοῦ εἰς τὴν μονὴν καὶ λαύραν τοῦ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου καὶ καθηγητοῦ τῆς ἐρήμου· καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες εὖχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Κύριον, ὅπως ἔλεος γενήσεται ἡμῖν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως ἀμήν” ¹⁾).

Τῷ 1625-1638 ὁ μοναχὸς Λαυρέντιος Κύπριος ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 203 K, περιλαμβάνοντα ἐρμηνείαν τῶν Ἀποστολοευαγγελίων Σαββάτου καὶ Κυριακῆς τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ, ἐν ᾧ τὸ σημείωμα· “† Ἐτελειώθη τὸ παρὸν ἐν μινὶ ἰουλίου ιε ,αχλδ'. διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου· τοῦ ἀγίου πν(ευμα)τικοῦ κυρίου παπᾶ κὺρ Δαμασκηνοῦ· καὶ ὁ γράψας.....Λαυρέντιος”. Καὶ ἐν τέλει τοῦ K· “,αχλδ' ἰουλίου ιε' ἐγράπ(τη) εἰς τὴν ἰλημ' (=Ἱερουσαλήμ), εἰς τὸν Ἀρχάγγελον”. Ἐγραψεν ἐπ' ἴσης τὸν ὑπ' ἀρ. 583 K, περιέχοντα λόγους μετὰ σημειώματος κρυπτογραφικοῦ, λέγοντος· “† Ἐγραπτιν, διεμοῦ Λαυρεντίου | μοναχοῦ Κυπρέου· καὶ συγχω|ρατε μου διὰ τὸν K(ύριον).- ,αχλη| † Λαυρέντιος ὁ γράψας Κύπρεος” ²⁾. Ἐπ' ἴσης δὲ τὸν ὑπ' ἀρ. 415 K, περιέχοντα πατερικὸν μετὰ τοῦ ἐπομένου κρυπτογραφικοῦ σημειώματος· “Ἐγράφη ὁ παρὼν βίος δι' ἐμοῦ Λαυρεντίου ἱερομονάχου Κυπρίου ἐκ πόλεως Ἱεροσολύμων γεννηθέν, τραφέν δὲ ἐν τῇ (=τῇ) ἐπαρχίᾳ τοῦ ἀγίου Λαζάρου, ἦγον ἐἰς τὸν Λάαρνακαν, καὶ ἐγράφει (=ἡ) εἰς τοῦ Φερούχου-ὄγλου τὸν κερὸν (=καιρὸν) τοῦ στραβοῦ μετ' ἐκεί(νους) τοὺς φόβους καὶ ἀδικίας, ἐν ἔτει ,αχκε', ἐν μηνὶ (=ι') δεκεμβρίῳ κη.

¹⁾ Αὐτ. σελ. 467.

²⁾ Αὐτ. σελ. 309, 599, 750.

Καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες εὖχεσται καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ ξωθυμίζ' πκε.
νκμωγκε' οειθύκε:- συνεργία τοῦ ἁγίου πνευματικοῦ παπὰ
κὺρ Δανιήλ, ,αχκς' ἐν μηνὴ (=ι') δεκεμβρίῳ κη'. ¹⁾

Τῷ 1627-1628 ὁ ἱερεὺς **Μελέτιος** Χῖος ἔγραψε τὸν
ὑπ' ἀρ. 318 K, περιέχοντα ψαλτήριον μετὰ τοῦ σημειώμα-
τος. “† Ἐγράφη ἐν τῇ ἁγία καὶ περιβοήτῳ βασιλικῇ ἁγία
Λαύρα τοῦ οσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ
ἡγιασμένου, τοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, εἰς κέλλιον πλησίον τοῦ
ἁγίου Γεωργίου, διὰ χειρὸς καμοῦ Μελετίου θύτου καὶ
Σαββαΐτου ὁ ἐκ Χίου τε τῆς νήσου· ἔτος τὸ ἀπὸ Ἀδάμ,
,ζρλδ'” (1627-1628). Καί. “† Ἀφιερῶθῃ ἡ παροῦσα βίβλος
τοῦ μακαρίου Δαυὶδ εἰς τὴν ἁγίαν λαύραν τοῦ οσίου καὶ
θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου, τοῦ ἐν τῇ
ἐρήμῳ τῆς Παλαιστίνης, δι' ὑπηρεσίαν τοῦ θείου ἐκεῖ ναοῦ
καὶ τῶν ἁγίων ἱερομονάχων καὶ ἀδελφῶν, εἰς μνημόσυνον
τῆς ταλαιπώρου μου ψυχῆς κτλ. ὁμοίως καὶ εἰς τοὺς Ἀρ-
χαγγέλους ἐν τῇ ἁγία πόλει Ἱερουσαλήμ. Μελέτιος Ἱερομό-
ναχος ἐκ Χίου, Σαββαΐτης...” ²⁾

Τῷ 1630 **Γαλακτίων** ἱερομόναχος καὶ προηγούμενος
τῆς Λαύρας ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 380 K, περιέχοντα Ὠρο-
λόγιον τοῦ Θηκαρᾶ (μοναχοῦ), μετὰ τοῦ ἐπομένου ἐν τέλει
σημειώματος. “† Κόπος Γαλακτίωνος ἱερομονάχου καὶ προ-
ηγουμένου τῆς μεγάλης λαύρας τοῦ ἁγίου Σάββα τοῦ ἡγι-
ασμένου:-ἐνέτει ἀπὸ Χριστοῦ ,αχλ' δικευρίῳ κ'” ³⁾.

Ὁ **Εὐγένιος Ρογῆρος** ⁴⁾ ἐπεσκέψατο τὴν Παλαιστί-
νην τῷ 1637, λέγει δὲ ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ὑπῆρχον
δέκα καὶ πέντε μόνον ἐν τῇ Λαύρᾳ πατέρες, ὅτι ἡ ἐκκλησία
εἶνε ὠραία μετὰ τοιχογραφιῶν, ὅτι ἡ θύρα ἡ ἑξωτερικὴ τῆς
Λαύρας ἦν κεκαλυμμένη ἐκ δερμάτων κροκοδείλου ἐκ

¹⁾ Τόμ. Α'. σελ. 415.

²⁾ Τόμ. Β'. σελ. 449.

³⁾ Σελ. 512.

⁴⁾ Eugène Roger, La Terre Sainte ἢ Terre de promission, Παρίσι 1644,
σελ. 208.

φόβου πυρπόλησεως ἢ συντριψέως αὐτῆς διὰ λίθων ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ ὅτι ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Συμεὼν διέτριβεν μοναχὸς ἐγκλειστος ἀπὸ 22 ἐτῶν, ὅστις τρεῖς μόνον τοῦ ἐνιαυτοῦ, τὰ Χριστούγεννα, τὸ Πάσχα καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Σάβα, ἐξήρχετο αὐτοῦ, ἵνα μεταλάβῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἐλάμβανε δὲ τροφὴν καὶ τὰ χρειώδη ἐν κανίστρῳ, ὅπερ εἶλκε διὰ σχοινίου δεδεμένου ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄκρου εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πύργου, ἐκ δὲ τοῦ ἐτέρου εἰς τὴν στέγην τῆς ἐκκλησίας τῆς μονῆς.

“Δύο λεύγας μακρὰν τοῦ ὄρους Ἀχιλλείου, μικρόν τι πρὸς τὴν Νεκρὰν θάλασσαν, ὁρᾶται τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀγίου Σάβα ἰδρυθὲν μοναστήριον, κείμενον ἐν τόπῳ ἐρημοτάτῳ καὶ ἀγονωτάτῳ ὅσον δύναται τις, ἵνα φαντασθῇ. Εἰ καί, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἁγίου τούτου ἀββᾶ, ὑπῆρχον δέκα καὶ τέσσαρες χιλιάδες μοναχοί, οἵτινες ἀποσυρόμενοι ἔζων ἐν σπηλαίοις καὶ τρώγλαις, αἵτινες ὀρῶνται κύκλῳ τοῦ μοναστηρίου τούτου ἐπὶ τῆς κλιτύος μακροῦ καὶ τραχέος ὄρους, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὁποίου διέρχεται ὁ χεῖμαρρος τῶν Κέδρων, ὅστις ἐρχόμενος ἐξ Ἱερουσαλήμ ἐκβάλλει εἰς τὴν Νεκρὰν θάλασσαν δύο ὅλας λεύγας μακρὰν τοῦ μοναστηρίου τούτου, τὰ νῦν ὁμῶς οἰκεῖται ὑπὸ δέκα πέντε Ἑλλήνων μοναχῶν τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Βασιλείου. Ἡ ἐκκλησία εἶνε ὠραία καὶ ἱερὰ καὶ κάλλιστα συντηρεῖται ὑπὸ τῶν ὑφ’ Ἑλλήνων πεμπομένων ἐλεῶν. Εἶνε δὲ ὅλως ἐξωγραφημένη, φαίνονται δ’ εἰκονιζόμενοι πάντες οἱ ἅγιοι ἀναχωρηταί, οἱ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ διαγαγόντες. Ἡ θύρα τοῦ μοναστηρίου τούτου εἶνε ὅλως κεκαλυμμένη ὑπὸ δερμάτων κροκοδείλων, ἐπὶ τῷ φόβῳ μήπως οἱ Ἀραβες πυρπολήσωσιν ἢ συντριψωσιν αὐτὴν διὰ λίθων.

“Τριακόσια βήματα μακρὰν τῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχει πύργος, χωριζόμενος τοῦ μοναστηρίου ὑπὸ βαθείας κρημνοῦ ἐκ βράχων καὶ φέρων εἰς ὕψος τριῶν ὀργυιῶν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους μακρὰν θυρίδα, δι’ ἧς διέρχεται ἀνθρώπος.

Καθ' ὃν χρόνον διέμενον ἐν Βηθλὲμ ὑπῆρχε μοναχὸς τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ἐγκεκλεισμένος ἀπὸ 22 ἐτῶν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ πύργου τούτου καὶ καταβαίνων τρεῖς τοῦ ἔνιαυτοῦ, τὰ Χριστούγεννα, τὸ Πάσχα καὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Σάβα, ἵνα κοινωνήσῃ, εἴτα δὲ ἀνήρχετο. Οἱ ἐν τῷ μοναστηρίῳ δίδουσιν αὐτῷ τροφήν καὶ εἴτι ἕτερον χρειῶδες ἐν κανίστρῳ, ὅπερ ἔλκει διὰ σχοινίου, δεδεμένου ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄκρου εἰς τὴν κορυφήν τοῦ πύργου, ἐκ δὲ τοῦ ἐτέρου εἰς τὴν στέγην τῆς ἐκκλησίας τοῦ μοναστηρίου. Ὑπάρχει ἐπ' ἴσης σχοινίον, εἰς ὃ εἶνε προσδεδεμένοι δύο κωδωνίσκοι, οὓς κρούει ὁ μοναχὸς οὗτος, ἵνα εἰδοποιήσῃ τοὺς μοναχοὺς, ὡσάκις ἴδῃ Ἀραβας προσεγγίζοντας πρὸς τὸ μοναστήριον καὶ ἄλλα ἄγρια ζῷα. Διότι, ὡσάκις οἱ Ἀραβες οἱ τὰς ἐρήμους ταύτας διερχόμενοι, πεινῶσι ζητοῦσιν ἐκ τοῦ μοναστηρίου τούτου, ἵνα φάγωσιν. Εἶνε δὲ ἠναγκασμένοι, ἵνα δώσωσιν αὐτοῖς ὀλίγον ἄρτον καὶ ὀλίγα σαλατικά, ἅπερ καταβιβάζουσιν ἐκ τοξοτίδος, ἣτις εἶνε ὀπισθεν τοῦ μοναστηρίου. Ἐκ δὲ τοῦ τόπου τούτου μέχρι τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης οὐδένα τις εὕρισκει τόπον κατφυγμένον, ἐξαίρεσει σκηνωμάτων τινῶν Ἀράβων ἐν τοῖς ἀγροῖς ζώντων καὶ τρεφομένων ἐκ γάλακτος, κτηνῶν, χόρτων καὶ ἀγρίων ριζῶν”.

7.

Περιγραφή Λαύρας ὑπὸ Ἀρσενίου Καλλοῦδης,
ὑπὸ τοῦ Ἱππότου Δαρβιέ - Δανιήλ -

Πατριάρχης Νεκτάριος - Περιγραφή Λαύρας
ὑπὸ τοῦ Πατρὸς Νώ - Σεραφεῖμ -

Τῷ 1645 ὁ ἡμέτερος ἱερομόναχος Ἀρσένιος Καλλοῦδης, Κρής, γράφει τὰ ἐξῆς περὶ τῆς Λαύρας. “Καὶ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ, ὡς κδ'· μίλια, εἶνε ἡ Λαύρα τοῦ ἁγίου Σάββα κτισμένη ἀπὸ τὸν βασιλέα Ἐμμανουὴλ τὸν Πορφυρογέννητον, ἔχει δὲ τὸ μοναστήρι ἐκκλησίας ὀκτὼ μίαν τοῦ

ἁγίου Σάββα μὲ κουμπὲ ὥραιότατον καὶ ὀπισθεν τοῦ βήματος εἰς ἓνα ξεροπόταμον εἶναι τὸ νερὸν ὅπου διὰ προσευχῆς τοῦ ἁγίου ἐξηλθεν. Ἐξω τοῦ ναοῦ εἶναι ὁ τάφος τοῦ ἁγίου σκεπασμένος μετὰ κουβουκλίου, β'. εἶναι ἐκκλησία τοῦ εὐαγγελισμοῦ, τὴν ὁποίαν ἔκτισεν ὁ ἅγιος· αὐτοῦ πλησίον εἰς ἓνα τόπον ὅπου εἶδε στύλον πυρὸς καὶ αὐτοῦ εἶναι τὸ καθολικόν. γ'. τοῦ ἁγίου Νικολάου. δ'. τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα μαρτύρων. ε'. τοῦ τιμίου Προδρόμου. στ'. εἶναι τὸ κελλίον τοῦ μεγίστου τῆς Δαμασκοῦ φωστῆρος τοῦ θείου Ἰωάννου. ζ'. τοῦ Χρυσορρήμονος Χρυσοστόμου. η'. τῶν ἁγίων ἀποστόλων" ¹⁾.

Τῷ 1658-1665 ὁ ἱππότης Δαρβιὲ ἐπεσκέψατο τὴν Παλαιστίνην, ἐντολῇ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου ΙΔ', ὁμιλεῖ δὲ περὶ τριῶν πύργων, ὧν δύο ἐντὸς τῆς μονῆς (ὁ τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ), περὶ τῆς κλίνης ἐν ἣ ἐκοιμᾶτο τοῦ Ἀγίου Σάββα, περὶ κελλίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ περὶ τῆς ἀγαθῆς δεξιώσεως, ἧς ἔτυχε ²⁾.

¹⁾ Σελ. 536. Τὸ Προσκυνητᾶριον τοῦτο ἐπιγράφεται· «Προσκυνητᾶριον τῶν ἱερῶν τόπων ὅπου εὐρίσκονται εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλὴμ συντεθεὶν παρὰ Ἀρσενίου ἱερομονάχου Καλλοῦδης τοῦ Κρητός», ἐδημοσιεύθη δὲ τελευταῖον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (1899), ὑπὸ Γ. Μαυρομαμάτη καὶ Γ. Ἀρβανιτάκη. Τὸ προσκυνητᾶριον τοῦτο δὲν δημοσιεύεται τὸ πρῶτον, ὡς ἀξιούσιν οἱ ἐκδόται, διότι ἐδημοσιεύθη τετράκις ἀπὸ τοῦ 17. αἰῶνος καὶ εἶνε τοῦ 17ου αἰῶνος. Πρβλ. Byzant. zeit. Τόμ. 8, ἀρ. 2—3, Μάιος 1899, σελ. 582 καὶ Νέαν Ἡμέραν, ἀρ. 1269, Μαρτίου 26, 1899, ἄρθρον Α'. Παπαδοπ. Κεραμέως. Ὁ Ἀρσένιος οὗτος, καταρτισθεὶς καλῶς ἐν Πατανίῳ, ἐγένετο καθηγητὴς τοῦ Κουτινιανοῦ φροντιστηρίου, εἴτα δὲ ἐφημέριος τῆς ἐν τῷ προαστείῳ Ἀνεμομύλῳ τῆς Κερκύρας ἐκκλησίας τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ ἱεροκίρυξ τῆς πόλεως καὶ ὕστερον ἡγούμενος τῆς ἐν τῷ προαστείῳ Γαρίτζας Παναγίας τῆς Παλαιουπόλεως, ἀνήγειρε δὲ καὶ κελλίον, ὡς δείκνυται ἐκ τῆς ἐξῆς ἐπιγραφῆς.

Ἀρσένιος ἱρὸς Καλλοῦδης αἴσια ρέζων

Μητρὶ Θεοῦ Μαρίᾳ ἤρατο τὸν δε δόμον.

Ἀπέθανε δὲ ἐν Ἑνετίᾳ τῷ 1693. Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, Βιογραφ. τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαλαμπάντων Ἑλλήνων (1453—1821), Ἀθῆναι, 1868, σελ. 351.

²⁾ Voyage fait par ordre du Roy Louis XIV dans la Palestine, par le chevalier d'Arvieux, ἐν τοῖς Mémoires, Παρίσιοι, 1735, Τόμ. Β', σελ. 244, 245.

“Τὸ μοναστήριον τοῦτο οἰκεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων μοναχῶν τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Βασιλείου. Ἡ Ἐκκλησία εἶνε ὠραία καὶ ἱερὰ, συντηρεῖται δὲ καλῶς ἐκ τῶν ὑπὸ Ἑλλήνων εἰς αὐτὴν καὶ τοὺς μοναχοὺς πεμπομένων ἐλεῶν. Εἶνε δὲ ὅλως ἐξωγραφημένη δι’ εἰκόνων τῶν μεγάλων ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ τόπῳ βιωσάντων προσώπων. Τὸ μοναστήριον ἔχει δύο πύργους πρὸς ὑπεράσπισιν κατὰ τῶν Ἀράβων. Πλὴν τῶν δύο τούτων πύργων ὑπάρχει τρίτος ἐπὶ ὑψώματος, χωριζόμενος τοῦ μοναστηρίου ὑπὸ φρικτοῦ κρημνοῦ, ἐν ᾧ ἐγκλείονται οἱ θέλοντες, ἵνα ζήσωσιν ὡς ἐγκλειστοί. Ὁ πύργος οὗτος ἔχει θυρίδα τρεῖς περίπου ὀργυιᾶς ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους, ἐν ᾧ ὑπάρχει σχοινίον μετὰ κωδωνίσκων, οἵτινες ἀντιστοιχοῦσιν οἱ μὲν πρὸς τὴν στέγην τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, οἱ δὲ πρὸς τὸν πύργον. Χρησιμεύει δὲ τῷ φυλάττοντι, ἵνα εἰδοποιῇ τὸ μοναστήριον, ὅσάκις διέρχονται Ἀραβες ἢ ἄγρια ζῷα. Οἱ καλόγηροι παρέχουσι τροφὴν τοῖς διερχομένοις, καταβιβάζοντες ἐν κανίστρῳ ἄρτον, λαχανικὰ καὶ τινα σαλατικὰ κατὰ τὴν ἐγγύριον συνήθειαν.

“Τὸ μοναστήριον ἦν ἄλλοτε μεῖζον ἢ τὰ νῦν καὶ ἰσχυρότερον ᾠκοδομημένον, ὡς τοῦτο δείκνυται ἐκ τῶν λειψάνων τῶν ἀρχαίων τοίχων· δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ὁ μέγας ἐπὶ Ἀγίου Σάβα τῶν μοναχῶν ἀριθμὸς. Εἰσερχόμενοι εἰς τὸ μοναστήριον βλέπομεν τὸν τάφον τοῦ Ἀγίου Σάβα ἐν παρεκκλησίῳ καὶ τὴν κλίνην, ἐφ’ ἧς ἐκοιμᾶτο ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ. Εἶνε δὲ ὄγκος λίθου ὀρωρυγμένου ἐπὶ τοῦ βράχου οἷονεὶ ὡς τάφος. Δεικνύουσιν ἐπ’ ἴσης τὰ κελλία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ μίαν ἐκκλησίαν μικράν, ἀφιερωμένην εἰς τοὺς τεσσαράκοντα μάρτυρας καὶ σπήλαιον, ἐν ᾧ ὑπάρχει πηγὴ ὕδατος ζῶντος, ἣτις παρεχωρήθη ταῖς δεήσεσι τοῦ Ἀγίου Σάβα. Προσκυνήσαντες καὶ φαγόντες τὸ πρόγευμα, ὅπερ οἱ ἀγαθοὶ οὗτοι μοναχοὶ ἔδωκαν ἡμῖν, ἐπανήλθομεν εἰς Βηθλεέμ”.

Τῷ 1660 ὁ Δανιήλ ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 122 K, περιέχοντα λειτουργικὸν μετὰ τοῦ ἐξῆς σημειώματος. “† Δανιήλ πόνος, ἐκ τῆς περιφήμου Πελοποννήσου, ἐκ χώρας Δρομπολυτῆας. —† ἡ χεὶρ μὲν ἡ γράψασα σήπεται τάφῳ, γραφή δὲ μεῖνῃ εἰς πληρεστάτους χρόνους.—† Αὕτη ἡ βίβλος ἐγράφη ἔσωθεν εἰς θεῖαν καὶ ἱερᾶν βασιλικὴν λαύραν τοῦ ἁγίου Σάββα τοῦ ἡγιασμένου, ὑπὸ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἁμαρτωλοῦ Δανιήλ, καὶ ἀφιερώθη ἐν τῷ κελίῳ τοῦ πατριάρχου ἔνδον τῶν Ἱεροσαλύμων ὅστις δ' ἂν κτλ. Ἐν ἔτει ,αχξ', αὐγουσίου ις'.” 1).

Οἱ Ἐμπετῆσαι, οἵτινες, ὥς εἶδομεν, κατεῖχον τὸ βόρειον τῆς Λαύρας μέρος, ἐξώσθησαν διὰ τρόπου ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Νεκταρίου (1661-1669) καὶ ἐπειδὴ οἱ τοῖχοι καὶ τὰ κελία τῆς λαύρας ἦσαν σεσαθρωμένα καὶ ἡπεύλουν πτώσιν, ἀνήγειρε στερεώτερον τὸν δυτικὸν τῆς λαύρας τοῖχον, ἀπὸ τοῦ πύργου μέχρι τῆς κάτω θύρας καὶ ἀνεκαίνισε καὶ τινὰς ἐντὸς τῆς Λαύρας τοίχους, ἔκτισε δὲ εὐρὺν ξενῶνα εἰς ὑποδοχὴν τῶν προσκυνητῶν ἡ οἰκοδομὴ δὲ καὶ ἀνακαίνισις αὕτη ἐγένετο τῷ 1667, οὐκ ὀλίγα δὲ ἀνφοδόμησε καὶ ἀνεκαίνισεν ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἀρχαγγέλων 2).

Ὁ Πατριάρχης Νεκτᾶριος ἦν κάλλιστα πνευματικῶς μεμορφωμένος, συγγράψας τὸν ὑπ' ἀρ. 471 K. “Νεκταρίου πρῶην Ἱεροσολύμων Πατριάρχου, ἐνοχλουμένου παρὰ τῶν Ἱεροσολύμοις φρατόρων, πρὸς ᾧς περ προτείνουσι καινὰς διδασκαλίας”, οὗ ἐν ἀρχῇ τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα.

Κρήτη πατρὶς ἐμὴ φίλη, οἱ δὲ τοκῆες ἔθεντο
τλήμονι γειναμένῳ τοῦνομα Νικόλεως,
οἵτινες εὐσεβίῃ πάσῃ οἴκοι μ' ἔτρεφον ἀβρῶς
εἰκοτέτιν δ' ἡβῆς ὁπτότε μέτρον ἔσχον,
ἄζυγέων βιοτῆς πόθος εἶλέ με, οἷ γε καὶ ἄλλο ἔθεντο
οὔνομά μοι, τὸ νῦν ἔχω, τοῦτο τὸ Νεκτᾶριος,

1) Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Α'. σελ. 202—203.

2) Δοσιθέου, Δωδεκαβ. Βιβλ. 12, σελ. 1210.

νεκταρίης ἀρετῆς ἴν' ἐραστὴς δῆθεν ὑπάρξω·
 λῆσε δὲ καὶ τούτους τοῦνομα τὴν ἀρετὴν
 ὅτι φέρειν οὐκ οἶδε, θεουδέα δ' ἔργματα κοσμεῖ
 πάντας τοὺς ἀγαθοὺς κρείττονα τοῦνόματος ¹⁾).

Ὁ Πατὴρ Νῶ ²⁾, ἐπισκεψάμενος τὴν Ἀγίαν Γῆν τῷ
 1674, ἔχει λαμπρὰν τῆς Λαύρας περιγραφὴν, ἐκφράζει δὲ
 τὴν λύπην αὐτοῦ, διότι οἱ ἐν αὐτῇ μοναχοὶ ἀποστέλλονται
 πρὸς συλλογὴν ἐλεῶν ὑπὲρ τῆς συντηρήσεως τοῦ μοναστη-
 ρίου ἐν ἀπάσαις ταῖς χώραις, ἐν αἷς ὑπάρχουσι Χριστια-
 νοὶ καὶ ὅτι ζῶντες πλάνητα βίον δὲν δύνανται, ἵνα διάγωσι
 πνευματικὸν ὅλως βίον.

Τὸ μοναστήριον τοῦ Ἀγίου Σάβα εἶνε ἐν τῶν διαση-
 μοτάτων, ἅπερ κέκτηνται σήμερον οἱ Ἕλληνες. Ἀφίσταται
 τῆς Βηθλεὲμ περὶ τὰς τρεῖς λεύγας καὶ τέσσαρας ἢ πέντε
 τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ὁ Ἅγιος Σάβας, ὁ θεμελιωτὴς αὐτοῦ,
 δὲν ἠδύνατο, ἵνα ἐκλέξῃ τόπον ἐρημότερον, φρικτότερον καὶ
 πλέον πλήρη ἀναχωρητῶν. Εἶνε δὲ ὁρος μακρὸν ὅλως βραχῶ-
 δες, ὑψηλότατον καὶ λίαν ἀπόκρημνον, ὅπερ διανοιγόμενον
 ἐν πολλοῖς μέρεσι σχηματίζει κοιλάματα καὶ σπήλαια, ἅπερ
 ἐχρησίμευσαν ὡς κέλλαι τοῖς ἀναχωρηταῖς πολὺ πρὸ αὐτοῦ
 καὶ ὡς εὐκτήρια. Ὁ δὲ κάτω διερχόμενος χεῖμαρρος τῶν
 Κέδρων ὑπεμύμνησεν αὐτοὺς τὰ πικρὰ ὕδατα, ἅπερ ἔπιεν
 ἐν αὐτῷ ὁ Κύριος ἐν καιρῷ τοῦ πάθους ἐν Ἱερουσαλὴμ
 καὶ ἅπερ ὤφειλον, ἵνα πῶσι κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ
 δι' ἀσκήσεως συνεχοῦς ὑπωπιασμοῦ τῶν αἰσθήσεων καὶ τοῦ
 πνεύματος αὐτῶν. Ἐγγὺς δὲ τοῦ χειμάρρου τούτου, σχεδὸν
 πάντοτε μὴ περιέχοντος ὕδαρ, ὡσάκις δὲν βρέχει, ὑπάρχει ἡ
 πηγὴ τοῦ Ἀγίου Σάβα ἐν μεγάλῳ σπηλαίῳ, ὅπερ εἶνε κάτω
 τοῦ μοναστηρίου, ἐν ἀποστάσει διακοσίων ἢ τριακοσίων
 βημάτων, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψει τοὺς ἐλιγμοὺς τῆς ὁδοῦ

¹⁾ Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Α'. σελ. 436.

²⁾ Michel Nau, Voyage Nouveau de la Terre Sainte, Παρίσιοι 1679, σελ.
 446—452.

μέχρις οὗ ἀφικώμεθα εἰς αὐτήν. Ὁ ἅγιος οὗτος ἔτυχεν αὐτῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐξήγαγεν αὐτὴν ἐκ τοῦ βράχου, ἵνα ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν ὑπ' αὐτὸν μοναχῶν. Ἐξακολουθεῖ δὲ ρέουσα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

“Υπῆρχον ἄλλοτε ὑπὲρ τὰς δέκα χιλιάδας ἀναχωρητῶν ἐν τοῖς κοιλάμασι τούτοις τῶν βράχων, μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν πολυαριθμῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐν κοινῷ ζώντων. Τὸ μοναστήριον τοῦτο ᾠκοδόμηται ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ ὄρους. Ἐγγὺς δ' ἀρκούντως ὁρᾶται ἐκκλησία μικρὰ κεκαλυμμένη ὑπὸ δώματος, ἣτις εἶνε ἡρειπωμένη καὶ ἐν ἧ ὑπάρχουσι διάφοροι ζωγραφίαι, ἃς ἔφθειρεν ὁ χρόνος καὶ οἱ ἄπιστοι σχεδὸν ἀπάσας. Εἶτα δὲ καταβάντες ἀφικνούμεθα εἰς τὴν θύραν τοῦ μοναστηρίου, ἣτις εἶνε χθαμαλωτάτη καὶ κατεσκευασμένη βεβουλευμένως οὕτως, ἵνα κωλύῃ τοὺς ἵππεῖς τοῦ εἰσάγειν ἔνδον αὐτοῦ ἵππους. Τὸ ὄρος ἐξομαλύνεται μικρόν τι ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ ἢ μᾶλλον οἱ ἀρχαῖοι μοναχοὶ ἐξωμάλυναν αὐτὸ ἐνταῦθα, ἵνα κτισθῇ ἡ ἐκκλησία. Ἡ ἐκκλησία αὕτη ἔνα καὶ μόνον ἔχει χῶρον, ἔχοντα μῆκος 45 βημάτων καὶ πλάτος 14. Εἶνε δὲ ὠραία καὶ κοσμεῖται ἀπὸ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω διὰ ζωγραφιῶν, αἵτινες εἰκονίζουσι διαφόρους ἁγίους. Οἱ Μωαμεθανοί, ὄντες εἰκονοκλάσται, ὥς καὶ οἱ Καλβινισταί, ἔπληξαν αὐτὰς διὰ πολλῶν κτυπημάτων καὶ παρεμόρφωσαν μέγαν αὐτῶν ἀριθμόν.

“Ἐκ τῆς ἐκκλησίας ταύτης μεταβαίνομεν εἰς μικρὰν αὐλήν, ἐξ αὐτῆς δὲ εἰς ἄλλην μακροτέραν, ἀλλὰ στενωτάτην, ἐν ἧ κατεσκευάσθη μέγα ἐστιατόριον καὶ ἀποθηκαί. Ἐγγὺς δὲ ἀναβαίνομεν εἰς κομψὸν διαμέρισμα, κατασκευασθὲν εἰς ὑποδοχὴν προσκυνητῶν. Τὸ λοιπὸν δὲ μοναστήριον σύγκειται ἐκ πολλῶν παρεκκλησιῶν καὶ κελλίων, κτισθέντων ἐν διαφόροις μέρεσιν, ἐφ' ὅσον τὸ ὄρος παρεῖχε τὴν ἀπαιτούμενην εὐκολίαν. Ἐν ἐνὶ τῶν παρεκκλησιῶν τούτων, ἀφιερωμένῳ τῷ ἁγίῳ Γεωργίῳ εἶδον εἰκόνας τοῦ ἁγίου Λαυ-

ρεντίου καὶ τοῦ ἁγίου Βικεντίου, ἃς οὐδαμοῦ εἶδον τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ δὲ τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ τῷ Δαμασκηνῷ ἀφιερωμένον, ὅπερ εἶνε ὑψηλότερον ἐπὶ τοῦ ὄρους, εἶνε λίαν ἀξιοσημεῖωτον, διότι ἐκεῖ ὁ ἔνδοξος ἐκεῖνος τῆς εἰς τὰς ἁγίας εἰκόνας ὀφειλομένης τιμῆς ὑπερασπιστὴς καὶ πρῶτος τῆς σχολαστικῆς θεολογίας διδάσκαλος ἀπεσύρθη, ἀφ' οὗ ἡ Θεομήτωρ συνῆψε μετὰ τοῦ βραχίονος αὐτοῦ τὴν ἀποκοπεῖσαν διὰ τεχνάσματος τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος Ἰσαύρου χεῖρα..... Ἐκεῖ δὲ ἡσπάσατο τὸν μοναστικὸν βίον, περιφρονήσας δὲ πάντα τοῦ κόσμου τὰ μεγαλεῖα, ἐν οἷς ἐγεννήθη καὶ ἔζησεν, ἐδόθη εἰς ταπεινοτάτας καὶ σκληροτάτας ἀσκήσεις, συνέθετο δὲ ἐξ εὐπειθείας τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα τῆς ὀρθοδόξου πίστεως βιβλία καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἄλλων σοφῶν ἔργων, δι' ὧν ἐπλούτισε τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ τοσοῦτον γλαφυρῶς καὶ στερωῶς, ὥστε δικαίως ἐπεκλήθη Χρυσορρός. Οἱ Ἕλληνες αἰσθάνονται ἰδιάζοντα πρὸς αὐτὸν σεβασμόν, διότι διέταξε τὸ Τυπικὸν αὐτῶν καὶ εἶνε συγγραφεὺς πολλῶν ὕμνων παθητικωτάτων καὶ δεήσεων.

“Ὁ δ' ἐνάρετος Κοσμᾶς, ὁ σοφὸς ἐκεῖνος Ἰταλὸς καὶ ἀτυχῆς δοῦλος, ὃν ὁ πατὴρ ἐξηγόρασεν, ἵνα ᾗ διδάσκαλος αὐτοῦ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις, ἦλθε πρὸ αὐτοῦ, ὅπως ἐπιζητήσῃ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σκότει τῆς ἱερᾶς ταύτης ἐρημίας. Εὗρε δ' αὐτὸν ἐν αὐτῇ· ἀλλ' ὁ Θεὸς κατέδειξεν ἐν αὐτῷ τηλικαύτην λαμπρότητα, ὥστε δὲν ἠδυνήθη, ἵνα μείνῃ κεκρυμμένος ἐπὶ πολὺ, ἄκοντα δὲ ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἐξήγαγεν αὐτὸν ἐξ αὐτῆς καὶ ἔθετο ἐπὶ τῆς λυχνίας τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα μεταχειρισθῶ φράσιν τοῦ Εὐαγγελίου, ἀνυψώσας αὐτὸν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ¹⁾).

“Ὑπάρχει ἕτερον παρεκκλήσιον κάτω τοῦ μοναστη-

¹⁾ Ὁ Νῶ συγγέει τὸν ἐκ Καλαβρίας Κοσμᾶν, διδάσκαλον Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, πρὸς τὸν θετὸν αὐτοῦ ἀδελφόν, συμμαθητὴν καὶ φίλον Κοσμᾶν, ἀποδειχθέντα μετὰ ταῦτα ἐπίσκοπον Μαΐουμᾶ.

ρίου, ὑπὸ ὥραϊον διαμέρισμα, οἰκοδομηθὲν χάριν τοῦ Πα-
τριάρχου Ἱεροσολύμων, ὅπερ εἶνε ἀφιερωμένον τῷ ἁγίῳ
Ἰωάννῃ τῷ Χρυσοστόμῳ. Μοὶ φαίνεται, ὅτι ἤκουσα λεγόμε-
νον, ὅτι ὁ ἅγιος οὗτος ἦλθεν ἐπ' ἴσης ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ....
Ἐγγὺς τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἐπισκεπτόμεθα ἐπ' ἴσης τὸ
παρεκκλήσιον τῶν τεσσαράκοντα τεσσάρων μαρτύρων, οἵτι-
νες ὑπέστησαν τὸ μαρτύριον ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν ὀκτὼ
ἡμέρας πρὶν ἢ ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς Χοσρόης καταλάβῃ
τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἀφ' οὗ προσεκυνήσαμεν πάντας τοὺς
ιεροὺς τούτους τόπους, ἀνεβίβασαν ἡμᾶς λίαν ὑψηλῶς μέχρι
πύργου κτισθέντος πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ μοναστηρίου κατὰ
τῶν Ἀράβων. Ὑπάρχει δ' ἐν αὐτῷ μοναχός, διάγων βίον
αὐστηρότατον καὶ ἔγκλειστον, νηστεύων σχεδὸν πάντοτε καὶ
οὐδέποτε τρώγων τι ἠψημένον. Ἐργον δ' αὐτοῦ εἶνε τὸ
φυλάττειν, ἐρχομένων δ' ἐπισκεπτῶν τῆς μονῆς εἰδοποιεῖ,
ἔλκων σχοινίον, ὅπερ κρούει κωδωνίσκον. Ἐὰν δὲ ᾔνε Ἀρα-
βες δὲν ἐπιτρέπουσι σχεδὸν αὐτοῖς τὴν εἴσοδον, ἀλλὰ δίδου-
σιν ἄρτον μέλανα καὶ ἐλαίας. Τοῦτο δὲ εἶνε θοίνη δι'
αὐτοὺς καὶ ἀρκεῖ, ἵνα ἡ μονὴ διατελῇ ἐν ἀγαθαῖς σχέσεσι
πρὸς αὐτούς· ἐὰν δὲ ᾔνε ἄλλοι, ὑποδέχονται αὐτοὺς ἐν
αὐτῇ μετ' ἀγάπης....

“Ἦγαγον ἡμᾶς εἰς μικρὰν αὐλὴν ἐγγὺς τῆς θύρας,
ἵνα προσκυνήσωμεν τὸν Τάφον τοῦ Ἁγίου Σάβα, ἐν παρεκ-
κλησίῳ ἀρχούντως κομπῷ, κεκαλυμμένῳ ὑπὸ θόλου. Τὰ νῦν
εἶνε κενός, τοῦ σώματος τοῦ ἁγίου τούτου κομισθέντος ἐν
Ἑνετίᾳ. Ἐγγὺς δ' ὁράται ἐκκλησία ὑπόγειος, ἣτις εἶνε σπή-
λαιον, ἐν ᾧ λέγεται, ὅτι διέμεινεν ὁ ἐπίσκοπος Μύρων ἅγιος
Νικόλαος καὶ εἶδε θαυμασίαν ὄρασιν ἀστέρος φανέντος
ἐκεῖ. Ἠθέλησα, ἵνα πληροφορηθῶ τί ἐσήμαινεν αὕτη, ἀλλ'
ὁ ὁδηγῶν οὐδὲν ἐγνώρισέ μοι πλέον. Ὡδήγησαν ἡμᾶς μετὰ
ταῦτα εἰς ἕτερον ὄρος, πρὸς νότον τοῦ μοναστηρίου, ἀφ' οὗ
χωρίζεται καὶ οἶονεῖ τέμνεται ὑπὸ μεγάλου κοιλώματος καὶ
φέρει ἄκραν, ἐφ' ἧς ὑπάρχει ἕτερος πύργος ὁμοιος, ἀντι-

κείμενος πρὸς ἐκεῖνον, περὶ οὗ ὠμίλησα. Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ ὄρους τούτου ἦν ἡ κατοικία τοῦ Ἁγίου Σάβα, συγκειμένη ἐκ τριῶν σπηλαίων. Ἐν τῷ πρώτῳ εἶνε τὸ παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου τούτου, ἐν ᾧ καίει ἐνδελεχῶς λυχνία, τὸ ἐπόμενον δὲ τὸ δωμάτιον αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ ὑπάρχει κοίλωμα τετράγωνον, ὀλίγον ὑψηλὸν καὶ λελαξευμένον, ἐν ᾧ ἄνθρωπος δὲν δύναται, ἵνα κατακλιθῇ κατὰ μῆκος, ἐν ᾧ ὁμως ἐκοιμάτο ὁ ἅγιος. Ἐμεινε δὲ πέντε ἐν τῷ σπηλαίῳ τούτῳ ἔτη, διερχόμενος πέντε ἡμέρας ἁλλεπαλλήλως ἐκάστης ἑβδομάδος ἄνευ μεταλήψεως τροφῆς ἄλλης, πλὴν τῆς τροφῆς τῆς προσευχῆς, καθ' ἧς ἔπλεκε πεντήκοντα σφυρίδας. Ὁ διάβολος δεινῶς ἐπείρασεν αὐτόν, θέλων, ἵνα ἐκδιώξῃ αὐτὸν ἐκ τῆς ἐρήμου ταύτης, φοβίζων αὐτὸν διὰ διαφόρων ἐμφανίσεων φρικτῶν, ἀλλὰ θριαμβεύσας ἐπλήρωσε τὴν ἐρημον ταύτην πολλῶν μοναχῶν. Ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ὑπάρχει ἔγκλειστος μοναχός, ὅστις μετέρχεται τὸν αὐστηρὸν βίον τοῦ ἐν τῷ πύργῳ τοῦ μοναστηρίου ἐγκλείστου καὶ ἀσχολεῖται περὶ τὴν κατασκευὴν κομβολογίων ἐκ βάμβακος ἢ ἄλλης ὕλης, φερόντων κόμβους. Τὰ κομβολόγια τῶν Ἑλλήνων εἶνε διάφορα τῶν ἡμετέρων, δὲν λέγουσι δὲ ὡς ἡμεῖς, στρέφοντες τὸ κομβολόγιον, **Πάτερ ἡμῶν καὶ Θεοτόκε Παρθένε**, ἀλλὰ μόνον **Κύριε ἐλέησον**. Ὑπάρχουσι κομβολόγια ἐξ ἑκατὸν κόμβων καὶ ὀλιγωτέρων, χωρίζουσι δ' αὐτοὺς οὐχὶ ὡς ἡμεῖς κατὰ δεκάδας, ἀλλ' εἰς μέρη μετὰ σταυροῦ καὶ κατὰ τρεῖς μεγάλους κόμβους, οὓς στρέφοντες λέγουσιν **Ἅγιος ὁ Θεός, Ἅγιος ἰσχυρός, Ἅγιος Ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς**.

“Οἱ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἁγίου Σάβα διάγοντες μοναχοὶ ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἐλληνικὸν δόγμα, φυλάττοντες βίον λίαν κανονικόν. Ἐχουσιν ἡγούμενον, διοριζόμενον καὶ παυόμενον κατὰ τὸ δοκοῦν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων. Συνέρχονται δὲ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἵνα ἀναγινώσκωσι τὴν θεῖαν ἀκολουθίαν κατὰ τὰς ὑπὸ τῆς

ἐκκλησίας ὀριζομένας ὥρας, ἥτις εἶνε μακροτέρα τῆς ἡμετέρας. Οὐδέποτε τρώγουσι κρέας.....ἀπέχονται μάλιστα ὧν καὶ γαλακτερῶν ἅπασαν τὴν ἐβδομάδα, πλὴν Σαββάτου καὶ Κυριακῆς. Ἀνὰ πᾶσαν δὲ Δευτέραν, Τετάρτην καὶ Παρασκευὴν τοῦ ἔτους, καθ' ἃς δὲν ὑπάρχει ἐορτὴ καὶ ἐκτός τοῦ χρόνου τοῦ Πάσχα, νηστεύουσι καὶ τρώγουσι κατὰ τὴν τρίτην ὥραν, κατὰ δὲ τὴν μεγάλην Τεσσαρακοστὴν περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Ἐσθίουσι δὲ ὁμοῦ ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἐστιατορίῳ καὶ ἐν ᾧ τρώγουσι γίνεται ἀνάγνωσις πνευματικῆ, ἐν τέλει τῆς ὁποίας ὁ μάγειρος μοναχὸς γονυπετήσας αἰτεῖ συγγνώμην ἂν ἴσως ἐσφάλη ἐν τῇ παρασκευῇ τῶν φαγητῶν. Ἀλλ' ὅτι βλάπτει τοὺς μοναχοὺς τούτους εἶνε, ὅτι δὲν ἀφίνουσιν αὐτούς, ἵνα διάγωσι τὸν κανονικὸν τοῦτον βίον, ἀλλ' ἀποστέλλουσι πρὸς συλλογὴν ἐλεῶν πρὸς συντήρησιν τοῦ μοναστηρίου εἰς ἀπάσας τὰς χώρας, ἐν αἷς ὑπάρχουσι Χριστιανοὶ τοῦ θρησκευματος αὐτῶν· ζῶντες δὲ οὕτω πλάνητα βίον δυσχερές, ἵνα διάγωσι πνευματικὸν ὅλως βίον”.

Τῷ 1674-1676 ἀδέξιός τις ἀντιγραφεὺς **Σεραφεῖμ** καλοῦμενος, μνημονευόμενος καὶ ἐν τῷ 399 K, ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 391 K, περιέχοντα Θεοτοκάριον. Κατ' αὐτοῦ μετὰ ἱερᾶς ἀγανακτήσεως ἐξανίσταται ὁ πολὺς ἐκεῖνος ἐν ἔργοις καὶ λόγοις ἱερομόναχος **Ἰωάσαφ** Κρής, ἡγούμενος διατελέσας ἐπὶ πολλὰ ἔτη τῆς μονῆς λέγων· “1834 σепτεμβρίου 1. Σημεῖωσαι, ὦ φιλαναγνῶστα, ὅτι τὸ παρὸν Θεοτοκάριον εἶναι γνήσιον ποῖημα τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ· τὰ δὲ ἄλλα ὁποῦ εὐρίσκονται ἐδῶ εἰς τὴν λαύραν τοῦ ἁγίου Σάββα εἶναι διεφθαρμένα, καθὼς εἰς ἓνα εἶναι εἰς τὸ τέλος γεγραμμένον ὅτι δηλαδὴ ἐδιορθώθη παρὰ κάπιου Σεραφίμ· πλὴν ἔπρεπε νὰ εἰπῇ ὅτι διεφθάρη καὶ ὄχι διωρθώθη, ἐπειδὴ μεγάλη ἀνοησία καὶ ὑπερηφανεία ἦτον νὰ βάλλῃ χερί εἰς βιβλίον τοιοῦτου μεγάλου πατρὸς, ἄλλα τροπάρια καὶ ᾠδὰς νὰ εὐγάνῃ καὶ ἄλλα

νά βάνη καὶ μάλιστα ὅλα τὰ προσόμοια. Ἰωάσαφ ἱερομόναχος Κρής” 1). Ἐγραψεν ἐπ’ ἱσῆς τὸν ὑπ’ ἀρ. 536 K 2) μετὰ τοῦ σημειώματος “† Ἐγράφει εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ εἰς τὸν Ἀργάγγελον ὑπὸ τινος Σεραφεῖμ, ἔτη ἀπὸ Χριστοῦ 1676:-καὶ ἀπὸ Ἀδὰμ 7184”.

8.

Ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος -

Καταστροφαι ἐν τῇ Λαύρᾳ ἐκ ραγδαίων βροχῶν-

Δαπάναι- Ἐριδες τοῦ Ἱεροῦ Κοινοῦ

πρὸς τοὺς Θεοδοσίτας,

ἦτοι Ἐμπετήδας καὶ συμβιβασμοὶ πρὸς αὐτούς-

Ἄτερος συμβιβασμός- Καταγγελία κατ’ αὐτῶν-

Ἱερόθεος Ἱερομόναχος - Ἰωαννίκιος ἱερομόναχος

Ἐπὶ Πατριάρχου Δοσιθέου (1669-1709) ὁ νότιος τῆς Λαύρας τοῖχος κατέπεσεν, ἡ δὲ ἐκκλησία ἔμεινεν ἐκτὸς αὐτοῦ, τὰ δὲ τῶν Ἀράβων κτήνη ἐπηύλιζον ἐν αὐτῇ, ἐν δὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ κατῴκουν Ἀραβες σὺν γυναίξιν καὶ εἶχον ἐν αὐτῇ καρπούς καὶ βόας. Ὁ Δοσίθεος, κατελθὼν εἰς τὴν Λαύραν μετὰ κυβερνητικῶν ὑπαλλήλων καὶ καταγράψας πάντα τὰ οἰκοδομῆς δεόμενα μέρη, λαβὼν δὲ τὴν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένην ἄδειαν ἤρξατο τῆς οἰκοδομῆς, ἐκβαλὼν πρῶτον τοὺς Ταμαρίτας, οἵτινες κατεῖχον, ὡς εἵπομεν, τὸ νότιον τῆς Λαύρας μέρος.

Ἴδου αἱ οἰκοδομαὶ καὶ ἐπισκευαί, ἃς ἐποιήσατο ὁ θερμοουργὸς Πατριάρχης Δοσίθεος.

1) Ἐκτίσθη ὁ μέγας τοῖχος, ὁ ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ ἀσκητηρίου τοῦ Ἀγίου Σάβα. 2) αὐτὸ τὸ ἀσκητήριον. 3) τὸ Κουβούκλιον. 4) ἡ περὶ τὸν Ναὸν αὐλὴ ἐπεστρώθη διὰ πλακῶν, ἐν ᾗ πρότερον ἔκοι-

1) Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β', σελ. 518, 521.

2) Σελ. 580.

μῶντο τὰ τῶν Ἀράβων ὀνάρια. 5) τοῖχος νέος ἀπὸ τῆς ἔξω θύρας μέχρι τῆς ραχίας καὶ τοῦ ἔξω πύργου. 6) δύο ἐκκλησίαι ἀνεκαινίσθησαν ὑποκάτω τῆς μεγάλης καὶ ἐπὶ τὰ κατὰ τὸ νότιον μέρος οἰκίαι. 7) κλίμαξ λιθίνη καὶ ξενὼν νέος ἔσωθεν τῆς θύρας. 8) ἀνεκαινίσθη ὁ τοῦ Δαμασκηνοῦ πύργος. 9) ὁ μέγας τοῖχος, ὁ ἀπὸ τοῦ ἐπάνω πύργου μέχρι τῆς τοῦ Χρυσοστόμου ἐκκλησίας ὑψώθη κατὰ τρεῖς πήχεις. 10) ἡ μεγάλη ἐκκλησία, ἔχουσα τὴν ὀροφὴν σεσαθρωμένην, οὗ ἕνεκα αἱ ζωγραφίαι ἐφθείροντο, ἐκαλύφθη, ἀνεκαινίσθη καὶ ἐχρίσθη. 11) οἱ λοιποὶ τοῖχοι καὶ αἱ δεξαμεναί, πλὴν τῶν κελλίων ἀνεκαινίσθησαν. Ἡ οἰκοδομή, ἀρξαμένη κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1686, ἔλαβε τέλος κατὰ Νοέμβριον, ἡ δὲ δαπάνη τῆς οἰκοδομῆς ἀνῆλθεν εἰς δώδεκα χιλιάδας γροσίων καὶ ἐπέκεινα ¹⁾).

Τῷ 1670 Ἰωάννης ὁ Θεσσαλονικεὺς ἔγραψεν ἐν τῇ Μονῇ τῶν Ἀρχαγγέλων τὸν ὑπ' ἀρ. 127 K Bodl. Canon., περιέχοντα προσκυνητᾶριον μετὰ πινάκων, ἐν ᾧ ἀναγινώσκεται. “Υπὸ Χατζί-Ἰωάννου Θεσσαλονικαίου εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἀρχαγγέλου” ²⁾).

Τῷ 1681, Ἰουλίου α'. συνετάχθη, “κατάστιχον σὺν Θεῷ ἀγίῳ τῶν ἐξόδων τῆς α^{ης} οἰκοδομῆς τῆς Λαύρας τοῦ ἀγίου μοναστηρίου τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου” ³⁾. Ἐν αὐτῷ ἀναγράφονται πᾶσαι αἱ δαπάναι ἀκριβέστατα.

Τῷ 1696, τὴν 28 Ὀκτωβρίου, συνέβη κατὰ τὴν ἔρημον, ἐν ἣ εὐρίσκεται ἡ Λαύρα τοῦ Ἀγίου Σάββα βροχὴ μεγάλη καὶ φοβερὰ, ἥτις ἐπήνεγκε μεγάλας τῇ Λαύρᾳ καταστροφάς, διότι, καταβάντος λάβρου καὶ ὀρμητικοῦ τοῦ χειμάρρου, τὸ ἥμισυ τῆς Λαύρας κατέπεσεν ἐκ θεμελίων, ἐπιτροπεύοντος Νεοφύτου, ἀνεψιοῦ τοῦ Πατριαρχοῦ Δοσιθέου

¹⁾ Δοσιθέου, Δώδεκ. Βιβλιοθ. ιβ'. σελ. 1236.

²⁾ Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Β'. σελ. 729.

³⁾ Κατάλοιπα χειρογρ. Ἱεροσ. Βιβλιοθ. ὑπὸ Κλ. Κοικυλίδου, σελ. 103.

καὶ ἡγουμενεύοντος ἐν τῇ Λαύρα Νικηφόρου τοῦ Κυπρίου. Ἡ ἐπὶ τοῦ κώδικος τούτου σημείωσις ἔχει οὕτω· “1696:-ὀκτωβρίῳ 22:† Τὴν αὐτὴν χρονίαν καὶ τὸν αὐτὸν μὴν ἡμέρα Πέμπτη ἔκαμεν εἰς τὴν ἐριμον εἰς τὴν λαύραν τοῦ ἁγίου Σάββα βροχὴν μεγάλην καὶ φωβερὴν καὶ ἐκατέβην χεῖμαρρος μεγάλως καὶ ἐπίρην τὸ μισῶν μοναστήριον ἀπὸ θεμελίου, ἐπιτροπευωντος ὁ παπὰ Νεόφитος ἀνεψηῶς τοῦ μακαριωτάτου Δοσιθέου καὶ ἡγουμενεύοντος Νικηφόρου τοῦ Κυπρίου” ¹⁾. Ἡ καταστροφὴ αὕτη ἀναφέρεται καὶ ἐν τῷ ἀρ. 94. “Καταλοίπων χειρογράφων Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης”, ἐκδοθέντων ὑπὸ Κλεόπα Κοικυλίδου, Μ. Ἀρχιδιακόνου ²⁾, ἐν ᾧ ἀναγινώσκομεν. “Ἐβρεξεν ὑπερβολικῶς, καὶ ἐκατέβη σέλι μέγαλον εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Σάββα, καὶ ἐκρῆμνισεν ἐκ θεμελίων πολλοὺς τοίχους καὶ κελλία, ἀλλὰ καὶ ἡ μεγάλη ἐκκλησία ἐσχίσθη ἀπὸ τὸν μέγαλον κτίτον τῶν τοιχῶν ἐξ ἀμαρτιῶν ἡμῶν. Ὅθεν ἐκάμαμεν εὐθύς κέσφι, διὰ νὰ γράψωμεν πόσα τοιχία ἐχάλασαν, καὶ ὅτι φόνοι δὲν ἔγιναν, εἰς τὸ ὅποιον κέσφι ἐξοδιάσαμεν εἰς τὸν κατήν, καὶ μουσελήμην, καὶ μεῖμάρην πασᾶς δὲ ὧν τότε τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ Νεαπόλεως ὁ ἀδिकώτατος Μεχμὲτ πασιᾶς ὁ λεγόμενος ἀμπουσιαβάρης, καὶ εὗρισκόμενος εἰς Ναπλούσιον, ἐσκανδαλίσθη πῶς ἔγινε τὸ κέσφι χωρὶς νὰ τὸν ἐρωτήσωμεν, καὶ ἔπεμψε τὸν κεχαγλάν του καὶ ἔβαλεν εἰς τὸν καλὲν ὅλους σχεδὸν τοὺς τούρκους ὅπου ἐπῆγαν εἰς τὸ κέσφι, καὶ τοὺς ἐτζερεμέτισεν, ἐπῆρε καὶ ἀπὸ ἡμᾶς τζερεμὲν μὲ πολλὰς τιμωρίας. Ἀπὸ τὸν ὅποιον πασιᾶν ἐπήραμεν θέλημα καὶ ἐκτίσαμεν τὴν ἀπάνω πόρταν τοῦ ἁγίου Σάββα, μὲ πέτρες καὶ ἀσβέστην καὶ σίδηρον, ἐκτίσαμεν καὶ τοὺς τοίχους ὅπου ἐκρῆμνισαν, ξηρόλιθον, καὶ ἐξοδιάσαμεν”.

¹⁾ Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β'. σελ. 650—651.

²⁾ Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 103.

Περίεργον εἶνε ὅτι ὁ Δοσίθεος οὐδὲν λέγει περὶ τῆς φοβεράς ταύτης καταστροφῆς, ἣτις συνέβη δέκα ἔτη μετὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου τούτου γενομένας οἰκοδομὰς καὶ ἐπισκευάς, οὐδὲ ἀναφέρεται ἐπίσημος κυβερνητικὴ ἄδεια πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν παθόντων μερῶν.

Τῷ 1698 τὸ Ἱερὸν Κοινὸν ἦλθεν εἰς ἔριδας πρὸς τοὺς Θεοδοσίτας, ἧτοι Ἑμπετήδας, ἕνεκα τῶν πολλῶν καὶ πολλαπλῶν αὐτῶν ἀπαιτήσεων καὶ ἐνοχλήσεων εἰς τοὺς ἡγουμένους καὶ μοναχοὺς τῆς Λαύρας· ἀφηρέθη δὲ παρ' αὐτῶν τὸ καφάρι. Ἀλλὰ προσπεσόντες ἐγένοντο καὶ πάλιν δεκτοὶ ἐπὶ ὄροις ρητοῖς, οἵτινες ἐκάνονίζον τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὥφειλον, ἵνα πορεύωνται εἰς τὴν Λαύραν, φυλάττοντες δ' αὐτοὺς δικαιοῦνται, ἵνα λαμβάνωσι κατ' ἔτος παρὰ τοῦ Ἱεροῦ Κοινοῦ “μαῖδία γρόσια ἑκατὸν καὶ μίαν σκούφιαν καὶ ἓνα μαντήλι τοῦ παζαρίου καὶ ἓνα πανὶ Πεξαλιώτικον” ¹⁾.

Κατὰ τὸν 15. αἰῶνα ἐγράφη ἐν τῇ Λαύρᾳ ὁ ὑπ' ἀρ. 129 K τῆς ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὁρει μονῆς τοῦ Δοχειαρίου, περιέχων προσκυνητάριον μετὰ κεχρωματισμένων πινάκων. Ἐν τῷ τελευταίῳ φύλλῳ ἀναγινώσκονται στίχοι τινές, ἐν οἷς ὁ συγγραφεὺς λέγει, ὅτι “ἐτελειώθη.....εἰς λαύραν δὲ τὴν θαυμαστήν καὶ τὴν ἀξιόνημον τοῦ ἁγίου Σάββα τοῦ σεπτοῦ, τὴν κεχαριτωμένην”. Ἐν τέλει δέ. “Χεῖρ Δανιὴλ τοῦ ἱατροῦ, ἀχξστ', Ἰουλίου ιστ'” ²⁾.

Τῷ 1706 ἀναγινώσκομεν “Ὅσα ἐξοδιάσαμεν σὺν Θεῷ ἁγίῳ εἰς τὴν ὕλην τοῦ μοναστηρίου. Γίνονται σοῦμα ὅλα τὰ ἔξοδα τῆς β^ας οἰκοδομῆς τῆς λαύρας τοῦ ἁγίου Σάββα ἀσλάνια 21,694½.

“Πάντα τὰ ἄνωθεν ἄσπρα τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ἁγίου

¹⁾ Τριάκοντα μαῖδία=ἐν γρόσιον Τουρκικόν. Ἀνάλ. Ἱεροσολ. Σταχυολ. Τόμ. Δ'. σελ. 16.

²⁾ Ἱεροσ. Βιβλιοθ. Τόμ. Γ'. σελ. 266. Πρβλ. Σπυρ. Λάμπρου, Κατάλογος κτλ. Τόμ. Α'. σελ. 254.

μοναστηρίου ἔπεμψεν ὁ μακαριώτατος σοφώτατός τε καὶ παναγιώτατος ἡμῶν πατήρ, αὐθέντης καὶ δεσπότης, ὁ πατριάρχης τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ, ὁ ἀοίδιμος καὶ τρισμακάριστος κύριος κύριος Δοσίθεος, καὶ αἰωνία ἡ μνήμη αὐτοῦ, ἀμήν· ὅστις ἐκοιμήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς τὰς „αψζ΄. Ἐν τῷ ἐκεῖσε μετοχίῳ τοῦ Παναγίου Τάφου Φεβρουαρίου 7· ἡμέρα Παρασκευὴ καὶ ἐτάφη ἔνδον τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς εἰς τὸ Χάσκιοι οὗ καὶ αὐτῆς αἰωνία ἡ μνήμη” 1).

Τῷ 1708 “ἦλθεν ἕτερος κατῆς εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ὀνομαζόμενος Μουσταφᾶ Ἐφέντης, ὅστις ἐβούλλωσε τὰ χοτζέτια τοῦ ἁγίου Σάββα, καὶ μᾶς ἐπῆρε δυναστικῶς φλωρία τουραλήτικα 600. Τῷ αὐτῷ ἔτει ἦλθεν ἓνας καπιτζίμπας ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως καλούμενος Ὁσμάν-γας, μὲ βασιλικὸν ὄρισμόν, καὶ ἐσήκωσε τὸν ἄνωθεν κατὴν καὶ ὅλους τοὺς σέχιδες τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τοῦ ἁγίου Σάββα, εἰς τὸ ὁποῖον κέσφι ἐξοδιάσαμεν, ἥτοι μᾶς ἐπῆρεν ὁ κατῆς δυναστικῶς. Μετὰ δὲ τὸ ἄνωθεν κατηραμένον κέσφι ἦλθεν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ πασιᾶς ὁ λεγόμενος Ἰσλάμ πασιᾶς, καὶ μᾶς ἐδυνάστευσε νὰ πάρῃ ἄσπρα ὥσάν καὶ τὸν κατὴν, καὶ μὴ δίδοντές του ἐπῆγε μοναχός του εἰς τὸν ἅγιον Σάββαν καὶ ἐκύταξε τὸ κτίριον, καὶ ὕστερον τοῦ ἐδώσαμεν διὰ νὰ μὴ στείλῃ ἄρτζι κακὸν εἰς τὴν βασιλείαν ἀσλάνια 500. „αχπε” 2).

Τῷ 1715 ἐγένετο μετὰ τῶν Θεοδοσιτῶν ἕτερος συμβιβασμός, καθ’ ὃν ὄφειλον οὗτοι, ἵνα λαμβάνωσι κατ’ ἔτος ἑκατὸν γρόσια καὶ οὐδὲν ἐπὶ πλέον εἰς τρεῖς δόσεις, παρ’ ἑκάστου δὲ προσκυνητοῦ, μεταβαίνοντος εἰς τὴν Λαύραν καὶ ἐπιστρέφοντος, τέσσαρα μαϊδιά, κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν, ὅτι ἡ θύρα τῆς Λαύρας δὲν θὰ ἀνοίγεται μετὰ τὴν δύσιν τοῦ

1) Κατάλοιπα Χειρογρ. Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Ἐνθ’ ἄνωτ. σελ. 103—104.

2) Αὐτόθι, σελ. 104.

ἡλίου, ὅτι οἱ βοσκοὶ καὶ οἱ λοιποὶ θὰ τρώωσιν ἔξω τῆς μονῆς, ὅτι δὲν θὰ φορολογῶσι τὰ ζῶα τῶν προσκυνητῶν, ὅτι οἱ καλόγηροι δὲν θὰ ἀγοράζωσι ξύλα ἐκ τοῦ χωρίου τῶν Θεοδοσιτῶν, ὅτι δὲν θὰ ζητῶσιν τι παρὰ τοῦ Ἡγουμένου, παρὰ τῶν πατέρων, ὡς καὶ παρὰ τῶν προσκυνητῶν, ὅτι θὰ ταχθῇ εἰς αὐτῶν ὡς ὑπηρέτης, ἵνα μεταβαίῃ καὶ ἔρχεται μετὰ τῶν φορτίων, μετὰ τοῦ ἡγουμένου καὶ τῶν καλογήρων, ὃν ἀπειθοῦντα θὰ ἀντικαταστήσῃ ἕτερος, ὅτι ὁ ἡγούμενος, ἀποχωροῦντος τοῦ ὑπηρέτου, θὰ στέλλῃ τὸν ἡμίονον τῆς μονῆς μετὰ οἰουδήποτε Θεοδοσίτου, ὅτι δὲν θὰ φέρωσι τοὺς ὄνους αὐτῶν, ὅπως ἐπιβῶσιν αὐτῶν προσκυνηταὶ ἢ καλόγηροι, μήτε ἵππους ἔξωθεν, ὅτι μεταβαίνοντες εἰς τὴν Λαύραν ὀφείλουσιν, ἵνα ἀρκεσθῶσιν εἰς τὴν ἐν αὐτῇ τροφήν, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης ἀπαιτήσεως.

Πρὸς τούτοις ὀφείλουσιν, ἵνα μὴ κοιμῶνται ἐν τῇ μονῇ, ὅπως μὴ μεταφέρωσιν ὕδωρ δι' ἀσκῶν ἐκ τῆς μονῆς, οὔτε ἄρτους, οὔτε ὄσπρια, ὅπως μὴ ρίπτωσι λίθους κατ' αὐτῆς ἢ πυροβολῶσι. Ληξιάσης δὲ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ὑπηρέτου, θὰ διορίζεται ἀντ' αὐτοῦ ἕτερος Χριστιανός, ὃν ἂν θελήσῃ ὁ ἐπίτροπος. Ὁ ὑπηρέτης, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι χωρικοί, ὑποχρεοῦνται, ὅπως μὴ ζητῶσιν τι παρὰ τοῦ ἡγουμένου καὶ τῶν καλογήρων διὰ τῆς βίας, ὅτι θὰ ἔρχονται ὑλοτομίας χάριν ὅσοι ἐργάται ζητηθῶσι παρὰ τοῦ ἡγουμένου καὶ ὅτι ὁ ἡγούμενος δικαιουται, ἵνα ἀγοράξῃ ξύλα ὅθεν θέλει, πλὴν ἐκ τοῦ χωρίου τῶν Θεοδοσιτῶν. Ὁ συμβιβασμός οὗτος ὑπεγράφη ὑπὸ μαρτύρων καὶ ἐγγυητῶν ¹⁾.

Ἄλλ' ἵνα εἴπω μετὰ τοῦ Τίτου Λιβίου *Perfidia plusquam Punica!* διότι τῷ 1717, ἤτοι δύο ἔτη μετὰ τὸν ἐπίσημον τοῦτον συμβιβασμόν, βεβαιωθέντα ὑπὸ μαρτύρων καὶ ἐγγυητῶν, τὸ Ἱερὸν Κοινόν, μὴ δυνάμενον, ἵνα ἀνεχθῇ τὰς βιαιοπραγίας τῶν “ἄλμυρῶν τούτων γειτονημάτων”, ἤναγ-

¹⁾ Ἄναλ. Ἱεροσολ. Σταχυολογ. Τόμ. Δ', σελ. 22—24.

κάσθη, ἵνα ἐγκαλέσῃ τοὺς Θεοδοσίτας εἰς τὸν Ρετζέπ Πασᾶν, διότι ἤθελον, ἵνα γυμνώσωσι τοὺς προσκυνητὰς ἐν αὐτῇ τῇ μονῇ. Οὗτος δὲ συλλαβὼν “τὸν καφάρην” ἔρριπεν ἐν τῇ εἰρκτῇ, ἣθελε δέ, ἵνα ἀπαγχονίσῃ αὐτόν, ἀλλ’ ἤλευθερώθη τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἱεροῦ Κοινοῦ. Ὅτε δὲ ἐξῆλθεν, “ὁ πασιᾶς εἶπεν ὅτι ἔχασε τὴν δύναμίν του καὶ παιδεία δὲν κάμνει πλέον, καὶ ἐγύρευεν Ἀράπικην κρίσιν, καὶ ὕστερον εἰρήνευσεν· καὶ ἐβάλαμεν ἀπάνω του κεφίλιδες ὅλον τὸ χωρίον τοῦ Θεοδοσίου” ¹⁾). Πόσον ἀνεμώλιοι ἐγένοντο οἱ στύγιοι ὄρκοι καὶ αἱ ἐπίσημοι καὶ πανηγυρικαὶ ὑποσχέσεις!

Τῷ 1737 παιδίον ξένον ἦλθεν ἐκ Χαλεπίου εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐπὶ ἐπιτρόπου Καισαρίου, ὅπερ οὗτος δεξάμενος ἀπέστειλεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἀγίου Σάβα ὡς θυρωρόν. Ἀσθενήσαν δὲ ἤχθη εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐν ᾗ συλλαβὼν αὐτὸν ὁ “Χαρατζῆς” ἠξίωσεν, ὅτι εἶνε Μωαμεθανός. Διὰ μεγάλης ὁμως χρηματικῆς δαπάνης κατωρθώθη ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ εἰς Νεάπολιν ²⁾).

Τῷ 1752 ὁ ἐκ Σκοπέλου ἱερομόναχος Ἱεροθέος ἔγραψε τὸν ὑπ’ ἀρ. 436 K, περιέχοντα Θεοφίλου Κορυδαλλέως ἀνεπίγραφον ρητορικὴν, στάσεις καὶ ρητορικὴν κατ’ ἐρωταπόκρισιν. Ἐν αὐτῷ ἀναγινώσκεται: “Ἐλαβε πέρας ἡ παροῦσα δέλτος, διὰ χειρὸς καμοῦ τοῦ εὐτελοῦς Ἱεροθέου ἱερομονάχου, ἐκ νήσου Σκοπέλου, ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,αψνβ’, κατὰ μῆνα Αὐγούστον: ἐν Ἱερουσαλήμ”. Καί: “Ἐγράφη παρ’ ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ Ἱεροθέου ἱερομονάχου ἐκ νήσου Σκοπέλου: κατὰ τὸ ,αψνγ-ον, φευρουαρίου κς’-η: ἐν τῇ ἀγίᾳ πόλει Ἱερουσαλήμ”. Ἐγραψε δὲ ἀρκετὰ τοῦ ὑπ’ ἀρ. 479 K, περιλαμβάνοντος μαθηματάριον ³⁾).

Τῷ 1759-1797 ὁ ἱερομόναχος Ἰωαννίκιος ἔγραψε τὸν ὑπ’ ἀρ. 78 K, περιέχοντα διαφόρους διηγήσεις, ἐν ἀρχῇ

¹⁾ Αὐτόθι, σελ. 25, 26.

²⁾ Ἐνθ’ ἀνωτ. σελ. 37.

³⁾ Ἱεροσ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β’, σελ. 549, 562.

τοῦ ὁποίου ἀναγινώσκεται “† ἡ ἀρχὴ λείπει. Ἐκ τοῦ πατερικοῦ λόγοι διάφοροι, ἐκλογαὶ ἦτοι ἀπανθίσματα· ἔχει καὶ μερικὰς ἱστορίας πάνυ ψυχωρελεῖς. Ὡ φιλαναγνώστα διὰ βάζε με προσοχὴν διὰ νὰ ὠφεληθῇς· Εὐχέσθε καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ τοῦ γράψαντος Ἰωαννικίου 1784 αὐγούστου 25”¹⁾, συνέδεσε καὶ συνήρμωσε τὸν ὑπ’ ἀρ. 79 K (1789), περιλαμβάνοντα διαφόρους λόγους²⁾, προσέθετο πίνακα τῶν ἐμπεριεχομένων εἰς τὸν ὑπ’ ἀρ. 80 K, περιλαμβάνοντα διαφόρους λόγους³⁾, ἔγραψεν ὀκτὼ φύλλα τοῦ ὑπ’ ἀρ. 128 K⁴⁾, ἀνεπλήρωσε (1778) τὸν ὑπ’ ἀρ. 175 K⁵⁾, ἔγραψε τὸν ὑπ’ ἀρ. 199 K, περιλαμβάνοντα διάφορα τεμάχια πατέρων καὶ “Μιχαὴλ Συγκέλλου Ἱεροσολύμων λίβελλος, ἡγουν ὁμολογία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως”, μετὰ τοῦ σημειώματος. “Εἴληφε τέλος ἡ παροῦσα βίβλος ἐπὶ ἔτους 1762^ο διὰ χειρὸς κάμου Ἰωαννικίου ἱερομονάχου τοῦ Σαββαΐτου διὰ πόνου πολλοῦ καὶ δαπάνης· καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες εἴτι σφαλερὸν εὔρητε ἐπιδιορθώσαντες σύγγνωταί μοι. ἀνθρώπινον γὰρ πάθος τὸ ἀμαρτάνειν· ἐγράφη δὲ ἔνδον ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάββα αὐγούστου 24”⁶⁾, συνεπλήρωσε (1780) τὸν ὑπ’ ἀρ. 206 K, περιέχοντα διάφορα⁷⁾, προσέθηκε τεμάχιά τινα εἰς τὸν ὑπ’ ἀρ. 218 K, μετὰ τοῦ σημειώματος. “Ἐν χίλιοστῷ ἑπτακοσιοστῷ πεντηκοστῷ τρίτῳ.....καταμήναν δεκεμβρίου κα’ διὰχειρὸς καμοῦ Ἰωαννικίου ἱερομονάχου· ἐκ Λαζικῆς χώρας· ὡς (=ὅς) καὶ ἐχημάτων ἑφημέριος ἦς (εἰς) τὴν λαύραν τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ ὅποιως διέβάζη τὴν ἄνωθεν ψυχοφελοὶ διείγησιν νὰ με συγχωρέσει τῶν ἀμαρτωλότερον παρὰ τὸν κόσμον”⁸⁾,

¹⁾ Σελ. 141—142.

²⁾ Σελ. 145.

³⁾ Σελ. 148.

⁴⁾ Σελ. 209.

⁵⁾ Σελ. 287.

⁶⁾ Σελ. 306.

⁷⁾ Σελ. 312.

⁸⁾ Σελ. 326—327.

ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 251 K, μετὰ τοῦ σημειώματος· “Ἰωαν-
νικίου καὶ τόδε πρὸς τοῖς ἄλλοις· ἀφιέρωσα εἰς τὴν λαύ-
ραν τοῦ ἁγίου Σάββα· † 1784-φ” ¹⁾).

Ἐγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 270 K, τὸν ὑπ' ἀρ. 276 K, περι-
έχοντα τεμάχια διάφορα γερόντων καὶ διαφόρους λόγους,
τὸν ὑπ' ἀρ. 289 K (1783), περιέχοντα τεμάχια πατέρων καὶ
μάλιστα “λόγους ἡδυτάτους καὶ πάνυ ὠφελίμους καὶ σωτη-
ριώδεις τῶν τροπαρίων τοῦ μεγάλου κανόνος, ἐρμηνευθέν-
τας παρὰ τοῦ μακαριωτάτου σοφωτάτου πατρὸς ἡμῶν καὶ
πατριάρχου Ἱεροσολύμων κυρίου Παρθενίου”, τὸν ὑπ' ἀρ.
295 K, περιέχοντα “διδασκαλίαν περὶ ἐξομολογήσεως κατ'
ἐρωταπόκρισιν” ὑπὸ Καλλινίκου πατριάρχου Κωνσταντινου-
πόλεως, τὸν ὑπ' ἀρ. 299 K (1761), περιέχοντα ἐκλογὰς
ἀσκητικῶν λόγων, ἀνεπλήρωσε πολλὰ ἐλλείποντα φύλλα τοῦ
ὑπ' ἀρ. 326 K (1791), περιέχοντος κανόνας ἱκετηρίους εἰς
τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, ἀνεπλήρωσε τὴν ἀρχὴν τοῦ κατὰ
Ματθαῖον Εὐαγγελίου τοῦ ὑπ' ἀρ. 357 K, ἔγραψε τὸν ὑπ'
ἀρ. 385 K, ἔγραψε πίνακα τῶν περιεχομένων τοῦ ὑπ' ἀρ.
414 K (1784), προσέθετο φύλλα τινὰ καὶ πίνακα τῶν περιε-
χομένων τοῦ 417 K (1780), ἔδωσε τὸν ὑπ' ἀρ. 420 K, μετὰ
τοῦ σημειώματος· “Τὸ παρὸν βιβλίον λεγομένει Μέλισσα
εἶνε πάνυ ψυχοφελεῖ. Ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος λείπει· καθῶς
τοῦ ῥα τὸ ἐστάχωσα καὶ ὥς ἔχω συγγνώμην ἀδελφοί, καὶ
εὖχεσθαι ὑπερέμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ· 1789 ὀκτωμβρίου· 17.
Ἰωαννίκιος ἐλάχιστος” ²⁾

Ἐγραψεν ἐπ' ἴσης τὸν ὑπ' ἀρ. 438 K, περιέχοντα
ἀσκητικῶν ἀποσπασμάτων ἐκλογὴν καὶ σχόλια εἰς διάφορα
κεφάλαια τῆς Κλίμακος, τὸν ὑπ' ἀρ. 449 K, περιέχοντα
“Βίον καὶ πολιτείαν τοῦ ὁσίου Χαρίτωνος ἐν παραφράσει
(1797), τὸν ὑπ' ἀρ. 513 K, περιέχοντα τὸν αὐτὸν βίον κατὰ
μετάφρασιν εἰς τὴν κοινὴν διάλεκτον παρὰ Γρηγορίου ἱερο-

¹⁾ Σελ. 381.

²⁾ Αὐτ. σελ. 397, 398, 413, 423, 426, 454, 470, 516, 530, 534, 540.

μονάχου Ψαριανοῦ, τὸν ὑπ' ἀρ. 514 K (1756), τοὺς ὑπ' ἀρ. 518 (1770), 521 (1777), 522, 523, 524, 544 K, περιλαμβανόντα Παύλου τοῦ Εὐεργετικοῦ συλλογῆς τῶν θεοφθόγγων ρημάτων τῶν πατέρων κεφάλαιά τινα, πολλὰ τοῦ ὑπ' ἀρ. 561 K (1784), ἀνεπλήρωσε τὸν ὑπ' ἀρ. 631 K (1572), περιέχοντα Θηκαρᾶν, προσέθηκεν ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 646 K “εὐχὴν τοῦ ἁγίου Τρύφωνος, λεγομένην εἰς κήπους καὶ ἀμπελῶνας καὶ εἰς χωράφια καὶ εἰς μελίσσια” καὶ πίνακα τῶν περιεχομένων, τὸν ὑπ' ἀρ. 660 K, τὸν ὑπ' ἀρ. 671 K, περιέχοντα Θηκαρᾶν, ἀνεπλήρωσε τὸν ὑπ' ἀρ. 687 K, περιέχοντα λειτουργικόν, προσθεὶς τὰ δύο πρῶτα φύλλα, ἔδεδεσε τὸν ὑπ' ἀριθ. 450 K, περιέχοντα τεμάχια ἀπογράφου τῆς 17'. ἑκατ., ἐν ᾧ μέρος τοῦ νομοκάνονος Μαλαξοῦ, μετὰ τοῦ σημειώματος: “† Ἐστω εἰς εἰδΗΣΙΝ σας ἀδελφοὶ τα παρόντα τετράδια τοῦ νόμου κανόνες τὰ ἔφερεν ἕνας ἀδελφὸς ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ” εἶχε καὶ ἄλλα, καθὼς μὲ εἶπεν, ὁμως τὰ ἐχρειάσθηκεν εἰς ταῖς ὑπηρεσίαις του. Λοιπὸν αὐτὰ τὰ εὐρισκόμενα τὰ ἐστάχωσα εἰς ἕνα τέτραδον” κτλ. ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 699 K, περιέχοντα πατερικά, τὸν ὑπ' ἀρ. 701 K, τὸ ὑπὸ τὸ γράμμα E τοῦ ὑπ' ἀρ. 702 K, τὸν ὑπ' ἀρ. 582 K, τὸν ὑπ' ἀρ. 99 K τῆς ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὁρει μονῆς Ξενοφῶντος, περιέχοντα νομοκάνονα, μετὰ τοῦ σημειώματος: “διὰ χειρὸς τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν πατρὸς κυροῦ Ἰωαννικίου ἐν τῇ ἁγίᾳ Λαύρᾳ τοῦ δόσιου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου ἐν τῇ Παλεστίνῃ 1788 αὐγούστου 17” 1).

Πρὸς τούτοις ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 76 K, περιέχοντα Ἐφραὶμ Σύρου περὶ τῶν ὀκτὼ λογισμῶν καὶ ἐκλογὰς ἐκ διαφόρων λόγων τῶν ἁγίων πατέρων, τὸν ὑπ'

1) Αὐτ. σελ. 549, 552, 573, 574, 575, 576, 582, 588, 622, 631, 639, 642, 648, 552, 655, 656, 599, 720. Σπ. Λάμπρου, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ Ἀγίου Ὁρους Ἑλλήν. κωδίκων, Τόμ. Α'. ἐν Ἀθήναις 1888, σελ. 190—191 καὶ Ἱερ. Βιβλιωθ. Τόμ. Β'. σελ. 720,

ἀρ. 170 K (1781), ἐν ᾧ “Στεφάνου τοῦ Σαββαΐτου ἐν-
τολαὶ τοῖς ἀποτασσομένοις” καὶ “ἐκλογαὶ περὶ τῆς στε-
νῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ· ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν βασιλείαν,
τῶν οὐρανῶν” καὶ Βασιλείου Καισαρείας “περὶ τοῦ
τέλειον δεῖ εἶναι τὸν μοναχόν”, τὸν ὑπ’ ἀρ. 180 K, περιέ-
χοντα “διδασκαλίαν περὶ ἐξομολογήσεως κατ’ ἐρωταπόκρισιν”
κτλ., τὸν ὑπ’ ἀρ. 430 K, περιλαμβάνοντα ἐξομολογητάριον,
τὸν ὑπ’ ἀρ. 476 K, περιέχοντα πεντάδιον, δωρηθὲν τῷ ἱερο-
διακόνῳ Ἰεζεκιήλ, τὸν ὑπ’ ἀρ. 483 K, περιέχοντα συλλογὴν
μοναχικῶν διηγήσεων καὶ νουθεσιῶν καὶ τὸν ὑπ’ ἀρ.
504 K ¹⁾).

Ἐν τῷ 10 τετραδίῳ τοῦ ὑπ’ ἀρ. 46 K ²⁾ τοῦ 1765
ἀπαντᾷ ἀντίγραφον τὸ πλεῖστον κατεστραμμένον εὐχαριστη-
ρίου ἐπιστολῆς τῶν μοναχῶν τοῦ Ἀγίου Σάβα πρὸς τὴν
εὐγενεστάτην δέσποιναν καὶ κυρίαν πάσης Μολδοβλαχίας
Ρωξάνδραν καὶ πρὸς τὸν σύζυγον αὐτῆς Ἀλέξανδρον καὶ
τὰ τέκνα αὐτῶν Μπογδάνον, Μιχαήλ, Κωνσταντῖνον, Ἀνα-
στάσιον, Ἀνυσίαν καὶ Μαρίκαν δι’ ἀφιέρωμα πρὸς τὸν
Ἅγιον Σάβαν καὶ διὰ τὸν ζῆλον, ὃν ἐπεδείξατο ἡ ἡγεμο-
νὶς πρὸς ἀνακαίνισιν τῶν θείων καὶ ἱερῶν προσκυνημάτων.

9.

Ἀβέρκιος ἱερομόναχος - Παῖσιος ἱερομόναχος -
Σαμουήλ Κύπριος-Ἰωαννίκιος ἐκ Λαζίας-Διονύσιος-
Διήγησις περὶ τῶν σεβασμίων προσκυνημάτων-
Γρηγόριος Σαβαΐτης -

Τῷ 1782-1786 ὁ ἱερομόναχος Ἀβέρκιος “ὁ ἐξ ἀγίας
πόλεως” ἔγραψε τὸν ὑπ’ ἀρ. 180 K, ἀναπληρώσας αὐτὸν
ὥς καὶ τὸν ὑπ’ ἀρ. 181 K. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος περιλαμβάνει
Γεροντικόν, ὁ δὲ δεύτερος εὐχὴν περὶ ἀναγνώσεως καὶ
Παύλου τοῦ Εὐεργετηνοῦ συναγωγὴν τῶν θεοφιλόγων

¹⁾ Ἱεροσ. Βιβλιοθ. Τόμ. Α'. σελ. 159, 264, 270, 423, 437, 439, 456.

²⁾ Κατάλοιπα χειρογράφων Ἱεροσολυμ. Βιβλιοθ. σελ. 86.

ρημάτων καὶ διδασκαλιῶν τῶν υἱοφόρων καὶ ἁγίων πατέρων ¹⁾).

Τῷ 1783 ὁ ἐκ Ριλίας τῆς Βουλγαρίας Παῖσιος ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 4 Κώδικα ²⁾ ἐν ᾧ κανὼν ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, ποιηθεὶς παρὰ Προκοπίου ἱεροδιδασκάλου Πελοποννησίου καὶ καθηγητοῦ χρηματίζοντος τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ σχολῆς προτροπῇ τοῦ μακαριωτάτου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων κυρίου κυρίου Ἀβραμίου. Ἐν αὐτῷ ἀναγινώσκεται τὸ σημείωμα. “Τὸ παρὸν βιβλίον ἐγράφη παρ’ ἐμοῦ Παΐσιου ἱερομονάχου τοῦ Ἀγιορίτου τοῦ ἐκ τῆς Βουλγαρίας...ἐν ἔτει ,αψγ’ (1783), ἐν μηνὶ ἰουλίῳ κβ”. Οὗτος ἐπὶ 40 ἔτη μονάσας ἐν τῇ λαύρᾳ κατεσκεύασεν ἰδίᾳ δαπάνῃ τὴν ἐν τῷ πύργῳ βιβλιοθήκην μετὰ θέσεων εὐρυχώρων καὶ ὑέλων ³⁾).

Τῷ 1785-1806 ὁ ἱερομόναχος Σαμουήλ Κύπριος ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 254 Κ, περιλαμβάνοντα “Βιβλίον λεγόμενον Παράδεισον”, ὅπερ ἐδώρησε τῇ Λαύρᾳ, τὸν ὑπ' ἀρ. 307 Κ ⁴⁾), περιέχοντα ἐντολὰς Κυρίου, νουθεσίας, διηγήσεις καὶ βίους πολλῶν πατέρων, μετὰ τοῦ σημειώματος. “Ἡ θεία βίβλος αὕτη, ἣτις καὶ ἐκλογὴ ἐπονομάσθη παρ’ ἐμοί, ἐμφέρει πᾶσας ἰὰς τοῦ Κυρίου ἐντολὰς καὶ πολλῶν ἁγίων πατέρων βίους νουθεσίας καὶ διηγήσεις, πρὸς ὠφέλειαν τῶν ταύτης πιστῶς ἐντευχομένων καὶ μελέτην ἔμμονον τοῖς ἐνταῦθα νοήμασι ἐπιβαλλόντων· ὅσοι δὲ ταύτην ἐντύχετε τὴν βίβλον, παρακαλῶ ὑμᾶς, κατέρες καὶ ἀδελφοί, μὴ μέμφεσθε κάμοι τῷ ἀβελτέρῳ καὶ κακογράφῳ Σαμουήλ ἱερομονάχῳ, εἰ τινὰ(ς) τῶν ἐν ταύτῃ λέξεων ἀπήλλαξα· οὐ γὰρ ὥς τι καινότερον αὐτὸς ἐνδεικνύμενος ἐποίησα τοῦτο, ἀλλ’

¹⁾ Ἱεροσ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β'. σελ. 293, 296.

²⁾ Ἱ. Β. Τόμ. Γ'. σελ. 179.

³⁾ Σελ. 318.

⁴⁾ Αὐτ. σελ. 382, 431.

εἰδὼς ὅτι πολλὰ παρεγράφη παρὰ τῆς ἀμαθείας τῶν κατὰ καιροὺς γραφόντων· ὅσα δὲ ἐδυνήθη ἐπεσκεψάμην, ζήτηλον καὶ αὐτὸς ἔχων τοῦ ἁγίου πνεύματος” κτλ. Καὶ “ὧδε πέρας εἴληφεν ἡ βίβλος αὕτη | ὑπὸ χειρὸς ἐμοῦ Σαμουὴλ ἱερομονάχου, | καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες ἔρρωσθε πάντες· | εἰ μὲν δὲ σφαλερὸν εἴρηται τι ἐν ταύτῃ, | ἔνεκεν τούτου δέομαι σύγγνωτέ μοι· | ἀνθρώπινον καὶ γὰρ πάθος τὸ ἀμαρτάνειν. | Ἐτελειώθη δὲ εἰς τοὺς χιλίους ἑπτακοσίους ἑνενήντα | ἑνέα, ἰαννουαρίου 20” 1). Ἐγράψεν ἐπ’ ἰσῆς τὸν ὑπ’ ἀρ. 517 K, περιλαμβάνοντα συλλογὴν 59 κεφαλαίων ἐκ διαφορῶν τῆς ἐκκλησίας πατέρων, ἰδίᾳ δὲ Ἀναστασίου τοῦ Σιναΐτου, μεθηρημνευμένων εἰς ἀπλὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν 2).

Ἐγράψεν ἐπ’ ἰσῆς τὸν ὑπ’ ἀρ. 531 K, περιλαμβάνοντα ἁσματικὰς συνθέσεις Νεοφύτου ἱερομονάχου τοῦ Κυπρίου, τὸν ὑπ’ ἀρ. 592 K, περιέχοντα πατερικόν, ὡς καὶ τὸν ὑπ’ ἀρ. 593 K, περιέχοντα ἐπ’ ἰσῆς πατερικόν, μετὰ τοῦ σημειώματος· “Ὡδε πέρας εἴληφεν ἡ βίβλος αὕτη | ὑπὸ χειρὸς ἐμοῦ Σαμουὴλ ἱερομονάχου | καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες ἔρρωσθε πάντες κτλ. Ἐτελειώθη δὲ εἰς τοὺς χιλίους ὀκτακοσίους δύο σепτεμβρίου πρῶτη, τὸν ὑπ’ ἀρ. 620 K, περιέχοντα νομοκάνονα μετ’ ἄλλων. Ὁ αὐτὸς δὲ ἀντέγραψε τῷ 1804 καὶ τὸν ὑπ’ ἀρ. 262 K, περιέχοντα Μαλαξοῦ νομοκάνονα μετὰ τοῦ σημειώματος· “Ὡδε πέρας εἴληφεν ἡ βίβλος αὕτη | ὑπὸ χειρὸς ἐμοῦ Σαμουὴλ ἱερομονάχου | κτλ..... | ἐτελειώθη δὲ εἰς τοὺς χιλίους ὀκτωκοσίους τέσσερις ἰουλίου ε” 3).

Τῷ 1786-1790 ὁ ἐκ Λαζίας Ἰωαννίκιος ἡ Γκλοιη-σχαναλῆς ἔγραψε τὸν ὑπ’ ἀρ. 7 K, 4) περιλαμβάνοντα βίους

1) Αὐτ. σελ. 431.

2) 574.

3) 577, 603, 604, 619, Ἱεροσ. Βιβλιοθ. Τόμ. Α’. σελ. 326.

4) Γ. Β. Τόμ. Γ’. σελ. 28.

καὶ ἄλλα φύλλα, μετὰ τοῦ σημειώματος· “Ἡ ἀρχὴ λύπη (—λείπει) καθὼς τὸ ἡῦρα, ἔτζη τὸ ἐστάχωσα, καὶ ἄς ἔχω συγγνώμην”. Ἐγράψε δύο φύλλα τοῦ ὑπ’ ἀρ. 25 K, περιλαμβάνοντος σειρὰν ὑπομνηματιστῶν εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων καὶ τὰς ἐπιστολάς Ἰακώβου, Πέτρου, Ἰωάννου καὶ Ἰούδα, προσέθετο ἐν τῷ ὑπ’ ἀρ. 28 K τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν Ἐφραῖμ “ἀπάντησις πρὸς τὸν ζητήσαντα μετὰ καὶ τοῦ ὀφειλομένου ἐν Χριστῷ ἀσπασμοῦ” γραφεῖσα τῷ 1759, προσέθετο δὲ (1784) καὶ Ἰωσήφ Βρυννίου γράμμα πρὸς Νικήταν τὸν Μυρσινιώτην, οὗ ἡ ἀρχή. “Περὶ δὲ τῶν δις ἐπὶ ζητημάτων” καὶ τεμάχιον ἐκ τῆς β’ ἐπιστολῆς (Ἰωσήφ μοναχοῦ τοῦ Βρυννίου τὰ παραλειπόμενα. Ἐν Λειψία 1784), ἔδωσε τὸν ἐν τῇ μονῇ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν Σάμφ Κώδικα μετὰ τοῦ σημειώματος. “Ὁ παρὼν νομοκάνονας ἀντεγράφηκε ἀπαρallάκτως ἐκ τοῦ ἱεροῦ νομοκάνονος τῆς ἀγίας λαύρας τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου ἐν τῇ Παλαιστίνῃ· ἀγκαλὰ καὶ θὰ ἦναι ἐν συντομίᾳ, ἀλλὰ (ἔχει) ὅλα τὰ ἀναγκαῖα, ὅσα τούτους τοὺς καιροὺς πρέπει οἱ πνευματικοὶ πατέρες νὰ μεταχειρίζωνται εἰς τοὺς πρὸς αὐτοὺς ἐρχομένους ἐξομολογηθῆναι. Ἔως φύλλα 90 καὶ ἐκεῖθεν εἶναι γεγραμμένα πολλὰ ὠφέλιμα πατερικὰ ἐκ τῶν ἀγίων καὶ θεοφόρων πατέρων, παρακινουῦντα τόσον τοὺς ἱερωμένους, ὥς καὶ τοὺς μοναχοὺς, πρὸς διόρθωσιν τὰ ἥθη καὶ πολιτείαν αὐτῶν, παρακινῶντά τοὺς εἰς τελείαν μετάνοιαν ὅπου μὲ κάθε λογῆς τρόπον ἤθελαν ἐπιχειρισθῆ. Ὅρα καὶ ἀνάγνωσον καὶ τὸν πίνακα καὶ θέλεις καρποφορηθῆ· ἐγράφη δὲ ἀπ’ ἔξω τῆς ἀγίας λαύρας, εἰς τὸν πύργον τοῦ ἀγίου Συμεὼν 1786”. Καὶ ἐν τῇ προτελευταίᾳ σελίδι. “Ἐγράφη τὸ παρὸν ἔνδον εἰς τὸν πύργον τοῦ ἀγίου πατρὸς ἡμῶν Συμεὼν τοῦ Στυλίου, κεείμενον ἔξω τῆς ἀγίας Λαύρας τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου ἐν τῇ Παλαιστίνῃ, καὶ ἐσταχῶθη ἐκ χειρὸς τοῦ πανοσίου πατρὸς ἡμῶν πνευματι-

κοῦ κυροῦ Ἰωαννικίου Γλομησχαναλῆ. "Ἐν ἔτει 1786, νοεμβρίου μηνὸς καὶ ἔρωσθε οἱ ἀναγινώσκοντες" ¹⁾, ἔγραψε καὶ ἔδωσε ἐπ' ἰσῆς τὸν ὑπ' ἀρ. 150 K μετὰ τοῦ σημειώματος. "Ἐγράφη δὲ κατὰ τὸ ἔτος 1787 μηνὶ σепτεμβρίου 30, εἰς τὸν πύργον τοῦ ἁγίου Συμεῶν τοῦ Στυλίου, ἔξω κειμένου τῆς ἁγίας λαύρας τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου ἐν Παλαιστίνῃ· ἐσταχώθη δὲ διὰ χειρὸς τοῦ πανοσιωτάτου πατρὸς καὶ πνευματικοῦ ἡμῶν κυρ Ἰωαννικίω, ἐξ ἰδίας αὐτοῦ καλῆς προαιρέσεως καὶ ἀναλωμάτων" ²⁾.

Τῷ 1788 Διονύσιός τις συνέθετο ἐμμέτρους διηγήσεις πρὸς τοὺς προσκυνητὰς τῶν Ἁγίων Τόπων, ὡς περὶ τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου, τῆς γεννήσεως τοῦ προφήτου Δαβὶδ κτλ. πρὸς δὲ ἐμμέτρους "λόγους ἐκ τῶν θείων καὶ θεοπνεύστων ἁγίων πατέρων καὶ μεγάλων ἀσκητῶν πρὸς ὠφέλειαν ψυχῆς" καὶ ἔμμετρον παράφρασιν λόγου τοῦ Χρυσοστόμου, "ὅτι δὲν πρέπει νὰ κλαίωμεν τὰ νήπια πικρῶς ὅταν ἀποθνήσκουσι" περιλαμβανομένους ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 230 K. Ὁ ποιητὴς γνωρίζει ἡμῖν τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὕτω.

Γέγραπται ταῦτα ὑπὸ χειρὸς σοῦ δούλου,
οὗ οἶδας αὐτὸν καὶ οὐκ ἔγνωκας ἢ ἔγνωκας χατῆ·
εἰ δὲ καὶ τοῦ ὀνόματος ἐνθυμεῖσθαι ἐθέλεις,
Διονυσίου μέμνησο ἐν προσευχαῖς ἀπάσαις κτλ.

Καί "Ἐγράφη τὸ παρὸν ἐν ἔτει 1788 ἰουνίου μηνὸς 2 ἐν τῷ σεβασμίῳ πύργῳ τοῦ ἁγίου Συμεῶνος τοῦ Στυλίου κειμένης (φ) ἀπ' ἔξω τῆς ἁγίας λαύρας τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου ἐν Παλαιστίνῃ· καὶ ἐσταχώθη διὰ χειρὸς τοῦ πανοσίου πατρὸς καὶ πνευματικοῦ ἡμῶν κυροῦ Ἰωαννικίω (ου) Γιομῆς-χαναλῆ, εἰς μην-

¹⁾ Γερσ. Βιβλιοθ. Τόμ. Γ'. σελ. 28, 57, 67, 268.

²⁾ Αὐτ. Τόμ. Δ'. σελ. 138, 139.

μάσυνον αὐτοῦ καὶ τῶν γονέων του” 1). Πάντως ὁ Διονύσιος οὗτος εἶνε ὁ γράψας τὸν κώδικα τῆς ἐν Σάμῳ μονῆς τῆς Ζωοδόχου πηγῆς, περὶ οὗ ἐγένετο λόγος προηγουμένως. Ἐμμετρον δὲ σημείωμα γνωρίζει τὸ ὄνομα τοῦ γράψαντος τὸν κώδικα τοῦτον, ὅστις ἐκαλεῖτο Διονύσιος.

Κατὰ τὸν 18΄. αἰῶνα ἐγράφη ἐν τῇ Λαύρα ὁ ἐν τῇ μονῇ Ἰβήρων ἐν Ἀγίῳ Ὅρει ὑπ’ ἀρ. 4994. 874 K, ἐν ᾧ “Διήγησις πάνυ ὠφελιμωτάτη περὶ τῶν σεβασμιῶν προσκυνημάτων τῆς ἀγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ καὶ περὶ ὧν ἔρχομαι λέγειν καὶ λοιπόν”. Ἐν τῷ τελευταίῳ φύλλῳ ἀναγινώσκονται στίχοι τινές, ἐν οἷς ὁ συγγραφεὺς λέγει, ὅτι τὸ προσκυνητάριον τοῦτο “ἐτελειώθη.....εἰς λαύραν....τὴν θυμαστὴν τὴν ὀνομαζομένην τοῦ ἀγίου Σάββα τοῦ σεπτοῦ, τὴν χαριτωμένην”. Τὸ προσκυνητάριον τοῦτο κοσμεῖται ὑπὸ ἀτεχνοτάτων, διὰ μέλανος καὶ κιναβάρεως γεγραμμένων ἐβδομήκοντα καὶ τεσσάρων εἰκόνων τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ προσκυνημάτων 2).

Ἐν τῷ ὑπ’ ἀρ. 146 K τοῦ 18΄. αἰῶνος ὑπάρχει Παπαδικὴ ἢ συλλογὴ ἐκκλησιαστικῶν ᾠσμάτων μετὰ παρασημάνσεως, ἐν ᾗ σημειοῦνται ὀνόματα συνθετῶν, ἐν οἷς Γρηγόριος Σαβαΐτης 3).

Ἐν τῷ ὑπ’ ἀρ. 61 K τοῦ 18΄. αἰῶνος ὑπάρχει ᾠματικὴ ἀκολουθία εἰς τὸν ὅσιον Σάβαν, ἧς ποιητὴς Ἰωσήφ Σαβαΐτης. Ἀρχ. “ψάλλομεν στιχηρὰ προσόμοια· ἦχος α΄. Τῶν οὐρανίων ταγμάτων. Ὁ ὑπερόπτης τῶν κάτω” κτλ. Μειὰ δὲ τοὺς κανόνας “1814 Σαμουὴλ Ἱερομονάχου Κυπραίῳ”. Πρὸς τῷ τέλει τοῦ τεύχους ἐγράφη, περὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19΄. αἰῶνος, μεγαλυνάριά τινα πρὸς τὸν ὅσιον Σάβαν, ὧν ποιητὴς Νεόφυτος Ἱερομόναχος 4).

1) Ἱεροσ. Βιβλιοθ. Τόμ. Α΄. σελ. 303—304.

2) Ἐνθ’ ἀνωτ. Τόμ. Γ΄. σελ. 266.

3) Ἐνθ’ ἀνωτ. Τόμ. Α΄. σελ. 248, 249.

4) Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Δ΄. σελ. 82.

**Φιρμάνια Σουλτάνων ἀφορῶντα τὴν Λαύραν
ἢ τὴν Μονὴν τῶν Ἀρχαγγέλων.**

Πρὶν ἢ εἰσέλθωμεν εἰς τὸν δέκατον ἑνατον αἰῶνα ἀναγκαῖον θεωρῶ, ἵνα μνημονεύσω πάντων τῶν ὑψηλῶν φιρμανίων, τῶν ἀφορῶντων τὴν Λαύραν τοῦ Ἀγίου Σάβα ἢ τὸ Μετόχιον αὐτῆς, ἅπερ ἐδημοσιεύθησαν, κατὰ διαφοροὺς ἐποχάς, μέχρι τέλους τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος.

Τῷ 1533 Φιρμάνιον τοῦ Σουλτάνου Σουλεῦμάν Α΄, ἐπιτρέπον τὴν ἐπισκευὴν τῆς ἐν τῇ Λαύρᾳ Ἐκκλησίας ¹⁾).

Τῷ 1534 ἕτερον Φιρμάνιον τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς αὐτῆς ἐπισκευῆς ²⁾).

Τῷ 1537 ἕτερον Φιρμάνιον τοῦ αὐτοῦ Σουλτάνου, ὅπως μὴ ἐνοχλῶνται οἱ ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἀρχαγγέλων μοναχοὶ διὰ τὰς κατεχομένας ὑπ' αὐτῶν ἀμπέλους ³⁾).

Τῷ 1541 ἕτερον Φιρμάνιον τοῦ αὐτοῦ Σουλτάνου, δηλοῦν, ὅτι τὰ κατάλοιπα τῶν ἀποθνησκόντων Ἀγιοσάβιτων εἶνε ἴδια τῆς Λαύρας τοῦ Ἀγίου Σάβα ⁴⁾).

Τῷ 1547 ἕτερον Φιρμάνιον τοῦ αὐτοῦ, ὅπως μὴ τελωνίζονται τὰ ἐκ τριῶν χωρίων τῆς νήσου Κύπρου προερχόμενα ἐλέη διὰ τὴν Λαύραν τοῦ Ἀγίου Σάβα ⁵⁾).

Τῷ 1549 Φιρμάνιον τοῦ αὐτοῦ, ἐπιτρέπον τὴν ἐπισκευὴν τῆς ἐν τῇ Μονῇ τῶν Ἀρχαγγέλων ἐκκλησίας ⁶⁾).

Τῷ 1558 ἕτερον τοῦ αὐτοῦ, ἐπιτρέπον τὴν ἐπισκευὴν τῆς αὐτῆς μονῆς ⁷⁾).

¹⁾ Ἀνάλ. Ἱερ. Σταχυολ. Τόμ. Δ', σελ. 473, ἀρ. 63.

²⁾ Ξυθ' ἀνωτ. ἀρ. 64.

³⁾ Σελ. 461, ἀρ. 6.

⁴⁾ Σελ. 464, ἀρ. 2.

⁵⁾ Σελ. 473, ἀρ. 65.

⁶⁾ Σελ. 468, ἀρ. 11.

⁷⁾ Ἀρ. 12.

Τῷ 1558 ἕτερον τοῦ αὐτοῦ ἐπιτρέπον τὴν ἐπισκευὴν τῆς ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ ἐκκλησίας ¹⁾).

Τῷ 1564 ἕτερον Φιρμάνιον τοῦ αὐτοῦ, ἐπιτρέπον τὴν χρῆσιν ὀπλων ἐν τῇ Λαύρᾳ ἀσφαλείας ἔνεκα ²⁾).

Τῷ 1568 ἕτερον Φιρμάνιον τοῦ Σουλτάνου Σελῆμ Β΄, ἐπιτρέπον τοῖς Ἀγιοσαβίταις, ἵνα ἔχωσιν ὅπλα ἐν τῇ Λαύρᾳ ἀσφαλείας χάριν ³⁾).

Τῷ 1568 ἕτερον τοῦ αὐτοῦ Σουλτάνου, ὅπως μὴ κωλύωσιν οἱ Μωαμεθανοὶ τὸν ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῆς Λαύρας ἐνταφιασμὸν τῶν ἀποθνησκόντων Ἀγιοσαβιτῶν ⁴⁾).

Τῷ 1568 ἕτερον τοῦ αὐτοῦ, ἐπιτρέπον τὴν ἐπισκευὴν τῆς ἐν τῇ Λαύρᾳ Ἐκκλησίας ⁵⁾).

Τῷ 1568 ἕτερον τοῦ αὐτοῦ, ὅπως μὴ ἐνοχλῶνται οἱ ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἀρχαγγέλων μοναχοὶ ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν ⁶⁾).

Τῷ 1577 Φιρμάνιον τοῦ Σουλτάνου Μουράτ Γ΄, ἐπιτρέπον τῷ Πατριάρχῃ Γερμανῷ Ἱεροσολύμων, ἵνα συγκροτήσῃ σύνοδον κατὰ τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς τῶν Ἀρχαγγέλων, οἵτινες ἦσαν Σέρβοι, ὥς ἀπειθούντων αὐτῷ ⁷⁾).

Τῷ 1601 Φιρμάνιον τοῦ Σουλτάνου Μεχμέτ Γ΄, ὅπως μὴ ἐνοχλῶνται οἱ ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἀρχαγγέλων μοναχοὶ διὰ τὰς ὑπ' αὐτῶν κατεχομένας ἀμπέλους καὶ γαίας ⁸⁾).

Τῷ 1605 ἕτερον Φιρμάνιον τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ Α΄, παρέχον ἄδειαν ἐπισκευῆς τῆς ὅλης Λαύρας καὶ οἰκοδομῆς ἐτέρας μονῆς ἐγγὺς αὐτῆς ταύτης τῆς Λαύρας, ἥτοι τοῦ καθ' ἡμᾶς πύργου τοῦ ἀγίου Συμεῶν ⁹⁾).

¹⁾ Ἀρ. 13.

²⁾ Σελ. 513, ἀρ. 155.

³⁾ Σελ. 473, ἀρ. 66.

⁴⁾ Σελ. 473, 67.

⁵⁾ Ἀρ. 68.

⁶⁾ Σελ. 468, ἀρ. 14.

⁷⁾ Σελ. 468, ἀρ. 15.

⁸⁾ Σελ. 462, ἀρ. 16.

⁹⁾ Σελ. 473—474, ἀρ. 69.

Τῷ 1606 ἕτερον τοῦ αὐτοῦ Σουλτάνου, ὅπως μὴ ἐνοχλῶνται οἱ ἐν τῇ Λαύρᾳ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς μοναστηρίοις ἀσκούμενοι μοναχοί ¹⁾).

Τῷ 1612 ἕτερον τοῦ αὐτοῦ, παρέχον ἄδειαν ἐπισκευῆς τῆς Λαύρας ²⁾).

Τῷ 1613 ἕτερον τοῦ αὐτοῦ, παρέχον ἄδειαν ἐπισκευῆς τῆς Λαύρας καὶ τοῦ παρ' αὐτὴν πύργου τοῦ ἁγίου Συμεών ³⁾).

Τῷ 1648 ἕτερον τοῦ Σουλτάνου Μεχμέτ Δ', παρέχον ἄδειαν ἐπισκευῆς ἐν τῇ Λαύρᾳ ⁴⁾).

Τῷ 1670 ἕτερον τοῦ αὐτοῦ Σουλτάνου, κελεῦον, ἵνα γένηται κέσφι ἐν τῇ Λαύρᾳ καὶ κατὰ τὸ κέσφι τοῦτο δοθῇ τοῖς Ἀγιοσαβίταις ἄδεια ἐπισκευῆς τῆς Λαύρας ⁵⁾).

Τῷ 1679 ἕτερον τοῦ αὐτοῦ, παρέχον ἐπ' ἴσης ἄδειαν ἐπισκευῆς ⁶⁾).

Τῷ 1688 ἕτερον Φιρμάνιον τοῦ Σουλτάνου Σουλεῦ-μὰν Β', ὅπως οἱ Ἀγιοσαβίται ὧσιν ὅλως ἀνενόχλητοι ἀπὸ τῶν καφαρτζήδων ⁷⁾).

Τῷ 1688 ἕτερον τοῦ αὐτοῦ, ὅπως οἱ ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἀγίου Σάβα καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ὀρθοδόξοις μοναστηρίοις ἐπισκευαὶ ὧσιν ὅλως ἀκώλυτοι καὶ ἀνεξέταστοι ὑπὸ τῶν κυβερνητικῶν ὑπαλλήλων καὶ τῶν λοιπῶν Μωαμεθανῶν ⁸⁾).

Τῷ 1697 ἕτερον Φιρμάνιον τοῦ Σουλτάνου Μουσταφᾶ Β', καθορίζον μὲν τὸ πρὸς τοὺς Ἀραβας καφάριον τῆς Λαύρας, κελεῦον δὲ τοὺς Θεοδοσίτας Ἐπετήδας, ἵνα μὴ

¹⁾ Σελ. 473, ἀρ. 70.

²⁾ Ἀρ. 71.

³⁾ Σελ. 473, ἀρ. 72.

⁴⁾ Σελ. 513, ἀρ. 151.

⁵⁾ Σελ. 474, ἀρ. 73.

⁶⁾ Σελ. 513, ἀρ. 152.

⁷⁾ Ἀρ. 157.

⁸⁾ Ἀρ. 158.

ἐνοχλῶσι τοὺς Ἀγιοσαβίτας καὶ τοὺς εἰς τὴν Λαύραν ἐρχο-
μένους προσκυνητάς ¹⁾).

Τῷ 1698 ἕτερον Φιρμάνιον τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς αὐτῆς
ὑποθέσεως ²⁾).

Τῷ 1706 ἕτερον Φιρμάνιον τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ Γ',
παρέχον ἄδειαν ἐπισκευῆς τῆς Λαύρας ³⁾).

Τῷ 1707 ἕτερον Φιρμάνιον τοῦ αὐτοῦ περὶ ἐπισκευῆς
μερῶν τινων τῆς Λαύρας ⁴⁾).

Τῷ 1710 ἕτερον τοῦ αὐτοῦ, ἀπαγορευόν, ὅπως οἱ
διοικηταὶ ἐνοχλῶσι δι' ἀπαιτήσεων χρηματικῶν καὶ ἄλλων
ἀξιώσεων τοὺς ἐν τῇ Λαύρᾳ καὶ τοῖς λοιποῖς μοναστηρίοις
οἰκοῦντας μοναχοὺς ⁵⁾).

Τῷ 1731 Φιρμάνιον τοῦ Σουλτάνου Μαχμούτ Α',
ὅπως ἡ Λαύρα τοῦ Ἀγίου Σάβα ἦ μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν
μοναστηρίων παντάλασιν ἀνενόχλητα ⁶⁾).

Τῷ 1735 ἕτερον Φιρμάνιον τοῦ αὐτοῦ, διατάσσον
τοὺς διοικητάς, ὅπως μὴ ταράττωσι τοὺς Ἀγιοσαβίτας καὶ
μὴ ἐπεμβαίνωσιν εἰς τὰ τῆς Λαύρας πράγματα ⁷⁾).

Τῷ 1735 ἕτερον Φιρμάνιον τοῦ αὐτοῦ, ὅπως μὴ ἐνοχ-
λῶνται οἱ μοναχοὶ ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Λαύραν ἀγούσης ὁδοῦ ⁸⁾).

11.

Ἐπίθεις κατὰ τῆς Λαύρας -

Ραγδαῖαι βροχαὶ εἰς τὰ τῆς Λαύρας μέρη -

Ἰάκωβος ἱερομόναχος - Ἰωάσαφ ἱερομόναχος -

Ἀφαίσεις ὄπλων ἐκ τῆς Λαύρας -

Τῷ 1800, τὴν 10 Μαρτίου, κατὰ Σάββατον καὶ ὥραν
ἐνάτην, ὥρμησαν Ἀραβες σκηνῆται μαῦροι, δέκα καὶ ὀκτὼ

¹⁾ Σελ. 474, ἀρ. 74.

²⁾ Ἀρ. 75.

³⁾ Σελ. 513, ἀρ. 159.

⁴⁾ Σελ. 474, ἀρ. 76.

⁵⁾ Ἀρ. 77.

⁶⁾ Σελ. 513, ἀρ. 160.

⁷⁾ Σελ. 514, ἀρ. 161.

⁸⁾ Σελ. 474, ἀρ. 78.

τὸν ἀριθμὸν, εἰς τὴν Λαύραν τοῦ Ἀγίου Σάβα καὶ θέσαν-
τες πῦρ εἰς τὴν δυτικὴν τῆς Λαύρας θύραν κατέκαυσαν
αὐτὴν καὶ εἰσπηδήσαντες εὗρον τὴν τοῦ νάρθηκος θύραν
κεκλεισμένην καὶ μὴ δυνηθέντες, ἵνα πρᾶξωσί τι, ἔδραμον
εἰς τὸ ἱερὸν Κουβούκλιον τοῦ Ἀγίου Σάβα καὶ πυρπολή-
σαντες τὴν θύραν ἤρπασαν ὅσα εὗρον ἐν αὐτῷ. Τὸ αὐτὸ
δὲ ἔπραξαν οἱ κακοῦργοι καὶ ἐν τῷ Ναῷ τοῦ ἁγίου Νικο-
λάου καὶ ἐν τῷ κελλίῳ τοῦ ἡγουμένου τῷ ἐν τῇ αὐτῇ περι-
οχῇ εὐρισκομένῳ, καὶ ἀμέσως ἔφυγον ἐμπούσαντες οὐκ
ὀλίγην ζημίαν καὶ φόβον τοῖς ἐκεῖ ἀσκουμένοις ἐμβαλόν-
τες. Ἄλλ' ἡ θεία δίκη ἐτιμώρησεν αὐτοὺς, διότι, θελήσαν-
τες ἐν τοῖς περιχώροις τῆς Βηθανίας καὶ παρ' ἄλλοις σκη-
νίταις ἐχθροῖς αὐτῶν, ἵνα προβῶσιν εἰς λεηλασίας καὶ
ἀρπαγὰς καὶ γνωσθέντες, ἐφονεύθησαν 1).

Ἐν “Διηγῆσει περὶ τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ ἁγίου
Σάββα”, ἣν ἔγραψεν αὐτόπτης μάρτης, ὁ Παγκράτιος
μοναχός, περιγράφει οὕτω τὰ ἀνωτέρω 2).

Τῷ 1800, Μαρτίου 14, ὥρα 8 μ. μ. οἱ πατέρες μετέ-
βησαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἵνα ἀκροασθῶσιν τοῦ ἐσπερινοῦ, τὴν
δ' ἐπαύριον Κυριακὴν ἦν ἡ ἑορτὴ τῆς Σταυροπροσκυνή-
σεως. Ὅτε δὲ μετέβησαν εἰς τὸ ἐστιατόριον ἔρχεται ὁ
“Τάκατζης”, ἀναστενάζων καὶ δακρύων, καὶ ἀγγέλλει ὅτι
πυρπολεῖται ἡ θύρα ἡ ἐξωτερικὴ καὶ ὅτι οἱ Ἄραβες λαβόν-
τες ἤδη ἄρτον ἐζήτουν ὑποκάμισα καινουργῇ. Ὁ οἰκονόμος
τότε μετέβη εἰς τὴν Τάκαν, βλέπων δὲ τὴν θύραν καπνί-
ζουσαν παρετήρησεν αὐτοῖς, ὅτι, ἀφ' οὗ ἔλαβον ἄρτον καὶ
ὑδωρ, τί ζητοῦσιν. Ἄλλ' οὗτοι ἐζήτουν χρήματα καὶ ἠπεί-
λουν, ὅτι θὰ καύσωσι πάντας. Ἡθέλησάν τινες τῶν πατέ-
ρων, ἵνα σβέσωσι τὸ πῦρ, ἀλλ' οἱ Ἄραβες, οἵτινες ἐφύλατ-
τον ἐν τῷ πύργῳ τοῦ ἁγίου Συμεὼν ἰδόντες ἦσαν ἐτοιμοί,

1) Ἀναλ. Ἱεροσολ. Σταχυολ. Τόμ. Γ'. σελ. 84, 85.

2) Ἡ διήγησις αὕτη εἶνε χειρόγραφος καὶ εὐρίσκεται ἐν τῇ Λαύρᾳ.

ἵνα πυροβολήσωσι κατ' αὐτῶν. Οἱ πατέρες ἠναγκάσθησαν, ἵνα καταφύγωσιν εἰς τὸν πύργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐξ οὗ ἔρριπτον κατ' αὐτῶν λίθους. Πυρποληθείσης τῆς θύρας εἰσήλασαν λάβροι ἐν τῇ μονῇ καὶ ἐδόθησαν εἰς λεηλασίαν. Οἱ ἐν τῷ πύργῳ προσηύχοντο καὶ περιέμενον τὸν θάνατον. Εἰς τῶν πατέρων, καλούμενος Μελέτιος, ἐζήτησεν, ἵνα ἀνοιχθῇ ἡ κάτω τοῦ φούρνου θύρα, ὅπως ἀπελθὼν ἀγγεῖλῃ τὰ συμβαίνοντα. Φθὰς δὲ εἰς Βηθλεέμ ἠγγεῖλε τὸ πρᾶγμα εἰς τινὰ Βηθλεεμίτην Ἦσαν καὶ εἰς τὸν ἡγούμενον, ὅστις, προσκαλέσας τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Βηθλεέμ, παρεκάλεσεν, ἵνα δράμωσι πρὸς βοήθειαν τῶν πατέρων. Ἦλθον δέ τινες Χριστιανοὶ ἔνοπλοι.

Ὁ Σέχης τῶν Ἐμπετήδων Ἀτίας καὶ δόλιός τις Βηθλεεμίτης Ἰπραχὶμ ἔδραμον ταχέως εἰς τὴν Λαύραν, ἵνα μετὰσχῶσι τῆς λεηλασίας, προσποιούμενοι, ὅτι ζητοῦσι τοὺς κλέπτας. Ὁ ἡγούμενος, ἰδὼν, ὅτι ἦλθον Βηθλεεμίται, ἠθέλεν, ἵνα καταβῶσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ χάριν τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὁρθρου. Ἀλλ' ὁ ἐφημέριος Ἀρσένιος δὲν ἠθέλε, λέγων, ὅτι ὑπάρχουσι τὰ ἀπαιτούμενα βιβλία, ἵνα τελέσωσιν αὐτὴν ἐν τῷ πύργῳ. Ἀλλ' ὁ ἡγούμενος, παραλαβὼν τρεῖς ἀδελφοὺς, ἦλθεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Οἱ δόλιοι οὗτοι, ἰδόντες τοῦτο, ἦλθον εἰς τὴν θύραν τοῦ νάρθηκος καὶ παρώρμων τοὺς μετ' αὐτῶν τρεῖς ἢ τέσσαρας Χριστιανούς, ἵνα ζητήσωσι τὸ ἀνοιγμα τῆς θύρας, ἀφ' οὗ ἐκοπίασαν τόσον, ἵνα ἔλθωσιν, ἄλλως ἡπείλουν, ὅτι θὰ ἀπέλθωσι. Τοῦτο δὲ προήρχετο ἐκ τοῦ Σέχου τῶν Ἐμπετήδων Ἀτία, ὅστις ἠθέλεν, ἵνα κατοπτεύσῃ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς μονῆς, διότι εἰς τοὺς καφάριδας δὲν ἐπιτρέπεται ἢ εἰς τὴν Λαύραν εἰσοδος.

Ὁ ἡγούμενος, ἀκούσας τὰς φωνὰς αὐτῶν, ἐνετείλατο, ἵνα ἀνοιχθῇ ἡ θύρα. Οὗτοι τότε εἰσελθόντες περὶήρχοντο τὴν μονὴν κρατοῦντες κηρούς, ἀνέβησαν δὲ καὶ μέχρι τοῦ πύργου, οὗτινος τὴν θύραν εὐρόντες ἀνοικτὴν εἰσῆλθον. Ἀλλὰ διὰ τῆς γενναίας στάσεως τοῦ “Πυργάρον” ἐξηλθον

παρωρισμένοι. Καταβάντες δὲ ἐλεηλάτησαν ὅ,τι εὗρον. Τὴν ἐπιοῦσαν πρωΐ συνήχθη ἄπειρον πλῆθος, παρεσκευάσθη δὲ αὐτοῖς φαγητὸν ἐκ φακῆς καὶ πλιγουρίου καὶ ἐωρτάσθη ἡ ἡμέρα ἐκείνη. Ταχέως δὲ ἐγένετο ἐπιδιόρθωσις τῶν καταστραφέντων μερῶν.

Τῷ 1801, τὴν 21 Ἰουλίου, κατέπεσον μεγάλοι καὶ ραγδαῖαι βροχαὶ εἰς τὰ μέρη τῆς Λαύρας, οὕτως ὥστε ἐπλημμύρισεν ὁ κάτω κήπος καὶ τὸ ὕδωρ μεῖναν δύο ἡμέρας ἐν αὐτῷ ἐλίμνασε ¹⁾).

Τῷ 1815 ὁ ἱερομόναχος Ἰάκωβος ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 252 Κ, περιέχοντα Θεοτοκάριον, ἐν ᾧ τὸ ἐπόμενον σημείωμα. "Τῷ παρὸν θεοτοκάριων ἐγράψα δι' ἄχρως ἐμοῦ τοῦ ἀμαρτωλοῦ Ἰακόβου ἱερομονάχου του Θεσσαλονικέου· εἰς τὴν λαύραν τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ὑγῆασμένου· εἰς τοὺς-1815-ἐν μινὺ ἰάνουαριου 25" κτλ. ²⁾.

Τῷ 1819-1874 ἤκμασεν ἐν τῇ Λαύρᾳ ὁ ἱερομόναχος Ἰωάσαφ Κρής τὴν πατρίδα, χρηματίσας ἡγούμενος τῆς Λαύρας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1845, ἀλλὰ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἀπὸ τοῦ 1836, μέχρι τῆς 17 Μαρτίου 1874, κατὰ τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιτρόπους ὑπὸ ἡμερομηνίαν 23 Μαρτίου 1874 μέχρι τῆς 17 Μαρτίου. Ἦν ἀνὴρ εὐλαβέστατος καὶ ἐπὶ πολλαῖς διέπρεπεν ἀρεταῖς, πρότυπον καὶ ὑπόδειγμα μοναχοῦ τῆς ἐποχῆς Σάβα τοῦ Ἠγιασμένου, ἀπλούστατος τοὺς τρόπους καὶ ἀγαθώτατος τὴν καρδίαν. Ἐπὶ τῆς ἡγουμενίας αὐτοῦ ἡ Λαύρα ἤκμασε λαμπρῶς, πρῶτου ἐν παντὶ τὸ παράδειγμα διδόντος. Ἡ σκληραγωγία αὐτοῦ κατέστη παροιμιώδης· κλίνη αὐτοῦ ἦν ξυλίνη ἄνευ στρώματος, οὐδὲν δ' ἔβλεπέ τις ἐν τῷ δωματίῳ αὐτοῦ, πλὴν βιβλίων. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος βιβλίου πολλάκις ἠυτύχησεν, ἵνα ἀκούσῃ τῆς μελιρρύτου αὐτοῦ αὐδῆς. Ἡ ἐν τῇ Λαύρᾳ,

¹⁾ Ἀνάλ. Ἱεροσ. Σταχυολ. Τόμ. Γ', σελ. 89.

²⁾ Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β', σελ. 381, 398.

παρὰ τῇ Ἀγιοταφικῇ Ἀδελφότητι καὶ τῷ λαῷ μνήμη αὐτοῦ εἶνε ἀγῆρως καὶ ἀληστος.

Οὗτος συνεπλήρωσε τὸν ὑπ' ἀρ. 275 K, περιέχοντα κανόνα ἐγκωμιαστικὸν εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου ¹⁾, ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 552 K, φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν “Ἡ παροῦσα φυλλάδα περιέχει ἐν πρώτοις τοὺς κδ' οἴκους τῆς παναγίας τριάδος, εἶτα τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, ἔπειτα τοῦ τιμίου ἐνδόξου προφήτου προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, κοντάκιον ὁμοῦ μὲ τὸν οἶκον καὶ τροπάριον εἰς τὸν ὅσιον Ἰωάσαφ, ἔτι δὲ καὶ μερικὰς εὐχὰς καὶ πρὸς τούτοις νουθεσίαν θαυμάσιον πρὸς κάθε μοναχὸν ὅπου ποιεῖ νὰ φυλάξῃ πολιτείαν θεάρεστον.- ,αωκδ' (1824).- Μέννησθε πρὸς Κύριον κάμοῦ τοῦ ἀναξίου Ἰωάσαφ ἱερομονάχου” ²⁾.

Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 702 K ³⁾, ἐν ἀρ. ζ'. Ἰωάσαφ ἡγουμένου τῆς Λαύρας Σάβα τοῦ ὁσίου λόγος ἐγκωμιαστικὸς αὐτόγραφος εἰς Μισαήλ τὸν μητροπολίτην Πέτρας Ἀραβίας καὶ τὸν μοναχὸν Ἀνθιμον τὸν ἐξ Ἀγχιάλου, καὶ τις ἐκθεσις αὐτοῦ περὶ τῶν ὑπὸ τούτων καὶ τῇ Λαύρᾳ πεπραγμένων. Ἀρχ. “Χρέος ἔχει, ἀδελφοί, ὁ κάθε Χριστιανὸς ἐρχόμενος εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλήμ”. Τέλος “ἐν ἔτει 1836 δεκεμβρίου 13. Δέξασθε, ἀδελφοί, τὸ παρὸν συнтаγμάτιον καὶ εὐχεσθε πρὸς Κύριον ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ Ἰωάσαφ ἱερομονάχου καὶ πνευματικοῦ πατρὸς ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου καὶ κατηγητοῦ τῆς ἐρήμου Ἀμήν”. Εἶτα τροπάριον, ψαλλόμενον εἰς Μισαήλ καὶ Ἀνθιμον τὸν ἐξ Ἀγχιάλου, καὶ στίχοι δεκατέσσαρες Ἀνθίμου ἱερομονάχου Χίου τοῦ Ἀγιοταφίτου πρὸς τὸν γραμματικὸν τοῦ Παναγίου Τάφου Ἀνθιμον τὸν ἐξ Ἀγχιάλου”.

¹⁾ Αὐτ. σελ. 398.

²⁾ Ἱεροσ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β'. σελ. 585.

³⁾ Αὐτ. σελ. 656—657.

Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. II K, ἐν ἀρ. 6, Ἰωάσαφ ἱερομονάχου καὶ ἡγουμένου τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάβα προσφώνησις εἰς τοὺς προσκυνητὰς αὐτῆς, προσελθόντας τῇ 2^ῃ τοῦ δεκεμβρίου μηνὸς ἔτους 1836-ου. Ἱστορεῖ δὲ ὁ λόγος τὰς ἐν τῇ Λαύρᾳ γενομένας διακοσμήσεις ὑπὸ Μισαήλ Μητροπολίτου Πέτρας καὶ Ἀνθίμου τοῦ ἀρχιεραγματέως. Ὁ αὐτίδιμος Ἰωάσαφ κατέλιπε καὶ σημειώματα ιδιόχειρα. Διήγησις περὶ τῶν ἐν τῇ Λαύρᾳ γενομένων ἀπὸ τοῦ 1821^{ου} μέχρι τοῦ 1836^{ου} ἔτους, συνέχεια τῆς διηγήσεως ἀπὸ τοῦ 1840 μέχρι τοῦ 1845 καὶ διάφορα ἄλλα σχετικὰ πρὸς τὴν μονήν 1).

Τῷ 1821, ἐλθούσης ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διαταγῆς τοῦ Σουλτάνου Μαχμούτ, ἵνα ἀφαιρεθῶσι πάντα τὰ ὄπλα παρὰ τῶν Χριστιανῶν, ἐγένετο ἔρευνα ἐν τῷ Πατριαρχείῳ καὶ ἐν διαφόροις μοναστηρίοις. Ἐπειδὴ δὲ ἦν γνωστόν, ὅτι, ἕνεκα φόβου ληστῶν, τὰ ἔξω μοναστήρια, ἐν οἷς καὶ ἡ Λαύρα τοῦ Ἁγίου Σάβα, εἶχον ὄπλα, ἀφηρέθησαν ἅπαντα 2).

12.

Ἐπίθεις Ἐμπετηδῶν κατὰ τῆς Λαύρας
καὶ εἴσοδος εἰς αὐτήν -

Ἐξορία εἰς Ἅγιον Σάβαν τοῦ Δέρκων Ἱερεμίου -
Ἀπότισις φόρων Ἐμπετηδῶν -

Ἀμερικανοὶ Ἱεραπόστολοι- Κύριλλος μοναχός -
Ἐπίθεις κατὰ τῆς Λαύρας Ἐμπετηδῶν.

Τῷ 1823 ἡ πολυπαθὴς Λαύρα ὑπέστη πολλά. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὸ Ἱερὸν Κοινὸν κατέβαλλε τῇ Κυβερνήσει τοὺς φόρους τῶν Ἐμπετηδῶν, ἥτοι τῶν περὶ τὴν Λαύραν σκηνιτῶν. Ἀνέχεian ὁμως χρηματικὴν πάσχον ἕνεκα τῶν καιρικῶν περιστάσεων, ἡδυνάτει, ἵνα ἀποτίσῃ αὐτούς. Οἱ

1) Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Γ'. σελ. 33, 232—235.

2) Ἀνάλ. Ἱεροσολ. Σταχυολ. σελ. 459, 460.

Ἐμπετῆσαι, ἐλθόντες εἰς Ἱερουσαλὴμ πρὸς πώλησιν ἄλατος καὶ ἀγορὰν τῶν ἀναγκαίων, ἐφυλακίσθησαν, οἱ δὲ συγγενεῖς αὐτῶν καὶ σύσκηνοι, ἐλθόντες ἐν τῇ Λαύρα, ἐβίαζον τοὺς πατέρας, ἵνα γράψωσιν εἰς Ἱερουσαλὴμ πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ παρήρχοντο ἡμέραι καὶ οὐδὲν ἐγίνετο, διατρήσαντες τὸν βόρειον τῆς Λαύρας τοῖχον εἰσῆλθον ἐν αὐτῇ καὶ συλλαβόντες τοὺς πατέρας ἐμαστίγωσαν, καταλαβόντες δὲ τὰ κελλία αὐτῶν ἔλεγον, ὅτι δὲν ἐξέρχονται τῆς Λαύρας, ἐὰν δὲν ἀποφυλακισθῶσιν οἱ συγγενεῖς αὐτῶν. Διατρίψαντες δ' ἐν αὐτῇ δέκα πέντε ἡμέρας κατέφαγον, ἀκριδῶν δίκην, πάντα τὰ τροφίμα καὶ ἐγύμνωσαν τὰ κελλία τῶν πατέρων, κλέψαντες τὰ πτωχικὰ καὶ πενιχρὰ αὐτῶν ἱμάτια. Ἐμαστίγουν δὲ καὶ ἠπειλοῦν καθ' ἐκάστην μέχρις οὗ τὸ Ἱερὸν Κοινόν, δανεισθὲν διὰ ἐνεχύρων τὸ ἀναγκαῖον ποσὸν ἀπέτισε τὰ ὀφειλόμενα τῶν Ἐμπετῆδων καὶ ἀπήλλαξεν οὕτω τὴν Λαύραν τῆς τυραννίας τῶν ἄλμυρῶν τούτων γειτονημάτων. Τὸ ὀφειλόμενον δὲ ποσὸν ἦσαν ἐννέα χιλιάδες γρόσια ¹⁾).

Τῷ 1825 ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Χρῦσανθος ἐξώρισε τὸν τότε ἅγιον Δέρκων Ἱερεμίαν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σουμελᾶ ἐν τῇ Λαζικῇ. Μετὰ ἐξάμηνον δ' ἐν αὐτῷ διαμονήν, ἀπέστειλε, διὰ βασιλικοῦ διατάγματος, εἰς τὴν Λαύραν τοῦ Ἀγίου Σάβα. Οὗτος ἀφίκετο ἐν τῇ Λαύρα, τὴν 19 Αὐγούστου, ἐν οἰκτρᾷ καὶ ἀξιοδακρύτῳ καταστάσει ἐκ τῶν κακοπαθειῶν καὶ τοῦ ὑπερβολικοῦ καύσονος καὶ μετὰ ἓνα μῆνα ἐτελεύτησε ²⁾).

Τῷ 1825 ἐπειδὴ ὁ τότε διοικητὴς Ἱεροσολύμων Μουσταφᾶ Πασᾶς ἐπειροῶτο, ἵνα διπλασιάσῃ τοὺς φόρους τῶν ρελλάχων, οὗτοι ἐξεγερθέντες ἐξησφάλισαν τὰ αὐτῶν πράγματα ἐν ταῖς μοναῖς τῶν Ἑλλήνων, Λατίνων καὶ Ἀρμε-

¹⁾ Ἀνάλ. Ἱεροσ. Σταχυολ. Τόμ. Γ'. σελ. 468.

²⁾ Σελ. 330.

νίων. Οἱ δὲ Ἐμπετῆδαι ἐξησφάλισαν τὰ ἑαυτῶν πτωχικὰ πράγματα ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἀγίου Σάβα. Ἀλλὰ γνωσθέντος τῷ διοικητῇ ὑπὸ τινων Ἱεροσολυμιτῶν τοῦ πράγματος τούτου, οὗτος ἐλαφυραγώγησε πάντα τὰ ἐν αὐταῖς εὑρεθέντα. Οἱ Ἕλληνες, οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ Ἀρμένιοι φοβούμενοι τὴν καταστροφὴν τῶν μονῶν αὐτῶν, ἐν αἷς οἱ φελλάχοι ὀχυρούμενοι ἡταιμάζοντο εἰς ἀντίστασιν, ἀπεφάσισαν, ὅπως κοινῶς μεσολαβήσωσι καὶ δυσωπήσωσι τὸν διοικητὴν. Τότε τὸ Ἱερὸν Κοινὸν ἠναγκάσθη, ἵνα ἀποτίσῃ τοὺς φόρους τῶν Ἐμπετηδῶν, ἀνερχομένους εἰς ὀκτὼ χιλιάδας γροσίων ¹⁾).

Τῷ 1826 ἦλθον εἰς Ἱερουσαλὴμ Ἀμερικανοὶ τινες Ἱεραπόστολοι ἐκ τῆς Ἀγγλικανῆς ἐταιρείας, τῆς καλουμένης ἀποστολικῆς, καὶ ἐζήτουν ἐκ τοῦ Ἱεροῦ Κοινοῦ τόπον πρὸς κατοικίαν ἐπ' ἐνοικίῳ. Ὁ τότε δὲ ἐπίτροπος τοῦ Πατριαρχοῦ Ἱεροσολύμων ἔδωκεν αὐτοῖς δύο δωμάτια πρὸς κατοικίαν ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἀρχαγγέλων, λαβὼν παρ' αὐτῶν χίλια τάλληρα λόγῳ ἐνοικίου. Εἰς δ' αὐτῶν, τὸν φιλογενῆ, φιλόπτωχον προσποιούμενος, ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν, ἵνα ἔχῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ τὸ ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Νικολάου σχολεῖον, παρέχων ἐξ ἰδίων τὸν μισθὸν τοῦ διδασκάλου καὶ τροφὴν εἰς τὰ πτωχὰ παιδιά. Ἀλλ' ἀπερχόμενος καθ' ἐκάστην πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν παίδων ἐφωράθη διδάσκων αὐτοὺς πλαγίῳ τρόπῳ τὴν εἰκονομαχίαν, λέγων, ὅτι ἡ τιμητικὴ τῶν εἰκόνων προσκύνησις εἶνε εἰδωλολατρεία, ὅτι τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ εἶνε ἄχρηστον καὶ ἀνωφελὲς καὶ ἄλλα παρόμοια. Οἱ ἀρχιερεῖς, μαθόντες τοῦτο, ἐποίησαντο σύνοδον καὶ ἀπεδιώξαν αὐτόν, εἰπόντες τὸ: “Ἐλαῖον ἀμαρτωλοῦ μὴ λιπανάτω τὴν κεφαλὴν ἡμῶν”. Ἐκβαλόντες δὲ καὶ τοὺς ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἀρχαγγέλων ἐπέστρεψαν αὐτοῖς τὰ δοθέντα τάλληρα, δανεισθέντες αὐτὰ ἐπὶ βαρεὶ τόκῳ ἐκ τινος Ἰουδαίου ²⁾).

¹⁾ Σελ. 475.

²⁾ Τόμ. Γ'. σελ. 480—481 καὶ Τόμ. Β'. σελ. 458—459.

Τῷ 1827 ὁ μοναχὸς Κύριλλος Χῖος, ἐκ κόμης Πυργίου, ψάλτης ἐν τῇ Λαύρᾳ, ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 227 K, ὃν ἐδώρησε τῇ Λαύρᾳ, περιέχοντα κανόνας ἀσματικούς εἰς τὸν ὅσιον Σάβαν ὀκτώ, ποιηθέντας ὑπὸ Ἰωσήφ τοῦ Σαβαΐτου καὶ ψαλλομένους ἐν τῷ ὁρθρῷ ἐκάστου Σαββάτου, εἶτα δὲ μεγαλυνάρια Νεοφύτου Ἱερομονάχου, ποιηθέντα πρὸς τὸ “ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς” καὶ ψαλλόμενα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Λαύρας, “ὁπότεν ἔρχονται οἱ προσκυνηταὶ καὶ ἀσπάζονται τὰς εἰκόνας”, μεθ' ἧς ψάλλεται ὁ πολυχρονισμὸς τοῦ Πατριάρχου. Ὁ αὐτὸς δὲ ἔγραψε τῷ 1833 καὶ τὸν ὑπ' ἀρ. 16 K, περιέχοντα ἀκολουθίας ¹⁾).

Τῷ 1828 οἱ Ἑμπετηδαὶ φυλακισθέντες πάλιν, διότι δὲν ἠδύναντο, ἵνα ἀποτίσωσι τὰ ὑπέρογκα ἀπαιτούμενα παρ' αὐτῶν ποσὰ διέτρησαν τὸν τοῖχον καὶ ἐτέλεσαν χείρονα τῶν πρώτων. Οἱ ἡμέτεροι ἀπελπίσαντες ἀπεφάσισαν, ἵνα ἐκκενώσωσι τὴν Λαύραν καὶ μετακομίσωσι τὰ ἐν τῇ Λαύρᾳ πράγματα εἰς Ἱερουσαλήμ. Ἄλλ' εὐτυχῶς ἡ Ἀγιοταφικὴ Ἀδελφότης ἀπηλλάγη τοῦ ὀνειδίου τούτου, διότι, δανεισθεῖσα εἴκοσι χιλιάδας γροσίων παρὰ τινος Ἀρμενίου, διηυθέτησε τὰ πράγματα ²⁾).

13.

Νέα ἐπίθεις κατὰ τῆς Λαύρας τῶν Ἑμπετηδῶν -
Διατροφὴ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε Ἑμπετηδῶν,
ἔνεκα ὑπερτιμήσεως τοῦ σίτου- Νεόφυτος ὁ Κύπριος-
Περιγραφὴ τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην
δεινοπαθημάτων τῆς Λαύρας ὑπὸ Ἰωάσαφ.

Περὶ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1832 οἱ Ἑμπετηδαὶ τοῦ Ἁγίου Σάβα, μὴ δυνάμενοι, ἵνα ἀποτίσωσι τὸ ποσὸν τῶν δέκα ἑξ χιλιάδων γροσίων, ἅπερ ἀπῆται παρ' αὐτῶν ὁ Ἀπτάλλας

¹⁾ Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β'. σελ. 399, 28.

²⁾ Ἀναλ. Ἱεροσ. Σταχ. Τόμ. Ι'. σελ. 490.

πασᾶς τῆς Πτολεμαίδος ἐρρίφθησαν ἐν τῇ εἰρκτῇ. Οἱ συγγενεῖς καὶ σύσκηνοι αὐτῶν, διατρήσαντες καὶ πάλιν τὸν τοῖχον τῆς Λαύρας εἰσῆλθον ἐν αὐτῇ. Τὸ Ἱερὸν Κοινὸν ἠναγκάσθη καὶ πάλιν, ἵνα προμηθευθῇ ἐπὶ βαρεῖ τόκῳ τὸ ποσὸν τοῦτο καὶ ἀποτίσῃ τὰ χρῆα αὐτῶν. Ἦν δὲ τότε ἡγούμενος τῆς Λαύρας Νεόφυτος ὁ Κύπριος ¹⁾).

Τῷ 1833, ἕνεκα τῆς τοῦ προηγουμένου ἔτους ἀνομβρίας, τὰ πάντα ὑπερετιμῆθησαν, τὸ δὲ κοιλὸν τοῦ σίτου, συγκεῖμενον τότε ἐκ 45 ὀκκάδων, ἀνῆλθεν εἰς γρόσια 130. Εὗρίσκετο ὁμως ἐν ἀφθονίᾳ. Οἱ πτωχοὶ δὲ μόνον διετέλουν ἐν στενοχωρίᾳ, μὴ ἔχοντες τὰ ἀπαιτούμενα χρηματικὰ ποσά, ἵνα ἀγοράσωσιν, ὥς καὶ τὸ Ἱερὸν Κοινόν, ἕνεκα τοῦ ἄρτου, ὃν διένεμε τοῖς πτωχοῖς ἐλέους χάριν. Ὑπέφερε δὲ καὶ ἡ Λαύρα τοῦ Ἀγίου Σάβα, διότι ἠναγκάζετο, ἵνα διατρέφῃ καθ' ἐκάστην 185 Ἐμπετήδας ἄνδρας καὶ παῖδας μόνον, διότι τὰ θήλεα ἀπ' ἀρχῆς δὲν εἶχον δικαίωμα, ἵνα λαμβάνωσιν ἄρτον. Τότε δὲ τὸν ἡγουμενεύοντα Νεόφυτον τὸν Κύπριον ἔπληξέ τις διὰ μαχαίρας, μὴ θέλοντα, ἵνα ἐνδώσῃ εἰς τὰς ἀδίκους αὐτῶν ἀπαιτήσεις. “Ἦν δὲ οὗτος, λέγει ὁ Νεόφυτος, μετὰ προφανοῦς ἀγανακτήσεως, ὁ τελευταῖος χρόνος τῆς κακίας αὐτῶν”, διότι ἐπελθόντος τοῦ Ἱμπραχῆμ πασαῖ ἀπηλλάγη τῶν ἐνοχλήσεων αὐτῶν ἡ πολυπαθίης Λαύρα ²⁾).

Ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡγούμενος τῆς Λαύρας Νεόφυτος ὁ Κύπριος, ἦν ἀνὴρ λογιώτατος, σπουδάσας ἐν τῇ σχολῇ τῶν Ἱεροσολύμων, διευθυνομένη ὑπὸ Μαξίμου τοῦ Συμαίου. Συνέγραψε δὲ “μεγαλυνάγια ³⁾ πρὸς τὸν ὅσιον καὶ θεοφόρον πατέρα ἡμῶν θεῖον Σάββαν, “ποιηθέντα παρὰ Νεοφύτου ἱερομονάχου πρὸς τὸ ἄξιόν ἐστιν, ἡχος πλάγιος β'. ὦν ἡ ἀκροστιχίς· Σάββαν αἰνῶ”. Ἀρχ. Σύμοι

¹⁾ Σελ. 499.

²⁾ Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 507.

³⁾ Ἱεροσ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β'. σελ. 577 καὶ Τόμ. Δ'. σελ. 82.

δίδου χάριν” εὐρισκόμενα ἐν τῷ ὑπ’ ἀρ. 531 K., ἔγραψε “μελωδικούς καὶ θείους ὕμνους εἰς δόξαν τῶν ἐν τῇ Γῇ τῆς Ἐπαγγελίας θεοβαδίστων τόπων, ἐν οἷς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν φιλανθρωπῶς ὁ θεάνθρωπος κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰργάσατο” ἔτι δὲ καὶ οἱ πρὸς τὸν πανάγιον καὶ ζωηφόρον τοῦ Κυρίου Τάφον εἰκοσιτέσσαρες πενθοχαρμόσυνοι οἴκοι, οἷς προσετέθη καὶ παραινετικὸς λόγος πρὸς τοὺς εὐλαβεῖς προσκυνητὰς αὐτῶν τῶν θεοβαδίστων τόπων διὰ στίχων (δεκαπεντασυνλλάβων), τὰ πάντα ἐκ παλαιῶν βιβλίων ἐρα- νισθέντα καὶ ἐν τάξει τεθέντα παρὰ Νεοφύτου ἱερομονάχου Ἀγιοταφίτου τοῦ Κυπρίου”, ἐν τῷ ὑπ’ ἀρ. 702 K ¹⁾.

Μετέφρασεν ἐκ τῆς Λατινικῆς τὸ ἐν τῷ ὑπ’ ἀρ. 451 K “Θέατρον τῆς Ἀγίας Γῆς, ἡ ἱστορία καὶ περιγραφή ταύτης καὶ ὅλης τῆς Γῆς τῆς Ἐπαγγελίας, συγγραφεῖσα μὲν λατι- νιστὶ ὑπὸ Ἀδριχομίου Δέλφιο Γερμανοῦ, μεταφρασθεῖσα δὲ εἰς τὴν καθ’ ἡμᾶς γλῶσσαν καὶ διαφόρων σφαλμάτων ἐκκαθαρθεῖσα, ἔτι δὲ καὶ διαφόροις προσθήκαις πλουτι- σθεῖσα παρὰ τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις ἐλαχίστου καὶ ἁμαρτω- λοῦ Νεοφύτου Ἀγιοταφίτου ἐκ τῆς Κύπρου, τῷ αὐμθ-^φ ἔτει κατὰ μῆνα μάρτιον. Ἀφιερώθη δὲ τὸ παρὸν πόνημα παρ’ αὐτοῦ τοῦ μεταφραστοῦ τῷ ἐξόχως ταύτην τὴν γῆν διὰ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ οἰκονομίας ἀγιάσαντι καὶ τιμή- σαντι θεοπρεπῶς θεανθρώπῳ σωτῇρι ἡμῶν καὶ κυρίῳ Ἰη- σοῦ Χριστῷ. Τόμος α΄. Ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ πόλει Ἱερουσα- λὴμ γέγραπται αὕτη τῷ 1849” Τὸ ἔργον διαιρεῖται εἰς τρεῖς τόμους ²⁾.

Ἐγράψεν ἐπ’ ἴσης “ἱστορίαν τοῦ ἐμπρησμοῦ τοῦ ναοῦ τοῦ Παναγίου καὶ Ζωοδόχου Τάφου, ἥτοι τῆς Ἀναστά- σεως, ἐν ἔτει ,αωη΄, σептемβρίου 3, ἡμέρα δ΄” ἐν στίχοις ³⁾,

¹⁾ Αὐτ. Τόμ. Β΄. σελ. 657.

²⁾ Ἱεροσ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β΄. σελ. 552 καὶ Τόμ. Γ΄. σελ. 225. Ὁ Ἀδριχώ- μιος συγγραφεὺς τοῦ 16 αἰῶνος, ἀκολουθῶν τὸν Βροκάδον.

³⁾ Τόμ. Α΄. σελ. 406, 433. Ἀνάλ. Ἱεροσ. Σταχυολ. Τόμ. Γ΄. σελ. 387.

“ὑπόμνημα περὶ τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ διαφόρων χριστιανικῶν ἐθνῶν καὶ λογομαχιῶν αὐτῶν περὶ τῶν παναγίων προσκυνημάτων” 1), “περὶ Ἀραβοκατολίκων ἢ Οὐνιτῶν” 2), τὴν εἰκοσαετηρίδα ἣ ἐξακολούθησιν τῆς ἱστορίας τῶν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ τῶν Ἱεροσολύμων διατρεξάντων μετὰ τὸ ἁωκά’ ἔτος καὶ ἐξῆς μέχρι τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους ἁωμά” 3) καὶ “ἐμπρησμὸν τῆς Παλαιονομίας, ἥτοι ἀντίρρησης εἰς τὴν πρὸς ὀρθοδόξους Ἑλλήνας ἡμᾶς ἐπιστολὴν τῶν Λουθηροκαλβίνων, Παλαιονομία ὀνομαζομένην” 4). Ἐγένετο δὲ καὶ ἡγούμενος τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις μονῆς τοῦ ἁγίου Δημητρίου 5) καὶ γραμματεὺς ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν τῷ Ναῷ τῆς Ἀναστάσεως 6).

Περὶ τῶν δεινοπαθημάτων, ἅπερ ὑπέστη ἡ περιώνυμος Λαύρα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους γράφει ὁ γεραρὸς ἡγούμενος Ἰωάσαφ, ὡς αὐτόπτης μάρτυς, τὰ ἐπόμενα.

“Εἰς τοὺς χιλίους ὀκτακοσίους εἴκοσιν ἓνα χρόνους, ὅταν κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος ἐγένιν ἐκείνη ἡ φρικτὴ καὶ ὀλεθρία ἐπανάστασις καὶ ἐπροξένησεν εἰς πολλοὺς τόπους δεινὰ ἀνυπόφορα, καθὼς ὅλοι τὰ ἡξεύρομεν καὶ πολλοὶ ἀπὸ λόγου μας τὰ ἐδοκίμασαν· δὲν ἀπέφυγεν ἀπὸ αὐτὰ τὰ δεινὰ καὶ ἡ ἁγία πόλις Ἱερουσαλὴμ καὶ αὕτῃ δεινὰ βαρύντατα ἀπὸ τοὺς φελλάχους ἄραβας· διότι ἐρχόμενος ὁ Ἱμπραῆμ πασᾶς καὶ κυριεύων ὅλην τὴν Παλαιστίνην, ἀπεστάτησεν ὅλη (ἡ ἄραβία) πόλις, καὶ οὕτω τὸν ἐκλείσαν μέσα εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ· ὅστις φεύγων κρυφίως, ἐπῆγεν εἰς τὸν γιάφαν· καὶ τότε λαβόντες καιρὸν οἱ ἄραβες τὴν ἐκυρίευσαν εἰς ὀλίγον διάστημα καιροῦ· ἀφ’ οὗ λοιπὸν ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν ἀπανθρώπων ἀράβων, ἀφήνω νὰ συλλογι-

1) Τόμ. Β’. σελ. 405—463, Τόμ. Α’. σελ. 363 καὶ Τόμ. Γ’. σελ. 411—456.

2) Τόμ. Β’. σελ. 464—478.

3) Τόμ. Γ’. σελ. 457—509. Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Γ’. σελ. 225.

4) Τόμ. Γ’. σελ. 218.

5) Ἱεροσ. Βιβλιοθ. Τόμ. Α’. σελ. 437.

6) Τόμ. Γ’. σελ. 225.

σθῆ ὁ καθείς τὰ κακὰ ὁποῦ ἐδοκίμασεν ἢ πόλις ἀπὸ αὐτοῦς.

“Ἀλλὰ τίς δύναται νὰ διηγηθῇ τὸν φόβον ὁποῦ ἐκυρίευσεν τοὺς ἐνασκουμένους μοναστὰς εἰς τὴν ἱερὰν μονὴν τοῦ ἁγιωτάτου Σάββα; φοβούμενοι τοὺς πέριξ ἄραβας, οἵτινες ὡς ἄγριοι θῆρες τοὺς ἐκυνηγοῦσαν, ἐκλείσθησαν μέσα εἰς τὸ μοναστήριον· οἱ δὲ ἄραβες ἐτρύπησαν τοὺς τοίχους τοῦ μοναστηρίου καὶ ἐμβῆκαν μέσα· καὶ τίς νὰ μὴ θρηνήσῃ ἀκούων τὰ κακὰ τὰ ὁποῖα ἐδοκίμασαν ἀπὸ αὐτούς; ἤρπαζον τὴν ζωοτροφίαν τους, ἀφήνωντές τους χωρὶς ψωμίον, καὶ ἀφ’ οὗ τοὺς ἐζήτοῦσαν προᾶγμα ὁποῦ δὲν τοὺς εὐρίσκετο, τοὺς ἐδερνον ἀπανθρώπως· μερικῶν τὰς κεφαλὰς κτυπῶντες· ἔτρεχον ποταμηδὸν τὰ αἵματα· πολλοὶ τῶν μοναχῶν μὴν ὑποφέρωντες τοὺς δαρμούς, ἔπιπτον ἀσθενεῖς εἰς τὴν κλίνην· ἄλλους ἤρπαζον οἱ ἄσπλαγχνοι ἀπὸ τὰ γένεια, καὶ σπρώχνοντες τοὺς ἔρριπτον εἰς τὴν γῆν· εἰς πολλοὺς ἔβαλον τὴν μάχαιραν εἰς τὸν λαιμόν, φοβιζόντες τοὺς νὰ τοὺς σφάξουν ὡς πρόβατα· δὲν ἔλειψαν νὰ σύρουν καὶ τουφέκια ἐπάνω τους, καὶ ἐφυλάχθησαν ἀβλαβεῖς θεῖα χάριτι τοῦ ὁσίου.

“Ἐρχόμενον τὸ φορτίον ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ μὲ ζωοτροφίαν ἔτρεχον ὅλοι οἱ ἄραβες εἰς τὴν θύραν καὶ κυνηγοῦντες τοὺς μοναχοὺς, ἔπερνον τὸ φορτίον, καὶ ἔμενον οἱ μοναχοὶ χωρὶς τροφήν· αὐτὰ καὶ ἕτερα δεινὰ ἐδοκίμασαν μέσα εἰς αὐτὴν τὴν ἱερὰν μονήν· ἀλλ’ ἐπεῖδεν ὁ Θεὸς τῆς δεήσεως τῶν δούλων του, καὶ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, καὶ τῇ πρεσβείᾳ τοῦ ὁσίου, ἔστειλεν ὁ Μεημέτ Ἀλῆς, πάμπολλα στρατεύματα ἀπὸ τὴν αἴγυπτον, καὶ τοὺς ἐκατατρόπωσε, καὶ τελείως τοὺς ἐταπείνωσε, διότι ἄλλοι ἐθανατώθησαν, ἄλλοι ἠχμαλωτίσθησαν, τοὺς δὲ νεωτέρους ἔκαμε στρατιώτας, καὶ οὕτως ἡσύχασαν οἱ ἄραβες, καὶ ἐγένεν εἰρήνη, εἰς ὅλην τὴν Παλαιστίνην, καθὼς ἕως τώρα τὴν βλέπομεν”.

Σεισμός - Καταδιωγμός Ἐμπετηδῶν
καὶ φρουρὰ αἰγυπτιακὴ ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Ἰουστινι-
ανοῦ-Ἐπισκευαὶ τῶν ὑπὸ σειсмоῦ παθόντων μερῶν.

Νέαι οἰκοδομαὶ καὶ ἐπισκευαί -
Ἀναγραφὴ πατέρων ὑπὸ Ἰωάσαφ -

Τὴν 13 Μαΐου 1834 συνέβη σεισμός διαρκέσας 3
λεπτά, ὅστις ἐπήνεγκεν ἀρκετὰς ζημίας. Ἐν δὲ τῷ ἁγίῳ
Σάββι διεργάγη ἐπικινδύνως ὁ πύργος Ἰωάννου τοῦ Δαμα-
σκηνοῦ καὶ ἄλλα τῆς Λαύρας μέρη.

Κατὰ τὸν σεισμόν τοῦ 1834 κατέπεσον ἐν τῇ Λαύρᾳ
οἱ περισσότεροι ξηρόλιθοι ἐπὶ τῶν τοίχων, πολλοὶ δὲ τοῖχοι
καὶ δωμάτια διεργάγησαν, ὡς καὶ ὁ πύργος τοῦ Ἱ. Δαμα-
σκηνοῦ, ὁ τροῦλλος τῆς ἐκκλησίας ἐσχίσθη εἰς δύο ἢ τρία
μέρη. Τῇ φροντίδι δὲ τοῦ ἁγίου Πέτρου Μισαήλ καὶ τοῦ
ἀρχιγραμματέως Ἀνθίου ἐξ Ἀγγιάλου ἐσουβαδίσθη ὁ
τροῦλλος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καὶ ἐπεσκευάσθη ὁ πύργος
τοῦ Ἱ. Δαμασκηνοῦ. Τὰ δὲ ἐνταῦθα δύο δωμάτια ἤρθησαν
καὶ ἐκτίσθησαν μετὰ ταῦτα δύο δωμάτια μετὰ τῆς ἐκκλη-
σίας τοῦ Ἱ. Δαμασκηνοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου δι' ἐξό-
δων τοῦ τότε ἡγουμένου Εὐθυμίου, ἐκτίσθη δὲ δωμάτιον
εἰς τὴν τάκην, κατεσκευάσθη ἀντηρὶς εἰς τὸν ἔξω πύργον
τοῦ ἁγ. Συμεῶν, ἐπεσκευάσθησαν διάφορα μέρη, ἐκτίσθη
ἡ κλῖμαξ ἡ ἄγουσα εἰς τὸν μέγαν πύργον ἀπὸ τῆς γωνίας
τοῦ παλαιοῦ ἐκεῖ κωδωνοστασίου, ὡς καὶ ἡ κλῖμαξ ἡ
ἄγουσα εἰς τὸ παρεκκλήσιον Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.
Ἐκτίσθησαν δὲ καὶ δύο δωμάτια ἐγγὺς τοῦ Κουβουκλίου
τοῦ ἁγίου Σάββα μετὰ τῆς εὐρυχώρου κλίμακος τῆς ἀγοῦ-
σης εἰς αὐτὰ μετὰ τῶν σιδηρῶν κιγκλίδων, ὡς καὶ τῶν
κιγκλίδων τῆς κλίμακος Ἱ. Δαμασκηνοῦ, ἅπερ ὠρίσθησαν
ὡς κατοικία ἀρχιερέως καὶ ἄλλων ἐπισήμων ξένων.

Χάριν δὲ τῶν προσκυνητῶν ἐκτίσθησαν δύο μεγάλα Ἀρχονταρίκια, ἐκτίσθη ὁ μέγας νάρθηξ ἔξω τῆς ἐκκλησίας, ὅστις πρὸ πολλοῦ κατεδαφισθεὶς τελείως δὲν ἐφαίνετο, ἀνεώχθη ἡ πύλη τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἣτις εἶνε ἐν τῷ νάρθηκι τούτῳ, ἣτις οὕσα πρότερον μεγάλη, κτιζομένης τῆς ἐκκλησίας ἐγένετο μικροτέρα καὶ τέλος ἐκλείσθη. Τοὺς δύο τούτους ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι. Ὁ μέγας πρωτοσύγκελος Σεραφὶμ ἔκτισε τὴν κλίμακα τοῦ νάρθηκος, ὁ προηγούμενος τῆς λαύρας Δαβὶδ τὸ δωμάτιον τὸ ἐν τῷ νέῳ νάρθηκι, τὴν κλίμακα, ἣτις καταβαίνει ἀπὸ τῆς ἔξω θύρας μέχρι τοῦ ἡγουμενείου ὁ σκευοφύλαξ τοῦ Ἀγίου Τάφου Ἀβράμιος. Πρὸς τούτοις δὲ ἐπλακοστρώθη ὁ ἅγιος Νικόλαος, ὁ Χρυσόστομος, ἐχρυσώθη τὸ τέμπλον τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ¹⁾. Ταῦτα καὶ ἐν τῷ Κ ὑπ' ἀρ. 702 ²⁾.

Ἴδου τί γράφει περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου ὁ πολὺς ἡγούμενος Ἰωάσαφ.

“Εἰς τοὺς χιλίους ὀκτακοσίους τριάκοντα τέσσαρας χρόνους, 13 Μαΐου, ἡμέρα Κυριακῇ, ἐγένετο φοβερὸς σεισμός διεργάγη ὁ κουμπὲς τοῦ Καθολικοῦ τοῦ Ἀγίου Τάφου, ἐν δὲ ἁγίῳ Σάββη κατέπεσον οἱ περισσότεροι ξηρόλιθοι ἐπὶ τῶν τοίχων τῆς Λαύρας καὶ πολλοὶ τοῖχοι καὶ δωμάτια διεργάγησαν, καὶ εἰς τὸν πύργον τοῦ Ἱ. Δαμασκηνοῦ καὶ ὁ κουμπὲς τῆς Ἐκκλησίας ἐσχίσθη ἀπὸ δύο ἢ τρία μέρη. Ἀλλ' ὁ ἅγιος Πέτρος Μισαήλ καὶ Ἀνθιμος ὁ ἀρχιγραμματεὺς ἐπεσκεύασαν τὰ χρειώδη καὶ ἐγένετο ἀντηρὶς εἰς τὸν πύργον τοῦ ἁγίου Συμεών, ὁ δὲ Ἀνθιμος ἰδίᾳ δαπάνῃ ἔκτισε καὶ δωμάτιά τινα ἐγγὺς τοῦ Κουβουκλίου τὴν κλίμακα τὴν ἄγουσαν εἰς τὸ παρεκκλήσιον Ἱ. τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὡς καὶ τὴν κλίμακα τὴν ἄγουσαν εἰς τὸν πύργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὠκοδόμησαν ἀμφοτέρω δύο

¹⁾ Γ. Β. Τ. Γ'. σελ. 33 σελ. 967—968.

²⁾ Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β'.

μεγάλα εὐρύχωρα ἀρχονταρίκια, ἔκτισαν καὶ τὸν μέγαν νάρθηκα ἔξω τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν μεγάλην θύραν τοῦ μεγάλου ναοῦ”. Ἐπιπροστίθησι δέ. “Καὶ διὰ τὸ νὰ εἰπῶ, ἀδελφοί, ἐν συντόμῳ ὅσους καλλωπισμοὺς καὶ λαμπρὰς οἰκοδομὰς βλέπομεν μέσα εἰς τὸ ἱερὸν μοναστήριον, αἱ ὁποῖαι προξενοῦσιν εἰς τοὺς ὀρῶντας πνευματικὴν χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν, δι’ ἐπιμελείας καὶ δαπάνης τῶν δύο τούτων θεοσεβῶν ἀνδρῶν ᾠκοδομήθησαν” ¹⁾).

Τῷ 1834, ὁπότε ἐγένετο ἡ κατὰ Κορακίου τοῦ Ἱμπραχίμ πασᾶ ἐκστρατεία καὶ ἡ ἄλωσις αὐτοῦ, ὁ αἰγυπτιακὸς στρατὸς ἤρξατο, ἵνα καταδιώκῃ τοὺς φυγάδας καὶ τοὺς σκηνίτας. Μεταξὺ τῶν φυγάδων ἦσαν καὶ οἱ ἐμπετῆδαι τοῦ ἁγίου Σάβα, οἵτινες περὶ τὴν Νεκρὰν θάλασαν περιπλανώμενοι διὰ τὸ νοσῶδες τοῦ τόπου καὶ διὰ τὴν στέρησιν τροφῆς ὑπέπεσον εἰς νόσον λοιμικὴν, ἀπέθανον δὲ οἱ περισσότεροι ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδες καὶ οὕτως ἡ Λαύρα ἀπηλλάγη τῆς τυραννίας αὐτῶν, διότι δὲν ἠδύναντο, ἵνα προσεγγίσωσιν εἰς αὐτήν, διότι ὁ Ἱμπραχίμ πασᾶς ἔθετο ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ στρατιώτας πρὸς φύλαξιν, δοὺς αὐτοῖς ἐντολήν, ἵνα φονεύωσι πάντα ἔξ αὐτῶν προσερχόμενον εἰς τὴν Λαύραν· συνέλαβε δὲ μετὰ ταῦτα ὁ διοικητὴς Ἱεροσολύμων δέκα ἐπτὰ νέους ἔξ αὐτῶν καὶ ἀπέστειλεν εἰς Αἴγυπτον, ἵνα κατατάχθωσιν ἐν τῷ στρατῷ.

Τῷ 1834 ἡγοράσθησαν ἐν Βηθλεέμ, ἐν ἁγίῳ Γεωργίῳ Πετζαλλᾷ ἐλαῖαι καὶ ἄμπελοι ὑπὸ τοῦ Ἰωάσαφ.

Κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1835 ἔλαβον τέρμα αἱ γενόμεναι ἐπισκευαὶ ἐν τῇ Λαύρᾳ τῶν ὑπὸ σεισμοῦ παθόντων μερῶν. Ἐπεσκευάσθη ὁ τροῦλλος τοῦ καθολικοῦ χρισθεὶς στερεῶς ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, ἀνεῳχθησαν τὰ πρὸ πολλοῦ, ἔνεκα τοῦ φόβου τῶν ἀράβων, κλεισθέντα καὶ κτισθέντα ἔξ παραθύρα, διότι πολλάκις οὗτοι μὴ λαμβάνοντες ὅσα

¹⁾ Ἱεροσ. Βιβλ. κώδιξ 702, σελ. 656.

ἀδίκως ἀπῆτουν ἔρριπτον λίθους, συντριβόντες τὸ δικτυωτὸν ὥς καὶ τὰς ὑέλους, οἵτινες εἰσερχόμενοι καὶ ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἠνώχλουν τοὺς πατέρας ψάλλοντας. Ὁκοδομήθη δὲ καὶ ἡ τάκα ἐκ λίθων, ἥτις ἦν πρότερον ἐκ ξύλων καὶ ἄλλαι δὲ ἐγένοντο πολλαὶ ἐπισκευαὶ ἀναγκαῖαι καὶ ὠφέλιμοι.

Τῷ 1835 ἠγοράσθησαν ἄμπελοι ἐν Βηθλεέμ.

Τῷ 1836 ἐγένοντο νέα ἀρχονταρίκια καὶ πέντε πατέρων κελλία καὶ τὸ παλαιὸν ἀρχονταρίκιον ἐγένετο νοσοκομεῖον τῶν πατέρων. Ἐκτίσθησαν δὲ ἐκ θεμελίων σχεδὸν καὶ ἅπασαι αἱ κλίμακες αἱ ἀπὸ τοῦ νάρθηκος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἀρχόμεναι καὶ ἀναβαίνουσαι μέχρι τοῦ πύργου τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἔχουσαι δὲ 120 βαθμίδας. Κατεσκευάσθη δὲ ἐκ θεμελίων καὶ ἡ κλίμαξ, δι' ἧς ἀναβαίνομεν εἰς τὸν πύργον καὶ τὸ κελλίον Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, ἔχουσα 70 βαθμίδας. Ἐκτίσθη δὲ νάρθηξ ἐπὶ τοῦ ἐκεῖ ἐγγὺς παρεκκλησίου τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ δύο κελλία. Ἐγένοντο δὲ καὶ ἄλλαι ἐπισκευαὶ δαπάνη τοῦ ἐξ Ἀγκύρας ἁγίου Πέτρως Μισαήλ καὶ ἄλλων φιλοκάλων, ἐπιμελεία δὲ τοῦ ἀρχιγραμματέως Ἀνθίμου ἐξ Ἀγχιάλου καὶ ἀόκνῳ ἐπιστάσῃ τοῦ πνευματικοῦ Ἰωάσαφ. Ὑστερον δὲ ἀνεκαινίσθησαν καὶ αἱ κλίμακες αἱ ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς πύλης τῆς λαύρας μέχρι τῆς ἐκκλησίας κατερχόμεναι, ὁμοίως δὲ ὁ κατὰ τὸν Τάφον τοῦ ἁγίου νάρθηξ σὺν τῷ συνημμένῳ κελλίῳ.

Τῷ 1840 ἐκτίσθη οἶκημα ὑπὸ Ἀνθίμου ἀρχιγραμματέως πρὸς νότον τῆς ἐκκλησίας.

Τῷ 1843 ἐχρυσώθη ὁ ἄμβων ὑπὸ Ἰγνατίου.

Τῷ 1844 ἡ Κυβέρνησις ἀπῆτησε τεσσάρων ἐτῶν φόρον παρὰ τῶν Ἐμπετηδῶν. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ἐτυράνουν τοὺς πατέρας τῆς Λαύρας, τὸ Ἱερὸν Κοινὸν ἐπλήρωσε τὸ ἥμισυ τῶν φόρων αὐτῶν. Ἦσαν δὲ κατὰ τὸ ἔτος ἐν τῇ Λαύρᾳ 33 πατέρες.

Ὁ ἱερομόναχος Ἰωάσαφ ἀναφέρει τὰ ὀνόματα τῶν ἀποβιωσάντων πατέρων τῆς Λαύρας ἐπ' αὐτοῦ, ἀπὸ τοῦ

1819-1845, περιγράφει δὲ τὸν βίον καὶ τὸν χαρακτήρα 40 Ἀγιοσαβιτῶν πατέρων, ἐν οἷς ὑπῆρχον Ρῶσοι, Αἰθίοπες. Ὁμιλῶν περὶ τοῦ πρώτου, τοῦ Παγκρατίου μοναχοῦ ἐκ Πελοποννήσου, λέγει ὅτι ἔγραψε διήγησιν εἰς ἓνα φυλλάδι πῶς ἐπατήθη ἀπὸ κλέπτas ἡ ἀγία μονὴ αὕτη εἰς τὰς ἰδικὰς του ἡμέρας". Ἡ διήγησις αὕτη, ὡς εἴπομεν, σφύζεται ἐν τῇ Λαύρᾳ. Ἀναφέρει Μιχαὴλ τινα Κύπριον, ὀνομαζόμενον πρότερον Μελχισεδέκ, ὅστις ἐγενετο ἡγούμενος τῆς Λαύρας. Ὁμιλῶν περὶ τοῦ Κρητὸς Ἰακώβου, ἱερομονάχου, λέγει ὅτι "ἐχρημάτισεν ἡγούμενος (τῆς μονῆς) τοῦ Ἀβραάμ" ἦτο καὶ καλογράφος καὶ ἔγραψε πολλὰς φυλλάδας" ἐν τῇ Λαύρᾳ καὶ ἐν τῷ Ναῷ τῆς Ἀναστάσεως ¹⁾. Περὶ Ἀθανασίου τινὸς Μυτιληναίου λέγει "εἰς τοῦτον ἔγραψεν μίαν ὥραίαν νουθεσίαν ὁ μοναχὸς Διονύσιος ὅπου ἑκατοῖκα εἰς τὸν ἔξω πύργον τοῦ ἀγίου Συμεῶν, ἐπειδὴ ἦτο μαθηματικός. Πρόκειται πάντως περὶ τοῦ ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Συμεῶν διατρίβοντος Διονυσίου, περὶ οὗ εἴπομεν προηγουμένως ²⁾).

Περὶ τινος Ἀγαθαγγέλου, Ἀζαριὰν πρότερον καλουμένου, λέγει ὅτι "ἔμαθε καλὰ τὴν ἀραβικὴν γλῶσσαν καὶ ἔγινε καὶ παραδραγουμάνος καὶ κανδηλανάπτης εἰς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ ἡγούμενος εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ τιμίου Σταυροῦ". Ὁμιλεῖ περὶ τινος Σαμουήλ, οὗτινος θεῖος ἦν ὁ γέρον Μιχαὴλ, ὅστις ἔγραψε πολλοὺς κώδικας ³⁾. Ὅτε δὲ ὁ θεῖος αὐτοῦ Μιχαὴλ ἐγένετο ἡγούμενος ἐν τῇ Λαύρᾳ κατώκησεν ἐν τῇ Λαύρᾳ καὶ ἐγένετο ἐφημέριος ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη. Ἐπειδὴ δὲ ἐποιεῖτο χρῆσιν ταμβάκου, ἤθελεν, ἵνα ἡ τῶν προηγιασμένων λειτουργία λαμβάνῃ τέρμα ταχύτερον. Ἀλλὰ τοῦ οἰκονόμου γογγύζοντος ἐπὶ τούτῳ ἀπεσύρθη τῆς ἐφημερίας, ζήσας 35 ἔτη ἐν τῇ Λαύρᾳ. Διεδέξατο δ'

¹⁾ Ἱεροσολ. Βιβλ. Τόμ. Β' σελ. 398, 381.

²⁾ Ἰδ. σελ.

³⁾ Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Α' σελ. 214, 382, 431, 574, 577, 603, 604, 619, 782.

αὐτὸν ἐν τῇ ἐφημερίᾳ ὁ Ἰάκωβος. Ἀπελθόντος δ' αὐτοῦ εἰς Ἱερουσαλὴμ ὁ Πέτρος Μισαήλ, ἀφ' οὗ ἀπέδειξε μεγαλόσχημον τὸν Ἰωάσαφ, ἐχειροτόνησεν ἱερέα καὶ ἐφημέριον.

Περὶ τοῦ μοναχοῦ Κλεόπα γράφει, ὅτι ἦν ἐξ Αἵνου, γενόμενος δὲ δευτερεύων ἐπὶ τῶν Πατριαρχῶν Ἀνθίου, Πολυκάρπου καὶ Ἀθανασίου, ἐφ' οὗ ἀποχωρήσας κατόκησεν ἐν τῇ Λαύρα. Νέος ὢν ἐσπούδασεν ἐν Κυδωνίαις καὶ ἦν μαθηματικός, συντάξας πολλὰ τροπάρια, γεγραμμένα ἔντισιν ὥρολογίσι, ὡς καὶ εἰς τὸν ἅγιον Καλλίνικον καὶ τὸν ἀπόστολον Κλεόπαν. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο “καλομαθημένος”, ζήσας πολλὰ ἔτη ἐν τῇ Βασιλευούσῃ, ἐστενοχωρεῖτο καὶ ἀπήρχετο ἐνίοτε εἰς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ εἰς ἄλλα μέρη, ἐπέστρεφε δὲ ἐν τῇ Λαύρᾳ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τότε ἐπίτροποι τοῦ Πατριάρχου ἀπηγόρευσαν τὴν ἄνευ ἀδείας αὐτῶν ἀπουσίαν ἐκ τῆς Λαύρας, ἔγραψε τήνδε τὴν ἐπιστολήν. “Δεσπότη μου πανσέβαστοι, νὰ ἔχω τὰς εὐχὰς σας. Ἐχω μικρὸν ἐρώτημα, ζητῶ τὰς ἀκοάς σας”. Προτίθετο δέ, ἵνα παραμείνῃ ἐν τῷ Πατριαρχείῳ. Ἀλλὰ μετὰ τινος ἡμέρας ὀλισθήσας ἐκ τῆς κλίμακος κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Συμεὼν ἐν τῷ ἔξω πύργῳ ἔμεινε χωλὸς ἐπὶ ἑξ ἔτη καὶ ἀπέθανεν.

Τῷ 1846 ὁ μοναχὸς Ἰάκωβος ἔγραψε τὸν ὑπ' ἀρ. 494 K, περιέχοντα ἀκολουθίαν εἰς τὸν ὅσιον Ἀνδρέαν τὸν Σαλόν, μετὰ τοῦ σημειώματος. “Συνετέθη καὶ ἐγράφη παρὰ μοναχοῦ Ἰακώβου, οὗ μέμνησθε οἱ ἐντυχάνοντες ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,αωμς” 1) ὡς καὶ τὸν ὑπ' ἀρ. 529 K 2).

Τῷ 1847 ὁ Ἰγνάτιος κατεσκεύασε τὴν δεξαμενὴν κολώναν.

Τῷ 1848, ὡς τοῦτο διασφρίζει ἡ Ἀγιοσαβιτικὴ παράδοσις, ὁ ἡγούμενος Ἰωάσαφ μετέβη ἔνεκα ὑποθέσεων τῆς

1) Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. Β'. σελ. 566.

2) Αὐτ. σελ. 577.

Λαύρας εἰς Ἰόππην. Ἐνταῦθα, ἐπὶ τῇ παρακλήσει τῶν συγγενῶν νεάνιδος πασχούσης ἐξ ἐπιληψίας, ἐθεράπευσεν αὐτήν. Οἱ συγγενεῖς ἐξ εὐγνωμοσύνης ὁρμώμενοι, ἀπεφάσισαν, ἵνα ἀποστέλλωσιν εἰς τὴν Λαύραν κατ' ἔτος πέντε “τζάρας” ¹⁾ ἐλαίου, ἐν “ζεμπίλιον” ὀρυζης καὶ 12 πατμάνια σάπωνος, εἰς δ' αὐτῶν 8 “τζάρας” ἐλαίου, ἐν ζεμπίλιον ὀρυζης, 10 πατμάνια σάπωνος καὶ ἄλλοι ἄλλα εἶδη, ὥς εὐχαριστήριον προσφορὰν. Ὡρίσθη δὲ ἐπίτροπος, ἵνα συναθροίῃ ταῦτα τὰ εἶδη παρὰ τῶν δωρητῶν, οἵτινες ἐλθόντες ἐπεσκέψαντο τὴν μονὴν τῷ 1849. Ἐκτοτε δὲ ἀπέστελλον ἐκ διαλειμμάτων ὀρυζαν καὶ πορτοκάλια, τὴν δὲ ἀποστέλλουσι κατ' ἔτος καὶ μέγα κιβώτιον πορτοκαλλίων.

Τῷ 1849 ἐπεστρώθη διὰ μαρμάρων ὁ ναός.

Τῷ 1853 ὁ Ἰώβ, ἀνεψιὸς τοῦ προειρημένου ἱερομονάχου Κλεόπα ἀρχιδιακόνου τοῦ Ἱεροσολυμιτικοῦ θρόνου, ἔκτισεν, ὥς εἶδομεν προηγουμένως, τὰ ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου δωμάτια. Οὗτος, θανόντος τοῦ θείου αὐτοῦ, ἀπέστειλεν εἰς τὴν Λαύραν 5 χιλ. γρσ., ἐκ τοῦ ἡμίσεος δὲ τοῦ ποσοῦ τούτου ἡγοράσθη ἐν ἀγίῳ Γεωργίῳ ἄμπελος, διὰ δὲ τοῦ ἑτέρου ἡμίσεος ἐλαῖαι ἐν Βηθλεέμ, ἐπ' ἴσης δὲ καὶ 500 γρ., διανεμηθέντα εἰς τοὺς Πατέρας, ἵνα εὖχωνται ὑπὲρ τοῦ κοιμηθέντος καὶ τοῦ ἀποστείλαντος.

Τῷ 1857, ὁ Παῖσιος μοναχός, οἰκονόμος, κατεσκεύασε τὸ εἰκονοστάσιον τοῦ παρεκκλησίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Τῷ 1858 οἱ Ρῶσοι Κύριλλος καὶ Σάβας κατεσκεύασαν τὴν πρὸς δυσμὰς τοῦ νοσοκομείου στέρναν.

Τῷ 1861 ἐκτίσθησαν ἐκ βάθρων, δαπάνῃ Διονυσίου Ἀρχιμανδρίτου ἐκ Φιλιππουπόλεως, τὰ νοτιοδυτικῶς τοῦ φοίνικος δωμάτια διὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἡσα Βηθλεεμίτου. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ὑπάρχοντα χρήματα ἐξηντλήθησαν, ὁ ἡγού-

¹⁾ Μέτρον χωρητικότητος ἐλαίου.

μενός Ἰωάσαφ διετέλει ἐν μεγάλῃ θλίψει, θέλων, ἵνα ἀνοίξῃ θύραν πρὸς βορρᾶν τοῦ παρεκκλησίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Ὅθεν, καλέσας τὸν ρηθέντα ἀρχιτέκτονα, ἀνήγγειλεν αὐτῷ, ὅτι θὰ διακόψῃ τὴν ἐργασίαν, ἀφ' οὗ ἀνοίξῃ προηγουμένως τὴν ρηθεῖσαν θύραν, ἔνθα εἶνε τὰ νῦν τὸ ἐγγὺς τοῦ εἰκονοστασίου παράθυρον, πρὸς ἔξοδον πρὸς βορρᾶν. Ὁ ἡγούμενος, μεταβὰς εἰς τὸ παρεκκλήσιον Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, θερμῶς ἐδέετο τοῦ ἁγίου Σάβα καὶ τοῦ Ἰ. Δαμασκηνοῦ, ὅπως προμηθεύσωσιν αὐτῷ τὸ πρὸς συνέχειαν τῆς οἰκοδομῆς ἀπαιτούμενον χρηματικὸν ποσόν. Ἐν ᾧ δὲ προσηύχετο πρὸ τοῦ τάφου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ εἶδε γέροντα φέροντα ἱερατικὴν στολὴν καὶ ἐξερχόμενον ἐκ τοῦ Ἱεροῦ, ὅστις ἠρώτησε τὸ αἶτιον τῆς θλίψεως αὐτοῦ. Εἰπόντος δ' αὐτοῦ τὴν αἰτίαν, οὗτος εἶπεν, ὅτι θὰ εὗρῃ τὸ ἀπαιτούμενον χρηματικὸν ποσὸν ἐν τῷ σάκκῳ καφὲ τῷ ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ, σταλέντι πρὸ ἡμερῶν ἕξ Ἰόππης, προσθείς, ὅτι ὁ τόπος, ἐν ᾧ μέλλει, ἵνα ἀνοίξῃ τὴν θύραν εἶνε ἀκατάλληλος, ὑπέδειξε δ' αὐτῷ τὸ κατάλληλον μέρος, ἐν ᾧ ἔμελλεν, ἵνα εὗρῃ θύραν ἐτοίμην. Ὁ Ἰωάσαφ, εὗρων ἐν τῷ σάκκῳ χρήματα, ἐκάλεσε τὸν ἀρχιτέκτονα καὶ διηγησάμενος τὰ ἀνωτέρω ἐνετείλατο, ἵνα ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐργασίαν. Ὅτε δὲ ἐν τῶν τέκνων αὐτοῦ ἦλθε χάριν ἐργασίας ἐν τῇ Λαύρᾳ τῷ 1909, διηγήσατο τὴν ἱστορίαν ταύτην τῷ ἱερομονάχῳ Χριστοφόρῳ Κυπρίῳ, διατρίβοντι ἐν τῇ Λαύρᾳ, ὅστις ἦν τότε θυρωρὸς ἐν αὐτῇ, ὅστις μετέδωκέ μοι αὐτήν.

Τῷ 1865 ὁ μοναχὸς Διονύσιος ἀντέγραψε φιλοκάλως τὸν ὑπ' ἀρ. 443 K, περιέχοντα ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, συμπληρωθεῖσαν παρὰ Νικοδήμου μοναχοῦ Ναξίου τοῦ Ἀγιορείτου ¹⁾. Ὁ Διονύσιος εἶνε ὁ τελευταῖον ἐν τῇ Λαύρᾳ ἐργασθεὶς πνευματικῶς.

¹⁾ Ἱεροσ. Βιβλιοθ. Τόμ. Α'. σελ. 427.

Μετ' ὀλίγον δέ, μετενεχθείσης τῆς ἐνταῦθα βιβλιοθήκης ἐν τῷ μεγάλῳ μοναστηρίῳ ἀσφαλείας χάριν, πᾶσα κατέπεσε πνευματικὴ ἐργασία.

Χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλά.
Οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβαν, οὐ μάντιδα δάφνην,
οὐ παγὰν λαλέουσαν. Ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ.

Τῷ 1872 ἐσημειώθη καὶ ἐν τῇ Λαύρᾳ τὸ βόρειον σέλας, ὅπερ ὤφθη τὸ ἔαρ ἀπὸ τῆς ὀγδόης ὥρας τῆς ἐσπέρας καὶ ἕξης.

Τὴν 8 Ὀκτωβρίου 1878 κατέπεσον βροχαὶ ραγδαίοντα περὶ τὴν Λαύραν. Ὁ δὲ πρὸς νότον τῆς Λαύρας χεῖμαρρος ἤρξατο ρέων ὀρμητικώτατος, παρέσυρε δὲ τὸν τοῖχον τοῦ Ἀγιάσματος καὶ τὸν ἐγγὺς κήπον, ὥς καὶ τὴν σιδηρᾶν θύραν τοῦ κήπου, ἣτις εὗρίσκεται τὰ νῦν ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τῆς ἁγίας Σοφίας, μέχρι τοῦ σπηλαίου τοῦ ἁγίου Ξενοφῶντος, παρ' ὀλίγον δὲ παρέσυρε καὶ δύο Πατέρας, οἵτινες μόλις ἐσώθησαν ἐπὶ βράχου.

Τῷ 1882 ἐκτίσθη τὸ κωδονοστάσιον ὑπὸ Σάβα μοναχοῦ.

Τῷ 1890 ἐπληρώθη ὁ νάρθηξ πηλοῦ.

Τῷ 1893 ἐγένετο διὰ δαπάνης Ἀνανίου Βλάχου ὁ νάρθηξ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου.

Τὴν 16 Μαρτίου 1903, ἐγένετο σεισμός, καθ' ὃν διεργάγη τὸ ἐστιατόριον τῶν Πατέρων, τὸ μαγειρεῖον καὶ τὸ βόρειον ἱερὸν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ὅπερ χρησιμεύει καὶ ὥς σκευοφυλάκιον, καὶ ὁ ἕξω πύργος τοῦ ἁγίου Συμεών.

Τῷ 1905 ἡγοράσθησαν τὰ ἐρείπια τοῦ Καστελλίου.

Τῷ 1906 ἡγοράσθη τὸ ἐρείπιον τοῦ σπηλαίου τοῦ ἁγίου Σάβα καὶ ἀνεκαινίσθη ἐπιμελείᾳ τῶν Πατέρων τῆς Λαύρας. Ἐκτίσθησαν δ' αἱ ἀντηρίδες τῆς τραπέζης, ἐπεστρώθη διὰ πλακῶν ὁ νάρθηξ δαπάνῃ Ἰωήλ καὶ ἐκτίσθησαν ὑπ' αὐτοῦ νοτιοδυτικῶς τῆς ἐκκλησίας δωμάτια, ὥς καὶ ὑπὸ Νικοδήμου.

Τῷ 1910 ἐχρωματίσθη ἡ ἐκκλησία ὑπὸ Γερμανοῦ, ἐκτίσθησαν δωμάτιά τινα ὑπὸ τοῦ παρὰσκευοφύλακος καὶ ἐγένοντο διάφοροι ἐπιδιορθώσεις εἰς τὰ ἀρχονταρίκια, δαπάνη Ἰωήλ καὶ Κορνηλίου.

Τῷ 1911 ἐκτίσθη δωμάτιον ὑπὸ Γερβασίου καὶ δαπάνη Σαβαΐτων κατεβιβάσθη ὕδωρ, δαπάνη δὲ Ἀβερκίου ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ κατασκευάζεται ἡ ρακή.

Ὄνόματα Ἑγουμένων τῆς Λαύρας
ἀπὸ τοῦ ιδρυτοῦ αὐτῆς
μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων

- 1) Ἅγιος Σάβας ὁ Ἑγιασμένος (439-532)-
- 2) Μελιτᾶς (532-537)-
- 3) Γελάσιος (537-546)-
- 4) Γεώργιος Ὁριγενιστῆς (547)-
- 5) Κασσιανὸς Σκυθοπολίτης (547-548), διατελέσας πρό-
τερον ἡγούμενος μονῆς Σουκᾶ (539-547)-
- 6) Κόνων ἐκ Λυκίας (548)-
- 7) Ἰουστίνος (614), ἀποχωρήσας ἐν τῇ Μονῇ τοῦ
Ἀναστασίου (Migne, P. G. Τόμ. 89, σελ. 1425)-
- 8) Θωμᾶς (614), διαδεξάμενος αὐτόν-
- 9) Ἰωάννης, ὑπογράψας ἐν γράμμασι κατὰ Μονοθελη-
τῶν τῷ 649 (Labbe. et Crossart. ζ'. 116; Mansi, ι', 909)-
- 10) Νικόδημος, κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα, ἐφ' οὗ ἦλθεν
ἐν τῇ Λαύρᾳ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ ὁ Κοσμᾶς-
- 11) Στρατήγιος, κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα (Acta Sancto-
rum, Τόμ. Γ'. Ἰουλ. ἀρ. 33, σελ. 516)-
- 12) Βασίλειος τῷ 796 (Acta Sanctorum, Τόμ. Γ'.
Μάρτιος, σελ. 156 καὶ Τόμ. Γ'. Ἰουλ. σελ. 515)-
- 13) Ἰωάννης (808-825), γνωστὸς ἐκ τῆς βιογραφίας
Θεοδώρου Ἐδέσσης καὶ ἐκ τοῦ ἐπεισοδίου μεταξὺ ὀρθοδό-
ξων καὶ Λατίνων περὶ τῆς προσθήκης τοῦ filioque ἐν τῷ

Συμβόλῳ (Παπαδ. Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, Τόμ. Γ'. σελ. 3)-

14) *Παῦλος* τῷ 962 (Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη Παπαδ. Κεραμέως, Τόμ. Β'. σελ. 716)-

15) *Ἰωαννίκιος* (1071-1072) (Ἱεροσολ. Βιβλιοθήκη, Τόμ. Β'. σελ. 715)-

16) *Μᾶρκος* κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος (Cave, Hist. litter. Dissert. prim. σελ. 13; Oudin, Comment de script. Β'. σελ. 584; Fabr. Harless, Α'. σελ. 678)-

17) *Μᾶρκος Μακροῖνος*, Cod. Vatic. gr. 703-

18) *Ἀρσένιος*, κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα (Cod. Patr. gr. 202)

19) *Βασίλειος*, κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα (Bibl. max. Patrum Lugdun. Τόμ. κβ'. σελ. 750, 752)-

20) *Βασίλειος* κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα (Cave, Hist. litt. β'. σελ. 5)-

21) *Ἰωαννίκιος* τῷ 1334 (Παπαδ. Κεραμέως, Ἱεροσολ. Βιβλιοθήκη, Τόμ. β'. σελ. 251, 298, 789)-

22) *Μάξιμος* οἰκονόμος, 1533-1534, σελ. 662-

23) *Ἰωακείμ* Βλάχος (;)-

24) *Γερμανός* (;), ὁ μετὰ ταῦτα (1534) Πατριάρχης Ἱεροσολύμων-

25) *Ἡσαΐας*, ὑπογράψας τῷ 1550 πληρεξούσιον καὶ ἀποστείλας εἰς Κρήτην τὸν ἱερομόναχον Γαβριὴλ (Παπαδ. Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, Τόμ. δ'. σελ. 104, 105; Ἱεροσολυμ. Βιβλιοθήκη, Τόμ. γ'. σελ. 65, 66, 358, 363).-

26) *Ναθαναήλ* μοναχός, προσμονάρχιος Λαύρας (1566), κομίσας εἰκόνας διαφόρους ἐκ Κύπρου, ἐφ' οὗ ἐγένετο ἐπιδρομὴ Βεδουϊνῶν κατὰ τῆς Λαύρας, σελ. 494-

27) *Παχώμιος*, 1577-1578, πιθανῶς ἡγούμενος, σελ. 58, 59, 791-

- 28) *Τιμόθεος* τῷ 1581, Τόμ. γ'. σελ. 150-
29) *Ἀθανάσιος* κατὰ τὸν 16'. αἰῶνα, (Ἱεροσ. Βιβλ. Τόμ. α'. σελ. 356; Τόμ. β'. σελ. 324, 625)-
30) *Δανιήλ* ἱερομόναχος 1619, (Ἱεροσολ. Βιβλιοθ. Τόμ. γ'. σελ. 109, 236)-
31) *Γαλακτίων* τῷ 1630, προηγούμενος, (Ἱεροσ. Βιβλιοθ. Τόμ. β'. σελ. 512, 776)-
32) *Νεόφυτος* τῷ 1649, συνοδεύσας τὸν Πατριάρχην Παῖσιον εἰς Μόσχαν, (Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἱστορία Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, σελ 522)-
33) *Δανιήλ*, περὶ οὗ ὁμιλεῖ ὁ (Nau, de la Compagnie de Jésus: Voyage nouveau de la Terre Sainte, Paris, 1757 σελ. 380), ὑπογράψας ἐν τῇ ἐν Βηθλεὲμ συνόδῳ τῷ 1672 κατὰ τῶν Καλβινιστῶν-
34) *Γρηγόριος* Χιώτης τῷ 1682 (Ἱεροσολ. Βιβλ. Τόμ. β'. σελ. 230-
35) *Νικηφόρος* Κύπριος τῷ 1696, σελ. 651, 230-

Ἐκ Σαβαϊτικοῦ Κώδικος.

- 36) *Γεράσιμος* τῷ 1704-
37) *Κάλλιστος* τῷ 1705-
38) *Ἀνθιμος* τῷ 1707
39) *Καλλίνικος* ἀνατολίτης 1710
40) *Γεράσιμος* ἱερομόναχος, οἰκονόμος τῷ 1714-
41) *Κύριλλος* ἡγούμενος τῷ 1714, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς διαμαρτυρήσεως τῶν Ἀγιοταφιστῶν πρὸς τὸν Πατριάρχην Χρῦσανθον. (Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτ. Σταχυολογ. Τόμ. β'. σελ. 338)-
42) *Ἰγνάτιος* ἀνατολίτης τῷ 1722-
43) *Ἰάκωβος* τῷ 1724, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἐν τῷ Πύργῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ σημειώματος. Ἴδε, ἡ λαύρα τοῦ Ἀγίου Σάβα, σελ. 72-
44) *Νεόφυτος* Σιμωναῖος τῷ 1731-

- 45) *Παρθένιος* ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1732-
46) *Μελέτιος* τῷ 1733-
47) *Ἀνθιμος* ἀνατολίτης τῷ 1740-
48) *Συμεὼν* Βοσκοπολίτης τῷ 1744-
49) *Γεννάδιος* ἐξ Ἰωαννίνων τῷ 1745-
50) *Δανιήλ* Μουτανιώτης τῷ 1747-
51) *Ἀνανίας* ἀνατολίτης τῷ 1749-
52) *Κύριλλος* ιερομόναχος ἐξ Ἀμασειας τῷ 1753-
53) *Ἱερεμίας* ιερομόναχος τῷ 1753 ἢ 1574 (Ἱεροσολ.
Βιβλ. σελ. 662)-
54) *Νικηφόρος* ιερομόναχος ἐξ Ἰωαννίνων τῷ 1754
ἢ 1755 (Ἱεροσολ. Βιβλ. σελ. 662)-
55) *Κύριλλος* ιερομόναχος καὶ πνευματικὸς τῷ 1756-
56) *Ἀμφιλόχιος* μοναχὸς τῷ 1757-
57) *Ἀρσένιος* ιερομόναχος Κύπριος τῷ 1758-
58) *Γαβριήλ* μοναχὸς τῷ 1759 κατὰ τὸν Κώδικα,
ἀλλὰ κατὰ Χρυσόστομον Παπαδόπουλον, Ἱστορία Ἐκκλησι.
Ἱεροσολύμων σελ. 629 *Ἰωαννίκιος* (1759-1797). Ἀλλὰ
κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀναφέρονται ἐν τῷ κώδικι οἱ
ἐξῆς ἡγούμενοι.
59) *Ἀρσένιος* ἐκ Γαλατίας τῷ 1760-
60) *Ραφαήλ* ἀνατολίτης τῷ 1761 ἢ 1762. (Ἱερο-
σολυμ. Βιβλιοθ. Τόμ. β'. σελ. 662)-
61) *Μελέτιος* Κύπριος τῷ 1763-
62) *Ἀρσένιος* 1766, δευτέρα ἡγουμενία-
63) *Σίλβεστρος* ἀνατολίτης 1767-
64) *Μελέτιος*, Κύπριος 1769, δευτέρα ἡγουμενία-
65) *Γεράσιμος* ιερομόναχος Κύπριος 1770-
66) *Ἰάκωβος* Βοσκοπολίτης 1772-
67) *Μελχισεδέκ*, Κύπριος, 1775-
68) *Σεραφεῖμ* ἀνατολίτης 1777-
69) *Καλλίνικος* Τζεριτζανιώτης 1778-
70) *Ἰάκωβος* Ἀλβανίτης 1779-

- 71) Παρθένιος ιερομόναχος ἐκ Χαλδίας 1782-
72) Μελχισεδὲκ τῷ 1786, δευτέρα ἡγουμενία-
73) Σωφρόνιος 1788
74) Ἰωακεῖμ Κύπριος τῷ 1790-
75) Διονύσιος Προυσσαεὺς 1791-
76) Ἀνθιμος ἐκ Φιλιππουπόλεως 1792-
77) Γρηγόριος ιερομόναχος Κῶος 1794-
78) Μιχαὴλ Κύπριος, κατὰ τὸν 18'. αἰῶνα, σελ. 232-
234-
79) Καλλίνικος τῷ 1804, σελ. 576, 577-
80) Γαβριὴλ ἐπίτροπος Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων
καὶ ἡγούμενος 1806-1809, σελ. 576, 577.
81) Ἀθανάσιος ιερομόναχος, ἐπίτροπος, τό τρίτον ἡγου-
μενύσας 1810, σελ. 577-
82) Καλλίνικος τὸ δεύτερον 1813, σελ. 577-
83) Μισαὴλ Πέτρας ὁ Ἐπίτροπος 1814, σελ. 577-
84) Παῖσιος 1817-
85) Παγκράτιος 1818-
86) Θεοδόσιος Σκοπιανὸς 1820-
87) Ἀγάπιος Πελοποννήσιος 1832, ἀναπληρωτής, ὡς
φαίνεται, Νεοφύτου τοῦ Κυπρίου, ὅστις κατὰ ρητὴν αὐτοῦ
ὁμολογίαν, ἦν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡγούμενος τῆς λαύρας
(Ἀνάλ. Ἱεροσολ. Σταχυολογ. Τόμ. γ'. σελ. 499, σημ. καὶ 507).
88) Θεοφάνης ιερομόναχος 1834-
89) Εὐδθύμιος μοναχὸς Κύπριος-
90) Ἡσαΐας 1837-
91) Εὐδθύμιος, δευτέρα ἡγουμενία, 1838-
92) Συμεὼν μοναχὸς 1843-
93) Συμεὼν, δευτέρα ἡγουμενία 1844-
94) Ἰωάσαφ Κρής καὶ Πνευματικὸς 1845-1874
95) Ἀνθιμος 1874
96) Σίλβεστρος 1918.
-

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Προσημείωσις	I—IV.
Πρόλογος	ζ—πα'.
'Απὸ 'Ιερουσαλήμ εἰς τὴν Λαύραν	1—14
Περιγραφή τῆς Μονῆς	15—80
Οἱ ἐν τῇ Λαύρᾳ ἐνδιατρώμενοι	80—83
Τόποι ἐκτὸς τῆς Λαύρας	83—85
Βίος ἰδρυτοῦ τῆς Λαύρας	86—155

1) 'Απὸ τῆς γεννήσεως τοῦ 'Αγίου Σάβα μέχρι τῆς εἰς 'Ιερουσαλήμ ἀφίξεως αὐτοῦ (439—457).

2) 'Απὸ τῆς ἐν τῇ Μονῇ τοῦ ἀββᾶ Θεοκτίστου διατριβῆς αὐτοῦ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου (457—473).

3) 'Απὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου μέχρι τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ 'Αγίου Σάβα ἐν σπηλαίῳ τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων (474—478).

4) 'Απὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Λαύρας μέχρι τοῦ ἐγκαινισμοῦ τῆς Θεοκτίστου ἐκκλησίας (484—492).

5) 'Απὸ τοῦ ἐγκαινισμοῦ τῆς Θεοκτίστου Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐν τῇ Λαύρᾳ ἀφίξεως Ἰωάννου τοῦ Ἡσυχαστοῦ, Ἐπισκόπου Κολωνείας μέχρι τοῦ ἐγκαινισμοῦ τῆς μεγάλης τῆς Θεοτόκου Ἐκκλησίας (492—502).

6) 'Απὸ τοῦ ἐγκαινισμοῦ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας μέχρι τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ εἰς Βασιλεύουσαν (502—512).

7) 'Απὸ τῆς εἰς Βασιλεύουσαν ἀποστολῆς αὐτοῦ μέχρι τῆς δευτέρας εἰς αὐτὴν μεταβάσεως καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ (512—532).

Διατάξεις τοῦ 'Αγίου Σάβα	155—159
Τύπος καὶ παράδοσις καὶ νόμος τῆς σεβασμίας Λαύρας τοῦ 'Αγίου Σάβα	159—162

Καθιδρούματα τοῦ Ἁγίου Σάβα	
1) Αἱ ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Σάβα ἰδρυθεῖσαι Μοναί	162—174
2) Αἱ παρὰ μαθητῶν αὐτοῦ	174—178
Ξενοδοχεῖα	178
Ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Ἁγίου Σάβα μέχρι τῆς Περσικῆς ἐπιδρομῆς (532—614)	179—252
1) Ὁριγενισταί, Νόννος, Λεόντιος ὁ Βυζάντιος, Γελάσιος ἡγούμενος, Θεόδωρος Ἀσκιδᾶς	179—185
2) Ἀλωσις Λαύρας Ἁγίου Σάβα ὑπὸ τῶν Ὁριγενιστῶν, Κόνων ἡγούμενος, ἔξωσις Νεολανριτῶν	185—189
3) Ὁ Ἐπίσκοπος Κολωνίας καὶ Ἡσυχαστῆς Ἰωάννης	189—203
4) Κύριλλος ὁ Σκυθοπολίτης	203—223
5) Ἰωάννης ὁ Μόσχος, Θεόδωρος ὁ Συκεώτης	224—229
6) Ἀντίοχος μοναχός, ὁ καὶ Στρατήγιος, Ὁδαὶ Πατριάρχου	230—252
Σωφρονίου	
Ἀπὸ τῆς ληστρικῆς τῶν Περσῶν ἐπιδρομῆς μέχρι τῶν ἐν τῇ Λαύρᾳ σφαγῶν (614—796)	253—426
1) Ἀναστάσιος ὁ Πέρσης, Μόδεστος ὁ Πατριάρχης	253—259
2) Σωφρόνιος ὁ Σοφιστής, ὁ καὶ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ὁ Μονοθελητισμός	259—282
3) Διήγησις Βαβλαὰμ καὶ Ἰωάσαφ	282—285
4) Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός	285—352
Διδασκαλία αὐτοῦ	352—369
5) Κοσμᾶς, Ἐπίσκοπος Μαῖνουμᾶ	369—376
6) Ἀνδρέας ὁ Κρήτης	377—385
7) Μαρτύριον ἐξήκοντα μαρτύρων	385—388
8) Στέφανος Σαβαΐτης καὶ Θανματονουργός, Λεόντιος	388—400
9) Κυπριανός Σαβαΐτης καὶ Θεόδωρος Καρρῶν	401—409
10) Στέφανος ὁ Μελωδός, ἐμφύλιος μεταξὺ Σαρακηνῶν πόλεμος, μαρτυρικοὶ ἐν τῇ Λαύρᾳ θάνατοι	409—426
Ἀπὸ τοῦ ὀγδόου αἰῶνος μέχρι τῆς ὑπὸ Σαλαδίνου ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ (796—1187)	427—491
1) Τσαχαὶ ἐν Παλαιστίνῃ, Ἅγιος Θεόδωρος ἐπίσκοπος Ἐδέσσης, Μιχαὴλ Μάρτυς	427—447
2) Βιλλιβάλδος, Κατάλογος τῶν Οἰκῶν τοῦ Θεοῦ ἢ Μοναστηρίων	447—448
3) Ἐπεισόδιον μεταξὺ τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Σάβα καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαῶν Βενεδικτίνων μοναχῶν	448—450

- 4) Μιχαήλ Σύγκελλος Ἱεροσολύμων 450—468
- 5) Θεόδωρος καὶ Θεοφάνης, ἀδελφοί, οἱ Γραπτοί 468—474
- 6) Βιβλιοθήκαι, Τάξεις ἀντιγραφέων ἢ καλλιγράφων 474—479
- 7) Περιγραφή Λαύρας ὑπὸ Ἐπιφανίου μοναχοῦ, Νικόλαος
μοναχός, Βίοι δσίων ἀνδρῶν καὶ ἀσκητικοὶ λόγοι, Πρόχορος
μοναχός, Καλὸς Νοτάριος καὶ διάκονος, Πατμιακὸς κῶδιξ,
Μᾶρκος ἡγούμενος, Μᾶρκος Μακρῶνος 480—482
- 8) Βασίλειος, Σιμεὼν, Ἰωάννης, Γεράσιμος Ἀντιοχίτης,
Ἀρτῶνιος, Σαϊβοῦλφος 482—486
- 9) Περιγραφή τῆς Λαύρας ὑπὸ τοῦ Ρώσου ἡγουμένου
Δανιήλ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἑλλήνος Ἰωάννου τοῦ Φωκᾶ 486—489
- 10) Νικόλαος, Νεοφύτου μοναχοῦ καὶ ἐγκλείστου λόγος
περὶ τοῦ Ἰβήρος μοναχοῦ Γαβριήλ 489—491
- Ἀπὸ ἀλώσεως Ἱερουσαλήμ ὑπὸ Σαλαδίνου μέχρι τῆς ὑπὸ
τοῦ Τούρκου Σουλτάνου Σελήμ ἀλώσεως (1187-1517) 492—515
- 1) Φήλιξ Φάπρι καὶ σφαγὴ ἐν τῇ Λαύρᾳ. Ἀνωνύμου ἀπό-
δειξις περὶ Ἱεροσολύμων 492—495
- 2) Δίπτυχα τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας, Πατριάρχης
Δωρόθεος, Πανηγυρικὸς καὶ διάφοροι λόγοι καὶ βίοι,
Ἀβράμιος καὶ Πατρικίος, ἡσυχασταὶ καὶ φιλόσοφοι 495—499
- 3) Γαβριήλ μοναχός, Ἰάκωβος, Ἰάκωβος, περιγραφή τῆς
Λαύρας ὑπὸ τῶν Ρώσων Ἰγνατίου, Γρεθενίου καὶ Ζωσί-
μου, Στέφανος Γούμπενβεργ, Διονύσιος 499—504
- 4) Περιγραφή τῆς Λαύρας ὑπὸ τοῦ Δομινικανοῦ πατρὸς
Φήλικος Φάπρι, ὑπὸ Hans Berli von Zimber, ὑπὸ
Συριάνου Φραγκίσκου καὶ Μητροπολίτου Ἐφέσου Δανιήλ 504—508
- 5) Μιχαήλ ὁ Κουβιστιάνος, ὑπερίσχνσις Σερβικοῦ στοι-
χείου ἐν τῇ Λαύρᾳ καὶ ἐριδες πρὸς τοὺς ἡμετέρους
Πατριάρχας, περιγραφή τῆς Λαύρας ἐν Προσκυνηταρίοις 508—512
- 6) Κώδικες 15' καὶ 16'. ἑκατονταετηρίδος; περιγραφή τῆς
Λαύρας ἐν Προσκυνηταρίοις τῆς 16'. ἑκατονταετηρίδος 512—515
- Ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Σελήμ ἀλώσεως Ἱερουσαλήμ
(1517) μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων 516—604
- 1) Γεράσιμος καὶ Γερμανός, ἐπίσκοπος Σαβαΐτης, Γερμα-
νός, ὁ μετὰ ταῦτα Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, Ἰωακείμ
Κύπριος, Γκρεφφὲν Ἀφφακάρ, Συμεὼν, Σωφρόνιος 516—521
- 2) Περιγραφή Λαύρας ὑπὸ τοῦ Ρώσου μοναχοῦ Σωφρο-
νίου, τοῦ Κλήμεντος, Μαχέιρ ὁ καὶ Μαθουσαάλας, Γρηγόριος
Ἱερομόναχος, Ἡσαΐας ἡγούμενος, Ἰωάσαφ Κύπριος 521—530

- 3) Περιγραφή Λαύρας ὑπὸ τοῦ Ρώσου ἐμπόρου Βασιλείου Ποσινιάκωφ, Ἰωὴλ μοναχός, Ναθαναὴλ μοναχός, Ἀρσένιος μοναχός, Φιλῆμος μοναχός, Λεόντιος Ἱερομόναχος, Καλλιῳπίος ἱερέυς 531—537
- 4) Τιμόθεος ἡγούμενος, Ἀντώνιος ἱερομόναχος, Περιγραφή τῆς Λαύρας ὑπὸ τοῦ πρίγκηπος Νικ. Χριστ. Ραδζιβίλ, Ἰωάννης Καρπαθιώτης, δύο ἐπιστολαὶ 16' αἰῶνος, Γρηγόριος Ἱερομόναχος 537—540
- 5) Φυγὴ τῶν Σέρβων ἐκ τῆς Λαύρας, ὁ Πατριάρχης Θεοφάνης, Περιγραφή τῆς Λαύρας ἐν δυσὶ προσκυνηταρίοις, Ἰωσήφ Λέσβιος, Γαλακτίος ἱερομόναχος, περιγραφή λαύρας ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου Κουαρεσμίου, Πατρὸς Φραγκισκανοῦ 541—547
- 6) Παρθένιος ἱερομόναχος, Ἱερεμίας ἱερομόναχος, Δαμασκηνὸς ἱερέυς, Παῖσιος μοναχός, Λαυρέντιος μοναχός, Μελέτιος ἱερέυς, Γαλακτίων ἱερομόναχος, Εὐγένιος Ρωγῆρος 548—553
- 7) Περιγραφή Λαύρας ὑπὸ Ἀρσενίου Καλλοῦδῃ, ὑπὸ τοῦ ἱππότου Λαρβιέ, Δανιήλ, Πατριάρχης Νεκτάριος, περιγραφή Λαύρας ὑπὸ τοῦ Πατρὸς Νώ, Σεραφεῖμ 553—563
- 8) Ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος, καταστροφαὶ ἐν τῇ Λαύρᾳ ἐκ ραгдаίων βροχῶν, δαπάναι, ἔριδες τοῦ Ἱεροῦ Κοινοῦ πρὸς τοὺς Θεοδοσίτας, ἥτοι ἐμπετήδας καὶ συμβιβασμὸς πρὸς αὐτούς, Ἔτερος συμβιβασμὸς, Καταγγελία κατ' αὐτῶν, Ἱερόθεος ἱερομόναχος, Ἰωαννίκιος Ἱερομόναχος 563—573
- 9) Ἀβέρκιος ἱερομόναχος, Παῖσιος ἱερομόναχος, Σαμουὴλ Κύπριος, Ἰωαννίκιος ἐκ Λαζίας Διονύσιος, Διήγησις περὶ τῶν σεβασμιᾶν προσκυνημάτων, Γρηγόριος Σαβαΐτης 573—578
- 10) Φιρμάνια Σουλτάνων, ἀφορῶντα τὴν Λαύραν ἢ τὴν Μονὴν τῶν Ἀρχαγγέλων 579—582
- 11) Ἐπίθεις κατὰ τῆς Λαύρας, Ραγδαῖται βροχαὶ εἰς τὰ τῆς Λαύρας μέγῃ, Ἰάκωβος ἱερομόναχος, Ἰωάσαφ ἱερομόναχος, Ἀφαίσεις ὄπλων ἐκ τῆς Λαύρας 582—587
- 12) Ἐπίθεις Ἐμπετηδῶν κατὰ τῆς Λαύρας καὶ εἴσοδος εἰς αὐτήν, Ἐξορία εἰς ἅγιον Σάβαν τοῦ Δέρκων Ἱερεμίου, ἀπότισις φόρων Ἐμπετηδῶν, Ἀμερικανοὶ Ἱεραπόστολοι, Κύριλλος μοναχός, ἐπίθεις κατὰ τῆς Λαύρας Ἐμπετηδῶν 587—590

13) Νέα ἐπίθεις κατὰ τῆς Λαύρας τῶν Ἐμπετηδῶν, Διαιτροφὴ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε Ἐμπετηδῶν, ἕνεκα ὑπερτιμήσεως τοῦ σίτου, Νεόφυτος ὁ Κύπριος, περιγραφὴ τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δεινοπαθημάτων τῆς Λαύρας ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου Ἰωάσαφ 590—594

14) Σεισμός, Καταδιωγμὸς Ἐμπετηδῶν καὶ φρουρὰ αἰγυπτιακὴ ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐπισκευαὶ τῶν ὑπὸ σεισμῷ παθόντων μερῶν, νέαι οἰκοδομαὶ καὶ ἐπισκευαί, ἀναγραφὴ πατέρων ὑπὸ Ἰωάσαφ 595—604

Α

ἹΑαρὼν 202.

ἹΑββακούμ, προφήτης 21.

Abbé Marin 383, 385.

ἹΑβεννήρ, βασιλεὺς Ἱνδιῶν 282, 283, 285.

ἹΑβεντῖνος, λόφος ἐν Ρώμῃ 154.

ἹΑβέρκιος, Ἱερομόναχος, 573.

» μοναχός, 604.

ἹΑβεσσαλώμ, χεῖρ, μνημεῖον ἐν Κοιλιάδι Ἱωσαφίτ, 3.

ἹΑβιβος, ἅγιος 29.

ἹΑβίτα, μονάζουσα ξθ'.

ἹΑβοχάραλος, Σαρρακηνός, 146.

ἹΑβουκάρας, Θεόδωρος, ἐπίσκοπος Κάρρας ἢ Καρρῶν, 401, 402, 404
405, 406.

ἹΑβραάμ λγ', 3, 50, 272, 337, 340, 356, 357, 438, 451.

» Μονή 599.

» Φιλοξενία 25, 56, 74, 79.

ἹΑβράμιος ἅγιος, 34.

» Ἱουδαίου καὶ φιλόσοφος, ἐρμηνευτὴς ἁποκτεκῶν λόγων
Ἱσαὰκ τοῦ Σύρου, 495, 498, 499.

» Κρατείας ἐπίσκοπος, 119, 172, 215, 222.

» Μοναχός 28.

■ Σκευοφύλαξ τοῦ ἹΑγίου Τάφου, 596.

» Πατριάρχης Ἱεροσολύμων 574.

■ Σοβαΐτης, 36.

ἹΑγαβος, ἹΑπόστολος, 40

■ μέγας, προειπὼν λιμὸν ἀνὰ τὴν οἰκουμένην, λστ.

ἹΑγαθάγγελος, πρότερον ἹΑζαριάν, 599.

ἹΑγαθόνικος, ἹΗγούμενος Καστελλίου, 164.

■ Μάρτυς, 37.

- Ἀγάθων, Ἀρχιδιάκονος, 380.
 ■ μοναχὸς Ἀγιοσαβίτης, 31.
 Ἀγαπητός, μαθητῆς ἁγ. Σάβα, 104, 105, 169.
 Ἀγαρ, 438. Ἀγαρηνοί, 202, 379, 386, 403, 405, 421, 439, 440.
 Ἀγαρικὸν τόξον 275.
 Ἀγγαῖος, προφήτης, 22.
 Ἀγγελος, 473.
 Ἀγγλία, 81. Ἀγγλοι, 260.
 Ἀγία Γῆ II, III, 9, 12, 155, 216, 266, 280, 302, 386, 447, 480,
 488, 489, 493, 495, 509, 513, 514, 557, 592.
 Ἀγία Γρσφή, 302, 314, 319, 320, 328, 333, 335, 343, 347, 352, 353,
 354, 378, 522.
 Ἀγία Πόλις, 240, 256, 280, 281, 378, 385, 387, 411, 414, 417, 428,
 431, 435, 454, 457, 473.
 Ἀγία Σοφία, 410.
 Ἀγία Τριάς, 319, 321, 344, 352, 355, 358, 402, 403, 441, 496.
 Ἀγίασμα ἐν Λαύρᾳ ἁγ. Σάβα, 83, 85.
 Ἀγιόδουλος, Ἡγούμενος Μονῆς ἁββᾶ Γερασίου, 227.
 Ἅγιοι Τόποι, νβ, 200, 228, 231, 235, 260, 281, 232, 308, 387, 456,
 483, 494, 529, 543, 518, 519, 579, 580.
 Ἅγ.ον Ὅρος, 277, 352, 377, 489, 515.
 Ἀγιοσαβῖται πατέρες, 477, 478, 479, 543, 203.
 Ἀγιοταφικὴ Ἀδελφότης, 464, 494, 512, 586, 590.
 Ἀγίου Σάβα Τάφος, 15.
 Ἀγκυρα, ρστ', 245, 246.
 Ἀγρὸς ἢ χωρίον αἵματος, ἀγρὸς τοῦ Κεραμέως, 7.
 Ἀδάμ, κρανίον, 56. Γενάρης, 275, 339. Παλαιός, 358, 364, 403, 406,
 408, 548, 551.
 Ἀδελφίος, ἐπίσκοπος Ἀραβήσου 225.
 Ἀδολία ξη'.
 Adolphe Couret 215, 154, 237, 246.
 Ἀδραμέλεχ ἢ Ἀβιμέλεχ, βασιλεὺς Περσῶν 443, 445.
 Ἀδριχόμιος Δέλφω Γερμανὸς 592.
 Ἀζαρίας, μοναχὸς 49.
 Ἀθανάσιος, ἅγιος 58, 216, 219, 475. Ἀλεξανδρείας 42, 54, 57, 76,
 526. Ὁ Μέγας λθ'. μα', μβ', 154, 318. Ἱεροσολύμων 35,
 600. Μοναχὸς Λαύρας ἁγ. Σάβα 224, 225, 226. Μυ-
 ληναῖος μοναχὸς ἁγ. Σάβα 599. Ἀθωνίτης, ἅγιος 34,

- 47, 78. Μέγας 349. Ἀθανασίου Λαύρα ἐν Ἀγίῳ Ὄρει 489.
 Ἀθηνᾶ III.
 Ἀθηνογένης, ἀββᾶς, Ἐπίσκοπος Πετρῶν 225, 226.
 Ἀθριβίς, ν', οδ',
 Ἀθως 158, 381.
 Αἶγυπιος 49, 260, 544, 597, 171, 428, 155, 281, 282, 309, ζ', ιε',
 ιστ', κοτ', κη', κθ', λξ', μ', μα', μβ', με', νβ', νγ', ο', οή',
 26, 308, 173, 405, 427, 493. 542. Αἰγύπιος μα', 285. Αἰ
 γύπτιοι κη', ξ', 259.
 Αἰλία, (Ἱερουσαλήμ) 476.
 Αἰθέριος, ἀρχιερεὺς, ἐξ Ἀσίας 198.
 Αἰθίοπες, Ἀγιοσαβῖται 599.
 Αἰθιοπία ιβ', νβ', 283.
 Αἰκατερίνης ἁγίας πκῆνος 40. Μεγαλομάργης 44. Μοναστήριον 506, 524.
 Αἶνος 70.
 Αἰλᾶ 138, 271. Φρούριον, νοτιώτατα τῆς Παλαιστίνης, τὸ καθ' ἡμᾶς
 «Ἀκαπα» 133.
 Αἶν—ἐλ—Γουβέττ 126.
 Αἶν Δίφτια, ἡ Ναφθὼ τῆς Γραφῆς 143.
 Αἶν Τεράπε 126.
 Αἶν Φέσχα 82, 126.
 Αἶν Χάτζλα, πηγὴ Ἀββᾶ Γερασίμον 126, 176. Αἶν Φάρα να'.
 Ἀκάμιος ἱερομόναχος 535. Σαβαίτης μοναχὸς 512, 513.
 Ἀκαπα 164.
 Ἀκελδαμό, ἀγρὸς αἵματος 7.
 Ἀκέφαλοι 132. Ἀκέφαλοι ἐν Κύπρῳ 263.
 Ἀκίνδυρος, ἄγιος 37.
 Acta Sanctorum 220, 400, 409.
 Ἀκύλας, Ἀπόστολος, 41.
 Ἀκυληῖα ξστ'.
 Ἀκυλῖνος, ἡγούμενος Σουαῖ ἢ Πιλαϊᾶς Λαύρις 116, 168.
 Ἀλαμούνδαρος, ἀρχηγὸς τῶν ὑπὸ Πέρσας Σιρακηνῶν 197.
 Ἀλβάνιος νε'.
 Ἀλεξάνδρα ξξ'.
 Ἀλεξάνδρεια κοτ', μγ', μδ', με', ν', νγ', ιδ', νε', ξε', ξδ', οδ', 87,
 106, 224, 260, 261, 264, 265, 267, 281, 509.
 Ἀλεξάνδρειον, φρούριον 165.

- 'Αλεξανδρεύς, νε', ξ. "Αλεξανδρέων Ἐκκλησία νγ', 'Αλεξανδρέων φι-
λόχριστος πόλις 265.
- 'Αλέξανδρος, ἐπίσκοπος Ἀβήλης 183, 188.
- 'Αλέξανδρος Μέγας ι', ιβ', ιγ'.
- 'Αλέξανδρος, ἡγούμενος τῶν περὶ Ἱερικοῦντα Μοναστηρίων τοῦ Πα-
τριάρχου Ἡλία, 145.
- 'Αλέξανδρος, ὁμολογητής, Ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων 476. Πατριάρχης 39.
- 'Αλέξανδρος Σευήρος μ'.
- 'Αλέξανδρος, σύζυγος Ρωξίνδρας, δέσποινα καὶ κυρία πάσης Μολδο-
βλαχίας 573.
- 'Αλέξιος, ἱεράρχης 57. Ἀλέξιος, ἅγιος, ὁ ἄνθ'ωπος τοῦ Θεοῦ 36.
- Allatius 468, 482, 496.
- 'Αλύπιος, ἡγεμὼν ξγ'.
- 'Αλύπιος, ὁ Κιονίτης 45. Στυλῆτης 78.
- 'Αματιλῖς, ἔχουσα συνοδίαν ἐξήκοντα παρθένων ξη'.
- 'Αμβρόσιος, Ἐπίσκοπος Μεδιολάνων 338.
- Amélineau νε', μστ', μθ.
- 'Αμερικανὸς 82.
- 'Αμίδη 197.
- 'Αμμωνᾶς, Ἐπίσκοπος Νεαπόλεως 146
- 'Αμμώνιος, νδ', οα', 312.
- 'Αμόριον 185.
- 'Αμορραίων σπήλαια ογ'.
- 'Αμοῦν μθ'.
- 'Αμπλίας, Ἀπόστολος 40.
- "Αμρ—ἵπν—ἐλ—"Αση 270, 271.
- Amydrus Tristrami 81.
- 'Αμφιλόχιος, Ἀρχιμανδρίτης 245.
- 'Αμώς, προφήτης 21.
- Analecta Bollandiana μγ', 221, 490, 244, 240, 223.
- 'Ανάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας 223, 258, 495, 566, 579,
583, 585, 587, 588, 590, 592.
- Analecta Sacra 472.
- 'Ανάληψις Κυρίου 348.
- 'Ανανίας, λστ', σύζυγος Σαμφείρου.
- 'Ανανίας, Ἀπόστολος 31, 35.
- 'Ανανίας, Βλάχος 55. Μοναχὸς 48.
- 'Ανάργυροι 29.
- 'Αναστάσεως Ναὸς 592, 593, 599, 281, 492.

- Ἀναστασία, σύζυγος τοῦ πατρικίου Πομπηίου, ἀνεψιοῦ αὐτοκράτορος
Ἀναστασίου 130.
- Ἀναστασιούπολις Γαλατίας 229.
- Ἀναστασίας μάρτυρος Ναὸς ἐν Ἐρεσσῷ Μιτυλήνης 381.
- Ἀναστάσιος, ἅγιος 256, 253, 264, 255, 258.
- Ἀναστάσιος, αὐτοκράτωρ 102, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133
135, 137, 494, 139, 338, 191.
- Ἀναστάσιος, δούξ 134.
- Ἀναστάσιος, Ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας 338.
- Ἀναστάσιος, Ἐπαρχος 189. Ἀββᾶ μονῆς Μεγάλου Εὐθυμίου 322.
Ἅγιος 325. Μοναχὸς (Βαχάν) 279.
- Ἀναστάσιος, Πατριάρχης 97.
- Ἀναστάσιος, Σιναΐτης 575.
- Ἀναστάσιος, υἱὸς Ἀλεξάνδρου καὶ Ρωξάνδρας 573
- Ἀναστασίω Ἀββᾶ Μονῇ 62, 233, 236, 256, 258.
- Ἀνάστασις Χριστοῦ 18, 30, 307, 343, 350, 356, 393, 440, 443, 450,
453, 455, 456, 592.
- Ἀνατολή π', 15, 127, 128, 155, 318, 478, 495, 543, 559.
- Ἀνατόλιος, Πατριάρχης 41.
- Ἀναχωρεῖται θ'.
- Ἀνδρέας, Ἀπόστολος 46. Ἀνδρέας Κορήτης 41, 376, 377, 378, 379,
380, 381, 382, 383, 384, 385, 513. Ἀνδρέας ὁ Σαλὸς 600.
- Ἀνδρόνικος, βασιλεὺς 67, 302, 377. Ἀνδρόνικος, Ἀπόστολος 31.
Νέος 500.
- Ἀνεμπόδιτος, Ἅγιος, 37. Μοναχὸς 531.
- Ἀνθιμος μοναχὸς ἁγ. Σάββι 122. Ἅγιος 47 78, 463, 464. Γραμ-
ματικὸς 51, 73. Πηγούμενος 64 Ἡσυχαστὴς 47. Ἀνθιμος
ἱερομόναχος Χίτος 586 Ἀνθιμος καὶ Σευῆρος 228. Ἀνθι-
μος μοναχὸς 28. Ἀνθιμος ἐξ Ἀρχιᾶλου 305, 586, 587,
595, 596, 598. Πατριάρχης 600. Πνευματικὸς 77.
- Ἄνθος 96.
- Ἄννα ἁγία 57. Μονῇ ἁγίας Ἄννης «Λευκῶν Πατέρων» 176 Γη-
ραιά 31. Ἄννα Παλαιολογίνα 500. Σύζυγος Ἀγλαβάσδου, γαμ-
βοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Ε'.
- Ἀνίκητος, ἅγιος 29.
- Ἀνινίου πόλις ξη', οσι'. Ἀντίνοος οσι'.
- Ἀντιόχεια ξη', 127, 182, 224, 278, 371, 434, 509.
- Ἀντίοχος μοναχὸς 475. Ὁ καὶ Στρατήγιος 230, 231, 232, 236, 239,
244, 246. Πανδέκτης III, 62.

- Ἀντίοχος, ὁ Μέγας 78.
 Ἀντίπας, ὁ ἅγιος, ὁ Περγάμου 42, 43. Ἱερομάτης 30.
 Ἀντίπατρος, Ἐπίσκοπος Βόστρων 181, 182.
 Ἀντίπατρος, υἱὸς Ἡρόδου 165.
 Ἀντωνῖνος ἐκ Πλακεντίας 6.
 Ἀντίχριστος 44, 322.
 Ἀντωνῖνος Εὐσεβῆς λστ´.
 Ἀντώνιος λ, λθ´, μ´, μα´, μβ´, μγ´, μδ´, με´, ν´, ξ´ ξα´, ξθ´, ογ´, 33,
 104, Μέγας 219. Ἀντώνιος Μοναχὸς 485. Ἅγιος 57. Ἀσκάλ-
 νος ἐπίσκοπος 141, 149. Ἱερομόναχος 537, 538. Ἀντώνιος (:)
 Μοναχὸς ὁ Πανδέκτης 245.
 Ἀντωνίου ἁγίου Ἐκκλησία ἐν Ἑνετίᾳ 17. 154.
 Ἀνυσία, θυγάτηρ Ἀλεξάνδρου καὶ Ρωξάνδρας 573.
 Ἄνω Αἴγυπτος ν´.
 Ἀπάμεια Βιθυνίας 490.
 Ἀπελλῆς, Ἀπόστολος 41.
 Ἀποκαθήλωσις 31.
 Ἀποκάλυψις I. Εὐαγγελιστοῦ 354.
 Ἀπολλῶς, Ἀπόστολος 40.
 Ἀπολογηταὶ λ´
 Ἀποστολεῖον ἁγ. Θωμᾶ 205. Ἀποστόλον Θωμᾶ 140.
 Ἀποστολικοὶ Πατέρες λ´.
 Ἀπόστολοι λστ´, λη´, λθ´, με´, 23, 24, 25, 26, 319, 321, 352, 354,
 366, 423, 453, 473, 489, 554.
 Ἀποσχισταὶ ἢ Μονοφυσίται 116, 137.
 Ἀπὸν — δις 173.
 Ἀπουκῆρ 260.
 Ἀπὸν Ὀλέϊδα, Ἄραψ στρατηγὸς 280.
 Ἀπὸν Πέκρ, Χαλίφης 270, 271, 273.
 Ἀπὸν Σοφιάν 270.
 Ἀπρονιανὸς ξθ´.
 Ἀπτάλλας, υἱὸς Ἀρουν—ἐλ—Ρασήδ 427. Ἀπτάλλας Πασσᾶς Πτολε-
 μαΐδος 591.
 Ἀραβες 61, 133, 230, 235, 271, 272, 278, 279, 280, 379, 385, 386,
 387, 390, 403, 438, 503, 506, 525, 526, 541, 543, 544 552,
 553, 555, 560, 563, 564, 581, 582, 583.
 Ἀραβία 118, 197, 233, 296, 303, 493.
 Ἀράβων ἐπιδρομαὶ 254, 278.

- ὁ Ἀραχόβιος Σκαρπέτος (Πατριάρχης Δοσίθεος) 73.
 ὁ Ἀρειανὸς με΄.
 ὁ Ἀρειανῶν αἵρεσις 149.
 ὁ Ἀρβανιτάκης Γ. 554.
 ὁ Ἀρειος 24, 136, 349, 366.
 ὁ Ἀρεοπαγίτης ι΄.
 ὁ Ἀριάδνη, αὐτοκράτειρα 130, 284.
 ὁ Ἀρκλᾶς Ἰωάννης 305.
 ὁ Ἀρίσταρχος Ἀπόστολος 40.
 ὁ Ἀριστείδης φιλόσοφος 284, 285.
 ὁ Ἀρίστων 288, 311.
 ὁ Ἀριστόβουλος να΄.
 ὁ Ἀριστοτέλης κθ΄. (Σταγειρίτης), 288, 311, 312, 526.
 ὁ Ἀρχάδιος, ὁσιος πατὴρ 16, 53, 60, 68. ὁ Ἀγιος 19, 28, 78.
 Ἀρμενία ν΄. 402,
 Ἀρμένιοι 110, 111, 167, 278, 541, 588, 589.
 Ἀρσενιάται ἐν Κωνσταντινουπόλει 67.
 ὁ Ἀρσένιος, ἅγιος 35, 43. ὁ Ἰλλούστριος, υἱὸς Σιλουανοῦ 146, 148. ὁ Ἀρχιμανδρίτης Κακογιάννης 52. Μοναχὸς 531, 536. Ὁ Εφημέριος 584.
 ὁ Ἀροῦν—ἐλ—Ρασήδ Χαλίφης 427, 448, 479.
 ὁ Ἀρσοῦφ 244.
 ὁ Ἀρτάβασδος γαμβρὸς αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Ε΄. 461.
 ὁ Ἀρτέμιος, ἅγιος 29, 351. ὁ Ἀρτεμίου μάρτυρος βίος 351.
 ὁ Ἀρχαγγελοαγιοσαβίται 510.
 ὁ Ἀρχαγγέλων Λαύρα 503, 536, 579, 580, 581, 582, 584, 585, 587, 589.
 ὁ Ἀρχιππος ἅγιος 26.
 ὁ Ἀσά, βασιλεὺς Ἰουδα 3.
 ὁ Ἀσία 148, 241.
 ὁ Ἀσκάλων 198, 411.
 ὁ Ἀσκηταὶ θ΄.
 ὁ Ἀσκιδᾶς 188.
 ὁ Ἀσφαλίτης ἡ Νεκρὰ θάλασσα ζ΄, ιθ΄, 81, 93.
 ὁ Αἰτίας, Σέχης ἐμπετήδων 584.
 ὁ Ἀιταλὴν μονὴ ἐν Ἀγκύρα 230, 232, 246.
 ὁ Αὐγονστίτης ἱερὸς μ΄. Μοναχὸς Ἰορδανίτης 216, 217, 218, 241.
 ὁ Αὐξέντιος ἅγιος 37.
 ὁ Αὐρηλιανὸς αὐτοκράτωρ να΄.

- Ἀφουσία, νῆσος, 459, 469.
Ἀφρικὴ 149, 270, 428.
Ἀφροδίσιος 123.
Ἀρχαϊκός, Ἀπόστολος 41.
Ἀχίλειον ὄρος
Ἀχμετ Α΄, Σουλτᾶνος 580. Ἀχμετ Γ΄. 582.
Ἀχυναμές 280
Ἀφέλαμος Πέτρος λη΄.

B

- Βαάνης ἢ Βαχάν 272, 278 279.
Βαβυλὼν 7, 435, 436, 437, 439, 443. Βαβυλώνιος 238.
Βαϊορόρος 31.
Βάκχος, ἅγιος 29.
Βαλδοϊνός, βασιλεὺς Ἱεροσολύμων 489.
Βαρβára, Μεγαλομάρτυς 29, 68, 348, 410.
Βάρβαροι 184, 287, 416, 414, 418, 419, 421, 423, 503.
Βαρδάνης Φιλιππικός, βασιλεὺς 380. Βαρδανίσκης, ὁ καὶ Φιλιππικός 338.
Βαρθολομαῖος ἅγιος 274.
Βαρλαάμ, ἅγιος 29, 282, 283, 284, 285, II.
Βαρνάβας, ἅγιος 36, 512. Ἀπόστολος 40. Ἑριμίης 175. Σαβαΐ-
της 36.
Βαρὺνχ 21.
Βαρώνιος 216.
Bardenhewer 219.
Βασιανίλλα ξη΄.
Βασιλεῖνα, διάκονος μεγάλης Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως 200, 201.
Βασίλειος ἱεράρχης 47, 76, 19. Θεηγόρος καὶ πολλὲς τὰ θεῖα 326,
476. Ἅγιος 64, 379, 552, 553, 555. Ἅγιος καὶ Θεοφάν-
τωρ 366. Βασίλειος Καίσαρείας 573. Μέγας μ΄, ν΄, ο΄, 318,
330, 348, 352, 511, 546. Θεῖος 331, 341. Βασίλειος, φίλος
Θεοδώρου μοναχοῦ 393, 394. Βασίλειος, ἀνεψιὸς Θεοδώρου
Ἐδέσσης Ἐπίσκοπος Ἑμέσης 435, 429, 442. Βασίλειος,
Ἡγούμενος Λαύρας ἁγίου Σάβα 407, 410, 411, 454. Βασί-
λειος Μαλέϊνος, ἡγούμενος Λαύρας ἁγίου Σάβα 482, 483.
Βασίλειος Πηγριώτης 41. Βασίλειος Πορφυρογέννητος αὐτο-
κράτωρ 203, 286, 302, 303. Βασίλειος Σκυθοπολίτης 113, 116.

- Βασιλεύουσα* 129.
Βασιλέβιτζ Ἰβάν 531.
Βατικανού Βιβλιοθήκη 222, 240, 344, 351, 480, 483.
Βατοπέδου Μονή ἐν Ἀθῶ 158, 350.
Βοῦ, Μάγος, πατὴρ Ἀναστασίου τοῦ Πέρσου 254.
Βεδουῖνοι 478, 506.
Βέελλα 216.
Βεῖσάν (Σκνυθόπουλος) 204.
Bekker 304.
Βελισσάριος, Στρατηγός 149, 247.
Βενεδικτῖνοι Μοναχοὶ 448.
Βενερία ξη΄.
Βενεσέβιτζ 239.
Βενιαμίν, ἅγιος 29. Ἰωαννίδης. Ἀρχιμανδρίτης I, 28, 51, 280. Φυ-
 λή 143.
Vailhé, πατὴρ 302, 382, 385, 457.
Βεργάρδος, μοναχός 434.
Βεσελεήλ, 110, 235.
Βεσσών ἢ Θρακῶν μοναστήριον παρὰ τὸν Ἰορδάνην 180.
Βηθανία 3, 76, 173, 583.
Βηθλεὲμ (ἑδὸς εἰς) 5. Ἐκκλησία *Βηθλεὲμ* 23, 107, 199, 275, 276,
 405, 413, 449, 452, 477, 480, 546, 553, 555, 584, 597, 598,
 601. *Βηθλεεμίται* 584. *Βηθλεεμίτης ιεχνύτης* 213, *Βηθλεεμικός*
λάκκος 275, 276.
Βηρσαβὲ κολυμβήθρα 110.
Βηταβουδισσῶν κόμη, καθ' ἡμᾶς Ἀποῦ Δίς 173.
Βησσαρίων 61.
Βιβλιοθήκαι Ἁγίου Ὁρους 572.
Βιβλιοθήκη Ἀγιοταφίτικῃς Ἀδελφότητος 479. Ἐν Ἀθήναις 286. Ἰε-
 ροσολυμιτικὴ 305.
Bibliotheca Coisliana 466. *Bibliotheca maxima* 441, 442, 482, 483,
Βιβλιοθήκη. Μονῆς Διονυσίου Ἁγίου Ὁρους 515. *Παιμιακή* 481.
Πετρονπόλεως 548.
Βιγίλος, Πάπας 262.
Weingarten ιστ΄.
Βιέννη με΄.
Βιθυνία ξε΄, 43, 122, 492.
Βικέντιος ἅγιος 37, 559.

- Victor Guérin* 83.
Williams 150.
Βιλλιβάλδος 447, 448.
Βίλνα, πόλις 539.
Βίος Θεωρητικός Ἰουδαίου Φίλωνος κατ', κη'.
Βίοι Παλαισινῶν Ἀγίων 219 220.
Βιταλιανός ἀποστάτης 134, 137.
Βιτύλιον 221.
Βλάσιος, ἅγιος 348, 349, 509.
Βλαχέρνας (ναός) 229, 346, 381.
Βλάχος Ἀνανίας 603.
Βοδλιανή βιβλιοθήκη 240, 564.
Βοεβόδας Βασίλειος 542.
Vogüé 150.
Βολλανδισταί μστ', μθ', 219, 221, 240.
Βοσκοὶ νγ'.
Βόστρα 271.
Βόστρων, ἐπίσκοπος Ἀντίπατρος 475.
Boissonade 384.
Βούδδας ιγ'.
Βουδδικός βίος ἀσκητικός ιδ'.
Βουδδισμός κθ'.
Buck 385.
Βουνός Παναγίας 12.
Bouvy Edmond 496.
Bushscke 526.
Βραχυᾶνες ι'. ια'.
Βυζαντινῆς λογοτεχνίας ἱστορία (Krumbacher) 281, 284.
Byzantinische Zeitschrift 223.
Βυζαντινὸν Ἐορτολόγιον (Μανουὴλ Γεδεών) 465.
Βυζάντιον 131, 132, 185, 291, 305, 372.
Βυζάντιος, ἅγιος 43.
Βωμός τοῦ Ταφῆθ (ἐν φάραγγι υἱῶν Ἐννὸμ) 5.

Γ

- Γαβίνιος* στρατηγός 155.
Γαβριήλ 17, 48, 51. Ἀρχάγγελος 23, 26, 27, 50, 54' 65, 66, 48, 60, 76, 360, 466. Ἰβηρ μοναχός 489, 490, 491, 499, 500. Ἰερομόναχος 528.

- Γάδαρα 75. Γαδαρηνοὶ 113.
 Γαδάρων κοινόβιον 166, 167.
 Γάζα ν'. 182, 214, 221, 271, 369, 370, 371, 411.
 Γάιος, Ἀπόστολος 31.
 Γαλακτίων, ἅγιος 67. Ἱερομόναχος 541, 545, 546, 548, 551.
 Γαλάτης 230. Γαλατία ξγ', 229, 232.
 Γαληνός 282.
 Γαλιλαία, ὄρος 32, 66.
 Γαλλία μετὰ Γάλλοι 260.
 Gardthausen 222, 480, 504.
 Γαριζίν, ὄρος 150, 257.
 Γαρμῆνοι ι', ια'.
 Γασσανῖται 278.
 Γεδεὼν Μανουήλ 382, Γεδεών, προφήτης 22.
 Γέεννα 6.
 Γεσθημανή 2, 346, 486. Χωρίον 347. Ἀγία 452.
 Γελάσιος ἐξ Ἰσαυρίας 110, 117, 170. Δεύτερος διάδοχος ἀγίου Σάβα
 475, 478, 179, 180, 181, 182, 183, 185.
 Γενέθλια Θεοτόκου χν, 410.
 Γεννάδιος οα'.
 Γέννησις Κυρίου 26, 282, 348, 374, 376, 382, 449.
 Γεράσιμος, ἅγιος οζ', 33, 34, 67, 78, 95, 155, 176, 217, 233, 238, 523.
 Γεράσιμος, Ἀντιοχίτης 482, 484. Ἀρχιμανδρίτης, 28, 51. Δραγουμᾶ-
 νας 530. Μοναχός 516, 517. Πατριάρχης Ἱεροσολύμων 64.
 Γερβάσιος Ἀγιοσαβαΐτης 604.
 Γερμανός, ἐπίσκοπος Σαβαΐτης 516, 517, 519.
 Γερμανός ἐπίσκοπος Λιουτιπράνδος 410. Ἱερομόναχος, Κερκυραῖος 20.
 Κάτοικος Ἱεροσολύμων 9. Μητροπολίτης Κυζίκου, μετὰ ταῦτα
 Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως 380. Ὁμολογητής 463. Πα-
 τριάρχης Ἱεροσολύμων 41, 516, 518, 519, 524, 543, 580.
 Πατριάρχης ὁμολογητής (Κωνσταντινουπόλεως) 292.
 Γερόντιος 124. Ἱεροδιάκονος 540. Μοναχός 206.
 Γεώργιος ἅγιος μάρτυς 50, 55, 57, 61, 63, 74, 348, 349, 485, 551,
 558, 595, 601, 597, 598. Ζωγράφος 48, 51. Προσκυνητής
 387. Ἀββᾶς 172. Μοναχός 117. Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας
 264. Ἀρσᾶς Πανλιανιστής 262. Ἐπίσκοπος 188. Ἠγούμενος
 Λαύρας ἀγίου Σάβα (ὠριγενιστής) 181. Ἠγούμενος μονῆς
 ἁββᾶ Θεοδοσίου 260. Γεώργιος Κύπριος ὁ ἐν τῷ Χωζιβᾶ

244, 302. Γεωργίου Μαγγάνων μονή ἐν Κύπρῳ 536. Μοναχὸς Λαύρας ἁγίου Σάβα 446. Γεώργιος ἅγιος Νικομηδεῖας 42. Γεώργιος ὁ καὶ Ἐλεύσιος, μαθητὴς Θεοδώρου Συκιώτου 229. Ὁ Νεομάρτυς ἐξ Ἰωαννίνων 31. Μοναχὸς κοινοβίου τοῦ Σπηλαίου, μετὰ ταῦτα ἐπίσκοπος Πηλουσίου 171 Πισίδης 258. Ἅγιος ὁ Σικελιώτης 43. Χοζεβίτης 36. Γεωργίου μάρτυρος ἁγίου εὐκτήριον ἐν τῷ πρὸ τῆς Ἁγίας Πόλεως γηροκομείῳ 191. *Georges Graf* 222. *Goeje* 273, 281.

Γκύπατ, Ἀρχιερέως Ἀγγλικῆ σχολή 5.

Γκρεφφέν Ἀφφανά 516.

Γκωτάμα ιγ'.

Γνωστικοὶ 320.

Γολγοθᾶς 193, 319, 368, 431, 443.

Γόμορρα II.

Γοργίας, μάρτυς 29.

Γουλιέλμος Β', αὐτοκράτωρ Γερμανίας 493.

Γουτεμβέργης 479.

Γραπτοὶ ἀδελφοὶ III

Grätz κη'.

Γρηγορία, μήτηρ Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης 376.

Γρηγόριος ὁ Διάλογος Ἐπίσκοπος Ἀκράγαντος 482. Ἡγούμενος κοινοβίου Ἰωάννου τοῦ Σχολαρίου 172. Θεὸς πρὸς πατρός ἁγίου Σάβα 87, 89. Μέγας Θεολόγος 310, 362, 374, 526. Θεσσαλονίκης 377. Ἱερομόναχος 37, 521, 527, 530, 537, 540. Ἱερομόναχος Ψαρινὸς 571. Γρηγόριος (παπὰ) Μικρὸς ἐκ Πελοποννήσου 530 Ναζιανζηνὸς με', ο', 19, 47, 64, 76, 312, 317, 374, 376, 410, 476, 549. Ὁ Νύσσης 318. Ὁ Παλαμᾶς (ἅγιος) 47. Γρηγόριος Πάπας μέγας 154. Παρασκευοφύλαξ 541. Πατριάρχης 496. Σαβαΐτης 36, 578, 574, Γρηγόριος Χαλδαῖος 51. Χίωτης 530.

Grégoire H. 223. Gretzer 401.

Gruetzmacher μοι'. Gumpenberg Steph. 503. 504.

Γυμνοσοφισταὶ ιβ'.

Δαβὶδ 4, 48, 50, 107, 132, 275, 276, 279, 297, 300, 333, 334, 365, 458, 486, 577. Μοναχὸς 222, 391, 491, Προηγούμενος Λαύρας 596. Πύργος 109, 110, 178, 243.

- Δαδὴν*, χωρίον ἐγγὺς Γάζης 271.
Δαμασκινὸς II. *Δαμασκηνοῦ πύργος* 564. *Ἱερὸς* 548, 549, 550.
Δαμασκός, πόλις 65, 224, 244, 298, 259, 272, 273, 278, 260, 286,
 303, 305, 306, 321, 361, 377, 388, 396, 491, 493, 554. *Συ-*
ρίας 375.
Δαμιανὸς μοναχὸς 37. *Ἅγιος* 132. *Ἐπίσκοπος* 188, *Οἰκονόμος* *Λαύ-*
ρας Ἀγ. Σάβα 60. *Πατριάρχης Ἱεροσολύμων* 64.
Δανιὴλ (ἅγιος πνευματικὸς παπὰ) 551. *Στυλῆς* 29, 77. *Ἐφέσου* II,
 504, 507, 524. *Ἡγούμενος Λαύρας Ἀγίου Σάβα* 541. *Ἡγού-*
μενος Ρῶσος 124, 447, 486, 486, 489. *Μοναχὸς Ἀγίου*
Σάβα 553, 556. *Προφήτης* 21, 107, 281, 340. *Ἱατρὸς* 566.
Δαρβί, ἱππότης 553, 554,
Δείπνος ὁ Μυστικὸς 19.
Δεκάπολις 166.
Δέκιος μ', μα'.
Δεσποτικαί, Θεομητορικαί ἑορταί 24.
Δεστούνης 222.
Δεύτερος Νὰς 229.
Δημητριέβσκης 157.
Δημήτριος 70. *Ἅγιος* 29, 37. *Μεγαλομάρις* 50, 57, 73. *Ζωγράφος* 49.
Διαμαρτυρόμενοι 274.
Δίδυμος καὶ Εὐάγριος ο', οα', ξθ', 168, 180, 188, 269.
Diekamp 183.
Διοκαισάρεια ξε'.
Διοκλητιανὸς λθ', 349.
Διονύσιος Φιλιππουπολίτης 51, 71, 601. *Ἅγιος* 33, 57, 73, 78. *Ἀρε-*
οπαγίτης 30, 340, 362, 466, 602. *Διονύσιος Δαμασκηνὸς*
μοναχὸς 539. *Ἱερομόναχος* 28. *Μοναχὸς Κορυτζαῖος* 77.
Μοναχὸς 478. *Ἱερομόναχος «ὁ Ἀγθωλαβροσσαβήτης»* 499,
 504, 599, 602, 573, 577, 578. *Πατριάρχης Κωνσταντινου-*
πόλεως 518. *Διονυσίου μοιή Ἀγίου Ὁρους* 277.
Διόσκορος καὶ Εὐτυχὴς 118, 132, 366.
Δοκίμων Κοινόβιον 165.
Δομετιανὸς 12, 94. *Ἀγκύρας* 182, 183.
Δομνικανοὶ Πατέρες IV, 236, 504,
Δόμνικος, ἡγούμενος Πυργίων Λαύρας 175.
Δόμνος, ἡγούμενος Κοινοβίου Νικοπόλεως 167.
Δορυμέδων, ἅγιος 32.

Δοσίθεος Πατριάρχης 64' 72, 476, 494, 509, 510, 524, 541, 543, 556, 563, 564, 565 566.

Δοῦκα μονή να', νβ'. *Δοῦκα ὄρος* ογ'. *Δοῦκα σπήλαια* 398.

Duschene νβ'.

Δοχειαρίου μονή ἐν Ἀγίῳ Ὄρει 566.

Drapeyron 272, 273, 281.

Δυνάμεις 20.

Δυοβουνιώτης 302.

Δώκ, φρούριον να'.

Δωρόθεος γέρον ἀσκητῆς νγ'. νδ'. Ἀνὴρ δοκιμώτατος οδ'. *Δωρόθεος* ἅγιος, ἐπίσκοπος Τύρου 31, *Πατριάρχης Ἱεροσολύμων* 495, 497.

E

Ἑβραῖοι κη', κθ', λστ', 440, 542. *Ἑβραῖοι φίλοι* 251.

Ἑβραίους (πρὸς) ἐπιστολὴ νε'. 340.

Ἑγγαδί ιθ'.

Ἑγεροσι *Λαζάρου* 382.

Ἑγκάτοχοι ιστ'.

Ἑγκλείστρα, ἁγία 535.

Ἑγκράτισε πατὴρ Ἰωάννου Ἐπισκόπου Κολωνίας καὶ Ἡουχαστοῦ 189.

Ἐδέμ 363, 452.

Ἐδεσσα III, 272, 429, 432, 434, 436, 437, 439, 441. 466. *Ἐδεσσηνοὶ* 430, 435.

Ἐδρισὺν 6.

Ἐθνικὴ Παρισίων Βιβλιοθήκη 247, 466, 484.

Εἰρηναῖος 231, 475.

Εἰρήνη 43.

Ἐκκλησία Ἀγίου Τάρου 493, Ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἀναστάσεως ἐν Ἱερουσαλὴμ 378. *Ἐδέσεως* 438, 439. *Εὐαγγελισμοῦ τῆς Παναγίας* ἐν Λαύρᾳ Ἀγίου Σάβα 522. *Ἰβηρικὴ* ἐν Λαύρᾳ Ἀγ. Σάβα 503. *Ἱεροσολύμων* 379, 456; 464, 466, 479, 483. 495. 543. *Μεγάλῃ* 379. *Μεταμορφώσεως* ἐπὶ ὄρους Θαβώρ 344.

Echos d' Orient 382, 383. 384, 385, 490.

Ἐλ Ἀκσα Μωαμεθανικὸν τέμενος ἐν Ἱερουσαλὴμ 150.

Ἐλαιῶν Ὄρος 2, 3, 280.

Ἐλάσσων Ἀσία νβ'.

- Ἑλεὰβ 110.
 Ἑλένη, ἁγία 58, 59. Βασιλὶς Ἀδιαβηνῶν 2.
 Ἑλενούπολις ξε΄.
 Ἑλενθέριος ἱερομάρτυς 30.
 Ἑλενθερούπολις 132.
 Ἑλισάβετ 55, 60.
 Ἑλισσαῖος ιθ΄, 44.
 Ἑλληγες 146, 150, 157, νοτ΄, κδ΄, λ΄, 271, 273, 278, 279, 284, 285, 288, 306. 318, 332, 486, 488, 504, 505, 506, 509, 525, 538, 552, 554, 555, 557, 559, 588, 584 593.
 Ἑλληνισμός 281.
 Ἑλληγισταὶ λστ΄. Ἑλούσα, τὰ νῦν Ἑλ- Χάλασα ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Βηρ- σαβέε 221.
 Ἑλπίδιος νβ΄; οξ΄, Ἑγούμενος μονῆς Πασσαρίωνος 109.
 Ἑλπιδοφόρος, ἅγιος 37.
 Ἑμετα 278.
 Ἑμμανουὴλ Γεδεών. 165, Ποοφρυγογέννητος 544, 553.
 Ἑμμαούς 167.
 Ἑμπετῆδαι 85, 506, 543, 556, 563, 566, 581, 584, 587, 588, 589, 590, 591, 595, 597, 598. Ἑμπετιδῶν ἐπίθεις 587. Ἑμπε- τῆε, φνυλὴ νομαδικὴ 10.
 Ἑνετία 17, 154, 155, 284, 504, 523, 546, 547, 554. Ἑνετοὶ 154.
 Ἑννὸμ (φάραγξ τῶν υἱῶν Ἑννὸμ 2, 5).
 Εὐὼχ 321.
 Ἑορτοδρομίον (ἐν Βενετίᾳ) 350.
 Ἑπαινετός, Ἀπόστολος 41.
 Ἑπαφρόδιτος, Ἀπόστολος 41.
 Ἑπιστήμη 67.
 Ἑπιφάνιος λγ΄, 177, 318. Μοναχὸς 480. Πατριάρχης Κωνσταντινου- πόλεως 147.
 Ἑπταστόμον λαύρα 246. Δεξαμενὴ 97.
 Ἑρᾶλος, Ἀπόστολος 41.
 Ἑραστός, Ἀπόστολος 40.
 Ἑρεσσὸς Μιτυλήνης 381,
 Ἑρ, μικὰ νγ΄.
 Ἑρημίται λθ΄.
 Ἑρημος Καλαμώνος 393.
 Ἑρμᾶς Ἀπόστολος 32, 41. Ἑρμῆς 40.

- Ἑρμίας θεῖος ἅγιον Σάβα 87.
 Ἑρμῶδωρος, Ἀπόστολος 41.
 Ἑρυνθρᾷ θάλασσα 133.
 Essenī κε'. Ἑσσηνοὶ ἢ Ἑσσαῖοι ιθ', κδ', κε', κθ'. 10.
 Ζυαγγέλιον κατὰ Θωμᾶν 337. *Εὐαγγέλιον κατὰ Λέοντα* 337.
Εὐαγγελισμὸς Θεοτόκου 33, 345, 472. *Εὐαγγελισμοῦ ἑορτὴ* 232, 530, 545.
Εὐαγγελισταὶ 18, 22, 23.
Εὐάγριος 168, 180, 188. *Ποντικὸς ο'.* *χζολιαστικὸς λ', λβ', ξγ'.*
Εὐαδὸς Ἀπόστολος 40.
Εὐγενίου διοίκησις 379.
Εὐγένιος ἅγιος 37. *Εὐγένιος Ρογήρος* 548, 551. *Τύρανὸς* ξβ'.
Εὐδοκία, Αὐτοκράτειρα 12, 13, 97, 118, 134, 171.
Εὐθάλιος, ἡγούμενος τῶν ἐν Ἱερικοῦντι μοναστηρίων τοῦ Πατριάρχου Ἡλία 138.
Ἐνθενανήθ μοναστήριον 140, 141.
Εὐθύμιος, ἅγιος σθ', οθ', 12, 13, 54, 76, 87, 90, 91, 93, 94, 95, 97, 104, 108, 114, 118, 155, 156, 172, 210, 211, 212, 216, 216, 217, 219, 220, 222, 223, 259, 428, 547. *Μονὴ* 189, 206, 208, 209, 417. 11, 16, 19, 26. 322. *Ἀρχιμανδρίτης*, *Σκενοφύλαξ* 110. *Ἠγούμενος Λαύρας ἁγίου Σάβα* 595. *Ἀρχιεπίσκοπος καὶ καθολικὸς Ἰβηρίας* 500. *Ὁ Ἰβηρ* 283.
Εὐκλεῖδαι 290.
Εὐκρατῆς Ἰωάννης Μόσχος 224.
Εὐλόγιος ξ'. ξα'. *Ἀλεξανδρείας* 260. *Ἠγούμενος μονῆς ἀββᾶ Θεοδοσίου* 188.
Εὐμάθιος, Ἰσαυρὸς 113, 166.
Εὐνομία ξθ'.
Εὐρώπη III, 'ν', νβ'. *Εὐρωπαῖοι* 16.
Εὐσέβιος κστ', κη, 354, 371, 373, 476, 517. *Κυζίκου* 183.
Εὐστάθιος μοναχὸς 117 *Γαλάτης* 475. *Ἠγούμενος Σηηλαίου* 200. *Μάρτυς* 29, 171, 350. *Ἠγούμενος μονῆς Ἀτταρῖνης*, συμπολίτης Ἀντιόχου τοῦ Πανδέκτου 232, 245, *Εὐστάθιος Ἱεροσολύμων* 244.
Εὐστόχιον, θυγάτηρ Παύλας ξη'.
Εὐστόχιος, Πατριάρχης Ἱεροσολύμων 188, 208.
Εὐστράτιος, ἀββᾶς 391. Ἅγιος 37. *Ἠγούμενος μονῆς Ἀγαύρων* 461.
Εὐτνῆς καὶ Διόσκορος 111, 127, 128, 129, 132, 134, 136, 261, 267.

Εὐτυχianoὶ 438.

Εὐτύχιος χρονογράφος καὶ μονοφυσίτης Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας 279, 280.

Εὐφημία, ἁγία 257. Μήτηρ Ἰωάννου Ἐπισκόπου Κολωνίας τοῦ Ἡου-
χαστοῦ 189.

Εὐφύμιος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως 191.

Εὐφράτης 435.

Ehrhardt 86, 441, 473, 474, 482, 483.

Ἐφεσσος II, 32, 259, 261, 269, 368. Σύνοδος ἐν Ἐφέσῳ 300.

Ἐφραίμ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων 64, 499, 576. Ἀντιοχείας 182, 183.

Ἐφραίμ, ἅγιος Καρίας 42. Ὁ Σῦρος 27, 78, 572.

Z

Ζανάγων ἀπὸ κόμης Βηταβουδισσῶν 173.

Ζακχαῖος 39.

Ζάννου κοινόβιον 122, 174. Ζάννων καὶ Βενιαμὶν ἀδελφοὶ κατὰ σάρκα 122, 174.

Ζάχαριás, διοικητὴς Καισαρείας 134. Πατὴρ Προδρομόν 22, 60. Πα-
τριάρχης 62, 236, 237, 288, 240, 241, 243, 258, 266. Ἐπί-
σκοπος Πέλλης 149. Προφήτης 22. Ρήτωρ 12.

Ζήνων, ἀββᾶς 396, 476. Αὐτοκράτωρ 151, 191, 338. Ὁσιος 67.

Ζώσίμος, μοναχός 499, 503.

Ζουγγᾶ μονή 186.

Zöckler μστ'.

Zotenbug 284.

Ζώγορα 104.

Ζωῖλος, Ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας 171, 182.

Ζώνη Θεοτόκου 466.

Ζωοδόχος πηγὴ 32. Ζωοδόχου πηγῆς μονή 576, 578.

Ζοροβάβελ 255.

Ζωσιμᾶς, ὁσιος 49.

Ζώσιμος, ὁ Κίλιξ, ἡγούμενος Λαύρας Φιωμίνου 175.

H

Ἡλίας ιθ'. λγ'. νθ', 21, 33, 44, 50, 109, 291, 335, 482. Θεοβίτης 321.

Ἡλίον προφήτην μονή ἐν Ἱερουσαλὴμ 187, 109,

Πατριάρχης π, 111, 114, 115, 120, 127, 128, 129, 130, 132,
133, 137, 148, 149, 167, 168, 170, 171, 172, 177, 193,
198, 266, 321, 390, 391, 393, 394, 410, 455. Πρεσβύτερος
Ἀγίας Ἀναστάσεως 256.

- Ἡλιούπολις 278.
 Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι Ἀμερικῆς 82.
 Ἡράκλειοι στήλαι 305,
 Ἡράκλειος, αὐτοκράτωρ 62, 229, 237, 262, 266, 272, 278, 279, 333,
 481.
 Ἡρώδης 66, 335. Ὁ Μέγας κε', 165, 274.
 Ἡρωδίων, Ἀπόστολος 40, 41.
 Ἡρων Ἀλεξανδρεὺς νε'.
 Ἡσαΐας νε'. νθ', 21, 48, 323, 337, 340. Ἡγούμενος Λαύρας Ἀγίου
 Σάβα 528, 529.
 Ἡσας, Βηθλεεμίτης, ἀρχιτέκτων 651.
 Ἡουχία, ἀδελφὴ Πέτρου Πατριάρχου 145,
 Ἡσύχιος, μαθητὴς ἁγίου Ἰλαρίωνος να'.
 Ἡγούμενος ιη'.

Θ

- Θαβώρ 23. Θαβώριον ὄρος 344.
 Θαδδαῖος Ἀπόστολος 41.
 Θέκλα Μαρούλφου Γερμανικὴ 6.
 Θεκωὲ νβ'.
 Θεόγνιος, ἅγιος, ἐπίσκοπος Βιτυλίου ἐγγὺς Γάξης 214, 221, 222,
 Ἀγίου Θεογνίου μονὴ 215.
 Θεοροσιστοί, μερὶς μονοφυσιτῶν 265.
 Θεοδοῖος ἀββᾶς 109, 118, 121, 122, 123, 124, 134, 135, 142, 143,
 145, 153, 156, 158, 159, 180, 181, 182, 543. Κοινοβιάρχης,
 55, 87, 96, 108, 214, 220, 221, 236, 246, 260, 261, 277,
 Θεοδοσίον ἁγίου μονὴ 451. Κοινοβιάρχου μονὴ 523, Θεο-
 δοσίον χωρίον 569. Λαΐνος προσκυνητῆς 3. Στυλῆς 435,
 436. Σκνθοπόλεως μητροπολίτης 140, 152. Ἅγιος 9, 10, 27,
 428, Ἀλεξανδρείας 260. Βασιλεὺς ξβ' 42. Μικρὸς 38, 87,
 Ἐν Κιέβω Ρωσίας 57.
 Θεοδοσίται 10, 563, 566, 567, 568, 569, 581.
 Θεόδοτος, Μελιτηνὸς 450.
 Θεόδουλος ἐξ Ἰσαυρίας 110, 117, 124, 170, 448.
 Θεοδώρα ξη', 441, 472. Αὐτοκράτειρα 145, 147, 460, 471, Καντακου-
 ζηνή 474.
 Θεοδώρητος 344.
 Θεόδωρος Γραπτὸς III, 27, 54, 67, 375, 473, 474, Ἰζρων Ἱ Δαμασκη-

- νός 311. Ἅγιος 28, 35, 61, 78, 446, 461. Ἀδελφός αὐτοκράτορος Ἡρακλείου 272, 279. Ἀσκιδᾶς, ἡγούμενος Νέας Λαύρας 169, 179, 182, 183, 184, 187. Ἀνεψιός Ἰωάννου Κολωνίας 191. Ἐπίσκοπος Ἐδέσσης III, 427, 429, 430, 431, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 447, 450, 485. Πετρῶν 214, 215, 221. Καισαρείας 183. Μαθητής Ἰ. Κολωνίας 200, 201. Θεόδωρος καὶ Ἰωάννης ἐνδοξότατος. Μαθητής Παύλου, Ἡγουμένου Καστελλίου 107, 164. Μάρτυς 57. Μηχανικός 150. Μερουσιτίας 151, 185, 188, 213. Μοναχός 393, 394. Ἡγούμενος Νέας Λαύρας 169. Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως 456. Θεόδωρος Πρόδρομος I, XVI, 375, 376. Ρόσσου Ἐπίσκοπος, δευτέρας Κίλικίας 176. Θεόδωρος Σαβαΐτης 441, 489. Σακελλάριος 278, Στονδίτης 451, 453, 459, 533. Στρατηλάτης 29, 50. Συκεώτης 35, 224, 228, 229. Τοποτηρῆς Θρόνου Ἱεροσολύμων 378. Τύρων 29, 50. Φαράν ἐν Σιναϊτικῇ Χερσονήσῳ 261, 262. Θεόδωρος καὶ Θεοφάνης (ἀδελφοὶ) 47, 78, 375.
- Θεόκτιστος, ἡγούμενος κάτω μονῆς 86, 91, 92, 93, 95. Ἀββᾶς 409. Ἅγιος ση', οθ', 27, 155, 259, 390, 391. Μακάριος 108. Προσβύτερος ξη'. Θεόκτιστος Ἐκκλησία 213, 192, 110, 111, 425, 477, 98, 120, 103, 106, 107, 55, 422.
- Θεοπάτορες Ἰωακείμ καὶ Ἄννα 18.
- Θεοσέβιος κοσμήτωρ νη'.
- Θεοτοκάριον 65.
- Θεοτόκος 43, 45, 46, 48, 52, 53, 54, 55, 56, 60, 66, 68, 69, 76, 80. Πλατυτέρα 18, 23, 24, 25, 26. Θεοτόκου εἰκὼν (ἐπιλεγόμενη Τριχεροῦσα) 351. Θεοτόκον Ἐκκλησία 17, 148, 149, 150, 274. Θεοτόκου Μαρίας οἶκος 257. Τάφος (ἐν Γεθσημανῇ) 346, 452. Θεοτόκου τῆς Κεχαριτωμένης μονὴ 15.
- Θεοφανείων ἑορτὴ 348, 533.
- Θεοφάνης, Γραπτός 78, 375. Ἱεροσολύμων 381, 451. Θ'.
- Θεοφάνης, χρονογράφος III ξθ', 133, 140, 427, 266, 271, 278, 302, 380. Ἀδελφός Θεοδώρου τῶν Γραπτῶν 375, 410, 451, 455, 456, 457, 459, 468, 469, 470, 471, 472, 473. Ὁμολογητής 463, 474. Πατριάρχης Ἱεροσολύμων 58, 541, 542, 543.
- Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας νγ'. Ἀββᾶς μονῆς Πυργίων 176. Ἐπιστολὴ πρὸς Θεόφιλον Ἰ. Δαμασκηνου 341. Κορυθαλεὺς 569. Μάρτυς 382. Αὐτοκράτωρ, υἱὸς Μιχαὴλ 460, 471.

Θεραπευταὶ κε΄, κστ΄, κη΄, κθ΄.

Θηβαῖος (Δωρόθεος, ἄσκητης) νγ΄, Θηβαῖος (Παῦλος) μ΄.

Θηβαῖ; μ΄, μστ΄, νστ΄, σέ΄, οστ΄.

Θηκαρᾶς, μοναχὸς 551, 572.

Θιβετία ιδ΄.

Θράξ 184. Θραῖκες (Βεσσός) μοναχοὶ 184. Θράκη 70, 305, 373, 376.

Θωμᾶν (εὐάγγελιον κατὰ) ὑπὸ Μανιχαίων 337. Πανάριστος ἱατρος, Πατριάρχης γενόμενος Ἱεροσολύμων 416, 421, 425. Μακάριος πάππας, Πατριάρχης Ἱεροσολύμων 402, 451, 453, 455, 456, 464, 466, 469. Ἅγιος 43, 205. Ἡγούμενος λαύρας ἁγίου Σάβα 62. Θωμᾶς ἐξ Ἀκουίνου 317. Γεροντίου υἱοὶ 125.

I

Ἰακώβ Πατριάρχης 339. Κλῆμαξ 25, 57, 66.

Ἰάκωβος, Ἀπόστολος λε΄, Ἀδελφότητος 19, 31, 35, 41, 53, 281, 384, 496, 354, 576. Ἰάκωβος μοναχὸς 499, 501. Ἁγιοσαβίτης 501, Ἀρχιμανδρίτης 28, 51, Ἰάκωβος Brojde 236. Ἡγούμενος Ἁγίου Σάβα 72. Ἰάκωβος Ζεβεδαίου 46. Ἰδρυτὴς λαύρας Πυργίων ἐν Ἰορδάνῃ 98, 175. Ἱερομόναχος 582, 585, 599, 560. Ἱεροσολυμίτης Μοναχὸς Μεγίστης Λαύρας 119, 120, 121, 122, 172, 173.

Ἰάσιον Μολδαβίας 542.

Ἰάσων Ἀπόστολος 40.

Ἰβηρες 157, 159. Ἰβήρων Μονή ἐν Ἀθῶ 218, 578.

Ἰβηρία 500

Ἰδία χεῖρ, μνημεῖον, κατασκευασθὲν ὑπὸ Ἀβεσσαλὼμ ἐν κοιλάδι Ἰωσαφὰτ καὶ ὀνομασθὲν οὕτως ὑπ' αὐτοῦ καὶ χεῖρ Ἀβεσσαλὼμ 3.

Ἰγκολοιάτη 401.

Ἰγνάτιος ἱερεὺς 28. Ἅγιος, ὁ Θεοφόρος 30, 382. Ἅγιος Ἱερομάρτυς 464, 466, 475, 598, 600. Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως 466. Ρῶσος 71, 499, 501.

Ἰβουσαῖοι 5.

Ἰεζάβελ 334.

Ἰεζεκιήλ 21, Ἱεροδιάκονος 573.

Ἰεζήδ, στρετηγὸς Ἀραψ 270.

Ἰέραξ ἢ Ἱέρακας, μαθητὴς Ὠριγένους λζ΄.

Ἱεράπολις 255.

Ἱεραπόστολοι Ἀμερικανοὶ 587, 589.

Ἱερεμίας νε', 5, 7, 21. Ἀρμένιος 103, 475.

Ἱερεμίας Δέρκων 587, 588. Διάκονος 151, 152, 157. Ἱερομόναχος 548, 549. Ἱερεμίου Λαύρα 173, 174.

Ἱεριχοῦς να'. οστ'. 3, 7, 106, 125, 145, 176, 177, 523. Ἱεριχὼν 206, 207.

Ἱερόθεος, Ἱερομόναχος 563, 569. Ἁγιος 30 Ἱεροσολύμων 34, 77.

Ἱερόμαξ, ποταμὸς 278.

Ἱερὸν Κοινὸν 563, 566, 568, 569, 587, 588, 589, 590, 568.

Ἱεροσολυμίται ξ'.

Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη 229, 237, 258, 351, 395, 442, 469, 472, 477, 478, 480, 481, 482, 483, 530, 533, 536, 537, 538, 540, 545, 548, 556, 557, 563, 564, 565, 566, 567, 569, 572, 573, 574, 575, 577, 578, 585, 586, 587, 590, 591, 592, 593, 596, 597, 599, 600, 602.

Ἱεροσολύμοις (ὁ ἐν) περιώνυμος ναὸς 326, 327, Ἱεροσολύμων Ἐκκλησία 450.

Ἱερώνυμος I, λγ', λξ'. μ', μβ', με', μθ', να', νβ', ξστ', ο', οδ', 177, 216.

Ἱησοῦς τοῦ Ναυῆ 227, 340.

Ἱησοῦς Χριστὸς λζ', μγ', με', 25, 27, 30, 32, 36, 39, 44, 45, 50, 66, 187, 296, 297, 300, 302, 306, 309, 312, 314, 317, 319, 321, 323, 324, 325, 326, 327, 331, 332, 334, 340, 342, 344, 350, 354, 354, 357, 358, 359, 361, 366, 367, 369, 379, 402, 404, 405, 406, 407, 412, 413, 420, 425, 430, 431, 432, 440, 444, 445, 446, 447, 449, 452, 453, 457, 458, 460, 462, 467, 468, 484, 485, 486, 490, 491, 498, 500, 510, 511, 513, 514, 515, 515, 516, 517, 525, 530, 531, 534, 537, 545, 548, 551, 576, 592.

Ἱκόνιον να'.

Ἱλαρίων με'. ν', να', νβ', οη', 30. Μοναχὸς ἡγούμενος Λαύρας Καμῶνος 481.

Ἱπραχὴμ Βηθλεεμίτης 584, 591.

Ἱπραχὴμ πασᾶς 597.

Ἱνδία ν', νβ'. 146, 283. Ἱνδοὶ ν'.

Ἱόπη 601, 602.

Ἱουβενάλιος, Ἀρχιεπίσκοπος Ἱεροσολύμων 11, 39, 90, 340, 346.

- Ἰορδάνης ζ'. νβ', 3, 12, 75, 82, 98, 105, 123, 124, 125, 126, 135, 156, 175, 180. 199, 204, 206, 223, 227, 237, 270, 273, 278, 357, 400, 483, 523, Ἀρχιμανδρίτης IX, 301, 322, 324, Ἰορδανίτης 218 Ἰορδάνου ξρημος 432.
- Ἰούδα προδοσία 31. Ἰούδα φυλή 5, 143.
- Ἰουδαία ζ', λστ', νβ', 72, 400. Ἰουδαῖοι ιζ', ιθ', κγ', κη', κθ', λ', νε'. 5, 6, 118, 131, 168, 180, 284, 286, 325, 333, 354, 401, 403, 405, 408, 439.
- Ἰούδας, Ἀπόστολος λε', 41, 65, 354, 576. Ἰσκαριώτης 7, 535.
- Ἰουδῆθ 319
- Ἰουλιάνα, πατρικία 145.
- Ἰουλιανὸς 387. Ὁ Κυριός, ὁ τὴν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ τοῦ Νεελκεραβᾶ Λαύραν ἰδρύσας 98, 177. Παραβάτης να', 370.
- Σαμαρείτης 146.
- Ἰουλῖνος, ἄγιος 42.
- Ἰούλιος, Ἀπόστολος 40.
- Ἰουστινιανός, αὐτοκράτως με', 10, 49, 146, 147, 151, 154, 169, 191, 206, 274, 461, 475, 554. Ὁ Δεύτερος 378, 379, 380, Διάδοχος Ἰουστίνου καὶ ἀνεψιὸς 145, 147, 148, 183, 205. Ἰουστινιανοῦ πύργος 13, 14, 15, 30, 70, 71, 82, 476, 477, 584, 595, 596.
- Ἰουστῖνος, αὐτοκράτωρ 139, 145, 148. Ἡγούμενος 234. Ὁ Δεύτερος 441. Ὁ Μάρτυς λστ'. Προϊστάμενος Μονῆς Ἀναστασίου, 256, 257, 258.
- Ἰπποκράτης 282.
- Ἰσαάκ, 234. Μοναχὸς 480. Σύρος 499.
- Ἰσανρία 110.
- Ἰσίδωρος, πρεσβύτερος καὶ ξενοδόχος τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας νγ' 36. Ἡγούμενος Λαύρας Φιμένου 175, 187.
- Ἰσλάμ, πασᾶς 567.
- Ἰσμαήλ 345, 438. Ἰσμαηλῖται 232.
- Ἰσόχριστοι 187.
- Ἰσραήλ 4, 44, 335, 337. Ἰσραηλῖται 7, 320, 334, 356. Ἰσραηλιτικὸς, λαὸς λβ'.
- Ἰταλία ξστ'.
- Ἰωακείμ, Βλάχος 524, 525. Ἰωακείμ καὶ Ἀννης παρεκκλήσιον 73. Κύπριος 516, 518, 519, 522.
- Ἰωάννης Δαμασκηνὸς III, 16, 25, 33, 45, 54, 57, 65, 67, 70, 74,

77, 155, 229, 282, 283, 285, 286, 287, 260, 291, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 307, 308, 309, 310, 311, 314, 315, 319, 320, 321, 322, 324, 323, 321, 327, 331, 335, 336, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 354, 358, 362, 363, 369, 370, 371, 373, 375, 376, 384, 388, 395, 401, 409, 410, 450, 476, 483, 485, 487, 495, 496, 499, 501, 502, 507, 511, 512, 514, 519, 527, 544, 545, 547, 554, 555, 559, 565. Ἰωάννης μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος, ὁ Χρυσορρόας, ὁ τοῦ Μασοῦρ 375. Ἰωάννης Ἀρχιᾶς 305. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ παρεκκλήσιον 65, 601, 602, Πύργος 595, 596, 597, 598. Τάφος 602. Ἰωάννης Εὐαγγελιστὴς λε', 17, 17, 24, 45, 46, 60, 69, 354, 367, 576. Ἰωάννης ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ μαρτυρίου ἐξήκοντα Μαρτύρων 387. Ἰωάννης, μοναχὸς καὶ γέρον 483. Ἰωάννης ὁ Αἰγύπτιος 123, 281. Ἰωάννης ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ ἁγίου Σάβα, γνωστὸς ἐκ τοῦ μεταξὺ τῆς Λαύρας ταύτης καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ Ὄρους τῶν ἐλαιῶν Βενεδικτίνων μοναχῶν ἐπεισοδίου 448, 450, 469. Ἰωάννης Σακκελλίων 481. Ἰωάννης Στυλῖτης 489. Ἰωάννης Σχολάριος 169, 172, 189. Ἰωάννης, ὁ τὴν γλῶτταν Χρυσοῦς μβ', ξ', ξθ', 56, 64, 225, 226, 338, 344, 348, 476, 481, 499, 536, 549, 554, 555, 560. Ἰωάννης τῆς Κλίμακος 34, 45, 241, 508. Ἰωάννης, υἱὸς Ξενοφῶντος 28. Ἰωάννης Φωκᾶς 12, 485. Joannis Harduini 303. Ἰωάννης Χατζηιωάννου συγγραφεὺς ἱστορίας καὶ ἔργων Νεοφύτου 490, 498. Ἰωάννης Χουζεβίτης 139. Ἰωαννίκιος 61, 461, 500. Ἐκ Λαζίας 573, 575, 577. Ἡγούμενος ἁγίου Σάβα 484, 500. Ἱερομόναχος 563, 509, Ἰωάννης ἐκ Βυζαντίου 118. Ἰωάννης ἐκ Λυκοπόλεως ιστ', ξβ', ξγ', ξε'. Ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων να', 78, 133, 134, 137, 141, 301, 322, 324. Ἰωάννης εὐχαΐτων. Ἰωάννης, Ἡγουμενιάρχης Λαύρας ἁγίου Σάβα 418. Ἡγούμενος Νέας Λαύρας 98, 179, 431, 432. Ἡγούμενος Παῖθον 241. Ἡγούμενος τῶν ἐν τῷ Σινὰ ὄρει μοναχῶν 508. Ἡσυχαστὴς, ἐπίσκοπος Κολωνίας 111, 14, 34, 76, 85, 104, 104, 105, 107, 166, 170, 181, 186, 189, 191, 192, 193, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 202, 203, 206, 207, 209, 212, 213, 219, 220, 305, 477. Σπήλαιον Ἡσυχαστοῦ 83. Βασιλειοβίτζης 540. Θεολόγος 50, 74, 367, 483, Θεοφιλέστατος

- διάκονος 266. Ἰωάννης Θεσσαλονικεὺς 564. Ἰωάννης ἱερεὺς 236. Ἰωάννης Καισαρείας 388. Ἰωάννης, πατὴρ ἁγίου Σάβα, ἐπικαλούμενος Κόνων 106. Ἰωάννης Καλυβίτης 36. Ἰωάννης Καρπαθιώτης 537, 540. Ἰωάννης, ὅσιος ὁ Κονκουζέλης 42. Ἰωάννης Μόσχος 164, 171, 172, 175, 177, 224, 250, 265, 261. Ἰωάννης ἀνάργυρος 281. Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων 30, 46, 224, 259, 260, 262. Ἰωάννης ὁ Κυζίκου 472. Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς λβ', λγ', 20, 56, 65, 66, 224, 225, 367, 371, 466, 586. Ἰωάννης Σχολαστικὸς ὁ τοῦ ἐξπελλευτοῦ 140. Ἰωάννης Παλαιολογίτης 472. Ἰωάννης πατὴρ τῶν Γραπτῶν ἀδελφῶν Θεοδώρου καὶ Θεοφάνους 469. Ἰωάννης πατὴρ Κυρίλλου Σκυθοπολίτου 152. Ἰωάννης πρεσβύτερος τῆς τῶν Εὐνούχων ἐν Ἱερικοῦντι Μονῆς 227, 570, 571, 572.
- Ἰωάσαφ 43, 45. Ἰωάσαφ καὶ Βαβυλῶν 282, 283, 285, Βασιλεὺς Ἰνδίας 35. Ἰωάσαφ, ἡγούμενος 593, 595, 596, 600, 602, 24, 48, 49, 51, 64, 67, 71, 517, 562, 562, 585, 581, 582, 585, 593, 595, 596, 598. Κύπριος 521, 530.
- Ἰώβ 362, 365, 459, 460, 469, 601. Ἀγιοταφίτης 70. Ἰώβ φρέαρ 2, 7, 9.
- Ἰωήλ Ἀγιοσαβίτης μοναχὸς 528. 531. Θηβαῖος 533, 534, 603, 604. Προφήτης 3, 21.
- Ἰωνᾶς προφήτης 3, 21.
- Ἰωσαφαὶ κοιλὰς 3, 4, 5, 7, 486, 501, 503, 546.
- Ἰωσήφ 31, 69. Ἅγιος 43. Ἰωσήφ Βρυέννιος 576. Ἰωσήφ Καλοθέτης μοναχὸς 377. Λέσβιος 541, 545. Σαβαΐτης 527 528, 578, 590. Φυγὴ 26.
- Ἰωσίας βασιλεὺς 3.

Κ

- Καϊάφας ἀρχιερεὺς 6.
- Καινὴ Διαθήκη θ', 312, 319, 352, 354, 382.
- Κάϊρον 519.
- Καῖσαρ ἀπόστολος 40.
- Καισάρεια λη', 135, 139, 152, 204, 244, 271, 387. Καππαδοκίας 169, 381, 385.
- Καισάριος ἅγιος 43. Ἐπίτροπος 569.
- Καλαμών 126. Καλαμώνος Λούρα 206, 238, 392, 398.

Κάλανος ιβ'.

Καλλίνικος, ἅγιος 37, 600. Ἀββᾶς, ἔγκλειστος ἐν Ἀγίῳ Σάβᾳ 227.

Μοναχὸς 540. *Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως* 571.

Καλλιῳπιος, μοναχὸς 531, 537.

Κάλλιστος, ἀρχιμανδρίτης 163, 239, 242.

Καλλίστρατος 39.

Καλογηροπάζαρον 11.

Καλόνι 143.

Καλούδης Ἀρσένιος 553, 554.

Καλχηδὼν 219.

Κανδιδιανός, στρατηγὸς ξη'.

Κατακουζηνὸς Μανουήλ 513.

Κανώπου γεροσύνης 260.

Καππαδοκία ος', 16, 87, 200.

Καρδιάλιος Πίτρα 351, 383, 401, 472, 497.

Καριὰθ Σεφέρ 177.

Κάρολος Θ' 974. *Μέγας* 448.

Καπαρβαριχὰ (περὶ) *Μονὴ* 98. *Μονή* 177.

Κάρπος, ἅγιος 37. Ἀπόστολος 41.

Καρχηδὼν 255.

Κὰρον Σαρθαπὲ

Κασιμάτης (Π.) 248.

Κασσιανή 41.

Κασσιανὸς λη', λθ', μγ' Ἠγούμενος ἁγίου Σάβᾳ 154. *Πρεσβύτερος*

228. *Σκνυθολίτης* 186. *Castellum* 164.

Καστελλίου βουνὸς 107, 110, 112, 117, 118 126, 143. Ἐρείπια 603.

Κοινόβιον 126, 163, 164, 165, 166, 170, 171, 172, 178,

192, 193.

Καστώρεον, ἀγρὸς σῆς *Μονῆς* τῆς *Χώρας* ἐν *Κωνσταντινουπόλει* (Τζα-

μίον *Καχριὲ* 462.

Κατηχητικὴ Ἀλεξανδρείας σχολή ξθ'.

Κάτοχοι ιστ'.

Κάτω Αἰγυπτὸς 260.

Καφὰρ Βαρούχα 178.

Καχριὲ τζαμίον 461.

Κεδρηνὸς 375.

Κείδρων χείμαρρος 2, 3, 9, 10, 15, 94, 97, 134, 172, 546, 552, 557.

Κεδρὼν 2. *Κοιλὰς* 80, 33, 94.

- Κέλλαι ἢ Κελλία μθ', νστ', νη'.
- Κελλίων ἔρημος ο', οε'.
- Κελλιῶται οβ', οθ'.
- Κήρυκος μοναχὸς ἁγίου Κάβα 117, 171. Πρεσβύτερος καὶ ἡγούμενος τῆς Ἀγίας Ἀναστάσεως καὶ Σταυροφύλαξ 101, 102.
- Κηφᾶς, ἀπόστολος 45.
- Κιβωτὸς ιθ'.
- Κικέρων ι'.
- Κίλιξ μοναχὸς 207.
- Κλάρη 6.
- Κλαυδιούπολις μητρόπολις Ὀνωριάδος 172.
- Κλανθμῶνος κοιλὰς 507, 514, 522, 531.
- Cleber στρατηγὸς 260.
- Κλεόπας 218, 219, 220, 237, 362, 447, 478, 480, 485, 564, 565 Ἀπόστολος 40, 78, 600, 601. Μοναχὸς ἐξ Αἵνου 600.
- Clermont—Ganneau 237.
- Κλήμης 319, 354. Ἀλεξανδρεὺς 314. Ρόδιος 513. Ρῶσος μοναχὸς 521, 523, 524.
- Κλίμαξ τόπος ἐπέκεινα τῆς Σκήτεως ογ'.
- Κνέζης Ρωσίας (Ιωάννης Βασιλειοβίτζης 540.
- Κοθυλᾶς, ἔρημος 228,
- Κοινοβιάται οβ'.
- Κολώνα 71.
- Κολώνεια 85. 103. Κολωνείας πηγὴ 143. Κολωνία θ, 190.
- Κομητᾶς 342.
- Κοντακὸν 254, 257, 485.
- Κονόμος βαρθολομέος 511.
- Κόνων, ἡγούμενος Μεγίστης Λαύρας 175, 185, 186, 187, 188, 202 Πρεσβύτερος κοινοβίου Πενθουκλᾶ 224, 225.
- Κοσμᾶς 286, 289, 290, 291. 296, 301. Ἀββᾶς 424, 425. Ἅγιος 53· 131, 302, 374, 489. Στύλος ἁγίου Κοσμᾶ 9, 144. Κοσμᾶς ἐκ Καλοβρίας 282, 369, 559. Θεὸς ἀδελφὸς Ἱ. Λαμασκηνοῦ. 374. Κοσμᾶς καὶ Λαμανός, Ἀνάργυροι 35. Ἐπίσκοπος Μαΐουμᾶ 303, 307, 308, 312, 350, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 384, 395, 559. Κοσμᾶς Μελωδὸς III. Ὁ ποιητὴς I, 25, 511. Κοσμᾶς ἐνάρετος 55.
- Κοτελέριος 216, 217, 218.
- Κουαρέσμιος Φραγκίσκος 541, 546.

- Κουκουός*, ἐν ᾗ ἐξωστρακίσθη Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος 225.
Κουιντᾶ ἔρημος ση΄, 95, 96, 126.
Κρεμόνη 410.
Κρήσσης Ἀπόστολος 41.
Κρήτη 376, 379, 381, 528, 529.
Κρόνιος, πρεσβύτερος Νιτρίας ξ΄.
Krumbacher 219, 220, 281, 248, 285, 376, 383.
Κτενάραι πύλαι βασιλικαὶ 471.
Κυδωνίαι 600.
Κύζικος 182.
Κύθηρα 52.
Κύκκου ἐλεοῦσα 51.
Κυπριανός μοναχός 520. *Μάρτις* 30. *Σαβαΐτης* 401.
Κύπρος 428, 424, 530, 536, 548, 575.
Κεράουνα ἐρείπια 177.
Κυρήνη 279.
Κυριακός ἅγιος 43, 78, 219, 225, 223, 338, 410, 428. Ἀναχωρητής 29, 156, 180, 215.
Κύριλλος μοναχός 40. *Κύριλλος* θεῖος 268, 269. Ἀλεξανδρείας 54, 76 130 318, 344, 476. Ἱερὺς 540. Ἱεροσολύμων λς΄, 27. *Κύριλλος* μοναχός Ρῶσος 71, 601. *Πατριάρχης* 52, 64, 71, 76. *Σκυθοπόλεως* 158, 165, 167, 169, 171, 183, 186, 180, 200, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 208, 205, 206, 207, 208; 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 277, 475.
Κυριότητες 20.
Κῦρος ἅγιος 29, 281, 366. *Κῦρος* καὶ Ἰωάννης ἅγιοι 250, 251. *Πατριάρχης* Ἀλεξανδρείας 267. *Επίσκοπος* Φάσιδος 263, 264, 266.
Kurt 158.
Khitrowo 501 523, 531.
Κῶδιξ Βατικανοῦ 361, 483. *Βιενναῖος* 526. Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης 513. *Coisl.* 303, 400. *Μονῆς* Λιονυσίου 512. *Μονῆς* Ἰβήρων 512. *Νορῶν* ν, 549. *Παρισίων* 473, 483. *Πατριμ-ακός* 485, 481. *Σιναιτικὸς* 484, 499, 501, 503.
Κωνσταντία πόλις 370.
Κωνσταντῖνος ἅγιος 52, 55, 59. *Μέγας* λθ΄, με΄, 39, 43, 131, 349, 370, 372, 450, 534. Ἰσαπόστολος 58. *Προσκυνητής* 32.

Ἀκροπόλεως 303. Κοπρώανμος 373. Ὁ Καβαλῖνος 341
 Κωνσταντῖνος ὁ Ε΄. 308, 309, 372, 373, 461. Ὁ ἐν Σικε-
 λία 338. Παλαιολόγος 549. Κωνσταντῖνος υἱὸς Ἀλεξάνδρου
 καὶ Ρωξάνδρας 573. Παγωνᾶτος 31, 378, 379. Υἱὸς Λέ-
 λέοντος Ἰσαύρου 286, 303, Κωνσταντῖνου ἁγίου Ναὸς 242.
 Κωνσταντινούπολις με', ξη', ο', 10, 17, 30, 31, 32, 62, 67, 127, 128,
 132, 139, 145, 146, 155, 154, 173, 175, 183, 185, 188,
 191, 200, 208, 225, 229, 291, 302, 305, 308, 346, 366,
 373, 381, 383, 385, 428, 451, 457, 461, 465, 469, 475,
 482, 509, 519, 526, 532, 567, 585.
 Cambridge 285.
 Cave 441, 482, 483. Ceillier 473.
 Chaxcelier de l' Hôpital 273.
 Chavanom 520.
 Christ 374, 385,
 Christianus Oliens 441, 450.
 Codex Porphyrii Uspensky 480.
 Combejis 466.

Δ

Δάζαρος 31, 109. Ὁ Γαλησιώτης 47, 78.
 Λαγιά, Δάζων χώρα 264.
 Λάμας ιδ'.
 Λάμπρος Σ. 277, 377, 513, 515, 566, 572.
 Λαοδίχεια ξη'. 273.
 Λατερεᾶνον 262.
 Λατίνοι 17, 448, 588, 589.
 Λαύρα ἁγίου Σάβα 285, 290, 296, 298, 299, 301, 302, 347, 351,
 374, 378, 385, 388, 390, 392, 395, 396, 397, 400, 409,
 410, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 419, 421, 424, 426,
 428, 429, 433, 435, 432, 433, 434, 435, 439, 441, 442,
 443, 446, 447, 448, 450, 451, 454, 469, 474, 475, 476,
 478, 479, 480, 481, 483, 485, 486, 487, 488, 489, 490,
 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 499, 500, 501, 504,
 506, 507, 508, 509, 510, 512, 513, 514, 515, 517, 518,
 519, 521, 523, 535. Λαύρα Μελεϊνῶν 483. Λαύρα Χαρίτω-
 νος ἁγίου 428.
 Λαυρέντιος ἅγιος ἀρχιδιάκονος 39, 558, 559. Μοναχὸς 548, 550.

- Λαυσιακή ιστορία* νγ'. *Λαῦσιν* (ἱστορία πρὸς) 535. *Λειμῶν* 224.
Λειψία 222, 576.
Λέντραβος (Ἰ. Δαμασκηνός) 375.
Λέοντα (Εὐαγγέλιον κατὰ) 337.
Λεόντιος ἀναγνώστης Κύπριος 535. *Βυζάντιος* 151, 179, 180, 181
 182, 183, 220, 312. *Ἡγούμενος μονῆς* Εὐθυμίου 207, *Ἱε-*
ρομόναχος 531, 537, 540. *Λεόντιος* μονῆς ἁγίου Σάβα 388,
 395, 396, 397, 398, 400, 409, 416, 476, 482.
Λεοντόπολις λζ'.
Λευκάς 24.
Λευκοὶ Πατέρες 176.
Λέων Α΄ Βασιλεὺς 130, 456, 459, 469. *Λέων Ε΄* αὐτοκράτωρ 450,
 453. *Léon Ehrhard* 250. *Ἰσαυροῦ* 286, 291, 292, 293,
 294, 303, 305, 326, 381, 386, 559. *Μακάριος* 263, 269.
Ὁ Δεσπότης 41. *Ὁ Μαΐστωρ* 42. *Πάπας* 448.
Λιβιάς 199.
Λιβύη 281, 427.
Λιθουανία 531.
Λογγῖνος ἄββᾶς 93.
Λόδιον Ἰταλίας 546.
Lortet 81.
Λουδοβίκος, βασιλεὺς Γαλλίας 554.
Λουθηροκαλβῖνοι 593.
Λουκάς Εὐαγγελιστῆς λη', νε', 46, 51, 18, 78, 354, 485. *Συνλίτης* 78.
Λουκιανὸς ἅγιος μάρτυς 39.
Λουκιλλιανῶν πηγὴ 8, 143.
Λούκιος ἀπόστολος 41.
Lucius κη'.
Λύδδα 457.
Λυκείου φιλοσοφία 315.
Λυκία 186.
Λυκόπολις ιστ', ξβ'.
Λυκὸ ὄρος ξβ'.
Lynch 82.
Λυτίτσα 36.
Λῶτ 19.
Le Quien 344, 450.

M

Μαργεῖον 182.

Μιχαήλ, ἀνεψιὸς ἁγίου Θεοδώρου Ἐδέσσης 487, 441, 442, 443, 544, 445, 446, 447, 487. Ἁγίου Μονὴ ἐν Ἱεροσολύμοις 547. Ἀρχάγγελος 50, 57, 59, 60, 65, 68, 74, 75, 534, 535, 536, 538, 549. Ἀρχιστράτηγος Θεοῦ 501, 532. Βασιλεὺς 428 438. *Μιχαήλ Γ'*. βασιλεὺς 441. *Μιχαήλ Ἐφέσιος* 526. Θεῖος Σαμουήλ 599. Ἱεροδιάκονος 48. Κύπριος 599. Μοναχὸς 433, 442. Ὁ Κουβιστιᾶνος 508. Τέκνον Ἀλεξάνδρου καὶ Ρωξάνδρας 573. Τραυλὸς 459, 469. Σύγκελλος III, 402, 452, 450, 451, 453, 454, 455, 456, 457, 460, 461 462, 464, 465, 466, 469, 570. *Μιχαήλος* ἱεροδιάκονος 51. *Μιχαίας* προφήτης 21.

Μκείς 166.

Μόδεστος Πατριάρχης 62. Ἱεροσολύμων 6, 26, 233, 234, 235, 236, 241, 242, 256, 258, 259, 267.

Μολδοβλαχία 573.

Μολὼχ εἰδωλον 5.

Μονάζοντες οὐβ'.

Μοναστικὸς βίος θ', ι'.

Μοναχοὶ οὐβ'. Ἁγίου Σάβα 573. Ἕλληνες 523. Μονῆς Ἀρχαγγέλων 580.

Μονάχου Βιβλιοθήκη 277.

Μονὴ ἁγίου Δημητρίου ἐν Ἱερουσαλήμ 485, 593. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐν Πάτμῳ 483. Ἀρχαγγέλων 476, 564. Ἁγίου Χαρίτωνος 451, 480. Βατοπεδίου 377. Μονὴ Ἐλεωβορητῶν (Ἐλεγμῶν Βιθυνίας) 461. Εὐθυμίου ἁγίου 417, 451. Θεοδοσίου 377, 451, 507. Θεοτόκου Χάλκης 285. Ἰβήρων ἐν Ἀγίῳ Ὄρει 578. Ἰησουϊτῶν ἐν Δαμασκῷ 311. Καλαμῶνος 392. Μονὴ Κραταιοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει 381. Μονὴ *Grotta ferrata* παρὰ τὴν Ρώμην 483. Μονὴ ἁγίου Μάμαντος ἐν Κωνσταντινουπόλει 324. *Μιχαήλ* Ἀρχιστράτηγον ἐν Ἱερουσαλήμ 527, 531. Ξενοφῶντος ἐν Ἀγίῳ Ὄρει 572. Παντοκράτορος ἐν Κωνσταντινουπόλει 377, 381. Σπουδαίων ἐγγυὲς Ἀγίας Ἀναστάσεως 455, 457, 469. Τῆς Χώρας 461, 465. Φραγκισκανῶν Πατέρων ἐν Ἱεροσολύμοις (τοῦ Σωτήρος) 546. Μονὴ Χιλανδαρίου (Σερβικῇ) ἐν Ἀγίῳ Ὄρει.

Μονοθελητισμὸς 259, 380, 381.

Μονοφυσιταὶ ἐν Ἀρμενίᾳ 466.

- Μοντεφιόρε 4, 6.
 Montfoucon 482.
 Μόαχα 217, 223, 245. Μόσχος μητροπολιτικός ναός 522.
 Μόσχος (Ἰωάννης) ξθ', 140, 176.
 Μουράτ Γ', Σουλτᾶνος 580.
 Μουστοφᾶς Β' 581. Μουσταφᾶ Ἐφέντης Καδῆς Ἱεροσολύμων 567.
 Μουσταφᾶ Πασᾶς, Διοικητὴς Ἱερουσαλήμ 588.
 Μονταλάσκη 87, 88, 131.
 Μουτζιεδδίν 8.
 Μπὶρ Ἀγρὸν 7.
 Μπογδᾶνος, υἱὸς Ρωξάνδρας, δεσποίνης καὶ κυρίας πάσης Μολδοβλα-
 χίας καὶ Ἀλεξάνδρου 573.
 Μυροφόροι 259, 282.
 Μυστικὸς Δείπνος 24.
 Μωάμεθ 271, 405, 427. Μωαμεθανοὶ 272, 280, 558, 569, 580.
 Μωρία, λόφος 150.
 Μωσαϊκὸς λαὸς 326.
 Μωϋσῆς 13, 21, 39, 40, 110, 276, 300, 309, 326, 328, 333, 335,
 336, 337, 340. Μοναχὸς ἁγίου Σάβα 531.

N

- Ναβαῦ ὄρος 13.
 Ναβονχοδονόσορ 33.
 Ναζήρ ιζ'. Ναζηραῖοι ιζ', ιη', ιθ'.
 Ναθαναήλ μοναχὸς 531, 534, 535.
 Νάξιος Ἀγιορείτης 602.
 Ναούμ προφήτης 21.
 Ναὸς ἁγίας μάρτυρος Ἀναστασίας 381. Θεοτόκου Βλαχερντίσσης 381.
 Ἁγίου μάρτυρος Τρύφωνος ἐν ΚΠόλει 462.
 Ναπολέων 260.
 Ναπλούσια 565.
 Νάρκισσος, ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων λθ'. 39, 40, 476.
 Ναρσῆς στρατηγὸς 149.
 Ναφθῶ 143.
 Νάχε Τζαλονδὸ ἐν Σκυθοπόλει 204.
 Ναχώρ 285.
 Νέα Ἐκκλησία 206, 274, 546.

Νέα Δαύρα 167, 169, 172, 174, 177, 180, 181, 183, 184, 189, 195, 208, 209, 210, 213, 220.

Νεα Σιών 218.

Νεάπολις 146, 151, 565, 569.

Νεελκεραβᾶ λαύρα 98, 177.

Νεεμίας 7, 8.

Νεῖλος ἅγιος λ'. Νεῖλος Ξανθόπουλος, Νεῖλος Ρόδιος καὶ Νεῖλος ὁ Δοξοπατρὴς μελωδοὶ 497.

Νεῖλος ἀνάξιος 496. *Ποταμοὶ λξ', 260. Νείλου κοιλάς ιε'.*

Νεκρά θάλασσα ζ', 2, 11, 12, 82, 94, 104, 114, 165, 172, 229, 503, 507, 515, 547, 552, 563, 597.

Νεκτάριος Μάστορας 541. *Πατριάρχης Ἱεροσολύμων* 553, 556. *Πατριάρχης ΚΠόλεως ο'.*

Νεοκαισάρεια ν'.

Νεολανϋται 169, 174, 185, 187.

Νεοπλατωνισμὸς ιζ'.

Νεόφυτος, ἅγιος Λύδδης 530. *Ἐπίτροπος, ἀνεψιὸς Πατριάρχου Δοσιθέου* 564, 565. *Μοναχὸς πρεσβύτερος καὶ ἔγκλειστος* 489, 490, 491, 590 *Νεόφυτος ἱερομόναχος Κύπριος* 575, 578, 590, 591, 592.

Νεστοριανὴ αἵρεσις 149. *Νεστοριανοὶ* 325, 351, 407, 438. *Μοναχοὶ* 118, 131, 172. *Νεστόριος* 118, 129, 134, 208, 267, 366, 404.

Νέστωρ 30.

Νεφθᾶ, τὰ νῦν Λίφτα 8.

Ντὲρ—ἀπὸν—Τὼρ 6.

Νίκαια 43, 136, 269, 302, 366, 457.

Νικάνωρ, Ἀπόστολος 40.

Νικήτας, ἅγιος 29. *Ἐκ Μαρωνείας τῆς Θράκης* 376, 377.

Νικηφόρος Θεοτόκης 499. *Κύπριος* 565. *Μάρτυς* 35. *Μοναχὸς* 229, *Πατριάρχης ΚΠόλεως* 428, 474.

Νικόδημος, ἡγούμενος ἁγίου Σάβα 296. *Ὁ Ἁγιορείτης* 350, 377, 602.

Νικόλαος 489, 490. *Ἱεράρχης* 46. *Ἅγιος* 25, 55, 57, 59, 60, 63, 67, 73, 77, 348, 349, 510, 532, 544, 545, 546, 554, 560, 583, 596, *Γραμματικὸς* 155, *Μοναχὸς* 480. *Ὁσιος* 42, 478. *Νικολάου ἁγίου Μονῆ* 589. *Παρεκκλήσιον* 477, 603. *Νικολάου μεγάλου ναὸς* 514.

Νικομήδεια 371, 372.

Νικομήδης, ἀββᾶς 233.

Νικοπόλεως κοινόβιον 166. *Νικόπολις* 114, 115. *Ἀρμενίας* 189. *Τὰ νῦν Ἀμουᾶς* 167, 170, 171.

Νινευὶ 65.

Νῖνος, Ἀπόστολος 41.

Νιτρία μθ', νη', ξ', ξε', ο', οδ', οε'.

Νοτάριος, Καλὸς καὶ διάκονος 480, 481.

Νόννος ὠριγενιστής 220. *Παλαιστῖνος* 168, 169, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 187.

Novum Auctarium 466.

Νούκπ—ξρ—Ρουπάι 125.

Νώ, Πατήρ 553, 557, 559.

Νῶε, 26.

Ξ

Ξενοφῶν 16, 19, 28, 53, 60, 68, 78, 85, 603. *Ξενοφῶντος*, Ἰωάννου καὶ Ἀρκαδίου κελλία 83.

Ο

Ὁβδιού, προφήτης 21.

Ὁθων Α', Βασιλεὺς Γερμανίας 410.

Ὀλύμπιος, ἑπαρχὸς Παλαιστίνης 133.

Ὀλυμπος, ὄρος 459. *Βυθύνιας* 461.

Ὀμάρ, Χαλίφης 270, 280, 281.

Omoit H. 466, 484.

Ὀνηοίριτος ιβ

Ὀνήοιμος, Ἀπόστολος 40.

Ὀνουφρίου, ἁγίου Μονὴ 7, 33.

Ὀνωριάς ἑπαρχία 172.

Ὀνώριος 31, 149. *Πάπας* 264.

Ὀξφόρδη 240.

Ὀρέστης, ἅγιος 37.

Ὁρθόδοξος Παλαιστινὴ Συναγωγὴ 222.

Ὁρθόδοξοι 459. Ὁρθόδοξος Πίστις 312, 318.

Ὁρος Σινᾶ 284, 285. *Τῆς Κακῆς βουλῆς ἢ τῷ ἀνόμῳ συνεδρίῳ* 6.

Ὁρος ἰῶν Ἐλαῶν 135, 186, 202, 280, 443, 449, 452 492, 546.

Ὁρτάκοι 36.

Ὁρφεὺς 300.

Ὁσμαν ἁγᾶς, καπιτζίμπασης 567.

Ουάδη ἐν Σουείνι 174. Ουάδη ἐν νὰρ 94, 126. Ουάδη—ἐρ—Ραπάπι
5. Ουάδη—ἐτ—Ταάμιρε 94.

Ουαλεντινιανός, αὐτοκράτωρ 130.

Ουαλέριος μ'.

Ουαλεριανός, Ἐπίσκοπος 539.

Ουάλης ογ', οδ', 388.

Οὔλη 504.

Οὐμμεϊᾶδαι 400.

Οὐνῖται 593.

Οὐρανός ἀγίας Δωρεᾶς 506.

Οὐρβανός, Ἀπόστολος 40.

Οὐσπένσκης 480. Πορφύριος 520, 521, 530, 536, 545. *Onspensky*
Porphyrrii codex 480.

Π

Παγκράτιος, ἅγιος 31. Ἠγούμενος ἀγίου Σάβα 49, 60. Μοναχός 583,
599.

Πάσιος (Παῖσιος) νθ', 28. Παῖσιος, ἅγιος, 55, 67. Μοναχός καὶ Οἰ-
κονόμος 68. Μοναχός 548, 550, 573, 574, 651.

Παλαιὰ Λαύρα νβ', 413, 416, 421. Παλαιολανρῖται 418.

Παλοίμων μστ'. μζ'.

Πολαιούπολις 554.

Παλαιστίνη I, III, ζ', θ', λ', λζ', ν', νβ', νγ', ξε', ση', 10, 86, 127,
128, 129, 131, 146, 147, 148, 149, 151, 153, 154, 155,
159, 179, 183, 188, 197, 204, 210, 217, 218, 221, 230,
234, 240, 241, 254, 257, 271, 302, 305, 261, 266, 270,
322, 346, 369, 387, 400, 410, 427, 428, 469, 478, 490,
491, 499, 501, 506, 519, 524, 551, 554, 572, 576, 577,
593, 594, 544.

Παλαιστῖνος ογ'.

Παλλάδιος νγ', νδ', νε', νστ', νζ'. ξβ'. ξστ'. ξη'. ξθ'. οα'. οβ'. ογ'.
οδ'. 140. Ἐλενουπόλεως 535.

Παμβώ, ἀσκητής νθ',

Πάμφιλος λη'.

Παναγία 32, 55, 502, 511, 519, 520, 521.

Πανάγιον Πνεῦμα 32, 404, 406, 408, 440, 445, 467, 468, 473, 519.

Πανάγιος Τάφος 35, 311.

Πανάρετος 57.

- Πανάριον Ἐπιφανίου* 312.
Πανδέκτης Ἀγίας Γραφῆς 230.
Πανόπολις οε'.
Παντελεήμων ἅγιος 29. *Μοναχὸς* 52.
Παντοκράτωρ Κύριος Σαβῶν 19, 46, 55, 61.
Παπαδόπουλος Κεραμεὺς 155, 222, 223, 258, 277, 286, 306, 351, 370, 374, 376, 384, 385, 409, 413, 472, 474, 554. *Χρυσόστομος* 370, 382, 406, 454, 479, 481, 483.
Πάπ—ἐλ—Χαλῆλ 4.
Πάπυλος, ἅγιος 37.
Papancas 374.
Παρασκευῇ 32.
Pargoire 400.
Παρθένιος Λαμπάκου 39. *Μακεδὼν* 61. *Πατριάρχης Ἱεροσολύμων* 494, 571.
Πάρθοι 251.
Παρισίων Βιβλιοθήκη 277.
Παρμενᾶς, Ἀπόστολος 41.
Παρώτης Ἀμμώνιος νδ'.
Πασσαρίωνος ἁγίου Μονῇ 11, 12. *Μοναστήριον* 90, 109.
Πάσχα ἑορτὴ νζ', 310, 348, 350, 359, 396, 434, 552, 553, 562.
Πασχάλιον Χρόνικόν 244.
Παταύιον 554.
Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας 314, 317, 368, 414, 415, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425 441, 453, 454, 572, 573, 576, 601, *Τῆς Λαύρας* 433, 603.
Πατὴρ τῶν Φώτων 314.
Πατμακὴ Βιβλιοθήκη 384.
Πάαμος 223.
Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων 218.
Πατρίκιος, μοναχὸς 420, *Ἡουχαστὴς* 495, 498, 496.
Patrum Lugdum Bibliotheca maxima 449.
Παῦλα ξδ'. *Ὁσία* 177.
Παῦλος Ἀλεξανδρείας 182. *Ἀνοχωρητὴς* λδ', μ', μα', μβ', μγ'. *Ἀπόστολος* λδ', 46, 56, 297, 340, 344, 352, 354, 382, 429, 456, 485. *Διοικητὴς Καστελλίου* 164. *Ἑλλαδικὸς* 214, 215. *Ἐλούσης πόλεως Ἡουχαστὴς* 214, 221, 222. *Εὐεργετηνὸς* 572, 573. *Ἡγούμενος Καστελλίου* 107, 117. *Παύλου ἁγίου πύλη*

- ἐν Ρώμῃ 154. Παῦλος θεῖος, ἡγούμενος Καστελλίου καὶ εἰτα
ἐπίσκοπος Ἀιλᾶς 164. Ἡγούμενος ἀγίου Σάβα 481, 489
Ἡγούμενος Μονῆς Καπαρβαριχᾶ, πρὸς ἀνατολὰς τῆς Χερβώ-
νος 177. Ἀββᾶς, ἡγούμενος Μονῆς Μαρτυρίου 109. Ἡγού-
μενος Νέας Λαύρας 168. Ἡγούμενος Κοινοβίου Σπηλαιου
170. Παῦλος Θηβαῖος 33. Παῦλος καὶ Ἀνδρέας ἀδελφοὶ
120, 173. Παῦλος Μονόφθαλμος, ἀρχηγὸς τῶν Ἀκεφάλων
ἐν Κύπρῳ 263, 264, 270.
- Παχωμιακὸν μοναστήριον νοτ'. Παχώμιος με', μστ', μζ', μη', μδ',
ν', νοτ', ιζ', οε', 29. Ὁ Μέγας 78.
- Παχυμέρης 67, 302.
- Πεδίον τῶν βασιλέων 3.
- Πεζαλᾶ χωρίον 525.
- Peeters Πατὴρ Καθολικὸς 222.
- Πελάγιος οα'. Ἀντιπρόσωπος τοῦ Πάπα Βιγιλίου 183.
- Πενθουκλᾶ κοινόβιον 224.
- Πένι Ναῖμ 177.
- Πεντηκοστήριον 473.
- Πεντηκοστή ἀγία 305, 348, 376, 473.
- Περγάμιος ἀδελφὸς Ἰωάννου Κολωνίας 191.
- Πέρσαι 6, 61, 62, 155, 197, 224, 230, 235, 236, 237, 238, 240,
241, 243, 247, 255, 257, 261, 262, 309, 440, 444. Πέρσης
251. Περσία ιγ', νβ', 146, 244, 254, 255, 258, 308, 311,
273, 395. Περσικὴ 7. Περσίς 8. Περσίς γυνή 224, 225,
250, 252.
- Πέτρα 81. Πρωτεύουσα Τρίτης Παλαιστίνης 221. Πέτρας Μισαήλ
72, 596.
- Πέτ. Δάχια 221.
- Πετρίδης 218.
- Πέτρος ἅγιος 80, 366. Ἅγιος ὁ ἐν τῷ Ἀθῶ 47. Ὁ Κορυφαῖος 348,
349. Πέτρος (αἰρετικὸς) 366. Ἀλεξανδρείας μδ', 24. Ἀπό-
στολος λδ', 26, 46, 56, 354, 382, 385, 450, 456, 476. Ἀ-
ψέλαμος ἀσκητῆς λη'. Γραφεὺς 318. Πέτρος, ζῶν μετὰ πολ-
λῶν ἀναχωρητῶν ἐν χαράδραις Καπαρβάριχᾶ 177. Ἐλευθε-
ροπολίτης 144. Ἐπίσκοπος Λαμασκου 325. Ἱεράρχης 57.
Ἱεροσολύμων 146, 147, 149, 150, 152, 153, 182, 183, 184,
186, 188. Πέτρος καὶ Παῦλος. Ἀπόστολοι 76. Ὁμότροπος
καὶ συναγωνιστὴς Ἱερεμία 103. Κραφεὺς 111, 321, 322, 323.

Πέτρος Δομβάρδος Πέτρος, συστηματικός τῆς Δύσεως θεολόγος 317. Μητροπολίτης Λαμασκοῦ 321. Πρεσβύτερος ἁγίου Σάβα 227. Ρώμης 350. Ὁ Ἰβηρ 12. Πέτρος ὁ Τσεντράνικος, Δόγης Ἐνετίας 154

Πετρούπολις ξθ', 217, 222, 239, 409, 429, 480, 521, 530, 545.

Πετρωῖα Ἀπόστολος 41.

Πέτ—Σαχούρ—ἐλ—Ἀτίκα 9.

Πέτ—Τζιπρίν 411.

Πηγάσιος ἅγιος 37.

Πέριος σα'.

Πίρ—Ἀποῦ—Κελάπ 9.

Πίρ—ἐν—Νοὺς 9.

Πίρκετ—ἐσ—Σουλιάν 4.

Πιηροῦν ἅγιος ξστ'. ζγ'.

Πίρς Καρδινάλιος 383, 401, 497.

Πλατυτέρα τῶν Οὐρανῶν 19.

Πλάτων κθ'.

Πλίνιος κε'.

Πλούταρχος 8, 215.

Πλωτῖνος ιζ'.

Πολιτικός (Μακάριος) νστ'.

Πολύευκτος ἅγιος 29.

Πολύκαρπος μόναχος 28. Σμύρνης 30, 39.

Πολυχρόνιος ἡγοούμενος Νέας Λαύρας 170.

Πομαλόβοσκis 217, 429, 441.

Πομπήιος γ', 130, 165.

Πόντος ν, νγ'.

Πορφύριος μαθητὴς Πλωτίνου Νεοπλατωνικοῦ ιζ'. Γάζης 30, 182.

Οὐσπένσκηs 239, 548.

Πορφυρίτης ὄρος ξστ'.

Ποσνιάκωφ Βασίλειος, Ρώσος ἔμπορος 531.

Παῦδας Ἀπόστολος 41.

Πουλχερία ἡ ἐν ἁγίοις 346.

Πούσσινος Πέτρος 442.

Πραιτώριον 470.

Πράξεις λη', 576.

Princeps Anachoretarum λγ'.

Προβατική Κολυμβήθρα 25, 47.

- Πρόδρομος ιζ', ιθ', 26, 44, 49, 56, 60, 65, 66, 67, 74, 89, 554, *Μο*
ραχὸς 24.
Προκόπιος Ἑσυχαστῆς 205. Ἱεροδιδάσκαλος Πελοποννήσιος 574. *Και*
σαρεὺς κ', 148. *Μάρτυς* 29.
Προκοπίου μάρτυρος οἶκος 152.
Προῦσα 53. *Προυσίας* 459.
Προφῆται ιθ', 510.
Πρόχορος Ἀπόστολος 40. *Μοραχὸς* 480. *Μονῆς Τιμίου Σταυροῦ* 240.
Πρωτοκίτται 174.
Πτολεμαῖος κθ', ογ', 181.
Πυθαγόρας ιστ', ιζ', κθ', 290, 297. Πυθαγόριοι ιστ', ιζ'.
Πύλη Ἰόππης 4. *Πύλ*, τοῦ *Δαβὶδ* 4. *Πύλη Χεβρωνος* 4.
Πυργόρης 584.
Πυργίου κώμη 590.
Πυργίων Λαύρα 175, 176.
Πυρίνη κοιλὰς 3. *Πύρινος ποταμὸς* 3.
Πύρρος 31, 42, 336.

P

- Ραββῖνος* ιζ'.
Ρὰς Φέσχα 165.
Ραδζιβλ Χριστ. Νικ. πρίγκηψ 537, 538, 540, 545.
Revue de l' Instruction Publique en Belgique 223.
Rendel Harris J. 285.
Rhétoré Πατὴρ Καθολικὸς 237.
Ρετζέπ Πασᾶς 569.
Ρέππος κώμη «τῆς πόλεως Θηβοῦ» 534.
Ρηγῖνος 513.
Riant κώμης 247.
Ριλία Βουλγαρίας 574.
Ροβινσὼν 284, 285.
Ροδίων, Ἀπόστολος 41.
Ρουβᾶ ἔρημος οη', 75, 93, 94, 96, 125, 195, 197, 203, 487.
Ρουφῖνος πρεσβύτερος ξστ', ξθ', ο', οα'.
Ροῦφος Ἀπόστολος 31.
Ρωγήλ πηγὴ 7.

Ρωμαῖοι 162. *Ρωμαίων πόλεμος* κγ'. *Ρώμη* νζ', ξη', ξθ', 149, 154, 224, 250, 259, 270, 308, 351, 360, 373, 376, 448, 456, 457, 483.

Ρωμανός 138, 271, 376. 383, 384.

Ρωξάνδρα δέσποινα 573.

Ρωσία 57, 539, 482, 487. *Ρῶσοι* 599.

Σ

Σάβα ἁγίου κοιλάς 503. *Λαύρα* 282, 283, 370, 480, 505, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 549, 550, 551, 553, 556, 557, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 569, 470, 571, 572, 576, 478, 579, 581, 582, 583, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603. *Σάβα Ἱεροσολυμίτου* *Λαύρα* 517, 519. 536. *Σαβαῖται* 169. 184.

Σαβάρων ἡγούμενος *Κοινοβίου Νικοπόλεως* 167.

Σάβας ἅγιος I. II, ιθ', νβ', οζ', ση', οθ', π. 2, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 24, 25, 33, 34, 44, 49, 50, 52, 54, 57, 61, 62, 67, 71, 73, 75, 76, 77, 416, 428, 446, 448, 451, 461, 475, 477, 482, 484, 485, 487, 488, 489, 490, 492, 494, 495, 496, 497, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 511, 514, 515, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 525, 527, 528, 530, 535, 538, 539, 544, 545, 547, 552, 553, 554, 555, 557, 560, 566, 567, 573, 577, 578, 585, 587, 590, 591, 595, 596. *Ἀρχιεπίσκοπος Σερβίας* 351. *Σάβας* ἐκ *Νεβσεχέρ* *Καισαρείας* 34, 64, 70. *Σάβας* ἡγούμενος ἁγίου *Σάβα* 490, 491. *Μοναχός* 603. *Ρῶσος* 71. 601. *Προσκυνητής* 49. *Στρατηλάτης* 36.

Σαβαῶθ II, 47, 49, 56, 68, 323.

Σαββάτιος λαύρας *Φιρμίνου* 157.

Σαβινιανή διακόνισσα, *θεία Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου* ξθ'.

Σαβὺν κοιλάς 3.

Σαδδουκαῖοι λγ'.

Σαιβοῦλφος 482, 485.

Σακελλάριος 278, 279, 280

Σακελλίων Α'. 384.

- Σακναμοῦνι* ιγ'.
Σακία φυλή ιγ'.
Σαλαδῖνος 9, 491, 492, 493.
Σαλήμ 3.
Σάληχ Σουνώνου ζωγράφος 60.
Σαλλούσιος πατριάρχης Ἱεροσολύμων 109, 142, 155, 192, 197, 271, 404, 506.
Σαλουγοῦμπα ιδ', ιε'.
Σαμαρεῖται 146, 148, 149. *Σαμαρεῖταις* 39. *Σαμαρείτιδος* φρέαρ 151.
Σάμιος 28. *Σάμος* 576.
Σαμονās ἄγιος 35.
Σαμουήλ ιζ', 35, 334, 599. *Κύπριος* 573, 574, 575, 578.
Σαμφών ιζ', ιι', ιθ'. Ὁ *Ξενοδόχος* 35.
Σαούλ 334.
Σαπφείρα λστ'.
Σαρακηνοί 9, 62, 96, 98, 149, 234, 236, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 285, 295, 306, 325, 405, 406, 409, 410, 426, 445, 486, 493, 498 560.
Σαραντάριον ὄρος να', 398.
Σαραπείον ιστ', κθ', μστ'.
Σαρυφαία 411.
Σάρα 438, 451.
Saulcy 150.
Σανρομᾶται 305.
Sven ιδ'.
Σεβάστεια 190.
Seeberg 285.
Σεΐδη 443, 444.
Σεΐδουλλάχ Αἰγύπτιος 542.
Σελήμ Σουλτᾶνος 492, 493, 516, 520, 532, 539. *Σελήμ Β'* 580.
Σεπεὸς Ἀρμένιος 247.
Σεραπίων ἅγιος ζ', ξβ', 19.
Σεραφείμ 20, 323, 362, 553, 562, 563, 603, Ἱερομόντης 68. *Πρωτοσύγκελλος* 596.
Σερβία 352. *Σέρβοι* 576, 506, 508, 509, 541, 542, 543.
Σέργιος 31, 366. Ἁγιος 42. Ἐπαρχος 271. Πατήρ Ἱ. Λαμασκηνοῦ 286, 289. Ἀββᾶς 322, 424. Λαμασκηνὸς 419. Ἐπίσκοπος *Καίσαρειας* 148. Ἡγούμενος *Καστελλίου* καὶ Ἀμαθούντων

- ἐν τῇ πέραν τοῦ Ἰορδάνου κοιλάδι ἐπίσκοπος 164. Ἑγούμενος Κοινοβίου Σπηλαίου 171. Ἑσυχαστής 424, 425. Ἰόπης 266. Σέργιος ΚΠόλεως 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 270. Μακαρωνᾶς Ἀρσένιος Ἐπίσκοπος 262. Σεργίου ἁγίου μάρτυρος μονή 258, 503.
- Σευηριανοὶ 342, 401. Σευηριανός, ἰδρυτὴς τῆς περὶ Καπαρβαριχὰ μονῆς 98, 177. Ἑγούμενος Κοινοβίου Νικοπόλεως 167. Σεῦρος αἰρετικὸς 127, 132, 133, 134, 136, 139, 147, 200. Νεαπολίτης ἡγούμενος τοῦ ἐν Νικοπόλει μοναστηρίου 115. Πατριάρχης Ἀντιοχείας 322.
- Σιγισμουῆδος Αὐγουστος βασιλεὺς Πολωνίας 539.
- Σιδάρτα πρίγκηψ ιγ'.
- Σιδὼν 128, 129, 132.
- Σικελία 456.
- Σίλβεστρος ἱεράρχης 46. Μοναχὸς ἐκ Λευκάδος 24 Ἑγούμενος ἁγίου Σάβα 609. Πάπας Ρώμης 515.
- Σίλλας Ἀπόστολος 40.
- Σιλουανὸς Ἀπόστολος 31. Σαμαρείτης 100, 106.
- Σιλῶν 97, 143, 144. Πηγὴ 2, 7, 8, 9, 488.
- Σίμων Κανανίτης 46. Μάγος 269, 321, 350, 366.
- Σινᾶ Μονὴ 40, 157, 222, 480, 501. Ὅρος 506, 515, 525. Σίναιον ὄρος 81, 207, 219, 222, 241, 279, 485, 506, 522, 524, 520.
- Σιναϊτικὴ Βιβλιοθήκη 218, 285. Σιναϊτικὴ Χερσόνησος 261.
- Σινδόριος Σεραπίων ξβ'.
- Σισώης ἅγιος 28.
- Σιὼν 187, 350 368, 359, 435, 496, 497. Νέα 469. Σιὼν ὄρος λε', 5, 21, 25, 34, 492. Μονὴ 5. Νεκροταφεῖον 6.
- Σκαιδὸς κόμη 87.
- Σκαρπέτος (Δοσίθεος Πατριάρχης) 73.
- Σκήτειος ἔρημος μθ'. Ἔλος νστ'. Σκῆτις νε', νη', ογ', οε', οθ', 108.
- Σκνυθόπολις 139, 140, 141, 146, 152, 166, 167, 186, 195, 204, 216, 162, 205, 207, 272. Σκνυθολίτης 113.
- Σόδομα καὶ Γόμορρα II, 119. Σοδόμων βασιλεὺς 3. Σοδόμων θάλασσα 486, 487, 502, 507, 522, 531.
- Σολομὼν 354, 386.
- Σοραπχίλ—ἔπν—Χασάνα 270.
- Σουηδὸς ιδ'.
- Σουΐδας 375.

- Σουκᾶ Λαύρα ἢ Παλαιά, τρίτον μοναστικὸν ἴδρυμα τοῦ ἀββᾶ Χαρί-
τωνος ιβ', 116, 168, 180, 186.
Σουλιεὺμάν Α'. Σουλτᾶνος 579, 581.
Σουμελᾶ μοναστήριον ἐν Λαζικῇ 36, 588.
Σουλτάν Ἀχμέτ 58.
Σοῦμμος ἐνδοξότατος 149, 150.
Σουριᾶνος Φραγκῖσκος 504, 506, 524.
Σοφία 32. Ἀγία 16, 34, 410, 471. Σοφία καὶ Μαρία ἅγιοι 19. Σο-
φίας ἁγίας κελλίον 83, 85, 87, 106. Παρεκκλήσιον 603.
Σοφαίας προφήτης 22.
Σπηλαίου Κοινόβιον 118, 138, 143, 152, 170, 172, 173. Σπηλαίου
μοναχοὶ 171.
Σπουδαῖοι 109. Σπουδαίων κελλία 178.
Spirostreptus Syriacus 81.
Σπυρίδων ἅγιος 33, 58, 67, 76.
Σταυροῦ Τιμίου Μονῇ I, 3, 15, 240, 479, 481.
Σταύρωσις τοῦ Χριστοῦ 19.
Στάχυς Ἀπόστολος 40.
Στέφανος οα'. Ἀββᾶς 409. Ἅγιος 388, 489. Ἀδελφός 182. Στέφα-
νος (αἰρετικὸς) 316. Ἀπόστολος 32, 368. Βυζάντιος 304.
Στέφανος Γούμπενβεργ 499, 503, 523. Ἐπίσκοπος Δώρας
267, 270. Ἐπίσκοπος 188. Ἡγούμενος μονῆς ἁγίου Εὐθυ-
μίου 138. Στέφανος ἡγούμενος (;) ἁγίου Σάβα 374. Θαυ-
ματοργὸς III, 476. Κόμης 150. Μελωδὸς III, 395, 396,
426, 498. Ποιητής 501. Πρωτομάργης 29, 37, 368. Σαβα-
ῖτης 27, 164, 373, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395
396, 397, 398, 399, 400, 409, 410, 411, 416, 418, 421,
422, 455, 498, 573. Τριχινᾶς 228, 460 Στεφάνου ἁγίου Ἀ-
γιογραφικὴ Σχολὴ ἐν Ἱερουσαλὴμ 237. Μονῇ III Πρωτο-
μάργου Ἐκκλησία 134.
Stevenson 376, 468.
Συγγράδη 493.
Στοιχοὶ ιε'.
Σιράβων ι', βι'.
Στρατήγιος 239, 240. Ἡγούμενος ἁγίου Σάβα 393.
Studemund 250.
Στυλῖται 435.
Strygowski 158. § Συκέων χωρίου Ἀναστασιουπόλεως (ἐν Ἀγκύρᾳ)

228.

Σύλληψις ἁγίας Ἀννης 382.

Συμεὼν 49, 41, 429, 483, 516, 516, 517, 520. Ἅγιος 26, 77, 541.
Θεοδόχος 31. Θεολόγος Νεὸς 324 Θεσσαλονίκης 155, 259.
Ἱερομόναχος 512. Λογοθέτης Μεταφράστης 216, 218, 304.
Μοναχὸς 386. Ὁ Θαυμαστοεὖτης στυλῆτης 33. Ἁγίου Πύργου 13, 552, 576, 580, 581, 583, 595, 592, 566, 600, 603.
Συμεὼν Στυλῆτης νβ'. νγ', 577.

Σύναξις Ἀρχαγγέλων 25.

Συνέσιος Κυρήνης 279.

Σύντοδος Οἰκουμένης Α'. 326, 378, 380, 381. Ζη 296 304.

Συρία 158, 244, 259, 261, 270, 65, 127, 241, 271, 279, 278, 280,
308, 427, 436, 400, 492, 514. Νβ'. νγ'. 273.

Συριᾶνοι 157, 158, 392.

Σύροι 157, 158, 159, 172.

Σχολάριος 119.

Scholz 480.

Sven Heden ιδ'. ιε'.

Σαζόμενος κη'. πα'.

Σωζόπολις Πισιδίας 127.

Σώζων ἅγιος 37.

Σωλὸν Φερδινάνδος 6.

Σωσθένης, Ἀπόστολος 32.

Σωσθενίω (Μοναστήριον ἐν--) 459, 469.

Σωτήρ καὶ Λειτουργὸς 25, 277.

Σωτήριχος, ἐπίσκοπος Καισαρείας Καπαδοκίας 128, 134.

Σωτήρος μονὴ IV.

Σωφρόνιος Μοναχὸς 516, 521, 523, 524, 525. Ἀρχιμανδρίτης 28, 51.
Ἡγούμενος Μονῆς Ἀββᾶ Θεοδοσίου 181, 183. Ἱεροσολύμων
31, 41, 52, 54, 58, 76, 156, 534, 537, 250, 274, 277, 281,
282, 378, 535, Ὅσιος 36, 512, Πατριάρχης 245, 248, 258,
229, 260, 261, 266, 266, 279, 350.

Σοφιστὴς 224, 430.

T

Ταβαθᾶ Παλαιστίνης ν'.

Ταβέννησις μζ', οε'. Ταβεννησιῶται νοτ', ἔστ.

Τάκα 583. Τάκατζης 14, 71, 583

Ταντοῦρα ἐγγὺς Καισαρείας 267.

Ταμαριται 543, 563.

Τάξιλα ια', ιβ'.

Ταράσιος, ἀββᾶς 113. Ἑγούμενος Κοινοβίου Γαδάρων 166.

Τασιλοῦμπα ιδ', ιε'.

Τάσος Τορκουᾶτος 2. Τάφος Κυρίον 434. Τάφος σωτήριος καὶ ζω-
οποιὸς 368, 373, 437, 440, 449, 452, 489, 492, 493, 537,
542, 567, 586, 592, 596.

Τάφος Ἀγίου Σάβα 477, 487, 501, 502, 510, 514, 515, 545, 555, 560.

Τάφοι Κρητῶν ἢ Βασιλέων 2.

Τάφος σωτήριος καὶ ζωοποιὸς 368, 373, 437. Ζωηφόρος 440, 493,
537, 542, 536, 592, 596.

Ταῶρ παρθένος ξη'.

Τερπνοῦς Ἀπόστολος 41.

Τερτυλλιανὸς λστ'.

Τεσσαράκοντα μάρτυρες 51.

Τζαπάλλα 278.

Τζέπα 174.

Τζέπελ Μουνιάρ 13, 164, 165, 171, 172.

Τζερετζᾶ 278.

Τζούπ—ἐλ—Ροῦμ 9.

Τήρων 254.

Τιβεριὰς θάλασσα 77, 105, 166.

Τιβέριος Β'. 441.

Τίγρης ποταμὸς 435.

Τίμιος Πρόδρομος μέ, 24, 382.

Τιμόθεος Ἀλεξανδρείας νδ', νε'. Κωνσταντινουπόλεως 127. Ἑγόμε-
νος ἁγίου Σάβα 537, 538. Μοναχὸς ἁγ. Σάβα 182. Ἀπό-
στολος 41, 254, 380. Πισσευδόρφηος Κῶδιξ 222.

Τίτος Λίβιος 155, 568. Tobler 82.

Τριβωνιανὸς Κναίστωρ 151.

Tristram 81.

Τρόφιμος Ἀπόστολος 40. Ἅγιος 37.

Τρύφων μάρτυς 30, 382.

Τσάρος 531, 533.

Τύμων Ἀπόστολος 40. Τυπικὸν ἁγ. Σάβα 158, 157, 289. Λειτουργι-
κὸν 158.

Τυφικὸς Ἀπόστολος 40. Τύχων ἁγιος 57.

Υ

- Ὑαρομόνθ 272.
 Ὑλόβιοι ια΄.
 Ὑμνογραφία 388.
 Ὑπαπαντὴ τοῦ Χριστοῦ 31, 259.
 Ὑπάτιος, ἀνεψιὸς αὐτοκράτορος Ἀναστασίου 134. Ἐφέσου 182.
 Ὑπεραγία Θεοτόκος 19.
 Ὑρκανία, φρούριον, τὰ νῦν Καστέλλιον (κοινόβιον) 164, 165.
 Usener Herman 277.
 Ὑψωμα τῆς Παναγίας 79.
 Ὑψωσις τοῦ Σταυροῦ 374.

Φ

- Fabricius 483.
 Φανούριος ἅγιος 50.
 Φαράν Λαύραν να΄.
 Φάραγξ τῶν ἀνηρημένων 5.
 Φαραώ χώρα 6΄.
 Φαρισαῖοι λγ΄, 337.
 Φάτην ἁγία 449.
 Φεδερλέν, Πατήρ, ἐκ τῶν Λευκῶν Πατέρων (Pères Blancs) 176.
 Φέρμη ὄρος σε΄.
 Φιάλης εἰρκτή 458.
 Φιλάρετος 473.
 Φιλῆμος μοναχὸς 531, 536.
 Φιλήμων ἀπόστολος 32.
 Φιλιππικὸς (ἀδελφὸς Ἰουστινιανοῦ Β΄) 380.
 Φιλιππικὸς (Βαρδανίσκης ὁ καὶ) 338.
 Φίλιππος 40, 46.
 Φιλίππου πόλις 71.
 Φιλόθεος ἱερεὺς 542.
 Φιλόθεος Πατριάρχης 41.
 Φιλόλογος ἀπόστολος 40, 41.
 Φιλόξενος Ἱεραπόλεως 128.
 Φίλων Ἰουδαῖος κατ΄, κζ΄, κη΄.
 Φιρμῖνος 98.

- Φιρμίνου Λαύρα 174, 175, 187.
Φλαβιανὸς Ἀντιοχείας 127, 128, 129, 132, 169, 368 (;)
Φλαβιανοῦ μοναστήριον 87.
Φλάϊς Σύρος 126.
Φλέγων ἀπόστολος 40.
Φλωρεντίας 373.
Von Walf μστ'.
Φουρτοννάτιος ἀπόστολος 41.
Φράγκικα 16.
Φραγκίσκος Κοναρέσμιος 541, 546.
Φραγκίσκος Τουριᾶνος 506.
Φραγκισκανοὶ Πατέρες IV.
Φράγκοι 159, 448, 449.
Φραγκφόρτη 506.
Φρέαρ τοῦ Νεεμίου 7.
Freppel 183.
Φ. Φάποι 492, 493, 504, 506, 524, 526.
Φωκᾶς 302.
Φακᾶς ἱερομάρτυς 39.
Φωκᾶς Κρήτης 488, 489.
Φωνυλίδης Ἰ 302, 434, 447, 469, 480, 486.
Φωτεινὴ παρθένος ξη'.
Φώτιος Κ)πόλεως κθ'.
Φώτιος Πάπας καὶ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας IV, 52.
Φώτιος Πατριάρχης 259, 47, 354, 401.

X

- Χαλδαῖοι 238, 285.
Χαλέπιον 569.
Χαλῆδ. ἔπν Σαῖδ 270, 271, 272, 273, 278, 279.
Χαλίφης ἐλ-Μανούρ 400.
Χαλίφης Συρίας 286, 291, 293, 294, 295, 296.
Χαλκηδὼν π', 32, 346, 396, 471, 128, 129, 132, 133, 134, 139, 154,
161, 266, 402.
Χὰν ἐλ Ἀχμαρ 172.
Χάναι 48, 51.
Χαράλαμπος 38,

Χάραμ-ἐν-Σερήφ 150.

Χαρατζής 569.

Χαρίων να', οζ', οη', 27, 42, 78.

Χαρίων ἄββᾶς 398, 413.

Χαρίων ἅγιος 155, 156, 259, 571.

Χαρίων ἱερομόναχος 43, 48, (— 36,)

Χαρίων μοναχὸς Κορίνθιος ἐκ Δερβινίου 30.

Χαρίων Σαβαΐτης 36.

Harnack κη', πα'.

Χάσκοϊ 567.

Χαιζή 'Ιωάννης Θεσσαλονικεὺς 564.

Χαιτάπ 280.

Χαιτέρ 171.

Χεβρών 122, 174, 177.

Χείρων υἱὸς 'Ιωάννου 287.

Henri de Sauveur 81.

Χερουβὶμ 20, 326, 336, 363.

Χιλιανδαρίου μονή 351, 352.

Χίρπαι - ἔδ - Λοὺρ 175.

Χίρπαι Ζαραννίκ 174.

Χίρπαι Ζεινακί 173.

Χίρπαι Μίρι 164, 171.

Χίρπαι Τζίντζης 173.

Χοδολλογομόρ 3.

Holl πα'.

Χοσρόης 61, 309, 560, 238, 247, 255, 257.

Χουζιβᾶ Λαύρα 123, 228.

Χριστιανισμός ι', ιε', κθ', 15, 283, 304, 311, 314, 349, 370, 385, 438

Χριστιανοὶ 284, 285, 286, 287, 293, 306, 309, 325, 328, 332, 341

375, 387, 405, 406, 411, 427, 428, 436, 440, 445, 446, 470

477, 528, 540, 557, 562, 584, 587.

Χριστῖνος 'Αντώνιος 534.

Χριστόβουλος ἀπόστολος 41.

Χριστόδουλος 541.

Χριστόδουλος ἅγιος 483.

Χριστὸς κ', λγ'. 16, 31.

Χριστούγεννα 552, 553.

Χριστοφώρος ἅγιος 36, 38, 426.

Χριστοφόρος Αιγύπτιος μοναχός 396.
Χριστοφόρος ὁ Πρωτοασκητής 41.
Χρῦσανθος ἐκ Προύσης 12, (588);)
Χρῦσανθος Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης 588, (-12;).
Χρῦσανθος Πατριάρχης 73.
Χρυσόαγγυρον 131.
Χρυσορρήμων με', 19.
Χρυσορρόας 375, 559.
Χρυσόστομος 47, 76, 318, 554, 564, 577, 596.
Χῶναι 26.
Χωρήβ 40.

Ω

ᾠκεανός κδ'.
ᾠδὴ ἀναχωρητικῆς ξε'.
ᾠδιγένης λζ', λκ', ο', οα', 149, 151, 168, 175, 180, 181, 183, 185,
188, 205, 208, 209, 213, 269, 321, 366, 475.
ᾠδigenισμός οα'.
ᾠδigenιστὰι νβ', ο'. 179, 182, 186, 187, 188, 202, 208, 220, 407.

BR Phocylides, Ioannes.

1720 (Hē hiera laura Saba tou Hēgiasmenou ...)

S15 Ἡ ἱερα λαύρα Σαβα τοῦ Ἁγιασμένου ητοι ἱστορία
P4 της λαύρας ἀπὸ τῆς ἰδρυσεως αὐτης μεχρι των καθ
ημας χρονων, καὶ ἱστορία παντων των εν αὐτη
διαπρεφαντων πατερων μετα αναγραφης των εργων
αυτων. Ἐν Ἀλεξανδρεία, Εκ τοῦ Πατριαρχικοῦ
Τυπογρ., 1927.

iv, 663p. 26cm.

Includes bibliographical references and index.

1. Sabas, Saint, d.531
Saba tou Hēgiasmenou ...

or 2. I. Title: Hē hiera laura

CCSC/nmb

445029

